BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
M8
23 — K
9

MELCHIORIS CANI OPERA.

Digitized by Google

Digitized by Google

MELCHIORIS CANI

EPISCOPI CANARIENSIS,

Ex Ordine Prædicatorum,

OPERA,

CLARE DIVISA,

Et Præfatione instar Prologi Galeati illustrata

A P. HIACYNTHO SERRY

Doct. Sorbon. & in Patav. Lyceo S. Theol. Primario Profess.

EDITIO NOVISSIMA

Cæteris nitidior, atque a plurimis aliarum mendis summa diligentia expurgata.

VENETIIS,
MDCCLIX.

EX TYPOGRAPHIA REMONDINIANA.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

TYPOGRAPHUS
AD LECTOREM.

DUo præcipue in anteactis omnibus immortalis hujusce operis de Locis Theologicis Melchioris Cani editionibus querebantur Theologiæ studiosi viri ; unum nempe , quod cum in eo plures ex sacris literis, sanctis Patribus , aliisque cum sacris, tum prophanis scriptoribus textus afferantur, illi uno semper eodemque characteris genere expressi sunt, ita ut Auctoris verba ab aliis aliorum Auctorum quos citat verbis vix, aut ne vix quidem aliquando dignosci possent. Alterum quod cum Auctorum citationes in margine nullo apposito signo omnes scriptæ sint , in tanto Editionum numero, & varietate factum est, ut plurimæ e suo loco deturbatæ sint, atque in alienum ita translatæ, ut inter se invicem fœde misceantur , & confundantur. Nos igitur novam Operis hujus editionem paraturi duobus hisce incommodis occurrendum duximus . Primo quidem Scripturæ , SS. Patrum , aliorumque Auctorum verba , ut melius secernantur, italicis formis , quas nos *corsivas* dicimus , excudenda curavimus . Deinde citationes omnes ex margine ad uniuscujusque paginæ calcem

Digitized by Google

opportune transtulimus, adjectis in corpore numeralibus notis, quæ citationibus apte respondeant. Quod vero ad Bibliorum citationes attinet, cum plurima menda in iis citandis irrepserint, nos improbo quodam labore omnes cum suis fontibus contulimus, & innumeris in locis emendavimus. Quoniam vero tempore, quo Canus noster scribebat, nondum Biblia in versiculos distributa erant, iccirco in illis citandis Capita ille solum indicarat. Nos ut eorum, quos sacrorum librorum fontes ipsos adire juvat, labori parceremus, Biblicorum Capitum citationibus fere ubique Versiculos etiam adjecimus. Nihil denique omisimus, ut editio isthæc nostra, quantum fieri posset, a mendis expurgata prodiret in lucem. Diligentiam hanc nostram, Lector humanissime, æqui bonique consulas. Vale.

ELEN-

Digitized by Google

ELENCHUS
EORUM,
Quæ hoc Volumine continentur.

Melchioris Cani Vindicationes, quibus nonnullorum in ejus libros de locis Theologicis accusationes refelluntur.

Ejusdem locorum Theologicorum libri duodecim, quibus non modo ostenditur vera ratio universos Christianæ religionis hostes refellendi, ac sacra dogmata confirmandi; verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversiam vocantur, luculentissime examinantur, ac discutiuntur.

Ejusdem Relectio de Sacramentis in genere, habita in Academia Salmanticensi.

Ejusdem Relectio de Pœnitentiæ Sacramento, in sex partes divisa.

Digitized by Google

CENSURA
F. RODERICI VADILÆI
BENEDICTINI,

Sacræ Cæsareæ Majestatis a Sacris Concionibus, in Libros de Locis Theologicis Adm R. P. F. Melchioris Cani, Sancti Dominici Monachi, Episcopi Canariensis.

DE Mandato Regii Senatus, Opus, cui titulus est, De Locis Theologicis, admodum Rev. Magistri Fratris Melchioris Cani, Ordinis Sancti Dominici Monachi, olim Canariensis Episcopi, inspiciendum ac excutiendum accepi. Laborem sane viribus ingenii mei longe disparem sentiens, non sum aversatus, tum ob tanti Senatus dignitatem, cujus obsistere imperio citra gravissimi criminis notam haud licebat; tum ob ejusdem Operis magnam toti Ecclesiæ utilitatem futuram. Adde, quod ejusdem Authoris elucubrationes, hanc præsertim, perlegendi magno tenebar desiderio. Itaque legi, evolvi, perlegi præsens opus. Sed, quid potissimum in tanto quidem opere laudem, vix dicere queo: Nam si dictionis castitatem, & elegantiam quæras, eam certe reperies, quæ cum Ciceroniana conferri possit. Si vero rerum gestarum historiam, rationemque tractandæ historiæ requiras, Sallustio historico satis laudato, si non superiorem, inferiorem profecto non invenies. Si autem Philosophiæ subtilem, accuratamque rationem percupias, hic compendio omnem Platonicæ, Aristotelicæque disciplinæ rationem cumulatissime contemplari licebit. Si vero Theologiæ Scholasticæ capiaris argumento, post Divum Thomam (quem semper excipiendum duxi) nullo ex multis, qui de hac Familia docte ac diserte scripserunt, inferiorem judicare licebit, ita ut vere illius non satis laudati Magistri Fratris Francisci a Victoria discipulum eximium agnoscere possis, cui omnes suos is author (quæ non ejus prudentiæ, eruditionis, modestiæ, ac humilitatis laus minima existimanda est) progressus in re Theologica refert acceptos. Porro si juris Pontificii (cui author non contemnendam dedit operam) affectes peritiam, ex hujus Monachi laboribus compendiariam tractandi ejusdem juris rationem petere licebit. Jam vero si sacrarum profunda literarum mysteria persentire, ac pervestigare cures, nullo, post illos magnos sanctæ Ecclesiæ Doctores, magistro plenius ac clarius disces. Quid dicam de eo, quo adversus omnes hæreticos zelo accendebatur? quos sane ceu venaticus procul odorabatur canis, persequebaturque, magni illius Athanasii incorruptos ac catholicos referens mores, ac fortes labores: quos omnes pro catholicæ veritatis amore instar magni Patriarchæ Jacobi facile perpetiebatur. Cæterum tanti Authoris utilitatem, do-

ctri-

Digitized by Google

ctrinam, omniumque disciplinarum tractandarum rationem, Christiane lector, Illustrissimo, ac Reverendissimo Archiepiscopo Hispalensi, Ferdinando Valdesio, supremo rerum fidei cognitori (quem hujus præclari Operis hæredem reliquit) acceptam referto, qui summo curavit studio, ut præsens opus in lucem omnium utilitati profuturum ederetur. Nec minor, studiose lector, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Gasparo de Cuniga, Archiepiscopo Compostellano, summo Sacræ Cæsar. Majest. Capellano gratia debetur, qui pro ea necessitudine, qua authori devinctus erat, summopere studuit, ut quam brevi tam insigne opus in lucem ederetur. Quapropter opus tam elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum (ut prætermittam valde catholicum, hisque calamitosis temporibus apprime utile, immo dicam necessarium) excudendum, non solum magna cum laude totius sanctissimi Patris Dominici Ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, immo Ecclesiæ Catholicæ, oppido duximus.

Madriti 15. die mensis Augusti, Anni Dominici MDLXII.

Rodericus Vadilæus.

NOI

Digitized by Google

NOI RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

COncedemo Licenza a *Giambatista Remondini* Stampator di *Venezia* di poter ristampare il Libro intitolato *Melchioris Cani &c. Opera cum Præfatione P. Hiacynthi Serry*, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le Copie alle Publiche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. il primo Ottobre 1758.

(Gio: Emo Proc. Rif.
(Alvise Mocenigo 4°. Cav. Proc. Rif.
(Marco Foscarini Cav. Proc. Rif.

Registrato in Libro a Carte 51. al Num. 408.

Gio. Girolamo Zuccato Segretario.

MEL-

Digitized by Google

MELCHIORIS CANI
VINDICATIONES,

Quibus nonnullorum in ejus Libros de Locis Theologicis accusationes refelluntur.

CAPUT PRIMUM.

Egregia Virorum Illustrium de Melchiore Cano testimonia.

NICOLAUS ANTONIUS HISPALENSIS J.C.

In Bibliotheca Hispanica.

F. Melchior Canus, vulgo Cano, Prædicatorum Sodalis, oppidum quoddam Toletanæ Diœcesis *Taracon* appellatum patriam sortitus mihi videtur fuisse. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani, qui in eadem Dominicana familia excellentem vivus, moriensque pietatis famam sustinuit, mater: quod Monopolitanus Episcopus, Historiæ hujus Ordinis parte 4. lib. 3. cap. 31. diserte affirmat. Parentis ipse meminit initio lib. 11. de locis Theologicis, Viennæ Austriæ tunc extincti, cum absolvisset is superiorem huic librum; cujus quidem causa, non solum se hunc laborem suscepisse, sed & ei nuncupaturum, si viveret, fuisse ait. Nomen autem cur reticuit ejus, quem dignum hoc munere, & apud mortales, qualis ille fuit, reliquum esse nullum, vir doctissimus, & prudentissimus non temere, ac impotenter dixisse credendus est. Dominicanis se aggregavit Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in Theologicis maxime, sub summo ætatis suæ, & professionis viro Francisco Victoria ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse ajebat, egregie delectabatur; & tamen vereri se adjungebat, *ne hujus insolentia elatus, & exultans* (verba audis ex principio lib. 12. de Locis) *immoderate jactaretur, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederetur, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcaret*. Quod Victoriæ judicium ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quamquam illos probare non soleat, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. *Theologo quippe nihil est necesse* (utor semper elegantissimis, & prudentissimis ejus verbis, eodem loco) *in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut Magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus*. Id vero ingenium tantæ expectationis non totum is scholæ dedit, atque ejus conflictationibus; quod fere alii apud nos solent, nescientes quam non lauta sibi ea, qua maxime gloriantur, exinde cum pedem moverint, apparitura sit supellex. Imo cogitationes suas in id se aliquando contulisse, initio libri 10. affirmat, ut se quavis via, & ratione ab iis liberaret. Interim animadverso, verum Theologum præstare illum vix posse, qui sine literarum sæcularium, & historiæ cognitione, linguarumque orientalium peritia, jejune dijudicandis scholæ quæstionibus horas omnes impenderit: non solum ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, & ornamenta, sed & insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulchro corpori adjunxit. Quo magis instructus ad scholam rediit, cum Academia Viros illos summos amisisset, qui huic Doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium Christianæ reipublicæ, si animum in schola suum, ut ipse loquitur libro 10. vel repugnantem contineret. Victoriæ nempe ad MDXLVI. diem suum obeunte, Canus noster docendi locum e cathedra principe suscepisse dicitur, qui forte jam vespere militabat. Bartholomæus Caranza, & Miranda, qui postea fuit Toletanus Antistes, florebat eo jam tempore in Provincia Castellæ, non

minus

Digitized by Google

minus opinione literarum, quam dignitate; quocum nostro male conveniebat, adeo ut factio sua quemque, ab ejus cognomine appellata, in negotiis domesticis sectaretur. Unde nata est fama, Mirandæ calamitatis, de qua in ejus mentione locuti sumus, aliqua extitisse Canum ex parte authorem. Impatiens enim quisque eorum fuisse loci secundi in literarum laude, aut in sodalium existimatione videri potest. Academico isto conspicuus munere, in Italiam ad Concilium venit sub Paulo III. Tridentinam ad urbem convocatum, ibique tam perspicaciæ mentis, atque judicii maturitatis, quam profundæ sapientiæ, & singularis facundiæ laudem eximiam communi omnium collegarum sententia reportavit. Cujus rei satis idoneum testimonium præstare poterit Sforza Pallavicinus S. R. E. Cardinalis doctissimus, ante paucos annos e vivis ereptus, dum in Concilii hujus Historia, vulgaris linguæ Italicæ, vix usquam, quin simul commendet, Cani recordatur. In Hispaniam reversus, Salmanticæ adhuc docuit, succedentique vice Caroli Philippo filio gratus valde extitit: cui nempe Regi author fuisse dicitur, non tamen sine totius Collegii Salmanticensium Theologiæ, ac Juris Doctorum suffragatione, consilii de justitia belli adversus quemcumque suprema etiam in terris dignitate sublimem, pro defensione propriæ ditionis excusabiliter inferendi. Quod quidem ingratissimum fuisse dicitur Paulo Quarto, summo Pontifici, vixque ab eo obtineri potuisse, etiam pacatis rebus, ut ad nutum Regis Episcopus ille Canariarum insularum in locum Francisci de la Cerda ejusdem Ordinis Dominicani, Capræ comitis filii, crearetur. Cum tamen huic honori, ne ab Hispania discederet, renunciasset; non diu post electus ante annum Provinciæ suæ Castellæ præfectus. Sæculi superioris sexagesimo vitam cum morte Toleti commutavit, immortali præparata sibi fama, in opere illo vix justi voluminis, quod vere tot laudatores, & admiratores, quot lectores habet, locorum scilicet Theologicorum lib. 12. in quibus non modo vera refellendi universos Christianæ religionis hostes, confirmandique sacra dogmata ratio, ac usus exacte ostenditur, verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversia habentur, luculentissime examinantur.

Id non nisi post Authoris mortem, primum Salmanticæ publici juris factum fuit, apud Matthiam Gastium 1563. in fol. editionem promovente D. Ferdinando de Valdes Hispalensi Archiepiscopo, & Generali Hispaniarum Inquisitore, cui Canus edendum legato reliquerat, nec tamen perfectum. Destinaverat enim is decimumtertium, ac decimumquartum libros pro colophone operis adjungere, ad quos non semel, aut bis (nempe in fine capitis 3. lib. 10. cap. 2. lib.8. cap.4. lib.12. & cap. 1. lib. 11. eorum, quibus hodie fruimur) lectorem remittit. Venetiis dein prodiit opus ex officina Bartholomæi Rubini 1567. in octavo, Lovanii 1569 Coloniæ 1574. iterumque 1585. apud Bitkman in octavo, tertioque 1603. cum Relectione de pœnitentia, &c......

Præter locos Theologicos, reliquit etiam Relectionem de Pœnitentia, habitam in Academia Salmanticensi anno 1548. super decimamquartam distinctionem lib. 4. sententiarum. Compluti apud Petrum Rombles, 1563. in fol.

Item Relectionem alteram *de Sacramentis in genere*; Quæ una cum superiore Mediolani edita est 1580. in octavo. Judicium quoque id, cujus meminimus, *de secta Jesuitarum* tribuit ei is, qui sub nomine Alphonsi de Vargas latere voluit, in *Relatione ad Reges, & Principes Christianos* cap. 7. atque item *Adversus statutum* Ecclesiæ Toletanæ, quo infecti sanguinis homines a beneficiis hujus Ecclesiæ arceantur, aliquid scripsisse, idque in lucem emissum fuisse alicubi legimus.

CARDINALIS SFORTIA PALLAVICINUS

In Vindicationibus Societatis Jesu, capite 28.

Placet hoc loco recitare, quid existimaverit hac de re non acutulus quidam sophista, qui non tam Theologiam, quam Theologiæ fumum, & umbram per captationes, & scitamenta sectaretur; sed Theologus evoluti sæculi pereruditus, doctrina pariter, atque ingenio præstans, fama magnus, re major. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo plane volumine hanc ipsam de locis Theologicis tractationem ante omnes & supra omnes est executus. Idemque primus fuit, reor, qui docuerit, &, quod minus est, latinam linguam in lyceo divina effari, & quod maximum, Catholicos novatoribus bellum, & cladem inferre. Perinfensum nostræ familiæ hominem laudo: sed laus judicii munus debet esse, non voluntatis; & merito, non amori rependitur.

ANTO-

Digitized by Google

ANTONIUS POSSEVINUS SOCIETATIS JESU

In apparatu Sacro.

Quod ad libros locorum communium spectat, negandum non est; quia e fœcundo, erudito, & facundo ingenio prodierint, eo commemorandi magis, quod ipse nostra ætate primus ea brevitate, copia, dispositione, ac perspicuitate de iis perutiliter egerit.

FRANCISCUS GARSIA E SOCIETATE JESU

In Prolegomenis Evangelici Concionatoris, de Ecclesiæ Canariensis Præsulibus.

Verissime possum affirmare, unum Melchiorem Canum, suspicienda Monachalis Togæ authoritate, acumine ingenii in disserendo, constantia, atque felicitate, argumentorum multiplici nexu vinctorum robore, ipsa Doctorum Instituti Dominicani Academia, potuisse integræ classis vicem præstare.

SERAPHYNUS RAZZIUS

Prælectione secunda de locis Theologicis.

Melchior Canus, natione Hispanus, professione Dominicanus, dignitate Canariensis Episcopus, Fratris Francisci de Victoria viri doctissimi quondam discipulus, Dominici Bannez Mondragonensis olim præceptor, & denique primariæ Cathedræ in Academia Salmanticensi aliquando magni nominis Præfectus: quem ego hominem de facie novi Florentiæ, in Ædibus Divæ Mariæ Novellæ transeuntem hospitem. Obiit anno Domini 1560.

BENEDICTUS PERRERIUS SOCIETATIS JESU

Lib. 12. Comment. in Danielem. cap. 7.

Ex omnibus Theologis, qui Concilio Tridentino interfuerunt, Melchior Canus maximæ, clarissimæque famæ fuit. Nemo ab illius ætate mysteria sacrarum Scripturarum melius explicuit.

AUBERTUS MIRÆUS

De Scriptoribus Ecclesiasticis.

Melchior Canus fuit vir politus, & elegans, atque in Historia Sacra versatissimus.

ANTONIUS SENENSIS

In Bibliotheca Fratrum Prædicatorum.

Frater Melchior Canus natione Hispanus, qui fuit aliquando Canariensis Ecclesiæ Præsul, &, postquam Episcopatui cessit, factus fuit Provincialis Hispaniæ, vir eloquentissimus, Græcæ etiam linguæ non ignarus, in Aristotelis, & D. Thomæ doctrina plenissime instructus, in Sacris vero literis, & in Patribus adeo versatus, ut toto vitæ suæ tempore in nulla re alia occupatus fuisse videatur. In historicis quoque evolvendis magnifice tritus, & undequaque doctus. Unde & in Concilio Tridentino etiam viris eminentibus admirationi fuit, & ab omnibus in multo pretio habitus. Scripsit librum illum eruditissimum, qui hodie omnium passim manibus teritur, ac merito, cui

titulus

titulus est *de locis Theologicis*, in quo tam insigniter, & exacte, & tanta eloquentia firmat, quæ sunt Theologo potissima loca ad suas firmandas Conclusiones, & veluti bases, quibus nixa tota debet structura Theologica consurgere, ut nihil possit esse exactius, & absolutius. Edidit quoque Relectionem quandam de Sacramentis in genere, aliam quoque de Sacramento Pœnitentiæ, dum publice Theologiam profiteretur in celebri Universitate Salmanticensi. Claruit anno Dom. 1540.

DOMINICUS BANNEZ

Prima parte, Quæst. prima, Artic. 8.

INter Theologos recentiores diligentissime, ac cum mirabili eruditione Præceptor meus Cano, in locis Thologicis pertractandis supereminere videtur.

GABRIEL NAUDÆUS

In Bibiliographia Politica.

UTile erit Cassandrum evolvere, qui tot lites de Religione aperte quidem componere tentavit; & Melchiorem Canum, qui hoc idem, sed occulte conatus est ingenio majori, quam pietate, ac propemodum admirabili judicio; Vix enim potest imaginatio consequi, quantum authorum hujusmodi lectione Politicorum mentes acuantur, exciteturque ad saluberrime de rebus istis consulendum, quibus non unius, aut alterius hominis modo, sed universæ plerumque Reipublicæ salus, & belli, pacisque momenta continentur.

AMBROSIUS DE ALTAMURA

In Bibliotheca Ord. Prædic. centur. 4. *ad annum* 1554.

MElchior Canus vir fuit summa eloquentia ditatus, in Græca lingua, Hebraica peritus; in Sacris litteris, in Patribus, in Historiis, in Divi Thomæ & Aristotelis doctrina versatissimus.

ADRIANUS BAILLET

In suo Eruditorum judicio, Gallice Parisiis Edito, Tomo secundo 1. *partis*.

MElchior Canus Dominicanus, Episcopus Canariensis, criticus ævi sui sagacissimus, ac liberrimus, ad aniles fabulas, errorésque populares, libris præsertim historicis insertos, carpendos perstringendósque a natura factus videbatur. De eo, ubi de Theologis agemus, sermo redibit. Id unum notare in præsentia satis sit, Criticam ejus artem Vossio maxime probari; eundemque *censorum Magistrum* a Combefisio vocari solitum fuisse: quamquam ejus in censendo libertas nonnihil Cardinali Baronio stomachum moverit.

ELLIES DU PIN

In Bibliotheca Authorum Ecclesiast. sæculo 16. *Tom.* 14.

MElchior Canus sublimi ingenio pollens, non modo Philosophiam, & Theologiam apprime edoctus erat, verum etiam in historia, & politiori litteratura versatissimus, cultissimo sermone latino utebatur . . . . Tractatus de locis Theologicis opus plane aureum est, omnibusque numeris absolutum, summaque elegantia concinnatum.

J A-

Digitized by Google

JACOBUS GADDIUS

De Scriptoribus non Ecclesiasticis, Tom. 1.

CAnus nomine Melchior, Canariensis Episcopus, Theologus doctrinæ, & eruditionis maximæ, cui parem addidit pietatem, atque eloquentiam, condidit insigne opus, ac memorabile de locis Theologicis communibus, in quo graviter, candideque præcipua Theologiæ, ac religionis argumenta videtur tractasse.

ALPHONSUS GARSIAS MATAMORUS

Libro de Academiis, & doctis viris Hispaniæ.

SUmmi viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirandensis, omnis illa ingeniorum; & doctrinæ numquam satis laudata facultas, ex monumentis ipsorum non ineleganter scriptis perspici potest. Quæ & omnino absoluta est, perfecte diserta, in eoque constituta loco, quem multi mirentur, & pauci attingant.

VINCENTIUS CONTENSONIUS

Libro 5. Theologiæ, dissert. præambula, seu commendatione locorum Theologicorum.

DE locis Theologicis omnium primus methodice, nec minus eleganter egit Melchior Canus, vir litteris, & eruditione præcipuus, moribus, & pietate insignis, Pontificalibus etiam infulis conspicuus, & in rebus Theologicis summa eloquentia dicendis, nulli sui temporis secundus. Insignis ille author integrum, & aureum librum de decem locis edidit, quem vere thesaurum dicam, ex variis fodinis extractum, in quo nihil non pretiosum, non obryzum, non numeris omnibus absolutum invenitur. Nam secum advehit omnes priscorum hominum divitias, quas, magnis aliorum voluminibus diffusas, compendiosa utilitate contrahit; non arido stylo, sed locutione selecta, ornato verborum contextu, & perquam exquisito rerum apparatu proponit. Patrum, & Ecclesiasticæ doctrinæ gemmas non parca manu, sed plena diffundit; Et cuncta, quæ sunt vel difficilia dictu, vel sensu grandiora, vel digniora lectu, excerpsit, & in uno medullato volumine, Theologorum usibus profutura, transtulit.... Hunc quisquis serio, & attente legerit, ultro fatebitur, vix ullum hactenus librum aut copia ditiorem, aut methodo commodiorem, aut varietate feraciorem, aut oratione cultiorem, aut rerum omnium digestu illustriorem (solis exceptis Ecclesiæ Patribus) post hominum memoriam prodiisse: quippe in quo eximius elegantiæ nitor, sublimis sapientia, & profunda eruditio de palma contendunt.

NATALIS ALEXANDER

In Historia Ecclesiastica sæculo 16. In synopsi, articulo 2. de Theologis sæculi 16.

MElchior Canus Hispanus, Canariensis Episcopus, ex Ordine Fratrum Prædicatorum assumptus, vir non solum in Scholastica, sed in positiva Theologia eruditissimus, magnum sibi nomen in Concilio Tridentino sub Julio III. peperit; ingeniique sui, doctrinæ, & industriæ perenne reliquit monumentum, libros 12. de locis Theologicis, elegantissimo stylo elaboratos, & Relectiones de Sacramentis in genere, & Pœnitentia. Obiit vir laudatissimus, cujus ingenium præ cæteris Dominicani Ordinis Scriptoribus post S. Thomæ Angelicam mentem maxime suspicio, Toleti anno 1560.

Digitized by Google

CAPUT III.

Diluitur prima in Melchiorem Canum accusatio, de laeso Gregorio magno in Dialogis, & Venerabili Beda in Anglorum historia.

QUamquam tot virorum illustrium praeconiis celebratus sit Canus noster, nonnullorum tamen censuras expertus est, qui sublime licet ingenium, & omnigenam eruditionem demirati, nonnullas tamen illius opiniones improbarunt, nimiamque in alienis carpendis licentiam objecere. In iis eruditionis fama, & dignitatis amplitudine princeps est Cardinalis Baronius, quem doleo in Theologum laudatissimum fuisse aliquando minus aequum; ac tum maxime, ubi nullus, aut certe minimus reprehensioni locus erat. Hunc durioribus verbis excipit in Annotationibus ad Martyrologium Romanum ad diem 23. Decembris, quasi nimis acrem in libros Dialogorum Gregorii Magni, necnon in Anglorum Historiam Venerabilis Bedae censuram exercuisset lib. 11. de locis Theologicis cap. 6. Inconstantiis, & inconsulti judicii incusat, quod illos Gregorii libros (de Bedae siquidem Historia nihil minutatim observat) *quos jam mille fere annis tam Occidentalis, quam Orientalis Ecclesia summa fide, digna veneratione, immensisque est laudibus prosecuta, ausus sit novus assertor in controversiam revocare, ac fide minuere*. Hinc in Divi Gregorii laudes effunditur, multaque veterum testimonia congerit, quibus ejus Dialogorum libros commendet. Canum etiam adversus Canum adducit, quasi sui immemor de Gregorii Dialogis hoc ipso in capite mitius pronunciasset; dum videlicet leges tradens, quibus, veraces historias a fallacibus distinguere, atque internoscere liceat, *prima lex*, inquit, *ex hominum probitate, integritateque sumetur. Quae omnino res locum habet, cum, quae narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab iis, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in Epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini; in libris quoque hujus de Civitate Dei; in Dialogis Gregorii; breviter, in omnibus fere Doctorum Ecclesiae probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe praclarisque virtutibus Viri sanctissimi, atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus hujusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur*. Baronium imitatur Philippus Labbe, lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, de libris Dialogorum Gregorii Magni sermonem habens, seque Melchioris Cani cavillos, ac machinas in examine dissoluturum spondet.

Stylum multo acrius in eumdem exercet Theophilus Raynaudus, sub Petri a Valle clausa nomine delitescens, in Diatribis contra Cyriacos, multa in Virum celeberrimum pro more suo convicia congerens, & Baronii observationes dumtaxat exscribens. Male habet, Cani librum vel ob id solum non fuisse a Romanis censoribus aut prohibitum, aut scopa mundatum. *De sanctis itaque Gregorio, & Beda*, inquit, *talia scriptis committere ausum Melchiorem Canum, res est profecto dignissima admiratione. Nec minus stupendum est, talia scripsisse hominem religiosum, & impune tulisse: ita ut nullus judex publicus de libro adeo petulans de Sanctis Scriptoribus judicium continente praescribat, aut supprimendum esse, aut corrigendum*. Sic sane Melchioris Cani reprehensores.

Age itaque, quid tandem in Gregorii Magni Dialogos, & in Bedae Historiam Canus scripserit, quo tam acres in se reprehensiones excitavit, paulo distinctius videamus. *Veteres excuso*, inquit ille, libro 11. de locis, cap. 6. *& Sanctos, & eruditos viros, quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer, ne mea haec taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, quae non intelligerent, aut errore vario circum Sanctorum omnium historiam vagarentur. Atque Theologum etiam admonere opera pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quae magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: Nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur, Summi enim sunt, homines tamen. Quae ego eadem de Beda, atque Gregorio jure fortas-*

Digitized by Google

fortasse, ac verè dicere possum: Quorum ille in Historia Anglorum; hic in Dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata, & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam Ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam reprobari malo. Hæc ibi.

Ita ne vero in Gregorium, & Bedam injurius Canus, quia & illos in historicis narrationibus oneri cessisse aliquando, & ingeniorum suorum voluptati, vulgoque indulsisse dixit? ita in Divos nimis audax, quod quædam illos miracula vulgo jactata, & credita, quæ hujus præsertim seculi Aristarchi incerta esse censeant, scripsisse notet, eorumque historiam se multo magis probaturum profiteatur, si, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent? Nemo sane est judicio vel leviter accurato, qui non talia plerumque moneat de miraculorum ac piarum historiarum scriptoribus, ex aliena præsertim fide, gesta narrantibus. Idque præ cæteris æquiori jure monere debuit Melchior Canus, qui pro sui operis instituto non pium lectorem, pro componendis moribus, fovendaque pietate, ad religiosæ historiæ lectionem informat, sed Theologum accuratum erudit ad manus contra religionis hostes conferendas, ex historiæ fide penitus inconcussa. Valeant ergo per Canum licet ad informationem morum petita undecumque miracula, historicæ narrationes a viris probis ac piis undevis acceptæ, quales plerumque in eum finem ex aliena fide Gregorius narrat in Dialogis: at expugnandis Hæreticis valere omnia illa, sine criterio, sine discrimine, sine delectu nemo dicet, qui severiores illos seculi Aristarchos, & Hæreseos ingenium expertus est.

Egit ergo Gregorius in Dialogis pro suo instituto quod debuit, laude, eaque plurima longe dignissimus: interim tamen asceticum Historicum egit, non Polemistam. Verum personam aliam in locis Theologicis induit Canus noster, monetque ex officio, quid Theologis congruat, ut certa & indubitata habeant argumenta, refellendis hæreticis opportuna. *Aliud quippe est*, inquit Hieronymus contra Jovinianum, *gymnasticos libros scribere, aliud dogmaticos; aliud quærere, aliud definire.*

Ad hæc, cum Gregorius ex amicorum fide pleraque gesta, ac miracula referat, ut loquitur Epist. quinquagesima; quid mirum, si, ut erat & adversa admodum valetudine, dum scriberet, & publicis Ecclesiæ negotiis implicitus, atque districtus, satis illi non fuit otii, ut singula ad severioris criticæ limam vocaret, quæ aliunde (quod unum illi studium erat hoc loco) & pietati favebant, & fidelium genio arridebant?

Cæterum tantum abest, ut grandia illa Gregorii, ac Bedæ nomina contempserit Canus noster, ut suam potius in illos venerationem hoc ipso in loco, qui a censoribus reprehenditur, egregie testatus sit. *Veteres*, inquit, *excuso, & Sanctos & eruditos viros; quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer ...... sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis Viris pronunciandum est, ne in iis quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere.*

Melchioris Cani de libris Dialogorum judicium probarunt Viri doctissimi. Petrus Gonzavillæus, operum Sancti Gregorii diligentissimus editor, usque adeo Sanctum Doctorem piæ amicorum fidei plus justo in enarrandis historiis dedisse putat, ut *pietatis errorem* illum fuisse dicat; quam non decet in istiusmodi factis adeo esse sollicitam.

In ejusdem sententiam venit Natalis Alexander sæculo 6. Historiæ Ecclesiasticæ, ubi Sanctissimi Pontificis dialogos a Dallæi cavillationibus vindicans, Melchioris Cani, seu *viri doctissimi* judicium probat, ac pene transcribit ex integro, facitque suum.

Adstipulatur verbis etiam multo durioribus, a quibus Canus longe abest, Ellies Du Pin in Bibliotheca Ecclesiastica, Tomo quarto, sæculo sexto. *Tametsi*, inquit, *in dubium verti nequeat, an, qui Sancti Gregorii nomen Dialogi præferunt, illius reipsa sint: & quandoquidem eos ipse suos agnoscit, & ab ejus discipulis, cæterisque, qui paulo post floruere, scriptoribus agnoscuntur: minus tamen Pontificis Sanctissimi gravitatem, judiciumque referre videntur: adeo scilicet prodigiis prorsus inusitatis narrationibusque fidem omnem superantibus passim abundant. Equidem hæc ille aliena fide narrat: verum nec fidem illis ita de facili adjungere debuit, nec ea uti certissima venditare. Opus in quatuor libros distributum est, in Dialogi modum, quo Gregorius ipse, ac Petrus Diaconus colloquuntur. Stylus plus*

 aquo

æquo humilis ſerpit: Geſta rudi & impolitâ oratione narrantur: elegantia nulla, lepore nullo condiuntur. Petri interlocutiones fatuæ ſemper & inconditæ, ſæpius etiam a propoſito aberrant. Narrata hiſtoriæ, ſola ſæpe ſenum imperitorum ſtante fide, aut pervagato rumore: prodigia adeo frequentia, ſtupendaque, ac levi interdum de cauſa perpetrata recitantur, ut fidem univerſis adjungere difficillimum ſit. Hiſtorias etiam nonnullas vix cum eorum, de quibus narrantur, ætate conciliaveris: ut voluntariam Divi Paulini cuſtodiam ſub Vandalorum Rege. Viſiones, ac ſomnia frequentius, quam alibi uſpiam, recitantur. Unde & Gregorius ipſe ſub finem Dialogorum profitetur, plura ætate ſua, quam retroactis ſeculis, de altera vita fuiſſe retecta. Verum haud ſatis ſcio, an quis facta illa, dictaque omnia velit in ſe recipere.

Quid ſi ea libertate de Gregorii Magni Dialogis pronuntiaſſet Canus? Quam dura animadverſione exciperetur? At poſuit ille cenſuræ ſuæ modum. Falli Gregorium potuiſſe in enarrandis ex amicorum fide, ac vulgi fama nonnullis miraculis, obſervavit: quia tametſi ſummus, homo tamen erat: multiſque negotiis, curiſque diſtrictus animum totius orbis ſaluti intentum ad minutiarum iſtarum examen adducere non poterat. Quid hic porro mali, cum id de ſe fateatur Optimus Pontifex iis ipſis in Dialogis, quos expendimus? Miranti ſiquidem Petro, qui fieri potuerit, ut de ſancto Abbate Equitio (quem Apoſtolici muneris indignum Gregorius a nonnullis æmulis circumventum judicaverat) Pontifici tanto ſubreptum eſſet? reſpondet, ad rem, quam verſamus, admodum appoſite: *Quid miraris Petre, quia fallimur qui homines ſumus? An mente excidit, quod David, qui propheticum ſpiritum habere conſueverat, contra innocentem Jonathæ filium ſententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen, quia per David factum eſt, & occulto Dei judicio juſtum credimus, & tamen humana ratione, qualiter juſtum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum, ſi ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui Prophetæ non ſumus? Multum vero eſt, quod uniuscujuſque Præſulis mentem curarum denſitas vaſtat: cumque animus dividitur ad multa, ſit minor ad ſingula: tantoque ei in unaqualibet re ſubripitur, quanto latius multis occupatur.* Lib. I. Dialog. cap. 4.

Neque vero ſecum ipſe pugnare cenſendus eſt Canus, quemadmodum opponit Cardinalis Baronius, dum is paulo ſupra Gregorii Dialogos iis Patrum, Scriptorumque probatiſſimorum libris annumerat, quibus fides omnino eſt adhibenda, nullumque in eis mendacium ſuſpicari licet. Hoc etenim ejus eſt in Gregorium venerationis argumentum; quo eum a mendacio ſtudioſe conficto, & ad illudendum ſimplicibus de induſtria conſarcinato alienum, pro ſua ſanctitate reputavit. Id ſiquidem magnis præclariſque virtutibus meruit Sanctiſſimus Pontifex; etſi, ut homo erat, ceſpitationi, atque obreptioni eſſet obnoxius. Valde quippe duo illa inter ſe diſtant mendacium, ac ceſpitatio: primum perverſæ voluntatis, alterum humanæ conditionis eſt vitium. Habent viri Sancti, quia Sancti ſunt, ut fallere nolint; ſed habent, quia homines ſunt, ut falli ab hominibus poſſint. Nec quia emunctiorem in Gregorio narem deſideravit Canus, fidem illi negavit omnem. Quod enim deluſus aliquando fuerit, caſu factum eſt; quod vera ſæpius dixerit, voluntate.

Baronium ipſum ea in re judicem volo, ac etiam appello. Is certe Trajani Imperatoris ex inferis liberationem Divi Gregorii precibus impetratam, tametſi a Sancto Joanne Damaſceno in Oratione de Fidelibus Defunctis magna pompa explicatam, narratamque, ad fabulas amandat totum Æſopum olentes, in Annalibus ad annum 604. n. 60. Sed quid tum, ne Damaſceni ſanctitati, ac doctrinæ injurius habeatur, cujus hiſtoricam narrationem exſufflat? Audi hiſtorici eminentiſſimi promptam liberamque excuſationem. *Primum quidem*, inquit, *ab omni impoſturæ ſuſpicione virum ſanctiſſimum immunem reddimus, nihilque ab ipſo commentitium eſſe factum vel excogitatum conſtanter aſſerimus: ſed quod ipſe vere factum accepit, ac credidit, hoc ipſum, quomodo audivit, ſcriptis ſuis bona fide mandavit. At in iis, quæ ad rerum geſtarum veritatem ſpectant, quam frequenter accidat falli etiam prudentiſſimos, non in antiquis tantummodo, ſed & in iis quæ dicuntur in eodem loco, quo ipſi ſunt, & quo vivunt tempore, cum uſus doceat, pluribus demonſtrare ſupervacaneum eſſe putamus. Obidque nihil eſt, ut quantavis ſive ſanctitatis, ſive Doctrinæ cujuslibet prærogativa Viri, quod non factum ſit unquam, ut factum aſſerentis, ipſi veritati præjudicium poſſit inferre, cum in his quæ ſunt facti, non dogmatis, potuerit quiſque ſanctiſſimus, atque doctiſſimus, fideique orthodoxæ profeſſor, atque defenſor aliquando falli.* Recte id quidem, prudenterque Annalium parens. At quid aliud ſibi voluit Canus noſter, ubi pauculas illas ex Divi Gregorii Dialogis F[illegible] [illegible]ecit, ex alienorum fide, & narratione recitatas? Mirum in Melchiore Cano damna[illegible] [illegible]um, quod is pari fiducia, ac majori etiam libertate uſurpavit,

Digitized by Google

C A P U T III.

Altera Criminatio refellitur, de eodem Gregorio læso in Epistola 31.

Legimus apud Gregorium Magnum lib. 6. epist. indictione 14. epist. 31. *In historia autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam Sedes Apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsvestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum Doctorem Ecclesia fuisse perhibet*. Quem Gregorii locum ad trutinam revocans Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 6. nihil tale apud Sozomenum de Theodoro Mopsvelteno legi notat, bene vero apud Theodoretum lib. 5. Historiæ cap. 17. ubi Theodorum istum *præclarum Doctorem* fuisse scribit: & cap. 40. ubi sic habet: *Moritur Theodorus Episcopus Mopsvestiæ, cum omnium Ecclesiarum Doctor, tum hæreticæ cohortis profligator.*

Quare nodum ut solvat Vir eruditus, ita pronunciat: *Non video, quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt; Aut memoria lapsum, pro Theodoreto Sozomenum scripsisse*. Quid aptius, rectiusque excogitari potuit; cum alias certo certius sit, quæ de Theodoro Mopsvelteno a Gregorio recitantur, non apud Sozomenum, sed apud Theodoretum hodie reperiri? Et hoc tamen Cani responsum sugillat Baronius in Annotationibus ad diem 23. Novembris. Quodque mirandum magis, priorem responsionis partem dissimulans, quasi de intercisis Sozomeni Codicibus nihil Canus observasset; imo primam illam responsi partem, uti solvendæ difficultati opportunam arripiens, ita de Cani judicio pronunciat: *Gregorius Sozomeni locum citat de Laude Theodori Mopsvesteni Episcopi. Quem quidem cum Canus apud Sozomenum non reperiri contendat, quasi oscitantiæ Gregorium redarguens, locum illum dicit esse Theodoreti lib. 5. cap. 29. sed non animadvertit, nos non habere integram Historiam Sozomeni, ac complures ejus libros excidisse*.

Lectorum fidem appello, an non id quoque, ac primo etiam loco animadverterit Canus? *Aut Gregorius*, inquit ille, *alios libros Sozomeni legit, qui in manus nostras non venerunt: aut &c.* Illius quippe, ut vidimus, bimembre responsum est: hancque primam, de intercisis Sozomeni Codicibus, solvendi nodi intricatissimi viam aperuit, quam unam occurrere Baronius existimavit. Quare si quid in ea probabilitatis est, totum id Melchiori Cano, qui eam primus omnium aperuit, acceptum referre debuit, non oscitantiæ, quasi minus adverterit, redarguere.

Sed & in hoc multo magis falsus est Baronius, quod ita solutioni huic standum velit, ut alteram ab eodem Cano subjunctam despiceret; viroque erudito succenseat, quod Gregorium Magnum memoria forte lapsum dixerit, ut Sozomenum pro Theodoreto nominaret. Quandoquidem longe certius est, Sozomenum pro Theodoreto ex memoriæ lapsu a Gregorio scriptum esse, quam aliquos Sozomeni libros, quod constanter Baronius asserit, excidisse.

Et quidem Henricus Valesius in suis ad Socratem, & Sozomenum, quos latine reddidit, observationibus, hanc Baronii responsionem improbat, ut alteram ex Cano petitam ineat. *Hæc*, inquit, *Baronii responsio, licet Mireo, & Vossio, aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni Codices, quam nunc sint? Nam Cassiodori ætate, qui Gregorium Magnum antecessit, nihilo auctiores erant Sozomeni Codices iis, quos nunc habemus: Idque ex Historia tripartita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere*.

Decretorium profecto est contra Baronium Valesii argumentum, quod ex Tripartita Cassiodori Historia repetit. Cum enim is e tribus Græcis Auctoribus Theodoreto, Socrate, ac Sozomeno per Epiphanium Scholasticum latine redditis historiam sacram compendio redegerit, non ultra historiam ex Sozomeno defloratam producit, quam ubi hodierni Sozomeni Codices desinunt. Adeo verum est, Cassiodori ætate, atque adeo multo magis Gregorii Magni temporibus Sozomeni codices nihilo auctiores fuisse iis, quos nunc habemus: Falsum itaque, libros aliquos posteriores ejus historiæ excidisse, e quibus illa de Theodoro Mopsvelteno lacinia a Gregorio Magno peti potuerit. *Hæc igitur*, inquit Cassiodorus in Præfatione, *Historia Ecclesiastica, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis Auctoribus mirabiliter constat esse descripta, uno scilicet Theodoreto venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno, & Socrate; quos nos per Epiphanium Scholasticum latino condentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in unius styli tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.*

.Iis adde, Sozomenum, si pauca e suo penu interjecta excipias, nil nisi Socratem exscripsisse in historia concinnanda. Res legenti, & utrumque historicum conferenti perspicua est. At Socrates historiam ad ea dumraxat tempora perduxit, quo eam hodierni Sozomeni Codices referunt. Non ergo pro arbitrio fingendum est, posteriores ejusdem historiæ extitisse libros, quos & Gregorius legerit, & injuria temporum nobis abstulerit.

Sed rem totam plane conficit, & Baronio prorsus occludit os Sozomeni præfatio ad Theodosium Imperatorem, cui suam nuncupavit historiam. Novem dumtaxat hujus historiæ libros se scripturum adpromittit: *In novem libros commode distribui posse judicavi*. Totidem porro referunt hodierni Codices, a quibus controversa lacinia procul abest. Quo itaque jure plures hujus historiæ libros fingere liceat, qui a Gregorii ætate nobis exciderint?

Satius igitur est, hodiernos Sozomeni codices integros fateri, & Gregorium Magnum memoria lapsum Sozomenum pro Theodoreto nominasse. Nam & ea levis oscitantia est, quam viri vel maximi pati possunt, cujus & exempla non pauca Baronius ipse nobis subministrat in Annalibus ad annum 604. atque istud maxime *Divi Gregorii Nazianzeni, Theologi antonomastice dicti, Sanctitate, atque Doctrina celeberrimi, qui in ea oratione, quam de Sancto Cypriano ad populum habuit, manifesto lapsus errore cognoscitur, cum duos in unum Cyprianos conflat, Antiochenum, atque Carthaginensem, quos constat fuisse diversos, inter seque distinctos*. Aliunde vero in Theodoretum, uti Canus notat, optime cadunt quæcumque hoc ipso, quem expendimus, loco refert Gregorius Pontifex. Theodoretus enim lib. 5. cap. 27. & 40. Theodorum Mopsvestenum commendat, ceu præclarum Doctorem, & hæreticæ factionis debellatorem: atque ob id ipsum a Quinta Synodo Generali damnatus est, actione quinta, can. 13. & 14.

Melchioris Cani judicium probat Christianus Lupus in Notis ad Collat. 5. Synodi Quintæ; *Gregorius*, inquit, *lapsus est memoria, dicens, Hermiæ Sozomeni historiam finiri laudibus Theodori*.

Cardinalis Henricus de Noris in Dissertatione Historica de Quinta Synodo cap. 11. in Cani sententiam propendet magis. *Sententia Cani est probabilior*: eumque idcirco *acerrimi judicii virum vocat*; & Baronii in illum censuram minus probat.

In eandem Cani sententiam concedit, & Henrici Valesii in illius confirmationem prolata momenta mutuatur, ac probat Natalis Alexander in Synopsi Historiæ Ecclesiasticæ quinti sæculi cap. 4. art. 18. *Aut dicendum est, Gregorium Magnum memoriæ vitio lapsum fuisse, qui id, quod a Theodoreto dictum est, Sozomeno tribuerit, qua in sententia fuit noster Melchior Canus lib. 11. locorum Theologicorum: Aut certe cum Baronio, in Annotationibus ad Martyrologium Romanum, dicendum est, maximam partem libri noni Hermiæ Sozomeni hodie desiderari: Historiam scilicet annorum circiter decem, & octo, a Consulatu Agricolæ, & Eustachii usque ad Consulatum decimum septimum Theodosii Augusti; & in iis capitibus, quæ hominum incuria periere, Sozomenum ea scripsisse de Theodoro Mopsvesteno, quæ a S. Gregorio Magno referuntur. Verum hanc Baronii responsionem Valesius non probat, quia Gregorii Magni ætate integriores non erant Sozomeni Codices, quam nunc sint. Nam Cassiodori ætate, qui S. Gregorium antecessit, nihilo auctiores erant iis, quos nunc habemus. Quod ex historia tripartita ejusdem Cassiodori perspicuum est.*

At iis omnibus præstat Justinianus Imperator in edicto contra tria capitula, ubi postquam Theodori lapsum recitavit, ita subdit: *Pro iis testimonium præbent Sozomenus, & Hesychius, & Socrates, & Theodoretus, qui multas pro Theodoro laudes fecit*. Theodoreto itaque speciale fuit, ut Theodorum laudibus commendaret, non Sozomeno. Quod quidem argumentum pro Melchiore Cano adversus Baronium videtur invictum.

Verum opponit Baronius: Spondet Sozomenus in præfatione ad Theodosium, se perducturum historiam suam usque ad 17. Consulatum ipsius, nempe ab anno 324. usque ad annum 439. Hodierni vero Codices definunt in Consulatu Agricolæ, & Eustachii. Terminantur enim nece, seu potius placida morte Constantii Imperatoris Collegæ Honorii, qui sub Agricola, & Eustachio Consulibus extinctus est anno 421. Desunt ergo anni circiter 18. qui ab eo Consulatu ad 17. Theodosii Consulatum effluxere. Quibus præsertim temporibus, oborta hæresi Nestoriana, quæ a prædicto Theodoro Mopsvesteno ducit originem, de eodem Theodoro prolixior erat absque dubio narratio.

Ita sane spondet Sozomenus. At qui historiam ad decimum septimum Consulatum Theodosii se perducturum spondet, hanc quoque novem dumtaxat libris se complexurum profitetur: *Porro hoc opus meum*, inquit ille, *a tertio Consulatu Crispi & Constantini Cæsarum, usque*

Digitized by Google

usque ad septimum decimum Consulatum tuum progreditur: Idque in novem libros commode distribui posse existimavi. Nonum autem librum habemus. Quid ergo? Profecto si quidpiam hujus historiæ intercidit, ubi decem, & octo annorum spatia concludantur, non libri integri, ut Baronius putat, sed capitula forte aliqua interciderunt; quæ post decimum septimum, quod in hodiernis codicibus ultimum est, legebantur. Quidni etiam dicamus, Sozomenum alienis forte curis occupatum non stetisse promissis? Divinationis enim hic locus est.

Ut ut est, excitata illa a Baronio difficultas nihil juvat Gregorii Magni causam. Demus quippe historiam decem & octo annorum ex Sozomeni Codicibus intercidisse: eam certe ante Gregorium intercidisse necesse est, cum in Cassiodori Compendio, qui Gregorio ætate superior est, desideretur. Atque adeo nihil ex ea de Thedori laudibus exscribere potuit Sanctissimus Pontifex.

Interea quod ad Canum attinet, is profecto in tuto est. Nemo prudens responsionem ejus improbaverit, in ea utrinque difficultatum obsidione. Alterutrum enim necessario respondendum est: Vel Gregorium alia in Sozomeno legisse, quæ ad manus nostras non venere: Vel memoria lapsum, pro Theodoreto Sozomenum scripsisse.

CAPUT IV.

Tertia de læso Doctore Angelico accusatio depellitur.

PErgo ad alteram quorundam reprehensorum criminationem. Res sic se habet. Oraculum Evangelicum Lucæ secundo, *Jesus autem proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines*, exponens in Catena Aurea Doctor Angelicus, congestis pro more suo variorum Patrum interpretationibus, ita Gregorium Nazianzenum loquentem inducit: Græcus Nazianzenus: *dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur*. In quæ verba observat Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. lectionem vitiosam esse, eumque locum immerito tribui Gregorio Nazianzeno, apud quem nihil hujusmodi legere est. *Græcus*, inquit ille, *quem refert sæpissime Divus Thomas in Catena (quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno) ait, dicitur secundum humanitatem proficere*, &c.

Cani censuram, qua locum illum Gregorio Nazianzeno falso tribui monet, carpit Jacobus Billius in Annotationibus ad Orationem 20. S. Gregorii Nazianzeni num. 65. *Vir doctissimus Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. in hoc fallitur, quod ille, ubi Divi Thomæ Catenam citat, vitiosam lectionem esse ait, falsoque ea verba Nazianzeno nostro tribui. Vides enim Græcum illum, quem Divus Thomas profert, Græcum nostrum esse. Quare periculosum est, negare aliquid in auctore quopiam esse, nisi totus ille auctor memoria teneatur*. Nazianzeni vero locus, quem a Doctore Angelico vere indigitatum Billius opinatur, sic habet ea in Oratione, quæ est de Basilii laudibus: *quod ego in Salvatore prospicio, atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet, quo tempore nobiscum extitit, id quod supra nos, & nostrum erat formatus, hoc quoque hic contigisse animadverto. Proficiebat enim, inquit, ut ætate, ita etiam sapientia: non quod hæc in illo incrementum caperent (quid enim in eo, quod a principio perfectum erat perfectius esse possit?) sed quod hæc paulatim detegerentur, & elucerent. Eodem modo Basilii virtutem eo tempore non incrementum, sed majorem operationem accepisse arbitror, uberiorem nempe materiam suppeditante potestate*.

Billii animadversionem mutuatur Theophilus Rainaudus in diatribis adversus Cyriacos, multaque in Canum probra jacit, atque dicteria. At perperam illi & injuria; Ac primo quidem, quod hic censura notat Melchior Canus, Divum Thomam non tangit: sed ejus dumtaxat operis editorem. Siquidem Doctor Angelicus passim in Catena Aurea Græcum illum expositorem indicat, absque ulla peculiari nomenclatione, vage tantum, atque ex solo nomine patriæ: Qui vero veteres editiones curarunt, vagum illud Græci auctoris nomen speciali quadam nota determinarunt; prout in Græcis Auctoribus repperisse sibi visi sunt, quæ ex Græco auctore Doctor Angelicus recitabat. Ea fiducia freti viri boni, Gregorium Nazianzenum notarunt hoc loco, quasi ex eo petita esset recitata sententia; quia non nihil simile apud eum legere est Oratione 20. de laudibus S. Basilii. Quare non Divum Thomam, sed ejus veteres editores carpit hic Canus noster. Jure porro, an injuria carpat, expendamus.

Certe, quantum capio, jure omnino id agit. Nam si sententiam ab Angelico Doctore ex græco auctore relatam cum Nazianzeni loco conferamus, non verbis modo, sed &, quod notandum magis, sensu differunt. Sententia quippe a Divo Thoma laudata de profe-

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

Digitized by Google

protectu humanitatis aperte differit, prout complectitur *essentialia* homini, quatenus homo est: Nazianzeni autem Oratio de accidentibus, ætate scilicet, atque sapientia. Non ergo Græci auctoris nomine Nazianzenus designatur. Hincque effectum est, ut Joannes Nicolai Theologus Parisiensis novissimus, cæterisque omnibus diligentior, & accuratior Catenæ Angelicæ editor, totam illam Græci expositoris indistincte laudati pericopem, non Nazianzeno, sed Cyrillo Alexandrino tribuerit, apud quem (videlicet assertione 28. thesauri) legi potest, sin minus totidem verbis, at certe sensu, ac potestate.

Ego vero, ut fatear ipse quod sentio, nec Nazianzenum, nec Cyrillum, nec alium ex notis auctoribus hoc loco (aut aliis quibusvis, ubi Græcus simpliciter expositor notatur) legi velim. Sentio quippe, nec forte mihi vana fides, Græcum illum certum auctorem esse, sed Anonymum; qui, ut aliis contigisse notum est, sua dumtaxat scripta sciri ad publicam utilitatem, sed se nesciri, ad privatam humilitatem voluit. Etsi, quoquo pacto se res habeat, stat prudens, nullique animadversioni obnoxia Cani censura.

C A P U T V.

De oppugnato Divo Hieronymo querela refutatur.

IN judicium a nonnullis traducitur Canus, tamquam in Divum Hieronymum nimis injurius lib. 11. de locis cap. 5. ubi recolens S. Doctoris sententiam de veterum Patrum traditione, qua Adamum in monte Calvariæ sepultum ajunt, *Non debuit*, inquit, *tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvariæ sepulturam: Nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias hujusmodi ridere debemus*. Id scilicet minus reverenter dictum criminantur nonnulli reprehensores. Age itaque videamus, a quibus, & per quos ad nos usque ea traditio manarit, quæ a Divo Hieronymo irrisa est; ut hinc judicari merito possit, an irrisionem moleste tulerit Canus noster. Certe vix ulla de pia quadam, ac religiosa historia traditio ferri potest, quæ adstipulatoribus & antiquitate, & auctoritate majoribus adnitatur.

Horum agmen, ut par est, duceret Tertullianus lib. 2. contra Marcionem metrice scripto, si ipsius re vera opus esset, ut a multis creditum est. Ita quippe ibi legere est.

Golgotha locus est, capitis calvaria quondam,
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.
Hic medium terræ est, hic est victoria signum,
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum:
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum;
Hic pariter Christi pio sanguine terra madescit,
Pulvis Adæ ut possit veteris cum sanguine Christi
Commixtus, stillantis aquæ virtute sanari.

Verum spurium Tertulliani partum rejiciunt quotquot extant criticæ scientiæ periti, quibus persuasum est, tantum virum tam iratas musas non habuisse.

Quare meliori titulo chorum ducet S. Cyprianus tractatu de Resurrectione Christi; *Nos ad Christum pertinentes, cujus sanguine conspersa creditur Adam Calvaria, qui sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus dicitur ab antiquis, ejusdem sanguinis sanctificati elapsu lætemur, & delectemur in Domino.*

Sequitur Origenes tractatu 35. in Matthæum. *Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus; Ut sicut in Adam omnes moriantur, sic Christo omnes vivificentur: Ut in illo loco, qui dicitur Calvariæ locus, idest locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi passus est, & resurrexit.*

Succedit Basilius magnus enarratione in cap. 5. Esaiæ. *Obtinuit fama quædam in Ecclesia memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quæ & talis est. Quod prima utique Judæa hominem habebat incolam, nimirum Adam, simul atque excidit deliciis Paradisi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam sententiam condemnationis plane est executus. Itaque insolens esse ac novum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum. Os capitis defluente carne nudum. At illi recondentes cranium, loco illi indidere* κρανίον, *idest Calvariam. Probabili ratione potuit Noe non ignorasse sepulchrum principis hujus, & mortalium omnium primigenii. Siquidem hac de re fama a diluvio mox per orbem propagata est ab ipso, & dimanavit. Eoque Dominus excussa origine humanæ mortis, in loco, qui* κρανίον *dicitur, idest Calvaria, passus est: Ut quo in loco corruptio, sive mors hominum initium acceperit*

cepit, illic vita regni suum sumeret exordium. Et quemadmodum invaluit in Adam, ita & in Christi morte inefficax redderetur, & pessum iret.

S. Athanasius, aut quisquis alius auctor pervetustus Homiliæ de Passione, seu de Cruce Domini, apud eundem. *Ubi corruptum est genus humanum, ibi Christus proprium corpus exposuit: Ut ubi seminata est corruptio, ibidem incorruptio oriatur: Propter quod in loco Calvariæ crucifigitur: Dicit enim, Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum: Quem locum Doctores Judæorum ajunt esse sepulchrum Adæ.*

Chrysostomus homilia 84. in Joannem: *Et exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locus: Ubi quidam dicunt, Adam & mortuum, & sepultum esse: Et Jesum, ubi mors dominata est, ibidem trophæum erexisse, hoc est crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem.*

Ambrosius lib. 4. in Lucam: *Ipse autem Crucis locus vel in medio, ut conspicuus omnibus: vel supra Adæ, ut Hebræi disputant, sepulchrum. Congruebat quippe, ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerunt mortis exordia.*

Theophylactus in caput 27. Matthæi: *Calvaria Cranii locus dictus est, eo quod dicunt; quod traditiones Patrum tenent, quod Adam illic sepultus sit.*

Idem in cap. 19. Joannis: *Porro Calvariæ locum dicebant, sicut narratio prodit, quod illic sepultus sit Adam; ut ubi principium mortis, illic & casus ejus fieret. Traditio enim Ecclesiastica est; quia prior Judæa, postquam ejectus fuit homo de Paradiso, domicilium ibi habuit in solatium bonorum quæ in Paradiso perdiderat, data est ei terra illa, quæ omnium aliarum optima esset, & pinguissima. Propterea & prima omnium suscepit hominem. Homines igitur, qui tunc erant, habuerunt pro miraculo mortui Calvariam depilatam; in illo loco habitantes, inde eum nominaverunt, & post diluvium fama hæc in omnes divulgata est.*

S. Epiphanius lib. 1. adversus Hæreses tom. 3. versus finem: *Est profecto, quod intelligenti mirum videatur id quod e librorum monimentis deducimus: Dominum nostrum Jesum Christum in Golgotha esse crucifixum, nimirum in eo potissimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e Paradiso digrediens diu ex adverso illius habitavit. Deinde longo postea tempore in illum, quem dixi Hierosolymorum locum secessit, ubi & vita functus, in Golgotha sepultus est. Qua ex re merito locus ipse nomen accepit, ut Calvariæ interpretando diceretur.* Tum quorundam opinationem confutat, qui locum illum Calvariam dictum ajunt, quod in Calvariæ similitudinem aptatus sit; ac demum subdit: *Unde igitur Calvariæ nomen obtinuit? quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta sit, ejusque reliquiæ defossæ, ob id Calvariæ locus appellatus est: In quo Dominus noster Jesus Christus sublatus in cruce, per aquam illam, & sanguinem, ex ejus perforato latere profluentem, veluti imaginem quandam, totum salutis nostræ negotium adumbravit. Dum primi hominis reliquias ab ipso massæ principio rigare cœpit, ut ad detergendam labem, fœditatemque nostram, ac pœnitentis animæ repurgationem, sui sanguinis aspersionem ostenderet.*

Paula, & Eustochium, doctæ Virgines, in Epistola ad Marcellam, inter Hieronymianas 17. *In hac urbe (Hierosolyma) imo in hoc toto loco & habitasse dicitur, & mortuus esse Adam. Unde & locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Calvaria appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita. Ut secundi Adami, idest Christi, sanguis in cruce stillans, primi Adam, & jacentis protoplasti peccata dilueret, & tunc sermo ille Apostoli compleretur, Excitare qui dormis, & resurge a mortuis, & illuminabit te Christus.*

Eos inter antiquæ traditionis suffragatores, ac testes annumeratur ab aliquibus August. sermone 71. de tempore, ubi ita legimus; *Hoc antiquorum relatione refertur, quod & Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit aliquando sepultus. Et ideo calvariæ locum dictum esse, quia caput humani generis ibi dicitur esse sepultum. Et vere fratres, non incongrue creditur, quod ibi erectus sit medicus, ubi jacebat ægrotus; & dignum erat, ut ubi occiderat humana superbia, ibi se inclinaret Divina misericordia; & sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse credatur.* Verum sermo ille in novissima Benedictinorum editione velut apocryphus in appendicem rejectus est. Imo, quod notandum magis, tota illa de Calvariæ loco narratio a manuscriptis codicibus abest.

Laudat Cardinalis Baronius eundem Augustinum quæst. 161. in Genesim: At non de Adam, sed de Abrahamo, cæterisque Patriarchis dumtaxat agit, dum inquit: *Ubi ergo sepelienda erant cadavera Patriarcharum, nisi in ea terra, ubi ille crucifixus est, cujus sanguine facta est remissio peccatorum?* Eumdem illum Doctorem sanctissimum lib. 16. de civit. Dei cap. 32. laudat Maldonatus, sed aberrat; Nihil quippe de ea, quam movemus, quæstione eo loci legere est. Quare frustra inter hujus traditionis testes producitur.

lis longe verius certiusque adjungendi veniunt Anastasius Sinaita, Cyrillus Monachus, Nonnus Panopolitanus, S. Germanus, Euthymius, Honorius Augustodunensis, quorum testimonia recenset Malvenda noster, de Paradiso voluptatis cap. 55.

Primus omnium adversus traditionem tot testibus quavis exceptione majoribus assertam calamum acuit S. Hieronymus, ac veluti anilem fabellam exsufflavit lib. 4 commentariorum in Matthæum, ad cap. 27. quasi a privato quodam, vacuoque cerebello excogitatam. *Audivi quemdam*, inquit ille, *exposuisse Calvariæ locum, in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput; & hoc esse, quod Apostolus dicat: Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam loca sunt, in quibus truncantur corpora damnatorum, & Calvariæ, idest decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus, & crucifixus, sic pro omnium salute, quasi noxius, inter noxios crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ipsius super Adæ tumulum distillaret; interrogemus eum, quare & alii latrones eodem loco crucifixi sint? Ex quo apparet, Calvariam non sepulchrum primi hominis, sed locum significare decollatorum; ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia. Adam vero sepultum juxta Hebron, & Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus*. Josue 14. Quibus similia habet lib. 3. commentariorum in epist. ad Ephesios ad caput 5.

Hieronymum secutus est Isidorus lib. 15. originum cap. 1. *Hebron civitas Judææ: Ipsa est Harbe, a numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti sint, & quartus Adam*.

Subscripsit Venerabilis Beda in caput 27. Matthæi: *Golgotha namque*, inquit ille: *Syrum nomen est, & interpretatum Calvariæ. Est autem ipse locus in Helia, tunc extra urbem ad septentrionalem plagam montis Sion, & Calvariæ, non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum, atque damnatorum dicitur. Et propterea ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius area damnatorum erat, erigerentur vexilla martyrii*. Lege eundem in cap. 23. Lucæ.

Adstipulati sunt Paschasius Ratbertus lib. 12. in Evang. Matthæi, & Doctor Angelicus 3. p. quæst. 47. art. 10. ad 3. ubi Divi Hieronymi verba exscribit, eorumque rationem illam profert, quia *magis Jesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta sepulchrum Adæ; ut ostenderetur, quod crux Christi non solum erat in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, sed etiam contra peccatum totius mundi*.

Porro nemo erit, opinor, qui si rem paulo penitius introspiciat, traditionem ab Hieronymo irrisam, testibus longe pluribus, iisque gravioribus confirmatam non agnoscat. Atque ita Canum nostrum ex historiæ legibus egisse, dum pro defendendis tot reliquis Patribus, a me paulo ante laudatis, ab Hieronymo in re præsertim ad fidem minime spectante, quæque facti dumtaxat est, discessit. Quin imo nil dubitandum, Cypriani, Origenis, Basilii, Athanasii, Chrysostomi, Ambrosii, Epiphanii testimonia Hieronymum latuisse; quibus si probatam de Adami calvaria traditionem novisset, non ita libenter irrisisset, tanquam ab obscuri nominis homunculo excogitatam.

Melchioris Cani de contraria Hieronymi opinione judicium probat annalium parens ad annum 34. *At*, inquit ille, *tanti Patris in primis rogata venia, his nequaquam adduci possumus, ut quod non ab uno, vel alio, sed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogitatum, sed a majoribus traditum, & scriptum est, tam facile contemnamus, cum præsertim ea, quæ ad hac impugnanda inducunt, non videantur esse hujusmodi, quæ nos ab illis penitus dissentire compellant*. Quod idem habent Pamelius in notis ad sermonem S. Cypriani de resurrectione, Perrerius lib. 7. in Genesim, Toletus in cap. 19. Joannis annotatione 18. Bellarminus lib. 3. de statu peccati cap. 12. Fevardentius in notis cap. 34. lib. 2. S. Irenæi, & alii non pauci.

Et vero duo duntaxat in oppositum adducit Hieronymus. Primum, quod Calvariæ locus non a primi Parentis cranio, seu calvaria nomen traxerit, sed a capitibus decollatorum; quia illic truncabantur capita damnatorum: secundum quod Josue 14. Adam sepultus dicatur in Cariatharbe, versu 15. *nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe; Adam maximus ibi inter Enacim situs est*. Utrumque vero elumbe est. Ac primum quidem nihil conficit. Esto quippe a capitibus truncatorum Calvariæ locus appellatus esset; quid tamen vetat, ne & locus ille, ubi primus homo sepultus asseritur, postmodum sit electus ad supplicia damnatorum; quod in edito situs esset, & Hierosolymis proximus? Nos locum publicum

blicum damnatorum fuiſſe non ambigimus: fuerunt enim ibi cum Chriſto & alii crucifixi latrones: ſed unde Calvariæ nomen obtinuerit, certo neſcimus. Nam quod de truncatis ibi reorum capitibus dicitur, vix credi poteſt: cum ejuſmodi ſupplicium apud Hebræos nec lege ſancitum eſſet, nec conſuetudine comprobatum. Unicum enim ante Chriſti paſſionem Joannis Baptiſtæ capite minuti exemplum occurrit apud Hebræos, cætera inde ſecuta, quæ vel in Scripturis, vel in antiquæ memoriæ inſtrumentis occurrunt, a Romanis tunc imperitantibus, apud quos hæc ſupplicia in uſu erant, ad Judæos ſibi ſubditos derivata ſunt. Quare nihil ex ea nuncupatione certo colligi poteſt. Quin & Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 13. locum hunc, nec ex Adami cranio, nec ex capitibus damnatorum, ſed a Chriſto capite noſtro ibidem aliquando paſſuro, Calvarium Prophetice nuncupatum affirmat. *Redde uſuram illi, qui propter te hoc ſacro Golgotha crucifixus eſt, Golgotha vero interpretatur Calvariæ locus. Aliqui ergo prophetice locum hunc Golgotham appellaverunt, in quo verum caput Chriſtus crucem ſuſtinuit.*

Secundum ex Joſue 14. petitum argumentum eruditiſſime a Cano noſtro confutatum eſt; cui hac in parte conſentiunt Critici ſacri Baronius, Maldonatus, Serrarius, Eſtius, & alii pene omnes adverſus Hieronymi opinationem. Minus etiam iis interpretibus probatur, quod Sanctus Doctor in epiſtola ad Euſtochium de Paulæ epitaphio ſcripſerat: *Hæc eſt Cariatharbe, id eſt oppidum virorum quatuor, Abraham, Iſaac, Jacob, & Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jeſu Nave Hebræi autumant. Licet plerique Caleb, quartum putent, cujus ex latere memoria monſtratur.* Obſervant ſcilicet laudati Bibliorum interpretes, Cariatharbe ſignificare potius civitatem Arbeæ, *la Città di Arbea*, quæ & magnitudine, & robore celebris erat, necnon Enaci Pater: unde & Enacitæ dicti ſunt gigantes illi prægrandes, quorum comparatione Iſraelitæ *quaſi locuſtæ videbantur*, Numerorum cap. 13. verſu 34. Is enim civitatis nomen dederat; ibique demum ſepultus eſt, quod Scriptura iis verbis ſignificat: *Adam maximus ibi inter Enacin ſitus eſt*, Joſue 14. verſu 15. Quaſi diceret, *homo maximus inter gigantes Enacitas ibi ſepultus eſt*. Adam enim quandoque commune nomen eſt, hominem quemcumque ſignificans.

Merito itaque Canus noſter veterum traditionem ab Hieronymo irrideri moleſte tulit, cui leves dumtaxat rationes Sanctus Doctor oppoſuit, & ab omnibus pene Interpretibus impugnatas.

Ratio vero Doctoris Angelici in contrarium excogitata congrua quidem eſt, & ingenioſa, poſita facti veritate, ſed factum non evincit: cum & rerum contingentium, quæque meri facti ſunt, nulla dari ratio poſſit. Aut certe ſi quid hæc myſtica ratio valet, ea certe quadrabit longe felicius in hypoteſi traditionis a Divo Hieronymo rejectæ. Si enim crucifixus eſt Chriſtus eo in loco, ubi & ſepultus eſt Adam, & rei communiter plectebantur; hinc colligere erit, Chriſtum & in remedium contra peccatum perſonale ipſius Adæ, & contra peccatum totius mundi mortem ſuſtinuiſſe.

C A P U T VI.

De actis ſextæ Synodi œcumenicæ oſcitanter lectis, ac temere uſurpatis quærimoniæ diluuntur.

POſſevinus in apparatu ſacro Canum male habet, quod ex aliis minus fidis Scriptoribus nonnulla narravit. *In qua tanta ſegete rerum*, inquit, *& hiſtoriarum, ſi quid irrepſit ex aliis minus fidis Scriptoribus, id jam ab aliis eſt indicatum*. Exemplum porro minus fidorum Scriptorum, quorum narrationibus plus æquo tribuerit Canus, mox ſubjicit: *Sane*, inquit, *Auctor Summæ Conciliorum contra fidem epiſtolarum Agathonis Pontificis maximi ſcripſit (cujus tamen rei mentio nulla fit) ſcriptam fuiſſe epiſtolam illam ad Concilium ſextum; cum ad Imperatorem utraque fuerit ſcripta. Extant vero illæ ſecundo Conciliorum tomo. Cæterum corrigendi quicumque auctores tum Græci, tum Latini, qui Honorio Pontifici maximo notam inurere hæreſeos alicujus auſi ſunt, ex Synodi actionibus a Theodoro depravatis*. Hæc ille. Ad marginem vero librum 4. indigitat de locis communibus cap. 3. quaſi ibi Canus noſter hac in parte lapſus ſit; cum nihil ea de re eo loci habeat, ſed verius lib. 6. cap. ultimo, in reſponſione ad ultimum argumentum.

Baro-

Digitized by Google

Baronius non absimiliter in Annalibus ad annum 681. num. 37. hac ipsa de causa eidem insultat : *Quem*, inquit *voluissem sensibus potius Canum*, *quam nomine*. Hoc idem in Cano carpit Bellarminus lib. 4. de Romano Pontifice cap. 11. Verum quo titulo, perpendamus.

Ita igitur Canus noster libro sexto, cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum: *Sententiam in Honorium latam ex Romani Pontificis consensu fuisse, exploratum est in sexta Synodo generali, actione quarta, ubi Agatho in epistola ad Concilium, Honorium ipsum anathematizat*. Utrumque illud, si Possevino, Baronio, Bellarmino credimus, falsum est. Nam & epistola, inquiunt illi, ad Imperatorem directa est, & nulla in ea legitur Honorii mentio, sed aliorum tantummodo; *quorum auctores*, Agathonis verba sunt, *extiterunt Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus Constantinopolitani, vel quivis ei conseneanei usque in finem demonstrati sunt*.

Sed etsi venialis esse posset Cani culpa, si quid forte hac in re ab illo aberratum esset; quia, ut ipsi fatentur reprehensores, Auctor Summæ Conciliorum, quæ illius ætate circumferebatur, contra fidem epistolarum Agathonis, Honorii nomen addiderat, nihil tamen ab ipso erratum evinco. Nam & epistola illa ad Concilium quodam sensu scripta dici poterat, etsi ad Imparatorem directa esset: quia nihil aliud erat, quam Legatorum, quos ad Synodum Agatho dirigebat, *instructio doctrinalis*. Unde & illam actione quarta in Synodo legi necesse fuit, & in octava confirmari: & ad illam rescripto responderunt Synodi Patres. Quare ad Imperatorem pro Synodi Patribus scripta erat.

Honorium etiam ferit, & anathematizat ea in epistola Agatho Pontifex, sin minus distincto nomine, at saltem generali sententia, ob doctrinæ scilicet communionem. Unde & ait, *vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt*. Quos inter profecto fuit Honorius. Nec vana illa conjectatio est, sed ipsius sextæ Synodi auctoritate confirmata, in epistola Synodica ad Agathonem Romanum Pontificem; ubi Honorium cum ceteris Monothelitis anathematizare se profitentur Episcopi, ob sententiam jam in ipsos ab ipsomet Agathone in datis epistolis pronunciatam. *Anathematibus interficimus ex sententia per sacras vestras litteras de iis prius lata, Theodorum Episcopum Pharam, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum, & Petrum*. Quæ res argumento est, vel Honorium distincto nomine cum cæteris anathemate percussum fuisse, in ea Agathonis epistola; quod sub nde nescio quo pietatis officio a quopiam expunctum sit: vel quod certius longe est, Honorium ex communione causæ, generali cum cæteris damnatione petitum fuisse.

Id etiam ex actione 13. ejusdem sextæ Synodi compertum est: Ubi cum sententiam in Sergium, Cyrum, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum ab Agathone ea in epistola latam memorassent Synodi Patres, suoque calculo comprobassent, Honorium consequenter eodem telo petitum colligunt. *Cum iis vero*, inquiunt, *simul projici a Sancta Dei Catholica Ecclesia, simulque anathematizari prævidimus & Honorium, qui fuerat Episcopus antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem secutus est, & impia dogmata confirmavit*.

Adstipulatur Adrianus Secundus Romanus Pontifex in epistola lecta, & approbata in octava Synodo. Ubi postquam Honorium a sexta Synodo damnatum memoravit, ob injectam hæreseos accusationem, subjungit: *quamvis nec ibi, nec Patriarcharum, nec cæterorum Antistitum cuipiam de eo fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primæ sedis Pontificis consensus præcessisset auctoritas*. Quibus verbis significat, Honorium ab Agathone primam sedem obtinente fuisse prædamnatum.

Cæterum, an Honorius, uti privata persona, re ipsa de fide duplicis in Christo voluntatis male senserit; atque idcirco Hæreticus fuerit, quod Canus existimat: an œconomia, & conniventia in Monothelitas dumtaxat peccaverit, atque idcirco uti fautor erroris anathemate petitus sit, quod alii plerique sentiunt, opinionis est, Bellarmino teste libro 4. de Romano Pontifice cap. 11. in responsione ad 4. nullaque idcirco lis in virum eruditum movenda est.

Quod vero suffugium quærunt laudati censores, Baronius scilicet, Bellarminus, & Possevinus, ut Honorium quacumque vel asserti erroris, vel favoris errantibus impensi labe liberent, vitiata scilicet esse sextæ Synodi acta a Theodoro viro hæretico; pie quidem excogitatum est, at non ita certo. Quamquam hic instituti nostri non est, illud expendere. Hoc dicam unum: si sextæ Synodi acta, ubi inter Monothelitas notatur Honorius, ab aliquo nebulone, qui venerandum Pontificis nomen intulerit, vitiata sunt; vitiata quoque dicenda sunt acta Synodi septimæ, & octavæ, ubi ejusdem Honorii nomen cæteris Monothelitis annu-

annumeratur; vitiata quoque epistola Leonis Secundi ad Constantinum Imperatorem, quæ sextæ Synodi acta confirmavit. Nam & illic perinde Honoris anathemate petitur. Sed ab invidiosa, nostroque instituto inutili quæstione temperandum.

CAPUT VII.

Cani sententia de Sacramenti Matrimonii administro ab æmulorum censuris eximitur.

DIsplicet non paucis Melchioris Cani sententia de Sacramenti Matrimonii administro, quem usque adeo presbyterum esse docet lib. 8. de locis cap. 5. ut matrimonium stare quidem velit ratum, ac firmum titulo contractus, non tamen titulo sacramenti, dum a Ministro ecclesiastico sacris, ac solemnibus verbis minime celebratur. Similiter & verba, quibus consensum mutuum conjuges exprimunt, formam esse vult contractus conjugalis, non itidem sacramenti; personasque contrahentes ministros esse fatetur contractus civilis, non sacramenti conjugii.

Hanc opinionem uti *novam & singularem* sugillat Bellarminus lib. 1. de matrimonio cap. 6. & sequentibus; quin etiam addit, Canum, dum totis viribus probare conatur Matrimonium sine forma verborum a ministro ecclesiastico prolata celebratum non esse Sacramentum, illud etiam evincere, quantum in se est, nullum re vera esse in Ecclesia matrimonii sacramentum. Non desunt & alii, qui suis præjudiciis occupati in eamdem eruditi viri sententiam liberius obloquantur, variisque pro arbitrio censuris afficiant.

Non est hic instituti nostri Theologicas quæstiones integras texere, dum observationes dumtaxat apologeticas damus. Nec idcirco officii ratio postulat, ut, quæ pro tuenda illa Cani sententia ferri possunt, summo studio congeramus. Id nobis ad præsens satis est, si hanc eruditi viri doctrinam nec singularem, nec novam probemus, & cum novatorum errore, qui matrimonii sacramentum ab Ecclesia pellunt, nihil habere commune demonstremus.

Novam esse profecto non dicet, quisquis eam a Guillelmo Parisiensi traditam noverit, lib. de sacramentis, tractatu de Matrimonio cap. 9. quæst. 1. & cap. 1. de Baptismo: a Petro Paludano in 4. senten. dist. 5. quæst. 2. a Simone Vigorio Theologo Parisiensi, in suffragio Tridenti dato, cujus meminit Cardinalis Pallavicinus lib. 22. historiæ cap. 9. num. 5. Addam etiam a Divo Thoma (etsi illum suas in partes vel invitum cæteri trahant) in 4. senten. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad 5., ubi inquit: *Matrimonium secundum quod est in officium, & pœnitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba, sicut in matrimonio sunt verba exprimentia consensum, & iterum benedictiones ab Ecclesia institutæ; In pœnitentia autem est absolutio Sacerdotis, verbo tenus facta.* Ac tandem a Synodi Coloniensis anno 1536. celebratæ Patribus, in Enchiridio Christianæ institutionis: *Videmus*, inquiunt, *& in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice conjuges jungerent. Quanto ergo magis putandum est, in nova lege Sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos hujus Sacramenti ministros esse; In lege quidem veteri Pater, aut, defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor Dei loco conjuges jungebat........ ad eumdem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonii sacramentum in facie Ecclesiæ celebrandum est, ministris sacerdotibus Christi.*

Quæ omnia, ut a reliquis temperem, nec novam, nec singularem in Melchiore Cano doctrinam illam fuisse, plus satis ostendunt. Sed & qui patronos præeuntes habuit, sequaces, eosque magni nominis adstipulatores invenit: Dominicum Bannes in prima parte Divi Thomæ quæst. 1. art. 8. ubi contrariam magistro suo Melchiori Cano sententiam a multis improbari ait, illiusque opinionem *a multis jam absque ulla temeritate defendi*: Franciscum Cardinalem Toletum lib. 7. Instit. 2. diserte statuentem, *efficientem causam matrimonii esse ipsos contrahentes, in quantum est contractus quidam: at vero, ut sacramentum, Deum esse causam principalem, & ministrum esse causam instrumentalem, sicut in aliis sacramentis*: Guillelmum Estium in 4. Sentent. dist. 26. §. 10. & sequentibus: Franciscum Sylvium in supplemento, quæst. 42. art. 1. quæsito 1. Joannem Marium Scribonium disput. 9. de matrimonio: Vincentium Contensonium libro 11. Theologiæ mentis, & cordis parte 4. distinct. 4. capit. 1. de Sacramento Matrimonii: Combefisium ad orationem Damasceni in Constantinum Caballinum numer. 8. Gasparem Iveninum in Commen-

Digitized by Google

mentario historico dogmatico de Sacramentis dissert. 12. de Matrimonio quæst. 3. Claudium Frassenium in Scoto academico tract. 3. de Matrimonio disput. ultima artic. 1. quæst. 3. Natalem Alexandrum in Theologia dogmatica, & morali lib. 2. de sacramento Matrimonii art. 5. §. 2. Apud quos quidem magni nominis Theologos, quisquis Melchioris Cani, quam tuentur, sententiæ fundamenta ex Patribus, atque Conciliis petita legere voluerit, nimiam profecto in ea vellicanda Bellarmini, aliorumque licentiam deprehendet. Sed & Gaspar Iveninus supra laudatus Dissertationem gallicam edidit in hujus Melchioris Cani sententiæ defensionem, ubi permultos hujus ævi, qui eam tuentur, scriptores percenset; ut obviam iret obtrectationibus nonnullorum, qui singularitatis insimulabant propositionem, in suo Oratorii Collegio Bisuntino Granvelano, de hac materia, publicis thesibus propugnatam. Illud etiam notissimum, sententiam hanc frequentius in Academia Parisiensi defendi, nec ab ea abhorrere Romanos publicarum illic conclusionum censores; quibus probantibus Cani sententiam defendi quandoque publice & vidi ipse Romæ dum degerem, & ab aliis, ex quo discessi, non semel accepi.

Tantum vero abest, ut hæc tot virorum eruditorum doctrina Neotericis sacramentum Matrimonii de medio tollentibus faveat, ut potius Ecclesiæ fidem multo felicius in tuto ponat, dum quæ meræ Theologos inter opinationis sunt, a fidei summa secernit; ut, illis in doctorum arbitrio relictis, hoc unum, quod religionis est, adversus hæreticos tueatur. Et quidem matrimonium ecclesiastico ritu celebratum sacramentum esse, fides docet. Hoc adversus Lutheranos, & Calvinistas summo studio tuendum, propugnandumque est. An autem sacro ritu semoto, nullo sacerdotis accedente ministerio, ex solo conjugum assensu sacramentum olim fuerit: An steterit alias fixum, ratumque, ratione contractus, non servata dignitate sacramenti, ubi sine ministro sacerdote ducebatur: An nunc etiam ministri vices obeant ambo conjuges, non sacerdos: An consensus conjugum acceptus forma sit, an sacerdotis sacra verba: Theologorum sunt opiniones, quas a fidei capite secernere necesse est, ne dum hæc promiscue confundimus, tanto imbecillius Ecclesiæ causam videamur agere, quanto levius molliusque privatæ hominum opinationes defenduntur. Prudentius ergo, ac longe felicius Ecclesiæ causam Bellarminus egisset, si, Canum imitatus, quæ Fidei sunt, a scholasticis disceptationibus discrevisset; & in hoc unum intentus, quod Fidei caput est, peregrinas quæstiones, quæ causam multo plus implicant, hæreticisque cavillandi aditum præbent, a polemicis quæstionibus longius amandasset. Etenim, ut prudenter Estius observat, statuta Cani sententia, multa vitantur paradoxa, quæ contra hæreticos ex traditione tueri difficile est, ut quod hujus sacramenti minister non sit unus, sed duo, non ordinati, sed laici, vir, & mulier: quod iidem suscipientes sint, & conferentes; quod forma consistat sine verbis; quod nullam contineant ceremoniam particularem. Quæ omnia ad scholasticos ablegare satius est, quam, uti fidei dogmata, tueri velle.

Fuit hoc unum Melchioris Cani institutum, dum de matrimonii ministro obiter dixit: *Primum*, inquit, *opinionem a dogmate secerni, & internosci volumus: Deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est, & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne......... id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, Fideique quæstiones ab iis, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & sine pietatis jactura possunt in utramque partem disputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere; Opiniones non item; sed si non cum Academiæ, at cum Christianæ modestiæ temperamento..... Nego enim scholæ certo, constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum esse vere, & proprie dictum sacramentum; nego eam rem ad fidem, & religionem attinere; nego omnes scholæ Theologos id asseruisse.* Quæ certe Cani doctrina a nullo prudenti, sanoque Theologo damnari potest.

Quod vero ex Cani opinione derivatur incommodum, ut idcirco ab æmulis cauterio digna judicetur? Si ita est, inquiunt illi, matrimonia clandestina, quæ ante Concilium Tridentinum frequentiora erant, sacramenti dignitate caruerunt, cum tamen sacra Synodus de illis ita pronunciaverit sess. 24. cap. 1. de reformatione; *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata, & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit, & proinde jure damnandi sunt illi, & eos Sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera, & rata esse negant.* Egregie scilicet ac solerter. Age vero demus, illatam consecutionem veram esse, nihil tamen ex Cani sen-

ten-

Digitized by Google

tentia contra Tridentinam Synodum sequeretur, quæ matrimonia clandestina rata quidem, ac vera matrimonia fuisse definit, quod & Canus contendit; sed illis dignitatem sacramenti non arrogavit. Quin & illam Tridentinorum Patrum prudentiam fuisse monet Cardinalis Pallavicinus in Historia lib. 23. cap. 9. ut ab illa controversia scholæ consulto abstinerent: ne quod liberæ opinionis est, in Fidei dogma converterent; *Omitto*, inquit ille, *nunquam declarasse Concilium, matrimonia clandestina fuisse sacramenta: adeo ut quidam graves Theologi id negent*. Quos inter graves Theologos Melchiorem Canum dubio procul intelligi vult, qui hanc suam opinionem ab obtrectatoribus hodiernis intempestive vellicatam, coram sacro Concilio impune, ne dicam laudabiliter, defendit.

Sed & prefracte nego consecutionem illam ita generatim elicitam, (matrimonia scilicet clandestina ante Tridentinam Synodum contracta fuisse irrita) ex Cani sententia fluere. Quæ enim ante Concilium vocabantur clandestina matrimonia, nec ita frequentia erant, ut vulgus putat; nec semper absente Presbytero, qui ministerium exhiberet, contrahebantur; sed vel absente Parocho, vel sine solemnitatibus, testibusque ducebantur: Horum enim defectu, clandistina quoque vocari, & esse poterant.

CAPUT VIII.

Pia Melchioris Cani sententia de Christi Domini tristitia in Passione, a reprehensorum morsibus vindicatur.

SI qua unquam virorum Theologorum censuras passa est Melchioris Cani sententia; ea profecto est, quam de tristitia Christi ad Crucis sacrificium properantis docet lib. 12. de locis, cap. 13. sub finem. Quæstionem a Theologis tritam movet, qui fieri potuerit, ut Christus cum beatus re ipsa fuerit, atque idcirco infinito ex Dei visione profluente gaudio perfusus, summa tristitia sit affectus, ut diceret, *tristis est anima mea usque ad mortem*; Matthæi 26. Duas in primis celebriorum Theologorum difficillimi nodi solutiones affert; quasque secum difficultates involvant, pro more differit: illorum nempe, qui vel Christum secundum inferiorem dumtaxat animæ partem tristatum ajunt, dum sacro illo in superiori animæ parte gaudio potiretur; vel qui summam tristitiam cum summo gaudio, ex divino miraculo, una eademque parte stare posse profitentur. Tum demum, (quod multi ægris auribus excipiunt) propugnatam a se quondam, cum juvenis esset, enodandæ salebrosæ difficultatis viam exponit. *Sed & olim juvenis*, inquit, *ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus, gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret: sic saltem in Cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium fateor ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis. Quare nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum redemptione, per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat*. Quod ille subinde paucis adstruit, ac demum ita colligit, pietatis suæ sensus in hanc suam ultimam assertionem explicans: *Certe sive primo, sive secundo, sive tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis. Sed & hoc postremum eo plausibilius, quo maiores in nobis igniculos excitat tum pœnitentiæ, tum amoris, tum gratitudinis*.

Mirum quantum in piam illam assertionem nonnulli Theologi invehantur quos vellem non adeo in ferendis censuris fuisse præcipites. Hanc Henricus *hæreticam* dicit, quodlib. 8. quæst. 7. Hanc Suarez 3. parte, disput. 38. sect. 3. & Vasques 3. parte disput. 73. *temerariam* vocant: Hanc Joannes de Lugo disput. 22. de Incarnatione sect. 2. *velut a Theologis constanter rejectam* insectatur. Aliique bene multi, quos numerare longum esset, variis pro arbitrio censuris inurunt. Sic sua quemque præjudicia occupant; quæque ipsi non probant, censoria virga, quasi ex senatusconsulto, configunt.

Itane vero diris devovenda sententia hæc? Meo quidem judicio esset etiam vir maximus venia aliqua dignus, si quid forte novi procudisset, ex nimio pietatis sensu, quæ severiores Theologiæ leges quandoque non consulit: minusque accuratam enodandæ difficultatis viam aperuisset, ex nimio, quo fervebat, commendandæ Christi erga nos charitatis desiderio. Sed nec eget ille venia, imo laude plurima dignus est. latiusque sibi ii Theologi consuluissent, si a censuris nulla, ut arbitror, ratione fultis abstinuissent, Sua quippe probabilitate frui Cani sententiam, multa probant,

Suffra-

Suffragatur in primis Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, ad illa verba, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*: quem non tam expressisse, quam exscripsisse Canus visum est. *Ergo pro me doluit Christus, qui pro se nihil habuit quod doleret: & , sequestrata delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur*. Sequestrationem illam delectationis divinitatis æternæ passionis tempore occurrentem, quid commodius, quam gaudii ex divina profluentis repressionem a Cano assertam intelligamus?

Hanc Divi Ambrosii mentem esse, docet Societatis scriptor longe doctissimus Alphonsus Salmeron, qui & Cani doctrinam hac parte summopere commendat, uti solvendo nodo intricatissimo opportunam, tomo 10. tract. 11. de tristitia animæ Christi. *Secundum sententiam Beati Ambrosii, de qua superius (sequestrata delectatione divinitatis æternæ) & quorumdam aliorum, qui eum in hoc secuti videntur, Christus sponte privavit se consolatione ex visione Dei resultante, quo sic magis peccato satisfaceret, & tristitia convenienti delectationem nostram in illo habitam expungeret: Et hoc usque ad mortem. Nam propterea suscitatus dixit, Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes tuæ in dextera tua usque in finem. Nam quemadmodum, dum vixit, suspendit animæ gloriam in corpus redundantem, ut posset pro nobis & pati, & mori; ita ad tempus per aliquot horas cœpit tristari, id est suspendere delectationem animæ, quæ ex visione Dei resultabat, ut posset pro nobis supremum & timoris, & tristitiæ sensum habere; quod ingens erga nos Charitatis argumentum fuit. Nam difficile capere possumus, quomodo summus dolor existeret cum summo ejus gaudio. Nam etsi manus possit in summo esse frigida, posita in nivibus, & altera in summo calida, posita in igne: tamen quod una & eadem manus simul sit frigidissima, & simul calidissima, vix intelligimus. Quamvis dici possit, ut alias etiam tetigi, aliam esse rationem, propterea quod eadem voluntas non secundum idem fuit summe beata, & summe tristis, sed secundum diversas animæ rationes, nimirum superiorem, & inferiorem*.

Accedit Maldonatus ejusdem Societatis Theologus non ignobilis, & Scripturarum interpres celeberrimus, in caput 26. Matthæi, ad hunc versiculum, *cœpit contristari, & mæstus esse*. Ubi quæstionem movet, qui fieri potuerit, ut Christus, cum beatus fuerit, tristitiam habuerit? Rejicit in primis eorum opinationem, qui illum secundum inferiorem tantum animæ partem tristatum ajunt: tum subdit, in Cani sententiam descendens: *Melius igitur alii, dispensatione quadam factum fuisse dicunt, ut, cum Christus beatus esset, tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit. Nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit, ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit, & quodammodo occultare, ut ad tempus tristitiæ cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat*.

Explicatius vero Gregorius de Valentia, cum officiosa quoque Melchioris Cani commendatione, 3. parte, quæst. 9. puncto 2. *Quomodo vero Christus, etsi fuerit secundum animam beatus, potuerit nihilominus non solum secundum corpus pati, sed etiam secundum animam tristari, & angi, explicat bene Canus: quia scilicet divinitus passionis tempore factum est, ut ex visione beatifica ne ad animam quidem aliqua delectatio manarit. Quamquam sunt etiam, qui sentiant, potuisse eum summa delectatione orta ex beatitudine consistere maximum dolorem, & tristitiam, respectu aliorum objectorum. Sed illa expositio Cani consonat magis cum magnitudine, & acerbitate passionis, quam existimamus fuisse in Christo: & sic demum melius intelligitur, Christum in passione etiam a Patre suo fuisse derelictum, per hoc quod is prohibuerit redundantiam illam beatificæ delectationis; sicut ipse Dominus in cruce clamavit, Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Matthæi 27*.

Hæc si Suarez, si Vasquez, si Lugo attentius perpendissent sodalium suorum egregia testimonia, non ita forsan incaute Cani sententiam censuris proscidissent, & a Theologorum nemine propugnatam affirmassent.

Sed & numquid, vel ob id maxime, probanda venit ea Cani sententia, quod faciliorem nobis viam sternat, & qua nonnullas veterum Patrum duriores loquendi formulas exponamus, qui de Christi derelictione differentes ad illa Evangelii verba, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* divinitatem a Christo brevi aliquo tempore recessisse volunt, & ab illo aliquandiu fuisse separatam?

Sic Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, hæc Evangelistæ verba recolens, *clamans voce magna emisit spiritum*, in hunc sensum interpretatur: *Evidens est manifestatio contestantis Dei secessionem divinitatis, & corporis: Sic enim habes, clamavit Jesus voce magna dicens, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Clamabit homo separatione divinitatis moriturus*,

Sic

Sic Divus Hilarius commentario in Matthæum cap. 3. *clamor ad Deum*; *corporis vox est*, *recedentis a se verbi Dei contestata dissidium*.

Sic S. Epiphanius hæresi 69. n. 62. hæc Christi spiritum emittentis verba perpendens, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* sic habet: *videns divinitatem jam in procinctu quodam esse, ut Sanctum corpus desereret, ex ipsius hominis Dominici persona, hoc est, humanæ naturæ a Verbo susceptæ .... vox ad conjunctam divinitatem illam est edita, Deus Deus meus, &c.*

Sic Leporius in libello emendationis: *Divinitas cum unita sibi anima, non crucifixum hominem reliquit in pœnam, sed exanimam carnem reliquit ad tempus*.

Certe iis Patrum sententiis explicandis impense favet Cani sententia; secundum quam divinitatis separationem, ac recessionem ab iis insinuatam commode interpretabimur, *sequestrationem delectationis divinitatis* (ut. suimet interpres est Divus Ambrosius,) gaudiique ex divina visione orituri repressionem, ac cessationem; sic ut nihil aliud Patres illi, aliique nonnulli, quos recensere facile fuerit, sensisse hac in parte videantur, quam quod Canus explicatius distinctiusque defendit.

Haud me fugit, Magistrum Sententiarum l. 3. dist. 21. §. 1. aliam laudatorum Patrum interpretationem excogitasse: *Divinitatem scilicet separasse se foris, ut non adesset ad defensionem, sed non defuisse intus ad unionem*. Sed etsi non contemnenda illa expositio videatur; opportunior forte ex Cani sensu petita interpretatio censebitur. Nam priori modo exposita separatio divinitatis, de qua laudati Patres, non ad mortis tantum agonem referenda foret, sed ad totum mortalis vitæ tempus; quo certe divinitas separata est foris, ut non adesset ad defensionem, juxta illud Augustini sermone nunc 77. num. 11. *Deus est; & fit homo: seponit divinitatem, idest, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod suum erat, apparet quod acceperat*. Speciale vero extremo agoni fuisse videtur, ut etiam divinitas separata sit intus juxta Cani sensum, interioris scilicet gaudii repressione, non unionis hypostaticæ solutione.

Jejunum porro est, quod in oppositum objici solet. Primo, delectationem a Dei fruitione sejungi non posse; quia fieri nequit, ut summum bonum sine delectatione videatur. Secundo, minus congruere, ut Christus aliqua beatitudinis perfectione defraudetur; alias Sanctis Deo in cœlo fruentibus fuisset inferior. Tertio, eadem libertate fingi posse, Christum interdum visione beata fuisse privatum. Quarto, pari jure statuendum fuisse, Christum toto pene vitæ tempore gaudio illo ex divina visione profluente destitutum fuisse, cum frequentissime tristatus sit, tum in peccata hominum intuens, tum mortem suam uti præsentem animo revolvens.

Primum negatur omnino, si Dei præsertim potestas attenditur. Non enim gaudium fruitio ipsa est, sed fruitionis quietæ consectarium. Hinc fruitur homo arboris suæ fructibus, suisque divitiis avarus, cum etiam per morbum voluptatem ex eis nullam capit.

Secundum nihil movet. Nemo enim defraudatur volens: Id porro voluisse Christum, contendit Canus, in majoris charitatis argumentum; alias & gloria corporis toto vitæ tempore concedenda illi fuisset, ne & illo jure defraudaretur, & hac parte Sanctis post resurrectionem Deo fruentibus esset inferior. At sunt hæ futiles argutiæ. Semotis quippe quibusvis illis beatitudinis consectariis, Sanctis omnibus præstabat vel hoc solo titulo Deus homo, quod Deum præ illis altiori longe modo cerneret ejus anima, persona comprehenderet.

Tertium nihilo plus officit. Visio etenim essentia beatitudinis est, delectatio consectarium. Christi vero animam beatam fuisse, inconcussum dogma est.

Quartum negatur, ob facti discrimen longe maximum. Major quippe tristitia fuit imminente morte, quam fuerit ante; minusque idcirco cum summo gaudio componenda. Rursus, quod hic maxime notatum velim, non ob id solum gaudium ex visione beata profluens, Passionis tempore repressum dicit Canus noster, quasi absoluta ratione, Deoque ita volente, cum summa tristitia sociari non posset; sed ut suam in nos Charitatem miris omnino modis ostenderet. Hæc vero in extremo mortalis vitæ sacrificio maxime comprobata fuit: nec quod ea extrema mortalis vitæ periodo ingenti miraculo factum est, ad totam retroactam Christi vitam referri propterea potest.

C A P U T IX.

Melchior Canus Divo Stephano Protomartyri nequaquam injurius ostenditur.

Minus nonnullis arridet Cani responsio, qua gravissimam difficultatem, ex Stephani Protomartyris Concione petitam edidit lib. 2. de locis cap. ultimo. Objectæ difficultatis summa hæc erat. Genesis 23. versu 16. legimus Abraham locum sepulchri emisse quadringentis siclis argenti ab Ephron filio Seor: Ac rursus Genesis 33. versu 19. Jacob agri partem, in qua fixerat tentoria, emisse centum agnis a filiis Hemor patris Sichem. Stephanus vero Protomartyr concionem ad Judæos habens, a Luca relatam Actorum 7. narrat vers. 16. Jacob, & filios ejus in Ægypto defunctos, *translatos esse in Sichem, & positos esse in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filiis Sichem*. Quo loco duplex videtur aberratio contineri: Tum quod Abraham non emisset a filiis Hemor, sed ab Ephron filio Seor: Tum quod Hemor, a quo verius emerat Jacob, non fuerit filius Sichem, sed pater.

Eo ut se nodo Canus expediat, cum varias interpretum expositiones attulisset, quibus recitata auctorum verba conciliare nituntur; easque partim coactas, partim solvendo nodo impares observasset; Bedæ tandem, & Rabani solutionem amplectitur; qua nempe contendunt, *Stephano id, quod vulgo fere solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, confuderit nonnulla, & miscuerit: in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in iis dumtaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinent. Nam causæ, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historiæ veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit*.

Cani sententiam, quidquid Æmuli cavillentur, ipsa in primis argumenti necessitas probabilem facit. Quandoquidem vix alia, quæ plane objectæ difficultati respondeat, expositio suppetit. Probabilitatem auget Bedæ, ac Rabani mediæ ætatis Scriptorum auctoritas, quos duces secutus est Canus. Venerabilis Bedæ, quem Rabanus exscripsit, hæc verba sunt in Commentariis ad eum Scripturæ locum: *Docet Genesis, Abraham ab Ephron filio Seor Hethæi in Cariatharbe locum sepulchri quadringentis argenti siclis emisse, in quo ipse Abraham, Isaac, & Jacob, & Adam Protoplastus sepulti. Itemque Jacob de Mesopotamia reversum, juxta urbem Sichem, partem agri, quo tabernacula tenderet, ab Hemor patre Sichem datis centum agnis accepisse. Non emit ergo Abram ab Hemor Sichimita, sed ab Ephron Hethæo, in quo duodecim Patriarchæ non sunt sepulti, sed in Sichem. Verum Beatus Stephanus vulgo loquens vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historiæ, quam causam de qua agebatur intendit. Qui enim insimulabatur adversus locum Sanctum, & legem docuisse, pergit ostendere, quomodo Jesus Christus ex lege monstraretur esse promissus, & quod ipsi nec tunc Moysi, nec Domino nunc servire voluerint. Hæc ut potui dixi, non præjudicans sententiæ meliori, si adsit*.

Has Venerabilis Bedæ, & Rabani Musri interpretationes mutuatau est vetus Auctor Glossæ ordinariæ in Actus Apostolicos, necnon etiam Nicolaus de Lira in suis ad eundem locum Commentariis.

Nec defuere secutis inde temporibus magni nominis Viri, qui Cani sententiam vel amplexi omnino sint, vel saltem uti probabilem admodum commendarint.

Petrus Lorca Cisterciensis Ordinis, & Complutensis Academiæ professor eximius 2. 2. post q. 16. in append. ad tr. de fide disp. 2. memb. 3. n. 24. etsi Melchioris Cani sententiam non paucis displicere notet, eam tamen sibi satis probari significat. *Tertio*, inquit, *objicitur narratio Stephani, Act. 7. in cujus explicationem libenter amplecterer responsum sapientissimi magistri Melchioris Cani lib. 2. de locis cap. ult. Stephanum pro celeritate sermonis, & fervore spiritus alio intentum, pauca illa transmutasse, ut pro Jacob, Abraham, pro Patre, filium dixerit. Nam si id dicamus, primo in Scriptura nullum mendacium admittitur; Scriptura enim non illo modo refert historiam, sed refert Stephanum ita locutum: Deinde nec Stephano aliquid detrahitur: nam leves illæ immutationes historiæ facile, & absque omni culpa contingere potuerunt. Quin potius Scripturæ veritas maxime commendatur: quæ referens viri sancti sermonem, prout ipse protulit, punctim, & verbatim narravit, non omittens illa etiam, in quibus memoria lapsus est. Quæ solutio absque omni nota, & scrupulo admitti potest: tum quia primo tradita est a Sancto Beda, & Rabano in commentariis hujus loci: tum etiam si quid contra*

Digitized by Google

contra objiri potest, illud est, quod Stephanus ante, & post illam narrationem plenus Spiritu sancto dicitur: in eo autem, qui Spiritu sancto plenus loquebatur, nefas est admittere non solum mendacium, sed nec lapsum aliquem memoriæ, & linguæ, in quo a veritate deviet. Hoc tamen non urget, quia Stephanus dicitur plenus Spiritu sancto, quatenus erat plenus gratia, & sapientia, non tamen quia Spiritu sancto movente, omnia, & singula locutus fuerit. Nec est verbum, quo hoc modo per Spiritum sanctum locutum fuisse convincatur. Et certe solutio hæc omnem difficultatem evacuat, & infidelibus plus satisfaciet, qui calumniari non poterunt, aliquid gratis excogitatum esse ad fugam argumenti.

Emmanuel Sa Societatis Jesu in annotationibus ad hunc locum: *Quidam dicunt, Stephanum intentum, ut fit, in aliud, pro Jacob dixisse Abraham, & pro Patris Sichem, filii Sichem: Lucam vero fideliter, quod ille dixerat, retulisse. Quæ mihi opinio non displicet. Nec enim id repugnat Stephani sapientiæ, & spiritui, quo plenus erat. Accidit enim id interdum sapientissimis, & sanctissimis.*

Guillelmus Estius in annotationibus, Stephanum quidem memoria lapsum disertis, distinctisque verbis non asserit: sed id nihilominus adstruit, unde illum memoria lapsum esse, necessario colligas, cum diversas historias in unam ab illo commixtas fuisse contendat. Ita quippe habet: *Hic difficultas in historia concilianda. Ac primum leve illud est, quod postremo loco dicitur, Hemor filii Sichem, cum Hemor Pater fuerit Sichem. Nam in græco tantum habetur τοῦ Σιχὲμ, quod juxta fidem Historiæ Geneseos, & Josue, vertendum potius erat, Patris Sichem. Sed cætera multum discrepare videntur, & continere commixtas diversas historias; Nempe de spelunca duplici in Hebron, quam ab Hephron Hethæo emit Abraham quadringentis siclis argenti; ubi sepulti sunt Sara, Abraham, Isaac, Rebecca, Lia, Jacob, Gen. 23. 25. 35. 49. & 50. & alteram de agro Sichem, quem a filiis Hemor Hethæi patris Sichem emit Jacob centum agnis, ubi sepultus est Joseph. De eo habes Genesis 33. & Josue ultimo.*

Salianus in Annalibus veteris Testamenti ad annum mundi 2175. numer. 8. *Gravis hoc loco exoritur difficultas ex cap. 7. Actuum, ubi Divus Stephanus ait, hunc sepulchri locum ab Abrahamo emptum a filiis Hemor filii Sichem: cum hic dicatur emptus ab Ephron filio Seor.* Postmodum eorum relata opinione, qui Ephronis patrem binomium fuisse putant, subjungit: *verum quia dicitur Jacob emisse partem agri a filiis Hemor patris Sichem, censuit Beda, & Rabanus, Divum Stephanum duas pariter narrationes conjunxisse, nec tam ordinem historiæ, quam causam, de qua agebatur, intendisse.* Ac demum concludit: *Eligat lector utram interpretationem amplecti malit. Ego venerabilis Bedæ, & Rabani expositionem non improbo, cui vides graves, & doctos viros subscripsisse.*

Natalis Alexander in dissertatione anticritica contra Frassenium art. 46. difficultatem illam expendens data opera: *Si vulgata versio*, inquit, *servetur, dicendum, Sanctum Stephanum lapsu memoriæ duo facta similia confudisse, emptionem scilicet ab Abrahamo factam, de qua Gen. 23. cum ea, quæ a Jacobo facta est Gen. 33 vers. 19. Agrum quidem, in quo erat spelunca duplex, emisse Abram ab Ephron quadringentis siclis argenti: Jacob vero emisse partem agri, in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem, centum agnis: Stephanum utramque historiam confudisse: Sanctum vero Lucam ne jota quidem immutare voluisse in Sancti Protomartyris verbis.* Quam quidem observationem multis confirmat Alexander, variisque contra Frassenii cavillationes momentis confirmat. Tot porro suffragantibus viris doctissimis, an non tibi videtur Canus in tuto esse?

CA-

CAPUT X.

Accusatio de vellicato nomine Societatis Jesu depellitur.

SCribens Melchior Canus lib. 4. de locis cap. 2. de Ecclesia, hujusque nominis potestatem expendens ex Epist. 1. ad Corinth. cap. 1. ita habet: *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi: Quæ sine dubio societas cum Christi Ecclesia sit, qui titulum illum sibi arrogant, ii videant an Hæreticorum more, penes se Ecclesiam existere mentiantur*. Quo loco Jesuitas, ob arrogatum sibi Societatis Jesu nomen, tacite fugillari perspectum est; Tametsi, ut Canum excusent, nonnulli repugnent, qui Lutheranos, & Calvinistas eo loco perstringi dicunt, Ecclesiæ nomen Marcionitarum, & Donatistarum more sibi superbius arrogantes. Verum conatu plane irrito. Canus siquidem non eos ibi designat, ac mordet, qui penes se Ecclesiam existere mentiuntur; sed illos potius, qui Societatis Jesu sibi titulum arrogant. Vereturque, ne & ipsi, contra mentem Apostoli, penes sese Ecclesiam existere mentiantur. Quid ergo? nihil ne excusationis habebit Canus, quod id nominis in Ignatii filiis vellicare ausus sit? Dicam ego simpliciter, quod res est: Canum ea ætate temporum scripsisse, qua rebus nondum ad liquidum perductis, sinistræ nescio quæ de nascente Societatis instituto suspiciones, virorum etiam insignium ingenia occupaverant, quas successu temporis religiosa Societas eluit. Nec mirandum idcirco, si sinistrum quidpiam de arrogato sibi, ut plurimis videbatur, superbo Societatis Jesu nomine fuerit suspicatus vir alias prudentissimus. Fuit enim hæc illi tum temporis cum aliis multis suspicio communis, cujus nobis & domestici Societatis, & extranei testes fidem plurimam faciunt.

Franciscus Suarez tomo 4 de relig. tract. 10. lib. 1 cap. 1. numer. 9. *Non defuere*, inquit, *viri Catholici, & docti arrogantiæ Patrum Societatis tribuentes, quod nomen universæ Catholicæ religionis sibi usurparent . . . . . . Atque hic primus dicitur fuisse articulus censuræ, quam contra Societatem Universitas Parisiensis edidit*.

Cardinalis Sfortia Pallavicinus in Vindicationibus Societatis Jesu cap. 6. *Certarunt*, inquit, *nonnulli invidiam creare huic nomini, tamquam superbiori . . . . . Accusatio hæc levior videretur, quam ut in ejus purgatione immoraremur, nisi grandia Theologorum nomina illam nobis intentassent*.

Jacobus Augustinus Thuanus in historia tomo 1. lib. 15. *Jesuitæ postea*, inquit, *novo, atque, ut plerisque visum est, superbo nomine appellati sunt*. Quibus paria refert Alexander Ziliolus in historia rerum memorabilium, parte 1. lib. 9. pag. 241.

Et quidem Academia Parisiensis in judicio, quod instante augustissimo Galliarum Senatu, de nascente Societate tulit anno 1554. die 1. Septembris, cujus fragmentum exscribit Nicolaus Orlandinus in historia Societatis suæ parte 2. lib. 15. numer. 45. *Hæc nova Societas*, inquit, *insolitam nominis Jesu appellationem peculiariter sibi vindicans*, &c.

Conventus etiam Episcoporum Galliæ Pissiaci congregatorum anno 1561. Patres Societatis Parisiis admittendos censuit, ea inter alias conditione ac lege, ut Jesuitarum, aut Societatis Jesu nomen deponerent: „ Que cette Compagnie „ des Jesuites estoit reçue per forme de societé & college, & non par forme de Re„ ligion nouvellement instituée, à la charge qu'ils feroient tenus de prendre autre „ titre, que de Jesuites, ou de la Societé de Jesus, &c. „ Uti fusius legere est apud Stephanum Pasquier, in Oratione pro Academia Parisiensi, habita in augustissimo Galliarum Senatu, anno 1564., quam ex integro inseruit lib. 3. disquisitionum, seu ut gallice scribit, *des Recherches*.

Quæ

Quæ omnia non idcirco sunt a me recitata; ut vel id nominis religiosis viris ereptum velim, vel etiam jure a quoquam vellicatum existimem: sed ut omnes intelligant, hanc primitus insedisse viris etiam maximis opinionem, quæ Melchiori nostro, antequam subobscuris initio rebus nonnihil lucis accederet. Nec idcirco laudatissimo Theologo succensendum, si quid superbiæ ea in appellatione initio suspicatus sit, tot, ac tantis in eamdem suspicionem adductis viris variorum Ordinum spectatissimis, antequam Gregorius XIV. anno 1591. suspicionem demum omnem amovisset, ita peculiari diplomate decernendo: *Statuimus, nomen Societatis Jesu, quo laudabilis hic Ordo nascens a Sede Apostolica nominatus est, & hactenus insignitus, perpetuis futuris temporibus in eo retinendum esse.* Imo præ cæteris venia dignior habendus est Canus, qui quod de nova illa Societatis Jesu appellatione judicium fecit, modeste admodum, & oblique dumtaxat innuit, quod alii plerique apertis, & invidiosis declamationibus prodiderunt.

CAPUT XI.

Judicii Pontificii in Religiosis Institutis approbandis indeficientia, qualis a Melchiore Cano negata sit, explicatur.

Ecclesiæ in religiosis Ordinibus approbandis indeficientiam a Melchiore Cano negatam lib. 5. de locis, cap. 5. multi volunt, ejusque ea de re judicium summæ temeritatis arguunt, atque audaciæ. Sic porro ille eo loci: *Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit.* Quod subinde multis ostendit argumentis.

Si quis tamen Cani mentem intimius explorare velit, nihil ab eo traditum inveniet, quam quod Theologorum vulgus agnoscit. Duo quippe in instituendis Ordinibus secernunt prudentissime: Primum, quod ad substantiam Ordinum spectare dicunt, vota scilicet, legesque, quibus viri religiosi ad Christianam perfectionem veluti manu ducuntur: Alterum, quod ad circumstantias institutorum Ordinum, multitudinem scilicet, necessitatemque, pro temporum, locorumque ratione, pertinere volunt. In primo decernendo, non in altero Ecclesiam falli nesciam communiter docent. Hoc ipsum dedita opera propugnat Franciscus Suarez, ex iis scilicet unus, qui in Melchiorem Canum liberius declamant, tom. 3. de Relig. lib. 2. cap. 17. num. 18. *Omnino sentiendum, & dicendum est, non posse errare Pontificem in approbatione religionis, quoad judicium de honestate, & sufficientia talis modi vivendi, ut sit status perfectionis acquirendæ, seu religionis; quidquid sit de approbatione practica, quoad licentiam, & facultatem introducendi de novo aliquam religionem, & quoad judicium prudentiale, in quo talis concessio fundatur.*

Disertius vero, & explicatius Dominicus Bannes in 2. 2. quæst. 2. art. 10. dub. 8. concl. 5. *Possibile est, summum Pontificem ex negligentia, aut ignorantia, aut falsa informatione aliquo modo errare, secundum prudentiam, in approbatione, & confirmatione plurium Religionum, quam opus erat in Ecclesia Dei. Nunquam tamen hujusmodi error cedet in perniciem Ecclesiæ, quamvis quibusdam possit esse nocivus. Utraque pars conclusionis facile a nobis probabitur . . . . . . Nostra conclusio ita est intelligenda, ut error, qui contingere potest in confirmandis Religionibus, non sit major, quam qui accidere potest in multiplicatione legum Ecclesiasticarum de iis rebus, quæ ad salutem necessariæ non sunt, ut ita, vel aliter fiant; nisi solum propter legis obligationem. Cum igitur in hujusmodi communibus legibus,*

Digitized by Google

juxta communem etiam opinionem Doctorum ; possit summus Pontifex minus prudenter procedere, non est quare timeamus asserere, quod etiam in confirmandis tot, tamque variis Religionibus, ex quibus in Ecclesia confusio potest oriri, & talia incommoda ad perfectam Ecclesiæ, & tranquillam gubernationem emergere, possit etiam summus Pontifex minus caute aliquam, vel aliquas Religiones approbare, & confirmare.

Quid aliud amabo Canus noster? perspicua ejus verba sunt, modo quis mentem intendat. *Ordines*, inquit, *vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiame prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit.* Ea igitur parte Pontificii judicii deficientiam admittit, in qua non scientia, sed prudentia duce decernit. Scientia porro duce de religiosi status, substantia judicat, prudentia vero de accidentibus.

Et vero nihil aliud suis in probationibus inculcat vir eruditus, quam de accidentibus, & circumstantiis, multitudine scilicet, & utilitate religionum verti quæstionem. Duplici enim capite assertionem suam evincit. Primo, quod nimia religionum multitudine nonnunquam exortæ sint querimoniæ in Conciliis, scilicet Lateranensi, & Lugdunensi: Secundo, quod nonnullæ primitus approbatæ, successu temporis, mutatisque rerum conditionibus, ut noxiæ, vel certe inutiles extinctæ sint. Quapropter dum ait, *imbecillum eorum argumentum est, qui ex hujusmodi privilegiis, quæ iis facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter, ac de cælo lapsas excipiendas esse confirmant; eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a suis editam profitentur*: non ipsam novarum religionum substantiam insectatur, sed consectaria accidentia, ex privilegiis extortis consecuta, quibus demum evenire solet, ut noxiæ tandem, & inutiles habeantur. Unde & concludit: *Nostro hoc sæculo tam multæ sunt religiones a Pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit, tamquam Ecclesiæ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine, jure optimo, summisque rationibus arguetur.* Quod quam verum, certumque sit, paulo post probavit eventus, dum Pius Quintus Pontifex Sanctissimus Ordinem Humiliatorum ab Ecclesia sustulit, aliique subinde Pontifices alios ut inutiles sustulere.

Nihil ergo a Melchiore Cano hoc de argumento dictum existimo, quam quod Theologi de more docent: adeo ut mirari mihi subeat, litem illi hac ipsa de causa fuisse a plurimis intentatam. Quamquam, ut fatear ipse quod censeo, in eum commoventur aliqui paulo vehementius, quod suum fortasse institutum oblique ab eo vellicatum putent; cujus, ut arbitrantur, confirmationem ætate sua recentem moleste tulerit. Sed cum id Cani verba non postulent, non est de religiosissimo viro, Episcopoque dignissimo temere pronunciandum, nec interni animi sensus incusandi sunt, ubi innoxia verba se produnt.

Non desunt qui, ut majorem illi invidiam creent, factam eo loci in prioribus editionibus de Societate recens confirmata expressam mentionem dictitent; quæ tamen e posterioribus a prudentibus curatoribus expuncta sint. At id pro arbitrio dictum, cujus nulla probatio. Et quidem extant hic Patavii, ubi hæc scribo, primæ editionis anni 1563. Salmanticæ apud Matthiam Gastium adornatæ exemplaria duo; alterum quidem in celebri Abbatia Divæ Justinæ, alterum in Cœnobio Divi Augustini, in quibus ne verbum quidem, quod a posterioribus diffideat editionibus deprehenditur: nec dubitandum, quin cætera omnia ejusdem primæ editionis exempla per omnia, & in omnibus congruant.

Addunt iidem Cani osores, istiusmodi priorum editionum, specialem Societatis Instituti mentionem habentium codicem ab Ozorio visum, quo & ipse ad ejusdem confutationem usus sit. Sed & Ozorius ipse, qui Cani sententiam perperam ac latius, quam par est, intellectam prolixe confutat part. 2. Institutionum moralium lib. 5. cap. 7. nihil vel de sugillata ab ipso nominatim Societate, vel de prioribus editionibus aliter, quam hodiernæ habeant ferentibus, omnino habet. Subjungunt pari fidentia, ac libertate iidem reprehensores,

ser-

Digitized by Google

servari illorum coditum unum Romæ in quadam bibliotheca. At quæ sit illa, ne innuunt quidem; quod profecto, si res ipsa sic esset, diligentius adnotassent; adeo ut perspicuum sit, fervidiores illos Cani accusatores nil nisi verba dare, ut decantatas sæpe nænias, atque fabellas speciosis pigmentis obducant.

Paris levitatis est alterum à Morerio in Dictionario Historico exaratum commentum, & a Dupinio transcriptum, in nova Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum tomo 17. sæculo 16. *Academiam Salmanticensem Cani consilio repugnasse Philippo Secundo Hispaniarum Regi dato, de justitia belli adversus quemcumque suprema etiam in terris dignitate fulgentem inferendi, ubi de tuendis Coronæ juribus ageretur.* Cujus quidem assertionis testem Nicolaum Antonium Bibliothecæ Hispanicæ Scriptorem advocat Morerius. Tantum enim abest, ut Cani consilio Academiam Salmanticensem repugnasse significet Nicolaus Antonius, ut potius id consilii Philippo datum asserat, *non sine totius Collegii Salmanticensium Theologiæ, at Juris Doctorum suffragatione.*

CAPUT XII.

De S. Augustino temere depresso circa immortalitatem, & originem animarum, querela repellitur.

Lippis, & cæcis scripsisse Carterium puto, dum in suis adversus Canum expostulationibus, eidem fidenter affingit, quod Augustino licentius insultarit lib. 12. de locis cap. 15. ubi post insinuata nonnulla Scripturarum oracula, quibus Sanctissimus Doctor animæ immortalitatem colligere sibi visus erat, ita subjungit Canus noster: *Quod Augustinus affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vindicemus.* Solis quippe oculis opus est, ut internoscat quisque iis uti voluerit, ea a Carterio corrasa Melchioris Cani verba non certam summi viri sententiam continere, sed verius objectionem, cui ille multis interjectis respondet ad finem capitis, ibi: *sed jam tempus est, ut objectiones oppositas repellamus*, &c. Quapropter in refellenda criminatione adeo futili operam ludere nolim.

Meliori fortasse fide, ac non ita insigni eruditionis, ac doctrinæ specimine Canum lacessit idem Carterius, quod Augustinum *in eam opinionem, quæ animas a parentibus generari docet, magis inclinasse*, dixerit; *seque eam hodie tamquam errorem condemnare* significat lib. 12. de locis cap. 15. Ecquis enim nesciat in eam re ipsa sententiam inclinasse Augustinum, aut certe hæsisse dubium, num ex traduce fierent animæ nostræ; certoque posuisse, quæstionem illam totam ad fidem Catholicam minime pertinere? Quod unum Augustino tribuit eo loci Canus noster. In eo quippe totus est Sanctissimus Doctor, quatuor ferme libris editis de origine animæ, tribus ad Optatum datis epistolis, alteraque Hieronymo inscripta, quæ est 28. ac demum lib. 10. de Genesi ad literam cap. 6. & sequentibus. Id porro citra Præsulis Hipponensis injuriam, pro sui conditione temporis, ut erroneum rejicere potuit Canariensis Episcopus, quod ille pro ætate quidem sua innoxie, & inculpate tradiderat. Augustini enim ætate ac tum deinceps, ad undecimum usque sæculum, dubia in Ecclesia Catholica quæstio erat de origine animarum; Patrum quidem aliis in singulorum hominum conceptione a Deo creari opinantibus, aliis non creari illas a Deo, sed ex parentis anima traduci statuentibus, ut plane Augustini dubitatio veterum Patrum suffragatione niteretur. Quod multis adversus Bellarminum momentis evincit Cardinalis Henricus de Noris in Vindiciis Augustinianis cap. 4. §. 3. Secutis vero temporibus tam altas in scholis Theologorum radices egit ea sententia, quæ singulas singulis corporibus creari a Deo animas ponit, ut a multis inter fidei capita numeretur. Quid ergo paccavit Canus, quamve Augustino irrogavit injuriam? Etsi enim diversa senserint ambo, uterque tamen pro sui conditione temporis recte sensit.

 Ne-

Digitized by Google

Neque enim in iis numerandus eſt Auguſtinus, neque a Melchiore Cano numeratus eſt unquam, qui animas *per corporeum ſemen traduci*, cum Tertulliano commenti ſunt: (quem ſenſum hæreticum pronunciavit Doctor Angelicus prima par. quæſt. 118. art. 2.) cum & id diſerte damnarit Hipponenſis Antiſtes epiſt. 157. ad Oceanum: *Illi, qui animas ex una propagari aſſerunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, ſi Tertulliani opinionem ſequuntur, profecto eas non ſpiritus, ſed corpora eſſe contendunt, & corpulentis ſeminibus exoriri. Quo perverſius quid dici poteſt?* At id unum ut ſumme voluit, ſeu verius de hoc uno dubitavit, *Utrum incorporeum animæ ſemen, ſua quadam occulta, & inviſibili via, ſeorſum ex patre currat in matrem, cum fit conceptus in fœmina? An, quod eſt incredibilius, in ſemine corporis lateat?* Quod quidem incorporeum ſemen, ſeu materiam ſpiritualem, ex qua fieret anima, captu ſemper difficilem exiſtimavit: maxime vero lib. 7. de Geneſi ad literam cap. 7. ubi tam multa de ea quærit, nihil certo definiens, ſtatuenſque, *An illa ſpiritualis materia, ſi fuit ulla, unde anima fieret, vel ſi eſt ulla, unde animæ fiunt, quod ipſa eſt? quod nomen, quam ſpeciem, quem uſum in rebus conditis tenet? Vivit, an non?* &c.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XIII.

De commissis invicem Romanis Pontificibus Pio II. & Sixto IV.

HAud multo æquior in Canum Theophilus Raynaudus diatriba 2. de immunitate Cyriacorum, cruda in eum verba jaciens, quasi Romanos Pontifices in edendis decretis humano affectu ductos scripsisset lib. 5. de locis cap. 5. *Nec sapientior fuit idem Canus* (Theophili verba sunt) *in negotio stigmatum sanctæ Catharinæ Senensis, quæ a Sixto IV. Ordinis minorum abrogata, & soli Sancto Francisco adscripta, affirmat admissa a Pio II. senensi, quippe Beatæ Catharinæ cive. Videndus lib. 5. de locis cap. 5. Quasi Pontifices colludere, & ex sæculi, ac carnis legibus moveri ad decernenda plane contraria, res sit flocci facienda.*

Iniqua profecto, si uspiam alibi, accusatio. Certe Sixtum Quartum sacras Divæ Catharinæ imagines cum stigmatibus pingi deinceps vetuisse, pictasque deleri jussisse anno 1483. indubitata res est, historicorum bene plurium testimonio confirmata. Nec minus certum, Pium Secundum, re plenius discussa, non modo pictas illas cum stigmatibus imagines permisisse, verum etiam eo sacrorum stigmatum privilegio donatam Divam Catharinam carmine celebrasse.

Quem latet virtus, facinusque clarum,
Quo nequit dici sanctius per orbem?
Vulnerum formam miserata Christi:
Exprimis ipsa.

Quam subinde litem Prædicatores inter & Franciscanos pendentem, Urbanus Octavus ex Sacræ Rituum Congregationis consulto, die 16. Februarii 1630. multo disertius, firmiusque Prædicatoribus adjudicavit. Non ergo culpandus Canus, quod illud Romanorum Pontificum in factis duntaxat historicis invicem diffidentium exemplum dederit. Nihil quippe certius, & exploratius. Reprehensioni ut ut maxime obnoxius videretur si Sixtum Quartum, & Pium Secundum humanis duntaxat affectibus ductos innuisset, ut ita pugnantia decernerent. At nihil ejusmodi Canus noster, sed ita simpliciter; *Sixtus IV. docuit Divam Catharinam Senensem stigmata non habuisse; non defuit, qui contra judicarit. Neutrius Pontificis judicium ad Ecclesiam spectat; utrumque aut probare, aut improbare sine fidei discrimine possumus.* Ubi ne Franciscana quidem Sixti Quarti professio, aut Pii Secundi patria, nomenve, unde ad contraria decernenda moti credi possent, insinuantur.

CA.

Digitized by Google

CAPUT XIV.

De objecta Pontificibus negligentia, & oscitantia in castigandis Divorum Historiis.

RAynandum ancipiti, & æquivoco verbo lusisse existimabam, dum Canum nostrum læsæ Pontificiæ majestatis reum agit, diatri de immunitate Cyriacorum a censuris, quod is lib. 11. de locis cap. 6. obiter innuisset, in castigandis, corrigendisque rerum sacrarum historiis, Divorumque, ut ajunt, legendis, *Romanorum Pontificum prudentiam, & diligentiam desiderari*. Id enim a religioso Præsule haud dubie dictum arbitrabar, ut Pontificum hac in parte diligentiam, prudentiamque requiri, seu hanc illis necessario adesse significaret; quod tetricus censor pro *deesse*, ac *deficere* perperam accepisset, ut cavillandi ansam arriperet. Priori quippe sensu verbum hoc a latinissimis etiam scriptoribus interdum accipi nemo nescit. Cicero pro Quintio, *qui in vita rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus*. Lib. 5. epist. 104. ad Atticum: *Hæc longam desiderant orationem*. Verum caput 6. lib. 11. de locis semel & iterum evolventi mihi, afficta Melchiori verba reperire minime contigit: ac fallor maxime, si quis ea sit reperturus: cum privatos ibi dumtaxat Scriptores perstringat, qui in Divorum præsertim prodigiis describendis sparsos rumores & excepere, & scriptis etiam ad posteros retulere: quorum in libris miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legere sit; nulla Romanorum Pontificum mentione facta, quorum *prudentiam, ac diligentiam* in ea sacrorum dehonestatione castiganda, corrigendaque desiderari significarit. Ut quid ergo tam amarulenta Theophili Raynaudi in modestum, ac moderatum Theologum declamatio? *Hujus sacrorum dehonestationis culpam omnem in Pontifices refert superciliosus censor, solo nomine Canus, dicens eorum hac in parte prudentiam, & diligentiam desiderari: Itaque dormitant, vel etiam alte stertunt Pontifices, dum Canus solus vigilat; Et inimico homine superseminante zizania fabularum, pro sacris historiis socordes, judice quidem Cano, Pontifices viam muniunt ad abrogationem fidei omnibus sacris historiis per cordatos faciendam*. Gerræ profecto, gerræ, eæque vanissimæ viri ferrei oris, animique, (ut mitius loquar) parum prudentis, & cauti in clarissimo Theologo deprimendo.

Non ante institutis hisce Vindicationibus finem imponam, quam stupendam Ambrosii de Altamura cespitationem lectorum oculis sistam, arguamque; (etsi nihil ad clarissimi Theologi defensionem res ista pertineat) qui Melchiorem Canum nepotis sui initio libri 11. meminisse ait, illiusque gratia volumen illud edidisse, illique, nisi prius fato cessisset, nuncupaturum fuisse. Vah pinguem errorem, putidumque anachronismum! de patre siquidem, non de nepote loquitur Canus. Perspicuus adeo locus est, ut oculis tantum egeat, non interprete: *Superiorem locum*, inquit, *vix dum finieram, & ecce nuntius affertur, Parentem meum carissimum Viennæ diem extremum obiisse ...... Cum autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, scilicet a laboribus, quos ejus potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est*, &c.

Quamquam & ipse nepotem cognominem habuerit, ejusdemque Instituti Dominicani professorem, eximiæ Sanctitatis fama apud suos, exterosque clarissimum; cujus pietatem, mentemque divinis charismatibus perfusam commendat Diva Theresia epist. 16. quæ est ad Rev. P. Dominicum Bannes. Verum objit Canus noster anno 1560. die 6. Novembris. Nepos autem vivere desiit anno 1607. die 30. Martii.

INDEX
LIBRORUM, & CAPITUM.

LIBER I.

Cap. 1. *De totius Operis partitione.* pag. 3.
Cap. 2. *De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transfigitur.* ibid.
Cap. ult. *De locorum Theologicorum numero, atque ordine.* 5.

LIBER II. De auctoritate Sacræ Scripturæ.

Proœmium. 5.
Cap. 1. *De sacrarum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.* ibid.
Cap. 2. *Ubi argumenta referuntur volentium, quod Deus fallere aliquando potest.* 6.
Cap. 3. *Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere unquam posse.* 7.
Cap. 4. *Ubi argumenta Cap. 2. diluuntur.* 9.
Cap. 5. *Ubi quatuordecim libri e sacris Bibiliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certo a canone rejiciunt.* 16.
Cap. 6. *Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.* ibid.
Cap. 7. *Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.* 17.
Cap. 8. *Ubi confutantur argumenta capitis sexti* 21.
Cap. 9. *Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.* 27.
Cap. 10. *Continet argumentationes adversariorum contra ea, quæ capite superiori definita sunt.* 29.
Cap. 11. *Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.* 33.
Cap. 12. *Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia Scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.* 42.
Cap. 13. *In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos, Græcosve recurrendum.* 45.
Cap. 14. *In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.* 50.
Cap. 15. *De linguarum Hebraicæ, & Græcæ utilitate.* 55.
Cap. 16. *Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.* 59.
Cap. 17. *Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.* 61.
Cap. 18. *Ubi refelluntur argumenta capitis decimisexti.* 62.

LIBER III. De Traditionibus Apostolicis.

Cap. 1. *Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones impugnarunt.* 71.
Cap. 2. *Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.* 72.
Cap. 3. *In quo quatuor fundamenta ponuntur ad tradiones Christi, & Apostolorum constituendas.* 74.
Cap. 4. *Ubi sternuntur viæ ad traditionis Christi, & Apostolorum investigandas.* 78.
Cap. 5. *De variis generibus Traditionum Apostolicarum.* 80.
Cap. 6. *De firmitate, & certudine Traditionum Apostolicarum.* 81.
Cap. postremum, *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 83.

Digitized by Google

LIBER IV.

De Ecclesiæ Catholicæ auctoritate.

Cap. 1. *Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnatur.* 88.
Cap. 2. *Quid Ecclesiæ voce significatur.* 92.
Cap. 3. *Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesia constetur.* 94.
Cap. 4. *Quanam sit Ecclesiæ catholica in fidei dogmate auctoritas.* 97.
Cap. 5. *Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quædam.* 102.
Cap. postremum. *In quo argumenta primi capitis confutantur.* 106.

LIBER V. De auctoritate Conciliorum.

Cap. 1. *Argumenta continet, quibus heretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.* 118.
Cap. 2. *Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sane loco significet.* 120.
Cap. 3. *In quo Synodorum varia genera ponuntur.* 122.
Cap. 4. *Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.* 123.
Cap. 5. *Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.* 127.
Cap. postremum. *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 140.

LIBER VI. De Ecclesiæ Romanæ auctoritate.

Cap. 1. *Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.* 149.
Cap. 2. *In quo redditur causa, cur sedes Apostolica quintum locum obtineat.* 151.
Cap. 3. *Tria pronunciata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque deriveri.* ibid.
Cap. 4. *In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis divino jure succedat.* 155.
Cap. 5. *Ubi conclusio eadem ostenditur Sanctorum veterum testimoniis manifestis.* 158.
Cap. 6. *Ubi Conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ Romanæ vis, & auctoritas comprobatur.* 159.
Cap. 7. *Rationibus Theologia probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.* 160.
Cap. 8. *Ubi argumenta capitis primi refutantur.* 163.

LIBER VII. De Sanctorum auctoritate.

Cap. 1. *Argumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.* 172.
Cap. 2. *Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.* 173.
Cap. 3. *Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit, atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.* 174.
Cap. 4. *Nonnullos Osiandri, & Cajetani scrupulos eximit.* 186.

LIBER VIII. De auctoritate Doctorum Scholasticorum.

Cap. 1. *Lutheranorum in Theologiam furor; quoniam veri nominis Theologi censendi.* 187.
Cap. 2. *Multiplex Theologiæ Scholasticæ munus exponit.* 188.
Cap. 3. *Præcipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta complectitur.* 190.
Cap. 4. *Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur, atque defendit.* ibid.
Cap. 5. *Respondet argumentis capitis tertii; docetque, quid de variis Theologorum placitis statuendum.* 192.
Cap. 6. *De auctoritate juris Pontificii prudentium.* 199
Cap. 7. *Quis usus Juris Canonici in Theologica facultate.* 200

LI-

Digitized by Google

LIBER IX. De argumentis Rationis Naturalis.

Cap. 1. *Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus aequo in re Theologica rationi naturali tribuatur.* 202.
Cap. 2. *Extremum aliorum errorem perceuset, qui a natura rationibus prorsus abhorrent, quorum etiam argumenta proponit.* 203.
Cap. 3. *Memorati erroris architectos, ac sectatores percenset.* 205.
Cap. 4. *In quo recensitus error refellitur.* ibid.
Cap. 5. *Philosophiam Theologo necessariam ostendit.* 207.
Cap. 6. *Apostolos, aliosque sanctos viros natura etiam rationibus usos evincit.* 208.
Cap. 7. *Extreme quorumdam Theologorum vitia in usu Philosophia castigantur.* 209.
Cap. 8. *Quae sit hujus loci firmitas in Theologica disciplina.* 210.
Cap. 9. *Satisfacit argumentis capite secundo propositis.* 211.

LIBER X. De Philosophorum auctoritate.

Cap. 1. *Hujus loci pertractandi necessitatem exponit.* 215.
Cap. 2. *Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.* 216.
Cap. 3. *Qui Philosophi sint Theologis utiles.* ibid.
Cap. 4. *Quam habeat in re Theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.* 218.
Cap. 5. *Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.* 220.
Cap. 6. *Ubi satisfit argumentis capite secundo positis.* 222.
Cap. 7. *De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.* ibid.
Cap. 8. *Juris civilis studium Theologo utilissimum probat.* ibid.
Cap. 9. *Qua vis, aut potestas argumenti ex jure civili desumpti.* 223.

LIBER XI. De humanae historiae auctoritate.

Cap. 1. *Nuncius de morte parentis, vix dum finito superiori libro allatus, enarratur.* 225.
Cap. 2. *De historia humana in Theologiam utilitate.* ibid.
Cap. 3. *Argumenta continet, quibus auctoritas humana historia impugnatur.* 227.
Cap. 4. *Quod Auctoritas humana historiae aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.* 230.
Cap. 5. *Ubi respondetur argumentis capitis tertii.* 232.
Cap. 6. *Qui sint probatae fidei auctores, qui contra non sint.* 255.
Cap. postremum, *In quo* 15. 16. 17. *&* 18. *argumenta capite tertio proposita refelluntur* 270.

LIBER XII. De locorum usu in Scholastica disputatione.

Proœmium. 272.
Cap. 1. *Quid Theologia sit, quae ei objecta res, quis finis.* 173.
Cap. 2. *Quae sint Theologiae principia.* 176.
Cap. 3. *Capitis superioris argumenta refellit.* 281.
Cap. 4. *Quae sint quaestiones, seu conclusiones Theologicae.* 285.
Cap. 5. *Quibus notis quaestiones Fidei dijudicari possint.* 290.
Cap. 6. *De variis errorum gradibus, primumque de haeresi, & haeretica propositione.* 295.
Cap. 7. *Contra haeresis finitionem argumenta quaedam.* 297.
Cap. 8. *Regula tres, ad quas Fidei externa judicia sunt dirigenda.* 307.
Cap. 9. *De propositione erronea, sapiente haeresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.* 309.
Cap. 10. *Quemadmodum argumenta Theologia inveniendâ, atque e locis ducenda sint.* 314.
Cap. 11. *Exemplum primum, ubi principium Theologiae in quaestionem vertitur. Controversia de Eucharistiae sacrificio.* 319.
Cap. 12. *Exemplum secundum, ubi Theologiae conclusio in quaestionem vertitur. Quaestio de visione Animae Christi.* 346

Digitized by Google

Cap. 13. *In quo ea quaestio vocatur in dubium, quae cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.*
Disputatio de Animi immortalitate. 356.

RELECTIO de Sacramentis in genere, in quinque partes divisa.

Pars 1. *De definitione Sacramenti.* 367.
Pars 2. *De necessitate fidei Christi ad salutem.* 370.
Pars 3. *De necessitate Sacramentorum ad salutem.* 382.
Pars 4. *De Sacramentis causantibus gratiam.* 384.
Pars 5. *De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.* 390.

RELECTIO De Sacramento Poenitentiae, in sex partes divisa.

Pars 1. *De definitione Poenitentiae.* 393.
Pars 2. *De Poenitentia ut virtute.* 400.
Pars 3. *De necessitate Poenitentiae ut virtutis.* 405.
Pars 4. *De praecepto Poenitentiae ut virtutis.* 425.
Pars 5. *De necessitate Sacramenti Poenitentiae.* 426.
Pars 6. *De praecepto Sacramenti Poenitentiae.* 438.

FRA-

Digitized by Google

FRATRIS

MELCHIORIS CANI

ORDINIS PRÆDICATORUM,

& Sacræ Theologiæ Profeſſoris,

Epiſcopi Canarienſis, ac Primariæ Cathedræ in Academia Salmaticenſi olim Præfecti

IN LIBRUM

DE LOCIS THEOLOGICIS

PROOEMIUM.

SÆpe mecum cogitavi, Lector optime, boni ne plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in diſciplinas invexit, an qui rationem paravit, & viam, qua diſciplinæ ipſæ facilius, & commodius ordine traderentur. Nam & rerum inventoribus nos debere multum, negare non poſſumus, & debemus certe iis multum, qui ratione, atque arte res inventas ad communem uſum accommodarunt. Equidem cum veterum eruditionem conſidero, & variam in eis doctrinæ ſupellectilem animo colligo, non minimam video per eos invectam eſſe partem commodorum. Cum autem junioris ſcholæ operam & curam repetere inſtituo, plurimas utilitates intelligo novæ hujus artis ſubſidio, & diligentia comparatas. Ac me ſane diu cogitantem ratio ipſa in hanc potiſſimum ſententiam ducit, ut exiſtimem utroſque de bonis artibus juxta eſſe bene meritos. Quoniam etſi priſci doctrinarum auctores doctiſſimis quibuſque, ac diligentiſſimis magnam divitiarum copiam ſuppeditavere: at recentiorum inopia docendi facilitate penſatur: qua in rudium, & inertium animos artificioſius influunt, & quæ fuſe olim diſputabantur ac libere, ea nunc articulatim preſſeque dicentes, lucem non parvam inventis priſcorum obſcurioribus afferant. Atque hac una in re, quantum animi mei conjectura colligere poſſum, juniores vel pares antiquis, vel etiam ſuperiores reperientur, cæteris omnibus longe inferiores. Certe poſt priores illos, in rerum inventione tribuere ſibi poſteriores vix quicquam poſſunt. Ordinem vero,

Digitized by Google

dispositionem, perspicuitatem, sibi si assumunt, videntur ea jure suo quodammodo vendicare. Quapropter utrisque legendis efficiet Theologus scholasticam disputationem sine dubio pleniorem. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquam formam disserendi mutuatus, potens nimirum erit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quod est (ut Apostolus Paulus ad Titum ait) Christiani doctoris præcipuum institutum. Cujus explicandi desiderium omnino me movit, ut de Locis Theologicis disputationem instituerem, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsus ineptam, indoctis vero magnopere necessariam. Id autem eo libentius feci, quod nemo Theologorum adhuc, quod equidem sciam, genus hoc argumenti tractandum sumpsit: cum præter communem illam artem disserendi, quam a Dialecticis accepimus, aliam Theologus habeat necesse sit, aliosque item ad disputandum locos, unde argumenta non quasi communia, & aliena, sed tanquam propria ducat & suis dogmatis confirmandis, & adversariorum sententiis refellendis. Hoc vero opus, arduum quidem illud, statim exordior, si prius animo demisso, atque humili ad opem Jesu Christi supplex, abjectusque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione mea fretus aggredior, sed Spiritus sancti auxilio, atque favore; quem si Pater & Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæ pretium haud mediocre, ut spero, Theologis facturus sum, in quorum gratiam vel maxime opusculum editur.

DE

Digitized by Google

DE LOCIS THEOLOGICIS LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De totius Operis partitione.

DE locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri constitui. Quorum primus breviter enumeret locos, e quibus idonea possit argumenta depromere, sive conclusiones suas Theologus probare cupit, seu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fusius & accuratius doceant, quam vim unusquisque locorum contineat, hoc est, unde argumenta certa, unde vero probabilia solum eruantur. In duodecimo & tertiodecimo differetur, quem usum ejusmodi loci habeant, tum in scholastica pugna, tum in sacratum Literarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit usus, haud sane difficile dictu est: sed prætereundum tamen, ne ab scholæ instituto aliena videatur oratio. Postremus denique liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conveniunt, sigillatim ostendet, quibusnam argumentis proprie adversum hæreticos, quibus peculiariter adversum & Judæos, & Saracenos, quibus vero tandem adversum Paganos transigenda Theologo disputatio sit, si quando sit cum his pro fide Catholica decertandum. Quæ scilicet cum, favente Deo, plenius absolvero, undique apta atque perfecta erit de locis Theologiæ disputatio mea, expletaque omnibus suis numeris & partibus.

CAPUT II.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.

PRius autem, quam locos Theologicos numero, quod pars hujus disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel a ratione, vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cum vero in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at Theologia tamen una est, in qua non tam rationis in disputando, quam auctoritatis momenta quærenda sunt. Etenim locum ab auctoritate adeo sibi proprium vendicavit, ut rationes vel tanquam hospites & peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium adsciscat, quasi longe repetitas. Quippe fidei potissimum innititur: quæ nisi ab auctoritate proficiscatur, non modo fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides (ut Apostolus (1) tradit) *argumentum rerum non apparentium*, quas si certas certa velis ratione facere, cum ratione profecto insanies. Principem itaque locum, sicut apud fideles, ita apud Theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pedissequa sequitur. Id quod Apostolus (2) videtur significare, cum ait, oportere Ecclesiæ doctorem *amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere*. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est, quicunque Christianæ scholæ magister esse volet; sed, nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, sed fidelium doctor esse non poterit. Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Aristotele (3) recte colligit D. Thomas, dispu-

(1) *Hebr.* 11. 1. (2) *Tit.* 1. 9. (3) 1. *Metaph.*

disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur Theologo necessaria est, & auctoritas, & ratio: sed ita tamen, ut auctoritas primas in Theologia partes obtineat, ratio vero habeat postremas. Quod ergo Primæ partis fundamentum erat, præclare illud jactum est. Nam traditi sunt quidem, e quibus argumenta ducuntur, duplices loci, uni ex auctoritate, alteri ex ratione; sed omnia ferme argumenta Theologica a priore illo fonte derivantur. Quam rem, sicut & locorum numerum atque ordinem, index, qui sequitur, ostendet.

CAPUT ULT.

De locorum Theologicorum numero atque ordine.

QUod a Platone prius & Aristotele traditum præcipit Cicero, Omnem institutionem, quæ de re quacunque suscipitur, debere a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id, de quo disseritur; hoc mihi in disputatione, quæ de locis Theologicis futura est, non erat certe negligendum, ut, quid esset locus Theologicus, ante omnia explicaretur, nisi ex iis, quæ diximus, ita esset in promptu, ut res explicatione non egeret. Non enim in hoc opere de locis communibus, qui de universa re tractari solent, seu de capitibus rerum illustrium, quæ nunc etiam communes appellantur loci, ut de justificatione, de gratia, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis, nos disputaturos pollicebamur, (id quod e nostris fecere plurimi, e Lutheranis non modo Philippus, sed Calvinus etiam fecit, homines non parum eloquentes, impii tamen, ut Lutheri discipulos possis agnoscere) sed, quemadmodum Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes & notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, sic nos peculiares quosdam Theologiæ locos proponimus, tanquam domicilia omnium argumentorum Theologicorum, ex quibus Theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum inveniant. Quare, cum definitio loci Theologici ante oculos ex iis esset, quæ in proœmio dicta sunt, non erat hic nobis accuratius explicanda, sed, quod obscurum erat, id statim aggrediendum, & locorum hujusmodi certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergo Theologicorum elenchum denario nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigant, alios, qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figura nihil morandum est, modo nullus omnino locus vel superfluus numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ Scripturæ, quæ libris Canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi, & Apostolorum, quas, quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissime dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ Catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum præsertim generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio & est, & vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungamus etiam Juris Pontificii peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex altera parte, scholasticæ Theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas latissime patet.

Nonus est auctoritas Philosophorum, qui naturam ducem sequuntur, in quibus sine dubio sunt Cæsarei Jurisconsulti, qui veram & ipsi (ut Jureconsultus ait) Philosophiam profitentur.

Postremus denique est humanæ auctoritas Historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superstitiose atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi loci decem, in quibus argumenta omnia Theologica delitescunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenda, ut, quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria fere sint ea hujus facultatis; quæ vero ex tribus posterioribus, adscriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cum sint, ut supra dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud proprium sit Theologi, hoc Philosophi, confugiendum Theologo est ad posterius, si nisi ei non licet superiori. Quanquam licet aliquando utrumque simul argumentandi genus adhibere, ut suo postea loco demonstraturi sumus. De prima igitur operis parte, quoniam, ut a principio diximus, longa oratione non egebat, hactenus dictum sit.

Libri Primi Finis.

DE

Digitized by Google

DE
LOCIS THEOLOGICIS
LIBER SECUNDUS.

In Librum Secundum de Locis Theologicis

PROOEMIUM.

QUamquam plures in illa sententia esse video, qui orationis splendore illustrare cogitationes suas nesciat, eum, si scribat, impudenter abuti & scieneia & literis: ego tamen, si Theologus non afferat eloquentiam, tantum abest ut asperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris, atque ad intelligendum difficilibur dilucide dicere, nec sententiis solum argute, sed verbis etiam ornate, adeo est operosum & arduum, ut iniquus futurus sit, qui voluerit efflagitare. Atque id equidem paucis adhuc video contigisse, ut iidem utroque in genere laborarent, simulque in Theologiæ controversiis sequerentur & elegans illud dicendi, & hoc argutum disputandi genus. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit judicium, utrumque certe sequuti sumus. Flumen enim nobis inanium verborum displicet, quibus sententia deest; nec sententiarum subtilitate capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisque judicio libere utatur; nihil enim impedio: in rerum autem earum tractaeione, quas hir libris multas, & graver, & utiles accurate, copioseque disputaturi sumur, magnum, ut videmur, afferemus adjumentum Theologis nostris, ut non modo rudes, sed etiam docti aliquantum fortasse adepturi sint & ad differendum, & ad judicandum. Nee vero hoe arroganter dictum existimari velim: nam eloquendi scienciam concedens multis, quod est scholæ proprium, strictim, presseque differere, & quasi ad vivum omnia resecare, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, non sum (ni fallor) arrogans, si id jure quodam meo vendicarim. Nec usque adeo ineptus ego sum, ut non verear me in rebus quoque ipsis sæpe etiam hallucinatum. Sed aliud est nunquam falsum sentire, quod mihi non tribui; aliud res eum gravissimas, tum difficillimas via & ratione premere, quod utique assumpsi jure, ut mihi videor: at falli possum, condonetur injuria. Etenim quæ dixi, eo pertinent omnia, non ut rerum mihi scientiam arrogem: quid enim a viro modesto alienius esse potest? sed ut nemo politioris literaturæ candidetus in scholastica disputatione orationem a me tersam postulet, nedum rhetorum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholæ propria verba, peculiaresque loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi disputare cupio ornatius, quam solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre Theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentia. Breviter lectoribus ego mea mentis fateor arcanum: qui per me formam in Theologia differendi habiturus est, nolo ut is mea scripta difficulter intelligat, & ad Theologum cognoscendum Grammaticum quærat interpretem. Sed de his satis. Jam enim tempus est, ut ea persequatur, quæ sunt deinceps explicanda. Quæ quidem ut magnum negotium nobis, ita quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate pensabitur. Nihil autem utilius scholæ Theologorum tradi potest, quam ut discant, quisnam locus argumenta firma, & quis contra infirma subministret. Qua re vel maxime Theologiæ nervi, atque artus pressi, solidique consistunt.

CAPUT I.

De sacrarun literarum solidissimo firmamento, & quatuor nachinis, quibus illud impetitur.

AC primus quidem locus sine controversia firmus est divina, eademque gravissima auctoritate. Nam libros Sacros & Canonicos appellamus, quos, Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse constiterit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse tredemus; quemadmodum Augustinus lib. de Civit. Dei 11. cap. 3. & lib. confess. cap. 15. & epist. 7. ad Marcellinum, & epist. 19. ad Hieron. & lib. 1. de doct. Christi. cap. 37. & lib. 2 de baptis. cont. Donat. cap. 3. & in procemio 3. lib. de Trinit. docet, resumit, inculcat. Ac recte ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quidquid in Theogia superstruxeris, corruet: corruetque adeo civitas illa Dei, cujus fundamenta in montibus sanctis, & in scripturis principum, qui fuerunt in ea. Quarum scriptutarum auctor non est homo, sed Deus. *Dominus enim narrabit in scripturis populorum, & prineipum horum, qui fuerunt in ea.* (1) Dominns itaque hujus loci auctoritatem tuetur, tuentur & principes. Turris quippe David est, (2) & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in ter

 tio-

(1) *Psal. 76. 6.* (2) *Cantic. 4. 4.*

tiodecimo libro sumus latius explicaturi, satis hic fuerit breviter attigisse. Verum enim vero turris hæc tam alioquin munita arietibus quatuor concuti solet. Primo, quod homines a Deo aliquando deceptos sacræ ipsæ literæ prodidere: fieri igitur potest, ut auctores sacri ab Spiritu sancto fallantur: ita quodcumque ex hujusmodi auctoribus argumentum sumas, incertum erit. Altero, quod nondum videtur exploratum, quinam libri sint in Canonem sanctarum Scripturarum referendi, cum ex veteri testamento septem, ex novo totidem a viris & doctis, & catholicis rejiciantur. Quocirca si argumentum inde Theologus promat, imbecillum erit, carebitque divina auctoritate. Tertio, quod, ut certo constaret, quinam essent hujusmodi sacri libri, non tamen adhuc constat, an Latini codices Græcis Hebraicisque concordent; quapropter argumentatio, ex Latino exemplari ducta, infirma erit, cum solius interpretis sensu, intelligentiaque nitatur. Quarto, quod, ut perspicuum esset, quodnam exemplar potissimum sequendum sit: tamen an Apostoli, vel Prophetæ in testimoniis, quæ videlicet ex ipsis afferuntur, de Spiritu Dei, an de suo loquantur, non perinde certum est, cum auctores sacri nonnulla humano more citra divinam revelationem scribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere possint. Nec vero in his argumentis explicandis eam copiam, quam possumus, persequemur; ne hoc uno in loco tota insumatur oratio: sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis mœnia nonnulli quatere, & diruere conantur, quanta maxima brevitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam huc & farraginem multarum rerum conamur invehere, sed formam Theologo differendi præscribere. Quæ nimirum quo brevior, eo præstabilior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quod Deus fallere aliquando potest.

1. CONTROVERSIA. UT autem ab illa controversia ordiamur, quæ licet facillima, tamen caput est cæterarum, prima veniat in medium juniorum opinio, quæ plerisque notissima est, non omnium quidem, sed paucorum, asserentium, aliquando Deum humano angelicove ministerio homines fefellisse. Nam quod Spiritus veritatis ipse per se quempiam fallat, ne impietatis invidiam subeant, in dubium vocare non audent. Quod vero per alium decipere Deus possit, id persuadere se posse arbitrantur.

1. ARGU. Primum, quod Abraham pueris mentitus est, inquiens (1) *Expectate hic; ego & puer, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.* Et tamen illa erat prophetia divinæ revelationis, ut docet Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 8.(2) in hæc verba: *Prophetavit quod ignorabat: ipse solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os ejus locutus est. Captiose autem loquebatur cum servulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu.* Hominis ergo ministerio homines Deus fallit.

2. ARGU. Alterum quoque ejusdem rei argumentum proferunt, quod Jacob patrem suum Isaac mendacio etiam de industria confiсto decepit, dicens (3) *Ego sum primogenitus tuus Esau: feci, sicut præcepisti mihi, surge, & comede de venatione mea.* Et paulo post, cum Isaac interrogasset, *Tu es filius meus Esau?* respondit Jacob, *Ego sum.* Mentitus est ergo Jacob: id quod agnovit pater, inquiens, *Venit germanus tuus fraudulenter*, &c. At ea omnia Jacob & fecit, & dixit ex divina revelatione, ut Innocentius tradit (4). Deus igitur per alium decipere potest.

3. ARGU. Ad hæc Esaias Ezechiæ: *Cras*, inquit, (5) *morieris, & non vives.* Esaias autem sine dubio suis ipse verbis assentiebatur, nec vero nisi lumine prophetico: agnoscebat enim revelationem illam esse divinam. Lumen ergo prophetiæ causa quandoque prophetæ est, ut decipiatur. Non enim tunc temporis mortuus est Ezechias, sed convaluit.

4. ARGU. Præterea cum Dominus aliquando interrogasset: (6) *Quis decipiet Achab? egressus spiritus, Ego*, inquit, *decipiam illum.* Cui Dominus, *In quo?* Tum ille: *Ego spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus, Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* Subdit vero Michæas: *Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum, qui hic sunt, & Dominus locutus est contra te malum.* Deus itaque per cacodæmonem administrum decipit. Id quod August. lib. 83. Quæst. confitetur. (7) Quemadmodum enim judex damnatum percutere, sua persona indignum & nefarium judicat, ejus tamen jussu hoc facit carnifex: ita quem Deus per se non falleret, eum fallit Deo jubente cacodæmon. Libet namque similitudine eadem, eisdemque pene verbis, quibus Augustin. utitur, hujus rei argumentum facere.

5. ARGU. Item Judæi Domino præcipiente Ægyptios decepere. (8) *Fecerunt enim filii Israel, sicut præceperat Dominus Moysi, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea & aurea. Dominus autem dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis;*

(1) *Genes.* 22. 5. (2) Hoc Ambr. testimonio liberat Patriarcham. (3) *Genes.* 27. 19. *& seq.* (4) *De divo. c. gaudemus.* (5) *Esai.* 38. 1. (6) 3. *Reg.* 20. 22. *& seq.* (7) *Quæst.* 53. Grati. 22. quæst. 2. §. Abraham. mendacii culpa (8) *Exod.* 12.

gyptiis, ut commodarent eis; & spoliaverunt Ægyptios. Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum, si hostem decipi dignum decipere Deus jubet, quoniam hoc pertinet ad justitiam, & veritatem, ut dignis digna distribuantur: quemadmodum idem Augustinus loco nunc citato argumentatur.

6. ARGU. Atque hæc testimonia non perinde urgent; illa difficiliora sunt, quæ quoniam unius modi sunt ferme, simul commemorabuntur. Primum est illud: (1) *Qui immutat cor principum, & decipit eos: & errare eos facit quasi ebrios*. Secundum illud. (2) *Homo, qui posuerit immunditias in corde suo, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me. Ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: & Propheta cum erraverit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi Prophetam illum*. Tertium illud. (3) *Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis?* Quartum est Apostoli dicentis. (4) *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum*. Quintum est etiam ejusdem Apostoli. (5) *Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo mittet illis Deus operationem erroris*. Quibus testimoniis Augustin. (6) manifeste doceri existimat, Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedum mentes in falsum.

7. ARGU. Nec ab his ratio aliena est. Cum enim error pœna sit, nihil obstat, quominus Deus, qui pœnarum omnium auctor esse a Prophetis dicitur (7) errorem ipse efficiat in eo præsertim, qui antecedentibus culpis commeruit, ut a justo judice in errorem induceretur. *Vita & mors*, inquit, (8) *paupertas & honestas a Deo sunt: sapientia & disciplina apud Deum: error & tenebræ peccatoribus concreata sunt*.

8. ARGU. Confirmat autem illud vel maxime, quod cujusque motionis Deus est causa: *in ipso enim movemur & sumus*. (9) Errorem itaque, qui hominis errantis motio est, Deus efficere in homine potest, poteritque proinde decipere.

9. ARGU. Cujus etiam rei argumentum aliud est, quod mendacium non est suapte natura malum. Potest ergo Deus cuiquam præcipere, ut mentiatur. Illud vero primum ex eo ostenditur, quod Joseph mendacium etiam juramento confirmavit. *Per salutem* (inquit) (10) *Pharaonis exploratores estis*. Non est autem credendum, quod mendacium juramento firmatum vir justus diceret, nisi divinam haberet revelationem, per quam a mortali peccato excusaretur. Deinde illud etiam probatur ex eo, quod Michæas ait: (11) *Utinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer*. Non ergo est intrinsecus malum, quod Propheta Deo instigante desiderat. Adde huc, quod Aristot. 4. Ethicorum (12) Mendacium in jactantiam & ironiam partitur, quæ est divisio propria mendacii, auctore Divo Thoma 2. 2. quæst. 110. art. 2. At usus ejus, quæ dissimulatio Latine dici potest, Græce enim εἰρωνεία dicitur, frequens in sacris Literis est, ut ibi: (13) *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*. Et alio loco. (14) *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis*. Et 3. Reg. 22. 15. *Ascende* (ait Michæas) *& vade prospere*, &c. Si igitur ironia mendacium est, Deus vero per sacros auctores ironice interdum loquitur, non est, ut videtur, cur negemus, Deum posse per alios mentiri. His testimoniis atque rationibus opinationem suam suadere poterant Theologi novi, & in sacris Literis parum exercitati. Nam quibus ipsi argumentis utuntur, ego data opera sileo: ne, qui hunc librum legerint, scholasticis illis auctoribus invidiam conflent, vulgique & imperitorum inscitiam Academiis præferant, cum ea audierint, quæ nonnunquam differuntur a nostris. Sed de his hactenus. Jam quæstionem ipsam explicemus: divinamque veritatem (quod erit facile) ab ejusmodi adversariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere, nefarium & impium esse, quis non facillime intelligat?

CAPUT III.

Ostendit, Deum nec per se, nec per alium falle-re unquam posse.

EA igitur explicanda quæstione, quoniam brevis esse cupio, illud statim ponendum est, divinæ potentiæ descriptionem esse duplicem. Nam & generalem quandam intelligimus, quæ, quoniam lege nulla etiam naturali constringitur, a Theologis absoluta vocatur; & aliam huic subjectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, ideoque potentiam appellant ordinatam. Atque illa superior definiri solet circa eas res, quas esse non repugnat, quæve non implicant contradictionem: sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subjecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. Illud etiam ponere debemus, mentiri nihil aliud esse, quam asserere falsum animo fallendi. Sic enim August. (15) ac Gelasius (16) definierunt. Ex duobus itaque mendacium conflatur, si falsum dicitur, & si eo animo dicitur, ut fallantur audientes. Sed & quis proprie dicatur fallere, explicandum est ante breviter, quo facilius id, quod docere volumus,

(1) *Job.* 12. 24. & 25. (2) *Ezech.* 14. 4. & 9. (3) *Esai.* 63. 17. (4) *Rom.* 1. 28. (5) 2. *Thess.* 2. 10. (6) *De gra, & li. ar. c.* 21. (7) *Amos* 3. 6. *Esaia* 45. (8) *Eccle.* 11. 14. 15. & 16. (9) *Actor.* 17. 28. (10) *Genes.* 42. 16. (11) *Mich.* 2. 11. (12) *Cap.* 7. (13) *Genes.* 3. 22. (14) 1. *Cor.* 4. 8. (15) *Lib.* 1. *de men. cap.* 3. & 4. *lib. Item de men. c.* 12. (16) 12. *q.* 2. *c. Beatus.*

Digitized by Google

mus, intelligi possit. Non enim qui verum dicit, is proprie fallax existimandus est, licet ille, qui audit, ex prava intelligentia veritatis in maximos incurrat errores (1) Improprie autem res a Deo creatæ dicuntur esse fallaces; dicuntur item esse *muscipulæ*, sed *pedibus insipientum* (2). Ecquis igitur alium proprie fallit? nempe qui falsum asserendo, causa alii est ut fallatur. Alioqni si ex alieno errore & ignorantia fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

1. Conclusio. His positis sit prima conclusio. Hæreticum est asserere, quod Deus de potentia ordinaria mentiri possit. *Est enim* Deus *verax; omnis autem homo mendax* (3). Et rursum, *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest* (4). Et alio loco tandem, *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur* (5). Atque hæc quidem conclusio adeo est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam apertis confirmasse, supervacaneum fuisse videatur. Quare illa breviter posita, pergamus ad reliqua.

2. Conclusio est. Qui existimat, Deum ex ordinaria potentia per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide turpissime. Nam hæreseos notam huic inurere, ad Ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primum ex eo colligitur, quod ejusdem est præcipere malum, & facere malum: quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At juxta fidem catholicam Deus auctor peccati esse non potest; ergo ne mendacii quidem, quod juxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deinde cum Dominus per administros, vel angelos, vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur: ut multis locis sacrarum literarum constat (6). Ita si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quam absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos & Prophetas fefellerit. Et cum in sacris literis Deus ipse per se quidem raro fuerit locutus, per angelos autem, & per homines frequentissime: si his administris falli a Deo possumus, certe sacrarum literarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momentum habet, ut non dubitem, ab Ecclesia Catholica errorem hunc hæreseos nota damnatum iri, si in consultationem referatur; quippe qui aut prorsus evertit nostræ fidei fundamenta, aut certe non patitur firma consistere. Porro sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induerimus, quod Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse præstiterit. Id quod aperte cum Apostolo pugnat. Nam cum in Epistola ad Hebræos in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per angeli haud dubie ministerium facta est, *volens* inquit (7) *Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam*. Non esset autem tuta & firma, si huic opinationi credimus. Efficitur itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros justos sanctosque fuisse: *Spiritu enim Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (8); & rursum, *Sicut locutus est per os sanctorum*, &c. (9) per hujusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec vero posse, sed per improborum ministerium posse. Primum enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiam impius (10), Deo verba illa tribuuntur, atque adeo Dei auctoritatem habent. Deinde si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius (11), certe eodem consilio præceptove mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere. id quod secunda conclusione dictum est.

3. Conclusio. Deus etiam ex absoluta potentia nec per se, nec per alium mentiri potest. *Cum sit* inquit August. (12) *omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest*. Et rursum idem, *Dum de omnipotentia Dei*, ait (13), *tam multa dixerimus, si volunt invenire quod omnipotens non potest, habent prorsus: Ego dicam, mentiri non potest*. Dominus autem id mihi manifeste videtur confirmare, cum ait (14): *Cœlum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Vel concidat ergo omne cœlum, omnisque natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea & illud Apostoli testimonium, quod ante citatum est, idipsum ostendit. *Est*, inquit, *Deus verax, omnis autem homo mendax*. Quo loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio, ut mentiri possint. De natura quippe agit, non de more. Nam reperire licet viros aliquando, qui vel rationem ducem sequentes, vel Evangelii gratia legeque adjuti ac moniti a mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed, quoniam humanitatis ea est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdum possit, idcirco scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quod cum divina natura mendacium pugnet. Id, quod non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria Theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali & boni, eadem est veri & falsi; sed primæ bonitati repugnat facere malum: ergo & primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt (15). *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*. Et (16), *Fidelis Deus, & absque ulla iniquitate*. Tam alienus itaque Deus est a falsitate, quam ab iniquitate: & sicut nec

per

(1) *Matth.* 13. (2) *Sap.* 14. 11. (3) *Rom.* 3. 4. (4) 2. *Tim.* 2. 13.
(5) *Num.* 23. 19. (6) *Exod.* 3. *Esd.* 1. *Hier.* 1. 2. 3. 4. 5. *Luc.* 1. *ad Hebr.* 1. *Vide Hilar. in Psal.* 118. *in illum vers. Declaratio sermonum tuorum illuminat, &c.* (7) *Hebr.* 6. 17. & 18.
(8) 2. *Pet.* 1. 21. (9) *Luc.* 1. 70. (10) *Joan.* 11. 51. (11) *Num.* 23. (12) *Lib.* 1. *de Sym. cap.* 1.
(13) *Lib.* 20. *de Civit. Dei*, c. 25. (14) *Luc.* 21. 33. (15) *Psal.* 144. 13. (16) *Deut.* 32. 4.

Digitized by Google

per se, nec per alium iniquitatem facere: ita nec fallere quempiam potest. Quod si quispiam Deo auctore falleretur, jam a fonte veritatis mendacium emanaret. At non solum Evangelista testante (1), sed natura etiam duce cognovimus, omne mendacium non esse ex veritate. At revera (ut eo, unde egressa est, referat se oratio) utrumque, & malum facere, & falsum dicere, cum natura stabili immobilique pugnat. Inde enim cum Scriptura dixisset (2), *Non est Deus, ut homo, ut mentiatur*, e vestigio subdidit, *Nec ut filius hominis, ut mutetur*. Mendacium quippe mobilis naturæ nota est. Adde huc, quod si per alium Deus decipere homines potest, & per se quoque idem poterit efficere. Cætera siquidem mala, quæ pœnam habent a culpa disjunctam, Deus dare & per ministros, & sine ministris per se ipse potest. Atque ut semel finiam, si Deus mentiri posset, merito etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquando mentitus. At nullus est, inquies, formidandi locus, cum ex potentia ordinaria constet, Deum non posse mentiri. Belle id quidem: sed, cum hoc nisi per revelationem constare nequeat, qui scire possumus, an illa ipsa revelatione Deus potentia sua absoluta fuerit abusus? Ut enim apud Augustinum (3) est, quomodo credendum est ei, qui putet quandoque esse mentiendum? Nam & forte tunc mentitur, cum præcipit, ut ei credamus. Perit ergo, ni ita sit, sacrarum literarum certitudo. Præterquamquod apud Philosophos tam evidens est, Deum non mentiri, quam esse tum optimum, tum sapientissimum, ac proinde nec fallere, nec falli posse: nihil autem interesse, an per se ipse id efficiat, an per administros suos. Etenim nec purissima veritas est, cui quodammodo est vel falsitas, vel fallacia permixta; nec summa intelligitur, qua majorem aliam cogitamus. Veracior autem is esset, qui nec per se, nec per alium, quam qui per alium fallere posset. Ita divina veritate firmiter posita, ac rationum, ac testimoniorum certitudine corroborata, non aliud superest, nisi ut adversariorum argumenta diluamus.

CAPUT IV.

Ubi argumenta cap. secundi diluuntur.

Respon. ad 1. Ad primum igitur argumentum non est Theologorum una & simplex responsio. Sunt enim (4), qui pie graviterque contendant, Abraham non esse mentitum. Non enim, ut ajunt, contra id, quod mente gerebat, locutus est: quin filium credidit protinus suscitandum: quemadmodum Apostolus videtur in hæc verba tradere (5): *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones: arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est Deus*. Sunt alii contra (6), quibus ego vehementer assentior, qui admittunt quidem Abraham ea ratione fuisse mentitum, quod contra mentem dissimulandi causa locutus est; prophetasse autem, quia dixit verum, quod tunc scilicet ignorabat. Id namque Ambrosii verba præ se ferunt. De primo igitur argumento satis dictum est. Deinceps, ut erat propositum, & de reliquis dicamus.

Respond. ad 2. Ad secundum Theologi quidem non ignobiles respondent (7), utique Jacob mentitum fuisse, sed matre consulente, non Deo revelante. At nos, quibus in animo est Sanctorum sensa pro nostra quidem virili tueri, multo aliter respondere debemus. August. siquidem in quæstionibus super Genesim, Jacob a mendacio excusat; adducitque in hoc, quod de illo Scriptura dixit, virum simplicem fuisse, hoc est, non fictum & sine dolo, ut 70. Interpretes converterunt. Sine dolo igitur erat, qui dolum fecisse videtur. Quapropter in eo loco, ut ait, spirituale mysterium cogimur intelligere. Et 16. lib. de civitat. Dei, (8) *Quis est* (inquit) *dolus simplicis, quæ fictio non mentientis, nisi profundum mysterium veritatis?* Chrysost. etiam hom. 6. in epist. ad Colos. & hom. 53. in Gen. sicut Abraham & Phinees ab homicidio, ita & Jacob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit) a mendacio excusat. Excusant etiam Ambr. l. 2. de Jacob & vita beata, cap. 2. & 3. Innocent. de divort. cap. gaudemus, Magist. sent. 3. d. 38. Gratian. 22. quæst. 2. cap. quæritur, Alexand. Alen. 2. part. quæst. 139. mem. 6. D. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3. ad 3. Nec vero audiendi sunt (9), qui putarunt Jacob per revelationem quidem excusari, non ne mentitus sit, sed ne peccarit mentiendo. Quod mendacium, ut ajunt, recte nonnunquam dici potest ex familiari consilio Spiritus Sancti. Quos ego auctores non modo redarguerem, verum etiam quam plurimis argumentis graviter errasse monstrarem, nisi D. August. in eadem causa adversum Priscillianistas accurate elaborasset, atque ita multa disseruisset (10), ut, si labor idem rursum a nobis susciperetur, nihil aliud quam actum ageremus, quod vetamur veteri proverbio. Hos itaque cum sua ista Theologia relinquamus, cum doctores sancti non modo negent peccasse Jacob, sed astruant etiam & verum dixisse, & verbis illis prophetasse. Qua in re illud equidem animadverto, Majores nostros, quod perspicuum & exploratum erat, id latere non potuisse, (11) nempe verba illa Jacob in sensu proprio esse mendacium; nec esse tamen absurdum, si homo quamlibet justus semel aut iterum mentiatur.

Quamobrem eum constanter asseruerint Jacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiares, easdemque graves causas habuisse, quibus in hanc sententiam inducerentur. Porro quemadmodum per legitimas allegoriæ rationes justus figura

(1) 1. *Joan.* 2. (2) *Num.* 23. 19. (3) *Lib. cont. Mend. cap.* 4. & 18. *Et de Mend. cap.* 8.
(4) *Gabr.* 3. *d.* 38. *sequut. est August. serm.* 1. *de immol. Isaac. Est hic in n.* 71. *Id. in serm.* 72. *ad Heb.* 11.
(5) *Heb.* 11. 17. (6) *Adrianus quodlib.* 2. *ad primum princ.* (7) *Scot.* 3. *d.* 38. *Cajet. in Gen. q.* 74. (8) *Cap.* 37.
(9) *Gab.* 3. *d.* 38. *qu. un. ad* 2. *Pet. Alia.* 1. *sen. q.* 12. *Nec Lyr. ab hac sen. abhorrere videtur.*
(10) *In lib. de men. in l. con. men.* (11) *Augu. cont. men. c.* 10.

Digitized by Google

figura justorum, iniquus iniquorum est, ita & falsum absurde in typum veritatis assumitur. Scio quæ contra hoc dici possunt. Legi enim D. Gregorii Commentaria, in quibus hnic regulæ non alligat expositionem suam: legi & Hieron. qui Abac. 1. cum spiritum malum per tropologiam convertisset in bonum, *Tropologia*, inquit, *libera est*, *& his tantum legibus circumscripta*, *ut pietatem sequatur intelligentiæ*. Sed hæc longior pugna est: nec hujus temporis patitur angustias. Equidem abuti hac libertate nollem, sed mysticos sensus quibusdam potius terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi a rebus vicinis, & similibus, ut metaphoram, ita & figuram imaginemque rerum trahi; quippe cum rem, quæ alterius figura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Christi typus erat, sed in pace: nec Jephte in impietate adversus filiam typus erat Dei, sed in zelo. At D. Thomas 2. secund. quæst. 88. articul. 2. ad 2. repugnare: videtur profecto. Verum jam dixi, hic me non agere de liberis allegoriis, sed de his, quæ certa via & ratione premuntur. Quo sensus nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio lucis ad tenebras? quid Christo cum Belial, ut per mysticum sensum, lucem quidem tenebrarum, Christum vero Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportunius. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis ad certam regulam divinæ scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut justi aut veracis typum faciemus. Quia ergo constat, Jacob tum etiam, cum præripuit fratri benedictionem, gentium fidem prænotasse, consequens fit, ex peculiari Dei procuratione ea omnia & dicta & facta futuræ veritatis imaginem habuisse, ac proinde non fuisse mendacia. Quid ergo? verumne illud est, Ego sum primogenitus tuus Esau? Nempe verum est. Est enim & primogenitus secundum carnem, & primogenitus secundum jus. Nam & Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquiens (1): *Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine*. Et statim: *Non solum autem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu*, &c. Et *quia major serviet minori*, &c. Paulus itaque semen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem, cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium hic populus in fidem jam & hæreditatem Judæorum suffectus dicere poterat, Ego sum semen Abrahæ: ita & Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in quam Deo auctore fuerat substitutus, vere utique dixit, Ego sum primogenitus tuus Esau. Quid? cum Joannes Baptista Elias a Domino vocatus sit, (2) non natura quidem, sed præcursoris officio; numnon & ad eundem quoque modum Jacob, qui hæreditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais; Unde jus hoc Jacob intellexit ad se pertinere? Certe vel Deo revelante, vel matre instruente, quam Dei familiare concilium habuisse, Gen. 25. cap. traditur. Atque in secundi argumenti confutationem satis multa diximus.

Respon. ad 3. Tertium autem, quod ex Esajæ testimonio nobis opponitur, D. Thom. 2. 2. q. 171. art. 6. ad 2. confutat. Quæ quidem confutatio, quoniam prolixa est, nos vero brevitati studemus, non est hic adscribenda. Nam & aliter responderi brevius potest, ejusmodi prophetias comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam Prophetæ intelligebant (nam intelligentia opus est in prophetia) minime fallebantur. Quin potius fide quidem bona suo ministerio functi, existimabant tamen comminationes mutatis posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas nolebat Ninive subversionem prænunciare, quod divinam putabat misericordiam Ninivitis pœnitentibus esse flectendam. Quocirca in simplicibus ejusmodi denunciationibus natura rerum, usisque communis eo nos ducit, ut conditionem tacitam subaudiamus. Cujus rei insigne exemplum legitur Gen. cap. 20. ubi Abimelech regem corripiens Dominus his verbis utitur: *En morieris propter mulierem quam tulisti*. Postquam autem ille se excusavit, in hunc modum Dominus locutus est: *Nunc redde viro suo uxorem, & orabit pro te, & vives. Si autem nolueris reddere, scito, quod morte morieris*. Vides ut primo edicto vehementius animum ejus concutiat, quo satisfactioni reddat intentum: secundo autem voluntatem liquido suam explicet, qua pœnam denunciando nihil aliud significat, quam eos se monere, quibus vult parcere: nisi quod syllabatim non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argumentum sic responsum esto.

Respon. ad 4. Ad quartum autem facile respondetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquando etiam permissionem ferre, ut apud Joannem; (3) *Quod facis, fac citius*: & alio loco Dominus ad Balaam; (4) *Si vocare*, inquit, *te venerint homines isti*, *surge*, *& vade cum eis*. Cui tamen postea Angelus dixit. *Ego veni ut adversarer tibi*, *quia perversa est vita tua*. D. Th. de Malo quæst. 3. art. 1. ad 17. *Sic igitur dictum est*, egredere & fac: *sitque omnino*, *Deum dedisse spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum*, *concedendo scil. non jubendo*. In quem sensum illud etiam intelligitur, (5) *Et ne nos inducas in tentationem*: & illud forsitan, (6) *Tu rex regum es*, *& Deus cœli*

(1) *Ad Rom.* 9. 6. 7. *& seqq.* (2) *Matth.* 11. 14. (3) *Joan.* 13. 27. (4) *Num.* 22. 20. (5) *Matth.* 5. 13. (6) *Dan.* 2. 37.

cæli regnum, & imperium dedit tibi, &c. & illud (1) *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper*: atque illud demum; Quod pater dicitur filium in manus impiorum tradidisse. Quia vero permissionem ipsam Divinam (redeundum est enim ad propositum) qua homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exequuntur; ideo Augustinus asseruit, per administros malos Deum aliquando decipere. Ac quarto argumento refutando hæc dicta sint modo; nam posterius illud apertiore fortasse via & ratione refutabimus.

Respon. ad 5. Argumentationi quoque, quæ quinto loco posita est, ita respondeo: Deum non jussisse quidem filiis Israel, ut circumvenirent Ægyptios, sed ut vasa argentea, & aurea peterent commodato. Præcepit vero postea, ne accepta vasa redderentur. Id quod facere legitime potuit, tum propter alia, tum his præcipue de causis: Una, quod Ægyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Presserant siquidem eos operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, ut Exodi 1. cap. legitur. Itaque vel in pace mercedem ab invitis rapere potuerunt, quando res alioqui debitas nulla alia erat via repetendi. Altera autem erat causa, quoniam in bello justo res hostium victoriæ jure auferre poterant. Quemadmodum & Epiphanius in libro Ancoratus explicuit, & docuit ante Clemens Alexandrinus lib. 1. stromat. Certe utramque causam e Sapientiæ cap. 10. colligere licet. Priorem ibi, *Et reddidit justis mercedem laborum suorum*; posteriorem autem ibi, *Ideo justi tulerunt spolia impiorum*. Magister vero sent. in 3. dist. 37. Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccasse: infirmis autem, qui cupiditate quadam Ægyptios fefellere, magis esse illud ut facerent permissum, quam jussum. Quod enim Augustinus dixit, Israelitas jussos esse hostem decipere, id ipse eodem prorsus loco, ac quæstione correxit, inquiens: *Factum est, ut juberet Deus, vel potius pro illorum cupiditate permitteret*. Pertinet vero ad justitiam, & veritatem, ut is qui meretur decipi, decipiatur a Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos justitiæ suæ administros licet Deus severe sane ad vindicandum proferat, non continuo tamen pravi eorum operis causa est. Non enim mox, si quis ab usurario pecunias petit, hominisque perversi culpa utitur, idem ipse usurarum est auctor. Nec vero difficile videbitur eadem opera ad Deum, Satanamque referri, si in uno eodemque motu actionem, & passionem res plane diversas inspiciamus. Hæ namque res duæ faciunt, ut in talibus longe alia sit ratio divinæ, diabolicæque actionis. In calamitate porro sua Job non solum dæmonis, sed Dei etiam opus recognoscit, quem ea dicit sibi abstulisse, quæ instigante, impellenteque Satana per Chaldæos fuerant erepta. Etenim, quia passio bona justa erat, consilium quoque Dei optimum, finisque sanctissimus, in promptu viro Dei fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoscere, ubi hominum, Satanæque nequitia cum prava sua operatione se prodidit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius. In opere illo malo & culpa erat, & pœna, actioque prava rectæ juncta passioni. Deus igitur illic non erat otiosus: sed ejus erat omnino auctor, quod in illo opere erat bonum; ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ita Deus viro sancto camelos abstulit quidem, at non juste solum, sed benigne: Abstulit & Sathan, at crudeliter, nedum impie: Chaldæi quoque abstulerunt: at tum avare, tum etiam inique. Nihil ergo est absurdi, si opus idem, quatenus pœna est, ad Deum, quatenus est culpa, ad Satanam auctorem referamus: ut Satan & in culpa agat, & in pœna; Deus in pœna agat quidem, at in culpa non agat, sed permittat.

Respon. ad 6. Atque hac eadem responsione sextum quoque argumentum refellitur. Non enim decipit Deus deceptionem ipsam faciendo, sed permittendo ut fiat. Qua etiam ratione corda & excæcare dicitur, & indurare: ut Gregorius 13. moral. lib. cap. 16. & Tho. 3. adversus Gentes, cap. 162. docuere. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1. explicans illud Matthæi 13. *Ideo in parabolis loquor eis, &c. Non Dominus præbet ignorationem*, inquit (*hoc enim sentire est nefarium*) *sed ipsam, quæ inerat, prophetice arguit*. Sic etiam homines tradit Deus in reprobum sensum, & in passiones ignominiæ. *Dimisi eos*, ait, *secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis.* Atque hoc item sensu reliqua testimonia interpretanda sunt. Nam Augustini verba ipse idem Augustinus in libro de prædestinatione, & gratia, cap. 4. docuit, quomodo accipere debeamus. *Non operatur*, inquit, *Deus in homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum dicitur, quem mollire noluerit: sic etiam excæcare, quem illuminare noluerit; & repellere eum, quem noluerit vocare*. Hactenus ille. Et in libro de articulis sibi falso per Pelagianos impositis, art. 10. eorum opinionem detestatur, qui Deum pravæ cujusquam aut voluntatis, aut actionis credunt auctorem, sive excitantem, sive suadentem, sive impellentem peccantium cupiditates. *Deus quippe neminem tentat*. (2) Et rursum. (3) *Non dicas, ille me implanavit*. Et iterum (4) *Perditio tua, Israel, tantummodo in me auxilium tuum*. Et alio loco. (5) *Diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti eorum quæ fecisti*. At odio habet Deus cæcitatem cordis, errorem, obstinationem: cum

(1) *Joan.* 19. 11. (2) *Jac.* 1. 13. (3) *Eccl.* 15. 12.
(4) *Osea* 13. 9. (5) *Sap.* 11. 25.

Digitized by Google

cum *odio sint Deo impius, & impietas ejus.*(1) Deus igitur nihil ejusmodi in homine proprie facit, sed tantum judicio permittit. Nam obstinatio, error animi, ac cæcitas, peccata sunt: quæ scilicet in hominibus, si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo modo operatur. Nisi Melancthonis stultitia placet, (2) qui æque proprium Dei opus, Judæ proditionem, ac vocationem Pauli esse ait. Verum hic error non solum scripturæ testimoniis, sed naturæ quoque rationibus manifeste refellitur. Primum enim illa Augustini (3) ratio expedita est: nullo sapiente auctore aliquem deteriorem fieri. Tanta enim culpa est, quæ in sapientem quemvis hominem cadere nequeat. Multo igitur minus Deo auctore fiet homo deterior, cum sit Deus quovis homine sapiente præstantior. Illa item ejusdem Augustini (4) causa non est levis, quod, quæ me auctore fiunt, ea me volente, & aut suadente, aut consulente, aut imperante fieri necesse est: nullum autem Dei justum, rectumque de culpis judicium futurum esset, si homines Dei voluntate, suasu, consilio, præceptoque peccarent. Plato insuper in secundo de Republica libro, modis omnibus pugnandum esse ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse malorum causa: alioqui secum Deum pugnaturum, qui suis legibus contraria fieri mandaverit. Ita eos civitate extrudi jubet, qui verba illa nefaria dixerint, nobis utique perniciosa, ut inquit, sibique ipsis male consona. Sed alterius, & loci, & temporis est, hanc sive amentiam, sive insaniam refutare. Nunc reliqua prosequamur. Nam & eis refellendis hujus sexti argumenti testimonia apertius explicabuntur.

Respon. ad 7. Cum itaque septimo loco objicitur, **Deum esse omnium pœnarum causam**, nos certe **id negamus: sed earum** vere ac proprie causa est, **quæ solum pœnæ** sunt, non culpæ. Est autem interdum, ut ad Romanos, & Thessalonicenses tradit Apostolus (5), una culpa alterius pœna. Quo casu in pœnam incurrit impius Deo deferente, non efficiente. At vero Cajetanus in illud, (6) *Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua. Est sermo*, inquit, *non de malo culpæ, sed de malo pœnæ. Deus enim non est auctor peccati, ut sic, sed quatenus pœna est peccantis, vel alterius.* Hactenus ille. Et in illud (7), *Dominus præcepit ei, ut malediceret David: Agnoscit*, ait, *maledictionem illam, quatenus pœnalem, sibi procedere a Deo. Efficit siquidem Deus per Semei maledictionem illam, non quatenus erat peccatum, sed quatenus erat pœna ipsius Davidis. Quemadmodum superius etiam per os Nathan dixerat:* Suscitabo malum de domo tua; *non quatenus erat malum culpæ, sed pœnæ.* Hactenus etiam ille. Ac posterior hæc sententia quidem faciliore ratione defendi potest, si ea distinctio repetatur, quæ quinto argumento diluendo posita est, in opere uno, eodemque & actionem considerari & passionem. Cum autem res temporariæ, salus quoque, & vita auferuntur, passio non modo ex parte Dei justa est, verum etiam ex parte patientis est bona. Non utilem patienti dico (nam hoc quis dubitet?) sed honestam ac meritoriam, si æquo animo, patienterque feratur. Quia vero quo passio est, eo pœna est, rite, ni fallor, dici potest Deus auctor esse operis mali, non qua est malum culpæ, sed qua est malum pœnæ. Cum enim Aristoteli (8) actio, & passio iidem motus sint, illud perinde est, ac si Deum auctorem dicamus esse non malæ actionis, sed bonæ passionis. Cæterum quando unum peccatum alterius est pœna, res non ita facile expediri potest. Tunc enim nec actio, nec passio honesta est: sed is, qui plectitur, & agendo, & patiendo peccat: ut, cum gentes, verbi causa, contumeliis affecerunt corpora sua in semetipsis, & relicto naturali usu, turpitudinem naturæ inimicam operati sunt, mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes, nihil omnino illic distinguere possumus, cujus Deum causam asseramus. Sive enim agentes, sive patientes, & quia agebant, & quia patiebantur, utrinque omnino peccabant. Quamobrem Deus nec actionum ejusmodi auctor erat ullo modo, nec passionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilutius videtur esse, quam ut consistere in vera Theologia possit, quæ an argutias adeo formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenus est pœna peccantis, omnium pœnarum absolute causa erit, tum etiam, cum peccantis culpa posterior culpæ prioris pœna est. Ita erit causa indurationis, cæcitatis, erroris, earumque passionum, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et cum causa moralis, de qua in præsenti sermo est, non agat nisi per voluntatem movens: Deo certe volente, atque adeo vel jubente, vel suadente, vel instigante, ea peccata provenient, quæ in priorum pœnam accidunt. Quæ nimirum omnia & per se sunt falsa perspicue; & inter se vehementer repugnantia. Intelligo autem D. August. lib. cont. Julian. 5. longa oratione contendere, non permissionis tantum, aut patientiæ divinæ esse peccata, sed etiam potentiæ: quum priora videlicet per posteriora puniuntur. Adducit vero in hoc non ea modo testimonia, quæ nos in argumentis attulimus; verum illa etiam (9): *Miscuit Dominus spiritum vertiginis in medio ejus; & errare fecerunt Ægyptum, sicut errat ebrius.* Et (10) *Domini sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & non mererentur ullam clementiam, sicut præceperat Dominus Moysi.* Et (11) *Non acquievit Rex populo, quoniam aversatus,*

(1) *Sap.* 14. 9. (2) *In Annotat. ep. ad Rom.* (3) *Lib.* 83. *qq.* 9. 3. (4) *In lib. de art. fals. per Pelag. impos.* (5) *Rom.* 1. 2. *Thess.* 2. (6) 2. *Reg.* 12. 11. (7) 2. *Reg.* 16. 10. (8) 3 *Physic. text.* 18. (9) *Esa.* 19. 14. (10) *Jos.* 11. 20. (11) 3. *Reg.* 12. 11.

satus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum, &c. loco autem ejus, quod nostra translatio habet, *quoniam aversatus fuerat eum Dominus*, LXX. transtulerunt, ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν ἡ μεταστροφή. Quæ verba Augustinus ita reddidit, *quoniam a Domino erat conversio*. Ac recte ille quidem; nam μεταστρέφω, proprie *converto* est. Huic vero illud etiam simile est, *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, & dolum facerent in servos ejus*. Addit denique Augustinus & illud, quo uno causam videtur obtinere; *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam;* ac prorinus: *Quem vult, indurat*. Volens ergo indurat Deus. Et posterius: *Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, &c.* Potentiæ igitur divinæ sunt ejusmodi peccata: quare Deus in his agit etiam, nedum permittit. Confirmat autem hoc vel maxime, quod, cum David increparet Abisai, qui caput Semei cuperet amputare, *Dimitte* inquit (1), *eum; Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David*: & paulo post, *Dimitte eum*, ait, *ut maledicat juxta præceptum Domini*. In eam quæstionem, quam velis equisque, ut dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ita enim conjuncta est huic, quæ præsenti loco versatur, ut illam ab hac non potuerim separare, quamvis in ea re diu multumque elaboraverim. Cum enim considero, quid ferat instituti operis ratio, occurrentes, consequentesque etiam controversias pro mea certe virili declino; magis adeo eas, quas dignas esse video, ut & tractentur fusius, & explicentur accuratius. Hinc quippe volumen mihi grande displicet; inde autem moleste fero, res quam gravissimas minus accurata diligentia expendi, quam earum amplitudo requirat. Id quod in ea, quæ est nunc in manibus, accidar necesse est. Nam etsi multa dicentur, multa tamen prætereunda sunt, quæ huic argumento plene absolvendo erant valde necessaria. Atque veteres Patres, ne fenestram impiis aperirent, duritiem, cæcitatem, erroresque suos, & peccata in Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei sonare videntur, solam permissionem agnoscunt (2). Quam sobrietatem ut exosculor, ita minime periculosam judico, si permissioni nonnihil addamus, quod nec actio proprie Dei sit, nec sola permissio. Ita enim, ut reor, scripturæ sacræ intelligentiam germanam, solidam, expressamque tenebimus. Principio autem illud intelligendum est, vim scripturæ & energiam in illiusmodi locis non satis per negationem explicari. Etenim, si eum Deus excæcat, quem non illuminat; eumque indurat, quem non emollit: omnes profecto, quicumque in peccato sunt mortui, excæcari a Deo sunt & indurati. Quod nec scriptura, nec ratio recipit. Quosdam siquidem peculiariter excæcatos a Deos & induratos legimus: in quibus iram, justitiam, ac potentiam suam insigni singularique vindicta Dominus ostenderit. Deinde id quoque certum nobis expeditumque sit, Deum nec proprie excæcare, nec indurare, nec decipere, nec hominum corda in odium convertere, nec ea demum facere, quæ in literæ superficie facere asseritur. Illa enim, quemadmodum ante constituimus, a natura Dei abhorrent omnia. Itaque Deo improprie & figurate tribuuntur; triplici, ut ego sentio, ratione. Primum enim, cum, sublato ejus lumine, nihil aliud, quam caligo, & cæcitas superstit; cum, ablato suavitatis ejus spiritu, corda nostra in lapides obdurescant; cum, cessante ejus directione, in obliquitatem contorqueantur, excæcare eos, indurare, errare facere dicitur, quibus facultatem videndi, liquescendi, ad veritatem rectam ingrediendi adimit. Nam & qui lucem hanc oculis nostris auferrent, & qui columnam qua firmatur, & consistit ædificium, tollerent; ii vere ac jure & obtenebrare oculos, & diruere ædificium dicerentur. Cum autem dicimus, Deum facultatem videndi auferre, cæteraque similia, id non ita accipiendum est, quasi homo arbitrii facultate privatus nec videre, nec mollescere, nec recta ingredi ipse possit; sed ita demum intelligere oportet, ut, quia sine lumine videre homo non valet, nec sine spiritus suavi oleo emolliri, nec sine Dei directione recta ingredi, idcirco qui illa justo hominibus judicio adimit, hic facultatem quoque ea exequendi quodammodo dicatur adimere. Altera est ratio, quæ propius ad verborum proprietatem videtur accedere, quod ad exequenda judicia sua Satana administro utitur, ob idque ea dicatur efficere, quæ minister illius auctoritate roboratus efficit; quemadmodum quæ judicis administer, dum justam ejus sententiam exequitur, facit, ea suo modo a judice quoque fieri sane intelligimus. Tertiam rationem Hieronymus ad Hedibiam (3) reddidit. Sicut enim unus est solis calor, & secundum essentias subjacentes alia liquefacit, alia indurat; alia solvit, alia astringit; liquatur enim cera, & induratur lutum; & tamen caloris non est diversa natura: sic Deus eodem omnino lumine male affectum excæcare dicitur, bene institutum illuminare; eodemque prorsus beneficio indurare illum, hunc mollire. Videlicet miraculis eisdem editis emollitus Israel est, obduruit Pharao; eadem doctrinæ luce Apostoli viderunt, Pharisæi cæci facti sunt. Quoniam divina lux, tametsi per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem tamen in eo cæcitatem efficit, qui prave affectos habet oculos; in eo duritiem, qui pravo affectus est animo. Atque huic illud simile est, quod hi seducere decipereque dicuntur, qui oratione dubia, vel obscura tenebras alicui offundunt. Hac enim ratione Dominus, in parabolis turbas alloquutus, eas excæ-

(1) 2. *Reg.* 16. 10. (2) *Vid. Damasc. l. cap.* 14. *ubi ait, morem esse divinæ scripturæ, permissionem Dei, actionem ejus vocare*. (3) *Quæ.* 10.

excæcasse dicitur. Ac Hieremias, *Seduxisti* (ait (1)) *me Domine, & seductus sum*. Quia enim in principio illud audierat (2), *Prophetam in gentibus dedi te*; & iterum, *Ecce constitui te super gentes & regna*: arbitratus est, nihil se contra populum Judæorum, sed contra diversas in circuitu nationes esse dicturum; unde & Prophetiam libenter assumpsit. Cum vidisset autem aliter sibi, ac existimaverat, accidisse, queritur a Domino se esse deceptum: non falsitate autem deceptus est, sed ambiguitate. Nihil autem refert, an (quod Hieronymus ait) inde Hieremias fuerit seductus, an ex illis potius verbis, *Ne timeas a facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, &c.*

His igitur tribus rationibus non illa solum explicantur, quæ retro citata sunt, sed & illud simul intelligitur, quod Deus ministros iræ suæ nunc sibilo evocaturum se minatur (3), nunc eos instar novaculæ sibi fore ad radendum caput, & barbam universam (4); nunc sagenam & recte ad irretiendos improbos (5); nunc malleum ad feriendos (6), virgam denique, securim, serram (7), quam elevet, in qua secet, quam trahat. Nam, quod 2. Reg. 16. legitur, Domini præcepto Semei Davidi regi maledixisse, id per figuratam dictionem usurpatum esse, vel illud satis abunde magno argumento est, quod Ecclesiast. 15. scribitur, *Nemini mandavit impie agere*. Et re vera cum recta ratione pugnat, in eo peccare hominem, quod Deo præcipiente agit. At Semei sine dubio maledicendo peccavit. Præceptum igitur in libris sacris pro lege & ordinatione quandoque accipitur, sive sit lex obligans ex imperio, sive permissio, sive pœna præscripta, seu ordo etiam naturæ præfixus. Sic enim, quod Math. 19. dicitur, *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis*, Marc. cap. 10. dictum est, *Scripsit vobis præceptum istud*. Sic etiam Threnor. 3. *Quis est iste, qui dixit, ut fieret, Domino non jubente?* Quem locum alii ita vertunt, *Quis hoc dixerit, aliquid fieri, quod Dominus non præcipiat?* Et iterum: *Statuit ea in æternum & in seculum seculi, præceptum posuit*, &c. Quod ergo ordine divinæ justitiæ fit, id divino præcepto fieri dicitur. Jam illud fueram oblitus, quod Paulus ait: *Quem vult, indurat*. Sed primum, voluntas etiam permissionis a Theologis ponitur. Unde Augustinus in Enchirid. cap. 95. *Non fit quicquam*, ait, *nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo*. Deinde, volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ illo non invito fiunt. Sic enim pater volens dicitur filium gignere. Ac de 7. argumento nimis multa dicta sunt.

Respon. Ad 8. Octavum autem brevissime refutabitur. Intelligendum est enim causarum duo esse genera, naturale, & morale. Ut qui imperat, qui consulit, qui suadet, qui impellit, is ejus rei, quæ imperio, consilio, suasione, impulsu ejus fit, causa moralis dicitur. Est autem Deus causa naturalis quidem omnium motionum; nam generali naturalique concursu cum omnibus causis agentibus operatur: at causa moralis non est nec erroris, nec pravæ cujusque actionis. Actus igitur ille, qui peccatum est, si in genere rerum naturalium consideratur, ad causas tantum naturales referendus est; sin consideratur in rerum moralium ordine, ad causas naturaliter agentes inepte quidem, & absurde revocabitur. Stultus quippe erit is, qui in cœlorum motrices intelligentias culpas vel proprias, vel alienas retorserit. Quocirca, tametsi res, atque actiones universæ, quatenus effecta naturæ sunt, Deum auctorem habent: sed, cum de peccatis agitur, quoniam mox in peccati nomine liber & moralis actus intelligitur, ineptissimi profecto erimus, quicunque in Deum errores, peccataque nostra regeremus. Ille enim, quemadmodum diximus, in moralis causæ modum nec ad errorem movet, nec ad pravam aliam quamlibet actionem, hoc est, nec mentitur omnino, nec suader, aut imperat malum. Quibus modis, ac similibus & deciperet proprie, & causa peccatorum haberetur. Sed hæc causæ partitio in relectione de Sacramentis in genere uberius explicata est. Nunc ad octavi argumenti explicationem diximus satis.

Respon. Ad 9. At postremum facile refellitur. Nego enim id, quod primo loco antecedit, cui scilicet suadendo tota illa argumentatio incumbit. Mendacium namque ita malum natura est, ut nulla ratione quisquam juste mentiri possit, quod & Arist. 4. Ethic. tradit, & Augusti. in lib. de mendacio demonstrat. Ad primam vero rationem, qua hujus contrarium suadetur, sunt qui respondeant, Joseph fuisse revera mentitum, sed joco tamen. Et si objicias, perjurium omne esse mortale peccatum, argute respondent, Joseph non jurasse absolute, eos esse exploratores, sed ex conditione. Ait enim, *Mittite ex vobis unum, & adducat eum, donec probentur ea, quæ dixistis, vera, an falsa sint; alioqui per salutem Pharaonis exploratores estis vos*. At D. August. in quæst. super Genes. (8) totam assertionem a mendacio liberat, & verbum illud *Estis* accipit pro verbo, habebimini. Quæ verbi usurpatio non est insolens. Nam 3. Reg. 18. Elias ait, *Qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus*, hoc est, habeatur. In quam sententiam D. quoque Bonaventura ivit, adjecitque, Joseph illa verba tentando, & quasi inquirendo (quod Judices solent) sine mendacio dixisse. In judiciis nimirum enunciationes loco interrogationum usurpantur. Interrogantes autem non mentiuntur. Nihil enim censentur asserere, sed ut veritatem eliciant, pertentare.

(1) *Hier.* 20. 7. (2) *Id.* 1. 5. (3) *Isa.* 5. 26. (4) *Id.* 7. 20. (5) *Ezech.* 12. 13. (6) *Hier.* 50. 23. (7) *Isai.* 10. 15. (8) *Qu.* 139.

tentare. Qualis illa interrogatio fuit (1) *An ignoratis, quod non est similis mei in scientia augurandi?* Gratianus (2) tamen docet, joco id esse dictum, quare non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum sit.

Ad secundam vero rationem respondeo, sermonem Prophetæ esse figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad desiderium vehemens explicandum, ut si fieri posset, ea mala non acciderent; quod vulgo apud Hispanos inculpate dicitur, *plega à Dios qui yo mienta*. At tertiæ rationi hoc habeatur responsum: Ironiam ab Aristotele ibi accipi pro cavillatione quadam turpi, ac dissimulata, astuteque parata ad decipiendum (3). Verbum enim Græcum εἰρωνεύομαι interdum idem est, atque cavillatorie decipere. Atqui Socrates in omni oratione simulator, quem εἴρωνα Græci nominarunt, non solum absque vitio, sed etiam cum laude fuit. Nam & ironia, illusio, seu irrisio, est figura apud Latinos usurpata, ubi nullum mendacium inest. Argumenta igitur omnia, quæ a principio hujus controversiæ posuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

QUÆSTIO INCIDENS. Occurri autem nobis potest, & quidem a doctis, & eruditis, quærentibus, satisne prudenter agere videamur, qui cum in hujus operis initio Dei veritatem, cui fides innititur, primum Theologiæ principium esse docuerimus, nunc tamen longe aliter doctrinam videmur instituere; quoniam divinam veritatem in quæstionem revocamus, & rationibus etiam Philosophiæ confirmare nitimur. Absurdum est autem, ut Aristot. docet, de cujusque disciplinæ principiis velle cum quovis homine differere. Et Basilius in Psal. 115. *in quolibet studio*, inquit, *quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subjectorum demonstrationes inquirere. Sed necesse est, omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis sine investigatione, aut ratione positis, reliqua, quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendere. Sic & Theologiæ mysterium ex fide minime rationibus probata ædificium quærit.* Hactenus Basilius. Atque Hilarius in lib. ad Constantium Augustum, *Fides*, ait, *non in quæstione Philosophiæ est, sed in Evangelii doctrina*. Cum ergo & Theologia, & fides eo tanquam summo principio adnitantur, quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera sint, stultum videtur esse, id aut in dubium vertere, aut philosophiæ argumentis velle finire, quasi fides in quæstionibus philosophiæ sit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hac maxime discipulum addiscentem credere. Ac revera quemadmodum prima philosophiæ principia quibusque non omnino rationis expertibus animo antecepta sunt, nec nisi absurdissime in quæstionem vocarentur; sic omnes Christiani istam sive anticipationem, sive prænotionem, nullo argumento intercedente, habent animo quasi insculptam, Deum esse natura veracem, neminemque proinde ab eo posse falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum est, accusari a viris etiam eruditis possumus, qui de re, quæ controversia esse non debet, controversiam fecimus, & primum Fidei, ac Theologiæ fundamentum non testimonio solum, sed etiam ratione constituimus.

RESPON. AD QUÆ. INCIDENTEM. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur. Quæ enim ista esset Theologia, vel quæ disciplina potius principiorum ratione sublata? Quæ prorsus tollitur, si perinde atque conclusio, principium quoque in controversiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor differere non cum perfectis Theologis, pleneque sapientibus, sed cum iis, quibuscum præclare agitur, si insunt simulacra Theologiæ, non nullos lapides ego moveo, quos scilicet non moverem, nisi quorundam imprudentiam veritus, qui dum juniores passim Theologos sine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, ut videtur, necesse est, ut Theologiæ fundamenta & doctis, & indoctis pariter jaciamus. Itaque concedendum nobis est, si imperitorum causa quædam præter differendi artem differimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, ubi doctor tanto prudentior est, quanto sese magis indoctorum ingeniis & imperitiæ accommodat. Porro autem (ut viris doctis nonnihil etiam respondeamus) disciplinarum principia non eandem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tam nota, atque perspicua, ut, qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verbis, argumentis, & disputatione philosophorum, sed verberibus, vinculis, & carcere fatigandi; ut, quodlibet esse, vel non esse, omne totum esse majus sua parte: alia vero sunt ejusmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque possint, & rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit, Dialecticen, ac Metaphysicen eos coarguere, qui aliarum disciplinarum Principia inficiantur; atque ipse idem sæpe ex effectis manifestis causas rerum minus manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed & duas esse cujusque disciplinæ partes exploratum est: unam, in qua principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statuimus, firmamus; alteram, in qua principiis positis, ad ea, quæ sunt inde consequentia, proficiscimur. Atque in hac quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in scientia supponuntur, non est cum eo contentiosa disputatione certandum. Si enim Theologo suas conclusiones ex principiis colligere volenti neget quisquam, Deum esse, stultus erit, si adversum ejusmodi disputationem Theologicam velit instituere. In illa vero, quam priorem esse diximus, licebit uti-

(1) *Gen.* 44. 15. (2) 22. *qu.* 2. *ca. quod aut.* (3) *Cic. l.* 1. *off.*

Digitized by Google

utique non solum obscura perspicuis illustrare, sed etiam minus nota principia ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Fere autem fit, ut causæ rerum, quæ sunt suapte natura manifestæ, sint nobis obscuræ. Quemadmodum oculo nictycoracis radii solares tenebræ sunt; ita si vito sapienti negaretur Deus esse, licet primum sit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut via aliqua & ratione Deum esse constitueret. Non igitur mirum esse cuipiam debet, si hoc sane libro, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modo explicemus, verum etiam constituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliter artifex, qui nititur non solum jacere, sed etiam confirmare. Sed jam ista omittamus, & ad ea quæ propius ac validius urgent, festinemus. Nam prima illa quidem machina non erat adeo instructa, ut ad eam deturbandam aut longior, aut acrior futura esset oratio. In illam vero alteram, ut quam adversarii majori arte, & viribus instruxerint, majori quoque nos studio, & acriori disputationis vi debemus incumbere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.

IN dubium itaque & olim & nostra hac tempestate vocatum est, an septem illi libri veteris testamenti, Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, duoque Machabæorum sint habendi canonici. Ex novo quoque Testamento, quæstio ferme eadem exiliit de Epistola Pauli ad Hebræos, de Epistola Jacobi, de secunda Petri, duabusque posterioribus Joannis, de Epistola Judæ, & libro Apocalypsis. Sunt enim Theologi & fuerunt, atque in his quidem & nobiles veteres longeque principes; & quidam juniores docti & graves, qui multis magnisque rationibus adducti, negarint eos libros oportere in canonicis computari. Alii vero auctores, ipsi quoque præstantissimi, contra asseverant, hos omnes esse canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimis etiam maximisque argumentis utuntur. Ita addubitare cogit doctissimorum hominum de maxima re tanta dissensio. Ego autem, quo controversiam hanc manifestius explicem, dividam omnino totam istam de libris canonicis quæstionem in quatuor partes. Primum illud ostendam, ad cujusnam auctoritatem spectet definire, quis liber sit canonicus. Deinde eos libros, qui nunc in dubium veniunt, sacros esse demonstrabo. Tum adducam argumenta, quæ verisimilitudine homines alioqui & doctos & pios fallere potuerunt. Postremo eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc quæstionem referenda sunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.

1. CONTROVERSIÆ PARS. ET quidem, quod ad primam partem attinet, Lutherani aliquando asseruerunt, scripturam non egere Ecclesiæ, aut alterius cujusque approbatione, sed judicium de scriptura ex ipsis scripturis esse faciendum: seu potius per ipsas scripturas cætera omnia judicanda, eas vero per se quidem cuique habenti Spiritus Sancti, & fidei lumen esse manifestas. Quod si ab illis roges, ecquis nobis fidem faciat, hæc a Deo prodiisse; ecquis salva & intacta ad nostram usque ætatem pervenisse certiores reddat, ecquis persuadeat, librum hunc reverentia excipiendum, illum vero numero expungendum: ajunt, perinde esse ac si quis roget, unde discemus lumen discernere a tenebris, album a nigro, suave ab amaro: non enim obscuriorem veritatis suæ sensum scripturam præ se ferre, quam coloris sui res albas ac nigras, saporis suaves, & amaras; sicut etiam apud philosophos per communes animi conceptiones (sic enim vocant) reliqua omnia probantur, cum ipsæ probatione non egeant. Ita existimant Lutherani, divini verbi cognitionem, quod est doctrinæ catholicæ commune principium, usque adeo in promptu esse, ut nulla hominum approbatio sit necessaria. Atque hic idem perniciosissimus error olim apud Vvicleffistas invaluit, ut Thomas Vvaldensis auctor est, lib. 2. doctr. fid. Antiq. c. 19. ne quisquam existimet a Luthero hunc primum hæresim prodiisse.

1. ARGU. Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. dicit. *Ego non ab homine testimonium accipio*. At sive Summus Pontif. sive concilium, seu etiam Ecclesia tota homines sunt: non igitur ab his Christi Evangelium, aut reliquæ scripturæ partes accipiunt testimonium.

2. ARGU. Idem rursum ex illo confirmant, quod Joan. Apost. (1) ait, *Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est*.

3. ARGU. Tertio loco argumentatur ex eo verbo Domini (2). *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet ex doctrina, utrum ex Deo sit*; cui simile est illud (3), *Oves meæ vocem meam audiunt*, alienum autem non sequuntur. Quo testimonio Lutherus quasi re confecta gloriatur, & nondum collata manu, tanquam ferox victor insultat. Aperte enim (ut ait) Evangelium testatur, ipsas per se oves habere idoneam discernendi scripturas facultatem.

4. ARGU.

(1) 1. *Joan.* 2. 27. (2) *Joan.* 7. 17. (3) *Joan.* 10. 27.

Digitized by Google

4. ARGU. Quarto illud Joannis afferunt (1): *Si testimonium hominum accipitis, testimonium Dei majus est: Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.* In omnibus igitur, quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id, quod Deus intra nos testimonium præbet.

5. ARGU. Addunt etiam huc illud ex Deuter. (2) *Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam: Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur.* Quod si tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum. Quod si in Nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus, &c. Ecce quemadmodum discernendis verbis Dei a verbis hominum non remittitur fidelis populus ad Pontificem aut Sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsa rerum evidentia, ut discernat, instituitur.

6. ARGU. Eodem quoque pertinet illud Joannis(3), *Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei* &c.

7. ARGU. Confirmant præterea idem ex illo Apostoli testimonio (4): *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem judicat omnia;* rursum ex eo (5): *Prophetæ duo aut tres dicant, cæteri dijudicent;* & paulo post: *Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quod Domini sunt mandata.* Quicunque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eaque discernere jure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eodem spectant, eodemque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre: sed rationes illas addere, quibus etiam utuntur in sui erroris confirmationem.

1. RATIO. Si Ecclesia, inquiunt, de divinis scripturis judicium ferret, tum inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum plane est. Nam, ut August. inquit, non licet judici de legibus judicare, sed secundum ipsas, dist. 4. cap. in istis.

2. RATIO. Præterea quæ securitas (ajunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcunque de ea in sacris literis extant promissiones, solo hominum judicio fultæ consistant? Rursum fides nostra quantum apud homines in suspicionem vocabitur, si credatur hominum beneficio non secus, ac precariam habere auctoritatem? Et cum Apostolus asserat, fundamentum Ecclesiæ esse catholicam & Apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem ante constare oportet, quam illa extare incipiat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione fundata fuit, ubicunque reperiatur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit ejus approbatio, sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. *Vanissimum ergo commentum est* (1. cap. institut. Calvinus ait) *scripturæ judicandæ potestatem esse penes Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.*

3. RATIO. Præterea si scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David: quoniam Deus Prophetis & Apostolis revelavit. Quod si Deum revelasse, ex Ecclesiæ auctoritate teneremus, jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

4. RATIO. Postremo, ut Aristoteles docuit 1. lib. Post. cap. 2. *Propter quod unumquodque tale, & illud magis.* Si igitur scriptura canonica Ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quam Deo crederemus. Constat vero nullam auctoritatem majorem esse divina: qua videlicet sacræ literæ pollent. Non ergo scriptura sacra per Ecclesiam confirmabitur, & ab illius approbatione pendebit. His, atque aliis argumentis errorem suum Hæretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cum in asserendis scripturis Ecclesiæ auctoritatem labefactare conantur. Qua de re nunc breviter, & ad hanc solum de libris canonicis causam disputabimus; propterea quod & a plerisque viris catholicis contra hæreticos de Ecclesiæ auctoritate accuratissime disputatum est, & hanc nos quoque in universum postea asserere & confirmare debemus.

CAPUT VII.

Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

1. CONCL. Sit igitur, quod ad præsentem locum attinet, prima propositio. Judicium de scripturis per scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse potest. Nam, ut de pluribus aliis taceamus, quorum similis omnino causa est, certe libros Ruth, Esther, Job, esse canonicos, nullo modo ex ipsis scripturis comprobabitur. Ergo si res hæc in controversiam veniat, aliunde, quam ex sacris literis petenda probatio est. Deinde, quoniam hoc idem amplius urgere volumus, si in controversia sit, an ambo Testamenta novum & vetus Deo auctore sint edita, per nullam alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Qua enim ratione de toto volumine dubitabatur, eadem quoque de qualibet particula voluminis ambigetur. Necesse igitur est, hujus quæstionis aliquem præter sacras literas judicem constituere. Præterea Basilides Prophetas nescio quos produxit, Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui revera prioribus sæculis nunquam extiterint, ut auctor est Eusebius lib. 4. Eccles. histor. cap. 8. At hujusmodi prophetarum libri per scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret nam-

B

(1) 1. *Joan.* 5. 9. & 10. (2) *Deut.* 18. 19. & 20. (3) 1. *Joan.* 4. 1.
(4) 1. *Cor.* 2. 14. & 15. (5) 1. *Cor.* 14. 29.

Digitized by Google

namque Basilides, præter quatuor majores, & quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt Evangelia, quod Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2. retract. cap. 16. refert. Alii omnes Epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 27. Iren. lib. 1. cap. 26. & Origen. in 82. Psal. referente eodem Euseb. lib. 6. cap. 28. vide Iren. cap. illo 26. 29. Alii universam Moysi legem, atque adeo omnes instrumenti veteris scripturas abnegarunt, ut August. cum alias sæpe, tum in lib. cont. Faustum, & Eusеb. 5. lib. cap. ult. auctores sunt. Nos vero hos libros in universum recepimus. Item, quæ Nicodemi & Bartholomæi nomine ab Hæreticis proferuntur, Evangelia contemnimus, Marci Evangelium veneramur. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus: illi vero ejus, quod universa tenet, tenuitque semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imo, vivorum judicum auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi ut totum sacrorum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde, quod scriptura Judex est mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quod, si in humana aliqua republ. talis judiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent judices vivi, sed solis exaratis literis controversia quæcunque de illius reip. scripturis exorta finiretur, præterquam quod forma judicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si vivi judices nulli habeantur. Ita Deut. 17. non ad scripturam diffidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen judiciumque. Et Malach. 2. cap. *Labia*, inquit, *sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore ejus*: de ore ejus, ait, non de lege ipsa. Et Actor. 15. non ad scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos & seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli & seniores scripturam judicem, sed semetipsos & Spiritum sanctum posuerunt. *Visum est*, inquiunt, non scripturæ, sed *spiritui sancto, & nobis*. Sanctus quippe spiritus non habitat in litera, sed in spiritu: non in syllabis, sed in cordibus. Quod si ii qui Paulo adversabantur, scripturæ in causa illa judicium peterent, quæstio hodie maneret ambigua.

2. Propositio. Judicium de scripturis canonicis ad privatos reipub. Christianæ cives non pertinet. Primo, quia in humana repub. ejusmodi judicia non permitterentur privatis hominibus, nisi legislatores desipuissent. Uterque enim eorum, qui dissidium habent, hanc sibi judicandi pari ratione vindicaret auctoritatem; sicque nullus esset dissidiorum finis. Privatas ergo cujusque vel revelationes, vel opinationes velle sequi, idque in quæstione fidei necessaria, stultum erit. Pro sua etenim factione quisque definiet, & quæ ipse existimaverit, ea sibi asseret a Deo revelata.

Quid quod nullus homo privatus certam habet in Ecclesia auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam & solidam veritatem? ita judicium quodcunque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit: & scripturarum proinde fides incerto & imbecillo fundamento nitetur. Quid quod Deuter. 17. quæstiones graves non ad privatos jubentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesia potestatem? Quid? Num Antiocheni privati homines judicium sibi assumpsere in illa controversia, qua dubium erat, Pauline verba Dei essent, an non? Minime vero; sed miserunt ad Apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem; Actor. 15. Adde huc, quod, cum quidam viri doctissimi negarint Epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii auctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluserint, non posset ex cujusque privati homini nis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem homilia 7. in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apol. Hieron. in Ezech. cap. 13. & in Hiere. cap. 23. ut intelligas, quam parum sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posterius. Nunc reliqua persequamur.

3. Propositio. Ab Ecclesia est determinandum, quisnam liber sit canonicus, & illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero rejiciendos. Hanc tenuit Irenæus lib. 3. adversus Hæreses cap. 2. 3. & 4. & August. lib. contra Faustum 11. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. & secundo libro de doctrina Christiana, cap. 8. denique in libro contra Epistolam Manichæi cap. 5. ubi illa est omnium sermone trita sententia, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas*.

Hæc eadem definitur a Concilio Toletano primo in hæc verba: *Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse Canonicas, præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit*. Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumentum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primum enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cum nec ex scripturis ipsis, nec ex privata cujusvis opinatione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, unde commodius atque constantius ejusmodi judicium censuramque petere debeamus, quam ab Ecclesia, quæ est *columna & firmamentum veritatis* (1). Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; & ejus decretum Lydius lapis erit ad exploranda

(1) 1. Timot. 30. 15.

Digitized by Google

plorandum, qui liber canonicus sit.

Item, ut D. Augustinus (1) contra Faustum Manichæum argumentatur, in libris Ethnicorum non alia ratione magis veros auctores exploramus, quam ex communi consensu & testimonio eorum, qui fuerunt ante nos. Unde enim Platonis, Aristoteles, Ciceronis libros novimus, nisi ex eorum, qui nos ætate antecesserunt, continuis testimoniis? Si ergo in cæteris omnibus hæc via tutissima, & certissima est ad cognoscendum cujusque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, & explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum esse Matthæi, illum non esse Thomæ, hanc Epistolam esse scriptam a Paulo, illam a Paulo scriptam non fuisse? Ecclesiæ itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Joannes Evangelista significasse, cum ait (2), *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & scimus quia verum est testimonium ejus.* Joannes ergo testimonium perhibet Evangelii, & Ecclesia probat, inquiens. *Et scimus*, &c. Alioqui, quorsum illa numeri tam subita & inopinata mutatio? Apostolus quoque Paulus id manifeste docet in Epistola ad Galat. cap. 2. Nam cum accepisset Evangelium per revelationem Jesu Christi, & mansisset cum Petro & Jacobo diebus quindecim, ascendit rursus Hierosolymam secundum revelationem, & contulit cum Apostolis & fidelibus Evangelium, quod prædicabat in gentibus; seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vanum curreret aut cucurrisset. Quod si Ecclesiæ probatio non esset necessaria, certe non fuisset sollicitus Paulus, ut ascenderet ad conferendum Evangelium, ne forte, &c. Atque (ut Augustinus contra Faustum ait (3) si Apostolus Paulus non inveniret in carne Apostolos, cum quibus conferret Evangelium, Ecclesia illi omnino non crederet. Et Hieronym. in Epist. ad Augustinum hæc Apostoli verba petractans: *Ex his*, inquit, *ostendit, se non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, & qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum*. Est autem hæc Epist. etiam in tomo operum Augustini secundo num. 11. Et Tertull. lib. 4. adversus Marcionem, *Propterea*, inquit, *Paulus Hierosolymam ascendit ad Apostolos consultandos, ne forte in vacuum cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Denique, ut cum auctoribus contulit, & convenit de regula fidei, dexteras miscuere. Igitur, si ipse illuminator Lucæ auctoritatem antecessorum & fidei, & prædicationis suæ optavit, quanto magis eam Evangelio Lucæ expostulem, quæ Evangelio magistri ejus fuit necessaria?* Hactenus ille.

Idem quoque habetur Act. 15. Cum enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus, & Barnabas vere sentirent, & docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles, ut ascenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alii ad Apostolos, & Presbyteros in Hierusalem. Non ergo unusquisque per se cognoscit, an doctrina ex Deo sit, necne, aut ipsa statim doctrina cuivis sese esse divinam manifestat; sed Ecclesiæ opus est approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Augustanis confessi sunt, habere scilicet Ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei a verbis hominum. Atque Lutherus in libro de captivit. Babylonica, ubi de Ordinis Sacramento agit, confitetur quidem, Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei a verbis hominum, sed non proinde tamen judicem esse verbi Dei. Quemadmodum Augustinus ait, quod veritate ipsa sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissime judicare possit, sed veritatem judicare non possit; dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem judicata magis, quam judicans: ita & in Ecclesia talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in judicandis, & approbandis doctrinis, quem demonstrare non potest, & tamen certissimum habet. Sicut enim apud Philosophos de communibus conceptionibus nemo judicat, sed omnes per eas judicantur: ita apud nos de sensu spiritus, qui judicat omnes, & a nemine judicatur. Sed nos hoc sane loco de verbis certare nolumus.

Tantum definimus, id quod jam Lutherani vel inviti concedunt, ex Ecclesiæ auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui sacri non sunt.

At vero non parva quæstio se offert, an nomine Ecclesiæ significemus hoc loco Ecclesiam, quæ fuit tempore Apostolorum; an fidelium congregationem, qui modo sunt; an potius universam collectionem Christianorum a Baptismo Christi per Apostolos & cæteros successores eorum usque ad hæc tempora propagatam. Durandus enim in 3. Senten. distinct. 24. quæst. 1. & Gerson de vita spirituali animæ, lect. 2. coroll. 7. hujusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi, ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis extiterunt. At Joannes Driedonis lib. 1. de Ecclesiasticis Scripturis, & dogmatib. cap. 1. & Thomas Waldensis lib. 2. de doctrinal. fid. antiquæ cap. 19. & 20. hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem Patrum omnium, & fidelium ab Apostolis succedentium: quæ eadem profecto videtur fuisse sententia Irenæi lib. 3. cap. 3. & libro 4. cap. 63. adversus hæreses: & Tertulliani lib. 4. adversus Marcionem, & Augustini lib. 33. contra Faustum Manichæum, & in lib. 2. cap. 6. contra Julianum Pelagianum, & lib. 2. de doctrina Christi, cap. 8. & Epist. 63. Sed & alii tamen hanc auctoritatem hujus etiam temporis Ecclesiæ tribuunt: quæ videlicet eadem est cum antiqua, habetque eundem veritatis spiritum assistentem.

(1) *Lib. 33. c. 6.* (2) *Joan. ult. 24.* (3) *Lib. 23. c. 4.*

Ego vero primum sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi testamenti, quam quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deinde, hujusmodi traditionem Apostolicam non alia ratione melius innotescere, quam per Patres, & Doctores Ecclesiæ post Apostolos succedentes; quemadmodum non alia via certior, atque expeditior est ad Christi & Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo postea loco demonstrabimus. Atque horum quidem neutrum opus est exquisitis rationibus confirmare: tantum satis est admonere.

Illud vero demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est, canonicus sit, an non. Quia definitio dubiorum, quæ circa fidem modo exoriuntur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim judicem vivum in Ecclesia esse, qui fidei controversias decidere possit; siquidem Deus in necessariis Ecclesiæ suæ non defuit. At librum esse canonicum, necne, fidem maxime tangit. Ad Ecclesiam igitur hujus temporis hujus rei judicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condemnare nequit; profecto, judicibus de medio sublatis, hujus sæculi hæretici impune vivere, atque adeo regnare possunt.

Rursum, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra & canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergo post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi.

Quamobrem cum nostro tempore quidam in dubium vocent, an Baruch, & Machabæorum libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certe ambiguitatem præsentis Ecclesiæ Judicium explanare poterit.

Præterea. Ecclesia, quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergo, si crediderit, aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmumque sumetur a Theologis argumentum. Nam & Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcumque fidei sunt, & sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posteri fidem proxime habeant Ecclesiæ præsenti necesse est; ut præsentes crediderunt proxime antecedentibus, & illi superioribus, serie quadam & ordine usque ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi proximius crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duo principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima istia, nisi per postrema, referuntur: sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, & inde ad Christum pervenitur, ubi tanquam in primo fundamento catholica fides consistit. Quemadmodum etiam utraque disciplinarum principia firma sunt, utraque item conclusiones certo probant, licet altera mediata, altera immediata sint: ita & Ecclesia, quæ nunc est, certum argumentum dogmatis Christiani exhibet, quamvis ipsius demum fides ad Christi & Apostolorum sit doctrinam referenda.

Qua in re videtur mihi falsus Thomas Vualdensis. Etenim, ut paulo ante indicavimus, aliud est quærere, quid Ecclesia præsens definire possit, & quousque habeat controversias decernendi auctoritatem; aliud vero investigare, quanam via & ratione ad rectam & firmam harum rerum definitionem valeat pervenire. Ac nos quidem ingenue fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, sive a summo Pontifice, sive a Concilio, sive etiam ab Ecclesia tota; sed inquirenda potius majorum documenta, ac Sanctorum scripta. Apostolicas rursum traditiones, sacras etiam literas consulendas, atque per hujusmodi conquisita media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam & Apostoli & seniores congregati in Concilium Hierosolymitanum, magna facta conquisitione, tum ex rebus ante actis, tum ex scripturis Prophetarum, sententiam de re proposita atque in quæstionem vocata tulerunt.

Fallitur & in alia re, nisi fallor ego, Thomas Vualdensis, cum asserit testimonium laicorum fidelium etiam huc pertinere; sed ideo ad eos non esse opus recurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam congruis vocabulis, atque ab omni intricatione liberis successorum consignare memoriis. Nam, quæ ad fidem spectant, sunt in duplici differentia. Altera, quæ omnes fideles explicite credunt; ut Filium Dei humanam naturam suscepisse: altera vero sunt, quæ videlicet soli majores credere tenentur explicite, populus autem implicite in majorum fide; ut Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quæ sub priori genere continentur, jure fortitan testimonium postulaveris, quod earum rerum fides æque ad majores ac minores pertinet. At in his quæ ad alterum genus spectant, si qua quæstio exoriatur, ineptissimum erit, ut imperitum vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus consulatur: idque maxime, si non ad ecclesiam præsentem, sed ad eam, quæ superiorum fuit temporum, hujusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere, Thomas ipse Vualdensis asserit. Cum igitur fides de numero canonicorum librorum explicita non popularium sit, sed majorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri, cognoscere, fateamur necesse est, in hujusmodi quæstione, quam modo versamus, testimonium a plebe non esse requirendum, sed a doctoribus Ecclesiæ, quibus & plebs rudis debet credere, ad quemque eiusmodi rerum judicium pertinere,

Digitized by Google

nere, ut justum, ita quoque certum est. Quo fit, ut si omnes sancti & doctores Ecclesiæ asseruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perinde ac si tota Ecclesia asseruisset. Quod uberius alio loco explicandum est. De tertia igitur propositione satis est dictum.

4. PROPOSITIO. Ad Concilium universale præcipue pertinet definire, qui libet sit canonicus. Quam quidem propositionem æquo animo paterer ab hæreticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer, quod eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Vualdensis esse videtur, lib 2. doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probatur tamen illa manifeste, quia proponere fidelibus ea, quæ sunt divinitus revelata, ad Ecclesiæ pastores maxime spectat; tum quia tota Ecclesia hujusmodi revelata proponere & docere non valet; tum quoniam, ut posset, non deceret tamen, ut tota Ecclesia docendi officium assumeret; tum quia pascere oves in scientia & doctrina, proprium munus pastorum est, ut Hieremiæ 3. dicitur; tum quoniam aliquando inter ipsos catholicos concertatio est, an hic, aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur hujusmodi disceptationem, oportet in Ecclesia judices esse, quorum sententia fideles debeant sequi. Judices autem in doctrina fidei non alios convenientius accipimus, atque Episcopos & Doctores, quibus fidelium instructio demandata est, quosque si de medio tollas, Ecclesiæ universalis judicia protinus aufers; cum tota ipsa Ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad judicandum de proposita quæstione nec debeant, nec vero possint.

Præterea Concilium est certa regula in his, quæ fidei sunt, ut posterius ostendemus. Cum igitur hæc quæstio de libris sactis atque canonicis ad fidem attineat, Concilii testimonio abunde poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse constat. Non enim quæstionem de legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum & seniorum Synodum retulere. Nec post Concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus, Actorum 15.

5. PROPOSITIO. Ad summum Pontificem pertinet definire, quinam liber sit canonicus. Primo, quia majores Ecclesiæ causæ ad summum Pontificem referendæ sunt, ut Innocentius probat de baptismo cap. *majores*; nosque idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deinde quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quod si non esset judex in Ecclesia, qui hanc contentionem litemque dirimeret, certe non esset Ecclesiæ a Deo provisum in rebus necessariis.

Præterea quia Summus Pontifex, quoties de fide pronunciat, errare nequit; quod suo postea loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo judice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contra non sit.

Postremo id ostenditur argumento Nicolai Papæ (1). Nam quod vere sedes Apostolica probavit, hodie tenetur acceptum, & quod illa repulit, hactenus inefficax prorsus habetur. Ita opuscula doctorum, quæ approbavit, Ecclesia probat; quæ contra reprobavit, Ecclesia reprobat. Summorum ergo Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellimur. Nam & Evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut ante ex Tertulliano, Hieronymo, & Augustino monstravimus, non fuisset ab Ecclesia receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; &, ut idem Hieron. in lib. de viris illustribus (2) ex Clemente in 6. ὑποτυπώσεων scribit, Marci Evangelium, cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiæ legendum sua auctoritate edidit. Idem vero Eusebius libro 2. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 15. non solum Clementis, sed & Papiæ testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eandem potestatem habere in illis sane, quæ sunt Ecclesiæ necessaria. Ad summum ergo Pontificem hujusmodi de libris canonicis judicium pertinet. Nam & si qua similis quæstio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitio pertineret, ut Deut. 17. legimus.

Hactenus quanta fieri potuit brevitate a nobis ea dicta sunt, quæ præsenti loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si qua horum majori vi & argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nunc vero illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium veræ religionis, quam brevissime etiam possumus, refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi confutantur argumenta capitis sexti.

RESPON. AD 1. AD primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubinam illud est (3), *Fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine?* Ubi rursus illud (4), *Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis?* Ubi denique illud (4) (ne omnia repetamus) *Eritis mihi testes in Hierusalem* &c. Sensus igitur est: Ego hominis testimonio non egeo quidem, sed affero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideoque subjungit; *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis*. (6) Quod autem ipse humanum testimonium non quærat, quo videlicet ipse minime egere credendus est, probat subjungens, *Ego habeo testimonium majus Joanne*, &c. Et revera convincit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homine testimonim, sed oblatum

B 3

(1) *C. si Romanorum 19. dist.* (2) *In Marco.* (3) *Joan. 1. 6.* (4) *Joan. 15. 27.* (5) *Actor. 1. 8.*

Digitized by Google

tum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eundem quoque sensum deinde subinfert, *Claritatem ab hominibus non accipio*; cum tamen Petrus dictus sit (1) sua morte Deum glorificasse. Ac de primo quidem argumento satis.

RESPON. AD 2. Ad secundum vero facile respondetur, Apostolum ibi non cum imperitis, sed cum doctis habere sermonem. Ait enim, *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Sapientibus ergo Ecclesiæ magistris unctio interior sufficit ad ea, quæ fidei adversantur, refutanda; at ignorantibus opus est etiam externa doctrina, eorum maxime, quos Deus constituit in Ecclesia pastores & doctores. Intelligendum est etiam, doctrinam fidei singulis hominibus necessariam unicuique per se forte innotescere, si spiritum manentem in se habet. At vero, quæ sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad Ecclesiæ communem utilitatem pertinentia, non ea statim a bonis viris cognoscuntur, quamlibet spiritum Dei & unctionem habentibus. Si enim simplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subjecto sint, quamvis sancta sit & justa, non est opus ea de re ab unctione doceatur. Sed si illud ab ea inquiras, num Christus pro peccatis nostris sanguinem fuderit, id profecto ab unctione docebitur, quoniam præstanti, quod in se est, Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porro autem, cum quæstio hæc de numero librorum Canonicorum non spectet ad singulos, sed ad doctos in Ecclesia viros referenda sit, fit consequens, ut ad cognoscendum, an hic liber, an ille sit Canonicus, non sit satis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque simpliciter docet de omnibus, sed quemque de his, quæ sunt ei propria & necessaria. Atque hæc satis abunde erant, ut secundum argumentum eluderetur. Sed, ut iis morem geramus, qui aliud præterea quicquam in illius testimonii explicatione desiderant, tertia adhuc responsio adjicienda est. Non, si quidam in Ecclesia primitiva tantos habuere & in virtute & in doctrina progressus, ut nullo doctore externo indigerent, quippe qui spiritu docente nossent omnia, idcirco gratiam illam Spiritus Sancti nos & ad omnes, & ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui si quis aut linguarum donum, aut alia multa, quæ spiritus a principio fidelibus impertiebatur, modo non habeat, non se arbitretur spiritum accepisse, nec unctum sese existimet, nisi cum Antonio Monacho Egyptio sine ulla scientia literarum divinas scripturas intellexerit. (2) Quod si etiamnum unctio docet sine externo doctore de omnibus, non doceant parentes parvulos suos doctrinam Christi: sed ne ad ipsum quidem Evangelium audiendum atque discendum eat populus in Ecclesias; quin etiam codices nullos legat, nec legentem explicantemque hominem audiat; expectet vero rapi se usque ad tertium cœlum, & ibi omnia Christianæ doctrinæ mysteria percipere. *Caveamus*, Augustinus ait, *tales tentationes superbissimas, magisque cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, licet divinis & voce & spiritu instructum, ad hominem tamen missum esse, ut ab eo disceret, quid se oporteret facere*; Actor. 9. *Et Cornelium cogitemus, quamvis & exauditas orationes ejus, eleemosynasque respectas ei Angelus nunciarit, Petro tamen traditum imbuendum, a quo, quid credendum, quid sperandum, quid diligendum, audiret*. Act. 10. Ac de 2. argumento hactenus.

RESPON. AD 3. Tertium vero eludi primum poterat eo rerum discrimine repetito, quod in superioris argumenti confutatione posuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuique in sua vita & statu necessariam, illi fore perspectam & cognitam, qui fecerit voluntatem Dei: sicut enim gustus bene affectus differentias saporum facile discernit; sic animi optima affectio facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario, qui ex Deo non est: quæ vero Ecclesiæ sunt communia, nec ad judicium & fidem spectant singulorum, ea non a quovis discerni & judicari possunt, quantumcunque is Dei faciat voluntatem. Hujusmodi autem sunt, quæ versantur in hac controversia de librorum divinorum numero. Nec illarum etiam rerum judicium adeo perspicuum est cuivis, ut statim, ac sine doctore in promptu sit. Erant enim quidam verbum Pauli cum aviditate suscipientes, & quotidie tamen scrutabantur scripturas, si hæc ita se haberent: (Actor 17.) & cum quidam docuissent, sine circumcisione neminem posse salvari, non protinus cuilibet exploratum fuit, num ea vox ac doctrina ex Deo esset, an non; sed relata est potius ad Apostolos & seniores quæstio, &, adhibito concilio, magnaque prius facta disquisitione, finita. Act. 15. Quod si, quæ in hujus argumenti refutatione dicta sunt, cuipiam adhuc non esse illa satis videantur, habeat & hoc responsum, Christum non dixisse quidem, qui fecerit voluntatem Dei, hunc per se & sine magistro veram omnem Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorumque doctrinam posse a falsa discernere, aut oves sine doctore externo vocem Christi internoscere, contrariamque alieni refutare: sed id docuit, cum adest fidei magister idoneus, qui rem credendam aptis loco & tempore, solido pondere ac certa auctoritate proponat, tunc auditorem, si bonus est, Dei Doctrinam accepturum, sin malus, repudiaturum. De se quippe Christus suaque doctrina peculiariter loquebatur: quem quoniam Pater signaverat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omnique testimoniorum genere comprobarat, ei, tot, tantisque argumentis Evangelium annuncianti, ei vitæ, doctrinæ, miraculorum gloria præstanti, ei humana atque adeo divina auctoritate pollenti, fidem

(1) *Joan. ult.* 19. (2) *Vide Aug. in proœmio lib. de doct. Christian.*

fidem non habere nemo sine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, & quasi Ecclesiæ fidem validissimis arietibus concusserit, vanissima exultatione bacchetur: nos vero intelligamus potius illum, quem diximus, esse verborum Christi sensum, cum ex aliis Evangelistæ testimoniis, tum vero præcipue ex ipso eodem, quod ex cap. 10. Lutherus adversus nos citat. *Opera*, inquit Dominus, *quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis*: & statim, *Oves meæ vocem meam audiunt*. Nam certe si non audirent, eæ oves Christi non essent, ut quæ ad vocem proprii pastoris tam exploratam & certam clausis auribus obsurdescerent. Qua ex re patet, quam inepte a Luthero illa Domini testimonia in hac causa, de qua nunc disserimus, referantur. De 3. igitur argumento tantum.

RESPON. AD 4. NONNULLIS PRÆMISSIS. Quarto priusquam respondeo, operæ pretium mihi facturus video, si strictim quædam attigero, quo facilius non hoc solum argumentum diluatur, verum etiam ea, quæ deinceps differenda sunt, explicari queant.

Primum ergo id statuo, juxta communem legem, aliqua exteriora & humana incitamenta necessaria esse, quibus ad Evangelii fidem inducamur. *Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante* (1). Item (2) *si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent*: &, *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo*. Non igitur solum necessarium est, ut credituro ea, quæ sunt fidei, simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo; verum etiam opus est exteriorem aliquam persuasionem, & humanum incitamentum adhiberi: quomodo principia Geometriæ nonnulla a magistro explicantur, & suadentur. Hinc illud est, quod cum dixisset Moyses Domino (3) *Non credent mihi*, Dominus ei dedit potestatem signa faciendi; hinc rursum illud (4). *Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis*. Huc illa pertinent (5). *Hic venit in testimonium*, &c. *ut omnes crederent per illum*. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini, Actor. 13. Et Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, *Vere filius Dei erat iste*, Lucæ 23. Et (6) *cognovit pater, quod illa hora esset, in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivit, & credidit ipse, & domus ejus tota*. Et paulo ante, *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci*: &, (7) *multi venerunt ad Jesum, & dicebant, Quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem, quæcunque dixit Joannes de hoc, vera erant*. Et Joan. 20. *Introivit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere*. Philipus (8) denique & Petrus (9) non utcumque fidem Eunucho, Cornelioque proposuere; sed & causas etiam adhibuerunt, & cæt.

Deinde id quoque statuendum est, auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcunque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere teneamur: sed præterea opus esse interiori causa efficiente, id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum. Docet id Divus Thomas ad Rom. 10. Lection. 2. ac Divus Augustinus lib. 1. retrac. cap. 21. & alias sæpe. Quin sacræ literæ id quoque docent. *Quam speciosi*, inquit (10), *pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! sed non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?* Item (11) *Nolite murmurare invicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Et scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Et inferius, quibusdam discipulis dicentibus, *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Propterea* (inquit Dominus) *dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo*. Et alio loco (12), *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur; Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est?* &c. Externæ igitur omnes & humanæ persuasiones non sunt satis ad credendum, quantumcumque ab hominibus competenter ea, quæ sunt fidei, proponantur; sed necessaria est insuper causa interior, hoc est divinum quoddam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. *Viderunt* (inquit Moyses (13),) *oculi tui signa illa, portentaque ingenia, & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum*. Hoc quoque sua voce dilucide confirmavit Christus Petro inquiens (14), *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*. Certe Petrus audierat Joannis Baptistæ testimonium (15), quo aperta voce clamaverat, Christum esse filium Dei; multa insuper Christi miracula viderat: & tamen post hæc omnia non aut testimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis visis, fidei confessionem Christus assignat, sed divinæ revelationi. Et ad Thessalonicenses (16). *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis*. Sunt & alia pleraque sacrarum literarum

(1) *Ad Rom.* 10. 14. (2) *Joan.* 15. 22. *& seq.* (3) *Exodi* 4. 1. (4) *Marc. ult.* 20. (5) *Joan.* 1. 7. (6) *Joan.* 4. 53. (7) *Joan.* 10. 41. (8) *Actor.* 8. (9) *Actor.* 10. (10) *Ad Rom.* 10. 15. (11) *Joan.* 6. 43. *& seq.* (12) *Joan.* 12. 37. (13) *Deut.* 29. 3. (14) *Matth.* 16. 17. (15) *Joan.* 1. 34. (16) 1. *Thess.* 2. 13.

Digitized by Google

rarum testimonia in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. (1) *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto*, & cætera quæ sequuntur. Et rursum inter spiritus charismata Paulus (2) enumerat fidem; & alibi (3). *Non sumus sufficientes*, &c. Et apud Lucam (4), Quædam mulier colens Deum audivit Paulum; *cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo*. Et illud (5), *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum: Dominus Deus aperuit mihi aurem*. Dies me deficiet, si omnia velim commemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabilitur.

Cui & tertium subjiciendum est, rationem formalem nostræ fidei non esse Ecclesiæ auctoritatem, hoc est, fidei ultimam resolutionem non fieri in Ecclesiæ testimonium. Ipsæ scholasticæ res formas dicendi scholasticas rapiunt, & quæ vocabula scholarum consuetudo diuturna trivit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tam sermonis ornatum, quam disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hic errorem dissimulare non possum (6) qui asserunt, fidem nostram eo, tanquam in ultimam credendi causam, reducendam esse, ut credamus, Ecclesiam esse veracem, cui prius (inquiunt) assentimur per fidem acquisitam, quam per infusam. Quod si verum esset, prima ratio formalis infusæ fidei non esset veritas increata, sed creata. Quare fides nostra non inniteretur tanquam suo fundamento divinæ veritati, sed humanæ. Deinde, cum assensus conclusionis non sit certior principiorum assensu, ut Aristoteles 1. Post. lib. demonstrat, si fides infusa fide acquisita niteretur, tum Deum esse trinum, cui assentimur per infusam fidem, non esset nobis aut firmius, aut certius, quam Ecclesiam esse veracem, cui juxta horum sensum assentimur per fidem acquisitam, & per humanarum causarum incitamenta.

Præterea nunquam hominem quemvis ita per fidem acquisitam existimamus esse veracem, quin formidemus, eum posse vel falli, vel fallere. Quapropter, si assensus catholicæ fidei ex acquisita fide penderet, firmus omnino esse non posset.

Ad hæc, si omnes hi, qui me docuerunt, imo adeo angeli cœlorum mihi astruerent oppositum ejus, quod fide teneo, non ex eo fides mea labefactaretur, juxta Pauli Apostoli præscriptum illud (7); *Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis*, &c. Nostræ igitur fidei assensio humanis causis, & incitamentis non innititur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quare, ne mens nostra vacillet, altius petenda, quam ab hominis vel ratione, vel auctoritate Scripturæ divinæ auctoritas est.

Præterea Apostoli, & Prophetæ resolvebant ultimo fidem suam in divinam & auctoritatem & veritatem. Ergo nos in humanam Ecclesiæ auctoritatem fidem nostram non resolvimus. Eadem enim fides est, idemque proinde habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea, quæ per accidens contingunt objecto alicujus habitus, non variant illius objecti formalem rationem: Sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omnino contingit. Cum ergo Prophetæ, & Apostoli assentirentur articulis fidei, quia Deus revelavit: eandem quoque nos credendi rationem habebimus. Nisi forte fides nostra non est virtus Theologica, cujus videlicet prima & formalis ratio, si his credimus, non divina, sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonia literarum in hujus rei confirmationem, ut illud (8), *Crediderunt Domino, & Moysi servo ejus*. Non dixit, Moysi & Domino, sed, Domino & Moysi. Item (9), *qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*, & cætera quæ sequuntur: & ad Thessalon. (10) *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei*.

His vero tribus certis stabilibusque sententiis illa etiam conjuncta est, ultimam fidei nostræ resolutionem fieri in causam interiorem efficientem, hoc est, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratia, huic articulo, Deus est trinus, & huic, Ecclesia non potest errare, & cæteris universis doctrinæ Christianæ principiis assensio per infusam fidem, non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, sed quod Deus revelaverit: huic autem Deus revelavit, immediate credo, a Deo motus per instinctum specialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens est divina veritas revelans; sed illa tamen non sufficit ad movendum, nisi adsit causa interior, hoc est, Deus etiam movens per gratuitum specialemque concursum; Divus Thomas 2. 2. quæst. 2. art. 9. ad 3. Augustin. 11. confess. cap. 3. Et licet fundamento in hoc secundo jam jacto firmiter hæreat, subsistit tamen eo etiam testimonio, quod in argumento refertur. Hunc enim sensum habet, quod Joannes Apostolus dicit: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*. Atqui, unde credemus, Apostole, id esse Dei testimonium? *Qui credit*, inquit, *in filium Dei, habet testimonium Dei in se*. Quod si rem hanc a capite arcessere, & unde omnia manant, videre volumus; illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ disciplinam se habere, ut habitus intellectus se habet ad humanas scientias, & facultates. Quemadmodum itaque intellectus noster in discursu disciplinarum naturalium, primo cum principiis congreditur, deinde ad reliqua cognoscenda profi-

(1) 1. *ad Cor.* 12. 3. (2) 1. *ad Cor.* 13. (3) 2. *Cor.* 3. 5. (4) *Actor.* 16. 14.
(5) *Esa.* 50. 4. (6) *Vide Scot.* 3. *ad* 23. *quæst. unic. & Durand. d.* 24. *quæst.* 1. *art.* 1. *& d.* 25. *quæst.* 3. *& Gabr. d.* 23. *quæst.* 2. *art.* 1. *&* 2. *qui videntur esse in hoc errore*.
(7) *Galat.* 1. 8. (8) *Exod.* 14. 31. (9) *Joan.* 12. 44. (10) *Thess.* 2. 13.

Digitized by Google

proficiſcitur, quæ videlicet a principiis poſitis derivantur: ſic in cognitione ſupernaturalium rerum quædam ſunt principia ſupernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera inveſtiganda procedit. *Accedentem* (inquit (1)) *ad Deum oportet credere quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*; & iterum (2), *Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis, ut doceamini, quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei*; & ſtatim docet, quænam ſint ejuſmodi elementa, inquiens (3): *Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectiora feramur, non rurſum jacentes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, reſurrectionis mortuorum, & judicii æterni*. Quibus rebus expoſitis, facile (ut opinor) intelligi poteſt, vera eſſe, quæ paulo ante ſunt dicta, hoc eſt, oportere humana quædam & exteriora adminicula intervenire ad credendum; nec tamen ea eſſe idonea per ſe, nec fidei noſtræ reſolutionem in ejuſmodi fieri, ſed in interiorem cauſam divinam, quæ excitet, & moveat, ut credamus. In aſſenſum ſiquidem principiorum Geometriæ, vel Arithmeticæ multa veniunt quaſi præambula & antecedentia, ut cognitio ſenſitiva, explicatio, & ſuaſio præceptoris, qui eadem principia non utcumque proponit, ſed explicat etiam vel per exempla ſenſibus manifeſta, vel per effecta notiſſima. At ratio aſſentiendi formalis non eſt quicquam illorum, ſed ſunt illæ quaſi determinationes, & veluti conditiones, ſine quibus ejuſmodi principia a diſcipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis lumen naturale eſt inexiſtens, quo videlicet evidens ille aſſenſus efficitur, ut & lumen hoc exterius ratio formalis eſt, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum, proponere credenda, ſuadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quaſi conditiones, ſine quibus vix unquam intellectus determinatur; at ratio formalis aſſentiendi lumen fidei eſt, quod Deus infundit credenti.

Respon. ad rationes argumentis subjectas. Jam ſi hæc, quæ diximus, ſacris literis accommodaveris, invenies profecto, ea eſſe uſque adeo conſentanea, ut obtinere a quovis adverſario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis 4. *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus, quia hic eſt vere Salvator mundi*: ut illa alia prætereamus, quæ retro ſunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo ſatis ſuperque dictum eſt, unde tamen tria poſtrema argumenta facillime diluantur. Quamvis enim, reſpectu unius aut alterius hominis ſacras videlicet literas rejicientis, prior ſit Eccleſiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc eſſe epiſtolam Pauli, illam Jacobi, per Eccleſiæ auctoritatem; non tamen inde colligitur, quod abſolute Eccleſiæ auctoritas ſit ratio credendi formalis: quomodo ſi neganti principia philoſophiæ naturalis ex effectis notiſſimis nitamur ea ſuadere; non quærimus cauſam, a qua principia philoſophiæ pendeant, ſed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controverſiam venit. Ac fere in omnibus diſciplinis contingit, ut adverſus ignorantem cauſam utamur effectu; & adverſus negantem effectum utamur cauſa, propter utriuſque mutuam connexionem. Atque id quidem copioſe variis multarum diſciplinarum exemplis monſtrare poſſem, ſed, quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. Adhibeimus ergo exemplum unicum generis ejus, quod & facile intellectu ſit, & poſitum in una re transferri per multas poſſit. Terram interjici inter Solem & Lunam, ex Lunæ defectu ſuadet Aſtrologus, nec affert tamen genus argumentationis ineptum. Præclare enim eſt hoc uſurpatum a doctiſſimis, quorum auctoritate non uterer, ſi mihi apud aliquot agreſtes habenda eſſet oratio. Cum vero ad eos ſcribam, quibus hæc inaudita non ſunt, cur ego ſimulem, me, ſi quid in his ſtudiis operæ poſuerim, perdidiſſe? Uſurpatum eſt igitur ab eruditiſſimis viris quodnam argumentandi genus, quod a poſteriori juniores vocant, Ariſtoteles juxta veterem interpretum demonſtrationem quia eſt, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam ſuis ſæpe cauſis notiora ſunt, ad eas commonſtrandas identidem inferuntur; nec illico tamen effecta hæc cauſarum ſuarum formales rationes erunt. Non enim, ut in eodem verſemur, ſi terram interjici ex Lunæ defectu ſuademus, idcirco defectus ipſe ratio eſt interjectionis formalis: quin e contrario, ſi rerum naturam ſpectetur, ipſa terræ interjectio ratio eſt formalis, cur Luna defectum patiatur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii cauſa permutetur: ita fit, ut contra negantes novum Teſtamentum aptiſſime argumentemur ex veteri, atque e diverſo contra negantes vetus ex novo. Etenim ab his, quæ notiora ſunt nobis, ad ea, quæ minus nota ſunt, quodam quaſi naturæ ductu homines ferri non ſolum Philoſophus auctor eſt, ſed nullo etiam philoſopho auctore experimur. Quamobrem Judæo, cui vetus Teſtamentum certius eſt, novum ex veteri ſuademus. *Habemus*, inquit, (6) *firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris*. Et Actor. 17. Ii qui cum aviditate verbum Pauli ſuſceperant, ſcrutabantur quotidie ſcripturas, an hæc ita ſe haberent. Contra vero oportet, ut adverſus eum, qui novum Teſtamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eundem quoque modum auctoritas Eccleſiæ cum ſacrarum literarum auctoritate connexa eſt, & per legem connexorum utramque in alterius probationem ſumimus. At ſi generaliter quæratur, unde fideli conſtet,

(1) *Ad Hebr.* 11. 6. (2) *Ad Hebr.* 5. 12. (3) *Ad Hebr.* 6. 1. (4) 2. *Pet.* 1. 19.

Digitized by Google

ftet, ea, quæ fide tenet, esse a Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia unum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse, ut 1. ad Tim. 3. cap. habetur. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic, Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur: ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Judæi suis Rabbinis, & gentes suis Philosophis, & omnes denique suis majoribus inhærent. Non sic (inquam) Christiani; sed per interius lumen infusum a Spiritu Sancto: quo firmissime atque certissime moventur ad credendum, Ecclesiam Christianam errare non posse; Saracenorum, Judæorum, Paganorum etiam errare posse. Deinde respondere potest, quod etiamsi in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret, non tamen proinde colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa sine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus juxta præscriptam a Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ vere nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causa illustremus) Evangelium Matthæi esse a Deo revelatum; nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certo credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed ut doceat, illos, non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est; sed ultra oportet progredi, & solida Dei veritate niti. Qua ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cum ait, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas*; & rursum, *Per Catholicos Evangelio credideram*. Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui absque controversia suo cuidam Evangelio credi volebant, & Manichæo fidem astruere. Rogat igitur Augustinus, ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Evangelio quidem credat; quoque genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certe se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Evangelium amplecteretur, quam Ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ auctoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam, qua, sive infideles, sive in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ Catholicæ unum eumdemque consensum. Id quod ejusdem epistolæ cap. 4. & in libro de utilit. cred. ad Honorat. satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversia de unoquolibet libro sacro ex Ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinorum referenda est.

Respon. ad 5. Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem amplius morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuteron. illud, quo deinceps adversarii utuntur, pro eis nihil omnino facit. Quemadmodum enim, cum Dominus fideles monuit, ut a lupis attenderent, eosque ceu arbores non ex foliis, sed ex fructibus internoscerent; non statim excluditur nec canum fida custodia, & ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura, & diligens omnium providentia; nam si isthæc desunt, ipsæ per se oves sibi cavere non possent; quamlibet signum a Christo habeant, unde lupi internoscantur: sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his judicium negligit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idem paulo ante referri jusserat. Sæpe autem usuvenire poterat, ut difficile esset & ambiguum de propheta quopiam judicium, & variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

Respon. ad 6. et 7. Testimonium vero, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud vero ex prima ad Corinthios epist. non ita facile refelli potest; sed id constat, verba Pauli mirifice a Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est, in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) judicat in universum omnia; quomodo Elisæus, *Anima*, inquit, *ejus in amaritudine est, & Dominus celavit a me?* 4. Reg. 4. Quomodo Job, cum multa se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorationem suam fatetur, inquiens, *Insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excedunt scientiam meam?* Job 38. 39. 40. 41. 42. Quomodo Apostoli non intelligebant, quæ dicebantur? Lucæ 18. Quomodo Petrus & Joannes nondum sciebant scripturam? Joan. 20. Quomodo aperuit scripturas discipulis suis Christus, quæ illis antea erant clausæ? Luc. 24. Quomodo Petrus non judicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodo rursus idem, *Absit, Domine*, inquit, *quia nunquam manducavi omne commune & immundum?* Hæsitavit enim intra se, quidnam esset visio, quam vidisset. Act. 10. Expediant mihi si possunt Lutherani, cur Eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Esaiæ sine externo doctore expedire non poterat, Actor. 8. Explicent & id quoque, quamobrem fideles, qui erant ex circumcisione, disceptabant adversus Petrum, quod ad Cornelium accessisset, si omnia viri justi dijudicare possunt. Exponant item, id quod paulo ante in hac causa retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, ut

non

Digitized by Google

non discernerent doctrinam Pauli veram esse, aliorum vero falsam; sed in senatum Hierosolymitanum retulerunt, ut seniorum, Apostolorumque concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem e sacris libris hujusceмodi non pauca, nisi in promptu essent; & ea etiam, quæ posuimus, satis sunt ad evincendam causam. Paulus itaque non vult quemvis hominem justum posse de omnibus judicare. Erant enim inter Corinthios ipsos parvuli quidam & imperfecti, quibus etsi spiritus ad justitiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria, quæ Apostolus perfectis communicabat. *Non potui*, inquit, *vobis loqui quasi spiritualibus; tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, &c.* Per viros igitur spirituales, perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo spiritum Apostolicum acceperant, ut scirent, quæ ipsis donata essent, quæ loquebantur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, qui breviter sensum Christi peculiari spiritus dono possidebant. Sed ne ii quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritum & Geometras, & Physicos, & Astrologos fuisse. Atque nec spiritualia universa cognoscebant. Nam quædam sibi spiritus reservavit, quædam privatim uni, alia alii revelavit. Est ergo distributio accommoda, ut ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem*: & ibi etiam, *Unctio docet vos de omnibus*. Spirituales igitur & Apostolici viri omnia discernunt, hoc est, supernaturalia & naturalia, spiritualia & corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria. Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alterum ejusdem epistolæ testimonium. At vero prima ratio hoc modo eluditur. Non decet veros gravesque Theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco Judicium usurpamus pro ejus sententia, qui re ipsa, quam judicat, superior est. Alioqui, si ea semper esset vocis hujus significatio, cum juxta Paulum prophetæ duo aut tres loquuntur, & cæteri dijudicant, oporteret hos, qui judicium ferunt, & prophetis, & prophetia esse superiores. Asserimus ergo Ecclesiam de scripturis earumque sensu judicare, id est, discernere humanam a divina, verum a falso. Atque Ecclesia sine usurpata auctoritate, quemadmodum ante constituimus, hanc habet a Christo facultatem. *Spiritus*, inquit, *meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui usque in sempiternum.* De qua re quoniam alio loco sumus fuse disputaturi, nihil est nunc præterea dicendum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes jam sunt in quarti argumenti responsione confutatæ. Pergamus itaque ad reliquas controversias, & institutum ordinem persequamur.

CAPUT IX.

Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

IN secunda hujus controversiæ parte polliciti sumus, nos quidem ostensuros, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id ut fiat quam brevissime, sit prima conclusio.

1. Concl. Baruch a Canone sanctarum scripturarum eximere, non solum temerarium, sed etiam erroneum est. Erroneum vero hic appello (quoniam varia & ambigua est hujus nominis significatio) id, quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hæc primum patet ex concilio Florentino sub Eugenio IV. in Decreto super unione Jacobinorum & Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas & sacros auctores annumeratur.

Deinde Synodus Tridentina sub Paulo III. aperte librum Baruch in Canonicis censet. Erroneum igitur est, illum a canonicis excludere: nam & Eusebius libro de demon. Evangel. c. 19. Prophetiam Baruch divinam esse non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 3.

Denique in vigilia Pentecostes, nomine prophetæ, toti populo Christiano per omnes Ecclesias legitur, qua in re si Ecclesiæ Christi fallerentur, perniciosissime fallerentur. Quid ita? Nempe simul atque populus intelligeret, se in re ejusmodi a sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetias, aut etiam Evangelia proponentibus, ut qui in simili causa atque negotio jam & essent falsi, & fefellissent. Quod si hic plebis Christianæ fides vacillat & claudicat; certe ego non video, quo alio in loco possit firma consistere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non a Sacerdotum auctoritate pendere, sed per seipsam exquirere, an liber, qui legitur, Canonicus sit, jam pridem explosa sententia est.

Fateamur ergo, ne in Ecclesiæ doctrina graviter erremus, librum Baruch, quem illa nomine prophetæ a multis annorum centuriis legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuiquam pio persuaderi potest, Deum passurum fuisse, ut populus Christianus tot seculis in re adeo gravi deluderetur.

2. Conclusio. Tobiam, Judith, Sapientia, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum libros a Canone rejicere, multo magis erroneum est, ne dicam hæreticum: Augustinus in primis hos etjam sex inter alios Canonicos enumerat, lib. 2. de doctrin. Christian. cap. 4. ubi divinarum scripturarum catalogum intexuit, ex communi Ecclesiæ procul dubio sententia.

Isidorus quoque 6. etymolog. cap. 1. de his libris loquens ait, quod, licet Hebræi intra suum

cano-

canonem non recipiant, sed Ecclesia Christiana inter divinos honorat & prædicat libros.

Hanc præterea conclusionem definit Innocentius I. in Epist. ad Exuperium Tolosanum Episcop. cap. ultimo, quo loco sanctarum Scripturarum libros inseruit.

Gelasius etiam Papa cum concilio 70. Episcoporum id decrevit, asseruitque, hos quoque libros sanctam & Catholicam Romanam Ecclesiam in ordine veteris testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eandem conclusionem docet Concilium tertium Carthaginense. Quod tametsi provinciale fuit, confirmatum est tamen & a Leone IV. 20. distin. cap. de libellis, & a Synodo in Trullo celebrata. Nec movere nos debet, quod Trullana illa synodus Concilium Carthaginense probasse legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthaginense unicum est, quod Græcum vocatur, in cujus 24. c. hæc habetur sacrorum librorum annumeratio. Tametsi Patres Trullanæ synodi non Concilium Carthaginense probent numero singulari, ut Gratianus accepit, sed canones editos in nova Carthagine.

Postremo. Hanc eandem conclusionem habes apud duo Concilia jam citata, & Florentinum sub Eugenio IV. & Tridentinum sub Paulo III.

3. Conclusio. Hæreticum est, Epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primo, quoniam adversatur definitioni omnium Pontificum & Conciliorum sacros libros annumerantium, ut (1) Innocentii I. atque Gelasii, Concilii tertii Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laodicensis; quod utique Concilium manifeste confirmatum est a synodo Trullana.

Deinde probatur hæc conclusio, quoniam Epistola ad Hebræos recepta est in Concilio Niceno, ut auctor est D. Thom. in commentariis super eandem. Rem vero adeo gravem vir S. non astrueret, nisi compertum habuisset.

Præterea manifeste id ostenditur ex Concilio Ephesino (2), cujus verba sunt: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum divina scriptura commemorat. Si quis ergo Pontificem & Apostolum nostrum negat esse factum ipsum Dei verbum, anathema sit.* Hactenus concilium. Id autem non alio loco, nisi in Epistola ad Hebræos Apostolus dixit. Divina igitur scriptura est: ex cujus etiam solius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim revincendam.

Quod si post tam præclara & summorum Pontificum & Conciliorum testimonia sanctos auctores in hujus sententiæ confirmationem citare voluero, vereor, ne mihi illud objiciatur, quod afferam in re non dubia testes minime necessarios. Atqui non est leve argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur. Atque ut Græcos scriptores prætercam, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma consensio; utque Latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid sentiat, postea differemus) D. Augustinus constantissime ubique tenet, hanc Epistolam esse canonicam. Nam in lib. 2. (3) de doctrina Christiana in Canonem sanctarum scripturarum refert; & tertio de Trinit. (4) ita solidam credit hujus Epistolæ auctoritatem, ut ab ea (sicut ne ab aliis quidem divinis scripturis) aberrare non liceat (5). Cumque post Augustini tempora omnes sancti, omnes Theologi, omnes Catholici pro canonica eam epistolam habuerint, quid est, quod Juniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conentur? Nisi volunt universam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magna hujus quæstionis ignoratione versatam: cujus videlicet usu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur.

4. Conclusio. Hæreticum est, Epistolam Jacobi in Canonicas non referre. Primo, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustribus asserit, hanc (licet aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore meruisse auctoritatem. Jam ergo vel D. Hieronymi ætate hanc epistolam Ecclesia receperat.

Item quoniam Innocentius, & Gelasius, Conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum eam inter sacras reposuerunt. His adde Sanctos antiquos, quos nominatim etiam postea commemorabimus, omnesque juniores cum veteribus Theologis scholasticis, breviter omnes Catholicos. Usu quippe Ecclesiæ legitur ubique gentium pro sacra & Apostolica. Abeat igitur Lutherus, &, relictis gravissimis testimoniis, sibi soli fidem habeat, testi scilicet integro atque incorrupto. Nos autem solido fundamento innixi teneamus, illam esse canonicam.

Atque, si super hoc Ecclesiæ fundamentum sane ædificare volumus, secundam Epistolam Petri, duas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in Canonicis numeremus, hujusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omnino subsunt eædem, quas dixi paulo ante.

Prima, quod hujus sententiæ fuit Hieronymus in Epistola ad Paulinum, Augustinus 2. de Doctr. Christ. cap. 8. Isidorus 6. lib. Etymologiarum cap. 1. Damascenus 4. lib. cap. 18. ne omnes commemorem antiquos: e quibus nullus ex his epistolis tanquam divinis testimonia non refert.

Altera, quod Innocentius, Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, illas communi consensu in Canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur opus est, has esse Canonicas.

Postre-

(1) *Cap. 59. Cap. 2. 16. distin. C. quoniam.* (2) *Cap. 10.* (3) *Cap. 8.* (4) *Cap. 11.*
(5) *Vide lib. 1. de Baptism. par. c. 27.*

Digitized by Google

Postrema, quod diversis anni temporibus has Ecclesia universalis nomine Apostolorum proponit & legit. Qua in re (ut eundem locum frequentius urgeam) si populus a Sacerdotibus ludificaretur, nulla postea ratione posset adduci, ut suis pastoribus etiam in eandem sententiam concurrentibus fidem indubitatam haberet, quo malo non aliud gravius in ecclesiam posset invadere.

5. CONCLUSIO. Librum Apocalypsis a Canonicis excipere, hæreticum est. Patet in primis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de Viris Illustribus, & in Epistola ad Dardanum, & in Epistola ad Paulinum, & aliis quoque locis, D. quoque Augustino referente 2. de Doctr. Christi, Ecclesia librum Apocalypsis pro Canonico habet.

Item Epiphanius hæresi 51. quæ fuit Alogorum, tanquam Hæreticos eos refellit, qui Joannis sive Evangelium, sive Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus lib. 2. pædag. c. 12. inter scripturas Apocalypsim censet. Et Dionysius libro Eccles. Hierarch. cap. 3. Evangelistæ Joannis esse comprobat. Et Orig. apud Eusebium 6. lib. Eccl. histor. cap. 18. Ipse quoque idem Euseb. in Chronicis. Ac Dionys. Alex. per Dei spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore 7. lib. Eccl. histor. cap. 23. Et Justin. mart. apud Euseb. lib. 4. Eccl. histor. cap. 18. extat locus in dialog. cum Tryphon. Et Irenæus lib. 4. adversum hæreses. Et Chrysost. Suida referente. Et Damas. 4. lib. cap. 18. Nam recentiores præterea, qui hunc etiam librum suis commentariis illustrarunt, Bedam, Cassiod. Rabanum, Rupertum, Ricard. a sancto Victore, & alios bene multos. Quamobrem verissime Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem astruit, ordinem Episcoporum ab Apostolis succedentium hunc eundem librum Joanni Evangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini Episcoporum ab Apostolis succedentium credimus.

Præterea Innocentius, Gelasius, Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, inter libros canonicos habendam esse Apocalypsim definierunt.

Præterea Concilium Toletanum quartum, *Apocalypsim*, inquit, *multorum Conciliorum auctoritas, & præsulum Romanorum synodica decreta inter divinos libros recipiendam esse constituerunt: & quia plurimi sunt, qui ejus auctoritatem non recipiunt, si quis deinceps non receperit excommunicationis sententiam habebit*. Hactenus Concilium.

Tandem, cum usu Ecclesiastico nomine Joannis Evangelistæ, hoc est, tanquam sacra populo legenda proponatur; dubitare non licet, quin sit canonica. Quibus rebus & apertissime expositis, & firmissime corroboratis, satis docuisse videor, id quod secunda quæstionis hujus parte promiseram, quatuordecim illos libros veteris ac novi testamenti honore divino cum sacris reliquis afficiendos, habendosque posthac citra controversiam pro canonicis.

C A P U T X.

Continet argumentationes adversariorum contra ea, quæ capite superiori definita sunt.

NUnc tertia pars argumenta subjiciet, quibus permoti esse videntur, qui adversa dogmata temere & inconsulte tenuerunt. Nam, quod Lutherus argumentatur, nullum librum veteris testamenti a Christiano recipiendum, quia, si accipimus Moysen in uno mandato, oportet Moysen totum accipere, circumcidi, & Sabbatum observare, nihil est cur solicitari debeamus; cum & Tertullianus libris quinque adversus Marcionem, & Augustinus triginta tribus libris contra Faustum Manichæum non hoc solum Lutheri argumentum, sed & multa alia copiose, docteque refutaverint. Præterquam quod multas multorum objectiones dedita etiam opera in hoc libro dissimulamus, partim, quod frivolæ sint & nugatoriæ, (docuit autem prudenter Aristoteles, quolibet stulto proferente contraria, non decere solicitum esse sapientem) partim, quod sint aut curiosæ, aut inutiles; nec in opere, quod ego & gravissimum & utilissimum fore cupio, expectandum est, dum de remo inflexo, & de collo columbæ respondeam.

1. ARGU. Primum itaque argumentum primam conclusionem præfinitam labefactate conatur, quod Baruch libellum illum nec Augustinus, nec Damascenus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec Concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorum canonicorum supputarunt. Imo Augustinus, cum totum canonem scripturarum divinarum texere se profiteretur, libellum Baruch in numeratione prætermisit: & Innocentius, cæteris præter hunc unum supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim procemiolum in hunc librum, ubi, quoniam in Hebræo canone non habetur, propter notitiam solum legentium adscribi dicitur. Est autem desumptum ex proœmio D. Hieronymi in commentaria Hieremiæ. Ob quam etiam causam, cum Hieronymus reliquos omnes Prophetas suis commentatiis illustrasset, in hunc nihil prorsus commentatus est.

2. ARGU. Secundum vero argumentum secundam conclusionem infirmare nititur, quod D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, & in Epistola ad Chromatium & Heliodorum, quæ Proverbiorum proœmium est, sex illos libros veteris testamenti excipit a canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Ecclesia rejicit, ut c. sancta Romana 15. dist. Gelasius tradit. Non igitur sunt canonici. Confirmatur quoque idem alia argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expositione Symboli eosdem sex libros Patrum auctoritate, a quibus se accepisse ait, a numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem hujus

hujus rei sciscitandæ causa perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordium: cumque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comperit, hos libros esse à veteris instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius 4. Ecclesiasticæ historiæ libro, cap. 25. Origenes etiam in Psalmum primum hos sex libros cum Hebræis a Canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6. cap. 18. Sed & idem Eusebius lib. 6. cap. 11. hos libros a sacris videtur eximere. Nec ab hac sententia alienus est Damascenus 4. lib. cap. 18. nec D. Thomas (1) de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda. Epiphan. quoque in libello de ponderibus & mensuris, libros Sapientiæ & Ecclesiastici a canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quam volumus.

Confirmatur deinde hujus argumenti robur, quoniam in Concilio Laodiceno (2) ex veteri testamento ii solum enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam a Trullana Synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84. non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergo sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec alios sacros habemus, quam quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremo, quod synagoga in fide errare non poterat, (erat siquidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est; quocirca eodem Divino Spiritu continebatur, eundemque Deum assistentem & gubernatorem habebat) sed Hebræi omnes sex illos libros a canone rejecerunt, ut constantissime non Hieronymus modo, & Josephus (3), verum etiam Origenes in Primum Psalmum, & auctores reliqui perhibent: non igitur illi sex libri sunt canonici.

3. Argu. Tertium autem argumentum contra ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris instrumenti a canone rejicere, profecto viri pii juxta ac docti, post Pontificum Conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neutiquam incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hac re Summi Pontifices, & Concilia præscripserint. Constat autem plurimos eosdemque doctissimos in contrariam sententiam iisse; qui tamen semper in Ecclesia catholici sunt habiti. Nam glossa in proœmium Hieronymi super omnes Divinæ Scripturæ libros, Joannes item Driedonis primo lib. de Ecclesiasticis dogmatibus negant, Baruch esse Canonicum. At Nicolaus Liranus super Esdram, cap. 1. & super Tobiam, Abulensis super Matthæum cap. 1. D. Antoninus 3. part. tit. 18. Cajetanus cum aliis locis, tum maxime in fine commentariorum super libros historicos Veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus a fidei definitione exorbitasse, non in ipsos modo, verum in reliquos etiam fideles essemus contumeliosi; ut in quibus zelus Christi ita obdormierit, ut nullus contra præscriptos auctores proclamaverit. Quod certe, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse Canonicos confiteamur.

4. Argu. Porro quartum argumentum peculiare est, ut Machabæorum libri e numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa rejecit secundum librum, ubi supra commemoravimus; D. autem Greg. lib. moral. 19. (4) rejicit ambos; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus: & Ricardus lib. 2. exceptionum, cap. 9. & Ocham. 4. parte dialogorum, tractatu primo lib. 3. cap. 16. ac D. August. contra secundum Gaudentii Epistolam, c. 23. docet, ab Ecclesia quidem esse receptos, sed non certa fide.

Ration. in confirmat. 4. Argu. Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quod priori libro (5) dicitur Antiochus illustris regnasse anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, compertum est tum ex annalibus Græcorum, tum ex Eusebio in sua Chronographia. Item eodem libro & capite abominationem desolationis, quæ prædicta est a Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri ejus; qua in re falsus est, ut Cajetanus in cap. Matthæi 24. ostendit.

Secunda ratio est, quod in 2. lib. (6) auctor culpam a lectoribus deprecatur: quod alienum est a divina auctoritate. Certe qui scripta sua indigere venia fatetur, is Spiritus sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus cap. 9. institutionis argumentatur.

Tertia ratio est, quod eodem libro (7) statim a principio in Epistola, quæ priori loco ponitur, fit mentio de altera, quæ e vestigio subditur; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono; cum tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodum in ejusdem Epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, quod in ea, quæ secundo loco ponitur, cujus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus; qui tamen non solum anno centesimo octogesimo octavo, verum etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vita functus, ut primo Machabæorum libro (8) cernere est.

Quin-

(1) 1. *part. q.* 89. *art.* 8. *ad* 2. (2) *Cap. ult.* (3) *Joseph. lib.* 1. *adv. Apionem*, ubi quæ volumina apud Hebræos in authoritate habeantur, secundum Majorum traditionem docet, ut author est Euseb. *lib.* 3. *Hist. Evang. c.* 9. & 10. (4) *Cap.* 17. (5) *Cap.* 1. (6) *Cap. ult.* (7) *Cap.* 7. (8) *Cap.* 9.

Digitized by Google

Quinta ratio, quod eodem libro secundo (1) dicitur Antiochus membratim divisus; at postea mors ejus longe diversa describitur.

Sexta ratio, quod eodem libro secundo (2) quædam apocrypha referuntur de Arca Domini, probanturque ea ex descriptionibus Hieremiæ; quæ tamen ne per somnium quidem Hieremias adumbravit, quin etiam contraria scripsisse videtur, cap. 5. suæ Prophetiæ; inquiens: *Non dicent ultra arcam Domini, &c.*

Postrema ratio, quod utroque libro referuntur Machabæi duces fuisse super Judam, & Jerusalem; quos tamen de tribu Juda non fuisse, sed de tribu Levi notius est, quam ut a me sit in præsentia confirmandum. Philo siquidem libro 2. de temporibus (3), ob eam causam, inquit, inimicitias, & simultates ortas id temporis fuisse, quod Machabæi ducatum a Domo David surripuerint: id autem manifeste pugnat cum illa Jacob Prophetia (4), *Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Quæ singulæ rationes si non movent, at simul omnes movere possunt, non solum indoctos, sed etiam doctos, ut libros Machabæorum non esse arbitrentur in canone. Atque hæ rationes universæ quarti argumenti appendices sunt, ut secunda conclusio labefactetur.

5. Argu. Nam quintum præcipuum argumentum cum conclusionibus quidem non pugnat; rationem tamen eam, quæ a nobis affertur, non satis firmam esse contendit. Nam Concilium Carthaginense, & Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiastem, Cantica, Sapientiam, Ecclesiasticum. At hos duos posteriores non esse Salomonis, inter doctissimos quosque fere convenit; ut Augustinus etiam tradit de civitate Dei 17. lib. cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque Concilium. Quocirca nolebant quicquam de fide pronuntiare, sed ex opinione loquebantur. Ita nullum aut ex Pontificibus, aut ex Conciliis certum argumentum sumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

6. Argu. Sextum etiam argumentum invehitur in eas rationes, quæ duabus istis conclusionibus confirmandis constitutæ sunt. Nam canonicus liber Latine dicitur regularis. Id vero bifariam esse potest. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad instruendos mores. Ergo licet illi libri a Pontificibus & Conciliis definiantur esse canonici, non cogimur protinus credere, Canonicos esse ad fidei dogmata confirmanda; sed sat est, si Canonicos posteriori significatione fateamur. Sancti quoque auctores eadem religione testimonia ex quarto libro Esdræ referunt, qua ex his septem, quia nobis approbantur, ut patet apud Ambrosium, libro de bono mortis, c. 10. & super Lucam cap. 1. At quartum Esdræ librum certum est non esse canonicum. Non igitur ex eo, quod Sancti ex hujusmodi libris testimonia tanquam sacra referant, satis ostenditur, eos esse divinos.

7. Argu. Septimum argumentum contra tertiam conclusionem est, quod D. Hieronymus ambigit, an Epistola illa ad Hebræos sit canonica; imo asserit, Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de viris illustr. in Cajo, & ex commentariis super Esaiam (5). Eusebius item libro 6. cap. 16. *Cajus*, inquit, *vir disertissimus Pauli Apostoli tredecim esse Epistolas asserit, eam, quæ ad Hebræos scripta est, non commemorans, quæ & nunc apud Latinos putatur non esse Pauli Apostoli.* Non igitur certum est, eam esse canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus (6) de auctoritate hujus Epistolæ in lib. de viris illustribus in Paulo, & in Epistola ad Paulinum, & in commentariis Hieremiæ.

Ration. in confirmat. 7. argu. Ac ne omnia ad Divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc idem ipsa suadet. Prima Lutheri est, in prologis dicentis: „ Ad Hebræos Epistola nec Pauli est, nec ullius Apostoli. Nam durum habet nodum, quod in 6. & in 10. capite simpliciter denegat pœnitentiam peccatoribus post baptismum; & duodecimo cap. ait, Esau non invenisse pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisiverit eam. Quod est contra omnia Evangelia & Epistolas Pauli. „ Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adjiciunt viri quidam haud mediocriter in Ecclesia Catholica celebres, quod si Pauli hæc epist. fuisset, procul dubio ad Hebræos ab Hebræo, sermone fuisset Hebraico conscripta. At non esse, multis argumentis suadent; tum quoniam auctor hujus epistolæ, *Melchisedech*, inquit, *interpretatur rex justitiæ*: quod si Hebraica lingua diceret, absurdum esset, non aliter ac si dixisset, Melchisedech interpretatur Melchisedech: tum quoniam idem auctor Hebraica testimonia citat (7), non juxta veritatem Hebraicam, sed juxta translationem Septuaginta; non erat igitur Hebræus Hebræa lingua scribens ad Hebræos: tum quoniam epistola Hebraica nusquam gentium reperitur; non est autem probabile, ex omnibus epistolis Apostolicis hanc unam periisse: nam reliquæ in idiomate, quo ab Apostolo sunt scriptæ, apud nos servantur.

Tertia insuper ratione suadent, auctorem hujus epistolæ non fuisse Paulum, quoniam ad probandum Hebræis, Christum esse filium Dei, illo testimonio utitur (8), *Ipse erit mihi in filium*,

(1) *Cap.* 1. (2) *Cap.* 9. (3) An Philonis liber hic sit, incertum est. Euseb. certe *lib. Eccles. hist.* 2. *c.* 18. cum indicem librorum Philonis diligentissime scripserit, hujus libelli non meminit: ita a plerisque rejicitur. (4) *Genes.* 49. 10. (5) *Cap.* 6. & 8. (6) *Cap.* 31. (7) *Cap.* 8. 9. & 10. (8) *Cap.* 1.

Digitized by Google

filium, & ego ero illi in patrem. Quod tamen in germano literæ sensu de Salomone intelligitur: ut patet in lib. 2. Reg. (1) & in 1. lib. Paralipomenon (2). Dedecet autem tantum Apostolum in tanta re, idque in principio Epistolæ, Hebræis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Quartam adhuc rationem addunt, quoniam auctor hujus epistolæ asserit (3), se in doctrina Evangelica ab his, qui Dominum audiere, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat (4), se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Quintam rursum apponunt, quod hujus Epistolæ auctor loquens (5) proprie de testamento, qua ratione a pacto distinguitur, probat vetus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio (6), ubi tamen Moyses non de testamento proprie, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minus apte referat sacrarum testimonia literarum.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem Epistolæ auctor astruit (7), in arca fuisse urnam mannæ, virgam Aaron, & tabulas; cum tamen tertio libro Reg. (8) expresse dicatur, in arca non nisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec Epistola Canonica, utpote quæ cum libro canonico evidentissime pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, & hunc secutus Cajetanus tertiam conclusionem moliuntur evertere.

8. Argu. Quartam vero conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio Epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergo sapit Apostolicum usum & auctoritatem. Quare non videtur Jacobus auctor ejus Epistolæ, atque adeo ne alius quidem Apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap 23. de hac epistola disserentem his verbis. *Sciendum tamen est, quod a nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit ejus*. Nam quod Lutherus pingui Minerva argumentatur, hanc epistolam nullius Apostoli esse, quia contra Paulum tribuit operibus justificationem, & a viris doctis prorsus contemnendum est, & a nobis dissimulandum, ne de fide, & operibus παρέργως differamus.

9. Argu. Nonum argumentum adversus eandem conclusionem intenditur; quod stylus Epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longe alius sit ab stylo primæ, ac proinde non sint ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum Apostolum. Non igitur secunda a Petro Apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illa secunda epistola in secunda epistola ad Cyprianum Hieronymus dubitat; atque Eusebius libro tertio, cap. 3. *de secunda Petri multis*, inquit, *incertum est, &c.*

10. Arg. Decimum argumentum in eandem conclusionem est, quod Eusebius libro tertio Eccles. histor. (9) eorum sententiæ subscribit, qui asserunt, duas posteriores Joannis Epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento presbyteri; unde & salutatio harum epistolarum hujusmodi est: *Senior Cajo*, *Senior Electæ*. Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hanc Eusebii opinionem liquet descendisse, in libro de viris illustribus, cum & Joannis Evangelistæ, & Papiæ vitam operaque texeret.

11. Arg. Undecimum eandem item conclusionem labefactare contendit: quod epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam merito rejecerunt. Nam plerosque rejecisse Hieronymus auctor est; Eusebius item 3. Ecclesiast. hist. lib. (10)

12. Argu. Postremum argumentum contra quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes congessit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur quantum complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli, & Evangelistæ videatur; unam, quod Eusebius libro 3. hist. Eccles. (11) asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ: alteram, (12) quod Dionysius Alexandrinus, gravis imprimis auctor, & qui candidissime de hoc libro judicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum: tertiam, quod Dorotheus Tyri Episcopus ac martyr prodidit, Joannem Evangelium suum scripsisse in insula Pathmo; de Apocalypsi autem nullam omnino facit mentionem (13): quartam, quod Cajus, vir sane orthodoxus, aperte negat, Apocalypsim esse Joannis Evangelistæ, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo: quintam, quod Anastasius in suo catalogo, ubi sine controversia de hujuscemodi rebus accuratissime disputavit, non audet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistæ: sextam, quod Joannes Evangelista nomen suum per modestiam in Evangelio tacet, auctor vero Apocalypseos suum contra nomen frequenter inculcat: septimam, quod Græci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imo multi eruditissimi viri totum librum ceu fictum insectati sunt, quasi nihil haberet Apostolicæ gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod Apostolica majestate dignum videretur: octavam, quod stylus Evangelii & hujus libri magnopere discrepant: nonam, quod in Græcis codicibus non erat titulus Joan-

(1) *Cap.* 7. (2) *Cap.* 28. (3) *Cap.* 2. (4) *Cap.* 1. (5) *Cap.* 9. (6) *Cap.* 24. (7) *Cap.* 9. (8) *Cap.* 8. (9) *Cap.* 25. (10) *Cap.* 25. (11) *Cap.* 39. (12) *Euseb. lib.* 7. *Cap.* 23. (13) *Vide etiam eundem l.* 3. *c.* 25.

Digitized by Google

Joannis Evangelistæ, sed Joannis Theologi, qui alias Presbyter cognominatus est. His conjecturis Erasmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangelistæ adimat. At Lutherus nec Apostolicum, nec Propheticum existimat, quod beatos dicat eos, qui servant, quæ in ea scripta sunt, cum tamen nemo sciat, an felix sit an non sit; & præterea cum humana intelligentia scripturam illam penitus non assequatur, tantumdem (inquit) est, ac si eam non haberemus. Quippe divini libri, quoniam ad populi utilitatem accommodantur, ab humana intelligentia non sunt prorsus remoti. En argumenta, quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certe, aut superari non potest. Quod parte hujus quæstionis ultima palam fiet ubi eorum argumentorum quantum quodque valeat, quantumque idoneum sit unumquodque, videbimus.

CAPUT XI.

Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.

NOn ego catholica dogmata crassis istorum circumfunderem tenebris, nisi lumen possem accendere, quo quasi sole ex oriente fugarentur. Alioqui in hæreticorum argumentationibus recitandis digitos ad fontes solum intendere, ne videlicet lutulentæ illorum aquæ in nostra scripta deriventur, consilium est amicorum quidem, sed (nisi me fallit amor) timentium, ubi non est timor. Existimarent namque imperiti, argumenta esse majora, quam ut a nobis refelli possent, si aut summatim & breviter perstringeremus, aut certe omnino dissimularemus. Mucronem itaque adversariorum ipsi, qui acuimus, retundemus.

Respon. ad 1. Nam ad primum argumentum tametsi respondere possumus, non omnes libros canonicos esse simul ab universa Ecclesia receptos, quo fieri potuisse, ut quem priora Concilia minime recepissent, eum posteriora confirmarent; respondemus tamen (idque verius) Baruch prophetiam tanquam partem quandam Hieremiæ fuisse a veteribus computatam. Quod (ne nostrum videatur esse commentum) testimoniis antiquitatis roborandum est. Augustinus in primis tradit hoc 18. de civit. Dei lib. (1) hæc in verba: *Prophetans autem de Christo Hieremias*, Hic Deus meus (*inquit* (2)) & non æstimabitur alter ad eum: *Postbac in terris visus est*, *& cum hominibus conversatus est*. Atque e vestigio Augustinus, *hoc testimonium*, ait, *quidam non Hieremiæ*, *sed Baruch scribæ ejus attribuunt*: *sed Hieremiæ celebratius habetur*. Et auctor lib. qu. vet. & nov. testam. qu. 102. sive Augustinus, sive quicunque tandem alius is fuerit, Cassiod. etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoque idem testimonium nomine Hieremiæ citat, in homil. quadam de Trinitate. Sexta etiam Synodus sess. 8. refert ex ejusdem Chrysost. altera homilia, cujus initium est, *Profundam sessionem*, nomine Hieremiæ illud idem testimonium. Clemens item Alex. lib. 1. pædag. cap. 10. illud, *Audi Israel mandata vitæ*, &c. quod Baruch 3. nos habemus, Hieremiæ assignavit: & l. 2. c. 3. referens illud, *Ubi sunt*, &c. divinam scripturam vocat. Et Basil. 4. lib. contra Eunomium super illud, *Ut cognoscant te solum verum Deum*. Ambrosius item lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. & lib. 3. Exaemeron, cap. 14. & lib. 1. de fide cap. 2. ex eodem lib. sub nomine Hieremiæ testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epist. sua prima ad omnes Christi fideles; Felicem in Epist. ad Petrum Episcopum Antiochenum in 5. Synodo condemnatum; Pelagium denique in Epistola ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur, eum olim antiqui Hieremiæ tribuebant: essetque difficile credere, nisi testes hujus rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, sed abunde tamen elusimus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuisse adeo certum. Sed quemadmodum ante tempora Hieronymi, licet quidam asseruerint Epist. Jacobi ab alio sub nomine ejus editam; tamen paulatim (ut idem ait) procedente tempore, obtinuit auctoritatem: & Epistola Judæ, quam a plerisque Hieronymus astruit fuisse rejectam, auctoritatem usu meruit: ita & liber iste Baruch, quamquam olim a quibusdam non fuerit receptus, modo tamen dignus est habitus, qui ab Ecclesia & Conciliis universalibus reciperetur.

Respon. ad 2. Secundum quoque argumentum facile diluitur. Nec enim verum est, in libris canonicis decernendis Ecclesiæ regulam esse Hieronymum, quod Cajetanus perperam, ne dicam perniciose existimavit. Hieron. quippe (ut Joan. Cochlæus vere dixit (3)) in enumeratione canonicorum librorum veteris Testamenti Josephum secutus est; qui in 1. lib. adversus Appionem ex majorum suorum traditione, ut inquit, 22. libros enumerat. Auctor est Euseb. lib. 3. c. 9. & 10. At August. non Judæos, sed Christianos in ea re sequitur, & recte hic quidem. Nam Ecclesia gentium columna est, & firmamentum veritatis. Probatur vero a Gelasio sententia Hieronymi non in canone sanctarum scripturarum constituendo, sed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei & fidei religione reprehendit. Atque ad secundum argumentum hæc satis dicta sint.

Nam ad primam ejus confirmationem respondeo

(1) *Cap.* 33. (2) *Baruch.* 3. (3) *In princ. Ep. ad Heb. & in resp. ad* 16. *artic. Parisiis damnatos, art.* 4. *in prologo Galeato Hist. Eccles.*

Digitized by Google

pondeo (id quod Doctiores fere credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Ruffini. Certe D. Cyprianus in Epistola ad Rogatianum, Ecclesiasticum, & in libro de habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat: quod vero Ruffinus asserit, ex patrum traditione eos libros a canone rejiciendos (pace lectoris dictum sit) patrum traditiones ignoravit. Tertium namque Carthagiuense concilium, quod hos inter canonicos numeravit, dicit se a patribus accepisse; & August. lib. 1. de prædest. Sanctorum, proximos Apostolorum affirmat librum Sapientiæ tanquam divinum citavisse; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquiens (1): *In primis scripturarum institutionibus quendam de divina sapientia dixisse comperies, Amator factus sum formæ illius*. Quid omnes commemorem? Hieronymus in primum caput Hieremiæ (2), ut librum prophetæ citat; Ambrosius autem 1. lib. de fide, Gregor. 18. moralium, & Concil. Sardicense in Epistola ad omnes Episcopos, ut divinum librum Sapientiæ referunt; Concilium demum Toletanum undecimum (3) in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand. 7. lib. Strom. (4) Ambros. serm. 31. & lib. 4. de fide; Evaristus Papa in Epistola prima ad Episcopos Africanos; Sixtus secundus in Epistola ad Gratum Episcopum. Utrumque autem lib. divinam scripturam esse, tanquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76. Anomæorum. Non igitur patrum traditione eos libros Ruffinus, sed suo potius sensu refutavit. At eo tempore, quo res nondum erat definita. Qua etiam ratione & reliquos excusamus. Nam quod D. Thom. in eam sententiam advocatur, id ferendum nullo modo est, ut ex 1. parte, q. 1. art. 3. colligere licet, & ex commentariis in quartum caput de divinis nominibus. Sed in illa quæst. 89. nihil de suo dixit; quin ad verbum retulit Augustinum; qui tamen quam haberet constantem firmamque sententiam lib. 2. de doct. Christiana cap. 8. & lib. 17. de Civitate Dei, c. 8. & ad Horosium contra Priscillianistas, cap. 11. imo eo ipso libro de cura pro mortuis gerenda, c. 17. manifeste declaravit.

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate Concilii Laodiceni sumitur, imbecilla est. Non enim Concilium negat esse canonicos; licet inter canonicos noluerit annumerare; quod nondum ea res satis erat explorata. Videlicet (quod sæpe jam diximus) non omnes libri canonici ab Ecclesia sunt communi consensu recepti.

Ad tertiam vero confirmationem (quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum, qui dicuntur Apostolorum, disputare volumus; nam hæc quæstio ab ea, quæ nunc in manibus est, separatur) dupliciter respondemus. Prius, ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere, intelligat eodem cap. 84. tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quod si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur; respondeant hic ipsi nobis, qui Machabæorum libros rejiciunt: sin autem, ne confiteantur, hos esse canonicos, testimonium hujus capituli contemnunt, jam profecto non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsionem subjicimus: Clementem, qui eos canones dispersos in unum volumen congregasse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliunde vel Concilia, vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros, quam ab Apostolis didicerunt. Ait tamen Iren. lib. 3. c. 3. refertur que ab Euseb. lib. 5. cap. 6. Clementem, quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, & eorum formam semper in oculis habuisse. Ita si hæc responsio non placet, detur alia: non omnes illos canones a Clemente editos, sed nonnullos a Græcis adjectos esse.

Ad postremam denique confirmationem, hujusmodi habeto responsum. Ut cum iis liberaliter agamus, donemusque eis, Synagogam in fide errare non posse (quod tamen non perinde, ut de Ecclesia catholica certum est) negamus, hos libros a Synagoga esse rejectos. Aliud est enim non recipere, aliud vero rejicere. Judæi ergo intra suum canonem hos quidem libros publica auctoritate minime receperunt: tametsi nonnulli etiam ex eis divinos, & sacros esse crediderunt. Qua de re vide Cochlæum in libello de canonicæ scripturæ & catholicæ Ecclesiæ auctoritate (5) De secundo igitur argumento hactenus.

Respon. ad 3. Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, ante id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec Conciliorum lectionem tam assiduam, nec hæreticorum impudentiam tam procacem in libris canonicis vel infirmandis, vel etiam rejiciendis. Quo circa non fuerunt perinde soliciti fideles de hujusmodi quæstione, cujus definitionem sine jactura pietatis poterant ignorare. Quod si argumentum idem contorquere in adversarios volumus, nihil est, quod facilius efficere possimus. Nam (ut ex Concilio primo Toletano didicimus) si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. Cum ergo plerique (quod retro nos ostendimus) hos libros tanquam divinos venerentur, certe, si Ecclesia non reciperet, in anathema Concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audaciæ & temeritatis condemnemus, illos potius ignorantia laborasse concedamus. Imo

(1) 4. *cap. de divin. num.* (2) *Cap.* 4. (3) *Cap.* 1. (4) *Cap.* 4. (5) *Cap.* 11.

Digitized by Google

Imo cum perniciosius Ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui revera non sunt, quam librum rejicere, qui alias vere sacer est (ut D. Thom. prima parte quæst. 88. artic. 5. & de potentia quæst. 4. articul. 1. latius explicat) cum Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac fere sancti omnes hos libros tanquam sacros Ecclesiæ tradiderint: profecto si ii non essent, perniciosissime falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

Respon. ad 4. Ad quartum vero argumentum primo dicitur, quod Gelasius forsitan unius libri nomine ambos complectitur; quod etiam in Esdra non ipse modo fecit, sed & Isidorus (1), & Hieronymus, qui Esdram interpretatus unicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, qua Esdræ primus & secundus liber in uno est, ut Origen. in primum Psalmum docet, & Eusebius lib. 6. capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii vel illud abunde magnum argumentum est, quod idem ipse probat lectionem scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum autem Machabæorum per Dominicis Octobris, in quibus ambos Ecclesia legit. Deinde respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguam forte sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At August. 18. de Civitate Dei (2), & Isidorus 6. Etymologiarum (3), utrumque Machabæorum ab Ecclesia recipi asseverant: quod & in procemio horum librorum asseritur. Nec id modo in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Euseb. atque reliquis licuit aliquando dubitare.

Respon. ad ration. 4. argu. Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem affertur, Joannes Annius in commentariis super secundum librum Philonis de temporibus 4) tradit, libros Machabæorum, qui absque temporibus scripti erant, Josephum adjectione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit vero id argumento, quo nos usi sumus; quo eodem Joannes quoque Lucidus permotus est 4. suæ chronographiæ libro. Unde autem Annius noster acceperit, aut sine temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Josephum adjecisse tempora (ingenue fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ita menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Josepho tribuemus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse, viris Ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeo conniventibus, mihi quidem non fit verisimile. Nisi volumus, mille quingentos annos, & eo amplius, Ecclesia in utramque aurem dormitante, inimicum hominem zizania superseminasse. Quamobrem multo melius Euseb. Cæsariensis, licet hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed a Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syria anno a morte Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos (4), quibus Alexander tanquam Monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim; quibus minor erat supputatio Monarchiæ Græcorum juxta rationem Hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quod juxta annalia Græca Antiochus regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio, & juxta primum Machabæorum anno centesimo trigesimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippe, si centesimo trigesimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimus quinquagesimus tertius conficietur. Joannes vero Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quod scribit (5) Alexandrum post adeptam Monarchiam annos septem regnasse, Seleucum vero anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, utrum ex his verum sit, cum supputatio præcipua, de qua hic agimus, minime varietur.

In hujus vero confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba pene effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpe ac multum errasse. Hoc certe loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergo? Nonne hic peccavit Cajetanus? Peccavit sane. Primum in eo, quod temere & inconsiderate, ne superbe dicam & arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentia Danielis esse deceptum, quem constat Spiritus sancti afflatu eum librum scripsisse. Deinde falso existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcirco Danielem interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis scripturarum passim uti: quas si arguat ab ipso male intelligi, quod verba non in eum afferat sensum, qui scripturarum erat germanus & proprius, is stultus esse videatur. Certe Poetæ recentiores veterum versus etiam integros usurparunt elegantissime, nec tamen priorum illi versus a posterioribus in eandem sententiam capiuntur. Fallitur præterea Cajetanus in eo, quod putat Danielis prophetiam non potuisse ad Idolum Antiochi referri, quia Dominus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippe scriptura & ad Luciferum pertinet, & ad Nabuchodonosor, & ad Antichristum. Vanissimum ergo fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quod in Idolo, abominatione, & desolatione Antiochi ad verba Danie-

(1) 9. *Etymol. cap.* 1. (2) *Cap.* 36. (3) *Cap.* 1. (4) Annius hos libros Philoni tribuit, at docti negant. (5) Quinque annos integros: nam regnavit præterea & aliquot menses, (6) *Lib.* 4. *c.* 2.

lis alluserit, vel ea certe in simili causa usurpârit. Nam etsi in illum sensum Danielem adduxisset, id fecisset egregie, quod & Paulus, & Apostoli cæteri sæpe fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Prius enim nihil impedit, ut Spiritus S. scriptori assistat, qui in quibusdam tamen humano more ex modestia loquitur. Sic enim Paulus ait (1), *Etsi imperitus sermone, sed non scientia;* & rursum, *Ut minus sapiens dico plus ego;* & iterum (2), *Donate mihi hanc injuriam.*

Posterius, aliud est loqui de ipsius historiæ veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergo veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat, sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hac duplici responsione convellitur.

Sed & tertia bis quoque confutari patest; & quia non est opus confiteri, epistolam, cujus in priori sit mentio, eam esse, quæ e vestigio subditur; & quod si esse quis contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librariorum incuria esse male distincta. Illa enim verba, *anno centesimo octogesimo octavo*, non sunt initium epistolæ sequentis, sed finis antecedentis; ut subsequens epistola hoc principium habeat, *Populus qui est Hierosolymis.* Cujus rei illud est argumentum, quod diem, annumve, quo scribitur epistola, non ab initio statim, sed a fine ponere solemus; salutationem vero statim a principio. Tametsi utrumque Constantinus & in epist. ad Donum Papam, & in epistola ad Georgium Constant. Patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur secundo loco ponitur, hæc scripta est anno centesimo sexagesimo nono, ut in priori epistola dicitur: quæ vero ordine quidem scripturæ antecedit, sed reipsa tamen posterius missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimo octavo.

Ita ad quartam rationem facile dici poterat (quod ante monuimus) illam Epistolam non esse, cujus prior meminit. Quare nec necesse est fateri, eam esse scriptam anno centesimo sexagesimo nono. Quin compilator illius secundi libri, sive is fuerit Josephus, ut Annio placet, sive quisquam alius, quascunque Epistolas invenire potuit a Judæis scriptas, nullo servato ordine, in initio libri forsitan collocavit.

Quod si secundam illam esse admittimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non secundum Hebraicam computationem haberi, sed secundum Græcam. Potuit enim nec id incommode fieri, ut qui eas literas dederint, ii Græcam monarchiæ supputationem fuerint secuti, quam tamen is, qui librum illum dicitur in compendium redegisse, noluit immutare, sed exscribere numerum, ut scriptum reperit. In aliis vero secutus est semper supputationem Hebraicam. Judas itaque mortuus est, juxta Hebræorum rationem, anno centesimo quinquagesimo secundo expleto, hoc est, anno centesimo quinquagesimo tertio. Quibus si apponas sexdecim annos Græcæ supputationis, constat numerus centesimus sexagesimus nonus, qui idem est cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus est, scripsit epistolam. Ita non est necesse cum Ruperto, libro de victoria verbi (3), alium a Machabæo Judam divinare, qui eam epistolam dederit.

Ad quintam, non desunt, qui existiment non Antiochum membratim divisum, sed ducem ab eo missum; sic enim videtur 1. capite significari: illum vero fuga elapsum morbo pestilenti interiisse: ut capitulo 9. dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1. particulam, *Et*, adjectam esse librariorum vitio, lectionem autem veram hanc esse, *Percusserunt ducem, & eos, qui cum ipso erant, diviserunt membratim, &c.* Scio autem, verbum *percutere* interdum significare idem, quod occidere, ut eo loco, *Percussit Philisthæum*, &c. & ibi, *Percussit Saul mille*, &c. Sed non cogimur hic, vocabuli propria significatione deserta, ad dictionem confugere figuratam: præsertim cum Danielis 11. cap. de Antiocho scriptum sit, *Et venient super eum Romani, & percutietur;* quo loco Hieronymus, *Percussus*, ait, *dicitur esse, non quod interierit*, &c. & 2. Reg. 2. *Servi David percusserunt de Beniamin 360. qui & mortui sunt.* Sed ne illud quidem huic expositioni repugnat, quod Lyranus objicit, Antiochum (ut hic dicitur) cecidisse. Non enim semper eo verbo mors significatur; sed, qui victus est, cecidisse vere asseritur. *Ceciderunt*, inquit (4), *per prona fugientes.* Sed ne illud quidem obstat, quod ibi legitur, *Cum ingressus esset intra ambitum fani, clauserunt templum; cum autem intrasset Antiochus*, &c. ubi videtur designari, Antiocho concluso nullum fuisse locum fugiendi relictum. Non enim intelligendum est templum clausum post ingressum ducis, sed cum milites essent intra fani ambitum: ut, si exempli causa dicamus, in atriis sacerdotes clauserunt januas templi. At contra, cum milites Antiochi aditum templi occlusum aperuissent, ut cognita res est, lapidibus sunt a Judæis obruti. Potuit ergo dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere: ob quam fugam cap. 9. dicitur, inhoneste ac turpiter de Perside rediisse. Sed ne rimulas quærere ad elabendum videamur, illa responsio & planior & verior est (cui historicorum gravium consentit auctoritas) non eundem esse Antiochum, de quo primo capite, & de quo capite nono perhibetur: sed ibi Antiochi Magni mortem scribi, hic vero Antiochi Epiphanis, cujus etiam finis primi libri capite sexto texitur. Nam illum Strabo libro 16. ait templum Beli expoliare conatum, finitimos Barbaros interemisse.

Ad sextam, licet Rupertus omnia ea figurate velit intelligi de arca novi testamenti, id est, humanitate Jesu Christi; ad literam tamen miraculum illud vel jam factum est, cum expulsis gentibus a Judæa Hebræi ex diversis locis, ubi erant dispersi, convenerunt: vel forte etiam in conversione Judæorum ante diem judicii futura, fiet.

Nec

(1) 2. *Cor.* 11. 6. & 23. (2) 2. *Cor.* 12. 13. (3) *Lib.* 10. *de vict. verb. c.* 15. (4) *Josue* 7. 5.

Nec nostris conjecturis divina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postrema demum ratione solvenda varie torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem a tribu Juda originem ducere; eaque ratione defendunt, sceptrum de Juda non esse translatum. Alii, sequentes traditiones Thalmud, astruunt, Machabæis quoque existentibus ducibus fuisse judices quosdam ex tribu Juda, penes quos summa decernendi atque imperandi potestas resideret, qui Hebraice *Zanedrin*, Latine senatus, ut apud Romanos, appellabatur. Unde illud est. *Populus qui est Hierosolymis, senatusque & Judas*, &c. Hos itaque cum Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum Judaicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio sustulit, tunc vere sceptrum de tribu Juda dicitur abstulisse. Alii hunc nodum solvunt, affirmantes illam Jacob Prophetiam, promissionem fuisse ad legem comminationum intelligendam; quæ scilicet mutatis moribus commutetur: & quemadmodum sententia adversus Ninivitas post pœnitentiam translata est, ita quoque hæc divina promissio filiis Juda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tum comminationibus, tum promissionibus ex Ezechiele (1) desumunt, apud quem Dei & comminatio & pollicitatio pro conversis, aut aversis hominum moribus transferuntur. Nos vero, quibus consilium est alienas expositiones non inimice aut insectari, aut repellere, facilius hunc locum expediemus, si ex primo Machabæorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidisse, non tanquam proprium & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandam; ut videlicet Israeliticam plebem interea tuerentur, donec surgeret Propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Juda venturum expectabant. Qua ex re sceptrum de tribu Juda non auferebatur; eo præsertim, quod ipsa quoque tribus in hoc populi condictum sententiamque a principio saltem creditur consensisse. Quartum ergo argumentum cum suis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi 24. cap. ponit, auctorem libri Machabæorum errasse in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cum Lucas ad exercitum Romanorum perspicue retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippe litera & ad Nabuchodonosorem & ad Antichristum spectare potest. Sic eadem & ad Antchioum, & ad Idolum Romanorum, & ad Antichristum pertinet. Quæ omnino res, quoniam nihil obscura est, nostra explicatione non eget.

RESPON. AD 5. At quintum argumentum refellamus. Non modo concilium Carthaginense, & Innocentius, sed plerique alii Sapientiam & Ecclesiasticum Salomoni assignaverunt (2). Nam librum quidem Sapientiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de præscriptionibus hæreticorum; Origen. super Epist. ad Romanos lib. 8. Cyprianus sermone quarto de immortalitate; Basilius lib. 5. contra Eunomium; Ambrosius sermone 8. in Psal. *Beati Immaculati*, & lib. 3. Exameron cap. 15. & 4. lib. de fid. cap. 6. & Euseb. 11. lib. *Præparationis Evangelicæ* cap. 5. Quin Eusebius ipse lib. 4. Eccl. hist. cap. 22. asserit, Egesippum, Irenæum, & omnes antiquos librum Sapientiæ Salomoni tribuisse. Tribuerunt certe Evaristus in Epist. ad Episcopos Africanos; Felix primus ad omnes Episcopos Galliæ; Felix secundus ad Athanasium & cæteros Episcopos Egypti; Epiphanius hæresi 76. Anomæorum; Damascenus quarto suæ Theologiæ libro (3), ubi Jodocus Clichtovæus multis argumentis contendit, librum illum non fuisse Philonis, sed Salomonis: in quibus illud maximum est, quod verba, quæ auctor cap. 9. ejusdem libri de se dicit, non alii, quam Salomoni congruere possunt.

Ecclesiasticum quoque auctores nobilissimi Salomonis nomine retulerunt; Clemens Alexand. lib. 7. strom. Gregorius Nazianzenus oratione octava; Basilius quarto libro contra Eunomium; Chrysostomus, sive quis alius fuerit, homil. tertia imperfecti operis in Matthæum; Ambrof. super 7. caput prioris ad Corinth. Hieronymus in cap. 10. Ecclesiastis; Cyprianus ad Rogatianum, & 3. lib. ad Quirinum, & 1. ferm. de eleemosyna; Cassiodor. in Psal. 55. & 66. & 93. Gregorius 10. lib. Moralium (4), & 1. quæst. 1. cap. *Non est putanda*; Sixtus primus in Epist. ad omnes fratres; Marcellinus ad Salomonem Episcopum; Fabianus Epist. ad omnes Orientales Episcopos; Sixtus secundus ad Gratum; Damasus ad Episcopos Italiæ; Joannes Papa ad Valerium Episcopum. Quod si post tot, tamque graves auctores libros illos Salomonis esse asseveremus, nihil erit profecto cur timere debeamus.

Deinde librum esse hujus aut illius scriptoris non admodum interest catholicæ fidei, dummodo Spiritus sanctus auctor esse credatur (5). Quod Gregorius in prooemio super Job c. 1. erudite & tradit & explicat. Nec enim refert, qua penna rex Epistolam scripserit, si vere scripsit. Unde nihil obstaret, ut in ea re, quæ ad fidem non pertinet, Innocentius, & Concilium Carthaginense communem antiquorum opinionem sequerentur. Nec proinde tamen in libris canonicis enumerandis errare potuere, quippe quod ad fidem attinere certum sit.

Deinde, ut has duas responsiones prætermitteremus, habemus aliam multo potiorem, quam ex Euseb. lib. 11. *præparationis Evangelicæ* (6). Joannes Driedonis expressit. Cum enim Salomon, juxta scripturam (7) locutus fuerit tria millia parabolarum, & carminum quinque millia, quæ non

(1) *Ezech.* 33. *vid.* 2. *Regum* 7. & 3. *Reg.* 9. *de promissione throni Davidi facta*.
(2) *Hilar. in Ps.* 128. *Cassiod. in Psal.* 88. & 89. & 91. *Et* 5. *l. hist. Eccle. c.* 18.
(3) *Cap.* 18. (4) *Cap.* 14 (5) Vide ea, quæ in confutat. 7. argum. ex Hieron. referuntur.
(6) *Cap.* 5. (7) 3. *Reg.* 4.

Digitized by Google

sunt in unum aliquod volumen a Salomone coacta, fuerunt alii atque alii, qui sententias Salomonis sparsas collegerunt, ut patet Proverbiorum c. 25. Ita Augustinus Eugubinus (1), secutus Rabbi Moysen, & Thalmudistas, credidit Esaiam libros Salomonis scripsisse: quod equidem incertum habeo; illud vero exploratum, sententias librorum, qui Sapientiales vulgo nuncupantur, a Salomone quidem fuisse primum exceptas, sed non ab eodem auctore collectas. Unde & Jesus Syrach in Ecclesiastico (2) non ait, se protulisse, sed renovasse sapientiam de corde suo. Hujus ergo rei Innocentius & concilium Carthaginense non ignari, optima ratione hos omnes libros Salomoni dederunt. Ac de quinto argumento hæc diximus.

Respon. ad 6. Sextum vero argumentum Cajetani est in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum & doctum, virum pium, ac nostræ familiæ columen, vano distinctionis novæ commento argumentum firmissimum eludere voluisse, atque, ut leviorem plagam repelleret, graviorem accepisse. Cum enim nomen libri canonici apud scriptores omnes, uno excepto Cajetano, pro sacro atque divino sumatur, non modo comprehendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi, Pontifices & Concilia omnia aliter vocabulum usurpasse, quam erat in usu universorum. Deinde concilium Carthaginense, ne quis aliter inverteret, quid nomine scripturarum canonicarum intelligeret, declaravit inquiens: *Præter scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum scripturarum. Sunt autem canonicæ scripturæ*, &c. Et Innocentius, *Hi libri*, ait, *recipiuntur in canonem sanctarum scripturarum*. Et in concilio Florentino eodem spiritu inspirante illi omnes libri, quos suscipit, & veneratur Ecclesia, & de quibus præsens disputatio instituitur, scripti a sacris auctoribus asseruntur. Præterea, cum sub eodem contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est, ut partim in una significatione, partim in alia libros canonicos habeamus. Ac si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritate conciliorum atque pontificum nullus liber sacer constare poterit. Nam pari causatione, si id quidem lubitum esset, hæretici dicerent, unum quemlibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omnino est, retineamus potius eam rationem oportet, quam Cajetanus voluit evertere, vir (ut sæpe jam dixi) cum primis eruditus & pius, sed qui in libris sacris constituendis Erasmi novitates, ingeniumque secutus, dum alienis vestigiis voluit insistere, propriam gloriam maculavit. Ac de sexto argumento hactenus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest, non Ambrosium modo, sed & Cyprianum ad Pompejanum, & Augustinum 18. de Civ. Dei (3), referre ex 3. & 4. libro Esdræ testimonia, sed non tanquam ex spiritu divino edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

Respon. ad 7. In septimo principali argumento moleste fero, non alienos modo, verum etiam nostrates (bona venia legetur) in tam novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut Epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint (4). Sed id multo molestius, ut, si Pauli non sit, protinus sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit Epistolam certo esse canonica. Sive enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam Epist. scripserint, canonica erit. Nam & per Lucam & per Barnabam Spiritus Sanctus loquebatur. Sed ad rem. Cum hæreticum sit, hanc Epist. a sacris scripturis excludere, certe temerarium est (ne quid amplius dicam) de hujus Epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes inprimis lib. 1. commentariorum super Matthæum, & refertur ab Eusebio lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ (5), *Ego dico* (ait) *quod ipsa manifestissime est Pauli Apostoli; & semper omnes antiqui majores nostri eam ut Pauli Apostoli susceperunt: & opinio usque ad nos pervenit, quod sermo ejus est Græco sermone compositus, vel per Clementem Romanæ urbis Episcopum, vel per Lucam.*

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium 6. Ecclesiasticæ historiæ libro (6), *Manifeste* (inquit) *est Pauli, scripta quidem Hebræo sermone tanquam Hebræis, sed a Luca in Græcum interpretata.*

Eusebius quoque in eandem sententiam ivit, 3. libro historiæ Ecclesiasticæ (7). Ubi cum dixisset, Clementem Romanum Episcopum in Epistola ad Corinthios nomine Pauli testimoniis hujus Epistolæ usum, continuo subjicit: *Unde constat, quod Apostolus hanc Epistolam tanquam Hebræis mittendam, patrio eam sermone conscripserit: & (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, alii autem Clementem interpretatum esse: quod & magis verum est, quia & stylus ipse Epistolæ Clementis cum hac concordat, & sensus nimirum utriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt.* Hactenus Eusebius. Et cap. 3. ejusdem libri (8) *Pauli manifeste 14. sunt Epistolæ.* Dies me deficiet, si velim enumerare auctores Græcos, qui hanc Epistolam Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in Epistola ad Episcopos Africanos, & lib. 11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. lib. Thesauri? Quid Chrysostomum infinitis prope locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletum in Epistola de ordinatione Episcoporum? Quid Higinium in Epistola ad omnes Christi fideles? Quid Concilium Laodicenum? Quid

(1) *In comment. super Gen.* (2) *Cap.* 50. (3) *Cap.* 56.
(4) Arrius negavit hanc Epistolam esse Pauli, ut auctor est Epipha. hær. 69.
(5) *Cap.* 18. (6) *Cap.* 11. (7) *Cap.* 37. (8) *Cap.* 9.

Digitized by Google

Quid tandem concilium Ephesinum (1) cum omnes Græci scriptores (ut auctor est Hieronymus ad Dardanum) hanc epistolam Apostoli Pauli esse una voce fateantur. Theophylactus certe miratur eorum impudentiam, qui hanc epistolam Pauli esse inficiantur; affirmatque eos non secus peccare, quam si a Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempe fatentur etiam. Fatetur Ambrosius super Psalmum, *Beati immaculati*; & libro *de his, qui mysteriis initiantur*, cap. 8. Augustinus insuper 2. lib. de doctr. Christian. cap. 8. & sæpe alias. Item Gregor. 5. lib. Moralium cap. 3. Gelasius cum concilio septuaginta Episcoporum: Innocentius Papa: Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli Apostoli, & audemus nos in dubium vertere, quod omnes catholici tot retro sæculis sine ambiguitate tenuerunt? Omitto quod Petrus, nisi me valde opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, salutatio ipsa adeo aperte docet, ut ne Cajetanus ipse quidem negare potuerit. At secunda Petri eisdem quoque scripta est. Ait enim: *Ecce jam vobis hanc secundam scribo epistolam*. In hujus vero fine sic Petrus inquit: *Sicut & carissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis*, &c. Vobis, scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Unde facta distinctione subjungit, *Sicut & in omnibus epistolis*: ut non obscure intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate & salute Christi, idem & in aliis epistolis scripsisse. Non est ergo, cur de auctore hujus epistolæ quisquam dubitet.

At Hieronymus dubitat. Certe, ut dubitasset, non proinde nostram hanc certam, indubitatamque fidem ambiguam efficere potuisset. Sed negamus, Hieronymum ancipitem hoc loco (quod illi falsissime impingitur) habere sententiam. Nam ut innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epistola nomine Pauli testimonia; ut illud etiam dissimulemus, quod de viris illustribus in Paulo, cum quorumdam contrarium sensum expressisset, eorum argumenta refellit: ille profecto locus Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistola ad Dardanum de terra promissionis, in hæc verba: *Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide, qui vocatur Abraham*, &c. *Nec me fugit, quod perfidia Judæorum hæc testimonia non suscepit. Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli, suscipi; & nihil interesse cujus sit, cum Ecclesiastici viri sit, & quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit, inter scripturas canonicas, nec Græcorum Ecclesiæ Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt; & tamen nos utramque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes, qui utriusque testimoniis utuntur, non ut interdum de apocryphis facere solent, sed quasi canonicis & Ecclesiasticis*. Hactenus Hieronymus. Et in Epistolam ad Titum (2), *Lege* (inquit) *ad Hebræos epistolam Pauli Apostoli, sive cujuscunque alterius eam esse putas, quia jam inter Ecclesiasticas est recepta*.

RESP. AD RATIONES 7. ARGUMENTI. Ad primam igitur rationem, quoniam in relectione de pœnitentia accurate sane ac diligenter illa Apostoli loca explicata sunt, non est necesse modo respondere.

Ad secundam respondere necesse est, & quidem eo ordine, quo adversum constitutam veritatem objectionis singulæ particulæ fuere propositæ. Nam, quod prima particula objiciebatur, facile diluitur, cum contingere potuerit, ut interpres reliquerit quidem in textu verba Hebraica, sed in margine, quod fieri solet, addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu fortasse venit in verbis illis (3) *Eli, Eli*, &c. Quod autem, quæ expositor fortasse quispiam in margine apposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquam inserantur, Nicolaus Liranus recte 2. Reg. 8. animadvertit: illa enim verba, *De quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo, & mare æneum & columnas, & altare*, in hunc modum & abjecta, & inserta esse constat.

Potuit & alia ex causa proficisci, ut Apostolus vel Evangelista Hebraice scribens, quorundam vocabulorum interpretationem adjecerit, quod apud Judæos erant verba quædam vel Chaldaica, vel Syriaca, quæ potuerunt commode in linguam Hebraicam verti; ut (4) *Golgotha*, & *Ephphetha*.

Ecce duas causas, quibus interim argumentum illud Cajetani posset eludi. Quo ne librum quidem Geneseos Hebraico sermone scriptum sibi Cajetanus suaderet. Nam ibi legitur (5) Rachel vocasse filii sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei: nomen vero ei a patre inditum Beniamin, idest, filium dextræ; & in Exodo (6), *Est enim phase, idest & transitus Domini*. Respondeant nobis isti, qui simili argutia negotium nobis exhibere volunt: & si non valuerint, tertiam causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina composita ex multis simplicibus, quæ nonnumquam integra in compositio-

 ne

(1) Concilium Ephesinum expresse docet Apostoli testimonio probari, quod Christus est factus Pontifex, & Apostolus confessionis nostræ. Conc. Ephesinum dixi, quia illa ep. licet Cyrilli sit, præsidebat tamen Synodo, & est a Synodo approbata. Cassiod. in Psal. 102. Adrian. in epist. ad Const. & Irenem. (2) *Cap.* 8. (3) *Cap.* 27.46. (4) *Joan. c.* 14. videtur astruere vocem Hebræam esse. Sed quia voces Chaldææ erant Hebræis quasi propriæ, ideo Evangelista dixit, *Hebraice autem Golgotha*: quemadmodum si ego dicam, Hispane autem Javali. Quam vocem punicam esse certum est pro apro ab Hispanis usurpatam. (5) *Cap.* 35.18. (6) *Cap.* 12. 11.

ne manent, interdum corrupta; ea si aliis verbis eadem etiam lingua explicare voluero, nihil absurdum otietur: ut si verbi causa dicam Deicola, interpretatur Dei cultor: paterfamilias, hoc est, domus gubernator & parens. Quod idem in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa & præstantissima & verissima est, interpretem id jure suo facere potuisse, cum videlicet necessum fuit Hebraica verba manere. Si enim interpres transtulisset, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non fuisset a Latinis perceptum, quorsum astantes dixerint, *Heliam vocat iste*. Quare verba Hebraica retinere coactus, eorum interpretationem apposuit, quod facere æque poterat verbis Hebraicis non retentis. Certe Geneseos 35. & Exodi 12. in Hebræo nominum interpretatio non habetur: sed interpres adjecit de suo.

Quod si objicias, illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officina interpretis prodierit: primum conceditur conclusio; nec ego video cur perhorrescere debeamus. Deinde, negatur illa collectio, si ab interprete proficiscitur, extra sacras literas est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum literarum interpretatione additur, non censetur a sacris literis aliena. Unde Hieronymus in commentariis epistolæ ad Galatas (1), *Hanc consuetudinem*, inquit, *in pluribus locis scriptura conservat, ut Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat; Bartimeus Filius Timei, Aser, divitiæ, Tabita, Dorcas, & Mesech, vernaculus*. Ecce scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam, quam interpretem addidisse compertum est. Atque id in epistola ad Hebræos vel maxime locum habet; cujus interpres fuit vel Lucas, vel Clemens; quod Apostolo & vivente & vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propensius. Verum esse asseveratem, nisi Accademiæ temperamentum in causa conjecturali placeret. Nihil ergo prima illa causa movere nos debet, ut credamus hanc epistolam Hebraice scriptam non fuisse. Sed ne secunda quidem causa movet; eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actorum lib. (2) Judæis loquens citat scripturam veterem juxta translationem Septuaginta. Itaque interpres aut Lucas, aut Clemens, licet Hebræos Hebraice Paulus fuerit allocutus, versionem tamen septuaginta interpretum magis reddere voluit, ne Græci literæ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus (3) Romanis scribens abutitur testimonio Abacuch juxta translationem septuaginta, ne Romanis auribus insuetam orationem afferret: ut Hieronymus auctor est in commentariis super Abacuch (4).

Jam vero tertia illa causa, quæ in postrema hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpentoratenses primas ex suis hominibus deferebant, epistolam hanc Hebraicam hodie etiam, Matthæique Evangelium extare (5). Sed ut Judæus ille nos irridere voluerit, aut etiam ex alicujus Hebræi versione illi habeant nunc Hebraicam epistolam Pauli, Evangeliumque Matthæi, perierunt vero legitimum Matthæi ad Hebræos Evangelium, & epistola Pauli ad Hebræos, Judæorum cura id verisimillimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, qua etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus epistolæ non credatur, prius respondetur, testimonium illud in sensu litterali ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam literalem ad Salomonem etiam pertinere; cum eadem litera plura simul literalia sensa contineat; ut D. Thom. (6), & ante hunc D. Augustinus (7) tradidere. Quemadmodum igitur nomine David Christus interdum ad literam significatur, ut Ezech. 34. *Suscitabo super ea Pastorem unum, servum meum David*: & Hieremiæ 30. *Servient Domino Deo suo, & David regi suo*, &c. sic & per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco scriptura signavit. Id ne nos prætetiret, adjecit, *Stabiliam thronum ejus usque in sempiternum*. Quod apud Lucam (8) Angelum ad Christum retulisse, notius est, quam ut explicandum sit: *Filius*, inquit, *altissimi vocabitur, & super domum David sedebit*. Augustinus porro auctor est (9) Psalm. 71. licet in Salomonem inscribatur. Judæos tamen de Christo esse prophetiam invictissime defendere, quia nonnulla ib dicta sunt, ut in Salomonem convenire non possint. Quæ eadem profecto causa, ut de Psalmo 44. idem sentiamus, cogit.

Posterius, ut in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil a suo more faceret alienum; qui cum sæpe alias, tum maxime in priori ad Corinth. epistola (10), ex sensu allegorico argumentatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certum & efficax argumentum trahi, quod Augustinus (11), Dionysius (12), Hieronymusque (13) negarunt; aliud vero argumentum inde probabile duci, id quod nemo sane doctus negare potest. Quod enim Rhetores argumenta verosimilia certis & exploratis adjungunt, id Apostolus quoque facit. Potuit autem hoc loco multo & commodius & vehementius facere, ubi Hebræi intelligebant ea, qua David in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda. Intelligebant autem eisdem sacris literis sæpius admoniti, ut Mich. 4. Dan. 7. patet.

Ad quartam rationem non oporteret respondere, si oratio Pauli colo & commate aptius distingueretur. Itaque lectio in hunc modum habere debet: *Quæ cum initium accepisset enarrari* per

(1) *Cap. 4. in illud*, Abba pater. (2) *Actor. 13.* (3) *Cap. 1. 17.* (4) *Cap. 2.* (5) Ante paucos annos Sebastianus Munsterus dedit Evangelium Matthæi Heb. & ejus in Latinam linguam versionem. (6) 1. *part. q. 1. art. 10.* (7) 3. *de doct. Christ. c. 29. &* 12. *conf. c. 26. 31. &* 32. (8) *Cap. 1. 32.* (9) *De unitat. Eccel. c. 8.* (10) *Cap. 9.* (11) *August. ad Vincen. Donatistam. epist. 48.* (12) *Dionys. in epist. ad Tit.* (13) *Hier. in* 13. *Matth. c.*

Digitized by Google

per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est; ut illa verba, *Ab eis, qui audierunt*, non ad participium sequens, sed ad infinitivum antecedens referantur. Sed cui hæc displicent, is tale habeat responsum. Quod Paul. ait, *In nos confirmata est*, non ad se peculiariter refert, sed ad Judæos generaliter, ut Glossa interlinearis admonuit. Præterquam quod Paulus non ait se accepisse doctrinam ab eis, qui audierunt, sed salutis confirmationem: accepit enim & Sacramenta ab illis, & doctrinæ confirmationem, tum quia Ananias dixit illi, quid oporteret eum facere, tum quia ascendit ad antecessores Apostolos, ne forte in vanum curreret, &c.

Ad quintam vero respondere oportet in hunc modum: nomen Testamenti apud Latinos interdum significare pactum, & promissionem, ut Hieron. in Hierem. 31. cap. & in Malac. 2. cap. scripsit, & Innocentius in capite *Cum Marthæ, de celebratione missæ*, erudite postea docuit. In quam significationem illud traditur accipiendum, quod in canone dicitur, *Hic est calix novi & æterni Testamenti*, id est, novæ ac æternæ promissionis: & illud etiam ad Hebræos (1) *Novi Testamenti mediator est, ut r. promissionem accipiant qui vocati sunt, hæreditatis æternæ*. Illud etiam exploratum est, apud Græcos nomen διαθήκη, interdum proprie testamentum, nonnunquam pactum, fœdus, & pollicitationem significare, ut ex Actorum Apostolicorum capite tertio Budæus in commentariis probat. In qua etiam posteriori significatione & Geneseos nono, & Psal. 54. & 88. & 105. nomen διαθήκη legitur.

Vocabulum quoque Hebraicum *Berith*, quod Exodi 24. & Hierem. 31. habetur, licet frequenter pactum fœdusque significet, quandoque tamen ad testamenti significationem flectitur. Nam & Hieron. Zachariæ nono, & Psalmorum interpres Psal. 44. nomen *Berith* in testamentum vertit. Imo licet Aquila nomen illud semper pactum interpretetur, at 70. tamen fere testamentum, ut Hieron. in 2. cap. Malach. testatur. In nomine igitur Hebraico Paulus ludere potuit Rhetorum more, & vocem a proprio ad improprium significatum flectere: quod idem, si aut Græce, aut Latine loqueretur, facere potuisset. Idque eo magis, quod instrumentum, a sanis obsignatum, testamentum dicitur; quamvis codicillo postea vel mutentur aliqua, & aliqua inducantur, vel etiam totum omnino, quod testamento semel cautum erat, antiquetur. Quocirca & vetus illud legatum, testamentum quidem erat signatum a vivo: sed apertum moriente Christo, ut velum scissum ostendit, ac per Evangelicam Legem velut per codicillum abolitum. Id quod Lactantius de vera sapientia (2) videtur mihi intellexisse. Nihil igitur obstat, quominus Exodum loquentem de veteri fœdere, loquens etiam proprie de testamento Paulus adducat. Quinimo consentaneum argumentum est, ut perfectum testamentum, scilicet novum, sanguine confirmatum sit & morte testatoris: quandoquidem imperfectum illud vetus non sine sanguine firmatum est, ut figura figurato congrueret. Atque hæc quidem responsio argumento Cajetani satis facit; etiamsi nomen Hebraicum non testamentum proprie, sed fœdus solum significet; quod & Hieronym. in 31. cap. Hierem. & Hebræi docti contendunt.

Ad postremam vero rationem is ipse, qui posuit, respondet; illa tria quidem in arca fuisse omnia, ut Paul. dicit, sed urnam & virgam foris pendentes a latere; tabulas vero intus, ut 3. lib. Regum (3) habetur. Rursum etiam forte post illa Salomonis tempora Sacerdotes cupientes, virgam, & manna in secretiori tutiorique esse custodia, intra arcam cum tabulis posuerunt. Cujus rei Paulus non erat inscius; nos sumus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in Epistol. ad Hebræos cap. 9. asserit Paulum optime institutum in rebus Judaicis a Gamaliele ex traditione hoc habuisse, hodieque Pharisæorum sectam assentiri, rem ita se habere. Admonuerat fere idem prior Chrysostom. hom. 18. De septimo itaque argumento, & huic adjunctis rationibus satis est dictum. Nam quod ex illis verbis, *Celerius autem videbo vos*, Cajetanus argumentatur, alienum a ratione videri, ut, postquam appellaverit Cæsarem, spondeat se Paulus daturum Judæis; adeo leve est, ut referre pigeat, nedum refellere.

Respon. ad 8. In octavo vero principali argumento, quo quarta conclusio coarguitur, Cajetanus quidem non negat, Epistolam Jacobi esse canonicam, sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit, eam non sapere apostolicam auctoritatem. At cum Hieronym. de viris illustr. (4) Urbanus Papa in Epistol. de communi vita, Alexand. quintus a Petro in Epist. ad omnes Episcopos, Anacletus in Epist. de oppressione Episcoporum, Marcellus Papa ad Episcopos Antiochenæ provinciæ, Gelasius cum Concilio septuaginta, Innocentius I. Concil. Milevitanum cap. 7. Concil. Laodiceen. Carthag. Floren t. Trid. hanc Epistolam Jacobi Apostoli, Jacobi, inquam, Apost. esse affirmaverint, idque Ecclesiæ universalis usu confirmante; temerarium est, ne dicam erroneum, hujus Epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare; idque argumento leviori, quam cui respondere debeamus.

Respon. ad 9. Ad nonum argumentum sic respondeo. Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam Epistolam Petri Apostoli esse negare. Adversatur enim in primis omnibus sanctis; deinde Innocentio & Gelasio; præterea conciliis Laodiceno. Carthaginensi, Florentino, Tridentino; denique usui catholicæ Ecclesiæ, quæ legit eam in festo transfigurationis nomine Petri Apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus Apo-

(1) *Cap. 9. 15.* (2) *Cap. 20.* (3) *Cap. 8.* (4) *Orig. 2. ho. in Lev.*

Apostolus ejus auctor non fuisset. Nam licet argumentum ex salutatione ipsius Epistolæ forsitan eluderetur, quod a falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius epistolæ legitur, eludi nulla ratione potest. *Hanc vocem* (ait) *nos audivimus de cœlo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso*. Quod si Petrus non scripsit epistolam, (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiæ manifestariæ est) falsum epistola continet: Quod est Hæreticum. Argumentum vero illud, quod Erasmum movit, imo plerosque olim ante Hieronymum (ut refert idem de viris illustribus in Petro) infirmum est; cum eundem auctorem sæpe contingat non aliam modo, verum eandem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet: cujus epistolas si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi charactere, ab alio auctore scriptas esse judicaveris. Hieronymus tamen ad Hedibiam, quæst. 11. aliter respondet, inquiens: *Duæ epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se & charactere discrepant, structuraque verborum: ex quo intelligimus, Petrum pro necessitate rerum diversis fuisse usum interpretibus*. En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes differentes (1). Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretem scribere, quam dono linguarum abuti; quod non ad elegantiam & luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quod Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet: sed more suo facit, ut pro sua libidine interturbet omnia.

RESPON. AD 10. Propter decimum argumentum Erasmus & Cajetanus duas illas posteriores epistolas negant esse Joannis Evangelistæ. Quam ego sententiam non temerariam modo, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asseruntur, non sunt profecto canonicæ. Nec enim quisquam Joannem presbyterum auctorem sacrum existimavit. Sunt autem sine dubio, ut ante a nobis demonstratum est, epistolæ canonicæ: non ergo sunt Joannis presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in 1. Psalm. apud Eusebium 6. lib. Ecclesiast. hist. cap. 18. Clemens lib. 2. strom. (2). Damasc. 4. lib. (3), Isidorus sexto etymolog. August. 2. de doctrina Christiana (4), Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus (5), Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschalis universalis Ecclesia duas has epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit. Ecclesiæ autem, conciliis, & sanctis antiquis tutius nos committemus, quam noviciis istis auctoribus; quorum argumentum cum imbecillum sit, alia confutatione non eget.

RESPON. AD 11. Undecimum vero argumentum indignum esset, quod in aliorum numero censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis, quam alias, quæ sunt certo scripturæ sacræ. Nam hujus epistolæ auctoritatem expresse negare non audet, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cum autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate & usu meruisse, & inter canonicas computari; miror equidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certa regula sacrorum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur: *Minoris* (inquit) *auctoritatis est iis, quæ sunt certo scripturæ sacræ*. Non est igitur certo scriptura sacra: quod est erroneum. At quidam ante Hieronymum hanc epistolam non probarunt. Fateor; sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controversia, quæ modo in dubium vertere hæreticum est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset, ut & Hieronymo, & plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo Juda referatur; cum testimonia referat Paulus ex Arato (6), Menandro (7), Epimenide (8), ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epist. ad Epiph. c. 5. & ad Tit. 1. At coarguit hoc responsum Cajetan. *Non abs re*, inquiens, *hæc epistola a multis refutata est: quoniam, etsi citare apocrypha multo magis liceat, quam poetas; auctoritati tamen sacræ scripturæ derogat, ut apocrypha Prophetia, ut simpliciter & absolute Prophetia, inducatur*. Hæc ille. Verum aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua; aliud, particulam illam, quam Judas excitavit, apocrypham esse, quod nec Hieron. nec alius ex catholicis dixit. Nam licet ex alio loco non haberemus eam esse Prophetiam; at auctoritas Judæ satis est, ut illam verissime a Spiritu sancto extitisse sentiamus; sicut credimus illa verba, *Beatius est magis dare, quam accipere*, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.

RESPON. AD 12. Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Lutherique conjecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea, quæ diximus, non fuerit opus respondere; tantum satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurrimus, ut in obscurioribus immoremur; atque Franciscus Titelmannus in hac causa accuratissime laboravit, ediditque peculiarem controversiam, unde lector petere ea poterit, quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controversiæ finem aliquando faciamus.

CAPUT. XII.

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.

IN tertia vero quæstione magna dissensio est, eaque nisi dijudicetur, in summo errore necesse

(1) *Clem. Alex. 7. lib. Stro.* Glauciam tradit fuisse Petri Interpretem. (2) *Cap.* 18. (3) *Cap.* 1. (4) *Cap.* 8. (5) 93. *dist. c. legimus*. (6) *Act.* 17. 28. (7) 1. *Cor.* 15. 33. (8) *ad Tim.* 1. 12.

cesse est nos, atque in maximarum rerum ignoratione versari: An in sacrarum literarum intelligentia ad Hebraicum Græcumque fontem sit recurrendum: an potius editio ipsa Latina tam magnæ sit auctoritatis & ponderis, ut nec ab originali scriptura pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

1. ARG. Prior autem hujus controversiæ pars suadetur ante omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversus Helvidium hujus assertionis primus auctor esse creditur, ea ratione vel maxime, quod multo purior credenda sit manare fontis unda, quam rivi. Idem etiam in epistola ad Marcellam (1), cujus initium, *Post priorem*, cum fateretur, aliqua sese in vulgata editione Evangeliorum Latinorum emendasse, atque ad Græcam originem revocasse Latina, obtrectatores suos contemnens: *si displicet* (inquit) *fontis unda purissimi, cænosos rivulos bibant, & diligentiam, qua avium sylvas, & conchatum gurgites norunt, in scripturis legendis abjiciant.* Idem confirmat in epistola ad Damasum de verbo Osanna (2), cujus initium est, *Multi*; & in commentariis super Zachariam (3), dicens, *Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis, quam de rivulis quærere: nempe, ut Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre.* Et in epistola ad Vitalem docet, se ad Hebraicam veritatem, tanquam in præsidium & arcem, solitum esse confugere.

2. ARG. Huc adde Augustini testimonium ex 2. de doct. Christi cap. 15. & 18. de civit. Dei (4), quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Præterea Damasus coegit Hieronymum, ut novum Testamentum ad Græcam reduceret veritatem, quemadmodum Hieronymus idem in præfatione super quatuor Evangelia testatur. Id vero Damasus non jussisset, nisi intellexisset novi Testamenti veritatem a Græco fonte petendam.

3. ARG. Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpe vellicat, ut qui interpretando frequenter errarit. Non igitur veteri editioni Latinæ fidem habere necessum est; nisi Hieronymum aut malevolentiæ velimus arguere, si dedita opera, aut imperitiæ, si ignorans ea, quæ bene conversa erant, reprehendit. Aliunde igitur, quam ab editione Latina, quærenda est sacrarum literarum firma intelligentia. Quid quod Laurentius Faber, Erasmus, Eugubinus, aliique nonnulli juniores veteris interpretis nunc oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nunc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur? Nec animus est tamen omnia eorum argumenta referre, qui Latinam editionem, qua Ecclesia utitur, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud & temporis, & operis dandum est. Illas solum reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primum autem Num. ultim. cap. Latinum ajunt interpretem sensum reddidisse non Hebraicæ modo veritati, verum etiam sacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habe, ut nullus vir fœminam ducat, nisi de tribu & familia sua; nec ulla fœmina viro nubat alterius tribus & familiæ. Id autem tantum abest a scripturæ fide, ut nihil illi magis possit esse contrarium. Moyses quippe primus hoc neglexit, nec usque de sua ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Elisabeth de tribu Juda. Exod. 6. Soror regis Judæ nupsit Jojadæ Pontifici. 2. Paralip. 22. & 4. Reg. 11. Elisabeth, cum esset de filiabus Aaron, cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat e tribu Juda; David Michol duxit filiam Saulis de tribu Beniamin. Undecim tribus non legem, sed juramentum prætexunt, quominus filias suas Beniamiuitis collocent, cum interim tamen eos, qui non jurarant, nulla lege prohiberi apertissime præ se ferant. Jud. 21. Subdititium ergo est, adulterinum, & falsum, quod interpretis solum auctoritate redditum est. Deinde Michææ 5. Latina vetus editio hunc in modum habet: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda, exite mihi egredietur, &c.* At Matthæus contrario penitus sensu verba eadem allegavit, inquiens, *Et tu Bethlehem nequaquam minima es.* Præterea Psalm. 7. vers. 12. nostra editio habet, *Nunquid irascitur per singulos dies?* ubi Hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omnino consentit. Contendit etiam Calvinus, locum illum Ecclesiastes 9. *Nemo scit, utrum odio vel amore dignus sit*, mendose esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cum plerique sciant, se odio dignos esse, & nonnulli scierint, se fuisse amore dignos. Ac sunt, qui credant interpretem Matth. 24. falsam reddidisse lectionem, dum pro, *Fulgore*, reddidit, *Fulgur*: quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est, qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Jonæ 4. vertit interpres, Dominum hederam præparasse, ut esset umbra supra caput Jonæ, &c. cum, ipso quoque Hieronymo auctore (5), *kikaion* nec hedera sit, nec cucurbita, sed quoddam genus fruticis, Latinis & Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergo Dominus hederam præparavit, nec Jonas sub umbra hederæ requievit, quod interpres falso transtulit.

4. ARG. Ad hæc, si veteris latini interpretis editioni addicti esse debemus, compellemur adeo historiam Susannæ (6) recipere, atque etiam Bel draconis narrationem (7); quam quoniam Hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam sacris libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detruncasse: item cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieron. ad Hedib. quæst. 3. non credit esse necessarium, cum in raris feratur Evangeliis, & omnibus pene Græciæ libris hoc capitulum non habeatur: neces-

(1) *Postrema 2. tomi epistol.* (2) 5. *Tomo.* (3) *Cap.* 8. (4) *Dist. 9. c. ut veter.*
(5) *In præfat. super Dan. & Abacuch.* (6) *Dan.* 13. (7) *Daniel.* 14.

Digitized by Google

necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Joannis 8. cap. nunc habetur, cum eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundum Hebræos; nec Hieronymus eam prorsus agnoscat; sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione sua dignatus sit, quamvis illius alias fecerit mentionem. Atque Euthymius, licet eandem enarret, paulo tamen superius ait, in exactioribus exemplaribus non haberi, eo quod illegitima videatur.

5. Arg. Rursum, si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proinde morituros, juxta id, quod in priore ad Corinthios epistola (1) dicitur, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thom. in commentariis super eundem locum astruit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die judicii vivi, nulla interveniente morte vivos esse judicandos, quod Apostolus certe videtur asserere in priore ad Thessalon. epistola (2). Adde huc, quod interpres non erat Propheta, auctorve sacer, sed humano spiritu, & intelligentia sacras literas ex aliena lingua in propriam transferebat. Errare igitur fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsum textum, quemadmodum ab auctore sacro vel Hebraice, vel Græce traditus est. Aliud quippe fuerit (ut Hieronymus ait (3)) vatem esse, aliud interpretem; ibi enim spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia, quæ intelligit, transfert.

6. Arg. Præterea, si non licet ab interpretis Latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam, tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiamsi alium sensum habeant verba vel Hebraica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille vero omni ratione tenendus, quem Latina vetus litera præferat. Nec his argumentis satisfieri ea responsione potest, quod Hieronym. hujus editionis auctor (4) multo fuerit linguarum peritior, quam alius quisquam, ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio majora sint, quam cujusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alienis: satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, & videat ipse potius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cum septuaginta interpretes, viri doctissimi, atque Hebraicæ, Græcæque linguæ peritissimi interdum lapsi interpretando fuerint, non est cur existimemus, unum Hieronymum nusquam a vero, dum interpretaretur, errasse. Ut illud prætereamus, quod editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summa virorum doctissimorum dissensione certatur: novum certe testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, ejus versio non extat. Quod si extaret, manet semper integrum argumentum, quod modo posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

7. Arg. Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi parandos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosi instructione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras literas intelligendas magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

His argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sane firmis novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris testamenti cognoscendam duarum linguarum Græcæ & Hebraicæ peritiam esse necessariam: inde rursum in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras literas exponere, si interpretationem Latinam vulgarem sequantur; id enim (inquiunt) est non auctorem scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique & eo progressi sunt, ut asserant, non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo; quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebraica & Græca sit omnino limanda ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dum tibi, quæ sunt veriora certioraque, proponimus. Nos siquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem (ut spero) illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversum impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo stultitiam meam, sed etiam mores & ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur; ego ne de maximis, & quæ ad Ecclesiæ unitatem continendam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum alios, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri reperiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definiemus.

CA-

(1) *Cap. 15. 51.* (2) *Cap. 4. 14. & seq.* (3) *In præfat. super Pentateuch.*
(4) Hieron. in Epist. ad August. cujus initium, *Tres simul*; & de Viris illustribus in fine mendationem agnoscit, non interpretationem.

CAPUT XIII.

In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

PRima conclusio, quæ maxime rem, causamque continet, nam cæteræ sunt quasi consectariæ: editionem hanc veterem atque vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi Latina Ecclesia usurpavit, fidelibus esse retinendam in his omnibus, quæ ad fidem & mores spectabunt.

Secunda. Si qua morum & fidei quæstio inter catholicos exoriatur, eam definiri oportere per latinam hanc veterem editionem; cujus videlicet si aliquod testimonium alteram quæstionis partem confirmaverit, ea sit catholicis amplectenda: sin contra reprobaverit, rejicienda.

Tertia. In fide ac morum disputatione non esse nunc temporis ad Hebraica Græcave exemplaria provocandum, nec ex iis certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta. In his, quæ ad fidem & mores pertinent, non esse Latina exemplaria per Hebraica, vel Græca corrigenda.

Primum, sive axioma, sive pronunciatum, sive propositionem scholastico more vocare velis, Concilium Tridentinum sessione 4. in hæc verba definit: *Sacra synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat, statuit & decrevit, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus pro authentica habeatur, & quod eam nemo rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat.* Hactenus Concilium.

Ne autem Concilii solum auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definierit, subjiciemus; nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ita judicaverit.

Primum enim, vel in hac scriptura Latina aliquod falsum continetur, quod ad fidem moresque pertineat; vel e contrario verum est, quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur: sin falsum, jam Ecclesia Romana atque Latina, in qua vel sola nunc temporis fides catholica perseverat, circa ea, quæ fidei sunt, graviter aberraret: falsam enim aliquam scripturam, tanquam ab Spiritu Sancto revelatam nomine vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Evangelistæ proponeret. Qua una re auctoritatem sibi adimeret in reliquis proponendis; quo nihil aut absurdius, aut incommodius posset accidere.

Deinde (ut exempli causa ponatur aliquid, quod latius pateat) si forte modo vocetur in dubium, An historia mulieris adulteræ vera sit, neget autem quispiam veram esse; tunc aut hic error satis exploditur ex codicum Latinorum unanimi consensione, & id profecto est, quod quærimus: aut non satis exploditur, impuneque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Joan. Evangelistæ quotannis in Ecclesia legitur; & jam Romanæ, Latinæque ac Catholicæ Ecclesiæ fides & auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dum errare in cæteris posse simili ratione existimabitur. Quod quoniam absurdum penitus erat, jure idem Concilium Tridentinum eadem sessione decernit, ut, *si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris non susceperit, anathema sit.* Conficitur itaque, editionem Latinam tot annorum centenariis usu Ecclesiæ conprobatam in his, quæ ad fidem & mores attinent, esse inconcusse tenendam.

Præterea, cum scholastici auctores abhinc fere quadringentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis solam Latinam editionem tenuerint; id peto, an quicquam in suis disputationibus confecerint, necne? Quod si nihil certi confectum est, o miseros homines, qui tercentum annos, atque eo amplius, & oleum & operam perdiderunt! Quippe linguæ Græcæ atque Hebraicæ non habuerunt peritiam; sed, solo interprete Latino contenti, scholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem universa, quæ illis adversarentur, Romana atque adeo Latina Ecclesia tacente, vidente, probante. Sin vero confectum est a Theologis scholasticis quippiam, credendum est certe, suis stabiliendis conclusionibus tuto sese Latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est a fidelibus retinenda.

Postremo Hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam sedulo tenere debeant? an potius necesse est illis, ad Græcam & Hebraicam, quam minime noverunt, recurrere veritatem? Quod si indignum est, a re prorsus incognita gravissimi tribunalis pendere judicium, si absurdum, e nostratibus ad alienos, id est, Hebræos & Græcos appellare, si impium, ad Judæorum, & schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationem: haud equidem intelligo, quorsum Theologus huic errori consentiat, ut non existimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, nostra hæc dilemmata versutos homines & impudentes cum plausu etiam elusuros. Nam & irrident scholæ universos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cavillantur (1). Sed nos his argumentis sane noluimus hæreticos petulantes tanquam adversarios convincere, sed Theologis modestis veritatem suadere. Enim

(1) Lutherani de peritia linguarum superbientes, mox veteres Theologos contempsere. Quod si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem Græcam, & continuo in Græcarum & Hebraicarum literarum ignaros plenis convitiorum plaustris invehebantur. Cochlæus auctor est.

Enim vero, qui hanc nostram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe inquisitores despicient, qui scripturam Latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatis Græcæ atque Hebraicæ ignorantia teneantur: Scholasticos auctores despicient, qui vulgari Latino interpreti fidem suam alligarint, cujus tamen (ut ajunt) intelligentiam sequi non cogimur; despicient sanctos etiam priscos, qui Hebraicæ linguæ peritia caruere. Nam ex Græcis Dorotheum, Origenem, & Eusebium Hebraicas literas legimus calluisse; ex Latinis autem, præter Clementem, & Hieronymum, vix alius quispiam Hebræas literas novit. Quocirca fere sanctos in veteri testamento hallucinari necesse erat, imo adeo ejusdem instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea si Christianæ aures merito perhorrescunt, consentiamus, prorsus Latinam vulgatam editionem a fidelibus esse tenendam. Sane (quod Frater Franciscus Titelmannus, vir literis & eruditione præcipuus, moribus & pietate insignis, præclarissime dixit) dum providam Dei dispensationem advertimus, facile videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit scripturæ veritas, & cum illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos solos firmitas perstitit rectæ fidei, apud eos quoque solos scripturarum soliditatem cognoscimus latitasse. Postea vero quam veritas a Judæis repulsa a gentibus suscepta est, digna Ecclesia gentibus est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, Græco, quod & vulgatissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, & latissime cognitum, scripturam novi testamenti acciperet in stabilimentum fidei salutaris. Porro autem, cum ad Latinos devolvi jam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis studium ab Ecclesiæ corpore disjunctis, certe dignam aliquam, divino munere, scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verisimile potest, Latinam Ecclesiam, apud quam jam inde a multis annis Christianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc scripturam Latinam habuisse, cui suis stabiliendis dogmatis tuto inniti, suæque fidei adversarios condigna posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in Ecclesiam mihi videntur inferre, qui, Latina editione postposita, aliunde censent puram firmamque veritatem hauriendam: Quod Latini fideles, Græcas videlicet Hebraicasque literas ignorantes, cum scripturam sacram in suo idiomate Latino legerint, semper ancipiti sententia pendebunt. Siquidem nesciunt, num, quæ Latine legunt, sic, an aliter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus: eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem, quæ (ut ante diximus) hujus primæ, quam modo confirmavimus, corollaria est.

Tertiam vero primum ostendimus ex eo, quod plures scripturæ particulæ nobis subtrahentur, quæ scilicet in Græcis aut Hebraicis hujus temporis exemplaribus non leguntur: ut historia puerorum & Susannæ apud Danielem (1): & historia mulieris adulteræ apud Joannem (2). Imo & illud egregium de Trinitate testimonium (3), *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, &c.* ex Græcorum mendis ante aliquos annos nobis fuerat detractum: ut & Marci extremam coronidem (4), atque alia item multa ex Latino exemplari novi isti interpretes expunxerunt. Non igitur in Græca, vel Hebraica exemplaria fidei controversia resolvenda est; alioqui eas scripturæ partes rejiciamus oportet, quas Concilium Tridentinum, atque adeo ecclesia una voce & consensu recipit.

Deinde tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quod, si est ad Græca exemplaria veritas expendenda, in Psal. 13. octo versus nos habemus, quos Hebraicus textus minime habet. Ita merito a nobis expungerentur, cum eos tamen auctoritate Apostoli (5) nos habeamus.

Huic vero argumento nec Origenem (6), nec Hieronymum (7) fecisse satis, Ecclesia demonstravit, quæ usque ad hoc temporis octo illos versus in Psal. 13. servandos credidit, non servatura, si (quod illi asserunt (8)) errore ignorantium fuissent inserti.

Item Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contenderunt textum Hebraicum corrumpere, ut vetus testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Euseb. lib. 4. Eccles. hist. cap. 18. refert. Græci quoque eadem contentione multis locis, ut scripturam ad suum sensum traherent, novum testamentum violarunt, ut Tertul. 5. lib. adversus Marcionem testatur, & Euseb. lib. 5. Eccl. hist. cap. ult. & Iren. advers. hær. lib. 1. cap. 29. & Basil. l. 2. contra Eunom. D. quoque Ambros. in comment. super Epist. ad Roman. & in prœmio primi libri super Lucam, & Hieron. in prœmio super epist. ad Philemonem, & Origenes in commentariis super Epistolam ad Romanos. Nam in plerisque Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, *Ei autem qui potens est*, &c. quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris literis solum, sed in sanctorum codicibus fecere idem. Nam & in sexto Concilio Constantinopolitano (9) Macarius, ejusque discipuli convicti sunt, quod in confirmationem sui erroris sanctorum testimonia aut

(1) *Dan.* 3. & 13. (2) *Joan.* 8. (3) 1. *Joann.* 5. 7. (4) Hieron. ad Hedibiam q. 3. asserit hoc caput in raris exemplaribus haberi. (5) *Ad Rom.* 3. (6) *in comment. super epist. ad Rom.*
(7) *In prœm. super. 16. lib. comment. in Esaiam.* (8) Cajetan. in illum Psalm. homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber, nos omnes tanquam ignorantes & confidentes damnat. (9) *Action.* 8.

aut truncarint, aut depravarint. Et in 7. Syn. Action. 4. ostenditur, Iconomachos ex testimonio beati Nili depravato nonnullis imposuisse, & Act. 5. ostensi sunt synodo libri quidam ab Hæreticis depravati. Quin sub nomine Vigilii Romani Pontificis duos libellos productos, & Epistolam nomine Mennæ ad eundem Vigilium scriptam, titulos ementitos & suppositititios habuisse, eodem Concilio palam factum est. Et Leo in Epistola quadam ad Palæstinos queritur Epistolam, quam ad Flavianum scripserat, a Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuisse, Nicolaus in Epistola ad Michael. Imperatorem testatur. Existimat Gregorius Epistola decima quarta 5. lib. Chalcedonensem Synodum, sicut & Ephesinam, esse a Græcis depravatam. Unde monet Narsum, ut non novis codicibus passim credat. Romanos autem codices veriores esse affirmat, quam Græcos. Dionysius quoque Corinthiens. Episcop. apud Eusebium lib. 4. cap. 23. *Quid autem mirum*, inquit, *si dominica verba sanctæ scripturæ falsare conati sunt, qui vilia hæc, quæ nos scripsimus, corruperunt?* Hæc Dionys. cum quereretur, suas epistolas esse ab Hæreticis adulterinis detractionibus, additionibusque corruptas. Extat Epist. Cyrilli ad Successum Diocæsariens. Episcopum, ubi refert se sciscitatum a Budo, Emesenæ civitatis Episcopo, an consentiret Epistolæ Athanasii ad Epictetum Corinthiorum Episcopum, respondisse, *Si hæc apud vos scripta non sunt adulterata, nam plura ex his ab hostibus Ecclesiæ deprehenduntur esse depravata. Et cum contulissent Epistolam cum antiquis exemplaribus, depravatam invenerunt &c.* Quo loco admonendi sunt omnes boni, ut a Calvini, Philippi, ac cæterorum similium fraude caveant, dum intelligant, quoties sanctorum veterum sententias ad causam suam accommodabunt. Id vero tum magis, cum nec librum, nec locum annotaverint; ibi enim eorum fides in veterum sententiis proferendis suspectior est. Proferrem autem multa hujusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad Hebraica & Græca exemplaria, ut quæ depravata sint, est recurrendum. At Hieronym. in Esa. 6. cap. non credit esse verosimile, ut Hebræi scripturam suam depravarint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non disputo: quamvis Justinus Triphonem evicerit, quod a Judæis multa Prophetarum loca detruncata fuissent; illudque inter cætera refert, *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit a ligno*. E quo versu illa verba, *A ligno*, detracta fuisse contendit. Post ea certe tempora a Judæis scripturas contaminatas Hieronymus, si viveret, non negaret. Præterea, qui Hebraicis exemplaribus adhærescunt, necesse est eos sequi Rabbinorum expositiones, & non catholicorum. Nam catholici vel septuaginta interpretum, vel Latinam editionem exposuere. Indignum autem est, ut nunc denuo ab Hebræis nostræ fidei oracula petantur. Christiana quippe veritas ab Ecclesiæ viris quærenda est, non a Rabbinis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneseos octavo capite nostra editio Latina habet, quod corvus a Noe dimissus egrediebatur, & non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contra Luciferianos, & in Epistola ad Oceanum; sic Cyprianus in Epistola ad Novatianum hæreticum, *quod lapsis non est spes veniæ deneganda*; sic Ambrosius de Noe & Arca, cap. 17. sic Augustinus tractatu sexto in Joannem; sic Isidorus & Chrysostomus in commentariis super Genesim; sic Euseb. in chron. sic breviter omnes doctores catholici tam Græci, quam Latini, tum vetusti, tum juniores ex 70. interpretibus habuere. Contra nunc Judæi legunt, Corvum egredi & reverti: quos sequuntur novi interpretes Lutherani, Pelicanus & Munsterus. Quibus ergo putas potius credendum esse? Num Judæis hostibus Christi? Num hæreticis inimicis Ecclesiæ? Nonne magis septuaginta interpretibus? Nonne magis Hieronymo? Nonne magis sanctis antiquis viris Ecclesiasticis? Qui omnes inter se concinentes eadem asserere nullo modo possent, nisi uno divino spiritu continerentur. Symmachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quod vel Judaismo infecti, vel hæreseos nota essent infames, parum auctoritatis habere Hieronym. (1) non semel testatur. Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5. eccles. hist. cap. 8. hoc argumento Theodotionis & Aquilæ translationem infirmat, quod Judæi essent ambo, & Proselyti, eosque Hebionitæ sequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, & in errore socios admittemus? ita ne omnia exemplaria nostra tam Græca, quam Latina, tam antiqua, quam nova a librariis corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minime vero gentium. Quod si recentiores aliud sentiunt, quam veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quam horum magis adhærere? præsertim cum tot exiliis agitati, tantaque cæcitate sint percussi, ut, amissa suæ linguæ & omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum vero vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satis non possum, Augustinum Eugubinum, virum alioqui egregie doctum & pium, maluisse Judæis & hæreticis, quam Catholicis consentire (2). Nam Cajetanus eisdem semper vestigiis inhærendo, per omnia in veteri testamento Hebraicos, in novo Græcos codices prorsus amplectitur, vix ulla Latini interpretis habita ratione. Non est autem vel a se ipso admonitus, qui cum in Luc. 3. cap. scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potius novi textus Hebræi manci & corrupti sint, quam ut 70. Interpretes, viri boni & insignes, studuerint commento & mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehemens idoneaque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad com-

(1) *In præfat. super Job, & in prolog. Esdræ.*

(2) Pagninus quoque Judæos novos sequutus est.

Digitized by Google

compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem diei locique hujus refutare. Satis enim modo est, adversarios suis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abunde sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eo, unde digressa est, recurrat oratio, si vocetur in quæstionem, an corvus reversus fuerit ad Arcam, rogo, an impune libereque a catholico negari possit, etiam si in Hebraicis omnibus exemplaribus (quod isti dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profecto evicimus, Hebraica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, jam dicito, si ita libet, nec Hieronym. nec Ambros. nec Cyprian. nec August. nec Chrysost. nec reliquos hujus ordinis viros catholicos esse, nos vero hæreticos etiam dicito: corvum namque ad arcam reversum inficiamur. Hoc dicere quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potius, Hebræorum nova ista exemplaria in Theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea magna est dissensio sæpe numero Græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: unde & qui nostris temporibus ad Græca dicunt se expendere Latina, haud raro inter se dissident, non in verbis modo, sed in sententiis quoque. Quid, quod interim eadem exemplaria novi isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam versum quartum Psalm. 100. aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus tradnxerunt, ut jam mihi videantur Theodotionis, Symmachi, Aquilæ, quinta, item sexta, & septima editio, ac vulgata quoque septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quod Erasmo cum seipso non convenit? Extat enim quinta, extaret & sexta editio, nisi vel inconstantiæ notam inurendam sibi metuisset, vel morte fuisset interceptus. At certe hæc varietas versionum semper fuit hæreticis quasi gentilis & propria. Id enim Artemonitis olim a viris Ecclesiasticis objectum est, quod ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsis concordarent, si priora cum posterioribus conferrent: *Semper*, inquit (1), *emendant, quibus semper displicet quod emendant, & nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in usu sunt, videbuntur adversa*. Et Lutherus primum quidem novi Testamenti veterem editionem Germanica sua versione mutavit, quo persuaderet populo scilicet, majores nostros usque ad id temporis verum Evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ita correxit, ut ex solo Matthæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, & eo amplius locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus sacras literas vertunt, quam circa fontes ipsi vertuntur, doctrinisque variis & peregrinis adducti, parvuli fluctuant, & circumferuntur omni vento doctrinæ. Et re vera, cum novitas qualibet quasi novus ventus ebullit, statim cernitur frumentorum gravitas, & levitas palearum, tunc sine magno molimine id excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur. Quorsum hæc (inquies) tam longo repetita principio? Nempe, ut intelligamus, novitios istos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantia, varietatem in Ecclesiam inducere magnopere suspectam, & piis omnino mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primum timenda est, quæ sine Reipubl. perturbatione esse non potest; ob eam causam Hebræis regem petentibus, si Gregorio credimus, Dominus succensuit, quod omnem in Republ. novitatem habeat exosam. Metuenda quoque rerum mutatio est; nam & parva momenta tantum valent ad communem statum civium perturbandum, ut mutatis (quod Plato ait (2)) musicæ modis & Reipubl. morumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem qui gravissimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortasse quidem, sed levibus tamen commutare pergunt, videant illi, ne religionis cæremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextu, simul invertant. Adeo hæc enim inter se connexa copulataque sunt, ut ex his nullum a cæteris nec divelli, nec distrahi possit. Ita qui unum horum quodlibet versarit, reliqua etiam verset oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porro autem varietatem, ut ante dixi, ac multo etiam magis respuere ac formidare debemus, quæ nimirum constantiæ atque unitatis inimica est. Quas Ecclesia virtutes habere nequit, si scripturæ non est unitas eadem & consensus. Qua in parte feliciota nostra secula sunt, quam antiqua. Nam olim tot pene vulgabantur exemplaria, quot codices. At vero nunc sancti Spiritus sine dubio peculiari providentia, Damasi solicitudine, Hieronymi summis laboribus, Ecclesia sancta concordem Scripturarum unitatem accepit, omnisque sublata de medio varietas est, unica Latina editione omnium consensione recepta. Quapropter, qui ad Græca exemplaria nos revocant, eandem varietatem inferre volunt, a qua olim Hieronymus libros nostros asseruit, imo eandem falsitatem, a qua ille codices nostros expurgavit. Nam varietas codicum facilis depravationis occasio esse solet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquam verum asseri, quod diversum est, ut Hieronymus ad Donemonem, & Rogatianum scripsit, & ad Damasum: *Verum*, inquit, *non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis*, ait, *exemplaribus fides est adhibenda, respondeant ii, quibus tot sunt exemplaria pene, quot codices*. Varietas igitur exemplarium Latinorum, quæ tunc erat, fidem ejus-

(1) *Euseb. lib. 5. Eccles. hist. cap. ult.* (2) *Cicer. 2. de legibus.*

ejusmodi exemplaribus derogabat. Atque hujus quidem argumenti tanta vis & efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is siquidem, referente Cochlæo in libro de Canonicæ Scripturæ auctoritate (1), sic ait: *Si diutius steterit mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem Concilii decreta recipiamus.* Providentissime igitur a sacra Synodo Tridentina constitutum est, ut ex multis Latinis editionibus sacrorum librorum, una vetus & vulgata editio, longo tot seculorum usu recepta, in publicis disputationibus pro authentica habeatur. Non est itaque nunc temporis in fidei ac morum disceptatione ad Hebraica Græcave exemplaria provocandum: quippe cum fidei dogmata per discrepantes aut Hebræorum, aut Græcorum codices male confirmari possint, aut Ecclesiæ unitas contineri.

Atque eisdem fere argumentis quarta illa postremaque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt Hebræorum aut Græcorum codices modo emendatiores quam Latini; imo plerumque aliter habent, quam ratio ipsa & veritas postulant; quemadmodum Frater Franciscus Titelmannus & in Collationibus super Epistolam ad Romanos, & in Apologia pro veteri interprete doctissime copiosissimeque disseruit. Unde duo solum ex innumeris loca desumere placuit, ut in his Theologi discant, quam parum novis istis interpretibus sit fidendum.

Unus locus est ad Rom. 12. Ubi enim nostra editio habet, *Domino servientes*, novi fere interpretes reddunt, *Tempori servientes*; & tamen nostra litera præferenda est, quam & olim Græci emendati codices habuere. Chrysostomus siquidem, & Theophylactus non legunt τῷ καιρῷ δουλεύοντες, sed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeo Hieronymus in epistola ad Marcellam, cujus initium est, *Post priorem epistolam*, cum lectionem aliam reprehendisset, asseruit, secundum Græcam veritatem legendum esse, *Domino servientes*.

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam ubi nos legimus, *Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est*; isti ex Græco (ut ajunt) fonte sic vertunt, *Qui cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, divisa est uxor & virgo.* Quam posteriorem lectionem D. Hieron. in priori adversus Jovinianum libro docet, non esse Apostolicæ veritatis. Quamquam fatetur se aliquando illum locum in eum sensum edisseruisse, &c. Sic igitur quædam exemplaria, tum Hebraica, tum Græca, olim Hieron. nactus est, multo emendatiora, quam ea, quibus juniores interpretes & expositores fidem suam alligarunt. Cumque nobis opponunt codices quosdam ante annos sexcentos aureis literis descriptos (hos enim fontes appellant) Hieronym. pro nobis illis respondet, inquiens (2): *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo ajunt) literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos.* Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus student, illud sæpe accidit, ut, dum codicum vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quam ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius ferendus non est, cujus emendatio nihil est aliud, quam interpretis veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam; postea vero quam pollicitatione hac depellit invidiam novitatis, multa infert, adjicit quædam, nonnulla mutat; ut lector non aliud possit in locis mutatis intelligere, quam aut veteris interpretis errorem, aut veterum codicum depravationem. Quam bellum erat potius novam editionem confiteri, quam veterem emendatam: ne lectores simplices verbis ambignis deciperentur. Nota sunt ejusmodi plurima loca apud Isidorum Clarium & in veteri & in novo Testamento; proferremque illa, nisi ad alia properaret oratio. Illud tantum admoneo, hujusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpe delectant, parentibus nostris, si nunc viverent, futuras esse molestissimas. Id quod ex primo libro Historiæ (3), quam vocant Tripartitam, colligere licet. *Cum enim* (ut ibi dicitur) *multi Episcopi convenissent, & quidam eorum rogatus esset, ut faceret sermonem populo, vir scilicet eloquio & sapientia præditus, ille locus venit in medium*, Tolle lectum tuum, & ambula: *ubi pro* lecto, Cubile *dixit. Tunc Spiridion Cypriorum Episcopus vir sanctissimus indignatus in eum, & exiliens de cathedra sacerdotali*, Tu melior es (*inquit*) eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis uti confunderis? *Hoc autem fecit populo conspiciente, mediocritatem docens eum, qui eloquii supercilio præsumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incutiendum, cum esset venerandus, & operibus gloriosus, simulque presbyter ævo atque sacerdotis officio.* Quid hic faceret, si Isidori Clarii, quid si Erasmi, quid si Cajetani, quid si reliquorum tam varias & multas versiones & inversiones audiret? Quo putas animo ferret, cum in aliis libris, tum maxime in Davidicis Psalmis, Cajetani lectionem & textum usque adeo a nostro discrepantem, ut vix possis agnoscere, an idem liber sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmosne ad verbum translatos pateretur? Qui in libro de ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, *Nec verbum verbo cura-*

D

(1) *Cap. 11.* (2) *In præfat. super Job.* (3) *Cap. 16.*

curabit reddere fidus interpres, etiam in facris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augustinum asserit Hieronymus sensuum potius veritatem, quam verborum se ordinem conservasse; & ad Suniam & Fretellam boni interpretis regulam ponit, ut non verba verbis quasi paria & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod Cicero in lib. 3. de finibus ait, verbum e verbo exprimere indisertos interpretes solere? Fallitur ergo præ cæteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor Psalmorum versionem dum fidam voluit reddere, reddidit ad Ecclesiæ quidem usum prorsus inutilem.

CAPUT XIV.

In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.

RESPON. AD 1. AC primum quidem, cum Hieronymi auctoritas nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex caufis tunc erat ad fontes recurrendum; una quod non tam turbidi fontes erant, nec primariæ scripturarum scaturigines conturbatæ; altera, quod tunc varietas Latinorum codicum & dissonantia magna erat, nec tolli commode poterat, nisi ad exemplaria Græca atque Hebraica Latina referrentur. Has vero causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifeste patet ex procemio super quatuor Evangelia ad Damasum, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. At modo cum exemplarium Latinorum una apud omnes concordia fit, potius Græca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda: faniorisque consilii est, limpidam aquam e lacunulis defæcatis, quam ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porro (ut ab scholastica disputatione interim excurrere annuente lectore liceat) nos, qui Abraham secundum promissionem filii sumus, puteos fodimus in aliena Palæstinorum regione: at vero Palæstini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere (1). Quos tamen Isaac multa diligentia refodit, ac repurgavit: donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes, *Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: Itaque vocavit nomen ejus Latitudo.* Fodit in hunc omnino modum Ecclesia Romana atque Latina puteos aquarum viventium, hoc est facrarum literarum; invenit autem aquam sapientiæ salutaris; venas vitæ (inquam) invenit: sed in aliena veluti regione Judæorum & Græcorum. At illi puteos oblimare, obstruereque nituntur; quin etiam jurgantur contra nos, & inquiunt, *Nostra est aqua:* fons noster est: qui Hebraicus Græcusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate, ajunt, locutus est Christus, locuti Prophetæ, Apostoli, & Evangelistæ. Vos Latini hospites estis: & has literas a nobis emendicare debetis: nostra opera, nostraque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Judæi, hæretici, curiosi novarum rerum amatores humo opplere contendunt, certantque nobiscum; sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni a corpore, quo pacto illustrabunt ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodo sensa Christi interpretabuntur? Qui adversum nos puguant, num arma nostra sunt instructuri? nequaquam. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus: Ecclesiam scilicet longe lateque dispersam, pro quo nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia *columna & firmamentum veritatis* (2), est civitas Dei, *quam fluminis impetus lætificat* (3). Hæc potavit filios suos mille abhinc annis hujus fluminis aqua. Hanc nos aquam & probare & tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.

RESPON. AD 2. Sed prima argumenta vidimus; jam reliqua videamus. Nam, quod Augustini ac Damasi auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Innocen. vero 20. *distin. cap. de quibus* (4), quem nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus depravatus sit. Existimo enim non Græca, sed Canonica esse legendum, De qua re alio libro fortasse latius.

RESPON. AD 3. Nam illud quidem, quod Erasmus gravissime urgere existimavit, levissimum est. Multa si quidem, quæ Hieronym. primum & in novi testamenti editione veteri & translatione 70. errata esse crediderat, ea post majori diligentia perpendens, aut etiam vel ab amicis, vel certe ab inimicis admonitus, comperit non esse corrigenda; id quod Franciscus Titelmannus in Apologia declaravit. Certe Hieronymus in Hebraicis quæstionibus 70. interpretes notat, quod contra Hebraicam veritatem pro *Amico Opilionem* verterint. Et ipse tamen postea 70. secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia; sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quam 70. Interpretum errorem vitio librariorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursum improbabilius, quam 70. Interpretes viros clarissimos in re apertissima, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Jam vero quam indigne a Laurentio, Fabro, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in una Epist. ad Romanos Franciscus Titelmannus liquido ostendit. Ex qua re satis intelligitur, quantum fidei Aristarchis istis sit habendum.

At

(1) *Genes.* 26. (2) 1. *Tim.* 3. 15. (3) *Psalm.* 45. 5. (4) *Luc.* 5. c. 5. 9. 3.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insimulatur, Osiandri est in Harmonia Evang. argumentum. Atque eandem ante notam veteri interpreti intulerant Nicolaus Lyranus, *Judicum* 10. & Burgen. *Num.* 36. Sed Hieronymus secutus est 70. Quibus consentiunt Damasc. *lib.* 4. *cap.* 15. Eufeb. *lib.* 1. *Eccles. hist. cap.* 6. Epiphan. *Heres.* 78. Ambr. *lib.* 3. *comment. in Lucam*, Niceph. *lib.* 1. *cap.* 11. Beda *lib.* 1. *in Lucam cap.* 10. Quorum libentius ego æmulor negligentiam. Igitur, cum in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de fœminis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hæreditatem sortiuntur. Quæ causa fuit Divi Thomæ, 1. 2. *quæst.* 105. *art.* 2. *ad secundum*, & 4. *Sentent. distin.* 30. *quæst.* 2. *art.* 1. *quæst.* 3. *ad quartum*, ut filiabus Aaron liberum matrimonium concederet; in quibus scilicet ratio hujus legis deerat. Et Levitici 21. jubetur pontifex ducere uxorem virginem de populo suo, non de familia aut tribu sua. Et Judicum 10. constat, Tholaa & Abimelech consanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Isachar, alter ex tribu Manasses. Et vir Levites de sorte Ephraim uxorem duxit de tribu Juda, *Judic.* 19. Josephus *libro quinto annal. cap.* 6. Non ergo falsa est editio nostra, sed est tamen litera sane interpretanda. Quid ergo (nam hoc dicet aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Certe pertinet multum. Nam quando Evangelista scribebat, Judæis erat exploratum, Joseph ex eadem tribu esse; ideo enim ambo in Bethlehem censentur, ut de una videlicet stirpe generati. At Beatam Virginem nullos fratres habuisse, historiæ omnes consentiunt. Itaque viro contribuli nupserat. Quod ergo populo tunc Judaico notum erat, non erat opus, ut Evangelista scriberet: id docuit, Joseph a David descendisse. Qua una re & servavit consuetudinem scripturarum, qua mulierum ingenerationibus ordo non texitur, & vere docuit id, de quo poterat esse controversia. Nam quod Maria ex eadem familia esset, ut quod eo tempore plebi notissimum erat, non putavit Evangelista admonendum.

Argumentum etiam alterum ejusdem Osiandri est in Harmon. Evangel. ubi tradit „ Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum genus non habere, ex quo effici, ut voce masculina vel fœminina pro neutra abutantur. Ut ubi nos dicimus, *Non est bonum hominem esse solum*, imperitus interpres redderet, *Non est bonus esse Adam solus*. Ad eundem quoque modum, loco ejus, quod Hieronymus vertit, *Parvulus es*, perspicue, & vere convertendum est, *Parum est, ut sis inter Chiliarchos, seu principes Juda*. Cujus axiomatis causa aptissime redditur, *Ex te enim*, &c. Quæ ratio ineptissima est, si ad præcedens pronunciatum juxta Hieronymi versionem accommodetur. Quod autem posterius membrum prioris ratio sit, sermonis natura prodit, sensus communis judicat, & Spiritus Sanctus per os Evangelistæ testatur „. Hactenus Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insolentis impudentia. Chaldæa paraphrasis, recentiores Judæi omnes, Septuaginta Interpretes cum Hieronymo consentiunt, & hic unus sibi solus sapit. Sed cum Hebraicus textus conjunctionem non habeat, potest quidem sic tota oratio accipi, ut secundum membrum causa sit primi. Quem sensum pontifices, & scribæ habuerunt, quorum verba fide qua oportuit Matthæus retulit. Potest autem sic etiam accipi, ut posterior pars quasi adversative intelligatur, quo sensu accepit Hieronymus, ut patet ex commentariis in Michæam. Ac si rem ipsam diligentius animadvertas, parum certe interest, utro modo accipiatur oratio. Quocirca ridiculus est Osiander, qui in re nihili tantas tragædias excitet.

Illud est facile, quod tertio loco additur. Nam Codices 70. Interpretum interrogandi notam habuere, & ita converterunt, *Nunquid irascetur per singulos dies?* Et Augustinus quidem, licet sine interrogatione legerit, nostrum tamen sensum expressit, inquiens, *Longanimis, & non iram adducens per singulos dies*. Itaque 70. Interpretes optime sensum illius versiculi videntur expressisse, si antecedentia consequentibus hærere debeant. Quod vero Calvinus cap. 5. Institut. objicit, frigidum id languidumque est, tum quoniam, ut quibusdam placet, de amore, & odio prædestinationis, & reprobationis loquitur Salomon, idque suaderi putant ex eo, quod subjungitur, sed omnia in futurum servantur incerta; tum quoniam secundum communem legem loquitur, atque ad communem etiam loquendi formam orationem accommodat, qua cum ignoret homo an amore dignus sit, vere dicit, *Nescit homo, utrum odio vel amore dignus sit*; tum quoniam, ut alias in eo libro sæpe argumentantis locum assumit, atque personam non definientis. Itaque eo capite argumentatur a principio statim, multa mala consequi ex eo, quod omnia æque eveniunt justis, & impiis in hoc mundo. Unum autem ex absurdis, quæ proponit, est, quod sint in domo Domini servi differentes, alii boni, alii pravi, & tamen Dominus non declaret, quem amet, quem odio prosequatur: sed ita benigne se erga impium, ut erga pium gerere videatur; nec minus gravis & severus sit erga bonos servos, quam erga improbos. Omnia enim bona, malaque hujus vitæ utrisque sunt communia. Nihil ergo falsi nostra editio continet, sive primum, sive secundum, sive tertium hunc sensum amplectamur.

Nam quod suspicantur quidam, Matthæi 24. interpretem falso pro *Fulgore Fulgur* reddidisse, ideo, quod non fulgur exit ab oriente, & protenditur usque in occidentem, sed fulgor, periculum argumentum est. Primum enim, si quis hoc in loco error inest, hunc non interpretis, sed librariorum fuisse, ad veritatis similitudinem

videbatur esse propensius. Voces quippe illæ, *Fulgur*, & *Fulgor*, usque adeo similes sunt, ut proclive sit unam pro altera substituere (1). Quare parum æque ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deinde interpretis peccatum hic nullum omnino esse potuit, ubi græca omnia exemplaria & vetera, & nova consentiunt, nec aliud, quam [illegible] legunt, quæ utique vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiamsi græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatim oritur, ejusque adventus diu præsentitur, antequam appareat. Illius itaque fulgor non inexpectatus advenit. Dominus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, & inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissime exprimitur, quod priusquam expectes, jam emicuit & abiit. Et quanquam fulgur non pertingit ab oriente usque in occidentem, si ad Philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum & inexpectatum quidem, sed conspicuum omnium oculis adventum Christi, satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioqui arguatur Divus Thom. quasi perspectivæ facultatis indoctus, qui explicaturus quemadmodum res divinæ in humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, imago conspicitur; quod licet revera ita non sit, nobis tamen ita videtur: quinetiam arguatur Moyses tamquam Astronomiæ imperitus, qui duo luminaria magna posuit, cum sint alia multo majora. Sed sensui nostro alia duo maxima apparent; nec alienum est a sacræ Scripturæ auctoribus sese populo rudi attemperare, loquique, ut vulgus solet. Hisce vero rebus exempla plura ego adjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Heliu certe juxta hanc rationem illud dixit, *Ab inferioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus*: Job trigesimo septimo. Ad eundem modum Propheta ait, *Qui fundavit terram super aquas*: quasi aquæ inferiores sint, cum tamen emineant, ut decimotertio libro ostendemus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt, comedisse dicuntur, non quod revera comederint, sed quod comedere visi sunt. Quamquam Justinus figurate accipit, perinde ut ignis devorare & excedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Triphone. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarent interpretes, non oportere semper easdem omnino res, quæ in Hebræo sunt significatæ sermone, in Græcum, Latinumque transferri; sed satis esse quandoque, si proxime, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sacris etiam literis convertendis præ se tulerunt, quod de lege interpretandi est a Cicerone dictum, verba non numeranda esse, sed ponderanda, sensumque sensui ita reddendum, ut qnoad fieri posset & liceret, verborum quoque interdum neglecta cura, lectoris intelligentia juvaretur. Id vero tum vel maxime licere sibi arbitrati sunt, cum Hebræi auctores similitudine unaqualibet aut animalis, aut arboris, aut fruticis, aut herbæ, aut rei denique alius usi essent, quæ esset Græcis ac Latinis incognita; ut Esaiæ 1. ubi Latina editio habet, *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis*, Hebraice habetur *Ela*, quæ vox, si 70. Interpretibus, ac Hieronymo etiam ipsi in commentatiis credimus, Terebinthum magis, quam quercum sonat. At quia Terebinthus est arbor peregrina, & incognita, soloque apud Latinos nomine celebrata, non incongrue Terebinthi loco Quercus posita est, arbor omnibus & linguis, & gentibus manifesta. Psalmo item 101. pro pelicano in Hebræo habetur *Lika*, pro nictycorace autem *kokom*. Illud alii monedulam, alii onocrotalum, alii pelicanum: hoc, partim hubonem, partim cuculum, partim noctuam reddiderunt. Ac 70. Interpretes quidem vocem Hebræam, quam Hieronymus in onocrotalum perpetuo vertit, nunc in pelicannm, nunc in avem, nunc etiam in leonem transtulerunt. Nec vero ita id factum est ab illis, quod voces essent multiplices & ambiguæ, sed quod cum apud Hebræos animantium præsertim, plantarumque vocabula penitus iguorata sint, nihil referre existimarunt, unamquamlibet ex rebus similibus poni, si idem omnino sensus remaneret. Similitudo enim ibi quæritur, in qua res omnes illæ conveniunt, non alia quævis propria, specialisque natura. Quemadmodum etiam cum apud Latinos proverbialiter dicitur, *In præsepio canis*; si Hispane quispiam verteret, *el perro del ortolano*, Olitoris canis, optime profecto interpretaretur; quoniam sub re, & voce diversa unus idemque sensus esset lectori insinuatus. Quamobrem illa Cajetani religio nimia fuit, qui Esaiæ 1. vocem *Ela* noluit in Latino exemplari mutari: quasi periculum esset, si aut quercum, aut terebinthum, aut aliam quamvis similem arborem legeremus. Ex eadem quoque re illorum error coarguitur, qui, quoniam ibi Hieronymus onocrotalum reddit, ibi fere Septuaginta reddunt pelicanum, eandem esse avem existimarunt. In quo errore auctor etiam commentariorum fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos circumferuntur. Ea vero Divo Hieronymo tribuere, manifestariæ ignorantiæ esse vel ex hoc uno loco aperte convincitur (2) Ait enim hic auctor, pelicanum Latine dici onocrotalum. Ecqua autem ignoratio major esse potest, quam vocem onocrotali Latinam existimare? Sed de eis hactenus. Nunc illud etiam atque etiam asserimus, in hujusmodi comparationibus transferendis nihil omnino interesse, an res eædem

(1) *Origenes a fulgure, de quo primum locutus est, ad fulgorem deinde labitur. At nec Græcum nomen idem utrumque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similes, cognatæque sunt, sed valde diversæ.*

(2) Non nego omnia illa esse Hier. Credo enim in quosdam Psalm. eum commentaria edidisse.

Digitized by Google

dem in easdem, an in similes & proximas convertantur, si sensus non diversus, sed idem est.

Quid quod cum Latinis res ipsa Hebræa & nomenclatura deest, si interpres ex re agnata & vicina rem nobis alias incognitam nominavit, nihil prorsus absurdi fecit? Quin rem tentavit interpretibus universis aut ex auctoritate, aut ex vicinitate concessam, ut autem nomen Latinum ad significandum imponeret, aut certe ad rem similem vel proximam insinuandam transferret. Cum itaque Jonæ c. 4. alii cucurbitam, alii hederam converterunt, usi sunt illi quidem jure suo, nec verborum religione astricti debuerunt committere, ut illo in loco nullam omnino rem nec Græci intelligerent, nec Latini. Non est autem huic illud dissimile, quod Danielis Prophetiæ objecit Porphyrius, confictam esse scilicet, nec haberi apud Hebræos, sed Græci sermonis esse commentum: quia in Susannæ historia contineatur, *ἀπὸ τοῦ πρίνου, πρίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ σχίνου, σχίσαι*. Quam etymologiam Græco magis sermoni convenire, quam Hebræo. Cui quoniam id quod Eusebius, Apollinaris, atque Hieron. responderunt, ab ecclesia reprobatum est: multo nos verius respondemus, hoc interpretem Græcum facere potuisse, aut jure potuisse quidem, quod Latinus interpres reformidavit. Non enim necesse erat, easdem arbores eo loco reddi, quas lingua habeiet Hebræa, quoniam si eædem redderentur, non solum etymologia servari non poterat, sed nec prophetiæ festivitas, nec ratio sententiæ. Alias ergo vel similes, vel proximas vertit, in quibus judicii prophetici & acumen servaretur & causa. Prætetquamquod arbores illæ a Propheta Chaldæo sunt nominatæ sermone: nec opus est, solicitos nos esse, si in Hebræo nec illæ, nec similes habeantur.

Argumentis igitur, quibus editionis nostræ veritas impugnari solet, abunde, ni fallor, responsum est. Quanquam nonnulla de industria prætermisi, quæ scilicet faciliora visa sunt, quam quibus refellendis deberem aut oleum, aut operam sumere. Quale illud est, quod Faber Stabulensis ait, Ecclesiam interpretis errore versatam impie pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*. Qua in re quam indocte & inconsulte, quam temere & insipienter errarit, non esset difficile ostendere, nisi ante nos Erasmus magna argumentorum vi eandem causam evicisset.

Certe interpres epistolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodum auctores gravissimi prodidere. Horum utrumlibet impietatis insimulare, piaculum erit. Ecclesiam quoque accusare, quæ eam probarit epistolam, in qua error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Jam reliqua persequamur.

Enimvero cum historia Susannæ post ea tempora Ecclesiasticus usus approbarit, & Danielis prophetæ nomine populo legerit, cumque Tridentinum Concilium sua quoque id definitione firmaverit, ea certe historia nunc a fidelibus recipienda est. Africanus quidem Origeni objecit, quod historia Susannæ ficta videatur, & aliena a scriptura prophetica, ut Eusebius testis est lib. 6. cap. 23. At illi tamen, ut idem Eusebius ait, *Origenes manifestissime rescribens asserit, nequaquam Judæorum commentis, & fabulis auscultandum, sed hoc solum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod 70. Interpretes transtulissent; nam id esse solum, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit*. Hæc Eusebius. Idem vero refert Hieronym. in catolog. de Julio hoc Africano loquens; & Hieronymus ipse lib. 1. Apol. adversus Ruffin. quæ in præfationibus dixerat, ea purgat, inquiens: *Quod autem refero, quid adversus Susannæ historiam, & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine Hebræico non habentur, Hebræi soleant dicere; qui me criminetur stultum, se sycophantam probat: non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicerent, explicavi*. Hactenus Hieronymus.

Respon. ad 5. Ad illud ergo argumentum, quoniam nolumus esse longi in singulis explicandis, breviter respondetur, eum locum ex priori epistola ad Corinthios bifariam apud Græcos legi, & ut vulgata habet editio, & in hunc modum, *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur*. Cujus rei auctor est Didymus; & Hieronymus in epistola ad Minerium, & Alexandrum. Neutra autem lectio a viris Ecclesiæ reprobata est. Quin admonuere semper, lectionem dubiam, & variam esse; nec alterutram ex eis ut certam & exploratam amplexi sunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem Doctores Ecclesiæ tanquam exploratam & catholicam asseruere. Quod idem in alia parcicula qualibet Latinæ editonis fieret, si idem penitus contigisset. At ubi doctores catholici unam, & eandem lectionem sine varietate tenuerunt, nec ancipitem assertionis libravere sententiam, nobis non licet Latinam editionem in quæstionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Erasmi, Fabri, & Cajetani sententia probari potest, qui in re, ubi nihil interest, utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio redderet plausibiliorem. Id quod gentile his est, qui curiosa sectari volunt magis, quam solida. Nos autem Origenem Didymum, Athanasium, Augustinum (1), Cyprianum, Tertullianum, communemque Latinorum consensum sequi malumus. Nam & Acacius Cæsareæ civitatis Episcopus apud Hieronymum (2) in plu-

D 3

(1) *Lib. 20. de civit. Dei, c. 20.*
(2) *Ad Miner. & Alex.*

pluribus Græcis exemplaribus lectionem nostram haberi dicit, aliam vero in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chrysostomus, & Theophylactus in commentariis, & Hieronymus quoque in epistola quadam ad Marcellam (1) scripsere. Sed, quod ante dixi, male habet, in rebus, quæ in utramque partem controvertantur, nova delectare Theologos magis, quam vetera, eaque usu parentum nostrorum comprobata. Ac de quinto argumento satis.

Ad id vero, quod sequitur, hoc habeto responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritus sancti peculiari dono Scripturam sacram existimant se posse vel intelligere, vel interpretari (2). Quod utique donum quanto magis sacris litteris intelligendis atque interpretandis opus est, tanto rarius difficiliusque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominum diligentia præstat. At si spiritus quidem peculiaris, non tam ob ipsius, qui percipit, quam ob Ecclesiæ utilitatem, gratuita Dei miseratione donatus sacrorum librorum interpreti desit, jejuna erunt & frigida omnia, quamlibet elaborata, & diu ante excogitata & inventa fuerint; imo falsa erunt in interpretatione pleraque humano sensu intelligentiaque traducta. Nam interpretationem Scripturæ prophetiam, & inspirationem Dei credit Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. & Apostolus in priori ad Corinthios epistola inter reliqua Spiritus Sancti dona commemorat; nec philosophiam, sed prophetiam vocat: videlicet quod sacris litteris explicandis eodem spiritu opus sit, quo ipsæ sunt conditæ, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus posteriori sua epistola (3) confirmat, inquiens: *Habemus firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Hoc autem, quemadmodum ante nos viri clarissimi intellexerunt, eum habet sensum, Bene quidem facitis prophetis attendentes: sed id primum intelligite, divinas prophetias humana & propria interpretatione non intelligi. Spiritu enim sancto locuti sunt sancti Dei homines, & animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Quis enim cognovit sensum Domini? Atque idipsum Esaias significavit, inquiens (4). *Dominus dedit mihi linguam eruditam ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum*; & apud Lucam (5), *Aperuit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent scripturas.* Quo testimonio probat Hilarius in Psalm. 115. scripturarum intelligentiam donum Dei esse. Quod si scripturarum intelligentia donum Dei est, scripturas autem interpretari, nemo, nisi qui intelligit, potest: conficitur utique, sacrarum literarum in aliam linguam versionem sine Dei peculiari gratia nemini posse contingere. Alioqui si D. Hieronym. sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularem, trium linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem, cum his omnibus abunde se noverit instructum, cur in epistola ad Desiderium deprecatur alienarum orationum adjutorium, ut eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinum eos possit transferre sermonem? Cur item in epistola ad Paulinum Scripturas sanctas interpretaturus, *Revela*, inquit, *oculos meos; & considerabo mirabilia de lege tua? Lex enim spiritualis, & revelatione opus est, ut intelligatur*: & rursum, *quanti*, inquit, *hodie putant se nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reseraverit, qui habet clavim David*: & in illud ad Galat. 1. *Sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Christi*, *Omnis*, ait, *qui evangelium alio interpretatur spiritu, quam scriptum est, credentes turbat, & convertit Evangelium Christi; ut id, quod in facie est, post tergum faciat, & ea, quæ post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam sequitur, posteriora ponit in faciem; si quis Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt*: & posterius eodem quoque cap. in illud, *Notum vobis facio Evangelium, quia non est secundum hominem*, & cætera, *Marcion, & Basilides*, ait (6), *& cæteræ Hæreticorum pestes, non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum Sanctum, sine quo humanum fit Evangelium quod docetur. Nec putemus in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis.* Hactenus Hieronymus. Qui si vera dicit, cogit nos profectos credere, aut veterem interpretem Spiritus Sancti peculiari dono sacras literas convertisse, aut Ecclesiam Latinam multis retro seculis non Dei habuisse Evangelium, sed hominis. Cum igitur objicis, interpretem non fuisse Prophetam; sane vero propheta non fuit, habuit tamen (ut Titelmannus recte asseverat) Spiritum quendam prophetico vicinum & proximum; qualem necessarium esse ostendimus sacris literis interpretandis: imo qualis erat necessarius, ut Ecclesia Latina editionem sacrorum librorum haberet, quam tuto in fide & moribus sequeretur. Jam

(1) Initium epist. est, *Magnis nos provocas*. (2) Jamblicus Pythagoræ doctrinam ait, quoniam divinitus tradita fuerit, nonnisi quopiam Deorum interpretante intelligi posse. Itaque invocandum esse Deum a discipulo, cum Deorum auxilio egeat. (3) *Cap.* 1. 19. (4) *Esa.* 50. 4. (5) *Luc. ult.* 45. (6) 1. *quæst.* 1. *Marcion.*

Digitized by Google

Jam ad postremum argumentum facile respondemus. Quod si Latinorum ad Græca Hebraicaque collatio a nobis negligeretur, exemplo D. Ambrosii tueri nos utcunque possemus, qui cum Græce sciret, & commentarios in sacras literas ederet, sæpe tamen non est dignatus Græca consulere, etiam ubi diversitatem aliquam lectionis esse constabat. Videre hoc est in commentariis super caput duodecimum epistolæ ad Romanos. Quod si interpretum etiam magis varietate turbamur, quam juvaremur, Sophronii nos excusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymum (1) fatebatur. *Nos vero nec versiones novorum interpretum, nec linguarum peritiam, nec ad Græca & Hebraica exemplaria Latinorum collationem damnare volumus; quin potius magnopere commendamus.* Nam si Augustinus de doctrina Christ. lib. 2. cap. 11. vulgarium etiam & parum doctorum interpretum versiones plus adjuvare inquit intelligentiam, quam impedire, ego varias doctissimorum hominum editiones jure reprehendere nec possum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum deprecer, qui nos aut miseros & barbaros, bonarumque literarum expertes, aut etiam laborum alienorum invidos reprehensores calumniari possunt; ego in linguarum cognitione plura etiam commoda ad sacras literas intelligendas esse fateor, & id quidem peringenue. Tantum abest, ut linguarum peritiam insecter.

CAPUT XV.

De linguarum Hebraicæ & Græcæ utilitate.

PRincipio enim sunt linguæ utilissimæ, ubi differitur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles alienæ linguæ ad fidem instituuntur. Quæ causa vel sola redditur in illa Clementina 1. *de magistris*, propter quam linguæ sunt in academiis perdiscendæ. Alioqui, quorsum attinebat Arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur? Qua de re, leviter motus videtur Erasmus, (2) ut Clementinæ hujus argumento assereret, ad sacras literas intelligendas Hebraicam, Græcamque linguam esse necessarias. Altera linguarum commoditas est in his dictionibus explicandis, quæ magnam emphasim habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus sermo exprimere non valet. Hujusmodi dictiones multas cum in Hebraicis quæstionibus, tum in commentariis adnotavit Hieronymus. Nos unam aut alteram exempli causa ponemus. Ut Marc. 6. interpres reddidit, *Et cum dimisisset eos*; ubi verbum tamen Græcum ἀποτάξασθαι non significat simpliciter dimittere, sed dimittere benigne ac gratiose, quemadmodum amicis celebrato convivio benevole valedicimus. Qua in re Evangelista Græce scribens, Jesu Christi etiam erga rusticos summam comitatem & gratiam commendavit. Id quod Latina voce exprimi vix potest. Et in epist. ad Ephes. pro eo, quod nostra editio habet, *A constitutione mundi* Græce habetur καταβολῆ, cujus vocis emphasim Hieronymus in commentariis explicare volens, *Non idipsum* (inquit) καταβολὴ; *quod constitutio sonat; unde & nos propter paupertatem linguæ & rerum novitatem, & (sicut quidam ait) quod sit Græcorum sermo latior, & linguæ felicior, conabimur non tam verbum transferre a verbo (quod impossibile est) quam vim verbi quodam explicare circuitu:* καταβολὴ *proprie dicitur cum quid deorsum jacitur, vel cum aliqua res sumit exordium. Unde & hi, qui ædium futurarum jaciunt fundamenta,* καταβεβλημέναι *dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, quod Deus universa sit machinatus ex nihilo, non conditionem, non creaturam atque facturam, sed* καταβολὴν, *id est, initium fundamenti ad eum retulit.* Hactenus Hieronymus. Et 1. lib. adversus Jovinian. tractans illum locum 1. Corinth. 7. *Non ut laqueum vobis injiciam, Sed & proprietatem,* ait, *Græcam Latinus sermo non explicat; quibus enim verbis quis possit dicere*, &c. unde & in Latinis codicibus ob translationis difficultatem hoc penitus non invenitur. Cujusmodi sunt & alia exempla plurima, quæ nos causa brevitatis omittimus. Legat multa qui volet apud Hilarium in expositione Psalmorum, pluribus in locis asserentem (3), Latinum sermonem plenam Græcæ literæ intelligentiam non reddere. Ambrosius quoque in explanatione Psalm. 118. Latinos, ait, non posse in omnibus vim Græci sermonis exprimere quod in Græco plerumque major sit vis & pompa sermonis. Qua in re plurimum Theologos juvare possunt Erasmi in nostrum Testamentum adnotationes, nisi eas tam multis erroribus aspersisset.

Est alia quoque utilitas ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura, præsertim cum apud Græcos & Hebræos est æquivoca. Sic enim dictiones polysemas & ambiguas dialectici nostri vocare solent. Nam interpres unam solam vocabuli significationem reddere potuit. Ut Eccles. 2. ubi nostra editio habet, *Cogitavi abstrahere a vino carnem meam*, alii vertunt, *Trahere in vinum carnem meam*, alii, *Attrahere in vino carnem meam*. Cujus qui-

 dem

(1) *Hieron. in epist. ad Sophronium.* (2) *In præfat. super Laurentii annotat.*
(3) *In Psal. 65. in illum vers. Psalm.* 118. Omnis consummationis vidi finem; *& in illum*, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum; *& in illum*, Deduc me in semitam mandatorum tuorum.

Digitized by Google

dem contrariæ omnino versionis contrarius verbi Hebraici significatus causa fuit. Quod & Hieronym. ipse in commentariis admonuit. Atque 1. lib. Apologiæ adversus Ruffinum, tractans illud 2. Psalm. *Apprehendite disciplinam*, pro quo ipse interpretatus est, *Adorate filium*, vel etiam, *Adorate pure*, *Nisi* inquit *prolixum esset*, *& redoleret gloriolam*, *iam nunc tibi ostenderem*, *quid utilitatis habeat magistrorum limina terere*, *& artem ab artificibus discere*; *& videres*, *quanta sylva sit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum*, *quæ res diversæ interpretationi materiam præbuit*, *dum unusquisque inter dubia*, *quod sibi consequentius videtur*, *hoc transfert*. Hactenus Hieronym. Ambrosium item vide, in Psalm. secundum de verbo, *Beresit*. Ambiguitas etiam in aliena lingua festivum quandoque vocis usum lusumque præbet, qui in nostra non solum conservari nequit, sed ne sensus quidem germanus sine magna licentia reddi. Ut Hierem. primo, pro eo, quod nos habemus, *Vigilantem*, in Hebræo est vocabulum, *Soced*, quod ambiguum est, nucemque & vigilias significat; ut Hieronymus ibidem & in Ecclesiastis cap. ult. differit. Dum itaque Prophetæ in visione virga nucea seu amygdalina fuisset ostensa, rogatus a Domino quid videret, Hebræa lingua virgam *Soced* se videre respondit. Tunc ergo Dominus sermonis occasione ludens, *Bene*, inquit, *vidisti*: *quia vigilabo ego*, &c. Ita quamquam Hieremias in una significatione nomen accepit, at Dominus ad alteram flectens, fecit ex sermonis ambiguitate concentum sententiæ elegantissimum, ut si sydus quoddam cœleste quis videns, canem se videre diceret, scite illi diceretur, *bene vidisti*, *Canis enim laterabit te*, &c. Jam vero si interpres Latinus *Soced* in nucem transtulisset, quod 70. fecerant, absurde sane subjungeretur, *Bene vidisti*, *quia vigilabo*, &c. unde coactus fuit nova quadam, insolitaque interpretandi licentia, virgam vigilantem Latinis auribus reddere. Quæ ego afferere non auderem, nisi auctor gravissimus Hieronymus (1) astruxisset.

Quarta utilitas in linguarum eruditione est ad cognoscenda idiomata, phrases, & proverbia linguæ alienæ ut sunt illa (2), *Ne respicias post tergum*, & (3) *neminem salutaveritis in via*; quibus maxima quædam itineris celeritas quasi proverbialiter & figurate significatur. Illud etiam per proverbialem figuram apud Hebræos atque Hispanos dicitur, (4) *Omni habenti dabitur*, *ab eo autem*, *qui non habet*, *& quod habet auferetur ab eo*. Sic apud Ecclesiasticum (5) de consiliario infido & traditore dicitur, *A consiliario serva animam tuam*, *ne forte mittat sudem in terra*, *& dicat tibi*, *Bona est via tua*. Sic Hebræa phrasi, *filii excussorum* robusti & expediti dicuntur. Qua de re Hieronym. lege in epistola ad Marcellam, cujus initium, *Beatus Pamphilus*. Sic *filiæ carminis*, Ecclesiast. 12. aures intelliguntur. Sic Saul *filius unius anni* dicitur, cum regnare cœpisset, id est, innocens. Nisi (quod Eucherio visum est) ita intelligas, Saulem electum a Samuele uno anno domi tacuisse, & expleto anno cœpisse regnare. Sed de hoc exemplo alias. Nam vitio scribentium forte, pro 21. anni, unius anni inducitur. Sic Nemrot robustus venator coram Domino, id est, sub cœlo, quasi robustissimus omnium hominum, qui sub cœlo erant. Scio quosdam ita interpretari, ut venator coram Domino dictus sit, quasi Dei venator: quod significaretur civilem unius monarchiæ potestatem vindictam esse a Deo approbatam, ut quæ Dei administra sit. Sed id, quod prius dixi, Hebræorum doctissimis placet. Vel certe venator coram Deo vocatur, id est, sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem societatem coegit.

Sic pluisse Dominum a Domino, Hebraismum esse quidam existimant, id est, desuper: sed filium a patre intelligunt Euseb. lib. 1. Ecclesiast. Hist. cap. 1. Hieronym. Oseæ 1. Irenæus lib. 3. cap. 6. Basilius lib. 5. contra Eunomi Marcellinus ad Salomonem Episcopum, Concil. Sirmiens. canon. 15. Ac certe, ut alios libros veteris Testamenti prætermittamus, Salomonis Proverbia, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis & sermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hæbræos proverbiali figura dicitur, id apud Latinos nullum quandoque proverbium est; quod plerique ignorantes, in proverbiorum expositione aut ad allegorias confugiunt, aut varia etiam deliramenta confingunt: multoque melius fuerat, simpliciter inscitiam confiteri, quam imperitiæ suæ alios hæredes facere. Horum ego Latinorum errata facilem commemorarem, nisi aliud hujus temporis ratio postularet; & nos aut reverentiæ, aut benevolentiæ causa neminem hic certo nomine volumus lacerare. Illud constat, Parabolas aliud in medulla, aliud in superficie polliceri, neque hoc sonare, quod scriptum est. Ex quo, ut Hieronym. in Ecclesiast. cap. ult. ait, manifestum fit, Proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, patentia habere præcepta, sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis divinum sensum altius perscrutandum. Id quod sine Hebrææ linguæ peritia difficulter, ne quid amplius dicam, faciemus. Juvaret autem Hierony-

(1) *In* 12. *cap. Eccl. & in* 21. c. Hier. (2) Gen. 19. 17. (3) Luc. 10. 4.
(4) *Hispane*, Noseas ordoni visto: *idest*, *nullam moram facias*. Al rico todos le dan *&c.* al pobre aun lo que tiene le qui tan. Habla con vos y coge piedras con plos les.
(5) *Cap.* 37. 9.

ronymus vehementer Latinam intelligentiam, si commentarios in libros Proverbiorum edidisset. Nam, qui circumferuntur, quanquam Hieronymo in Decretali tit. de constit. tribuuntur, Hieronymi tamen non esse liquido deprehenditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria videlicet typographorum, aut eorum, qui exscripsere, imperitia obrepserunt. Ut Josue 11. cap. *Non fuit civitas, quæ se non traderet*; ubi secunda negatio superfluit, ut ex consequentibus manifeste colligitur. Sed quia fortasse 70. interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt verbum *Tradidit* ad suppositum aliud referre, & pronomen *Se* vel expungere, vel omittere. Item Psalm. 29. *Ut videam voluntatem Domini*, pro *Voluptatem*, Græce τερπνότητα: & in tit. Psalm. 62. *Idumææ*, pro *Judææ*, ut Græca omnia Hebræaque exemplaria demonstrant. Et Psalm. 65. *Et exultavi sub lingua mea*, pro *Exaltavi*, id quod tam ex Græcis, quam ex Hebræis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendum Psalm. 19. *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt*; pro, *Obliquati sunt*: sic enim Hieronymus vertit, *Incurvati sunt*; & consentiunt cæteri interpretes. Ac Psal. rursum 124. *Declinantes autem in obligationes*, pro *Obliquationes*; Hieronymus reddidit *pravitates*; Felix *perversa*; alii *iniquitates*. Consentit hic Titelmannus. Verum hæc duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem Græce habetur συνεποδίσθησαν, συμποδίζω autem est, obligo, nexus impedio, & implico. In posteriore vero Græce legimus στραγγαλιάς, quæ vox Latinis est obligatio, nodus, & nexus implicatus; quemadmodum & Nazianzenus in orat. usurpavit. Ac Hieronym. in Esaiæ cap. 58. obligationes nobiscum legit. Unde & nodus gutturis, & locus strangulationis, στραγγάλη Græcis dicitur: & στραγγαλίω, strangulo, suffoco. Illud sane corruptum est in Psalmo 106. *Effusa est contentio super principes*, pro *Contemptio*; Græce, ἐξουδένωσις. Quam eandem vocem, Psal. 122. in *Despectionem* vertit interpres. Ruffinus autem libro 8. Hist. Eccl. cap. 1. illud ita convertit, *Effusa est contumelia super principes*. Et Job. 19. *Vel celte sculpantur in silice*, pro *Certe* (1), & Lucæ 10. *Suspiciens*, pro *Suspirians*, ὑπολαβών, tametsi auctor libelli de vera & falsa pœnitentia, qui nomine Augustini circumfertur, communem errorem secutus est; Et Lucæ decimoquinto, *Evertit*, pro, *Everrit*, σαροῖ; & primæ ad Corinthios 2. *Spiritualiter examinatur*: pro, *Examinantur*, ἀνακρίνεται; & capitulo 10. *Omnes, qui de uno pane*, pro, *Omnes quidem*; & cap. 15. *Quotidie morior propter gloriam vestram*, pro *Per gloriam*. Jurat quippe ibidem Apostolus, & particula νὴ adverbium jurantis est apud Græcos. Et ad Hebræos cap. 5. *interpretabilis sermo*, pro *ininterpretabilis*, hoc est, ineffabilis, explicatuque difficillimus, quemadmodum ex Hieronymo in Epist. ad Evagrium liquet. Atque idem Hieron. in quæstion. Hebr. Genes. 3. legendum ait, *Ipse conteret caput tuum*, non *ipsa*. Cum enim apud Hebræos nentro genere ad semen referatur, interpres rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit *Ipse*. Quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt *Ipsa*. Ut illa prætereamus, quæ Augustinus Eugubinus commemorat. *Sicut cervus desiderat umbram* (2), pro *Servus*; & *solis ardore* (3), pro *Salis*; & *Sitivit anima mea ad Deum fontem* (4), pro *Fortem*: & *interfecta est terra a sanguinibus*, pro *Infecta*. Nam & Psal. 10. pro eo, quod nos habemus, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, Divus Hieronym. legendum credit, *Anima sua*, hoc est ipsius: refertur enim anima sua, ad Deum, non ad peccatorem. Sensus autem mirifice conveniet, ut Deus scilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, & justum & impium; sed impium tamen reprobare: odium enim Dei reprobatio est. Nos autem Græca 70. interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, sequi possumus. Non enim illa habent, τὴς ψυχῆς, sed τὴν ψυχὴν. Atque fortassis hinc illud apud Tobiam acceptum est (5), *Qui autem faciunt iniquitatem, hostes sunt animæ suæ*. Similiter & in Epistola ad Suriam & Fretellam, pro eo, quod in Psalm. 5. legitur, *Dirige in conspectu tuo viam meam*, legendum contendit, *Dirige in conspectu meo vitam tuam*. Sic enim ipse verterat, *Dirige ante faciem meam viam tuam*. At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria sequimur; & vulgatam lectionem, cum fieri sine poteit, approbamus. Simile illud est ad Philippen. 3. *Qui spiritu Deo servimus*, ubi *spiritus* legendum esse credit Ambrosius lib. 2. de Spiritu Sancto, cap. 6. Nec solum in Latina Lingua hujusmodi errores accidunt; sed eos etiam in Hebraica & Græca deprehendimus. Deprehendit Cajetanus ac vere ille, meo judicio quidem, 2. Regum 21. vocem *Michol* falso ab Hebræis pro *Merob* fuisse substitutam, ut patet 1. Reg. 12. Deprehendit quoque Hieronym. in Psal. 131. septuaginta interpretes non χήραν, id est, *viduam*, sed θήραν, idest, *venationem* transtulisse, sed propter vocum similitudinem pro, θήρα, id est, *venatione*, χήραν, id est, *viduam*, esse suppositam, maxime quia in sequenti versiculo *Pauperes* sequebantur. Nisi forte Latinus interpres *Victum*, aut *Venationem* reddidit, & error obtinuit, ut *Vidua* legeretur. Nam vox Hebraica nullo modo viduam, sed venationem, victum, viaticumque significat. Hujusmodi menda gravi ratione, prudentique consilio corrigi possunt. Nam illos quis ferat, qui sicut est apud Quinctilianum, dum librariorum insectantur inscitiam, produnt suam? & dum libros

(1) *Vid. Job.* 12. (2) *Job.* 7. 2. (3) *Deut.* 29. 23.
(4) *Psalm.* 41. 3. (5) *Cap.* 12. 10.

Digitized by Google

libros sacros mendis (ut ajunt) scatentes purgare volunt, contaminant? Fateor siquidem proclive fuisse & facile indocto, & negligenti librario, præsertim in verborum & rerum nonnulla similitudine, ea, quæ recta erant, explodere, & quæ erant depravata, substituere; fateor etiam, tantam fuisse olim in sacras literas reverentiam, ut, quæ menda quamlibet dilucida semel irrepserant, religio fuerit attingere: sed video quoque hujus temporis improbam temeritatem, quæ adeo nihil non audet sacris codicibus corrigendis, ut Manichæi olim parum in hac re immodesti fuisse videantur, quos August. ad Hieron. scribit (1), multa divinarum scripturarum loca vitiata esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis, sed a quibusdam (nescio quos) codicum depravatoribus. Verum hæc hactenus (2). Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40. c. Ezechielis scribit, omnia prope verba Hebraica, & nomina, quæ in Latina translatione sunt posita, nimia esse vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendentur, Hebraicæ linguæ cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhuc integra & illibata manerent omnia, sed ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacræ mysteria aperiuntur, sine hujus linguæ peritia non habentur: ut August. 2. de doct. Christ. cap. 16. auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parum beneficii eos Latinis hominibus contulisse, qui Hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam loca, scilicet quæ vel apertius ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem (3), *Erat quidam regulus;* pro quo Græce, *βασιλικὸς*, hoc est, de aula regia, seu Palatinus, ut Hieron. in Esaiam (4) annotavit. Videtur interpres Græce legisse, *βασιλίσκος*. Græca vero exemplaria habent omnia *βασιλικὸς*, id est, regalis, seu regius. Qua ex re conjectura fit, interpretem *Regalem* vertisse, sed a sciolo *Regulum* esse suppositum. Et Joannis primo, *Qui post me venturus est, ante me factus est*, quod evidentius verteretur, *Mihi præpositus*, seu *ante latus est*, ut August. super Numeros, quæst 51. & super Joannem homil. 3. subnotavit: & Actor. 27. *Cum non esset tuta navigatio, eo quod jejunium jam præteriisset*, pro eo, *Quod ultra tempus sustinuissent inediam*: & ad Roman. 12. *Non vosmetipsos defendentes*, pro *Ulciscentes*. Nam numerum bestiæ, qui Apoc. cap. 13. scribitur, sine alphabeti Græci secundum ordinem arithmeticum intelligentia, aut vix, aut certe nullo modo exponere possumus. De qua re 14. libro (5) fusius disseremus.

Septima utilitas, ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. Ut, *filius hominis* in Evangelio dicitur Christus. Ubi cum genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur: ut non filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis juxta Hebraicam phrasim dicitur, ut filius terræ, homo obscurus & contemptibilis; qua utique nomenclatura Dei filius identidem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia. Quamquam, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Hujusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo, *Salutat vos Cajus hospes meus, & universæ Ecclesiæ*, ubi, *Universæ Ecclesiæ* casus gignendi est, non nominandi, ut Cajus intelligatur, non Paulum modo, verum etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11. *Quod superest, date eleemosynam*; ubi Latinus sermo anceps est. Potest enim intelligi, *Quod superest*, pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est: vel, *Quod superest*, id est, quod superfluum est. Quam utramque intelligentiam Latinus quidem sermo recipit; Græcus tamen excludit. Habetur enim *τὰ ἐνόντα*, idest, quæ insunt, seu quæ habetis, ut & Theophylactus, & Cyrillus lib. 2. in Leviticum, & Augustinus super Psalm. 125. & Chrysost. homil. 33. ad populum, & super Epistol. ad Hebræos, hom. 9. exponunt. Nam hunc postremum sensum Græca lectio habet, primum & secundum non videtur habere: tametsi secundus ille D. Thomæ placuerit; qui quidem in ea re & Bedam sequitur super Lucam, & Gregorium in Epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum; refertur que 12. quæ. 1. cap. *Quia tua*.

Alia denique utilitas est, ad quædam vocabula vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanserunt, vel propter sanctiorem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commode non potuerunt, quod Augustin. lib. 18. de civitate Dei, c. 11. tradit: ut Matthæi 11. *Pauperes Evangelizantur*, idest, bonum accipiunt nuncium. Cum enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per divites deriventur, in Christi regno e contrario nuncia cœlestia ad divites per pauperes sunt delata: & 1. ad Corinth. ult. *Anathema*, *Marana atha*. Quorum illud prius Græcum, hoc posterius non tam Hebræum, quam Syrum est. Qua de re Hieronymus disserit in Epistola quadam ad Marcellam, cujus initium est, *Nuper;* & in Epist. ad Damasum de verbo *Osanna*, in qua Hilarium notat, quod ob linguæ hebraicæ imperitiam, verbum illud male fuerit interpretatus. Sunt & aliæ forsitan in peritia linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui; sed quæ satis erant, ne hujus rei invidia labefactaretur disputatio mea. Isthæc autem melius ab aliis copio-

(1) *August.* 2. *de doctrin. Christ. c.* 12. (2) Vide Aug. lib. de bono persev. c. 11.
(3) *Cap.* 4. 46. (4) *Cap.* 65. (5) Vide notam in fine libri 12.

Digitized by Google

copiosiusque tradentur, qui linguarum patrocinium forte susceperint. Qua in causa quæ volent, omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus, si intra præscriptos modo religionis modestiæque terminos se contineant; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem Latini interpretis editionem novis aliis quasi elegantioribus melioribusque permutent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Testamenti antiqua versio parum elegans & culta est, placeret maxime, ut, illa summota, in illius locum Latinior alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, & quasi puellam rhetorum flosculis exornare. At illa modesta cum sit, non ambit ornatum; cum sit gravis, fucum ignorat; cum virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidam, omne quod dictat affectio. Amor itaque phaleras nescit. Discendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotii, sed otii; nec militiæ sunt picta verba, sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exaltat quasi tuba vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat: ea horridum nescio quid & barbaricum sonat: non tanquam lyra citharave carmen musicum suavi dulcique sono canit. Quid Theopompo acciderit in Scriptura sacra rhetorum more ludenti, memoriæ proditum est (1). Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. *Non in persuasibilibus*, ait (2), *humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis*. Et rursum (3), *O Timothee, devita*, inquit, *prophanas vocum novitates*. Si ergo vitanda est vocum etiam novitas, tenenda est antiquitas; &, si prophana novitas est, vetustas sacrata est; quemadmodum Vincent. Lirinen. dixit. Item, *Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum*. Scilicet ab spiritu puro & simplici pura, simplexque oratio expectanda erat. Nec fœminam gravem, honestam, seniorem decebat, nisi castus ornatus: vide Aug. lib. de doct. Christi. 4. cap. 6. Quamobrem ingenue dicam, ne illos quidem probare unquam potui, qui paraphrases quamlibet Latinas & elegantes in sacras literas ediderunt. Cum enim personam Christi, Paulive loquentis assumunt, quo elegantius nitidiusque eloquuntur, eo minus illorum spiritum & majestatem servant, atque adeo rei quodammodo fiunt læsi spiritus, & majestatis. Certe, quod olim puer magno assensu virorum sapientium dixi, Si aut Christus, aut Paulus istorum mihi lingua loquerentur, nec Christus mihi, nec Paulus essent. Non est nitidulus Christus, mihi crede, non est comptulus, non elaborate ornatus: Paulus vero non scientia ille quidem, sed sermone imperitus est tamen. Permitte Christo igitur linguam suam, linguam suam permitte Paulo: utraque enim *calamus est scribæ velociter scribentis*, non ad singula verba & apices elaborantis. Novi ergo testamenti vetus editio, id namque agebamus, quamvis simplex & inculta sit, non est propter hoc minoris facienda. De tertia igitur quæstione satis dictum est.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris Canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos.

CONTROVERSIA 4. QUarta consequens sit, An auctores sacri in libris Canonicis spiritu interdum humano sine divina & supernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri Ecclesiastici nonnulli (ut Hieronymus in proœmio super Epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros Spiritum in se loquentem habuisse.

1. ARG. Quia nec humana imbecillitas unum tenorem sancti Spiritus tam longo orationis decursu ferre potuisset; nec dignum est (inquiunt) ut ad hujus corpusculi naturales & evidentes necessitates Spiritus sancti majestatem sine causa deducamus. Adhibent vero hujus rei exempla ex Epistola ad Timotheum 2. *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum*; & illud, *Lucas est mecum solus*; &, *Trophimum reliqui infirmum*; & alia hujusmodi, quæ passim in Epistolis Pauli humanitus scripta inveniuntur. Non igitur scriptores sacri Spiritum sanctum semper manentem, & in ipsis loquentem habuere. Nam & hoc Christo Domino peculiare fuit, ut Joannis 1. cap. dicitur: *Super quem videris* (inquit) *Spiritum descendentem, & manentem super eum*, & cæt. Confirmatur autem idem hoc argumento, maxime quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non redundat in superfluis, quemadmodum Aristoteles demonstravit. Ad ea vero, quæ naturali lumine nota erant, non erat supernaturalis revelatio necessaria. Quæ igitur scriptores sacri viderant, & manibus attrectaverant, non divino lumine infuso, sed humano locuti sunt.

2. ARG. Deinde, Apostolus in priori ad Corinthios Epistola quædam ponit, de quibus asserit, quod domini sunt mandata. *Præcipio* (inquit) *non ego, sed Dominus*. Mox vero subdit, *Cæteris ego dico, non Dominus*. Quod si Paulus ex interna revelatione Spiritus sancti omnia scriberet, profecto non diceret, *Ego dico, non Dominus*: quoniam ejusmodi consilia, quæ Deo revelante dantur, Domini sunt: quemadmodum quæ a prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset, *Hoc ego dico, non Dominus*.

Hanc vero argumentationem non leviter, sed haud scio an gravissime Basilius confirmat lib. 5. contra Eunomium capite penultimo, in hæc verba: *Quæcunque spiritus loquitur, Dei verba sunt*;

(1) *Euseb. de Præparat. Evangel. l.* 8. *c.* 1. (2) 1. *Cor.* 2. 4. (3) *Tim.* 6. 20.

Digitized by Google

sunt; & propterea omnis scriptura divinitus inspirata, & utilis est, quam locutus est spiritus. Nam vere id monstrat, spiritum non esse creaturam; quoniam omnis rationalis creatura est, quando ea, quæ Dei sunt loquitur: ut cum dicit Paulus, De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus: his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus. *Et propheta*, O domine, judicia loquar ad te. Quid, quoniam impii prosperantur? *Et rursus*, Heu me mater, ut quid me peperisti? *Nonnunquam autem dicit*, Hæc dicit Dominus. *Et nonnunquam Moyses*, Ego sum tenuis voce, & tardæ linguæ. *Aliquando vero is ipse*, Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. *Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt, loquitur (id namque creaturæ est), verum omnia spiritus verba Dei verba sunt*. Hactenus Basilius. Sed & Origenes homilia 16. super Numeros (1), *Sermo* (ait) *qui apud Jonam scriptus est, & non est factus, a Jona potius, quam a Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi a Deo dicta suscipiantur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquanta tamen & Moyses propria auctoritate mandavet. Quod Dominus in Evangeliis evidentissima distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus* (2), Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic, &c. *Ostendit hæc & Paulus in literis suis, cum dicit de quibusdam*, Dominus dicit, & non ego; *& de aliis*, Hæc autem ego dico, non Dominus; *& iterum in aliis* (3), Præceptum Domini non habeo, consilium autem do: *& iterum* (4), Quæ loquor, non loquor secundum Deum. *Unde similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, & non Propheta, alia vero Prophetæ, & non Dominus*. Hactenus Origenes; qui eandem sententiam in procemio commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambros. lib. 8. in Lucam, c. 60. explicans illud, *Ad duritiam cordis vestri, &c. Ostendit*, ait, *locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Unde & Apostolus*, Denuntio, *inquit*, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; *Et infra*, Cæteris, *inquit*, ego dico, non Dominus: Si quis, &c. *Hic Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecunque solvatur*. Tantum Ambrosius. Cum igitur Basilius, Ambrosius, & Origenes viri clarissimi, non in ea modo sententia fuerint, verum etiam scripturæ sacræ testimoniis confirmaverint, nihil erit absurdi, si nos etiam afferamus, non omnia quæ sacri auctores scripsere, Spiritus Sancti afflatu scripta fuisse.

3. ARG. Adde quod Apost. in posteriore ad Corint. Epistola (5), affectum se pœnitentia dicit, quod illos prioris Epistolæ reprehensione vexarit. Rei autem semel scriptæ non alium pœnitere potest, nisi eum, qui scribendo crediderit se errasse. Non igitur Paulus, quæcunque ad Corinthios scripsit, divino ea spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursum, quod in hac etiam Epistola posteriore (6), *In quo quis audet*, inquit, *in insipientia dico, audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico) plus ego*. At blasphemum est, verba Spiritus sancti in insipientia dicta affirmare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quod in eadem Epistola, cum dixisset Apostolus, se plus omnibus laborasse, correctione mox adhibita, docet parum se caute fuisse locutum. *Non autem ego*, inquit, *sed gratia Dei mecum*.

ARG. 4. Præterea, si quæcunque Apostoli præscripserunt, ex divina auctoritate ac revelatione existunt omnia, certe illud Pauli præceptum, quo jubet, ut Episcopus sit unius uxoris vir, divinum esset, non humanum. Ita fieret, ut summus Pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Januarium ait (7), quæ Christus præscripsisset, ea nemo auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, is fieret Episcopus, summus Pontifex, orbe etiam probante, aliquando fecit. Non ergo Apostoli decreta omnia Spiritu sancto auctore præscripta sunt.

5. ARG. Matthæus insuper memoria lapsus est; nam pro Zacharia Hieremiam posuit (8) & Marcus item (9). cum in Esaia scriptum affirmet, quod in Malachia scriptum est; & cum rursum hora tertia narret Dominum crucifixum, qui hora fere sexta a Pilato judicatus est, ut Joan. c. 19. dicitur. Qua ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistæ scribenti Spiritus Sanctus affuerit.

6. ARG. Præterea Lucas capite Evangelii 3. dicit Cainam filium fuisse Arphaxad, Sale autem filium Cainam. Constat vero Gene. cap. 11. Sale non Arphaxad nepotem fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogia Christi una generatio, atque adeo non est instinctu Sancti Spiritus apposita.

7. ARG. Lucas denique idem act. 7. multa refert, quæ spiritu afflante referri non poterant. Ut est illud primum, quod Joseph accersivit omnem cognationem suam in animabus 75. At bene 46. & Exod. 1. septuaginta solum animæ enumerantur. Nec vero dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui nati sunt postea

(1) *Nititur Origenes illo Deut. testimonio*: Quod si in nomine Domini Propheta quicquam prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus.

(2) *Matth.* 19. 8. (3) 1. *Cor.* 7. 25. (4) 2. *Cor.* 11. 17. (5) *Cap.* 2. 5. (6) *Cap.* 11. 21. (7) *Epist.* 118. (8) *Matth.* 27. 9. (9) *Marc.* 1. 2.

Digitized by Google

postea; & per anticipationem aut prolepsim hos cum illis simul 75. dicere. Eos enim Josephus accersire non potuit. Dicit autem Lucas, Joseph 75. animas accersisse. Illud gravius est, quod deinde subjicitur, Jacob & Patriarchas translatos fuisse in Sichem, cum Josephus 2. antiq. lib. c. 8. fratres Joseph affirmet conditos esse in Hebron. Qua in re non aliud scribere credendus est, quam quod a majoribus per manus traditum vulgo etiam tenebatur. Præterquamquod Lucas hic aperte dicit, Patriarchas sepultos esse in sepulchro, quod emit Abraham. Atqui certum est, Abraham in Hebron emisse sepulchrum, Genes. 23. Tertium vero multo difficilius est, quod rursum addit, Abraham sepulchrum emisse a filiis Emor, filiis Sichem. Jacob siquidem a filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33. scribitur; Abraham autem non a filiis Emor, sed ab Ephron filio Sohac speluncam emit duplicem, quod Gen. cap 23. non obscure traditum est. Quid, quod Emor Lucas dicit filium fuisse Sichem, cum Genes. 33. contra dicatur, Emor patrem Sichem fuisse, non filium? Frustra ergo, ut videtur, asserimus, nihil in sacris esse libris, quod non idem spiritus afflatu scriptum sit. Verum a contraria parte illud facit, quod si in libris Canonicis aliqua humano more & spiritu vel scripta, vel commemorata fuissent, nihil obstare videretur, quominus in iis aliquod mendacium esset. Jam si errorem aliquem in scripturis sacris agnoscimus, earum auctorem Spiritum sanctum esse quis credet?

CAPUT XVII.

Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu Sancto assistente scriptas fuisse.

IN hac quæstione & controversia non defuisse, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor est D. Hieron. (1) non in eo solum loco, quem paulo ante retulimus, sed in commentariis etiam super quintum Micheæ caput. Cujus erroris nota Erasmo quoque, ut alios dissimulem, inusta est. Is autem error quam sit impius, illo primum argumento demonstro, quod sacrarum scripturarum magna ex parte labefactatur auctoritas, si hæc opinio vera est. Nam, ut Augustinus ait (2), si in sacro quovis libro una qualibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Augustinus de consen. Evangel. lib. 2. cap. 12. satis ostensum ac patefactum esse credit, Prophetarum & Apostolorum scripta nullam omnino habere falsitatem, non solum eam, quæ mentiendo promitur, sed ne eam quidem, quæ obliviscendo. Levibus, inquiunt, in rebus, & nihil ad salutem nostram pertinentibus, auctores sacri & falluntur, & fallunt. Ea igitur in dubium vocare possumus, quæ maxima, & gravissima sunt. Non eadem, ajunt, causa est; quoniam, si Ecclesiam, cujus erudiendæ gratia spiritum sacri auctores habuere, spiritus ipse in parvis destituit, non mox destituit in magnis. Consentiunt enim Theologi gravissimi, Ecclesiam errare in minimis posse, in maximis non posse. Quid igitur obstat, inquiunt, cur non ad eundem quoque modum asseramus, Apostolos, & Evangelistas in rebus parvi momenti interdum lapsos, cum in rebus necessariis lapsi non fuerint? Nam, si superis placet, hujusmodi errores in Apostolis maxime & Evangelistis agnoscunt; quod si dicimus, spiritus suggessit Apostolis & Evangelistis omnia; ajunt, non omnia simpliciter, sed quæcunque Christus dixisset illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus, docuit spiritus eos omnem veritatem; respondent, non absolute omnem quidem; sed quæ esset ad salutem necessaria. Sic elabi conantur isti. Sed frustra conantur tamen. Principio enim ecquid, rogo, isti facturi sunt, si cum homine disserant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia esse, Evangelistasque, Herodoti, Xenophontis, ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abusos dicat, aut Christi illustrandi gratia, aut fidelium in Christum affectus excitandi? Nempe hoc facere, ut homines, sine Dei spiritu potuere.

Deinde quam facile erit cuique res vel graves, vel leves pro suo arbitratu ingenioque æstimare? Jam hic dicet tibi, tres unius substantiæ prædicari personas leviculum esse, nec ad salutem nostram pertinere: jam contendet alius, duas in Christo & operationes & voluntates e rebus esse non gravibus. Nam & spiritus a patre & filio procedentis unicum esse principium, tanquam rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quin, quod tertia die an quarta Christus resurrexerit, cum non valde ad salutem attineat, pro nihilo quispiam habebit. In his itaque Evangelistas, Apostolos, Prophetas errare, labi, hallucinari potuisse. Porro, ut reliquas scripturæ partes prætereamus, in sacris historiis distingui discernique non posset, quid ex Deo, quid ex homine sit; quid auctor ex revelatione divina, quid contra ex spiritu humano & ingenio proferat. Quocirca fluctuaret passim & legentium & audientium fides, dum ignoraret, quonam spiritu, hominis, an Dei, unaquælibet chronicorum sanctorum particula fuisset scripta. Quis est autem tam perfrictæ frontis (ut pro Evangelistis nonnihil humano more loquamur) ut, si quid in publicum scribere velit de rebus, quarum memoria sit recentissima, quasque lectores fere suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis; ea sponte inserat, quæ cum ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falsam & incertam efficiant? Adeone stulti erant Evangelistæ, ut ea, quæ omittere sine

(1) *In adnot. in c. 2. Matt. & 1. Marc. Et rurs. in cap 27. Matth.*
(2) *Epist. 8. & 13. ad Hieron. Dist. 9. c. Si ad scripturas, & cap. Ego solis.*

Digitized by Google

sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ, quam persuadendam acceperant? Quod si tales fuissent, certe Judæi, quibus tanto erant opere invisi, omni vi & arte contenderent, atque adeo efficerent, ut hujusmodi vel figmenta vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subitis concionibus Spiritus Sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis, quæ futura erant æterna? Et si novi testamenti idonei administri Apostoli & Evangelistæ facti sunt, illorum profecto sufficientia non ex illis, sed ex Deo est: illorum proinde error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi testamentum accepimus; & cum illos audimus, Christum audimus; cum eorum Evangelium legimus, Christi legimus Evangelium. At cum lex Moysis, quod est ministerium mortis, tam exacta diligentia scripta sit, ut jota unum aut unus apex ex ea præteriri non possit, multo certe magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritus ac vitæ, scriptum erit tanta cura & Dei assistentis afflatu, ut non modo verbum, sed ne apex quidem ullus sit, qui non sit a spiritu divino suppeditatus. Quid, quod Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Dei laudem maxime pertinere videretur, penitus horret, inquiens, *Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est & fides vestra. Invenimur autem & falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.* Quod si falsitas hæc, quæ cum Dei potentiam commendaret, tum populum in officio contineret, a sacris auctoribus excluditur, certe quæcunque alia ac multo etiam magis rejicietur. Nulla enim in sacris litteris levis, sed gravis esset, per quam scripturæ auctoritas elevaretur.

Jam si in hujus rei confirmationem arcanarum literarum nos testimonia referre velimus, verendum sane est, ne, qui oppositum errorem tueri cupiunt, illa se ratione tueantur, quod auctor scripturæ sacræ eo etiam loco, qui a nobis afferetur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ita fieret, ut vix ullum e sacris litteris testimonium adversum hæreticos firmum esset. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus, qui erronea sententia omnem scripturæ & vim minuunt, & elevant auctoritatem. Ipsi vero fateamur, singula quæque sive magna, seu parva a sacris auctoribus Spiritu Sancto dictante esse edita. Id a patribus accepimus, id fidelium animis inditum & quasi insculptum est; id itaque & nos, & Ecclesia præsertim ipsa magistra & duce, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capitis decimi sexti.

RESPON. AD I. Confirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc vero argumenta ea confutanda sunt, quibus adversarii contra pugnarunt. Atque a primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est & expedita defensio. Fateor enim, non singulas scripturæ particulas, ut a sacris auctoribus scriberentur, propria, & expressa revelatione indiguisse: sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritus sancti instinctu afflatuque, vere & jure contendo. *Ille*, Christus ait (1), *vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis*. Alias etiam oblita suggeret, alias etiam vestris auribus audita suggeret, quæ alias natura sponteque sua in mentem venire poterant, ea quoque suggeret, non supernaturalia modo, sed & naturalia suggeret, & quæ alias humano more scriberentur. *Omnia*, inquit, *quæcunque dixi vobis*. Atque Apostolus, *Nos*, ait (2), *non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim judicat omnia*, sicut scriptum est, *Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus*. Ecce Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam spiritus edendam spiritum accepere, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirum animalia illa oculis undique plena ad expressionem quatuor Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferre merito & optimo jure possumus. Nihil ergo auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamum spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Inde enim, cum in secunda ad Cor. Epistola (3) quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab Ecclesiæ præfecto dici possent, subjecit protinus, *an experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* Spiritu igitur sancto inspirari, quasvis scripturæ partes scripsere sancti Dei homines. *Nolite*, inquit (4), *cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini*. Quod idem profecto sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodo, aut quid scriberent; dabatur enim illis in illa hora quid scriberent. Hoc vero Spiritus sancti donum toto vitæ decursu non habebant; sed tantisper dum lingua eorum calamus erat scribæ velociter scribentis. At Christus nullum unquam verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, ut scholæ verbis

(1) *Joan.* 14. 26. (2) 1. *Cor.* 2. 12. (3) *Cap.* 13. (4) *Matth.* 10. 19.

Digitized by Google

verbis utar, Christi Jesu sacratissima lingua perpetuum divinitatis instrumentum. Et hinc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deinde contrariam partem confirmabamus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritus Sancti revelationem, quæ quidem proprie revelatio dicenda sit, quamlibet Scripturæ Sacræ partem fuisse editam. Quin Lucas, quæ ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mandavit, ut in Evangelii sui proœmio testatur: & Marcum, quæ a Petro didicerat, rogatum a discipulis scripsisse, auctores sunt Clemens in 6. dispositionum libro, apud Eusebium libro 2. Eccles. hist. cap. 15. Papias apud eundem eodem lib. &c. & lib. 8. cap. ult. & Orig. 1. lib. comment. in Matth. eodem Euseb. referente, lib. 6. cap. 18. & Euseb. quoque ipse lib. 3. cap. 4. & Hieronymus de viris illustribus in Marco, & Irenæus lib 3. adversum hæreses, cap. 1. Sive ergo Matthæus & Joannes, sive Marcus & Lucas, quamvis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem nova Spiritus sancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritus sancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus.

Respon. ad 2. Secundæ vero sic responsum esto, Paulum Domini seu præceptum, seu consilium eo sane loco vocare, quod Christus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel consuluit. Nam, quod consilium suum Paulus Spiritus sancti consilium existimaret, satis ipse indicat, dicens (1), *Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam*. Hujus vero argumenti confirmatio ex iis maxime elicitur, quæ primæ sunt argumentationi responsa. Etenim, quæ sacri auctores scripsere, hæc in duplici sunt differentia. Quædam, quæ supernaturali solum revelatione cognoscebant; & ea Basilius tradit a Spiritu Sancto esse: alia vero naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam attrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulo ante diximus, supernaturali lumine & expressa revelatione, ut scriberentur, non egebant, sed egebant tamen Spiritus Sancti præsentia & auxilio peculiari, ut, licet humana essent, & naturæ ratione cognita, divinitus tamen sine ullo errore scriberentur. Hæc vero illa sunt, quæ juxta Basilium Paulus & Prophetæ de suo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum Origenis non sententias modo, sed verba referre, non aliter certe accipienda, quam Origenes ipse acceperit. At Origenes eam rem significavit potius, quam asseruit. Nec enim in ea sententia persistit. Sed & Ambrosius in priorem Epistolam ad Corinthios (2), ubi locus proprius erat, nobiscum apertissime sensit.

Respon. ad 3. Ad illud vero, quod tertio loco objectum est, brevis & non difficilis est responsio. Non enim ibi, pœnitere, resipiscere est, sed tristari. Tristatur autem pater, cum filios dolentes videt; sed lætatur, cum dolorem ad salutem suisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquiens: *Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia*; & paulo ante: *Iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me*; & capite ejusdem Epistolæ duodecimo: *Si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam*; & paulo post, *Factus sum insipiens, vos me coegistis*. Quid ergo, sapiens, & insipiens? Nempe sapiens re vera, sed quasi insipiens, qui tanquam insipientis personam assumere, & seipsum jactare videretur. Laudare quippe se insipientis hominis nota est. Verum hæc, quæ stultitia esse videbatur, Dei erat sapientia, ut Apostolus non sponte, sed coactus, non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab spiritu igitur sancto erat hujusmodi quasi stulta gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deinde subjicitur: non enim, quod ait quidam, incaute Paulus fuerat locutus; sed ne quis in ea laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in Domino gloriari; *Non ego*, inquit, *sed gratia Dei mecum*. Simile fere illud est, quod, cum Dominus doctrinam Evangelii suam appellasset, subjecit protinus, *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me Patris*. Hunc igitur in modum cum Paulus vere dixisset, se plus omnibus laborasse, addit, & vere etiam addit, se non plus omnibus laborasse, &c.

Respon. ad 4. Ad quartum vero argumentum sunt qui respondeant, Ecclesiæ auctoritatem tantam esse, ut quædam etiam de scripturis sacris immutarit. Hujus generis exempla ponunt, Sabbatum, esum suffocati, & sanguinis, Baptisma in nomine Jesu: & quod Christus cœnatis dedit Eucharistiam, Ecclesia jejunis: Christus sub ambabus speciebus, Ecclesia laicis sub una: quod Paulus denique permisit dispares in fide conjuges, Ecclesia improbavit. Ita quamvis lex scriptura sit, ut is non ordinetur Episcopus, qui duas habuerit uxores, Ecclesia tamen eam legem poterit vel ex parte solvere, vel etiam omnino abrogare. Hoc autem responsum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad convenientiam conservationemque Ecclesiasticæ auctoritatis, quam si sequemur, nunquam aberrabimus, sequemurque & id, quod certum & tutum est, & id, quod ad fidelium consociationem accommodatum, & id, quod vehemens atque forte. Sed cavendum sane est, ne, si in argumentorum confutatione ad Ecclesiam tanquam in aram confugimus, rustici potius, quam Theologi esse videamur. Mihi itaque aliud responsum multo & doctius videtur, & verius, quod duplici partitione subnixum est. Una est hujusmodi: Scripturæ præcepta quædam temporaria erant, id est ad tempus, ex loci, temporis, personarum, alia-

(1) 1. Cor. 7. 40. (2) Cap. 36.

Digitized by Google

aliarumve rerum & causarum ratione servanda. Atque hujusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur, nulla etiam Ecclesiæ interveniente auctoritate. Quod enim pro necessitate temporis statutum est, cessante necessitate, debet cessare pariter quod urgebat, 1. qu. 1. Quod pro necessitate. Ejus generis fuit Sabbatismus, & reliqua omnia, quæ proprie ad legem veterem pertinebant: talis etiam lex illa fuit de immolatis, sanguine, & suffocato: talis quoque usus Apostolicus de baptismo in nomine Jesu (1). Alia vero præcepta æterna sunt, quorum servandorum ratio non brevis & temporalis, sed perpetua, & sempiterna est. Sempiternum autem scripturæ more voco, quod semper erit, non quod semper fuit. In hoc genere sunt omnia naturæ præcepta, quæ tam in veteri, quam in novo Testamento continentur: in hoc etiam lex illa, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. & altera similis de pœnitentiæ Sacramento. Præcepta rursum Apostolorum, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo ipsi acceperunt gentibus evulganda, juxta illud (2): *Baptizate omnes gentes, docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis*: altera vero non fuerant quidem a Christo Apostolis injuncta; sed ipsi post Christum in cœlos assumptum ea populis tradiderunt. Quæ tamen Christi Deique præcepta dicuntur, non ob eam modo causam, quod per acceptam a Domino potestatem lata sunt; verum etiam quia Dei Spiritu peculiariter suggerente edita fuere. *Visum est*, inquiunt, *Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere*, &c. Quæ verba Basil. 5. lib. contra Eunomium referens, *Spiritui*, ait, *visum est quidem, a quo ut Domino Ecclesiæ leges datæ sunt; Apostolis vero tanquam ministris, per quos decreta sunt edita*. Quod autem præcepta hæc Christi quoque dici possint, Christus ipse docet, inquiens, *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*. Inter hæc autem scripturæ mandata non leve discrimen est, quod priora illa a Domino Apostolis tradita, ut propria sunt legis novæ præcepta, ita ea Ecclesia nec solvere, nec remittere ulli potest, sicut ne legem naturæ quidem. Cujus rei causam nos in relectione de pœnitentia dedimus, quod legis auctor Evangelicæ Christus Dominus non alia præcepta per se ipse edidit, quam quæ essent summopere ad salutem necessaria. At posteriora mandata proprie quidem humana & Ecclesiastica fuere, quæ videlicet ab Apostolis Ecclesiam gubernantibus edita sunt, non aliter atque alia fuere postea a præfectis Ecclesiæ subsequentibus, dispari tamen auctoritate. Nam Apostolorum nemo in præceptis suis errare poterat; sed a Spiritu Sancto peculiarissime eorum quisque dirigebatur in ferendis Ecclesiæ legibus. Posteriores vero antistites hanc peculiarem Spiritus Sancti præsentiam non habent, nisi cum in nomine Christi & Ecclesiæ congregantur. Quod utique fit in conciliis generalibus. Qua de re libro postea quinto fusius differemus. His autem præceptis, licet Apostolica fuerint, & in sacris etiam literis scripta, Summus Pontifex subditos suos liberare, vel ex parte, vel omnino potest: qua etiam ratione, ut alia non esset, lex illa Apostolica de abstinendo a sanguine & suffocato per Ecclesiæ potestatem abrogari potuit. Quamquam, ut diximus, ea lege admonitæ sunt gentes, ne sua libertate in fratrum offensionem abuterentur. Præscribunt autem Apostoli quatenus pro tempore expediebat, quibus illæ rebus in fratrum offensionem possint incurrere. Quia igitur lex a fine suo æstimanda est, tunc hæc intelligitur abrogata, cum ab illis offensionibus ac dissidiis; quibus occurrere voluerunt Apostoli, nihil amplius periculi fuit. Quibus positis, facile, ut opinor, quartum illud argumentum refelletur (3). Nam Pauli præceptum de non ordinando Episcopo, qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum & Ecclesiasticum; cujus proinde vinculum solvere Ecclesia jure suo potest. Sed id tamen, nisi semel aut iterum, & gravi etiam urgente causa non fecit. Nec id nisi summo Pontifici permissum in Ecclesia est: nam Episcopis contra Apostolum dispensare cum bigamis non licet; ut Lucius & Innocentius tradunt (4). Divus vero Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quas si Christus ipse tulerit, ut quæ vere, & proprie divinæ & Evangelicæ sunt, nemo aut possit, aut ausit immutare. Quarto igitur argumento diluendo satis dixisse mihi videor. At quintum sic refellitur.

RESPON. AD 5. Primum, sunt qui velint, aut impiorum malitia, aut librariorum errore pro Zacharia Hieremiam scriptum esse. Cujus sententiæ fuit Eusebius lib. 10. demonstr. Evangel. demonstr. 4. Id quod nec Origeni displicuit, & Cajetanus vero simile existimavit. Nec Hieronymus certe ab hac opinione alienus est: quin in Psalm. 77. errore scriptoris dicit pro Zacharia Hieremiam esse suppositum. Sunt alii, qui opinentur, eandem sententiam & apud Hieremiam olim scriptam reperiri, sed non omnia Hieremiæ vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Augustinus libro de consen. Evangelist. 3. cap. 7. quoniam eodem spiritu Hieremias & Zacharias scripsere, nihil referre, si unius sententiam alteri tribuas; imo peculiari Spiritus sancti consilio id factum esse, ut ab eodem auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud vero, quod Marco Evangelistæ objectum est, frivolum his videri solet, qui Latinam editionem passim ad Græca exemplaria expendunt. In quibus quoniam non legitur, *Sicut scriptum est in Esaia*, sed *Sicut scriptum est in Prophetis*; argumentum esse infirmum ajunt, ut quod

(1) *Act.* 2. 38. (2) *Matth. ult.* 19. (3) *D. Thom. in Addit. q.* 66. *art.* 5. *ad* 2.
(4) *De Bigam. non ordin. cap. Super, & c. a nobis.*

Digitized by Google

quod librorum depravatione nititur. Huic vero sententiæ Theophylactum subscripsisse, facile profecto suaderi potest. Non enim *in Esaia*, sed *in prophetis*, legit. Atque Hieronymus in comment. super 3. Matthæi caput, huic quoque opinioni subscribit, inquiens: *Nos nomen Esaiæ putamus additum scriptorum vitio, quod & in aliis locis probare possumus; aut certe de diversis testimoniis scripturarum unum corpus effectum*. Existimat ergo Hieronymus, sive hoc, sive illud accipias, locum esse depravatum. Id quod & de Psalm. 13. credidit. At Erasmus, tametsi fatetur Græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, ἐν προφήταις habere: lectionem nostram probat tamen, Græcamque asserit a Græcis fuisse immutatam. Hieronymus etiam ipse in Epistol. ad Pammach. de opt. gen. inter. solam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphy. 14. lib. Marcum Evangelistam eo nomine accusar, quod homo imperitus & rudis vel suas literas nesciat, idque quasi ab uno eodemque propheta scriptum referat, quod non ab uno, sed a duobus scriptum est. Cui calumniæ Chrysostomus (2) respondens non caussatur, aut codices mendosos esse, aut certe ab impio locum depravatum; sed plane consentit, eo prorsus modo lectum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Qua ex re perspicuum fit, ante Chrysostomi & Hieronymi tempora in editionem nostram omnes & Græcos & Latinos codices consensisse. Ubi non possum novitios istos interpretes non ridere, qui tanta facilitate & confidentia e pravis Græcis Latina emendant non prava. Nimirum enim patientur hic, si de ipsis ludimus, quibus in usu est ludere de nobis; imo patientur potius, ut, quod hoc loco eorum antesignanus Erasmus summo jure magnaque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, &, Græcis exemplaribus posthabitis, Latinam editionem veneremur. Sed ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, cum argumentum illud non sit tam facile, quam istis est visum, majore omnino vi & arte refellendum est. Illa igitur verba, *Sicut scriptum est in Esaia*, non referuntur ad omnia ea, quæ sequuntur; sed ad id tantum, *Vox clamantis in deserto*, &c. Illa vero, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. tanquam de suo Evangelista addidit, quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio profeta reperiantur. Non enim, si Aristotelem refero, opus est sequentia verba omnia Aristotelis esse; quin licet mihi nonnulla de meo adjicere, præsertim si ad explicationem Aristotelis conducunt maxime. Sic, quoniam Evangelistæ illa verba, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. verborum Esaiæ erant expositio quædam; nihil Marci derogat fidei, si Esaiæ testimonium verbis ejusmodi adjectis & exposuit, & ornavit. Nisi infidelis servus est, qui apposito verborum ornatu heri sui munus amplificat. Hoc respondet Chrysostomus. Hieronymus (2) autem Evangelistas fuisse ait non de verbis, sed de sensu sollicitos; omnia vero illa quæ in Marco sequuntur, ab Esaia scripta, non secundum verba quidem, sed secundum sensum esse. Qui enim vocem clamantem, &c. aperte dixit, is Angelum eundem esse sensit, qui viam Domino præpararet. Atque hæc responsio a Beda vel maxime probatur in commentar. super Marcum. Jam, quod falsitatis etiam Marcus arguitur, qui Christum scripserit hora tertia crucifixum, de hac re quatuor video sententias ferri, quarum nulla est, in qua non major adhuc probabilitas desideretur. Prima eorum est, qui animadvertunt, Joannem non scribere, Pilatum hora ferme diei sexta pro tribunali sedisse, sed parasceves hora fere sexta. Aliunde vero diem, aliunde parasceven initium sumere. Nam Judæos ante diei principium, hoc est, ante solis ortum præparationi paschali operam dare solitos, rationi consentaneum est. Si enim Christiani in hujusmodi festorum vigiliis multo ante diluculum incipiunt quædam necessaria præparare, Judæi, ac multo etiam magis idem fecisse credendi sunt, qui non modo azyma in multos dies, verum complura quoque alia erant paraturi, non solum ad festum diem, sed ad vesperam etiam Paschæ. Sunt & alii, qui Augustinum secuti, putant, Marcum non de crucifixione militum locutum esse, sed de crucifixione Judæorum. Hi enim vel maxime Christum crucifixerunt; quemadmodum Actorum cap. 4. illi Petrus edixit. Ut ergo ostenderet Evangelista, Dominum Jesum non tam a militibus, qui simplex ministerium præsidi tribuere, quam a Judæis crucifixum, posteaquam militum ministerium expressit, inquiens, *Et crucifigentes eum, diviserunt* &c. tum vero ad vocem, quæ sanguinem justi petiit, auctoresque flagitii crucem Domini revocavit in hæc verba, *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Horam quippe crucifixionis militum, ut quæ vulgo nota erat, non credidit exprimendam. Alii credunt huic se absurditati satis occurrere, si dicant, Christum intra horam tertiam, & sextam crucifixum; & ab utroque extremo, quemadmodum media solent, horam mortis Christi esse nominatam, ab uno videlicet tertiam, ab altero sextam. Sed hæc responsio patentem habet scrupulum. Quod enim hora quinta fiat, hoc si quis vel quarta, vel sexta fieri ab utroque extremo dicat, quamvis improprie id quidem dicat, sed ferri tamen utcunque potest. At quod in quinta hora fit, hoc in tertia, vel secunda fieri, nec usus profecto, nec ratio fert. Ponunt igitur alii hoc, quod, quemadmodum nox in quatuor vigilias, ita dies in quatuor stationes, & partes divisus a Judæis est. Quarum prima incipiebat a diluculo, & durabat

E usque

(1) *In hom. de initiis Evang. secundum Marc.* (2) *De opt. gen. Inter.*

usque ad horam diei tertiam, vocabaturque prima eo, quod ab hora prima initium sumeret; secunda autem incipiebat ab hora tertia, & durabat usque ad horam sextam, vocabaturque hora tertia, quod ab hora tertia principium haberet; tertia vero diei pars incipiebat ab hora sexta, & durabat usque ad horam nonam, appellabaturque similiter ab hora, unde principium acceperat, hora sexta; quarta demum statio, parsque diei incipiebat ab hora nona, & durabat usque ad occasum solis, vocabaturque vel hora nona, vel vespera. Quæ si vera sunt, jam pulchre consentient Evangelistæ. Nam in secunda statione, quæ hora tertia dicebatur, circa finem Christus crucifixus est, hora scilicet illa nondum elapsa. Aliquanto vero prius, in eadem hora tamen stationeque diei, Pilatus pro tribunali sedit, nempe hora quasi sexta. Vere siquidem tertia erat, sed erat proxima sexta. Quæ nimirum opinio longe erit probabilissima, si probetur ad eum modum diem a Judæis dividi solitum. Atque in historia passionis quidem nominatim diluculi, tertiæ, sextæ, & nonæ horarum mentio fit; de reliquis autem interfluentibus omnino tacetur. At parabola de patrefamilias operarios in vineam suam conducente, quam isti etiam afferunt in hujus rei confirmationem, non solum nihil juvat, sed etiam officit, quoniam ibi Dominus non tantum primæ, tertiæ, sextæ, & nonæ, sed undecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quarta diei pars, hoc est, hora nona, reliquum omne ejusdem diei tempus complecteretur. Ac re vera, ut brevitet, simpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam, & duodecimam interfluxit, expressam mentionem fecit, eum certo certius constat diem non ad eum modum in stationes, & horas quatuor, sed, ut moris est nostri, in partes, & oras duodecim divisisse. Verum ut hæc cunque habeant, huic nos responsioni libentissime subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursum ab initio denominationes, quatuor, aut idoneo testimonio, aut probabili ratione consistant.

Nec etiam desunt, qui existiment, hæc a recentioribus Judæis esse conficta omnia. Nam secunda diei statio, cum tres solum horas complecteretur, quartam, quintam, & sextam, non hora tertia a fine scilicet stationis proxime elapsæ, sed ora quarta ab initio stationis ejusdem nominanda erat. Ecquis autem ferre possit stationem, quæ a decima usque ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certe sicut prima hora, si verum est, quod isti dicunt, a principio suo nomen accipit, sic & stationes cæteræ a suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio hujus loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. (1) & Cajet. dixerimus, Marcum ita scripsisse, ἦν δὲ ὥρα ς, id est, *erat autem hora sexta*; sed indoctos, oscitantesve librarios notam illam senarii ς in γ, quæ est nota ternarii, mutasse. Quod & hoc loco ob nonnullam literarum similitudinem factu proclive fuit, & in his auctoribus, quorum libri hujuscemodi numeros & notas habent, sæpe fieri notius est, quam ut indicandum sit. Nec Theoph. solum & Cajet. auctoritas, sed ratio quoque me, ut ita tenerem, impulit. Nam sexta hora Dominum vere ac proprie crucifixum, ut omittam quod & vulgo Christianorum persuasum est, & passim in crucis officio ac precibus celebratur, certe ex Joannis Evangelio colligitur. Tradit enim, Pilatum hora ferme sexta pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodum elapsa quinta. Alioqui falso hora fere sexta diceretur. Incredibile autem est id, quod reliquum erat horæ quintæ, cum esset breve, & perexiguum, in sententia ferenda, in suscipiendo Jesu & educendo, in cruce usque ad Calvariæ locum bajulanda, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in via, ut non potuerit interea & Simon angariari Cyrenensis, & a Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si proprie & vere Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla est causa) non scripsit hora tertia, sed sexta Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in Psalm. 77. aperte docet. Sed quisquis illum Psalmum exposuit, si non fuit Hieronymus, certe eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hunc commentarium refert. Accedit, quod non alia fere scribit Marcus, quam Matthæus, idque maxime in historia passionis Christi. Itaque dum considero, Marcum in historia passionis non solum eadem eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiam pene verbis scripsisse, facile adducor, ut sentiam, ipsum non notam ternarii, sed senarii ut est apud Matthæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ objicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillime refellitur. *Si sexta*, inquit, *hora Dominus fuit crucifixus, cum a sexta usque ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omnino non cernerent*. Cui ego respondeo brevissime, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Hora autem eadem labente, convicia in eum jacta sunt. Sed circa ejusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appositissime significare videtur his verbis, *Et facta hora sexta*. Quid enim expeditius est, quam factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippe factum & vulgo, & Philosophis vere dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Qua ex re, velit nolit Osiander, satis plane intelligitur, omnia Evangelistæ dicta cohærere, si legamus,

(1) *Refert. a D. Th. in cate. Joan. 19.*

Digitized by Google

gamus, *Erat autem hora sexta, & crucifixerunt eum*. Qua hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subjicit, idcirco ait tandem, *Et facta hora sexta tenebræ* &c. ut expleta jam hora, nisi valde essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quinta objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

Respon. ad 6. Eam vero objectionem, quæ sexto loco posita est, qua via Cajetanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tuenda nostris videar pepercisse. Significat certe ille primum (nam deinde in ea opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore, secutum. Id quod ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim Evangelista imprudens 70. Interpretes errantes in historia Evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam a 70. narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, & eo magis, quod dedita opera Evangelii sinceritatem fabula commentitia contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Sale filius Cainam, falsa est profecto Evangelica historia, in qua non obscure dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec vero filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpa liberare fortasse poterit, Evangelium certe errore non poterit. Quo magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui aperte, constanter, & sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit, errasse 70. eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversus Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandoque exprimere, quæ, ut inquit, vera historiæ lex est; id recte dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omnino sapientes, ut Aristot. monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpe loquuntur; nec loquuntur falso tamen. Sic scriptura eos fratres appellat, qui juxta Philosophiæ regulas proprie & vere fratres non sunt, sed qui vulgo, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendacio dicebatur, & quia nutritius erat, & quia vir matris Christi erat: utrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus, qui, ut in proverbio est, lupum utraque aure tenemus? Si enim veteris testamenti versionem, qua Ecclesia utitur, asserere & vindicare nitimur: arguimus non solum 70. Interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus, versionem scripturæ sacræ Ecclesiæ usu decretoque probatam improbamus. Incidit in Scyllam cupiens vitare Carybdim.

Nobis autem illud in primis vitandum est, ne Lucam Evangelistam, atque adeo Christi Evangelium sua, hoc est, divina auctoritate fraudemus. Tueamur itaque illam in genealogia Christi generationem, quam Lucas ex 70. Interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Græci certe scriptores omnes hanc generationem cum 70. Interpretibus agnoscunt, & Augustinus 16. de civitat. Dei cap. 10. Nec quoquam pacto fit vero simile, 70. Interpretes viros probos vane frigideque generationem illam unam confinxisse. Quid quod, ut Origenes ait (1), hoc pro vero habendum in scripturis divinis est, quod 70. Interpretes transtulerunt? nam id est, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria vero, quæ Hieron. nactus est, non fuerunt integra (2). Itaque sine culpa & errore potuit unam generationem omittere. Nam & Evangelista Matthæus plures omisit, & sine errore omisit, quum Christi genealogiam texeret. Alioqui nostram nos editionem a falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud latet, quod ab Hermanno, Joanne Nauclero, & Lucido dictum est, Lucæ Evangelium esse depravatum, ac pro verbo *Fuit* particulam *Et* substituendam hoc modo, *Qui fuit Sale, qui & Cainam*; ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70. legisse, unde Cainam nomen ab Evangelista acceptum est. In editione quippe 70. Interpretum eundem fuisse Sale & Cainam, ne fingi quidem potest. Sed & aliter, ac fortasse melius hæc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam; sed a septuaginta Interpretibus fuisse adjectam. Nec adjecta est falso tamen; quin vel ex majorum traditione, vel ex historiis fide dignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam vero genuisse Sale. Septuaginta igitur Interpretes non vere solum, sed forte etiam prudenter illam unam generationem posuere; id videlicet metuentes, ne Ethnici aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certe literas falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moysis mentem manumque permovit, ut in ea patrum serie unam illam generationem præteritet; quemadmodum divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogia prætermisit.

E 2

(1) *Euseb. lib. 6. Ec. hist. c. 23.* (2) Id vero similius esse redit Cajetan. in 3. Luc. C. Atque Hier. in commen. ad Galat. 3. non censet esse absurdum, si dicatur aut libros Hebraicos aliter ante passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliqua vel detraxisse, vel addidisse.

misit. Eandem vero causam Moysi Matthæoque fuisse, non absurde hac conjectura assequemur. Matthæus ubi primum Christi majores recensuit, *Omnes*, inquit, *generationes ab Abraham usque ad David*, &c. ut ne quis suspicaretur, aliquem ex majoribus memoriæ lapsu, & non potius de industria fuisse silentio præteritum. Et quamvis multas rei hujus fortasse causas Evangelista posset reddere, eam magis tamen in epilogo videtur præ se ferre, quæ tessaradecadis commendationem habet. Ob id quippe tres generationum ordines numero æquales esse voluit, ut numerus 14. ter etiam in Domini stemmate consecraretur. Quod Moyses ut fecerit, subest omnino causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes attexuit; a Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem majorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem Evangelicam, decimus vero ad naturæ legem referatur, non est hujus diei locique disserere. Ubi id tantum dicimus, nec sine causa septuaginta interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eandem Moysen prætermisisse; utrumque vere, utrumque prudenter factum esse: alterum & vere, & prudenter Lucam esse secutum. Nec vero quis tragœdias nobis excitare debet, quod editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis diximus. Possunt enim verba Hebraica nonnulla in medium adduci (1), quæ Hieronymus ipse in commentariis fatetur significantius & melius potuisse transferri. Quin etiam in Isaiæ cap. 19 *In eo*, inquit, *quod nos transtulimus*, Incurvantem & refrænantem, *possumus dicere*, Incurvum & lascivientem. *Nos autem verbum Hebraicum*, *Akum*, * *dum celeriter quæ scripta sunt*, *vertimus*, *ambiguitate decepti*, Refrænantem *diximus*. *Quod significantius* Aquila *transtulit* σπαβλῶν, *id est, qui nihil recte agit*, *sed omne perversum*. Hactenus Hieronymus; qui & cap. 9. ejusdem Prophetæ vocabulum idem in *depravantem* verterat. Ac certe nec sensus, nec verba Hebraica patiuntur, ut *Refrænantem* admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.

RESPON. AD 7. Ad illud vero, quod septimo demum loco sequitur, multa quidem & varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed adeo tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant satis. Nam primam objectionis particulam Augustinus Eugubinus ita repellit, ut in editione 70. Interpretum, & Genes. 46. & Exod. 1. librariorum vitio dicat pro 70. animabus scriptum esse 75. Eandem quoque corruptelam a librariis Actor. 7. accidisse; vel etiam Lucam, ut qui Hebraice nescierit, locum, ut se haberet ea tempestate, corruptum citasse; aut certe si 70. Interpretes ita converterint, Evangelistam eorum editionem, quæ ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in quæstionibus Hebraicis librariorum negligentiæ nihil imputat, sed docet reclamare quidem Hebræam veritatem; 70. autem Interpretes per prolepsim 75. animas posuisse: Lucam vero non debere contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo dumtaxat tempore 70. Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Licet plerique*, inquit, *tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum*, *Hebræas literas ignorasse*. Tantum Hieronymus. Principio autem, ut a capite exordiamur, omnia exemplaria, tum nova, tum vetera, Græcaque & Latina tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est. Nullum vero auctorem ante Eugubinum, quum & in ea loca, & in hanc quæstionem incurrissent plurimi, rem apertissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non fit vero simile. Atque si hujusmodi solvendis nodis librariorum incuria pro libidine abutimur, verendum sane illud est, ne, dum alienam prodere conamur inscitiam, prodamus nostram. Alioqui si ita placet, omnes ambiguas quæstiones, & quæ in scriptura sacra videntur esse pugnantia, ad istum modum explicemus. Id quod passim Eugubinus facit. Nam & ad postremam objectionis partem pellendam affirmat, scribentium vitio pro *Jacob* positum esse *Abraham*, & *Patris* positum esse pro *Filii*. Certe si Div. Hieronym. quum ipsi 70. Interpretum objiceretur auctoritas, hac se defensione tueri posset, ea libentissime abuteretur. Sed, quum videret exemplaria universa mirifice consentire, Expositoresque omnes unum idemque sonare, non mendosos codices causatus est, sed confessus est plane 70. Interpretes ita vertisse, quos Lucas Evangelista sequeretur. At enim Lucam Evangelistam locum ex veteri testamento, ut ea erat ætate, depravatum citasse, multo absurdius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Aut enim ignorantem facimus Evangelistam, si eum latebat depravatio; aut timidum facimus, si divina auctoritate pollens, non est ausus depravata restituere, quod sine ulla auctoritate Eugubinus est ausus. Impium est autem, quod Spiritus sancti consilio scripsit Lucas, id Hebraicarum literarum ignorationi tribuere. Cum ergo singulas scripturæ particulas divina inspiratione & afflatu scriptas esse causis necessariis diximus, nulla earum profecto potest a linguarum ignorantia proficisci, nisi Spiritus sanctus, qui

(1) In Zachar. 11. cap. *pro plaste*, Hieron. ait, *atque fictore*, *statuarium olim interpretatus sum verbi ambiguitate compulsus; cum melius certe figulum transtulisset, quemadmodum apud Matth. 27. interpres vere convertit*. (*) *Agmen*.

Digitized by Google

qui Evangelistæ regebat & mentem & manum, Hebraicas literas ignorarit. Dicamus igitur id, quod præsenti loco satis est, 70. Interpretes 75. animas Genes. 46. & Exod. 1. posuisse, id quod ex contextu manifeste colligitur. Cum enim Genes. 46. filios Manasses & Ephraim, hoc est, Nachir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, Interpretes 70. annumeraverint, necesse fuit, ut numerus 75. conflaretur. An vero Hebraica exemplaria, quæ 70. interpretes converterunt, nepotes illos Joseph. in illa genealogia supputarint, an potius ipsi 70. interpretes per anticipationem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detraxerint, bona fide hæc, & prudenti fortasse consilio detraxisse; quæ adjecerint, ea sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim, quam interpretationem edere. Lucas vero, ac cæteri Apostoli & Evang. 70. interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat præstantissima, Nec alienum sequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi vere locuti sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quod quidam objiciunt, historiæ hujus veritatem nonnisi per signatam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra eadem defensione eget. Quum enim 70. animæ ingressæ in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim & Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70. interpretum editione anticipatio sit, cum etiam in nostra admittamus postpositionem. Geneseos siquidem cap. 12. post mortem Thare præceptum Domini scribitur, quo jubet Abraham exire de terra ac cognatione sua. At Actor. 7. Stephanus non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa prius, quam Thare moreretur, & veniret in Charran. Id quod & Divus August. acute vidit 16. lib. de civit. Dei (1), & ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim jubeatur Abraham exire de terra & cognatione sua, Chaldæam cogimur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran juberetur exire, certe nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam licet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldææ pars, quod quidam parum docte asseruerunt. Nec clam me est, Hieronym. in Ezech. 30. cap. scripsisse, in libris historicis præposteram narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis, & Prophetis. Quod mirari magis equidem, quam refellere debeo, cum in Evangeliis (2) constet anticipationes usurpari. Qua de re alio loco diligentius. Sed ne illud quidem movet, quod Joseph dicitur 75. animas accersisse: eadem enim difficultas esset, si 70. solum animas posuisset, cum Ephraim & Manassem nusquam omnino accersierit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. gen. interp. recte dixit) in scripturis verba sunt consideranda, sed sensus. De prima ergo 6. argumenti particula hactenus.

Jam secunda, licet difficilior esse videatur, facilius tamen refelletur. Nam 12. Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sychem, non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Eustochium, quum Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait; *Transivit Sychem, & circa puteum Jacob extructam intravit Ecclesiam. Atque inde divertens, vidit 12. Patriarcharum sepulcra.* Ad Pamma. autem de opt. gen. int. *Duodecim*, inquit, *Patriarchæ non sunt sepulti in Hebron, sed in Sychem.* Quam eandem sententiam Beda sequitur, aliique viri Ecclesiastici. Quantum vero fidei Josepho sit in historia habendum, undecimo postea loco demonstrabimus. Atque de 2. argum. 6. parte tantum dictum sit.

Tertia vero, eademque postrema, indissolubilem videtur habere quæstionem (3). Nam quod Augustin. Eugubinus, & hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, & pro *Abraham*, legendum esse *Jacob*; pro *Filii*, esse substituendum *Patris*: consistere hoc nullo modo potest; tum quoniam omnia exemplaria Græca atque Latina jam inde ab Apostolorum ætate fuisse corrupta, non vero simile quidem est; tum quoniam non est probabile, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item Ecclesiæ auctores, qui in hunc locum & quæstionem incidere, hujusmodi defensionis præsidium neglecturos, si vel tantillum probabilitatis in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes & graves difficillimam quæstionem esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut junioribus istis visum est, explicaretur. Quid quod in vocibus adeo dissimilibus nulla depravationis occasio erat? Si enim librarii pro *Evertit*, scribant *Evertit*; pro *Fortem Fontem*, vocum scilicet magna similitudine fallentur. At pro *Jacob*, *Abraham*, pro *Patris*, scribere *Filii*, in tanta nimirum nominum discrepantia nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librariorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quod in exemplari Græco nec Filii, nec Patris expressum est, sed post vocem *Emor*, solus genitivus τοῦ Συχὲμ scriptus legitur? Ubi Latinus interpres, quoniam propensius id erat, filium subintellexit, non patrem. Ad quem omnino modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in Epistola ad Pamma. de opt. ge. int. *Patris* legi, non *Filii*. Sed Erasmi fortasse lectio illa est, non Hieronym. Verum de voce patris nihil moror. Nam si Græca phrasis permittit, quod permittit certe, ut vel filii, vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui Græce locutus est, nihil patietur in hac parte calumniæ. At in voce Abraham locum non habet Eugubini responsum (4), pro qua si Lucas Jacob scripsisse dicitur, nihilo secius accusabitur.

E 3 Jacob

(1) *Cap.* 31. (2) *Matth.* 10. (3) Hieron. de ap. gen. int. proponit, & non solvit.
(4) *Vide Eugubinum in recog. Genes.*

Digitized by Google

Jacob enim non pretio argenti sepulchrum emit, sed centum novellis ovibus, ut Josue cap. ultim. scriptum est. Scio autem, quæ novitii interpretes hoc loco differant; sed scriptura, quam Ecclesia probat, editio quoque 70. *Centum novellas oves* habent, non, *Nummos argenteos centum*. Maneat igitur, exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse causæ, cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehendimus.

Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui & Rabanus assensus est. Verba illius in hunc modum habent: *Beatus Stephanus, vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historiæ, quam causam, de qua agebatur, intendit*, &c. eadem fere Rabanus. Quibus verbis verecunde quidem ac modeste significarunt, Stephano, id quod vulgo fere solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, confuderit nonnulla & miscuerit, in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinerent. Nam causæ, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historiæ veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapsu, sed Evangelistam vindicare debemus. Solis quippe Apostolis, Prophetis, & Evangelistis hunc honorem referre Catholica fide docente didicimus, ut nullum eorum vel memoria lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis errasse. At Stephanus plenus erat Spiritu Sancto. Fateor. At spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor, Sed aliter in Christo spiritus loquitur, aliter in Prophetis & Apostolis, aliter in Stephano & Ambrosio. At certe per hos omnes loquebatur. Per Concilium generale Deus Ecclesiæ loquitur, per Ecclesiæ Pastores Deus Ecclesiæ loquitur, per veteres Sanctos Deus Ecclesiæ loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoria præsertim, ubi lapsus facilior est. Scriptorum ergo sacrorum hoc privilegium est, ut eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum privilegium est, ut nullus eorum in docendo erret. Stephano privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec vero a sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Jephte Judic. 11. trecentos annos possessionis prætendit, cum revera trecenti non fuissent. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus (1), si Hieronymo credimus, prophetiam Michææ, non ut a Michæa scripta erat, sed, ut a scribis erat enuntiata, retulit. Scribere autem, quam vanis & frivolis argumentis hanc Hieronymi sententiam Erasmus (2) reprehenderit, non est hujus aut loci, aut temporis. Illud dicendum est, Hieronym. & August. verba in eum torquere sensum, ut credantur asserere Evangelistas esse aliquando lapsos, nisi parum prudenter fieri non posse. Cum enim Hieronymus in Epistola de opt. inter. quædam loca a sacris auctoribus retulisset, quæ lapsui memoriæ assignari possent, subdit, *Hæc replico, non ut Evangelistas arguam falsitatis. Hoc quippe impiorum est, Celsi, Porfirii, Juliani*. Id tamen ita Erasmus (3) accipit, ut falsitatis crimen abominetur in Evangelistis Hieronymus: memoriæ lapsum non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industria confictо scriptum est. Certe sive memoria, seu ignorantia lapsi Evangelistæ a veritate discesserint, jure falsitatis arguentur. Cumque etiam Augustinus libro de consensu Evangelist. 3. cap. 7. non lapsui memoriæ, non errori tribuerit, quod Evangelista Matth. cap. 27. nomine id Hieremiæ citaverit, quod apud Zachariam reperitur; sed tribuerit Spiritus Sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum: at Erasmus (4) errorem & lapsum Evangelistæ ex Augustini sententia interpretatur. Ea quam falso viris sanctissimis impingantur, facillime judicari poterit cum ex iis ipsis locis diligenter evolutis, tum ex aliis eorundem auctorum testimoniis, quæ nos capite superiori citavimus. Nam quartæ controversiæ, jam tempus est, ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur, non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quod amplissimus esset, & justi voluminis copiosam materiam suppeditaret) sed quam paucissimis fieri licuit, ut loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque Hæreticorum labefactaret injuria.

Secundi Libri Finis.

DE

(1) *Matth.* 2. *Mich.* 5. (2) *In annot. in* 2. *c. Matth.* (3) *In annot. in* 2. *c. Matth.* (4) *In annot. in* 27. *Matth. c.*

DE TRADITIONIBUS APOSTOLICIS;

Quæ secundo loco positæ sunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones inpugnarunt.

BEne habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco constituimus. Ad secundum deinceps aggrediamur; Apostolicarumque traditionum quanta sit & vis & auctoritas, via, & ratione explicemus. Et quidem hunc locum Lutherani imbecilliorem esse credunt, quam ut ductis inde argumentis dogmata fidei confirmentur. Nam, quod Ecclesiæ traditiones a Christo & Apostolis descenderint, existimant nullo modo posse probari. Non enim adeo sunt stupidi, ut verba Christi, quæ modo Christi esse constaret, infirmare pergant, quod non fuerint ab Evangelistis scripta. Sed quoniam quid Christus, quidve Apostoli fuerint locuti, eos solum nosse putant, qui Christum & Apostolos audiere, colligunt, apud nos nunc ne unum quidem dogma posse traditione probari; quin oportere omnes fidei & religionis controversias sacrarum literarum testimoniis componere; finire vero nihil, nisi quod sactis literis sit expressum. Erasmus etiam cum sæpe alias, tum in Epistola nuncupatoria operum Hilarii, hoc demum asserit eruditionis vere Theologicæ esse, nihil ultra, quam sactis libris proditum est, definire; cætera omnia esse problemata in illud rejicienda tempus, quum sublato speculo videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut soli pestem huic loco afferre tentarunt. Tentaverat idem prior Wicleffus, ut Thomas Waldensis scribit lib. doctr. fid. antiq. 2. cap. 19. Tentarant hoc aliis ante sæculis Hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66. in Cantica commemorat. Sed & Arianis hanc hæresim tribuit Augustinus in conflictu contra Maximinum, Thom. Waldense referente libro de Sacramental. doctr. 2. Ariani certe, qui in Synodum Seleucianam convenerunt, non obscure testati sunt, se in fidei quæstione præter divinas scripturas nihil omnino recepturos, ut auctor est Epiphanius hæres. 73. qui & ipse Arianis hunc errorem assignat, hæres. 75. Basilius Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertullianus lib. de præscript. hæret. & Irenæus 3. lib. adversus hæreses, cap. 2. his adjungunt Valentinum, ac Marcionem, Basilius vero quidam Anciranus Episcopus in confessione, quam exhibuit septimæ Synodo, Anathematismo septimo, non solum Iconomachorum, sed Arii, Nestorii, Eutychis, Dioscori sententiam hanc communem fuisse confitetur. Quamquam autem error hic communis fuit hæreticis pene omnibus, Lutherani tamen quasi proprium usurparunt, quantaque maxima potuere vi astruere nisi sunt, nihil præter scripturas sacras Apostolicam habere auctoritatem.

1. ARG. Infidelis, inquiunt, est, & incerta illa per manus traditio, quod is, qui accipit, vel non satis accurate auscultat, vel morbi, ætatis, naturæque injuria nonnumquam obliviscitur, vel certe interdum moritur, antequam tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profecto perseverant, sed mutatis animis permutantur. Quin etiam pereunt, nisi ea literarum monimenta conservent. Pythagoræ quam pauca extant? Druidarum ecquid est reliqui? Nempe traditionibus illi confisi, nihil ad memoriæ æternitatem literis prodiderunt. Quamobrem quæ Christus Dominus ad salutem fidelium vidit esse necessaria, & quæ in Ecclesia certa esse voluit, atque perpetua, ea literis consecrari vel jussit, vel suggessit.

2. ARG. Augustinus item testis est (1), multa quidem Dominum & fecisse, & dixisse, quæ scripta non sunt; electa vero esse, quæ scriberentur, quæ credentium saluti sufficerent. Augustinus etiam idem docuit (2), *quod ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum scripturarum certis, clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* Et mox; *Illud credo*, inquit, *quod divinorum eloquiorum etiam hinc clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset.* Nihil ergo creditu necessarium extra sacras literas est.

3. ARG. Paulus (3) quoque scripturam idoneam esse

(1) *In Jo. tr. 4. 9.*
(2) *Lib. 2. de pec. mer. & rem. c. ult. Id in ep. ad Optat. de orig. an.* (3) *2. Tim. 3.*

Digitized by Google

esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne opus bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorsum istæ non scriptæ Traditiones moribus formandis necessariæ finguntur?

4. & 5. ARG. Quid quod non jubemur credere quæcunque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint juxta legem Domini (1)? Si ergo quicquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cum enim ex ipsis veris Ecclesiis frequenter exeant seductores, quod auctor Imperfecti (2) argute dixit, *ne doctoribus quidem credendum est, Ecclesiarum traditionem quamlibet præferentibus, nisi ea dicant, quæ scripturarum congruant veritati*. Nam & Papias mille ille suos post resurrectionem futuros annos tanquam Apostolis tradentibus inferens (3), Irenæum aliosque multos Ecclesiæ viros, non tam veritate disputationis, quam Apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ, aliorumque Apostolorum traditione docet (4) Christum Dominum, quo die mortuus est, annos quadraginta fuisse natum. Quod tantum abest a veritate, ut nihil veritati magis possit esse contrarium.

6. 7. & 8. ARG. Ita Theophilus Alexandrinus (5) scripsit, dæmoniaci spiritus esse, aliquid extra scripturarum auctoritatem putare divinum. Et Hieronymus (6) dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate & testimoniis scripturarum ex traditione Apostolica præferuntur. Et rursum (7), *Sine auctoritate*, ait, *scripturarum garrulitas non habet fidem*; & iterum, *Eorum sententiam, qui traditione veteris historiæ tenuerunt, Zachariam illum, qui occisus fuit inter templum & altare, patrem fuisse Joannis Baptistæ, ea solum ratio reprobat, quod de scripturis non habet auctoritatem. Unde eadem facilitate contemni, qua probatur. Atque* Origenes (8), *Necesse est*, inquit, *nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem*.

9. ARG. Confirmat autem hoc maxime oratio illa, qua in Nicæna Synodo usum fuisse Constantinum, refert Theodoretus (9), *In disputationibus*, inquit, *rerum divinarum habetur sancti Spiritus doctrina præscripta. Evangelici enim, & Apostolici libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde sumamus ex dictis divini Spiritus explicationes quæstionum*. Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit, qui refragaretur. Quod silentium perfidia non carebat, si verum est, præter scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum, & Prophetarum traditiones esse tenendas in fidei ambiguis quæstionibus. Cum igitur Theodoretus scribat, Episcopos libenter amplexos esse id, quod dixit Imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisque sæculis omnino incognitum. Traditiones igitur istæ seniorum parum valent ad dogmata fidei comprobanda; quin cum humanæ sint, non divinæ, non sunt nobis magni faciendæ; ne quod Pharisæis, idem nobis objiciatur (10), *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*.

10. ARG. Quid quod hæreticis semper gentile fuit, mysteriis, & traditionibus suos discipulos imbuere? Id quod a Christi doctrina alienum est (11), *qui palam locutus est mundo, & in occulto locutus est nihil*. Ac si quid in tenebris dixit, profecto jussit (12) Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine, & quod in aurem audierunt, ut prædicarent super tecta (13). Non ergo habemus Christiani occultas mysteriorum traditiones.

11. & 12. ARG. Quod si veterum traditionibus fidem & religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Saraceni faciunt, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quod quemadmodum nos, ita ipsi quoque majorum institutis inhærent: eaque longissimi temporis possessione tuentur, justumque pro illis bellum suscipiunt. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi vestigiis insistamus; literis est Christi doctrina prodita, illas in omni fidei & religionis quæstione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

CAPUT II.

Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

EGO vero cum Lutheranis quotiescunque me comparo ad differendum, repente a me avertitur oratio mea, & omnis statim mihi disputandi ratio tollitur. Quo namque consilio adversum hos disputare aut debeam, aut possim, qui cum omnia Theologiæ principia tollunt, tum una fere sola asseverandi audacia utuntur, quæ illis perpetua est pro locis Dialecticis Theologicisque omnibus? Quid ego contra hos scribam, qui nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam scripturæ sensa finiantur; sed suo cuique ingenio esse utendum; nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscripserit? Quid autem stultius, quam cum eo disputare, qui nihil admittit nisi scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reli-

(1) *Deut. 17.* (2) *Ho. 49. in Matth.* (3) *Euseb. lib. 3. Eccles. hist. c. ult.*
(4) *Lib. 1. cap. 39. & 40.* (5) *Lib. Pasc. 2.* (6) *In Aggæum cap. 1.*
(7) *In Ep. ad Tim. c. 1. in Matth. c. 23. Bas. de hum. Christi gen. & Orig. ho. 26. in Matt.*
(8) *In Hierem. hom. 1.* (9) *Lib. 1. hist. suæ Eccl. c. 7.* (10) *Matth 15. 9.*
(11) *Joan. 18. 20.* (12) *Matth. 10. 27.* (13) *Ire. l. 1. c. 23. scribit hæreticor. præceptum esse, non oportere mysteria eorum effari, sed in abscondito contineri.*

reliquos omnes existimat miris modis hallucinari? Machumetus, ne si res esset via & ratione explorata, in male suscepta causa cadere cogeretur, omne disputationis aditum lege suis edita præclusit, & Lutherus disserendi principia suis universa tollens, si disputationem instituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perinde enim est, scripturas solas sine lege & pro cujusque interpretatas arbitrio accipere, ac si nullum fixum certumque disserendi principium acceperis. Quapropter miseri Lutherani, haud secus atque Saraceni, nec suas, nec magistri possunt ineptias deprehendere; nec nos cum iis disserendo aliud possumus, quam tempus & operam ludere. Qui tamen haberent jus suum disputandi, si principiorum aliquem delectum reliquissent, ut ad veritatis inventionem aditus esset. Nunc autem nulla principia relinquunt. Vana igitur cum eis erit, & futilis disputatio. Omnino enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissime usurpatum jam quasi in proverbii consuetudinem venit, Contra negantem principia, quoniam frustra id fiat non esse disputandum.

Accedit eodem, quod paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quæ si vis argumentando refellere, res minime dubias argumentando dubias facis. Cum enim illa, quæ in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendum sane est, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maxime absurdas minore evidentia refellentes peccatum hoc ratiocinationis vitiosæ ineptæque peccemus.

Nec vero hujus rei explicandæ gratia longe exempla petenda sunt, cum habeamus in manibus. Etenim ut hanc, quam modo dixi, opinationem Lutherani tueantur, ponunt primo sacras literas non habere plures sensus. Falso autem illud ponunt: sed demus hoc eis liberaliter. Assument deinde, in scripturis sensum illum unum certissime familiarissimeque doceri, nec esse eas, velut cereum quendam nasum, in sensum omnem flexibiles, sed potius esse per se expositas, & in promptu cuique sine magistro & docente patere. Quibus egregie sciteque positis, jam facile conficiunt, sacris libris intelligendis nec veterum traditionem, nec Ecclesiæ judicium expectandum. Quæ omnia cum & per se sint falsa perspicue, & scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex adverso refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui scilicet intelligam, quam sit ridiculum confutare velle vanas commentitiasque sententias, portenta non differentium Theologorum, sed hominum somniantium; quam stultum cuilibet opponenti contraria respondere; quam inutile faces in meridianam solis lucem inferre; quam denique otiosum in re manifesta periclitari. Petrus ait, in Paulinis epistolis esse quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines & instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem: hi vero contra ajunt, omnes Pauli epistolas esse intellectu facillimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, parvulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non possunt: isti sine discrimine omnes, ac, si Deo placet, inter pocula universa scripturæ sacramenta devorant, & solitum etiam cibum struthiorum more concoquunt. Sapientibus & prudentibus quædam pater abscondit: istis omnia revelavit. Filius discipulis suis aliquando in parabolis est locutus; his palam semper loquitur, & proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem cum dederis homini scienti literas ut legat, respondebit tibi, *Non possum; signatus est enim*: at his librum agnus aperuit, aperuit item oculos, ut videant, quæ nos miseri & cæci videre non possumus, imo quæ Origenes, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius non viderunt (1). Eunuchus ille actorum Apostolorum tam religiosus, ut relicta aula regia de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo sacras literas legeret, non poterat Esaiam intelligere, nisi aliquis eum doceret: & ab istis prophetæ omnes sine magistro & interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieron. ait, nulla ars sine præceptore percipi potest; sola scripturarum scientia est, quam hi passim sibi omnes vendicent, præsumant, doceant, antequam discant.

Sunt in libris sacris loca plurima, in quibus tanta difficultas & obscuritas inest, ut post veterum omnium interpretum vigilias, studia, operas adhuc vix a doctissimis & optimis quibusque intelligi posse videantur. Et multitudo imperita, in qua nec ratio inest, nec judicium, universos scripturæ locos facile expediet atque interpretabitur? Itane facile est expedite, ut reliqua taceam, Hebræi sermonis ambiguitatem, tropos vel vetustate obscurissimos, phrases alienas ab hisce linguis, quibus assuevimus, nostris inaudita proverbia, parabolas peregrinas, translationes interdum etiam longissime petitas? Expone mihi facile, si potes, Proverbia Salomonis & Cantica: Ezechielis, Danielis, Esaiæ, Hieremiæ prophetias: Davidicos Psalmos expone: & si exposueris, tum vero libri sacri nec sunt difficiles, neque obscuri. *Quis sapiens*, ait Oseas, *& intelliget ista; intelligens, & sciet hæc?* & Salomon, *Quis talis, ut sapiens est?* &, *quis cognovit solutionem verbi?* Atqui sapientes sunt omnes isti, & summa facilitate difficillimas scripturæ quæstiones solvunt. Quod si scripturæ in varium sensum torqueri flectique non queunt, quomodo hæreses omnes ex prava intelligentia scripturarum ortæ sunt

(1) *Vide Hier. ad Paulin. & August. in proœmio libri de doctr. Christ.*

Digitized by Google

sunt (1). At hæc non solum tradentibus Hilario 2. lib. de Trinit. Hieronymo ad Galat. 1. Irenæo lib. 1. advers. hæres. cap. 1. Augustino in Joannem, tractat. 18. Vincentio Lirinens. contra propha. nov. Septima Synodo, act. 6. sed manifeste etiam experimento cognovimus. Unde vero inter ipsos quoque Lutheranos de rebus maximis controversiæ, si scripturæ in varios sensus non flectuntur? Nam illa verba, *Hoc est enim corpus meum*, alii proprie, alii per tropum accipiunt. Quæ cum ita sint, alia ratione, atque isti dicunt, scripturæ divinæ investiganda tenendaque intelligentia est. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, unde evincetur Helvidius de perpetua Mariæ virginitate? unde Arius de vera Dei in Christo natura? imo vero unde constabit, hujus ne, an illius intelligentia vera sit, si scripturas cuique licet pro suo ingenio interpretari? Cum enim variæ erunt, ut fit, de eodem scripturarum loco sententiæ, quæ certa sit, eam nemo præstabit. Ii enim omnes, qui inter se dissentient, pari ratione suum quisque sensum tuebuntur. Hoc enim morbi fere innatum est hominum ingeniis, ut cedere nesciant, simul atque res in contentionem vocata est; quæ postquam incaluit, hoc cuique videtur verissimum, quod temere etiam tuendum susceperit. Aut igitur sensum quisque suum certum habet, & redibit insania veterum, quam Arist. 4. Metaph. lib. manifestis argumentis explosit: aut nullius sententia certa erit, & præterquamquod dissidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei Christianæ judicium, sed ex sua opinione quisque suam fidem sibi affinget. Ita fides catholica nulla erit. Ac re vera ridiculi Lutherani sunt, qui postulent, ut ipsis sacras literas interpretantibus, ac novo quidem mirabilique more interpretantibus certa fides habeatur. Non est creditum Apostolis ut falsis ridet Erasmus, donec multa magnaque miracula fidem adstruxissent doctrinæ; & nunc quilibet sibi postulat credi, quod affirmet se habere spiritum intelligentiæ, cum nullus eorum tamen ne equum quidem claudum sanare potuerit. Multa prætereunda sunt, ne quid habeat injucunditatis oratio; & tamen multa dicuntur, quæ aperte horum insaniam refutent.

Sane nisi Cochlæus in epistolis ad Germaniæ Principes & ad Bernenses antevertisset, exemplis positis periculum facerem, & in illis varie in utramque partem luderem, ut vel hoc ipso periculo compertum esset omnibus, quam non sit difficile unumquodlibet thema e sacris literis aut probari, aut improbari, si pro suo eas quisque ingenio interpretetur. Quanquam, fateor, nonnulla sunt scripturæ loca, quæ in alium atque alium sensum trahi, ne a contentiosis quidem, possunt. Quis enim illud torqueat, quod Paulus ad Corinthios scripsit (2), alii per spiritum dari sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii interpretationem sermonum? At isti omnia ecclesiastici corporis munia confundunt, istis totum corpus est oculus. Omnes siquidem Spiritu doctore intelligunt scripturæ universa mysteria. Sed bene habet, quod vel Lutherus ipsæ quædam in Psalmis loca se non intelligere confitetur. Bene habet, quod doctores in Ecclesia Christus dedit, non omnes, sed *quosdam, ad consummationem sanctorum in opus ministerii* (3). Verum de his & multa in secundo libro (4) disserui, & plura adhuc in septimo. (5) disserentur, non quo adversum Lutheranos pugnam inire velimus, qui clausis, ut dicitur, oculis more Andabatarum pugnant; sed quo videant catholici, cum omnes locos rationeque animoque lustraverint, nullum esse certiorem, nullum stabiliorem, nullum denique sacris literis exponendis magis necessarium, quam is est, quo Ecclesiæ traditio continetur. Quo est detestabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc solum labefactare, ac funditus delere nituntur. Sed ut hæc omnis quæstio semel hic, ubi proprius est locus, constituatur, aliquot fundamenta jacienda sunt, quæ Theologiæ fideique simul nervos, ac vires continent.

CAPUT III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi & Apostolorum constituendas.

Primum fundamentum.

Ecclesiam esse antiquiorem scriptura, fidemque proinde ac religionem sine scriptura constare. Nam vetustissimi illi primorum sæculorum patres, qui in lege naturæ ante Moysen veri Dei cultores sunt habiti, sacrificiorum ritum, veramque de rebus divinis sententiam non scriptis legibus, sed more & instituto majorum servavere (6). Circumcisionem quoque a Deo primum acceptam, Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles vero illa hominum Hebræorum ejusmodi sacramentum non aut membranis, aut tabulis inscriptum, sed in animis consuetudine imbutis quasi impressum conservavit, multosque annos in Ægypto citra ullam scriptam legem, unius Dei veram fidem & religionem tenuit. Chri-

(1) *Tertul. de resur. car.* Hæreses, ait, esse non possunt, si non & perperam scripturæ intelligi possent. (2) 2. *Cor.* 12. 8. (3) *Ephes.* 4. (4) *C.* 6. 7. & 8. (5) *c.* 3. *concl.* 5. & 6.

(6) *Joseph. c.* 4. *lib.* 1. *Antiq.* tradit, Seth, & posteros duas columnas edidisse, unam lateritiam, alteram lapideam, in quibus disciplinam rerum cœlestium insculpserunt, ne quæ ab ipsis inventa erant, deperirent. Sed de inventis loquitur, non de iis, quæ a majoribus acceperant: sed ne de his quidem, quæ ad mores pertinerent. Has forte vocat Jamblicus antiquas Mercurii columnas, quas Plato quondam & Pythagoras cum lectitassent, Philosophiam constituerunt.

Christus etiam Dominus librum nullum scripsit, imo, quantum legibus, ne præcepit quidem, ut scriberetur. *Euntes*, non ait, *scribite*, sed *prædicate evangelium omni creaturæ*, Mar. ult. Et per Hierem. cap. 30. *Dabo*, inquit, *legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam*. Et Apostolus 2. Corint. 3. *Epistola*, ait, *estis Christi, ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Lex ergo evangelica, quæ lex spiritus est non literæ, non est a principio literis exarata, sed in animis fidelium insculpta. Nam & cæteri Apostoli prius viva voce evangelium docuerunt, deinde mandarunt literis, ut testes satis graves & idonei sunt, Irenæ. 3. adversus Valentinum libro, Euseb. (1) cum aliis locis non obscure, tum luculentius in 3. histor. Eccles. lib. cap. 24. Chrysost. Homil. 1. in Matthæum, Theophylactus in initio comment. in Matth. Hieron. in cathalogo scri. Eccles. in Matth. & in Joan. breviter, ne omnes sigillatim enumerem, universi Ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri: eo maxime, quod Lucas Evangelista hujus rei certissimum testimonium præbet, inquiens. *Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est mihi assecuto omnia, a principio diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem*. Constat igitur, doctrinæ fidei jam vulgatæ scriptionem Evangeliorum accessisse. Accessisse, inquam, non præcessisse. Constat item, Christianam Ecclesiam & religionem non literis primum, sed traditione substitisse. Constat rursus, fidei doctrinam in Ecclesia primitiva non a scripturis habuisse anctoritatem, sed contra scripturas a traditione. *Sicut tradiderunt*, ait, *nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis*. Constat denique, aliquando in Ecclesia Christi fuisse catholica dogmata, quæ sacris nullis litteris continerentur. Qua re permotus Irenæus (1) ait: Quod etsi Apostoli nullas nobis scripturas reliquissent, tamen & oportebat nos sequi ordinem traditionis Ecclesiæ, quam fideles scilicet ante scriptum Evangelium sequebantur.

Secundum fundamentum.

Non omnia, quæ ad doctrinam Christianam pertinent, esse etiamnum in sacris literis expressa. Nam perpetuam beatæ Mariæ Virginitatem, descensum Christi ad inferos, Baptismum parvulorum, conversionem panis & vini in corpus & sanguinem Christi, processionem Spiritus sancti ex Filio, trium personarum in una substantia æqualitatem, earundemque per relativas proprietates distinctionem, non ita expressa in libris canonicis invenies, sed adeo tamen certa in fide sunt, ut contrariorum dogmatum auctores Ecclesia hæreticos judicarit. Quemadmodum igitur articulus resurrectionis continebatur in illo, *Ego sum Deus Abraham, & Isaac*, quod postea Christus Dominus minus intelligentibus exposuit; ita nonnulla per spiritum veritatis explicuit Ecclesia, quæ in sacris literis habentur obscura.

Tertium fundamentum.

Multa pertinere ad Christianorum doctrinam & fidem, quæ nec aperte, nec obscure in sacris literis continentur. Id primum Innocentius probat de celebr. missæ c. cum Marthæ. Verba enim, quibus in calicis consecratione utimur, quibusque Christum dominum usum esse profitemur, scilicet, Mysterium fidei, & æterni testamenti, in Evangelistis non habentur. Ac ne illud quidem, *Elevatis oculis ad Deum patrem suum*. Sententiam quoque illam (3), *Beatius est multo dare, quam accipere*, Christum dixisse nesciremus, nisi Paulus in Actis docuisset. Quemadmodum ergo non omnia gesta Jesu Evangelica scriptura complexa est (4); ita neo omnia verba quidem, sed quædam per traditionem accepta sunt. Rursum, sanctorum Martyrum auxilium precibus implorandum, eorumque memorias celebrandas, imagines venerandas esse, in sacrificio Eucharistiæ simul cum corpore sanguinem sacerdotibus esse & conficiendum & sumendum, sacramenta confirmationis & ordinis non iteranda, sacræ literæ nusquam fore tradiderunt. At ejusmodi atque alia pleraque id genus ita firmiter Ecclesia catholica retinet, ac si sacris codicibus fuissent inscripta. Quatuor demum evangelia, quæ nunc Ecclesia recipit, quatuordecim epistolas Pauli, breviter, ut in summa dicam, utrumque & vetus & novum testamentum firmissime retinemus: nec tamen ea tenere possumus scripturæ auctoritate. Multa igitur sunt fidei catholicæ dogmata, quæ sacris literis non habentur.

Quartum fundamentum.

Apostolos maximis de causis alia quidem literis, alia autem viva voce prodidisse. Sed quæ illæ causæ sint, repetendum altius videtur. Morem porro hunc tradendi quædam discipulis non scripto, sed verbo, olim quoque scimus a Philosophis observatum. Pythagoram certe hunc in modum discipulos instituisse, posteriorum omnium scripta testantur: qui & ipse, ut 1. strom. Clemens Alexandr. refert, circumcisus fuit, ut adyta ingrediens Ægyptiorum mysticam

(1) *lib.* 2. *Eccl. hist. c.* 15. *& lib.* 3. *c.* 4. (2) *Lib.* 3. *c.* 4.
(3) *Cap.* 20. 35. (4) *Joan. ult.* 25.

Digitized by Google

sticam disceret philosophiam. Galenus libro 2. de anatomica admin. veteres Physicos ait artes a majoribus quasi per manus traditas conservasse. Cicero libro 1. de legibus ferendos in Republica mores existimat, nec scriptis omnia sancienda; & eodem rursus libro, sacra putat melius in Republica conservari, si a patribus accepta deinceps familiis prodantur. Cæsar de bello Gallico lib. *6.* Druidas scribit disciplinæ præcepta nefas existimasse, ut literis mandarentur. Scribunt item, non modo celebres Hebræorum doctores, sed ex nostris Hilarius (1) & Origenes (2), Moysen non legem solum, sed secretiorem legis enarrationem in monte divinitus accepisse: præceptum autem ei a Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josue, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus magna silentii religione revelaret. Anatolius quoque apud Eusebium lib. 7. eccles. hist. cap. 28. 70. interpretes refert Ptolemæo regi percontanti multa ex Moysis traditionibus respondisse. Atque illud etiam auctor 4. Libri Esdræ, cap. 14. non obscure testatur. *Enarravi*, inquit, *Moysi mirabilia multa, & præcepi ei dicens; Hæc in palam facies verba, & hæc abscondes*. Quod idem præceptum Dominus Esdræ lege instauranda dedit, inquiens, *Quædam palam facies, quædam sapientibus absconse trades*. Ad hujusmodi vero traditiones Propheta videtur spectasse, cum ait (3), *Deus auribus nostris audivimus, patres nostris annunciaverunt nobis*; & rursum (4), *Quanta mandavit patribus nostris, nota ea facere filiis suis*. Ad similes quoque veterum traditiones Moyses ipse revocat (5), ubi dicit, *Interroga patres tuos, & dicent tibi: majores tuos, & annunciabunt tibi*. Quædam igitur non scripto, sed verbo tradere, non philosophorum modo, verum Moysis, imo Dei etiam consilium fuit. Hujus ergo optimi consilii rationem Jesus Christus vitæ magister habuit, habuerunt Apostoli. Multa enim a Domino illis tradita scribere noluerunt. Quibus vero rebus adducti idipsum fecerint, breviter explicandum est. Cæsar de bello Gall. lib. *6.* duabus de causis Druidas instituisse dicit, ne disciplinæ præcepta literis proderentur: quod neque in vulgus disciplinam efferri velint, neque eos, qui discunt, literis confisos minus memoriæ studere. Quod fere plerisque accidit, ut literarum præsidio diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. Nimirum, ut Joanni Pico in Apologia placet, prior illa causa Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut mysteria quædam occulta verborum traditione discipulis commendarent. Nec enim aliter existimarunt Philosophiæ dignitatem se posse tueri. Ægyptios, Clemens Alexand. 5. stromat. refert, non quibuslibet mysteria commisisse, nec rerum divinarum cognitionem ad prophanos deferre solitos, sed ad eos solos, qui erant ad regnum perventuri: & ex sacerdotibus iis, qui judicati fuerant probatissimi & educatione, & doctrina, & genere. Extat Lysidis Pythagoræi epistola, in qua Hipparchum reprehendit, quod publice, contra ac magister instituit, philosopharetur. Nec enim fas esse, ea omnibus porrigere, quæ paucis & iis quidem disertis & laborantibus communicanda sunt. Qui autem Pythagoræ præcepta passim vulgo traderent, æque eos impios haberi, ut qui prophanis hominibus Eleusinarum dearum arcana patefacerent. Eis etiam esse similes, qui in præaltum puteum cœno plenum aquam puram atque nitentem effuderint, quos nihil aliud, quam cœnum turbare & aquam amittere. Nec solum a Lyside Hipparchus reprehensus est, sed accusatus a discipulis aliis, & expulsus e schola, & propter ipsum tanquam propter mortuum facta columna est, quemadmodum Clemens Alexand. 5. strom. scripsit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentii viis. Amat enim natura celari, ut Porphyrius (6) scripsit, nec divina mysteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas. Aurum & gemmas in altissimas terræ latebras natura condidit: ita magno habentur in prætio: vilescerent, si essent exposita. Basil. in lib. de Spiritu Sancto, cap. 29. & Origenes homil. 5. in Num. ob id asserunt Moysen non esse passum, ut omnia, quæ erant in templo, omnibus essent pervia, quod sciret, res usu tritas, expositas esse contemptui: quod vero sepositum est, & rarum, huic conjunctam esse summam admirationem & reverentiam.

Plato scribens Dionysio de quibusdam sacris mysteriis monet, ut epistolam e vestigio concerpat, ne in manus indigni vulgi perveniat. Tantæ fuit olim vel ethnicis curæ, disciplinarum mysteria & a contemptu, & a prophano abusu defendere. Id vero maxime, si ad res sacras mysterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium duumvirum, quod librum secreta sacrorum continentem, suæ fidei custodiæque commissum, Petronio Sabino scribendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit (7); quod supplicii genus multo post parricidis irrogatum est. Ac justissime quidem, ut Valerius ait, quia pari vindicta parentum, ac Dei violatio expianda est. Quæ videlicet causa Apostolis fuit, ut secreto quædam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat, mysteria quædam, præsertim sacra clam populo rudi habere, perfectis & majoribus seorsum communicanda. *Non judicavi*, inquit, (8) *me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos*. Et rursum, *Formam* ait,

(1) *Hilar. super* 2. *Psa.* (2) *Origen. hom.* 5. *in Num.* (3) *Psalm.* 43. 2.
(4) *Psalm.* 77. 3. (5) *Deut.* 32. 7. (6) *Lib.* 7. *hist. cap.* 2.
(7) *Val. Max. de serv. relig. lib.* 1. (8) 1. *Cor.* 2. 2. & 6.

Digitized by Google

ait, (1) *habe sanorum verborum, quæ a me audisti. Bonum depositum custodi, & quæ a me audisti per multos testes, hæc commenda fidelibus, hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Quod si Apostoli, quibus formis sacramenta essent conficienda, quibusve ritibus administranda, aliaque id genus religionis secreta, passim vulgo tradidissent, quid esset aliud, quam adversus Christi legem sanctum dare canibus, & inter porcos spargere margaritas? Imo vero quid esset aliud, quam omnia mysteria Christianæ religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures affertur. Hæc itaque prima ratio est cur, Apostoli quædam sine scripto traderent; nempe ne aut ab ethnicis sacra nostra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Secunda est, quoniam habet nescio quid latentis energiæ viva vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinam ait (2). Indignum ergo erat, ut tota Evangelii doctrina, quæ lex est spiritus & vitæ, mortuis ubique literis committeretur, nec ulla ex parte committeretur cordibus, cum de ea peculiariter scriptum esset, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam*. Servorum, & rudium est, omnia ex præscripto agere. Judæorum ergo fit scripta hæc lex, qua universa, etiam minima præfiniantur. At filii perfecti jam viri, & in libertatem gratiæ vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus & membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes, hi Evangelio multum adimunt & dignitatis, & virium. Papias apud Eusebium (3), *Si quando*, ait, *advenisset aliquis ex iis qui secuti sunt Apostolos, ab ipsis sedulo expiscabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid vero Jacobus, Joannes, Matthæus. Nec enim tantum mihi librorum lectiones prodesse credebam, quantum vivæ vocis, præsentique magisterium*. Hactenus Papias. Ubi vero gentium est verbum, quod tantopere Lutherani jactare solent? Nam scriptum verbum, si vere ac proprie loqui volumus, non est verbum. Apud nos autem, qui Christi & Apostolorum oracula vocesque tuemur, verbum Domini vere & proprie manet in æternum. Verbum, inquam, vivum quod ex doctorum ore in discipulorum transfusum aures fortius resonat. *Verba*, inquit, *mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore, seminis tui amodo, & usque in sempiternum*.

Adde, quod ad confutandos hæreticos major vis in traditione, quam in scriptura est. Egesippus apud Eusebium (4) refert, virginem mundam & immaculatam Ecclesiam permansisse donec discipuli Domini extiterunt, corruptoribus veritatis, si qui forte fuerunt, in occultis terræ hiatibus delitescentibus: ut vero omnis illa ætas, quæ a Domino susceperat vivæ vocis auditum, de hac luce discessit, tum hæreticos, nudato, ut ajunt, capite Apostolicam veritatem oppugnasse. Et Ignatius apud eundem ea maxime ratione docet, hæreticorum vitari contagia, si diligentius ac tenacius Apostolorum traditionibus inhæreatur (5). Tertullianus quoque adhuc apertius monet, ut adversum hæreticos magis traditionibus, quam scripturis differamus: Scripturæ enim in varios sensus facile trahuntur, traditiones non item. Nemo hæreticorum est, ut Hilarius ad Constantium Augustum tradit, qui se non secundum scripturas prædicare ea, quibus blasphemat, mentiatur. Omnes scripturas sine sensu loquuntur. Et Irenæus 1. lib. 1. cap. *Hæretici*, inquit, *scripturis nituntur sua dogmata confirmare, ne sine teste esse videantur. Sed reformant eloquia Dei, atque ex figura hominis vulpis aut ursi figuram reddunt*. Hactenus ille. Faciunt porro hæretici, quod patrem suum fecisse vident, ut Vincentius Lirinensis eleganter ait, & auctoris sui callida machinamenta sectantur. Nam quid ille non faciet misellis hominibus, qui ipsum Dominum majestatis scripturarum testimoniis appetivit? *Si filius*, inquit, *Dei es, mitte te deorsum: Scriptum est enim*, &c. Ita, quodcunque dogma hæreticus proferat, statim ait, *Scriptum est enim*, & non unum, sed mille testimonia, mille exempla parat de Lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo more interpretatis sententiam suam approbare conatur. Quorsum hæc tam longo sermone repetita? Nempe, ut intelligas non modo adversum hæreticos plus habere traditionem, quam scripturam virium, sed etiam omnem ferme cum hæreticis disputationem ad traditiones a majoribus acceptas esse referendam. Nam cum utrique & catholici, & hæretici pro sua sententia, quisque sacras literas referant, in sensu & interpretatione discrimen est. Quis autem verus ac legitimus scripturæ sensus habendus sit, nisi Ecclesiæ traditione cognosci certo non potest. Quemadmodum & paulo ante docuimus, & 7. libro (6) sumus multis, magnisque argumentis demonstraturi. Atque hinc patet causa gravissima, cur traditiones Apostolicæ fuerint necessariæ. Sensus enim scripturarum Apostolicarum non erat ab Apostolis scripturis aliis explicandus, nisi ipsi in opera sua ederent commentarios, quod a viris gravissimis semper alienum fuit. Intelligentiam ergo scripturæ sacræ discipulis suis viva voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in suis Ec-

(1) 2. *ad Tim*. 1. 13. & 2. 2. (2) *Vide Hieron. ad Gal.* 4. *in illud*: Vellem apud vos modo esse, & mutare vocem meam.

(3) 3. *l. Ecclef. hist. c.* 39. (4) 3. *l. ecclesiast. hist. c.* 32.

(5) *Montanus primus traditioni contraria nova quædam ingessisse dicitur hist. eccles. l.* 5. *c.* 16. 3. *lib. eccles. hist. c.* 36. *In lib. de præs. hæret.* (6) *cap.* 3. *concl.* 5. & 9.

Digitized by Google

Ecclesiis impleret, *Dabo legem meam in visceribus eorum*. *Lex* siquidem *Evangelica*, ut Hieronimus in commentar. ad Galatas (1) scripsit elegantissime, *non in scripturis est*, *sed in sensu*; *non in superficie*, *sed in medulla*; *non in verborum foliis*, *sed in radice rationis*. Ex quo magis emergit, per hujuscemodi traditiones ecclesiasticos ordines suo quemque loco divinitus contineri; dum & majores, qui regni cœlorum claves habent, sacrosancta scripturæ sacræ mysteria, quibus quoque & tempore, & loco dignum visum fuerit, aperiunt, & minores ab Ecclesiæ magistris libri clausi sacramenta percipiunt. Alioqui nulli essent Ecclesiæ doctores, sed quivis, quamlibet plebejus, & rudis, earum per se rerum sine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apostolorum interpretatione, & literis obvias expositasque haberet. Nunc autem traditiones Apostolicæ non quibuslibet commendatæ sunt, sed, juxta Paulum (2), sapientibus & prudentibus, fidelibus quoque, ac religiosis depositi sacramenti custodibus, qui etiam idonei sint & alios docere. Qua de re Dionysius (3) Timotheum diligentius admonet, ne sancta sanctorum efferat, ea passim rudibus exponens, sed sanctis solis sacrarum rerum intelligentias secretius pandat: ob hanc enim causam primos illos nostros duces necessario summa, & supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis institutionibus, juxta quod sacræ definiunt leges, tradidisse. Quid quod, ut Cicero ait, suavius mores in republica traditione feruntur? ne si scripto sanciantur omnia, & molesta illa fiant, & legum, ac doctrinæ codex sua mole & magnitudine terreat. Quid quod hac via vel maxime Ecclesiæ commendatur auctoritas, quam ut sponsæ charissimæ, Christus tantopere commendavit? Cum enim sponsi sui non verba modo, sed sensum etiam in corde servat, vere, quod Apostolus dixit, *columna est & firmamentum veritatis*. Et æquum erat, ut aliquis quasi lydius lapis in manu Ecclesiæ relinqueretur, quo falsas, verasque doctrinas exploraret, verumque item scripturæ sensum a falso discerneret. Sed de causis hactenus.

Nunc fundamentum illud confirmandum est, ostendendumque, Apostolos Evangelii doctrinam partim scripto, partim etiam verbo tradidisse. Cujus rei primum testes sunt Dionysius lib. de ecclesiast. hierar. cap. 1. Clemens Alexandrinus in lib. de pasch. apud Eusebium lib. 6. ecclesf. hist. c. 11. & in l. strom. 1. & 5. (4) Origenes homil. 5. in Num. Papias apud Eusebium lib. 6. Ecclesiast. hist. cap. 39. Egesippus, eodem Eusebio auctore, lib. 4. eccl. hist. cap. 8. Ignatius, eodem Eusebio referente, lib. 3. cap 36. Irenæus lib. 3. cap 3. & 4. quem etiam Eusebius retulit lib. 4. ecclesf. hist. cap. 14. & lib. 5. cap. 6. & 20. Tertullianus in libro de corona militis; Cyprianus de ablutione pedum: Epiphanius de hæresibus cum alias sæpe, tum ibi maxime, ubi Arianorum, & Apostolicorum (5) dogmata coarguit; Hieronymus adversum Luciferianos; Augustinus lib. 2. de Bapt. contra Donatistas cap. 7. & lib. 4. cap. 24. & lib. 5. cap. 23. & 26. Damascenus lib. 4. cap. 13. & 17. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 27. & 29. Refert autem ex his unum, & item alterum Gratianus 11. distinct. cap. *ecclesiasticarum*, & 12. distin. cap. *Illa autem*. Potest igitur quicquam verum esse, quod sit huic talium virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testium hæreticorum corda non movet, vel divinis testimoniis moveantur. Quanquam quod uno eodemque consensu tot, tantique viri testati sunt, id non humanum, sed divinum est. Ac suppetunt etiam scripturæ divinæ præclara testimonia. *State*, inquit Paulus (6), *& tenete traditiones, quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermonem*; & rursum (7) *Laudo autem vos fratres, quod, sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*; & eodem cap. postea, *Ego accepi a Domino, quod & tradidi vobis*; & paulo post, *Cætera, cum venero, disponam*; atque ad Timotheum (8), *Formam habe sanorum verborum*, ait, *quæ a me audisti, bonum depositum custodi*; & deinceps (9), *Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Ac Joannes in epist. 2. *Plura*, inquit, *habens vobis scribere, nolui per chartam, & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui*. Quid multa? Duas Petri epistolas habemus, & credimus multum annis septem Antiochiæ sedisse, elinguem Romæ annis vigintiquinque? Num nihil aliud verbo docuit, quam quod epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus, nonne sine scriptura, solo intercurrente verbo, Ecclesias sibi destinatas & fundarunt in fide, & in religione continuerunt? Consentiamus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

CAPUT IV.

Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.

His igitur cognitis, restat illud explicandum, ubi totius orationis cardo versatur, quonam modo Theologo constare possit, hoc, aut illud dogma ab Apostolis esse traditum. Verbi causa ponamus aliqua, quæ pateant latius. Si in quæstionem veniat, num minores Ordines, Jejunium quadragesimæ, Baptisma parvulorum, Imaginum venerationem, Symbolum fidei ex traditione Apo-

(1) *ad Galat.* 5. (2) 2. *Tim.* 1. 2. *&* 2. 12. (3) *De cœlest. Hier. c.* 1.
(4) *Just. martyr. q.* 128. *a gentib. posita*. (5) *Hæres.* 76. *&* 61. (6) 2. *Thes.* 2. 14.
(7) 1. *Cor.* 11. 12. (8) 2. *Tim.* 1. 13. (9) 2. *Tim.* 2. 2.

postolorum habeamus: Id nunc explicandum esse dicimus, anne sit via aliqua plana & expedita, qua ad certam earum rerum intelligentiam possit perveniri. Non enim sumus ii, qui Pharisæorum instar traditiones nostras velimus quasi divinas & Apostolicas venditare, sed ubique gentium cupimus, ut vera a falsis, ita, ab humanis divina secernere; eo vero in loco maxime, ubi de dogmatis fidei Catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiusmodi permixta confusio perniciosissima est. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas si sequamur, traditionibus Apostolorum vestigandis minime aberrabimus.

Prima via ab Augustino aperitur cum aliis locis, tum lib. 4. contra Donatist. (1) in hæc verba: *Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.* Et autem ratio hujus in promptu. Si enim consuetudinis cujusquam diu in tota Ecclesia observatæ originem & principium nec ad summos Pontifices, nec ad concilia Episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usque tempora retro trahitur, conficitur plane illam ab Apostolis esse profectam. Ut si in dubium vocetur, an minores Ordines, subdiaconatus, lectoratus, & cæteri, ex Apostolorum traditione in Ecclesia sint, hunc in modum pervestigabitur. Si horum ordinum initium vel a Damaso sit, vel a Symmacho, vel ab ullo alio seu Pontifice, seu Concilio, certe Apostolorum traditio non fuit. Sin ante quemcunque Pontificem, ante quodcumque etiam concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demum intelligimus, minores Ordines ex Apostolica traditione fuisse, ut & re vera fuerunt, quoniam non posteriores modo, sed Ignatius epist. 8. ad Antioch. Dionys. 3. cap. eccles. hier. Clemens in epist. ad univers. Anaclet. in decretis suis, ejus rei tanquam in ecclesia jam acceptæ meminerunt. Eadem quoque ratione docebis, Jejunii legem traditionis Apostolicæ fuisse: cujus videlicet mentionem fecisse constat August. ad Casulanum epist. 86. & ad Januar. epist. 118. & 119. Hieron. ad Lætam de institutione filiæ, & lib. 2. advers. Jovinianum, & in Esaiam cap. 58. Ambros. serm. 25. & 38. Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 3. & 16. Basil. cum in aliis concionibus, tum in ejus initio, quam in ebriosos habuit, & in posteriore de jejun. Concil. Nicæn. referturque 18. distin. cap. *Habeatur*: Concil. Laodic. multis capitibus; Sozomenum hist. tripart. lib. 1. cap. 10. Origenem hom. 10. in Levit. Irenæum apud Eusebium ecclesiasti. hist. lib. 5. cap. 24. Telesphorum in epist. ad universos, qui jejunii nostri auctor falso a quibusdam existimatur (2). Quoniam Ignatius in epist. 4. ad Philipp. ejus rei prior meminit, atque habemus etiam canonem Apostol. 68. probatum etiam a Trullan. Synod. canone 9. & canone 20. Quamobrem vere ac jure Theophyl. Alexandr. lib. Paschali 1. & 3. non solum legem jejunii a majoribus traditam esse præscribit, sed affirmat fuisse Evangelicam traditionem. Et Epiphanius hæresi 80. ubi doctrinam Ecclesiæ docet, & fidem, quæ traditione ecclesiastica servatur, cum meminit jejunii quadragesimæ, tum dixit aperte Apostolos tradidisse jejunia 4. & 6. feriæ. Atque Leo Papa in concione de Pentecost. cujus initium, *Plenissime*, jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apostolis dicit esse institutum. Hieronym. autem ad Marcellam adversus Montanum non obscure tradit, quadragesimam nos secundum traditionem Apostolorum jejunare. Quod vero in hoc exemplo fecimus, id facere per multa possumus; & hac eadem ratione parvulorum baptisma, consecrationem virginum, monasticam professionem, lucernam in templis, cereosque lucentes, imaginum venerationem, & alia id genus multa, Apostolis tradita comprobare. Sane quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate servandum est, si unumquodlibet novum esse hæretici calumnientur. Hujus rei illustre exemplum habes apud Eusebium lib. ecclesiast. histor. 5. cap. ultim. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, & ea quidem expeditior est. Si quod fidei dogma patres ab initio secundum suorum temporum successionem concordissime tenuerunt, hujusque contrarium ut hæreticum refutarunt, quod tamen e sacris literis non habetur, id nimirum per Apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exempla sunt, Perpetua B. Mariæ virginitas, Descensus Christi ad inferos, ut animam Adæ & reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret; Certus evangeliorum numerus, & cætera id genus, quæ, ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidem fidei dogmata ab Apostolis accepit Ecclesia vel scripto, vel verbo, quoniam ii ministri fuere sermonis; nec ullas in fide novas revelationes Ecclesia habet; sed eas servat, quas Apostoli per Spiritum sanctum fideli populo reliquerunt, quemadmodum postea sumus demonstraturi.

Tertia via. Si quicquam est nunc in Ecclesia communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessario derivatum est. Ut vota dissolvere, & remittere juramenta, non erat humanæ potestatis; tum quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, & juramenta servare tenemur, humana vero facultas ea, quæ jure naturæ debita, & constituta sunt, condonare, ac tollere non potest, ut Gratianus

(1) *Cap.* 34. (2) *V. Euseb. de temporib.* Forte ante hæc tempora jejunium more ab Apost. accepto servatum est: a Telesph. autem primum lege præscriptum, ac præceptum est.

nus 13. distinct. statim a principio docet, tum etiam, quia in his quæ superiori ex conventione debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati diremptione per monasticum solemne votum. Cum enim matrimonium etiam non consummatum ante Evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republica humana facultas ulla hujusmodi matrimonii dirimendi, consequens fit, hunc Ecclesiæ morem ex Christi, & Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest, Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpasse in his, quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo & Apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus Ecclesiam errare non posse, suo loco ostendemus. Nec me clam est, quod Alexander Tertius aliter in postremo illo exemplo docere videatur (1). Cum enim illi esset objectum, non posse per solemne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondit, hoc scripturæ testimonium de matrimonio consummato esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verum ut omittam, quod verba illa Adæ, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, &c. e quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec vero posse, eo tempore fuerunt in Paradiso dicta, quo nondum erat matrimonium consummatum; utque illud etiam prætercam, quod matrimonii ipse contractus adeo natura sua firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quæ tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimum: certe Theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quanto gravius Innocentius Tertius aliorsum quidem, sed ad hunc etiam locum apposite dixit (2), non hominem, sed Deum id solvere, quod summus Pontifex non humana, sed divina auctoritate dissolveret. Nimirum quod Dominus Petro dixit, *Quodcunque solveris super terram*, &c. quousque, & quatenus vel amplificandum esset, vel etiam constringendum, id ab Apostolis Ecclesiam accepisse consentaneum est, qui ejusmodi res ad Ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidere. Atque tradunt nonnulli (3), Joannem Evangelistam jubente Christo a sponsa sua Evangelii gratia fuisse sejunctum. Hieronymus certe 1. adverf. Jovinian. libro Joannem affirmat & virginem fuisse, & maritum. Theclam quoque Epiphan. hær. 78. tradit a Paulo nuptiis exsolutam, cum sponsum haberet primarium urbis formosissimum, & virginem sanctam contempsisse terrena, ut cœlestium potens efficeretur. Sed contra Alexandrum dicimus. Nam hoc forte dicet aliquis. Minime vero gentium. Nec enim statim Pontifici contrarius est, qui argumento, quo Catholici urgentur, aliam responsionem parat. De tertia igitur via dictum est satis.

Quarta via eadem & mollior, & tritior, est hujusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ita esse credamus. Ut imagines ab Apostolis esse traditas, Patres in septima Synodo generali actione sexta dixerunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Rufinus in expositione symboli, Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol. Ambrosius in serm. 38. de jejunio, & quadragesima, Cassianus lib. 6. ad Leonem Imperatorem, Isidorus lib. 6. etymol. cap. 18. Leo Papa in epist. 8. & 13. ad Augustam, Clemens in epistola prima ad Jacobum (4), si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hactenus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam instituimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrasse, quibus traditionem aliquam esse Apostolicam investigetur.

CAPUT V.

De variis generibus Traditionum Apostolicarum.

At vero, priusquam hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta, & instituta Apostolorum esse in duplici differentia. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio brevis & ad tempus fuit; alia fuere perpetua, utpote quæ causam habuere sempiternam, ut in Ecclesia servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentia a sanguine & suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aqua permiscenda calici. Atque etiam alia divisio est Apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli a Christo domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam Unctionem, esse sacramenta novæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit Christiano populo administranda; alteras vero traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad Ecclesiæ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dum in terra degeret, nusquam edidit, ut quadragesimæ jejunium; quod licet Hieronymus in secundum Jonæ caput, Ambrosius conc. 36. Chrysostomus hom. 1. in Genes. ad Christum auctorem refer-re

(1) *De conc. con. cap. ex publico.* (2) *De transl. episc. cap. quanto.* (3) *Proœmio in Jo. Evang. quod Hieron. nonnulli tribuunt.* (4) 14. *dist. cap. Canones.*

re videantur, ac revera, ut equidem sentio, Apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia Apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeo per Spiritum Sanctum Apostolis, juxta illud, quod Joannis 16. cap. scriptum est, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Et Apost. cum quoddam de suo consilium dedisset, *Puto autem*, ait (1) *quod & ego spiritum Dei habeam*; & rursum (2), *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* In his autem traditionum generibus illa eadem consideranda sunt quidem, quæ in superiore libro (3) de scriptura etiam legibus admonuimus; sed discrimen illud maxime, quod de scripturarum præceptis tibi positum, transferri huc ad traditiones debet. Ex traditionum quippe vinculo, quas a Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas reliquere, Ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contraria aliqua consuetudine abolere. Si enim exempli causa, materias & formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extremæ Unctionis a Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus: si ad eundem quoque modum matrimonia non consummata per solemnem castitatis professionem dirimi, consummata vero per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in divinis institutis Ecclesia nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo illa capita, *Sunt quidam*, &, *Contra statuta*, 25. quæst. 1. Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jure objiciuntur cap. *Veritate*, & cap. *Si consuetudinem*, & cap. *Frustra*, 8. distinctione. In aliis vero, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquam Ecclesiæ pastores, poterit quidem summus Pontifex; ut in ceteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur), poteritque item contrarius populi mos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersio quam ex Apostolica traditione in Baptismi sacramento Ecclesiam habuisse, Canon Apostolorum 49. ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Ejusdem quoque ordinis est Quadragesimæ jejunium, ac pœnæ rursum ab Apostolis pro criminibus præfinitæ, quæ 82. distinctione, cap. *Presbyter*, ex Concilio Gangrensi referuntur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti prima epistola hæretici urgere solent (4), *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus: sic enim Apostoli statuerunt*. Quamquam de ministris, qui Episcopo sacrificanti in diebus solemnioribus inserviebant, Anacletus loquitur. Quare inde colligi non potest, omnes eos, qui missæ intererant, oportere etiam tunc communionem Eucharistiæ sumere, in his præsertim diebus qui solemniores non essent; nam, ut antiquo more, Apostolorum instituto communio totius etiam populi a principio statim nascentis Ecclesiæ exigeretur, ætate tamen Chrysostomi præceptum relaxatum esse constat, & communionem astantium voluntati permissam, ad quam eos Diaconus alta voce invitabat, non cogebat. Hæc enim & alia hujusmodi tametsi ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, ut moveri non queant; cum Christi ipsius præcepta & instituta, quemadmodum diximus, adeo stabilia rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita, frustra hic a nobis remeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostolis revelarit, seu Spiritus sanctus post Christi ascensionem in cœlum, mutari non possunt, sed firma hæc in veritate remanent, perinde atque illa, quæ Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate & certitudine Traditionum Apostolicarum.

QUibus rebus expositis, non erit difficile ostendere, id quod in hac parte maxime quæritur, ex Christi & Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, & ad Ecclesiæ consuetudines, & ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus Ecclesiæ consuetudinem Corinthiis contentiosis opponit, (5), cur nos itidem Ecclesiæ morem ab Apostolis usque receptum, totque sæculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cum a nobis scripturam in cujusque rei confirmationem efflagitant? Certe Paulus, cum & per scripturas, & per naturæ rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam, quam Corinthiis persuasam esse cupiebat: considerans tamen inter Corinthios fore quosdam, qui illiusmodi forte & testimoniis & rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam habuit, quam si eos ad Ecclesiæ morem revocaret: *Si quis*, ait, *videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Quod dicit, tale est: Si quis adeo est durus & pertinax, ut argumentis positis non adducatur, sed adhuc contendat, fœminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter refello, quam quod Ecclesia Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec scripturæ, nec naturæ ratio

F

(1) 1. *Cor.* 7. 40. (2) 2 *Cor.* 13. 3. (3) *cap.* 18. *in resp. ad* 4. *arg.*
(4) *De cons. di.* 4. *c. Si quis presbyter.* (5) 1. *Cor.* 11. 16.

Digitized by Google

ratio movisset, eos Paulus existimarit, Ecclesiarum more & instituto refellendos. In priore rursum ad Timoth. epistola (1), *Si quis*, ait, *aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus*: non dicit, Scripturis. Et ad Galat. (2). *Si quis*, inquit, *vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit*. Quibus ex locis recte Origenes in commentariis epistolæ ad Titum (3) definit hæreticum eum, qui se Christo credere profitetur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quam habeat traditio ecclesiastica. Et lib. 1. Periar. *Sicut multis*, inquit, *apud Græcos & Barbaros pollicentibus veritatem, desuevimus apud omnes eam quærere, qui eam falsis opinionibus asserebant, postquam credidimus filium Dei esse Christum, & ab ipso hanc discendam esse persuasi sumus: ita, cum multi sint, qui se putant scire quæ Christi sunt, & nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, servetur vero ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & usque ad præsens in Ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica traditione discordat*. Hactenus Origenes. Ignatius quoque in epistola ad Heronem, *Omnis*, ait, *qui dixerit præter ea, quæ tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi jejunet, tametsi diginitatem servet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet, lupus tibi appareat*. Si igitur anathema, hæreticus, & lupus habendus est, qui ecclesiasticæ traditioni repugnat, ex illa profecto certissima argumentatio promitur ad fidei dogmata & Ecclesiæ mores comprobandum. Præterea auctores gravissimi aperte confirmant, hujusmodi instituta etiam sine literis accepta eandem vim habere, ac si scripta ab Apostolis fuissent. Irenæus lib. 3. advers. hæreses, cap. 4. & lib. 4. cap. 43. Tertullian. item, quamvis ipse postea ab Ecclesiæ traditione discesserit, in lib. tamen *de corona militis* eandem sententiam habet. Cujus verba licet in præsentia referre: nec enim solum quid sentiat, tradit, sed cur etiam sentiat. *Antiquas*, inquit, *observationes Ecclesiæ, si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit*. Et statim, cum quarumdam traditionum meminisset, quarum in scripturis mentio nulla est, *Istarum*, ait, *& aliarum disciplinarum si expostulas legem, nulla tibi legis traditio prætendetur. Auctrix est consuetudo, confirmatrix est, & fidei observatrix, idonea est testis traditionis veteris. Consuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur: nec differt scriptura, an ratione consistat*. Hactenus Tertullianus. Ac præclare ille quidem; quoniam si legem ratio commendat; mos, qui ratione constet, non minus, quam lex habet commendari; Dist. 1. cap. consuetudo. Basilius insuper, in libro de Spiritu sancto, cap. 27. ac magno quidem argumento eandem rem confirmat, inquiens: *Dogmata, quæ in Ecclesia prædicantur, quædam habemus e doctrina scripto prodita, quædam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio occulto recepimus. Quorum utraque parem vim habent ad pietatem; nec in his quisquam contradicit, qui sane vel tenuiter expertus est. Nam si consuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquam non multum habentes momenti, conemur rejicere; & ea damnabimus, quæ in Evangelio necessaria ad salutem habentur; imo potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahimus*. Hactenus Basilius. Cujus ratio, si auctoritas negligitur, certissimam rei hujus faciet fidem. Cum enim scripturas ipsas Ecclesiæ auctoritate recipiamus, nec certiore argumento Evangelium Matthæi nomine inscriptum ipsius vere esse probemus, quam quod sic a patribus accepimus; simili profecto ratione ex reliquis institutis, quæ videlicet ab Apostolis retinemus, firma argumenta derivabimus. Quod si quis novum librum sacrum ingerat, quem patres nostri minime receperunt (ut Basilides, qui prophetas sibi nuncupavit atque constituit (4)) is non alio certiore argumento refelli potest, quam traditione majorum: ut secundo jam libro (5) latius explicatum est. Sic quippe apud Eusebium lib. 6. cap. 10. Evangelium nomine Petri ab hæreticis prolatum, Serapion gravissime exclusit. Atque, ut Basilius argumentatur, etiam in reipubl. judiciis, ubi scripturæ deest instrumentum, testibus habetur fides; & sicut in rebus humanis oculatos testes, ita in fide auritos accipimus, quia fides ex auditu est. Esset autem ridicula respublica, quæ in Judiciis scripto omnia, nihil sine scripto probaret. Scripturas enim propter litigiosos facimus. Alioqui boni viri solo verbo in veritate & officio continentur.

Præterea multa ad Christianos mores & doctrinam pertinent, quæ e sacris literis non habentur, ut ante a nobis constitutum est: stultum ergo fuerit in omnibus scripturam postulare. Traditione itaque opus aliquando est ad fidei dogmata comprobanda. Rursus, cum traditiones non scriptas Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Marcioni ac Valentino: Epiphanius Melchisedechianis, Apostolicis, Aerianis; Hieronymus Vigilantio, Augustinus Donatistis; denique (ut in summa dicam) omnes sancti adversariis Catholicæ fidei fidenter objecerint, earumque vi, perinde ac si fuissent scriptæ, hæreses sui quisque temporis deturbaverint: certe non minori efficacia per hujusmodi traditiones nos hæreticorum, qui aut nunc sunt, aut etiam sunt futuri, quæcunque dogmata refellere ac deturbare poterimus. Absurdissimum quippe fuerit, ut Hieronymus adversus Vigilantium colligit, unum Lutherum, aut Oecolampadium in Ecclesiæ angulo obloquentem audire, universos autem majores nostros usque ab Apostolis contemne-

(1) *Cap.* 6. 3. (2) *Cap.* 1. 9. (3) His comm. caremus, sed refertur locus in Apologia Pamphil. (4) *Euseb. lib.* 4. *Ecclesiast. hist. cap.* 8. (5) *Cap.* 7.

mnere; quorum traditiones si negligamus, difficile dictu est, quantum religio detrimenti sit latura, quemadmodum distinct. 11. cap. Ecclesiasticorum, dicitur. Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis præsertim erga Deum pietas, cultus, cæremoniæ, non in Ecclesia dico, cujus & mysteria, & sacramenta maxima ex parte traditione constant; sed in unaqualibet republica vel mediocriter instituta, si mores illi, qui a principio statim cum republ. adoleverunt, contemnantur, labefactentur, evertantur?

Longiores hoc loco sumus, quam necesse est. Quis enim est, cui non perspicua sint illa quæ pluribus verbis a quibusdam commemorantur? Commemoratur ab his Augustinus in epistola ad Januarium, & in altera quoque ad Casulanum (1), in quibus scripsit insolentissimæ insaniæ esse disputare, an ejusmodi consuetudines servandæ sint; nec minus esse eos coercendos, qui has contempserint, quamvis humanæ aliquæ illarum sint, quam si divinas leges prævaricarentur. Commemorare & alios auctores possumus, sed uteremur in re non dubia testibus non necessariis. Paulus enim unus abunde rei hujus facit fidem in 2. ad Thes. epistola, cap. 2. inquiens; *Tenete traditiones, quas accepistis sive per epistolam, sive per sermonem*. Parem ergo vim habent Apostolica dogmata, pariterque retinenda sunt, sive scripto, seu verbo ad Ecclesiam pervenerint, ut D. Basilius in lib. de Spir. sancto cap. 29. ex hoc ipso Apostoli testimonio argumentatur. Quin Apostolus ipse ad Hebræos, & ex scripturis, & ex traditione argumentatus est, quemadmodum Chrysostomus homilia 18. in Epistola ad Hebræos admonuit.

Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contempserint, eos tanquam hæreticos jure ac merito ab Ecclesia fuisse semper explosos. Ita enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuere, ut apud Augustinum de hær. cap. 53. & apud Concil. Gangrens. in epistol. ad Episcopos Armeniæ videre licet; ita qui distinctionem Episcopi & Presbyteri negarunt, etiam hi hæreseos sunt damnati, ut apud Augustinum eodem lib. & cap. & apud Epiphanium lib. 3. cap. 75. & apud Concilium Constantiense reperies; ita breviter, sive Vvicleffistas, sive Lutheranos, sive alias quascunque antiquiores pestes non minus exhorruit Ecclesia in eo, quod hujusmodi traditiones inficiati sunt, quam in eo, quod scripta dogmata rejecerunt. Inde adeo venit, ut septima Synodus generalis action. 7. doctrinam nostræ orationi maxime consentaneam ediderit in hæc verba: *Fatemur nos Ecclesiasticas traditiones sive scripto, sive consuetudine valentes retinere velle, quarum de numero est imaginum effiguratio. Catholicæ igitur Ecclesiæ traditionem observantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergo ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum Ecclesiasticas traditiones contaminare, si Episcopi fuerint, deponuntor; si laici, communione privantor*. Et in fine ejusdem sessionis, *si quis*, ajunt patres, *traditiones Ecclesiæ sive scripto, seu consuetudine valentes non curaverit, anathema sit*. Et Concilium Tridentinum sessione 4. idem definit his verbis: *Sacrosancta Tridentina Synodus prospiciens veritatem Evangelii salutarem, & morum doctrinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus ipsius Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt; traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentia cum libris sacris suscipit, ac veneratur*. Et posterius, *Si quis autem traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit*. Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, ex quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hoc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verum ut singula persequi, est operis infiniti; ita quædam explicare fusius, est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus, nimis multa videri debent. Quo enim huic loco vis ab hæreticis major infertur, eo nobis magis elaborandum erat, ut is quam diligentissime & explicaretur, & muniretur. Atque quemadmodum supra diximus, ex decem partibus, in quas loci Theologici naturam, vimque divisimus, secunda hæc quæ in Traditione consistit, maxime Theologiam, & fidem attingit. Et res tanta paucis absolvenda non erat. Sed jam argumenta ea tandem diluamus, quæ capite primo adversum traditiones opposuimus.

CAPUT POSTREMUM

In quo refelluntur argumenta Capitis primi.

RESPON. AD I. Illud vero argumentum, quod est a principio positum, non est difficile refutare. Ridiculum est enim credere, Apostolicas traditiones non eadem fide ac diligentia posse in fidelium cordibus asservari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec scriptura Spiritus Dei vivi facilius quam atramenti deletur, & sunt pleræque traditiones, quas more & usu facillime videas retineri. Quod si Christi providentia Ecclesiæ Christianæ deest, tum vero nec traditiones asservatas ego defendo, nec certam scripturæ auctoritatem: utraque enim juxta res sine Dei procuratione non constat, quam si tollas, neque traditio, nec scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesia sua est, jam non erit ambiguum; quin quemadmodum Evangelium illa in sensu potius, quam in litera custodit,

F 2

(1) *Dist. 11. c. in his rebus*.

Digitized by Google

dit, ita & cæteras custodiat traditiones, quas ei Apostoli tantopere commendarunt. *O Timothee*, inquit Paulus, (1) *depositum custodi, devitans prophanas vocum* (2) *novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ*. Quem locum miror a Cajetano de gregis commissi deposito, non de commissa doctrina esse intellectum; præsertim cum alterum simillimum in posteriore ad Timotheum epistola non de grege, sed de doctrina interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri, Paulum de verbo Dei fuisse locutum, ex iis, quæ e vestigio subdit, *Devitans prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ*; utraque enim harum traditioni Apostolicæ adversa est, vocum prophana novitas, & falsi nominis scientia. Traditio quippe vetustate commendatur; &, si quid audieris in Ecclesia novi, tum vero id scias esse, ut antiquitati, ita quoque Apostolicæ fidei contrarium. Cum autem legis, voces esse vitandas, non tibi vocum sonus veniat in mentem, sed vocum significatus. Dogmata enim sententiasque novitias vitare jubet Apostolus, non verborum sonitus inanes aut novos. Tametsi novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei, morumque disciplina debemus. Scientiam vero falsi nominis vel Sophisticen, vel artem Cabalisticam intellige. Nam traditionibus Apostolicis occultæ illæ Cabalistarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabulosa veris, sacris superstitiosa. Quanquam adversus Gnosticos Apostolus differens, ut vere Theophylactus affirmat, falsam illorum scientiam traducit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vendebant. Quod si nihil est tam contra tradita ab Apostoli antiquas dogmata, quam opiniones in Ecclesia tum novæ, tum prophanæ, (vetera enim, eademque sacra mysteria fides Apostolica probat, aspernaturque contraria) nihilque tam est secundum Apostolos, quam non recedere ab his, quæ olim accepimus, (nimirum de verbi, non de gregis deposito Apostolus loquitur) itemque si falsi nominis scientia vel Sophistica intelligitur, ut quibusdam placet, vel Cabalistica, ut etiam Cajetano est visum, vel illa Gnosticorum, ut Theophylacto, mihique etiam probatum est: necesse est, cum veræ falsa scientia adversetur, contrariorum eundem esse sermonem. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res confirmatione non egeat, sunt tamen nobis Vincentii Lirinen. viri gravissimi auctoritate confirmanda. *Depositum*, inquit, *id est, quod tibi creditum est, non quod a te inventum: quod accepisti, non quod excogitasti: rem non ingenii, sed doctrinæ: non privatæ usurpationis, sed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non a te prolatam: in qua non auctor esse debes, sed custos: non institutor, sed sectator: non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde: nolo mihi pro aliis alia subjicias. Custodi propter inimicos, propter fures; custodi etiam diligenter, sedulo, fideliter, ut suo tempore, cum oportuerit, quibusque oportuerit, reddas devitans prophanas vocum novitates, id est, sententiarum, dogmatum, rerum, quæ sunt vetustati contrariæ. Nulla quippe hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore emersit; nec quisquam hæresim instituit, nisi qui se prius ab Ecclesiæ catholicæ & antiquitatis consensione discrevit. Hoc ergo apud omnes hæreses legitimum fuit atque sole mne, ut prophanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant. Contra vero Catholicorum hoc proprium, deposita sanctorum Patrum & commissa servare, damnareque prophanas novitates. Ita enim in concilio Ephes. omnium patrum una fuit vox, ut, quod erat antiquitus traditum, teneretur; quod adinventum nuper, exploderetur*. Hactenus Vincentius. Hujus vero Apostolici testimonii tanta vis adversum Hæreticos fuit, ut Clemens Alexandr. 2. strom. lib. scribat, Hæreticos, quoniam eo testimonio evincebantur, epistolas Pauli ad Timoth. explosisse. Ut eo igitur, unde digressa est, se referat oratio, non fuerunt majores nostri in re tam necessaria negligentes, sed quod Apostolus Timotheo, & in illo magna cura commisit omnibus, id magna etiam illi cura servarunt. Itaque in primo illo argumento Lutherani haud secus ratiocinantur, ac si non divinitus res Ecclesiasticæ gererentur. Quod si ita pergunt, pari ratione suadebunt, nec canonicos libros quidem eosdem mansuros semper, sed si placet, etiam perituros. Nam quot libri tineas pascunt blatasque diserti? Quot auctorum monumenta hominum incuria interciderunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipse, ut Lysias Pythagoricus ad Hipparchum scribit, commentariolos quosdam Damæ filiæ testamento reliquit; qui tamen, ac multo etiam magis quam traditiones, interiere. Quæ cum ita sint, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiæ visceribus scripta sunt, humana oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus: vereor etiam ne nimis multa.

Respon. ad 2. At secundo ita respondeo. Non vult Augustinus, dicta, factaque Jesu ab Evangelistis scripta, ad salutem fidelium & doctrinam esse satis. Alioqui epistolæ Apostolicæ, Apostolorum acta, liber Apocalypsis, totum etiam legis veteris instrumentum, supervacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fidelium salutem, ut ex dictis, factisque Jesu alia scriberentur, quam quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Evangelistis sine culpa prætermissa. Nam quod rursum nobis Augustinus objicitur, facilis est & prompta defensio. Quæ enim

(1) 1. *ad Tim.* 6. 20. (2) καινοφωνίας noster legit interpres, quemadmodum & Amb. & Chrys. legisse videntur. Certe Latina eccl. *Novitates* legit, non *inanitates*. Sic etiam. Bas. ubique legit, ut auctor est Theoph. 2. Tim. 2. in illud, *Profana autem & vaniloquia devita*, & in hunc ipsum locum 1. *Tim.* 6.

Digitized by Google

usu & more Ecclesiæ tenemus, ea non modo non sunt obscura, sed adeo sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ insaniæ esse idem August. (1) existimarit. Cum ergo ait, *ubi de re obscurissima disputetur*, &c. satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesiæ instituto & traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant velim, quod August. idem lib. cont. Cresco. 1. cap. 33. diserte tradit in hæc verba: *Quamvis hujus rei certe de scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen scripturarum etiam in hac re a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum scripturarum commendat auctoritas: ut quoniam sancta scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, eandem Ecclesiam consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.*

RESPON. AD 3. Jam vero Apostoli testimonium perverse nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesiæ doctorem hic Paulus appellat, qui per literas sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippe sunt res, quas verbi sacri administer præstare debet: nempe docere, arguere, corripere, erudire. Quæ utique omnia doctoribus Evangelii scriptura divina suppeditat. Quod si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo equidem opere repugnaverim; concedat mihi modo, scripturas non singulatim & in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est (2) *Cætera cum venero, disponam?* Quid illud rursum (3), *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui?* Scriptura itaque divina non de iis solum instruit, quæ scripta sunt; sed de iis etiam, quæ non sunt scripta. *Tenete*, inquit Paulus(4), *traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermones*. Et in hoc ipso 3 cap. posterioris ad Tim. epist. cujus nos testimonio impetimur, cum dixisset Apostolus, *Tu autem assecutus es meam doctrinam & institutionem* (quibus verbis utrumque genus disciplinæ complexus est, quod scripto, & quod instituto continetur) mox subjungit, *Tu vero permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi*. Didicerat enim sacras literas Tim. ut ibid. tradit Apost. & præterea mysteria Evangelicæ doctrinæ concredita acceperat, ut cap. 2. dictum erat, & cap. 6. prioris ad eundem epistolæ. Non ergo eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potius commendat.

RESPON. AD 4. Sane vero quod argumentum in Deuter. 17. cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodum est momenti. Legem enim nos in chartis solum papyraceis scriptum accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeo rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenus tradita legis nomen minus habeat, quam ea, quæ literis editur. Fatemur ergo sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxta legem Domini. Sed qui instituta Apostolica Ecclesiæ tradunt, ii vel maxime, docent nos juxta legem Domini; qui vero contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege Domini pugnare contendimus. Qua ex re Calvini calumnia facile obteritur. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contra sacras literas invexerit. Dicitur enim Deuter. 12. ne requiramus alias in colendo Deo cæremonias præter eas, quæ lege præceptæ sunt, nec his quicquam vel addamus, vel minuamus. Et Salomon, *Ne addas*, inquit (5), *quicquam verbis Dei, & arguaris, invenierisque mendax*. At vero quamvis traditiones Ecclesiæ quædam essent scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ; quin potius divina verba sunt, non aliter, ac illa, quæ sacris libris scripta sunt. Non enim in præsenti de traditionibus disserimus, quæ a posteris Ecclesiæ præfectis prodierunt, quas alterius loci & temporis est defendere; sed de Christi & Apostolorum traditionibus disputatio est, quas hic nos, ut divina oracula, jure, vereque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum scripturarum sunt additamenta; sed complementa sunt potius, & earum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophetæ, quod legi Moysis quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangeliis, asinæque & pulli simplicitatem suis apposite vestimentis ornarint; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine, & suffocato sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, ut diximus, scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodum adversus Græcos in Concil. Florentino sess. 4. 5. 6. & 7. latius explicatum est. Qua etiam ratione Ecclesiasticas & doctrinam & leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jacit, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum & Prophetarum aurum, argentum, & lapides pretiosos; regnique cœlorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Eus. 3. l. eccl. hist. c. 37. dixit. Atque nos itidem hanc eandem doctrinam lib. 7. capite postremo, si vita superest, locupletabimus. Nunc de 4. argumento dictum est satis.

RESPON. AD 5. Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porro, sive quis alius est auctor, non ait, *scripturarum veritati*, quod hæretici citare solent, sed *nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati*. Quanquam, qui traditiones Apostolicas docent, ii revera ea dicunt, quæ congruunt scripturarum etiam veritati. Quod vero de Papiæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur 3. lib. Ecclesiast. hist. cap. ultimo, ubi ait Papiam,

F 3

(1) *In epist. ad Casul.* (2) 1. *Cor.* 11. 34. (3) *Joan. in* 2. *epist.* v. 12.
(4) 2. *Thes.* 2. 14. (5) *Prov.* 30. 6.

Digitized by Google

piam, ut qui exigui sensus vir & minus capacis esset, spirituales & mysticas Apostolorum traditiones corporaliter & secundum literam suscepisse. Non ergo si unus aut item alter traditionum Apostolicarum prætexerit auctoritatem, fidem nos statim habere debemus. Nam & nonnulli sacras literas præferunt, quos jure ac merito explodimus, quoniam sacrarum literarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus potuit a Papia, & aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris: credidit enim, nec discussit, an vera dicentibus crediderit. Sed de hac re differemus postea diligentius.

Respon. ad 6. 7. et 8. Theophili autem, Hieronymi, Origenisque testimoniis non est cur pluribus respondeamus. Nam adversum eos loquuntur, qui vel humana commenta sacris etiam literis adversa, vel historias quasdam apocryphas, tanquam res divinas & certas, posteris venditabant. Alioqui si Hieronymus (hujus enim testimonium urgentius premunt) non existimabat quicquam esse credendum, nisi quod sacris literis esset proditum, qua fronte adversus Luciferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate argumentatur?

Calvini porro confirmatio quam frivola sit, & plane ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam paululum expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut huc animum serio adverterer, si quid docendo proficere me apud illum posse confiderem. Sed quando Lutheranis, omissa veritatis ratione, hoc unum propositum est, quacunque possunt via rem suam agere, pauca tantum dicam, quibus sese boni ac veri Theologi ab eorum captionibus expedire queant. Primum autem Joachimus Camerarius, non *plene*, sed *plane*, habuit in hunc modum, *Evangelia enim*, &c. *plane instruunt nos de sensu numinis*. Deinde, ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque legeremus; nihil affertur tamen. Nam eum scripturæ ipsæ & Ecclesiæ magisterium, & traditionum auctoritatem non obscure commendent, profecto *de sensu numinis plene nos instruunt*. Docent enim sensum numinis sive scripto, seu verbo traditum juxta esse tenendum. Quid quod concitatæ & ineruditæ concionis esset, statim in procemio verba dicentis retundere, ejus præsertim, qui bona fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, & id impudenter antevertere quod erat in Concilia magna vi, & contentione transigendum? Illud enim Ariani præscripserant, ut capite primo ostensum est, sese in fidei quæstione præter scripturas nihil omnino recepturos. Consueverunt autem Synodi Patres, quæ obiter ab unoquolibet dicuntur, qui non sit fidem facturus Concilio, ea prudentissime dissimulare, quo res, de qua potissimum agendum est, suo & loco & tempore commodius agatur; quemadmodum nobis libro postea quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt: sed cum monuisset, ut hostili posita discordia quæstiones explicarentur, & omnes cuperet confiteri Apostolicorum dogmatum unitatem; *His*, inquit Theodoretus, *assensus maxime partis accessit*, *interque se concordiam & sanitatem dogmatum constituerunt*. *Pauci tamen* &c. Ex Constantini igitur testimonio, Synodique silentio nihil omnino conficitur. Præterquamquod etsi literis sacris disputatio esset instituenda, sensum earum tamen non ex ipsis literis mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere: ita traditionis semper usu, & auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hactenus.

Respon. ad 9. Traditiones autem Apostolorum, de quibus agimus, humanæ non sunt, sed divinæ. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum; quæ omnino doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxta illud, quod Dominus Marci decimoquinto dixit, *Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* vel otiosæ quædam, & vanæ traditiones; qualis erat illa de manibus a prandio abluendis, quæ ad manuum quidem purificationem utilis esse fortasse poterat, ad Dei certe cultum non poterat. Quam ob causam recte per Esaiam Dominus dixerat: *Sine causa autem colunt me*. At Cyprianus in ea epistola eos reprehendit, qui morem novum Christi instituto repugnantem inserere conabantur.

Respon. ad 10. Decimum vero argumentum instantius equidem pressi, ut in hac responsione explicaretur, inter hæreticorum, & Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis, & idiotis homunculis produnt; at Catholici mysticas, & sacras Ecclesiæ traditionis mulierculorum, homuncionumque vulgo prodere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursum secretas illas traditiones suas a viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsunt, abscondere solent; catholici, juxta quod Apostolus præcipit, Christianæ disciplinæ mysteria iis solum committunt, qui idonei sunt & alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, utpote quod reipublicæ magistratibus commendatur. *O Timothee*, inquit (1), o Episcope, qui Ecclesiæ & præfectus, & doctor es, *depositum custodi*; & rursum (2), *Quæ audisti a me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Atque illud animadvertendum est diligentius, quod non clam in angulo, & privatim hoc depositum Timotheo commissum est, sed coram multis testibus, ut res non privatæ usurpationis, non clandestinæ, furtivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, sineque dolo intelligeretur. Quod qui

(1) 1. *Tim.* 6. 20. (2) 2. *Tim.* 2. 2.

Digitized by Google

qui parum perspiciunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat, *Ego in occulto locutus sum nihil*. Doctrinam quippe Christi, in qua nihil fucatum, nihil fictum, nihil fraudulentum est, sed omnia sincera, vera, simplicia, nihil habet omnino tectum, penetrale, tenebricosum. Hoc quoniam hæretici habent, eorum doctrina occulta recte dicitur; quemadmodum civis quisque tum quicquam reipublicæ occulere discendus est, quum quæ magistratibus revelanda sunt, ea non illis plane, sed privatis hominibus furtim prodit. Nam qui, quæ populo vulganda sunt, ea populo invulgat, quæ contra solis reipublicæ magistratibus expedit aperiri, solis quidem magistratibus, sed aperte tamen manifestat, hic nihil prorsus occulte gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria occulimus, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores scire decet, vulgus scire non decet. Quid igitur sibi vult, inquies (1), *Quæ in aure audistis, prædicate super tecta?* Quod enim super tecta prædicatur, id in vulgus effertur. Enim vero quo tempore Dominus hoc discipulis præceptum edidit, nondum eis aperuerat sensum, ut intelligerent scripturas; nondum per dies quadraginta locutus illis fuerat de regno Dei, id est, de reipublicæ Christianæ administratione; nondum spiritum miserat, qui doceret ea, quæ vivente Christo portare non poterant: eam partem Evangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, easque leges, quas vulgo etiam notas esse expediret. Hujusmodi igitur præceptum dominicum est, Quod audistis in mysterio, apertius prædicate, quod didicistis abscondite, publice loquimini, quod vos erudivi vel in monte, vel intra domum, in urbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Ea cum vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis super tecta, nolo vulgo annuncieris. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est: quod vulgus portare non poterit. Scio Clemen. Alexandr. 1. Stom. lib. de arcanis traditionibus, quæ in aurem editæ sunt, hunc locum intelligere: quas exponit super tecta prædicandas, id est excelse & excellenter. Sed mihi id, quod dixi, multo probabilius apparet. Nam & nostrum hunc sensum illud habet, *Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil*. Decimum igitur argumentum confutatum est satis.

RESPON. AD 11. At Undecimum, quoniam tertiodecimo hujus operis libro est nobis diligenter explicandum, non est animus in præsentia refellere. Tantum sunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euseb. 9. lib. ecclesf. hist. cap. 6. fuse eruditeque persequitur, nos Christianos non humanæ alicujus persuasionis errore constringi, nec indiscussa, ut alios, parentum traditione decipi, sed auctorem nobis institutionis decipi, sed auctorem nobis institutionis & doctrinæ Deum esse, quo magistro jure ac vere gloriamur. Sed de his plura alias. Nunc postremum argumentum diluendum est.

RESPON. AD 12. Sed & ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 13. quoque lib. referenda est, brevissima hoc loco erit. Sane Julianus Apostata Christianis objecit irrationabilitatem & rusticitatem, sapientiamque, ubi nihil esset aliud, præterquam credere. Huic vero objectioni Greg. Nazianz. respondet in 1. adver. Julianum Steliteutica, non *alienum esse a suis philosophis, quos ille tantopere admiratur, ut hac specie doctrinæ utantur. Siquidem primum & maximum Pythagoræ præceptum erat, ut si quis discipulos suos de dogmatibus interrogasset, aut eorum rationem aliquam exegisset, nihil aliud respondetent, quam quod ita visum fuisset Pythagoræ; essetque illa dogmatis ratio inculpabilis. Ita ergo, ac multo etiam magis, exigit ratio, ne fidem nos denegemus iis, quæ a divinis dicta sunt hominibus, habeaturque pro rationis demonstratione fide digna illorum relatio omni vi rationabili & irrationabili validior* (2). Hactenus Gregorius. Ubi certe non videtur Gregor. horrere, id quod in argumento quasi absurdum refellitur, disciplinam nostram esse similem Pythagoricæ, aut hanc potius nostræ esse similem. Sed esto, dissimillima sit, cur magis argumentum illud contra doctrinam verbo traditam, quam adversum eam pugnet, quæ literis prodita est? Nimirum utramque credimus, & utrinsque, si possumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, si Dominus vitam concesserit, multas, maximas, quo summus loco polliciri. Nam locus hic concludi jam potest. Ac de secundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latissime patet disputandi ratio: sed nos, quoad poterimus, & licebit, in breves angustias contrahemus.

Finis Libri Tertii.

F 4 DE

(1) *Matth.* 10. 27. (2) Illud Platonis in Timæo, *fieri non potest, ut deorum filiis fides non habeatur, etiam si absque necessariis dicant demonstrationibus*, huc etiam refert Clemens Alexand. *in Strom.* Ac certe a Plat. videtur Gregorius hanc sententiam deprompsisse.

D E
ECCLESIÆ CATHOLICÆ AUCTORITATE,

Quæ tertio loco continetur.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.

Tertia hujus operis pars perfecta est, quam Theologis cupio esse notissimam. In quarto nunc libro auctoritatem Ecclesiæ explicare ac tueri debemus: de qua ita copiose a viris Ecclesiasticis disputatum est, ut una hac de re magna etiam volumina ediderint. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus. Illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, de Ecclesiæ auctoritate in fidei judicio disserere, atque adeo id docere breviter, an ex fidelium communi sensu firma duci argumenta possint ad dogmata Theologiæ comprobanda. Ac Montanus quidem discipulis suis primus suasit, ut nihil reverentiæ deferrent Ecclesiæ, quæ per orbem terræ est, quemadmodum Apollinaris (1), Eusebiusque (2) testati sunt. Nestorius deinde totam Ecclesiam errare affirmavit, *quæ ignaros* (sic enim ajebat) *erroneosque doctores sequeretur*, ut Vincentius Lirinensis retulit (3). Et Iconomachi post asseruere, Ecclesiam adorandis imaginibus diu ac multum in turpi errore versatam, quod Synodus septima in actione sexta tradidit. Nam & Donatistas, & Rogatianos Ecclesiæ catholicæ auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsa tamen contempsisse, Augustinus scripsit cum alias sæpe, tum in epistolis, 48. ad Vincentinum, 50. ad Bonifacium, 161. ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus demum suum Vvicleffum locutus est, Ecclesiamque cum in aliis, tum in eo errare dixit, quod sub una specie, contra Christi legem, communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquando, si vera Cochlæus perhibet, errasse illam mox ab initio, ut quæ Paulo repugnante senserit (4), legem & opera esse necessaria ad salutem. Breviter, hæreticis omnibus hoc gentile est, simulatque sese Ecclesiæ auctoritate urgeri vident, aut illam spernere, aut Ecclesiæ rem ad se nomenque transferre, & eam in illis esse negare, in quibus revera est. Utrumque horum, quoniam ambo in unum idemque recidunt, plurimis argumentis hæretici persuadere conantur.

1. Arg. Primum est hujusmodi. Aaron summus ipse Sacerdos, aliique ex plebe, sive majores, sive minores, vitulum conflatilem adorarunt, eique obtulerunt hostias pacificas & holocausta (5). Ecclesia ergo Christi ad eundem modum poterit sculptile & imagines adorare. Id si faciat, ut facit, errabit sine dubio in fide ac religione turpissime.

2. Arg. Rursum, Ecclesia Esajæ, Hieremiæque temporibus in unius veri Dei cultu lapsa est: quid igitur prohibet, quominus & nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippe Ecclesia est, nec in hac re ullum reperitur populi novi veterisque discrimen. Quod vero est hujus argumentationis antecedens, id eorundem Prophetarum clarissimis testimoniis existimant se ostendere. *Cognovit bos*, prior ille inquit (6), *possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognovit*, &c. *A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas*. Et posterior (7), *Confusi sunt*, ait, *domus Israel, ipsi, & reges eorum; principes & sacerdotes, & Prophetæ, dicentes ligno, Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti*; & paulo post, *Quid vultis mecum judicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus*; item (8) *Circumite vias Hierusalem, & quærite, an inveniatis virum facientem judicium, & quærentem fidem: & propitius ero ei. Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam Domini, judicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, ipsi enim cognoverunt viam Domini. Et ecce magis hi confregerunt jugum*, &c. Tota igitur Ecclesia eo tempore errabat.

3. Arg. Præterea Ecclesiam non oportet digito demonstrari; quia nulla apparente forma consistere in occulto potest. Frustra autem ejus judicium expectes, quam quæ sit penitus ignores. Illud suadent, quoniam in populo Judæorum sic sæpe Ecclesia deformata est, ut nulla ejus species extaret. Quam enim putamus formam eminuisse cum Helias solum se relictum deploraret (9)? Quam, cum populus ille apud Babylonios, Persas, Ægyptiosque dispersus sine sacerdotio, sine templo, sine sceptro, gentibus, ac diis alienis in terra aliena serviret? A Christi ergo adventu deformis etiam late-

(1) 1. *lib. adv. Cataph.* (2) 5. *lib. eccl. hist. c.* 16. (3) *In lib.* 2. *de Prophan. nov.* (4) *Actor.* 15. *ubi præscriptum est, abstinere a sanguine & suffocato necessarium esse.*
(5) *Exod.* 23. (6) *Esai.* 1. 3. (7) *Hier.* 2. 26. (8) *Hier.* 5. 1. (9) 3. *Reg.* 19.

Digitized by Google

latere Ecclesia poterit, bellisque, seditionibus, & hæresibus ita opprimi, ut nulla parte refulgeat.

4 Arg. Et sane suo jam seculo Hilarius latentem Ecclesiam potius credebat, quam cernebat: Adeo Ariana factio omnia miscuerat. *Male*, inquit (1), *vos parietum amor cepit; male Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini: male sub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est, in iis Antichristum esse sessurum* (2)? *Montes mihi, & sylvæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores: in his enim Prophetæ aut manentes, aut demersi prophetabant*. Quibus ille verbis modeste ac verecunde significat, Ecclesiam Christi non in Episcopis, non in sacerdotibus, non in templis, non in populi frequentia, sed in piis esse quærendam; qui interdum Prophetarum more vel in agro locisque desertis errant, vel in sylvis abstrusi sunt, in speluncis & in cavernis terræ (3).

5. Arg. Quid quod sub diversis Pontificibus, diu schismate perdurante, nulla interim Ecclesiæ facies apparuit? Manifestam porro Ecclesiam si ejus seculi fideles requisissent, nec aliam crederent, quam quæ oculis cerneretur humanis, nullam profecto invenissent. An vero tunc nulla fuit, quoniam occulta fuit?

6. Arg. Atque ut antehac Ecclesia dilucide clareque resplenduisset, qui scimus tamen, an posthac veram semper genuinamque formam sit habitura? Nimirum enim si præteritis seculis ita Dominus populi sui facinora vindicavit, ut eum & absurdissimis mendaciis ludi, & altissimis tenebris offundi passus sit, cur non timeamus, Ecclesiam Christi etiamnum cæca nocte, crassaque caligine adeo occultari & circumfundi posse, ut nulla ejus vera facies effulgeat? Quasi vero jam nulla sint Domini judicia, ut eodem pœnæ genere mundum hodie puniat, quo populi veteris ingratitudinem aliquando ultus est; nempe, ut pastores atque oves stupore ac cæcitate percutiat, Ecclesiæque suæ exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Hic videlicet hæretici quasi re confecta insultant, nosque miris modis irrident, qui gloriemur in verbis illis (4), *Templum Domini, templum Domini est*. Translata, inquiunt, Samaria est: & cum Hierusalem externis larvis inhærens templum, cæremonias, sacerdotium, sacramenta, scripturasque jactaret, & ipsa quoque translata est. Ita, quod de orientali Ecclesia accidit, idem occidentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat, vel certe omnino delitescat. Ecquis autem fidem fecit, aut peccata nostra, quam illorum, esse leviora, aut Deum in nos, quemadmodum in illos, non esse animadversurum? Præsertim cum non obscure vaticinetur Apostolus, venturam in Ecclesia defectionem, quæ utique venire non potest, dum vera Ecclesiæ forma & facies extiterit. Qualis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus ait (5), *Veruntamen filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?* Qualis, inquam, erit, cum (6) *deficient hostia & sacrificium?* Qualis demum, cum ut Joannes scribit (7), putei fumus solem & aerem obscurabit? Qua ex re nihil sane aliud intelligitur, quam Ecclesiam usque adeo nostra hac ætate obscurandam, ut nisi in tenebris inveniri non queat. Quid autem externam Ecclesiæ faciem fulgoremque defendimus, cum *omnis gloria filiæ regis ab intus* (8). Quod si invisa & occulta Ecclesia est, inexploratum quoque & incertum erit, quod sumetur ex ejus auctoritate argumentum.

7. Arg. Præterea Ecclesia ex solo prædestinatorum numero constituitur: soli autem Deo notus est numerus electorum in superna felicitate locandus: Ecclesia igitur nobis abdita omnino & incognita est. Prior illa propositio, in qua difficultas tota inest, suadetur in primis Augustini testimonio, disertis verbis asserentis (9), ex numero solum prædestinatorum, qui in occulto sunt intus, constare hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus (10). Nemo vero fidelium dubitat, Ecclesiæ Christi hæc proprie esse attributa omnia. Sed ne ambigi quidem potest, quamvis non ita Augustinus exponeret, in horto concluso & fonte signato non alios intelligi, atque eos, de quibus scriptum est (11), *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus, qui sunt sui*. Probat quoque eandem rem Augustinus (12) ex eo, quod Petrus (13) arcam Ecclesiæ typum esse dixit, *in qua octo animæ salvæ factæ sunt per aquam*. Non ergo nisi ii, qui servantur, intra arcam esse existimandi sunt. Nam Christus non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus, cujus salvator est; & quam sibi exhibet gloriosam, ut ad Ephesios docet Apostolus (14). Ii ergo, qui nec salvi, nec gloriosi futuri sunt, non sunt ejus Ecclesiæ partes, cujus Christus caput est. Deinde e filiis Dei Ecclesia conficitur, utpote cum non aliorum sit Ecclesia mater ac eorum, quorum Deus pater est. Hos autem vere filios Dei esse liquet, qui paternam hæreditatem percepturi sunt. *Si filii*, inquit (15), *& hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*. Ovile item Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur: at oves Christi illæ modo sunt, de quibus ipse ait (16), *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum*. Joannes denique Evangelista de quibusdam, qui ab Ecclesia exiisse videbantur, cum revera nunquam fuissent in Ecclesia, *Ex nobis*, ait (17), *prodierunt: sed non erant ex nobis*. Quid ita? Quia si fuissent, inquit, ex nobis, permansissent utique nobiscum. Non igitur ex Ecclesia sunt, nisi qui in suscepta gratia permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu est, August. in libro

(1) *Cont. Auxentium*. (2) 2. *Thess.* 2. 4. (3) *Hebr.* 11. 38. (4) *Hiere.* 7. 4. (5) *Luc.* 18. 8.
(6) *Daniel.* 9. 27. (7) *Apocal.* 9. 2. (8) *Psal.* 44. 14. (9) *Lib.* 5. *cont. Don. c.* 17. (10) *Cant.* 4. 19.
(11) 2. *Tim.* 2. 19. (12) *Lib.* 5. *c.* 18. (13) 1. *Petr.* 3. 20. (14) *Ephes.* 5. 27.
(15) *Rom.* 8. 17. (16) *Joan.* 10. 27. (17) 1. *Joan.* 2. 19.

Digitized by Google

lib. de correp & gr. cap. 9. & de bono persev. cap. 8. de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum secutus in dialogo adversum Luciferianos (1).

8. Argu. Ad hæc, veram Christi Ecclesiam perfectam esse & immaculatam oportet. *Tota enim pulchra est, & macula non est in ea* (2). Et rursum, *Una*, ait (3), *est columba mea, perfecta mea*. Et Apostolus (4) quoque ipse sine macula eam ac ruga describit. Et Esaias, *Non adjiciet*, inquit (5), *ut pertranseat per te incircumcisus & immundus*. Ecclesiam vero immaculatam censere, cujus membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quam inane ac fabulosum est? Nulla igitur ejusmodi nunc temporis extat Ecclesia. Illo solum tempore extitisse videtur, cum vere a Joanne scriptum est (6), *Omnis, qui peccat, non cognovit eum*. Et, *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit*: &, *Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli*. Quod si universos, qui Ecclesiasticæ societatis participes sunt, necesse est sine peccato & macula existere; aut nulli profecto sunt, aut occulti nobis & incogniti sunt. Quod Apostolus videtur affirmare, cum Ecclesiam Christi a Synagoga discernens, non eam sensibilem & tractatam, sed spiritualem intractatamque describit, nempe ex solis perfectis prædestinatisque constantem. *Non accessistis*, ait (7), *ad tractabilem montem, & accensibilem ignem, sed ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Hierusalem cœlestem, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, & spiritus justorum perfectorum*.

9. Arg. Adde, quod Ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenentur credere. At in sancta congregatione non nisi sancti intelliguntur. *Filii sapientiæ*, inquit (8), *Ecclesia justorum*. Quod si homines aliquot demonstres, quorum vel unus iniquus sit, falso dixeris hos esse æquos, quemadmodum si ex decem viris unus sedeat, cæteris licet currentibus, decem currere falsum est. Est quoque altera causa ejusdem rei vehementissima, quod si mali membra Ecclesiæ sunt, membra etiam Christi erunt; sunt autem haud dubie membra diaboli. Quare & iidem cives Hierusalem ac Babyloniæ simul erunt, & membra quoque simul Christi & diaboli. Quo quid absurdius aut dici, aut excogitari potest? Nisi forte societas est luci ad tenebras, conventio Christo ad Belial (9). Membra certe corporis ejusdem sibi vicissim contraria esse non queunt; at *contra bonum malum est*, contra vitam mors, *& contra virum justum peccator*, ut Sapiens ait (10): non ergo justus & peccator Ecclesiastici sunt corporis membra. Docet item Aristoteles (11) auctor sentiendi gravissimus, cui etiam Divus Thomas assentitur, membra mortua non aliter esse membra, atque ea, quæ dicta & figurata sunt. Peccator ergo, cum mortuus sit, membrum Ecclesiæ, & pars vere ac proprie non est, sed æquivoce ac figurate. Præterea *unus panis & unum corpus multi sumus*, quemadmodum in priore ad Corinthios Epistola Apostolus tradidit (12): constat autem, ut acute Cyprianus (13) ad Magnum argumentatur, panem ex multorum granorum adunatione congestum: peccatores ergo, qui paleæ sunt, sicut nec in panis, ita nec in corporis Ecclesiæ compositionem veniunt. Id quod Augustinus non obscure testatur; atque ita multis in locis, ut de judicio ejus dubitari non possit, quin hanc habuerit firmam perpetuamque sententiam. Libro enim contra Petilianum secundo (14), *Nec putandi sunt mali*, ait, *in Christi corpore esse, quod est Ecclesia, quamvis sacramentorum ejus corporaliter participes fiant*; item libro contra Cresconium secundo (15), *Qui mente*, inquit, *perversa videtur intus esse, cum foris sit, ab ipso Christo jam judicatus est*; & posterius, *Etiam nesciente Ecclesia propter malam pollutamque conscientiam damnati a Christo jam in corpore Christi non sunt, quod est Ecclesia, quoniam non potest habere Christus membra damnata. Proinde & ipsi extra Ecclesiam baptizant. Omnia quippe ista monstra absit omnino, ut in membris columbæ illius unicæ computentur*. Loquitur autem dubio procul de fidelibus peccatoribus, ut ex antecedentibus & consequentibus liquido apparet. Item libro de unitate Ecclesiæ affirmat (16), malos in Ecclesia minime deputari. Item libro quarto (17) de baptismo contra Donat. & libro sexto (18) diserte etiam affirmat, qui contra Christi mandata faciunt, eos ad illam Ecclesiam non pertinere, quam Christus mundat lavacro aquæ, & de qua scriptum est, *Una est columba mea*. Et libro septimo ait (19), malos non pertinere ad compagem domus, quæ est Ecclesia, atque haud secus in domo esse, quam palea dicitur esse in frumento. Sed & in eodem libro (20) Cyprianum refert in Epistola ad Magnum, hujus sententiæ non solum auctorem, sed etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo prophetico testimonio, *Qui habitare facit unanimes in domo*. Quibus igitur nec una anima, nec unum cor in Domino est, hi in Ecclesia, quæ domus Dei est, nullo modo habitant. Et Hieronym. (21) *Ecclesia*, ait, *Christi non habet maculam, nec rugam. Qui ergo peccator est, & aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari. Possi-*

(1) *De Pœnit. d. 4. c. si ex bono.* (2) *Cant. 4. 7.* (3) *Cant. 6. 8.* (4) *Ephes. 5. 27.* (5) *Isai. 52. 1.* (6) *1. Joan. 3. 6. & seqq.* (7) *Heb. 12. 18.* (8) *Eccl. 3. 1.* (9) *2. Cor. 6. 15.* (10) *Eccl. 33. 15.* (11) *2. de anim. tex. 9.* (12) *1. ad Cor. 10. 17.* (13) *Ep. 6. l. 1.* (14) *Cap. ult.* (15) *Cap. 21.* (16) *Cap. 12.* (17) *Cap. 3.* (18) *Cap. 3.* (19) *Cap. 51.* (20) *Cap. 49. & 50.* (21) *In Epist. ad Ephes. cap. 5.*

Digitized by Google

Possibile est autem, ut peccator currat ad medicum, & curentur vulnera ipsius, & fiat de Ecclesia, quæ corpus est Christi. Quod si Ecclesiam, cujus auctoritati deferimus, sanctam esse necesse est, atque adeo ex piis solum. justisque constare; nusquam porro faciet certam in Theologia fidem, quousque certo indicio demonstret se sanctam esse. Id quod nullo modo potest, siquidem solus Deus novit corda filiorum hominum (1).

10. Arg. Quærunt etiam a nobis, cur in censenda Ecclesia insaniamus, cum eam minime dubio symbolo designarit Christus? *Ego*, inquit (2), *sum pastor ille bonus, & cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ; Oves meæ meam vocem audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me*. Qui ergo vocem Christi non audit, is ad Christi ovile non pertinet, ac proinde ne pars quidem Ecclesiæ Christi est.

11. Arg. Præterea si Ecclesiam boni simul ac mali constituerent, qua ratione propter justos pauculos sancta dicitur, eadem, ac multo etiam majore, propter iniquos plurimos iniqua Ecclesia diceretur. Quamobrem idem omnino cœtus & Christi esset Ecclesia & synagoga Sathanæ. Non igitur nisi boni Christi Ecclesiam conficiunt. Quocirca invisa hominibus illa est, atque adeo minus cognita, quam ut ejus testimonium certam & exploratam faciat fidem.

12. Arg. Duæ insuper Ecclesiæ sunt, Græca, & Latina; quarum utri credendum sit, non satis, ut ajunt, expeditum est. Responderi solet, Græcos esse schismaticos; idcirco apud eos Ecclesiam periisse. Quo jure? Quia a Romano Pontifice desciscendo, privilegium Ecclesiastici nominis amiserunt. Quid vero? an non multo magis amittunt, qui a Christo vero Ecclesiæ capite deficiunt? Atque ante Christi nativitatem una priorum omnium Ecclesia fuit, nec in ea tamen fuit unus pastor aut rector. Non ergo ex uno Pontifice Ecclesiæ nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur Græca erit, quamvis Episcopo Romano non pareat; quo videlicet mortuo, nihilo secius una Ecclesia est, eademque & columna, & firmamentum veritatis. Non ergo ex hoc capite Ecclesiæ veritas unitasque existit. Sed si unum Dominum habet, unam Christi fidem, unum baptisma, si unum Filium agnoscit, unum Spiritum colit, unum Deum & patrem omnium suscipit, una Christi Ecclesia erit. Iis enim rebus unam Christi, Ecclesiam definit Apostolus (3). Nihil itaque causæ est, cur Græci, in quibus ea omnia insunt, in quibusque multi etiam boni sunt viri, Ecclesiam Christi non faciant. Arroganter igitur Ecclesia Latina in fidei judicio Ecclesiæ Catholicæ sibi nomen usurpat. Quapropter nisi idem cum Græca sentiat, Ecclesiæ universalis auctoritate caret, non tenemurque perinde ejus judicium revereri, ac si catholica vere esset.

13. Arg. Præterea catholica Ecclesia ideo vocatur, quia per omnes gentes, perque totum orbem diffusa est, ut Augustin. lib. 2. cont. Petilian. (4) patefecit: hæc vero sola est, quæ suo nos judicio ligat & astringit, quoniam hanc & non aliam quamlibet sacræ nobis literæ commendarunt, quemadmodum plurimis in locis idem August. (5) ostendit: non ergo Ecclesia, quæ modo est, si qua demum est, certam auctoritatem habet, ut quæ catholica, id est universalis esse desierit.

14. Arg. Præterea ex universalis Ecclesiæ sententia nullum omnino argumentum sumi potest. Quomodo enim fidelium omnium sensum in fidei quæstione requiremus? Vanum est igitur ab Ecclesia Catholica velle argumentum ducere. Forsitan quispiam dixerit; Pastores Ecclesiam repræsentant, atque adeo ipsissima Ecclesia sunt. Eorum itaque sensum quærere satis esse, quippe cum idem omnino sensus Ecclesiæ sit. At erat Esaiæ temporibus Ecclesia Hierosolymis: de pastoribus vero sic loquitur (6); *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt a summo usque ad novissimum.* Durabat quoque Ecclesia ad tempus Hieremiæ; audiamus quid de pastorib. dicat (7): *Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis. A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.* Cur autem secundum hanc rationem Ecclesiam non referrent 400. prophetæ illi, qui Achab mentiebantur omnes (8)? At Ecclesia Dei vera, id est, quicunque in populo erant pii, a partibus Michææ stabant. Certe, si res ad eum modum se habet, Ecclesiæ imaginem præ se ferrent prophetæ & sacerdotes, cum adversus Hieremiam omnes ad unum fidenter fane jactarent (9), non posse fieri, ut periret *lex a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta.* Adversum omnes tamen unus Hieremias mittitur, qui a Domino denunciet fore, ut lex pereat a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta. Quod si sacerdotes & pastores Ecclesiam Dei constituunt, cujus revereri testimonium oporteat, sequitur, ab Ecclesia Dei alienos fuisse, cumque illa etiam pugnasse, in Israele quidem Heliam, Michæam, & similes, in Juda autem Esaiam, Hieremiam, & reliquos ejus notæ, quos sui sæculi sacerdotes, pastores, & prophetæ non a se modo abalienarunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud si absurdum & impium existimandum est, ut ne dicam etiam stultum, maneat, sacerdotes & pastores

(1) 2. *Par.* 6. 30. (2) *Joan.* 10. 14. (3) *Ephes.* 4. 4. & *seqq.* (4) *Cap.* 38.
(5) *Cont. Petil. lib.* 2. *cont. Crescon. l.* 3. *de unit. Eccles. lib. un. Ep.* 4. 8. 50. 161.
(6) *Isa.* 56. 10. (7) *Hier.* 8. 8. (8) 3. *Reg.* 22. (9) *Hier.* 18. 18.

Digitized by Google

ftores Ecclefiam Dei non fuiffe, fed impiam adverfus Deum confpirationem, cœtumque hominum peffimorum, a quorum neceffe fuit confenfione defcifcere. Cum itaque paftores etiamnum fimiles veterum effe poffint, nec Chrifti Ecclefiam profecto referunt, nec ex eorum judicio dogmata fidei probantur. Atque fi ex paftoribus & Epifcopis Dei Ecclefia conftat, ubinam gentium Ecclefia refidet, ex quo Bafilienfe Concilium Eugenium Pontificatu dejecit, fubrogato in ejus locum Amedæo? Concilium fiquidem, quantum ad externos ritus attinet, legitimum fuit, nec ab uno folum Pontifice, fed a duobus indictum. Damnatus eft illic Eugenius fchifmatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Epifcoporum grege, qui Concilio refragabantur. Ex illorum fchifmaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodiit, quicquid poftea Paparum, Cardinalium, Epifcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Utram igitur in partem Ecclefiæ nomen conferetur? Negabimufne generalem fynodum eam fuiffe, quæ præfidente Romanæ fedis Legato confecrata eft? An fatebimur fchifmaticum Eugenium cum tota fua cohorte, a qua omnes fuccedentes Epifcopi fanctificati funt? Aut ergo paftores in concilium etiam generale coacti Ecclefiam Dei minime repræfentant, aut quotquot funt, ab hæreticis & fchifmaticis ordinati funt. His potiffimum argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo effe Ecclefiæ fymbola, verbi fynceram prædicationem, & facramentorum adminiftrationem rectam; in Catholicorum vero cœtu pro verbi minifterio mendaciis conflatam regnare doctrinam, in locum cœnæ Domini fœdiffimum facrilegium fubiiffe, publicos in templa conventus idololatriæ & impietatis fcholas effe; quamobrem veram apud nos & germanam Chrifti Ecclefiam non effe, fed Satanæ exitialem & facrilegam conjurationem; id quoniam imprudenter, turpiter, & maledice objicitur, non eft in præfentia refellendum.

CAPUT II.

Quid Ecclefia voce fignificetur.

EGO vero pergam, & id faciam, quod in principio fieri, cum in omnibus difputationibus, tum in hac magis oportere cenfeo, ut quid illud fit, de quo difputatio fit, explanetur, ne vagari & errare cogatur oratio, fi ii, qui inter fe diffenferint, non idem effe illud, de quo agitur, intelligent. Ecclefia ergo Græcum nomen eft, &, fi verbum verbo reddas, Latine convocatio dicitur, five quod omnes ad fe vocet, ut Julio (1) & Rabano (2) vifum eft, five quod quicumque in eam conveniunt, hi non meritis & juftitia fua, fed Dei gratia & vocatione conveniant. Nam & hanc nominis etymologiam fpero lectoribus placituram. Ecclefiæ quippe Romanæ fcribens Paulus, *Omnibus*, ait (3), *qui funt Romæ, vocatis fanctis:* atque in priore ad Corinthios Epiftola, *Ecclefiæ Dei*, inquit (4), *quæ eft Corinthi, vocatis fanctis*; & paulo poft, *Fidelis Deus, per quem vocati eftis in focietatem Filii ejus Jefu Chrifti*. Quæ fine dubio focietas cum Chrifti Ecclefia fit, qui titulum fibi illum arrogant, hi videant, an hæreticorum more penes fe Ecclefiam exiftere mentiantur. Verum de nominis ratione nihil moror, Ecclefia certe concio eft; unde Ecclefiaftes, concionator. Et licet generaliter vox illa quandoque ufurpata fit pro quacunque concione five impiorum, five piorum, infidelium atque fidelium (5), fed in novo teftamento, quantum memoria repetere poffum, nufquam infidelium concio Ecclefia vocata eft. Qui quidem ufus adeo in Chriftianis invaluit, ut in nulla nunc multitudine Ecclefiæ nomen agnofcant, nifi quæ Chrifti fide & vocatione coaluerit. Eft autem Ecclefia & locus ipfe, quo multitudo confluit, & ipfa proprie multitudo. Cujus utriufque rei exempla funt in facris literis plurima (6). Illud vero difcrimen inter Synagogam & Ecclefiam fcriptores fancti obfervantur, quod populus ille vetus æque & Ecclefia & Synagoga nuncupatus eft; at Chriftianam plebem nec fcriptura facra, nec ullus unquam probatus auctor Synagogam appellavit (7). Id porro aut difcernendæ utriufque reipubl. caufa factum eft, quod inter congregationem, quod Synagoga notat, & convocationem, quod fonat Ecclefia, nonnihil interfit. Congregari enim pecora folent, unde & greges dicimus, non hominum proprie, fed pecudum & beftiarum; at convocari nifi homines non folent. Tantum Chrifti Ecclefia Synagogam excellit. Et quamvis focietas Angelorum & hominum interdum vocetur Ecclefia (8), nonnunquam vero regnum cœlorum, quod ex hominibus comprehenforibus viatoribufque conficitur (9); nobis tamen in præfenti non eft animus differendi, nifi de Ecclefia militante, hoc eft, cœtu fidelium viatorum. Nec neceffe eft, hos vocis fignificatus exemplis adhibitis oftendere, cum ea paffim & in literis facris (10), & in fanctorum hominum libris occurrant. Sane vero, quemadmodum infideles nondum baptizatos in Ecclefiæ Chrifti voce intelligere, non cum veritate folum, fed cum fenfu etiam communi pugnat: ita hæreticos partes Ecclefiæ non effe

(1) *Jul. in Dec. cap.* 5. *apud Burch. lib.* 3. (2) *Raban. de inftit. Cler. cap.* 1.
(3) *Rom.* 1. 7. (4) *Cap.* 1. 2. (5) *In Pfal. Ecclefia fanctorum, & Ecclefia malignantium.*
(6) *Deut.* 23. 1. *Judith.* 6. 21. 1. *Cor.* 11. 18. *Num.* 20. 4. *Galat.* 1. 13. *Ephef.* 1. 22.
(7) *Auguft. in Pfal.* 77. *Bed. in* 5. *cap. Prov. Ifid.* 8. *lib. etym. cap.* 8.
(8) *Ephe.* 1. 22. (9) *Ephe.* 5. 27. (10) *Ephe.* 3. 10.

esse, constituendum est. Id quod commune est quidem omnium Theologorum, non eorum modo, qui nuper scripserunt, sed eorum etiam, qui vetustate ipsa habentur nobilissimi. Testantur hoc Cyprianus, Augustinus, Gregorius, duoque Concilia, Lateranense & Florentinum (1). Recte igitur Nicolaus Papa definit, Ecclesiam esse catholicorum collectionem. Certe nervosius qui Ecclesiam finiunt, illi non dubitant eam fidelium tantum numero conflari; qui autem remissius, hi tamen non audent, quos catholicos esse non vident, eos Ecclesiæ homines appellare. Absurdum est enim, qui catholicæ Ecclesiæ partes non sint, hos Ecclesiæ Christi partes asserere.

Object. At Papa etiam hæreticus, donec ab Ecclesia deponatur, cum suam retineat semper auctoritatem, caput adhuc Ecclesiæ erit: hæretici itaque in Ecclesiæ partibus numerabuntur. Apostolus quoque cum dixisset Hymenæum & Philetum a veritate excidisse, & subvertisse quorundam fidem, subjunxit (2), *In magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; & quædam quidem in honorem, alia vero in contumeliam*. Quibus verbis, ut August. ait (3), eos etiam, qui a fide aberrarunt, in magna domo esse significat, scilicet non ut vasa in honorem, sed ut vasa in contumeliam. Quam omnino sententiam Cypriani quoque testimonio confirmat (4). Sed enim ed ea, quæ promisimus, exolvenda properantibus non est consilium scrupulos omnes, qui in via objiciuntur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendamus, an Papa hæreticus esse possit? Quid illud rursum, an, simulatque in hæresim lapsus est, Ecclesiæ caput esse desierit? At horum utrumque tamen priore argumento diluendo necesse erat explanare. Quod nec brevitatis nostræ est, nec ad opus institutum pertinet; & si quid de hisce rebus dicendum erit, alio loco opportunius dicetur. Atque illam quæstionem quidem in libro sexto nos explicaturi sumus; de hac autem in libro de Auctor. Pap. & Conc. Cajetanus noster longe lateque disseruit.

Respon. ad objectio. Ne autem argumenti hujus difficultate deterriti dare terga videamur, intelligendum est, dupliciter Ecclesiam posse dici. Primum eam, quam fidelium omnium ab initio mundi usque in finem congregatio conficit, quomodo divus Thomas de Ecclesia loquitur 3. parte, quæstione 8. articulo 3. illique omnes, qui esse nunc eandem Ecclesiam dicunt, quæ fuit & in populo Judæorum sub lege Moysi, & in hominibus piis sub lege olim naturali. In quem sensum Catechumeni sunt membra Ecclesiæ verissima. Non enim hæc baptismi sacramento secernitur, sed fide, quæ omni tempore populum Dei ab infidelium cœtibus discriminavit. Deinde & ea Ecclesia dicitur, quæ in Christi nomine per baptismum cogitur, qui & fidei sacramentum est, & proprie Ecclesiæ membra partesque facit, & Christi Ecclesiam a Synagoga distinguit. Hujus Ecclesiæ nec Cathecumeni partes sunt, & illi omnes sunt partes, qui a baptismo Christi characterem habent, nisi post hæresim exteriorem publico Ecclesiæ judicio fuerint excisi. Quamdiu enim aliquis reipublicæ minister est, ejusque auctoritate & potestate fungitur, tamdiu illius pars dici & potest, & debet. In hoc igitur sensu quemadmodum Ecclesia, hoc est, Respub. Christiana, non interiore solum fide constituitur, sed baptismi, etiam exteriore sacramento; sic ejus partes non interior modo infidelitas, sed schisma, externique judicii divisio separat. Itaque si in illa Nicolai finitione Ecclesia hoc secundo modo accipiatur, fideles dicantur oportet non a Christi fide, sed a fidei sacramento. Verum de hoc in capite hujus libri postremo plura. Argumento vero posteriori ita respondeo. Apostolus si ad Hymenæum & Philetum verba illa retulit, non ad id tempus spectavit, quo jam de domo fidelium communi per sectam privatam exierant, sed ad illud potius, quo per susceptam fidem ac baptismum in magna domo continebantur. Quæ sententia est Augustini his ipsis, quos attulimus, locis. Quanquam propter Cyprianum, cujus se dicit auctoritate urgeri, fatetur etiam hæreticos in magna domo quodammodo esse, propter eadem sacramenta, quibus administrandis cum Ecclesia conveniunt. Verum id Augustinus, ut dixi, invitus addidit: nam illud libenter sequitur. Ego vero, ut, quemadmodum sentio, loquar, non intelligo, quid causæ Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eum sensum acceperit, qui mihi sane tam apparet a Cypriani mente alienus, quam cœlum a terræ natura alienum est. Nam, ut omittam, quod in locis paulo ante a me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscure ab Ecclesia excludit, certe in epistola ad Antonianum, cujus Augustinus testimonio abutitur, non solum non ab ea sententia discedit, sed eandem apertius confirmat, inquiens; *Quod vero ad Novatiani personam pertinet, scias nos curiosos esse non debere, cum foris doceat. Quisquis ille est, & qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est*, &c. Nec alia Cypriano causa fuit hæreticorum baptisma negandi, nisi quia eos extra Ecclesiam & esse, & baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quam Novatianorum arrogantiam & tumorem, qui

(1) *Epist. 3. 1. lib. ad Cornel. & 6. ad Magn. De here. Firmissime 12. Mora. c. 15. de sum. Trin. Firmiter de conc. d. 1. Eccles.*

(2) *2. Tim. 2. 20.* (3) *L. 3. de Baptism. cap. postrem. lib. 4. de Baptis. c. 12.*

(4) *Ad Antonian. lib. 4. epist. 22.*

Digitized by Google

qui putarent se posse facere id, quod ne Apostolis quidem concessum est, ut zizania a frumento discernerent, paleas separarent a tritico, vasisque ligneis & fictilibus ejectis, aurea argenteaque seligerent. Ubi per vasa lignea & fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo ut cancer serpserat, sed eosdem prorsus, quos & zizania, & paleas vocaverat, hoc est, fragiles & imbecillos, qui firmis perfectisque erant, suntque semper in Ecclesia permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti, ab Ecclesia ante tempus ejicere conabantur. Quamquam vasa lignea fictiliaque ad solos improbos referre, quod Cyprianus facit, non Augustino solum, sed mihi etiam parum probatum est. Sensus igitur Apostoli planus est. Cum enim dixisset, quosdam a veritate excidisse, &c. ne omnes fragiles existimarentur, ac proinde Ecclesiæ fidei timeremus, subjicit, *Sed firmum fundamentum Dei stat*, &c. Quia vero quæreret fortasse quispiam, cur Deus in Ecclesia sua alios firmos, alios infirmos haberet, hos stare, illos excidere pateretur; huic respondet Apostolus, *in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & testacea*, &c.

Est & altera hujus Apostolici testimonii intelligentia (1), ex qua Manichæorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Beguardorum, & Beguinarum pariter eluuntur errores, in quos Hymenæus forte & Philetus incurrerant. Non enim vero simile fit, in eam hos amentiam incidisse, ut astruerent corporum resurrectionem esse jam factam. Sed quoniam falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, vitam in carne mortali asserebant similem ei, quam justi cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate & imperfectione alienam; idcirco vas electionis Apostolus eos asseruisse ait resurrectionem esse jam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus, inquiens, *Sed firmum fundamentum Dei stat*, &c. Quæ verba, ni fallor ego, hunc sensum habent. Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum est humanæ salutis initium. Nam *quos prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit* (2). Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sunt sui. Electio quippe nostra, nobis ipsis obscura & incognita, solius Dei notitia quasi signaculo quodam obsignata clauditur, ut hinc & apud nos incerta & occulta fit, & apud Deum stata & fixa. Sed quia salus nostra a nostro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque justitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suæ angelorum religionem in carne mortali prædicare, nemo impeccantiam & virtutem omnibus numeris absolutam sibi assumere, nemo reliquorum fidelium aspernari consortium, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernat. Hoc est autem, quod subjungit, *Discedat ab iniquitate*, &c. Satagat, inquit (3), in primis per bona ipse opera certam facere vocationem suam, nec tantum munditiæ suæ fidat, ne timeat iniquitate se posse contaminari & pollui. Intelligat deinde, in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & fictilia; ac quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Ita si vasa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro sua virili & consolidet considerans seipsum, ne forte & ipse frangatur. Atque si vas in honorem sibi videtur esse, ferat patienter vasa in contumeliam, nec horum abominatione a magna domo discedat. Nam & vasa ista inhonorata & ingloria, quemadmodum libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic verti eadem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modo argumentum illud eliditur, verum etiam id constat, quod in hac definitione vel maxime quæritur, Ecclesiam omnium fidelium, & fortium & imbecillium, & justorum & iniquorum collectione constitui. Id quod si plane ac breviter confecerimus, nec nos industriæ nostræ, nec sui lectorem laboris pœnitebit.

CAPUT III.

Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesia conflatur.

Enimvero in partibus Ecclesiæ censendis tres errores fuisse animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putarunt illic Ecclesiam habere partem, ubi non est solida vitæ puritas, & integritas (4). Tales olim fuere Cathari, &, qui ad horum vesaniam accedebant, Donatistæ; hodie sunt ex Lutheranis Anabaptistæ, qui cum Pelagianis perfectam omnino in hac etiam mortali vita fidelium esse justitiam volunt; cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem ferunt. Fuere alii, qui solis prædestinatis ad gloriam locum in Ecclesia concesserunt; cujus erroris auctores præcipui reperiuntur Joannes Wicleffus, & Joannes Hus, damnati in Concilio Constant. (5). Postremi solos probos ad Ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modo. Id quod post veteres quosdam modo asserunt Lutherani non omnes, sed qui in eis habentur nobilissimi. Verum non est animus, quæ adversum hos errores a catholicis disputata sunt, ea hic exquisite resumere. Summatim ergo argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Primus

(1) *Clem. ad nostram de Her.* (2) *Rom.* 8. 30. (3) 2. *Pet.* 1. 10. *Vide Iren. lib.* 1. *cap.* 1. (4) *Aug. lib.* 3. *cont. Parm. cap.* 2. (5) *Session.* 15.

Digitized by Google

Primus itaque error ante omnia refellitur eisdem omnino testimoniis, quibus Pelagiani olim & Donatistæ (1) refutati sunt. *Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est* (2), item (3), *Dimitte nobis debita nostra:* quam orationem Christus Apostolos suos docuit, qui Ecclesiæ nimirum partes erant; item (4), *In multis offendimus omnes*; item (5), *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis, qui condolere possit iis, qui errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis*: item (6); *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur coram te omnis vivens*; item (7), *Non est homo, qui non peccet*; item (8), *Quis potest dicere, mundum est cor meum, mundus sum a peccato?* item (9), *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*; cæteraque similia, quæ ex Job & Daniele (10) referri solent. Si igitur Ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsus labe & culpa vacare oporteret, nulla profecto in terris esset Ecclesia, quoniam nemo usquam mortalium est, ut prædicta testimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus & immaculatus sit. Præterea Cephas Ecclesiæ sine dubio pars erat, qui Ecclesiæ columna erat; at ei tamen in faciem Apostolus restitit (11), quia reprehensibilis erat, nec recte ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergo opus est Ecclesiæ membra adeo pura esse, ut nulla in eis macula, nullus nævus resideat.

Ad hæc, in Thessalonicensibus Ecclesiam agnoscebat Apostolus (12): in his vero iisdem quosdam etiam notabat (13) *ambulantes inquiete, & curiose agentes*, quos docet non quasi alienos & inimicos existimandos, sed corripiendos ut fratres. Christi igitur confraternitas & societas aliquos habet fratres & socios imperfectos. Quid plura? Nonne Apostolus parvulos quosdam & imbecilles in Ecclesia esse affirmat? *Tamquam parvulus in Christo*, ait (14), *lac potum dedi, non escam*; & rursum (15); *Infirmum in fide assumite*. Quid illud (16)? *Quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes.* Et statim, *Crescamus*, inquit, *in illo, ex quo totum corpus compactum & connexum, augmentum corporis facit in mensuram uniuscujusque membri.* Non igitur omnia Ecclesiæ membra undique consummata sunt, expletaque suis omnibus numeris & partibus. Sed otiosum erit amplius in erroris hujus confutatione versari, præsertim cum Augustinus (17) & Hieronymus (18) in hac ferme eadem causa diligentissime elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porro hæresis a nostris majoribus primum explosa est, quoniam nexu necessario illi cohærent aliæ pestilentissimæ in eodem Concilio (19) damnatæ. *Si Papa fuerit præscitus, non habet potestatem super fideles, nisi forte a Cæsare*: item, *Nullus sine revelatione potest rationabiliter de se asserere, quod sit caput particularis Ecclesiæ*: item, *præsens justitia & gratia non facit aliquem esse aut Christi membrum, aut Ecclesiæ*; item, *prædestinati etiam infideles semper sunt Christi Ecclesiæque membra. Quare nec Paulus unquam fuit membrum diaboli, nec Judas Christi.* Quæ omnia & per se sunt falsa perspicue, & catholicæ fidei vehementer repugnantia. Res certe Christi publica fuisset insipientissime constituta, si magistratuum in ea potestas tantis esset tenebris circumfusa, ut nulli prorsus fidelium eluceret. Cum enim universi fideles dubitent, an summus Pontifex, Episcopi, sacerdotes, ac cæteri Ecclesiæ ministri prædestinati sint, necne; dubitent etiam oportet, num decretis judiciisque eorum astringantur. Ita fiet, ut Ecclesiæ ac Conciliorum dogmata ambigua sint omnia, & leges cunctæ imbecilles, sineque vi ad coercendum idonea. Quid autem stultius dici potest, quam civem civitatis suæ magistratus cognoscere, qui sint, omnino non posse? Qui igitur ita sentiunt, ii cum stultum Christianæ Reipublicæ auctorem faciunt, tum omnia scita, præcepta, sanctiones evertunt, omnemque funditus Ecclesiæ potestatem; quæ apud eos sane vacillet & cadat necesse est, quibus occulta, incerta, atque infirma est. Nec argumentis a ratione ductis opus est irrationalem, non opinionem dicam, sed insaniam coarguere, cum ad eam refellendam manifestissima sint scripturæ testimonia. *Vos*, inquit (20), *estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio*, &c. item (21). *Si non audierit eos, dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit*, &c. Ecclesiam igitur manifestam & cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum cœlorum familiamque suam Christus eum quoque servum pertinere docuit, qui, quoniam conservi sui non est misertus, tortoribus traditus est. Non ergo

(1) *Conc. Mil. c. 6. 7. & 8.* (2) *1. Joan. 1. 8.* (3) *Matth. 6. 12.* (4) *Jacobi 3. 2.*
(5) *Hebr. 5. 1.* (6) *Psalm. 142. 2.* (7) *3. Reg. 8. 46.* (8) *Prov. 20. 9.*
(9) *Eccles. 7. 21.* (10) *Job. 9. & 14. Dan. 9.* (11) *Gal. 2. 11.* (12) *2. Thes. 1.*
(13) *2. Thes. 3. 11.* (14) *1. Cor. 3. 1.* (15) *Rom. 14. 1.* (16) *Ephes. 4. 11.*
(17) *In lib. de perfect. justitiæ lib. 1. & 2. adv. Pelag.*
(18) *Lib. 2. cont. Jovin. in Ep. ad Ctesiphon.* (19) *Conc. Constant. Sess. 15.*
(20) *Matth. 5. 14.* (21) *Matth. 18. 17.*

ergo in Christi familia, quæ Ecclesia est, soli servi prædestinati continentur. Item (1), *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, in quas intravit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores*. Item (2), *Simile est regnum cœlorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, & quinque prudentes*. Non ait, quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est janua. Item Ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parabola (3) demonstrat, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec seliguntur, donec in littore sint expositi, ubi angeli separabunt de medio justorum malos, & mittent eos in caminum ignis.

Illa quoque idem ostendit, in qua agri dicitur similis (4), qui bona fruge consitus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non expurgatur, donec in aream advecta fuerit messis, cum colligenda zizania sunt, & alliganda in fasciculos ad comburendum (5). Et quoniam omnia persequimur, Ecclesia area illa est, in qua sic collectum est triticum, ut sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum in horreum tandem reconditur: paleæ autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præscientia, sed ex præsenti justitia Dei populum, civitatem, familiam nominari, illud demonstrat (6), *Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei*; illud item (7); *Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum; jam autem non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum, & domestici Dei*, &c. Quod nisi ita sit, beatus & justus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tum etiam cum miser & impius est. Non igitur a præscientia, sed a præsenti justitia proprie denominantur. *Dedit eis potestatem*, ait (8), *filios Dei fieri*. Quibus? Num iis, quos præscivit esse credituros? Non, sed his, *qui credunt in nomine ejus*. Item (9), *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate*. Item (10), *An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Item (11), *Qui facit justitiam, justus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli*. Item (12), *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra*. Quod nisi secundum justitiam præsentem nullo modo sumus. Item (13), *In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus*. Per baptismum ergo, & non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in hujus erroris confutationem satis multa diximus. Jam tertium eundemque postremum refutemus.

Id quod in primis eædem omnino Evangelii parabolæ conficiunt, quibus ante usi sumus. E quibus hoc idem Cyprianus (14), Hieronymus (15), Augustinus (16), argumentantur. In agro quippe dominico inter nitentia culta, lappæque, & tribuli, & steriles dominantur avenæ. In area paleæ frumentum operiunt. In reti pisces & boni concluduntur & mali. In magna domo vasa sunt lignea, & fictilia, honorata quoque, & inhonorata. In regno cœlorum cum sapientibus virginibus fatuæ sunt. In Christi familia servus nequam invenitur; non ille solum, qui conservo negavit misericordiam, sed is etiam, qui super familiam constitutus, cum moram Domini causaretur, pristinumque timorem abjiceret (17), cœpit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. Quid? an non Ecclesias in Apocalypsi (18) legimus, quarum angelos & ministros Deus ad pœnitentiam admissi criminis cohortatur? Nonne Apostolus ad Galatas (19) eas etiam Ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit depravatas? Inter Corinth. quoque non una erat peccati species, sed plurimæ: neque levia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus (20) eos non solum Ecclesiam, sed sanctam Christi societatem & agnoscit, & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, ubi fervent contentiones, sectæ, æmulationes; ubi lites vigent & jurgia; ubi favetur sceleri, quod gentibus ipsis foret execrabile; ubi proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant; ubi divina dona ambitioni, non charitati serviunt; ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent; ubi permulta demum indecenter & inordinate geruntur: ecquis audet Ecclesiæ titulum eripere iis, quibus decima pars istorum criminum impingi non queat? Qui tanta morositate sæviunt in præsentes Ecclesias, quid quæso Galatis, Corinthiisque fecissent, tantum non Evangelii desertoribus? Habet igitur Ecclesia carnales suos, quos non esse a spiritualibus desererendos monet Apostolus (21), habet suos ægrotos & infirmos, quibus parata a Christo Sacramentorum remedia medici administrant. Iis quip-

(1) *Matth.* 22. 2. (2) *Matth.* 25. 1. (3) *Matth.* 13. 47. (4) *Matth.* 13. 25.
(5) *Aug. cont. Parm. parabolam hanc insigniter explicat*. (6) 1. *Pet.* 2. 10.
(7) *Ephes.* 2. 12. (8) *Joan.* 1. 12. (9) *Ephes.* 5. 8. (10) 1. *Cor.* 6. 15.
(11) 1. *Joan.* 3. 7. *Vide Orig. in Joan.* 8. *cap. tom.* 21. (12) *Rom.* 12. 5.
(13) 1. *Cor.* 12. 13. (14) *Epist.* 3. *l.* 3. *&* 2. *lib.* 4. (15) *Adv. Luciferian.*
(16) *Cont. Petil. l.* 3. *c.* 2. 3. 9. 12. *&* 18. *cont. Parm. lib.* 1. *c.* 2. *& l.* 3. *c.* 4. *&* 5. *de unit. Eccl. c.* 13. 15. *&* 11. *cont. Donat. post collat. c.* 4. *&* 6.
(17) *Luc.* 12. 45. (18) *Apoc.* 2. *&* 3. (19) *Galat.* 1. *&* 3.
(20) 1. *Cor.* 1. (21) *Galat.* 6. 1.

Digitized by Google

quippe, qui intus sunt, pœnitentiæ sacramentum paratum est. Quod frustra esset in Ecclesia, si nulli essent in ea peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere Ecclesiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, improbos habere Ecclesiasticam potestatem, hos Ecclesiæ partes esse negant, sibique proinde Ecclesiam fingunt, quam nullus hominum videre potest, ut quæ tenebras habitat inaccessibiles: Ecclesiam certe, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui defendunt. At involvere isti, & obscurare id volunt, quod in clara luce a Christo positum est, ne a catholicæ Ecclesiæ unitate recessisse videantur. Nulla est autem, ut Augustinus ait (1), securitas unitatis, nisi apud Ecclesiam, quæ supra montem posita abscondi non potest (2), & ideo necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Recte etiam est ab eodem Augustino (3) dictum, ubi Ecclesia manifesta non est, ibi ne Christum quidem manifestum esse posse: qui per Eccelsiam non solum hominibus, sed principibus, & potestatibus in cœlestibus innotescit (4). Nobis itaque Ecclesia lucerna est, super candelabrum posita (5), quam videant omnes qui in domo sunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit (6), cum disceptationis causa finiendæ Hierosolymam ascenderunt. Qualem præscripsit Dominus, ubi ait (7), *Dic Ecclesiæ*, &c. Alioqui, quibus Ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cum in graves incidunt de lege, ac religione controversias? Num animi pendere usque, & nullo firmo loco consistere? incerta nempe erunt omnia, si apud solos pios Ecclesia est. In quocunque enim Ecclesiæ judicio excipiet is, contra quem sententia dicitur, quod judices non sunt pii. Quamobrem qui Ecclesiam justorum solum numero definiunt, ii cum a malis Ecclesiæ pastoribus omnem potestatem auferunt, tum judiciorum Ecclesiasticorum vires infirmant, nec ulla habere possunt Ecclesiæ firma dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos Ecclesiæ suæ non partes quaslibet, sed primas etiam aliquando futuros, nusquam illud profecto admoneret (8): *Super Cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi: quæcumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere.* Quid vero Paulus? *Hic jam quæritur*, ait (9), *inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer*, &c. Quod si necessarii essent boni mores, ut quis Ecclesiæ pars, & administer esse posset: non utique pro minimo haberet Apostolus ab hominibus judicari: quippe ejusmodi judicium cum Apostolicæ potestatis ruina cernebat esse conjunctum. Nunc autem videns ad dispensatoris potestatem illud non esse necessarium, quod Corinthii nonnulli requirebant, *Mihi*, ait, *pro minimo est*, &c. Jam quot, quamque vehementes scrupuli, quanta confusio, atque perplexitas ipsis etiam dispensatorum animis injicerentur, si ex peccato ab Ecclesia fierent protinus alieni, omnemque adeo Ecclesiæ potestatem amitterent? Bene igitur subdit Apostolus, *Sed nec meipsum judico*, &c. Humanorum autem judiciorum quanta temeritas, si ab animi virtute Ecclesiæ partes, officiaque penderent? Ea propter adjunxit: *Itaque nolite ante tempus judicare*, &c. Quantum vero schismatum quotidie in Ecclesia videremus, dum unus alteri diceret, *Tu non es de Ecclesia, quia malus es: ego de Ecclesia sum, quia sum bonus?* Dumque etiam quem hic damnaret, eum ille defenderet: quantam putas fore litium, jurgiorumque materiam? Præclare itaque concludit Apostolus, *Hæc autem transfiguravi in me, & Apollo; ne unus adversus alterum infletur pro alio*, &c. Maneat igitur, Ecclesiæ nomen fideles universos, probos, improbosque complecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quænam sit Ecclesiæ Catholicæ in fidei dogmate auctoritas.

DE Ecclesiæ nomine ea dicta sunt, quæ cum necessaria viderentur, præteriri a nobis nec poterant, nec debebant. Nunc ad rem ipsam, quæ est in manibus, aggrediamur, ostendamusque Ecclesiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, ut firmissima etiam theologis argumenta suppeditet. Hoc prinsquam facio, admonere operæ pretium est, Ecclesiam non ipsam modo catholicorum concionem esse, quæ per baptismum Christo & nomen dedit, & peculiaris, novaque respublica consecrata est, verum etiam principes, ac præfectos ipsos Ecclesiasticos, in quibus scilicet reipublicæ hujus auctoritas potissimum residet. Nec id nos aut recenti opinione confingimus, aut sine scripturæ testimonio asserimus. Præclarum est Aristotelis illud (10), Civitatem id maxime esse, quod est in ea principale. Inde enim, quæ principes, ac gubernatores civitatis faciunt, & sentiunt, ea civitas facere, sentireque dicitur. Cujus rei in sacris illud exemplum est (11), *Congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum in Jerusalem.* Et inferius; *Convertitque rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel: omnis enim Ecclesia Israel stabat.* Illud est etiam simile huic (12), *Venit Moyses, & convocans majores natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus.* Respon-

(1) *Contr. Parm. lib.* 3. *cap.* 4. (2) *Matth.* 5. 14. (3) *Ad Vincent. Epist* 48.
(4) *Ephes.* 3. 10. (5) *Matth.* 5. 25. (6) *Act.* 15.
(7) *Matth.* 18. 17. (8) *Matth.* 23. 2. (9) 1. *Cor.* 4. 2.
(10) *Eth.* 9. *c.* 9. (11) 3. *Reg.* 8. 1. (12) *Exod.* 19. 7.

Digitized by Google

Responditque omnis populus simul: Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus. Non est igitur, cur in hac significatione Ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant; quod hæretici facere solent in odium Ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penes populares, sed penes Ecclesiæ sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio & loco, & tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus. Sit ergo prima conclusio.

1. Conc. Ecclesiæ fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est (1): *Desponsabo te mihi in fide.* Quod si Ecclesiæ fides deesset, jam sponsi, sponsæque matrimonium dirimeretur: quorum tamen est indissolubilis, perpetuaque conjunctio. *Sponsabo* ait (2), *te mihi in sempiternum:* Et Sponsa, *Tenui*, inquit (3), *eum, nec dimittam*. Et ille rursum, *Ecce ego vobiscum sum*, ait (4) *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*. Quo testimonio ad id probandum utitur Leo (5) ad Augustam & Theodorum. Probat etiam Julius in decretis suis illo Psalmi testimonio (6). *Circumdate Sion, & complectimini eam, quoniam hic est Deus noster in sæculum: ipse reget nos in sæcula.* Quod de Ecclesia Christi intelligi oportere, quicunque Psalmum leget, etiam me non demonstrante, intellecturus est. Idem quoque ostenditur ex eo (7), *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Si ergo in æternum Ecclesia Christi manu sustinetur, Christi præsidio armatur, Christi virtute fulcitur, Christi sapientia regitur, fides profecto in ea permanebit, sine qua regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Esaiæ vaticinatio (8), *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum.* Huic & illa similis est (9); *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum.* Item (10), *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Illa vero Hieremiæ est longe simillima (11), *Ecce dies veniunt, dicit Dominus*, &c. Præterea vir sapiens describitur a Domino is, *qui ædificavit domum suam super petram* (12). Christus igitur domum suam super petram fundavit. Quare nec pluvia, nec flumina, nec venti obruere illam possunt. At fide stamus, ut ait Paulus (13). Ecclesia igitur fidem semper habebit. Nam alias non stabit, sed ruet. Quid quod apertis verbis hanc fidei firmitatem Ecclesiæ suæ Dominus pollicetur, inquiens (14), *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam?* Ecclesiæ igitur fidem non poterit vel infernus adimere.

Conclusio Secunda. Ecclesia in credendo errare non potest. Nonnulli enim Ecclesiæ perpetuam fidem sic interpretantur, ut intelligant, Deum Ecclesiæ esse præsentem usque ad sæculi consummationem, ne unquam vera illi fides, & charitas desit; sed posse tamen probabiliter ignorare rem unamquamlibet, qua scilicet ignorata, non proinde Ecclesia fidem amitteret. Faciamus enim disputationis gratia, non esse a Deo revelatum, Divam Virginem ab originali peccato immunem extitisse. Nihil enim prohibet rem fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur: quamquam exemplum verum est, ut posterius ostendemus.

Ajunt ergo, quod quamvis Ecclesia crederet, Sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum; non tamen in eo fidei jacturam facere existimaretur. Nam licet falleretur, at error probabilis, & inculpatus fidem Ecclesiæ non excluderet. Cujus sententiæ, si de facie consideres, videntur esse Glossa interlinearis (sic enim vocant) in illud, *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam:* & D. Thom. in 4. dist. 6. quæst. 1. artic. 3. quæst. 2. ad 3. & Cardinalis Turrecremata lib. summæ Ecclesiæ 2. cap. 91. & Alphonsus a Castro Zamoren. de justa hær. punit. lib. 1. cap. 5.

At revera id nos superiore propositione constituimus, nempe Ecclesiam semper fidem habituram. Verum est hoc, quis negat? Sed præterea Ecclesiam in fide errare non posse, sic a fidelibus accipiendum est, ut quicquid Ecclesia tanquam fidei dogma tenet, verum sit, nec quicquam falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cum enim Corpus Christi sit, ut ad Ephesios docet Apostolus (15), a suo certe capite movetur, ac regitur, Ecclesiæ igitur error ad Christum auctorem referetur. Nullo itaque pacto errare in fide potest. Nam spiritus veritatis est hujus corporis anima. *Unus*, inquit (16), *spiritus, & unum corpus*. Quod si spiritu veritatis Ecclesia agitur, ad nullum errorem ne insciens quidem moveri poterit. Præclaram deinde promissionem habet Ecclesia, quod nunquam sit a Christo deserenda; quin etiam spiritu in omnem ducatur veritatem. *Ego rogabo Patrem* (17), ait, *& alium Paracletum dabo vobis, ut*

(1) *Osea* 2. 20. (2) *Osea* 2. 19. (3) *Cant.* 3. 4. (4) *Matth. ult.* 20.
(5) *Epist.* 14. *&* 69. (6) *Psal.* 47. 13. (7) *Luc.* 1. 32.
(8) *Esaia* 59. 21. (9) *Psal.* 88. 4. (10) *Psal.* 131. 13.
(11) *Hierem.* 31. 38. (12) *Matth.* 7. 24.
(13) 2. *Cor.* 1. 23. (14) *Matth.* 16. 18. (15) *Ephes.* 5.
(16) *Ephes.* 4. 4. (17) *Joan.* 14. 16.

Digitized by Google

ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Et postea (1), *Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis*. Item, *cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Nec me fugit, quod hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur: Primum enim, ejusmodi verba, ajunt, de solis Apostolis intelligenda, neque ad posteros in Ecclesia pertinere: mox affirmant, Christum non tantum numero duodenario conjunctim, sed Apostolis quoque seorsum singulis spiritum veritatis promisisse; imo aliis similiter discipulis, vel quos jam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed universæ simul Ecclesiæ, nihil nos aliud, quam Christianis omnibus consolationem tollere, quæ inde ad ipsos redire eximia debuerat. Sed utraque juxta in re rustice, indocteque nugantur. Principio enim, verba illa non modo ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo ante omnia patet, (2) *Qui manet vobiscum in æternum*. Quod illi simile est, (3) *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Rursum ex eo quoque patet (4) *Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Pro eis ego sanctificabo meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Atque promissionis hujus Esaias mihi videtur illustris non vates modo, sed interpres. *Spiritus meus*, ait, (5) *qui est in te, non recedet de ore tuo, & de ore seminis tui amodo & usque in sempiternum*. Quem igitur spiritum veritatis Christus promisit Apostolis, Ecclesiæ item post eos futuræ promisit: nisi velimus Ecclesiam defunctis Apostolis fuisse a Domino destitutam; imo vero ad eam nec consilia, nec præcepta evangelii pertinere. Siquidem quæ Dominus Apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in Ecclesia post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

Jam secunda illa tergiversatio quam vana etiam, & ridicula est! Si enim hoc ita communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsum quadret in singulos, sequitur, cuicunque fideli spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quæcunque dicta in evangelio sunt. Sed esto, spiritu sapientiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis omnes polleant: num inficias ire possumus, quicquid particulatim membrorum unicuique tribuitur, id penitus, & ad plenum corpori convenire? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. *Hoc*, ait, *tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego*. O stultum hominem, & repugnantem manifestæ veritati! An ignorat, quæ Spiritus sancti dona singulis membris distribuuntur, in commune conferri omnia? An videt oculus, & non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid vero absurdius, quam membrum posse quicquam, quod corpus nequeat efficere, partem habere, quod non habet totum? *Unicuique*, ait (6) *nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos*, &c. *ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. Et posterius, *Crescamus in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate*. Membrum igitur, quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ita in corpus omnia confert, ut magis corporis, quam membri actiones, perfectionesque esse videantur. Quocirca illud absurdum est, quod ii scilicet, quibuscum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent carere. Non enim probant, verba Christi minime ad Ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos: quod contra oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sane, quemadmodum scimus animam actum & perfectionem esse maxime quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias licet edat functiones, sed omnes illæ & corporis propriæ sunt, & propter corpus ipsum membris a natura tributæ: ita spiritum veritatis ad corpus primum Ecclesiæ referimus; deinde propter Ecclesiam ad singulas etiam Ecclesiæ partes, non ex æquo, sed analogia, & proportione quadam, juxta mensuram uniuscujusque membri. *Unum corpus*, inquit, (7) *& unus spiritus. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Quænam vero hæc mensura Christi est? *Secundum operationem*, ait, *in mensuram uniuscujusque membri*. Spiritus ergo suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat & parvulos; at parvulis lac potum dat, (8) majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, & hunc crucifixum, (9) his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verum singulis membris sic spiritus veritatis adest, ut non solum corpori universo non desit, sed corpori, quam membris prius, potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirum illa erit & firmior & certior, cum in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquam fidei catholicæ dogma, nec spiritus Christi æternum

G 2 cum

(1) *Joan.* 14. 26. (2) *Joan.* 14. 16. (3) *Matt. ult.* 20. (4) *Joan.* 17. 17.
(5) *Esaiæ* 59. 21. (6) *Ephes.* 4. 4.
(7) *Ephes.* 4. 4. (8) 1. *Cor.* 3. 2. (9) 1. *Cor.* 2. 2.

Digitized by Google

cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem: quæ nisi Christi pollicitationes vanas, & irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum Ecclesia crederet, credendumve proponeret, quamlibet ex ignorantia id faceret, quomodo *columna, & firmamentum esset veritatis* (1)? Certe si veritas in Ecclesiæ humeris innixa est, deesse illi omnino non potest, nisi & Ecclesiæ suæ Christus, & Christo ipsa veritas desit. In summa, si Ecclesia posset in fidei quæstione falli, librum quoque ut divinum recipere posset, qui tamen a Deo non fuisset, cum sit eadem ratio de uno libro, ac de unoquolibet dogmate. Quare non valeret argumentum, Ecclesia habet Evangelium Matthæi pro canonico, ergo canonicum est. Quod quoniam impiissime & absurdissime diceretur, illud nos dicamus potius, recte fideles Ecclesiam Catholicam credere, non solum in eo sensu, ut Ecclesiæ Catholicæ fides deficiat nunquam, sed in eo etiam, ut nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit veræ fidei contrarium. Subdole autem atque versute mentem nostram Calvinus, Bucerusque interpretantur. Quasi in eum sensum Ecclesiam negemus errare posse, quod spiritus favore, ac præsentia freta, quocunque volet pergere, tuto etiam sine verbo incedat. Proinde, si quid præter Dei verbum crediderit, statuerit, finierit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse ajunt, quod nos Ecclesiæ auctoritatem extra verbum Dei collocamus: ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetæ, Apostoli, atque adeo Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore Domini locuti fuisse memorantur. Conficit multo æquius esse Ecclesiam Christi discipulam, ab ejus ore assidue pendere; nec ex se sapere, & cogitare quicquam, sed statuere sapientiæ suæ terminum, ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctissime enim Chrysostomus (2), *Multi*, inquit, *Spiritum Sanctum jactant, sed qui propria loquuntur, falso illum prætendunt.* Ut Christus non a seipso loqui se testabatur: ita si quid præter Evangelium sub titulo spiritus obtrudatur, ne credamus. Sane Christus nihil plus de suo spiritu denunciat expectandum, quam ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. *Spiritus*, ait, *ducet vos in omnem veritatem*. Sed quomodo? *Quia suggeret omnia, quæcumque dixero vobis* (3). Hæc omnia Calvinus. Nam Bucerus dixit multo etiam indoctius, tunc esse Ecclesiæ credendum, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas. Sed hoc cum dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab Ecclesia definita. Si enim aliter potest pronunciare, quam scriptura sane intellecta exigit: excipiemus semper, Ecclesiam in eo falli, quod falso scripturam intelligit. Ecquis vero judex erit, an Ecclesia scripturam rite, an secus interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui Ecclesiæ auctoritatem non absolute, sed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res se habet, & mihi quoque fides habenda est, quando pronunciavero secundum scripturas recte intellectas. Id enim est non mihi, sed scripturæ credere. At absolute, non ex conditione populus Domino credidit, & Moysi servo ejus. Absolute etiam Prophetis & Apostolis populi crediderunt. Quale vero esset Prophetis Apostolisque loquentibus fidem ea exceptione detrahere, quod perperam Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoque exceptio adderetur (4), *Mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster?* Ac valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus. Quid enim tandem auctoritatis in Ecclesia erit, si in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi potest, quod aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo Domini sit, non sane intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cum sibi vulgatum illud Domini testimonium objecisset (5), *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus*, fatetur demum Ecclesiam audiendam esse, ut quæ nunquam nisi in veritatem Dei consentiat, nihil nisi ex verbo Domini pronunciet. In hoc se insistere, non licere Ecclesiæ novam doctrinam condere, & plus pro oraculo tradere, quam quod Dominus verbo suo revelavit.

Verum enim vero inter suos hic mirifice garrit, & vel stulte ignorat, vel malitiose mentitur, cum dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quod homines sine Dei revelatione censuerint. Nos sane fidem nostram individuo nexu cum verbo Dei conjunctam esse volumus, nec ullum Ecclesiæ assensum fidenter firmeque sustinemus, nisi quem a Deo extitisse habemus cognitum, & firmo conceptum animo. Sed illud quoque certo nobis persuasum est, Dominum Ecclesiæ suæ perpetuo ac continenter adesse, & eam spiritu suo regere, ne quicquam pro fidei doctrina tradat, quod non idem fuerit Apostolis a Deo traditum. Ita omnes prophanas novationes execramur, omneque illud in fidei judicio respuimus, quod non Apostoli Ecclesiæ tradiderint. Non ergo in hoc, sed in eo potissimum cardine quæstio versatur, quod Lutherani negant Ecclesiam quicquam sine scripto ab Apostolis accepisse: nos contra plura esse accepta asseveramus. Qua de re multa alias sæpe diximus, & dicemus multa posterius (6). Quamquam in superiore lib. adeo plene ac copiose quæstio hæc explanata est, ut nihil præterea desiderandum esse videatur. Ipsa mihi veritas manum injecit, & paulisper consistere, & commorari coegit, dum priores conclusiones explico. Celerius proinde in posteriores incurrendum.

(1) 1. *Tim.* 3. 15. (2) *Hom. de S. & adorando Spiritu.* (3) *Joan.* 14. 26.
(4) *Hierem.* 43. 2. (5) *Matth.* 18. 17. (6) *Libro* 7.

3. Concl. Sit igitur tertia conclusio: Non solum Ecclesia antiqua in fide errare non potuit, sed ne Ecclesia quidem, quæ nunc est, quæve futura est usque ad consummationem sæculi, errare in fide aut potest, aut poterit. Hæc conclusio partim ostensa est in libri secundi capite septimo, partim ex his, quæ dudum diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Christi de præsentia sua, de spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore, cujus ipse erat futurus caput, non ad Ecclesiam modo, quæ fuit tempore Apostolorum, verum etiam ad Ecclesiam Catholicam, quæ futura erat in sæculi finem, pertinere necessum est. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus conclusionibus confirmandis posita sunt, manifeste colligitur: vanum profecto erit, aut acta agere, si eadem argumenta repetimus, aut, si nova ponimus, uti in re non dubia rationibus minime necessariis. Certe qui Ecclesiæ præsenti spiritum veritatis negare præteuderit, is negabit eidem potestatem ligandi atque solvendi, negabit sacramenta & sacerdotium, omniaque adeo Spiritus Sancti charismata. Ita nunc Ecclesia Christi ad nudum nomen contrahetur, eritque sine re vocabulum commentitium. Verum de tertia conclusione hactenus.

Quarta Conclusio. Non solum Ecclesia universalis, id est, collectio omnium fidelium hunc veritatis spiritum sempiternum habet, sed eundem habent etiam Ecclesiæ principes ac pastores. Diximus enim, Ecclesiæ vocem & pro populo fideli, & pro Ecclesiæ pastoribus usurpari. Priores itaque conclusiones illud astruebant, quicquid Ecclesia, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse; hæc autem illud affirmat, pastores Ecclesiæ & doctores in fide errare non posse, sed quicquid fidelem populum docent, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum. Hanc conclusionem mox ostendam, si prius admonuero, pastoris unius & alterius, item errorem pastorum omnium fidei non derogare, sicut ne paucorum quidem fidelium error fidei derogat populi Christiani. Pastores igitur ac doctores omnes a fide nunquam posse aberrare contendimus. Sic est sane.

Id primum, mea sententia quidem, manifeste demonstrat illud Apostoli testimonium (1). *Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Sane si pastores ac doctores huc atque illuc errarent, a rectoque fidei tramite discederent, oves profecto ipsæ etiam errarent, nec aliter, quam sine pastore dispersæ vagarentur. Cum enim pastor per abrupta graditur, necesse est, quod Gregorius ait, ut per præcipitium grex sequatur. Nec fieri potest, ut membra reliqua eo non deferantur, quo & oculi suam vim atque aciem intenderint, & caput sese inclinaverit atque deflexerit. Bene ergo Paulus, ne populus variis doctrinæ ventis circumferatur, divinæ procurationis esse astruit, doctores & pastores Ecclesiæ dare: quorum videlicet auctoritate plebs sua natura concitata atque mutabilis in fidei constantia superno munere contineatur. Quod si nullum Ecclesiæ suæ pastorem daret Christus, jam sine dubio ovile suum pastor bonus ille desereret. Atqui multo melius Ecclesiæ est nullos habere, quam errantes habere. Si igitur pastores ad unum omnes a veritate discederent, oves suas Christus vel maxime destituisset. Præterea si pastores omnes in errore aliquo versarentur, iidem omnino populum aut de statu suo, & sede moverent, aut certe nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ita domus Christi non esset *columna & firmamentum veritatis* (2). Faciamus insuper omnes simul Episcopos in eandem sententiam convenire, hancque populo rudi credendam proponere: tunc rogo, an populus hoc sequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergo sacerdotibus & Episcopis plebs quoque erret necesse est. Quare sacerdotum omnium error totius erit error Ecclesiæ. Sin autem populo omnium pastorum doctrinam levem existimare licet, vide quæso, an hac sententia absurdior alia dici, aut existimari possit. Si enim hinc pastores, inde oves in contrarias partes separentur: corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem Ecclesiæ distrahet unitatem; & non solum inter optimates & populum constitutam a Christo societatem evertet, sed communem etiam inter se fidelium consociationem dirimet, cujus consociationis arctissimum vinculum fidei est conspiratio eadem & consensus partium non divulsus. Divulsus autem omnino erit, si populorum membra a suis capitibus divellantur. Atque ubi semel plebs rudis a doctorum suorum communi sententia declinaverit, quorum doctrinam postea secutura est? Si salem abjecerit, in quo salietur (3)? Si a luce mentis aciem abduxerit, quid nisi tenebras intuebitur? Si oculus est malus, nonne & corpus tenebrosum erit (4)? Ubi vero illud (5), *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; quodcunque dixerint vobis facite?* Anne meliore statu & conditione Scribæ & Pharisæi erant, quam Ecclesiæ Christi pastores ac doctores? Certe si præsentibus solum, & non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor imperfecti argumentatur (6), dicta illa fuissent, non scripta. Dicta sunt autem propter illos, scripta propter istos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum con-

(1) *Eph.* 4. 11. (2) 1. *Tim.* 3. 15. (3) *Matth.* 5. 13. (4) *Luc.* 11. 34.
(5) *Matth.* 23. 2. (6) *Hom.* 42. *in Matth.*

Digitized by Google

controversiis, quemadmodum in secundo libro constituimus, librisque etiam quinto & septimo confirmandum est, non est a populo quærenda: tum quoniam id esset operis infiniti, ut ad quæstionem unamquamlibet decernendam omnium sententia fidelium rogaretur; tum etiam quoniam, ut fieri id commodissime posset, non deceret tamen aut cerdonum, aut mulierculârum sigillatim inquirere & expectare judicium. Sive enim unumquemque seorsum interroges de quæstione, quæ in dubium venit, seu universos velis in concilium cogere, ridicula sane futura sit hujus generis inquisitio. Ita per Ecclesiæ auctoritatem nulla penitus controversia finiretur, si ad eam finiendam totius consensum plebis requirere deberemus. Addendum eodem est, quod jampridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque Ecclesiæ pertinere, quæ populares prorsus ignorant, ut, Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti, Animam intellectualem esse formam substantialem humani corporis, Librum Ester esse canonicum, aliaque similia, in quibus sententiam populi requirere tam est absurdum, ut non in sapientium modo animos, sed ne in stultorum quidem casurum sit; nec enim placere cuipiam potest, tantas res imperiti vulgi calculis judicari. Præterea in Epistola Ephesini concilii ad Nestorium, id a Nestorio, si facere satis Ecclesiæ velit, exigitur, ut jurejurando fateatur, sentire se & docere, quæ universi per orientem & occidentem Episcopi præsidesque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem Epistola comprobata etiam est a sexta synodo action. 11. In concilio item Triden. session. 3. definitum est, Ecclesiæ esse judicare de vero sensu & interpretatione scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle judicium ferre, insanum esset. Pastores igitur Ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id genus judicia pertinent. Atque Egesippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsarien. (1) literis celebrata est, qui cum Romam pergeret, non popularium sententiam de fide requisivit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem visus est, si cum Episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei prædicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursum (2) cum Ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, Episcoporum tantum sententiam objicit, secundum seriem ab Apostolis succedentium, horumque sensum & fidem Ecclesiæ sensum & fidem existimat, & illis qui refragetur, eum Ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat. *An esse sibi*, inquit, *cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se a cleri societate secernit? Arma ille contra Ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat*, &c. *qui contemptis Episcopis, & Dei sacerdotibus derelictis audit*, &c. Et in Ep. ad Pupianum (3), *Christus dicit ad Apostolos*, ait, *ac per hos ad omnes præpositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt. Qui vos audit, me audit, & qui vos rejicit, me rejicit.* Et posterius asserit, Ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, & gregem suo pastori adhærentem (4). Unde qui cum Episcopis non sint, eos in Ecclesia non esse, frustraque sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint: cum Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, sed connexa, & cohærentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, &c. Augustinus demum (5), quoniam longum est omnes commemorare, cum adversum hæreticos Ecclesiæ auctotitate nititur, Episcopos Apostolis ad sua usque tempora succedentes plane intelligit.

CAPUT V.

Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quædam.

Atque in harum conclusionum & explicationem & confirmationem abunde hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud a quibusdam Theologis objiceretur, quod tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt, quo fieri, ut & Episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere, Nam quod eo tempore in sola Beata Virgine fides permanserit, candela, inquiunt, illa significat, quæ in officiis eorum dierum sola non extinguitur, unde discipuli lumen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eandem omnino rem & sanctorum veterum, & scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergo argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum Dominus dicit (6), *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte: scriptum est enim; Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis*, id est, ab unitate fidei solventur. Sic enim glossa interlinearis exponit.

Secundum ex eo, quod apud Lucam (7) legitur, verba mulierum nunciantium Christi resurrectionem visa Apostolis esse quasi deliramenta.

Tertium ex eo, quod Marcus tradit (8), Christum exprobrasse omnibus Apostolis incredulitatem, & duritiam cordis.

Quartum ex August. in illud Psalmi (9), *Defecerunt oculi mei: Omnes*, inquit, *discipuli desperaverunt, quod ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi sunt, qui tunc credidit, quando ipsi defecerunt.* Refert etiam Cardinalis Turrecremata

(1) *Euseb. l. 4. Eccles. hist. c. 22.* (2) *Lib. 3. c. 3. lib. 4. c. 43. & 63.* (3) *Nona lib. 4.* (4) *7. q. 1. Scire debes.* (5) *Lib. 28. cont. Faustum c. 2. & l. 33. cap. 6.* (6) *Cap. 26. 31.* (7) *Cap. 24. 11.* (8) *Cap. 16. 14.* (9) *Psal. 68. 4.*

eremata (1) in hoc idem Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, Isidorum.

RESPON. AD ARGU. Verum difficile est, de eorum facilitate, perinde ut causa postulat, dicere: qui hujusmodi argumentis permoti, Apostolos in universum omnes fidem perdidisse ajunt. Id quod non cum ratione solum, sed etiam cum sacris literis pugnat. Nam, ut de Petro taceamus, cujus fidem non defecisse, posterius demonstraturi sumus (2), adhuc opinio illa de cæteris Apostolis non modo non certa, sed ne probabilis quidem est. *Discipuli*, inquit (3), *abierunt in Galilaeam in montem, ubi constituerat illis Jesus: & videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* Quidam, ait, non omnes. Video autem hanc dubitationem a nonnullis non ad Apostolos, sed ad alios nescio quos discipulos referri: sed mihi semper Theophylacti magis ac Remigii sententia placuit, qui illam docent ad tempus, quo Christus ante discipulis apparuerat, referendam. Id quod Marcus, ut opinor, intellexit, cum ait, *Increpavit incredulitatem & duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Sive enim apparitio hæc, quam Marcus scribit, in die Ascensionis fuerit, ut multis placet, sive antea, quemadmodum nonnullis etiam videtur, dubitandum non est, quin eas increpationes hic Marcus recapitulando perstrinxerit, quas sparsim alii Evangelistæ conscripserunt. *Quia iis*, inquit, *qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Constat autem ex aliis Evangelistis, incredulitatem & duritiam cordis ex ea scilicet causa, quia his, qui viderant Christum surrexisse, non est creditum, non ad omnes Apostolos pertinere. Petrus namque & Joannes audito nuntio cucurrerunt ad monumentum: ac Jacobus juxta Hebræorum Evangelium ab hora, qua biberat Domini calicem, juravit se non comesturum panem, donec Christum videret resurgentem, ut auctor est Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum. Non igitur omnes Apostoli fidei jacturam fecisse credendi sunt: nisi, quod absurdum est; omnes infideles fuisse credideris (4). Non enim fides semel a Christiano suscepta, nisi per infidelitatem tollitur. Illud absurdius, hæreseos notam Apostolis universis inurere. Quod qui faciunt, idque sine idoneis & urgentibus causis, hi non solum illis, sed Christo etiam & Ecclesiæ injurii sunt. Jam argumenta illa infirma esse quis non videt, quæ auctores illius opinionis subjecerunt? quæ quidem partim a nobis ante confutata sunt, partim uno nunc verbo confutabuntur. Si enim quicquam probant, id solum probant, Apostolos in fidei confessione defecisse, aut etiam in fide viva, quæ per dilectionem operatur. Huc vero referri potest consuetudo illa Ecclesiastica extinguendi omnes cereos præter unum. Quanquam Rupertus libro de divinis officiis 5. asserit, extinctos cereos priores significare Prophetas a Judæis interemptos: ac cereum illum, qui ad breve tempus absconditur, significare Christum. Sane vero etiamsi Apostoli tunc temporis fide caruissent, nihil tamen contra conclusionem haberetur. Nam, ut Augustinus (5) admonuit; tunc Apostoli defecerunt, cum nondum erant duces Ecclesiæ; nec illud impletum fuerat, *Ego confirmavi columnas ejus*. Unus ergo tunc erat pastor Jesus Christus. At Petrus ac reliqui Apostoli posteaquam a Christo pastores constituti sunt, sine controversia fidem semper Catholicam tenuere. Cæterum quod hæretici calumniantur, pastores Ecclesiæ homines esse, fallereque proinde, ac falli posse; argumentum exiguum sane atque mendicum est. Aliud quippe fuerit de humanæ naturæ imbecillitate disputare, aliud de divina gratia & providentia, qua homines in veritate fidei continentur. Tota namque simul fidelium concio homines sunt. Prophetæ item, Apostoli, & Evangelistæ homines erant, sed quoniam spiritum veritatis accepere, in falsam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergo & Ecclesiæ doctores universi homines quidem sunt, sed quoniam divino spiritu gubernantur, & aguntur in vera dogmata, nequeunt in falsa declinare.

Illud autem quam ineptum, quam frivolum, quam ridiculum? quod quidam interpretantur, ideo nos in Ecclesiam non credere, quia homines sunt: omnis vero homo mendax. Non est hæc illa profecto causa, quæ gravissimos viros adduxerit, ut in Ecclesiam credendum esse negarent. Sed antiquior & pulchrior, & ab auctoribus ipsis profecta alia causa est. Augustinus quippe, *Credimus*, ait (6), *Petro, credimus Paulo, in Paulum aut Petrum non credimus: credere enim in eum, est credendo amare, credendo in eum ire.* Hactenus Augustinus. Et Ruffinus, *Non dicitur*, inquit, *in sanctam Ecclesiam, sed sanctam Ecclesiam credendam esse, non ut Deum, sed ut Ecclesiam Deo congregatam. Hac itaque præpositionis syllaba creator a creaturis secernitur.* Hæc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in Ecclesiam credamus, quia Ecclesia fidei nostræ finis non est.

Existit autem hoc etiam loco quædam quæstio subdifficilis. Cum enim ab Hieronymo (7) dupliciter Ecclesia dicatur, & ea quæ non habet maculam aut rugam, & vere corpus Christi sit, & ea, quæ in Christi nomine, absque plenis

G 4 virtu-

(1) *Lib. 3. Summæ c. 61.* (2) *Lib. 6. c. postremo.* (3) *Matth. ult. 16.*
(4) *Apost. omnes fuisse infideles Turrecre. concedit lib. 3. Sum. c. 61.*
(5) *In Psal. 114.*
(6) *In Psal. 77. & tract 29. in Joan. de pæn. dist. 2. §. ex præmissis.*
(7) *In comm. ad Galat. 1.*

Digitized by Google

virtutibus, imo cum vitiis quibusdam admixtis, congregatur: unde nobis constare poterit, utronam modo nomen Ecclesiæ capiatur, cum dicitur columna & firmamentum veritatis? Hæretici siquidem quicquid in scripturis proditum est, quod ad Ecclesiæ vel auctoritatem spectet, vel veritatem, id totum non in posteriore sensu, sed in priore accipiendum cavillantur. Concedunt itaque spiritum veritatis Ecclesiæ sanctorum: Ecclesiæ, quæ malos habeat permixtos, non concedunt. Nec ea se solum ratione tuentur, quod in voce ambigua liberum est utramlibet significationem eligere: sed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco & quæstione Ecclesiæ nomen non aliter usurpandum esse persuadeant. Illud primum est, quod Hieronymus sentit, Ecclesiam in secundo significatu abusive dici: ut fortis, inquit, prudens, castus, justus, & temperans interdum plene pro his, qui perfectæ virtutis sunt, interdum abusive pro his, qui sunt incipientes, accipiuntur. Si ergo prior significatio propria est, posterior impropria: commodius sine dubio Ecclesiæ vocem in illa priore, hoc est, pro justorum concione usurpabimus. Rursum cum Apostolus illa dicit, *Ecclesia subjecta est Christo*: & *Christus dilexit Ecclesiam*, &c. & *Christus caput est Ecclesia, ipse salvator corporis ejus*; vox illa pro sanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus, Augustinusque interpretati sunt. Quid igitur causæ erit, cur aliter accipiamus, cum Ecclesiam scribit Apostolus columnam esse ac firmamentum veritatis? Præterea encomio illo nobilitavit Paulus non Ecclesiam quamlibet, sed eam, quæ esset domus Dei. At domus Dei soli justi esse creduntur, ut etiam Augustinus ait (1): non ergo columna veritatis est, nisi Ecclesia sanctorum. Præterea Augustinus diserte docet (2), domum Ecclesiamque Dei, quæ in bonis solum fidelibus est, & sanctis Dei servis, eam esse, quæ ædificata est supra petram, quæ etiam claves accepit, ac potestatem solvendi & ligandi. Eadem ergo domus Dei est, quæ est columna & firmamentum veritatis. Quamobrem, si pastores, qui Ecclesiæ sibi nomen vendicant, mali sunt, non ad eos hæc & alia similia pertinent. Quod & Augustinus idem multis aliis locis confirmat (3). Quæ si vera sunt, non solum conclusio illa postrema, quæ nunc expenditur, sed reliquæ omnes fundibus evertuntur, & quicquid omnino hoc nobis loco constitutum est. At vero, quamquam in eam sententiam hæc & alia plura ab hæreticis disputantur, nos tamen Ecclesiam sequi oportet, & ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, fugere. Primum autem hoc intelligendum puto, quæ nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, eam non modo nostras rationes evertere, sed ad id etiam deducere, quod fidei catholicæ rerumque omnium publicarum naturæ dissonum atque inimicum sit. Si enim spiritus veritatis solum bonis a Christo est in Evangelio promissus: cæteræ quoque promissiones ad Ecclesiam, quæ ex solis justis constituitur, pertinebunt. Quocirca (dicendum est enim sæpius) nec legum ferendarum auctoritas, nec clavium potestas, nec peccatorum remissio, nec doctrinæ vis, nec sacerdotii religio, nec ulla omnino publica Evangelii facultas, nisi in Ecclesia omni ex parte bona invenietur. Cum vero in Ecclesia catholica, quæ inde ab Apostolis fuit, semper fuerint mali bonique permixti: in ea nimirum nulla fuisset firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ita omnia, quæ vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam Ecclesiæ consensione decreta ac definita sunt, nullas omnino haberent vires. Sive enim excipias, eos non esse justos, sive, ut justi sint, esse tamen nobis incognitos: utralibet via & modo illorum dogmata, scita, leges eludes, eritque, quemadmodum supra diximus, res Christi publica omnium, quæ fingi possunt, stultissime, atque absurdissime constituta.

Itaque sit verum illud, quod initio dixi, spiritum veritatis, fidei catholicæ fulcimentum, cæteraque Spiritus sancti charismata ei Ecclesiæ esse & promissa, & data, quam Apostoli sua doctrina, miraculisque fundarunt, ad quam iidem suas conscripsere Epistolas, quam in terris semper habuit Christus, quam sacræ literæ apte, prudenterque describunt ex bonis ac malis piscibus, ex frumento & zizaniis, ex critico & palea, ex fatuis sapientibusque virginibus, e servis probis improbisque constantem. Hæretici ergo Ecclesiæ nomen sibi habeant invidiosum & obscurum, eamque Ecclesiam interpretentur, quam adhuc nemo est mortalium intuitus; nos autem Ecclesiam ex consuetudine tum divini sermonis, tum etiam vitæ nostræ interpretemur. Nec metuamur eam, ut superbi, & arrogantes, verborum magnificentia; sed Ecclesiam eam, quæ habetur, existimemus, illam autem omittamus, quæ omnino nusquam reperitur. Homines enim sumus, remque proinde publicam, quæ est in hominum usu vitaque communi, non eam, quæ fingitur, sperare debemus. Quæ omnia sic a me dicta existimari velim, non ut nulla in terris sit coram Deo bonorum multitudo, atque collectio, quæ & Ecclesia, & sponsa, & amica Dei in sacris litteris nuncupetur: sed ut eos nos a malis in domo & Ecclesia Dei minime separemus, ubi vasa aurea & argentea sunt, lignea quoque & fictilia; non in honorem omnia; sed quædam vel in contumeliam. Verum hæc explanata sunt ante satis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis respondeamus, quæ modo fug-

(1) *Lib. 7. cont. Donat. c. 51. 24. q. 1. omnibus.* (2) *Ibidem.*
(3) *Lib. cont. Donat. c. 18. & l. 5. c. 20. & 21. & l. 6. c. 3. 1. q. 1. remissionem. de con. d. 4. Quomodo exaudit.*

Digitized by Google

suggessimus: nam iis, quæ a principio libri hujus sunt posita, capite sequenti, eodemque postremo respondebimus.

In voce, inquiunt, ambigua licet e multis unumquodlibet significatum accipere. Minime, inquam, gentium; sed antecedentia primum, & consequentia spectanda sunt; deinde considerandum, quæ natura rerum sit, quid cohæreat, quid repugnet, multaque omnino alia, quæ nos in tertiodecimo libro accuratius, & exquisitius persequemur. Quod si, ubi dona Ecclesiæ Christus pollicetur, continendis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad latentia solum & invisa membra referimus: inania profecto essent dona illa, parumque ad communem utilitatem accommodata. Quin, ut supra ostensum est, noxia essent, ac perniciosa valde, quippe quæ perditissimis quibusque civibus & dissidiorum præberent perpetuas causas, & in omnibus omnino flagitiis impunitatem ac licentiam sempiternam. Jam vero si ratione duce, ac magistra eum injurium principi bono & sapienti censemus, qui illius privilegia sic interpretatur, ut non solum frustra, sed in perniciem concessa esse videantur; quanto magis ille erit Christi iniquus, pravus, & malitiosus interpres, qui gratias & favores, quos reipublicæ suæ promisit Christus, in eum sensum acceperit, qui non modo vanitatem præ se ferat, sed afferat vel exitium? De Ecclesia igitur, quæ bonos simul, malosque complectitur, locus ille Pauli, cæterique similes intelligendi sunt. At talis concio ac cœtus abusive Ecclesia dicitur. Id primum nego. Nec enim de forti, prudenti, justo, ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, ejusmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non posse nisi per abusum traduci; quoniam vera virtutis definitio non illas inchoantes, &, ut ita dicam, informatas dispositiones, sed habitus plane absolutos atque perfectos exprimit, quemadmodum Aristoteles, D. Thomas, ac reliqui viri Philosophi tradiderunt. At Ecclesiæ vox nihil tale indicat, quale isti fingunt, unde malos ab eo cœtu excludamus, qui Ecclesiæ sibi nomen proprie vindicat. Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si Ecclesia etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptismo, una fide, una religione improbos habeat probis admixtos.

Quanquam aliter deinde respondere possumus, Hieronymum de Ecclesia Christi in eum sensum fere loqui, in quo populum Dei, domum Dei, servos Christi propemodum usurpamus (1). Fit enim nescio quomodo, ut casus gignendi additus, ad bonos potissimum vocum illarum intelligentiam deducat. Ita si ad Ecclesiam vitio depravatam referantur, abusus fortasse nonnullus est; qui mente magis concipi, quam verbis significari potest. Nam & populus Dei ille in sacris literis dicitur frequentissime, qui Deo peculiariter dicatus est, in quo scilicet Dei fides viget, ac cultus; quamvis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Ad id vero, quod subjunctum est, capite sequenti respondebimus, ubi explicabitur, quonam sensu ad Ephes. 5. Apostolus Ecclesiam nominarit. Quod autem domus Dei etiam illa sit Domus magna, in qua sunt vasa aurea, & argentea, lignea quoque & fictilia, non est necesse demonstrare. Id tamen, etsi perspicuum est, ad futurum tempus reservamus, cum primi capitis argumenta diluentur. Jam, quod postremo loco ex verbis Augustini objicitur, id caute & legendum, & audiendum est; quemadmodum ante nos viri ecclesiastici admonuerunt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere, unum, ut soli justi intelligantur Christi & Ecclesiæ administri esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere & auctoritatem & potestatem. Quem sensum constat non rationi solum, sed Ecclesiæ, fidei, sacrisque etiam literis repugnare. Sed de hac re non est hujus aut loci, aut instituti disserere. Alter ergo sine dubio Augustini sensus est, ut soli justi dicantur claves regni cælorum, potestatem ligandi ac solvendi, spiritum veritatis, & reliquas spirituales gratias accepisse; quod universa dona hæc non propter malos, sed propter bonos & promissa & collata sint. Sic enim quæ œconomis, ac dispensatoribus paterfamilias tribuit in familiæ commoditates distribuenda, non œconomis hæc, sed familiæ ipsi tributa esse intelliguntur.

Si quæ episcopis, & clericis populus dedit in pauperum expendenda usus, ea non episcopis, & clericis, sed pauperibus dicitur contulisse; sic etiam, si princeps homini ignoto quicquam ob amici sui preces meritumque donarit, id jure, ac vere dicet se non homini ignoto, sed amico donasse. Ad quam omnino legem illa quoque explicanda sunt, quæ ex Augustino contra Petri, & successorum ejus auctoritatem, afferuntur (2). *Claves non unus homo Petrus, sed unitas accepit Ecclesiæ*. Item (3), *potestatem ligandi, ac solvendi Petrus cum omnibus tanquam personam gerens ipsius unitatis accepit*. Item (4), *Ecclesiæ claves datæ sunt, cum Petro datæ sunt: & cum ei dicitur, ad omnes dicitur, Pasce oves meas*. Quæ omnia, ut opinor, nihil aliud significant, quam Petrum, ac cæteros Ecclesiæ ministros, nec sibi, nec ob sua merita, sed Ecclesiæ, obque Ecclesiæ causam claves, reliquaque Evangelii publica munera accepisse. Quanquam priora illa scio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea referant ad usum potestatis, quem mali, quia legitimum habere non possunt, dicuntur non habere. Alii referunt omnino ad gra-

(1) *Dupliciter homo Dei dicitur. S. Thom. 3. p. q. 4. art. 4. ad 1.* (2) *In ser. Apost. Petri, Pauli.* (3) *Hom. 10. in Joan.* (4) *In lib. de ago. Christi.*

Digitized by Google

gratiam, non illam sacramentalem, quæ etiam per malos ministros dari solet, sed quæ precibus ministri responder, ut de consec. dist. 4. quo modo Augustinus videtur significare (1). Alii tandem existimaut, Augustinum de publicis raproribus, usurariis, concubinariis, sacrilegis loqui, a qnibus olim, perinde nt si essent ab Ecclesia præcisi, non licebat sacramenta percipere. Ideoque illiusmodi ministri gratiam sacramentorum non dabant. Verum hoc disputare, ut sæpe jam diximus, non est hujus dlei ac temporis. Et Valdensium insania jampridem explosa est: nec in eo negotio nos nnnc oportet elaborare. Itaque de his dictum est satis. Nunc argumenta, quæ a principio contra Ecclesiæ auctoritatem posita sunt, quam brevissime possumus, refellamus.

CAPUT POSTREMUM.

In quo argumenta primi capitis confutantur.

RESPON. AD 1. PRimum vero argumentum promptissimum est refellere: nec uno tantum, sed multis etiam modis; tum quod nec Moyses, uec Josue, in quorum gubernatione tempus illud erat positum, in populi furorem & insaniam inciderunt; tum, quod ne certum est quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium omues consensisse: quin vero simillimum est, nonnullos etiam repugnasse. Nam ubi primum Moyses illam vocem edidit, *Si quis est Domini, jungatur mihi; congregati sunt ad eum omnes filii Levi, consecrantque manus suas Domino, unusquisque in filio & in fratre suo*. Ex quo intelligitur, qui ad unam Moysi vocem se illi conjunxerint, qni a Domino steterint, quos Dominus justitiæ suæ administros in ultione fecerit, hos in eo scelere cæterorum socios & consortes non fuisse. Quid quod Aaron nondum sacerdotio fuerat initiatus, nec adhuc ei fuerat superhumerale impositum, rationalique adstrictum & aptatum, *in quo erat doctrina & veritas* (2). Nihil ergo mirum, si Aaron, filiique ejus, nec pastores populi constituti, nec sacerdotes consecrati, in fide ac religione errarunt. Quanquam Aaron; quod & Petro & Marcellino postea accidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergo contra nos afferrur, qui asserimus, sacerdotes pastores jam Ecclesiæ a Christo institutos errare omnes in fide ac religione uon posse. De argumento itaque primo tantum.

RESPON. AD 2. Secundum autem videtur esse gravius, quo non Calvinus modo, sed Donatistæ etiam adversum catholicos usi sunt, quemadmodum in libro de unit. Ecclesiæ cap. 12. Augustinus tradit. Sed non est necesse nova nunc responsa meditari, quando huic argumento egregie ab Augustino responsum est. *Plerumque*, ait, *sermo divinus impias turbas Ecclesiæ sic redarguit, tanquam omnes tales sint, & nullus bonus omnino remanserit. Inde quippe admonemur, in suo quodam numero eos dici omnes, id est, omnes filios gehennæ. Isti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de scripturis talia, quæ vel in malos bonis usque in finem permixtos, vel de vastatione prioris populi Judæorum dicta reperiuntur; & volunt ea detorquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac periisse de toto orbe videatur.* Hactenus Augustinus. Hujusmodi ergo Prophetarum oracula hunc in primis sensum habent, ut, quoniam in comparatione malorum adeo pauci boni sunt, ut nulli esse videantur, scriptura totum una comprehensione populum reprehendat, quamvis in eo nonnulli sint boni. Deinde prædictiones propemodum illæ erant, non repreheusiones. Describitur enim populus ille non qualis tunc erat, sed qualis post Messiæ adventum futurus erat. Uterque sensus, ne hæretici nostrum esse causentur, exemplis Scripturæ manifestis comprobandus est. Ezechiel eodem, quo & Hieremias, tempore vaticinatus est. Quid dicat ei Dominus, audiamus (3). *Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde.* An pntas in tota hac depravata domo partem aliquam superesse, cui generalis illa sententia non conveniat? Audi quid eriam dicat Dominus (4): *Signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus*. Non ergo omnes in populi flagitium consenserant, non omnes attrita fronte & duro erant corde. Esto aliud exemplum. *Salvum*, inquit (5), *me fac, quoniam defecit sanctus. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum*. En unus rotius generis humani culpas voce magna & queribunda deplorat, perinde ac si relictus sit solus. Sed quid dicit illi divinum responsum? *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam*. Intelligens ergo jam suæ querimoniæ se plures habere consortes, *Tu, Domine*, inquit, *servabis nos a generatione hac in æternum*. In libro autem contra Donatistas post collationem cap. vigesimo idem quoque Augustinus, *Ne forte*, ait, *arbitrentur Prophetarum tantummodo moris fuisse, & non ad novum Testamentum, sed ad veteris consummationem pertinere, sic arguere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo arguantur, & sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi laudentur; ecce sic ad Corinthios Apostolus loquitur: Paulus Ecclesiæ, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini, gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ*,

(1) *Cont. Donat. l. 5. c. 22.* (2) *Levit. 8. 8.* (3) *Ezech. 3. 7.*
(4) *Ezech. 9. 4.* (5) *Psalm. 11. 2.*

Digitized by Google

quæ data est vobis in Christo, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, &c. *Quis hæc audiens credat in Ecclesia Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem verba ista sic sonant, velut ad omnes directa sit ista laudatio? Et tamen paulo post dicit, Obsecro autem, fratres, ut non sint in vobis schismata*, &c. *Et in hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit, Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizatis estis*. &c. Hactenus ille. Poterat & ea commemorare, quæ in eadem epistola subjecta sunt (1): *Tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam: nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus & contentio*, &c. Item (2), *Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*. Item ex epistola ad Galatas (3), *O insensati Galatæ, & quis vos fascinavit non obedire veritati*, &c. Et postea tamen ait (4), *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite spiritu lenitatis*, &c. Item ad Philippenses, *Omnes quæ sua sunt quærunt, & non quæ sunt Jesu Christi*, &c. Quas res in ea disputatione, & multas alias similes a summo Theologo præteritas arbitror, quod essent faciles; sunt certe ad præsens institutum utiles, easque fere in epistola ad Vincentium attigit. Jam quod pleraque ejusmodi prophetarum testimonia ad populi Judaici statum & mores post Messiam referenda sint, & sequenti libro ex multis exemplis cognoscetur, & nunc satis in uno exemplo demonstrabitur. Aggæus Zorobabelem, ac Jesum sacerdotem magnum, totumque omnino populum, ut domum Dei ædificarent, his verbis admonuit (5): *Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Jesu sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, & facite: quoniam ego vobiscum sum, & Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere*. At eodem postea capite subjunxit Aggæus: *Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt Sacerdotes, contaminabitur. Et respondit Aggæus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia, quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt*. Quem omnino locum convenientius de populi statu post Testamenti veteris consummationem intelligimus, tametsi Augustinus (6) ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est. Sed, ut dixi, & ad populi conditionem post Messiæ adventum aptius hoc congruentiusque refertur, & plura alia præsertim apud Esaiam huic proposito inservire, lib. proximo ostensuri sumus. Itaque de Esaiæ, Hieremiæque testimoniis dictum est satis.

RESPON. AD 3. Illud vero, quod tertio loco subjicitur, Ecclesiam occultam esse posse, Donatistæ etiam olim posuere. Quibus tamen Augustinus (7) occurrit in hæc verba: *Non est Ecclesia nobis operta, quia non est sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Et de illa dictum est; Non potest civitas abscondi super montem posita. Donatistis operta est*, &c. Tantum Augustinus.

Primum autem illud falsum est, veterem populum aliquando nullam Ecclesiæ speciem habuisse. Nam cum se solum relictum quereretur Helias, septem millia virorum Scriptura commemorat genua sua non curvasse ante Baal; quibus sane illud perspectum & exploratum erat, non fidem & unitatem, sed regnum esse divisum; extareque proinde in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejusmodi Tobias erat, qui, (8) cum tribules reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Hieroboam, ipse pergebat ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel, decimas fideliter offerens, & cætera his similia secundum legem Dei puerulus etiam observans.

Deinde non sequitur, si populus ille ita vacillavit, ut pene cecidisse videatur, si ita dispersus est, ut propemodum formam & speciem amiserit, Christi quoque Ecclesiam usque adeo oscurari posse, ut nulla ejus species effulgeat. Plebs enim illa vetus, ut quæ casura esset, ruinam sæpe minabatur. Et quoniam futurum erat, ut illi reipublicæ tanquam sempiterna nox esset offusa; nihil mirum, si sensim obscurata est, & evanuit. Quid autem, si quandoque etiam vix apparuit, cui tam parva lux tenuisque noctis splendor affulsit? nempe lucerna lucens in caliginoso loco (9). Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentius.

RESPON. AD 4. Nam Hilarii auctoritatem, qua nos Calvinus urgendos existimat, Vincentius Augustino quondam opposuit; sed hic loca omnia, quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit, & obtrivit fere in hæc verba (10): *Ecclesia aliquando obscuratur quidem multitudine scandalorum, sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Aliquando tentationum fluctibus operitur atque turbatur; & tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, unde putasti insidiandum contra testimonia tot divina*, &c. *Potes hoc modo dicere, nec Ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quando dicebat Apostolus, O stulti Galatæ, quis vos fascinavit? Sic enim*

(1) 1. *Cor.* 3. 1. (2) 1. *Cor.* 5. 2. (3) *Galat.* 3. 1. (4) *Gal.* 6. 1.
(5) *Agg.* 2. 5. (6) *L. con. Donat. post collat. c.* 20. (7) *De unitate Eccl. c.* 14.
(8) *Tob.* 1. 5. (9) 2. *Pet.* 1. 19. (10) *In epist. ad Vincent. num.* 48.

Digitized by Google

enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos graviter increpabat. Quis enim nescit, illo tempore obscuris verbis multos parvi sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipsi credebant; alios autem timore cessisse, & simulate consensisse? Quanquam & illi, qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem erant in comparatione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Hilarius ergo decem provinciarum Asianarum aut zizania, non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementius, tanto utilius arguendum putabat. Habent enim etiam Scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perveniat. Hactenus Augustinus.

Ac Hieronymus (1), *Ingemuit totus orbis*, inquit, *& Arianum se esse miratus est. Periclitabatur navicula Apostolorum, urgebant venti, fluctibus latera tundebantur, nihil jam supererat spei, Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit. Manifestius dicam; omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit, tunc Hilarium de prælio revertentem Galliarum Ecclesia complexa est, tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit.* Hæc Hieronymus, multaque alia, quæ brevitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt, ut omnes intelligant, navem Ecclesiæ in alto hæresum, seditionum, discordiarumque procellis fluitantem, fuisse jactatam quidem, ac pene opertam fluctibus (2); sed non fuisse tamen in tanta etiam tempestate demersam. Quin in suis licet paucis fortissimis eminuit, qui magis in remigando laborarunt, eo aspectabiliores clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesiæ Romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omnino ipsa latuit, sed toti semper orbi manifesta fuit, quemadmodum sexto postea libro accuratius ostendetur.

Respon. ad 5. Nec vero sub diversis Pontificibus fides Ecclesiæ aut solvitur, aut occultatur; quin eo etiam tempore Ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumentum edit. Judicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo Ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt. De qua re alio libro differemus.

Respon. ad 6. Jam in sexto argumento Calvinus & multum operæ ac verborum sumit, & vano se labore frangit. Poterat brevius ac facilius dicere, quoniam synagoga extincta omnino & deleta est, Ecclesiam quoque Christi funditus esse delendam. At discessio, quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera Ecclesiæ facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat. Itaque falsum est. Quin posteaquam Germania non solum a Romano Pontifice, sed a Romano eodemque suo Imperatore majore ex parte defecit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proinde Antichristi infelicissima tempora. At filius hominis veniens fidem non inveniet in terra. Sed huic argumento respondet Hieronymus (3), illam hic fidem nominari, de qua Dominus ajebat, *Fides tua te salvam fecit*; & alibi de Centurione, *Non inveni tantam fidem in Israel*; & rursum ad Apostolos, *Quid timidi estis modicæ fidei?* nec non & in alio loco, *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis*, &c. Nec enim Centurio, aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crediderant; sed simplicitas mentis, & devota Deo suo anima commendata est. Hæc est fides, quam raro inventam Deus pronunciavit; hæc est fides, quæ etiam apud eos, qui bene credunt, difficile perfecta invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet (4): Dominum de perfecta fide loqui, quæ ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis inveniatur aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursum, propter iniquorum abundantiam & paucitatem bonorum, quæ illa potissimum ætate erit, Dominum ita loquutum. Propterea enim non dixit, Filius hominis veniens non inveniet fidem in terra: sed quasi dubitans, *Putasne*, ait, *inveniet fidem?* non quod ille cuncta sciens de aliqua re dubitaret, sed ut sua dubitatione figuraret nostram: quia propter multa scandala circa finem sæculi pullulantia hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cum enim Ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantum crederet, non crederet Ecclesia. Adde quod Dominus per Matthæum dicit (5), *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*. Vobiscum, ait. Et per Joannem (6), cum pollicetur spiritum veritati fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantum uni. Adde etiam, quod corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet (7). Sed corpus Christi, quod est Ecclesia, ut idem ad Ephesios ostendit (8), usque in finem permanebit. Non ergo unquam multi fideles in Ecclesia deerunt.

Præterea triticum simul cum zizaniis in agro, bonique pisces cum malis in reti (9) usque ad consummationem sæculi durabunt. Non ergo solum in uno manebit fides. Sed deficiet hostia & sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem sæculi, sed ad Syna-

(1) *Adversus Lucif.* (2) *Matth.* 8. 24. (3) *In Dialog. advers. Lucifer.*
(4) *De unitate Eccl. c.* 13. (5) *Matth. ult.* 20. (6) *Joan.* 14. & 16.
(7) 1. *Cor.* 12. 14. (8) *Ephes.* 1. 23. (9) *Matth.* 7.

Digitized by Google

nagogæ consummationem existimo referendam. Quod si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnopere contenderim, modo sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sævitiam sacerdotes a publico & solemni sacrificio desistant. Quod vero ex Apocalypsi Joannis objicitur, quoniam valde obscurum est, nihil contra nos habet ad faciendam fidem virium: tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitus demersos atque defossos eruendo tanta caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfudisse videretur. Sed affulget adhuc Ecclesiæ lumen his, qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, & duces cæcorum. Si autem omnis gloria filiæ regis ab intus, nihilque in ea externi splendoris est; qui fieri potest, ut illa cohæreant, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate?* item, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona?* &, *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant?* cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur, in sponsa Christi, in qua nihil fictum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute & splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis vero argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cum persæpe alias, tum magis cum de civitate, populo, regno, omnique omnino cœtu loquimur, de quibus ea in universum dicimus, in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdum paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quod omnes in ea republica aut robusti aut bellicosi sint, sed quod viri ex ea ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humana republica, ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit vel etiam patitur. Dicitur mundus immundusve, si facies, aut munda aut immunda sit: eodemque omnino modo similiter in reliquis. Inde adeo venit, ut vocabula, quæ quibusdam Ecclesiæ partibus convenire videmus, Ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem Ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum: hortus conclusus, fons signatus ratione electorum. Qui cum prima atque optima pars sint Ecclesiæ Christianæ, imo vero regni cœlorum cum sint principes, quamvis in terrena republica despicatissimi ac contemptissimi, vere ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam Ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam ante docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in ea primarii aut optimates aut esse dicuntur, aut facere. Neque hoc loco, ubi a Lutheranis vel maxime petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quo intelligant hi rem esse tam apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur cum in concione quadam ad populum explicaret, quemadmodum Ecclesia sancta diceretur, per synecdochem docet Matthæum scripsisse, latrones blasphemasse, cum unum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic unus & idem populus, ut ait, arguitur in Prophetis, cum multi sint inter eos boni: rursus laudatur, cum multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia item omnia mala; ut alter alterius onera portet, & sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus fecisse, aut passa esse dicitur, quod aliquot in ea fecerunt, aut passi sunt. Hactenus Lutherus. Hic ego hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint judices, num prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine macula, & ruga gloriosam, ut in ea nullum præscitum, nullum infirmum, nullum improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula.

Respon. ad 7. In septimo argumento Canticorum de Ecclesia encomium ponitur, cui abunde, ut reor, satisfecimus. Additur deinceps, in arca solos eos fuisse, qui salvi facti sunt: arcam autem Ecclesiæ imaginem extitisse. At ne quis in hunc errorem incideret, ut putaret omnes, qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, idcirco Petrus caute, & sapienter adjecit, *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio*, &c. Alioqui etiam, quod Hieronymus adversum Luciferianos ait, ut in arca omnium animalium genera, ita & in Ecclesia universarum gentium, & morum homines sunt: ut ibi pardus & hœdi, lupus & agni; ita & hic justi & peccatores, idest, vasa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimum Ecclesiæ typus est, quod extra eam nullus servatus est, non in eo, quod omnes intra illam facti sunt salvi. Sed arcæ Sacramenta ex Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, ajunt, non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primum non est adeo expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen, an eorum sit proprie servator. Certe ego non puto, quamvis contra sit a nonnullis disputatum. De qua re non est hic locus disserendi. Deinde ea connexio infirma est, Christus est Eccle-

siæ

Digitized by Google

siæ salvator, ergo omnes, qui sunt in Ecclesia, servat. *Est* enim *salvator omnium hominum, maxime fidelium* (1); nec omnes tamen reipsa salvos facit. Atque ut Christus corpus suum, quod est Ecclesia, servet; servet, inquam, rei efficientia & exitu: adhuc non sequitur, eum omnes qui sunt in Ecclesia servare. Tum quoniam jam satis ostensum & patefactum est, quædam de Ecclesia vere dici, quæ ei non omnium, sed quarundam partium ratione conveniunt: tum quoniam totius partiumque vocabula latius fusa sunt, quam voces corporis, atque membrorum, quemadmodum paulo post explanaturi sumus. Ita non fit, ut si corpus Christi, omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesiæ serventur omnes. Nec vero Paulus ait, Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesia; solum astruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus ille est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen; sic se tradidit pro Ecclesia, ut eam mundaret & glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, mundantur & glorificantur. Tametsi vere Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortasse tempore.

Porro id, quod sequitur, facillimum est. Nam quamquam filii Dei aliquando secundum prædestinationem nominentur; at propria, eademque frequens denominatio a præsenti justitia fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem vere filios exhæredari, ac juste aliquando quidem. Non itaque colligitur, Filius est, igitur percipiet hæreditatem; nisi illud simul ponas: Et jus quod accepit, non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdum, qui paterna bona prodegerit; etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam e Dei solum filiis constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo & Ecclesiæ geniti; id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam & stulti filii, quos patris, matrisque cura parturire iterum gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei juxta frequentiorem Scripturæ usum eos tantum appelles, qui probi, & sapientes sunt; certe Ecclesia non ex his modo constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ & probitatis & sapientiæ effigiem eluerunt. Nam & in hos nomen filii quandoque diffunditur. *Nonne*, inquit (2), *ipse est pater tuus?* At generatio perversa erat, & infideles filii. Item (3) *Filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me*. Item (4), *Convertimini, filii revertentes, & sanabo aversiones vestras*. Item. (5) *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Quod de sanctis Ecclesiæ viris dictum esse, omnes Christi fideles agnoscunt. Unde autem appellat spinas, nisi, ut Augustinus ait (6), propter malignitatem morum? & easdem unde filias, nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergo filia in medio malarum est, in eademque paterna domo. Sed ovile Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur. Quid tum? quasi non alias pecudes habeat pastor. Habet sane capras, habet & hœdos. Pastori itaque non modo ovile est, sed & caprile, & hœdile. Hœdi porro, & agni in Dei cognitione intelligentiaque discreti sunt, in hominum scientia, & cogitatione confusi. Dum hic vivitur, diversi licet greges, in una tamen congregatione sunt, adeoque permixti, ut segregari non possint, donec ille veniat, qui separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis, & statuet quidem oves a dextris, hœdos autem a sinistris (7).

Sed ut argumento huic scholæ more pressius distinctiusque respondeam, illud considerandum censeo, quod ut nomen ovis non in eo solum loco, sed in sacris fere literis (8) pro bonis ac justis accipitur, sic ovile Ecclesiam in bonis justisque designat; quales sunt, quemadmodum supra diximus, voces aliæ nonnullæ, ut exempli causa, amica, columba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum pomorum fructibus, quæ nimirum voces Ecclesiæ vel propter justos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocirca non fit, ut si in ovili non sunt nisi oves, in Ecclesia non sint hœdi, quos sponsa pascere jussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregaverit. Nomen etiam ovis malos nonnunquam in Ecclesia significat, nedum probos. Hinc enim illa sunt (9), *Erravi sicut ovis quæ periera*t. Et (10), *Omnes nos quasi oves erravimus*. Et (11) *Sicut oves in inferno positi sunt*. Et (12), *Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ*. Et in Evangeliis (13) ovem errantem legimus. Et (14), *Oves, quæ perierunt, domus Israel*. Atque cum Dominus Petro commisit oves, si nomen hoc pro solis bonis usurpatum censeamus, verendum est utique, ne mali a Petri cura existiment se exemptos. Sane vero quicunque fidei sacramentum habent, Petro intelliguntur esse commissi: nec ab eo modo requirendum, si gregem bonorum paverit; sed illa etiam, an, quod infirmum fuit, consolidarit, & quod ægrotum, sanarit, & quod confractum, alligarit, & quod abjectum, reduxerit, & quod perierat, requisierit. In quem sensum ovile Christi non est angustius, quam Ecclesia; sed perinde ut illa, cum sanis morbosas etiam oves continet. Dominus autem Joannis capite decimo in illum alterum sensum vocem ovis usurpavit. Jam quod in hoc septimo principali argumento demum objicitur, id in promptu est refellere.

(1) 1. *Tim.* 4. 10. (2) *Deut.* 32. 6. (3) *Esa.* 1. 2. (4) *Hierem.* 3. 22.
(5) *Cant.* 2. 2. (6) *De unitat. Eccle. c.* 13. (7) *Matth.* 25. 23. (8) *Joan.* 10.
(9) *Psalm.* 118. 176. (10) *Esa.* 53. 6. (11) *Psal.* 48. 15. (12) *Psalm.* 73. 1.
(13) *Matth.* 18. 12. *Luc.* 15. 4. (14) *Matth.* 10. 6. & 15. 24.

Digitized by Google

re. Nam si ex discipulis pseudo prophetæ exierunt, intus ergo prius domique erant: nec enim aliter exire potuissent. At *non erant*, inquit, *ex nobis*. Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Joannes fictos illos, & simulatos Christi discipulos fuisse, qui quasi amici ad tempus, & socii mensæ, in die necessitatis recesserint (1). Inter nos versabantur, ait, eandem nobiscum mensam cæteraque omnino sacramenta habebant communia, sed simulatio virtutis erat, venditatio, ostentatio; ideoque, quod non erant ex animo, & vere nostri, non erant ex nobis; nam si fuissent tales, quales nos sumus ex animo Christiani, permansissent utique nobiscum. Deinde de viris forte Apostolicis loquitur, cum ait, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*. Nonnulli siquidem statim a principio nascentis Ecclesiæ nomine se Apostolos venditarunt, cum non essent Apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli (2). Quod igitur dicit, tale est: *Ex nobis exierunt*, hoc est, a nostra schola, & societate: *sed non erant ex nobis*, id est, non vere erant Apostoli: si enim ii fuissent, nobiscum profecto permansissent. Veri enim Apostoli, quos ad Evangelii munus delegit Christus, non tum hoc, tum illud, sed idem dicebant semper: eratque illis constans ac perpetua ratio & veritatis, & vitæ. Hoc enim ad auctoritatem Evangelii pertinebat, ut ejus primi administri, quibus scilicet illud est creditum, odorem, saporemque Christi (3) semper, & in omni loco servarent. Contra vero operarii subdoli, quamvis aliquando se transfigurassent in Apostolos Christi (4), sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus (5), & fini secundum opera ipsorum. Quamquam, si de prædestinatis, ut Hieronymo, & Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhuc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est, Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis: non igitur sunt in domo Dei, quæ est Ecclesia? Quasi vero in domo Dei non sint cum vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempe in contumeliam. Sed ad argumentum septimum diximus multa. Nunc octavum diluamus.

Respon. ad 8. Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea, quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo objectum est, Divus Augustinus in libro secundo Retractationum (6) ita interpretatur, ut Ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de perfectione justitiæ, *Cum enim*, ait, *non tantum Apostolus dixerit, ut exhiberit sibi Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam; satis significavit: quando erit sine macula, aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quando gloriosa. Non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permistione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum dicendum est, eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis gloria, quomodo dicenda est ante resurrectionem suam Ecclesia ejus esse gloriosa? Mundat ergo eam lavacro aquæ abluens peccata præterita; deinde perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula, & ruga*. Hactenus Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solum D. Thomas (7), sed etiam Hieronymus (8) ac Bernardus (9). In quem omnino sensum Esaiæ (10) testimonium idem Augustinus interpretatus est in lib. cont. Donatist. post collat. cap. 8. Quanquam altera est ejus loci commodior intelligentia, ut incircumcisus & barbarus populus non sit Ecclesiam Dei oppressurus, quemadmodum opprimit qui pede calcat. Et cap. 9. docet distinguenda esse tempora Ecclesiæ, & pro diversitate varia Scripturæ loca, quæ partim Ecclesiæ puritatem, partim malorum permistionem enuntiant, esse concilianda. Memini me tamen sic Pauli verba aliquando exponere, ut ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait, *Ut eam sibi exhiberet sine macula*, hoc planum & expeditum est, cum sine controversia omnes omnino maculas baptisma deleat: quod vero subjungit, *Sine ruga*, id certum est ad baptismi novitatem attinere, qui veterem hominem sustulit & absumpsit. Renovatur quippe, ut aquilæ, juventus nostra per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quam effudit in nos abunde (11), &c. At, quomodo Ecclesia per baptismum gloriosa? Nempe tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cum illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ astitit a dextris regis in vestitu deaurato circumdata varietate; non Hester regio fulgens habitu, & circundata gloria sua; non in omni gloria sua Salomon ita gloriosi descripti sunt, quin gloriosior Ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minus in Ecclesiam, quam in synagogam illa quadrant (12), *Lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te: & unxi te oleo, & vestivi te discoloribus, & calceavi te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, et circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, et argento*, &c. Quæ singillatim in baptismi efficientia explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergo cogimur ad futurum tempus ea effecta refer-

(1) *Eccles. 6. 10.* (2) *2. Cor. 11. 13.* (3) *2. Cor. 2. & 15.* (4) *2. Cor. 11. 13.* (5) *2. Tim. 3. 9.* (6) *Cap. 19.* (7) *3. p. q. 8. art. 3. ad 1.* (8) *In Hier. cap. 31.* (9) *In fes. omn. Sanct. hom. 3.* (10) *Esaiæ 52.* (11) *Tit. 3. 5.* (12) *Ezechiel. 16. 9.*

Digitized by Google

referre, quæ in præsenti baptismus Ecclesiæ præstat (1). Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut Ecclesia sit sancta & immaculata. Ut Exhiberet, inquit, sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata; qualem certe nunc etiam credimus esse, non in omni sua parte quidem, (nam id, quemadmodum ante diximus, non est necesse) sed in multis membris, quorum sanctitas & puritas facit, ut Ecclesia ipsa sancta vere immaculataqne dicatur.

Sane in parvulis adultisque nunc primum per baptismum lotis, nulla prorsus quæstio est, quin Ecclesia sancta & immaculata sit: sed esse sine macula, ut Augustinus docuit (2), non absurde etiam ille dicitur, qui & criminibus caret damnabilibus, & ipsa peccata venialia non negligit mundare eleemosynis. Hos enim immaculatos Scriptura vocat. *Ero*, ait, *immaculatus cum eo*. Quomodo? *Observabo me ab iniquitate mea*. Item, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. In his ergo, qui ab iniquitate & crimine mundi sunt, (sunt autem plurimi) Ecclesia immaculata est, quamvis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstantique natura contrahant omnes.

Secundum hanc interpretationem, quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, Ecclesiam etiamnum extare in quibusdam suis membris quidem prorsus immaculatam, hoc est sine omni omnino macula, in quibusdam vero ita puram, ut quiddam maculæ, levis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam columba est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut ajunt, Minerva appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantum homines possunt, optimam in terra vivendi rationem & viam, tametsi in rebus minimis quandoque deficiunt. At *omnis, qui peccat, non cognovit Deum: & omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit*. Hunc locum D. Bernardus in Concione de Septuagesima, cujus initium, *Magna mihi consolatio*, accipit de filiis Dei secundum prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus Homilia quarta in hanc Joannis epistolam, & secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8. & lib. 2. contra Parmenianum, cap. 7. & multo fusius in lib. de perfect. justit. exponit filios Dei non peccare ex hoc, quod filii Dei sunt; eos vero, qui peccant, non cognoscere Deum, qua ratione peccant. Peccatum enim non a fide & scientia, sed ab ignoratione proficiscitur. Fides contra & charitas, quibus filii Dei sumus, non agunt perperam, sed refutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familia sua sequitur, secunda secundæ, quæstione vigesima quarta, articulo undecimo ad primum. Eandem secuti sunt cum Augustino alii Episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit (3) *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*; ita homo justus, si ex lege alias naturæ repugnanti leviter aliquando deficiat, illud quoque vere dicet, *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Quam interpretationem, quoniam ei & hujus epistolæ quædam loca, & viri clarissimi consentiunt, non audeo equidem improbare. Sed ut dicam ex animo quod sentio, mihi magis Hieronymi (4) sententia placet, qui non putat Joannem in genere de peccato loqui, sed tantum de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolæ facile cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, nec misceri posse justitiam & iniquitatem, crimina & charitatem, Christum & Antichristum, non plus certe, quam noctem & diem. Nam fuere quidam hæretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus satis fuit, si semel baptismo suscepto fidem haberent etiam sine operibus (5). Quem errorem a primo statim cap. Joan. cœpit depellere in hæc verba, *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur*. Item cap. 2. *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est*. Item eodem cap. *Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est*. Item, *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo*, &c. Item cap. tertio, *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit*. Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam levi futurum esse

(1) *Ad eccles. in præsenti hoc omnino referre videntur Fab. Papa ep. 3. ad Hilar. Gelasius in decret. de apoc. Conc. Tol. 6. cap. 1. Sixt. 3. ep. unic. cap. 5. Hieron. in ep. ad Eph. cap. 5.*

(2) *De perfect. just. cont. Cœlest.* (3) *Rom. 7. 20*

(4) *In 2. lib. advers. Jovin. de pœn. dist. 2. Si enim.*

(5) *Simon Selenen quamdam quæstuariam sibi conjunxit; & discipulos suos docuit libere agere quæ vellent: secundum enim gratiam salvari homines, & non secundum opera justa. Irenæus auctor est lib. 1. cap. 20. Gnostici quoque in cognitione & scientia, quam mortalibus falso pollicebantur beatitudinem constituebant: cum tamen opera charitatis negligerent: adversum quos epistol. ad Tim. scriptæ sunt epist. Judæ & Pet. 2. & 1. Joan.*

esse sermonem. Iniquitas enim grave peccatum est. Tunc ergo subjungit, *Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non* (*) *vidit eum, nec cognovit eum*. Nam est cognitio quædam scientiaque de Deo iis familiaris, & propria, qui spiritum Intellectus, scientiæ, sapientiæ, consiliique habent: quo nimirum spiritu omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoscunt Deum, quamlibet visiones & revelationes Dei habere se prædicent. Item. *Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est. Qui facit peccatum, nempe mortale, ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit*: videlicet quamdiu filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, Charitas, in eo manet; & ut arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus; sic filius Dei crimen & flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desierit. *In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli*. Qui justus est, filius Dei est; qui non est justus, nec diligit, fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine epistolæ: *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, hoc est, non violat charitatem, sed servat mandata, quoniam *generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum*. Nimirum quandiu semen ille conservat, generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. At si volens semen illud abjecerit; ex quo semine natus est, tunc profecto filium Diaboli effectum jam malignus non solum tanget, sed utetur eo etiam pro suo. Quem Hieronymi sensum Augustinus etiam amplectitur, homilia in hanc epistolam quinta. Atque utinam hæc Apostoli doctrina nostri sæculi hominibus non esset necessaria. Sed videmus esse multos, qui cura fratrum suorum & charitate neglecta, aliisque Evangelii & naturæ præceptis omissis, preculis, meditatiunculis (non enim contemplationes dicam) die noctuque vacantes, mentiuntur se & nosse, & diligere Deum. At in hoc scimus quod cognoscimus eum, si mandata ejus observamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Hæc est autem charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. Sane qui tum secundam, tum maxime tertiam epistolam ejusdem Apostoli legerit, intelliget evidentius, totum Apostoli sermonem eos coarguere, qui bonos, justos, amicos, & filios Dei se esse sine proximi charitate mentiebantur. Id vero gravius, quo majori simulationis artificio fingebant se cognitioni Dei, & contemplationi vacare. Verum de hoc argumento plura dicta sunt, quam fortasse ratio instituti operis postulabat.

Itaque ad illud ex epistola ad Hebræos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cum in ejusmodi argumentis diluendis nostra opera, & studium minime desiderentur.

Respon. ad 9. Illud etiam est facile, quod in nono argumento primum opponitur. Jam enim demonstratum est, ut Ecclesia sancta sit, non oportere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quamvis id Hieron. fecerit (1), Ecclesiam dupliciter usurpamus, & eam, quæ undique sancta & tota corpus Christi sit, & eam, quæ cum sanctis malos habeat permixtos; sed id docemus populum Christianum vere sanctum dici, licet non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere: Sophistarum quippe sunt meræ nugæ, gerris, ut ajunt, Siculis vaniores. Præterquam quod forsitan Ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deo per baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus; hos enim Scriptura sanctos appellare solet. Illud vero, quod statim additur, diligenter expendendum est. Aliud porro est partes Ecclesiæ esse, aliud esse Ecclesiæ membra (2). Nomen siquidem partis latius diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrum ad animam corpus. Ita pars sine vita invenitur, ut in lapide, ligno, ac cæteris ejusmodi: membrum autem vere & proprie sine vita ne intelligi quidem potest. Quamobrem improbi partes quidem Ecclesiæ sunt, membra Ecclesiæ aut Christi non sunt: Sunt autem diaboli membra; at in Ecclesia esse censentur, civesque civitati huic & annumerati & adscripti: cives mali & flagitiosi tamen. Quo vero pacto probi atque improbi eundem omnino populum conflent, nec sit tamen societas lucis ad tenebras, conventio Christi ad Belial, D. Augustinus egregie explicat contra Donatist. post coll. cap. 6. Qua una ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes extremis, quod ajunt, digitulis evertuntur. Sive enim dicas corpus, sive panem, sive granum, sive triticum, seu alia similia quævis: nomina sunt, quæ bonis per se conveniunt quidem, sed per bonos illi etiam populo, cujus boni primariæ sunt partes. Hunc vero sensum omnia quoque Augustini verba (3) præ se ferre notius est, quam ut indicandum sit. Negat enim malos in corpore Christi esse, nec posse habere Christum membra damnata. Negat in columbæ membris computari. Negat ad illam Ecclesiam pertinere, quæ non habet maculam nec rugam. Negat spectare ad compagem domus Dei, aut in ea etiam habitare, in qua unanimes solum habitant. Etenim hæc universa, ut persæpe dictum est, tantum probis ex se attribuuntur, & horum ratione attribuuntur Ecclesiæ: quemadmodum ratione partis in toto ipso insignis atque præcipuæ quædam de toto enuntiari solent, quæ partibus singulis non perinde conveniunt. Quanquam August. illam fortasse Hieronymi partitionem secutus est, ut Ecclesiam bifariam distribueret: & eam, quæ omni

H ex

(*) *Præteritum pro præsenti*. (1) *In comm. ep. ad Galat.*
(2) *D. Th. 3. p. q. 8. ar. 3. ad secund.* (3) *Vid. 3. de doct. Chr. c. 32.*

Digitized by Google

ex parte bona Christique corpus sit: & eam, quæ ex bonis malisque conficitur. Qua vero fronte nobis Augustinum objiciunt, qui in libro retract. 2. cap. 18. & in Psalmum 24. ac 25. & libro contra Petil. 3. cap. 12. & de unitate Ecclesiæ cap. 13. & contra Donatist. post collat. a 4. usque ad undecimum cap. (1) nostram habet apertissime constantissimeque sententiam? Nec dubium est, Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum concinuisse: illum in epistola ad Maximum (2), hunc in comment. epistolæ ad Galatas (3), & in dialogo adversum Luciferianos. Ac de nono argumento hactenus.

Respon. ad 10. Decimo vero argumento ex his, quæ in 7. dicta sunt, satis, ut arbitror, responsum est.

Respon. ad 11. At undecimo argumento hoc habeto responsum. Non abhorret a sacrarum literarum consuetudine, si eundem omnino populum nunc propter justos felicem beatumque dicamus, nunc propter improbos miserum & infelicem. En Moyses Israelem modo vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum Dei peculiarem: modo durissimæ cervicis populum stultum, & insipientem. Atque Esaias interdum populum Gomorrhæ, interdum etiam populum Dei appellat. Et revera si Scripturæ usus est, quemadmodum in confutatione secundi argumenti multis exemplis patefecimus, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ut si omnes essent boni: consectarium est quoque, ut populus idem & in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, & in consolatione ac laudatione sanctus. Nec Augustinus dubitavit, Ecclesiam nigram in malis, formosam in bonis interpretari in 3. lib. de doct. Christ. cap. 32. Quin Origenes Ecclesiam propter eos, qui columbas in illa vendunt, speluncam latronum appellavit, tract. in Matth. 15. Quod si hoc nos præsidium deficeret, habemus alterum: quod in hujusmodi major quædam vis boni, quam mali est, plusque omnino valent pauci boni, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala. Ecclesiam præterea sanctam dicimus, quod Deo peculiariter sacra sit: qua ratione, quamvis mali in ea sint plurimi, Synagoga Satanæ appellari nec debet, nec potest. Hinc enim in Concilio Constantiensi ejus impudens maledicentia damnata est, qui Romanam Ecclesiam Synagogam Satanæ appellavit. De undecimo autem argumento dictum est satis.

Respon. ad 12. Duodecimum vero infirmum & nugatorium est, tametsi Calvinus inde exultare non dubitet, unde erubescere debuisset. Ratiocinatur ille quidem interdum argute, sæpius eleganter; sed quandoque adeo inepte, insulse, frigide, ut vix eum credas, non dico eruditionem acumenve, sed aut rationem omnino ullam, aut sensum etiam communem habuisse. Tantum hæreticus error & cæca pertinacia potest, ut omnem prorsus doctrinam adimat, intelligentiæ lumen extinguat, & universam ingenii retundat aciem. Sed ad rem. Illud est verum, Græcos esse schismaticos, ideoque apud eos Ecclesiam non esse. Credimus enim unam catholicam Ecclesiam. Quare necesse est, ut qui ab unitate se separat, quoniam non est in una Ecclesia catholica, ne in Ecclesia quidem ille sit. Nec Græci solum schismatici sunt, sed sunt etiam hæretici, tum propter alia, tum hac præcipue de causa, quod negant unum totius Ecclesiæ pastorem esse a Christo in B. Petro institutum. Sed hæc importune hoc loco, alibi opportune differentur. Quod si qui a Christo vero Ecclesiæ capite ita deficiant, ut ei abrogent fidem, hos fateor, ac multo etiam magis privilegium ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo Pontifice, una sine dubio Ecclesia manet, & manet in ea spiritus veritatis: sed manca & imminuta sine Christi vicario, & Ecclesiæ catholicæ uno pastore relinquitur. Quocirca licet veritas tunc etiam in Ecclesia sit, at si controversiæ fidei & religionis oriantur, Ecclesiæ judicia sine capite in terris non adeo certa erunt. Quæ persequi, hujus loci non est. Atqui Apostolus, cum eo loco dedita opera Ecclesiæ unitatem definire vellet, ejus rei prorsus oblitus est, a qua re nos dicimus unitatem Ecclesiæ pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum futilitatem, qui cum non servarint unitatem spiritus in vinculo pacis, sed ab Ecclesiæ se corpore sejunxerint, Paulum eo loco nobis objiciunt, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, & non duo Christus habet, quo modo nos duas Ecclesias admittemus? Et si una est fides: qui in fide & religione discrepat, hic quomodo in una Ecclesia est? Qui autem Christi vicarium contemnit, is ne unum filium agnoscit? Certe qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec spiritum unum colit, nec patrem unum suscipit, nec in una proinde Ecclesia est: quæ sine recta & catholica fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verum isthæc, quæ extra causam, præterque institutum invitis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Græcis, ajunt, viri boni sunt aliqui. Sane, si sunt aliqui, hi tantum erunt, qui cum catholica fide consentiunt, qui ab schismate alieni sunt, qui unum unius corporis tenent caput (4), unumque unius ovilis pastorem, non in cœlis solum, sed etiam in terris. Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco sui Ecclesiæ relinquere: quem simulatque fidelis abjiceret, & corporis & ovilis desereret unitatem. Quemadmodum in Israel sub Hieroboam quidem erant viri pii, sed illi tantum, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditaban-

(1) *De com. dist. 4. Est unitas* (2) *3. lib. Ep. 3.* (3) *Cap. 1.* (4) *Coloss. 2. 19.*

Digitized by Google

bantur. Verum hæc alias. Nunc illud admonendum puto, Apostolum eo loco Ecclesiæ perfectam unitatem communionem describere: nimirum qualis in bonis sanctisque viris reperitur. Meminisse enim opus est, corporis nomen proprium esse Ecclesiæ justorum. Unum igitur corpus uno primum spiritu definitur, qui illud non modo quasi anima vivificet, sed tamquam spiritus membra ejus singula ad finem suum quoque agat, moveat, instiget. Deinde unum corpus unam quoque spem vocationis requirit: ubi spei vox pro re gloriaque speratæ usurpatur, ut illo etiam loco, *Spes autem, quæ videtur non est spes*. Unum igitur finem, sicut cætera, hæc etiam respub. habet, ad quem omnes ejus cives vocati ac destinati sunt, in quem proinde spectant omnia hujus corporis membra. Tertio loco una resp. unum Dominum, unum regem, unum caput desiderat. Nam si duo habeat capita, monstrosa erit. Exigit præterea unam fidem. Nisi enim hujus reip. cives fideles sint, Dei populum non conficient. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quod nisi una sit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeo nec una Dei Ecclesia. Quid quod si diversa credimus, cum fides sit quasi hujus corporis oculus, eundem scopum & finem habere non possumus? Una ergo fides necessaria est. Necessarium est deinque, præter hæc, baptisma unum, in quo inest cæterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippe Christiana non interiore solum fidei communione ac charitatis vinculo, sed externa etiam fidei testatione, sacramentorumque consociatione constat. Ex quo fit, ut nisi in eodem baptismo, eisdemque omnino sacramentis membra exterius colligata sint, in unum Christi corpus, quod est Ecclesia, coire non queant. Fecit autem Apostolus solius baptismi mentionem, tum quoniam inter omnia sacramenta vel maxime est unum: tum quoniam hoc sacramentum Christianæ gentis proprium signaculum est, quo videlicet non consignamur modo, sed etiam sacramur. Id quod Synagogæ circumcisio præstabat. Jam in verbis, quæ addit Paulus, *Unus Deus, unus Pater*, &c. eo, ut mihi videtur, respicit, ne in uno hujus reip. domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Unum itaque dominum cum dixisset, blandioribus vocibus dominatum mollit ac mitigat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus: unus enim Deus idem est, unusque etiam pater. In Dei porro nomine bonitatem, suavitatem, providentiam numinis intellige. Beatus, ait, populus, cujus Dominus Deus ejus, sed ille multo beatior, cujus Dominus pater ejus. In patre siquidem singularis amor & cura minime vulgaris designatur, ut non tam regnum, quam patris unam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dum Pauli verbis institit atque hæsit oratio, a proposito longius excurri, institutique mei pene immemor factus sum. Dicebam, Apostolum perfectam corporis Ecclesiæ unitatem causis suis omnibus definire. Ecclesiæ vero unitas latius extensa est, & in eis invenitur, qui non servant unitatem spiritus in vinculo pacis, nec inter se per amorem adhærescunt, nec alii alios apprehendentes capiti suo connectuntur. Quin etiam partes quædam in hoc toto sine fide insunt, ut hæretici occulti, quamdiu ab Ecclesia non sunt exclusi. In quibus satis est unum baptisma, sacramentorumque eadem societas & communio, ut in una Ecclesia esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos, cæterosque Ecclesiæ ministros potestate ac jurisdictione per hæresim abditam interioremque privari, non modo non certum, sed ne probabile quidem esse, maxima auctoritate Theologi affirmant. Rectores vero ac magistratus, & resp. omnino administros illos esse, qui reipub. hujusmodi partes non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse æquam in omnibus Ecclesiæ partibus unitatem, sed in quibusdam valde imperfectam. Id si minus intelligitur, ex corpore naturali percipi potest: in quo sic spiritus & anima existit, ut partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animalem, aut spirabilem facultatem, perinde ut si partes illæ nec animam, nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cum membrum aliquod sensu & vita carens arescit in corpore, quoniam reliquis omnino partibus continuatur, motum quemdam externum ab spiritu participare: quamquam spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profecto modum spiritus Christi in corpore Ecclesiæ tenet ac servat. Quasdam enim partes ita animat, & vivas facit, ut nihil illis desse vitalium motionum videatur: in quasdam sic influit, ut non vitam eis quidem, sed interiorem quandam spirationem quasi vitalem conferat; aliis autem exteram vim suam facultatemque dimittat, ut quamvis mortua prorsus & arida membra sint, quia non sunt tamen a corpore excisa, a spiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectarum mirabilis continuatio ac series, licet tenuis illa quidem & modica sit, at tantum in Ecclesia valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita Ecclesiastici corporis appellentur. *Væ*, inquit (1), *vobis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum*: Membra videlicet aliquando, non ex vita, quam suæ sponte & natura vendicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt, per metaphoram transferri solent. Ita qui locum primum in Ecclesiæ gubernatione tenet, caput Ecclesiæ ille dicitur: tametsi proprie ac vere membrum corporis Ecclesiæ non est. Sed de his, quæ ad Ecclesiæ unitatem spectabant, quantum huic loco

H 2 satis

(1) *Amos 6. 1.*

Digitized by Google

satis erat, dixisse videmur. Nunc de universitate Ecclesiæ dicamus: nam id in tertio decimo argumento quæritur.

RESPON. AD 13. Καθόλον Græce, si verbum verbo reddas, secundum totum interpretabere: ὅλον enim totum est. Unde catholica, ut Augustinus ait, nomen accepit: quod in toto orbe juxta prophetarum prædictiones (1) diffusa est. Quia vero in toto orbe universæ etiam gentes intelliguntur, inde adeo venit, ut Ecclesia catholica, id est, universalis nominetur, quoniam in omni gente, populo, natione, sexu, conditione longe lateque patet. Cujus utriusque rei extat insigne illud oraculum (2), *Postula a me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Atque hoc discrimine non solum a Synagoga, sed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicant, Ecclesiam propter communem fidem, universalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Ecclesiæ atque doctrina multifariam communis & universalis est. Primum ratione hominum juxta illud (3) *Prædicate Evangelium omni creaturæ*: deinde ratione loci, quemadmodum scriptum est (4), *Prædicaverunt ubique*, & (5), *In omnem terram exivit sonus eorum*. Præterea ratione temporis; quoniam Apostoli non tum hoc, tum illud, sed idem dixere semper. *Fidelis*, inquit (6) *Deus: quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo, Est, & Non: sed, Est, in illo fuit*. Item (7), *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas*. Et posterius, *In æternum Domine permanet verbum tuum, in generationem & generationem veritas tua*. Quod igitur ab omnibus in omni & loco & tempore certo atque constanter creditur & docetur, id vero dogma catholicum nuncupatur; & quæ hujusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea vere Ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconstantes, clandestinasque doctrinas. Bene ergo & prudenter Vincenti. Lirinen. de prosa. nova. *In ipsa*, inquit, *catholica Ecclesia, ad quam non una natio, non unus angulus, sed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere proprieque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat: quæ omnia hæc vere universaliter comprehendit. Quæ cum ita sint, ille est verus germanusque catholicus, qui, quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit. Quidquid vero ab aliquo deinceps uno præter omnes vel contra omnes novum & inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potius intelligat pertinere*. Hactenus Lirinen. Scio causas proferri alias solere, cur Ecclesia catholica sit; sed hæ mihi visæ sunt cognominis hujus asserendi gravissimæ. Quibus positis illud argumentum facile diluitur. Primum enim Ecclesia non ita modo contracta est & adducta in angustum, ut in orbe diffusa non sit; quin nostra memoria novus orbis apparuit multo maximus atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exivit, ne quispiam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos, cæterasque nationes, in quibus Christi nomen aut vivit, aut non omnino deletum est, minorem partem orbis occupare. Deinde satis est, Ecclesiam semel in totum mundum esse fusam, ut etiamnum vete catholica dicatur. Nempe eadem Ecclesia est, eandemque fidem tenet, quam Apostoli in universa terra vulgarunt. Sane vero fidei præsentis universitas ad eam universitatem referenda est, quæ tempore anteacto in Ecclesia fuit; & hæc ad illam tandem, quam Apostoli in totum orbem ediderunt, quemadmodum in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, ut quamvis Christiana fides in unius forte provinciæ angustias redigeretur, nihilominus catholica esset, & provincia item, quæ eam fidem haberet, Ecclesia esset etiam catholica. Nam & Ecclesiæ singulæ sub universali comprehensæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam universalis tenet, tenuitque semper Ecclesia. Sed hæc, & ea quoque quæ restant, perspicua sunt omnia. Breviter itaque expedienda sunt.

RESPON. AD 14. Objicitur ergo in quarto decimo argumento, frustra omnium fidelium sensum expectari. Cui ego argumento hæc breviter retulerim. Duo sunt rerum genera, ut alias dictum est, quæ ab Ecclesia creduntur. Unum est earum, quæ ad omnes æque pertinent; ut Deum esse hominem, animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valde difficile, omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, ut seorsum rogentur singuli, quod & permolestum esset, & oppido quam ridiculum, sed singulorum fidem in hujusmodi rebus statim se se prodere: satisque mediocri adhibita diligentia cognitam nobis & perfectam esse posse, præsertim si res in contentionem veniat, & vulgus suo more calescat. Alterum est genus earum rerum, quas cognoscere non rudium & imperitorum in Ecclesia, sed majorum & sapientium interest; ut epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac reliqua similia quamplurima. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perinde erit, ut si a cæco sensum colorum postularis. Caute igitur atque prudenter, cum hujusmodi fortasse res in sermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulo modestiores sunt, nihil omnino affir-

(1) *Malach.* 1. 11. *Daniel.* 2. 44. *Esai.* 54. 5. *Ps.* 18. 5. & 71. 8. *Marc. ult.* 15. *Actor.* 1. 8. *Genes.* 26. 4. *Psalm.* 21. 28. & 116. 1. *Luc.* 24. 47. *Apoc.* 5. 10. *Colo.* 3. 11.
(2) *Psalm.* 2. 8. (3) *Marc.* 16. 15. (4) *Marc.* 16. 20. (5) *ad Rom.* 10. 18.
(6) 2. *Cor.* 1. 18. (7) *Psalm.* 118. 85.

Digitized by Google

affirmate asseveranterque pronunciant; sed id se credere ac sentire in hisce rebus profitentur, quod Ecclesia credit, ac sentit. Quo profecto nomine sapientes Ecclesiæ majoresque designant. Porro sive in hoc, sive in illo genere quæstio versetur, populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec vero potest: quoniam, ut hic pro certo, & probato sumimus, ligandi, solvendi, judicandique potestas in singulis fidelibus non est, sed in Ecclesiæ præfectis, atque pastoribus. De qua re alio loco disseremus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controversia certum argumentum ex communi fidelium sensu depromi; quamvis non oporteat sigillatim omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ sunt doctorum, atque sapientum, solam horum sententiam expetendam, vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis; hi faciunt nullam. At vero in utrarumque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec sapientes omnes habent locum; sed ii tantum, qui sint Ecclesiæ pastores, quemadmodum libris sequentibus explicaturi sumus. Ea vero argumenta, quibus pastorum veritas atque auctoritas impugnata est, in librum huic proximum differantur, ubi hæc, multaque id genus alia longe opportunius refutabimus.

Cæterum quod duo symbola Ecclesiæ internoscendæ Calvinus ponit, nempe ordinem in verbo, & sacramentis a Christo commendatum, ad quas omnino notas ceu ad lydium lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ Ecclesiæ nomen obtendat: bene profecto haberet, nisi hunc lydium lapidem in manu habere ipse vellet, cæteris negaret omnibus. Nos asserimus, Lutheranos nec sinceram Evangelii doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contra nobis utramque notam innuunt. Ecquis erit judex? Negant apud nos Ecclesiam esse; apud se, ut nos dicimus, existere mentiuntur. Ecqui sunt ii tandem, quibus lapis iste lydius est certus, solidus, germanus ad veram Ecclesiam explorandam? Arius, Nestorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tum etiam cum Ecclesiæ bellum facient, eadem omnino insolentia se habere præferent duas illas Ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quacunque de fide cum hæreticis controversia Ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinus, nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perinde gerere, ut a Christo nobis institutum, atque præscriptum est.

Notior est Ecclesia, mihi crede, notior est quam ut quibuslibet motis quæstionibus ejus non solum auctoritas, sed res omnino & nomen in dubium revocentur. Verum hoc loco Calvinus sic insulsus extitit, ut nihil aliud ejus, nisi ipsa insulsitas rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse, modo ait, modo negat: nunc Ecclesiam dicit nunquam fuisse intermortuam, nunc contra verbi puram prædicationem asserit aliquot jam sæculis evanuisse; tum affirmat sub Romano Pontifice, quem Antichristum vocat, non esse Ecclesiæ nomen abolitum, sed sub ejus quoque tyrannide Ecclesias manere: tum astruit, præsentes omnes catholicorum cœtus idololatria, impiaque doctrina contaminatos esse, claviumque proinde non habere potestatem. Quod si ita est, Christi Ecclesiæ qui sunt? Nempe, si Christi Ecclesiæ sunt, Ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porro si membra sunt veræ catholicæque Ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item nisi stultum mihi quoque ipsi videretur, exigerem ex illo, cogeremque ut responderet, num viros aliquot probos in catholicorum concione esse arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum sunt idololatræ, & in impietare esse pius nemo potest; eadem profecto causa ante Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset, quippe cum ejusdem criminis rei essent omnes, in eodemque errore versarentur. Ecclesia ergo Christi catholica jam ante Lutherum nulla inorbe erat. Et ubi nam sunt illæ de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam apertæ, claræ, perspicuæ sunt, nulla iste interpretatione potuit eludere? Sin autem vere pii inter nos sunt aliqui; non est certe apud nos Ecclesia impia, sed pia; a qua cum se contentionis studio Lutherani separaverint, exploratissimum est, a vera eos Christi Ecclesia descivisse.

Quid? Anne ambiguum est, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, cæterosque optimos, ac præstantissimos viros, quos catholici & veneramur & agnoscimus, vera Ecclesiæ Christi membra fuisse? At illi stant a nobis universi, Lutheranis universi repugnant; quod facillimum est ostendere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum Ecclesia Christi bellare? Quasi vero difficile esset, causis evidentibus, ac necessariis addicere, hos neque in Apostolica, neque in catholica, neque in sancta, nec in una Ecclesia esse. Nihil sane facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si hujus esset aut loci aut temporis. Nimirum quibus omnino rebus cum Donatistis Augustinus egit, ut eorum animos ad veram notionem Ecclesiæ unius, sanctæ, Catholicæ, atque Apostolicæ revocaret, iisdem nos Lutheranos vincere nullo negotio & labore possumus. Atque si res ipsæ, quæ tamen in manu nostra sunt, in hac nos pugna deserent; at cognomina Catholici, ac Lutherani apertissime, planissimeque demonstrant, veram germanamque Ecclesiæ notam & characterem habere nos, illos non habere: quamvis Ecclesiæ nomen fingant, simulent, obtegant. Sicubi, ait Hieronymus (1), audieris eos, qui dicuntur Christi, a quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valenti-

(1) *Advers. Luciferian.*

Digitized by Google

nianos, Pelagianos, &c. scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus (1), atque Epiphanius (2) hæreticos a Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cum itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum & expeditum est, eos a communi fide, atque Ecclesia catholica in privatam, & singularem hæresim abiisse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est; unus Cœlestis est Christus, a quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hæreditarium. In Christi igitur Ecclesia sumus, de qua hæc ut brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar: meque ad meum munus, pensumque revocabo.

(1) *Lib. 1. contr. Cresc.* (2) *Hæres. 70. Audianor.*

Finis Libri Quarti.

DE AUCTORITATE CONCILIORUM,

Quæ quarto loco est posita,

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.

1. Arg. Post Ecclesiæ auctoritatem auctoritas Conciliorum sequitur, quam hæretici plurimis argumentis oppugnant. Illud primum est, quod Ecclesia columna est, & firmamentum veritatis. At in Synodum soli Cardinales, & Episcopi veniunt, qui & numero pauciores sunt, nec auctoritatis pondere, hoc est, nec virtute, nec sapientia graviores: non ergo Synodus regula credendi Ecclesiæ est, sed contra, Ecclesia synodo.

2. Arg. Deinde Pontifices & Pharisæi collegerunt concilium, cujus sententia impia fuit, ut Joannis 11. capitulo legitur: non ergo semper Synodi sacerdotalis judicium probandum est. Sicut enim principes sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, Matth. 26. & omnes principes sacerdotum, & seniores populi adversum Jesum consilium inierunt, Matth. 27. ita & episcopi ac pontifices nostri contrariam Jesu Christo sententiam ferre possunt.

3. Arg. Præterea si veritatem episcopi tenent, & falli non queunt, id ex divino aliquo pacto proficiscetur. At pactum hoc nusquam apparet; atque ut appareat, haud aliter interpretandum est, quam illud, quod cum Levi olim & posteris ejus Dominus iniit. *Pactum*, inquit, (1) *meum cum Levi. Lex veritatis fuit in ore ejus, & iniquitas non est inventa in labiis ejus: in pace & æquitate ambulavit mecum, & multos avertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege: irritum fecistis pactum Levi, dixit Dominus exercituum.* Item: (2) *Obsecro, Domine, custodiens pactum custodientibus mandata tua.* In quæ verba Hieronymus, *Non ergo*, ait, *quod pollicetur Dominus, statim futurum est, sed in eos sua promissa complet, qui custodiunt mandata illius.* Unde constat, pactum retinendæ veritatis quondam cum sacerdotali tribu initum per posterorum culpas irritari. Quod fit, ut ad eundem quoque modum, si Apostolis, & succedentibus omnino Pontificibus veritas a Christo promissa est, eandem tandiu sint servaturi, quamdiu id non suis peccatis egerint, ut veritate destitui mereantur. Alioqui, ut Hieronymus in hunc Malachiæ locum ait, *Ad sacerdotum quidem pertinet disciplinam, interrogatos respondere de lege, sed si ignorantiam in cæteris diligentem in scripturis sanctis obtenderint negligentem, frustra jactant dignitatem, cujus opera non exhibent.* Atque idem etiam Hieronymus scribit, falso sacerdotes illa jactare (3): *non peribit lex a sacerdote, nec consilium a sapiente, nec sermo a Propheta,* cum

(1) *Malach. 2. 5. & seqq.* (2) *Dan. 9. 4.* (3) *Hierem. 18. 18.*

Digitized by Google

cum Scriptura dicat, *In perversam animam non intrabit sapientia*. Et per Ezechielem Dominus (1), *Quarent*, ait, *visionem de Propheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus*. In quæ verba idem ipse Hieronymus, *Hæc autem*, inquit, *non solum eo tempore, quando Babylonius contra Hierusalem veniebat exercitus, a Prophetis, sacerdotibus, & senioribus quærebantur, sed quotidie in Ecclesiis requiruntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque perdiderint, frustra Prophetas, & sacerdotes, & seniores habere se jactant*. Adde huc illud Hieremiæ testimonium (2), *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? & tenentes legem meam nescierunt me, & pastores prævaricati sunt in me, & Prophetæ prophetaverunt in Baal*. Quibus verbis ntendum esse adversus ordinis magistros, Hieron. in commentariis auctor est. Adde illud etiam (3), *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt*. Quibus ex rebus facile intelligitur, non esse fidendum pastorum sacerdotumque judiciis, præsertim si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solum in concilium coguntur, concilium profecto errare potest.

4. Arg. Præterea conciliorum auctoritas illo potissimum testimonio probari solet (4): *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. At hoc testimonium probaret æque, provincialium synodorum certa esse judicia: quod a recta fide alienum esse cum ex aliis, tum vero magis ex Concilio Carthaginensi sub Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati, contra orthodoxam de unico baptismo doctrinam erravere (5): Synodorum ergo veritas infirmo, aut nullo potius fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantum conciliis se affuturum promisit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primum ergo fidem faciant se coire in Christi nomine: nam fieri potest, ut improbi episcopi adversus Christum conspirent. Deinde nihil verbo Dei addant, aut detrahant; illis enim hæc lex præscripta est.

5. Arg. Ad hæc concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum vero trecentorum pontificum cum Leone Imperatore (6). Concilia igitur quamlibet generalia nullum argumentum firmum Theologis subministrant.

6. Arg. Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum, sed multa peccavit, ut videre est canone secundo, tertio, decimotertio, quinquagesimo quinto, & sexagesimo septimo. Errare igitur in fide & moribus concilia possunt.

7. Arg. Albertus insuper Pighius vir doctus & pius multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ, & septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeo certa est, ut in dubium vocari non debeat.

8. Arg. Præterea Concilium Constantiense definiit (7), Concilium esse supra Papam, Florentinum autem sub Eugenio IV. (8) & Lateranense sub Leone X. contrarium dogma finierunt: conciliorum ergo auctoritas infirma est.

9. Arg. Rursum Concilium Basiliense definit (9), esse hæreticum qui negaverit, Concilium esse supra Papam, aut asseruerit Papam transferre in alium locum posse Concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tam insanus post ea tempora fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit: conciliorum ergo judicia incertiora sunt, quam ut certam fidem facere possint.

10. Arg. Præterea Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, cap. 3. Plenaria concilia, inquit, sæpe priora a posterioribus emendari. Id quod certe non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed & Isidorus quinquagesima distinctione, capite, Domino, *Quotiescunque*, inquit, *in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius sententia concilii magis teneatur, cujus antiquior & potior extat auctoritas*. Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt, atque adeo inter se pugnantia.

11. Arg. Præterea, cum concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum erravit aliquando, ut catholici ultro ipsi fatentur: sin integrum, frustra ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cum Romanus Pontifex sine generali concilio rite de fide pronunciet, quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vane profecto congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistola ad Procopium, quæ est numero centesimo secundo, plane testatur in hæc verba: *Quodcunque episcoporum concilium*

(1) *Cap.* 7. 26. (2) *Cap.* 2. 8. (3) *Esa.* 56. 10. (4) *Matth.* 18. 19.
(5) *August. de bapt. contr. Donast. lib.* 1. *cap.* 18. *Rufin. lib. eccles. hist.* 10. *cap.* 21. *Leo epist.* 12. 13. 11. 22. 3. 4. 26.
(6) *Tho. Vval. lib.* 2. *doct. fid. an. c.* 9. *Vin. in spe. lib.* 14. *cap.* 12. *Turr. lib.* 3. *cap.* 58. *Septima synodus ubi illa Const. damnata est.*
(7) *Sess.* 4. & 5. (8) *Sess. ult. actio.* 12. (9) *Sess.* 33.

fugio, propterea quod hactenus nullius omnino Synodi finem aliqua utilitate praeditum, & unde res male habentes non magis exacerbata, quam curatae fuerint, videre licuit.

12. Arg. Postremo Oecolampadius argumentatur ex Concilio Romano sub Nicolao (1), ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quae nec Roffensis libro tertio contra Oecolampadium cap. 12. nec Cajetanus in libello de Coena Domini ab errore liberare potuerunt. His atque aliis argumentis contra hujus loci auctoritatem haeretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nulla argumentatione, sed sola assertione conficit, inquiens (2), *Saepius erraverunt concilia, praesertim Constantiense, quod omnium impiissime erravit*. Et in quadam ad populum concione, concilium primum, cui Apostoli & eorum discipuli interfuerunt, errasse ait, eo quod senserint legem & opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hunc nos locum & confirmare, & tueri semper oportet, nec ex vera Ecclesiae sententia falsa ulla ratione moveri.

CAPUT II.

Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut concilii hoc sane loco significet.

Nihil dubium erat, quin synodi vel concilii nomine, eadem quippe res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, praesertim episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quae ad Ecclesiae sive fidem, seu mores pertinerent. At Lutherani novum concilium volunt, omnibus retro saeculis inauditum, ubi de fidei quaestione judicent non episcopi & sacerdotes, sed rhetores, & laicorum turba, qui non via & ratione, sed verbis & clamore praevaleant. Verum hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium Ecclesia congregari non potest, &, ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgus disciplinae nostrae controversiae referantur. Quod si ad rempublicam vel in pace, vel in bello continendam stultum esset concitatae & ineruditae plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multo etiam magis, velle ut in gravissimis de fide quaestionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis tuto & prudenter magistratuum curae, diligentiae, consilio sese tradit, nec ferendis legibus quicquam sibi aut consilii aut auctoritatis vendicat: cur plebem hi Christianam incitant, ut suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in consessum illum admitti, ubi causae omnino publicae non a privatis hominibus, sed a publicis ecclesiae magistratibus transigendae sunt? Non, sumus, inquiunt, adeo rudes & tardi, ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentiae, aut doctrinae quaestiones ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitiae: sed id cupimus, quod & merito & optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, & si qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; & sive sacerdotes, sive laici, deligantur viri prudentia ac sapientia celebres, quorum consilio res omnes ecclesiae, publicaque negotia gerantur. Quoniam non decet, ut in his, quae religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur: aut in his, quae sunt doctrinae, laico docto antestet sacerdos indoctus.

Sed quod de ignaris episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus: nam & hoc primo jam capite inter caetera objectum est. Quod vero dicunt, selectos e plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissime, nec intelligunt, qualis sit reipublicae Christianae facies & forma a Christo instituta. Qua de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc vero cum Lutheranis ego non pugno, utrum omnes fideles sacerdotes sint; non, utrum foeminae a Christo sint ad ecclesiae munia & sacrorum administrationem admissae: quoniam hujusmodi quaestiones non sunt praesentis operis & instituti. Tantum dico, non foeminas, non laicos, sed solos sacerdotes & episcopos oportere in concilium cogi. *Veniam*, inquit Dominus Moysi (3), *ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Descende, & contestare populum, ne forte velit transcendere terminos, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, & ascendes tu, & Aaron tecum*, &c. In hanc ergo formam Christus per Episcopos & Sacerdotes populum Christianum instituit: nec plebeii ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed praescriptis terminis contineri.

Sed ais, Moyses sacerdos non erat, & tamen ille docebat populum, religionique quaestiones finiebat. At primum, nego Moysen sacerdotem non fuisse. *Moyses*, inquit, *& Aaron in sacerdotibus ejus*, Psalmo nonagesimo octavo. Item non modo obtulit Deo munera & immolavit: verum etiam Aaron & filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo diserte explicatum est. Deinde dato mihi legislatorem alium, dato ducem & prophetam a Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis Deus tantum auctoritatis dederit, ~~& tunc~~ ego fortasse dicam, ejusmodi virum, etiam si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moysi concessum est. Transferri itaque passim in alios non debet. Nam quod proprie in controversiis finiendis legislator ipse prae-

(1) *de consf. dist.* 2. *Ego Bereng.* (2) *in lib. de cap. Bab.* (3) *Exod.* 19. *v.* 9. & 21.

præscripserit, planum in lege & expeditum est. *Si difficile*, ait (1), *& ambiguum apud te judicium esse perspexeris; venies ad sacerdotes Levitici generis*, &c. *sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dextram, nec ad sinistram*. In ambiguis ergo quæstionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorumque judicio requiescere. Adde huc illud Aggæi (2), *Interroga sacerdotes legem*. Adde etiam illud Malachiæ (3), *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est*. Nec in veteri Testamento solum ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendaque doctrina; sed in novo etiam asseveratur, ut in utraque juxta re populus ab Episcoporum sacerdotumque labiis & judicio pendeat. Nam, quod ab Episcopis percipienda Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4. inquiens, *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores*, &c. Quo loco Paulus, cum Apostolos, Prophetas, Evangelistas quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen & doctores severe sane atque prudenter re ipsa confusos, sola cogitatione distinxit, ut iidem esse in Ecclesia, qui & pascerent, & docerent, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, qua nulla pernicies major Christianorum vitæ potuit afferri. Apostolus autem penes Episcopos ut regendi, ita quoque pascendi, ac docendi auctoritatem esse voluit. *Attendite*, inquit (4), *vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Et rursum ad Timotheum (5), & Titum (6), non alios Episcopos, alios doctores, sed eundem Episcopum doctoremque præscripsit. Ac per Hieremiam Dominus (7), *Dabo*, inquit, *pastores, qui pascent vos scientia & doctrina*. Doctrina igitur Evangelica a pastoribus Ecclesiæ expectanda est, quos & Episcopos esse, & doctores tradidit Paulus. At vero, quod Episcoporum ac Sacerdotum etiam sit de fidei controversiis decernere, Act. 15. c. tradit Lucas. Cum enim venissent Paulus, & Barnabas, & quidam alii Hierosolymam, suscepti quidem sunt ab Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, sed cum proposita esset quæstio, *convenerunt*, ait, non fœminæ, non juvenes, non laici; sed *Apostoli & Presbyteri videre de verbo hoc*. Quod si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium Synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos Presbyteros cum Apostolis congregandos existimavit, quid est, quod nos in Ecclesiæ gravissimum cœtum mulierculas, lanios, coquos, sartores convenire cupiamus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi literarum scientiam assumere. Præterea cum in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contra vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesiæ igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Præterea claves regni cœlestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. *Firmiter de sum. trin.* dicitur; nec enim quæ alterius & loci & temporis sunt, ea nunc probare debemus: in clavium autem potestate eædem res sunt, aperire & solvere, & claudere & ligare, quemadmodum vel ipse Christus Matt. 16. cap. explicuit. Solvere ergo quæstiones circa fidem exortas, ligareque fideles expleto jam judicio ad credendum non quorumlibet est, sed eorum tantum, qui ut claudendi & aperiendi, ita ligandi solvendique auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea impedimente tollere, quibus janua regni cœlorum clauditur, clavium munus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quæ sine dubio in ejusmodi impedimentis est, ii proprie tollent, quibus claves concessæ sunt. Accedit ad hæc, quod Apostolus ad Rom. 10. cœlos esse intellexit Apostolos, cum eis illud aptavit, *In omnem terram*, &c. Apostolorum ergo, & eorum, qui Apostolis successere, proprium erit illustrare cæteros, ac vi sua populum continere. Quod si cœli illustrationes tollis, quibus omnia, quæ terra parit, maturata pubescunt: infœcunda hæc maneat necesse est, ac vere juxta nomen suum arida. Atque etiam si tenebræ operient terram, & caligo populos, non has alii discutient, quam quibus a Christo dictum est, *Vos estis lux mundi*. Qui vero, quod superiorum est munus, inferioribus in Ecclesia tribuunt, hi similes sunt, ut si qui aut in terra vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his susius & accuratius ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter attigisse. Nec est profecto cur majorem in hac re lucem desideremus, quam non ratio modo, sed perpetuus etiam Ecclesiæ usus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoria, nisi episcopi & presbyteri in concilium vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiæ, & rectores sunt. Episcopi enim, quos anulares nostri vocant sine causa aliquando in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam & sine causa in Ecclesia sunt. Verum hæc alias.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sane, nisi me opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ita nec anulares isti Episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippe Ecclesiastici Concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate transigitur. Ferre namque sententiam, solvere aut ligare absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut

(1) *Deut.* 17. 8. (2) *Cap.* 2. 12. (3) *Cap.* 2. 7. (4) *Act.* 20. 28.
(5) 1. *Tim.* 3. 2. (6) *Tit.* 1. 9. (7) *Cap.* 3. 15.

Digitized by Google

aut de fidei quæstionibus judicare: quorum neutrum sine ligandi, solvendique jure sacerdos facit. Sed utcunque hæc habeant, errant certe in media luce Lutherani, qui synodum aliter quam Episcoporum & sacerdotum collectione definiunt; errat quoque turpiter pueriliterque Bucerus, cum ait, in synodum Ecclesiæ non debere cogi, nisi Dei filios. Primum enim, si solum Dei filii synodum Ecclesiæ faciunt, quæro an convenire debeant ultro nec vocati, an potius futurus sit aliquis, cujus evocentur imperio. Si vocati in concilium veniant, ecquis, rogo, ille futurus est, qui veros Dei filios internoscat? Sin ultro veniant, quisque ergo de se judicium feret, & suæ bonitatis opinione fretus in concilium sese ingeret. Sed ut de se conjecturam habeat, quomodo reliquos justos esse & sanctos intelliget? Atque ut hujusmodi hominum insaniam apertius deprehendas, finge in rep. unaqualibet cives, qui sua & sponte, & auctoritate se congregent ad censendum de legibus, de magistratibus, de religione, idque eo quisque audacius, quo magis virtuti suæ & studiis fidit. Num talis Reip. forma & species, non a Solone dico, aut Lycurgo, sed ab ullo omnino cordato homine probaretur? Non igitur ea confusio ac perturbatio in Ecclesiæ synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem & oppidulis homo sanæ mentis admitteret. Nisi forte in illam insaniam recidamus, ut putemus, hominem, simulatque Dei filius esse desierit, potestate quoque regendi, pascendi, judicandi, ligandi, solvendi iri destitutum. Quod quidem quale sit, non est hujus operis ostendere; sed in Repub. prophana animadverti potest, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeo obscura est, ut non queat aliquando facile deprehendi: id quod in Christiana Repub. non perinde facile est, cujus scilicet præcipua virtus, qua filii Dei & nominantur & sunt, occultissima est. Non enim qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quamobrem si charitate amissa potestas item publica amitteretur, dici non potest, quantis tenebris Ecclesia esset circumfusa. De quo argumento & nos superiore libro disseruimus, & alii plerique disseruerunt multo copiosius: nos quasi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præsentem locum satis est, Episcopos etiam malos in synodum congregandos, ut qui potestatem pascendi, judicandi, ligandi, solvendi non amiserint. Lutheranos itaque ab hoc quidem sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, synodi Ecclesiasticæ nomen non quosvis, sed Pastores, & Pontifices Ecclesiæ complecti in unum locum congregatos, ut de causis Ecclesiasticis, hoc est de moribus, fide, religione pronuncient.

CAPUT III.

In quo Synodorum varia genera ponuntur.

Quorum hominum conventum synodus Ecclesiastica præseferat, satis explicatum arbitror capite superiore. Nunc vocabulum partiendum est, ut singula conciliorum genera quidnam veritatis & auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus 3.dist. c. Regula, Synodos bifariam partitur, in generales, & provinciales. Hac autem divisione, cum prætiere aliquid maximum vitium in dividendo sit, unum prætermissum est. Nec enim solum generales & provinciales synodi sunt, sed etiam episcopales. Ita si placet nominemus, fabricemurque, si opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis hoc recens quidem illud, sed perceptum tamen usu a nostris, tritumque non a barbaris modo, verum etiam a Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium Christianorum pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem sæpe disceptatum est, an generalis convocatio satis sit, an etiam sit necessaria congregatio generalis. Si enim Summus Pontifex concilium generale indiceret, non congregarentur tamen nisi soli decem ex Italia pontifices, hujusmodi profecto synodus non est cur generalis videatur. At contra, si necesse est Episcopos omnes congregari, primum nullum forte in Ecclesia tale adhuc concilium fuit, in quod Episcopi universi convenerint. Deinde pessimus quisque Episcopus, dum non solum per negligentiam, sed per malitiam synodo adesse contempserit, generalem non esse calumniabitur. Et princeps in republica quilibet, si illi synodus displicuerit, interturbare eam minimo negotio poterit, causarique Episcopos suos vel morborum, vel tumultuum causa concilio interesse non posse. Verum, quoniam omnes hujusmodi controversias persequi non est operis instituti, huic quæstioni breviter respondemus. Non satis est quidem ad concilium generale, si evocatio generalis est, quando adeo pauci congregantur, ut major meliorque provinciarum pars relicta esse videatur: præsertim si causa legitima sit, cur Episcopi Synodo non affuerint. At si per malitiam hominum pessimorum una & item altera provincia desit, non propterea concilii generalis nomen amittitur. Sed ne si per negligentiam quidem, aut aliam occasionem quamlibet Episcopi aliquot desint, nominis sui jacturam generale concilium faciet, nisi in dubium vertimus, an Concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, generalia sint. Quamobrem ut fideles ita nos hoc loco loquimur, ut synodum generalem omnium Episcoporum evocatione legitima finiamus, licet non sit omnium congregatio. Communi enim fidelium sensu agendum est cum de rebus vocibusque Ecclesiæ loquimur. Idque

que eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium evocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium Episcoporum congregatio non requiritur. Neque hic definimus nisi id, quod frequens in Ecclesia est. Scimus enim concilia generalia sine evocatione celebrari aliquando posse, sed id perrarum, atque adeo præter artem est. Verum de his postea diligentius. Nunc ad reliquas partes propositæ divisionis revertamur. Provincialia concilia sunt, cum a Metropolitano, vel Primate omnes unius provinciæ aut etiam regni Pontifices evocantur. Episcopalia sunt synodi sacerdotum, quæ ab episcopis singulis in sua diœcesi haberi modo solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas. Nam synodi hujusmodi, præsertim in Hispania, non erant in usu olim, nisi ob eam causam, quæ decima octava distin. cap. postremo exprimitur.

Hac divisione posita, & omnium consensu approbata, altera assumitur, Conciliorum, sive generalium, sive provincialium, seu episcopalium quædam esse congregata Romani Pontificis auctoritate, alia vero non item: rursum alia confirmata ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata. Nam Concilium Ephesinum secundum, auctore Leone, coactum est quidem, sed non est a Leone, aut alio quovis summo Pontifice comprobatum. Basiliense quoque Eugenius Quartus indixit, nec tamen confirmavit. At Constantiense, quamvis a principio nullius Romani episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus Quintus Pontifex maximus. Concilium item Milevitanum, quod & Innocentius, & Cœlestinus probaverunt, sine auctoritate summi Pontificis coactum fuit. Cum ergo, quam Gratianus duplicem putavit esse rationem, in tres partes distribui debere reperiatur, & singulæ trium bis distribuantur in duas: primum est de generali Concilio, sed dupliciter; tum pari ratione de provinciali: post de episcopali differendum.

CAPUT IV.

Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.

1. Conc. His sumptis, prima conclusio sit. Concilium generale, quod auctoritate Romani Pontificis nec congregatum, nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifeste probat error Concilii Ariminensis, & Constantinopolitani sub Leone Imperatore: quem hujus loci auctoritati in quinto argumento capitis primi objiciebamus. Id ipsum quoque ostendit Gratianus decima septima distinctione, capite *Regula*, & capite *Multis*, Julii, & Pelagii clarissimis testimoniis. Idem definit Damasus in epistola ad Stephanum Archiepiscopum, & tria Concilia Africana, quæ in epistola ad eundem Damasum hoc ipsum confessa fuerant. Non est quippe verum, ratumque Concilium, quod auctoritate Episcopi Romani caret: quemadmodum non ii solum Pontifices, sed Concilia etiam ipsa tradiderunt. Tradidit septima synodus, actione sexta, tomo primo, & octava synodus, actione prima, & septima, & synodus Romana sub Symmaco, 96. distinctione, cap. *Bene*, & synodus nonaginta Episcoporum sub Damaso: historia tripartita libro quinto, capite vigesimonono, & Concilium Lateranense sub Leone decimo, sessione undecima; ubi eadem res dicitur in synodo Alexandrina definita. Ita Socrates libro quarto historiæ tripartitæ, capite nono tradit, regulam Ecclesiasticam jubere, ut Concilia ejusmodi præter sententiam Romani Pontificis non celebrentur. Id quod Julius in epistola ad Orientales dixit fuisse a Nicæna synodo definitum, & Marcellus in epistola ad Antiochenos hoc ait Apostolos statuisse. Videlicet ejusmodi Concilia non solum infirma in Ecclesia fuere semper ad fidem veritatis faciendam, sed conventicula propemodum fuere iniquitatis, & tristes atque adeo exitiales exitus habuerunt. Mentiri vero ait Bucerus eos, qui affirmant, non licere sine Romani Pontificis assensu concilium cogere. Id autem primum Eusebii & historiæ tripartitæ testimoniis confirmat. Deinde *Est Canon*, inquit, *Niceni Concilii de synodis habendis. Sunt quoque Canones Apostolici, qui quotannis binas synodos in provincia quaslibet præscribunt. Asserit autem firmum ac ratum esse quicquid in hujusmodi Conciliis statuitur pro veritate contra mendacium, ita ut ne a summo quidem Pontifice rescindi possit.*

Sed hujus hominis impudentiæ quis poterit sine stomacho respondere? Principio namque ill. Iud impudentiæ quantum est, quod historiam Eusebii, & Tripartitam nobis objicit, in quibus contra nos refertur nihil, pro nobis multa? Quid illud alterum? quod Nicænum Concilium, & Canones Apostolicos opponit, in quibus de Synodis provinciarum sermo est, quas summi Pontifices pro recta Ecclesiarum institutione, & administratione præscripserunt. Nos autem de synodis generalibus loquimur, quas sine summi Pontificis assensu cogere non aliter accipiendum est, ac si regni primarii sine principis assensu, atque adeo illo repugnante cogerentur. Illud vero quale est, firmum esse velle quicquid in his synodis statuitur? *Pro veritate*, ait, *contra mendacium*. Scilicet, si pro veritate est, ubicunque statuatur, accipiendum est. Sed quis nos certiores reddet, pro veritate esse quæcumque a synodis provinciarum decreta sunt? Verum de his hactenus. Nam in quarta conclusione fusius isthæc explicabuntur.

Secunda Concl. Concilium generale, etiam congregatum Romani Pontificis auctoritate, errare in fide potest. Hæc demonstratur aperte exemplo Concilii Ephesini secundi, ubi Legatis Leonis repugnantibus Episcopi ferme omnes

omnes Dioscori hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentius Leo Papa, in Epistolis retro citatis ad quintum argumentum, & synodus octava actione septima, & Nicolaus ad Michaelem Imperatorem, & Eugenius Quartus in decreto super unione Jacobitarum, in quo posteaquam Ephesinam secundam synodum sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eutychiano errori consensit, *Suscepit*, ait, *sancta Romana Ecclesia omnes universales synodos, auctoritate Romani Pontificis legitime congregatas, ac celebratas, & confirmatas.* Non dixit congregatas solum, sed celebratas, & confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basiliensis synodi, cujus errorem in nono argumento capitis primi oponebamus. Sed de hac re in responsione ad hoc argumentum latius. Præterea nullum Concilium ratum est, aut fuit, quod Romani Pontificis non fuerit fulcitum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, aliique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obscure tradiderunt: at quamvis Concilium sit edicente Pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo Concilii dogmata confirmata, sed potius vel is, vel ejus Legati pugnarunt, tum certe synodus non est fulcita Apostolica auctoritate: non igitur rata, & firma erit, ac proinde ne idonea quidem, ur ex ea fidem faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo fusius explicabitur.

Tertia Conclusio. Concilium generale confirmatum auctoritate Romani Pontificis certam fidem facit Catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ita exploratam habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus (1). Primum, quoniam redibunt alias hæreses universæ Conciliorum generalium auctoritate damnaræ: & symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, Concilii generalis auctoritate sublata. Deinde, si Concilium hujusmodi errare in fide posset, nulla profecto certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis Catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi Pontificis, ac reliquorum omnium Ecclesiæ pastorum judicium detrectar, is nullum vivum judicem inventurus est, a cujus tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani judicem in concilio scripturam esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa judicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba, *Hoc est corpus meum*, proprie accipienda; Zuinglius contra figurate. Quis sententiam dicet? Num scriptura ipsa? an potius judex Ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quemadmodum Deuter. 17. c. scriptum est? Quod si in judiciis humanis vivos judices quis recusaret in Republica constitutos, & ad literas mutas, & inanimes confugeret, omnibus omnino modis exploderetur. Sed de his & diximus multa alias, & multa sæpe dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sane Conciliorum fide rejecta, Scripturæ quoque bonam partem amittemus. Nam si quis Epistolam Jacobi cum Luthero a literis Canonicis expunxerit, per scripturam hæc certe quæstio definiri non potest. Vivi ergo judices constituantur oportet. Quod si pastorum detrectato judicio ad aliud tribunal provoces, nihil aliud profecto facies, quam Christi, & Ecclesiæ declinare judices, & pro divinis humanos substituere. Quoscunque nimirum præter pastores Ecclesiæ delegeris, humana illi incertaque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis tenetur stare definirioni Concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam errante Concilio populus in eodem errore versabitur. Sin repugnare potest, ubinam illud est (2), *Qui vos audit, me audit*? Ubi illud rursum (3), *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis, facite*? Aiunt. Si quæcunque dixerint nobis, ea facere jubemur; cur alio loco (4) Christus cavere voluit a fermento Pharisæorum? Nam illud Matthæus Pharisæorum doctrinam interpretatur. Cur rursum eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergo doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt: in quo non solum non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergo præcavit Christus, ne plebs malis docentium exemplis ad contemptionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergo quæ dixerint nobis Pharisæi, eadem facere jubet Christus, cum super cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, docuerint, proposuerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solum possumus, sed debemus, quemadmodum Augustinus in Joannem (5) non obscure interpretatus est. Nihil ergo pastores Evangelicæ illæ sententiæ juvant; quin cum de suo loqui possint, possunt a nobis vel sperni. Unde Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis, *Non omnis qui dicit mihi*, &c. *Sicut supra*, inquit, *dixerat, eos, qui haberent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter vivunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt.* Sed isti, quod de mercenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vafre malitioseque traducunt; nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in Ecclesia pastores esse, quorum vocem audire oves oportet, præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, Ecclesiæ quoque vox, atque adeo Christi est. Alioqui, quidnam illud sibi vult (6), *Obsecro vos, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata? Divisus est Christus?* Absit. *Non est dissensionis Deus, sed pacis* (7). Ac revera, ut hoc argumentum conferamus in pauca, si oves omnium

(1) *Dist.* 15. *cap. Sicut*, & *c. Sancta Romana*. (2) *Luc.* 10. 16. (3) *Matth.* 23. 2.
(4) *Matth.* 16. 6. (5) *Tract.* 46. (6) 1. *Cor.* 1. 10. (7) 1. *Cor.* 14. 33.

omnium pastorum unam eandemque doctrinam sequantur, nihil culpæ in ovibus erit. Sequantur ergo (fac ita), & errantibus pastoribus universis oves item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Jam vero Hieronymus quid sibi velit, statim indicat. Docet enim utrumque Dei servis necessarium esse, quo eis fides accommodetur, ut & opus sermone, & sermo operibus comprobetur.

Præterea Martinus Quintus in Concilio Constantiensi inter reliquas interrogationes, quibus suspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit, *Utrum credant, quod quodlibet concilium generale universalem Ecclesiam repræsentet*. Si igitur concilium generale universalis Ecclesiæ habet auctoritatem; qui illam de medio tollit, totius Ecclesiæ auctoritatem eadem opera dissolvit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contra Donatistas cap. decimo octavo, plenarii concilii sententiam totius Ecclesiæ consensionem esse. Præterea Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in quæstione exorta vestigandam, quam si ad concilium Hierosolymitanum controversia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei quæstionem terminandam aptissimam existimavit, nos ingredi & tenere debemus: eamque modestiam imitari, quæ & in Judæis, & in Gentibus a Luca Actorum quintodecimo capite describitur. Poterant enim Gentes cum Concilio illo Hierosolymitano expostulare, quod libertatem sibi a Christo datam eriperent, quodque cæremonias nonnullas humeris discipulorum tanquam necessarias imponerent, quæ minus necessariæ esse videbantur, cum Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnavere, qui tamen concilii definitioni scripturam possent opponere dicentem, *Homo, cujus caro præputii*, &c. Tantum itaque honoris concilio deferentes, formam futuris servandam sæculis exhibuere, ut synodis Petri, successorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. *Visum est*, inquiunt, *Spiritui Sancto, & nobis*. Concilii ergo sententia Spiritus Sancti sententia ipsissima est. Accedit illa quoque causa, quod Ecclesia Catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsisque habitos hæreticos, tales etiam esse sine dubio existimavit. Necessarium est igitur conciliorum tenere fidem, si Ecclesiæ fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam superiore magnis argumentis confirmata est.

QUARTA CONCLUSIO. Concilium provinciale non confirmatum a Summo Pontifice errare in fide potest. Cujus rei exemplum habes in concilio Mediolanensi libro 10. histor. Eccles. cap. 20. & in Concilio Antiocheno 90. Episcoporum lib. 4. hist. trip. cap. 9. & in Seleuciano lib. 1. tripart. cap. 34. & in Carthaginensi, cujus inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque conclusio non exemplis modo, sed testimonio etiam Symmachi (1) comprobatur, inquientis: *Concilia sacerdotum Ecclesiasticis legibus per provincias decreta, quia præsentiam Papæ non habent, valetudinem perdiderunt*. Ita leges aut nimis duras, aut parum rationi consentaneas a conciliis provincialibus interdum editas non est negandum. Qualis illa fortasse fuit apud Aquisgranum, quæ refertur trigesima sexta quæstione secunda, cap. *Placuit*. Illa rursum non imprudenter modo, verum etiam impie a Concilio Elibertino (2) lata est de tollendis imaginibus. Quod si generale concilium, cui auctoritas Episcopi Romani deest, errare in fide potest, errabit aliquando, ac multo etiam magis synodus provincialis.

QUINTA CONCLUSIO. Concilium provinciale Summi Pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. Multorum autem hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, sed per provincialia sunt damnati.

Ut, Priscillianus in concilio Toletano primo, Helvidius in concilio Thelensi, Pelagius in conciliis Milevirano & Carthaginensi (3). Quanquam Pelagium in synodo etiam Ephesina damnatum, de hæret. c. Fraternitatis, Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodie apud Ephesinum concilium non extat. Deinde nec expedit, nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere. Cum ergo Ecclesiæ suæ Deus prospexerit in necessariis, nimirum ad hæreses privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia satis erunt, si erunt modo Summi Pontificis auctoritate roborata. Præterea quoscunque ejusmodi concilia damnavere, Ecclesia eos semper explosit: errare igitur illa in fide nequeunt. Quod si possent, vel unum certe exemplum proferretur. At nullum omnino est. Nam quod Œcolampadius adfert e Romana synodo sub Gelasio, ubi definitum esse ait, substantiam panis in Eucharistiæ Sacramento manere, id commentitium esse loco proximo demonstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sententia est, sed ne Gelasii quidem.

Præterea Symmachus Papa (4) tradit concilia provincialia quotannis per Ecclesiæ leges decreta, *quia præsentiam Papæ non habent, valetudinem perdidisse*: ergo si præsentiam habent, valida erunt. In 7. item synodo, actione 3. cum Theodorus concilia generalia recepisset, statim subdit, *Locales synodos* (5) *non aversamur, sed magis amamus, amplectimur, & recipimus. Earum etiam divinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones, & legislationes summa observantia colimus*. Hanc autem Epistolam Theodori & orientalium probat ipsa 7. synodus. Atque 8. synodus sessione postrema Canone 1. *Regulas*, inquit, quæ *Ecclesiæ sanctæ tam a Sanctis Apostolis, quam ab orthodoxorum*

(1) 17. *d. cap. Concilia*. (2) *Cap.* 36.
(3) Primum confirmatum est a Leone, 2. a Siricio, 3. & 4. ab Innocentio, & Cœlestino.
(4) 17. *d. cap. Concilia*. (5) Locales hic vocantur Provinciales.

Digitized by Google

rum universalibus, nec non & localibus conciliis tradita sunt, servare ac custodire profitemur. Sed & omnes, qui Christiano censentur vocabulo, damnationibus & justificationibus, quæ per illas prolata sunt, canonice subjici decernimus. Hactenus 8. Synodus. Cujus verba in iis maxime conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ a summo Pontifice sunt confirmata. Summus enim Pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergo provincialium decreta ad fidem pertinentia firma & certa sunt, si a Romano Pontifice confirmentur. Id quod Actorum 15. capite explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro præsidenti, quam si esset Synodus generalis. Qua ex re Erasmi calumnia retunditur. Cum enim in annotat. super epistolam ad Romanos capite 5. dixisset, se non usque adeo astringi synodo Milevitana, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit: *Alioqui si quis urgeat, esse servanda quæcunque in illis decreta sunt, proferam ex illis dogmata quædam, quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis.* Hactenus ille: sed, ut diximus, Milevitanum Concilium confirmatum est, ideo illo Christianus urgetur. Illa vero, e quibus dogmata hæretica proferentur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adjicimus.

Sexta Conclusio. Ex conciliis provincialibus, licet eis auctoritas Episcopi Romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperiuntur, quæ a recta definiendi ratione ac via declinarint. Si ergo hujusmodi concilia rectam ut plurimum fidem tenent, raro deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quod ex id genus conciliis argumentum promitur. Atque certe, nisi sint peculiariter reprobata, communi Ecclesiæ vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesiæ communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilii provincialis toto orbe vulgati hæresim Ecclesia diu dissimulaverit. *Error* enim, *cui non resistitur, approbatur*, 83. dist. c. Error. Nec mihi concilium Elibertinum obiicias. Nam in ea parte qua erravit, semper a Catholicis explosum est. Hæc ergo causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensia, Hispalensia, & alia similia antiqua concilia, licet non expresse, implicite tamen probata ab Ecclesia videantur (1). Nam Ancyritanum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, & Carthaginensia a Leone 4. confirmata sunt, 7. dist. cap. *de libellis*. Trullana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit: sed quantum hæc Trullana approbatio valeat, postea fusius disputaturi. Nunc illud solum asserimus, concilia, quæ a summo Pontifice comprobata non sunt, non certum quidem illud, sed probabile tamen argumentum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20. dist. c. *de quibus*.

Septima Conclusio. Concilia Episcopalia, si a Romano Pontifice in decretis fidei confirmentur, certum argumentum veritatis exhibent. Si enim Toletana synodus, præsidente & confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale a Summo Pontifice confirmatum certæ auctoritatis est; ergo & synodus episcopalis. Sed non venit in mentem alia episcopalis synodus in judicio fidei a Romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falso de clavibus Ecclesiæ, & pœnitentiæ sacramento sentiret.

Postrema Conclusio. Synodus episcopalis per se quidem in judicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest. Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergo ostenditur ex cap. *Ad abolendam, de hæreticis*, ubi a Lucio tertio vinculo perpetui anathematis innodantur ii, *quos vel Romana Ecclesia, vel singuli episcopi per diœceses suas cum concilio clericorum, vel etiam, si oportuerit, vicinorum episcoporum, hæreticos judicaverint*. Non ergo levis conjectura accipietur ex hujusmodi synodorum judiciis, quæ Lucius tanti fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eædem synodi hæreticos definierint. Nec me clam est, quod quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifesta hæresi interpretantur. Alioqui jus negant concilio Episcopali, atque adeo provinciali de hæresi judicandi. Id probant, quod fides res est omnibus communis; quare potestas censendi de fide hæresique contraria non penes privatas Ecclesias, sed penes universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. *Majores, de baptis.* & ex capit. *Quoties*, 24. quæst. 1. ubi ejusmodi causæ ad solam sedem Apostolicam dicuntur esse referendæ, cum illi speciali privilegio a Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquiens, *Præsenti nihilominus ordinatione sancimus, ut quicunque manifeste fuerit in hæresi deprehensus*, &c. Loquitur ergo Pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longe probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos plane & simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel Romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam Episcopalis hæreticos judicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primum enim non dixit textus, *Quos hæreticos decla-*

(1) 16. *dist. c. Quoniam.*

claraverint, sed, *judicaverint*. Alioqui si declaratio illa rei manifestæ erat, non verum in causa fidei judicium, quorsum eam rem ad Episcopum cum concilio clericorum, & non magis ad Theologos Lucius retulit, ut scilicet eos anathemate percelleret, qui a Theologis eruditis hæretici declararentur? Deinde, si Lucius non proprie verbum illud, *Judicaverint*, usurpavit, sed improprie, pro eo quod est, rem manifestam exponere: cum idem omnino verbum simul & ad Ecclesiam Romanam, & ad Episcopum cum clericis suis referatur, consequens fieret, ut etiam pari modo per Ecclesiam Romanam non hæreticos judicatos, sed declaratos excommunicari a Lucio intelligeremus. At constat, vocem illam de Ecclesia Romana proprie & simpliciter intelligi: non est igitur, cum ad synodum Episcopi refertur, in alium sensum detorquenda. Adde, quod multifariam causa ejus, qui hæreseos insimulabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primo ex sedis Apostolicæ commissione peculiari, ut de causa Priscilliani cognovit concilium Toletanum primum (1): & de causa Magistri cujusdam Oxoniensis cognovit synodus Complutensis, sub Domino Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano (2). Mox sine commissione pontificis speciali, id quod inquisitores modo faciunt, in hæresi quidem manifesta, sed ubi non erat manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum & notum, eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certe quia, etsi asseruisset, nondum erat comperta pertinacia, sine qua hæreticus nullus est. Postremo in hæresi non perinde manifesta, ut omnibus passim esset exposita, sed tali tamen, ut non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad Apostolicam Ecclesiam referre eam: quod periti Theologi hæresim esse consentirent. Et in his omnibus casibus jus & olim habebat Synodus, & nunc habent ii, quibus fidei cognitio est mandata, pronunciandi ac judicandi de causa fidei. Tametsi hujusmodi tribunalium judicia non adeo explorata sunt, ut falsa esse non possint, non in re dubia solum, interque viros doctos controversa, quo casu synodi locales non habent de hæresi pronunciare; sed etiam in re, quæ omnibus provinciæ Theologis videretur manifesta, quo casu sine crimine usurpati judicii de causa fidei pronunciant. In his ergo tribus casibus, licet judicia hæc certa & firma in Ecclesia non sint, expedit tamen, ut, quoniam sunt valde probabilia, maxime a fidelibus habeantur. Nec enim erit parum Ecclesiæ noxium, si non interim ab his perinde ut ab excommunicatis caveat, quos non Ecclesia Romana modo, verum etiam synodus aut provincialis, aut Episcopalis hæreticos judicarit. Sed primam objectionem videamus. Causa, inquiunt, fidei omnibus communis est, atque adeo privatis judicibus non licet de ea sententiam ferre. Et læsæ majestatis, ac proditæ Reipublicæ crimen cives universos tangit, & privati tamen judices de eo censere solent. Nam capitula illa, quæ afferunt, intelligenda sunt, cum res inter ipsos Episcopos, & viros Theologos est ambigua; quemadmodum Pelagius explicuit 17. distinct. cap. *Multis*. Qui etiam sensus ex Deut. 17. c. manifestius habetur. *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te judicium esse perspexeris, & judicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus*, &c. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adversum nos. Non enim dixit, *Quicunque fuerit in manifesta hæresi deprehensus*: sed, *Quicunque manifeste fuerit in hæresi deprehensus*. Vult autem, quod ibidem perspicuum est, ut nemo tradatur brachio sæculari, nisi hæreticum esse constiterit. Ejusmodi enim pœnæ, ut executioni mandentur, probationes exigunt luce meridiana clariores. Sed de conciliorum auctoritate dictum est satis.

CAPUT V.

Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.

QUibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi ut argumenta refelleremus, quæ a principio sunt posita. Sed paranti mihi eas objectiones repellere objecerunt se scrupuli aliquot, quos prius convenit excutere, quam ad alia pergamus, ne in via, quam superiore capite aperuimus, sint Theologis impedimento.

I. Quæst. Primum igitur dubium illud excutiendum est, an concilium per legatos summi Pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potius Episcopi Romani confirmatio expectanda sit, ut certa habeantur decreta concilii. Ac Cajetanus quidem, qui sine controversia de auctoritate Papæ, & concilii accuratissime disputavit, quemque nos correctione quadam adhibita potissimum secuti sumus, multa hic diserte dicit, quæ a præsenti instituto videntur esse aliena: sed affirmat denique id quod ad præsentem locum, & quæstionem attinet, concilium per legatos Pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhuc ille, pro cujus fide rogavit Christus, ille, inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quare nisi definitiones conciliorum per summos Pontifices & probentur, & confirmentur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam Cardinalis Turrecremata sensit libro tertio, capite sexto, octavo, & trigesimo octavo, quibus locis fusissime ostendit, omnia retro antiqua concilia a summis Pontificibus confirmationem dogmatum petiisse, non id profecto acturа, nisi existimassent necessarium. Nam quod confir-

(1) *Leo commisit*. (2) *Sixtus 4. commisit*.

confirmatio Pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex Epistola Nicænæ synodi ad Sylvestrum Papam. *Quicquid*, ajunt, *constituimus*, *precamur ut vestri oris consortio confirmetur*. Et Sylvester eidem synodo rescribens, *Confirmo*, inquit, *figoque ad doctrinam vestram reclamantes de unitate Trinitatis*. Et paulo post, *Probo*, ait, *vera fuisse*, *quæ in vestrum nostrumque manavere mysterium*, &c. Et patres Concilii Chalcedon. in Epist. ad Leonem, *Omnem*, inquiunt, *vobis gestorum vim insinuavimus*, *ad comprobationem nostræ sinceritatis*, *& ad eorum*, *quæ a nobis gesta sunt*, *firmitatem & consonantiam*. Et Leo Papa in Epistola ad Concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59. (1). *Ne ergo*, ait, *dubitabile videatur*, *utrum quæ per unanimitatem vestram de fide statuta sunt*, *approbem* &c. & postea dicit se approbationem gestorum synodalium in sola causa fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex Epistola Leonis hujus nominis tertii, qua confirmat sextam synodum generalem. Adde huc, quod Ecclesia ante ipsius Pontificis confirmationem nunquam firmum habuit & ratum, quod a legatis concilio præsidentibus definitum est. Hinc enim Martianus August. a Leone contendit, ut concilii Chalcedonensis de fide judicium approbaret. Et Leo ob hanc quoque causam Martiano commendavit, ut confirmatio approbatioque Concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodum Epistola 57. ad eundem Martianum scribitur. Præterea concilium sine legatis errare potest: at summus Pontifex non transfert in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli privatim vendicat, eo quod Christi Vicarius est, pastor Ecclesiæ universalis, & petra, supra quam Christus suam fundavit Ecclesiam. Legati ergo simul cum Concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, &c. Ad hæc, Concilium provinciale, cui legati summi Pontificis adsint, errare in fide potest: non autem si a summo Pontifice confirmatum est. Non igitur Legati eam habent in fidei dogmatis auctoritatem, quam summus ipse Pontifex habet. Quocirca infirma adhuc erunt decreta Concilii, quamvis per legatorum judicium confirmata. Præterea Concilium Ephesinum secundum erravit cum Dioscoro; & tamen legitime, auctore Leone, congregatum est: non ergo firmum & ratum est Concilii decretum, nisi sit a summo Pontifice confirmatum. Nec valet dicere, legatos Pontificis, & paucos quosdam alios repugnasse. Non enim oportet omnes patres synodali sententiæ subscribere, ut generale Concilii judicium habeatur: quoniam ne omnes quidem Episcopi judicio Nicænæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, ut docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstaret, quominus aliis Episcopis errantibus consensissent. Legatus demum Pontificis aderat, cum in secunda & tertia sessione Concilii Basiliensis vehementer erratum est; errori quoque cæterorum Legatus ipse subscripsit: non ergo satis est Concilium esse coactum Pontificis auctoritate, & legatos Concilii sententiam approbasse, ut firma & certa esse in Ecclesia existimetur.

At contra viri quidam doctissimi sentiunt, Concilium generale legitime congregatum, etiam absente Papa, solidam certamque habere auctoritatem, priusquam a summo Pontifice confirmetur: cujus sententiæ duas potissimum causas reddere possunt. Unam, quod ejusmodi Concilium per legatos Episcopi Romani celebratum Ecclesiam universalem repræsentat, quoniam est Concilium Ecclesiæ generale: non ergo errare in fide potest, sicut ne Ecclesia quidem universalis. Quod autem omne Concilium generale Ecclesiam universalem repræsentet, definitum est a Martino quinto in fine Concilii Constantiensis. Altera causa est, quod Concilium generale legitime congregatum, in spiritu sancto congregatum est: quare habet spiritum assistentem, cujus præsentia freti possunt utique patres, cum aliquid definiunt, dicere (2): *Visum est spiritui sancto*, *& nobis*. Confirmat autem hoc vel maxime testimonium Julii ad orientales Episcopos inquientis (3). *Regula vestra nullas habet vires*, *quoniam Romanæ Ecclesiæ legatus non interfuit*, *canonibus præcipientibus*, *sine ejus auctoritate concilia fieri non debere*: *nec ullum ratum est concilium*, *quod ejus non fuerit fulcitum auctoritate*. Hactenus Julius. Sentit ergo sine dubio, Concilium habere vires, ratum esse, Romanæ Ecclesiæ nisi auctoritate, si Romanæ Ecclesiæ legatus interfuit.

Ad hanc difficilem quæstionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum experimento constat, summi Pontificis legatos non solere ad Concilium accedere, ubi quæstio de fide agitanda est, nisi instructos prius & monitos de Ecclesiæ Romanæ fide circa ea, quæ sunt in Concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in Concilium Tridentinum non potuere commode de quæstionibus differendis ante instrui, quoniam erant propemodum infinitæ. Sed cætera fere Concilia ad unam, aut alteram fidei tractandam causam coacta sunt: ideoque legati de Apostol. Ecclesiæ fide prius instructi accesserunt. Principio igitur illud statuo, posse Concilium legatorum doctrinæ, & instructioni repugnare, atque e contrario legatos posse repugnare Concilio: quo casu decreta Concilii non solum non erunt fulcita Apostolica auctoritate, sed erunt potius refutata. Sicut enim congregatio Concilii reclamante vero certoque Ecclesiæ Pontifice, vana est & irrita; sic doctrina, cui vel præsens Pontifex per se, vel absens

(1) *Vide etiam Epist. 58. ad Pulcheriam.* (2) *Act. 15. 28.*
(3) 17. *dist. cap. Regula.*

absens per legatos suos contradicit, incerta est & imbecilla: idque eodem prorsus argumento, quoniam utrique auctoritas Episcopi Romani deest, sine qua nec Concilium, nec Concilii decreta rata sunt. Quod si qui existiment, Concilium semel rite ac legitime congregatum errare tum etiam non posse, cum legati Pontificis repugnant, respondeant illi argumento velim, quo secundam conclusionem cap. 4. probabamus, Concilii Ephesini secundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus pene Episcopis erratum est. Non fuit liberum Concilium, inquiunt, sed sententia a Dioscoro arte, minis, & terroribus extorta est. Video, sed si secundum hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur necesse est (1). Quocirca si per metum vera & legitima synodus errat, causabuntur hæretici, reliquas etiam omnes Pontificum & Imperatorum cupiditatibus inserviisse. Ita fiet ut nullius synodi explorata auctoritas habeatur. Quanto gravius illud nos asserimus, Concilium Apostolica auctoritate firmatum nullis humanis affectibus a vera posse fide discedere: ut ne Ecclesia quidem, quamvis descendat pluvia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco potest, fideique stationem deserere. Sed Concilii reliqua pars, quamlibet maxima, si Pontifex & legati pugnent, infirmari affectu potest. Huc enim illud pertinet, *Tu, o Petre, confirma fratres tuos*.

Sed ais, Quid si legatus doctrinam, quam a Pontifice accepit, deserat, & multitudinis sensum amplectatur? Primum, nullum hujusmodi exemplum proferetur, nisi forte ex Concilio sub Michaele Imperatore, ubi Radoaldus & Zacharias Michaeli & Photio consenserunt adversus Nicolai instructionem atque mandata, ut videre est in Epistola Nicolai ad Patriarchas, Metropolitas, ac reliquos Episcopos. Deinde si legatus contra instructionem agit, non censetur ex potestate delegata agere, atque adeo non est, cur eo modo acta superioris auctoritate probata esse credantur. Inde enim Agatho Papa, ut patet actione 4. sextæ synodi, *Auctoritatem*, inquit, *eis*, hoc est legatis, *dedimus, in quantum eis dumtaxat injunctum est, ut nihil præsumant augere, minuere vel mutare, sed traditionem hujus Apostolicæ sedis sinceriter enarrare*. Et Leo Epist. 43. ad Pulcheriam Augustam, *Lucentium*, inquit, *Episcopum, & Basilium presbyterum dirigere præparavi, qui dispositiones meas secundum eas, quas acceperunt, regulas exequantur*. Decreta igitur, si quæ a legato contra sedis Apostolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ Ecclesiæ auctoritatem; nec aliter se habent, quam si a Concilio sine legatis prodiissent. Quid vero, si legati sine Apostolicæ sedis instructione ad synodum accessere? Num synodi judicium firmum erit & certum, prius quam a summo Pontifice comprobetur? Certe in his, quæ ad fidem non attinent, sed ad Ecclesiasticam gubernationem, ejusmodi synodorum decreta non oportet a Spiritu Sancto proficisci. Quare non sunt omnino valida, nisi Romani Episcopi consensione firmentur; ut videre est in Epistola 51. Leonis ad Anatolium, 52. ad Martianum, 53. ad Pulcheriam, & 59. ad Concilium Chalcedonense. Sed ne in causis fidei quidem adeo exploratam auctoritatem habent, ut qui ea in dubium vocet, hæreticus sit; tum quia auctores nobilissimi, quos ante diximus, Cajetanus, & Turrecremata non solum citra hæreseos crimen, sed probabiliter etiam consentiunt, nihil firmi dogmatis ab ejusmodi synodis proficisci, quousque per Christi Vicarium approbentur; tum quia, ut ante dictum est, solidam auctoritatem, quam in confirmandis & fratribus, & dogmatis Petrus habet, in legatos transferre non potest; tum quia si legati, qui instructionem ab Apostolica sede acceperunt, discedere ab illa possunt, illi etiam, qui ad Concilium sine instructione accedunt, poterunt cum sedis Apostolicæ doctrina pugnare. Quare eorum confirmatio infirma est. Quid, quod legatus Julianus Concilii Basiliensis doctrinæ consensit, quam nullus Theologus ita solidam & certam existimat, ut hæreticos credat, qui ab ea doctrina dissentiunt?

Nec contraria argumenta quicquam efficiunt. Nam primum sic refellitur. Fateor equidem quodcunque Concilium generale universalem Ecclesiam repræsentare, sicut omnes proceres & procuratores civitatum, cum de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræsentant. Sed dum urges Ecclesiam errare non posse, verum est id in eo sensu, qui a fidelibus accipitur; intelligimus enim totam simul Ecclesiam, hoc est, fideles omnes non errare. At nihil obstat, cur major Ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum Concilium cum legatis errare possit. At errare poterit major pars Concilii, & erranti illi poterunt legati subscribere. Atque id est, quod nos in præsentia dicimus, judicium majoris partis, etiamsi legati sequantur, non esse certum: certum autem esset, si a summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodum paulo ante docuimus, sententiam Concilii omnes simul patres approbare. Secundo vero argumento hoc habeto responsum, Concilium utique generale, cui legati præsunt, in Spiritu Sancto congregatum esse, quoniam auctore Christi Vicario, eodemque legitimo Ecclesiæ principe coactum est. Sed Ecclesia quoque unum corpus est, cujus spiritus Deus est, qui Ecclesiæ semper assistit. Quemadmodum ergo quod toti pariter Ecclesiæ visum est, id Spiritui sancto etiam visum est; sed non continuo quod major Ecclesiæ pars judicarit, hoc Spiritus sancti

(1) *Eug. 4. in decreto unionis Jacobinorum. Et Leo Papa Epist. 42. ad Martianum Augustum.*

Digitized by Google

sancti judicium est: ita, si quid omnibus quidem Episcopis judicatum fuerit, a Spiritu profecto Dei judicatum est: at non statim si plures Concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritus Sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum Pontificem confirmetur. Ad quem nimirum spectat Patrum lites, dissidiaque componere. Jam Julii testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi Pontificis præsentia caruisse: ponit autem ne legatos quidem Ecclesiæ Romanæ affuisse. E quibus duobus altero tacito, altero expresso, colligit nullam prorsus Ecclesiæ Romanæ auctoritatem in eo Concilio intercessisse. Quare irritum & vanum esse. Alioqui, si quis rustice sane eo nos testimonio urgeat, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio, si concilium legatos non habuit, infirmum ejus judicium fuit: ergo, si habuit, fuit firmum. Sed de prima quæstione dictum est satis.

2. QUÆSTIO Sequitur altera. An Patres Concilii vere judices sint, an potius consiliarii? Sunt enim auctores non omnino pessimi, qui conciliorum auctoritatem non in judicanda, & finienda causa fidei, sed in quærenda & investiganda veritate sitam esse velint. Omnem quippe judicii vim ad unum Ecclesiæ principem, eundemque Christi Vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam eo vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quo causa vel gravior, vel facilior est. Hujus vero rei primum argumentum ponitur, quod in sex libris Decretalium & Clementinis non Patribus, sed summo Pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante Concilio. Unde Clemens Quintus Concilio Viennensi præsidens, *Nos*, inquit, *ad tam præclarum testimonium*, *ac sanctorum Patrum communem sententiam*, *Apostolicæ considerationis* (ad quam dumtaxat hæc declarare pertinet) *aciem convertentes*, *sacro approbante Concilio declaramus*, *&c.* Solum ergo ad sedem Apostolicam judicium pertinet; Patrum vero non judicium, sed consilium est. Præterea cum Pontifex Ecclesiæ Romanæ presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei judicetur, *De fratrum*, inquit, *nostrorum consilio* (1), *&c.* Consulunt ergo, non judicant. Ad hæc, Deuter. 16. *Si difficile & ambiguum*, &c. *venies*, ait, *ad sacerdotes Levitici generis*, *& ad judicem*, *qui fuerit illo tempore*, &c. Et post, *Qui autem superbierit*, inquit, *nolens obedire sacerdotis imperio*, *qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo*, *ex decreto judicis morietur homo ille*. Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, & decretum non judicum, sed judicis esse dicitur. A consiliis ergo sunt reliqui sacerdotes, non sunt judices. A contraria vero parte facit, quod in Concilio illo primo Hierosolymitano non solum Petrus, sed reliqui etiam Apostoli, & seniores judices esse dicuntur, *Propter quod ego judico*, Jacobus ait, *non inquietari*, &c. Actorum 15. Et posterius cap. eodem, præcepta Concilii vocat Paulus præcepta Apostolorum. Et cap. 16. dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis & senioribus.

Ad hanc quæstionem persacilis est, & expedita responsio, Episcopos concilii in fidei causa non modo consiliarios esse, verum etiam judices. Alioqui non solum Episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti Theologi, & viri in Ecclesia prudentes. Quod inauditum est, contraque formam Actorum decimoquinto præscriptam, ubi Apostoli tantum cum presbyteris de fidei quæstione judicarunt. Cum igitur Ecclesiæ perpetuo usu soli pastores in Concilio sedeant, consequens fit, censores eos esse, non modo consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis Episcopis, qui Theologiæ rudes & imperiti essent, nullus esset omnino in Concilio locus, quando Theologiæ quæstio veniret in dubium. Præterea non Romanus Episcopus modo, verum reliqui etiam Episcopi claves regni cœlestis habent: ergo in causa fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. *Visum est*, inquiunt, *Spiritui sancto*, *& nobis*, *nihil ultra vobis imponere oneris*, *quam hæc necessaria*, *&c.* Omnes ergo Episcopi onus, præceptumque imponunt, omnesque simul sententiæ synodalis auctores sunt. Atque consiliarii, qui non sunt simul judices, non solent judicio, sententiæque subscribere. At in synodali sententia non Pontificis solum, sed cæterorum Episcoporum subscriptiones adponuntur. Sunt igitur sine dubio judices.

Verum scrupulus hic existit, qui male quosdam habet. Nam si omnes Episcopi sunt judices, summus nimirum Pontifex tenebitur in ferenda sententia majorem partem judicum sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, & bene instituto tribunali is, qui præsidet, plurium judicium confirmare debet, paucorum negligere. Huic solvendæ quæstioni Cardinalis Turrecremata lib. 3. Summæ Ecclesiæ capite sexagesimoquarto, & sexagesimoquinto, jurisperitos ipse sequens multa dicit, quæ mihi non probantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, & cujusque opiniones refutare. Acute enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres Concilii non modo consiliarios esse, verum etiam judices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicænæ synodi a Sylvestro contendunt, ut quidquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quæ a Concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et Concilium ipsum ad Leonem, *Decretis*, inquit, *tuis nostrum honora judicium*. Et sexta Synodus, actione decimaoctava, *Anathematizamus*, inquit, *Theodorum*, *Sergium*, *Cyrum*, &c. & paulo post, *His omnibus*, ait, *a sancto*

(1) *Ex extravagant. multis hoc patet.*

Digitized by Google

sancto hoc concilio constituitis, & per subscriptionem nostræ fortitudinis confirmatis, sancimus, ut nullus aliud quicquam de fide satagat, &c. Num verba hæc consulentis sunt? an potius judicantis? Atque in cæteris Patres non ut consiliarii, sed ut judices loquuntur. Caput enim tertium Nicænæ synodi sic habet: *Interdixit per omnia magna synodus*, &c. Scrupulum vero, qui nunc opponitur, facile eximo. Nego enim, cum de fide agitur, sequi plurimorum judicium oportere. Nec hic, ut in humanis vel electionibus, vel judiciis, ex numero suffragiorum sententiam metimur. Scimus frequenter usuvenire, ut major pars vincat meliorem: scimus non eá semper esse optima, quæ placent pluribus: scimus in rebus, quæ ad doctrinam pertinent, sapientum sensum esse præferendum. Et sapientes paucissimi sunt, cum stultorum infinitus sit numerus. Quadringenti Prophetæ Achab mentiti sunt (1): ex ore vero Michææ solius quidem & contemptibilis veritas egressa est. Non sunt igitur divina judicia humanis rationibus moderanda. In paucis aliquando citius, quam in multis salvat Dominus. Major quippe pars Ephesini Concilii secundi in Dioscori sententiam venit, nec legati tamen plurium judicio subscripsere. Quocirca Summus Pontifex majoris partis sententiam non tenetur amplecti; imo sive pauci, sive plures ad errorem deflexerint, munus est Apostolici Antistitis ad veram eos fidem revocare juxta illud, quod Petro dixit Christus; *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, & tu* (non unum, & item alterum, sed sive paucos, seu multos) *confirma fratres tuos*. Ita Damasus scribens ad Episcopos per Illyricum constitutos, numerum concilii Ariminensis magna libertate contempsit, illique tantæ multitudini unum Vincentium, & alios paucos opposuit, qui contra illius concilii sententiam dixerunt. Et Leo, cum Anatolius decretum Chalcedonensis synodi de Ecclesiæ Constantinopolitanæ primatu, sexcentorum triginta patrum consensione præferret, *Quasi*, inquit (2), *refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo. Nulla sibimet de multiplicatione congregationis concilia blandiantur; nec trecentis illis decem atque octo copiosior numerus sacerdotum comparare se audeat, vel præferre, cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures Ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum*. Hactenus Leo.

Non itaque, quod in humanis consessibus fit, plurium apud nos sententia prævalet. Quod si semel fidei causam ad humanas conjecturas, prudentiamque deducimus, verendum est sane, ne Ecclesiæ negotium ex divino humanum faciamus. Quin etiam certum est, qui probabili multorum judicio nituntur, eos fidei nostræ firmitudinem labefactare. Secundum quippe concilium generale centum quinquaginta patrum numero constitit, quartum vero patres habuit sexcentos triginta: utrumque tamen pari veneratione suscepit Ecclesia. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Pondus autem Conciliis dat summi Pontificis & gravitas, & auctoritas: quæ si adsit, centum patres satis sunt; sin desit, nulli sunt satis, sint quamlibet plurimi. Nec si major pars patrum vere sentiat, summus Ecclesiæ pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Christi procurationem pertinet, semperque pertinuit, ne Ecclesia in factiones duas dividatur. Nec Romanus unquam episcopus, si exemplum quæritur, contra patres concilii vere sentientes dixit. Ad secundam autem quæstionem nihil est, quod addere debeamus: nam argumenta ex adverso posita ex his, quæ diximus, facile diluuntur.

3. QUÆST. I. ARG. IN CONTR. Alia quæstio etiam existit, quæ non est ad exponendum facilis. Si enim concilium summi Pontifici auctoritate firmatum Spiritum sancto regitur fidei causis judicandis, ejus ergo definitiones ad sacram scripturam pertinebunt. Nam scriptura sacra vocatur, quæ Spiritu sancto afflante scripta est.

2. ARG. Hujus vero argumenti conclusionem vir apprime doctus, & qui tantos habebat in Theologia progressus, ut cum excellentibus Theologis compararetur, non est veritus me præsente concedere. Atque in hanc opinionem Gratianus quoque videtur descendisse, Divi Augustini testimonio confirmatus 19. distin. cap. *In canonicis*, ubi summorum Pontificum epistolas decretales canonicas scripturas esse dicit: eadem igitur ratione Concilii decreta in Canonicis scripturis habebuntur.

3. ARG. Sed & Innocentius de celebr. Miss. capite, *Cum Marthæ*, eandem sententiam videtur amplecti. Ait enim scripturam sacram asserere, quod injuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimonium alicujus nimirum vel Pontificis, vel Concilii est.

4. ARG. Ratio item his testimoniis consentit. Fides enim Catholica nihil credit, nisi quod est a Deo revelatum. Quod si Concilii decreta tenemur certa secundum fidem habere; ea sunt certe a Deo revelata, atque ex consequenti scriptura Canonica.

RESPON. AD I. At hæc opinatio quam sit inconsiderata, lector, vel me non docente, intellecturus est. Nam si symbolum Athanasii conciliive Niceni inter sacras literas refertur, cur nec in codicem sacrorum bibliorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros, qui decretales Pontificum Epistolas, synodorumque judicia continent, in sacris & canonicis habere absurdum est. Duplex enim discrimen inter sacros auctores, & summum Pontificem patresque concilii reperitur. Unum,

I 2 quod

(1) 3. *Reg.* 22. (2) *Ep.* 51. *ad Anatol.*

Digitized by Google

quod auctores facri ex proxima Dei vel revelatione, vel infpiratione fcribunt Catholica dogmata. Nec enim egent exteris ad fcribendum incitamentis, aut humana ratiocinatione e fcripturis aliis argumentantur, difquirunt, colligunt. At Concilium & Pontifex humana via incedunt, rationemque fequuntur: atque argumentando verum a falfo difcernunt. Non enim exiftimandus eft fummus Pontifex eam habere facultatem, quæ in Apoftolis, Prophetis, & Evangeliftis inerat, ut propofita unaqualibet de fide quæftione protinus dignofcere poffit, utra quæftionis pars vera falfave fit; fed adhibere prius confilium neceffe eft, & expendere utriufque partis argumenta: tum deinde fequetur auxilium Dei, quod videlicet opus eft, ut fummus Pontifex in recta fide contineatur. In Conciliis itidem non habent patres mox quafi ex auctoritate fententiam abfque alia difcuffione dicere: fed collationibus & difputationibus re ante tractata, precibufque primum ad Deum fufis, tum vero quæftio a Concilio fine errore finietur, Dei videlicet auxilio atque favore, hominumque diligentia & ftudio confluentibus.

Nam & Apoftolis, & Presbyteris in fynodum Hierofolymitanam congregatis non ftatim revelatum eft, quid effet in fidei caufa decernendum: fed facta eft prius, ut Lucas ait (1), magna conquifitio. Et in Nicæna fynodo, ut Rufinus tradit (2), per fingulos dies agitabatur conventus: nec facile aut temere de re tanta ftatuere audebant Patres. Evocabatur frequenter Arius in Concilium, & affiduo tractatu affertiones ejus difcutiebantur, & quid adverfum hæc teneri deberet, aut ftatui, fumma cum libratione quærebatur. Ita poft diutinum multumque tractatum firmiffima omnium fententia Arius condemnatus eft. Ex quo perfpicuum eft, non dormientibus & ofcitantibus Patribus Spiritum S. affiftere, fed diligenter humana via & ratione quærentibus rei, de qua differitur, veritatem. Alterum autem difcrimen eft, quod fcriptoribus facris, quemadmodum primo loco fufius explicuimus, Dei fpiritus adeft in fingulis. Etiam ne in minimis rebus? Etiam. At patribus fynodi Spiritus veritatis non eft præfens in omnibus; fed in rebus folum ad falutem neceffariis. Quod enim in fymbolo Athanafii dicitur, carnem & animam unum effe hominem, id non oportet verum effe, quamvis cum Athanafio Concilium Nicænum confenfiffet. Nam utrum homo partes illa complexæ fint, an non fint, ad Philofophiæ rationem pertinet, non fidei: quare Philofophorum quæftio eft, non fidelium. Synodus autem provincialis fub Stephano hujus nominis feptimo per errorem omnes ordinationes factas a Bonofo irritas effe decrevit, quod in Synodo Romana fub Joanne Nono jure reprobatum eft. Sed judicium rerum geftarum erat, non religionis fideique decretum. Hujufmodi funt ea, quæ in Clement. Paftoralis, de fent. & re judic. transfiguntur. Non enim ad fidem & religionem attinent. Quocirca licet erraffet Clemens, quod Bucerus contendit, nihil inde concilii auctoritas labefactaretur. Tametfi Clementina illa Clementis eft, non concilii. Verum Pontificum & Conciliorum eadem caufa eft. Sixtus Quartus docuit, D. Catharinam Senenfem Stigmata non habuiffe, non defuit qui contra judicarit. Neutrius Pontificis judicium ad Chrifti Ecclefiam fpectat: utrumque aut probare aut improbare fine fidei difcrimine poffumus. Sed valeant ftulti, qui de rebus nihili digladiantur. Nos enim hic exempla ponimus, ut lector intelligat, aliter auctores facros effe habendos, aliter conciliorum patres: illos ubique vera dicere; hos poffe in parvis errare. Ita quod Chriftus Ecclefiæ fuæ pollicitus eft, Spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum eft, ut diferte Auguftinus docet, & in commentariis fuper Joannem, & in actis contra Felicem libro fecundo. Nec enim rogavit Chriftus, ne deficeret Petro aut Philofophiæ, aut rerum geftarum cognitio & veritas, fed ne deficeret ei fides.

Forfitan quifpiam dixerit; Nonne igitur concilii Hierofolymitani decreta facra fcriptura funt? Facta eft enim magna conquifitio: dictum eft autem fcripturæ facræ auctoribus minime convenire, ut difquirant, & humanitus ratiocinentur.

Item (nam & hoc dicet aliquis) fi fummus Pontifex & concilia, nifi diligentiam adhibeant, errare poffunt: cum nobis non conftet, fummus Pontifex patrefque Concilii præftiterint fe diligentes, & induftrios, ut via & ratione procederet inquifitio, ne conftabit quidem an erraverint. Ita quæcunque definierint, erunt incerta.

Ac primus quidem fcrupulus facilius eximitur. Quemadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent, non qua Pilatus dixit, fed qua fcripfit Evangelifta; fic & concilii Hierofolymitani definitio facra fcriptura eft, quod Lucas eam reliquis hiftoriæ fuæ partibus contexuerit. Ut e contrario verba Petri, quæ refert Clemens non funt de canone, quoniam Clemens fcriptor facer non fuit. Quæ caufa idonea eft, ut Canones Apoftolorum, quos idem Clemens fcripfiffe fertur, in libris canonicis non habeantur, tametfi Damafcenus lib. 4. cap. 18. in cathalogum, ut videtur, facrorum librorum referat, & Epiphanius ad hærefim poftremam refellendam Apoftolorum conftitutiones divinam fcripturam vocet. Loquitur autem fine dubio de his conftitutionibus, quæ in facris Bibliis fcriptæ non funt. Sed alia eft illa, cum veritas ipfa limatur in difputatione, fubtilitas: alia cum obiter & in transcurfu ad vulgarem quandam opinionem accommodatur oratio. Quamobrem ut fapientes, ita nos hoc loco verbis Ecclefiafticis utimur, ut eos folum, qui Spiritu dictante fcripti funt libri, facros & canonicos appellemus.

Alter

(1) *Act.* 15. 7. (2) *lib.* 10. *Hift. Eccl. c.* 2.

Alter vero scrupulus ità Sylvestri animo resedit (1), ut vix eum inde pellere potuerit; meliusque fuisset occulere, quam stimulare cæteros, quo ipse scrupulo pungebatur. Ac sunt etiam, qui non obscure dicant, quod si quando Romanus Pontifex in definitione fidei erravit, inde evenire potuit, quod non tantam, quantam debeat, adhibuit diligentiam, antequam sententiam proferret: quoniam vel rem non plene examinavit, vel non eos, quos oportebat, consuluit. Quibus si objicias, Apostolicam Sedem errare in fide non posse, fatentur id quidem; sed ajunt, Sedis Apostolicæ nomen non solum Summum Pontificem significare, sed ipsum, ut facit ea, quæ ad cathedram spectant, hoc est quatenus non ex suo, sed ex consilio bonorum virorum & doctorum procedit: Ita Sedis Apostolicæ judicia intelligi, non quæ occulte, malitiose, inconsulte, per solum Romanum Episcopum, aut etiam cum paucis sibi faventibus proferuntur; sed quæ ab eo ex consilio plurimorum virorum sapientum plane prius re examinata prodeunt. Quæ res ut de Conciliis quoque dicatur, subsunt omnino causæ eædem, quas dixi paulo ante. Non enim existimare debemus summum solum Pontificem, cum dormierit, errare, cum non dormierit, verum dicere, Patres autem, sive dormiant, sive vigilent, semper recta ingredi, & clausis, quod ajunt, oculis vel in tenebris obscura cernere. Commune est, crede mihi, omnibus Ecclesiæ judicibus, ut, si decreta ediderint temeritate quadam, sine judicio, repentino quasi vento incitati, nihil omnino conficiant, quod solidum, quod grave, quod certum habeatur. Ea par est & gravia & certa in Ecclesia haberi, quæ judicio, considerate, constanterque edita sint. Quamobrem qui sive Pontificum, seu Conciliorum diligentiam in Fidei causa finienda in dubium vocant; eos necesse est omnia Pontificum judicia, ac Conciliorum infirmare. Nos igitur scrupulum illum posteriorem, si cui infixus est, aliter ex animo evellemus. Nam Deus suaviter disponit omnia, simulque prospicit, & finem, & media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuiquam æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificavit, eosdem & justificavit, & vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omnino, cum Ecclesiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus, deesse non potest, quominus tribuat Ecclesiæ preces, cæteraque præsidia, quibus hæc firmitas conservatur. Nec vero dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque usuvenire; ut qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam Philosophorum pronunciatum est, & Theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obsecro, Latiniores, interdum cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatius, quam hi solent, nos plerunque differimus, sed nonnunquam quas sententias à scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus, ne dicendi forma penitus immutata, discessisse a schola videamur.

Itaque præstat semper Pontifex, quod in se est, præstatque Concilium, cum de fide pronuntiant: caditque causa, si quis e nostris aliter existimat. Quemadmodum enim, si Christus Petro diceret, *Ego rogavi pro te, ne deficiat charitas tua*; certo certius intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces, cæteraque auxilia opportuna illi impetrasse, quæ sunt ad charitatis conservationem necessaria: ita cum dixit, Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, procul dubio intelligimus id a Patre suo consecutum, ut quæ ad rectum de fidei quæstione judicium pertinerent, ea adessent Petro omnia, sive a Deo, sive ab homine expectarentur. Quod si Deus in sequentem annum frugum abundantiam polliceretur, ecquid stultius esse posset, quam dubitare, an ne homines semina terræ mandaturi sint? Certe si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus non solum propitias cœli conversiones, quibus omnia, quæ terra gignit, uberiora proveniunt, sed agricolarum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex rebus facile comprehenditur, cum spiritum veritatis Christus Apostolis, eorumque successoribus in fidei judicio promiserit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controversiis finiendis fuerit necessarium. Ac si semel hæreticis hanc licentiam permittimus, ut in quæstionem vocent, num Ecclesiæ judices eam diligentiam & curam exhibuerint, quæ opus erat, ut quæstio via, & ratione finiretur: ecquis adeo cæcus est, qui non videat, omnia mox Pontificum, Conciliorumque judicia labefactari? Porro si illud in quæstionem veniat, nec certis argumentis confirmari possit; at hæc res tamen Theologis constituta sit ac definita, concilia, quoquo modo se habeant, si a summo Pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quamquam, me quidem judice, absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perveniri. Ita nunquam ego admittam, aut Pontificem, aut Concilium diligentiam aliquam necessariam quæstionibus fidei decernendis omisisse. Id, quod privato cuicunque alteri homini accidere potest, ut nec diligentem navet operam ad disquirendam veritatem, & ut navaverit, integrumque se se in ea re præstiterit, erret adhuc tamen, quamvis erroe sine culpa sit. Error autem, vel inculpatus, ab Ecclesia Dei longissime abest, quemadmodum libro superiore constituimus. Quæ res abunde magno argumento est, ut nec Pontifex, nec Concilia necessarium quicquam in deliberando prætermiserint. Fac enim, quidpiam ex necessariis omissum esse: tum rogo, an fideles his, qui

 de

(1) *In verbo fidei §. ult.*

de fidei quæstione judicarunt, tantisper parere debeant, dum illorum negligentia innotescit Ecclesiæ. Parere debent, ajunt. Jam igitur eo tempore, errantibus judicibus, errabit Ecclesia. Sine vitio suo, inquis, Ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, ut dictum est, ne hunc quidem errorem admittere in Dei Ecclesia debemus. Quid quod si semel de diligentia judicum dubitamus, novum examen, judiciumque semper recens postulabitur, ut de diligentia adhibita, vel non adhibita censeatur. Concedamus ergo judicibus a Deo in Ecclesia constitutis nihil eorum deesse posse, quæ ad rectum, verumque judicium sunt necessaria. Quibus explicatis facile intelligitur, ut ad tertiæ hujus quæstionis caput recurramus, nec Pontificum, nec Conciliorum decreta sacræ scripturæ partes esse: id quod in primo argumento objiciebatur.

2. Refellitur. Dicamus igitur ad ea, quæ in secundo argumento sunt dicta; ubi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus. Cui errori causam fortasse præbuit codex quispiam depravatus. Augustini enim vera lectio sic habet: *In canonicis scripturis Ecclesiarum Catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur. Inter quas*, scilicet Ecclesias, *sane illæ sunt, quæ Apostolicas sedes habere, aut Epistolas accipere meruerunt*. Est autem sensus hujusmodi: in judicio librorum Canonicorum primum videndum esse, quid Ecclesiæ Catholicæ sentiant; sed inter Catholicas Ecclesias illarum esse testimonium præferendum, quæ vel fuere sedes Apostolorum, ut Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam Epistolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Augustinus loquebatur de Epistolis Pontificum Decretalibus, ut Gratianus falso existimavit. Id quod ante nos quidam etiam alii viri diligentissimi deprehenderunt.

3. Dissolvitur. Tertio vero argumento occurri potest in hunc modum: Leges Pontificias quandoque sacras appellari, ut a legibus principum discriminentur. Atque hoc sensu sacram scripturam vocavit Innocentius. Sic forsitan divina lex vocatur Canonica, humana vero civilis, de juram. calum. cap. 1. ut Cardinalis Hostiensis, Andreas Barbatius Siculus, & alii jurisperiti notaverunt, & Glossa cap. *Ex diligenti*, de Simonia. Atque adeo Innocentius Quartus cap. *Cum de diversis*, de privil. in 6. non obscure jus Canonicum divinum vocat, civile autem humanum. Et legem Canonicam, sacram ac divinam appellat Justinianus in Authen. *ut Clerici apud proprios Episcopos*, §. *si vero*. Quam rem sciolus fortasse quispiam ignorans 20. dist. c. *De quibus*, ubi lectio vera habebat: *Ad divina recurrite scripta canonica*, loco hujus postremæ vocis substituit *græca*. Nihil enim minus Innocentius eo capite agebat, quam in Ecclesiasticis causis judicandis ad Græca Bibliorum exemplaria judices mittere. Alioqui cur non etiam ad Hebræa? Nec vero simile est, in causis Ecclesiæ decernendis scripta canonica esse ab Innocentio prætermissa; quin post divinam scripturam secundo ea loco posuit etiam ante Sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in ea distinct. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura Canonum sacra & divina quandoque nuncupetur. Sed nos alio sensu de scriptura sacra loquimur. Quamquam ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verb. Apost. inquientis, *Injuria est pro martyre orare, cujus debemus precibus commendari*.

Ult. refutatur. At postremum argumentum sic facillime refutatur: Duplex conclusionum genus posse in Concilio definiri. Unum est earum, quæ sunt propriæ Theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem creditis, vel alio credito, alio lumine naturæ cognito colliguntur. Alterum autem genus est earum quas Spiritus Sanctus ipse revelavit quidem Apostolis, Evangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perinde manifestum, a synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis, ad fidem spectant secundario, & ut ita dicam, mediate. Quare, quod suo postea loco fuse sumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quod ex consequenti negat principium, unde illæ conficiuntur. Quæ vero sunt posterioris generis, proprie, & per se ad fidem pertinent: nec has a Pontificibus, aut Conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias scripturas sacras Ecclesiam aut habere nunc, aut deinceps habituram, præter scripturas *populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea*: Non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ Pater Filio suo Unigenito Ecclesiæ declaranda commisit, primum ipse Filius Apostolis revelavit, deinde eadem ut invulgarent jussit. *Vos*, inquit, *dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis*, Joan. 15. Et rursum, *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis*, Jo. 14. Et iterum, *Cum venerit spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Ioannis 16. Hi enim fuere novi Testamenti ministri, *qui revelata facie gloriam Domini speculati sunt*, secundæ ad Corinthios 3. Hi fuere ministri sermonis ut Lucas capite Evangelii primo testatur. His quoque dictum est, *Docete omnes gentes ea servare, quæcunque præcepi vobis*, Matthæi ultim. Omnem ergo Fidei veritatem vel a Christo, dum in terra degeret, vel a Spiritu sancto Apostoli postea acceperunt, eamque juxta præscriptam legem aut scripto, aut verbo Ecclesiæ tradiderunt. Hinc enim est, quod Irenæus, Hieronymus, Augustinus adversum hæreticos semper id agunt, ut videant, an illorum nova dogmata congruant cum antiqua traditione & fide. Et si quas scripturas novas hæretici proferant, si se Apostolos aut Prophetas confingant, statim novitatis odio exploduntur. Itaque post Apostolos, & eos, qui ab Apostolis probati sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed sive

Digitized by Google

sive summus Pontifex, seu concilia, primum de vero sensu, & interpretatione scripturarum judicant, ut in Concilio Tridentino sessione tertia definitur. Et absurdum est sane, ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei a verbis hominum, sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id igitur ante omnia Conciliis tribuamus. Deinde & illud, quod veras & legitimas Christi, & Apostolorum traditiones via, & ratione investigant. Rursum, quaenam conclusiones his cohaereant, quae contra dissideant, certa complexione, & connexione conficiunt. Consulunt autem in hujusmodi rebus finiendis non sacras literas modo, verum etiam Apostolorum instituta, priora Concilia, summorum Pontificum decreta, Sanctorum veterum scripta, Scholasticorum Theologorum dogmata, rectam Philosophiae rationem. Breviter, causam, de qua differitur, in eos locos conjiciunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad Fidei Theologiaeve solvendas quaestiones. Novas autem revelationes & scripturas sacras quaerere, Judaeorum est, qui recentes etiamnum Prophetas praestolantur.

4. Quaest. Alia etiam quaestio valde difficilis ex his, quae diximus, oritur. Si non omnia in Conciliis certa sunt, (nec enim in singulis Spiritus Sanctus Conciliis assistit) ecqua via & ratione vestigabimus Conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementina unica de summa Trinitate, & fide Catholica ea opinio tanquam probabilior eligitur, quae habet, in baptismo gratiam, & virtutes infundi. Pari ergo causa & in aliis Conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in cap. *Firmiter, de summa Trinitate, & fide Catholica*, Patres Concilii Lateranensis, *Firmiter*, inquiunt, *credimus, & simpliciter confitemur, quod unus est solus verus Deus creator omnium, visibilium, & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam*. At non est fidei adversum, Angelos ante mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in prima oratione de natali Domini, Basilius in exam. congessione prima, Damascenus 2. lib. cap. 3. Ambrosius in exam. lib. 1. c. 5. Hieronymus in comment. super 1. cap. Epist. ad Tit. Cassianus collat. 8. cap. 7. Unde & Augustinus libro de civit. Dei 21. cap. 32. nec D. Thomas 1. par. qu. 61. artic. 3. hanc opinionem Fidei esse contrariam putaverunt. Ac Concilium illud Lateranense Thomas viderat, imo in illud ipsum caput ediderat commentaria: non ergo Conciliorum aut definitiones, aut Fidei confessiones certae sunt, sed Patres, etiam cum asserunt se firmiter quicquam, & profiteri & credere, nihil omnino definiunt, quod fideles sequi teneamur.

Huic quaestioni illud primum dandum est, non sat esse, ut Conciliorum, & Pontificum judicia firma esse credantur, in divino officio publice a tota etiam Ecclesia celebrari. Nec enim historiae, quibus martyrum & confessorum gesta narrantur, quamvis per summum Pontificem, aut Concilium approbatae sint, fidei decreta sunt: sicut ne opuscula quidem doctorum Ecclesiasticorum, quae probantur a synodo Gelasii Papae, decimaquinta distinctione, cap. *Sancta Romana*.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statim si quicquam juris Canonici volumine continetur, Fidei dogma esse credendum. Nam, ut libro huic proximo apertius ostendemus, nonnulla habentur in Epistolis decretalibus, quae fidei Catholicae decreta non sunt, idque ipsum nunc ex Clementina unica de summa Trinitate diserte ostendebamus. Quod non in hac solum Clementina existimandum est intervenisse, sed idcirco hic admoneri nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credamus posse contingere. Id vero tum maxime, cum aut verbis opinandi utuntur judices, aut responsa non ad totam universalem Ecclesiam, sed ad privatas Ecclesias, & Episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantum casu de fide pronunciare, ubi judicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippe Fidei judicibus a Deo constitutis non propter Ecclesias privatas promissa & concessa est, quae singulae errare possunt, sed propter Ecclesiam universalem, quae errare non potest. Itaque summorum Pontificum conciliorumque doctrina, si toti Ecclesiae proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tum vero de fidei causa judicium est. Sed animadvertendum est diligentius, & quae natura rerum sit, de quibus judicium est, & quae verborum proprietas & pondus. Nimirum enim Ecclesiasticae doctrinae, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia judiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De qua re quoniam in duodecimo libro sumus longe lateque disputaturi, nunc dicere non est operae pretium. Id dicimus, nec omnia, quae aut juris, aut Conciliorum volumina continent, doctrinae Christianae esse judicia, nec omnia rursum doctrinae judicia, Fidei censuras esse. Multa siquidem ad sanam Ecclesiae disciplinam attinent, quae Fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, qua conciliorum de fide judicia internosci queant? Erit plane. Prima, & ea quidem manifesta, si contrarium asserentes pro haereticis judicentur. Cujus rei exempla habes capit. *Damnamus, de summa Trinitate*, & cap. *Unico, de summa Trinitate* in 6. & Clement. unic. *de summa Trinitate*, §. 2. Altera nota est, cum in hanc formam synodus decreta praescribit: *Si quis hoc aut illud senserit, anathema sit*, qualia permulta sunt in Concilio Toletano primo, & in synod. Trident. Tertia est, si in eos, qui contra dixerint, excommunicationis sententia ipso jure fe-

natur. Exemplum est de hæreticis, cap. *Cum Christus*, &c. *Ad abolendam*, in Concilio tamen Trident. sess. habita 11. Octobris Anni 1551. de Eucharistiæ Sacramento definitum est, confessionem Sacramentalem Eucharistiæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinus, *Si quis*, ait synodus, *contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat*. Sed hoc propter periculum cautum est: erat enim opinio contraria perniciosa, ideoque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maxime refertur. Nam quod sententia Cajetani non fuerit pro hæretica condemnata, & nos testes sumus, qui Concilio interfuimus, & contextus ipse demonstrat, habet enim Canon 11. idemque postremus in hunc modum: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit*. E vestigio autem adduntur mutata dicendi forma hæc verba, *Et ne tantum Sacramentum*, &c. Ubi vides Cajetani sententiæ anathema non dici, sed quoniam non solum falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: & propter periculum, publicam præsertim prædicationem & disputationem interdici. Quarta, si quicquam expresse & proprie a fidelibus firmiter credendum, aut tanquam dogma Fidei Catholicæ accipiendum dicatur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelio doctrinæve Apostolorum contrarium. Dicatur, inquam, non ex opinione, sed certo & firmo decreto. Licet enim opinio Durandi reprobetur, cap. *Gaudemus, de divortiis*: sed qui dixit, *Verum absonum hoc videtur & inimicum fidei Christianæ*, is noluit hæreseos illum condemnare. Verbum enim, *Videtur* judiciorum infirmat certitudinem. Porro autem, quæ in Conciliorum vel Pontificum decretis vel explicandi gratia inducuntur, vel ut objectioni respondeatur, vel etiam obiter & in transcursu præter institutum præcipuum, de quo erat potissimum controversia; ea non pertinent ad fidem, hoc est, non sunt catholicæ fidei judicia. Exempli causa ponamus aliquid, quod positum in una re, transferri per multas possit. Quod in capite *Firmiter, de summa Trinitate* dicitur, Angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cum post decretalem illam nonnulli & Philosophi & Theologi falso quidem, sed citra hæreseos notam contrarium asseruerint. At enim, ut explicaret synodus, id quod fides Catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilium & invisibilium, adjecit, corporalium & incorporalium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratia adjectas esse constat. Ac quemadmodum Concilium sumpsit id, quod & verum, & longe, longeque plurimum probabile erat, Angelos ut invisibiles, ita quoque incorporeos esse; sic forte & illud accepit, Angelos & mundum simul esse congenitos. Non enim eo temporis hoc agebatur, ut Gregorii Nazianzeni, & aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinationem hanc tueri in præsentia velim. Non enim dubito, eam hoc sane tempore temere & inconsiderate, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, qua in re operæ pretium me Theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolute & simpliciter in Conciliis affirmantur, fidei decreta esse. Cujus rei exempla, si opus esset, permulta facile promerem: sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quarta quæstione satis.

5. QUÆST. 1. ARG. Postrema vero quæstio animum pulsat, An concilia in moribus errare possint. Nam si quis ait, habet imprimis argumentum illud, quod Dominus solum rogavit pro Petro, ne deficeret fides ejus: in aliis ergo, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare Ecclesia poterit.

2. ARG. Deinde nihil a Catholicis certa fide creditur, quod non sit idem divinitus Ecclesiæ revelatum: quicquid ergo definiat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attinet, non oportet certa fide credi.

3. ARG. Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem Ecclesiæ detrahere sine fidei discrimine possumus. Compertum est autem, eam rem ad mores spectare: errare igitur Ecclesia in morum judicio potest. Illud vero Thomæ (1) & Antonini (2) testimonio comprobatur, qui non ajunt certo & firmiter, sed pie credendum esse Ecclesiam in re hujusmodi non errare. Nam quod absolute possit, illa ratio confirmat, quod in id genus judiciis Ecclesia hominum eorum testimoniis innititur, qui & fallere & falli possunt. Jam si Concilium, cum de Theologiæ dogmate censet, non certis & exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certe dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergo ambigua summo Pontifici habebitur, ut qui cum hominem quemvis in divorum numerum refert, incertis mediis & argumentis nititur.

4. ARG. Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diversis institutis & regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubie pertinet. At dubium non est, aliquos Ordines non modo inutiliter, verum noxie etiam approbatos. Etenim in tam multis & ordinibus & institutis usque adeo religioni incommodatum est, ut inter reliqua majorum remedia hoc etiam a synodo generali jure ac merito expectarent viri pii, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis Ordinibus, cæteri omnes exploderentur. Falsum est ergo aliquando & imprudens de moribus Ecclesiæ judicium: siquidem id quandoque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidam auctoritatem

(1) *Quodlib. 9. art. ult.* (2) *3. part. tit. 12. cap. 8.*

Digitized by Google

tatem ecclesiasticam infirmare pergunt, tantum in judicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed quoniam quædam Ecclesiæ de moribus judicia sine dubio certa sunt, quæ sint illa, repetendum altius videtur.

Omnis de rebus Theologicis duplex est quæstio. Unum genus est, quod ad contemplationem & rerum cognitionem pertinet: alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit.

Atque etiam alia divisio est Theologicæ quæstionis. Nam & una est, cujus cognitio & explicatio ad salutem est necessaria: est & altera, cujus ignoratio sine pietatis salutisque jactura esse potest. Non enim in Theologia semper de necessariis agitur, sed interdum etiam de his, quæ utilia esse videntur, quamvis non sint adeo necessaria.

Multa sunt autem & in superioribus libris, in hoc etiam adversum eos disputata, qui de Ecclesiæ auctoritate in fidei judiciis parum recte sentirent; atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ vero auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter Ecclesiæ, conciliorum, sedisque Apostolicæ judicia: propterea quod connexa hæc & colligata sunt, quemadmodum esse videmus humanum corpus & caput. Itaque quæ erant ecclesiasticæ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad judicium morum, de quibus jam diu loquimur, nunc dicenda sunt.

1. Concl. Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrina eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius: an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utraque specie accipere oporteat, an panis potius species sola satis sit: quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hac ergo & aliis id genus controversiis Ecclesiæ decretum certum est. Itaque si quid necessario vel agendum, vel vitandum firmo judicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpe ante dictum est: in doctrina ergo morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii, judices, & doctores Ecclesiæ a Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maxime, quod Dominus Petro inquit (1), *Pasce oves meas*, & Paulus (2) dedisse Deum pastores & doctores, ait, *ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrinæ*. At si errarent in moribus ejusmodi, non pascerent salubriter oves. Non enim moralis doctrina minus exigitur ad pastum ovum Christi salutarem, quam fidei disciplina. In his igitur Ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quod Dominus apud Joannem pollicitus est (3) Spiritum doctorum Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, & quæ ad contemplationem pertinet, & quæ ad actionem: in utraque ergo definienda Spiritus docet Ecclesiam.

Præterea Apostolus in priore ad Timotheum epistola cap. 3. *Hæc*, inquit, *scribo tibi, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis*. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magna ex parte spectare perspicuum est. Est ergo Ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solum, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat: nimirum, ut sciamus, quomodo oporteat nos in domo Dei conversari.

Præterea si Ecclesiæ pastores, in concilium præsertim congregati, leges & præcepta vitæ sinistre interpretarentur, ut videlicet quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, aut quæ contra minime essent necessaria, hæc esse necessaria definirent: cum Christus dixerit, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisei, quæcunque dixerint vobis facite*; & rursum, *Qui vos audit, me audit*; Ecclesia certe pastores errantes sequens, juxta quod illi præscriptum est, hujus erroris Christum præcipuum haberet auctorem. Ad hæc si lex Evangelica manca & imminuta non fuit, ut revera non fuit, eos omnino mores præfinivit, qui essent ad salutem necessarii. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis, eorumque successoribus suggerit, quæcunque Christus dixit nobis: in præceptis ergo vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Matthæi 16. *Tibi*, inquit Dominus Petro, *dabo claves regni cœlorum*. Regnum autem cœlorum utraque ignoratione clauditur, & fidei, & morum. Ecclesia ergo utrasque quæstiones aperire Christo auctore potest, utrosque modos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attineant. Huc enim illud accedere credendum est, *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cœlis*. At, inquis, intelligitur clave non errante. Bene vero. Sed aliud est de privatis pastorum judiciis disserere, quæ negligere etiam aliquando possumus, aliud de Ecclesiæ communibus, quæ perinde ut Ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cum Pontifex, quicumque ille sit tandem, quicquam privatim agit, solvitque, aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest, & abuti clavium potestate. At cum publica sunt totius Ecclesiæ judicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, Ecclesiæ totius communes judices, quales sunt concilii Patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi

1) *Joan. 21. 17.* (2) *Ad Eph. 4. 11.* (3) *Joan. 16. 13.*

Digitized by Google

modi errorem Christiana tota plebs in ignoratione veritatis ad vitam instituendam necessariæ versetur.

Præterea Concilium Constantiense sess. 13. condemnat ut hæreticos eos, qui dixerint, Ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub una specie tantum. Et Martinus Quintus in literis, quibus concilium approbavit, qui hoc ecclesiæ institutum damnant, eos definit tanquam hæreticos, vel sapientes hæresim coercendos. Ecclesia igitur in morum hujusmodi judiciis non errat, atque ex consequenti ne concilia quidem summi Pontificis auctoritate firmata.

2. Conc. Hujus vero conclusionis & altera consectaria esse videtur, Ecclesiam, cum in re gravi quidem, & quæ ad Christianos mores formandos apprime conducat, leges toti populo dicit, non posse jubere quicquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium sit. Non ego hic omnes Ecclesiæ leges approbo: non universas pœnas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejusmodi leges esse, in quibus si non aliud præterea quicquam, at prudentiam certe, modumque desideres. Id ergo dico, summorum Pontificum, Conciliorumque præcepta, scita, sanctiones omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim Ecclesiæ consuetudo, quod modo ex concilio Constantiensi afferebamus, Evangelio adversari non valet, ergo ne Ecclesiæ quidem lex Evangelio adversabitur.

Deinde Ecclesia non potest definire, quippiam esse vitium, quod honestum est, aut contra honestum esse, quod est turpe: ergo nec sua edita lege probare quicquam, quod Evangelio, rationive inimicum sit. Si enim ecclesia expresse vel judicio, vel lege lata turpia probaret, aut reprobaret honesta, hic jam nimirum error non solum fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodammodo adversaretur, quæ omnem virtutem probat, universa vitia condemnat. Accedunt illa, *Quæcumque dixerint vobis facite*; &, *Qui vos audit, me audit*. Quibus præcipimur Ecclesiæ legibus obtemperare. Ita si errat illa, Christus nobis erroris auctor erit. Quæ qui videat, non modo indocte verum etiam impie faciat, si Ecclesiam in morum doctrina errare contendat: præsertim si mores & præcepta vivendi sint ad salutem necessaria. Quæ autem ratio id de se Ecclesia convincit, eadem convincit de Concilio, in quo universalis Ecclesiæ auctoritas residet. Quare quemadmodum concilium falsa plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda. Proponere, inquam, firmo, certoque decreto, quo omnes & ad credendum, & ad faciendum sub æterna pœna obligantur.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam Ecclesiæ consuetudinem esse malam, vel aliquam ipsius legem injustam, non ausim definire. Nam licet Concilium Constantiense sessione 13. statuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, Ecclesiam errare in more communicandi plebem sub una specie tantum: at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opusculo de auctoritate Papæ, & Concil. & in Apologia cap. 20. & 21. Turrecremata item tertio libro, cap. 32. & 33. Concilium mutilum sine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quamquam id multis quidem argumentis suadere nituntur: sed apud me illud est maximum, quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. Cum ergo sola auctoritas deponendi Pontificem hæreticum, & aut eligendi, aut decernendi catholicum sit Ecclesiæ necessaria in casibus, quibus Ecclesia concilium sine capite cogere jure suo potest; nihil causæ est, cur ampliorem potestatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt, vel electo Pontifice catholico, qui non erat, vel definito certo, cum inter multos, quisnam esset verus Pontifex, dubium erat. Adde, quod, ut supra dictum est, concilii dogmata non sunt firma, nisi a Romano Pontifice confirmentur. Quando ergo concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Præterea Martinus Quintus in literis, quibus concilium probat, non simpliciter probat illum articulum: sed solum definit, eos, qui docuerint Ecclesiam in consuetudine ejusmodi errare, esse vel ut hæreticos, vel ut sapientes hæresim condemnandos. Quod ergo Martinus Concilio præsidens non est ausus nomine hæreseos condemnare, id ego graviore censura accusare non audeo, nec debeo. Quod si in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in Concilio Constantiensi erat controversia, tanta fuit Martini modestia, quanto nos modestiores esse oportet in aliis erroribus condemnandis, qui consuetudini Ecclesiæ minime ad salutem necessariæ refragantur? Morem circumgestandi solemni processione per vias publicas Eucharistiæ sacramentum Lutherani reprobant. Si originem erroris & principium spectes, hæresis tibi erit. Nam ideo illi morem hunc circumferendi Sacramenti rident, quia veram Christi præsentiam in Sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contempleris, hæresim sapit, temeritas & impudentia est. Quamvis enim multis nominibus hic error est notandus, non tamen est hæresis, cum etiamsi in hac consuetudine erraret Ecclesia, non proinde in gravioribus rebus ejus periclitaretur auctoritas. Qua causa Concilio Tridentino fuit, ut canonem sextum de Eucharistiæ sacramento caute formarit in hæc verba: *Si qui dixerit, in sancto Eucharistiæ sacramento Christum non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, nec in processio-*

cessio-

Digitized by Google

ceſſionibus ſecundum laudabilem Eccleſiæ conſuetudinem ſolemniter circumgeſtandum, *anathema ſit*. Non enim eos anathemate ſimpliciter percellit ſynodus, qui ritum illum Eccleſiæ reprehenderint, ſed qui idcirco hoc faciunt, quia nec præſentiam corporalem Chriſti in Euchariſtia admittunt, atque adeo ne ipſius quidem adorationem & cultum. Atque hæc eadem fortaſſe cauſa Martinum quintum impulit, ut qui reprehenderent Eccleſiaſticam illam conſuetudinem impartiendi Euchariſtiam populo ſub una ſpecie, eos non ut hæreticos, ſed ut ſapientes hæreſim condemnarit. Cum enim ſub utraque olim ſpecie plebs ſacramentum Euchariſtiæ acceperit, idque Apoſtolorum auctoritate & uſu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an vetus ille Eccleſiæ mos novo eſſet præferendus. Sed quoniam Uvicleffiſtæ idcirco aſſerebant Eccleſiam errare, quia exiſtimabant neceſſarium eſſe plebi ad ſalutem, utramque Sacramenti ſpeciem ſumere, huc detorquentes illa Domini verba, *Niſi manducaveritis*, & cætera: prudentiſſime Martinus quintus vituperationem Eccleſiaſtici novi moris non dixit hæreſim, ſed hæreſim ſapere. Eſt quoque illud argumentum grave, cur hujuſmodi erroribus hæreſeos nota non inuratur, quod ut poſtea dicemus, non eſt hæreticum credere, Eccleſiam hominibus in divos referendis errare poſſe. At jubet Eccleſia interdum divos, quos hujuſmodi honore afficit, peculiari die feſto, & cultu colere: non eſt igitur hæreſis aſtruere, in hac de uno, aut altero divo colendo lege ac conſuetudine Eccleſiam errare. Sed intelligendum eſt, Eccleſiæ mores quoſdam a Chriſto & Apoſtolis Eccleſiæ traditos, in quibus qui Eccleſiam errare diceret, hic erroris ejus Chriſtum & Apoſtolos auctores faceret. Quamobrem hæreticus cenſeretur ut Iconomachi, qui Eccleſiam in veneratione & cultu imaginum errare aſſeruerunt. Alii vero mores ſunt poſt Apoſtolos inducti, in quibus quamvis Eccleſia erraret, non propterea fides periclitaretur. Sine periculo igitur hæreſeos teneri poteſt, Eccleſiam in aliqua lege & more poſſe errare. Sed de ſecunda concluſione hactenus. Sit tertia concluſio.

Conc. 3. In moribus non toti Eccleſiæ communibus, ſed qui ad privatos homines vel Eccleſias referuntur, errare per ignorantiam Eccleſia poteſt, non in judicio ſolum rerum geſtarum dico, ſed in ipſis etiam privatis præceptis & legibus. Cum quis enim occulte una uxore habita, alteram ducit publice, jubet illi Eccleſia, ut priore relicta, poſteriorem accipiat. Qua in re ſine dubio fallitur, & id præcipit homini, quod rationi Evangelioque adverſum eſt. Hujus vero concluſionis veram & idoneam cauſam Innocentius tertius reddidit in cap. *A nobis* de ſentent. excom. in hæc verba: *Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur: judicium autem Eccleſiæ nonnunquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpe contingit, & falli: propter quod contingit interdum, ut qui ligatus eſt apud Deum, apud Eccleſiam ſit ſolutus; & qui liber eſt apud Deum, Eccleſiaſtica ſit ſententia innodatus*. Hactenus Innocentius. Hæc autem, quæ perſpicua eſſe videntur, breviter & ſine diſceptatione dijudicanda ſunt. Nec enim omnia nos, ut quæramus, exponimus: ſed ut explicemus. Hoc itaque loco non tam concluſio, quam concluſionis cauſa conſideranda eſt. Nam inde liquet, id quod eſt animadverſione digniſſimum, certa & firma Eccleſiæ decreta eſſe non poſſe, quæ non certis & firmis principiis ac fundamentis innitantur. Quocirca ſi vel unum ex his, a quibus Eccleſiæ judicium pendet, incertum eſt, certum Eccleſiæ decretum eſſe non poteſt, ſive quæſtio ſpeculativa ſit, ſeu practica: ſic enim noſtri loqui ſolent. Concluſio quippe, ut in dialecticorum proverbio eſt, debiliorem partem ſequitur, & ſi unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illa parte debilitari neceſſe eſt (1). Qua ex re facile intelligitur, Eccleſiæ judicia, quæ ab incertis hominum teſtimoniis proficiſcuntur, infirma eſſe ad certam & exploratam faciendam fidem. Quale illud eſt, quo ſanctum aliquem divorum catalogo adſcribendum cenſet. Nec tamen impune licet hujuſmodi decreta in dubium revocare; quin temerarium & irreligioſum eſt, in divis conſecrandis Eccleſiæ abrogare fidem. *Injuriam enim facit Martyri, qui orat pro Martyre*, ut capit. *Cum Marthæ*, de celebr. miſſ. Innocentius tradit: injurius ergo eſt, ac multo etiam magis, qui Martyrum catalogo aſcriptum e divorum numero rejicit. Id quoniam temere & inconſiderate faciet, jure profecto ab Eccleſia punietur.

Mox etiam ſi unum aliquod hujus generis decretum in quæſtionem veniat, certe Hieronymi, Ambroſii, Auguſtini, ac reliquorum ſanctitatem ſine crimine in quæſtionem vocare poterimus: atque adeo aſſerere, illos cum dæmonibus condemnatos. Ita poſſes eos maledictis concidere, ac vexare contumeliis, quæ omnia aures ſane fidelium perhorreſcunt. Quod ſi viris juſtis in divorum catalogum reponendis Eccleſia erraret, nimirum non eſſet valde abſurdum, divorum omnium cultum ab Eccleſia explodere, eorum qui poſt Clementem conſecrati ſunt. Quo quid aut ſtultius, aut impudentius dici poteſt? Item multum refert ad communes Eccleſiæ mores, ſcire, quos debeas religione colere: quare ſi in illis erraret Eccleſia in moribus quoque graviter falleretur. Nec differt, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque ſi Eccleſia ab-

(1) *Antoninus* 3. *p. Tit.* 12. *c.* 8, *Cajet. opuſc. de indul. ad Julian. c.* 8. *D. Tho. in quodl.*

Digitized by Google

abstinentiæ legem rogaret, quæ vel rationi, vel Evangelio adversa esset, turpiter ab illa profecto erraretur: turpiter ergo etiam errabit in doctrina morum, si legem ferat de colendo divo, quem colere, si divus non est, & cum ratione & cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in Ecclesia sit, Deus peculiariter providere credendus est, ne Ecclesia, quamlibet hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erret. Cujus peculiarissimæ providentiæ abunde magnum argumentum est, quod nunquam infirmata est fides ab humanis testibus semel in hujusmodi Judiciis suscepta. Quod in causis civilibus sæpe accidit. Quæ si singula forte non movent, universa certe tamen inter se connexa atque conjuncta movere debebunt, ut qui fidem in his Ecclesiæ detrahunt, eos non hæreticos quidem, sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundum, ac tertium argumentum facile refelluntur.

Nam quæ de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

Respon. ad 4. Nunc illud breviter dici potest, qui summi Pontificis omne de re quacunque judicium temere, ac sine delectu defendunt, hos sedis Apostolicæ auctoritatem labefactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea prætereamus, quæ paulo ante in hoc capite explicata sunt, quid tandem adversum hæreticos disputando ille proficiet, quem viderint non judicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ suscipere, nec id agere, ut disputationis suæ vi lucem ac veritatem eliciat; sed ut se ad alterius sensum voluntatemque convertat? Non eget Petrus mendacio nostro, nostra adulatione non eget. Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranensi (1) advertebatur, religionum nimiam multitudinem, quam nunc esse videmus, valde Ecclesiæ Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunense fatetur (2), quod importuna petentium inhiatio contra synodi decretum aliquarum religionum confirmationem extorsit. Unde quosdam ordines per sedem etiam Apostolicam approbatos, tanquam Ecclesiæ vel noxios, vel inutiles abolendos esse ita decrevit, ut nullum deinceps ad eorum professionem admitterent. Et Cœlestinus quintus statum vitamque Frarricellorum suo privilegio confirmavit: quod tamen confirmationis privilegium Joannes XXII. aperte infirmum esse dixit (1): quod Bonifacius ex certis rationabilibus causis ea, quæ Cœlestinus concesserat, viribus penitus evacuasset. Paulus item tertius ordinem, quem in Italia frater Baptista Cremensis instituit, literis suis probasse dicitur: at nuper & ordo ille a Venetis est edicto publico explosus, & Baptistæ doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum est, qui ex hujusmodi privilegiis, quæ his facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter ac de cœlo lapsas excipiendas esse confirmant, eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a suis editam profitentur. Nec ejus generis privilegia certa sunt sedis Apostolicæ judicia, quibus scilicet omnes fideles astringantur. Satis fuerit, si eam habeant auctoritatem, quam epistolæ decretales: quarum nonnullas constat a posterioribus meliore consilio refutatas, quoniam non ex firmo decreto, sed ex pontificum opinione prodierunt. Et quidem ante D. Thomæ tempora adeo restricte & gravate novi ordines admittebantur, ut ex tam gravi augustoque judicio probabile argumentum prudentis consilii sumeretur. Nostro vero hoc sæculo tam multæ sunt religiones a pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit tanquam Ecclesiæ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine jure optimo summisque rationibus arguatur. Sed jam liber de conciliorum auctoritate concludendus est: si prius tamen eorum conatum refutemus, qui in hujus loci firmissimam soliditatem impetum facere, & incursionem voluerunt.

CAPUT POSTREMUM,

In quo refelluntur argumenta capitis primi.

Respon. ad 1. Primum igitur adversariorum argumentum ex his, quæ superiore libro dicta sunt, promptissime refellitur. Ostendimus enim, Ecclesiæ nomen principibus & majoribus solere tribui: & in illis reipublicæ sitam esse auctoritatem, quos *Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (4). Ac si Ecclesia columna est & firmamentum veritatis, Apostoli etiam sunt Ecclesiæ fundamenta, ut ad Ephes. cap. 2. & Apoc. 21. dicitur; corporis quoque robur & firmitas a capite pendet, quod si tollas, cadat corpus necesse est. Episcopi vero populorum capita sunt, & Petrus Ecclesiæ caput est, quemadmodum sequenti libro demonstraturi sumus. At sunt idiotæ Episcopi. Valentinus olim & similes imperitiam sanctorum presbyterorum arguerunt, non contemplantes, quanto pluris sit idiota religio-

(1) *De rel. do. cap. ult.* (2) *De rel. do. in 6.*

(1) *In extrav. Sancta Romana de relig. do. Vide etiam extrava. Quia quorundam de verb. signific. ejusdem Joan. 22.* (4) *Act. 20. 28.*

giosus, blasphemo & impudente sophista, quemadmodum Irenæus ait lib. 5. Sabinus quoque idem objecit concilio Nicæno, ut lib. 2. hist. trip. cap. 8. scribitur. Sed & Apostoli idiotæ erant: per quos tamen Deus sapientes hujus mundi confudit. *Videte*, inquit (1), *vocationem vestrem, fratres, quia non multi sapientes*, &c. *sed quæ stulta mundi, elegit Deus, ut confunderet sapientes.* Non propter sapientiam majorem pastores Ecclesiæ firmi in fide & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procurationem, ne pastoribus & doctoribus vacillantibus populus fluctuet, circumferaturque omni vento doctrinæ. Quid vero, si sancti episcopi non sunt? An solvendi & ligandi potestatem amittunt? Num pascendi auctoritate carent? *Super cathedram*, inquit (2), *Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quodcunque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere.* Quoniam vero cum ab aliis plerisque, tum ab August. maxime ostensum & patefactum est, per malos etiam administros Christi radios in Ecclesia fundi: supervacaneum erit ei nunc argumento pluribus respondere, cui ante per nos abunde responsum est.

RESPON. AD 2. Ad id quoque, quod deinceps sequitur, non est difficile respondere. Nam sacerdotum veterum acta quidem Christo adversa fuerunt; at sententia hominum alioqui pessimorum non solum verissima, sed reipubl. etiam utilissima fuit. Quin divinum oraculum fuisse Joannes Evangelista testatur. Cum enim post longam variamque concilii deliberationem Caiphas, qui ut summus Pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes ferme consenserunt, dixisset, *Expedit nobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*: mox Evangelista subjecit, *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit*. Qua ex re fit, ut & nostrorum pontificum vita quidem & opera contraria forte sint Domino Jesu; sed eorum judicia, quæ videlicet a summo Pontifice comprobata sint, & vera erunt, & Christianis utilia, ut quæ ad populi salutem sint divinitus instituta: imo adeo a Spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab Evangelista didicimus, quia scilicet Ecclesiæ Christi Pontifices sunt. Ac de secundo argumento satis.

RESPON. AD 3. Tertium vero argumentum sic refellitur. Nego, nullum Christi pactum cum Ecclesiæ sacerdotibus esse. Est enim primum cum Petro cæterisque qui illi in Pontificatu succedunt, ut Matth. 16. & Luc. 22. videre est. Promisit item Apostolis, eorumque proinde successoribus Christus Spiritum veritatis, Joann. 14. 15. & 16. Pactum quoque veritatis cum Ecclesia initum (3), ad Ecclesiæ tandem pastores & doctores referendum est. Non enim Ecclesiam suam Deus aliter, quam orbem administrat, ubi infirma per media, media per suprema geruntur, quemadmodum Dionysius admonuit. Pacta vero & conventa illa vetera longe alia ac nostra sunt. Illa enim temporaria erant, sicut & lex & sacerdotium. Ablatum est quippe a Judæis regnum, ablata lex, translatum sacerdotium.

Sacerdotalis autem & veritas & auctoritas paulo ante adventum Christi labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, & senescit, ac prope interitum est, id debilitetur oportet, atque infirmum fiat. Prophetæ igitur ii vel maxime, qui Christi adventui proximiores fuerunt, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, sacerdotii, sceptrique ruinam Judaico populo annunciabant. Eorum hac de re oracula si quis ad Christi Ecclesiam referre nisi ex parte velit, illa prorsus ignorat (4), *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*; item (5), *Hic est Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula*; item, *In misericordia sempiterna misertus sum tui: Dixit redemptor tuus Dominus. Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ne inducerem aquas ultra super terram: sic juravi, ut non irascar tibi. Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meæ non movebitur*, Isaiæ 54. Item (6), *Feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris: quod irritum fecerunt*, &c. Et paulo post: *Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei: Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficet, ut non sit gens coram me cunctis diebus*, &c. Item (7), *Feriam ei pactum sempiternum, & timorem meum debo in corde eorum, ut non recedant a me.* Item (8), *Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis*: cæteraque in novo testamento similia (9): *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis* (10). *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi* (11). *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis* (12). *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Hic est sanguis novi & æterni testamenti. Reprehensiones igitur comminationesque illæ Prophetarum generales ad tempus Dominicæ passionis potissimum referendæ sunt, ut Hieronymus ipse (13) non semel testatur. Quid ergo sibi vult, cum

(1) 1. *Cor.* 11. 26. (2) *Matth.* 23. 2. (3) *Ezech.* 34. 25. & 37. 26.
(4) *Psalm.* 109. 4. (5) *Psalm.* 47. 15. (6) *Hierem.* 31. 31. (7) *Hierem.* 32. 40.
(8) *Ezech.* 37. 26. (9) *Luc.* 1. 32. (10) *Matth.* 28. 20. (11) *Joann.* 14. 16.
(12) *Matth.* 16. 18. (13) *In Isa.* 3. 56. 57. 59. & 63. *cap.*

cum quæ adversum antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempe omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quæ Prophetæ in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen synagogæ Ecclesiæque discrimine, ut illa ad tempus, hæc perpetua esse intelligatur. Compertum est autem, sine lege & doctrina, sine sacerdote & doctore, sine Christo & spiritu veritatis, Ecclesiam nullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abunde satis explicatum est, non est frustra hic repetendum. Nam & novæ legis sacerdotibus conferre veteres, scripturarum ignoratio est. Hier. 3. & 23. Ezech. 34. secunda ad Corinth. 3. & 4. cui autem aliquando veterum dictum est, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi*, &c. Et rursum (1), *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua?* Quibus vero synagogæ sacerdotibus & pastoribus spiritus veritatis promissus est (2), qui cum ipsis in æternum maneret, & in omni instirueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum Concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesiæ pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque & pontifices & sacerdotes verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.

At vero illud movere quempiam poterit, quod Esaiæ 22. cap. scriptum est, *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacim, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus, & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris ejus*, &c. Quæ de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetam esse, in dubium vocari non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium. *Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur, & cadet, & peribit, quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.* Si enim Christus Dominus, qui tanquam paxillus in Ecclesia fixus est, auferatur, & qui ex eo fide ante pependerant, postea peribunt & cadent, quomodo nos Ecclesiæ in fide firmitatem perpetuam pollicemur?

Quomodo etiam asserimus, Christum Ecclesiæ semper pastoribus assuturum? Hoc Hieronymus (3) in commentariis ita solvit, ut ad dies novissimos referatur, cum (4) *refrigescet charitas multorum*, & locum habebit illud (5) *Putas filius hominis veniens inveniet fidem super terram?* Quod, quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis literis adversarentur; sed usu scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergo, in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesiæ sublatus esse videatur. Sed non avolabit a paucis illis, qui residui erunt doctor suus (6): dabit eo quoque tempore Christus pastores & doctores (7), qui dat eos, *donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Occurremus enim nos, qui vivimus, qui relinquimur in adventum Domini, & simul cum Domino erimus (8). Ecclesia igitur, ejusque species & forma in finem usque sæculi permanebit, permanebitque adeo cum ea & Christus, & spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atque Hieronymus illam Esaiæ vaticinationem ad Christum secundum anagogen refert, Nam sensum historicum & literalem libro Commentariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sane vero illud etiam considerandum est, Propheticas illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores, & sacerdotes convertendas, ut nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerosque tangit, id ita enuncient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab Esaia reprehenditur, tanquam in eo a planta pedis usque ad verticem capitis non sit inventa sanitas (9): & tamen idem Propheta viros aliquos justos relictos esse fatetur, inquiens: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen* &c. Sic Helias in omnes invehitur, quasi relictus sit solus: at dicit illi divinum responsum: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua Baal.* Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam & ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abunde confutari.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero respondeo primum conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniti. Nihil enim de Ecclesiæ conciliis præfinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, cujus ad impetrandum magna vis est. Quod si propter Innocentium, 20. d. cap. de quibus, & propter synodum 6. action. 17. & propter synodum Chalcedonensem in epistola ad Leonem, de synodis locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, quod quemadmodum in nomine

(1) *Luc.* 22. 32. (2) *Joan.* 14. 16. & 16. 7. (3) *L.* 7. *comm in Esa.*
(4) *Matth.* 24. 12. (5) *Luc.* 18. (6) *Esa.* 30. 20. (7) *Eph.* 4. 13.
(8) 1. *Thes.* 4. 10. (9) *Esai.* 3. 6.

Digitized by Google

mine principis concilium aggregatur, cum ejus auctoritate indicitur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cum indicente Christo, vel ejus Vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem Romani pontificis fiunt, non oportet Christum in medio habeant. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tametsi ne omnes quidem viri justi, qui in nomine etiam Christi congregantur, quamvis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habent, ut veritatem quæstionis propositæ decernere & tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis a Patre cœlesti, ut vel ab eo, in cujus nomine & auctoritate congregati sunt, probentur, si vera dixerint, vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, ut preces illorum exauditæ dicantur juxta præscriptum Matthæi testimonium. Illæ vero, quæ sequuntur, frivolæ sunt Calvini calumniæ, quibus non est operæ pretium respondere. Nam priori quidem nunc satisfecisse mihi videor, posteriori autem & in capitis superioris tertia quæstione ad postremum argumentum, & in tertii libri capite ultimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hactenus.

Respon. ad 5. Porro ad quintum responsio ante oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminense invito Liberio Papa hæreticorum opera coactum fuit, ut & in historia ecclesiastica, & in epist. Damasi ad Africanos episcopos, & in 15. dist. c. *Sancta Romana*, ex Gelasio refertur. Ephesinum quoque secundum, licet auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tum minis, tum favoribus corruptum est, pontificis legatis, & quibusdam aliis bonis viris repugnantibus. Ita nusquam fuit confirmatum, sed damnatum potius a Leone & synodo Chalcedonensi. Constantinopolitanum denique illud repugnante Ecclesiæ pontifice coactum est, reprobatumque postea in 7. synodo generali 367. Patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifeste refelluntur ii, qui concilii auctoritate retenta, summi pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Constantinopolitanum primum 150. patrum tamquam unum ex Evangeliis habeatur, hoc autem alterum Constantinopolitanum, ubi multo plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo? Nempe conciliorum robur ab illo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, quo fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentius.

Respon. ad 6. Nunc sextum argumentum diluamus, in quo non parva quæstio est, num canones Trullani Ecclesiasticam habeant auctoritatem. Nam quod habeant, his argumentis suadetur. Primum, quod Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuo citaverit (1), ut patet 16. dist. cap. *placuit*, & cap. *Quoniam*, & de cons. dist. 1. cap. *Jacobus*, & de cons. distinct. 2. cap. *didicimus*, & 27. quæst. 1. *Si quis Episcopus*. Sexta vero synodus sine dubio Ecclesiæ auctoritatem habet, ut paulo post demonstraturi sumus. Trullanos ergo canones catholici probare debemus.

Deinde id suaderi potest ex Innocent. 3. de ætat. & qualit. ord. cap. *A multis*, qui in 6. synodo constitutum esse dicit, ut si quis eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc ante subdiaconatus ordinem faciat. Constat vero hunc esse canonem 6. inter Trullanos.

Præterea Adrianus Papa hos canones, & synodum, a qua sunt editi, probat & recipit, ut cernere est 16. dist. cap. *Sextam*: & de cons. dis. 3. cap. Sextam. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipsum demonstratur ex 7. synodo, act. 3. ubi Tharasius, *Ejusdem*, inquit, *sextæ synodi recte & divine decreta edita, traditosque canones recipio*. Et actio. 4. (2) Petrus episcopus dixit; *Habeo codicem sextæ sacræ synodi canones continentem*. Sanctissimus autem patriarcha Tharasius subjecit: *Quæ est hæc ignorantia, qua plerique laborant circa hos canones?* Scandalum enim est dubitare, num sint sextæ synodi. Et action. 6. Epiphanius, qui loco synodi respondebat Iconomachis, *Sacra*, ait, *sexta synodus posteaquam sententiam suam de una voluntate Christi sub Constantino pronunciasset, iterum unanimiter omnes divina voluntate post 4. aut 5. annos congregati, duos & centum canones edidere*. Quod si divina voluntate unanimiter illi canones a patribus sunt editi, probati utique sunt septimæ etiam synodi testimonio. Atque eadem 7. synodus (3), *Definierunt*, inquit, *sextæ synodi sancti patres, conventum per singulas provincias semel in anno fieri. Hunc ergo canonem & nos renovamus*. Auctoritatem ergo finiendi patres illi habuerunt, & si sancti fuerunt, ut hic dicitur, nihil sibi usurparunt contra Ecclesiæ regulas. At si præter sententiam Romani Pontificis coactum illud concilium est, adversum ecclesiasticas regulas coactum esse constat: habet igitur Trullana hæc synodus solidam auctoritatem, si septimæ synodo credimus. Accedit his, quod 7. synodus, act. 5. & 6. Nicolaus in epist. ad Michaelem imperat. Concil. Florentinum sess. 5. horum canonum auctoritate utuntur.

Sed mihi rem hanc diligentius consideranti contraria opinio & probabilior, & gravior videri solet. Cujus sententiæ auctores habeo Anastas. Apostolicæ sedis bibliothecarium in procemio in 8. synodum, ad quam jussu Adriani secundi venit: nam erat utriusque linguæ Græcæ & latinæ peritissimus, ut 63. dist. cap. 2. dicitur.

(1) 31. *dist. c. Quoniam* 31. *dist. cap. si quis*, 93. *dist. c. fin.*
(2) *dist.* 16. *c. Habeo*. (3) 18. *dist. cap. Quoniam*.

tur. In eadem opinione est Theophanes Græcus historicus, & Humbertus Silvæ Candidæ Episcopus Apocrisiarius Leonis noni, in libello contra epistol. Michaelis patriarchæ Constantinopolitani. Qui liber citatur a Gratiano (2), ut liber Leonis noni contra epistolam Nicetæ Abbatis. Sed & a Latinis non recipi hos canones, referunt Theodorus Balsamon, & Matthæus monachus, maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorundem canonum, hic in historia conciliorum & virorum illustrium. Sunt autem argumenta, quæ hanc sententiam confirment, irrefragabilia. Primum, quod sexta synodus sub Constantino Imperatore contra Monothelitas ab Agatone congregata, a Leone secundo comprobata, nullos ediderit canones. Illa vero synodus, quæ sub Justiniano Imperatore postea coacta est, cur sexta synodus appelletur, nulla est causa. Sed de nomine nihil moror. Hoc solum assero, ei concilio nec Romanum pontificem, nec ejus legatos interfuisse. Subscriptiones episcoporum videantur, & res fiet manifesta. Justinianus primum subscripsit, deinde episcopi qui sextæ synodo affuerant, sed nec numero pares, nec nominibus omnino similes, ut Theophanes & Anastasius evicerunt. Romani vero pontificis, & legatorum ejus nulla subscriptio est.

Alterum argumentum est, quod Justinianus bis synodum apud Constantinopolim coegisse legitur, prius sub Sergio Rom. Pontifice, posterius sub Joanne septimo eodem quoque episcopo Romano (2). Et de priore quidem Beda de natura rerum, cap. 67. ait, Justinianum Romanæ Ecclesiæ pontificem Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere, & subscribere noluisset, jussisse Constantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloria postea privatus, exul in Pontum secessit. Hactenus Beda. Et Platina in vita Sergii; *Justinianus*, inquit, *synodum habuit, in qua nonnulla approbata sunt orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergii apocrisiarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolide nimium confirmavit. Verum cum postea Romam delata a Sergio explోderentur, ira percitus Justinianus Zachariam misit, qui Sergium ad se vinctum traheret.* Hactenus Platina. De posteriore autem idem Platina in vita Joan. VII. ita scribit: *Justinianus eadem stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium, Sergio pontifici duos metropolitanos Romam misit, qui Joannem adhortarentur, ut habita synodo, quæ de homousio crederent orientales, eadem etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines tamen re infecta ad Imperatorem pontifex remisit.* Hæc ille. Ac si quis Trullani concilii verba velit expendere, statim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habent (3), *Quoniam sanctæ universales synodi quinta & sexta, de mysterio fidei plenissime disputantes, canones non fecerunt, propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem sacros canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones Ecclesiasticos promulgaret.* Hactenus concilium. Principio autem, si in Constant. urbem convenistis, dicite mihi, ecquo evocante convenistis? Anne Romanus aliquis episcopus vobis concilium indixit? Minime id quidem. At Romanus Pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam probus erat. Primates autem Ecclesiæ sine principis Ecclesiastici & veri & Catholici & pii voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed adversus Ecclesiæ principem conspirare. Quemadmodum si regni proceres ad res publicas pertractandas sine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potius, quam congregatio existimabitur. Justinianus, inquis, eos facit convenire. Bene profecto narras: nam istum improbum fuisse, & Ecclesiæ Rom. inimicum, memoriæ proditum est. Qualem autem synodum a tali viro profectam esse arbitrabimur? Sed audiamus causam conventus faciendi. *Quoniam sanctæ universales synodi quinta & sexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc Imperialem urbem convenientes, canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones Ecclesiasticos promulgaret.* Itaque hæc Trullana synodus supplementum duarum esse dicitur, & quod deerat quintæ & sextæ, id nimirum addidisse. Ideo enim nec sexta, ajunt, proprie nominatur, sed πενθέκτη, id est, quinisexta. Scilicet nomine sextæ synodi Trullana se prius venditare volebat. At nunc nec sexta, nec quinta, nec septima est, sed monstrum quoddam, quinisexta. Illud vero quis ferat, quod insimulant patres hi duo gravissima concilia tanquam mutila & imminuta, ut causa congregationis necessaria videatur? Enimvero concilium generale Ecclesia ne unum quidem habuit, ubi causa aut hæresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hæc synodus sola est, quæ non ad profligandam hæresim, non ad tollendum schisma, sed ad canones edendos cogitur. Ecquid autem erat opus, pastores Ecclesiarum omnium suis sedibus cieri, ut post innumeros fere canones Apostolicos, Nicænos, Ancyritanos, Neocæsarienses, Antiochenos, aliorumque plurimorum & martyrum, & confessorum, qui canone secundo Trullano comprobantur, alii centum duo ab his patribus ederentur? Quanto vero gravius sexta synodus egit, quæ, causa fidei, ob quam convenerat, absoluta, noluit Ecclesiam canonibus onustam discedere. Non igitur necesse erat canones condere, sed si verum fateri vultis, alia Justiniano causa vestræ congregationis fuit, nimirum ut Latinos, sedemque præsertim Apostolicam insectaretur, atque,

(1) 16. *dist. cap. Clementis.* (2) *Idem Paul. Diaconus l. de Roman. gestis* 8. *c.* 9. *scribit.*
(3) 16. *dist. cap. Quoniam.*

Digitized by Google

quod Platina ait, aliqua vestra auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Nam si, ut ipsi dicitis, post quatuor aut quinque annos a sexta synodo exacta (1), sub Justiniano, filio Constantini Constantinopoli convenistis, certe (computate tempora) hæc illa est erratica synodus, cui, auctore Beda, Sergius noluit subscribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quæ nunc non extant, dissimulemus, cur his centum duobus vestris canonibus subscribere Sergius nec voluerit, nec vero debuerit.

In canone secundo suscipitis & confirmatis 85. canones Apostolorum: hos sedes Apostolica non recepit, ut auctor est Isidorus 16. dist. cap. *Canones*. Id quod cum ex Leone IX. c. *Clementis*, eadem dist. ostendi potest, tum vero magis ex Gelasio 15. dist. cap. *Sancta Romana*. Cur autem sedes Apostolica probet 84. Canonem, quem vos probatis, ubi tres Machabæorum libri contra omnium consensum Ecclesiarum admittuntur? Atque in eodem secundo canone synodum Cypriani de rebaptizandis hæreticis comprobatis, quasi secundum traditam Afris consuetudinem lex illa constituta sit, & non magis adversetur omnibus Ecclesiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari potest ad normam 95. canonis Trullani, & 19. Nicæni; quoniam canon Cypriani de omnibus in universum hæreticis præscriptus est, maxime Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizasse. Decretum ergo Cypriani ab universali Ecclesia simpliciter reprobatum Sergius approbare non debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio Ecclesiæ Romanæ legem de bigamis non ordinandis summum jus appellatis, & ex rigore austerum: sedis autem Constantinopolitanæ mollities ac dissolutio benignitas vobis est. Mediam quasi ex duabus componitis, sed talem Ecclesia Latina semper explosit. Jure igitur hanc vestram Synodum explosit Sergius.

Canon 13. jubet, ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri a suis legitimis uxoribus non separentur. Ea consuetudo apud Græcos quidem invaluit, sed synodus generalis eam toti Ecclesiæ contra Latinorum usum male præscripsit. Bene ergo Sergius vestros canones reprobavit.

Canone 36. decernitis, ut thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum Apostolica sede obtineat, & Alexandrinus, Antiochenus, ac Hierosolymitanus aliis præferatur. Scitis adversum hunc canonem olim a Sancto Papa Leone pugnatum. Et quanquam ratione pugnatum est, at sequentes Romani Pontifices Constantinop. huic ambitioni, & vanitati contradicere noluerunt. De privil. Antiq.

Canone 62. præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ, præter sabbatum, & dominicam, nullas novas hostias consecrari, sed ut apud nos in die parasceves, fieri præsanctificatarum sacrificium. Hoc vestris Græcis præcipite, si vultis: Romanus enim Episcopus hoc in totam Ecclesiam decretum non probaret.

Jam Canon 55. nulla nostra confutatione eget: absurdus enim per se est, & manifeste in Romanam Ecclesiam injurius. Ipsum audiamus. *Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis quadragesimæ diebus in ejus sabbatis jejunare præter Ecclesiasticam traditam consuetudinem: sanctæ synodo visum est, ut in Romanorum Ecclesia, si quis fuerit inventus sabbato jejunans, clericus deponatur, laicus segregetur*. Num tibi videtur a Romano aliquo Pontifice hunc canonem probatum iri? Minime vero gentium. Quid 67.? Vide an probandus sit. *Sacra*, inquiunt, *scriptura nobis præcipit, ut abstineamus a sanguine & suffocato. Merito igitur damnamus eos, qui cujuscumque animalis sanguinem arte aliqua condiunt, & sic comedunt*. Ecqua autem major scripturarum ignoratio esse poterat, quam existimare, præceptum illud Apostolicum ad ea usque tempora perdurasse? Quanto verius Latini decretum Hierosolymitanum, quoad sanguinem & suffocatum attinebat, ad breve tempus tantisper manere interpretati sunt, quamdiu Judæorum & Gentium consuetudo coalesceret, quamdiuque synagogam Ecclesia cum honore quodam sepeliret. Abeat nunc Gratianus, & sextæ synodo canones Trullanos tribuat, Innocentius vero decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat a Gratiano citatum: id quod & Divo Thomæ, & aliis quoque viris doctis aliquando accidit, ut Gratiani diligentia fisi capita decreti ementitis auctoribus, & titulis referant. Idem quoque Gregorio Nono contigit, qui titulo de consuet. nomine Hieronymi commentaria in Proverbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur 32. dist. cap. *Si quis eorum*, nomine sextæ synodi. Adrianum vero Trullanos canones recepisse, tantum abest a veritate, ut nihil magis veritati possit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epist. Tharasii ad Adrianum, non sicut Gratianus memoria lapsus existimavit, in Epistola Adriani ad Tharasium. Tharasius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione secunda & tertia septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharasii refert, ut Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat. *Si enim*, inquit, *vos fatemini canones illos divinos & legales esse, canone autem 82. imaginem Christi venerandam esse conceditis, quid nunc contra sacras imagines depugnatis?* Quod si septima synodus uno canone utitur, ut ipsorum Græcorum testimonio imagines esse venerandas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, ut cæteros item canones approbarit?

K Quasi

(1) *Theophan. putat a 6. synodo ad hos editos Canon. 26. ann. interfluxisse.*

Quasi totum Menandrum, Aratum, aut Epimenidem confirmarit Paulus, quod horum aliquando sit testimoniis usus. Nec verba illa, quæ ex septima synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharasii, Petri Episcopi, Epiphanii. Quæ non erat ejus temporis & instituti expendere. Non enim id tum agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter, & præter institutum a privatis hominibus in Concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter a Patribus dissimulata sunt, eo vel maxime, quod in causa præcipua, de qua ibi erat controversia, Trullanæ synodi auctoritate libenter utebantur. Id ne comminisci videamur, Nicolaus nimirum est auctor adhibendus, qui in epistola ad Michaelem Imperatorem, cum ad quandam causam suadendam synodi hujus Trullanæ canone quodam vellet uti, in hunc modum disserit: *Prourde hoc Constantinopolitana synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non apud nos invenitur, sed apud vos haberi perhibetur. Verum novimus nos Apostolis imbuti documentis etiam sententiis uti Paganorum; quanto magis Christianorum, & contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam imitamur? Denique Apostolus Paulus de libris Paganorum aliqua in suis scriptis posuit: nunquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt prolata?* Hactenus Nicolaus. Non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut Concilium Florentinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato uno, aut item altero, reliquos probaverunt. Quanquam Patres synodi Florentinæ hos 102. citasse canones, me omnino præterit. Nam quod actione quinta refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Justiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre deprompturn est, ut actione 17. ejusdem sexti concilii patet. Sed quoniam & hæc synodus apud Trullum regium palatium scilicet celebrata est, quod de hac dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideo a nobis labefactata est, ne quisquam falso errore deceptus eos veris, legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones Ecclesiæ Romanæ contrarios non & 82. notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figura agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimice insectari. Nego itaque in 82. canone secundum veram lectionem tale aliquid prohiberi; quin potius in eo pictura illa veneranda, qua agnus digito Præcursoris demonstratur, & suscipitur, & deinceps conservari in Ecclesia jubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharasium, septimæ synodi actione prima, & ex actione quarta ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeo de sexto argumento hactenus.

Respon. ad 7. In argumento vero septimo Pighii contentio pertinax coarguenda est, qui ut opinionem, quam semel induerat, tueretur, synodos Ecclesiæ decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexit. Tantum studium certandi, ubi semel efferbuit, & dura pertinacia potest. Mihi vero non est hoc loco opus pro sexta synodo, unde emersit certamen, depugnare, quam & Agatho coegit, & Leo II. confirmavit, quam & Beda lib. de temp. rat. c. 16. & cæteri post eum catholici probaverunt, quam & concilium Florentinum sess. 5. recipit, & Eugenius IV. in decreto super unione Jacobinorum veneratur. Alii pro sexta & septima synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim id dogmate fidei, & decretis ad salutem fidelium necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum judicio & ordine non asserimus. Nec in his, quæ parum, vel certe nihil ad nos attinent, tempus & operam sumimus.

Respon. ad 8. Ad octavum ergo argumentum Cajetanus in opusculo de auctor. Papæ, & Concil. cap. 8. respondet, Concilium Constantien. quo tempore illud decretum edidit, non fuisse & universale & integrum. Erat enim tum schisma in Ecclesia sub tribus Pontificibus Joannis XXIII. Gregorius XII. & Benedicto XIII. Unde asserere, quod id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quam revocare antiquum schisma, aliosque damnare, qui Benedictum & Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit, estque semper ambiguum. Quod si objicias, Martinum V. in ultima sessione approbasse omnia, & singula decreta in materiis fidei, quæ prius a Concilio Constantiensi prodiissent: respondet idem Cajetanus, id proprie ad fidem pertinere, & tanquam fidei decretum a Martino probari, quod adversum hæreticos fuisset definitum, ut in octava, 15. & 21. sessione factum est. Quod autem Martinus V. ea solum probet, patet primum, quoniam ad petitionem Oratoris Regis Poloniæ illa approbatio facta est, qui hoc tantum exigebat, ut acta in Concilio contra hæreticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit, se omnia sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quædam non conciliariter acta. Nam in illa quarta, & quinta sessione, ut idem Cajetanus admonet, nec disputatio, aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhuc viri docti ad disserendum, & tractandum ea, quæ in fidei doctrina essent constituenda, sed id tantum postea a concilio fuit in sessione sexta. Ita si quis tradita in sessione quarta diligenter expendat, inveniet ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes explodantur. Patet demum ex literis Martini Quinti, in quibus errores Joannis Wicleffi, Joannis Huss, & Hieronymi Pragensis expresse damnantur, nulla de ea re, an Concilium sit fu-

Digitized by Google

supra Papam, facta mentione. Sed quoniam quæ de Concilio Constantiensi in dubium verti solent, ea pulcherrime explicantur a discipulis D. Thomæ, maxime a Cajetano (1), viro in nostra familia excellentissimo, nos de hac re ne verbum quidem ullum præterea faciemus. De octavo igitur argumento tantum.

Respon. ad 9. In nono vero miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Basiliense tueri volunt, cum manifestum sit, illud, licet a principio Eugenio Quarto consentiente fuerit congregatum, postea tamen ab eodem primum Ferrariam, deinde Florentiam translatum, ubi Basilienses conatus publica Ecclesiæ auctoritate repressi sunt. Nam & unio Armenorum, & Græcorum populi Christiani consensione approbata, non in Concilio Basiliensi, sed in Florentino facta est. Eugenium Ecclesia etiam post illam depositionis Basiliensis sententiam, pro vero Pontifice habuit: Felicem autem illum in synodo electum contempsit. Quorsum ergo attinet mordicus Concilium Basiliense tenere? Quorsum favere hæreticis, qui conciliorum in hæreticos judicia infirma esse contendunt, quod concilium Basiliense eos hæresis nomine damnarit, qui etiamnum Catholici judicantur? Quæ qui non sentiat, is nihil omnino sensurus esse videatur. Quocirca non dubito, esse nunc grande piaculum, pro Concilio Basiliensi stare velle, cum schisma illud jam extinctum non alia ratione magis denuo possit accendi. Et Nicolaus Quintus aperte sentit, Felicem illum non fuisse verum Ecclesiæ pastorem, sed nominatum; nec verum Concilium & generale, sed congregatum vocat nomine Concilii generalis: Eugenium vero felicis recordationis prædecessorem suum honorificentius appellat. Ita in literis suis non probat, nisi beneficiorum collationes (sic loqui solent) & hujusmodi cætera, quæ si irrita haberentur, populus mutatis aut pastoribus aut officialibus multum incommodi acciperet. Atque Leo Decimus in Concilio Lateranensi sessione 11. plane definit, Concilium Basiliense non fuisse legitime congregatum. Et postea, cum de quadam sanctione ageretur a Concilio Basiliensi edita, *Sicut Leo*, inquit, *ea, quæ in secunda Ephesina synodo temere contra justitiam & Catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi Concilio fecit revocari, ita nos a tam nefariæ sanctionis revocatione retrahi, salva conscientia, & Ecclesiæ honore non possumus, cum ea omnia, post translationem ejusmodi Concilii Basiliensis per felicis memoriæ Eugenium Papam IV. prædecessorem nostrum factam, a Basiliensi conciliabulo, seu potius conventiculo facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint; cum etiam solum Romanum Pontificem, tanquam auctoritatem super omnia Concilia habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus, & potestatem habere, nedum ex sacra Scriptura testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum Romanorum Pontificum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifeste constet:* Hactenus Lateranense concilium. Probat autem ea, quæ dixerat, multis & testimoniis, & exemplis, quæ nos, ne sit longum, prætermisimus. Sed provocaverunt Doctores Parisienses a Concilio Lateranensi, & appellatio nomine Academiæ circumfertur. Quorum illa fuerit, ego hic non disputo: illud assero, non sine Ecclesiæ scandalo, atque pernicie circumferri. Extat anathema Pii Secundi in eos, qui ad futurum Concilium appellaverint; & sine Pii causis, quas multas suis literis reddidit, manifestum est, rem hanc & hæreticorum omnium summum patrocinium esse, & fenestram vel maximam aperire ad obedientiæ Ecclesiasticæ jacturam, ac perniciem veræ pietatis. Sed de his non est hujus loci, temporisque differere. Verum objicis ea, quæ in secunda sessione Concilii Basiliensis decreta sunt, a legitimo Concilio esse decreta, ut patet ex literis Eugenii, quæ lectæ sunt 16. sess. ejusdem concilii. Sed nos huic quæstioni breviter respondemus, non approbasse Eugenium decreta edita, sed solum Concilium generale Basiliense a tempore inchoationis suæ legitime continuatum fuisse. Deinde Concilium in secunda sessione non erat plenum, quia major pars episcoporum deerat, imo paucissimi aderant. Quare inchoatione quidem generale erat, sed nondum erat vere & perfecte re ipsa generale. Præterea Legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, ut ex literis Eugenii ad Julianum colligitur. Adde quod cum gravis atque difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus Papam supra concilium esse, aliis contra asserentibus concilium esse supra Papam, nulla conquisitione facta, nullo examine præcedenti, positum est id quod erat ambiguum. Quare non fuit decretum Fidei, sed simplex quædam commemoratio ejus doctrinæ, quæ erat in Concilio Constantiensi tradita. Id quod videntes hujus synodi patres, rursum in sessione 33. rem eandem aliter tractaverunt, definientes ea tanquam Fidei decreta esse deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, & synodus Florentiam translata. Quare nihil mirum, si turpiter & pueriliter erraverit, eos pro hæreticis condemnando, qui nunc sine controversia fideles habentur.

Respon. ad 10. Ad decimum vero argumentum responsio est facillima, plenaria concilia a summo Pontifice minime confirmata per alia

K 2 legi-

(1) 2. 2. *quæst. 1. artic. 10. & in apol. cap. 11. & in orat. habita de diss. synod. in Concil. Lateran.*

Digitized by Google

legitima, & probata emendari. At quod plenarium concilium summi Pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendetur, exemplum ne unum quidem proferri potest. Nam & hujusmodi concilia Augustinus non infirmat, sed tuetur ejusdem libri c. 4. Quamquam Augustinus non videtur loqui de emendatione Fidei, sed de emendatione legum, quæ ad res scilicet vel gestas, vel gerendas referuntur. *Ipsa plenaria*, inquit, *concilia priora a posterioribus emendantur, cum aliquo rerum experimento aperitur, quod clausum erat.* Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innotescit. Leges ergo nonnullæ, in quibus per imprudentiam falli concilia possunt, nihil obstat quo minus a posterioribus conciliis emendentur. Isidoro autem ex his etiam respondetur. Non enim sunt nobis explicanda singula.

Respon. ad. II. Ad undecimum diximus sæpe concilia integra & capitis auctoritate perfecta ea esse, quæ nos ab errore vendicamus. Nec si summus pontifex firmus in fidei causa judex est, concilia frustra coguntur. Primum enim, ut capite superiore admonebamus, Romanus Pontifex non temere & stulte, sed considerate atque sapienter debet fidei controversias definire, advocando scilicet consiliarios, vel plures, vel pauciores, juxta rei, de qua disseritur, gravitatem. Juvant enim patres concilii summi Pontificis fidem atque doctrinam. Unde in concilio Hierosolymitano, cum facta esset magna conquisitio, Petrusque sententiam dixisset nullo sacrarum literarum testimonio fulcitam, Jacobus probavit eam quidem additis testimoniis prophetarum. Adjecit item quasi de suo legem maxime necessariam de abstinentia ab idolothytis, fornicatione, suffocatis, & sanguine. Ita enim divina procuratio in ecclesiam se fundit, ut membra præcipua, tametsi a capite ipsa pendeant, caput tamen tueantur & juvent. Facit quoque concilium plausibiliorem populo fidem propter acceptissima multorum testimonia atque judicia. Nam & leges, quæ communi optimatum consensu & rogantur, & feruntur, libentius populus accipit, quam si a rege solum ederentur. Quamobrem Beda libro retra. in actus Apostolorum prudenter sane monuit, Paulum contulisse cum Apostolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, solerter in concilio disquirendo, an recte de legalium cessatione doceret. *Non quod ipse de hac re*, inquit, *aliquid dubitaret, sed ut mentes dubitantium Apostolica synodi auctoritate firmarentur.* Gregorius autem de synodis provincialibus locutus est, quæ in causa fidei vix quicquam obtinere potuerunt, nisi essent summi pontificis auctoritate roboratæ. Illa expertus est Gregorius, hæc non est expertus. Quamquam & illo tempore concilii Nicæni utilitas nondum erat satis explorata.

Respon. ad ult. De postremo argumento difficile dictu est. Quid Theologi fere opinentur, video. Hoc tamen vere licet dicere, Romanum illud Nicolai concilium locutum esse multo ad sensum fidelium accommodatius. Concilii verba prius audiamus: posterius expendemus, verane, an falsa sint. *Profiteor*, inquit Berengarius (1), *non solum sacramentum, sed verum etiam corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri.* Hæc Berengario præscripta a synodo confessionis forma. Ubi alterum potest habere dubitationem, An corpus Christi ratione sacramentalium specierum vere & tractari dicatur, & frangi; alterum dubitari non potest, quin in seipso Christus nec tractetur a sacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent forte pro suo arbitratu quisque: nos autem hoc quidem tempore, & in hac quæstione sequemur potissimum Thomam Waldensem, qui in libro sacramental. tit. 4. cap. 24. docet, ejusmodi loquendi formulas & esse verissimas, & esse etiam olim a Patribus usurpatas. Refert in hoc Dionysium cap. 3. lib. *de ecclesiast. Hierarch.* Refert quoque Chrysostomum *in Matth. homil.* 83. Retulerat autem & cap. superiore Paschasium in lib. *de corpore & sanguine Christi*. Fideles sane cum species sacramentales viderint, Christum se vidisse testantur, eundemque, cum illas tetigerint, tetigisse. Quod magnum profecto argumentum est, cur ita esse credamus. A fidelium vulgo, inquis, ista sumis. Metuebam ne a lenonibus diceres. Christiani rudes differunt isto modo. Bene profecto narras. Nam in quæstione fidei communis fidelis populi sensus haud levem facit fidem. Quæro enim ex te, quando de rebus Christianæ fidei inter nos contendimus, non de philosophiæ decretis: utrum potius quærendum est, quid philosophi, atque ethnici, an quid homines Christiana & doctrina & fide instituti sentiant? Præsertim cum huic sententiæ consenserint Patres etiam veteres, quemadmodum paulo ante demonstratum est. Præterea motis speciebus sacramentalibus, id quod inter doctiores fere convenit, Christus item per accidens quidem, sed movetur tamen: nihil igitur obstat, quin visis, tactisque speciebus, Christi corpus & videatur, & tangatur. Nam nec ipsa substantia sensilis, nisi per accidentia, sentiri potest. Ad hæc, cum species panis vinique miscentur, Ecclesia fatetur corporis & sanguinis Domini mixtionem fieri: ergo cum videntur & tanguntur species, corpus Christi & videtur, & tangitur. Quid multa? Sic mihi persuasi, sic sentio, Christi corpus in locum panis ita successisse, ut præter ea, quæ fidei

(1) *de conf. d.* 2. *Ego Berengarius.*

Digitized by Google

fidei hujus facramenti repugnant, omnia fibi vendicet, quæ panis ante ratione accidentium vendicabat. Alioqui qui fpecies panis manducaret, is Chrifti corpus non ederet, nec ille biberet fanguinem, qui vini fpecie potaretur. Atqui fcriptum eft, *Accipite, & comedite: hoc eft corpus meum;* & rurfum, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum fanguinem*, &c. & iterum, *Qui manducat indigne, judicium fibi manducat, non dijudicans corpus Domini.* Quod fi caro Chrifti in facramento editur, certe frangitur, dentibufque fidelium atteritur. Utrunque enim ei cibo, quem edimus, eft & conjunctum, & proprium. Quid quod per Lucam, fi Græci fermonis habetur ratio, Dominus ait, *Accipite, hoc eft corpus meum, quod pro vobis frangitur?* Nec vero nobis Divus Thomas in 4. fententiarum objici debet, cum in tertia parte, quæftione 77. artic. 7. ad tertium argumentum, noftræ hujus fententiæ auctor fuerit, vel præcipuus: quem quis non præferat fexcentis Oecolampadiis? De poftremo igitur argumento diximus fatis: fatifque proinde de quarto loco diximus. Ad fequentem deinceps tranfeamus.

Finis Libri Quinti.

DE ECCLESIÆ ROMANÆ AUCTORITATE,

Quæ quinto loco continetur.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.

IN eum locum incidimus, quem longe, lateque patentem Theologi, præfertim juniores, copiofe tractare folent, propterea quod fedis Apoftolicæ non auctoritas modo, & gravitas, verum etiam omnis omnino vis & facultas, cum femper ab hæreticis impugnata eft, tum multo magis hoc tempore a Lutheranis impetitur, quorum in Romanam Ecclefiam contentio pertinax, & odium æternum eft. Sed non ego perfequar quæftiones infinitas de Romani Pontificis poteftate: tantum de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confufe, ut id explicemus hac difputatione, quod quæritur. Itaque eorum imprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deinde locis nos vim & auctoritatem eum catholica Ecclefia confervabimus. Poft hæc adverfariorum argumenta diluemus. Quæ fi longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortaffe etiam brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut fibi videntur, efficiunt.

1. ARG. Primo, Joannes vigefimus fecundus publice docuit, juftorum animas non videre Deum ufque ad judicii diem: cavitque, ne Parifiis Theologiæ gradum quifquam confequeretur, nifi prius in hanc fententiam juraviffet. Errare igitur fummus Pontifex, atque adeo fedes Apoftolica in fide poteft.

2. ARG. Secundo, Cœleftinus Tertius definivit, quod cum alter conjugum labitur in hærefim, diffolvitur matrimonium, ut patet de divortiis, cap. *Quanto.* Super quo affirmat Hoftienfis, Cœleftini epiftolam decretalem habitam olim in corpore juris. Erravit igitur in fide Cœleftinus, nam definitio illa Evangelio contraria eft.

3. ARG. Tertio, Alexander Tertius de fponfa duorum, cap. *Licet*, afferit, quofdam fuos prædeceffores judicaffe, quod fi poft matrimonium contractum per verba de præfenti, non confummatum tamen, aliud novum matrimonium confummetur, primum dirimitur, fecundum eft validum. Hic autem error eft fine dubio in fide, & moribus manifeftus.

4. ARG. Quarto, idem Alexander Tertius, cap. *Cum effes, de teftament.* definit, alienum effe & a generali Ecclefiæ confuetudine, & a divina lege, & fanctorum Patrum inftitutis, ut teftamenta, nifi quinque, vel feptem teftium fuerint fubfcriptione firmata, penitus refcindantur. Conftat autem, civilem legem, quæ ejufmodi teftamenta minus folennia irritat, a viris hodie Ecclefiafticis comprobari. Falfus eft igitur in

 fide

fide Alexander, ut qui pronuntiet, legem aliquam esse divinæ contrariam, quæ re vera contraria non est.

5. Arg. Quinto, Innocentius Primus in epistola ad Rufum, & Eusebium, cap. 1. *Qui viduas*, inquir, *accepetrunt uxores, ad summum Sacerdotium agnoscimus pervenisse. Quod contra legis esse præcepta nullus ignorat, cum Moyses clamitet, Uxorem virginem sacerdos accipiat: contra quod præceptum divina auctoritate subnixum nulla defensio opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profecta est*. Et Innocentius Tertius, cap. *Per venerabilem*, *Qui filii sint legitimi*, cum quandam legem Deuteronomii retulisset, *Sane*, ait, *cum Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in novo testamento debeat observari*. At decreta veteris legis debere a nobis observari, sacris etiam literis, non modo Concilio Florentino adversatur.

6. Arg. Sexto, Nicolaus Tertius in extravaganti, *Exiit, qui seminat*, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietatis omnium rerum tam in speciali, quam in communi Christum Dominum & verbo & exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes Vigesimus secundus docet in extravaganti, *Cum inter nonnullos*.

7. Arg. Septimo, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referturque de consecratione distinct. 4. cap. *A quodam Judæo*, definit, quod si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet: Cujus oppositum Pelagius Papa determinat in epistola ad Gaudentium episcopum, referturque eadem dist. cap. *Multi*, & cap. *Si re vera*, quæ ambo capitula ex eadem epistola sunt deprompta. Consentit & cum Pelagio Zacharias Papa, cap. *In synodo* eadem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falso de fidei quæstione decrevit.

8. Arg. Octavo, Divus Gregorius in epistola quadam ad Augustinum Cantuariesem Archiepiscopum, Gregorius quoque tertius in epistola ad Bonifacium episcopum, ex Apostolicæ, Romanæque Ecclesiæ auctoritate pronunciarunt, quod si mulier infirmitate aliqua fuerit correpta, nec valuerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, ea lege tamen, ut subsidii opem conjugi priori non subtrahat. Quod autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ Evangelicæ, Apostolicæque adversum est, ut Gratianus 31. quæst. 7. dixit.

9. Arg. Nono, Gelasius contra Eutychem, & Nestorium definit, in altaris sacramento, facta etiam consecratione, panis, vinique substantiam manere. Id quod a fide catholica alienum est.

10. Arg. Decimo, Romani Pontifices literas sæpe sacras falso exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo 27. quæstionum, q. ult. certe Gelasius Papa cum concilio septuaginta episcoporum, & refertur sub nomine Pelagii, 21. dist. cap. *Quamvis*, atque Anacletus 22. dist. cap. *Sacrosancta*, probant, Romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illa Evangelica voce Domini salvatoris, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quod idem plures etiam alios Pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse Evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eundem quoque modum plerique summi Pontifices ad probandum, majores ecclesiæ causas ad sedem Romanam esse referendas, inducunt illud ex Luca, *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua*. Quod quam ineptum sit, vel ex eo liquere ajunt quod ibi Dominus Petro solum, non item posteris loquebatur. Subdit enim, *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Quæ verba si ad posteros referantur, nimirum Romanos Pontifices, prius aversos fuisse oporteret, ut aliquando conversi confirmarent fratres suos. Cum itaque Romani Episcopi sacras literas falso interpretentur, falli & fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum literarum recta intelligentia vera dogmata, ex obliqua vero falsa trahuntur.

11. Arg. Undecimo. Si Apostolica sedes in fide errare non posset, id maxime ex privilegio Petri Luc. 22. *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. At Petri fides defecit, juxta id, quod Ambrosius ait (1), *Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deflevit*: Multo ergo magis cæteri successores errare in fide potuerunt. Ut erravit certe Anastasius 19. distin. cap. *Anastasius*. Erravit quoque Honorius, ut in Concilio sexto Constant. actione 13. & 18. definitur.

12. Arg. Postremo, Hieronymus in epistola ad Evagrium, cum illi objeceretur Romanæ Ecclesiæ consuetudo, *Si auctoritas*, inquit (2), *quæritur; orbis major est urbe. Ubicunque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Constantinopoli, sive Alexandriæ, ejusdem meriti, ejusdem est & sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt. Quid ergo mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiæ vindicas?* Hactenus Hieronymus. Et Ambrosius lib. 3. de Sacram. capite primo, cum Romanam consuetudinem sibi opponeret, *In omnibus*, ait, *cupio sequi ecclesiam Romanam: sed tamen & nos homines*

(1) *Dist.* 50. *c. fidelior. Ex serm.* 47. *de fide Petri*. (2) 93. *dist. cap. legimus*.

Digitized by Google

mines sensum habemus: ideo quod alibi rectius servatur, & nos recte custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum: ad hoc ecclesia Romana quid respondet? Utique ipse auctor est nobis hujus assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit ecclesiæ Romanæ. Quod si Hieronymus & Ambrosius ecclesiæ Romanæ instituta facile rejiciunt, certe non est cur Apostolicæ sedis præscriptam in moribus regulam sequi debeamus. Eo vel maxime quod Trull. synodus can. 55. asserit, Romanam ecclesiam præter ecclesiasticam traditam consuetudinem Sabbatis quadragesimæ jejunare: corrigitque hunc ecclesiæ Romanæ morem, qui contra Apostolorum canonem 65. inoleverit. His potissimum argumentis hunc locum quidam infirmum esse contendunt. Credunt enim sedem Apostolicam errare posse, etiam cum de fidei quæstione judicat. Inter Parisienses Gerson & Almain hujus sententiæ præcipui auctores habentur. Eandem sequitur Adrianus in 4. sentent. de confir. quæst. ultima. Ac Thomas quidem Vval. l. 2. doctrin. fid. anti. c. 19. eandem videtur sequi, tametsi in lib. de sacramentalibus, doctrina 10. longe aliter sentit. Gratianus 19. distin. §. *Hoc autem intelligendum est*, eidem opinioni videtur etiam assentiri. Nec ab hac ut apparet, alienus est Cardinalis Turrecre. lib. 4. par. 2. c. 16. Quamvis in l. 2. c. 109. 110. contrariam sententiam & tenuerit & ostenderit. Hanc Erasmus libenter amplectitur super epist. Hieronymi ad Damasum de nomine Hypostasis. Quin in libro de ratione veræ theologiæ fenestram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant, Romanum Pontificem errare non posse, quoties de moribus, aut fide pronunciat. Huic Lutherus subscribit, huic Uvicleffistæ, atque adeo omnes hæretici subscribunt libentissime.

CAPUT II.

In quo redditur causa, cur Sedes Apostolica quintum locum obtineat.

Horum ego opinionem ex academiis theologicis explosurus sum, efficiamque, ut spero, vi argumentorum meorum, si integris animis expendantur, semotis contentione & odio, quibus omne judicium exoculari solet. Ut autem evidentius intelligatur, quam sit magnus hujus opinionis error, fingamus animo unum esse Lutherum, in quem stylus hic noster acuatur. Nam errantium multitudo non parit errori patrocinium. Sit ergo primus idemque solus qui audeat affirmare, summum pontificem ecclesiamque Romanam in fidei controversiis decernendis posse contra evangelium errare. Nisi ego probavero certioribus argumentis, id esse erroneum, quam probent catholici aut purgatorium esse, aut indulgentias pontificias divina auctoritate constare, auctoritas hæc mea, quantula ea cunque est, apud lectores periclitabitur. Illud vero melius ostendo, si ad locum hunc firma ratione constabiliendum, altius hujus rei fundamenta jacio. Sed ante tamen, cur hunc locum quintum fecerimus, paucis explicandum est. Erunt enim fortasse quidam, quibus aptior ordo videretur, si priorem, quo conciliorum auctoritas continetur, hic locus antecederet. Qui etiam si aberrant a conjectura, video tamen quid sequatur; nempe sedis Apostolicæ auctoritate sublata, concilia quæcunque non solum vacillare, sed cadere: at sedem Apostolicam per se etiam sine conciliis suam habere auctoritatem: priorem itaque esse ecclesiæ Apostolicæ, quam conciliorum auctoritatem. Rebus autem suum cuique servare locus natura jubet, quemadmodum locus elementis suus est cuique proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior æther, ignibus altissima ora reddatur. Quibus breviter respondemus, nos humani ingenii habita ratione, naturæ ordinem sæpe negligere. Est autem hominibus comparatum, quod Aristoteles non semel admonuit, ut a notioribus ad ea, quæ minus sunt nota, proficiscantur. Quamobrem, cum conciliorum auctoritas plerisque sit & acceptior, & notior, nihil mirandum est, si naturæ ordinem anteverterimus. Præterquam quod concilia Ecclesiam repræsentant, & ab Ecclesia catholica Concilia catholica sejungere, non erat satis ex ordine. Merito igitur Ecclesiæ Concilia hærere fecimus. Sed de his hactenus. Jam id, quod erat institutum, persequamur.

CAPUT III.

Tria pronunciata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.

Etsi non sum nescius, quam sit scholastica disputationis forma quibusdam invisa: sed non debeo tamen aliam inire disputandi rationem, præter eam, quam & viris clarissimis probaram esse intellexi, & ad errores omnes refellendos semper aptissimam existimavi. Certe quæ Augustinus contra adversarios Ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quivis ea possit agnoscere, ad evincendas tamen hæreses eo aptiora judicantur, quo tenuius ad vivum resecata sunt. Demonstraturus igitur Apostolicam eandemque Romanam sedem errare in fide non posse, Scholæ more tres propositiones habeo ponere, in quibus hujus quæstionis cardo vertitur.

Prima Propositio, Petrum Apostolum fuisse a Christo institutum pastorem Ecclesiæ universalis.

Hanc probat aperte illud apud Joannem te...

 mo-

monitum (1), *Pasce oves meas*. Qui enim non distinxit inter has oves & illas, alienum a suo demonstravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognosceret: ut Innocentius de majo. & obe. cap. *Solitæ*, & Bernardus lib. de consid. ad Eugen. cap. 6. evidentissime argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus, priusquam oves illi committeret, interrogavit, nec id semel aut bis, sed tertio etiam, *Simon Jona diligis me plus his?* Ubi non expressit solum Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ulla posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut perverse in alium torqueri. Atque idem rursus ex altero apud Matthæum testimonio declaratur. *Beatus es*, inquit Dominus (2), *Simon Bar Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & quodcunque solveris super terram*, &c. Ubi notandum in primis illud, quod cum omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deinde & illud advertendum, quod & nomen Petri antiquum Christus servavit, inquiens, *Beatus es Simon*, & patris etiam nomen addidit, ne ad Cananæum possent verba referri. Nomen qnoque novum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. *Et ego dico tibi*, ait, non Joanni, non Jacobo: sed, *tibi: tu es*, non solum vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum. Unde & Joannis primo cap. Cephas, id est petra ingens, seu rupes magno ferendo ædificio idonea, a Domino vocatus est. *Et super hanc petram*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam*, id est, super te o Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone 47. de. fide Petri, Cyprianus in epistola ad Quintum, Hieronymus 1. lib. contra Jovinian. & super Matth. & in epistola quadam ad Marcellam, & in Esaiæ 2. & 16. c. quamvis in concione quadam de pentecoste aliter exposuerit. Chrysost. homil. 55. in Matth. Cyrillus lib. 2. in Joann. cap. 12. Origenes hom. 1. in Matth. & hom. 5. super Exodum, Theophylactus Lucæ 22. Gregorius in quadam epistola ad Mauricium Augustum (3), & in alia ad Eulogium Alexand. episcop. 6. lib. epist. 37. Leo concione 2. de Apostolis Petro & Paulo. Sed & in epistola ad Flavianum, *Petrus, inquit, a principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis*. Atque in Epist. 67. ad Episcop. Viennens. id apertius exponit, 19. dist cap. *Ita Dominus*, Tertul. l. de præscr. hære. Epiphanius in lib. Ancoratus, Dionysius item in ep. ad Timoth. Petrum dicit a Paulo vocatum fundamentum ecclesiarum. Et Concil. Chalcedon. Vocat Petrum petram & crepidinem catholicæ Ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur, Ecclesiam catholicam super Petrum ædificatam. Nec me latet, August. super Joannem homil. ultima, de verb. Domini homil. iv. id veritum esse concedere. At lib. 1. retract. cap. 21. hunc communem sanctorum sensum non reprobat. Nec reprobari sane is poterat, quem non summi modo Pontifices, verum Concilia quoque probarunt, quemadmodum ex his, quæ postea dicemus (4), perspicuum erit.

Sed non est opus, rem alioqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsum enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ, Tu es Πέτρος hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, cum e vestigio addit, *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesia ædificanda? Cum vero idem sit secundum metaphoram domus fundamentum, quod servata corporis analogia caput; manifeste colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, ita etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christi eum negare non possumus? Nam populi rectores, capita dicuntur, Amos 6. & Saul quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1. Regum 15. Sed testimonia patrum Bucerus quærit, negatque Petrum ab ullo unquam caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissime vero negat. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Callixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres Concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum, ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscure appellaverunt. Quorum testimonia paulo post adscripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum & caput & fundamentum, & rectorem pastoremque esse a Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc enim omnia adeo sibi cohærent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. At Clemens 6. dispo. lib. *Petrus, Jacobus, & Joannes*, inquit, *quamvis a Christo fuerint omnibus pene prælati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui diceba tur Justus, Apostolorum episcopum statuunt*. Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesiæ universalis. Hujusmodi scilicet testimonia hinc inde venantur hæretici, ut luci tenebras offundant. Dionysius 3. c. de Div. Nomin. Petrum dicit supremum fuisse decus & Theologorum columen. Euseb. lib. 2. Eccles. hist. cap. 14. Petrum scribit, probatissimum omnium Apostolorum & maximum, fideique magnificentia primorum principem. Epiphan. hæres. 51. affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad Episcop. Viennen. Evangelici muneris sacramentum, ait, ita Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, tam multis & idoneis

(1) *Cap.* 21. 17. (2) *Cap.* 16. 17. (3) 12. *dist. c. præceptis*. (4) *Cap.* 6.

Digitized by Google

neis testibus non credunt hæretici; & volunt nos uni Clem. credere, qui dicat Jacobum Apostolorum Episcopum institutum esse. Hierosolymorum Episcopus Jacobus agnoscitur; Apostolorum Episcopus non agnoscitur. Quamquam Apostoli ædificationis gratia, cum erant Hierosolymis, Jacobo sane plurimum deferebant; quo posteris Episcopis exemplo essent, ut tanquam subditos in aliena Ecclesia se gererent. Sed bene habet, quod non asserit Clemens Dominum statuisse, sed Apostolos modestiæ causa. Nos vero hac prima propositione asserimus, Petrum a Domino pastorem Ecclesiæ Catholicæ institutum. Quod quoniam Cajetanus in libel. de auctoritat. Papæ & Concilii, & fusius adhuc in altero de Eccl. Romanæ primatu plurimis maximisque argumentis ostendit (1), nos breviter demonstrasse sufficiat.

SECUNDA PROPOSITIO, Petrum, cum Ecclesiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuisse. Hæc primum ostenditur ex illo testimonio Lucæ 22. *Simon, Simon* (2), *ecce Satan expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* En cum dixisset Dominus, *Satan expetivit vos*, non ait, *Ego rogavi pro vobis*, sed, *pro te*: nec dixit, *Et vos aliquando conversi*, sed, *Tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*. Cum autem oratio Christi, ut auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quod Christus oravit, id certe consecutus est, ne Petri fides deficeret, ut fratres posset in fide firmare. Deinde hanc etiam demonstrat illud Matthæi 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Quæ verba explicans hom. 1. in Matth. Origenes ait, *Manifestum est, etsi non exprimatur, quod nec adversus Petrum, nec adversus Ecclesiam portæ prævalere poterunt inferorum. Nam si prævalerent adversus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam item prævalerent.* Petrus ergo firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsum fundata rueret. Præterea si Petro peculiari ratione & privilegio Claves non unius cœli, sed cœlorum datæ sunt, quemadmodum homil. 6. in Matth. annotavit Origenes, Claves autem cœlos aperiunt, consequens fit, ut omnia cœlorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingressum in cœlos impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio prava: data est igitur Petro potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. Quæcunque itaque solvisset, & quæcunque ligasset, sive spectarent ad intellectum, sive ad affectum, ea ligata fuissent solutaque in cœlis. Quamobrem quæstiones in fide difficiles solvere jure suo Petrus poterat, ligareque proinde suo judicio, ut id tenerent fideles, quod ipse decerneret. Atqui falso de fide judicio Fideles ligari non queunt. Quod si *divinatio in labiis regis, & in judicio non errabit os ejus*, ut Proverb. 16. c. dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regni cœlorum principem a Deo constitutum, in gravissimo de fide judicio errare potuisse? Et si Caiphas, vir in synagoga impius, cum esset pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum summum a Christo Pontificem Ecclesiæ datum, divino Spiritu ad veritatem finiendam agi credemus? Si pastor denique omnium Fidelium Petrus est a Deo constitutus, doctor ergo, & magister Ecclesiæ supremus effectus est. Quod si pascua doctrinæ salubris ovibus Christi non daret, sed posset eas erroribus falsis ac perniciosis pascere, nimirum non esset a Christo Ecclesiæ provisum. Provisum est autem sine dubio, nisi Petrus ipse nos fefellerit, inquiens, *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere.* Petrum ergo peculiariter inter cæteros elegit Christus, ut eum gentes in fidei controversia non audirent solum loquentem, sed etiam crederent. Ita enim cum Petrus sententiam edixisset, tacuit omnis multitudo, Petro definienti consentiens, ut Actor. 15. a Luca refertur.

TERTIA PROPOSITIO, Petro defuncto, divino jure esse, qui illi succedat in eadem auctoritate & potestate. Nam cum oves Christi essent usque ad consummationem sæculi futuræ, desipiet profecto, qui Christum existimabit ovili perpetuo pastorem temporarium suffecisse. Quod igitur Dominus instituendo pastorale Ecclesiæ munus primo pastori contulit, id ordinarie cuilibet successori intelligitur contulisse, ut Cajet. de prim. Eccles. Rom. cap. 12. eruditissime comprobavit. Præterea regnum Christi futurum erat æternum; ergo & Ecclesiæ principatus non fuit temporalis, quod libro etiam superiore probatum est. Alioqui si Petri potestas ad posteros non est translata, ne cæterorum quidem Apostolorum potestatem ad succedentes Episcopos transmissam agnoscemus. Ita nunc in Ecclesia nulla aut Episcoporum, aut sacerdotum potestas erit. Qui est error in fide manifestus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. l. 2. cap. 6. in hujus rei confirmationem illo Exod. testimonio (1), *Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut ostendas populo cæremonias, & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant. Provide autem de omni plebe viros sapientes, qui judicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ Jetro suggesserat.* Quod si Jetro consi-

(1) *Vide etiam Turrecr. l. 2. summæ Eccles. c. 15.*
(2) *Bis Simonis nomen in Græco repetitur, & sic legit Agatho, action. 4. sexta synodi.*
(3) *Cap. 12. 19.*

Digitized by Google

consilium & optimum fuisse constat, & Synagogæ maxime necessarium, ut unus esset summus Judex, ad quem majores causæ & quæstiones referrentur: nullo pacto verisimile fit, Christo Domino hujusmodi consilium defuisse, quod Ecclesiæ erat similiter necessarium. Non ergo Petro solum ea potestas collata est a Domino, sed ad posteros quoque transiit, nisi Deus majorem synagogæ curam habuerit, quam Ecclesiæ. Confirmat eam rem vel maxime alterum legis veteris testimonium, quo usus est Innocentius III. cap. *Per venerabilem, qui Filii sunt legitimi* (1). *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te judicium esse prospexeris, & judicum intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui judicabunt tibi, judicii veritatem. Et facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, ut nullus deinceps intumescat superbia.* In quibus verbis illud primum advertendum est, non quaslibet causas ad metropolitanum judicem summumque sacerdotem esse referendas, sed difficiliores, quam ut minorum judicum auctoritate absolvi possent. Deinde & illud admonendum, supremum illud tribunal, a cujus sententia juxta legis normam nulla prorsus erat appellatio, senatum suum habuisse quidem Levitarum & Sacerdotum, sed unum esse primum judicem, summumque unum Sacerdotem, qui in sententia ferenda vel solus significatur habere auctoritatem: *Qui autem superbierit*, inquit, *nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat*, vel præsidenti ad ministrandum, ut septuaginta transtulerunt. Et rursum. *Ex decreto judicis morietur homo ille*. Non ait, *Sacerdotum & judicum*, sed Sacerdotis & judicis. Nec illud prætereundum, quod non jubet Dominus concilium ex tota synagoga congregari, sed concilium adhiberi jubet Sacerdotum & Levitarum, qui senatus loco summo sacerdoti in civitate matricia semper adessent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæstiones & controversiæ identidem orirentur, paratum, & aditu facile oportebat esse tribunal: id quod non esset, si frequens cogendum esset ex omni synagoga concilium, ut universas controversias definirent.

Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolute præscribere, ut post sacerdotis præsidentis judicium omnes suis opinionibus cedant. *Facies*, ait, &c. *sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut sinistram.* Nec injuria id quidem præscribit legislator, quoniam ante, ut securos disceptantes redderet, fuerat pollicitus, judicium illius senatus, ad quem consultatio referretur, verum esse futurum. *Qui judicabunt*, inquit, *tibi judicii veritatem.* Sed, ait Bucerus, vera erunt hæc, si protulerit secundum legem. Sic enim habet Moyses, *Facies quæcunque docuerint te juxta legem ejus.* Hic primum, quod isti sæpe contra nos faciunt, revocare eos libet ad Hebraicam veritatem. Septuaginta quippe hoc modo verterunt, *Facies secundum verbum, quod nunciaverint tibi ex loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. Et custodies valde, ut facias secundum omnia quæ sancita fuerint tibi, secundum legem, & juxta judicium, quod dixerint tibi, facies.* Et Sanctes Pagninus ita reddidit, *Facies secundum sermonem verbi, quod annunciabunt tibi, & custodies faciendo juxta omnia, quæ docebunt te. Juxta sermonem legis, quem docebunt te, & secundum judicium, quod dicent tibi, facies.* Ubi non præcipit Moyses, ut sacerdotibus credant, si judicarint secundum legem, sed potius, ut quæ sacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui si de legis ac religionis controversia ad senatum recurrentibus hanc causam liceret arripere, nulla unquam ejusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent juxta legem: cujus dubitationis nullus esset judex institutus. Sed de his disputatum est alio loco satis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id solum agimus, Deum post tempora etiam Moysis, quamdiu synagoga futura erat, instituisse maximi Pontificis unum tribunal summum, e cujus judicio privati omnes cives ac judices etiam minores penderent. Quid ergo? Moyses providit synagogæ, & Christus non providit Ecclesiæ? An volumus, ut his diebus non sit judex in Israel, sed unusquisque quod sibi videatur bonum, id & faciat & sentiat? *Volumus*, inquiunt, *Evangelii libertatem*. An ne est libertas civitati, nullum habere, a quo regatur? Est libertas navi, sine gubernatore undis ventoque permitti? libertas ergo erit, ut quidam ait, nullum esse in schola præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia pro libidine. Id vero ne pecudes quidem cuperent, quarum interest pastores habere, a quibus deducantur in pascua, atque in eis defendantur ab injuria ferarum. Non itaque, ut ad propositum revertamur, domus una sine paterfamilias, una civitas sine rectore, ovile unum sine pastore, uno mortuo Petro, relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oves auctoritate succedat.

Quod si objicias, ex typo & figura non sumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quasi delineata ad illius speciem & ordinem pertinerent, ea ad speciem

Ec-

(1) *Similis judiciorum forma Gallis olim erat ut Cæsar auctor est de bell. Gallico, lib. 6.*

Digitized by Google

Ecclesiæ & ordinem referri oportere. Nec nos ex figura argumentamur & typo, sed a minori ad majus argumentamur, evidenti sane ratione. Incredibile est enim, synagogam componendis de fide, lege, & religione controversiis judicem & senatum Deo auctore habuisse, Ecclesiam non habere: præsertim cum Ecclesiæ id sit multo etiam magis necessarium (1). Quæ cum ex tam variis nationibus, linguis, ingeniis, institutis emerserit, necesse est, ut plures gravioresque habeat de fide & religione controversias. Quas nisi hujus Reipub. princeps valeat componere, Ecclesiæ profecto forma & species turpissima est, & fors multo quam synagogæ deterior. Sed Ecclesiæ ac synagogæ omissa comparatione, ex fine certe præscribitur auctoritas, quæ principi in unaquaque societate congruat. Non enim æqua est auctoritas cuilibet imperanti; sed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi convenit: unicuique vero horum tanta, quanta ad cujusque societatis finem necessaria erit, ut eam patrifamilias præstemus auctoritatem necesse est, quam ad finem domestici convictus necessariam esse, ratio recta & doctrina præscripserit: quoniam in una domo eodemque tecto, ubi varia est hominum natura, & officium cujusque diversum, non aliter vivi omnino potest. Tantam ergo habet summus a Christo institutus Pontifex in Ecclesia auctoritatem, quanta ad continendos Christianæ Reipub. cives in fide, religione, officio est necessaria. Suboriri autem inter nos necessum est de fide ac religione controversias, quibus componendis si nullus est a Christo datus judex, ad quem referetur tandem ejusmodi quæstio omnis, sine fine esset, perpetuaque dissensio, totque, ac tam dissonantes de fide ac religione sententiæ, quot sunt in Ecclesia, & quam sunt diversa capita. Quas ob res si Ecclesiæ unitatem, charitatem, consociationem conservare oportet, necesse est profecto, ut unus sit relictus a Christo princeps, qui non aliter ac Petrus dissidentium lites dirimere, solvereque quæstiones possit. Videmus enim principi cujusque alterius societatis id convenire, ut si inter socios aliquæ controversiæ oriantur, præsertim quæ ad finem illius societatis proprie pertineant, dirimere eas valeat, cum adjuncto sibi seniorum prudentiumque consilio. Atque hæc demum propositio tertia definita est in Concilio Constantiensi. Nam 8. sess. ille error Vvicleffi damnatur, *Papa non est proximus & immediatus Vicarius Christi*. Et sess. 15. septimus error damnatus est hujusmodi, *Petrus non fuit, nec est caput sanctæ Ecclesiæ Catholicæ*. Et tertius decimus, *Papa non est manifestus & verus successor Petri*. Et 27. error, *Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsa militanti Ecclesia conversetur & conservetur*. Et in Bulla Martini quinti eidem Concilio præsidentis. *Utrum credat, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, sit successor B. Petri, habens supremam potestatem in Ecclesia Dei*. Neque hoc novum sane fuit; quia Ecclesia semper unum summum pontificem, ac totius Ecclesiæ pastorem Petro succedentem agnovit. Quod si reliqua omnis potestas Petro concessa sive ad remittenda peccata, sive ad quæcunque alia Reipubl. Christianæ necessaria munia, non ad Petrum solum, sed ad successores pertinet: certe quod dictum est, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*: illud rursum, *Tibi dabo claves regni cælorum*: Illud item, *Pasce oves meas*; illud denique, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, ad summos Pontifices, qui Petro in Ecclesia succedunt, est referendum. Privilegium quippe in fide non errandi, ob Ecclesiæ utilitatem, Petro concessum est. Ideo enim cum dixisset Christus, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, subdidit protinus, *Et tu confirma fratres tuos*. Verum hæc in genere dicta sint: jam in specie, quæ ad hanc controversiam pertinent, ea evidentius explicabuntur.

CAPUT IV.

In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

Sequitur, ut doceamus Romanam sedem eam esse, ubi Petri & soliditas & auctoritas, Deo auctore, collocata sint. Quod quoniam non hæretici modo impudenter, verum etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati sunt, diligentissime est nobis corroborandum. Tam enim diligenter, etsi minus vere, sed tamen accurate non modo fundatam, verum etiam extructam opinionem non est facile diruere: si opinio tamen dicenda est, quæ adeo certis argumentis refelletur. Et quidem hac de re quamvis plura dicta sint a Cajetano, cum aliis in locis, tum in libello de Romanæ Ecclesiæ primatu; quia tamen vel ob styli quasi ingenitam obscuritatem, vel ob id forsitan, quod minus attente a plerisque legitur, nihil etiamnum viris doctis & ingeniosis persuasit, oportebit nos de rebus eisdem iterum disputare. Explicabuntur autem hæc fortasse jejunius: his enim ubertas orationis adhiberi vix potest. Veruntamen de rebus grandioribus, atque ad exponendum difficilibus omne, quod dilucide dicitur, egregie & præclare dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, testibus primum id faciemus, quorum audita testimonia locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quam plurimis possum testimoniis lecto-

(1) *Vide Pighium l. 2. de Eccles. Hier. c. 2.*

Digitized by Google

lectorem onerare, sed gravissima & apertissima solum adscribam. Ordiar autem ab ipsis summis Pontificibus, quorum de hac re clara judicia & certa sunt. Simpliciter autem adscribentur, ne, inquit & ait, sæpius interponantur.

Anacletus in epist. 1. de oppressione episcoporum. *Difficiliores quæstiones & majores causæ ad sedem Apostolicam referantur: quoniam Apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores & difficiles quæstiones semper ad sedem deferantur Apostolicam, super quam Christus universam construxerit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem Apostolorum, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et in 3. epistola de Patriarchis & Primatibus explicat (1), quidnam per sedem Apostolicam intellexerit in hæc verba: *Hæc sacrosancta Romana & Apostolica Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino salvatore nostro primatum obtinuit, & eminentiam potestatis super universas Ecclesias, ac totum Christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse beato Petro Apostolo dixit, Tu es Petrus*, &c.

Evaristus. *Ad sedem Apostolicam tanquam ad caput sunt dubia referenda.* Id vero dixit Evaristus episcopis Africanæ regionis, cum illum de fidei quæstione consulerent. Dixit etiam eos in hoc normam patrum secutos. Ab ineunte igitur Ecclesia Romanus Pontifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri proprium munus.

Alexander hujus nominis primus in epist. ad omnes orthodoxos. *Hujus sanctæ & Apostolicæ Sedis apici summarum dispositiones causarum, & omnium negotia Ecclesiarum ab ipso Domino tradita sunt, quasi capiti.* Probat vero hoc eodem Matth. testimonio, *Tu es Petrus*, &c.

Sixtus primus ad Gallicanas Ecclesias, & Eleutherius ad easdem affirmant, vel a sanctis Apostolis esse institutum, ut episcoporum judicia ad sedem Apostolicam referantur. Scilicet, *quia majores Ecclesiæ causæ*, &c.

Pius primus in epist. ad omnes Ecclesias: *Hanc sanctam sedem Apostolicam omnium Ecclesiarum caput Dominus esse præcepit, dicens principi Apostolorum Petro, tu es Petrus*, &c.

Victor in epist. ad Theophilum, ad Romanum episcopum episcoporum omnium causas ab Apostolorum tempore pertinere definit; probatque illo testimonio, *Quæcumque ligaveris*, &c. Citat etiam in hoc institutum Apostolorum, in quo Romana sedes vocatur universalis Apostolica Ecclesia. Eundem quoque Apostolicum canonem nomine Ecclesiæ refert in hoc ipsum Sixtus II.

Zephirinus in epistola ad episcopos Sicilianos. *Majores Ecclesiæ causæ a sede Apostolica, & non ab alia, sicut Apostoli statuerunt, sunt terminandæ, juxta illud, quæcunque ligaveris*, &c.

Marcellus ad episcopos Antiochenæ provinciæ idem confirmat ex illo, *Tu es Petrus*, &c. Afferit etiam, ex divina jussione, & Apostolorum traditione ad Ecclesiam Roman. tanquam ad caput, referenda majora Ecclesiæ negotia.

Eusebius ad Episcopos Campaniæ & Tusciæ, cum affirmasset Romanam Ecclesiam Petri privilegio esse donatam, subjicit: *Prima salus est, rectæ fidei regulas custodire, & a constitutis patrum nullatenus deviare. Nec potest Domini nostri prætermitti sententia, dicentis, Tu es Petrus*, &c. *Et hæc, quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus. Quia in sede Apostolica extra maculam semper est catholica servata religio.*

Melchiades in Epistol. ad Hispaniarum episcopos: *Privilegium episcopos judicandi Dominus beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit. Quod ejus prærogativum suæ concredit sedi futuris hæreditandum temporibus. Quod utique privilegium a temporibus Apostolorum statutum est servare: & illæsum manet usque in hodiernum diem: Ne quando membra a suo discrepent capite, & schismata oriantur.*

Marcus ad Athanasium. *Sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, & Domino providente, & Beato Petro Apostolo opem ferente, in futuro manebit sine ulla hæreticorum insultatione firma & immobilis. Hæc Apostolorum viva traditio. Hæc sancta & apostolica mater omnium Ecclesiarum Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, sed illibata finetenus manet, secundum ipsius Domini pollicitationem, Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua.* Quo eodem testimonio probat idem Lucius ad consulta episcoporum Gallorum & Hispanorum: & Felix ad Benignum.

Julius in epist. ad orientales episcopos: *Conciliorum convocandorum jura, & majores causas ad sedem Apostolicam evangelicis apostolicisque institutis referri oportet. Id a sanctis Apostolis & successoribus eorum: id a Nicæna synodo definitum est.* Affert vero hic pontifex ad illud confirmandum testimonium Christi a cæteris repetitum, *Tu es Petrus*, &c. illam quoque rationem, ne membra a suo capite dissideant.

Idem quoque Julius in epistola ad episcopos congregatos Antiochiæ: *Sanctam Romanam Ecclesiam & Apostolicam ipse Dominus decenter allocutus est, inquiens, Tu es Petrus*, &c. *Habet enim potestatem singulari privilegio sibi concessam, & Domini ore sacrata atque desuper exaltata est. Et sicut beatus Petrus primus fuit apostolorum omnium, ita & hæc Ecclesia suo nomine consecrata Domino instituente prima & caput est cæterarum, ut ad eam, quasi ad matrem & apicem omnium majores Ecclesiæ causæ referantur.* Astruit vero in Nicæna synodo esse definitum, non debere præter sententiam Romani pontificis ullo modo aut concilia celebrari,

(1) 22. *dist. c. sacrosanct.*

brari, aut episcopos damnari, cui majora Ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali privilegio tradita sunt. Citat vero in hujus rei confirmationem 18. caput Nicæni Concilii in hæc verba: *Omnes episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, cujus dispositioni omnes majores Ecclesiasticas causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit*. Citat rursum 19. caput ejusdem Nicæni concilii in hæc verba: *Quanquam accusati pontificis causam comprovincialibus episcopis scrutari liceat, non tamen inconsulto Romano pontifice definire, cum beato Petro Apostolo non ab alio, quam ab ipso Domino dictum sit, Quæcunque ligaveris super terram*, &c. En Nicænum concilium non obscure, quæ potestas beato Petro a Domino data est, eam in Romanum pontificem asserit esse transmissam. Nec obstat sane, quod hæc capitula in nostris nunc exemplaribus non habentur, tum quoniam Julius ipse sub gravi juramento testatur, ea in scrinio Romanæ sedis haberi; (fuit autem Julius hujus nominis primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integra & incorrupta fide) tum quoniam adversus eos scribebat epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi interfuerunt; nec ullo pacto fieri potest verosimile, quod canones iis objecerit, qui facile probare possent fuisse a pontifice confictos; tum, quoniam id etiam testantur Athanasius, & Pontifices Ægyptiorum Thebaidis & Libiæ in epistola ad Felicem, qui concilio quoque eidem præsentes fuerunt. (1) *Scimus*, inquiunt, *in Nicæna magna synodo ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopos damnari*. Tradunt autem in eadem epistola ejusmodi capitula, & alia plura necessaria ab hæreticis incensa, nobisque sublata. Eundem item canonem nomine Nicæni concilii protulerunt in sexta synodo Carthaginensi Faustinus, Philippus, & Asellius, Apostolicæ sedis legati ex litteris Zozimi Rom. pontificis. Testatur etiam Athanasius in epistola ad Marcum papam, fuisse 70. capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse eidem rescribens plane confirmat (2). Et Felix papa in epistola ad episcopos Ægyptios queritur, ea capitula, de quibus nunc agimus, hæreticos expunxisse. Sed & Pelagius 17. distin.cap. *Multis*, id quod nos probare nitimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænam videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I. ad Victricium seu Victorinum cap. tertio, & Leo ad Theodosium Juniorem. Non ergo dubitari potest, quin nostra hæc sententia fuerit a Nicæno concilio definita, quemadmodum Julius pontifex asseveravit.

Damasus ad trium conciliorum Africanorum Episcopos, *Summas causarum definiri absque Rom. sedis auctoritate non licet, Synodumque sine ejus auctoritate fieri, non est catholicum. Nec ulla concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. Est enim firmamentum a Deo fixum & immobile omnium episcoporum Apostolica sedes, & vertex Ecclesiarum, supra quam Christus universalem construxit Ecclesiam: ait enim, Tu es Petrus*, &c. Vide eundem quoque in epistola ad Prosperum, & cæteros Numidiæ orthodoxos episcopos.

Innocentius primus in epistolis ad concilia duo Carthaginense & Milevitanum: *Congrue Apostolicæ sedis arcana consulitis, antiquæ regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe nostis esse servatam, præsertim quoties ratio fidei ventilatur*. Breviter, quoniam omnium verba referre molestissimum esset, idem omnino confirmant Leo epist. 54. ad Anastasium, & epist. 67. ad episcopos Viennensis provinciæ, Gelasius ad Anastasium Augustum (3), & in decretis, quæ cum 70. episcopis tulit, & in epistola ad episcopos Dardaniæ, Vigilius in decretis suis cap. ult. Pelagius II. ad episcopos, qui convenerant in civitatem Constantinopolitanam, D. Gregorius in epistola ad August. Anglorum episcopum, aliique multi pontifices, quorum testimonia habes 12. dist. & 17. & 19. & 20. & 21. & 22. & 80. dist. cap. *urbes*, & 96. dist. cap. *bene*, & 24. quæst. 1. per multa capita, & 25. quæst. 1. & de electione cap. *Significasti*, & de Privileg. cap. *Antiqua*, & de Baptis. cap. *Majores*, & de elect. in 6. cap. *Fundamenta*, & in Extravag. *Unam sanctam*. Quam extravagantem innovavit, & approbavit concil. Lateranense sub Leone decimo.

Cum ergo omnes episcopi, Petro in Ecclesiæ Romanæ sede succedentes, unanimi confessione asseruint, fidei soliditatem Petro collatam ad Romanos pontifices, tanquam ad legitimos successores pertinere, certe si Irenæi (4) Canon verus est, qui hoc negaverit, Ecclesiæ auctoritatem ipse negat. Quæ causa idonea fuit, ut si quæ Ecclesiæ a Romana sede defecerint, non aliter a summis pontificibus ad unionem Ecclesiasticam fuerint receptæ, quam sub hujusmodi confessionis forma.

Prima salus est rectæ fidei regulam custodire; & a constitutis patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & hæc quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio; anathematizamus omnes, qui contra sanctam Romanam & apostolicam Ecclesiam suas erigunt cervices, sequentes in omnibus apostolicam sedem, in qua est integra & vera Christianæ religionis & perfecta soliditas: Profitemurque sequestratos a communione Ecclesiæ Catholicæ, id est, non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter facta

(1) *Vide totam epistolam, in qua Rom. episc. caput omnium dicitur, & doctor orthodoxæ doctrinæ.*
(2) *26. dist. cap. septuagin.* (3) *19. d. c. ita Dominus.* (4) *Lib. 1. contr. Valent.*

Digitized by Google

sacra recitanda non esse mysteria, qui videlicet sancta Rom. & Apostol. Ecclesia privilegia cassare nituntur. Hanc confessionis normam præscripsit Bonifacius II. in epist. ad Eulalium Carthaginens. episcopum: hanc Joannes Constantinop. episcopus fecit; cum Ecclesia Constantinopolitana Romanæ, a qua Acacio auctore defecerat, uniretur. Eandem Hormisda Papa ad episcopos Hispaniæ misit, ut si qui ex schismate venientes Ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, secundum illam professionis formam admitterentur. Hanc denique Adrianus Papa dedit ad 8. synodum generalem. Satis igitur persuasum esse debet, nisi valde sumus pertinaces, in Romana sede Petri auctoritatem & firmitatem esse sitam.

CAPUT V.

Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimoniis manifestis.

NEc vero audiendi sunt illi, qui reprehendunt & irrident, quod eorum hic testimonia referamus, quorum tanquam in propria causa judicium merito & optimo jure detrectare adversarii possunt. Non enim pontificum Romanorum causa isthæc propria erat, sed Ecclesiæ gentiumque omnium communis. Atque in iis testibus quidam Latini erant, alii Græci, partim Hispani, partim Africani, partim Galli & Germani, quibus fere hominibus Ecclesiæ Rom. causa non solum propria non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his viri plurimi adeo graves integrique doctrina, vita, moribus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec vero possit. Accedit, quod nonnulli ex his vel Apostolorum fuere discipuli, vel illi certe sæculo proximi, cui nullam fictionis notam inurere, nisi impiis, & perfrictæ frontis hominibus permissum est. Sed ne ullus tergiversandi locus relinquatur, libet quoque sanctorum veterum, qui Romani pontifices non fuere, testimoniis uti. Nam ii causam cur aut ignorarent, aut fingerent, nullam profecto habuerunt. Irenæus lib. 3. advers. hæres. cap. 3. *Sed quoniam omnium Ecclesiarum numerare successiones valde longum est: maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatam hominibus fidem, pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.* Hactenus Irenæus. Qua re persuasus Augustinus contra epistolam Manichæi, cap. 4. *Multa sunt*, ait, *quæ in Ecclesiæ gremio me justissime tenent. Tenet ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascendas oves suas Dominus commendavit usque ad præsentem episcopatum sacerdotum successio.* Hanc etiam apostolicam cathedram & principatum in Romana Ecclesia agnoscit idem Augustinus in epist. 162. ad Glorium & Eleusium, & in epist. 106. ad Paulinum, & in Joan. tract. 56. & lib. 2. contra Pelag. & Cœlest. & lib. 2. contra Donatist. cap. 1. (1)

Cyprianus lib. 1. epist. in epistola ad Cornelium, & lib. 4. in epist. ad Pupianum, & in tract. de simpl. prælat. eandem sententiam apertissime tenet (2).

Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris sui Satyri cap. 7. & serm. 47. de fide Petri.

Cyrillus apud D. Thom. in libello contra errores Græcorum multo evidentius, quam auctores cæteri, huic veritati testimonium perhibet. (3) Nec mireris, quod in libris Thesauri, e quibus loca illa a D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncarunt enim hæretici librum illum, & quæ in eo ad Rom. pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. (4) hæreticos fecisse, a viris hodie catholicis & deprehensum & patefactum est. Quanquam non omnes libri Thesauri latini facti sunt: nam in synodo citatur 32. liber, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Thom. eandem sententiam non asserentem modo, verum etiam eo argumento confirmantem, quod Paulus Apostolus ad Petri magisterium venit, formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores Romanos pontifices in simili causa recurrerent.

Hieronymus insuper in epistola ad Damasum de nomine Hypostasis, hujus rei testis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24. quæstione prima, cap. *Quoniam vetusto*. Nam quod ea causa, & quæst. cap. *Hæc est fides* refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consulto prætereo: quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quod illa ad Damasum de nomine hypostasis Hieronymi sine controversia est. Adde, quod lib. 1. apolog. adversus Ruffinum pro eodem habet, quempiam Romanam fidem tenere, & catholicum esse.

Bernardus quoque a nobis facit in epist. 131. ad Mediolanenses, & 166. ad Innocentium, & 189. ad eundem, & 237. ad Eugenium, & 142. ad Romanos. Referrem alios, nisi hi satis abunde essent ad ejus rei faciendam fidem. Quid enim? tot tantorumque Patrum consentiens, conspirans, continuataque sententia, quem non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Præterquam quod ea sentiunt, quæ sanctarum etiam synodorum testimonia confirmant, id quod cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT

(1) *2. quæst. 7. cap. puto 24. quæst. 1. cap. Pudenda.*
(2) *24. quæst. 1. cap. Loquitur Dominus, & 93. d. cap. Qui cathedram.*
(3) *24. quæst. 1. cap. quæ dignior, & 22. quæst. 2. cap. Omnes* (4) *Joan. 21.*

CAPUT VI.

Ubi Conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ Romanæ vis & auctoritas comprobatur.

His duobus capitibus superioribus nec summorum omnium verba Pontificum, nec veterum sanctorum adscripsimus, ne longior atque adeo molestior fieret oratio. Tantum loca indicavimus, quæ quum videat lector, tum plane intelligat, nihil nos obscurum, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attulisse. Nunc synodica hac de re non judicia solum, sed verba quoque referemus: ut adversarii nube etiam horum testium gravius opprimantur.

Primum igitur sit Concilii Nicæni testimonium, quod quoniam capite quarto adscriptum est, non est operæ pretium hic resumere.

Alterum sit Concilii Chalcedonensis, quod retulit Div. Thomas in opusculo contra errores Græcorum, in hæc verba: *Veneramur secundum scripturas & canonum definitionem, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum, primum esse & maximum episcoporum.* Et infra, *Si quis episcopus prædicatur infamis, liberam habet sententiam appellandi ad beatissimum episcopum antiquæ Romæ; quia habemus Petrum petram refugii, & ipsi soli libera potestate loco Dei sit jus discernendi, secundum claves a Domino sibi datas: & omnia ab eo definita teneantur, tanquam a vicario Apostolici throni.* Ac re vera in hujus synodi act. 1. Leo dicitur Apostolicum gubernare thronum, & sedes Romana caput omnium Ecclesiarum. Et act. 2. cum esset lecta epist. Leonis, Patres clamaverunt, *anathema, qui ita non credit. Petrus per Leonem locutus est.* Et in actio. 3. Romanum episcopum dominum nostrum vocant, eique acclamantes Apostolicum & universalem appellant: & ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque universa concilii dogmata optant sedis Apostolicæ auctoritate confirmari. Et cum Leo Dioscorum condemnasset, synodus ait, *Sanctissimus Archiepiscopus magnæ Romæ una cum ter beatissimo Petro, qui est petra, & crepido Catholicæ Ecclesiæ, & ille, qui est recta fidei fundamentum, nudavit eum episcopatus dignitate.* Et in epistola synodali ad Leonem gratulantur patres, quod tantum antistitem Apostolicæ sedi, unde religionis nostræ fons & origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concil. Chalcedon. quidem. Ea vero, quæ D. Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur. Sed ab hæreticis erasa Gregorius queritur, lib. 5. epist. epistola 14. ad Narsem Comitem.

Tertium testimonium extat in synodo quinta generali, apud Constantinopolim celebrata. In sententia siquidem illa, quam contra Anthymum pronunciavit Mennas Constantinopol. Archiepiscopus, cui videlicet omnes concilii patres subscripserunt, hæc verba ipse idem Mennas adjecit. *Nos apostolicam sedem sequimur, & obedimus, sicut charitas vestra scit, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa & nos condemnamus.* Synodus ergo quinta generalis, Mennæ judicio subscribens, apostolicæ sedis decreta tanquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in universum Catholicos haberet, qui Romanæ apostolicæque fidei communicassent, nec illos damnaret omnes, quos apostolica sedes damnavisset.

Aliud testimonium gravissimum habes in sexta synodo generali, actione quarta: ubi scribitur professio fidei, quam Agatho Romanus episcopus ad concilium misit. Quam etiam repetit Agatho idem in suggestione synodica, (sic enim ibi appellatur) cui innumerabiles episcopi subscripserunt. Atque hæc suggestio, nequis calumnietur, probata est ab omnibus concilii Patribus, actione 8. 13. & 17. Verba autem professionis synodicæ hoc modo habent: *Beati Apostoli adnitente præsidio, hæc Apostolica ejus Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est. Hujus auctoritatem, utpote Apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi Ecclesia, & universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secutæ sunt: omnesque venerabiles patres Apostolicam ejus doctrinam sunt amplexi, per quam & probatissima Christi luminaria claruerunt, quam & sancti doctores orthodoxi venerati & secuti sunt: hæretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insecuti. Hæc enim Apostolica Christi Ecclesia per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit: sed ut ab exordio Christianæ fidei percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus permanet, secundum ipsius Domini salvatoris divinam pollicitationem, Petre, Petre, ecce Sathan expetivit vos, &c. Ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos. Quod apostolicos pontifices, meos prædecessores, confidenter fecisse semper est cognitum.* Hactenus Agatho Roman. episcopus. Et actione 18. ipsa synodus aperte profitetur, Romanum episcop. Agathonem successorem esse in sede principis Apostolorum.

In septima etiam synodo generali actione 2. lecta est epistola synodica Adriani primi, qua definit, Ecclesiam Roman. caput esse omnium Ecclesiarum. Recepta vero epistola est atque probata a concilio generali, ut patet ead. act. 2.

In octava quoque synodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis secundi, ab ipsa synodo acceptus & confirmatus, qui illam fidei confessionem continet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres vero hujus 8. Synodi Romani pontificis doctrinæ in hæc verba consentiunt (1). *Sequentes in omnibus Apostolicam sedem speramus, ut in una communione, quam sedes Apostolica prædicat,*

(1) *Hunc scilicet in modum refert Turrecremat. lib. 2. cap. 109.*

dicat, esse mereamur, in qua est vera & integra Christianæ religionis soliditas. Quare non consentientes sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda. Hactenus Patres. In eadem rursum synodo approbata est (1) epist. Ignatii Constantinop. Patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res aperte docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ Romanæ, & synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed & in postrema sessione canone 21. Romanam sedem vocat synodus sedem Petri principis Apostolorum.

Synodus Romana insuper sub Symmacho assentitur (2), Romanæ sedis præsulem merito beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdotii, & statutis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Præterea synodus alia universalis, cui Nicolaus præsedit: *Si quis* (3), ait, *dogmata, vel decreta pro catholica fide, aut Ecclesiastica disciplina, a sedis apostolicæ præsule promulgata contempserit, anathema sit*. Quam fere sententiam Lucius III. accepit cap. *Ad abolendam*, de hæreticis.

Leo quoque hujus nominis IX. in epist. Synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham astruit, sanctam Romanam & Apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendas. *Concilia*, inquit (4), *omnia, & sanctus sanctorum, rex regum confirmant*. Præterea, concilium Lateran. sub Innoc. 3. sic habet: *Nolumus quicquam Abbati Joachim derogari, cum omnia scripta sua assignari mandaverit Apostolicæ sedis judicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter confitens se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ disponente Domino cunctorum fidelium mater est & magistra*. Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit (5). Ex Domini itaque institutione Romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proinde Romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. (6). Idemque omnino tradit Concil. Trid. sess. 7. in hæc verba: *Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam, anathema sit*.

Concilium vero Lugdunense sub Gregorio dicit (7) Romanum pontificem esse vicarium Jesu Christi, successorem Petri, rectorem Ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense sub Clemente asserit (8), dubia fidei declarare ad sedem Apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea Patres concilii Florentini, *Definimus* (inquiunt) *sanctam Apostolicam sedem, & Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, & ipsius pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, & ipsi in B. Petro pascendi & gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse: sicut in gestis œcumenicorum conciliorum continetur*. Hactenus concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus. Rationibus modo Theologicis ea, quæ posuimus, corroboranda sunt: idque magis, Romanum pontificem, cum de fide judicat, errare non posse.

CAPUT VII.

Rationibus Theologiæ probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.

Romanum pontificem in Petri locum, fidem, auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnovit. Quod, quoniam totius orbis consensione usque firmatum erat, ne Ariani quidem negare potuerunt, ut Sozomenus lib. 4. histor. trip. cap. 15. & 16. prodidit. Ad Romanam porro sedem episcopos Ecclesiarum in causis quibusque gravissimis provocasse, ab illius ore fideles fidei semper oracula petiisse, illius judicium catholicos omnes in religionis controversiis expectasse, illius denique & vim & auctoritatem sacra omnia efflagitasse concilia, adeo certum & manifestum est, ut sim ego ineptus, si velim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, conflatur & efficitur id, quod quærimus argumentum, quo ex multis magnisque haud facile quis dixerit aliud aut evidentius, aut certius. Si enim legum Christi interpres nullus sanior est, quam perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia vero in fidei religionisque quæstione ac cæteris gravissimis controversiis non ad Antiochenum, Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Mediolanensem, Parisiensem, Coloniensem, Toletanum, aut Bracharensem episcopos, sed ad Romanum omni semper ætate recurrit: quis dubitet, hunc esse, quam ut successorem Petri, ita quoque doctrinæ Apostolicæ magistrum, quæstionumque de fide judicem habemus? Nam si aliquem ejusmodi post Petrum, ad Ecclesiam instituendam atque in veritate continendam reliquit Christus, nimirum aut hic est, aut nullus est; quippe cum de aliarum Ecclesiarum episcopis nulla quæstio sit, quin non fuerint loco Petri universali Ecclesiæ doctores pastoresque a Deo dati. Romanus igitur Episcopus, Ecclesiæ usu interpretante, ille est, cui Dominus in Petro ait, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*: &, *Tibi dabo claves regni cœlorum*: &, *Quodcunque solveris*, &c. ac rursum, *Pasce oves meas*: & iterum, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu confirma fratres tuos*.

Quid quod ipso etiam rerum experimento comperimus, Christi de Petro & successoribus vaticinia

(1) *Act. 1. synod. 8.* (2) *96. d. cap. Bene.* (3) *25. quæst. 2. cap. Si quis.*
(4) *De summa Trin. cap. Damnam.* (5) *De summa Trin. in 6.* (7) *De homil. cap. unico.*
(7) *cap. Ubi periculum de elect. in 6.* (8) *Clem. unica de sum. Trin.*

Digitized by Google

cinia in Ecclesia Romana manifestius impleri? Hanc enim constat fixam & immobilem, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quatiente, in fide & auctoritate Petri permansisse. Et cum cæteras Apostolorum Ecclesias vel ab infidelibus occupatas, sine fidei vestigio, vel ab hæreticis aliquando affectas viderimus: at adversum hanc unam Romanam sedem nec Pagani, nec hæretici prævalere potuerunt. Pugnatum est siquidem vehementer, non a Græcis solum, sed ab aliis plerisque totius orbis episcopis, ut hoc Romanæ Ecclesiæ privilegium labefactaretur. Atque habebant pro se illi quidem & Imperatorum arma, & majorem Ecclesiarum numerum: nunquam tamen efficere potuerunt, ut aut Romani pontificis potestatem abrogarent, aut in alium transferrent episcopum. Quinimo qui a Romana quidem sede defecerunt, hi schismatici semper in Ecclesia sunt habiti: qui vero hujus sedis de fide judicia detrectarunt, hæretici. Quæ profecto omnia satis ostendunt, non humano, sed divino decreto Ecclesiam Romanam & cæteris esse præpositam, & Petri privilegia jure suo sibi vendicasse, & eam demum petram esse, supra quam Christus universalem construxit ecclesiam, adversus quam portæ inferi prævalere non possunt. Quod ni ita esset, qui potuisset Ecclesia Romana tot, tamque magnis principibus repugnantibus, tam multis hæreticis contradicentibus, tam variis ecclesiis defectionem molientibus obsistere? Quod si commentitia, vanaque opinione hoc Romani Episcopi privilegium Theologi asseruissent, non tam stabilis sententia permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum sæculis, ætatibusque hominum inveterasset. Etenim videmus opiniones fictas, atque vanas, viriis præsertim eruditis adversantibus, diuturnitate extabuisse. Opinionum enim commenta delet dies, fidei judicia confirmat. Adde, quod Apostolicarum traditionum sinceritas non posset ad nos usque servari, alias ecclesias hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi una sedes Apostolica, inter tot orbis tumultus, fixa, inviolataque consisteret. Ad hæc cum concilia & provincialia & generalia, sine Romani pontificis auctoritate nonnunquam erraverint, nunquam autem, si Romani pontificis auctoritate firmata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum, atque adeo totius ecclesiæ firmitatem a Romano pontifice derivari. De quo quoniam in loco superiore multa diximus, illinc lector assumet, quæ ad hujus argumenti explicationem pertinebunt. Atque si in definienda fidei quæstione Romanus episcopus errare posset, redditur statim incerta nobis multarum hæresum condemnatio: pleræque enim non sunt damnatæ per generalis Concilii, sed per Romanæ Ecclesiæ judicium & decretum.

Præterea si inter Patres concilii est controversia vel de intellectu sacrarum literarum, vel de quoquolibet libro, an canonicus sit, necne, vel de alia hujus generis quæstione, ad hanc litem componendam judicem ponere necesse est: cujus tamen, si errare possit, incertum judicium erit. Judex autem inter Patres concilii dissidentes nullus in Ecclesia, nisi Romanus episcopus est agnitus.

Præterea Ecclesiæ consuetudo hoc manifeste declarat. Nunquam enim admissa est appellatio in causis fidei a sede Romana, sed hæreticos ab ea judicatos, Ecclesia semper hæreticos etiam judicavit. Et certe, si Romanæ sedis judicium fallax esset, concilii vero esset verax & certum, naturæ, rationi, veræque Theologiæ is adversaretur, qui appellationem a Pontifice ad concilium denegaret. Quo uno argumento ostendit Gelasius, sedem Apostolicam de tota Ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius pertinere judicium. Jam illiusmodi appellationes, in Fidei præsertim dogmate, ecclesia nescit: nam iis hæretici solum utuntur. Quod si ad singulos hæreticos condemnandos opus esset congregare generale concilium, cum id sæpenumero non modo difficile, verum etiam impossibile sit, licebit profecto interim hæreticis impune vivere, donec synodus a tota Ecclesia cogatur. Id si alienum esse constat a Christi providentia, fateamur potius Romanæ sedis auctoritatem satis esse ad hæreses revincendas. Ita fiet, ut hujus tribunalis de fide judicium certum omnino habeatur. Quid quod non solum ecclesiam catholicam credimus, sed etiam Apostolicam? At Ecclesia Romana Patrum, fideliumque consensu Apostolica dicitur, cum reliquæ omnes jam inde a multis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quæris, Erit ne hæreticum asserere, Romanam Ecclesiam degenerare quoque ut ceteras posse, & Apostolicam etiam sedem a fide posse Christi deficere? Huic quæstioni breviter respondemus. Nolumus hic nos ecclesiæ sententiam prævenire, sed si ad generale concilium referatur, hæreseos nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur, quid ipse sentiam de hac re, non audeam dicere, quam eo melius cernere mihi videor, quod & eam propius diligentiusque contemplor, & sine affectu, perturbationeque contemplor. Quod si in hoc erro, quod Romanæ sedis privilegia a Christo illi concessa & tueor, & contradicentes hæreseos nomine condemnandos esse credo, non solum tuto, sed libenter erro: nec mihi errorem utilem, quo etiam delector, sine rationis præsertim vi extorqueri volo. Nam me non solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum Theologorum & auctoritas. Hieronymus prophanum esse, & perjurum dicit (1), qui cathedræ Petri, & Romanæ sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum ait esse (2), prophanum esse, hostem esse, qui universalis Ecclesiæ non tenet unitatem, hoc est lumen unum, unde multi radii: radicem unam, unde multi rami: fontem unum, unde multi rivi: petram unam, supra quam Ecclesia ædificata est: unum

L

(1) *De nomine Hypostasis ad Damas.* (2) *De simplic. præ. tr. 3.*

Digitized by Google

num Pontificem, qui cæteros omnes sua & vi, & auctoritate contineat. A quo si radium tollas, extinguatur: si frangas ramum, intereat: si præscindas rivum, arescat. Sic enim ille declarat. At qui in Fidei controversia Apostolicæ sedis fidem, judiciumque detrectat, is nec unitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem, *Qui cathedram*, inquit, (1) *Petri, supra quam fundata Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat*. Ambrosius pro eodem penitus habet, (2) catholicum esse, & cum Romana Ecclesia convenire. Gregorius (3) sic Sedis Romanæ auctoritatem in religionis, fideique causa existimat esse amplectendam, ut qui noluerit, ab ejus petræ, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate convellatur. Leo (4) exortem divini mysterii eum esse affirmat, qui ausus fuerit a Petri soliditate recedere, & impiam præsumptionem, quæ Petræ istius firmitatem Deo ædificante constructam nititur violare.

Nicolaus finit, (5) quod qui Romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur. *Nam fidem*, inquit, *violat, qui adversus illam agit, quæ est mater fidei*. Hanc vero Nicolai sententiam noli quæso lector contemnere, quæ scilicet actione prima, & septima synodi octavæ confirmata est. Ubi & condemnati sunt Photius, & Michael, qui hoc Sedis Romanæ privilegium quatefacere nitebantur. Quod si in hæresim labitur, qui Romanum Episcopum Petro successisse negat, & Ecclesiam proinde Romanam cæteris esse præpositam: ecquid de illo sentiendum est, qui privilegia Petro ob Ecclesiæ utilitatem a Christo data, privilegia, inquam, quæ Petro ut Pontifici, Doctori, & Pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrina sana oves pascere, fratres in fide confirmare, universas gentes per os illius audire verbum Evangelii, & credere, supra illum ædificare Ecclesiam, ut portæ inferi non prævalerent adversus eam, non Petro ut privato homini, sed ut reipublicæ Christianæ præfecto congruebat. Quocirca ambigi inter Catholicos nec debet, nec vero potest, quin Romanæ Sedis de Fide, & Religione judicia certa sint. Præterea, qui negaret, in ligando atque solvendo eandem potestatem in Romano nunc Episcopo inesse, quam Petro Christus contulisse creditur, is jure ac merito habeteur hæreticus: qui ergo firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos, his, qui Petro succedunt, denegaverit, hic hæreticus judicandus erit. Ad hæc faciamus ambiguam esse aliquam inter fideles de religione controversiam. Tum quærimus, si Romana eademque Apostolica sedes, ut dissidentium Ecclesiarum lites, disceptationesque componet, e Petri cathedra, tribunalique pronunciet, an sequi illius sententiam debeamus, aut non? Si sequimur, Romanana sede errante, Ecclesia tota in illius errore versabitur. Si non sequimur, ubinam illud est, *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis*? Ubinam rursum illud, *Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere*? Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligaverit successor Petri, id ligatum erit, & quod in quæstione de fide proposita docuerit, hoc gentes non audire debent modo, verum etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit 20. distinct. cap. de libellis, non quæ Damasus & Adrianus 25. quæst. 1. cap. *Violatores*, & cap. *Generali*. Illud referam, quod in Concilio Complutensi confirmato a Sixto Quarto condemnatus est Petrus Oxoniensis nomine etiam hæresis, in eo quod asserit, Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adversum Petrum Oxoniensem edita. De qua quoniam in relectione de pœnitentia satis multa diximus, eo lector revocandus erit. Coactus est igitur ille sententiam recantare in hanc formam: *Consentio sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ, & sedi Apostolicæ, & ore, ac corde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus Papa auctoritate Apostolica, & Evangelica tenet. Et omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio*. Hactenus ex Conc. Compl. Martinus vero quintus in fine concilii Constantiensis, *Sacro*, inquit, *approbante Concilio mandamus archiepiscopis, episcopis &c. ut qui de sacramento corporis & sanguinis Domini, vel de baptismate, seu peccatorum confessione, pœnitentiæ pro peccatis injunctione, vel reliquis Ecclesiæ sacramentis, seu Fidei articulis aliter sentit ac docet, quam sacrosancta Romana Ecclesia docet, & observat, eum tanquam hæreticum judicetis*. Concilium ergo Constantien. illos esse hæreticos judicavit, qui Romanæ Ecclesiæ Fidei & doctrinæ refragarentur. Illud postremo addam. Cum ex traditionibus Apostolorum ad evincendam hæresim argumentum firmum certumque trahatur: constet autem, si testimonia rationesque hoc loco positas cum iis regulis conferas, quas in 3. lib. posuimus, Romanos episcopos Petro in totius Ecclesiæ Pontificatum & Fidei magisterium successisse, ab Apostolis esse traditum; cur non audebimus assertionem adversam tanquam hæreticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Ecclesiæ judicium antevertere. Quanquam non videor antevertere: cum jam ipsius Ecclesiæ sermo nostram omnem comprobarit de Romanæ sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix ægre dico propter viros quosdam doctos & pios, qui nos contradixerunt. Illud assero

(1) *Lib. 4. ep. 9.* (2) *Lib. de exc. fratris sui Satyr. c. 7.* (3) *22. dist. ca. præceptis.* (4) *19. dist. c. ita Dominus* (5) *22. dist. cap. Omnes.*

Digitized by Google

assero, ac fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ ac perniciem afferre, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in Fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certe astruunt summum Ecclesiæ pastorem, quicunque tandem ille sit, errare in Fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quonam consilio Fideles quidam hæreticorum, quam catholicorum opinionibus favere malint. Nam hæretici video quid sequantur, nempe vivendi docendique licentiam, & in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, ut neque pes, neque mens suum officium faciant. Volunt sine pastore uno oves, ut cum lupi ipsi sint, pastores tamen esse videantur. Volunt sine judice lites, ut dissidiorum nullus finis sit; atque ita cum amoto arbitro adversus doctos dimicent, victores a turba judicentur. Turbari demum omnia volunt, quoniam, ut in Hispanorum proverbio est, turbatum flumen piscatorum est lucrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur: tuto enim sequimur, quoniam communis catholicorum est. Præterquamquod ea sentiunt, quæ sacrarum etiam literarum testimonia confirmant, pontificum decreta finiunt, veterum sanctorum chorus concinit, conciliorum patres affirmant, Apostolorum traditio probat, perpetuus Ecclesiæ usus observat. Quapropter si ea quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta ex Ecclesiæ Scripturæque fontibus, si tota oratio nostra certis Theologiæ rationibus, integrisque & incorruptis testibus omnem sibi fidem confirmat, assentiamur tandem, ex Apostolicæ sedis auctoritate firma Theologos argumenta sumere ad fidei Theologiæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantum dixerimus. Nunc adversariorum argumentationes refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi argumenta capitis primi refutantur.

Atque in illis argumentis, quæ a principio sunt posita, Theologi nonnulli, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, quoquo modo possunt, tergiversantur. Romanam quippe Ecclesiam a Romano pontifice discernunt: ajuntque hunc in fide errare posse, illam non posse. Sic sibi videntur omnia propemodum argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Ecclesiæ Romanæ, sed summi Pontificis fidem impugnant. Atqui Ecclesiam Romanam isti, non Romanum Episcopum, ab errore vindicant. Verum si de errore in Fidei judicio atque decreto loquimur, ut vere loquimur, nullum ego discrimen inter Apostolicam sedem, & Apostolicæ sedi insidentem invenio. Primum quoniam cum ad sedem Apostolicam accedimus Fidei oracula postulaturi, non singulos Romanæ Ecclesiæ Fideles interrogamus, nec Ecclesiam ipsam Romanam in concilium cogimus, sed Pontificis maximi judicium quærimus, ejusque sententiam expectamus.

Rursum quoniam non Romanus populus est, qui Ecclesiam universalem docet ea, quæ ad fidem attinent, sed Romanus Episcopus. Nec potestas judicandi de causis Fidei, ligandi, solvendi, pascendi, in populo Romano est, sed in Romano pastore, Vicario Jesu Christi. Concilia quoque non exigunt confirmationem & robur ab ipsa Romana plebe, sed a plebis Romanæ Antistite.

Præterea privilegium firmitatis, ut ante probatum est, Petro fuit peculiariter datum. *Ego*, inquit, (1) *rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, & tu confirma fratres tuos.* Et iterum (2) *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quocirca si veræ Theologiæ rationem sequimur, quæ capite tertio explicata est, in Petro, & successoribus primum firmam certamque doctrinam asseremus, mox vero in Ecclesia Romana, cujus Petrus cum successoribus & caput & fundamentum est. Atque illud etiam animadverto, quod sicut omnibus simul Episcopis docentibus errores falsos necesse esset fane totam Ecclesiam vario in errore versari: ita si pastor Eccl. Romanæ errorem Fidei contrarium decerneret, oves quoque errante pastore dispergerentur. Testimonia demum, quæ retulimus, id fere probant, summum Ecclesiæ pontificem, Petri successorem & Christi Vicarium, cum de fide pronunciat, errare non posse (3). Quo magis illos reprehendendos judico, qui se diremturos controversiam putaverunt, si Apostolicam sedem ab Apostolico præsule secernerent. Non recipit istam responsionem ratio, aspernatur, repellit. Illud potius sumit, errorem esse duplicem, alterum personalem, alterum judicialem. Nec enim scholæ propria vocabula, etiamsi minus Latina sint, aversari debemus, sed malle, quod Augustinus ait, (4) apertos, quam nitidos habere sermones. Error itaque personalis privatus est cujusque error, judicialis est publicus. Edidit Innocent. hujus nominis IV. in libros decretalium commentaria, si in his quicquam errati est, hominis nimirum est, non pontificis, quamvis ea commentaria a pontifice edita sint. At si idem Innocentius in judicio de fidei quæstione definiret quippiam, quod revera falsum esset, jam hic error a publico Ecclesiæ censore proficisceretur, essetque proinde judicialis.

Respo. ad 1. Qua ex re primum argumentum facile refellitur. Nec enim historia fide digna

L 2

(1) *Luc.* 22. 32. (2) *Matth.* 16. 18. (3) *Vide lib.* 5. *c.* 5. *q.* 3. (4) 58. *d. Sedulo.*

Digitized by Google

digna docet Joannem XXII. post summum adeptum pontificatum de ejusmodi re aliquid definisse; quin potius quum ad hujus rei definitionem se pararet, ut Benedictus XI. in extravag. sua ait, morte præventus definire nequivit. Nec, si antequam esset pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus censendus est: sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos, re nondum expresse per Ecclesiam definita, illius opinionis fuisse, sunt qui contendant, vere ne, an falso contendant, non est diei locique hujus disputare.

Respon. ad 2. Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Cœlestinus quicquam definivit. Verba quippe Innocen. III. sic habent (1): *Licet quidam prædecessores nostri sensisse aliter videantur*. Sensisse, ait, non definivisse. Sed ne Innocentius quidem definit quicquam, sed explicat sententiam & opinionem suam, inquiens: *Non credimus, quod in hoc casu is, qui relinquitur, possit ad secundas nuptias transire*. Quod profecto verum est, quanquam per illam Innocen. decretalem non firmiter definitum. Nec enim statim, si aliquid juris volumine continetur, Fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latius explicatum est.

Respon. ad 3. Tertio vero argumento nullum negotium est respondere. Nam verbum, *Judico*, frequenter in ea significatione usurpatur, ut idem sit, quod sentio, seu opinor. Quomodo Alexander accipit, cum ait, quosdam prædecessores suos aliter judicasse.

Respon. ad 4. At quartum argumentum longe difficillimum est, nec potest ita breviter expediri. Aperte enim Alexander docet, consuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ testamenta minus solennia rescindit, & a divina lege, & a patrum institutis, & a generali Ecclesiæ consuetudine alienam. Quod autem ex auctoritate pontificia hoc sane loco pronunciet, illud est evidens argumentum, quod sub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejusmodi audeat rescindere testamenta. Unde & capite proxime sequenti judicibus mandat, ut in id genus causis tres duosve solummodo testes exigant, nec civiles leges, sed canonica decreta sequantur. Si ergo jussit ecclesiæ pontifex, & anathematis interminatione jussit, ut nemo ea irritet testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata: nimirum non ut privatus quivis homo, sed ut publicus Ecclesiæ judex eam quæstionem definivit. Atqui non est Dei Evangeliique præceptum, quod tamen Alexander videtur astruere, ut omnes causæ tribus duobusve tantum testibus absolvantur (2). Alioqui non solum Leo quartus, sed Sylvester etiam in Synodi Romanæ cap. 3. legem Evangelio Deoque contrariam edidissent. Decreverunt enim, ut, nisi in 72. testibus, non damnaretur episcopus. Qua ex re intelligitur, legem civilem, quæ tollendis e repub. fraudibus cavet, ut testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi Evangelicæ adversam: quemadmodum ne illa quidem, quæ, ut constaret in Episcopos invidiæ occurreret, statuit, ut ad Episcopi condemnationem duo solum testes non sufficerent. Atque si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresque ad naturam, non ad avaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profecto erat, ut quæcunque in judicio causa finiretur. Sed sicut juramentum a malo est, non illius, qui jurat, sed ejus, qui verum dicenti non credit: sic plures, quam duos testes requirere, a malo quidem fuit non requirentis legis, sed hominis defraudantis. Sed hæc differere non est hujus aut loci, aut temporis. Illud proprie huc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duo cum primis distinguenda sunt. Unum est, tanquam intentio conclusioque decreti: alterum quasi ratio & causa a pontifice reddita ejus rei, quam constituerit. Atque in conclusione pontifices summi errare nequeunt, si Fidei quæstionem ex Apostolico tribunali decernant. Sin vero pontificum rationes necessariæ non sunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis a Pontificibus redditis, tanquam pro aris & focis depugnamus. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse divinæ legi contrariam, sed, quod juris peritis fere placere video, jubet, ut in legatis piis duo, vel tres solum testes a judicibus exigantur. Hæc decreti hujus conclusio est, hic finis: nec dubium est, quin rem eam pontifex jure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in ejus præscripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hanc quippe divinam nuncupat, si ad canonum statuta revocat, si ecclesiæ morem affert, non est operæ pretium rationes illas ad vivum resecare; quemadmodum si concilia quædam definiant, duas esse in Deitate personas, patrem & filium, afferantque in hoc illud quoque Geneseos testimonium, *Pluit Dominus a Domino*, non protinus in Fidei judicio errant, quamvis ex illo loco parum apte Trinitas comprobetur. Extat item synodus, ubi de perpetua Mariæ Virginitate pronunciatum est. Ad eam rem suadendam referunt patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat, si quis vult, sed ridebit tamen frustra. Non enim semper patres in Fidei quæstione causas afferunt necessarias, sed interdum vero similes. Quod si etiam pontifices in hujusmodi ponendis causis quandoque falluntur, ne calumniandi sunt quidem: tantum abest, ut inde loci hujus auctoritas infirmetur. Porro autem, si valere quicquam judicium meum potest, neque in conclusione Alexander, neque in causis erravit. Nam suis in utro-

(1) c. *Quanto. de divor.* (2) 2. *quæst.* 4. *Nullam.* 2. *quæst.* 4. *Præsul.*

Digitized by Google

utroque foro subditis ferebat leges, Hostiensibus nempe civibus, ac judicibus Vellenen. Non ergo legem civilem, qua Imperatores in regionibus suæ ditioni subjectis utuntur, improbare voluit Alexander: sed voluit judices etiam laicos in ecclesiæ patrimonio non secundum Imperatorum leges, sed secundum statuta canonum de testamentis judicare. Nec enim æquum esse censet, ut in rebus temporariis adjudicandis tam sint solliciti sacri canones, quam sunt leges civiles; honestiusque esse credit, in civitatibus & oppidis, quæ in ecclesiæ jure ac dominio sunt, non legis civilis, sed canonum consuetudinem observari. Quo fit, ut, si decretalis hujus ratio pressius teneatur, non solum in terris Romanæ ecclesiæ subjectis, sed in quibuscumque aliis, quæ sub episcoporum ecclesiarumque dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat servari: non in his modo, quæ pietatis causa ecclesiæ relinquuntur, verum etiam in aliis quibusque legatis. Honesta ergo Alexandri lex est, sancta, legitima. Sed ne in causis erravit quidem. Nam licet non sint necessariæ, non sunt tamen prorsus ineptæ. Consuetudo, inquit, quæ plures, quam tres duosve testes postulat, primum aliena est a divina lege, veteris scilicet instrumenti, quæ duos solum tresve ut plurimum testes exigebat: aliena etiam a patrum institutis, hoc est, a more, jureque canonico, ubi in rebus præsertim temporariis duo testes sufficiunt: aliena demum a consuetudine Ecclesiæ generali, quæ in ejusmodi causis duobus, vel tribus testibus est contenta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquam nova & extranea, ob ibque parum in Ecclesiæ judicio probanda. Quod si hanc animi sinceritatem, dextramque de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac juris canonici consuetudinem principes sæculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed, ut fraudes tollant, majorem testium numerum in testamentis civium suorem exigant, suo quidem judicio libere possunt uti: nihil enim Alexander impedit per illam epistolam decretalem, quæ nimirum eos solum ligat, qui Ecclesiæ in utroque foro fuerint subjecti. Sed de quarto argum. satis superque dictum est.

Respon. ad 5. Quintum vero facillime diluitur ex iis, quæ in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causas enim Pontifices quandoque adferunt, non quæ cogant, sed quæ suadeant. Nam quia leges quasdam synagoga olim a Deo habuit, non modo ad gubernandum utiles & accommodas, verum etiam ad plebis cujusque mores ac religionem instituendam propemodum necessarias, Ecclesia eas Christi in suum usum vendicavit. Quamobrem & summi pontifices, & juris periti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rursum ac denuo restitutas ab Ecclesia, divinas vocant: non quod Dei nunc præcepta sint, cum lex illa vetus sit abolita, sed quod Dei præcepta fuerint, servanda etiamnum a nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falso pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex Ecclesiæ nova institutione. Quæ tamen nova Ecclesiæ institutio seu restitutio potius, ex veteri divina lege probabiliter suadetur.

Respon. ad 6. Ad sextum argumentum Turrecremata respondet lib. 2. c. 112. nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quin Joannes exponit Nicolaum. Nam post verba prædicta Nicolaus subjunxit, *Nec hic quisquam putet obsistere, quod interdum Christus loculos dicitur habuisse: infirmorum enim personam Christus suscepit in loculis.* Id vero est, quod Joan. vigesimus secundus definivit, nempe hæreticum esse, negare, Christum & Apostolos aliquid habuisse in communi, quod contrarium ex Luc. 22. Joan. 4. & 13. Actor. 4. constaret.

Respon. ad 7. Ad septimum primo dicitur, quod neuter ibi pontifex definivit ejusmodi controversiam. Respondent enim sæpe Pontifices ad privatas hujus, aut illius Episcopi quæstiones, suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiam ferendo, qua Fideles obligatos esse velint ad credendum. Certe, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quæstionem attineat, decrevit. Non enim illi proposita fuerat quæstio, An baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus a Pagano, vel Judæo verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem & in transcursu, cum huic quæstioni propositæ responderet, de suo non interrogatus adjecit, baptisma in nomine Christi conferri. Qua in re falli sine dubio potuit. Imo adeo falsus est, ut in 4. sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Deinde duo hi Pontifices fortasse non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuisse, quod in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cætera paria sint, baptismus in nomine Christi nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definit, citra ejusmodi necessitatem non valere; quemadmodum si nunc deesset balsamum, aut liber & calix qui tangeretur, & confirmationis & ordinis sacramenta manu solum imposita conficerentur, ut ætate Apostolorum a principio statim fieri consuevit. At ubi non esset similis necessitas, nec ordinatio forte, nec confirmatio sine ejusmodi sacramentorum materia valeret. Hæc autem de baptismo in nomine Christi communem secuti opinionem diximus. Primum enim nusquam, ut ego quidem sentio, baptisma in eam formam administratum est: *Ego te baptizo in nomine Christi.* Quod & divus Ambros. & plerique alii videntur intellexisse. Sed si qua ejusmodi forma Apostoli usi sunt, ea fuit: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi*, Act. 2. 38. & 19. Deinde, non necesse est Apostolos sub alterutra illarum forma Baptismi sacramentum contulisse. Nec si scriptura dicit, quidquam in Christi nomine fuisse gestum, statim cogimur existimare, his conceptis

verbis rem gestam administratamque fuisse. Exempla sunt in divinis literis plurima. Illud est in promptu: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Item, *Cæsis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu.* Act. 5. Item, *Paulus* dicitur *fiducialiter egisse in nomine Jesu.* Act. 9. Hebræis porro id in alicujus nomine fit, quod auctoritate ac virtute cujuspiam transigitur. Quare qui regis loco, & tanquam illius minister quidpiam agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Recte igitur qui tanquam Christi Administri in aqua & spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergo necesse est sentire, quod Apostoli baptismi formam a Christo præscriptam immutarunt. Nam & hodie nos vere in Christi nomine, hoc est, loco, vi, & auctoritate, baptisma conficimus. Ac si præscripta illa formula nominis Jesu Christi Apostoli baptizarunt, non putandi sunt tamen Spiritus sancti Patrisque nomen omisisse: sed in nomine Patris, & Filii ejus Jesu Christi, & Spiritus sancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

Respon. ad 8. In Octavi argumenti explicationem multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sane Gratianus 32. qu. 7. audacius sane multo, quam disertius ait, illam Gregorii sentent. Evangelicæ, & Apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longe dissentio. Nam, ut Romanorum Pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utriusque Gregorii & primi, & tertii, contemnere definitionem, cum fuerint ambo tum doctissimi, tum etiam sanctissimi. Itaque non errarunt, quod Gratianus falso existimavit, sed locuti sunt potius de ea, quæ ante matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam conjugalem, hoc est, ut Scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus simile exemplum habes de frigidis, c. *Consultationi*. Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in Epist. ad Ravennatem Archiepisc. referturque a Grat. 33 q. 1. cap. *Requisisti*. Nec desunt huic argumento aliæ etiam responsiones, sed hæc & planior & expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur 20. d. c. *De libellis*, in verbo *Junioris*.

Respond. ad 9. In nono argum. nobis Lutherani, præsertim Œcolampadius, Bucerus, & Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii Rom. Pontificis non esse, magnis argumentis a me & animadversum & patefactum est. Primum enim auctor opusculi dicit, esse recentem altercationem de veritate duarum naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olim profligata a Leone & Concilio Chalcedon. ubi Eutychis & Nestorii explosa sententia est. Rursum in toto lib. Nec Leonis, nec Concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maxime fecisset, si auctor esset Gelasius. Nam in Epistola ad Faustum hujus concilii auctoritate libenter utitur, libentius hic usurus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certe cum Damasum contra Arium citaverit, citasset ac multo magis etiam Leonem contra Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atque Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid quod auctor ille Damasum nomine Episcopi Romani nullo alio honoris titulo retulit? Quod a more posteriorum pontificum, cum priorum testimonia referunt, valde est alienum. Præterea ejus operis auctor ad probandam utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis Arianæ propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat in Epist. ad Pammachium & Oceanum, cujus initium est, *Schedulæ*. Quin etiam tanquam Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, Act. 5. & 6. septimæ synodi generalis. In asserenda item Christi utraque natura, e patribus Latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hilarii, Hieronymi, Augustini testimoniis uteretur, nec quosdam Græcos ibi scriptores excitasset, qui latinis demortui semper & sunt & fuerunt. At Gelasius scripsit de utraque Christi natura adversus Eutychem & Nestorium. Non inficiamur; sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc parvum opusculum, quod ementito titulo circumfertur. Gennadius quoque contra Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quam Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsareæ Palestinæ, quem Hieronym. tradit quædam eo tempore scripsisse, sed celasse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quod purum & politum sermonem dicit eum Hieron. habuisse, qualem in hoc libello equidem non agnosco: nisi bono & eleganti auctori contigit malus & impurus interpres. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici Rom. tribuunt, ex verbis illis, *Cum sedem Apostolicam vestra dilectio unanimiter teneat, constanter prædicet, sapienterque defendat* quo loco legendum esse, *fidem Apostolicam*, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sane, ut nomine pontificum Romanor. libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5. Synodi 7. Iconomachi duos libellos prodiderunt auctore Vigilio Rom. pontif. Sed falso tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen affertur. Cum enim edunt libros de re qualibet Romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, exprimunt, non tanquam Ecclesiæ judices de fide pronunciant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

Respon. ad 10. Decimo autem refutando, quæ Cajetanus in illo 27. quæstionum opusculo dixit,

xit, non sunt hic ea nobis resumenda ne acta agamus, quod vetamur veteri proverbio (1). Quod nunc instat, id diligenter explicandum est, quid videlicet consequentiæ sit, ut si super Petrum Christus Ecclesiam ædificavit, Romana statim sedes cæteris esse præposita divino jure intelligatur. Inde enim plana quoque erit illa collectio: Si Petri fides juxta Christi orationem non defecit, majores Ecclesiæ causæ ad Romanum episcopum sunt referendæ. Video autem, ejusmodi res plane & perspicue expedire non posse, nisi doctum & intelligentem virum. Cujus rei tantæ tamque difficilis facultatem consecutum] esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Ea enim exponenda in hoc me opere suscepisse constat, non quæ essent pervia, & omnium sermone trita, sed quæ vix adhibita etiam diligentia a doctissimis quibusque intelligerentur. Quod si succedat conatus, jure est laudandus: sin vero non succedat, non est certe reprehendendus. Sed hæc hactenus. Rem jam ipsam explicemus. Primum autem illud commemorandum est, quod alias sæpe diximus, quæ Petro dicta in Evangelio a Christo sunt, non ut homini privato, sed ut Ecclesiæ præfecto, ea ad successores quoque sine vi aliqua, aut literæ inversione pertinere, quemadmodum quæ Dominus Apostolis commendavit æque congruentia fidelibus universis, eadem futuris Christianis omnibus in sensu literali commendata sunt: juxta id, quod Christus ipse Marci 13. explicuit, inquiens, *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate*. Vigilare quippe ad omnes æque pertinet, quare etiam si Christus id non adeo diserte fuisset interpretatus, ut ille explicuit, ita nos quoque necessario explicaremus. Pari item ratione quæ Dominus Apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia quatenus Ecclesiæ sacerdotes, hæc non ad fideles omnes, sed ad reliquos futuros in Ecclesia sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc. 22. *Hoc facit in meam commemorationem*. Cum enim Dominus pane & accepto & fracto, elevatisque in cœlum oculis Deo gratias egerit, calicemque simul & acceperit & levaverit, sine dubio Eucharisticum sacrificium, hoc est, gratiarum actionis, Judæorum ritu obtulit: nisi stultus fuit & ingratus, qui eum referre Patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis acceperat summa dona eidem referendo, minime retulisset. Jubens itaque Apostolis suis Christus, ut hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, ut hostiam Eucharistiæ & gratiarum actionis offerrent. Quod & Cyprian. ad Cæcilium, & Irenæus lib. 4. cap. 32. divine exposuerunt (2). Quia ergo sacrificium facere, sacrificorum, & sacerdotum proprium munus est, quod eo loco Dominus Apostolis commendavit, id proprie ad futuros Ecclesiæ sacerdotes spectat, non ad vulgus etiam muliercularum, quod hæretici credidere. Porro quæ iisdem Christum, quia pastores Ecclesiæ futuri erant, mandasse legimus, hæc ipsa episcopis, & pastoribus succedentibus ad literam credamus esse mandata. Hujus rei exemplum est illud Matthæi 18. *Quæcunque alligaveritis*, &c. Et illud item Joann. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum*, &c. Hanc vero regulam si in sacris literis explicandis tenuerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam, & tenebricosam confusionem, quam in scripturæ intelligentia hæretici patiuntur. Quorsum hæc? nempe, ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta sunt, apte ac prudenter distinguamus; & si quid illi, ut privato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus (cujusmodi illud est (3), *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te, & ipsum solum*, &c.) sin vero quicquam illi convenit, ut Apostolorum principi, & Ecclesiæ pastori, hoc citra controversiam putemus ad succedentes in Ecclesiæ pontificatu esse referendum, idque in genuino literæ sensu. Nam & quæ legislator civilis suis delegatis præscribit, non ad eum solum, cui viva voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodem officio succedunt, referuntur.

Deinde illud quoque magnopere advertendum est, Romanum Pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris literis revelatum, sed aliunde constare: ex eo scilicet, quod historiæ gravissimæ prodidere; Petrum Apostolum suam cathedram Romæ demum collocasse, ibique cum esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebastianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant; quin etiam ajunt, Petrum ne Romam quidem invisisse. Quod tamen, cum historici omnes graves prodiderint, malitiose negatur. Non enim existimandi sunt isti, quod verbis negant, id mente sentire, nisi pueri, & pueri stulti esse creduntur. Quid enim tam stultum, tamque puerile dici potest, quam si ea nos esse olim in republica gesta negemus, quæ gesta esse vir quisque ante nos gravissimus affirmavit? Quod si ejus rei, de qua disserimus, auctores quæris, Dionysius unus est in epistola ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus alter est apud Eusebium lib. 2. Ecclesiast. hist. cap. 25. Tertius testis est Clemens in epistola prima. Quartus est Anacletus in epistola de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus 24. quæst. 1. cap. *Rogamus*. Sextus est Leo in concione prima de festo Petri & Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio 70. Episcoporum. Octavus est Innocentius III. in cap. *Per venerabilem*: *Qui filii sint legitimi*. Nonus est Nicolaus III. cap. *Fundamenta* de elect. in 6. Decimus est Leo IX. in epistola synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham. Undecimus Constantinus in edicto ante Nicænam synodum, 96. dist. cap. *Constanti-*

L 4

(1) *Vide Cajet. de primatu ecclesiæ Rom. c.* 13. (2) *De consf. d.* 2. *c. Script.* (3) *Matth.* 18. 15.

tinus. Duodecimus Epiphanius hæresi 27. quæ est Carpocratis. Tertiusdecimus Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 3. Quartusdecimus Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem, & lib. de præscript. hæret. Quintusdecimus Ambrosius in oratione contra Auxentium de Basil. trad. (1). Sextusdecimus Hieronymus in lib. de viris illustr. in Petro. Decimusseptimus Egesippus 3. lib. de exci. Hierosol. cap. 2. Decimusoctavus Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelag. Postremus Eusebius lib. 2. Ecclesiast. histor. cap. 14. & 15. libro quoque tertio, capit. 2. & 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Cajum, Papiam. Tam vero multis & incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certe se esse demonstrat: ut publicam Romanæ urbis vocem, loca item ipsa urbis prætereamus, quæ etiamnum vitæ, mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis, & perobscura quæstio facile explicatur, quæ quidem, ut dixi, doctissimos viros ita implicuit, ut se expedire non valuerint. Quod enim pastor post Petrum a Christo in Ecclesia suffectus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiam Petro concessa, ex Evangelio habetur: juxta ea, quæ primo documento animadversa nobis, & demonstrata sunt. Quod vero ille, quem Christus Petro mortuo suffecit, Romanus fuerit episcopus, e re gesta colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut cœpit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitime in pontificatum successisset.

Sed & id postremo considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione dignissima) non illud modo ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expresse revelatum est, verum hoc etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duosque intellectus, utriusque item actiones, & creatam, & increatam, aut Christum etiam ridere suapte natura, ut homines cæteros posse, in sacris forte literis non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, & naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentiæ etiam creatas, omnem item hominem, ut flere, ita quoque ridere posse: qui unumquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur: propterea quod negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum intellectionemque creatam, negat proinde antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errasse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solum, Concilia in Spiritu sancto legitime congregata errare non posse. At quod Concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesin. legitime fuerint coacta, ex divina revelatione non creditur, creditur tamen ex humana fide & traditione historiæ fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indicentibus, & confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Unde licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi conciliis definitæ sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum a Deo est, concilia videlicet legitime congregata certissimæ veritatis esse, alterum vero sola certitudine naturali credatur, per ea, quæ scriptores graves & incorrupti memoriæ prodidere: at hæreticus erit, qui negarit earum synodorum scita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quod sacerdotes nostræ hujus ætatis a veris Episcopis rite fuerint consecrati, non est sacris literis proditum: sed res gesta potius est, quæ ex verbis & animo consecrantium pendeat. Ex hoc igitur principio, quod humana certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes rite initiatos esse, illud pendere necesse est, an in Ecclesia nunc sit verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc Ecclesia existimaret hæreticum. Tametsi illa solum enunciatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verum Eucharistiæ sacramentum conficere. Sed quod ii, qui modo vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solum, sed gravis, & constans naturæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eundem profecto modum, qui negaverit Romanum Pontificem eandem habere potestatem, quam Petrus a Christo accepit, Fidei adversarius censendus est: quamvis ex Evangelio nihil aliud proxime colligatur, quam Petri successores eundem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni illam addas, Episcopum Romanum esse Petri successorem, quam ex historiis a traditione virorum gravissimorum accepimus, manifeste colligitur, Romanum Episcopum & cæteris episcopis superiorem esse & eandem habere in Ecclesia potestatem & auctoritatem, quam habuit Petrus. Apte igitur summi Pontifices, atque prudenter testimonia illa Evangelica ad Romanum Episcopum, sedemque Apostolicam retulerunt.

Quod si sententia hæc nostra minus viris doctis fuerit probata, quanquam haud scio, cur probetur minus, habemus tamen adhuc aliam hujus rei explicandæ formam: unde liqueat, Pontificem Romanum ex divina institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius Pontificatu successorem, atque adeo Romanis Episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant & primatum, & fidem. Diximus quippe retro, fidem

(1) 2. q. 7. cap. Beati.

dem nostram non solum scripto, sed etiam traditione contineri. Ita, licet Romanos Episcopos Petro succedere in sacris libris non habeatur scriptum, ab Apostolis tamen Ecclesiæ, quasi per manus, traditum est. Jam quod hæc fuerit Apostolorum viva traditio, ex his scilicet viis manifeste constat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim singillatim sunt nobis explicanda omnia, ne longa oratione negotium lectori facessamus. Certe hujus rei illud est evidens argumentum, quod non ante Phocam modo, & Constantinum, non ante Nicænam solum synodum, verum etiam ante quemcunque post Neronem Imperatorem, ante quodcunque Ecclesiæ concilium, ante quoscunque post Petrum pontifices maximos, semper a viris Ecclesiasticis Romanus Episcopus Petri successor est agnitus (1). Atque Apostolicam traditionem fuisse, non obscure tradit Anacletus Petri discipulus in epistola prima de oppressione Episcoporum, Sixtus primus ad Gallicanas Ecclesias, Eleutherius ad easdem, Victor in epistola ad Theophilum, Sixtus Secundus in epistola ad Gratum Episcopum, Zepherinus in epistola ad Episcopos Sicilianos, Marcellus ad Episcopos Antiochenæ provinciæ, Melchiades ad Episcopos Hispaniarum, Marcus in epistola ad Athanasium, Julius ad Orientales Episcopos. Nec verisimile fit, ut rem tam necessariam ad Ecclesiæ unitatem continendam Christus Dominus Apostolis suis non revelarit. Si enim Moysi locus ille revelatus est, quem Dominus elegerat, ut inde a Judæis divina oracula peterentur, quanto magis credendus est Christus Petro manifestasse, quisnam esset ille locus, ubi constituerat regni sui & principatum, & sedem collocare? Atque si, ut transferretur Ecclesia Hierosolymitana in civitatem Pellam, voce Domini sunt Apostoli admoniti, ut Eusebius 3. lib. Eccles. hist. cap. 5. & Epiphanius lib. 3. contr. hær. cap. ult. referunt, multo magis credendum, ut e civitate Antiochena Romam emigraret Petrus, cathedramque inde transferret, Dominicis oraculis fuisse commonitum. Quod si ita est, ut revera est, nec aliud nisi absurdissime credi potest, jam hinc fideles intelligant, unde illa Lutheranorum fuerit, qua inter cæteros articulos Vvormatiæ propositos, hunc etiam posuere, ut abrogaretur Romani Pontificis potestas, quam sibi sumit supra cæteros Episcopos: intelligant rursum, quidnam illi moliantur, qui Romani Episcopi monarchiam asserunt fuisse post D. Hieronymi tempus exortam (2). Nam qui Phocam scribunt instituisse, Romanam Ecclesiam omnium esse Ecclesiarum caput, pie quidem fortasse id, nullius enim animum ego judico, sed imprudenter tamen scripserunt: intelligant etiam unde D. Th. lib. quarto adversus gentes, capite septuagesimo sexto affirmet, eorum præsumptuosum errorem esse, qui se subducere nituntur ab obedientia & subjectione Petri, successorem ejus Romanum Pontificem universalis Ecclesiæ pastorem non recognoscentes: intelligant demum qua ratione Leo X. Lutheri articulum vigesimumquintum condemnaverit in hæc verba: *Romanus Pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes totius mundi Ecclesias, ab ipso Christo in beato Petro institutus.* Decimo igitur argumento, quoniam in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit a nobis verbis paucioribus responderi.

Respon. ad 11. Ad undecimum vero sic respondeo. Non est profecto admittendum, fidem etiam personalem Petri defecisse. Nam Petri judicium in fide publicum falsum asserere, hæresis est manifesta. Sed cum Apostolorum nemo in fidei doctrina errare posset, id peculiare Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficere potuisset.

Quod enim quidam asserunt, Christum Dominum recumbentium undecim exprobasse incredulitatem (3), &c. hoc Petrum Apostolum ne tangit quidem. Nam cum Lucas cap. 24. scripsisset, Mulieres undecim Apostolis ea, quæ a Domino audierant, annunciasse, nec illos credidisse mulieribus, sed earum verba deliramenta judicasse, protinus subdidit, *Petrus autem cucurrit ad monumentum*. Non enim cucurrisset, nisi credidisset (4). Et conjunctio adversativa, qua Evangelista usus est, satis ostendit, Petro verba mulierum non esse visa deliramenta. Atque oratio Christi pro Petro fusa (5) id aperte demonstrat, Petri fidem non defecisse. At exponunt adversarii, orasse Dominum, ne fides Petri deficeret finaliter, sic enim loquuntur, sed nullius discipuli fides hoc modo defecit. Ita oratio Christi non in singulare Petri privilegium cederet, quod non solum Chrysostomo, Theophylacto, Ambrosio, & Bedæ, sed contextui etiam contrarium est. Cum vero Ambrosius Petrum fidem amisisse ait, nomen fidei pro fidelitate accipit, quam scilicet amico suo Christo non servavit. Quamquam illud etiam est frequens, ut fides pro fidei confessione usurpetur. At ridiculum est, ut, si Christus collegium Apostolicum increpasse dicitur, singulos increpasse intelligatur quasi vero non a Prophetis sæpe populus arguatur, in quo multi essent, ad quos reprehensio nullo modo attineret. De qua re libro quarto uberius disputatum est. Id vero,

(1) *V. Innoc. I. ad Concil. Carthagin. & Milevitan. Et Gelas. ad Anast. Aug.*
(2) *Erasmus in cens. epist. Hieron. quæ inscribitur, de oblatio. alt. Beatus Rhen. in l. Tertull. de præsc. hær. Matth. Palmerius, & Herman.*
(3) *Marc.* 16. 14. (4) *Contr. auctor. comm. in Psalm. qui Hieron. tit. circumferuntur: in Ps.* 88. *Perfudisti eum confusione.* (5) *Luc.* 22. 32.

vero, quod de Anastasio & Honorio additur, non parvam ingerit quæstionem. Quoniam si oratio Christi non ad Petrum modo, verum ad posteros quoque Romanos episcopos referenda est; qua ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit, eadem etiam nullius successoris deficiet fides, nec in judiciis publicis, nec in colloquiis, aut consensione privata. Sin vero cum ad posteros oratio illa refertur, intelligenda solum est de fide publica, scilicet in quæstionibus fidei decernendis; temere profecto & inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem, etiam personalem, vindicasse.

Huic loco Albertus Pighius Campensis (1) non aliter potuit occurrere, quam omnes Romanos Pontifices erroris nota liberando. Ita contendit nullum unquam in hæresi incidisse. Atque ut Anastasium in libertatem assereret, Gratianum vexavit contumeliosissime, Jurisperitis turpissime maledixit. Ut vero Honorium tueretur, sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corrupisse, multis conjecturis suadere nisus est. Deinde etiam in eam opinionem inclinavit, ut crederet, epistolam Honorii ad Sergium a Græcis de more fuisse vitiatam: Synodum autem in eo judicio deceptam. Quin adeo duorum conciliorum sexti & septimi acta omnia calumniatus est (2), ac pro sua certe virili amborum labefactavit & auctoritatem & fidem. Hæc vero Alberti opinatio nova quidem in Ecclesia est; sed ea etiam ratione confirmari potest, quod non est verosimile, ut homini, qui hæreticus esse possit, Fidei summam Dominus commiserit. Rectum enim est regula sui & obliqui, ut Aristoteles docet. Quare si Fides Romani pontificis dirigere ipsum non valet, multo minus, ut videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quod imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur Romanus episcopus juxta Christi pollicitationem fratres suos confirmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quamvis autem multis in locis dicat Pighius, sicut hic dicit, satis probabiliter de summi pontificis auctoritate: tamen non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, cui veritatem tueri ac retinere sententia est. Dicit itaque ille multa multis locis de hac re quidem, sed aqua hæret, ut ajunt. Defendat Liberium Pighius, quem tædio victum exilii in pravitatem hæreticam subscripsisse, auctor est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse, memoriæ proditum est. Victorem vindicet, quem Paulianistæ suum esse mentiti sunt, ut scribit Euseb. 5. lib. Eccl. hist. cap. 2. Anastasium liberet, quem sine certo & probabili testimonio Gratianus hæreseos insimulavit. At Honorium quomodo ab errore vindicabit? quem hæreticum fuisse, tradit Psellus in carmine de septem synodis, Tharasius ad summos sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, & sanctæ urbis, ut 7. synodo, actione 3. scriptum est, Theodorus cum synodo sua Hierosolymitana in confessione Fidei, quæ habetur eadem actione tertia, Epiphanius respondens hæreticis in conspectu concilii ejusdem actione 6. tomo 2. tota demum ipsa 7. synodus actione ultima, & in epistola ad omnes sacerdotes & clericos. Adrianus quoque Romanus pontifex in actione 5. Synodi octavæ generalis, *De Romano* (inquit) *pontifice quemquam judicasse non legimus: licet enim Honorio ab orientalibus post mortem Anathema sit dictum, sciendum tamen est, quod fuerat super heresi accusatus, propter quam solum licitum est minoribus majorum suorum motibus resistere.* Hactenus Adrianus. Ubi etiam addit, sententiam in Honorium latam ex Romani pontificis consensu fuisse. Id quod exploratum est in 6. synod. generali, actione quarta. Ubi Agatho in epistola ad concilium, Honorium ipsum anathematizat. Beda item de natura rerum cap. 67. in sexta synodo (ait) *Macarius cum suis sequacibus simul & præcessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, anathematizatus est.* In libro præterea pontificali refertur Leo secundus sextam Synodum suscepisse, in qua condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius. Atque in fine sextæ synodi ponitur epistola Leonis ad Constantinum, ubi post susceptum confirmatumque concilium, *Anathematizamus* (inquit) *Cyrum, Sergium, nec non & Honorium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non Apostolicæ traditionis doctrina illustravit, sed profana proditione immaculatam fidem subvertere conatus est.*

Præterea illud caput, *Si Papa*, 40. distin. quod pro nihilo habet Campensis, nos maximi habere debemus. Quoniam ille unus casus, in quo oves pastorem suum judicare possunt, scilicet cum fuerit hæreticus, habetur, ut alia loca prætereant, in quinta synodo Romana 218. episcoporum, in hæc verba: *A multis antecessoribus nostris synodaliter decretum, atque firmatum est, ut oves pastorem suum nec reprehendere nisi a fide exorbitaverit, præsumant.* Idem tradit Anacletus in epist. 3. de patriarchis, & primatibus, inquiens, *Pastor Ecclesiæ, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus; sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distringendus, quia rectores Ecclesiæ a Domino sunt judicandi.* Idem Eusebius docet ad Episcopos Ægyptios, refertur que 2. quæst. 7. cap. *Oves.* Idem Joannes Papa in epist. ad Zachariam. Idem in octava synodo traditum est, ut nunc referebamus. Referi etiam Burchardus lib. 1. cap. 13. 138. 139. Calixtum, Clementem, Gajum in hanc eandem sententiam.

Non est igitur negandum, quin summus Pontifex hæreticus esse possit, cujus rei exemplum unum & item alterum forsitan proferetur: at quod in fidei judicio contra fidem definierit, ne unum quide proferri potest. Itaque objectioni positæ hoc

(1) 4. *lib. Eccles. Hier. cap.* 8. (2) *In diatriba de actis 6. & 7. Synod.*

hoc responsum habeto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis privatam excellentiam, aliud quod pertinet ad communem Ecclesiæ utilitatem. Quod negarit Christum, hominis erat; quod confirmarit fratres, erat Ecclesiæ. Illud proprium, hoc commune erat. Similiter, quod fides Petri propria semper interius servaretur, hominis privilegium erat; quod vero aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in Fidei judicio deficeret, Ecclesiæ publicum privilegium erat. Romanus igitur Episcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut culparum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti publicæ Petri potestati conjungebantur, sed successit in his, quæ spectabant ad Ecclesiæ communes, & necessarias commoditates. Nam privilegia Apostolis a Christo concessa aliter ad ipsos, aliter ad successores referuntur. Quippe in Apostolis fuerunt etiam privilegia personalia amplioris gratiæ, quam in posteris. Ut, verbi causa, per illa verba, *Quæcumque ligaveritis super terram*, &c. & per illa, *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*, &c. intelligimus, potestatem generalem in universum orbem Apostolos suscepisse. Ita pares Petro dicuntur 21. dist. cap. *In novo*, & 24. quæst. 1. cap. *Loquitur*. Sed episcopi posteriores non successere Apostolis in potestate generali extraordinaria, sed in ordinaria, quam singuli in suis Ecclesiis Apostoli habuerunt, ut Simeon Jacobo in Ecclesia Hierosolymitana, &c. Esto aliud exemplum: Ex verbis illis, *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis*, recte quidem Theologi colligunt, Apostolos post Spiritus sancti adventum in gratia confirmatos. Cæterum non ita transiit hic Spiritus in episcopos succedentes, ut in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem, quod Apostolis ex privilegio personali donatum est, sed id solum transiit ad posteros Ecclesiæ pastores, quod necessarium erat ad Ecclesiæ communem utilitatem. Sic omnino privilegium Fidei indeficientis, quod in Petro personale etiam fuit, ad Episcopos Romanos transmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiare, sed in eo quod commune erat Ecclesiæ. Unde & aliæ objectiones repelluntur, quæ pro Alberti sententia positæ sunt. Non enim fides interior Romani Pontificis Ecclesiæ est necessaria: nec illius occultus & privatus mentis error Ecclesiæ Christi nocere potest. Quapropter non est necesse, ut interioris Fidei conservatione Romanis Pontificibus Deus semper assistat. At, quod, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda sunt, dumque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed divina manu teneantur, id Ecclesiæ opus est, idque proinde Romanis Episcopis etiam imbecillis, & alias privatim errantibus non negabitur, ne videlicet per publicæ potestatis errorem Ecclesiam faciant in communi veritatis ignoratione versari. Undecimum igitur argumentum abunde, ni fallor, confutatum est.

Respon. ad ult. At postremo argumento refutando illud non sunt lectores admonendi, est enim in promptu, malos urbis mores, si quos forte urbs malos habeat, non esse hujus loci defendere. Non sumus tam rudes & stupidi, quam Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam nos eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est enim, quod Patris nudata verenda boni filii adversi veniendo texerunt (1). Aversari autem id dicimur, quod reprobamus. Quid autem est, filios verenda patris superjecto dorsis pallio aversos operuisse, nisi, ut Gregorius ait (2), bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent? *Opertimentum*, inquit, *aversi deferunt; quia judicantes factum, & venerantes magisterium, nolunt videre, quod tegunt*. Sic magistrorum vitam discipuli probi jure apud se taciti reprehendunt, & eos, etiam cum displiceut, venerantur. *Super cathedram*, inquit Christus, *sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere*. Sed hæc hactenus. Illud est potius lector admonendus, ut animadvertat, Romanas consuetudines alias esse Romæ cum tota Ecclesia communes, quas videlicet ex Apostolorum Petri & Pauli traditione creditur accepisse, de quibus Augustinus in epistola ad Januarium, numero 118. multa, sed plura fusius Inocentius Primus in epistola ad Decentium tradit (3). Aliæ vero sunt consuetudines, quas Ecclesia Romana vel a se habuit privatim institutas, vel a Petro quidem Apostolo accepit, non tamen in universum orbem promulgandas, de quibus Augustinus diserte loquitur in epist. 86. ad Casulanum, & in epistola 118. 119. ad Januarium. Priores igitur consuetudines, quas Ecclesia Romana non modo tenet, verum etiam ab universa Ecclesia docet esse servandas, omnino tenere debemus, ut Julius 11. dist. cap. *Nolite*; & Innocentius ead. dist. cap. *Quis nesciat*; & Calixtus 12. distin. cap. *Non decet*; & Gregorius ead. dist. cap. *Præceptis*, docuerunt. Posteriores vero Ecclesiæ Romanæ consuetudines non oportet privatas Ecclesias sequi, ut D. Augustinus locis positis tradidit, & Nicolaus 12. dist. cap. *Scit*; & Gregorius ead. dist. cap. *Novit*. Idemque omnino traditur 31. dist. cap. *Quoniam*, & cap. *Aliter*. In una enim fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, ut habetur de con. dist. 4. cap. *De trina*. Atque de hujusmodi consuetudinibus & Ambrosius & Hieronymus intelligendi sunt in iis locis, quæ sunt objecta. Illud vero, quod ex Trullana synodo affertur, facile diluitur; quoniam, ut superiore libro latius explicatum est, synodus hæc nullam habet in Ecclesia auctoritatem, in his præsertim,

(1) *Gen. 9. 23.* (2) *25. Mor. cap. 22.*
(3) *d. 12. cap. Illa.*

sertim, in quibus contra Ecclesiam Romanam Græca se contentione erexit. Nec Conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quicquam valet, nisi summi Pontificis decreto & sententia confirmetur. Et consuetudinem illam de jejunio sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocavimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecima distinctione, cap. *Illa*. Quocirca vane de hac re a Concilio Trullano Ecclesia Romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plus fortasse nimio longum fecimus: tametsi non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Finis Libri Sexti.

DE SANCTORUM AUCTORITATE,

Quæ sexto loco continetur.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Augumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.

SAnctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maxime Lutherani, de gradu dejicere moliuntur.

1. ARG. Ac primum quicquid antiqui Sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testimoniis, quæ retulit universa Gratian. 9. dist. decr. ex proœm. l. 3. de. tri. ex l. ad Vincen. Vict. 2. ex epist. ad. Hier. 19. ex ep. item altera ad Marcellin. 7. ex epistola rursum ad Vincent. 48. ex epistola quoque alia ad Fortunat. 111. ex lib. denique 2. de baptismo cont. Donat. cap. 3. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, alios omnes ita legendos, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ita senserunt, sed quia nobis vel auctorum sacrorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere potuerunt: licereque proinde contra atque illi sentire, & salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem Divi Augustini testimonium tam constans, tamque multis locis non obscure repetitum, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omnino a sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse ad fidei Theologiæve dogmata corroboranda. Id quod D. Thoma D. Augustini auctoritate confirmatus 1. par. quæst. 1. art. 8. ad 2. arg. plane testatur in hæc verba: *Auctoritatibus canonicæ scripturæ utitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesiæ probabiliter arguendo*. Atque ejus rei causam etiam subdit, quod innitur fides nostra revelationi factæ iis, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si qua fuit aliis doctoribus facta. Quod si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certe aliis minime contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una qualibet falsitas inveniretur, quemadmodum superiore quoque loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cum ergo in libris sanctorum scriptorum unam & item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam, quæ ad fidem pertinent, fit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium. *Scio*, inquit Hieronymus (1), *me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores; illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare*.

2. ARG. Præterea, ne de singulorum auctoritate differatur, quam incertam esse satis exploratum haberi potest, majus aliquid adversarii conficere argumentando volunt: nempe sanctos scriptores, etiamsi plerique in eamdem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis po-

(1) *In epist. ad. Theophilum advers. Joan. Hierosolym.*

potius fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certe id Basilius in hom. 2. Examer. & aliis sequentibus, Eusebius in principio suæ chronograph., Chrysostomus hom. 2. super Genesim, Damascenus lib. 2. suæ Theologiæ, Ambros. lib. 1. Exameron. cap. 7. Gregor. 32. moral. cap. 10. Sed & Magist. sentent. in 2. distinct. 12. & 13. Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autem facile tum Bedam, Rabanum, Strab. tum alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quæ Geneseos 1. cap. enarrantur. sex diebus succedentibus condita esse intellexerunt. At communis hic Sanctorum consensus nullum argumentum certum theologis subministrat; quin unius Augustini opinio cæteris omnibus adversa probabilis semper in Ecclesia est habita. Non itaque ex communi Sanctorum sententia firmum argumentum promitur, quo conclusiones Theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmentur. Atque hujus rei, ut in eodem versemur, aliud quoque exemplum proferre possumus. Plurimi namque ex Sanctorum scriptorum numero tradiderunt, Moysen Dei naturam, dum in hoc mortali corpore viveret, aperte, &, quod dici solet, ad faciem non vidisse. Tradit ita Hieron. ad Damasum Papam in 6. cap. Esaiæ, Gregorius Nazianzenus 2. lib. suæ Theologiæ, Div. Greg. 18. moral. cap. 36. Chrysost. hom. 14. in Joannem, Cyrillus lib. 1. in Joannem, cap. 22. Evaristus Papa in prima sua epist. decret. Dionys. in lib. de myst. Theol. cap. 1. Origen. lib. 1. periar. cap. 4. At opinio Augustini (1) contraria non modo non est rejecta, verum etiam habetur apud Theologos probabilissima. De communi igitur Sanctorum consensione nihil certi in Theologia conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

3. Arg. Sancti namque omnes, qui in ejus rei mentionem incidere, uno ore asseverarunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambros. astruit super Ps. 118. concione 6. hoc August. super Psal. 34. in illum versic. *Ego autem, cum mihi molesti essent*, &c. & lib. 2. de baptis. parvulor. cap. 24. & 10. super Gen. ad lit. cap. 18. & lib. 53. cont. Julian. cap. 9. hoc Chrysost. super Matth., hoc Euseb. Emiss. in 2. conc. Nativ. Dom., hoc Remigius super Psal. 21., & Maximus in serm. de Assumpt. B. Virginis astruxere. Idem quoque affirmat Beda in homilia super *Missus est*, Anselmus in libro *cur Deus homo*, cap. 16. Bernardus in epist. ad Lugdunenses 174. Erardus episcopus, & martyr in concione quadam de Nativit. B. Virg., S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejusdem sanctæ Virginis, S. Bernardinus in sermonum suorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quarta, Div. Bonaventura 3. sentent. dist. 3. q. 1. art. 2. D. Thomas 3. par. quæst. 27. art. 2. Div. Vincentius in serm. de Conceptione B. Virginis, Div. Antonin. 1. part. tit. 8, Damasc. lib. 3. sententiarum suarum, Hugo de sancto Victore de sacram. par. 2. cap. 4. & cum nullus Sanctorum contravenerit, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur: quin potius contraria sententia & probabiliter, & pie in Ecclesia defenditur. En argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam Sanctorum testimonio non se existimat obruendum, si quando universis repugnaverit.

4. Arg. Cujus sententiæ ratio etiam illa suffragatur, quod Sancti universi, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nam si Spiritu sancto inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur obstare, quominus eorum libri in canonicis habeantur. Infirmus igitur hic locus est, quo Sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma, & certa esse non potest. Omnis quippe homo mendax. Osiander vero 1. lib. annot. in harmoniam Evangelicam, illud argumentum addit, quod omnes veteres commentatores a tempore Apostolorum id, quod Matth. de Christo affert, *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in genuino literæ sensu ad Israelem referunt, juxta allegoriam vero ad Christum; cum tamen, ut ait, allegoria, utcumque fingatur, constare non queat, quoquo enim te vertas, nihil simile videtur esse, præterquamquod utrique fuerunt in Ægypto. Ita contendit literæ sensum a principio capitis de Christo Domino esse, qui Rex Israelis est, & auroræ merito comparatus. Quod si in sacrarum literarum expositione Sancti omnes errant, horum certe auctoritas firmum argumentum Theologis exhibere non potest. Ecce argumenta, quibus adversarii nostri locum hunc aggredi, & expugnare contendunt.

CAPUT II.

Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

NObis autem pro ejus defensione vehementer pugnandum est, illudque in primis ponendum, de auctoritate Sanctorum trifariam disputari posse. Primum de unius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de opere sex dierum (2). Rursum de communi plurium sanctorum consensu, a quo tamen unus aut alter sanctorum desciverit. Postremo de omnium unanimi concordique sententia: nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Id rursum considerandum est, sanctorum testimonia referri posse vel ad philosophiæ con-

(1) *August. secutus est Basilium hom. 1. Exa. & Ambr. 1. Ex. c. 2.* (2) *August. sequutus est Orig. 1. Periar. Orig. vero Clem. Alexand. 6. Strom.*

confirmanda dogmata, vel ad assertiones aut fidei, aut Theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris literis modo, & aliis, quæ ad Christianam pertinebant disciplinam eruditi, verum etiam in his, quæ philosophi tum de natura, tum de moribus docuere.

Illud demum & quidem diligentissime est advertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera; alterum earum rerum, quæ vere ad fidem spectant doctrinamque catholicam, alterum earum, quæ citra jacturam pietatis ignorari non ab imperitis modo, verum a doctis etiam possunt, quod nec fidei dogmata sunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere; quoniam etsi nonnulla quæ alioqui per se quidem ad fidem pertinebant, ut Apostolis, Prophetis, atque Evangelistis revelata, in dubium venire possint, antequam sint ab Ecclesia definita; sed id tamen per ignorantiam fit, qua videlicet excusantur, qui ea vertunt in quæstionem, quæ alias divinitus sunt tradita: ut processionem Spiritus Sancti a Patre & Filio tanquam ab uno principio, ante Ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpa potuere, tametsi Evangelium id Apostolique tradiderunt. At hæc nos sub priori genere complectimur: quippe cum fidei catholicæ dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantia, sed ex divina revelatione hoc sane loco metiamur. Illud ergo asserebamus esse difficile ad discernendum, ecquæ res sub illud primum genus, ecquæ autem sub hoc secundum sua quasi sponte, & natura veniant. Et quidem generaliter, unaque comprehensione in promptu definire licet, in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apostoli vel scripto vel verbo Ecclesiæ tradiderunt; illa rursum, quæ inde certa connexione probantur existere: quemadmodum in secundo genere ea sunt, quæ neque a Christo, neque ab Apostolis accepimus; neque ex iis certo colliguntur, quæ Christi & Apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certa definitione præscribere vix possumus, quanquam exemplis peculiaribus quædam horum indicare possumus. Ut verbi causa; An gratia, qua justificamur, qualitas quædam sit animo impressa, quæ ipsi præstet & esse & vivere, unde qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tum Theologicæ, tum morales infusæ, per quas animus divinas & supernaturales habeat actiones, inter scholasticos quidem disputatur. Item, An Sacramenta, quæ causa gratiæ & virtutum esse dicuntur, hujusmodi effecta vi quadam, & qualitate inexistente divinitus indita efficiant, necne, magna multorum dissensiones certari solet. Hujus generis vero quæstiones in posteriorum ego numerum redigo, neque sacrarum literarum testimonia de his qualitatibus intelligenda esse existimo: neque controversiam catholicorum cum Pelagianis de gratia ad credendum, ad sperandum, ad amandum, ad implendam legem, ad perseverandum, de qualitatibus potissimum esse, sed de Dei auxilio gratuito & speciali. Rursum, si quis forte curiose disserere voluerit, An Evangelista Joannes e vita jam excesserit, an potius cum Elia & Enoch maneat vivus, utque jam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proxime fuerit suscitatus, utrinque rationes afferre poterit: & salva fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametsi statutum sit omnibus hominibus semel mori, sed unum aut alterum ex illa generali lege per privilegium eximere, non perinde sacris literis adversatur, ut non queat in dubium revocari. Tria vero hæc principia, quoniam per se ipsa ratione consentiunt, non est opus diligentius persequi: nam si quæ sunt perspicua, in quibus non est controversia, viri docti argumentari non solent: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium assensu approbatis, prima conclusio est.

CAPUT III.

Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.

1. CONCL. Sanctorum auctoritas, sive paucorum, sive plurium, cum ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non suppeditat, sed tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserit.

Primum quidem, quoniam sancti auctores non erant adeo solliciti in philosophiæ dogmatis perscrutandis: quin philosophorum libros, ut totos sese divinæ sapientiæ dederent, aut valere sinebant, aut etiam interdum a limine salutabant. Gregorius quippe Nazianzenus, & Basilius tredecim annos, omnibus libris sæcularium remotis, solis divinæ scripturæ voluminibus operam dedisse, referuntur a Ruffino, libro Ecclesiasticæ histor. suæ secundo, cap. 9. Et Hieron. in procemio commentariorum 3. lib. super epistolam ad Galatas, *Plusquam quindecim anni sunt*, inquit, *ex quo in manus meas nusquam gentilium literarum quilibet auctor ascendit: & si quid forte inde, dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somnii recordamur.* Et de studiis nostrorum paulo post, *Quotusquisque*, ait, *nunc Aristotelem legit? quanti Platonis vel libros novere vel nomen? vix in angulis otiosi eos senes recolunt. Rusticanos vero & piscatores nostros totus orbis loquitur, universus mundus sunt.* Hactenus ille. Plura exempla non quæro; cum manifestius hoc sit, quam ut pluribus indigeamus.

Accedit, quod ex sanctis antiquis nonnulli Physicen & Metaphysicen vel non habuere quidem, vel certe leviter attingerunt. Alii ve-

ro magna ex parte fuere Platonici, priusquam converterentur ad fidem. Quamobrem cum in philosophiæ quæstione incidunt, aut vulgi & Rhetorum opiniones sequuntur, aut etiam quas a Platonicis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ita viri docti errores forte quosdam (quod ad philosophiam quidem humanam attinet) in sanctis antiquis deprehendunt. Atque hujus rei exempla proferre facillimum esset, sed non libet etiam in his parvis majores nostros designare.

SECUNDA CONCLUSIO. Unius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad sacras literas & doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. Ita despicere & pro nihilo habere, impudentis erit; suscipere & habere pro certo, erit omnino imprudentis. Atque hanc conclusionem demonstrat ratio illa manifesta, cui nulla prorsus via occurri potest, quod cum sanctorum quisque, his duntaxat exceptis, qui libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postea demonstratum est; aperte constat, ex hujusmodi auctoritate explotatam fidem fieri non posse. Quo in loco admonendi sunt hi, qui præceptis Theologiæ nullis acceptis, post bonas, quas vocant, literas, statim ad sanctorum veterum lectionem appellunt animum.

Non enim quæcunque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Ambrosius, aut Hieronymus contra morem doctrinamque hujus temporis fecerint, locutive fuerint, idem sibi arbitretur licere.

Primum quoniam res nonnullæ non erant tunc adeo in Ecclesia definitæ, ut nunc esse videmus. Deinde quoniam magnis illi & divinis bonis quandam licentiam faciendi dicendique assecuti sunt, quæ non est passim cuilibet permittenda. Atque etiam si nostra hac ætate illi fuissent, quædam profecto aliter & facerent & loquerentur. Quid quod, ut ante dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquam erravere? a quibus si ne transversum quidem unguem discedendum sit, necesse est sane in magnos quandoque errores, fidei etiam adversos, incurrere.

At Gelas. 15. dist. decret. cap. *Sancta Romana*, probat opuscula Cypriani, Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Ambrosii. Nihil ergo in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alioqui cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potius reprehensa; quod Hieronymus eum in quibusdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambrosii, aut Cyprianus, si hi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contradixerunt? Aut igitur damnentur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius invenitur, aut probentur omnes, quamlibet uno, & item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis Gloss. 9. distin. decret. docet, ea Divi Augustini testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundum illa tempora, cum scripta sanctorum Patrum authentica non erant: libet enim verba Glossæ usurpare. *Sed hodie*, inquit, *jubentur omnia teneri usque ad ultimum jota*. Verum hic error ab aliis confutatus non desiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterum libris non esse quicquam erroris? Atqui laterem, ut ajunt, laverit quisquis isthuc conetur. Hanc siquidem felicitatem Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit, quemadmodum Augustinus gravissime, ac verissime tradidit. Cæteroqui nemo quamtumvis eruditus & sanctus, non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore & sensum pœnæ, & dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterii culpam uxorem repudianti alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuere, qui angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos esse existimarunt. Atque horum opuscula Gelasio comprobata sunt. Hos ego tamen reverentiæ causa propriis nominibus non appello. Malo enim antiquitati, sanctitatique parcere, quam otioso lectori facere satis. Legentur itaque a nobis Patres veteres cum reverentia quidem, sed ut homines, cum delectu, atque judicio. Quod si quis aliter sapit, nec sanis consiliis acquiescit, hic jam non sanctorum religione, sed sui ipsius amore captur; & sub veterum nomine novas opiniones invehere conatur. Qua de re Vincentius Lirinensis: *O rerum*, inquit, *mira conversio! Auctores ejusdem opinionis catholici, consectatores vero hæretici judicantur. Absolvuntur magistri, condemnantur discipuli. Quod quidem mihi divinitus promulgatum videtur esse judicium, propter eorum maxime fraudulentiam, qui cum sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerumque veteris cujuspiam viri scripta paulo involutius edita, quæ pro ipsa sui obscuritate dogmati suo congruant, ut illud, quod proferunt, nec primi, nec soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam judico, quod sancti cujusque viri memoriam, tanquam sepultos jam cineres, prophana manu ventilant, & quæ silentio operire oportebat, rediviva opinione diffamant, sequentes omnino vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noe non modo operire neglexit, verum quoque irridendam cæteris enunciavit.*

Longe

Digitized by Google

Longe aliter fratres illi sui, qui nuditatem ipsam revere ndi patris nec suis temerare oculis, nec alieni s patere voluerunt: sed aversi, ut scribitur, texerunt eum. Quod est, erratum sancti viri nec approbasse, nec prodidisse. Hactenus ille. Ac rursum, *Quid*, inquit, *si in ipsa vetustate duorum, aut trium error deprehendatur? Curabimus omnino, ut paucorum inscitiæ universalis Concilii decreta præponantur. Quæ si desint, collatas inter se majorum sententias lector consulat eorum, qui diversis licet temporibus, & locis in unius tamen Ecclesiæ catholicæ communione ac fide permanentes, magistri probabiles extiterunt. Et quidquid non unum aut duos tantum, sed omnes pariter uno, eodemque consensu, aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ulla dubitatione credendum.* Hæc Vincentius Lirinensis non minus prudenter, quam vere dicit. Quibus ex rebus Calvini calumnia facile retunditur, qua apud regem Galliæ Franciscum, ut Lutheranorum impudentiam excusaret, Catholicorum innocentiam traduxit. Cum enim Lutheranis verissime ac gravissime objiceretur, quod Patrum essent ubique & contemptores & adversarii, *Multa*, ait Calvinus, *ignorarunt sancti illi viri: sæpe inter se confligtantur, interdum etiam secum ipsi pugnant.* Tum deinceps, quotquot patrum errores colligere potuit, falso etiam illis affictos, enumerat, quæritque. Cur nos item a Patribus discedamus? Nos autem divi Augustini partitione primum utimur, qui libro adversus Julianum 1. capite 2. *Alia sunt*, inquit, *in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regulæ Catholicæ defensores, salva fidei compage, non consonant: alia vero, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta.* In prioribus illis a Patribus nos quandoque discedimus, in posterioribus Lutherani. At nos quidem modeste ac reverenter oculos a Patrum errore avertimus. Lutherani autem Patres aut irridendos, aut certe despiciendos propinant. Deinde nos ab uno interdum, aut altero Patrum dissentimus; at Lutherani ab omnibus consentientibus sæpe dissentiunt. Aliud est autem unius, aut duorum sanctorum privatum dogma repellere, quod hac secunda conclusione aliquando licere dicimus, aliud vero contra omnium communem fidem & doctrinam dicere, quod quatenus liceat, & quomodo, sequentibus conclusionibus demonstrabitur; si prius tamen explicatum fuerit, quid sibi Ecclesia velit, cum sanctorum Patrum libros approbat. Id namque a nobis in hac forte disputatione desideratur. Nondum enim argumenta diluimus, quæ illius Glossæ opinionem confirmabant.

Ecclesiastici auctores etiam probatissimi non eodem gradu & loco sunt omnes. Nec magnopere conandum est eorum hic stultitiam refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquarint. Quemadmodum autem res a Deo conditæ, probatæ quidem fuere universæ (vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona) sed rerum variæ diserentesque naturæ non eundem locum, vim, stabilitatem accepere; (nam sunt corpora cœlestia, & corpora terrestria) sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium, alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum: (*stella enim a stella differt in claritate*, 1. Corinth. 15.) sic sane scriptores Ecclesiastici probati sunt, qui scilicet Spiritus sancti illustrati luce Ecclesiam ipsi illustrarunt; sed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Esaiæ, alia Ambrosii. Atque auctores canonici, ut superni, cœlestes, divini, perpetuam stabilemque constantiam servant; reliqui vero scriptores sancti inferiores & humani sunt, deficiuntque interdum, ac monstrum quandoque pariunt præter convenientem ordinem institutumque naturæ. Quin ergo probatur Eusebius Cæsariens. Episcopus? Quin Ruffinus? Quin Origenes? nam & hi Ecclesiam Christi suis literis illustrarunt. Nempe aliud fuit errare in rebus obscuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, & quæ tunc etiam in Ecclesia firmissime credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit: hoc Origeni, Eusebio, ac Ruffino. Cyprianus item, Ambrosius, Hieronymus in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deviarunt, nec ab ejus fideli prædicatione sejuncti sunt, sed communionis ipsius gratia semper fuere participes, ut Gelasii verbis etiam utamur: at Origenes deseruit unitatem, & fons Arii jure ac merito existimatus est. Hinc schismaticus a Gelasio dicitur; hinc etiam Eusebius Origenis laudator nimius, Arii fautor acerrimus reprehenditur. Nam Ruffinus vir alioqui religiosus, præterquam quod in libero arbitrio, re videlicet manifestissima erravit, Origeni, Origenisque discipulis vehementer favisse convincitur. Fuit autem Ecclesia semper non solum cauta, sed etiam acris & severa in Origenistas, ut a quibus grandem in doctrina Ecclesiastica pestem fuerit experta. Sed de secunda conclusione satis. Jam pergamus ad reliquas.

Tertia Conclusio. Plurium Sanctorum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo sufficere & præstare non valet. Id quod ex secundo argumento ante posito satis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, Augustinus ac pauci quidem alii inter veteres sanctos asseruerunt: & quamvis opinio hæc falsa sit, sed tanquam Fidei adversa ex communi veterum sententia evinci non potest. At Thom. Walden. in procemio doctrinalis Fidei antiquæ docet, quod major pars Patrum ab Apostolis senserit, id esse catholicæ Ecclesiæ fidem. Id quoque Vincen. Lirin. tradit in libro advers. prophan. novationes. Vera sunt hæc, non inficior, sed tunc cum unius aut paucorum contrariam sententiam Ecclesia penitus explosit, ut illorum, qui putarunt ab hæreti-

reticis venientes esse iterum baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quempiam, sed Spiritum Sanctum esse dixerunt, utrumque enim horum post ea tempora Ecclesia semper exhorruit. Porro autem si unius, aut paucorum opinatio non fuerit ab Ecclesia rejecta, tum plurimorum auctoritas, quemadmodum diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertia igitur conclusione hactenus.

4. Concl. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere quæstionum, quas ad fidem diximus minime pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. Quam ego conclusionem postremo illo argumento abunde probatam existimo. Quod enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere, aut emovere possint, vel ex eo perspicuum est, quod beatam Virginem a peccato originali fuisse penitus liberam, e libris sacris juxta germanum literæ sensum nusquam habetur; quinimo lex generalis in eis traditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ulla exceptione complectitur. Nec vero dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cum hujusmodi traditiones non per alios, quam per Episcopos illos antiquos & sanctos auctores Apostolis succedentes ad nos usque pervenerint. At constat, priscos illos scriptores non id a majoribus accepisse. Traderent enim bona fide & ipsi posteris suis. Non igitur, ad fidem illud attinere potest, quod neque in sacris literis, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certa valet connexione confici. Cæterum, quod opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale a parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissime colligitur ex eo, quod a lege universali per singulare privilegium unam Dei Matrem excipere, sacrarum literarum fidei nullo pacto adversum est. Alioqui cum sacræ literæ in universum clament, *Non videbit me homo, & vivet*, *Deum nemo vidit unquam*: qui Paulum, aut Moysen excepisset, sacras literas contra pugnasset. Atque ea causa est, nisi toto cœlo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus IV. nec concil. Lateranen. sub Leone X. nec synodus Triden. sub Paulo & Julio tertiis inchoata eam quæstionem definierunt. Neutram enim ex illis opinationibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ita is erravit, qui asserit, erroneum esse, aliquem præter Christum a lege illa originalis peccati liberare. Erravit ac multo etiam magis Basiliense concilium, cum definivit, doctrinam illam, quæ docet beatam Virginem Mariam nunquam originalis subjacuisse peccato, tanquam consonam scripturæ sacræ ac Fidei catholicæ amplectendam fore, nullique de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippe errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quæratur: at hoc loco & disputatione facillimum. Non enim hic cum vulgi imperitia certamus, sed eos instituimus, qui veræ germanæque Theologiæ solidam & expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem veri reperiendi causa, & contra nostros, & pro alienis etiam dicere: &, cum res postulat, utrosque nullius accepta persona reprehendere. Atque in eo opere maxime, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem edimus, privatis non debuimus affectibus inservire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris plane doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quod in quæstionem multis nominibus invidiosam consulto & cogitato inciderim, ut rem alias gravissimam nullius in Christiana religione esse momenti asseverarem. At ego & benevolos objurgatores placare, & invidos vituperatores confutare possum, ut alteros reprehendisse pœniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nulla mihi, fateor ingenue, alia via patuit ad illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acute ille quidem tentavit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum Patrum libros corrumpere, & bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamante licet conscientia, possem Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item patres in ea fuisse opinione negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cum animo insculpta abolere non possis? Porro, si, ut sanctorum auctoritatem in doctrina catholica tueremur, quod erat ecclesiæ Dei apprime necessarium, quorundam opinationes, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem & mores necessarias; quid est, per Deum obsecro, quod nos ea de re valeat quisquam aut admonere amice, aut inimice insectari? Atque hæc quidem hactenus in quartæ conclusionis confirmationem dicta sint. In qua etiam causa habemus testem satis idoneum & gravem Vincent. Lirinen. in libro adversum prophanas novationes, ubi, *Antiqua*, ait, *sanctorum patrum consensio, non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio & investiganda est, & sequenda*: id quod quinta conclusione explicandum est. In qua quoniam hujus loci cardo vertitur, etsi multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt, & ad cognitionem sacrarum litterarum utilissima, & ad scholæ usum necessaria.

5. Concl. Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum literarum communis omnium sanctorum veterum intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas: quippe cum sanctorum omnium sensus Spiritus sancti sensus ipse sit. Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis confirmaturus sum, & quæ, nisi me fallit animus, controversiam decernere ita possint, ut inter

Digitized by Google

catholicos ultra referri quæstio nequeat. Aggrediar autem ad eam rem, si prius pauca quasi de fama Cajetani dixero. Ego virum hunc, ut sæpe alias testatus sum, semper feci maximi. Plurimum enim ecclesiam Christi suis literis juvit. Longum est autem hominis commendare sive eruditionem sive ingenium: molestum etiam universa ipsius opera commemorare. Illud breviter dici potest, Cajetanum summis ædificatoribus ecclesiæ parem esse potuisse, nisi quibusdam erroribus doctrinam suam, quasi cujusdam lepræ admixtione fœdasset, & vel curiositatis libidine affectus, vel certe ingenii dexteritate confisus, literas demum sacras suo arbitratu exposuisset, felicissime quidem fere, sed in paucis quibusdam locis acutius sane multo, quam felicius. Nam & vetustæ traditionis parum tenax, & in sanctorum lectione parum quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui non suo sensu illa, sed majorum traditione, vera scilicet verbi Dei clave aperuerunt. Ita quum plurima scripsisset egregie, vertit ad extremum omnia, & novis quibusdam scripturæ expositionibus aliorum, quæ vel gravissime dixerat, aut elevavit, aut imminuit certe auctoritatem. Invitus quidem facio, ut doctissimum virum nomine etiam expresso reprehendam, sed cum nominis ac gloriæ celebritas hoc loco a Lutheranis objiceretur, notandam temeritatem putavi.

Atque error, in quem incidit, est ejusmodi, ut eum ego submovere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri aperta reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim, *Si quando*, inquit, *occurrerit novus sensus textui consonus, quamvis a torrente doctorum sacrorum alienus, æquum se præbeat lector censorem* (1). Et paulo post, *Nullus*, ait, *detestetur novum sacræ scripturæ sensum, ex hoc quod dissonat a priscis doctoribus: non enim alligavit Deus expositionem scripturarum sacrarum priscorum doctorum sensibus, sed scripturæ ipsi integræ sub catholicæ ecclesiæ censura: Alioqui spes nobis & posteris tolleretur exponendi scripturam sacram, nisi transferendo, ut ajunt, de libro in quinternum.* Hactenus ille. Ac revera sequi majores nostros per omnia, & illorum vestigiis nos quoque pedes nostros figere, ut pueri faciunt per lusum, nihil [illegible]detur esse aliud, quam ingenia nostra damnare, judicio nos privare nostro, & facultate inquirendæ veritatis. Sequamur veteres, bene habet: sed ut duces, non ut dominos. Non enim Fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ita debemus esse addicti & mancipati, ut sacris literis exponendis nullum habeamus arbitrium. Hoc scilicet argumento Cajetanus moveri potuit, ut quintæ conclusioni adversaretur. Nam Lutherus crassioribus conjecturis commoveri solet. In prologo siquidem assertionis suorum articulorum, patrum auctoritate dicit neminem esse cogendum: quod in omnium scriptis multi inveniantur errores, sæpe sibi ipsis pugnent, sæpe invicem dissentiant, & scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbi Dei nullas patitur, quod verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum, quoque ejusdem sit leges condere & interpretari. Quare homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, divinarum autem nullo modo. Hanc eandem sententiam tenuit Vvicleffus apud Thomam Vvalden. lib. doct. fid. anti. doctrin. 3. Eandem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso statim suarum disputationum exordio: ut auctor est Divus Bernardus in epistola ad Innocent. num. 190. *Ecclesiasticorum doctorum*, inquit Bernardus, *unam omnium de hac re Petrus Abailardus dicit esse sententiam, & ipsam ponit ac spernit, & gloriatur se habere meliorem, non veritus contra præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri.* In eadem etiam erroris navi fuere Arius, Nestorius, Euthyches, Dioscorus, ut septima synodo act. 1. Anathematismo 7. Basilius ipse fatetur. De Ario certe, ejusque discipulis habes testem Alexandrum Alexandriæ episcopum, lib. 1. histor. trip. cap. 14. Nestorius autem dum eloquens fuisset, & se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabitur incumbere, omnibusque se meliorem putabat esse, ut lib. 12. hist. trip. cap. 4. refertur. Eadem etiam via ingressus est Paulus Samosatenus, Eusebio auctore lib. 7. ecclesiast. hist. c. 26. Severiani quoque eadem via ingressi sunt, ut idem Euseb. lib. 4. ecclesiast. histo. cap. 29. testatur. Quid vero Vincentius Lirinen. adversus prophanas novationes de Origene referat, non pigebit adscribere, ut vel hoc uno exemplo viri pii sacris literis exponendis discant esse modesti. Cum igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset, *Hic idem*, ait, *tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibique satis credit, dum parvipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plus cunctis sapere præsumit, dum ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnens, quædam scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit ut de se quoque diceretur: Si surrexerit in medio tui propheta*, &c. Deuter. 13. Hæreticorum itaque, & schismaticorum communis fuisse videtur Cajetani illa sententia. Nec ego hic tamen hæreticos volo argumentando revincere. Quid enim illis facias, qui eadem impudentia & apostolicæ sedis judicia, & conciliorum dogmata, & Apostolorum traditiones, & sanctorum omnium doctrinam contempsere?

Adversus Cajetanum omnis oratio suscipitur a nobis, qui ut erat ingeniosus, nostras rationes expenderet; utque erat pius auditis gravissimis testi-

(1) *Si novus sensus esset, sed non a sanctorum sensu discors & dissidens; bene haberet fortasse. At novus sensus, qui ita a priscorum sententia discrepet & abhorreat, ut sit vere contrarius, erroneus sit necesse est. De hoc autem Cajetanus loquitur, ut patet.*

testimoniis minime refragaretur. Atque nobis unum sat erat, ita nobis majores nostros tradidisse. Sed Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat: patietur igitur rationes meas cum sua ratione contendere. Quamquam a Philosophis quidem rationem philosophicæ conclusionis jure forsitan postularis: in sacrarum autem literarum intelligentia majoribus nostris debes, nulla etiam ratione reddita, credere, & quas sententias de lege, de fide, deque religione ab illis accepisti, defendere. Ego vero eas defendam, semperque defendi; nec me ex eo sensu, quem a patribus accepi, ullius unquam ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age, ratiocinemur, ostendamusque in expositione sanctarum scripturarum concordem antiquorum sensum esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed prius tamen quid majores nostri de ea re senserint, explicemus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid didicerim, non modo Theologorum ratiocinationibus, verum etiam testimoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad discipulos Hierosl. (1). *Relatum est*, inquit, *quosdam docere, non secundum traditionem patrum, sed juxta sensum suum. Multos enim ex his, quæ legunt secundum ingenium hominum verisimilitudines capiunt. Ideo diligenter observandum est, ut lex Dei non secundum propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in scripturis divinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi quisque sponte præsumpsit. Quod fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus attuleritis, alienum & extraneum debetis quærere, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis. Et ideo oportet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servat, ut & ipse possit ea, quæ recte suscepit, competenter asserere.* Hactenus Clemens; qui & lib. 10. recognit. (si liber hic modo recipitur) documentum hoc a Petro Apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item 1. cap. lib. de cœlest. Hierar. *Ad sanctissimarum*, ait, *scripturarum intelligentias, prout illas a patribus accepimus, contuendas pro viribus pergamus*. Accedit eodem testis locuples Irenæus, qui etiam scribit lib. 4. cap. 63. expositionem legitimam scripturarum per traditionem majorum accipiendam.

Epiphanius rursum (2), cum hæreticos, qui se vocabant Apostolicos, refutat, *Scripturæ*, inquit, *speculatione indigent, ad cognoscendam uniuscujusque argumenti vim & facultatem, oportet autem & traditione uti: non enim omnia a divina scriptura accipi possunt.* Hæc Epiphanius. Traditionem autem sine dubio vocat intelligentiam & sensum a patribus acceptum. Illam enim clavem verbi Dei esse, auctor est Petrus apud Clementem lib. 10. recogn. Hanc autem legisperiti habuisse dicuntur, ad quos scilicet traditiones Moysis & seniorum quasi per manus venerant.

Clemens vero Alexandrinus Strom. lib. 7. qui adversus Ecclesiasticam traditionem scripturas interpretantur, hos regulam veritatis amisisse affirmat. Et postea eodem quoque lib. de hæreticis disserens, *Gloriæ*, inquit, *tenentur desiderio, qui ea, quæ ex sua natura conveniunt, sermonibus divinitus inspiratis tradita a beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes divinæ traditioni. Nam inter eos viros, qui tanti erant in Ecclesiastica cognitione, quid restabat dicendum a Marcione, Prodico, & similibus, qui non sunt ingressi recta via? neque enim eos, qui præcesserunt, superare poterant sapientia, ut aliquid adinvenirent iis, quæ ab illis vere dicta sunt. Sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea, quæ prius sunt tradita.* Atque Origenes tractatu in Matth. 29. *Quoties hæretici*, inquit, *canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit & credit, videntur dicere: ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire a prima & ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesiæ Dei tradiderunt nobis.* Hæc Origenes.

Ambrosius quoque tertio ad Gratianum de fide libro (3), *Servemus*, ait, *præcepta majorum, nec hereditaria signacula ausi rudis temeritate violemus; librum sacerdotalem quis nostrum (*) resignare audeat, signatum a confessoribus, & multorum jam martyrio consecratum?*

Hieronymus insuper in epistol. ad Evagrium, *Revolvi me*, inquit, *ad veterum libros, ut viderem, quid singuli dicerent, uti tibi quasi de multorum consilio responderem. Et deprehendi, horum omnium opiniones ad unum computum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananæum*; & post multa, quæ narrare longissimum est, *Habes*, ait, *quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech. Meum fuit recitare testes, tuum sit de fide testium judicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe illum spiritualem interpretem non recipies, qui tanto supercilio, & auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronunciavit, ut illud verissimum comprobarit, quod apud Græcos canitur. Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.* Et in Danie. 12. c. *Scripturæ*, inquit, *sanctæ intelligentiam absque Dei gratia & doctrina majorum sibi imperitissimi vel maxime vendicant.* Et in epistola illa ad Paulinum celebri, multis & testimoniis exemplisque & rationibus elegantissime docet, neminem in scripturis sacris sine prævio & monstrante semitam posse ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5. Strom.

(1) *Epist.* 5. 37. *dist. cap. Relatum.* (2) *Hær.* 61.
(3) *Cap.* 7. (*) *alii legunt* designare.

lib. docuerat. Et Cicero, *In universum nulla ars*, inquit, *literis sine praeceptore & interprete percipi potest*. Is autem ad sacras literas sine doctore aggreditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, arcanam scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de utilita. cred. ad Honoratum cap. 7. (1) Cum enim sacros iste libros sine aliena ope & legere & intelligere se posse arbitraretur; *Ita ne est?* Augustinus ait. *Nulla imbutus poetica disciplina Terentium sine magistro attingere non auderes. Asper, Cornutus, Donatus, & alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi: tu in sanctos libros sine duce irruis, & de his sine praeceptore audes ferre sententiam?* Et cap. 17. *Si unaquæque disciplina*, inquit, *quanquam vilis & facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quam divinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere?* Hactenus Augustinus. Gregorius etiam lib. 28. Mor. cap. 9. hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud, *Super quo bases illius solidatæ sunt*.

Unum his Cassiodorum adjiciam in procemio lib. divinar. institut. differentem in hæc verba: *Ad divinam scripturam ascendamus per expositiones probabiles Patrum, velut per quandam scalam visionis Jacob, ut eorum sensibus provecti, ad cogitationem Domini efficaciter pervenire mereamur*. Et lib. eod. c. 11. *Sunt nonnulli*, ait, *qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid novi, ut periti videantur, inveniant*. Et cap. ejusdem libri 25. *Cuncta*, inquit, *quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicita mente tenenda sunt: illa vero, quæ ab eis intacta sunt relicta, ne infructuoso labore fatigemur, primum rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant*.

Adde huc quoque Gregor. Nazianz. & Basil. qui, ut lib. 11. Eccles. hist. (2) Ruffinus tradit, *divinarum scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex majorum scriptis & auctoritate secuti sunt, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligentiæ regulam suscepisse constabat*. Hactenus ibi. Atque hæc satis erant homini modesto, ut in nostram sententiam induceretur. Nam clarissimis monumentis contestata consignataque antiquitas quem non moveat? Certe cum Clementem, Dionysium, Irenæum, Epiphanium, Nazian. Basil. Ambr. Hier. Aug. Cassiod. Bernard. audio unum & idem proferentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem & sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed Catholicæ Ecclesiæ, cujus illi fuere columnæ præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu censisse credendi sunt, quam quod communiter Ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus præterea graviores testes ad hujus rei fidem plenam & integram faciendam. Dixerit enim fortasse quispiam, testimonia fere illa, quæ retulimus, adversum Lutheranos magis, quam Cajetanum facere. Non enim hic adeo fuit insolens, ut aut omnino veterum magisterium contemneret, aut eorum in sacras literas commentaria. Negavit solum, communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras semper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refellisse. Verum utcunque hæc habeant, placet mihi jugulum causæ petere, ac propius conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primum autem in synodo sexta generali sess. 11. ob id damnati sunt Origenistæ, quod easdem expositiones, quas hic novas Cajetanus infert, conati fuerint contra majorum traditionem invehere. *Multa alia*, ait Sophronius, *extra Apostolicam atque paternam traditionem asseruerunt, paradisi plantationem projicientes, in carne Adam formatum fuisse nolentes, ex eo Evam formatam fuisse vituperantes, serpentis sonitum refutantes*. Hactenus ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola Synodica actione 13. ejusdem sexti concil. generalis.

Deinde Canon 19. Synodi Trullanæ sic habet: *Oportet eos, qui præsunt Ecclesiis, clerum & populum docere, ex divina scriptura colligentes intelligentias & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed etsi ad scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiæ luminaria & doctores suis scriptis exposuerunt; & majorem ex his laudem assequantur, quam si ea, quæ a se dicuntur, componant; ne, dum quandoque ad id hæsitant, ab eo, quod convenit, excidant*. Hactenus Conc. Trullan.

Ad hæc, cum de intelligentia illius testimonii Joannis Evangelistæ (3), *Ad Jesum autem eum venissent, ut viderunt eum jam mortuum*, &c. inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennen. Conc. referretur, Clemens concilio præsidens ita loquitur (4). *Nos ad sanctorum patrum & doctorum communem sententiam Apostolicæ considerationis aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus*, &c. Sedes ergo Apostolica, & Viennen. concilium, cum de fide & intelligentia sacrarum literarum pronunciant, sanctorum communem sensum tanquam Thesei filium tenent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur.

Concilium quoque Lateran. sub Leone decimo, acti. 11. præcipit omnibus, qui Evangelicam veritatem populum docturi sunt, ut sanctam scripturam juxta interpretationem doctorum, quos Ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent: ne quicquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ a præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est

(1) *Vide etiam eundem August. in procem. lib. de doctrin. Christ.*
(2) *Cap.* 9. (3) *Joan.* 19. 33. (4) *Clem.* 1. *De sum. Trin.*

Est prætetea idem definitum apertius in synodo Trident. sess. 4. in hæc verba: *Decrevit sancta synodus ad coercenda petulantia ingenia, ut nemo sua prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeat.* Hactenus Concil. Trident. Poteram huc addere decretum quintæ synodi ex Ivone titulo 11. lib. 2. cap. 14. Alterum etiam simile concilii Melden. cap. 11. ex Burch. lib. 1. cap. 61. sed multa prætterimus, ne disputatione longa negotium lectori facessamus. Sed enim e sacris quoque literis ad ejusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico cap. 8. *Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.* Deinde illud Apostoli ad Rom. 12. *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Habentes donationes secundum gratiam differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei,* &c. Illud vero constat, prophetæ vocabulum Apostolo usurpari non modo pro eo, qui futura videt atque prænunciat, verum etiam pro eo, qui Spiritus sancti dono Prophetarum, Christi, Apostolorum oracula intelligit & exponit. Jubet autem Paulus, ut qui ejusmodi munus in Ecclesia susceperit, primum quidem non plus sapiat, quam oportet, sed ad modestiam & temperantiam sapiat: deinde, ut prophetiam habeat secundum rationem fidei, hoc est, ne sacris literis exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ vim rationemque sequatur, sed eas juxta fidem a majoribus acceptam, & hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poteris forsitan exponere juxta rationem scientiæ, nulla etiam adhibita fide: at sacros libros sobrie sine majorum fide & doctrina non poteris. Sed & qui explicando Aristotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, & his magna consensione reclamantibus ex philosophi sententia paradoxum nusquam auditum nova nobis interpretatione præscriberet, parum ille sobrius haberetur. Multo vero etiam magis, qui in Apostolorum libris suopte ingenio novas quasdam sententias comminiscitur, easque Apostolorum discipulis & antiquis omnibus interpretibus adversas, hic non est profecto, cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium 1. ad Cor. 14. habes. *Prophetæ*, inquit Apostolus, *duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent.* Ne quis autem a reliquis temere dissentiat. *Non est* autem, ait, *dissensionis Deus, sed pacis*; id est, non ejus, qui a consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint, ut Vincent. Lirinens. exposuit. *Sicut in omnibus*, inquit, *Ecclesiis sanctorum doceo*, hoc est, catholicorum. Quæ ideo sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistunt. Ac nequis tandem harum rerum judicium ad se unum despectis cæteris revocaret, paulo post addit: *An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur esse propheta, aut spiritualis cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Mandatum utique est, ut si quis est spiritualium rerum magister, summo studio unitatis cultor existat; ut nec opiniones suas communibus reliquorum omnium præferat, & ab universorum sensibus non recedat: id fiet autem, si duo præcepta teneantur. Unum, ut sacrarum literarum interpres semper in priores spectet, a quibus verbum Dei processit in posteros: hujus enim rei Apostolus Corinthios monet, inquiens: *An a vobis verbum Dei processit?* Alterum, ut ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed prius reliquos Ecclesiæ doctores consulat, ut si viderit omnibus id probari quod sentit, tuto jam teneat: sin reprobari, tuto jam deserat. Hoc enim significat Apostolus dicens: *Aut in vos solos pervenit?* Sic enim mihi plane videor Pauli sententiam interpretari. Quod si hoc Apostoli testimonium videbitur cuipiam ad suadendum magis, quam evincendum idoneum; cum illo non existimarim equidem contentiosa disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus, omnia argumenta, quibus utimur, esse palmaria.

Quartum porro ejusdem Apostoli testimonium gravissimum est. Habetur autem ad Ephes. 4. in hæc verba: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, ut non simus jam parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberius explicata sunt, levi nunc brachio attingemus, quantum que satis erit ad id, de quo nunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis plane intelligitur, divinæ providentiæ fuisse, ut non solum Prophetarum, Apostolorum, & Evangelistarum codices haberemus, verum etiam sanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certe causam, post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, Ecclesiæ a Christo doctores dantur, ut illorum sacros hi libros interpretentur. Hos ergo in Ecclesia Dei divinitus per tempora & loca procuratos quisquis in scripturæ sensum eundem convenientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum, a quo in id illi fuere destinati, ut populum Christianum sacras Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarumque literas edocerent. Quod si sancti omnes, dum illas interpretarentur, errarunt, Deo auctore erraret Ecclesia; cum doctores sibi a Christo datos sequeretur, & in sacrorum codicum intelligentia eorum vestigiis insisteret.

Nec me clam est, Paulinum, Augustinumque in epist. 58. & 59. Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui ante Domini adventum futura prædixerant, quorum nos scripturas ut canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in Ecclesia Christi tempore Apostolorum prophetandi gratia eminuere. At quoniam utrosque Ecclesiæ a Christo datos negare non possumus: nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluserimus.

Sed quærat hic forsitan aliquis (1): Cum sit perfectus scripturarum canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum & intelligentia jungatur, & auctoritas? Quia videlicet scripturam sacram pro ipsa sui & altitudine & obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus exponit. Quocirca necesse est, ut propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea propter tam varii erroris anfractus secundum normam aliquam dirigatur. Ob id ergo post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quo eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquam Ecclesiæ regulam a Deo præscriptam sequeremur. Præclare igitur illud adjectum est, *Ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi, ne simus parvuli*, &c. Ac de verbis quidem Apostoli hactenus. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligentius expendatur, multum conferet ad eam rem, de qua disserimus, corroborandam. *Verba sapientium*, ait, *sicut stimuli* (2), *& quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium data sunt a pastore uno, his amplius, fili mi, ne requiras.* In quem locum Hieronymus, *Exceptis*, inquit, *his verbis, quæ ab uno pastore sunt data, & a concilio atque consensu probata sapientium, nihil tibi vindices: majorum sequere vestigia, ab eorum auctoritate non discrepes.* Hæc Hieronymus. Nos vero, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem intelligimus (3). *Suscitabo*, ait, *super eas pastorem unum, qui pascat eas: ipse erit eis in pastorem.* Ne autem existimares, quod ipse per se Christus hoc semper esset facturus, per Hieremiam monet, inquiens, *Dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* Quod autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit: nec enim intelligere idem omnes una mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in ea unitate continerentur. Unde divine ait Salomon, per magistrorum concilium data esse a pastore uno. Sanctos quippe antiquos sapientes fuisse, nemo negat; Ecclesiæ fuisse magistros, certo constat; a Deo fuisse Ecclesiæ datos, Christi erga Ecclesiam providentia manifestat; datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarumque oracula exponerent, Paulus innuit; ab uno pastore tam multos, atque adeo diversis & loco & tempore fuisse procuratos, sententiæ unitas & concordia monstrat: ut nihil aliud, quam magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certe, ut Augustinus lib. adversus Julianum 2. dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circa sacros libros exortam, nec tales possent facile sedere, nec tot. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

Te nunc, Cajetane pater, si filio patrem appellare licet, appello te; Cajetane, inquam, appello, te in concilium voco, te non in lyceum aut academiam induco, sed in sanctorum patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot sæculorum consensus approbavit, quos præter admirabilem sacrarum literarum peritiam vitæ quoque pietas mira commendat. Aspice illos, obsecro te, quodammodo aspicientes te, & mansuete ac leniter dicentes tibi: Itane nos, fili Cajetane, in sacrarum expositione literarum simul omnes erramus? Itane nobis omnibus, quos Ecclesiæ Christus præceptores dedit, spiritus intelligentiæ defuit? Itane tu unus adversum nos pugnare audes, & Ecclesiam credis unius sensum hominis secuturam, hujus vero gravissimi sanctissimique senatus commune judicium deserturam? Utrum plus tribuendum esse judicas tot eruditorum, sanctorum, martyrumque præjudiciis, an tuo singulari privatoque judicio? Respondebis ne ad hæc, aut omnino hiscere audebis? Videre mihi videor, Cajetane pater, modestiam tuam, ingeniique candorem, atque adeo in sanctos religiosam reverentiam & pietatem, & quasi coram esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Vicimus utrique; uterque nostrum palmam refert: tu mei, & ego erroris. Sed nescio, bone lector, quo me impetus animi & nimius differendi calor evexit. Nam & Cajet. eo jam diu loco est, ubi omnes sine mea disputatione vicit errores: & ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, ut cœpimus, persequamur, & Theologiæ quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licet enim ad fidem in Theologia faciendam auctoritas plus polleat, quam ratio; quippe cum ea sine ratione satis habeat momenti, ratio sine auctoritate non multum valeat: sed auctoritati tamen ratio conjuncta, quantum voler, habebit ad faciendam fidem virium. Et nos jam inde a principio pollicebamur hanc cum Cajetano causam ratione magis, quam testimoniis transacturos.

Primum autem, qui novam hanc exponendi sacras literas rationem suscitant, hi præterquamquod veteres obterunt majorum laudes, cum vanis

(1) *Vinc. Lirinensis & quærit & respondet.* (2) *Adversum quos durum sit recalcitrare.* (3) *Ezech.* 34. 23.

nis hominibus, tum magis hæreticis exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum literarum vera sensa contaminent. Quod si semel admissa fuerit hæc licentia, ut libros sacros pro suo quisque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendæ religionis periculum consequatur. Etenim unaqualibet particula sanctarum scripturarum humanorum ingeniorum libertati permissa, alia quoque atque alia, & omnes jam quasi ex more reliquæ humanitus tractabuntur. Porro autem si totam scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitratuque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; sed *sit ibi deincept errorum lupanar necesse est*, *ubi erat ante castæ & incorruptæ sacrarium veritatis*, quemadmodum Vincentius Lirinensis non minus vere, quem eleganter asseruit. Quin etiam præter incommoda & multa & magna, quæ futuris in Ecclesia fidelibus hæc opinatio affert, Ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris gravissimi nota liberare nequit. Cum enim sive concionatores, sive scriptores omnes, qui sanctis antiquis successere, sacræ scripturæ sensum populo tradiderint juxta doctrinam a sanctis acceptam, populus autem sensum eundem fidenter acceperit: nimirum qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam hactenus Ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius. Sancti omnes exposuere, Hevam e costa Adæ, ut litera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ita invenere a sanctis expositum, populo Christiano sedulo significarunt, & populus ipse bona utique fide credidit. Ita efficitur, ut, sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota Ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum & Ecclesiæ ignorationem esse conjunctam, Nestorius plane intellexit, a concilio Ephesino damnatus in hæc verba: *Invecti sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quod sacram scripturam se primum & solum intelligere, & omnes eos ignorasse jactaret, quicunque ante se magisterii munere præditi divina eloquia tractavissent; totam etiam nunc Ecclesiam errare, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros Doctores sequeretur*. Hactenus Ephesinum concilium: refertur autem a Vincentio Lirinensi in libello illo vere aureo adversum prophanas novationes.

Adde, quod, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesiæ fides fides majorum est. Cum igitur e scriptura sacra veram & sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum insaniam sequi volumus, patrum certe nostrorum in libris sacris intelligentia Ecclesiæ intelligentia ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis literis intelligendis errarunt, Ecclesia dubio procul erravit, idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si scripturæ juxta sanctorum omnium sensum expositæ repugnaret: in his præsertim, quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Præterea ab omnibus sanctis, communi unaque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonica, quæ canonica non esset, aut e diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab illis recedere. Utrumque enim Ecclesiæ promissum est, & spiritus, & verbum; & si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minus intelligitur, ex aliis fidei dogmatis percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis ostensuri sumus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Quod vero & verbum & spiritus intelligentiæ in Ecclesia conjuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Esaiam Dominus in hæc verba testatur (1): *Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo usque in sempiternum*. Semen vero Christi fidelium Ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parum fuerit in sacris literis exercitus. Quis est igitur, qui res a Christo in Ecclesia copulatas audet errore divellere, & aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proinde Ecclesiæ tollere?

Præterea, ut Hieron. in comment. super 1. cap. epist. ad Galat. ait, Ecclesia Dei quæ a posteris Apostolorum fidem audivit, non accepit hominis Evangelium, sed Dei. *Doctores enim Ecclesiæ*, inquit, *non tam ipsi docent, quam in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes* (2). *Qui autem dii sunt, tradunt Dei Evangelium, & non hominis. Marcion & Basilides, & ceteræ hæreticorum pestes non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo humanum fit Evangelium, quod docetur*. Hactenus Hier. Et eodem loco statim, *Nec putemus*, inquit, *id in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioquin & diabolus, qui loquitur de scripturis, & omnes hæreses inde sibi consuunt cervicalia. Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa de Evangelio Christi hominis fiat Evangelium, aut quod pejus est, diaboli*. Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habent; Si a sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum scripturæ falsum accepere, certe non recepe-runt Dei Evangelium, quod non est in verbis scripturarum, sed in sensu: non in litera occidente, sed in spiritu vivificante: non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieron. mo-

M 4

(1) *Esa.* 59. 21. (2) *Psalm.* 81. 6.

modo, virum etiam Hilar. in lib. ad Constan. Augustum tradidit. Et si lex spiritualis est, & spiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo jam loco abunde monstravimus, ecqua, rogo, tanta dementia est, Spiritum sanctum mihi uni affuisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Age enim, ut a divinis ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in scripturæ interpretatione quicquam tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingeniis aut acutius, aut perspicacius? quid in literis sacris exercitatius? Nec vero Latinis Sanctis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia defuit. Nolumus enim modo aut Latinos Græcis, aut Græcos Latinis anteponere. Utrosque constat & ingenio & eruditione valuisse. Quod si in hoc judicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos Ecclesiæ primarios viros excellet? Verum, ajunt, sed homines erant. At ego & novitios istos interpretes homines esse reor. Audio; quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo; quid facit paucitas? sed & in his, quæ vel apud homines fide creduntur, nonnihil facere solet testium multitudo, maxime seniorum. Nam veterrimi quique solent esse gravissimi. Juniores autem, quasi pueri, si speciem afferant veritatis, non est illa quidem protinus repudianda: vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima enim est vis & auctoritas vetustatis, & ubi cum novitate certet, est illa sine dubio præferenda. Sed nescio quo modo a rationibus gravissimis ad has leviores oratio nostra delapsa est. Jam ad illas redeamus, easque ipsas concludamus aliquando. Illud ergo urgentius & instantius premebamus, qui sanctos veteres in universum omnes in sacræ unoquolibet scripturæ loco exponendo errasse affirmat, eum catholicæ Ecclesiæ hunc ipsum errorem attribuere. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Ubicunque est enim Ecclesiæ corpus, ibi etiam est spiritus veritatis, ut Irenæus docet (1), imo Christus Dominus inquiens (2), *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis.* Docet quoque idem aperte Paulus ad Ephesios 4. & 1. Corinth. 12. Spiritus autem in corpore non easdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones, quemadmodum Apostolus ad Romanos 12. & prioris ad Corinthios cap. duodecimo elegantissime persequitur. *Alii namque datur per spiritum sermo sapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio sermonum*, &c. Nec enim in Ecclesia omnes Apostoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, &c. Certum est autem, quod sacrarum literarum intelligentia sanctis doctoribus, si quibus maxime per spiritum data est. Qui ergo spiritum veritatis sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione negat, hic sine dubio eundem spiritum Ecclesiæ tollit; quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert hic reliquas etiam omnes corporis partes obscurat; nam si oculus non fuerit lucidus, *totum corpus tenebrosum erit* (3). Atque hæ sunt quintæ conclusionis causæ gravissimæ. Possunt enim esse aliæ leviores. Certe Patrum optimorum & sapientissimorum exemplum non omnino leve est, qui quanquam erant acerrimo ingenio, scripturæ tamen sanctæ interpretationes ita illi referunt, ut a majoribus didicisse, non ut ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quinta conclusione dictum est satis.

Sexta Conclusio. Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt. Hanc primum ostendit D. Augustinus libro adversus Julianum primo, cap. 3. Cum enim Julianum vellet sanctorum testimoniis in dogmate fidei, de quo erat controversia, revincere, *Non omnium*, inquit, *de hac re sententias commemorabo, sed ponam pauca paucorum, quibus tamen nostri contradictores coguntur erubescere, & cedere, si ullus in eis vel Dei timor, vel hominum pudor tantum malum pervicaciæ superaverit.* Et posterius, *Alia sunt*, ait, *in quibus inter se etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores salva fidei compage non consonant, & alius alio de una re melius aliquid dicit, & verius. Hoc autem unde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta.* Et lib. 2. adversus eundem ita loquitur: *Hoc probavimus catholicorum auctoritate sanctorum, ac per hoc non est consequens, ut falsum sit. Tales quippe ac tanti viri secundum catholicam fidem hoc verum esse confirmant, ut vestra fragilis & argutula novitas sola auctoritate conteratur illorum. Præterquamquod ea dicunt, ut se per eos loqui veritas ipsa testetur. Sed tunc auctoritate primitus eorum vestra est contumacia comprimenda, ut dum tales homines Dei in fide catholica errare potuisse non creditis, ausus præcipites refrænetis.* Et paulo inferius, *Ego te*, inquit, *ante istos judices constituo, quos non amicos meos, & inimicos tuos in hac nostra disceptatione constitui cognitores, nec quorum sententiæ de hoc, quod inter nos disputatur, incertæ sunt, inani cogitatione confinxi: sed sanctos, & in sancta Ecclesia illustres Antistites Dei, non Platonicis & Aristotelicis & Zenonicis (quanquam & in his nonnulli ex eis docti fuere) verum omnes sacris literis eruditos nominatim, sicut oportebat, expressi, ut in eis timeas non ipsos, sed illum, qui sibi eos utilia vasa formavit. Qui tunc de ista causa judicaverunt, cum ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacui erant, quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt.* Et posterius, *Usque adeo*, ait, *permiscuit imis summa longus dies, ut videant Pelagius, Celestius, Julianus, & cæci sint Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Cyprianus? Sed qualiscunque homo sis, tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam (si tamen non in te spes est omnis amortua sanitatis) & quodammodo audio vocem tuam, qua respondes: Absit, ut audeam cæcos istos viros vel cogitare*, vel

(1) *Lib.* 3. (2) *Joan.* 14. 16. (3) *Luc.* 11. 34.

Digitized by Google

vel dicere. Et in fine libri tandem, qui sanctos rejiciunt, eos universam Christi Ecclesiam rejicere testatur. Et Vincentius Lirinensis, *Necesse est*, inquit, *omnibus catholicis, qui se se Ecclesiæ legitimos filios probare student, ut sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur: prophanas vero novitates detestentur, horrescant, persequantur. Concilio enim Ephesino divinitus placuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacrata sibi consentiens sanctorum Patrum tenuisset antiquitas*. Hactenus ille. Nec Ephesina solum synodus ita sensit, sed Constantinopolitana sexta, actione 12. in hæc verba. *Et dixit sancta synodus: Omnino necesse est non solum secundum sensum sequi Sanctorum Patrum dogmata, sed eisdem vocibus uti cum illis, nihilque penitus innovari*: Et iterum, *Sanctorum Patrum dogmata tanquam legem sanctæ Dei suscipiunt Ecclesiæ*. Nec obstat, has sententias Sergii esse, non synodi, tum quoniam si hæreticus ipse Sergius, publica Ecclesiæ confessione victus, hanc nostram conclusionem negare non potuit, certe inimici nostri sunt judices; tum quoniam synodus actione 17. & 18. sanctos ipsos Patres tanquam regulam sequitur, & synodus Lateranensis sub Martino Quinto can. 11. & 13. quæ omnes consonantes Ecclesiæ Patres respuunt, ea Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam respuere dicit, & quæ credunt, credere. Id quod non modo Augustini, Vincentii, Conciliorumque gravissimis testimoniis, verum etiam invictissimis rationibus confirmari potest. Nam si Sancti in aliquo fidei dogmate falsi sunt, & populi, qui eos sequebantur, falsi fuissent. Constat enim, populum Christianum ante nos fidei sanctorum doctorum acquievisse. Neque enim aliter fidem in Jesum habere poterat, nisi haberet etiam in sanctos ejus. (*) *Gratias ago Deo meo*, ait Paulus ad Philemonem, *audiens fidem, quam habes in Domino Jesu, & in omnes Sanctos ejus*. In quæ verba Hieronymus: *Quicunque*, inquit, *Deo crediderit, aliter ejus fidem recipere nequit, nisi credat & in Sanctos ejus. Non est enim in Deum perfecta fides, qua in ministros ejus infidelitate tenuatur*.

Præterea cum quædam ad fidem pertineant; (quod etsi sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius) quæ plebs penitus ignorat, si sancti omnes in fide rerum hujuscemodi decepti fuissent, Ecclesia certe fuisset decepta. Ad hæc, Sanctorum omnium fide repulsa, magna ex parte Christi, & Apostolorum traditiones repellentur. Non enim aliunde apertius, quam ex Sanctorum veterum testimoniis plerasque Apostolicas traditiones agnovimus. Unde in septima synodo generali, actione 1. Anathematismus 7. Basilii pœnitentis sic habet: *Qui doctrinas sanctorum Patrum, & traditionem Catholicæ Ecclesiæ contemnunt, quique causantur, & voces Arii, & Nestorii, Eutychis, & Dioscori jactant dicentes, quod nisi fuis ex veteri, & novo Testamento instructi essemus, sanctorum Patrum, & Catholicæ Ecclesiæ traditiones sequeremur, execratio*. Hæc igitur duo ita sunt connexa atque conjuncta, ut divelli ac dissociari non possint, doctrina sanctorum Patrum, & Ecclesiæ traditio. Quisquis unum istorum tentarit labefactare, alterius quoque fidem concutiat necesse est. Atque ejusdem synodi actione 7. tomo quinto, Epiphanius pro synodo sic ait: *Quod si is, qui hanc expositionem contra venerandas imagines, edidit, asserit, se a sanctis patribus, qui circa ea tempora floruerunt, non fuisse receptum, quomodo ea, quæ sancti patres non probaverunt, nos qui indigni sumus, ut discipuli eorum nominemur, recipiemus?* Neque synodus hæc modo, verum reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac sancti doctores hac via & ratione universas hæreses refutarunt. Non enim commode aliter poterant, nisi & in scripturis ipsis canonicis, & in reliquis fidei decretis majorum sententiam, ut acceperant, tenuissent. Qua de re libet prorsus verba Vincentii Lirinensis adscribere. *Sacra*, inquit, *vetustatis auctoritate prophana novitatis conteremus audaciam. Neque hoc sane novum, siquidem mos iste semper in ecclesia viguit, ut quo quisque floreret religiosior, eo promptius novellis adinventionibus contrairet. Exemplis talibus plena sunt omnia; sed ne longum fiat, summatim nonnulla ac breviter perstringemus, ut omnes luce clarius videant, beatorum Apostolorum beata successio qua via semper ingressa novas doctrinas refutarit. Intelligebant enim viri sancti atque prudentes, nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, quæ fide a patribus suscepta forent, eadem filiis consignarentur; idque esse proprium Christianæ modestiæ ac gravitatis, non sua posteris tradere, sed a majoribus accepta servare. Ducatum quippe præbet nobis religio, non nos religioni: nec majorum sensa qua volumus trahemus, sed potius qua illa trahunt retrahuntque sequemur*. Hactenus ille. Unum vero idemque præcipuum ejus rei, quam dixerat, exemplum affert ex Ephesino concilio, ubi cum de faciendis fidei regulis contra Nestorium disceptaretur, decretum est, ut sanctorum patrum in medium sententiæ proferrentur. Quod cum ita factum esset, Nestorius tanquam catholicæ vetustati contrarius, damnatus est. Cyrillus vero, tanquam sacrosanctæ antiquitati consentaneus, est probatus. Sed, ut ipse idem dixerat, *exemplis talibus plena sunt omnia*. Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revicit; sic Basilius ad Amphilochium spiritus sancti divinitatem asseruit; sic Aug. Donatist. & Pelagianos refellit; sic Paulus Samosatenus (1) a celebri quodam scriptore superatus est; sic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit (2); sic

(*) *Qui Deo credit, & in sanctos ejus credere necesse est*. (1) *Eus. 5. l. eccl. hist. c. 28.*
(2) *L. 6. hist. trip. c. 20.*

sic Leo Papa apud Leonem imperatorem Entychem hujusque sectatores confudit, asseruitque, a sanctis doctoribus consentientibus nullos nisi impios & hæreticos discrepare; sic Agatho Papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate & operatione firmavit (1), nempe sanctorum scriptorum consentientibus testimoniis: quibus ea solum ratione hæretici respondere se posse existimarunt, si libros depravassent, & alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila, vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxissent. Neque enim negare sanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur. Quorsum autem post vetera exempla nunc novitia proferamus? ex Bernardo epistola 77. ad Hugonem, ex Innocen. De presbytero non bapti. cap. *Apostolicam*, ex concilio Florentino, ex multis quoque aliis, quos ne longum sit, missos in præsentia faciemus. Satis enim nobis, si modo in philosophia Christiana aliquid profecimus, positis exemplis rationibusque & testimoniis, persuasum esse debet, sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum, ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta depromi Theologicis conclusionibus confirmandis.

Satisfit Argumentis Capitis Primi. Id quod sexto hoc demum loco erat nobis constituendum. Constituimus autem longa oratione id quidem; (quomodo enim rem tantam verbis paucioribus explicaremus?) sed adeo præclare tamen, ut tenebræ, quas adversarii veritati offundere suis argumentationibus conati sunt, jam superioris disputationis luce fugatæ esse videantur. Certe primum, secundum, & tertium argumentum, post ea, quæ dicta sunt, nulla responsione egent. Sed ne ratio illa quidem deinceps apposita. Eadem enim non magis contra veteres sanctos, quam contra patres conciliorum omnes, atque adeo contra totam ecclesiam valet. Ita nos antea duobus illam locis refutavimus. Osiandri ergo & Cajetani scrupuli modo restant, qui si fuerint exempti, nihil profecto erit amplius, quod sexto loco explicando desideretur.

CAPUT IV.

Nonnullos Osiandri & Cajetani scrupulos eximit.

Cum igitur contendit Osiander, expositores usque ab Apostolis universos in prophetiæ illius intelligentia errasse, primum nihil nobis contrarium affert. Nam, ut Vincentius Lirinensis recte dixit, *Antiqua sanctorum patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula nobis certo est sequenda, atque in his præcipue quæstionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur.* Quod etiam capite superiore paulo latius explanavimus. Porro autem Oseæ Prophetia an in sensu literali, an in allegorico ad Christum referenda sit, ad fidei quæstionem non pertinet. Ita quamvis sancti in hoc falsi fuissent, non in re gravi, sed quæ parvi momenti in ecclesia est, fuissent falsi. Deinde falsum est, omnes auctores usque ab Apostolis locum illum in sensu solum allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israel, & ad Christum quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant, eundem scripturæ locum plures habere interdum sensus literales. Postremo, si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam objectioni Osiandri Hieronymus in comment. super Oseam docte respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Graviores constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant, ne callida altera ratione capiantur. Aperte enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodum est indoctus: Callidus ille & occultus sophista, ne veritatis specie fallat, studiose cavendum est. Nec enim facile agnoscitur. Nec vero existimari velim, Cajetanum aut in sophistis esse censendum, aut astute, vafre, malitioseve quemquiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus & doctus non fallebatur, nisi specie quadam obscuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet majorem, quam cæteri ad decipiendum, majori cura & diligentia ab hoc sane cavendum est.

Argumentatur itaque Cajetanus: *Non alligavit Deus expositionem scripturæ sacræ priscorum doctorum sensibus*, &c. Imo vero alligavit, si omnes ad unum in eandem sententiam concurrerint. Tenentur enim universi catholici sensum ecclesiæ sequi. Sensum autem ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorum omnium, explicatum est paulo ante satis, ut arbitror, diligenter. Nec ecclesia nunc de scripturarum sensu judicat divinando, sed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, ecclesiæ judicium nihil novi auribus Christianæ plebis infert, sed majorum antiquam in ea re fidem & inquirit & sequitur; ita, cum de sacrarum literarum sensu exstitit aliqua controversia, nullam novam intelligentiam a censura ecclesiastica expectare debemus, sed eam, quæ magna facta disquisitione patrum nostrorum communem esse constiterit. *Spes*, inquiunt, *nobis & posteris tollitur exponendi sacras literas, nisi transferendo de libro in quinternum.* Minime vero gentium. Nam, ut illud prætercam, quod in sacris Bibliis loci sunt multi, atque adeo libri integri, in quibus interpretum diligentiam ecclesia desiderat, quibusque proinde juniores possent & eruditionis & ingenii posteris ipsi quoque suis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum sint ingenio ac diligentia elaborata, nonnihil nos Christiano populo, si volumus, præstare & quidem utilissime possumus. Possumus enim vetustis novitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus

(1) 6. Synod. act. 4.

bus naturam suam, & naturæ suæ omnia. Sed quoniam huic Cajetani argumento Vincentius Lirinensis doctissime elegantissimeque respondit, verba nos ipsius ascribemus, digna illa profecto, quæ aureis literis scriberentur. *Ego*, inquit, *o Doctor, quasi Beseleel*, (1) *& pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adjice splendorem, gratiam, venustatem, intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce, ut cum dicas nove, non dicas nova. Sed forsitan dicet aliquis: Nullusne ergo in ecclesiam Christi profectus habebitur intelligentiæ? habeatur plane & maximus; sed ita tamen, ut vere profectus sit illa fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsa unaquæque res amplificetur: ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Imitetur animarum ratio rationem corporum, quæ licet annorum processu numeros suos evolvant & explicent, eadem tamen, quæ erant, permanent. Parva lactentium membra, magna juvenum; eadem ipsa sunt tamen: quot parvulorum artus, tot virorum: & si qua illa sunt, quæ ævi maturioris ætate pariuntur, jam in seminis ratione prainserta sunt, ut nihil novum postea proferatur in senibus, quod non in pueris jam ante latitaverit. Quod si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certe addatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, necesse est, ut totum corpus vel prodigiosum fiat, vel etiam intercidat, vel certe debilitetur. Ita etiam sacrarum literarum intelligentia sequatur has decet progressuum leges, ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate: incorrupta tamen, illibataque permaneat.* Et paulo post, *Quodcumque igitur*, ait, *in ecclesiæ paradiso Dei agricultura, patrum labore satum est, hoc idem filiorum industria colatur, floreat, maturescat, proficiat, perficiatur. Et priscæ illa cœlestis philosophiæ dogmata a posteris excurentur, limentur, poliantur. Sed nefas est, ut commutentur, detruncentur, mutilentur, humanorumque ingeniorum quasi extranea additamenta recipiant: Accipiant licet evidentiam, lucem, distinctionem, sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem.* Hactenus ille. Cujus tota oratio eo mihi videtur probabilior, quo magis ex Apostolo ad Ephes. 4. videtur esse deprompta. Ubi illam corporalis augmenti similitudinem adeo & aperte, & copiose prosecutus est, ut nulla mea oratione opus sit. Tantum fuerunt lectores admonendi. De sexto autem loco hactenus. Jam ad septimum transeamus, hoc est, scholæ novæ auctoritatem. De qua etsi nonnihil fortasse novi dicturus sum, ea tamen, quæ pios lectores probaturos esse confidam.

(1) Exodi 36.

Finis Libri Septimi.

DE AUCTORITATE DOCTORUM SCHOLASTICORUM,

Quæ septimo loco posita est.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

Lutheranorum in Theologiam furor: quinam veri nominis Theologi censendi.

SEquitur locus huic disputationi vel maxime necessarius, qui Scholæ Theologicæ continet auctoritatem, quam hæretici juniores non modo elevant, & extenuant, verum etiam explodunt, & exsibilant. Ac signifer impietatis Germanicæ Lutherus, Wicleffi in hoc, ut in aliis, discipulus, in libro quidem adversus Jacobum Latomum asserit, Theologiam scholasticam esse nihil aliud, quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Colossenses cap. 2. Apostolus præcavet. In libro autem de abroganda Missa privata, Academias dicit esse Antichristi lupanaria. Philippus vero Melanchton in Apologia contra Parisienses, Lutetiæ natam esse, ait, prophanam scholasticen, qua admissa, Evangelium obscuratum, ac fidem extinctam. Breviter, Lutherani omnes ad unum scholæ nostræ auctoritatem & mirifice contemnunt, & inimice insectantur. Atque hinc fortasse tanquam ex primo fonte reliquæ istorum hæreses derivatæ sunt. Principio namque, quod erat facile, scholæ auctoribus contemptis, scholæ quoque judicia contempserunt. His neglectis, mox necesse erat, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, Basilius negligerentur, quos Theologi recentes dogmatum suorum auctores habebant. At antiquis Sanctis posthabitis, despectui quoque habita sunt eorum concilia. Unde consecutum est, ut & libros quosdam canonicos, & ecclesiasticam auctoritatem Lutherani conciderent. Adeo verum illud est, qui minima negligit,

Digitized by Google

gligit, paulatim defluit. Absit invidia verbo. Nec enim minima scholæ auctoritas esse potest, quam parvi facere nemo sine fidei discrimine potest. Connexæ quippe sunt, ac fuere semper post natam scholam scholæ contemptio, & hæresum pestes. Quamobrem tuear etiam hunc locum, neque facile, ac breviter, ut mihi videtur, expediam. Nam etsi facultatem differendi a Dialecticis exercitationibus acceptam scholastica in vobis Theologia amplificavit; neque enim mediocrem a primo tempore ætatis in eo studio operam, curamque consumpsimus: at hic sane quanquam in loco proprio versamur, non ad copiam nostram nos in utramque partem exercere volumus, sed ad nostrum morem tenuiter angusteque differere. Sed in omni oratione memento, Lector, eam me defendere scholæ doctrinam, quæ sacrarum literarum fundamentis constituta sit. Ex quo id efficitur, quod ego magno cum assensu omnium dicere me video, miseram esse scholæ doctrinam, quæ se titulis magisterii defendat; miseram etiam, atque haud scio an multo magis, quæ detracta scripturæ sacræ auctoritate, syllogismis contortis de rebus divinis philosophatur; imo ne de rebus divinis quidem, sed nec de humanis, verum de his, quæ nihil ad nos attinent. Intelligo autem fuisse in schola quosdam Theologos ascriptitios, qui universas quæstiones Theologicas frivolis argumentis absolverint, & vanis, invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, ediderint in Theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis; scholastici tamen, si superis placet, Theologi vocantur: nec scholastici sunt, nedum Theologi, qui sophismatum fæces in scholam inferentes, & ad risum viros doctos incitant, & delicatiores ad contemptum. Quem vero intelligimus scholasticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de Deo, rebusque divinis apte, prudenter, docte e literis, institutisque sacris ratiocinetur. Quod etsi ita esse pluribus verbis postea differendum est, illud tamen nunc brevi confitendum est, nisi quis is sit, esse Theologum scholæ neminem.

Intelligo etiam in schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tum optime differuisse se putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque & rixis totas chartas implere. Atque hos, sunt in Ecclesia multi, qui tanquam milites auctorati vel tuentur, vel impugnant, & tota eorum de re Theologica disputatio partium studium est, contentio, atque dissidium. Quos ego probare nec debeo, nec possum. Nam quamvis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperandæ, concertationes tamen in disputando pertinaces indignæ philosophia prophana, nedum sacra doctrina, mihi videri solent. Nec enim, quod Cicero disertissime dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinacia recte disputari potest. Atque illud vere a Publilo dictum est, veritatem nimium altercando amitti. Minime vero assentior iis, qui ex circulorum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationemque scalpendi omnia. Quin istiusmodi malorum existimo in moribus esse culpam, non in schola. Moderati enim, nec contentiosi homines, nec pertinaces, quascunque res sobrie, ad temperantiamque definient. Quod cum omnibus est faciendum, qui disciplinam quamlibet profitentur, tum nemini potius quam Theologo. Fuere autem sine dubio in schola multi, qui his vitiis declinatis, rem Theologicam graviter sane ac modeste tractarunt. Nam quos isti pertinaces vocant, omniaque scalpentes Theologos, paucos, si vere loqui volunt, significare possunt. Qui etiam mihi, si cui maxime displicent: sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quod & si plerique Theologi in his vitiis essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo justus & prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimum sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborum: sic quoniam ista scholastica pertinacia Theologorum levium est, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, schola traducitur propter ea vitia, quæ non sunt scholæ, sed inertis, vanæ, contentiosæ scholæ. Theologos itaque scholasticos, qui modo hoc cognomine digni sunt, asserere quidem, & vindicare volo, idque faciam, si prius scholæ proprium institutum, & rationem docendi propositam ostendam, qua minime intellecta, nihil recte aut pro illis, aut contra illos dici potest.

CAPUT II.

Multiplex Theologiæ Scholasticæ munus exponit.

Theologiæ scholasticæ proprium munus, quantum & a majoribus accepimus, & hujus facultatis alumni quotidianis fere congressibus experimur, illud primum est, ut quæ in sacris literis & Apostolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucem quasi e tenebris eruantur. Colligit enim Theologus ex principiis fidei a Deo revelatis conclusiones suas, atque in principiis ipsis implicitas per argumentationem naturæ consentaneam explicat. Quemadmodum enim Musica facultas ex iis, quæ sunt in Arithmetica posita, ea ratiocinando connectit, quæ sunt in numeris sonantibus aut consona, aut dissona: ita scholæ Theologia ex his, quæ fides posuit, ea quæ sunt consequentia, naturæ ratione conficit, de Deo, rebusque divinis. Quod si Astrologia, Musica, perspiciendi facultas, atque aliæ id genus disciplinæ, tametsi ex alienis facul-

cultatibus quasi mendicæ, sed habentur in pretio tamen, tanquam utiles & necessariæ: ecquisnam iste malus genius est, scholasticam disciplinam profligare velle, quæ non ex Arithmetica, non ex Geometria, non ex Physica, sed ex sacris divinisque & literis & institutis docet, quid consequens sit, quid contra repugnans? Nec vero audiendi sunt (1) qui scholasticas quæstiones ut curiosas reprehendunt, & scholæ temeritatem insimulant, quod de rebus longe semotis a captu nostro audeat pronunciare, & tam multa definire, quæ citra salutis dispendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Hujus generis exempla ponunt: Quid discernat Patrem a Filio; Quid ab utroque Spiritum S. Quid intersit inter Filii nativitatem & Spiritus processionem; Utrum Spiritus sancti a Patre, & Filio proficiscentis unicum sit principium, an duo. Ita censent id præclari & magni Theologi esse, nihil ultra quam sacris literis proditum est definire, hoc est, in Theologiæ principiis hærere, mentem a consequentibus, & repugnantibus revocare. Quorum sententia quid sibi velit non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quam sola disciplinæ principia habere definita, conclusiones vero, quæ certo atque evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? quod si in Geometria, Physica, Astrologiave quisquam assereret, vere & jure stultissimus haberetur. Sed de his hactenus. Non libet enim mihi rem exploratam suadere, quod multi, & hi docti sæpe fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

Habet rursum hæc disserendi in schola facultas alium propositum scopum, fidei nostræ adversus hæreticos defendendæ. Est quippe doctoris scholastici, ut Magister sententiarum in procemio ex Augustino (2) tradit, scire, quemadmodum fides catholica & piis opituletur, & adversus impios defendatur. Quod si scholæ doctor non possit docere fideles doctrinam sanam, & eos, qui sanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus esse aliquando poterit, revera nunquam erit. Atque ob eam causam scholasticorum disputationibus adeo sunt hæretici infensi, quod intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moliuntur, horum studio doctrinaque muniri. Agnoscunt sane lupi canes, eosque odio prosequuntur: & scholæ nomen istis invisum est, quæ lupos arcet a gregibus, & eorum insidias porro cavet. Atque in hoc genere nihil est quidem admirandum. Illorum autem hominum genus mirari non desino, qui cum catholici & habeantur & sint, his plausus tamen excitare solent, qui nesciunt juventutem ad linguarum studium adhortari, nisi prius Theologos scholasticos maledictis figant, totisque concidant voluminibus. At suavissime maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eoque perniosius paratum, quo suavius obbibitur. At sunt morosi & prolixi scholastici theologi, si quærimus, anxie, etiam superstitiosi; sed hæc, ut dixi, morum vitia sunt, non scholæ. At morositas tamen, & ea vitia, quæ theologis objiciuntur, habent aliquid excusationis vel justæ, vel quæ probari posse videatur. Nam de rebus multis & variis non solum in genere, sed singulatim etiam differentes, non potuerunt hæc brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articulorum, quas isti reprehendunt, quæ si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quod perspicuitas non solet esse conjuncta brevitati. Obscuri namque fiunt, qui breves esse laborant. Ita perspicui Theologi esse cupientes, longiores aliquanto fuere. Adde, quod res difficiles & obscuræ, quas plurimas Theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoque & imperitis schola sese attemperat, atque adeo plura & quærit & definit, quæ doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multum valent, supervacanea videntur. Scholastico demum more in utramque partem Theologi differentes, necesse est, ut quæcunque docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia vero superstitio quæ dicitur, religio est, non superstitio. Nempe non licet apud nos susque deque omnia ferri, sed scholæ norma decretoque universos, qui aut disputare aut scribere de re theologica velint, certis oportet limitibus ac præscriptis lineis contineri. Hinc illæ lachrymæ. Illis libertas placet, imo vero licentia dicendi scribendique: nos cum de rebus theologicis disputamus, licentiam omnem & temeritatem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticum differendi genus spinosum est: & pes spinis confixus gressum deinde figere non valet. Scilicet tenerrimi istorum pedes sunt: & quos errores non pungunt, pungit disciplina; quam, ut ante dicere cœperam, ob id odio isti prosequuntur, quod ars est, quæ doceat tum propugnare fidem, tum hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fuse ac diligenter explicaturi, breviter & sine disceptatione modo ponendum est. Nec enim decet omnia eodem loco demonstrare.

Spectat denique ad scholasticorum functionem, Christi Ecclesiæque doctrinam, quantum fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare, aut etiam confirmare. Nam, quod Augustinus docuit, (3) vasa argentea & aurea, cæteramque Ægyptiorum supellectilem, etiam si commodatam acceperimus, jure quasi nostra facere possumus, inque fidelium usus vendicare: & alienigenam mulierem, ut Hieronymus admonet, (4) rasis crinibus, rejectisque superfluis, ad Dei populum introducere. Id quod si, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tam stultus futurus est, qui reprobet, nisi horum nihil unquam reputaverit. Discunt theologi a David extorquere de

(1) *Erasmus in procemio super Hilarium*. (2) *de Trinit. cap. 1.* (3) *Lib. 2. de doct. Christian. cap. 4. Deut. 21.* (4) *In epist. ad Magnum oratorem, & ad Damasum de filio prodigo.*

de manibus hostium gladium (1), & Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Discunt a Paulo (2) vel inscriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, & quæ in alium usum scripta sunt, ea ad emolumentum ecclesiasticæ doctrinæ convertere. Discunt cum Daniele ac Moyse Chaldæorum Ægyptiorumque sapientiam, si non ut sequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum est, ut si adversum philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum: nam & si quispiam adversus Mathematicos velit scribere imperitus Matheseos, risui patet. 37. d. capit. *Qui de mensa*. Possem persequi multa hujus rei argumenta: sed ea ipsa, quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscet autem Lector. Nam & studio rerum nostrarum provectus sum, & schola est paulo loquacior, ne ab omnibus eam vitiis videar vindicare. De his igitur hactenus. Egi enim secus, atque initio dixeram, & in loco presso atque angusto spatia dicendi videor quæsisse. Sed difficile erat rem & ab alienis conscissam, & a quibusdam e nostris male tractatam ne levi quidem ratione sarcire.

Tres itaque fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantum de scholastica, sed de omni omnino theologia disputo. Lutheranorum autem hæresis, si sibi consentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in qua nunquam se exercuisse vel ipsa fatetur. Nemo autem audiendus est, qui de ea re, quam nec usu nec ratione habet cognitam, disputabit. Quod si tria illa veræ theologiæ sunt communia, ea vero schola omnia præstat, certe in his perniciosus est error, qui scholam negligendam esse existimant. Hæc est enim vera theologia, in qua omnia insunt, quæ sunt in theologo requirenda, scientia Dei, cœlestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus: ut cum hæc adsint, perfecta doctoris Christiani disciplina sit, & sine his esse non possit. Quod cum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, theologiæ scholasticæ opera danda est, sine qua nullam omnino perfectam in ecclesia doctrinam consequi possumus. Ea vero neglecta, qui se Theologos esse arbitrantur, tum se denique errasse sentient, cum eos aut disputatio cum hæreticis, aut gravis aliquis & perplexus conscientiæ casus experiri coget. Nec vero quisquam scripturæ sanctæ studiosus vereri debet, ne ex scholæ studio sacrarum literarum studium retardetur. Nam & ad hunc fructum ferendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque allectat schola: nosque ipsi quidquid ad sacras literas attulimus, si modo aliquid attulimus, a doctoribus atque doctrina scholastica instructi ad eas & ornati accessimus. Sed jam tempus est, ut doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum institutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologo præstet, an infirma.

(1) 1. *Reg.* 17. 51. (2) *Act.* 17. 23.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta complectitur.

1. Arg. Infirma autem ea omnia argumenta esse, quæ ab scholæ auctoritate derivantur, illa primum ratio suadet, quod nec e sacris literis, nec ex Apostolorum institutis, neque ex ecclesiæ definitione scholæ auctoritas comprobatur: Cumque scholasticis auctoribus Spiritum veritatis nusquam Dominus fuerit pollicitus, errare ut homines possunt, atque adeo nullum argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

2. Arg. Item nullum est in schola certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certi ex scholæ auctoritate confici potest.

3. Arg. Præterea theologi scholæ omnes asseruere, matrimonium etiam sine ecclesiæ ministro contractum esse vere ac proprie novæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententia non solum non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nulla igitur re alia scholæ testimonium certum erit.

At nos & quid sentiamus, & cur etiam sentiamus, paucissimis quam fieri poterit exponemus: pugnabimusque pro scholæ auctoritate non affectu, sed ratione. Quanquam non sumus ignari, multos studiose contra esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus.

CAPUT IV.

Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur atque defendit.

Quod fuerit Academiæ theologicæ initium, quis progressus, quos institutores habuerit, quosve auctores, tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen hujus loci dicere: ubi hoc solum conamur explicare, quantum habeat virium ad faciendam fidem argumentum ex scholæ auctoritate depromptum. Ea igitur re explicanda, sit prima conclusio.

1. Conc. Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobarit. Videlicet in scholastica disputatione plurium auctoritas obruere theologum non debet: sed si paucos viros modo graves secum habeat, poterit sane adversum plurimos stare. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Hanc vero conclusionem probare argumentis non debeo. Nam si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non soleo: *perspicuitas* enim, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur*. Certe ubi variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ, Academicorum temperamentum imitari, & a rebus incertis.

certis certam assensionem cohibere debemus. *Quid enim tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia*, ut idem Cicero elegantissime tradit, *quam, quod non satis explorate perceptum sit & cognitum, id sine ulla dubitatione defendere?* Quo loco sane arguendi sunt scholastici nonnulli, qui ex opinionum, quas in schola acceperunt, præjudiciis viros alias catholicos notis gravioribus inurunt, idque tanta facilitate, ut merito rideantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere: sed non licet tamen eos, qui nobis sunt adversi, temere ac leviter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta sectæ, de quibus modo loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent, quæ ab his, non habent. Nec enim si quid aut Scoticis aut Thomisticis pronunciatis contrarium est, error illico est. Sed hæc hactenus.

Secunda Conclusio. Ex auctorum omnium scholasticorum communi sententia, in re quidem gravi, usque adeo probabilia sumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium sit. Nam in quacunque arte peritis credendum esse, ratio monstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in arte hac de Theologiæ dogmatibus disserendi experientibus & exercitis nullam fidem habet, aut parum sanus, aut certe temerarius est. Deinde in Clement. uni. de summa Trinit. Patres concilii Viennens. *Opinionem illam*, inquiunt, *quæ dicit tam parvulis, quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam & virtutes, tanquam probabiliorem, & doctorum modernorum Theologiæ magis consonam & concordem, fore a catholicis eligendam.* Si ergo in re, quæ olim inter ipsos etiam scholasticos theologos controversa fuerat, opinio concors juniorum tanti apud patres in concilio fuit; quanto magis nos res omni tempore ab schola præscriptas tenere ac revereri debemus? Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, ut definiat hujusmodi opinationem esse tenendam; quid si non ex opinione, sed ex certo & minime circumductili animo quicquam theologi omnes præfinierint? An non existimas, concilium Viennense pro ejusmodi dogmatis firmiter in schola receptis graviore censura judicaturum? Scholæ igitur communem consensum non nisi impudenter & temere rejiciemus. Præterea cum inter ipsos Theologos scholasticos magna fere ubique dissensione certetur, ita ut in hac parte jure forsitan reprehendantur, certe non idem omnes assererent, nisi eodem divino spiritu permoverentur. Nec minus mirandum est, varias scholæ factiones doctoresque tam inter se discrepantes in unam eandemque sententiam concurrisse, quam septuaginta interpret. diversis (ut ferunt (1) cellulis inclusos, in unam eandemque convenisse interpretationem. Non igitur poterit esse verum illud, quod scholasticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium.

Tertia Conclusio. Concordem omnium theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere, si hæresis non est, at hæresi proximum est. Scholæ porro placita, si ita vocare libet, in duplici sunt differentia. Altera ad philosophiæ magis rationem expediunt, quam fidei: altera ad fidem pertinent, moresque Christiano populo necessarios. Quæ ab illis dissonant, ea scholastico theologo non sunt hæretica: quæ vero huic posteriorum rerum generi sunt adversa, ea nos hic tanquam venena refugimus. Nam iis hæreseos crimen, ut quod sit ipsum per se atrocissimum, impingere aperte & simpliciter non audemus: inquo equidem sæpe theologorum requiro prudentiam. Absurdum est enim, ut crimen gravissimum nisi rebus quoque gravissimis impingatur. Sed ad rem. Illa conclusio, ut est a me posita, primum ostenditur, quod nullum dogma reperietur, quod eadem mente oreque scholastici omnes certo ac firmiter asseruerint, quin idem in universum Ecclesia teneat, eorum auctoritate mota. Nam si aliquod invenire hæretici possunt, proferant, & tacebimus. Quod si nullum proferri potest, sine dubio, velint, nolint, id, quod scholæ totius auctoritate firmatur, verum est, si ad fidem, ut dixi, moresque pertineat. Adde quod nullum tam proprium scholæ decretum est, quod vel ex sacris literis, vel ex Apostolorum traditione, vel ex conciliorum aut pontificum definitionibus non habeat certam originem. Ita qui scholæ decreta refutarunt, hi semper inventi sunt & fontem, unde illa manant, repudiasse. Atque, ut uno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes sine discrimine theologos explosit. Quod abunde satis magnum argumentum est, sine fidei discrimine hujusmodi scholæ placita negari non posse.

Præterea si qua in quæstione universi Theologi eadem inter se concinunt, profecto si in eo errant, Ecclesiam item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instituunt, ut a Theologis acceperunt. Ita fit, ut Ecclesia eorum in fide communem errorem dissimulando, Christi fideles suo silentio deciperet. *Error* enim, *cui non resistitur, approbatur: & veritas, cum non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait 83. dist. c. *Error*. Atque Deus ipse si Theologorum omnium errorem non aperiret, in necessariis Christiano populo deesset. Quid enim facturus est populus imperitus, nisi eos sequi, quos pro illo tempore Ecclesiasticæ doctrinæ magistros accepit? An post hæc omnia scholæ Theologia contemnenda est? Crederem, nisi ejus auctoritate Ecclesia res plurimas definisset. Quippe trecentos abhinc annos, si quas Ec-

(1) *Irenæus, Eusebius, Epiphan. Augustin. Clemens Alexand. Justinus martyr.*

Digitized by Google

Ecclesia hæreses condemnavit, si qua de fide & moribus decreta tulit, in utrisque scholasticorum subsidio & diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel conciliorum gesta, vel negotia cognitionis fidei sunt cognita, fateamur necesse est, doctores scholasticos simul omnes in fide & moribus errare non posse.

Præterea, cum Dominus dixit, *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*, non modo ad primos Theologos, hoc est, Apostolos verba illa referebat; sed ad doctores etiam in Ecclesia futuros, quamdiu pascendæ essent oves in scientia & doctrina. Quemadmodum igitur qui Theologos Christo succedentes contemnebat, Christum is etiam Dominum contemnebat: ita qui Theologos juniores antiquis succedentes despicit, hic Christum quoque ipsum despiciat necesse est. Unde Chrysost. sive quis alius fuerit, in commentaris super Matthæum imperfectis, hom. 42. *Cum audieris*, inquit, *aliquem beatificantem antiquos doctores, proba qualis est circa suos doctores. Si enim illos, cum quibus vivit, sustinet & honorat, sine dubio illos, si cum illis vixisset, honorasset. Si autem suos contemnit, si cum illis vixisset, illos contempsisset.* Hactenus ille in ea verba Christi, *Væ vobis, qui ædificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumenta justorum, & dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismet ipsis, quod filii estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Nimirum Pharisæorum instar hæretici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilius, sequeremur eos: si in diebus Augustini, Ambrosii, Hieronymi fuissemus, non essemus socii Manichæi, Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque testimonio sunt, quod filii sunt eorum, qui sanctos antiquos contempserunt, cum juniores scholæ Theologos pro nihilo putant. Postremo, ut ad Ephes. 4. Apostolus docet, *Alios dedit* Christus in Ecclesia *Apostolos, quosdam Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei in virum perfectum: ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Quamdiu igitur Christi corpus, hoc est, Ecclesia fuerit, ad divinam procurationem pertinebit, ut ii, qui in Ecclesia sacræ doctrinæ doctores habentur, tanquam a Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus parvulorum more circumferatur (1). Nec vero si hoc Apostoli testimonium æque pro antiquis & junioribus facere dicimus, juniores Theologos priscis illis mox æquamus: (scimus enim, quantum antiquitati deferendum est, quantum etiam sanctitati) sed firmum esse hunc etiam locum, tum ex multis aliis, tum ex hoc Apostoli testimonio, pro nostra quidem virili contendimus. Recte ne, an secus, aliorum esto judicium. Nos enim in argumento novo, ubi nullum, quem imitaremur, habebamus, quæ nobis probabilissima visa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis vero sic nostra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem necesse est, de me ipso dicere mihi. Quamquam non est verendum, ne vera & aperta de me prædicans, nimis videar aut insolens, aut loquax. Sed utcumque hunc scholæ locum ego tractavi, gratissimum, ut puto, Theologis fecit; quoniam cum explicatissime de ea re disseruerim, discent hodie a me, quibus facillime rationibus scholasticæ Theologiæ asserere & gravitatem possint, & auctoritatem. Atque hæc hactenus. Nunc objectiones a principio contra positas repellamus.

CAPUT V.

Respondet Argumentis Capitis tertii; docetque quid de variis Theologorum placitis statuendum.

RESPON. AD 1. Ac primo quidem argumento refellendo non est opus quicquam præter ea, quæ sunt dicta, adjicere. Ostendimus enim, ut opinor, scholasticæ Theologiæ asserendæ non deesse Ecclesiæ scripturæque sanctæ testimonium. Quæ testimonia nos habuimus, ea jam protulimus: ab aliis forte post & plura & graviora proferentur.

RESPON. AD 2. Secundum etiam argumentum nihilo minus confutatum est. Diximus enim, id quod etsi sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius, factiones in schola, quasi juratas, studium contradicendi, & si quæ sunt similia mala, non scholæ, sed hominum vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt inter scholasticos certa & firma, eoque magis, quo nulla unquam factio ea in quæstionem revocavit.

RESPON. AD 3. At tertium argumentum difficillimum est, egetque disquisitione non parva.

Quare si longiorem orationem hujus argumenti difficultas exigit, non debet Lectori molestum esse: nam orationis longitudo magnitudine utilitatis pensabitur. Principio autem Theologos omnes admonitos esse velim, ut sepositis non affectibus modo, sed opinionum etiam præjudiciis, de causis fidei prudenter graviterque decernant. Non enim si quidquam in schola bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei dogma existimandum est. Sunt autem nonnulli, qui per eas persuasiones, quibus a principio sunt imbuti, de rebus gravissimis sententiam ferunt, temeritate quadam, sine judicio, repentino quasi vento incitati, quæ longe alia essent, si judicio considerate constanterque lata fuissent. Hi autem in eo primum errant, quod scholæ opiniones a certis constantibusque decretis non separant. Deinde errant in eo, quod duo rerum genera confun-

(1) 25. q. 1. c. 7.

Digitized by Google

fundunt, unum earum, quæ ad religionem attinent, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac si sanctorum veterum consensio, ut libro superiore definitum est (1), non in omnibus legis quæstionibus sequenda nobis, & tenenda est, sed solum in fidei regula; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles astringit, sed firmum constansque judicium: ecquid de recentioribus scholæ Theologis dicere oportet, quos veteres illi longe & vitæ merito, & scripturarum usu, & auctoritatis pondere superarunt? Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me viri multi pii cupiunt commemorare, tametsi causa postulat, tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Quoniam vero utriusque erroris exempla, cum alias sæpe posui, tum in duodecimo libro varia etiam adjuncturus sum: uno nunc exemplo contentus ero; quod satis erit tamen, ut ii, qui in censuris Theologicis præcipites esse solent, suæ temeritatis admoneantur.

Magister ergo sententiarum dixit (2), baptismi sacramentum fuisse ante Christi mortem, & a Christo ipso institutum, & ab Apostolis ministratum. Huic D. Thomas, cæterique scholæ Theologi assensi sunt. Nimirum Divum Augustinum (3) Magister secutus est, cujus opiniones schola libenter amplectitur. At enim si quispiam forte contra fuerit opinatus, baptisma novæ legis verum & proprium, idemque primum sacramentum non prius a Christo editum, quam in cruce passus sit, non statim vexare eum gravi Theologiæ censura debemus; sed primum illud expendere, num Theologi hoc loco, quasi re certa & confecta, quicquam plane suo judicio definiant, an potius re nondum satis ad liquidum explorata probabiliter opinentur: deinde id etiam vestigare, pertineat ne ad catholicam fidem, Christum sacramentum hoc ante passionem suam edidisse, an non. Ac Magister sententiarum quidem nihil certo statuit, sed probabiliorem opinionem elegit. *Commodius*, inquit, *dicitur*, &c. Augustinus quoque, *Baptizabat Christus*, inquit (4), *non per se ipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi.* En Augustinus non certo pronunciat, Apostolos prius esse baptismo Christi baptizatos, quam illud baptisma administrarent, cujus Joannis tertio & quarto capite mentio fit; quin ubique docet (5), nos ignorare, quando Apostoli fuerint baptizati. Nullo autem pacto fit verisimile, si Apostoli veri sacramenti baptismatis jam inde administri erant, eos non prius idem sacramentum accepisse. Quo fit, ut utrumque juxta in opinione, non firmo constantique decreto situm sit.

Præterea & in forma baptismatis illius Scholastici dissident. Nam Magister & Adrianus existimant, Apostolos tum etiam in nomine Trinitatis baptizasse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alii vero tradunt, eos baptizasse in nomine Jesu Christi, id quod verosimilius est. Sed hæc in baptismi forma tanta dissensio a certitudine dogmatis aliena est. Non itaque certum quippiam Theologi de hac re statuere voluerunt. Nec Divi Thomæ verba, si quis attente legat, aliud præ se ferunt. *Videtur*, inquit, *quod baptismus ante Christi passionem fuit institutus*, &c. Quo scilicet verbo Divus Thomas uti fere solet, cum res non est plana & definita. Itaque existimo, Divum Thomam, cum dixerit, *Videri*, hoc ipsum sensisse, quod dixerit, videri modo, non etiam oportere. Quid autem definivisset vir alioqui prudens, & gravis in ea re, quam rem ad fidem nihil attinere intelligeret? Non enim aut e literis sacris, aut ex Apostolorum institutis colligi certo potest, baptisma, quod Apostolis statim a conversione sua in usu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Augustinus refert (6) *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus; id non* oportet de baptismi munditie intelligi, sed de ea, de qua postea (7) *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Quod vero a quisbusdam refertur, *Ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto*; id nihil etiam cogere ultro quoque ipsi fatentur, qui eo testimonio abutuntur. At constat Apostolos baptizasse, Joannis 3. & 4. cap., & non baptismo Joannis, ut notum est: ergo baptismo Christi. Sic enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum infirmius & incertius est, quam ut quid firmum certumque conficiat. Baptismus enim Joannis dupliciter vocari potest, aut Joannis instituto & auctoritate exhibitus, aut baptismus aquæ, quale baptisma Joannis erat, qui videlicet nihil aliud esset, quam meditatio quædam & præparatio ad novæ legis sacramentum. Baptismus item Christi aut sic vocari potest, quia Christo jubente & auctore ministratus est, aut quia institutus a Christo ab abluenda peccata. Dicetur ergo, nec absurde id quidem, illud Apostolorum baptisma, cujus Joann. 3. & 4. capite mentio fit, non fuisse Joannis Baptistæ in priore sensu, sed in posteriore tantum; fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præcepto & auctoritate Apostoli baptizabant. Unde si quis colligat, jam tum illum fuisse verum novæ legis sacramentum, pari ratione argumentabitur, Unctionem, qua Apostoli ante passionem usi sunt, jam inde a principio fuisse verum & proprium extremæ unctionis sacramentum. Quod tametsi nonnulli Theologi asseruerint, non tamen expeditum est. Apud veros sane gravesque Theo-

N

(1) *c.* 2. & 3. (2) 4. *dist.* 3. (3) *Tract.* 5. & 13. *in Joan.* & *in Epist. ad Seleutian.* (4) *In epist. ad Seleutian.* (5) *De Orig. animæ ad Vincent. Victor. l.* 3. *c.* 9. (6) *Joan.* 13. 10. (7) *Joan.* 15. 3.

Digitized by Google

Theologos, Unctionem extremam sacramentum esse, fidei dogma est: an ante Christi passionem, an post fuerit institutum, nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem & de sacramentis Confirmationis & Pœnitentiæ sentiunt. Nec video, cur de baptismo nos aliter sentiamus, putemusve fidei quæstionem esse, num ante passionem Christi hoc sacramentum fuerit institutum. Institutum enim esse, dictu quidem est proclive; itaque fere Theologi loquuntur; sed quis est tandem, qui hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid quod Theophylactus in cap. Joann. tertium, & Chrysostomus homilia in Joann. 28. diserte negant, illud baptisma, de quo agimus, sacramentum esse, quod peccata remitteret, gratiamque conferret? Quid quod Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, cum duplex baptisma distinxisset, perfectum & imperfectum, non obscure docet, nisi in cruce & resurrectione nullum baptisma perfectum esse? quamobrem Joannis baptisma fuisse imperfectum. Quid quod Leo in epistola ad Episcopos Siciliæ inscripta, eorum omnino videtur sententiæ subscribere, qui contenderent Baptismi sacramentum, non quando Christus a Joanne baptizatus est, sed post resurrectionem editum & constitutum? Quæ non eo dixi, candide Lector, quo scholæ communes opiniones improbarem. Nos enim ea Theologia plus utimur, in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione communi. Quid ergo est? Primum opinionem a dogmate secerni & internosci volumus: deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne. Nam si in exemplo, quod modo posuimus, eas rationes scripturæque testimonia liberet adjungere, quibus a contraria parte adversus communem scholæ opinationem pugnari potest, quæstio forte in utramque partem adeo ambigua redderetur, ut difficile esset judicare, utra cum fide magis & religione consentiat. Sed, ut dixi, non disputo nunc, scholæ communis opinio verane, an falsa sit; quanquam ab instituto nostro non adeo fortassis alienum: sed id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, fideique quæstiones ab his, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & sine pietatis jactura possunt in utramque partem disputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere: opiniones non item, sed si non cum Academicæ, at cum Christianæ modestiæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ discrimine pugna sit; pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ita placet, sed incruenta sit tamen. Hæc præscripta servantem licet magnifice, graviter, animoseque differere, licet judicare constanter, vere, doctisque & indoctis utiliter. Quorsum hæc, inquies, non solum longe, sed longis etiam ambagibus repetita? Nempe ut explicaremus, id quod cap. superiori in conclusionibus breviter significatum est, nos non in scholæ opinionem, sed in certa constantiaque de fide moribusque judicia jurasse. Hæc hujus loci est defendere, illas alterius & loci & temporis. His igitur expositis, facile, ut opinor, tertium illud argumentum refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique decreto finitum, Matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum, esse vere & proprie sacramentum. Nego eam rem ad fidem & religionem attinere. Nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Hæc tria cum docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergo primum, opinionem communem illam esse, non scholæ dogma firmumque judicium. Qui hoc intelligi potest? Quia de hac re Theologi videlicet ita differunt, ut nihil finisse velle videantur. Lege Magistrum, Div. Thom. Scotum, Bona. Ricar. Palud. Duran. cæterosque scholæ Theologos, & nisi statim eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderis, tum vero me aut stultum, aut temerarium judicato. Nam & cum quærunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat, non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita. In materia item & forma hujus sacramenti statuenda adeo sunt inconstantes & varii, adeo incerti & ambigui, ut ineptus futurus sit, qui in tanta illorum varietate ac discrepantia rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur efficere. Quod si in forma & materia sacramenti, quæ res in sacramentorum tractatione vel gravissima est, ambigue Theologi inconstanterque loquuntur, nec definiunt omnino quicquam: cur in ea quæstione, quæ & levior est, & minus ad sacramenti hujus constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscripsisse fateamur? Concilium certe Florentinum de materia, forma, ministro sacramentis Matrimonii præstituit nihil: id quod sine dubio faceret, cum hoc in cæteris omnibus Ecclesiæ sacramentis fecisset, si de iis rebus videret quippiam esse a Theologis in schola definitum. Præterea num Matrimonium sine Ecclesiastico administro novæ legis sacramentum esset, nec proprie & expresse in quæstionem Theologi vocarunt, nec via & ratione, ut solent, vestigarunt, nec argumentis ullis concluserunt. Qui igitur vult, eos sine disquisitione attenta, sine diligenti tractatu, sine idoneis argumentationibus certo de rebus Theologicis pronunciasse, hic videat, ne eadem opera illis & injurius sit, & in rebus quoque gravissimis deroget fidem. Adde, quod in Conciliorum scriptis, ac summorum Pontificum epist. decretalibus id observandum est, ut non quævis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratumque judicium, sed sunt notæ quædam peculiares, quibus certas Conciliorum Pontificumque definitiones internoscimus, quemadmodum li-

bro

Digitized by Google

bro 5. (1) latius explicatum est. His ergo notis, ac multo etiam magis ad scholæ quoque decreta secernenda uti debemus. Alioqui si quæcumque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est, major est profecto horum, quam Pontificum & Conciliorum auctoritas. Quod si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, Theologos hoc loco & quæstione nihil omnino definisse. Etenim nec sententiam adversam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendum; breviter, nullam notam interposuere earum, quæ certa constantiaque judicia indicare solent.

Quæ cum ita sint, id quod primum conficiendum erat, confectum est: Theologos ea de re, quam modo versamus, nihil certo & constanter decrevisse, sed incerta inconstantique opinione probabilem unius sensum cæteros esse insecutos. Ita casu quodam communis forte consensio facta est: cum contra usu quoque venire potuerit, ut si primus asseruisset, non omne fidelium conjugium sacramentum esse, sed quod religiose sacrateque fuisset constitutum; secundus, tertius, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eamdem sententiam sequerentur. Sequitur ut ostendam, quicquid Theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an ejusmodi Matrimonium Ecclesiæ sacramentum sit, an non sit. Quod, ut mihi videor, uno hoc argumento facile & evidenter expedio. Tres sunt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apostolicis institutis est traditum, aut ex utrislibet plane certa complexione & consecutione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere potest, Matrimonium sine ministro prophane contractum esse novæ legis sacramentum. Ubi ego, si Thomistæ omnes cum Scotistis extitant, si cum antiquis juniores velint contra me pugnare, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum nonnulli putant, omnia sunt in Theologorum auctoritate. Est quædam tamen ita perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit. Experiantur hic quantum possunt vires suas, si qui forte contra voluerint dicere, & cum in hac eos causa sacræ literæ, Apostolorum traditiones, Scholæ syllogismi destituerint, tum vero, nisi rudes & tardi sunt, mecum omnino intelligant, eam quæstionem minime ad fidem pertinere.

At argumentabitur quispiam, fidelium Matrimonium esse novæ legis sacramentum; non autem esse majorem rationem de uno, quam de alio: omne igitur fidelium Matrimonium esse sacramentum. Appelletur vero hic Theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dum quidem ita argumentabitur, non modo Theologus, sed Philosophus, aut etiam Dialecticus omnino habendus non erit. Anne ad hunc modum graves Theologi ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus Fidei pronunciant? Equidem Baptisma sacramentum esse scio, sed si formam sacram ministrumve non habeat, baptismus erit, sacramentum non erit. Unctionis quoque sacramentum agnosco: sed sine sacra forma, sine Ecclesiæ ministro, unctio quidem esse poterit, sacramentum vero esse non poterit.

Pœnitentiæ demum sacramentum amplector, at sine forma sacra & ministro pœnitentiam reperio, sacramentum reperire nec debeo, nec vero possum. Sic igitur, tametsi Matrimonium sacramentum est, non ideo tamen conjugium quodcunque venerari cogimur, sed id, quod formam sacram habeat, & a vero Ecclesiæ ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium conjugium Theologis necessario sacramentum est, quis Scotum tuebitur, qui conjugia, quæ solis nutibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac nisi me fallit animus, recte negat. Etenim non Magister, & Divus Thomas modo, verum etiam Concilium Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omnino confici sacramentum. Quod si semel admittimus, formam sacramenti esse posse aliquando nutus verborum loco substitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin & mutus sacerdos a peccatis absolvere, & mutus episcopus sacris initiare possit. Atque Matrimonium non aliis quandoque nutibus contrahitur, quam carnali copula. Cum enim post sponsalia sponsus & sponsa affectu maritali coeunt, fatentur omnes & Jurisperiti & Theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis proprie sacramentum dicere absurdum est; Spiritus quippe sanctus, & sacramenti gratia per coitum non datur, 32. quæst. 2. capit. *Connubia*: non igitur Ecclesia docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeo desipit, ut Cajetanum damnet, qui & probabilissime, & me quidem judice verissime, Matrimonium, quod inter absentes per literas procuratoresque contrahitur, Sacramentum esse inficiatus est. Nam qui in hoc Cajetanum errasse clamant, hi non intelligunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quod si nullo idoneo & necessario argumento, sed stultis turbulentisque clamoribus alienas refellere sententias pergunt, atque adeo damnare quæ probabiliter & vere dicta sunt, tum nos in quiete & silentio taciti illorum stultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero sacramentum sumere, cum pro altero contrahit; concedant, sacramenta Christi absentibus administrari, eisdemque & gratiam conferre, & peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc absurda sunt, concedere potius volumus, ejusmodi contractus, qui inter absentes transfiguntur, matrimonia quidem verissima esse, vera sacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non fo-

(1) *Cap.* 5.

Digitized by Google

solum non esse dogma fidei, omne fidelium matrimonium sacramentum esse, sed etiam contrariam omnino sententiam probabiliorem esse. Quod si licuit Scoto, ac Cajetano, ut vere licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, sed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab Ecclesiæ Sacramentis eximere, ecqua religio nos astringit, ut matrimonium, quod civiliter & prophane Judæorum, Saracenorum, Ethnicorum more, sine sacris cæremoniis, sineque Ecclesiæ ministro contrahitur, sacramentum esse proprie fateamur? Præsertim cum contraria sententia non modo probabilior, sed & ad catholicam fidem tuendam facilior, & ad Lutheranorum tela depellenda solidior sit.

Age vero, quando me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis persuasus sum, eisdem Lectori persuadere conemur, Matrimonium ejusmodi sacramentum proprie non esse, quod scilicet & signum sanctificationis sit, & ejusdem sanctificationis in sumentibus digne causa sit. Quem laborem spero me non sustra suscepturum, cum videam mecum & rationes, & testimonia, & sacramentorum demum naturam totam mirifice consentire. Illud vero mihi persuasi primum, quoniam sacramenta proprie dicta sacræ sunt religionis cæremoniæ. Sacrorum enim usus ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quocirca Sacramentum opus est religionis. In Sacramentis quoque profitemur, nos salutem a Deo salutari quærere: hæc vero professio, quæ Fidei interioris externa testatio est, ad eam virtutem attinet, qua Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in sacramentorum abusu sunt, virtuti religionis adversantur. Et Augustinus (1) non quodlibet signum rei sacræ definit esse sacramentum, sed quod sit sacrum signum. Quibus rebus efficitur, ut sacramenta divini cultus ac religionis sacra quædam opera sint. Cum igitur Matrimonium solis verbis viri & fœminæ civiliter prophaneque contractum, licet rei sacræ signaculum sit, non sit tamen opus religionis sacrum, certe non est proprie sacramentum. Alioqui si rebus satis est significationem affingere, ut sacramenta dicantur, serpens æneus, atque manna proprie sint sacramenta, atque adeo in universum omnia, quæ gratia significandi res sacras instituta sunt. Id quoniam absurdum est, consentiamus verum illud esse quod posuimus, connubia sine sacro ministro, sineque aliqua religionis sacra cæremonia inita, non esse Christianæ religionis sacramenta.

Deinde concilium Florentinum, enumeratis septem novæ legis sacramentis, *Hæc omnia sacramenta*, inquit, *tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tamquam forma, & persona ministri conferentis sacramentum*. Quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At in matrimonio, quod modo versamus, nullus est sacramenti minister: nullum ergo conficitur sacramentum. Nec vero audiendi sunt illi, qui putabunt, virum ac fœminam esse sibi vicissim sacramenti ministros: quos ego manifestis argumentis evincerem, nisi ad alia graviora festinaret oratio.

Præterea fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratia, quo tempore sic prophane contrahunt: in animis ergo fidelium inscriptum est, ejusmodi contractum non esse Ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esset, sacrilegium haud dubie committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Atque si excommunicatus matrimonium hujusmodi contraheret, sacrilegus quoque bis esset, utpote qui sacramentis Ecclesiæ se indigne ingereret, quibus privatus per Ecclesiam est. Quæ omnia quam abhorreant a fidelium communi sensu, facile, etiamsi ego non admoneam, intelligitur. Ad hæc Augustinus in epist. ad Bonifacium tradit (2), oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem & similitudinem gerere ejus sanctificationis, cujus signa & causæ esse dicuntur. Ut baptismus lotione exterius administrata, spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem & figuram habet. Eucharistia refectione potus cibique visibilis invisibilem refectionem adumbrat. Eodemque omnino modo in cæteris sacramentis externa quadam actione & repræsentatione sanctificatio interior delineatur, & quasi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujusmodi civile & prophanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificandum sub quadam exteriore sanctitatis specie exhibetur. Non est itaque proprie sacramentum.

Præterea Concilium Florentinum docet, idque Theologorum omnium decretum est, omnia sacramenta verbis constare tanquam forma, qua perficitur sacramentum. Incredibile est autem, nisi a forma sacra sacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit, & albedo facit album; ita prorsus necesse est a forma sacra quodcunque sacramentum existere. Atqui in matrimonio, quod civili more prophaneque contrahitur, nulla verba sacra sunt: nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec vero dici potest, verba, quibus utuntur contrahentes, nempe, *Ego te accipio in meam*, &c. esse hujus sacramenti formam. Primo quia verba ejus, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt. Forma siquidem ab agente existit in passum, mediantibus causis administris. Sacramentorum ergo formæ a Deo per sacrorum ministros in eos prodeunt, qui sacramenta recipiunt; id quod inductione manifestissima liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controversia sacramenta sunt. Tum quia in omnibus sacramentis, licet materia sit res aliqua naturalis, & quæ ante in humanos usus conferri soleat, forma tamen supernaturalis sit oportet, cujus scilicet & vis & significatus non a natura, sed a causa

(1) *l.* 10. *de Civit. Dei c.* 5. (2) *Epist.* 23.

Digitized by Google

causa quadam superiore oriatur. Cum enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, qua constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba, *Ego te accipio in meam*, undique naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quod forma sacramenti significat eum spiritualem effectum, cujus causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figurant. Significatio autem sacramenti in forma vel maxime elucet. Illa vero verba, *Ego te accipio in meam*, nullius effecti spiritalis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divina institutione præscripta & determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Thomas in tertia parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino definita: sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis & dissimilibus ejusmodi contractus fieri potest. Non ergo verba illa, quibus utuntur sponsus & sponsa ad contrahendum, forma sacramenti Christiani sunt. Præterea, quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, inanis nimirum actio est. At si contrahentes loco verborum nutus vel scripturam supponant, æque conficiunt matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quod profecto si quis recte consideret, non leve argumentum est, cur verba contrahentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquamquod materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cum in idem forte sacramentum verba loco materiæ formæque recurrunt, pro verbis, quæ materiæ vicem habent, nutus aliaque signa poni possunt, pro verbis autem, quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facile cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omnino verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: quemadmodum D. Thom. egregie diserteque docet 4. sen. d. 1. q. 1. a. 1. q. 5. ad 1. & d. 3. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Baptismus enim, id est ablutio, sacramentum est, non illa verba, *Ego te baptizo*, &c. Unctio, Confirmatio, Pœnitentiaque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est additionum quæst. 44. artic. 1. ad 1. Dicimus namque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa & commentitia esse quis non videt, quæ juniores Theologi confinxere, ut civilem hunc humanumque contractum Christi & Ecclesiæ sacramentum esse tuerentur? Quæ quidem pleraque infidelibus valde nugatoria sunt, fidelibus autem parum solida. Hic tibi dicit, contrahentes ipsos esse materiam sacramenti, hic, non ipsos, sed consensum: alius, gestus, & nutus, qui a viro feminaque exceptis verbis adhibentur: alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam gravitèr, vere, probabiliter dicerentur, ne jure ab hæreticis riderentur. Quorsum autem attinet, in re gravissima tenuiter, ne dicam ridicule philosophari? Quorsum in re ad fidem & religionem necessaria tanta varietas & inconstantia? Non enim, ut Hieronymus ait, *potest unquam verum asseri, quod diversum*. Et rursum, *Verum*, inquit, *non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur*. Quid quod materiam nos & formam sacramenti quærimus, hoc est, res quasdam religione sacras, hi vero de forma materiaque contractus prophani naturalisque respondent. Nam si apud Ethnicos de pacti illius conventionisque materia & forma controversia esset, non aliter profecto illi ac nostri Theologi loquerentur. Ita Lutherus more suo Theologos satis jocose lusit, quod religionis nostræ sacramentum ex his vel integrum & perfectum constituissent, quæ penitus omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certe materiam & formam civilis naturalisque contractus, quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuo & fidelibus & infidelibus fuere communes, easdem omnino esse materiam & formam, quibus integra & perfecta nostræ religionis constituantur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat. Equidem cum ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum sumo, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque univoce cum ceteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari posse videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit (nihil enim moror) si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse; nec oportere catholicum ad eorum argumenta respondere. Sin vero argumententur, Matrimonium cum sacris ceremoniis, cum sacra materia, cum sacra forma, a sacro ministro administratum, quemadmodum in Ecclesia Romana semper usque ab Apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesiæ non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animose defendat, secure contra pugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de ea, quæ est in Ecclesia firma, perpetua, constansque doctrina; poterit fidem quoque nostram & suaviter insinuare fidelibus, & graviter ab infidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem libentissi-

Digitized by Google

mo nunc animo aggrederer, si id hujus libri institutum pateretur. Video autem me plus, quam ratio argumenti positi postulabat, digressum esse; si digressio tamen dicenda est, ubi quod in utramque partem adeo probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea res verbis paucioribus dici poterat. Poterat sane. Verum difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria & demensa respondeant. Et libuit tanquam quamplurimis argumentis addicere, sine ecclesiæ ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut inde pateret, eam quæstionem nullo modo ad fidem attinere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc, Lector, dum illud, quod postremum erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ Theologi in eam sententiam convenerunt, quemadmodum in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt. Atque in primis Guillelmus Parisiensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, capit. 9. quæst. 1. (1) negat, matrimonium veri nominis sacramentum esse, & sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Nam Magistrum & Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profecto hoc loco non errassent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Coloniensis aperte inficiantur, clandestinum matrimonium esse proprie sacramentum: atque iidem quoque non obscure asserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutuus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum: quod utique verbum fidei sit, non naturæ. Quorum in hoc sententiam difficile est factu non probare. In eo non probo, quod verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non inde petunt, unde semper catholicis petitum est. Enimvero quibus ritibus, quibusque omnino verbis sacramenta ecclesiæ conficienda sint, non aliunde verius, tutius, constantius peti potest, quam ab ecclesiæ Romanæ perpetua consuetudine. Sed de his non est hic locus disserendi. Alio forte opportunius propriam hujus sacramenti materiam & formam explicabimus. Nunc ad id, quod instituimus. Non ii solum, quos diximus, nostræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus Palud. 4. sent. dist. 5. quæst. 2. imprudens in eam quoque descendit. Nam quum vir & fœmina civiliter contrahunt, etiamsi peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegii. Id quod nullo modo probabile esset, si ejusmodi matrimonium esset verum ecclesiæ sacramentum. Omnes quippe sine controversia sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentia Christi sacramenta percipiunt. D. vero Thomas licet in scriptis communes fere opiniones sequeretur, sed a veritate tandem ratione que coactus nostræ opinioni subscripsit. Cum enim in 4. dist. 1. qu. 1. art. 3. docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnavit in hunc modum: *Pœnitentia & matrimonium sunt sacramenta; sed de integritate eorum non sunt verba aliqua*, &c. Cui argumento ille quidem respondit, quod *matrimonium secundum quod est in officium, & pœnitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum: sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba*. Hactenus D. Thom. Et 4. lib. adversus gentes, cap. 78. non aliter docet nuptias sacramentum esse, nisi ad modum, quem diximus, per ecclesiæ ministros populo dispensentur. *Ea*, inquit, *quæ per ministros ecclesiæ populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in conjunctione maris & fœminæ intendentium prolem ad cultum Dei generare, & educare, est ecclesiæ sacramentum. Unde & quædam benedictio nubentibus per ministros ecclesiæ adhibetur*. Hæc ille. Ac patrum quidem memoria matrimonium proprie esse sacramentum, ita demum proditum est, si sacerdotis ministerium interveniat. Sic Calixtus in epist. ad omnes Galliarum episcopos prodit. (2) Sic Siricius ad Cumerium Tarraconens. episcopum, cap. 4. Sic Nicolaus 31. quæst. 2. c. *Lotharius*. Sic Hormisda, Evaristus, Isidorus, quos refert Gratian. 30. q. 5. prodidere. Sic concilium Carthaginense 4. c. 13. referturque 30. q. 5. c. *Sponsus*. Sic concilium Lugdunense, & refertur 35. q. 3. c. *Nulli*. Sic concilium Lateranense de Simo. c. *Cum in ecclesiæ corpore*. Sic concilium Constantiense sub Marino V. in fine concilii. Sic Clemens de privileg. Religiosi. Sic Ambros. lib. 1. epistolarum, epist. 1. quæ scribitur ad Vigilium. Quorum ego testimonia nec adscribo, nec expendo, quoniam, ut dixi, alterius & loci & temporis est disputatio. Certe Evaristus (3) matrimonium clandestinum sine sacerdote contractum, tantum abest, ut sacramentum ecclesiæ fateatur, ut adulterinum etiam contubernium appellet. His adde, quod nostræ etiam opinioni subscribunt jurisperiti propemodum universi, qui quum negant, matrimonium gratiam conferre, sine dubio id intelligunt de contractu civili, quem sacramentum latius usurpato vocabulo appellant. At cum administratio sacerdotalis accedit, non obscure jurisperiti tradunt, per actum sacerdotis consecrantis conjugium gratiam conferri; ideoque non licere pro eo pecuniam accipere, quia sacramentum ecclesiasticum est. Ubi jureconsulti probabi-

(1) *Vid. etiam eund. cap. 1. de baptism.* (2) *1. q. 4. cap. Consanguineorum*,
(3) *In epist. 1. suorum decretorum.*

Digitized by Google

babilius, ut equidem sentio, quam theologi loquuntur. Tametsi Theologi etiam quidam docti sane & graves inventi sunt, quibus communis illa reliquorum sententia displicet. Pro qua si qui adhuc contra nos steterint, non debent statim nostra placita damnare, sed idonea aliqua argumentatione refellere. Ego enim etsi non is sum, qui nihil unquam falsi approbem, sed ea, quae dissero tamen, non arroganter praejudico, nec revoco ad arbitrium meum, sed vel sanctorum testimoniis, vel ratione probabili consentanea que confirmo. Sic jure ac merito possum a viris doctis postulare, ut de me non nisi causa cognita judicent. Quod si rationibus, quibus ego ducor, falsam me habere sententiam doceant, gratissime accepturus sum. Ut vero sine argumentis quisquam sola me asseveratione vincat, fieri certe vix potest. Sed de scholae auctoritate dictum est satis.

CAPUT VI.

De auctoritate juris Pontificii prudentium.

Atque hic quidem liber concludi jam poterat, nisi Theologiae juris pontificii prudentia jungeretur, essetque proinde hoc etiam loco explicandum, quantum juris hujusmodi prudentium auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sunt enim quidam usque adeo in ea facultate doctis infensi, ut illorum auctoritatem ab usu prorsus Theologiae remotam esse arbitrentur. Nos vero, hujusmodi doctorum auctoritas quanti sit Theologo facienda, paucis ostendemus, illo principio sumpto, Theologis, qui pontificum canones ignorent, nimis multa deesse ad usus Theologiae necessarios.

Principio enim, si a Theologis animarum cura non est aliena, sed potius animas regere eorum quasi peculiare munus est, procul dubio canonici juris scientia est illis necessaria (1). Nam quemadmodum non est in Abbatem eligendus, nisi qui ante fuerit in regula competenter instructus, ut c. *Officii* de elect. Innoc. tradit: ita ne cura quidem Ecclesiam gubernandi est ei committenda, qui ecclesiasticas regulas nescit. Theologus igitur, qui vel episcopus, vel parochus futurus est, nisi canones ante didicerit, quibus fideles debent in Christiana religione & ecclesiae ceremoniis institui, non habebit profecto ad rem hanc publicam gerendam Theologiae officinam satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Coelestino, Leone, Augustino, septima synodo, concilio Carthaginensi, concilio Toletano 4. concilio Aurelianen. 4. quae partim a Gratiano, partim a Burchardo referuntur (2). Quibus omnibus locis idem omnino praescribitur, hoc est, sacerdotes Canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item juris canonici intelligentiam esse necessariam, facile ostenditur ex c. *Accedentibus*, de excess. praelat. ubi definit Pontifex, ad episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere; publicas poenitentias vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At haec omnia nisi sciat, quomodo & quatenus per jus liceant, nulla ratione rite agere potest. Qua de re quoniam late disserunt Innocen. Hostien. Anton. de Butri. Cardin. Abbas, & caeteri jurisperiti in cap. *Cum in cunctis*, de electio. & in cap. *Nisi cum pridem* de renun. & in cap. 1. de consanguinit. & affinit. Gratianus quoque 21. dis. Cosmus in pragmat. sanctione Gallicana, tit. de collatio. §. *taliter*. Joan. de Anania in cap. *Quia nonnullis*, de magistris, Augustin. de Anco. in lib. de potestate eccles. quaest. 108. art. 3. Anton. 3. part. tit. 5. cap. 2. nos hic nihil superaddemus. Solum argumentabimur, canonicis juris cognitionem Theologo esse pernecessariam. Cum enim Theologi propria functio sit, exhortari fideles in doctrina sana, iidem quippe Theologi, qui magistri animarum esse dicuntur; doctor vero ecclesiae non divinas modo leges, verum etiam ecclesiasticas populum docere debeat: absurdum sane est, auferre a Theologi munere canonum disciplinam. Nam licet in scriptura sacra praecepta vivendi majori ex parte tradantur, sed, ut Cardinal. Turrecremat. in procemio decreti docet, doctrina morum in specie, secundum gradus singulos & ordines officiorum ecclesiae, sine juris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absoluti esse nequeunt, si generatim & non speciatim habeantur, ut Aristotel. in ethicis suis monet. Ad disciplinae igitur ecclesiasticae cumulum Theologus nimirum sacras ecclesiae leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maxime Concil. Lateranens. sub Innocent. III. in cap. *Quia nonnullis*, de Magistris. Praecipit enim, quod theologus in Ecclesia Cathedrali ad docendum constitutus sacerdotes doceat in sacra pagina, & in his praesertim informet, quae ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui canonibus plurima sunt instituta, quae ad animarum pertinent curam: canones igitur non habet theologus ignorare.

Praeterea omnis doctrina divinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum, & corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2. Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritus sancti sunt editi, ut Damasus ait 25. quaestione prima, cap. *Violatores*.

Praeterea Theologi a summo pontifice & episcopis asciscuntur, tamquam adjutores & ministri, non solum in praedicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus & poenitentiis injungendis, ac caeteris ejusmodi, quae ad salutem animae pertinent: ut ex cap. *Inter caetera*, de offi. jud. ordina. tum etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac poenitentias injungere sine juris peritia vix

N 4

(1) *D. Antoninus* 3. *p. tit.* 22. *c.* 2. §. 6. (2) *Gratian. dist.* 38. & 61. & *Burchard. l.* 2. *c.* 159.

Digitized by Google

vix quisquam potest. Nam quod Cajetanus dixit (1), pœnitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, aliisque ejusmodi pœnis ad jurisperitos remittendos esse, ne confessor ipse alterius facultatis onere prægravetur, id ignoro prorsus quemadmodum sine magnis incommodis fieri queat.

Primum enim interdum in pœnas juris incurrunt feminæ, quas pro conscientiæ remedio jurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certe parum muliebri verecundiæ consentaneum. Deinde etiam cum jurisperiti & scientiam & verba locare soleant, ad confessionis sacramentum non nisi prius data pecunia erit accessus. Adde, quod homines vel sacerdoti verentur sua peccata detegere. Quod si ad jurisperitos etiam relegentur, sacramenti hujus onus gravius efficietur, quam ut ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confessores incidant necesse est, atque adeo pœnitentes, si confessores ipsi canonum sunt ignari, cum manifestiora sint, quam ut indicare debeamus? Fatendum est igitur, juris peritiam theologis magno usui futuram. Nec adeo longe repetita argumenta conquirere opus est, cum passim ipsi videamus, quanta canonum multitudine theologorum sint referta volumina, illorum præsertim, qui indices quæstionum scripsere, quas summas nuncupare consuevimus. Ubi quantum jus canonicum theologis conferat, vel ipsi judices esse possunt, qui quantumvis eximia doctrina polleant, has & legunt, & amant epitomas. Sed & summa ipsa Cajetani, si, quæ ex jure canonico multa continet, demas, magna ex parte imperfecta reperietur.

Præterea cum ad theologum nullæ causæ frequentius referantur, quam matrimonii, si non respondeat, indoctus habebitur; sin citra juris peritiam respondeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, ut Alexand. cap. 1. de con. & aff. tradit, causæ matrimonii non sunt tractandæ per quoslibet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent. Ad hæc summorum Pontificum decreta a jure divino, hoc est, a libris utriusque testamenti dimanasse creduntur, id quod habes de transla. episc. cap. 1. & de accusa. cap. *Qualiter & quando*, secundo. Cum ergo Theologia ex eisdem fontibus suos rivulos ducat, inepte nimirum theologus faciet, nisi opera summorum pontificum velit uti; qui cum multorum consiliis exquisitis, tum Spiritu sancto suggerente, ex divinis oraculis dogmata & leges, sive ad fidem, sive ad fidelium mores, & ecclesiasticos ritus, & ceremonias collegerunt. Item theologica facultas non est ejusmodi, ut tantummodo animo rem cernat, sed etiam aliquid molitur & facit. Est enim, ut scholæ verbis utar, partim speculativa, partim practica. quemadmodum Divus Thomas prima part. quæst. prima, articulo quarto demonstrat. At juris canonici disciplina Theologia quædam practica est, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planctu eccles. secundo, art. 20. tum quia ejus facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem æternam; tum etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus & articuli continentur, utiles & necessarii tam in consiliis animarum, & pœnitentiæ foro, quam in regendis & disponendis Ecclesiis, & rebus ecclesiasticis (2). Agit enim liber ille de baptismo, de sacra unctione, de celebratione Missarum, de Matrimonio, de ordinibus, & cæteris sacramentis; de statu Monachorum, de clericorum honestate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejusmodi; de Simonia, de perjurio, de usuris, de furtis, & reliquis id genus criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, pœnisque similibus; quæ omnia si theologus ignoret, non solum idiota erit, ut cap. *Ex multa*, de voto Innocen. vocat, sed in multis, præsertim quæ ad actionem pertinent, & ad mores Christianos, hallucinatur. Atque utinam theologi, qui juris canonici sunt penitus ignari, vel a decernendis conscientiæ casibus abstinerent, ne imperiti risui haberentur, cum de his nonnunquam respondent magistri, quæ nunquam ut discipuli didicerunt; vel certe ea essent modestia præditi, uti jurisperitos consulerent, ne divinando de sensu proprio responderent. Quod si docere vellemus, in quot errores Theologi nonnulli ob juris pontificii ignorationem incurrerint, facillimum quidem esset, nisi esset longum, & alio nostra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod positum est, juris canonici doctrinam theologo esse valde necessariam, eo vel maxime, quod summi pontificis, & conciliorum auctoritas, quæ hujus doctrinæ voluminibus continetur, theologis argumenta subministrat propria Theologicæ facultatis, ut abunde duobus ante libris demonstratum est.

CAPUT VII.

Quis usus Juris canonici in Theologica facultate.

Sed enim hoc posito non adhuc apparet, cuinam usui juris interpretes & professores theologis differentibus esse possint; quæve argumenta, & qualia eorum auctoritas Theologicis disputationibus administret. Id quoniam nemo vel leviter attigit, dicam ego, ut potero, incondite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi. Juris pontificii volumina circa varia rerum genera versantur. Primum enim catholicam fidem & profitentur & explicant, ut in tit. de sum. Trinit. Deinde de moribus definiunt, & religione Christiana, quantum aut ex evangelica lege, aut naturæ ratione definire licet; ut videre est in tit. de usura, de jurejurando, de divortiis, de simonia. Præterea disserunt quoque de moribus Ecclesiasticis, deque religionis cæremoniis,

(1) *In summa. V. confessori necessaria.* (2) *Vid. Innoc. sup. proœm. Decretal.*

Digitized by Google

niis, & officiis ministrorum Ecclesiæ, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis: nam scholastico verbo libenter utimur, nec Grammaticorum censuras pertimescimus: alioqui, ut Aristoteles ait, res gravissimæ interdum nitore verborum atque ornamentis immodicæ diligentiæ deformantur. Atque hæc mihi causa est, cur sermone eo quandoque utar, qui scholæ notus est, ne, ut quidam latinissime loquentes, a scholæ theologis jure optimo irridear. Quoniam vero scio, graves sententias inconditis verbis elatas, delicatiorum præsertim aures offendere, adhibere soleo sermonis munditiam non odiosam, nec exquisitam nimis, tantum quæ fugiat agrestem quorumdam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de ritibus & moribus Ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positivas appellavi: quales sunt multæ in tit. de celebra. Miss. de cleri. peregri. conjugatis, &c. de ætate & qualitate ordi. de obser. jeju. & breviter in lib. 1. decre. de officiis judicum, & in 2. de ordine judiciario. Postremo autem hujusmodi pontificia jura præscribunt pœnas his, qui leges vel Evangelicas, vel naturales, vel etiam ecclesiasticas perruperint, ut in titu. de exco. de rapto. de apost. de hæreticis licet cernere.

1. Concl. Hoc igitur fundamento posito, sit prima conclusio. In his, quæ ad fidem pertinent, jurisconsultorum auctoritate theologus non eget. Quin potius eorum titulorum expositionem, qui de fide decernunt, legisperitus a theologo mutuari debet. Ratio vero in promptu est. Sive enim pontifices, seu concilia, quæ in volumina juris coguntur, quicquam definiant, quod ad fidem spectare videatur, id certe, ut alio jam loco explicuimus, non ex sensu suo, sed ex sacris literis, atque Christi & Apostolorum traditionibus colligant necesse est. Cum ergo principia, unde pontifices & concilia ad quæstionem fidei decernendam proficiscuntur, propria sint Theologicæ facultatis, cujus est cognoscere, quæ a Deo sunt revelata, quæque his sunt vel consequentia, vel repugnantia: plane conficitur, in ejusmodi rebus canonum sacrorum intelligentiam non a jurisperitis, sed a Theologis esse petendam. Id quod patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim prius quenquam hæreseos crimine damnant, quam theologi definierint, quod in judicium venit, id hæresim esse.

Quæ cum ita sint, non video equidem quonam consilio nunc apud nostros in negotio cognitionis fidei partes postremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, jure consultis vero vel primæ, vel etiam omnes. Cumque præcipuus sit in hoc negotio labor decernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contra cum fide pugnet, quantum & quatenus doctrinæ sanæ ac Catholicæ adversetur id quod reus asseruerit; ad reorum quidem pœnas decernendas, quod posterius est, decreti sunt in republica judices; ad illud autem, quod & gravius est, & in fidei negotio prius, nullos habet respublica Theologos patres conscriptos, quorum de culpis judicium, cum de pœnis judicant, jurisperiti sequantur. Faxit Christus, cujus hæc causa est, ut principes Christiani, qui huic operi, quo fides & religio continetur, libentissime favere solent, rem, quam semel cœperunt, absolvant, & gravissimo tribunali theologos probatissimos, probatissimos inquam, adjungant ad hujus divini negotii absolutissimam moderationem. Id enim si fuerit Ecclesiæ prestitum, nihil erit, quod in sanctissimo & maxime necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de prima conclusione satis. Jam pergamus ad reliqua.

2. Concl. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex Evangelica, vel ratio Philosophiæ de hujusmodi præscribit, jure consultorum auctoritas parum, aut certe nihil Theologo conferre potest. Quin rectam & sanam earum rerum cognitionem jurisperiti a theologis mutuam accepturi sunt. Nam quemadmodum Musicus ab Arithmetico conclusionum suarum rationem sumit, quod hæ conclusiones a principiis Arithmeticæ derivantur; ita & si quæ dogmata de moribus jus Pontificum vel ex Evangelio, vel ex philosophia colligit, ea sane tanquam a propriis principiis accepta Theologus agnoscet, rectiusque & intelliget, & interpretabitur. Qua ex re facilis conjectura est, jurisperitos quosdam in summo errore, & magna veritatis ignoratione versari, cum asserunt in materia usurarum, simoniæ, & aliis ejusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad jurisperitos potius, quam ad Theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharanus in disputatione, cujus initium est, *Antiquis & modernis temporibus*, & Joannes de Anania, in cap. *in civitate*, de usuris, & Alexander in concilio primo, & Alvarus Pelagius lib. 2. art. 20. & Hostiensis in c. penult. de ætat. & qualit. ordin. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cum Theologo sacrarum literarum cognitio propria sit, quæcunque de moribus vel in sacris literis continentur, vel ex eisdem per certam connexionem conficiuntur, ubivis Theologus invenerit, ea tanquam sua vendicabit, jurisperitus autem ut aliena mutuabitur. Cumque rursum philosophiæ principia a theologis etiam habeantur, ut qui de virtutibus & vitiis, de fine humanæ vitæ, deque actionibus, quibus ad hunc finem pervenitur, longe lateque disserant, & super harum rerum jactis fundamentis morum fabricam extruant: certe quæ in jure de moribus ex principiis naturæ ratione constitutis præscribuntur, ea Theologus quasi suo sibi jure assumet, jureconsultisque exposita & enucleata tradet.

3. Concl. In tertio illo genere rerum, ubi scilicet de moribus Ecclesiæ & religionis institutis per leges tantum pontificias decernitur, in illo etiam postremo, ubi pœnæ juris præfiniuntur, jurisperitorum omnium communis consensus, concorsque sententia Theologo magnam

gnam fidem facere debet, si quando incidat quæstio circa res hujusmodi. Ut si exempli causa veniat in dubium, an hic aut ille homo sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, vel suspensioni obnoxius: item, an delegatus possit subdelegare, an episcopus in his, illisve possit dispensare, (scholæ verbis liceat uti) an Ecclesiæ pastor rite sit electus, num judex Ecclesiasticus causam in judicio legitime definierit: in his, aliisque sexcentis hujus generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, judicarit; insolentior, si postea quam jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut alias sæpe diximus, cujusque rei peritia non aliis certius, meliusque contingit, quam ejusdem rei peritis hominibus. Ita doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Juris ergo Pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profecto temerarium.

Deinde in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesiæ judices, & administri concordem omnium jureconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel judiciis Ecclesiasticis suo sensu, & non communis jurisperitorum omnium duceretur, sine dubio suo illum judicio Ecclesia coerceret. Ita Ecclesia usum judicum approbando (1), eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesiæ administratione sequuntur. Nec alienum est a vera conjectura, Christum Dominum juris hujus peritis quodammodo etiam adesse in legum ecclesiasticarum vera interpretatione. Cum enim sacri canones instigante Spiritu sancto ad ecclesiæ sint utilitatem editi, ut Damasus Papa definit, consentaneum est, ut ecclesia, cui canones illi sunt necessarii, quo in religione & moribus ecclesiasticis contineatur, interpretes a Deo sanos acceperit earum legum, & institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quoque respublica Christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequeretur. Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solum, sed in juris Pontificii peritos spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordi omnium sententia probabilissimum argumentum sumere theologus potest ad eas quæstiones decernendas, quæ circa illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est: his vel maxime, qui aut laicorum & clericorum confessiones audiunt, aut etiam Theologiam in Academiis profitentur. Hi enim, quoniam de multis, quæ ex jure pendent, magnum munus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum negligant, periculose nonnunquam, ac turpiter errabunt. Quæ autem cum viris in sua quibusque arte peritis consuluntur, ea aut minimo, aut nullo certe periculo respondetur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

(1) *De constit. cap. 1.*

Finis Libri octavi.

DE OCTAVO LOCO,

QUI

RATIONIS NATURALIS

Argumenta continet.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re Theologica rationi naturali tribuatur.

Sequitur, ut doceam, quidnam argumentorum ratio naturalis Theologo suppeditet, quod in octavo loco me acturum pollicebar. Agam autem, quantum res ipsa patietur, brevissime. Est enim hic locus late patens, & quamquam non est theologiæ proprius, sed alienus, magnus tamen est, & cum ab scholasticis reliquis, tum a D. Thomæ familia excultus uberrime; non quod de loci hujus aut vi, aut usu quisquam adhuc scholæ theologus disputaverit, sed quod universi philosophiam, cæterasque naturali ratione partas disciplinas vel in scholam Christianam invexerint, vel certe ab aliis invectas excoluerint: pro sua quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ita dicam, grege sine controversia D. Thomas excelluit. Principio autem in hujus loci tractatione duos errores contrarios fugere debemus. Primus est eorum, qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parum illis

lis dissimiles sunt, quos Eusebius 5. lib. hist. eccles. postremo capite commemorat, in tantum stultitiæ prolapsos, ut si quis sermonem de scripturis proposuisset, illi e contrario proponerent, utrum ille sermo, de quo agebatur, conjunctum an separatum genus syllogismi faceret. De quibus rursum Eusebius, *Derelinquentes*, ait, *sanctas scripturas Dei, geometriam sectantur, & qui vere de terra sunt, de terra loquuntur: & ideo eum, qui de sursum est, & de cœlis venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maxime in Geometriæ disciplinis viget. Sed & Aristoteles, & Theophrastus ab his in admiratione habentur. Galenus vero a nonnullis eorum adoratur etiam.* Ac fuisse olim in ecclesia nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rem theologicam syllogismis absolverint, Augustinus in epistola ad Dioscorum numero 56. Bernardus quoque epist. 189. testes locupletissimi sunt. Hoc vero sæculo fuisse etiam in Academiis multos, qui omnem ferme theologiæ disputationem sophisticis, ineptisque rationibus transegerint, utinam ipsi non fuissemus experti. Egit autem diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversum ingruentes ex Germania hæreses oportebat scholæ Theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prorsus haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, quoniam veræ Theologiæ solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Feruntur enim e scripturæ sacræ principiis, cujus isti vel umbras non sunt assecuti. Quocirca homines verbo tenus in Theologia magistri, pugnavere illi quidem adversum ecclesiæ inimicos, sed valde tamen infeliciter. Male enim se res habet, cum quod ingenio & eruditione effici debet, id tentatur a viris, qui & ingenio parum valent, nec sunt admodum eruditi. Errabant illi autem a principio statim studiorum suorum. Cum enim facultates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in modum neglexissent, cum se in sophistica arte torsissent diutius, tum demum ad Theologiam aggressi, non Theologiam, sed fumum Theologiæ sequebantur. Quod si vituperandi sunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis existimandum est, qui volentes & prudentes in errorem inciderunt? Nam cum rem perditam & collapsam sua restituere auctoritate deberent, tempori, ut inquiunt, servientes, non modo sophismata non profligarunt, verum etiam auxerunt. Quæ nimirum cum a philosophia, tum vero magis a Theologia tollenda sunt, eaque argutandi ars, quæ vult illa quidem videri se esse Dialecticam, sed abest ab ea distatque plurimum. Dialectica enim est locata in peritia usuque partiendi, finiendi, argumentandi, id quod Theologo est pernecessarium; Sophistice autem nihil habet nisi argutationes vanas, quarum nullus in Theologia fructus est. Quin adeo nulla pernicies Theologiæ major inveniri potest, quam in sophismatum fæce simulatio Theologiæ. Ex quo illa absurda nascuntur, ut sophistæ Theologi esse videantur. Quod si quem etiam ista delectant, ne bellum omnino indixisse videar sophismatibus, quorum est etiam fortasse quidam modus, non intelligo, quid causæ fuerit viris doctis, ut sub Dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, insolubiles, reflexivas, aliave id genus monstra in scholam intulerint, de usu autem Dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa sunt pueris utilia? sint; nam nos quoque sophistæ fuimus aliquando: sed obsecro, ita utilia habeantur ista, non ut ornamenta virorum, sed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipsi pueri intelligant, sophismatum brevem quendam ludum esse oportere, aliumque usum a Dialectica requirendum, Philosophiæ, Theologiæque maxime necessarium. Verum hæc hactenus. Jam ad propositum revertamur. Qui igitur Theologiæ dogmata humanis metiuntur argumentis, nec ea, quæ a ratione ducuntur, volunt præponderari auctoritate, hi primum omnem vim Theologiæ & gravitatem amittunt, deinde faciunt, ut Theologia detracta auctoritate non solum contemnatur, sed ne Theologia quidem sit. Nam si vera & legitima Theologia est, a fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia resident, quemadmodum in hujus operis initio constituimus. Fides autem tota scripturarum & Ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratum habere possumus, quam male valeant ii de re Theologica aut scribere aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum traditiones, Conciliorum dogmata, juris Pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur e medio; est enim totum improbabile & impium; qui opinantur aptiora Theologo ea argumenta esse, quæ ex ratione, quam ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim ante dictis aperte intelligitur, cum de Deo præsertim, divinisque mysteriis disputatio incidit, argumentis philosophiæ præponenda esse argumenta, quæ pertinent ad Dei fidem, qua nihil Theologo debet esse antiquius. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facile deprehenditur, non est pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorem percenset, qui a naturæ rationibus prorsus abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

Alter autem error illorum est, qui solis sacrarum literarum testimoniis, aut interdum etiam scriptorum veterum omnia definiunt, ab argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quam si essent Theologiæ adversa & inimica. Hunc autem errorem plurimis testibus suadent.

1. Arg. Ac primus testis citatur Gregorius Nazianzenus, orat. 1. in Julianum, ubi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagoræos tantum auctoritas præjudicata po-

poterat, ut sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in 10. Matthæi caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratiocinationis præsidiis niti; quia hujusmodi, ut inquit, *virga & baculus arundineus est, quem si paululum presseris, frangitur, & manum perforat incumbentis*. Et in 31. caput Hieremiæ, de verbis Dei humano sensu argumentari dicit esse sacrilegum. Tertius est Aug. lib. 1. de actis cum Felice Manichæo, cap. 10. Cum enim Felix Manichæum efferret, quod docuisset discipulos suos initium, medium, & finem, & quomodo, vel quare factus sit mundus, de cursu solis, & lunæ, deque aliis hujusmodi rebus physicis (1). Augustinus contra ait, quod Spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non Mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter humanos usus noverint id, quod in schola didicerunt, scilicet priusquam ad Christi religionem converterentur. Propter humanos usus, inquit: ad usum igitur Theologiæ humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam a Gratiano trigesimaseptima distinctione duo testimonia, unum ex Ambrosio, alterum ex quarto Concilio Carthaginensi, quibus suaderi videtur humanas disciplinas, ut perniciosas, vel certe ut inutiles, a Theologia repellendas. Concilium quippe Carthaginense quartum vetat episcopis, ne libros gentilium legant. Ambrosius autem dicit, Astrologiam, & alias hujusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoque hæresi septuagesimasexta adversus Aetium disserens, ait, quod non revelat Deus Patrem & Filium per Spiritum sanctum his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur. Qui ergo in Theologiam humanas rationes invehunt, hi divinæ revelationis non possunt esse participes.

2. Arg. Nec solum testimoniis Patrum, sed sacrarum etiam literarum abutuntur in sui erroris confirmationem. Principio enim afferunt illud Ecclesiastis primo. *Proposui in animo meo quærere, & investigare sapienter de omnibus, quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce universa vanitas, & afflictio spiritus*. Si ergo occupatio pessima est studium humanæ literaturæ, si vanitas, & afflictio spiritus, non est profecto a Theologis expetenda.

3. Arg. Deinde argumentantur ex illo Proverbiorum quinto, *Ne attendas fallaciæ mulieris: favus enim distillans labia meretricis*, &c. Et postea, *Quare seduceris, fili mi, ab aliena*, &c. Hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimirum esse fallacem ad Colossenses secundo testatur Apostolus in hæc verba, *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam*.

4. Arg. Addunt illud primæ ad Corinthios primo, *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens, ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Addunt etiam illud ex eodem Apostolo primæ Corinthiorum octavo, *Scientia inflat*. Aliud quoque primæ ad Timotheum sexto, *Si quis non acquiescit sanis sermonibus, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones*. Quo loco volunt Apostolum significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam: hanc secundum pietatem, idest religioni consormem & consentaneam esse, illas non esse.

5. Arg. Præterea Apostoli non habuerunt Philosophiam: non est igitur Theologo necessaria. Si enim Spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem, juxta Domini pollicitationem Joannis decimosexto, & has disciplinas non docuit; sequitur non esse Christiano doctori utiles, atque adeo ne versari quidem circa veritatem. Præterea vel Philosophia est Theologo necessaria, dum imperfectos in Ecclesia instruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis lac Apostolus dat, nec existimat se quicquam inter hujusmodi scire, nisi Christum, & hunc crucifixum. Perfectis vero sapientiam loquitur, non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, hoc est Philosophorum. Non ergo Theologus Philosophia eget, sive cum parvulis, seu cum provectioribus sermones divinos conferat.

6. Arg. Pergunt etiam argumentari, quod si utilis, & necessaria esset Theologo philosophia, hoc esset ob id maxime, quod non alia via, & ratione melius Philosophi Christo repugnantes evincerentur. At hoc constat esse vanissimum; primum quoniam evacuaretur crux Christi, ut Apostolus ait (2), si de philosophis, & sophistis per humanam sapientiam triumpharet; rursus quoniam, ut idem Apostolus secundæ ad Corinthios capite decimo auctor est, arma Christianæ militiæ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Non ergo Theologus, Christi miles, humanarum disciplinarum præsidiis eget, ut fidei adversarios possit evincere. Id, quod exemplo Nicæni Concilii facile demonstratur, ubi Philosopho superando plus valuit simplicis hominis sincera fides, quam omnes omnium Dialecticorum, & Philosophorum argutiæ (3). Certe Hieronymus ad Pammachium adversus Joannis errores, argumenta a ratione ducta, & de gentilium fonte manantia, tanquam gentilium arma, Christiano dicit esse deponenda. Postremo etiam argumentantur, Christi doctrinam perfectam esse: non itaque philosophiæ subsidiis indigere.

CA-

(1) *Sorr. l. 1 histor. c. 8.* (2) *1. Cor. 1. 17.* (3) *Ruffin. l. 1. cap. 8.*

Digitized by Google

CAPUT III.

Memorati erroris architectos, ac sectatores percenset.

His argumentis nituntur illi, qui in hoc errore fuerunt. Nam fuisse quosdam testatur Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba: *Non me autem latuerunt ea, quæ ab aliquibus imperite tumultuantibus jactantur, qui dicunt oportere in his versari, quæ fidem continent, externa autem, & quæ sunt supervacanea, transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in iis, quæ ad fidem nihil conferunt. Alii autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, ut quæ profecta sit a maligno aliquo inventore.* Et rursum eodem libro, *Nonnulli*, ait, *qui se putant esse ingeniosos, nec Philosophiam attingere volunt nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solam & nudam fidem requirunt, perinde ac si cum nullam vitis curam gesserint, velint ab initio statim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegorice, a quo cum diligentia & agri colendi arte, qua sit ratione, ac sermone, fructus est vindemiandus*, &c.

Lutherus etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit Camarinam confluere, non modo asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, verum etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Scilicet morum Philosophiam novus hic Socrates mirifice complexus est: quæ in contemplatione versatur, eam solum damnat. Cornelius quoque Agrippa vir post hominum memoriam vanissimus, in suo illo libro, qui de vanitate scientiarum inscribitur, non sicut Zethus ille Pacuvianus, Philosophiæ solum, sed omnibus humanis disciplinis, atque adeo divinis bellum indixit. Atque horum hominum ingenium quale esse soleat, non est necesse disputare: est enim in promptu. Facile siquidem intelligitur, quamobrem isti discipulos suos a facultatibus, quæ ratione constant, alienos esse velint.

Quemadmodum enim Epicurus rejicit Dialecticam (1), Alfaquini etiam Machumetis Saracenos procul ab omnibus disciplinis abducunt, quoniam intelligunt disciplinas, artesque omnes rationales doctrinæ perversæ esse contrarias: ita Lutherani, nequando a discipulis errores sectæ absurdissimi deprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione sevocare. Sed enim cum veritas veritati nunquam adversetur; consentiat semper, & subserviat, jure ac merito scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias, tanquam ancillas, ad artem & ministerium veræ sapientiæ advocarunt. Id, quod Julianus invidens, Christianis lege interdixit studiis bonarum artium. Socrates libro tertio historiæ Ecclesiasticæ capite 12. & 16. Sozomenus libro sexto historiæ tripartitæ, capite 37. Quapropter mirari non desino, morem ejiciendi humanas rationes, cum in Theologia differitur, in quibusdam etiam catholicorum Gymnasiis insertum esse, haud parva certe jactura Ecclesiasticæ disciplinæ, si illa consuetudo invalescat. Erunt enim ii, si ita res procedit, optimi, præstantissimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, &, quod Jurisperitis objicitur, qui Elenchi fuerint librorum & indices. Id, quod in Germania, regnante Luthero, accidit, ut sutores, qui novum Testamentum memoriæ mandarant, magni, & præclari Theologi haberentur: atque adeo mulierculæ, quoniam Evangelia, & Paulinas epistolas memoriter recitare poterant, omnium Academiarum Theologos ad disputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.

Talis scilicet est Lutherana Theologia, in qua quoniam nullum acumen, nullum ingenii specimen est, optimo quisque, splendidissimoque ingenio, quamlibet acie mentis, & veri perspicientia polleat, quamlibet rerum & divinarum, & humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium causas, effecta, antecedentia, consequentia non animo solum perlustrarit, sed etiam comprehenderit, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco forte tempestivius dicentur. Nunc ad id, quod erat institutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recensitus error refellitur.

Aures itaque ad naturæ rationes occludere, si quando a Theologis afferantur, id nos in errore maximo docimus. Si enim cadit in Theologum aliquando, ut de rebus humanis philosophetur, quod profecto cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, causa est, cur naturales argumentationes a Theologia pellamus, ne, ut quæ divina sit, humanis adminiculis eguisse videatur? Non egeat his esto: cum suis, hoc est divinis quasi lineis contineatur. At volumus ne nos Theologum, qui solum divina calleat, in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest, ratione animi sublata, non dico inter rusticum & Theologum, sed inter Theologum & pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusmodi? Quæ vero ista sit mens vel quæ hominis ratio potius, si nec philosophiam, nec Dialecticam habeat, nec ullam omnino humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem, Christianæ doctrinæ professores duabus quasi indutos esse personis; quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, a qua omnis argumentatio naturæ trahitur, & ex qua ratio inveniendi argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ pro-

(1) *Plutarc. de plac. philos. Euseb. lib. 1. præpar. Evang. c. 5.*

proprie Theologis est attributa, unde argumenta expectantur, quæ propria sunt Theologicæ facultatis. Deponat igitur Theologus personam hominis, si ita placet, cum divina tractat; cum vero tractat humana, quænam, rogo, stultitia erit hominem ex homine tollere? Quamquam in quacunque disputatione, sive de humanis, sive de divinis disseratur, utramlibet personam deponere stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quam vel pedem abjicere, cum caput munus suum explet, vel caput tollere, cum pes munere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi, quin etiam, ut Apostolus monet (1), non potest caput dicere pedibus, *Non estis mihi necessarii*. Sic nimirum, cum nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obsit, nec divinatum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propria functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porro qui Theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata sola scripturarum fide metitur, hic, si in ea opinione persistat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, nec Theologiam colere, utrique possit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, sæpe enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales disciplinas Theologo auferunt, hi suam illi rationem eripiunt; quoniam si veritatem, quæ in disciplinis cernitur & hominis intelligentia, a ratione tollas, jacebit profecto, vel nulla erit potius. Nec fides rursum se ipsa sola sine doctrina, & ratione tutari potest. Nam philosophia, & omni ratione disputandi sublata, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si adversariis non resistat. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod sola fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat. Cum enim sit homo rationalis, est illi ingenita ratiocinatio, sive agat secum quid, sive cum altero, sive velit humana, seu divina cognoscere. Quare ubi homines disserent, rationem naturalem repellere nec debent, nec vero possunt, nisi homines esse desierint. Ratio enim res omnes continet, quoquo te verteris, præsto est, nulla disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab usu Theologiæ remotam esse volunt, ii omnem a Theologia disputationem excludunt: sine qua tamen, quid in unaquaque re verum sit, discerni & comprehendi non valet. Quocirca hoc quidem constat, ut opinor, Theologis inter Theologos necessariam esse rationem, quæ est disputationis cujusque fons a natura constitutus. Quid quod gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? Sacra igitur Theologia humanæ naturæ rationem non abjiciet. Multa etiam in Theologiæ principiis continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ nisi naturali ratione, & discursu interveniente, intelligi, & explicari non possunt. In principiis vero ipsis hærere, a consequentibus, & repugnantibus oculorum aciem sevocare stultum erit. Rationem item si a Theologia submoveas, Theologia ipsa & rem amittet & nomen. Nec enim quicquam aliud est Theologia, si interpretari velis, quam sermo, ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, ut a veteribus Theologis definitur, rerum divinarum scientia, *Scientia* vero, ut Aristoteles demonstravit (2), *non nisi per syllogismum quæritur*. Quod si etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil esse fere, cujus in scriptura sacra mentio non fiat, angelum, non animam, non aerem, non ignem, non aquam, non cœlum, non terram; non concedatur profecto verum esse, si ornate, & erudite hæc Theologus explicare velit, Philosophiam, hoc est, rerum hujusmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum Theologiæ tollit, qui ex ea tollit Philosophiam, qua scriptura etiam ipsa divina, nedum humana ratio excolitur. Ac mea quidem sententia, omnis institutio Theologiæ humanæ rationis adjumenta desiderat, sed illa in primis, in qua de rebus naturæ disseritur. Differitur autem de hujusmodi sæpenumero. Atque ut illud omittam, quod sacra doctrina mores naturæ moderationi consentaneos præscribit, vitia rationi contraria refutat; quo loco sive in schola de hisce definias quicquam, sive populo in concione persuadeas recta, prava dissuadeas, naturæ, rationis, Philosophiæ opem contemnere, amentis erit: hoc tamen expeditum est, multa in sacris literis haberi, quæ sine Philosophiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Geographiæ, Astronomiæque subsidiis expediri non queunt. Pleni exemplorum sunt sacri libri, cum sæpe alias, tum maxime, ubi rerum naturalium quasi miracula, quæ in disciplinis humanis explicantur, a Salomone, Davide, Job, & cæteris Prophetis in divinæ vel potentiæ, vel sapientiæ commendationem afferuntur. Quod quoniam in tertio decimo libro suscepimus ac diligenter persecuturi, non libet in præsentia exponere. Nunc enim satis est fuisse demonstratum, rationes humanas homini Theologo non solum utiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippe, rationem omnem tollens, Theologus, ex auctoritate omnia statuens, esse certe nullo modo potest. Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessariæ tam noxia reprehensio. Una est enim Philosophia in rebus humanis; de cujus utilitate Ecclesiæ scriptores eodem omnes ore consentiunt, quamquam a Lutheranis ipsa contemnitur, & fallacia quædam atque ostentatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturæ rationem existimant se dicere, aut censent se gigantum more bella-

(1) 1. *Cor.* 12. 21. (2) 2. *Post. lib.*

bellare cum diis, id est, naturæ repugnare. Si nihil existimant dissonum rationi se docere, quid cum illis disseras, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin adversari quidem rationi putant: errant in eo turpiter, quod homini rationali errorem rationi adversum suadere se posse credunt. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se suamque Theologiam insinuent.

CAPUT V.

Philosophiam Theologo necessariam ostendit.

PORRO ut ad illud, quod de Ecclesiasticorum auctorum consensu diximus, revertamur; Clemens Alexand. 1. stro. lib. & a nobis stat, & multas etiam causas affert, cur Philosophia sit Theologo necessaria. Unam ad philosophos edocendos; simili enim edocemur simile. Sicut ergo Apostolus Hebræis Hebræus factus est, atque adeo omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret: ita Theologiæ professor fiat necesse est Philosophus Philosophis, ut hos convenientius faciliusque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quæ ei conveniunt, & quæ sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam 5. lib. Strom. resumit. Alteram affert ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces Philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi & refellendi artem persequamur? Tertiam, quod varia ac multiplex præceptoris doctrina & delectat, & admirationem affert, atque adeo auditores capiat. Quod varie item multiformi argumento suadetur, id firmius hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait (1) *in omni sapientia*, *ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo*. *In omni*, inquit, *sapientia*, hoc est, divina & humana, ut cujusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. *Astitit* præterea *Regina a dextris* Christi, *circundata varietate* (2). Ad hæc quomodo ferri ac silicis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu, & disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utranque partem disserendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quod si inutilis esset sapienti philosophia, quorsum Deus Salomoni philosophiam indidisset (3)? *Dedit* autem illi *Deus horum*, *quæ sunt*, *scientiam veram*, *ut sciret dispositionem orbis terrarum*, *& virtutes elementorum*, *divisiones temporum*, *stellarum dispositiones*, *naturas animalium*, *vim ventorum*, *differentias virgultorum*. Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est vero Deus, qui utilia docet, ut Esaias ait, certe illa non potest esse Theologo noxia, sed erit potius accommoda. Et si hæc scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicet Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quod athleta, qui non se prius instruxit ad certamen, jure contemnitur. Qui ergo ad certandum cum fidei adversariis multiformibus non est etiam multiformi disciplina instructus, is non est dignus, qui in perfectis Theologis habeatur. Insuper *dividere*, inquit, *voces*, *quæ in scriptura afferuntur ancipites*, *Theologo necessarium erit*, *ne ex amphibolia & eludat & eludatur*. Hoc autem præstare sine Grammaticæ artis auxilio non poterit. Quod si Grammatica semel admittitur, quidni Dialectica? quidni Philosophia? An volunt Grammatici sibi solis Theologiam vendicare, cæteros omnes, Dialecticos, Physicos, Astronomos, Geometras ab illius participatione secludere? Id quoniam constat esse vanissimum, fateamur necesse est, humanas disciplinas Theologo esse perutiles. *Quod si non sunt*, inquit Clemens, *adhuc necesse est illas addiscere*, *ut rite valeant damnari*. *Qua enim fronti de his sententiam ferimus*, *quæ perspecta*, *& cognita non habemus?* Hactenus Clement. Alex. secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, judicio arbitrioque nostro, quantum quoque modo videtur e fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Eusebius auctor est lib. sexto Ecclesiast. hist. cap. 15. (4) Philosophiæ studia detrectantibus respondet, se huic quidem operam navasse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo, Panthæni, Heraclæ, aliorumque similium, qui cum essent doctores Apostolici, nihilo secius Philosophorum libros legere, & in Philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus Philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuere solent: dicere vero solitum, non parum ad intelligentiam scripturarum emolumenti fidelibus conferri, si in liberalibus & philosophicis literis exercerentur, nostræ enim philosophiæ partes Græcos antervertisse; nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens falsitas vindicasset. Vide etiam Eusebium lib. 4. cap. 7. & Sozomenum lib. 3. hist. suæ, c. 15.

Theodoretus quoque lib. 8. hist. tripar. c. 8. Didymum refert Grammaticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quod adversus mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quando adversum eos ipsorum armis utimur. Socrat. 3. lib. c. 16. & Damasus 4. lib. c. 18. Neque statim prava opinione fallaris, contra hostes hoc esse lici-

(1) *Coloss.* 1. 28. (2) *Psalm.* 44. 10. (3) *Sap.* 7. 17.
(4) *In versione Muscul. habentur hæc*, *cap.* 18. *&* 20.

Digitized by Google

licitum, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes pene omnium doctorum Ecclesiæ libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoretus ait, hujusmodi disciplinis veritatem, nempe fidei, non erudiri, id significat, non his Evangelium quasi tignis fulciri, aut inde Catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio hist. Ecclesi. cap. 25. & lib. 9. cap. 8. Melito rursum apud eundem lib. 4. cap. 26. Justinus quoque, eodem Eusebio referente, lib. 4. cap. 8. Tertullianus præterea in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit lib. 2. cap. 24. Lucianus denique Martyr, & summa eruditione vir, eodem Eusebio auctore, lib. 9. c. 6. Non hic refero Damascenum 4. lib. c. 4. non Epiph. hæresi 76. non Aug. lib. 1. de mo. Eccles. (1) & toto primo adversus Cresconium libro, qui ut Grammaticus Dialecticam in Augustino damnabat, & de utili. cre. capit. 97. & contra epist. Funda. cap. 4. & 18. de civi. cap. 41. Non Bedam 37. d. c. *Turbatur*, non Hiero. ea. d. c. *Si quis artem*, & c. *Qui de mensa*, non Syn. Eug. Pap. c. *De quibusdam*, non Clem. c. *Relatum*. Hæc inquam, & alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentius persecuturus. Id modo constat, clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse: eisdemque ab Ethnicis calumniantibus Christianam religionem asseruisse.

CAPUT VI.

Apostolos, aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.

SEd quoniam hæreticis proclive est veterum patrum usum auctoritatemque contemnere, ostendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrina, & exemplis rationes naturales in Theologiam invectas: his adductos exteros ad fidem, confirmatos fratres, invitatos dociles, repulsos repugnantes (2). Adducuntur primum ratione exteri ad fidem, & quasi præparantur. Deus quippe ad fidem in mortalium mentes inducendam naturæ incitamentis utitur, ut primo loco fusius explicatum est. Hinc etenim & resurrectionis suæ oculatos testes protulit, & miracula doctrinæ conjunxit (3); nimirum, ut Apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Epipha. lib. 2. hære. 51 docet, & Ambr. in commen. epist. ad Rom. cap. 1. *Testis*, ait, *doctrinæ virtus est, ut quia quod prædicatur, incredibile mundo est, gestis fieret credibile*. Et Beda lib. 3. in Luc. c. 7. *Concessa*, inquit, *primo potestate signorum, misit prædicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus ostensa*. Signis ergo & miraculis via fidei per sensus & rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus vir prudens, *cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini* (4). Sic Centurio (5) videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, *Vere filius Deus erat iste*. Petrus etiam, ac Paulus (6) quo suavius audientes ad fidem resurrectionis allicerent, ratione naturæ ostendunt, locum illum scripturæ, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco (7) Christi resurrectionem insinuat audientibus, primum testium oculatorum certissimo testimonio, deinde evidentia miraculi editi. *Nos*, ait, *testes hujus sumus*. Et mox, *In nomine ejus*, inquit, *hunc, quem vos vidistis & nostis, Deus confirmavit, & dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum*. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen; multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, *præcedentibus*, sed, *sequentibus signis:* nec, *Sermonem inferente*, sed *confirmante*, Marci ultimo cap. Ita Hieronymus in octavum Matthæi caput adnotat, Dominum, post sermonem illum montis, egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia, *Viri fratres*, inquit (8), *qui novit corda, Deus testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum*, & cæt. Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes, quanta Deus fecisset signa in gentibus. En quæ acciderant res externæ & sensuum testimonia referuntur in controversia etiam fidei apud catholicos dirimenda. Atque in concilio illo legem de abstinendo a sanguine & suffocato, idolothyto & fornicatione, Apostoli nullo modo tulissent, nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem probandam idonea viderentur. Non modo igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra Ecclesiam sunt, humanis rationibus Theologo licet uti. Id vero eo loco magis, ut ante jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, sive alienis seu nostris persuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, ut Acto. 14. legitur. Nam cum sacerdos & populus Barnabæ & Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoque ratione ipsi contradixerunt: *Viri*, inquiunt, *quid hæc facitis? & nos mortales sumus*,

(1) *Cap.* 3. (2) *Cle. Alex. lib.* 1. *&* 7. *Strom. c.* 8.
(3) *Act.* 1. *v.* 3. *&* 3. *v.* 15. *&* 15. *v.* 30. (4) *Act.* 13. 12. (5) *Matth.* 27. 54. *Luc.* 23. 47.
(6) *Act.* 1. 2. *&* 13. (7) *Acto.* 3. 15. (8) *Acto.* 15. 8.

mus, similes vobis homines, annunciantes vobis converti ab his vanis ad Deum vivum, qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, &c. Et *quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluvias, & tempora fructifera*, &c. Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, quemadmodum hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maxime consentaneum, ut Theologus de divinis quoque disserens, hujusmodi etiam naturalium rerum testimoniis utatur. Nam & Act. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quod cœli & terræ sit dominus, & det ipse omnibus vitam & inspirationem & omnia. Probat item, Deum non esse longe ab unoquoque nostrum, quoniam in ipso vivimus, movemur, & sumus. Ac Propheta Psal. 138. ostendit Deum cognoscere nos & intima nostra, qui formavit nos, & posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes & Ps. 93. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod ante ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici invitarique ad fidem, sin vero fideles, confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quod si indociles sunt & repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim & seniores *videntes Petri constantiam & Joannis* (1), *comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere*. Cæcus quoque ille apud Joannem Judæos Christo adversos naturæ ratione eludit inquiens (2): *In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos*. Dominus item Matt. 12. eos, qui calumniabantur, quod in sabbato curasset ægrotum, naturali & ratione & exemplo refellit; & Matt. 22. Sadducæos refutat duobus principiis positis. Quorum unum erat Exodi testimonium illud, (3) *Ego sum Deus Abraam, Isaac, & Jacob*: quo posito, & adversariorum consensu approbato, alterum Christus e ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci, & Jacobi animas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contra fidei adversarios multum valent. Nec sunt arma Saulis, quæ pugilem Christi magis gravent, quam juvent, ut quidam inepte per allegoriam argumentantur: sed si allegoriis agendum est, sunt potius gladius Goliat, quem cum ipsi e manibus extorseris, suo illum gladio jugulas. Sed ajunt: Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio vero dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor: credo, confirmor. Repugno: confundor. Ratione non domina, sed administra, syllogismo non præsidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cum reliquorum Apostolorum, tum vero maxime Pauli epistolas & adversarios concidere, & fidei domesticos instruere non scripturarum modo testimoniis, verum etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc disserendi morem a Christo Domino profectum, ab Apostolis repetitum, a Sanctis auctoribus confirmatum, Theologis non solum utiliter, sed etiam necessario usurpari.

CAPUT VII.

Extrema quorundam Theologorum vitia in usu Philosophiæ castigantur.

IN hoc tamen disciplinarum genere Theologiæ professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Qua in re etiam in Theologia multa peccantur, ut isti, qui Divi Thomæ Scotique opiniones vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris & focis. Quamvis autem qui nihil certo comprehendi posse existimarunt, multa illi absurde dixerint, hoc præclare tamen, debere sapientem ea, quæ sibi probabilia videntur, sequi, quæ contra, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ a sapientia dissidet plurimum. Sed hoc vitium effugere qui volet, non satis est, si ad res considerandas adhibeat & tempus & diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, a doctissimis quibusque interroganda adhibeat & curam, & modestiam. Qui vero in Academiis Christiani orbis insignibus literas discunt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & juvenum exercitatissimorum quotidiana conflictatione vexati, vitium hujusmodi vitare facilius possunt. Præclare autem cum eo agetur, cui præceptor contigerit & eruditus & pius; qui cum certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinatis, utiles & necessarias seligat, doceatque discipulos esse quandam doctam, ut ita dicam, ignorantiam, sapientiusque esse, quædam nescire, quam scire. Alterum enim est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam e nostris peccasse video; ut eas quoque quæstiones latissime persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere; qui nec quicquam nisi opportunis & loco & tempore tractavere, nec quæstiones ullas persecuti sunt, quæ juvenum ingenia obtruerent, non juvarent. Nostri autem Theologi, importunis vel locis, lon-

O

(1) *Act.* 4. 13. (2) *Joan.* 9. 30. (3) *Exod.* 3. 6.

Digitized by Google

longa de his oratione differunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio individuationis, (sic enim inscribunt) de distinctione quantitatis a re quanta, de maximo & minimo, de infinito, de intensione & remissione, de proportionibus & gradibus, deque aliis hujusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec essem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis & diligentiæ adhibuissem, animo vel informare non poteram? Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui hæc tractarunt. Quid vero illas nunc quæstiones referamus? num Deus materiam possit facere sine forma, num plures angelos ejusdem speciei condere, num continuum in omnes suas partes dividere, num relationem a subjecto separare, aliasque multo vaniores, quas scribere hic nec libet, nec decet, ne qui in hunc forte locum inciderunt, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modo, ut inquit ille, jure laudabitur, verum id ut fiat, erit etiam summopere necessarium, si Theologi perfecti pleneque sapientes esse volumus. Prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet, ut si adamarit captivam mulierem, id est, sapientiam sæcularem, decalvet eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet. Multos enim tunc fœtus captiva dabit, & de Moabitide efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

Quæ sit hujus loci firmitas in Theologica disciplina.

QUibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in Theologia firmus, an potius infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cum naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quas Dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certo evidenterque conficiunt. Incertæ vero, quæ licet probabiles sint, conjecturis tamen huc atque illuc trahuntur; nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: *Non longe est Deus ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, sumus*, Act. 17. illud item, *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Psalm. 93. Atque illud etiam, *Edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua*. Lucæ 10. & 1. Corint. 9. Probabile argumentum hoc est, quo Petrus Act. 2. utitur: *Non enim ebrii sunt hi, cum sit hora diei tertia*. Ita patet, naturæ argumentationes, quæ in usum Theologiæ veniunt, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse quæstionem, & nullo loco veritatem fixam constantemque persistere, ii & in naturam ipsam, & in Deum impii sunt. Sapienter siquidem Apostolus, cum rationes a natura profectas manifestas esse dixisset, tum demum ad Deum eas auctorem revocavit. *Quod notum est Dei*, inquit (1), *manifestum est in illis. Deus enim manifestavit*. Num per angelos? Num per prophetas? Num per Apostolos? Minime id quidem: *Sed invisibilia Dei*, ait, *a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Conspicuæ igitur & certæ sunt quandoque naturæ rationes. *Vani namque sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex* (2). A magnitudine etiam speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Evidentes itaque sunt, atque adeo firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergo speculativæ disciplinæ quæ ex hujusmodi argumentationibus constantur & efficiuntur, errores sunt, inanesque fallaciæ. Quod Lutherus non stulte modo, verum impie etiam asseruit. Quod enim humana scientia atque sapientia omnis a Deo sit, non solum illo Apostoli testimonio, quod modo posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ a Clemente Alexandrino referuntur. Unum est illud (3), *Omnis sapientia a Domino Deo est*. Alterum illud (4), *Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia & intelligentia ad excogitandum quicquid fabrefieri potest*, &c. Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem, & primum sapientiæ cujusque principium referenda est. Ex quo, & multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam ajunt, eos non solum stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippe veritas est, & ab eo error est nullus. Qua ex re facile etiam intelligitur, cum Philosophiæ rationes a divina veritate sint sumptæ atque petitæ, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ, naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, a Deo est. Illa enim (5), *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem*. Et (6) *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ita non minus a Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quam si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modo stultum est, quod Aug. 4. de Trin. (7) docet,

(1) *Rom.* 1. 19. (2) *Sap.* 13. 1. (3) *Eccl.* 1. 1.
(4) *Exod.* 31. 2. (5) *Joan.* 1. 9. (6) *Psal.* 4. 7. (7) *Cap.* 6.

cet, verum etiam impium, quod hoc nos loco abunde docuimus. Qui quidem locus concludi jam poterat, nisi prius argumentis illis respondendum esset, quæ hæretici contra posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

CAPUT IX.

Satisfacit argumentis Capite secundo propositis.

REPON. AD I. PRincipio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dum faciunt, veteribus sunt injurii. Quid enim est aliud humanas scientias omnes a patribus condemnari, quam eos fuisse non modo imperitos verum etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones inquirit, similitudines comparat, & rebus visibilibus adjungit atque annectit invisibiles. Qua mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, haud sane intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia vero longum esset alia loca ex eisdem ipsis patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet nisi unum solum ex Augustino referre, in illo etiam ipso libro contra Felicem Manichæum, cujus testimonium nobis isti vel maxime objiciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset; qui auderent auctoritatem ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco & gradu commendat, inquiens, *Fidei imperator clementissimus, & per conventus celeberrimos populorum, atque gentium, sedesque ipsas Apostolorum arce auctoritatis munivit ecclesiam, & per pauciores pie doctos copiosissimis apparatibus etiam invictissima rationis armavit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis jam in tuto positis fortissima ratione pugnetur.* Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cum enim apud illum ratio cum auctoritate confertur, jacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquam ille tamen has duas argumentandi virtutes ita sejungit, quasi possit quisquam, qui non idem simul & ratione & auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippe armat fide, doctum etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas, naturalesve earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos, qui cum in unitate catholica non sint, & Christiano tamen nomine glorientur, audent imperitos quasi ratione traducere: quia jacere se abjectissime sentiunt, si eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur, ut ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui Philosophiam Evangeliis præferunt, quibus Averroes Paullus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Plato non divinus, sed Deus, cujusmodi nos ipsi præsertim in Italia vidimus multos, qui scriptura sacra neglecta, ad horum Philosophorum doctrinas tanquam ad Syrenum scopulos adhærebant, postque galeros etiam & infulas non Prophetas, non Apostolos, non Evangelistas, sed Cicerones, Platones, Aristoteles personabant. Eos quoque sacerdotes patres nostri reprehendunt, qui plus nimio philosophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus & gravissimis, & maxime necessariis oportebat esse districtos, eos philosophiæ studiis præpediri. Basilius certe ac Gregorius tredecim annis (1), ut litteris sacris totos se dederent, sapientiæ sæcularis libris omnibus valedixerunt. Testatur etiam de se in epistol. ad Galat. Hieronymus, annis quindecim nullum sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porro Alexandrinus (2) hujusmodi viris, qui in Ecclesia doctores perfecti & absoluti esse debent, Philosophiæ studia, causa solum relaxandi animi, in otio permittit, & quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, sapientia misit (3), admonuere patres, disciplinas, quas vocant liberales, Theologiæ subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illarum studiosum (4), ne ancillarum amatoriis delectatus, dominam, hoc est, veram sapientiam negligat; quin etiam curaturum, ut si Agar Ægyptia Abrahami, complexibus insolescit (5), ejiciatur foras atque exulet, nec finatur aut Ismael Isaaci simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere (6). Affligat ancillam domina & corrigat, habeat in manibus, utatur ea ut libitum fuerit. Si enim modesta, erit utilis: quæ, cum ei præter modum indulgetur, est etiam perniciosa. Fugax est enim vita nostra, & quod plus temporis studiis humanis impartimur, id divinis adimamus necesse est, quibus nos Christi religio consecravit. Qui doctrinis item liberalibus nimium vacant, ii fere errores imbibunt, qui vix elui possunt. Qua de re lege quoque cautum est in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione decima. Est etiam lex apud nostros sanctissima, quæ in hujusmodi disciplinis solum adolescentes, neque omnes, sed ingeniosos exercet; grandioribus autem natu, ingenioque tardiore studia hæc interdicit. Quod si legem perrumpunt quidem, aut in philosophia & dialectica plus temporis & curæ sumunt, quam æquum est, non propter istorum vitium est aut Philosophia speculativa, aut scholastica Theologia, quæ illam in usum suum vendicat, contumeliose vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiunt, quæ vulgi etiam sermone teruntur, *Nequid nimis, Modus omnibus in rebus est optimus*, & quod versibus

(1) *Lib.* 10. *hist. sua cap.* 8. *Ruffinus.* (2) *Lib.* 6. *Stro.*
(3) *Prov.* 9. 3. (4) *Clemens* 1. *Strom.* (5) *Genes.* 16. & 21.
(6) *Hieronym. serm. in Prophetis incultus aliquando non placuit.*

persecutus est Horatius, *Est modus in rebus, sunt certi denique fines*: cæteraque gravissime. Notum enim lectoribus carmen. Utrumque itaque vitium reprehendimus, & eorum, qui Aristotelis Platonisve libros diu noctuque versant, & eorum, ac multo etiam magis, qui cum omni rerum naturalium cognitione vacui sint, ubi primoribus, quod ajunt, labris sacras literas degustarint, tum se Theologos absolutissimos profitentur, tum Philosophiam quasi rebus Theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad sanctorum testimonia satis dixisse videmur.

Respon. ad 2. E sacris vero literis Ecclesiastis primum testimonium objicitur. Cujus tamen veram germanamque intelligentiam facile assequemur, si libri totius quasi scopum & mentem teneamus. Salomonis autem eo libro præcipuum institutum est, declarare, quisnam sit hominis ille finis, gratia cujus sit conditus, hoc est, quonam loco humana felicitas sita sit. Nam cætera, quæ Ecclesiastes ea concione differit, huc demum pertinent & revolvuntur omnia. Ponit igitur a principio statim generale pronunciatum illud, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quo significat, nulla hujus sæculi bona ea esse, quæ finem homini suum exhibere possint, veramque illi præstare felicitatem. Hoc enim sensu res omnes vanas Sapiens vocat. Nec absurde id quidem. Vanum namque id definiri solet (1), quod fine caret, seu ad finem, qui quæritur, otiosum est. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, ut quibus quietem homo si quærat, non inveniat: felicitatem si expectet, frustra expectet: finem suum si persequi ac tenere cupiat, vanus fiat. Themate igitur in hunc sensum ab initio concionis posito, quo universa hujus mundi bona Salomon complexus est, tum deinde sigillatim omnia persequitur, ostenditque non in sapientia, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem esse locandam. Monstrat autem primo capite, per humanas disciplinas hominem non beari. Id quam apte & divine probet, non est hujus loci exponere. Tantum sunt lectores admonendi, ut ne Aristotelis vario versentur errore, qui in contemplatione rerum supremarum summum hominis bonum collocavit (2). Qui si loqueretur de mentibus corpore solutis, & vitæ futuræ felicitatem quæreret, nobis id est Divi Thomæ familiæ, aliquid profecto diceret. Sed cum de immortalitate animi tum hoc, tum illud, nec idem dicat semper, quidque potissimum sentiat, difficile sit intelligere, de altera profecto vita, quam vel non habebat exploratam, vel penitus ignorabat, ecquid dicturus erat homo aut impius, aut certe varius & anceps, sensuumque præsidio destitutus, quibus ille administris in judicio rerum omnium utebatur? De felicitate igitur præsentis vitæ loquitur. Hinc enim in Ethicis & Politicis opes, divitias, amicos, salutem, cæteraque hujusmodi caduca etiam & temporaria bona, quasi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bona fort. sine exterioribus bonis, quorum fortuna, ut ait, est domina, negat aliquem felicem esse. Quam ob rem de judicio Aristotelis dubitari non potest: recte ne autem dixerit an secus, de eo fortasse dubitari potest. Verum qui Ecclesiastis hoc primum caput intellexerit, is jam sine dubio poterit Aristotelis errorem facile deprehendere. Nam cujusmodi felicitatem habebit superna illa ac supercœlestia contemplando, animus tanta mole corporis non onustus, sed obrutus? (*) *Cogitationes*, inquit Sapiens (3), *mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt; & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore: quæ autem in cœlis sunt quis investigabit?* (**) Ecclesiastes quoque primo, *Cunctæ*, ait, *res difficiles: non potest eas homo explicare sermone*. Miranda sane, & digna Salomone sententia, quæ declarat id, quod Aristoteles quoque ipse severe atque prudenter dixit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissimæ sunt caligare, quam noctuæ oculos ad fulgorem solis. Quo magis Aristotelis consilium nonnulli, ac recte illi quidem, admirantur, quod cum non ignoraret, quam infirmæ essent ingenii nostri vires, memoria angusta, fluxa, infidelis; acumen retusum, impeditum, debile; segnis diligentia & tarda: in eo constituerit felicitatem, quod adeo in hac vita tenue est & exiguum, adeo obscurum & imperfectum, adeo infirmum & instabile, adeo non per se idoneum ad beandum, adeo denique paucorum hominum, ut nihil propemodum habere videatur ex his, quæ veræ felicitatis definitio continet. Qualis enim felicitas est, quæ frequentissime intercipitur, & rebus abjectissimis cedit? quæ non est commune bonum humani generis, sed quod paucissimi consequi ac tenere possint?

ad

(1) 2. *Physic. Arist.* (2) 10. *Eth. lib.* (*) *Hier. in c. Eccl.* 10. *Lege*, inquit, *Plat. Arist. revolve versutias: Zenonem & Carneadem diligentius intuere, & probabis verum esse, quod dicitur*, Labor stultorum affliget eos. *Veritatem illi quidem omni studio quæsierunt: sed quia non habuerunt ducem, & prævium itineris, & humanis sensibus rati sunt se comprehendere posse sapientiam, ad civitatem minime pervenerunt. De qua in Psalmo dicitur: Domine in civitate tua imaginem ipsorum dissipabis. Omnes enim umbras, & diversas imagines atque personas, quas sibi in variis dogmatibus induerunt, in urbe sua Dominus dissipabit.* (3) *Sap.* 9. 14. (**) *Eccle.* 7. Alta profunditas: quis inveniet eam? Lustravi universa animo meo, ut quærerem sapientiam, *&c. & post*, virum de mille *&c. & c.* 8. Apposui cor meum ut scirem, *&c. & post*, Et intellexi, quod omnium *&c. Eccl.* 1. Qui addit scientiam, addit & laborem; *Eccl.* 1. Non satiatur oculus visu, nec auris audit impletur. *&* 7. dixi, sapiens efficiar, & ipsa longius recessit a me.

ad quam si omnes homines, ut par est, ad finem suum conarentur, respublica omnis interiret? quæ aucta hominis requiem non angeat, sed laborem? quæ hominis desiderium non satiet, sed excitet? humana quippe mens, quandiu hic vivitur, rerum cognitione torqueri potest, satiari non potest. Maneat igitur, vitæ hujus felicitatem in primæ Philosophiæ usu, hoc est, in rerum immaterialium contemplatione non consistere, ut quam morbus tollere valeat, dolor intercidere, inopia interturbare. Nam si ad hanc Aristotelicam felicitatem necessarius est aliorum etiam bonorum quasi concentus, talem nobis felicem Aristoteles fingit, qualis ut arbitror, nemo unquam erit: & ut confirmare possum, nemo certe fuit. Quid quod ut idem Aristoteles in libro de bona fortuna tradit, *ubi plurimus intellectus, ibi minima fortuna, ubi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus?* Ecclesiastes cap. 9. *Vidi*, ait, *nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed esse tempus casumque in omnibus*. Qua igitur ratione fortunæ bona ad felicitatem necessaria esse dicemus, quæ casui subjecta insipienti, quam sapienti magis obveniunt? Quanto sapientius Salomon hominis finem, qualis in hac mortali vita quæri potest, in Dei timore & amore constituit! *Deum time*, inquit, *& mandata ejus serva, hoc est omnis homo*. Atque sententiæ huic reliqua omnis divina scriptura consentit, *Beatus vir*, ait, *qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis*. Et, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus*. Et, *Beati immaculati in via*, &c. Et apud Matthæum Dominus, *Beati*, inquit, *qui esuriunt & sitiunt justitiam*. Et, *Beati mundo corde*. Nimirum in præsenti sæculo aut hæc beatitudo est, aut nulla omnino est. Per hanc enim veram & perfectam felicitatem assequimur, per hanc etiam summe beato, hoc est, Deo maxime appropinquamus. Quemadmodum autem quo quidque est maxime calido propinquius ac similius, eo calidius est: ita quo quis Deo est in hac vita proximior, ac similior, eo beatior ac felicior erit. Paulus etiam Apostolos (1), non modo D. Thomas (2), dixit, dilectionem Dei in hac vita cognitioni scientiæque præstare. In dilectione itaque Dei hujus vitæ felicitas sita est, non in cognitione. Nec si rerum terrestrium atque cœlestium cognitio, quam naturales in homine disciplinæ pariunt, neminem facere felicem potest, statim est a Salomone damnata. Sed studium humanæ scientiæ occupationem vocat pessimam, quod molestissima sit. Malum enim in scripturis (3) interdum non pro culpa, sed pro pœna usurpatur. Idem quoque studium vanitatem nuncupat, quod nec homini finem suum præstat, & ad veram felicitatem consequendam otiosum est. Hoc vero testimonio si adversum liberales scientias abutimur, vituperemus simul opes, divitias, regna, artes, omnia denique, quæ sub sole fiunt. Nam eadem de his quoque Sapiens dixit. Illud quoniam stultissimum est, fateamur omnino ex verbis Ecclesiastis nihil contra disciplinas humanas confici posse.

RESPON. AD 3. Multo vero minus ex Proverbiis conficitur: nam verba illa plane de cæca voluptate intelliguntur (4), quam apud Ciceronem (5) Plato escam malorum appellat, quod ea videlicet homines capiantur, ut hamo pisces. Non est Philosophia meretrix illa vaga, & garrula, quietis impatiens, procax, blanda, adulatrix, præparata ad decipiendas animas, sed, si quid tale est, est illa Thamar, quæ causa prolis sedit in trivio, ad quam studiosus, & fidelis Judas declinavit, indeque genuit Phares & Zaram, qui in Evangeliis memorantur. Non sunt Musæ Sirenes, ut est apud Pythagoram: castæ sunt, non meretrices: veraces sunt, non fallaces. Qui Sirenum cantibus delectantur, hi sunt in vitio: qui Musas amant, in vitio non sunt. In epistola autem ad Colossenses, eodem Clemente auctore (6), non reprehendit Apostolus Philosophiam veram, hoc est, quæ de naturæ rebus vere sentit, sed Epicuream, quæ videlicet tollit providentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & præter res corporeas nihil esse credit. Hujusmodi ergo, aliasque similes Philosophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipsis auctoribus Philosophiæ nomine venditantur, cum nihil re vera minus sint, sed ignorantium hominum traditiones, quemadmodum eas vocat Apostolus (7). Vera autem, & naturalis Philosophia non hominum traditione, sed Dei revelatione habita est, ut supra ejusdem etiam Apostoli testimonio ostendimus. Cum vero eodem ipso capite scriptum sit, *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis*, mirum est, cur Lutherus, Philippus, & alii, quos, quoniam adhuc in Catholicis habentur, nolo hic nominatim cum hæreticis lacerare, eloquentiam, & omnem sublimem dicendi characterem non reprehenderint. Absurdum est enim, ut quibus verborum disciplinæ placent, his rerum cognitio displiceat. Sed periculosa curiositas (nam hoc dicit quidam) & nimia in definiendis rebus obscuris audacia e Philosophiæ studio sunt nobis natæ. Atque idem excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecans adjicit, se non in totum Philosophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale sit, & cujus hominis, quis non videt? Certe non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justi, non viri boni: sed versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Non nascuntur, mihi crede, e studio Philosophiæ vitia, sed ex errore, & igno-

O 3

(1) 1. *Cor.* 13. 2. (2) 2. 2. *q.* 3. *art.* 6. *ad* 1. *Nam quod Cajet. ait dilectionem Dei naturalem virtutem non esse, absurdum est.* (3) *Esai.* 45. 7. *Amos* 3. 6.
(4) *Cle.* 1. *stro.* (5) *In Cat. Major.* (6) 1. *&* 6. *lib. strom.* (7) *Colo.* 2. 8.

Digitized by Google

& ignorantia nascuntur. Quid enim Philosophiæ magis contrarium esse potest, quam aut vana, periculosaque sectari, aut quod non satis exploratum sit & cognitum, id sine ulla dubitatione definire? Quid vero sibi vult oratio illa, se non in totum philosophiam damnandam putare? Quam igitur partem philosophiæ damnat? An, ut Lutherus, eam, quæ contemplatur, & cernit? Explicet, atque excutiat intelligentiam suam, ut videat, quæ sit in ea species, forma, & notio philosophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoicam, aut Platonicam, aut Pythagoricam, aut Aristotelicam, philosophiam appellamus; sed, ut homines definiendi periti, si interpretari volumus, studium sapientiæ, si rem ipsam quærimus, rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque cœlestium scientiam. Quam non dico in totum, sed ne in partem quidem damnare, vel insignis stultitiæ est, vel malitiæ manifestæ. Augustinus porro libro primo de morib. Eccles. cathol. cap. 21. curiosam naturæ inquisitionem, & nimium quendam amorem terrenæ sapientiæ cavendum intelligit, non veram philosophiam, quæ est amor sapientiæ moderatus.

Respon. ad 4. Jam vero quod ex priore ad Corinthios epistola opponitur, nihil illud movere potest. Nam quod ait, *Perdam sapientiam sapientium*, id perinde est ac si dixisset, sapientiam sapientium obscurabo. Quomodo? Nempe illustrando mundum majori doctrinæ lumine, ad quam doctrina Philosophorum omnis nulla esse videatur; sicut etiam sol fulgore suo stellarum, lucernarumque lucem dicitur perdidisse. Prudentiam autem prudentium Deus reprobavit, quia non elegit, nisi quæ stulta sunt mundi, ut confunderet sapientes. In quem sensum fortes, & potentes reprobasse dicitur, quia infirmos, & ignobiles elegit Apostolos, ut Dei virtus magis in Evangelii prædicatione clareret (1). Quamquam Clemens primo libro & quinto Stromatum docet, non esse hic forte sermonem de vere sapientibus & prudentibus, sed de his, qui sibi sapientes & prudentes viderentur. Sicut non vocatur Evangelium stultitia, quod stultitia sit, sed quod ita hujus mundi sapientibus visa sit. Nam illud, *Scientia inflat*, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiam hic damnat Apostolus, quam opes, regna, pulchritudinem, vires, abstinentiam, virginitatemque damnaret is, qui hæc omnia inflare testaretur. Clemens vero Alexandrinus secundo Stromatum libro de illis hoc exponit, qui se sapientes existimant, cum tamen superbi sint, nihil re vera scientes, sed languentes circa quæstiones (2). Quæ intelligentia ex eo probabilior efficitur, quod statim Apostolus subdit: *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire*. Non itaque vera scientia inflat, sed quæ videtur esse, nec est tamen, ea inflat. At septimo Stromatum libro, nove exponit inflare, pro eo, quod est, facere ut magnifice sentiant, qui eam habuerint. Refert vero in hoc illud Ecclesiastici quarto capite, ἡ σοφία υἱοὺς ἑαυτῆς ἀνύψωσε, id est, *sapientia filios suos inflavit*: sic enim vertit interpres. Quod alii, *exaltavit*, Hieronymus vero, *vitam inspiravit*, Verbum autem ἀνυψῶ, elevare, & tollere est. At vero illi testimonio ex priore ad Tim. cap. 6. Divus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum 1. cap. respondet in hæc verba: *Quæritur, quare ad id, quod Apostolus ait, Secundum fidem electorum Dei, & cognitionem veritatis junxerit, quæ juxta pietatem est, utrumnam sit aliqua veritas, quæ non in pietate sit posita, & nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est. Est plane veritas, quæ non habet pietatem, ut si quis Grammaticam artem noverit, vel Dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, & inter falsa & vera dijudicet. Geometria quoque, & Arithmetica, & Musica habent in sua scientia veritatem, sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, & intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare. Absque pietate vero notitia veritatis delectat ad præsens: sed æternitatem non habet præmicrum*. Hactenus Hieronymus. Sanos ergo sermones vocat Apostolus eos, qui salutem animæ præstant, pios vero, qui pios & religiosos homines faciunt. Hæc humana scientia non exhibet: sed non proinde est Theologo inutilis.

Respon. ad 5. At Apostoli non fuerunt humanis literis eruditi. Fateor. Christus non docuit eos Geometriam, Astrologiam, Physicam. Et hoc item fateor. Spiritus Sanctus docuit eos omnem veritatem, nec Philosophiam, Arithmeticam, aut Geographiam docuit. Verum est & id quidem. Christus nobis & Apostoli non Dialecticam artem, sed nudam scientiam, quæ fide ac bonis operibus custoditur, tradiderunt (3). Non repugno. Non igitur sunt disciplinæ istæ Christiano doctori utiles. Id vero est, quod ego constantissime pernego. Apostolis liquidem, ut ait Clemens (4), Spiritus Sanctus omnia plene suggerebat, quæ erant & ad scripturam sacram intelligendam, & ad docendum cujusvis generis homines necessaria. Nos autem, qui Spiritus hoc peculiare donum non habemus, si humanarum simus literarum rudes & ignari, nec divinas percipere sane possumus, nec perfecti esse in Ecclesia doctores. Christus etiam & Apostoli non docuerunt nos humanas disciplinas, ut fides nostra non esset in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Docere etiam nihil voluerunt, nisi quod esset

(1) *Id sentit Hieron. in. Es. c. 29. Quin tradit ibi, non de quibusque propheticum esse sermonem, sed de sapientibus & magistris Judæorum, quos in adventu Christi Dei judicio excæcatos constat*. Peribit, *ait*, sapientia a sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.

(2) 1. *Tim*. 6. (3) *Socr. lib*. 1. *hist. Eccles. cap*. 8. (4) 1. *Strom*.

ſet ad ſalutem neceſſarium. Alioqui, ſi exemplum placet, ignoremus Grammaticam, quoniam Apoſtoli Grammatici non ſuere. Simus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apoſtoli. Nihil conſulto, ac cogitato meditatum, & præparatum inferamus, quod Apoſtoli hæreticis, Philoſophis, Tyranniſque evincendis repente, atque ex tempore ſapientiſſime loquebantur. Quomodo autem docti ſint omnem veritatem, Auguſtinus in Joannem declaravit. Sunt autem ſine dubio humanæ quædam veritates, quas tametſi Apoſtoli non ſunt edocti, nos tamen utiliter addiſcimus.

Quod enim diſciplinis humanis ſubjecta ſit veritas, quam tractent, & in qua verſentur, adeo eſt manifeſtum, ut ſtultum ſit & me probare velle, & alios negare. Quo vero tempore, quo loco, quocum hominum genere diſciplinis humanis Theologo ſit utendum, nam & hoc in argumento quæritur, alio libro ſumus fuſe, ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas prætermittimus, quarum ratio & major eſt, & in aliud tempus differenda (1).

Respon. ad 6. Tantum ergo poſtremum illud argumentum reſtat, cui reſpondere debeamus. Id quod argute Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro facit, inquiens: *Non per ablationem Philoſophiæ perimitur veritas, ſed ad eam cooperatrix, & adjutrix invenitur: ſicut primus & ſecundus gradus ei, qui aſcendit in cœnaculum, & Grammaticus ei, qui eſt philoſophaturus. Nam & viſus, & auditus confert ad veritatem, mens autem eſt, quæ eam appoſita & naturaliter cognoſcit. Perſpicuitas etiam opem fert ad tradendam veritatem: & Dialectica, ne proſternamur ab hæreſibus. Et eſt quidem per ſe perfecta Servatoris doctrina, & nullius indiga; cum ſit Dei virtus, & ſapientia. Accedens autem philoſophia non veritatem facit potentiorem, ſed debilem adverſus eam efficit ſophiſticam argumentationem, & propulſans doloſas adverſus veritatem inſidias, vineæ eſt ſepes, & vallum. Et quæ eſt quidem ex fide veritas, tanquam panis neceſſaria eſt ad vivendum. Quæ autem præcedit diſciplina, eſt obſonio ſimilis, & bellariis. Deſinente cœna, ſuavis eſt placentula, ut ait Pindarus Thebanus.* Hactenus Clemens (2). Hactenus etiam nos de octavo loco dixerimus. Ac ſi quæ ſunt forte reliqua, ea in nono, qui ſtatim ſequitur, differentur.

(1) *Lib. poſtr.* (2) *Socr. etiam vid. l. 3. Eccl. hiſt. c. 16.*

Finis Libri Noni.

D E P H I L O S O P H O R U M

Naturam ducem ſequentium

A U C T O R I T A T E,

Quæ nono loco poſita eſt.

L I B E R D E C I M U S.

C A P U T I.

Hujus loci pertractandi neceſſitatem exponit.

Quemadmodum argumenta Theologo ducerentur a Philoſophia, atque ab omni omnino ratione naturæ, ſatis explicatum arbitror loco ſuperiore. Sequitur, ut cætera perſequar, quæ pertinent ad Philoſophorum & hiſtoriæ humanæ auctoritatem. Hi namque ſoli duo reſtant ex locis, qui ſunt in initio propoſiti: de quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac judicio meo dixero. Quamvis enim libri noſtri non modo in ſcholaſtica pugna, & concertatione verſentur, ſed multa etiam alia contineant iis utiliſſima, qui interiores ſcrutantur, & reconditas literas: tamen interdum vereor, ne quibuſdam bonis viris ſcholæ nomen ſit inviſum, mirenturque, in ea illuſtranda tantum me operæ & temporis ponere. Ego autem, quandiu res ſcholaſtica per eos gerebatur, qui juventutem ad ſcholæ Theologiam incitare ſunt ſoliti, meas curas, cogitationeſque omnes in id conferebam, ut me quavis via, & ratione a ſcholaſticis conflictationibus liberarem. Non enim exiſtimabam, meam operam ſcholæ Theologis quoquo modo neceſſariam. Cum autem Academia viros illos ſummos amiſerit, & quidam ex reliquis, qui hujus rei tuendæ ſocii eſſe deberent, ſtudia hæc vel tanquam arida, contentioſaque dimiſerint, vel certe ut laborioſa, & moleſta declinaverint, Lutherani vero quaſi noxia quoque reprehenderint, indignum judicavi illi me otio dare, quod multis ante mihi, magniſque deſideriis optaram. Itaque in his ſtudiis ab initio verſatus ætatis, exiſtimavi honeſtiſſime me Chriſtianæ Reipublicæ inſervire poſſe, ſi animum in ſchola meum vel repugnantem continerem. Cui cum multum adoleſcens, diſcendi cauſa, temporis tribuiſſem, poſteaquam Theologiam publice profiteri cœpi, meque ipſum diſcipulis tradidi, tempus fere totum conſumebatur in docendo, ſcribendi otium non erat. Suſtinebam enim magnum onus, non di-

Digitized by Google

scipulos modo quotidianis & lectionibus, & disputationibus instruendi, verum etiam de multis & verbo, & scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertim magnas, eodem simul tempore non modo agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solum egregie docto, sed nullis aliis negotiis præpedito, omnem omnino spem sæpius abjecimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum conviciis evicti, tuo vero jussu potius, Pater optime, cujus studiis, præsertim in re tam justa, cum difficile est, tum ne æquum quidem obsistere, subcisivis, ut ajunt, horis, opus hoc informare decrevimus, ut si quo forte casu nequeamus absolvere, certe instituisse videamur. Eo vero me minus instituti mei pœnitet, quod facile sentio, ut nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profecto sumus, ut ea his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Sed jam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquando cœperit, ad hæc revocetur oratio.

CAPUT II.

Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.

1. Arg. Fuisse olim in Ecclesia nonnullos, qui Philosophorum auctoritatem a schola Christiana rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hanc illos persuasionem induisse, quod Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot ante se venissent, fures fuisse & latrones: nec audisse eos oves. Fures autem vocatos ajunt, quod fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticen quandam furandi artem ipse quoque Aristoteles dixit.

2. Arg. Et Justinus, cum docuisset Philosophos similes esse latronibus, & tanquam deceptores redarguisset, per insidias Crescentis Philosophi interemptus est, ut Eusebius scribit lib. 4. Ecclesiast. hist. c. 16. Non sunt igitur Philosophi audiendi, præsertim cum nostræ semper doctrinæ repugnarint. Nam ut Ruffinus lib. 1. Ecclesiast. histor. c. 2. refert, Ario favebant viri in quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei adversi. Atque Epiphanius lib. 2. adversum hæreses, cap. 69. eo nomine taxat Arianos, quod fuerint novi Aristotelici, & ab hoc Philosopho veneni jaculationes sibi ipsis affricuerint, relictaque Domini mansuetudine, Aristotelem induerint. Ita nec spiritus domum in se habere digni facti sunt. Et Hieron. adversum Luciferian. Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotelis fonte mutuati.

3. Arg. Paulus denique ait, Philosophos dicentes se esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobum sensum. Eorum igitur auctoritas nullius apud nos momenti esse debebit. His, & similibus argumentis vetustus error ille nitebatur. Quem tamen jam diu sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus suscitare conatus est, damnareque subinde cum scholasticos cæteros, tum magis D. Thom. quasi *auctor fuerit regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ*: sic enim loquitur contra Latomum. Videlicet Domitiani exemplo philosophos non urbe solum, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid Fides Catholica, ratioque sana teneat, breviter, & sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

Qui Philosophi sint Theologis utiles.

Philosophorum auctoritas eorum, qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, & latentia cognita facere, ut Augustinus ad Dioscorum (1) vere, & sapienter scripsit. *Quid enim nobis est*, ait, *propter defensionem Christianæ religionis, quærere quid senserint Anaximenes, Democritus, Epicurus, Parmenides, & Melissus, aliique similes hujus farinæ philosophi, quorum doctrina erroribus naturæ rationi contrariis plena fuit?* Non itaque omnes Philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonem (2) Socrates, *Sunt*, inquit, *in mysteriis multi quidem, qui gestant ferulam, pauci vero Bacchi*. Magnifica vero vox, & magno viro, ac sapiente digna, qua docemur, multos utique barba, & pallio tenus, sed paucos re vera fuisse Philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim & effecta, morum ac vitæ normam via & ratione investigarunt, magnaque ex parte consecuti sunt, Theologis esse utiles, hac nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi Philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quod auctores obscuros, intellectuque difficiles perdiscere nec volunt, nec vero possunt. Etenim optimi cujusque Philosophi commentaria, præsertimque Aristotelis discipulum non modo ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti vero cum parum ingenio valent, tum in laboribus e vita etiam Christiana pellendis occupati & sunt & fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse vident, id & horrent ipsi, & ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus non intelligo, cum in secundo paschali libro Origenem carpit, quod Philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque ita ex malo exordio in fabulas & deliramenta processerit, ac Theologicum dogma ludum & jocum fecerit. Quanto illud apud Porphyrium, quanquam ab impio Philosopho dictum est, verius tamen & luculentius

(1) *Epist.* 56. (2) *In Phædro.*

lentius dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad Christianum dogma locupletandum convertisse. Sed hæc forte obscura sunt, cum lente argumentis nullis appositis explicantur. Factis primum illustranda sunt summorum virorum hæc, deinde patrum nostrorum testimoniis, tum rationibus apertissimis illis quidem, sed quam paucissimis. Cum enim in hujusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, vereat equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex Ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdum argumenta ducta a ratione perstringimus, & veritatem, quam sequimur, majorum potissimum anctoritate suademus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera decem, e quibus argumenta ratiocinationesque manarent, splendidissimum videri, quod in veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur & institutis Ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum: illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorum vero oratio tota mox erat ejicienda. Est enim inimica Ecclesiasticæ regulæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc alias; nunc quod instat agamus. Porro olim Ecclesiæ Doctores summi fuere, qui iidem fuere philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim, cum habebantur, Ecclesiasticæ scholæ præfici solere, Eusebius libro 5. Eccles. hist. cap. 10. scribit his verbis: *Consuetudo antiquitus tradita servabatur, ut divinarum scripturarum doctores in schola Ecclesiastica habeantur viri duntaxat scientia, & eruditione probatissimi. Hujus officii auctor & dux tunc satis illustris habebatur Panthænus, qui in Philosophis Stoicis prius nobiliter floruisset.* Tradit quoque Origenes apud Eusebium, lib. 6. capite 15. non solum Panthæno, sed ab Heracla, aliisque plerisque doctoribus Apostolicis Philosophorum libros legi solitos. Quod si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis utuntur, non eorum modo, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de natura scripserunt, verendum nobis est, ne in causa parum dubia testibus utamur minime necessariis. Legant isti omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est; atque in his vel solis videre poterunt, & quanta fuerit majorum nostrorum in perlegendis philosophis diligentia, & quantus sit Philosophorum explicandis sacris literis usus. Vide autem etiam Hieronym. in 17. cap. Hierem. & lib. 2. adversus Jovinian. Ubi etiam cum hæretico differens, variis philosophorum testimoniis utitur: multisque philosophorum commentariis, rerum naturalium exemplis editis, plane docet, quantum horum auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sed de hac re paulo post. Nunc id, quod erat institutum, persequamur. Sane ut reliquos prætercam, quos stare a nobis adversarii nostri non dubitant, Epiphanius certe ipse, quem nobis objiciunt, Philosophorum auctoritatem haud semel usurpat: Docturus enim hæresi 51. quanam ratione essent hæretici fugiendi, *Ajunt*, inquit, *hi*, *qui hæc in consuetudine habuerunt. odore Dictamni, Styracis, Libanotidis, Abrotoni, Bituminis, Thymiamatis, Lapidis Gagatæ, aut cornu cervi fugari reptilia, & venenum jaculantia.* Item hæresi 78. cum multis argumentis suasisset, Beatam Virginem post partum virginitatem conservasse, subdit: *Si vero etiam ab alia quadam speculatione ipsas res accipere convenit, attingemus quoque rationum natura cognationes. Ajunt leænam non parere præterquam semel & unam* (1), Cumque subjecisset causam, quam ejus rei Philosophi naturales redderent, colligit Beatam virginem, quæ Leonem peperit de tribu Juda, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius & Christianos instruens, & cum hæreticis de fide certans, Philosophorum testimonia refert. Quin etiam Paulus non solum cum ethnicis persuadet, sed etiam cum fideles instituit, Poetarum & Philosophorum testimonia referre solet, exque iis argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati Astronomi Phænomenis usurpat illud, *Ipsius enim & genus sumus:* ad Corinthios vero ex Euripidis Poetæ tragœdiis illud (2), *Corrumpunt bonos mores colloquia prava:* ad Titum autem ex oraculis Epimenidis Philosophi illud, *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*. Ac subjicit hic protinus, *Testimonium hoc verum est*. Si igitur quæ dicit Apostolus, ea Philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modo aliorum sanctorum exemplo facere nos idem & possumus & debemus.

Alter erat locus, a patrum testimoniis ostendere Theologis Philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cum testentur hoc plerique quidem non obscure, sed apertissime Augustin. lib. de doctrina Christiana 2. cap. 40. Socrates lib. 3. histor. Eccles. cap. 16. Num locupletiores quæris auctores? Citarem alios, nisi alio nostra festinaret oratio. Certe Hieronymus in epistol. ad oratorem magnum non testatur hoc modo, sed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam plane, & faciam brevius, quam res tanta fieri possit.

Multa a Philosophis prudenter fuisse & graviter disputata, multa etiam breviter, & commode dicta, multa denique ingeniose & luculenter exposita, qui negaverint, ii non sunt verbis & ratione, sed vinculis & carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut quæ viri graves, ingeniosi, eruditi acute diligenter-

(1) *Vid. Arist. 6. animal. & Gell. l.* 13. *c.* 7. *& Herodo. l.* 3. (2) *Hoc Hieronym. & ad Titum* 3. *& ad Ephes.* 5. *Menandro tribuit; Clemens vero Alex. Euripidi.*

Digitized by Google

terque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, fierique studeant illorum & scientia, & prudentia docti; necesse est, Philosophorum doctrinam non juvenibus solum, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquando commercium cum humana sapientia & prudentia futurum est. Quod si ita est, idque nos superiore loco satis ostendimus, Theologos ad res multas hujusmodi commercium habituros; nimirum quoad poterunt & licebit, ab eorum latere non discedent, qui recte de moribus & natura sentiunt. Idque ipsum si ita est, Philosophorum certe libris Theologi dare operam debent: non enim alios hodie reperient, qui de rebus hujusmodi aptius & sapientius philosophentur. Verum autem primum, verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, omnia esse sacris literis prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportona & necessaria. Quorum error, quoniam abunde ex iis, quæ supra diximus, (1) exploditur, non est hic pluribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quam aut in scriptura sacra liberales omnes disciplinas traditas credere, aut hujusmodi disciplinis existimare hominis rationem non bene & utiliter institui? Quod si philosophia Theologo utilis & bona est, eam autem nisi philosophorum libris adjutus consequi non potest, non utique sunt ei philosophi negligendi. Cum autem herbarum, lapidum, animantium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium cœlestiumque cognitio sacris literis intelligendis sit magnopere necessaria, quemadmodum August. 2. de doctrina Christiana lib. docet, nosque etiam sumus idem in 13. hujus operis libro susius demonstraturi; insanus profecto erit, qui in harum rerum cognitione paranda eos auctores neglexerit, qui & summo ingenio, & magna pervestigatione, & multi temporis experimentis in his cognoscendis elaborarunt. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin Philosophi plurimum Theologis prosint, illud, de quo dubitari a doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta e philosophorum auctoritate petita, certa ne, an potius incerta sint.

CAPUT IV.

Quam habeat in re theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.

PHilosophorum omnium una eademque consensio certam fidem facit Philosophici dogmatis. Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantum apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut inde non nisi temere discedi soleat, id in Philosophia, ac multo etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant unquam quos sequantur. *Bene*, inquit Aristoteles libro secundo de cælo, *sese habet quemque sibi persuadere, veteres, & majorum maxime nostrorum sententias veras esse.* Atque si in omni disciplina, & arte oportet addiscentem credere, ut & Aristoteles idem prudenter admonuit (2), & Theodoretus magna exemplorum vi ostendit, & patefecit, in Philosophia certe perdiscenda scientiæ hujus professoribus, in eandem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta vero arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus chori Philosophis, unum idem concinentibus dissentire, quorum scripta & magna cura, studioque elaborata, & posterorum non examinatione modo expensa, verum etiam consensione probata sunt: sed contra sui temporis homines doctos dicere, & singularia placita communibus anteponere? Nemo id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnare: major enim pars eo deferri solet, quo a natura ipsa deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum Theologicis Institutis ad ea conjectanda, quæ in natura dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, &, si morum quæstio est, usu peritos: & quid his de unoquolibet quæstionis genere placeat, exquirere. Quod si pictores, & ii, qui signa fabricantur, & veri etiam Poetæ, suum quisque opus a vulgo etiam considerari vult, ut si quid reprehensum sit a pluribus, corrigatur, quanto magis Theologo prudenti non vulgi, sed sapientum Philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ mutandæ & corrigendæ sunt, licet illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum Philosophorum modo, sed virorum quoque optimorum, nulla etiam causa reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles docte, ut omnia fere, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum recte judicat, infectum non item: sic vir bonus & justus bonum a malo, rectumque a pravo egregie discernit, contra autem omnis affectus animi perturbati tollit judicium veri, idque adulterat. Adeo illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam judicium proferet. Atque ipse idem Aristoteles (3) plane testatur, non minus eorum, qui sunt experti, & seniorum, prudentiumque sententiis, quam ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculum enim, ait, per experientiam, habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, & ab iis perinde atque a natura acti recte discernunt. Quamobrem sancte, ac prudenter Innocentius, (4) in morum judiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissime quoque Plato in Timæo. *Fieri*, inquit, *non potest, ut deorum filiis fides non habeatur*, etiam

(1) *lib. 8. & 19.* (2) *1. li. de cur. Greg. affe.* (3) *6. Eth. c. 11.*
(4) *d. 20. c. de quibus.*

Digitized by Google

tiam si absque probabilibus, & necessariis dicant demonstrationibus. Et Ecclesiasticus (1), *Cor*, ait, *boni consilii statue tecum*. *Anima* enim *viri sancti enunciat aliquando vera, melius quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum*. Quæ causa mihi semper fuit, pater sanctissime, atque optime, ut in rebus hujusmodi gravissimum judicium tuum non minus expectarem, quam alterius cujusque eruditissimi Philosophi, atque Theologi. Intelligebam enim, virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam Dialectico syllogismo interveniente, id quod rectum esset, secuturas, declinaturasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatis, sed de prudentiæ judiciis potissimum intellectam vellm. Judicia quippe prudentiæ, mutatis moribus, permutantur, scientiæ vero decreta non item. Ab his autem longe dissentio, qui decernendis conscientiæ causibus (sic enim vocant) relictis doctissimis Philosophis, ac Theologis, spirituales nescio quos homines consulunt, qui *visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini* (2). Multa quoque perfectione, exercitationeque virtutum opus est, quemadmodum ait in 4. cap. Joannis Origenes, ut bona & mala, vera & falsa dijudicare possimus. Rari autem illi sunt, qui quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni & mali. Sed hæc hactenus. Nunc eo redeamus, unde huc digressi sumus. Constitutum est igitur, Philosophorum judicium, eorum scilicet, qui magna doctrina excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerarii.

Omnino si quicquam est probabile, nihil est profecto magis, quam naturæ principem naturalis disciplinæ doctores aliquos mortalium generi providisse. Quis enim adeo esset insipiens, ut academiam unamquamlibet sine præceptoribus institueret? Certe, quoniam notus in Judæa Deus, quasi divinæ scientiæ Gymnasium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Christianos Evangelicæ doctrinæ academias esse voluit, Apostolos quoque, Prophetas, Evangelistas, Doctores dedit, qui eam in Christi repub. doctrinam profiterentur. Quapropter, cum universis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non sit verosimile, nullos hujusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam, si ab alia similitudine argumentari convenit, Clemens Alexan. (3) Philosophiam ait Græcis a Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quemadmodum ergo nec Judæorum, nec Christianorum testamenta, ita nec Græcorum testamentum quidem absque interprete dereliquit. Quocirca divinæ hic quoque procurationis erat, ut non omnes simul Philosophi aut in Dei cognitione, aut in morum & vitæ regula, aut etiam in rerum naturalium intelligentia, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæ res effecit, ut juxta Pauli sententiam Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamen excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satis, informatique essent, auctore naturæ optimo duce atque magistro. Id vero scripturæ etiam divinæ testantur. De Deo enim in Psalmo scriptum est (4). *Qui docet hominem scientiam*: & rursum in libro Job. (5) *Qui docet nos super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos*. Nimirum sicut quibusdam animantibus, qui tanquam principes, & duces reliquorum a natura dati sunt, concessi sunt quidam instinctus, quibus ad gregis quisque sui ducatum rectum utilemque ferantur, ab obliquo retrahantur & noxio: ita in hominum eorum mentibus, qui natura duces sunt cæterorum, inditas esse notiones credendum est, quibus in illa, quæ ad imperitorum & rudium populorum doctrinam spectant, inducantur. Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Atque Boetius magno vir ingenio, in primisque doctus, communes sapientum conceptiones (sic enim appellat) non minoris facit, quam si communes essent omnium hominum. Nosque ipsi 6. ac 7. loco, ad eandem quoque rationem ostendimus, communia doctorum ecclesiasticorum præjudicia non aliter esse accipienda, ac si omnium fidelium essent communes, conspirantesque sententiæ. Quamobrem id quidem non est dubium, quin verum & exploratum illud sit, de quo omnium philosophorum ratio consentit. Quomodo enim homines & ambitiosi honoris & gloriæ, & cæci fere aviditate carpendi, & plurimis sæculis maximisque locorum intervallis sejuncti, in unam sententiam convenirent, nisi in hanc quasi conspirationem naturæ impulsu quodam agerentur? Ex quo rursum intelligi perspicique licet, id quod paulo ante dictum est, Philosophos ab uno aliquo mortalium magistro excepisse ea, quæ populis ac gentibus universis communi consensione conscripserint. Verissima ergo sunt communia philosophorum placita, nec ab illis licet, si omnes ad unum idem sentiant, dissentire. At Hieronymus lib. 1. adversus Pelagianos, cum adversarius eam Philosophorum communem sententiam objecisset, qui unam habeat, eum omnes habere virtutes: respondet eam quidem Philosophorum fuisse sententiam, sed non Apostolorum, neque esse illi curæ, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Sane quis sit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludendis figura, ne longum faciam, hoc loco prætercam. Huic enim argumento facile respondetur, Hieronymum sententiam hanc eandem & veram consensisse, & Philosophorum auctoritate probasse: ut in Esa. cap. 16. Philophorum, ait, *sententia est, & Apostoli Jacobi, hærere sibi virtutes, ut cui una defue-*

(1) *Cap.* 37. 17. (2) *Hier.* 21. 16. (3) 6. *Strom.* (4) *Psal.* 93. 10. (5) *Job.* 35. 11.

Digitized by Google

defuerit, huic omnes desint. Et in 56. caput ejusdem Prophetæ, *Virtutes*, inquit, *invicem sequuntur, ita ut qui unam habuerit, omnes habeat, & qui una caruerit, cunctis careat*. In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei auctoritate philosophorum urgeri, quam tamen ipse idem aliis locis usurpat.

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis Auctoritas circumscribenda.

CUm vero de unius aut alterius Philosophi secta differitur, longe diversa quæstio est. Atque quo quisque doctior & gravior est, eo est illius quidem & probabilior auctoritas, & fide dignius testimonium. Sed nulli Theologus ita sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem putet discedendum. Non enim æquum est, ut apud Christi discipulos tantum Ethnici unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certe in quacunque arte plurimum, unum in illa excellentem auctorem legere, cui potissimum te addicas. Nullus tamen, & quamlibet eruditus, sentiendi tibi ac dissentiendi auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdum hallucinaretur. Enim vero quis primas inter Philosophos habeat, quisque proinde ille sit, cui præcipuam dare operam operæ pretium sit, variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ. Nam, ut alios prætereαm, in hujusmodi causa aliud D. Aug. videri solet, cui cave quenquam anteponas; nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque Theologo atque Philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles: sic fere res habent, ut id doctrinæ genus quisque maxime probet, cui a teneris annis maxime assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex altera parte, nullos esse omnium Christianæ magis doctrinæ concordes, quam Platonicos. Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus, ut Clemens Alexand. (1) auctor est. Imo vero, inquit Thom. Peripateticorum doctrina Christiano dogmati consentit plurimum. Clemens enim Alexand. lib. 5. Strom. etiam refert, Aristobulum multis libris probasse philosophiam Peripateticam ex lege Mosaica & aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententia quidem, & omnium pene gentium & multorum sæculorum usu probata est. Platonem enim jam inde a multis annis vix in angulis homines otiosi legunt: Arist. vero magno consensu orbis academiæ resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentiunt gentes, per antonomasiam philosophum, hoc est philosophorum primarium fuisse. Jure ergo illum amplectimur, cujus de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ita sunt Theologi scholastici assensi, ut in schola Theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ita eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plene eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristotel. abunde sat est, ut sit homo in Philosophiæ tribus omnino partibus eruditus. Sane, ne quis causetur, misero sæculo Aristotel. Theologis, Platonem autem meliore Ecclesiæ statu placuisse, sciat is, quicunque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cum ibi doctores Apostolici vigerent plurimum (2). Sed enim, ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contemnenda est sententia. Nam & iis concedendum est, qui Aristotelem amant, & iis forsitan, qui Platonis amici sunt. Quorum judicium in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentia, de rerum creatione, de finibus bonorum & malorum, deque alterius vitæ vel præmio vel pœnis, Platonem apertius constantiusque locutum asserant, difficile factu est non probare. Probanda vero magis est Divi Thomæ opinio, sed ita tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine qua probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, & recte placet, modo ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes fere solent. Qui vim contextui sæpe afferunt, atque Aristotelem cogunt, ut velit nolit pro fide catholica pronunciet. Periclitemur autem, si placet, & in iis quidem exemplis, in quibus errasse Aristotelem vulgus Theologorum fortasse non putat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, mentiumque prefinito numero differendum est: sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus, hæc autem quæstio in his commentariis, quos de anima scripsit, accuratissime est a Cajetano disputata. Verum hæc consideremus, quæ difficiliora sunt, & quæ Aristoteles vafre, verbisque de industria ad imponendum compositis, obscure videtur enuntiasse, ut si a doctis fortasse viris jure quandoque & vere reprehenderetur, haberet quo posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversus Aristotelem accusationem instituo, virum doctissimum, deque humanis literis omnibus bene meritum. Sed cum plerique ab illo nunc non aliter atque ob oraculo pendere videantur, secureque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab hujus Philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audivimus enim Italos esse quosdam, qui suis & Aristoteli & Averroi tantum temporis dant, quantum sacris litteris ii, qui maxime sacra doctrina delectantur; tantum vero fidei, quantum Apostolis & Evangelistis ii, qui maxime sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italia pestifera illa dogmata de mortalitate animi, & divina circa res humanas improvidentia, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter auditum

(1) 1. *Strom*. (2) *Euseb. l. 7. Eccl. hist. cap.* 32.

ditum habeo: cum homines Aristotelis inflati opinionibus turpiter sibi blandiuntur, & inde in maximo versantur errore. Sed hæc hactenus. Nunc ad propositum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contra scripturarum fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno & vigilia, quo loco negat Deum immittere somnia, redditque ejus rei causam, quod si Deus eorum esset auctor, sapientibus vel maxime, & his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bona fortuna, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni subtrahit, duobus argumentis persuasus: uno quod res secundæ pravis obveniant, quorum Deum habere curam non sit vero simile: altero, quod Deus potius dirigeret in effecta fortunæ homines sapientes, cum contra fere videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de cœlo, ubi quicquid genitum esset, id corruptibile asseruit: nec incorruptibile quicquam, quod non esset ingenitum. Posuerat vero ante omnia varias harum vocum significationes, ne res verbi ignorantia clauderetur. Ratus itaque se adversus Platonem bonam habere causam, certamque proinde sibi victoriam pollicitus, contra motem suum non obscure, sed quam fieri potuit aperte docuit, quidquid incorruptibile esset, id ingenitum esse ac perpetuum oportere, hoc est, nullo unquam modo incepisse. Sic enim vocem illam interpretatur. Qua ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptioni esset obnoxia, aut esset certe ingenita ac sempiterna.

Quartus locus est libro quinto, rursumque duodecimo Metaphys. quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum & optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcumque cœlestem, & divinam. Nam post hæc incipit inquirere, an illa substantia sempiterna una, an plures sint. Atque eodem lib. 12. consentit bene, antiquos tes illas præstantissimas deos appellasse. Ludit autem per amphiboliam: nunc enim mentem ipsam Deum vocat, nunc cœlum, cujus anima mens est, id quod libro etiam secundo de cœlo videre licet (1). Sed ne quis sit admiratus, quod cœlestes substantias animalia hic Aristoteles nuncupet: nam veterum more substantiam animatam sive anima sensitiva, seu intellectiva vocat animal. Itaque arbitratur Deum illum unum principem cæterorum, extremo cęlo affixum, per se movere ipsum, quomodo cæteræ mentes suos orbes movent, suntque Arist. ipsorum orbium animæ: ut & D. Tho. 2. con. gent. c. 70. admittit. Nec Aristo. aut 8. Physi. aut 12. Metaph. hominis intelligentiam ad aliud principium revocat, quam ad illam primam mentem, quæ vi sempiterna primum mobile ciet.

Quintus locus est eodem quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cœlorum motricibus virtutem tribuit infinitam, quod infinito tempore moveant.

Sextus locus est eodem etiam libro, ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam, præmiaque & supplicia, quæ probos & improbos in futura vita manent, fabulas esse significavit, gratia vulgi continendi in officio confictas. *Reliqua*, ait, *fabulose jam sunt allata ad persuasionem vulgi, atque ad usum legum, vitæque humanæ utilitatem*. Ecquæ enim rogo illa sunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut sint & ad usum legum, & ad vitæ humanæ utilitatem tradita nisi ea, quæ nos explicare voluimus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maxime, qui Reipublicæ curam gererent, invidiam sibi odiumque conflaret? Nam, quod Aristoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maxima auctoritate Theologi affirmant, Clemens Alexand. lib. 5. Strom. & Epiphan. 3. lib. adversum hæreses, cap. ultimo (2). Quos autem locupletiores auctores quærimus, quam sanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprime versatos? Anne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirum 12. Metaphysices libro verbis artificiose excogitatis, ne in hoc etiam a more suo discederet, absurdum esse docuit, Deum de quibusdam intelligere, quod præstet videre aliqua, quam non videre. Ubi non dicit absurdum esse Deum quædam intelligere, sed de quibusdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpres reddidit: ut non tam simplex rerum vilium intelligentia, quam providentia earum, & cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de mundo, si modo ejus est hoc opus, Deum facit similem magno Persarum regi Xerxi, vel Cambysi, vel Dario, qui ipse per se maxima & pulcherrima regni obeat munia, minora, & sordida mandet aliis. Ac 19. Ethicorum libro, *Quod si dii*, inquit, *curam habent aliquam humanarum rerum, quemadmodum existimatur & creditur, rationabile est, eos amantibus mentem honorantibusque favere, tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus, ac bene agentibus*. Nota, *ut existimatur & creditur*, & cæt. Jam Diogenes Laertius aperte tradit, Aristotelem Dei providentiam ad celestia usque perstringere. Jam quod libertatem Deo in naturæ rebus Aristoteles neget, viri docti & graves ita magnis argumentis suadent, ut supervacaneum sit, eas hic a me rationes repeti, quas in promptu est ex illorum libris cognoscere. Certe ubi de mundi æternitate velis equisque, ut ajunt, cum Platone certat, si naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus esse videatur. Quid de indignatione ob prospera impiorum eventa, quam ad bonos mores pertinere secundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quod 7. Politicorum libro præscribit, nihil mutilum, & imminutum ot-batum-

(1) *Tex.* 13. (2) *Caje.* 2. 2. *q.* 36. *ar.* 2.

Digitized by Google

orbatumque natura educendum? scilicet, ne nimia filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret; propter quam etiam causam prævertendos fetus existimat, abortumque ante animationem faciendum. Nam postquam vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinita multitudine? quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ μετεμψύχωσιν incidat. Illa vero admissa, cum infinita corpora esse non posse existimet, demonstratum resurrectionis articulum non admittet. Quid quod duo principia Aristoteles posuit, Deum, & materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque noli lector contemnere. Atque hæc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecundius assero propter D. Thomam, qui hujus Philosophi solet fere esse patronus: sed doctores doctissimi probant illum ita sensisse, quos ego in hac parte secutus sum. Si quis vero pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnopere contenderim. Tantum a Lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse: sin hoc non licet per D. Thomam, at illud certe dabit, vel caute eum ut varium & lubricum esse legendum, vel certe esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, & tum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquam probabile. Quantum ergo Philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli ad faciendam fidem habeant virium, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

CAPUT VI.

Ubi satisfit argumentis capite secundo positis.

RESPON. AD. I. Nullius vero negotii erit, objectiones contra a principio positas repellere. Primum enim facile intelligitur, non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel Pseudoprophetas, vel Pseudophilosophos a Domino reprobari. *Non mittebam*, inquit, (1) *& ipsi currebant*. Veros autem Philosophos divinitus fuisse procuratos, satis supra, ni fallor, argumentati sumus. Deinde Græciæ Philosophos alia ratione fures esse dictos contendit Clemens, quod ultra quam a Moyse & Prophetis sapientiam subripuerint, gloriolæ aucupandæ gratia quasi suam jactare sunt soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Judæi cujusdam Nazareti, ut Alexander in libro de symbolis Pythagoricis scribit. Quin Divus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscure tradidit. Certe fuisse circumcisum Clemens Alexandrinus auctor est (2)

Clearchus autem Peripateticus in primo libro de somno dicit se nosse Judæum quendam, gravissimum non solum eloquio, sed etiam animo, cum quo versatus est Aristoteles. Nam Platonem non solum a Pythagora, sed a nostris etiam doctrinam accepisse, & Augustinus & Clemens testati sunt, & Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenue fatetur. Cum itaque ea, quæ a philosophis recte & sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus inseruerimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutuabimur. Ac de primo quidem argumento hactenus. Nam cætera sunt hujusmodi, ut negotium lectori facturi simus, si ea modo refutemus.

CAPUT VII.

De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.

Quoniam vero pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu: necesse est ut de illa quoque pauca dicantur. Est enim sine dubio juris legumque peritia recta morum & vitæ disciplina: philosophia autem vitæ lex est ac ratio. Quo fit, ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, ut ille ait, philosophiam profitentur. Jus vero civile nulla in parte Theologis prodesse posse, ex eo primum suadetur, quod hujusmodi jura discere, presbyteris atque adeo monachis est interdictum. Repugnat ergo Theologiæ illa facultas, a qua ut clerici abhorreant, lege canonica præscribitur. Cumque Theologia rursum de rebus divinis sit, jus vero civile in rerum humanarum earumque temporalium administratione versetur, vix intelligi potest, quem usum Theologo de rebus æternis disserenti scientia, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus fatetur quidem (3) pontifices legibus imperatorum uti, sed pro cursu rerum tantummodo temporalium. Non igitur viri Ecclesiastici, cum res Theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quæ jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur (4).

Non ergo Theologus ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ac conclusiones Theologiæ comprobandas.

CAPUT VIII.

Juris civilis studium Theologo utilissimum probat.

Sed illud verius est, juris humani facultatem in multis theologo commodam esse posse. Si enim illi canonica scientia est necessaria, huic autem peritia legum adeo conjuncta, & colligata est, ut vix altera possit ab altera separari, theologus sane ut jus canonicum, ita quo-

(1) *Hier.* 23. 21. (2) *Vide Josephum* 1. *con. Appi. Ale. libro.* (3) *Dist.* 10. *c. quoniam.* (4) 11. *qu.* 3. *ca. Imperator. distin.* 10. *c. lege* 96. *ca. Bened.*

quoque & civile cum illo connexum vendicare debet. Quod autem sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuventur, vicissimque illas juvent, testatur Lucius 3. de novi operis nun. cap. 1. Unde illud apud Italos, *Il legista senza capitolo vale poco, ma il canonista senza legge vale niente*, factum est jam tritum sermone proverbium. Rursum Pontificum jura plerunque civili auctoritate rationeque utuntur. A Theologo igitur, cui jus pontificium familiare esse oportet, non erit juris civilis cognitio aliena. Augustinus praeterea non improbat, si terreni imperii leges in suum adjutorium haeretici assumant; id enim fecit Apostolus. Probandus est igitur, ac multo etiam magis Theologus, si adversum haereticos, cum vel de rerum temporalium dispositione recta disserit, vel de moribus in republica aut constituendis aut constitutis, legum civilium auctoritatem adsciscit. Id quod Augustinus idem contra Donatistas saepe facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cum tam multis hoc fit a Divo Augustino usurpatum. Ad haec in disputationem de justitia, & jure incidat Theologus aliquando necesse est. Quo loco sane ineptus erit, si ea, quae graviter a viris clarissimis de jure dicta sunt, negligere voluerit. Praeterea in pactis, stipulationibus, caeterisque contractibus, in rerum dominio, praescriptione, testamentis, donationibus, testibus, judicibus, aliisque sexcentis hujus generis, quoties Theologo opus est album a nigro, aequumque ab iniquo secernere? Saepe nimirum; si ejus munus esse creditur, animarum cavere periculis, earumque saluti consulere: Injustitia quippe mortale peccatum est. Quare nihil est mirandum, si, qui & multorum confessiones audire debet, & de injustitia plurimis respondere, ab eo legum qualem qualem cognitionem ipse requiram. Quid enim ad restitutionis materiam apte, exacteque tractandam de rebus hujusmodi Theologus disputaturus est? Num justitiae & aequitatis, in foro etiam conscientiae, rectus arbiter esse poterit, nisi multa a jureconsultis, & civili prudentia mutuetur? Minime id quidem. Nam licet justum, injustumque internoscere philosophorum, Divique Thomae libris Theologus adjutus possit: at id solum faciet in genere, in specie autem sine juris aliqua peritia non faciet. Sed haec videri possunt obscuriora, cum sine appositione exemplorum lentius disputantur. Exemplis illustranda sunt haec, quae rationibus subtilius quam satis est, disputari videntur. Proferam autem aliqua e multis exempla; nam omnia erit operis infiniti. Sit igitur primum: Si poenitens dicat se habere scrupulum super his aut illis bonis, quae videlicet ex praescriptione longi temporis possidet, quae ex donatione uxoris alienae habet, quae ex testamento minus solenni, quaeve ab intestato obvenerunt. Sit secundum exemplum: Si ait poenitens se habere litem super hac, illave causa, nescireque se an cedere debeat liti, an potius illam valeat juste prosequi. Sit tertium: Si quis primogenitus a Theologo quaerat, an peccet mortaliter, nisi Sorores justo matrimonio collocet, nisi aes alienum solvat, quod parens contraxerit, nisi protogenium curet, & tueatur. Quid in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An a subditis possit solita quaedam munera exigere, eosque ad consueta onera sive realia, sive personalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidem jurisperitorum illae voces; nec semper nos oportet accurata dictione disserere; quin satius est de nominibus parum esse solicitos, esseque interdum faciles, & negligentes, quemadmodum Plato nos & in Theaeteto, & in Politico admonuit. Verum haec obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid opus est plura? Anne speciatim definire, quando in judiciis, in contractibus, in ultimis voluntatibus, ac nonunquam etiam indelictis committatur injustitia, vires Theologi non excedit? cum casus occurrant innumeri, qui naturae lege definiri non queunt. Id si ita est, ut est certe, insolentiae erit maximae, in ejusmodi quaestionibus juris peritiam contemnere. Juris autem peritia non aut consultius investigari, aut inveniri certius potest, quam in juris voluminibus; quae non alia quaecunque philosophorum volumina, nec eloquentia, nec prudentia superant. De quinquaginta loquor Pandectarum libris. Nam posteriores leges multum omnino utraque in re ab illis declinarunt. Quod si bibliothecas omnium philosophorum unus Ciceroni visus est duodecim tabularum libellus & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus non leges modo duodecim tabularum, verum multae etiam aliae continentur de hominum conventionibus, deque jure & aequo prudenter, sanєteque praescriptae? Sanctum, inquam, volumen est, & justitiae templum merito illud Justinianus appellavit (1). Atque cum e sacra morum philosophia jus esse ortum civile, constet, ut fontem, sic certe & rivulos Theologus colet, ne parum sit in philosophiam ipsam religiosus. Sane qui jus civile Theologo negligendum putat, is bonam partem philosophiae moralis revellit: cujus subsidium si quis illi neget de moribus differenti, stultus esse videatur. Quia ergo saepe utitur Theologus subsidio juris in disputatione Theologica, idcirco istam juris scientiam Theologiae tanquam ancillulam, pedissequamque adjunxi.

CAPUT IX.

Quae vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.

Et quanquam argumentum, quod a jure civili ducitur, nec certum fortasse, nec exploratum

(1) C. *de ve. ju. enu. l.* 1.

tum est: sed probabilissimum est tamen, cum omne, tum illud magis, quod a legibus Christianæ Reipublicæ usu probatis Theologus accipiet. Non enim sine divino nutu hujusmodi leges Romanis esse datas credendum est; quin divinitus per ora principum promulgatas fuisse, Joannes VIII. prædicat. Et Augustinus inquit, humana jura per imperatores & rectores sæculi Deum humano generi distribuisse. Ac Demosthenes leges inventum, munusque deorum esse putat. Et Cicero principis legem ad jubendum, & vetandum aptam, rationem rectam esse ait summi Jovis (1). Et Salomon, *Divinatio*, inquit (2), *in labiis regis*, *in judicio non errabit os ejus*. Ad Dei ergo procurationem pertinuit, ut numine quodam legum Romanarum latores afflarentur, quo ad Reipublicæ moderationem ea scita præscriberent, quæ essent justa atque legitima. Quamobrem si Theologus ex illis argumentum sumat, nihil abhorrebit a professionis suæ instituto, & si non certo, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Ludovicus Vives probari potest in eo, quod universam legum Romanarum & vim nititur frangere, & elevare auctoritatem. Plus ille nimio interdum sibi indulget, dum corruptas disciplinas persequitur; nec novitios solum errores, qui vel irrepserunt, vel invaserunt, coarguere, sed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem semper verborum ambitu, sed vi quandoque argumentorum minima. Dixit ille quidem in libris de corruptis disciplinis multa vere, multa præclare: atqui fidenter pronunciavit aliquando, tanquam e divorum concilio descendisset. Multo autem viris doctis probaretur magis, si qua diligentia, & diseritudine causas corruptarum artium expressit, eadem collapsas restituisset, sed in tradendis disciplinis elanguit, cum in carpendis erroribus viguisset. Nec mirum. Nam aliorum errata etiam probabiliter reprehendere, facile est id quidem; artes vero, quas jam inde a multis annis viri quidam & indocti, & barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, scilicet hoc opus, hic labor est. Hucque erat omnino conandum, si quicquam magna laude dignum agendum erat. Aliud est autem leges civiles, præsertim in republica bene instituta, longo usu probatas reprehendere, aliud errorem interpretum increpare. Quanquam Ludovicus, quod ad jurisperitos attinet, eadem nobiscum sensit, Ait enim: Ac juris civilis veteres interpretes summo olim in honore fuere, jure quidem merito magnisque rationibus. Quoniam jus civile, ut a præclaris philosophis graviter, prudenterque editum fuerat, ita illud etiam non nisi graves, prudentesque philosophi interpretabantur. Postea vero quam facultas hæc in eorum manu esse cœpit, qui nulla philosophia, nulla gravi disciplina ante instructi ad eam & ornati accesserant, scientiæ hujus splendor omnis deletus est: neque ejus professores habentur in pretio nisi a vulgo, quod litibus plenum est omne. Quemadmodum autem Ægyptii sacerdotes mirifice colebantur, quod multam in mathematicis posuissent operam (3), Geometria vero Ægyptus tota indigeret, confusis per annos singulos agrorum limitibus ab inundante Nilo: sic cum lites inundatione sua orbis Christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est, eos honore summo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur esse periti. Componant nec ne, ipsi viderint: hoc nos certe videmus, minus ibi esse litium, ubi minus est hujus generis literatorum. Novitios itaque eos jureconsultos ne ego quidem in usum theologiæ vendicare cupio. Nec enim mihi jureconsultus est leguleius quispiam, cautus & acutus, cautor formularum, anceps syllabarum, injustitiæ æque ut justitiæ patronus. Sed id doceo, civiles leges, eas vel maxime, quæ Christiani populi usu & more observatæ diu sunt, theologo ad argumentandum esse utiles. Sed de his satis. Nunc de Historiæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, quæ posuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, faciliora sunt, quamquibus refutandis nostra immorari debet oratio.

(1) *L. nam & ff. de leg. & l. jus civile, ff. de justit. & jure.* (2) *Prov. 16. 10.*
(3) *Diodor. in pri.*

Finis Libri Decimi.

DE

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

Quæ Postremo loco est posita.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Nuncius de morte Parentis vixdum finito superiori libro allatus enarratur.

SUperiorem locum vix dum finieram, & ecce nuncius affertur, parentem meum chariſſimum Viennæ diem extremum obiiſſe. Eo vero audito nuncio, ſi motum me negem, quam id recte faciam, viderint ſapientes, ſed certe mentiar. Motus ſum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus eſt. Cum autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, ſcilicet a laboribus, quos ejus potiſſimum cauſa ſuſceperam, aliquandiu ceſſatum eſt. Mihi enim ante ita jucunda hujus libri confectio erat, ut non modo omnes abſtergeret laborum moleſtias, ſed efficeret labores molles etiam & jucundos. At vero poſtea nihil omnino erat, quo tædium & cura levaretur. Etenim vivo patre, cum de locis Theologicis aliquid vellem ſcribere, ille mihi occurrebat non eo ſolum dignus munere, ſed in cujus etiam nomine vigiliæ noſtræ gratius apparerent. Nunc autem quem ſimilem inventurus ſum, ut patris loco ſubſtituam? Solebam mihi equidem chariſſimum parentis vultum ſiſtere; & quotieſcumque ſcribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat: ille ne oſcitare quidem me ſinebat. Tanta erat in abſentem etiam patrem reverentia. At modo opus cœptum perſequi cupienti aqua hæret, ut ajunt, nec quicquam conor, ut non labaſcat animus victus quam cito. Longo enim a me ille ſpatio ſejunctus, non minus mihi reliquit moriendo doloris, quam afferebat vivendo lætitiæ. Sed cum accepto vulnere otium mihi magnum, inſperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec poſſet, ad poſtremum locum omnino appellendus fuit; ne res bene & utiliter inchoata, ejus morte interciperetur, qui etiamnum e ſuperis vigiliarum mearum munus exigit. Nec vero dubitem ego quærenti, cui ſcribam, reſpondere: Patri meo ſcribo, qui me non ipſi hæc tantummodo dare voluit, ſed etiam aliis prodere. Quanta igitur apud Theologos ſit hiſtoriæ humanæ & utilitas, & auctoritas, explicaturi modo ſumus. Orabit autem ſine dubio Pater, ut quod iter illo in terris cogente carpſimus, eodem nunc e cœlis favente peragamus.

CAPUT II.

De Hiſtoria humana in Theologiam utilitate.

EMerſi jam e vadis, & ſcopulos prætervecta eſt oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapſus ſum, neque hiſtoriæ humanæ auctoritate explicanda poteſt aut ingenium, aut Theologia mea periclitari. Multo vero id minus, cum illud explico, quam ſit Theologo humana hiſtoria utilis, & neceſſaria. Nullos quippe hic adverſarios habemus, nulla contra veritatem argumenta ſunt. Etenim viri omnes docti conſentiunt, rudes omnino Theologos illos eſſe, in quorum lucubrationibus hiſtoria muta eſt. Mihi quidem non Theologi ſolum, ſed nulli ſatis eruditi videntur, quibus res olim geſtæ ignotæ ſunt. Multa enim nobis e theſauris ſuis hiſtoria ſuppeditat, quibus ſi careamus, & in Theologia, & in quacunque ferme alia facultate inopes ſæpenumero & indocti reperiemur. Cum vero pateat, quandoque in re quondam geſta Theologicæ diſputationis cardinem verti, quis eſt hic, qui neget, interdum etiam in ſcholaſtica diſputatione opus eſſe ex annalium monumentis teſtes excitare clariſſimos veritatis? Equidem hiſtoriam eſſe Theologo differenti neceſſariam, cum ſæpe alias, tum maxime in hoc opere animadverti: ubi quantus mihi fuerit hiſtoriæ humanæ uſus, qui ſuperiores libros attigerint, ii facile judicabunt. Nam quam magnus poſtea futurus ſit, non audeo ego in præſentia dicere, ne montes aureos videar polliceri.

Certe quantum hiſtoriæ cognitione Theologus indigeat, vel illi abunde magno argumento ſunt, qui ejus ignoratione ſunt in varios errores lapſi. Hujus generis quidam exemplum ponunt, quod Trajanum Gregorii precibus a gehenna liberatum, non vulgo ſolum, ſed Divo etiam Thomæ olim juveni perſuaſum eſt. Perſuaſum eſt autem Joannis Damaſceni auctoritate, cui D. ſane Thomas plurimum deferebat. Sed illius fabellæ, inquiunt, argumento nemo adduceretur, ſi ex temporum ratione intelligeret,

 Joan-

Joannem Damascenum rei ejus auctorem esse non posse, ut qui plus uno sæculo juxta horum sententiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvacensis, ac Divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cum Joannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, sub Constantino & Leone floruerit, hoc est, Divo Gregorio jam defuncto. Nec in re aperta opus est aut Joannem Patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem Romanarum lib. 21. & 22. aut alios etiam historicos excitare, ubi Joannes ipse Damascenus non obscure indicat, quo tempore extiterit. Primum enim Cyrillum sæpe refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquando meminit. Quin lib. 3. cap. 10. Petri cujusdam Gnaphæi facit mentionem, qui sub Justiniano in quinta synodo damnatus est. Sed & lib. 4. cap. 17. contra Iconomachos scribit, eosdemque in libro hæres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat, a Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus & auctor & adjutor fuit. Eodem præterea hæres. lib. Monothelitas commemorat Cyrum, Sergium, & Eustathium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone Papa: adversum quos copiose etiam scripsit lib. 3. de orthod. fid. cap. 14. & 15. Quæ omnia qui expendat, is facile intelligat, Joannem Damascenum post Gregorium extitisse. Nam quod Tritemius ait, duos fuisse hujus nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos Theologiæ composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnarit, id commentitium totum est, ut ex locis modo recitatis apparuit. Nec vero historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Græcum rem nostram, & toto, ut ipse inquit, orbe vulgatam Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ego fabulæ, non repugno, ea quæ de Trajano & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verum hoc in genere Hispanus noster Genesius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo judicio imperitus, & suo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiæ studio non abhorrens, qui cum persuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis justam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epistola lib. primi septuagesima tertia, (id quod refertur 23. quæst. 4. *Si non*) Gennadium commendat, qui tantum Christianæ dilatandæ causa Reipub. bella susceperit, quatenus Christi nomen per subditas gentes Fidei prædicatione circumquaque discurreret. Hoc vero Gregorii testimonium quam sit ineptum ad rem propositam comprobandam, is quoque ipse Genesius facile judicasset, si ex historiis didicisset, eos, adversum quos bella Gennadius gessit, hostes non imperii Romani modo, verum etiam Ecclesiæ Christique fuisse. Id quod ex alia quadam ad eundem Gennadium epistola, quæ est in eodem lib. numero 72. luce clarius videre licet (1). Nec dubitari potest (2), Vandalos, quorum reliquiæ eousque in Africana provincia supererant, Ariana peste affectos: nec ignoratur Donatistas, quibus Africa tum etiam plena erat, præmiis, & vi contra Catholicos, non solum disputatione pugnasse. Sed de his exemplis non est hic locus disserendi, ubi breviter & in transcursu Theologum admonemus, ut ne historiam Ecclesiasticam negligat, cujus & cognitio magnos fructus parit, & ignoratio parit errores.

Jam vero Augustinus lib. de doctr. Christ. 2. cap. 28. ethnicorum etiam historias ad intelligentiam scripturæ sacræ plurimum conferre tradit, ostenditque ex earum ignoratione quosdam circa scripturas errasse. Videlicet Irenæus & Tertullianus (3) circa ætatem, qua Christus passus est, in vario sunt quidem errore versati, sed ob eandem causam tamen. Historias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitis ea res facillime expeditur. Quanquam uterque erroris sui ex Evangelio quoque poterat admoneri. Atque Erasmus, quas tenebras super universam terram factas plane scribit Evangelista (4), eas ipse super Judæam tantum fusas intelligit (5), falsæque intelligentiæ causam ponit neque veram, neque si vera esset, satis idoneam, quod si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per universum orbem, aliquis certe seu Latinus seu Græcus scriptor ejus rei meminisset. Nam epistolam, qua Dionysius astruit eclipsim illam se diligenter & vidisse oculis, & animo considerasse, quasi nomine Dionysii confictam deridendam propinat. At vero nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Areopagitæ eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo; nec id etiam reprehendo, quod D. Hieronymum ejus interpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam scripturæ interpres apertius contradicit. Illud ago, nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras profecto illas aliter, ac vere quidem, interpretaturum. Phlegon enim Olympiadarum egregius supputator, in quartodecimo libro ita scribit: *Quarto autem anno 207. olympiadis, magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cælo visæ sint, terræque motus in Bithynia Nicenæ urbis multas ædes subverterit.* Quem annum cum passione Dominica concurrisse Euseb. in chronicis pate-

(1) 23. q. 3. c. Sicut. (2) *Prosp. in Chron.* (3) *Iren. 2. lib. c. 30. & 40. Tertull. in opere adverſ. Jud. Vid. Euſeb. l. 1. eccl. hiſt. cap. 10. Epiph. hæreſi 51. Aug. lib. de doct. Chri. 2. c. 26. Iren. in 40. anno Chriſtum paſſum eſſe dixit, Tertull. in 30. ſecutus Cle. Alex. in 1. Strom. & Lactant. inſt. divin. lib. 4.*
(4) *Matth. 27. 45.* (5) *In annotat. ſup. Matth. c. 27. & ſuper Act. Apoſt. c. 17.*

Digitized by Google

patefecit. Lucianus quoque presbyter Antiochenus, vir moribus & eruditione præcipuus, cum gentibus de fide Christiana disputans, *Requirite*, inquit, *in annalibus vestris, & invenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole interruptum tenebris diem*. Auctor est Eusebius libro 9. Ecclesiast. histor. capit. 6. Tertullianus deinum, *Eodem*, inquit, *momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquium utique putaverunt, qui id super Christum prædicatum non sciebant: & tamen eum mundi casum relatum in archiviis vestris habetis*. Hactenus ille in Apo. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur, sacris literis exponendis historias etiam gentilium esse necessarias. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo libro fusius explicanda.

Cum igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ ejus libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco importune antevertamus. Atque ut Geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, ne quædam sibi concedantur, quo facilius quæ velint, explicent: sic ego interim a lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima, quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quod autem in dissertatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum usus aperte confirmat. Tertullianus ex ipsis Romanorum historiis argumentatur (1), pessimos quosque sævos Christianis crudelesque fuisse. Bonum itaque esse id, quod mali homines insectatentur. In libro vero ad Scapulam, quot rerum gestarum exemplis usus est, ut persuaderet ob vexatos Christianos, multos gentilium præsides tristes exitus habuisse? Quamobrem qui cum nostris pugnavissent, eos cum Deo quoque sine dubio certasse. Cyprianus (2) idolorum omnium vanitatem qua historiarum scientia & commemoratione coarguit? Hieronymus (3) quot quamque varias adversum Jovinianum historias in commendationem virginitatis castitatisque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodum supra diximus, ipsos gentium annales excitat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimoniis asserat. Eusebius (4) Judæos, & Paganos sæpe ex historiis humanis refutat. Non ergo historia solum Ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, theologo contra adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historiis gentium, aut inertissimæ segnitiæ est, aut fastidii delicatissimi. Enimvero quod commode ac prudenter non in concionibus modo, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quippiam vel justum esse suadet, vel injustum, quoniam a viris aut probis, aut improbis usurpatum est, Tertullianus (5), Hieronymus (6), aliique viri gravissimi satis ostendunt, qui non raro hujuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri qui possunt? Quam late igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacunque Theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras literas exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res Theologo perutiles sint historiarum libri, studiose profecto ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia modo, sed ne sine imperitia quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero verissime dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historiæ ergo utilitate hactenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.

QUanquam, ut paulo ante dicebamus, e locis scopulosis enavigavit oratio, nec ea, quæ in hujus loci explicatione differenda sunt, ingenii vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi maturoque judicio. Quæ ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem; quod non adeo expeditum est; deinde quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quæ res est omnium difficillima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex majorum memoria atque annalium vetustate eruenda sæpe sit veritatis explicatio ejus, quæ in Theologica disputatione versatur, oportebit sane de historia præsertim veteri judicare, historicos omnes internoscere, mendacesque a veracibus secernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arrogo, nec debeo, fateor me non sine metu ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse munere necessitatis, non voluntatis opere perfuncturus, non quod mihi in tanto officio, tamque gravi causa cura defuerit, sed quod video periculosum esse, eo vel maxime loco judicem velle fieri, ubi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam in numerato habeat, & prudentia summa gravissimoque judicio sit præditus. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus,

(1) *In apologetico* 1. (2) *In lib. quod idola non sint dii.*
(3) 1. *l. advers. Jovinian.* (4) 1. *lib. eccles. hist. c.* 6. *&* 11. *l.* 2. *c.* 2. *l.* 3. *c.* 7.
(5) *In Apolog.* (6) *L.* 1. *cont. Jovinian.*

mus, omissa aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam deprecatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis appositis impugnabimus. Mox docebimus ex ejusmodi historia qualia in Theologiæ usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremo argumenta opposita refutando finem hujus libri faciemus.

1. ARG. Primum ergo argumentum, quo historiæ humanæ fides labefactari potest, est hujusmodi. Joseph secundum naturam filium fuisse Jacob, secundum legem fuisse filium Eli, Africanus in epistola ad Aristidem, Justinus martyr quæstione ad Orthodoxos 66. Eusebius libro 1. Ecclesiast. histor. cap. 7. Nicephorus lib. item primo cap. 11. Ambrosius lib. in Lucam 3. Hieronymus in primum Matthæi cap. August. lib. 2. de concord. Evang. cap. 3. & 2. retractat. libr. cap. 5. & 16. Damascenus lib. 4. cap. 15. Beda lib. prim. in Lucam cap. 10. Theophylactus in Lucæ tertium caput, omnesque fere patres scripserunt. Neque illis subito reperta hæc, aut sine auctoribus confista sunt, sed ab ipsis Salvatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Africanus affirmat. Hæc vero multis argumentis commentitia esse probat libro primo harmoniæ Euangelicæ Osiander, atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modo D. Thomæ, cæterisque Theologis, quasi portenta somniantibus insultet, verum etiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

2. ARG. Secundum argumentum est, quod Joseph vir Mariæ alteram prius uxorem habuisset, ex qua filios susceperit, qui fratres Domini in Evangelio dicuntur. Eusebius libro secundo Ecclesiast. histor. cap. 1. Nicephorus lib. 2. cap. 3. ubi etiam refert Hippolytum ejusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libro de instit. virgin. cap. 6. Epiphanius lib. 2. cont. hær. cap. 51. & 78. Hilarius can. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit: quin etiam adversus Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

TERTIUM ARGUMENTUM. Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quod Herodias, cujus Matthæus meminit (1), filia fuerit Aretæ regis: idem quoque astruit Beda libro com. in Marcum secundo, Eusebiusque Ruffino interprete, libro Ecclesiast. histor. primo, cap. 13. At illud esse falsum & Josephus lib. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus lib. 2. de exci. Hier. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus lib. 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione, non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suaderi possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere, & pro nihilo putare licet; nulla profecto humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

QUARTUM ARGUMENTUM. Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedum philosophos, tradunt, Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, & manifesta Trinit. Athanasius quæstione secunda ad regem Antiochum, Hieronymus in Psal. 71. Augustinus sermone quadragesimo tertio *ad fratres in eremo*, *& de mirabilibus sacræ scripturæ*, si tamen hæc opera Augustini sunt, Chrysostomus homilia sexta in Matth. Tertullianus contra Judæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2. Isidorus in præfatione Missæ, quæ vulgo dicitur *Mozarabe*. Divus Thomas in Matth. cap. 2. & in Joannis 11. cap. nam & tertia parte, quæstione trigesimasexta, articulo tertio, ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Ejusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Liranus, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassia, Doctor incognitus in Psal. 71. Titelmannus, Joannes Echius, D. Antoninus, aliique ex junioribus, quos longum est enumerare. Ac certe historia esse videtur per manus a majoribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in Ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, aliisque recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermissurum Evangelistam, quod ad rem magnopere pertinebat; Nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & inciviliter excepturum.

QUINTUM ARGUMENTUM. Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modo, & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres & recentes memoriæ prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesima prima constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex Oriente advenisse (2). Cujus opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Una, quod in die Purificationis non agnum (3), sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus ejus pretium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causa est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verisimile, Herodem bimos pueros interfecturum juxta tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter a Magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, comparatione

(1) *Matth.* 14. (2) *Id. Zachar. Chrysopol.*
(3) *Levit.* 12. 6.

tione tantum ad Hierosolymam Orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de profectione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palæstinam accessisse, prorsus abhorret ab humanæ judicio rationis.

SEXTUM. Miraculum nuptiarum in die anniversaria Epiphaniæ fuisse editum, *posteritati suæ*, quod ait Maximus, *fidelis mandavit antiquitas*. At Epiphanius contra docet, (1), eodem die, quo Christus natus est, completo jam anno trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus.

SEPTIMUM. Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpe dixit (2), ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Jesu, & Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quod re vera aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimarent: cum potius illud credendum sit, dissimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cum tristitiam in facie, & lætitiam haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus (3). Unde & Josephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi ferme opinio falsa est: & poterit omnis ejusmodi argumentatio refelli, quod historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

OCTAVUM. Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, *Antiquorum*, ait, *relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus*. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, *Adam*, inquit, *sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis*. Atque Paula & Eustochium in epistola ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minime dubiam Epiphanius lib. 2. cont. hæres. cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. 27. cap. & in 5. cap. epistol. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Josue 14. cap. Adam in Cariath Arbe dicatur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus sequutus est.

NONUM. Clemens Alexandrinus (4), Eusebius Cæsariens. (5), Theodoretus (6), Hieronymus (7), & Augustinus (8) ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Hystaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis adversum, quæ non implicite & abscondite, sed patentius, & expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos (9). Nullum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione promitur.

DECIMUM. Hieronymus (10) auctor gravissimus historiæ prodit, quod in secundo Darii anno templum ædificari cœptum est. At vero explorate perceptum est & cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta jecisse (11). Imbecillum ergo est quodcunque argumentum ex historia humana depromptum, quamlibet historiæ auctor gravis sit.

UNDECIMUM. Plerique historici & ii nobiles tradiderunt (12), Artaxerxem ædificationem templi impedisse. At contra scriptura tradit (13), templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario, & Artaxerxe.

DUODECIMUM. Josue post mortem Moysis 26. annos imperasse, auctores sunt Josephus lib. 5. antiq. cap. 1. Sabellicus Ænea 1. lib. 4. Nauclerus Chronographiæ suæ generatione 28. Nam Eusebius in chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius, & Joannes Carion. 27. annos Josue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa 480. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem 3. Reg. lib. cap. 6. colligitur.

TERTIUM DECIMUM. Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium Ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi multæ nullam faciunt prorsus in Theologia fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ridicule & falso de Cirico & Julita, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certe historia Thomæ Apostoli apocrypha & commentitia est, non solum Gelasio 15. dist. cap. *Sancta Romana*, sed etiam August. lib. 22. contra Faust. cap. 79. & lib. unico advers. Adimantum, cap. 17. & lib. 1. de serm. Dom. in mon. cap. 38. His adde Marthæ & Mariæ Magdalenæ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalum, ad Martham vero Bethauiam sorte hæreditaria pervenisse: cum contra scribat Joannes (14), Bethaniam castellum Mariæ Marthæque fuisse.

QUARTUM DECIMUM. Ea historia reliquas videtur excellere, quæ a summis Pontificibus probata est: Constantini vero donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modo historiis celebrantur Ecclesiæ, verum etiam per summos Pontifices approbantur (15). At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt. Nulla igitur Ecclesiastica historia Theologo idonea argumenta ministrat.

P 3 QUIN-

(1) *Hæresi* 51. (2) *Adv. Helvi. & in Matt.* 14. *cap. Idem Beda li* 2. *comm. in Marc.*
(3) *Euseb. l.* 1. *Eccl. hist. c.* 11. (4) *Clem. in* 1. *Strom.* (5) *Euseb. in Chron.* (6) *Theod. in* 1. *Zach. cap.*
(7) *Hieron. in prœm. sup. Agg. & in* 1. *Zach. ca.* (8) *Aug. lib.* 18. *de civ. Dei c.* 26.
(9) *Dan.* 9. *&* 2. *Paral.* 26. *&* 1. *Esdr.* 1. (10) *In* 7. *c. Dan.* (11) *Esdr.* 3.
(12) *Joseph. l.* 11. *c.* 3. *Archi.* 1. *par. tit.* 4. *c.* 1. *Hermen. in Chron.* (13) 1. *Esdræ* 6.
(14) *Joan.* 11. 1. (15) *In extrav. unigen. t. de pen. & remiss. quæ est Clem.* 6. *& in c. fundam de elect. in* 6.

QUINTUM DECIMUM. Nemo in Ecclesiasticis viris est, qui historiæ probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sint numeratu difficillima. Non Josephus. Primum, quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantia. Deinde, quia tertium Esdræ librum in historia sequitur, quem Hieronymus non aliter, quam somnia rejicit. Postremo, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Ecquis ergo in Ecclesia auctor historiæ certus habebitur? An Africanus? Sed hujus historia Gelasio (1) Apocrypha est. An Eusebius? Sed hujus quoque historiam, tanquam aprocrypham, idem Gelasius reprobat. Sed in historia tripartita Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius, toquiens (2). *In historia Sozomeni de quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipsam historiam Sedes Apostolica recipere recusat: quoniam multa mentitur, & Theodoram nimium laudat, atque usque ad ultimum sui diem magnum Ecclesiæ doctorem fuisse prædicat.* Si igitur qui primas in historia Ecclesiastica partes habent, incerti ac mendaces auctores sunt, nimirum neque ex aliis, quorum minor est auctoritas, idoneum sumet Theologus argumentum ad suas conclusiones corroborandas.

SEXTUM DECIMUM. Innocentius 20. dist. c. *De quibus*, solas Ecclesiasticas historias in causis Ecclesiæ finiendis approbavit. Ethnicorum ergo de rebus gestis monimenta parum in Theologiæ usum valere possunt. Id quod concilium Florentinum sessione septima confirmat in hæc verba: *Romanorum, aut Græcorum historia nequaquam in synodo uti debemus.*

DECIMUM SEPTIMUM. In Assyriorum monarchia Berosus commendari supra cæteros solet. At hujus auctoris nulla extat historia. Nam quæ Berosi nomine est ab Annio edita, eam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum vero rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui veros & publicos Persarum annales, ut fertur, secutus est. At hujus etiam monimenta multo falsiore titulo Annius edidit, Metasthenes siquidem iste Annianus, octo solum Persarum reges fuisse tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos ordine & Hieronymus in septimum Danielis caput, & Eusebius censet in chronicis. Jam Græcarum rerum historia quid nisi fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt? Cicero quippe auctor est gravis, (3) quod testimoniorum religionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Livium (4) non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque dixit Fabius (5), Græcis historiis plerunque poeticæ similem esse licentiam: Ut jure illud ex Satyra vulgi etiam sermone teratur (6): *Et quidquid Græcia mendax audet in historia.* Atque Josephus in proœmio lib. de bello Judaico veritatem a Græcis in historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. lib. confirmat. Sed & e nostris Hieronymus (7) cum Græcas historias opposuisset: *Non debemus*, inquit, *eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacia detestamur.* Sane, ut taceam de reliquis, Herodotus, & Xenophon, quod historiæ parentes Græci habent, confictis fere narrationibus abutuntur. (8) Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. *Laudationibus porro*, quod Tullius ait, (9) *historia rerum Romanarum est facta mendosior.* Quædam autem in Livio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus (9) verissime dixit. Nil ergo fidei ethnicorum historiis habendum est, utpote quæ nullam habeant non modo certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

18. ARG. Postremum argumentum historias omnes generaliter & Ecclesiasticas & prophanas impugnat. Illud est hujusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod juxta ad falsum & verum inclinat. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adjutorium, nec verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahet: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei innititur, æque falsitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc vel maxime, quod homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci seu plures historici quicquam affirmet, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana historia petitum imbecillius est, quam ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci hujus auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortasse plura, similia sunt, atque adeo similiter refellentur.

CAPUT IV.

Quod auctoritas humanæ historiæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.

SEquitur, ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historiæ apud Theologos auctoritas: nam hoc secundo locos nos acturos pollicebamur. Quod quo magis intelligi possit, illud prin-

(1) 15. *distinct. Sancta Romana.* (2) *l.* 6. *epist.* 31. (3) *In orat. pro L. Flacco.*
(4) *Dec.* 3. *l.* 8. (5) *Lib.* 2. *orat: instit. c.* 4. (6) *Juven. Sat.* 10.
(7) *In c.* 27. *Ezech. vid. Joseph. l.* 1. *contra Appionem.* (8) *Cicero de leg.* 1. *Apud Herodotum*, inquit, *historiæ patrem, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ.*
(9) *De clar. Orator.* (10) *In Vit. Aureliani.*

Digitized by Google

principio ponendum est: Necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. lib. primo, Augustinus item in libro de utilitat. Cred. ad Honorat. cap. 12. & de fide rerum invisibilium, cap. primo & secundo diligentissime persecuti sunt, non erit nobis hic magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem plane asserit, non amicitiam modo, verum omnem omnino humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille affert, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeste. Nec enim, ut cætera taceamus, pueri elementarii ullam omnino possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexus fide a præceptoribus acceperint: ut illud Isaiæ in omni etiam & arte, & ætate verissimum comprobetur (1): *Nisi credideritis, non intelligetis*. Præclarum est igitur Aristotelis illud (2): *in omni facultate atque doctrina oportere addiscentes credere*. Experimentis quippe quotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcunque veri. Qua ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impresserit: siquidem non minus fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quam aut igni locus supremus, aut terræ imus, ut bene habeant, necessarius est. His autem propensiones quasdam, & quasi appetitiones natura indidit ad fines & perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non solum stulti sunt, sed gigantum more cum diis bellant, hoc est, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & stultum dici potest, quam si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positis, sit prima conclusio.

1. Conc. Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniam cuique per se est obvia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiscus vere falseque dixit, neminem historicorum non aliquid esse mentitum: unde fidenter se historiam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

Secunda Conclusio. Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio & in ecclesiasticis & in sæcularibus fuere, probabile argumentum Theologo suppeditant, cum ad ea, quæ sua sunt corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instituti, & ad vitam humanam recte compositi, viro gravi rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam a Plinio, aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideo historiæ auctoritatem labefacimus. Uterque igitur, & qui cito credit, & qui ad credendum nimium est tardus, jure reprehenditur: multo vero hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque dissenserit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem plurimis testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem Theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quod ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis, (3) in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse, cum lege edita præcepit, ut in causis ecclesiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta deessent, ecclesiastici judices uterentur. Sed plerique nostra hac ætate perverse, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas gravissimi auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortasse essent. Cum vero reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerint, judiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerint, vitæ magistram, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia Conclusio. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione constituantur. Exempla sunt ejus rei multa, sed pauca subjiciam. Petrum Romæ & collocasse sedem, & pro Christo martyrii gloria coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt: unde nos certa in 5. libr. argumentatione confecimus, Romanum Episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantini a Sylvestro vero ecclesiæ Pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidere. Ex nos e re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas esse: quod certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici comprobatam errare non posse: certum quoque, Nicænam ejusmodi esse, cui nec universi-

(1) *Isa. 7. juxta LXX. Interpr.* (2) 1. *Elench.*
(3) *Burchard. l. 3. c. 128. 20. dist. cap. de quibus.*

Digitized by Google

veritas pastorum Ecclesiæ defuerit, nec Romani Episcopi comprobatio. Plurima sunt ejusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modo negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eundem locum diutius urgeam, quam si ea genera belluarum, quæ in rubro mari Indiave gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita fit ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderunt, credant leones & pantheras esse; si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia, & stultitia non possunt. Præclare itaque Josephus 1. contra Appionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, facile intelligetur. Historia nimirum etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum, aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fere: nam aliquando etiam necessarie. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPUT V.

Ubi respondetur argumentis capitis tertii.

RESPON. AD 1. Non est facile contrarias objectiones excutere: sed excutiendæ sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam Catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joseph naturali, & legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. qq. vet. & no. testa. (1) sive August. is fuerit, seu quisquam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere; ne sit qui existimet veterem historiam solis junioribus displicuisse. Utuntur autem hi ad Africani traditionem infirmandam argumentis hujusmodi.

Primo, quod nullum vel testimonium vel exemplum nec e sacris, nec ex prophanis Hebræorum literis erui possit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, Ut demus, inquiunt, quantumvis iniqua conditione, ejusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 15. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hæreditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Jacob & Heli nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censeatur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Joseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria juxta illam Deuter. legem, id exiguum sane ac mendicum argumentum est, cui August. & 5. lib. qq. in Deut. q. 46. & lib. 2. retract. c. 12. nullo negotio respondet. Mihi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Josephi socerum fuisse eundem, qui & Joakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas genealogiam Christi per matrem attexuerit, Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen genealogiam mulierum contra scripturæ usum Evangelista texuit. Nam cum ait, *Qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus: Et ipse Jesus putabatur quidem esse Josephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cujus filius vere dici posset, præter Heli qui avus scilicet ipsius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab nepote statim transilierit ad avum, interjecit causam: quia Joseph, quem patrem Christi dicere debebat, non vere erat pater, sed putabatur. Quanquam & relativum ad Joseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo gener soceri filius esse dicitur. Itaque Josephum evangelistæ ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos, quos ex conjugio sortitus est. Hujus opinionis Augustinus lib. quæstionum evangelicarum 2.q.5. meminit. Hanc tenuit auctor libelli cujusdam de ortu Virginis, qui Hieronymo falso tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucidus, Georgius Vvicelius, aliique nonnulli juniores amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Joakim, Eliachim, Heli, idem fere significant (3), proque eodem fere usurpantur, 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio hæc fit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quæ ille firma esse existimat, sunt profecto infirmissima.

Objicit primo, nusquam in sacris literis reperiri, quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur.

(1) *Quæst.* 56. (2) *De verb. signific. Nam & Rex.* (3) *Philo Anianus tradit, Syris, & Ægyptiis Joakim, Eliachim, & Heli esse synonyma.*

Digitized by Google

petur. Id vero de more imprudenter objicit. Si enim Obed filius Noemi, illique natus esse dicitur (1), cur non dicatur natus Maaloni, hujusque proinde etiam filius? item (2), *Accipiet eam*, inquit, *frater ejus, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit*. Praeterea ecquid obsecro est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonne illud manifestum est, *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur?* Gene. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander: retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, & cum cæteris Lutheranis gentile, ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna, atque adeo germanos esse, ab eodemque patre genitos; speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deuteronomii lege non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solum sanctorum omnium sententia, sed aperto scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino jure contendimus, exemplum libri Ruth ad legem illam Deut. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minime tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perfricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebræorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarint. Id vero non duobus solum uterinis, quales Jacob & Heli fuisse perhibentur, usuvenire potuit; sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus.

Illud forte movere potest, quod in tertia conclusione capitis superioris asseruimus, communem scriptorum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Joseph legalem, & naturalem infert. Minime vero. Multum enim refert, res gestas qua historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, ii quamvis consentiant omnes; non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porro autem Africanus, unde cæteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquam rem, perinde ut a Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, hujusmodi verba, Musculo interprete, adjecit: *Sive itaque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo judicio, clariorem illius, scilicet quæ objecta erat, Evangelistarum discrepantiæ expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo præditus est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quod meliorem ac veriorem expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia quæ vera sunt, tradit.* Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcunque probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omnino res & August. & Thom. (3) videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

Respon. ad 2. Ad secundum vero dicendum est, hujusmodi quoque res non tam ex fide historiæ, quam ex probabili eorum conjectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam, aliam Josephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in evangelio fratres Domini leg[e]rentur, & religio vetaret filios Mariæ suspicari, scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quonam id pacto fieri potuerit: ut veritas evangelii cum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Joseph ex alia uxore intulerunt, Christique proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Joseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum conjectura vana commentitiaque fuit, nullave ratione tantum ad respondendum hæreticis excogitata; sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimoniis niterentur. Primum quia Jacobus Jerosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur: cum & Jacobus Zebedæi filius, a quo ille cognomento distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deinde non simpliciter quidam in Evangelio diceret (4), *Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui*, si generali sanguinis conjunctione fraternitatem definiret. Jacobus nanque & Joannes tunc temporis cum Christo intra domum erant, qui illo modo erant fratres.

Ac-

(1) *Ruth.* 4. (2) *Deut.* 25. 5. *Matth.* 22. 24. *Luc.* 20. 28.
(3) 3. *p.* *q.* 31. *art.* 3. (4) *Matth.* 12. 47.

Digitized by Google

Accedit quod apud Marcum a quibuſdam dictum eſt (1): *Nonne hic eſt faber filius Mariæ, frater Jacobi, & Joſeph, & Juda, & Simonis? Nonne & ſorores ejus hic nobiſcum ſunt?* *Filius*, inquiunt, *Mariæ*, *frater Jacobi & Joſephi*, &c. ut non ex Maria, ſed ex Joſepho fratres intelligerentur. Unde & juxta Lucam interrogant (2), *Nonne hic eſt filius Joſeph?* Atque ſorores, filias Joſephi Eſther & Thamar intelligendas eſſe, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores aſſerunt. Fratres ergo ſimiliter intelligendi ſunt Jacobus, Joſeph, Simeon, & Juda, quos quatuor filios ex priore conjuge, cui nomen erat Salome, Joſephum ſuſcepiſſe, iidem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Joſephum, cum Mariam uxorem accepit, 80. annorum fuiſſe ſenem, Epiphanius non ſemel aſtruit. At in tam longa ætate non eſt profecto veriſimile illum ſine conjuge extitiſſe. Hæc auctores illi ſine fidei diſcrimine argumentari, atque adeo aſſerere potuerunt. Sed Hieronym. tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in ſacris literis apprime verſatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem, & Joſephi bigamiam fratres Domini in ſcripturis intelligerentur. Quod enim Jacobus frater Domini vulgo cognominatus, Joſephi filius non fuerit, ex Evangeliis videtur manifeſte colligi. Marcus ſiquidem quos capite ſexto fratres Domini vocatos ſcripſerat, eos capite quintodecimo filios cujuſdam Mariæ ſcribit eſſe, quæ nimirum uxor Joſephi eſſe non poterat, niſi duas illum ſimul uxores habuiſſe contendas, Mariam Virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit hiſtoria: Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & ſuſtinere poſſet, duarum conjugum onera ſubiiſſe, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentum eſt. Ea vitia viro juſto tribuere quam ſit ſtultum, ne dicam impium, non eſt opus longa oratione ſuadere.

Adde, quod hæc eadem a Joanne Maria Cleophæ cognominata eſt. Erat autem Cleophas frater Joſephi, ut Euſebius lib. 3. eccl. hiſt. cap. 11. ex Egeſippo retulit: ob quam cauſam, niſi me conjectura fallit, ſoror Mariæ Virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo dici ſolent, & fratrum uxores ſorores. Non igitur, ut ſentio equidem, Maria illa tanquam mater, ſed tanquam uxor Cleophæ nomen accepit. Joſephi itaque conjux non erat; atque adeo nec hujus filii, filii erant Joſephi, ſed Cleophæ. Verum quemadmodum Joſephus pater Chriſti exiſtimabatur, ſic filii Cleophæ, Jacobus, Joſeph, Judas, Simeon exiſtimabantur Chriſti conſobrini, Chriſtique patruus Cleophas. Qua ratione Maria iſta Chriſti matertera nuncupari poteſt, non quod vere Mariæ Virginis germana fuerit, ſed quod ſoror & habita & dicta ſit (3). Atqui conſobrinos fratres etiam dici, omnis ſcriptura demonſtrat. Nec prioris opinionis neceſſe eſt argumenta refellere. Nonnulla enim aſſumit, quæ certis de cauſis a pleriſque aliter exiſtimantur. Ut filios Zebedæi Chriſti eſſe conſanguineos, & proinde ſcripturæ uſu fratres, item Joſephum 80. annos natum eſſe, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici poſſunt, probari non poſſunt. Nam & Act. cap. 1. Lucas cum Jacobum Alphæi, Simonem, & Judam retuliſſet, ſubdit: *Hi omnes erant perſeverantes in oratione cum Maria matre Jeſu, & fratribus ejus*. Conſtat autem, Jacobum Alphæi, Simonem, ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his diſputatum eſt ab aliis diligentius. Nos in præſenti non id agimus. Tantum dicimus, ex diverſis opinionibus, quas in ſcripturarum interpretatione orthodoxi ſequuntur, minime hiſtoriæ fidem periclitari. Hæc quippe ſola oratio erat ſecundo argumento confutando neceſſaria.

Respon. ad 3. At tertium ſic diluitur. Non fuit Herodias filia Arethæ regis, ſed Ariſtobuli, ſicut Joſephus multis in locis (4) teſtatus eſt. Id quod nomen quoque ipſum indicat. Eſt enim quaſi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud ſignificat quam filiam, vel neptem, vel aliquam e poſteris Herodis. Quamobrem cum Aretha rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere hiſtoria, pace tanti viri dixerim, in ea re ſine dubio fallitur. Apparet eum ſane vel in hiſtoriam quampiam auctoris incerti incidiſſe; ob id enim quidam veterem hiſtoriam appellatam volunt: vel certe in Euſebii (5) Latinam incidit, quam Ruffinus fecit ſua traditione vitioſam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius ſubſcribemus. *Concordi vero teſtimonio etiam Joſephus de hoc ſcribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi viventis violenter abſtracta, & ſuis ab Herode inceſtis nuptiis ſociata, propria, & legitima uxore depulſa, quam Herodiadem filiam fuiſſe dicit Arethæ regis Arabiæ.* Hactenus Euſebius, Ruffino interprete. E quibus verbis ſi tollas nomen *Herodiadem* poſteriore loco poſitum, quod nec Euſebius habet, nec Joſephus, vera erit lectio, atque adeo germana Euſebii Græci in latinum converſio. Nam relativum, *Quam*, non ad Herodiadem, quod Ruffinus falſo intellexit, ſed ad propriam & legitimam uxorem depulſam referendum eſt: quod recte Muſculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hæc nobis dicta ſint.

Respon. ad 4. Ad quartum ita reſpondeo. Quicquid ſit de Magis, an fuerint reges nec

ne,

(1) *Marc. 6. 3.* (2) *Luc. 4. 22.* (3) *Iſidor. in lib. de ortu & vit. & obit. ſanct. patr. dicit, Alphæi filium fuiſſe ſororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum.*
(4) *Lib. 18. antiq. c. 9. Lib. 1. Eccl. hiſt. c. 13.* (5) *Lib. 1. Eccl. hiſt. c. 13.*

Digitized by Google

ne, quod in controversia est positum, certum illud est, non ex ea re historiæ fidem labefactari, quod plurimi auctores magos reges fuisse tradiderint. Nempe res hæc ejus generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historiæ auctoritate, quam nullam probatam habuere, sed probabilibus conjecturis, quas porro habuere nonnullas. Qualis est, quod in Magis videtur impletum illud (1), *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent*. Item illud (2), *Ambulabunt reges in splendore ortus tui*, &c. Quæ in Epiphania Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper ecclesiæ chorus intonuit. Accedit quod, ut Tertullianus ait, *Magos reges fere habuit Oriens*. Accedit quod in reges illud maxime quadrat (3), *Apertis thesauris suis*, &c. Extat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat Chaldæos reges. Quod si Claudiani non est, certe elegantissimi poetæ est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Christi fideles jam olim libenter induerunt. Neque operæ pretium judico, si quis in concione publica eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet: ac frustra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quærere, extremæ dementiæ est. Quod si paucis forte quibusdam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia, ac lites induces. Sine ergo, plebem probabilissimam opinionem, præsertim quæ penitus insedit atque inveteravit, cum suis majoribus retinere. Quod si conjecturis aliis permotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago, sive hæc, sive illa opinio vera sit, non inde historiæ auctoritatem aut elevari aut imminui, cum neutra earum opinionum historiæ auctoritati, sed probabili conjecturæ innitatur. Quod enim regum nomen Evangelista suppresserit, id omnino nihil est. Non enim existimavit evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam & gravitatem amplissime ornaverat. In veritate sane occulta confirmanda regia appellatio obscura, & otiosa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quod Herodes Magos parum honorifice exceperit, hoc aut Herodiani fastus indicium est, aut Romanæ gloriæ, & majestatis. Indignum vero est magni regis tumorem in minutorum invidiam odiumque convertere.

RESPON. AD 5. De quarto igitur argumento hactenus. Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas, ac cæteri fere omne auctores, verum etiam antiqua ecclesiæ traditio tenet, quod Magi Christum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adorarunt. Cujus quidem rei cum causam quærerem, quidnam esset cur tanta id consensione ab Ecclesia receptum sit, quamquam veteri traditioni in hujusmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio alia non subsit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso Evangelio collectas. Unam, quod Matthæus dicit, *Cum natus esset Jesus, ecce Magi ab Oriente venerunt*. Sane si quando Magi venerunt, Christus esset anniculus, aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Osiander existimant, non dixisset evangelista, *Cum natus esset, ecce Magi*. Quod non de re tam sera, sed de subita & improvisa, vel certe proxima, & quasi præsente dici solet. *Necdum*, inquit (4), *intra se verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur*. Et Poeta: *Audiat hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palæmon*. Hinc etiam cum Mariæ dixisset Angelus, *Ecce concipies*, &c. intelligens ipsa statim se concepturam ait: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera causa est hæc, Magi invenerunt puerum in Bethleem: ergo ante diem purificationis accesserunt: quia ultra id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis descriptis, quæ ad purificationem attinebant, subdit (5), *Ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth*. Non ait, *in Bethleem*, sed, *in Nazareth*. Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant supellectilis, ut Virgini ad reclinandum infantem non alius, quam præsepe locus fuerit in diversorio? Nec Evangelista docet eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem, quæ jubet, ut post circumcisum infantulum maneat mulier *triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ*. Intra quos dies Bethleem venisse Magos recte credimus, & puerum indicio stellæ inventum adorasse.

In eo vero ratione, quæ primum opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animadvertunt, quæ brevi aurum acceptum in pauperes erogarit: alii prudentiam, quod viaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Joseph ante purificationem de fuga ab Angelo fuerit admonitus, juxta illud (6), *Cum Magi recessissent, ecce Angelus apparuit in somnis*, &c. sive Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint: credibile profecto est, fœminam prudentissimam jam inde illud, quod ad fugam & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissime & providentissime constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem subito inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus,

(1) *Psalm.* 71. 10. (2) *Esai.* 60. 3. (3) *Matth.* 2. 11.
(4) *Genes.* 24. 15. (5) *Luc.* 2. 39. (6) *Matth.* 2. 13.

Digitized by Google

mus, quam sciebat Dei Filio placuisse. Quid quod aurum Deo a Magis oblatum in sacros fortasse usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omnino modis facile diluitur. Secunda pressius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus stellæ didicit; *occidit* antem *omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis*, biennium ergo ante stella Magis apparuit. Non igitur mox a Christo nato advenerunt. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, *Tunc*, non minus tem præsentem proximamve significat, quam vocula, *Ecce*, cujus vim paulo ante expendebamus. Ait vero Evangelista: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, mittens occidit*. Sed hic nobis bifariam solvi potest. Primum enim, quod Euthymius admonuit, illa oratio, *Secundum tempus*, &c. non refertur ad id, quod præcessit, *a bimatu*, sed solum ad particulam, *Infra*, cui proxime conjuncta est. Itaque continenter legendum est, *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus a bimatu*. Et ibi facta hypodiastole subjungatur: *Et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis*. Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundum tempus exquisitum: sed tantum alios minimos, quibus videlicet solis tempus stellæ accommodavit. Sed ais, Cur bimos interfecit, si non secundum tempus stellæ? Respondeo, Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem juxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, sic ampliavit & tempus. Deinde probabile est id, quod mihi semper vero similius fuit, Herodem Romam evocatum, ut accusationi filiorum responderet (1), stragem illam puerorum edere distulisse; quam edidit postea cum Hierosolymam regressus est. Quod si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessario fit consequens, ut biennio post Christum natum advenerint. Multo enim facilius expeditiusque dicetur, quod Chrysostomo, Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tanto ante Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac provinciis peragratis, puerum haud multo ante natum adorarent.

Cum vero demum quæritur, Qui fieri potuerit, ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint: huic quæstioni responsum facile, & promptum est. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam brevi dierum spatio perduxerit. Sed Oriens in sacris literis frequenter accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt, qui loquuntur. Ut ibi (2), *Elegit sibi Loth regionem circa Jordanem, & recessit ab oriente*. Item (3), *De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis*. Sive ergo Magi posteri fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamia Syriæ venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est; sive ex Arabia accesserint; quæ sententia Justini martyris perpetua fuit; seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis & Hispanis, ab Ur vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Jacob fugientem a Mesopotamia in Judæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani (4). Et ferebat tamen Jacob greges, & uxores, ac parvulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid quod in regione illa abudant dromedarii, quos uno die stadiorum mille iter conficere, scribit in vita Apollonii Philostratus (5)? Aristoteles quoque lib. 9. hist. animal. cap. ultimo testatur, celerius eos currere, quam Nisæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus in Hierem. 25. cap imo Hieremias ipse, Chaldæam, ait, in aquilonis parte juxta situm Hierusalem collocatam esse (6). Quia enim inter aquilonem & orientem sita est, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hæc fastidioso lectori scio molesta fore: sed erat ostendendum, quam temere quidam a sinceta historiæ fide, & communi sanctorum opinione dissenserint. Verum de quinto argumento satis. Nunc sequentia refellamus.

RESPON. AD 6. Sane quidem, cum In sexto argumento Epiphanii sententia contra historiæ fidem ponitur, nihil prorsus movere non debet. Primum, quoniam in rerum gestarum temporumque ratione nullos ille graves auctores sequi solet: atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc saltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo ecclesiæ usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profecto, Christum passum esse anno ætatis suæ trigesimo tertio, inchoato per tres menses ac decem fortasse dies; nam de hac re nullam modo quæstionem habere volumus; docuisse autem eum tribus annis, & Ignatius in epistol. 1. ad Trallianos, & Eusebius in Chronicis prodiderunt; certe Epiphanii opinio videtur vera esse non posse. A trigesimo namque anno expleto usque ad passionem, non nisi duo anni supersunt. Quamvis nodum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non a nuptiis, sed a baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam, veteremque ecclesiæ usum propugnamus: nuptias quippe anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Qua in re nobiscum dissentiunt quidam, nec

(1) *Joseph. l. 16. anti. c. 7.* (2) *Gene. 13. 11.* (3) *Num. 23. 7.*
(4) *Gen. 31. 23.* (5) *Lib. 2.* (6) *Idem Zachar. c. 2.*

Digitized by Google

nec fine causa dissentiunt tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquiunt, scriptum haberemus de doctrina Christi, quin eo anno nihil omnino docuisset. Quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem filius, ac sapientia Dei, dux populi, atque magister, patris testimonio declaratus est. Nec post Evangelii munus evidentissima Triadis commendatione, testificationeque susceptum, otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non conjectura nostra solum, sed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porro ita diserte rerum gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annus, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. *Altera*, inquit, *die vidit Joannes Jesum venientem ad se*; & rursum paulo inferius, *Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo*, &c. Et postea, *In crastinum voluit exire in Galilaeam, & invenit Philippum*, &c. Denique statim in secundi capitis initio, *Et die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galilaea*. En cum Joannes Judaeorum legatis respondisset, postero die vidit Jesum venientem ad se; quo tempore Jesus nec notus erat, nec discipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifestissime liquet. Sed postero die, hoc est, tribus a legatione diebus, duo discipuli Joannis secuti sunt Jesum: ac proximo huic die exiens in Galilaeam Jesus ipse Philippum invenit. Cum vero subjungit Evangelista, *Et tertia die nuptiae factae sunt in Cana Galilaea*, satis aperte indicat, quam breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Praeterea post secundum adventum in Galilaeam coepit Jesus praedicare, ut Matthaei c. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias praedicaverat. Nam illae factae sunt, cum post baptismum primo advenit in Galilaeam. Quod si annus integer a baptismo ad nuptias interfluxisset, jam tres anni praedicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea sententia consequens fieret, ut Christus anno aetatis suae trigesimoquarto inchoato fuerit passus. Illud non obscure colligitur; quoniam si vera esset, quinquies pascha a baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in Evangelio scriptum inter baptismum & nuptias. Secundum, quod Joannes statim post nuptias commemorat, cap. 2. ubi Christus ementes, ac vendentes ex templo primum ejecit. Tertium, de quo fit mentio Joannis quinto, cum sanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangelista meminit, cap. 6. inquiens, *Erat autem proximum pascha*, &c. Quintum, in quo passus est Christus: de quo Joannis 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium esse potest, festum paschae fuerit, non modo Rupertus (1), sed Irenaeus etiam (2) testatur. Ac re vera nomen festi simpliciter pro pascha solet in evangeliis accipi; ut ibi: *Non in die festo*, Matthaei 26. Item, *Secundum consuetudinem diei festi*, Luc. 2. Item, *Eme ea, quae opus sunt nobis ad diem festum*, Joann. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo aetatis suae inchoato per tredecim dies; erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat (3), si quinquies festum paschae intercessit, nimirum mortuus est anno aetatis suae trigesimoquarto. Quod licet Beda (4), aliique nonnulli juniores asseruerint, defendi tamen nulla ratione potest, ut Paulus episcopus Forosempronienfis, lib. 9. 2. par. & lib. 4. ejusdem partis, Joannes item Lucidus in libro de vero die passionis Christi ostenderunt. At vero nullae hujusmodi rationes ab antiqua Patrum traditione, quam communis ecclesiae consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, potuerunt me movere. Non quod haec ad fidem, religionemve magnopere attineant, sed quod in rebus vel ex utraque parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticae historiae fides communis me delectat.

AD I. ALTERIUS OPIN. ARG. Sed prima videamus. Anno, qui inter baptismum, & nuptias fluxit, nihil omnino docuit Christus: cessator ergo fuit maximus, qui post injunctum munus tamdiu fuit otiosus. Sane quidem eo anno non est publice concionatus Christus, neque turbis Evangelium praedicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin & frequenter ad Joannem accessit, ut frequens etiam de ipso Joannes testimonium diceret, & privatim quoque docuit quosdam, ne Ecclesiae concionator repente prodiret. Non enim discipuli Joannis illum Rabbi (5), hoc est, magistrum appellarent, nisi jam docere incepisset, quemadmodum Cajetanus noster diligenter advertit.

AD 2. ARG. Nam quod ajunt, ex Joannis evangelio colligi, paucos dies inter baptismum & nuptias intercessisse, id nullo modo verum est: cum Joannes adventum Jesu ad baptismum nusquam omnino narraverit, ut idem Cajetanus manifesta argumentatione confecit. Quanquam in eo fallitur, quod quo pro certo asserit, ex quatuor Baptistae testimoniis, quae primo capite Evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro est; & licet scripturae ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Cajetanus ipse confitetur. Illud enim, quod a Joann. legatis Judaeorum impartitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se aute dixisse Baptista meminerat. Estque multo vero similius eo tempore nondum Christum a Joanne baptismum suscepisse. *Medius*, inquit, *vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est*. Cum ergo Evangelista inquit, *Altera die vidit Joannes Jesum* ve-

(1) *Lib. 5. com. in Jo.* (2) *Lib. 3. c. 39.* (3) *Luc. 3. 23.* (4) *Lib. de temp. c. 47. Annus 34. non fuit annus passionis Christi, quia pascha illo anno fuit in die Martis* (5) *Joan. 1. 38.*

venientem ad se, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Judæorum gestum sit: sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est primo & tertio ab Evangelista interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante dixisse, quam in præsenti testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cum vidit Jesum venire ad se. Sæpe enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interessent illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur, non constet, quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsenti fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid quod cum ait, *In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum*, non Christum fortasse Evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galilæam exiisset? Ob id enim interpres latinus ait: *Et dicit ei Jesus*, cum nomen Jesus non reperiatur in Græco.

Ad 3. arg. Quot autem dies intercesserint inter postremum illud testimonium Joannis, coram duobus discipulis tributum, & hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem prædicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Joannes capite secundo narrat, jam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum jam Joannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de publica & populari intelligi potest.

Ad 4. arg. At vero tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis a veteribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicasse; idque astruit a Joanne etiam in Evangelio conscriptum (1). Cæterum idem in libro demonstrat. Evangel. & demonstratione secunda, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum prædicavisse. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicarit? Atqui post annum decimumquintum Tiberii inchoatam esse evangelii doctrinam, e Lucæ 3. cap. patescit.

Ad 5. arg. Nos autem si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ privatæ, duos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cujus Joannes c. 5. meminit, pascha fuisse. Chrysostomus porro (2), ac Cyrillus (3) affirmant, fuisse Pentecostes. Quod mihi, fateor ingenue, non fit vero simile. Primo, quoniam post Pascha Jesus moratus est in Judæa cum discipulis suis, ut cap. 3. Joann. scribit: at mora juxta scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerunt, intelligi non potest: eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Judæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Joannis cap. 4. dicitur. Ac rursum e Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Cajetanus fane in quartum Joannis caput (4), haud absurda ratione computat, Christum in Judæa post pascha celebratum, in quo vendentes ejecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. 5. commemoratur, Pentecostes solenne erat.

Ad 6. arg. Deinde quod c. 5. unum miraculum Evangelista narratit in Pascha patratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transierit, omnibus & gestis, & dictis unius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quod paraliticus sanatus est, ut recte Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, sive dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertia die mensis Adar (5), hoc est, Februarii; sive potius festum sortium, quod Judæis solenne erat 14. & 15. die ejusdem postremi mensis (6). Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur: *Erat autem proximum pascha*, &c. Sed in hujus argumenti confutationem nimis multa diximus.

Respon. ad 7. Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiæ satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera a vulgo esse credantur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturæ historias interpretari, diceremus, cum Apostolus ait, Saulem regnasse 40. annis, eum vulgo loquentem, hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. c. Actor. Apostolicorum asseruit: recte ne,

(1) *Hieron. in 9. c. Dan.* (2) *Chrys. hom. 35. in Jo.* (3) *Cyril. l. 2. 123. c. Idem ait Liran.*
(4) *In illud*: adhuc quatuor menses sunt, & messis venit. (5) 1. *Esd.* 6. 15. (6) *Esth. c.* 9. 12.

ne, an secus, aliorum esto judicium. De tanto quippe viro non libet in praesenti judicare. Diceremus rursum, Matthaeum virum Mariae Josephum appellasse, non quod revera esset, sed quod vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi: mortuum denique, si ita placet, esse Christum, non vere, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certe si consuetudinis scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia quae de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samsone, Machabaeis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores sacri ea narrarint, quae vulgo erant persuasa, non quae ipsi vera esse crediderint. Quod quam sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multo & sanior & verior, quem ex subjecta partitione facile lector accipiet. Falsae vulgi opiniones in duplici sunt differentia. Quaedam, quae non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt: Ut Christum esse Joannem Baptistam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliae sunt vulgi opiniones falsae quidem, sed verbis iis expressae ac significatae, quae in sensu aliquo vulgari vera sint: ut Joseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed vere tamen pater, & sine falsitate dicebatur; tum quoniam nutritius erat, tum quoniam vir matris erat (1). Et licet vulgi sermone, vere tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera historiae lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur fere, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mendacii tamen rei sunt, quoniam quae loquuntur, ea secundum aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit: *Pater tuus & ego dolentes quaerebamus te*, sermone vulgi quidem, sed vere tamen. Sic etiam si nullam habuisset interiorem admirationem Christus, vere tamen admiratus dici posset, cum speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda lib. 2. in Luc. cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodem Matthaeus, Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristitiam simulantes, tristes quoque appellavit Dominus (2). Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in praescriptis exemplis & Christus, si divo Thomae credimus, aliquo modo interius admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitiis tristantur & exultant, gaudent, dolentque. At de hoc argumento satis. Jam pergamus ad reliqua.

RESPON. AD 8. Non debuit sane tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvariae sepulturam: nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias ejusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cujusque mentem facillime irrepit. At viri quidam excellentes cum a vulgi facilitate & credulitate declinant, in adversum quandoque vitium incurrunt: suntque tum etiam increduli, cum in fide nihil est vitii, in incredulitate vitii nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Josue c. 14. historiae veteri opponitur, nihil profecto urget; utpote cum nomen Adim eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim scriptura causam, cur quae post Hebron, ea ante Cariath-Arbe, id est, civitas Arbeae dicta sit; quod videlicet Arbe, quem Arbeam LXX. vocavere, homo inter gigantes, magnus ibi fuerit (3). Qui sensus praeterquam quod scripturae contextui aptissime jungitur, (qua propter a Chaldaeo interprete, Pagnino, aliisque viris clarissimis expressus est) inde etiam facile probari potest, quod capite ejusdem libri decimo quinto Arbe pater Enach fuisse dicitur: ut promptum sit cuique intelligere, & Arbe nomen fuisse gigantis proprium, a quo Cariath-Arbe nominata sit, & Arbe patrem primumque fuisse illius terrae gigantum. Omitto hic versionem LXX. (4) qui tametsi magnitudinem non ad Arbe, sed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs Metropolis intelligeretur, satis tamen indicarunt, Arbe nomen esse gigantis proprium, unde civitas illa suum olim cognomentum acceperit. Itaque primi parentis in civitate Arbeae fuisse sepulcrum, nec ex eo loco, neque aliunde colligitur. Quin illud multo probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi jacere conditum, ubi secundus etiam sepultus est. De octavo igitur argumento hactenus.

RESPON. AD 9. Nonum argumentum non solum in Chronographia, sed in scripturarum intelligentia difficillimam quaestionem habet, quae auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Josephus sane (5) 70. illos annos Judaicae captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti sunt Africanus in quinto temporum volumine, Abulensis noster in secundum Matth. cap. quaest. 9t. Annius cum Philone suo lib. 14. Joannes Lucidus lib. 2. cap. 11. aliique viri graves, & antiqui & juniores. Nituntur vero hi scripturae sacrae clarissimis testimo-

(1) *Vide Bed. l. 1. in Luc. cap. 7.* (2) *Matth. 6. 16.*

(3) *Sic omnes Hebraei testantur. Sed Hieron. videns in Hebr. utroque modo vocem accipi posse, reliquit in Latina lingua eandem Hebr. vocem.*

(4) *Certe habuerunt aliud exemplar Hebraicum* (5) *Lib. 11. de antiq. Jud. cap. 1.*

Digitized by Google

moniis. Primum est Hieremiæ capit. 25. inquientis, *Servient gentes ista regi Babylonis 70. annis. Cumque impleti fuerint 70. anni, visitabo super regem Babylonis*, &c. Septuaginta ergo anni Judaicæ captivitatis jam tunc expleti erant, cum Babylon capta a Persis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est qui ignoret. Item Hieremiæ 29. *Cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum*. Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam 2. lib. Paralip. cap. 36. & 1. lib. Esdræ c. 1. non obscure traditur. Atque Hieronymus ipse, quamvis aliis in locis aliter senserint, in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit cum manifesta veritate pugnare. *Nisi*, inquit, *septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivos, nequaquam in patriam revertemini*.

A contraria parte illud primum est, quod Angelus, qui in Zacharia loquebatur, *Usquequo*, ait, *non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est* (1). Istum autem annum Darii secundum eundem esse, Zacharias cap. 1. testatus est: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt. Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod vero exponunt quidam, *iste jam 70. annus est*, scilicet jam diu transactus, vix audiri sine molestia potest: cum pronomen, *Iste*, hanc intelligentiam evidentissime excludat: quæ si pronomen abjiceretur, esset fortasse probabilis. Deinde 70. illi anni, quos prædixerat Hieremias, non transmigrationis Judæorum (2), sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70. desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergo 70. de quo est Hieremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hac argumentatione sumpsimus, ex 2. Paralipom. c. 36. probari facile potest, ubi hæc verba scripta sunt: *Cunctis diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur 70. anni*, &c. Et Danielis 9. *In anno 1. Darii filii Assueri de semine Medorum, ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam Prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni*. Et Hierem. 25. *Et erit terra in solitudinem, & in stuporem, & servient regi Babylonis 70. annis*. Anni ergo septuaginta non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt, ut Josephus etiam testis est libro de antiq. 10. c. 10. & l. 1. cont. App. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio a Hieronym. (3) comprobatur. Esdras quippe verbis minime obscuris testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora deturbatum perstitisse. Septuaginta igitur eversionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profecto intelligitur, quantis omnino tenebris quæstio præsens sacras etiam literas circumfundat: sed in ratione quoque temporum adeo impedita, & complicata est, ut vix aut nullo certe modo expediri atque extricari possit. Clemens porro Alexandrinus a desolationis initio, quod decimo nono Nabuchodonosoris anno, & Sedechiæ undecimo fuisse, 4. Regum 25. scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Judæorum est, non nisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus, Augustinusque consentiunt. Cujus rei etiam illud argumentum est, quod si ad imperium Cyri 70. anni interfluxere, Mardochæus certe ea ætate res tales ac tantas gessisse inveniretur, qua per summam senectutem non dico Rempub. administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, quos cum Jechonia rege Juda Nabuchodonosor transtulit (4). Quare vel secundum illos, qui non a desolatione, sed a transmigratione 70. annos computare volunt, expleta captivitate, hoc est, primo Cyri anno, jam Mardochæus erat propemodum octogenarius, nisi credamus illum bimum aut trimum in Chaldæam esse translatum. Sed fac anniculum fuisse. Minimum ergo unum & septuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus (5), aut triginta, aut triginta ferme annos imperavit: Cambyses, & Magi imperarunt novem. In principio itaque regni Darii Histaspis Mardochæo anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur id, quod videtur cum ratione pugnare minus, Darium fuisse eum, sub quo res Mardochæi gestas scriptura complectitur (6). Nam illas

(1) *Idem confirmant verba illa:* Cum jejunaretis & plangeretis per hos 70. ann. *&c.*

(2) *Transmigrationem hic dico, cum Joakim sponte dedit se, translatusque est in Babylonem an. 8. regni Nabuchodonosor. Quomodo Ezech. 1. usurpatum est, ac recte quidem, ut Hieron. in Hiere. 24. c. annotavit. Nam transmigrationis vocem scio a Josepho aliisque aliter aliquandoque usurpari.*

(3) *In proœmio super Agg. l. 1. c. 4. & 5.* (4) *Esther. 2. 6. & 11. 4.*

(5) *Clem. Alex. Euseb. Hieronym. Africanus 30. annos Cyro tribuunt. Herod. 29. Solus Metasthenes Annian. 24. assignant: sed a Babylone tamen expugnata. Itaque reipsa idem cum ceteris sentit.*

(6) *Confer principium l. Esth. cum initio c. tertii 3. l. Esdræ. Hujus opinionis Joann. Carion fuit. Joseph l. 11. anti. c. 6. virum Esther Longimanum credidit, Euseb. in Chronicis, Memnonem. Josephum videtur sequi August. l. 18. de civ. c. 36. Josephus 6. annos solum illis assignat l. 11. antiq. Jud. cap. 2. Herodot. l. 3. annos 7. & menses 5. cui potius habenda fides, quoniam eo tempore fuit. Cambyses parum propitius Judæis fuit, Assuerus multum,*

las ſub Artaxerxe Longimano, aut etiam ſub Memnone contigiſſe, ut qui multis annis Dario fuerint poſteriores, longe incredibilius eſt; nullo vero modo probabile ad Cambyſen filium Cyri hæc ipſa traducere, qui octo ſolum annos tenuit imperium. At poſt duodecimum Aſſueri annum quædam Mardochæi geſta hiſtoria ſacra commemorat. Non ergo Aſſuerus ille Cambyſes fuit, præſertim cum hujus acta actis illius nullo pacto cohæreant. Manet ergo, Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centeſimum vigeſimum ſecundum annum vitam perduxerat (1), non imbecillum, ingraveſcentem, ſeniove confectum, ſed ſolidum, robuſtum, ac valentem in rebus magnis præclariſque gerendis fuiſſe verſatum. Quod in illis ſeculis vix credi poteſt: utpote cum multo ante nondum hominum ætate adeo inclinata, illud Propheta dixerit, *Si autem in potentatibus 80. anni, & amplius eorum labor, & dolor*. Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Auguſtinus, Hieronymus, Euſebius, Theodoretus, Clemenſque Alexandrin. colligunt, hiſtoriæ libri Eſther magis convenire, & quadrare videntur, quam numerus 70. qui aliorum opinione colligitur. Niſi Philonis Aniani fabulis delectamur, qui Mardochæum ait decem & octo annis ætatem Iſaaci ſuperaſſe. Verum enimvero Joſephus (2) a decimo nono anno Nabuchodonoſoris, quo anno templum deturbatum everſumque fuiſſe ſacræ literæ produnt, ad finem regni Balthaſar, cum Babylon a Dario, & Cyro capta eſt, non ſolum 70. annos, ſed multo etiam plures enumerat. Scribit enim Abilamarodachum (3), Nabuchodonoſoris filium annis 18. imperaſſe, Negliſarem (4) deinceps annis 40. Laboſordachum poſt menſibus novem; Balthaſarem denique annis 17. Itaque præter annos, quibus a templo vaſtato Nabuchodonoſor vixit, qui fuere non pauci, ſeptuaginta ſex alii, ſi Joſephus vera dicit, ad primum Cyri interceſſerunt (5). Beroſus autem in 3. libro Chaldæorum non niſi 48. annos a deſolatione ad Cyrum ſupputat. Nabuchononoſorem namque ait 43. annos imperium tenuiſſe. Hujus filium Evilmerodachum annos duos. Nigliſar, quem maritum ſororis Evilmerodachi fuiſſe tradit, annos 4. Laboſordachum Nigliſaris filium menſes novem. Nabonidum ex eadem gente annos 17. cujus poſtremo anno Babylon a Cyro capta eſt. Quæ eadem ferme computatio ex Phœnicum hiſtoriis habetur, quas Joſephus 1. cont. Appio. lib. retulit. At Metaſthenes a vaſtatione Hieruſalem ad primum annum Cyri ſeptuaginta annos computavit in hunc modum. Nabuchodonoſor, qui templum civitatemque vaſtavit, imperium tenuit 46. annis. Evilmerodach filius ejus 30. Reg. Aſſar hujus filius 3. Lab Aſſar Dach hujus frater 6. Balta Aſſar, horum etiam frater 5. Si enim acceperis 26. annos, quibus poſt everſum templum (6) Nabuchodonoſor vixit, & illis addideris 44. quibus Nabuchodonoſoris filius unus ac tres nepotes imperarunt, conficies dictum numerum 70. In ratione igitur temporum quæſtio hæc valde implicita eſt, atque ita implicita, ut ne a viris quidem hiſtoriæ peritis explicari poſſe videatur.

Nam Judæi, quippe qui Chronographiæ penitus ſint ignari, nihil hoc loco, & quæſtione valent, niſi mera ſomnia fingere. In quibus etiam Liranus eſt, qui ſuo arbitratu 70. annos ab 8. Joakim patris Jechoniæ ad quartum Cyri numeravit (7), tantum ut ſententiam ſuam diceret, nullius gravis auctoris teſtimonio ſubnixam, nulla annalium ratione probatam, nullis argumentis perſuaſam, a ſacris etiam literis alienam. Sed hoc in re ambigua ferri poteſt. Illud quis ferat? quod nonnulli apud Euſebium a 13. anno Joſiæ ad primum annum Cyri ſeptuaginta illos annos, de quibus eſt controverſia, computandos eſſe aſtruxerunt. Quid? quod in hac etiam quæſtione illud varium atque irretitum eſt, quod vel maxime erat explicatu neceſſarium, ut hujus quæſtionis difficultas exponeretur: Nempe an Balthaſar filius Nabuchodonoſoris fuerit, an nepos, an pronepos. Nam ſi verum eſt, quod Euſebius ait, Balthaſar filium fuiſſe Nabuchodonoſoris, fratrem Evilmerodachi, nihil abſurdum videtur dicere, cum negat a demolitione templi ad primum Cyri annum plures, quam 30. annos interceſſiſſe. Sin autem idem Nabuchodonoſoris non filius, non nepos, ſed pronepos fuit, tum vero inter everſionem civitatis, & primum annum Cyri non niſi triginta annos interfluxiſſe, nullo modo eſt credibile. At fuiſſe pronepotem, Hieronymus auctoribus Beroſo ac Joſepho in 5. Danielis caput affirmat; & refertur de verb. ſignificat. c. *Nam & rex*. Quamquam Joſephus libro decimo an. c. 13. Balthaſar nepotem Nabuchodonoſoris fuiſſe ſcripſit. Quod & Metaſthenes Annianus aſſeruit. Quæ omnia idcirco a me tam prolixe ſunt poſita, ut lector intelligat primum, hujus argumenti quæſtio quantis ſit difficultatibus illigata; deinde ne in re perdifficili ac perobſcura, quam explanare nemo adhuc potuit, ſententiam a me expectet perſpicuam, certam, conſtantem, ſed probabilem, veroſimilem, minime abſurdam.

Principio igitur illud pono, quod, niſi ego fallor, ſatis abunde probatum eſt, ſeptuaginta an-

Q norum

(1) *Centeſimum trigeſimum ſecundum colliges, ſi a deſolatione 70. annos enumeres, ut vere ſunt enumerandi.* (2) *Lib. 10. antiq. c. 13.* (3) *Evilmerodach. legit. Hier. Dani. 5.* (4) *Nigliſar legit Hieron. Dan. 5.* (5) *A tranſmigratione Joakim ad primum annum Evilmerodachi filii Nabuchodonoſoris 37. annos interfluxiſſe ſcribitur 4. Reg. lib. c. 25.*

(6) *Beda ponit mortem Nabuchod. a 31. anno poſt everſionem Hieroſolymorum.*

(7) *Joſeph. l. 10. an. c. 7. ſcribit, Joakim 8. anno regni ſui fuiſſe a rege Babylo. captum. Sed contra Dani. 1. dicitur, quod anno tertio regni Joakim venit Nabuchod. Quod autem eodem anno ſit captus, Euſebius in chronicis docuit.*

norum initium a desolatione sumendum esse, non a transmigratione, hoc est, non ab 8. anno regni Nabuchodonosoris, cum Joakim cognomento Jechonias ultro se dedidit, 4. Reg. 24. sed ab undevigesimo ejusdem Nabuchodonosoris quando Nabuzardam templum, domos, murosque civitatis evertit, 4. Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2. Paralip. cap. 36. primo Esdr. primo, & Hierem. 25. ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumantur. At Cajetanus in 2. Paral. 36. caput contra dicit, a Jechoniæ transmigratione 70. annos computari oportere, quod Hieremias cap. 29. iis, qui cum Jechonia translati sunt, ait: *Cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo*, &c. Verum satis expeditum est, ea, quæ cap. 29. dicuntur, ad sensum capitis 25. esse referenda. Non enim inquit, *Cum cœperint in vobis impleri 70. anni*, sed, *cum cœperint impleri 70. anni*, illi scilicet, quos prædixerat. Perspicuum est autem, 70. annos capitis 25. desolationis intelligendos esse; tum quoniam omni populo Judææ loquitur, ut patet ex initio capitis; tum quoniam per transmigrationem Jechoniæ non est facta universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, *Et servient omnes gentes istæ regi Babylonis 70. annis*. Si autem soli illi, qui cum Jechonia commigrarunt, 70. annis servierunt, quomodo omnibus dicitur, *Et servient omnes gentes istæ*, &c. Nempe etiam vicinæ Hierusalem, &c. Quid quod etiam si solitudinis fuissent 70. anni, desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Jechoniæ computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Jechoniæ numerandi sunt. Quamobrem qui vel a decimotertio anno Josiæ, vel etiam ab octavo Joakim, aut a tertio quoque hujus computare 70. annos incipiunt, eos equidem ab hac disputatione multo magis removendos existimo.

Primum itaque fundamentum præclare jactum est. Deinde non mihi sane verosimile fit, a desolatione ad primum Cyri annum nonnisi annos triginta interfluxisse, quos Eusebius, & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darii Histaspis (1) septuagesimi anni absolutionem trahant. Constat siquidem, Nabuchodonosorem patrem Evilmerodachi ad quadragesimum quartum annum imperium perduxisse. Quos illi vere Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Jechoniæ ad primum annum Evilmerodachi, trigintaseptem anni effluxerunt, 4. Reg. 25. & Hierem. 25. Jam ergo Nabuchodonosor hos trigintaseptem annos imperavit. His si addas octo annos quos ante regnarat, 4. Regum 24. annos quinque & quadraginta conficies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronymus, qui in Daniel 5. cap. Nabuchodonosorem ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contra Appionem libro, Josephus vero a Beroso in tertio libro Chaldaicorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hieremiæ 25. scribitur, primum Nabuchodonosoris annum, eundem regis Joakim fuisse quartum, cum tamen anno tertio Joakim regis Juda, Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem venerit, & obsederit eam, Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Joakim, Judæam captam a rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergo tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer: annus vero Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosoris 45. licet non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Unde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosoris assignavit. Ponit enim illius mortem anno a desolatione decimonono, cum in vigesimosexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certe, Nabuchodonosorem post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a decimonono anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchodonosor vitam, regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis, quos a transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, cæterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum viginti sex ex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solum, aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Neglisari, Labosordacho, Balthasari impartiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Josephus modo affirmat, verum & Hieronymus Berosum prodidisse consentit. Quæ res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Beroso Josephoque consentiens Balthasar Nabuchodonosoris pronepotem fuisse crediderit, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebius enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonosoris existimavit. Sed cur Eusebium excusem, cum Matthæus dicat, Jechoniam post transmigrationem Babylonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel? Hic autem in primo anno Cyri jam grandior erat, cum esset dux, & princeps Judæorum. At ne intelligi quidem potest, Jechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem trigin-

(1) *Alii Hidaspim vocant.*

triginta solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adjicio, a desolatione ad primum Cyri annum septuaginta annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum 25. cap. Hieremiæ, & 36. 2. Paralipom. diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimoniis apte ac probabiliter respondebit, cum eo equidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi plane consentiendo, quod ad primum annum Cyri septuaginta desolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quosiam rei hujus summam ita distinguere, ut captivitatis septuaginta annos a transmigratione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant. Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sane concordia esset inventa (1). Sed nihil falsius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Transmigratio enim fuit in anno Nabuchodonosoris octavo, ut 4. Regum libro, cap. 24. scribitur, desolatio vero in ejusdem Regis anno undevigesimo facta est, 4. Reg. 25. Vastatio ergo post undecim annos transmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversia plures quam triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, ut a transmigratione Jechoniæ ad primum annum Cyri septuaginta anni, a desolatione item ad annum Darii secundum septuaginta alii numerentur. Quocirca variis dissentientium auctorum sententiis omissis, ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Objicitur primum, quod Angelus apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur, *Iste*, ait, *jam septuagesimus annus est*. Cui nos argumento ante omnia respondemus, locum illum ab Interprete Chaldæo Sancteque Pagnino multo aliter, atque ad scripturæ sensum fortasse aptius fuisse conversum. Horum porro versio sic habet: *Usquequo Domine non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es istis septuaginta annis?* Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non in illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continenti sermone produci potest. Qua ex re fit, ut in editione nostra, tametsi oratio divisa est, duæ tamen interrogationes in una angeli querimonia intelligantur; quarum prior illa sit, *Usquequo Domine non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es?* Posterior illa, *Iste septuagesimus annus est?* Quasi angelus in hunc modum conquereretur: Itane Domine promissionis tuæ oblitus es? Num iste est septuagesimus annus, quem scilicet & tu nobis tanta benignitate promiseras, & nos a te tam ardenti desiderio expectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa & templum extruendi, & civitatem, si illud eversum, hæc vastata perseverat? Nec vero insolitum est, ut quædam passim sine nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octavo cujus nos particulam sic pronunciare solemus: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis*. At Augustinus (2), rectissime indicat, sic legi ac proferri oportere: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat?* ut tacite respondeatur, non. Et item: *Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* quasi dicat, absit. Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adjunctas cum multum habere venustatis, tum acrimoniæ plurimum. Quod ego idem in præsenti de angeli querela sentio. Major quippe vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percunctatione quæsitum. Anne idcirco nihil est, quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurde puto, illa quasi dolentis, ac dejecti animi verba esse, quæ nihil minus conquestione depressa, quam sublata interrogatione significent. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam scripturæ illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias (3) primum duas quoque querelæ ejusdem partes facit, quarum una interrogationem habet, altera non habet: *Quare*, inquit, *via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui prævaricantur, & inique agunt? Plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum*. Simillimum ex Habacuc exemplum proferam (4). *Quare*, ait, *non respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem*. Num Prophetæ hi aliud conquestione, atque interrogatione denotarunt? Num quicquam asseruere, dum queruntur? Non certe plus, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ querimoniæ particulas fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum a desolatione esse: sed istum tam promissum, tam desideratum jamdiu præteriisse conqueritur: Nihil enim, ut modo diximus, conquerendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei scilicet ultra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est: Usquequo non misereberis? Misericordiam item plus nimio differri questus est, illam conquestionem adjiciens: *Iste septuagesimus annus est*. Quod non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribunda, proferendum est. Verum de Zachariæ testimonio satis. Opponitur dein-

(1) *V. Theodoret. in* 1. *c. Zach.* (2) *Lib.* 3. *de doct. Chris. c.* 3. (3) *Hier.* 12. 1. (4) *Habac.* 1. 13.

deinde, quod anni septuaginta non captivitatis, sed eversionis numerandi sunt; id quod nos libentissime concedimus. Sed septuaginta eversionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id vero constantissime pernegamus, non nostra opinione nos, sed scripturæ testimonio freti (1). At, inquis, templum usque ad Darii secundum annum dejectum, eversumque permansit. Si nihil templi factum intelligis, falsum est: cum in primis Cyri annis altare fuerit extructum, templique fundamenta jacta, ut primo Esdr. lib. cap. 3. & 5. scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum; ita est sane: Sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum primo Esdr. lib. cap. 6. legimus. Quin Josephus (2) memoriæ prodidit, templum usque ad annum nonum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opinioni Judæi consentientes, quadraginta sex annis ajunt templum ædificatum (3). Atque idem Josephus libro eodem, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demolirio templi tandiu perdurasse intelligitur, quandiu informatum illud, atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni non jam ad secundum, sed ad sextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid, quod septuaginta anni vastitatis non modo templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? *Ego*, inquit, (4), *intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni*. Si igitur ad eum modum annos vastitatis accipimus, cum Hierusalem in vigesimo etiam Artaxerxis anno adhuc deserta persliterit, muri dissipati, portæ consumptæ, ut 2. Esdræ cap. 2. habes, dicemus utique septuaginta illos annos ad Neemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Artaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tametsi in secundo (5), vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus, septuaginta tamen eversionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum aut inceptum, aut consummatum est, sed quando Judæis est laxata captivitas, dataque adeo facultas, ut in patrium solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas implerent. Quem omnino sensum, ut diximus, a sacris videmur literis accepisse (6), quæ verbum Hieremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt.

At Mardochæi ætas, imo potius res præclare gestæ cum nostra opinione dissentiunt. Nam si tanta fuit, quantam ex nobis adversarii colligunt, non modo summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cujus argumenti responsio illa, quæ a viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Ecquid enim absurdi est, si illis adhuc sæculis homo unus aut alter ætate, temperamento, corporis, animique vigore longe reliquis sui temporis senibus antecelluerit, cum etiamnum quidam fiut, quorum in summa senectute nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modo labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hac responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggæi 2. trahi potest. *Quis in vobis*, inquit, *est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima?* &c. in secundo igitur anno Darii quidam supererant, annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis desolationis, 30. Cyri, Cambysis, & Magorum 9. (7) Darii duos & quinque, vel etiam septem addas, quibus ante vastitatem vixerant, si templum videre, & gloriæ ejus post tot annos recordari potuissent, certe summam illam 116. annorum conficies. Atque hæc responsio quidem minus absurda judicabitur, si 30. Cyri anni non a capta Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primum Persarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: Quod Mardochæus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Jechonia rege Juda, non sic accipi oporter, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus, sed quasi ex illis extiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochæi laude scriptura posuit, quod non ex iis fuerit parentibus qui Prophetis contradixerunt, sed ex eis, qui Hieremiæ obtemperarunt. Quæ hujus loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. secundo colligitur, ubi numerantur illi, qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Judæam reversi sunt; cum ex ipsis quidam non in Babyloniam venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed & 3. Esdr. lib. cap. 5. ita legis: *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Judæa*, &c. Nullam ergo vim scripturæ afferimus, si interpretamur Mardochæum de Hierusalem translatum esse, quod pater ejus translatus sit: Quod si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, sic quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libro Esther perpetua mentio fit, Astyages fortasse fuit pater Darii Medi (8). Hunc enim Daniel cap. 9. Assuerum vocat. Vel certe Cyaxares hujus pater: quem primum Asiæ populos in provincias distinxisse, Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti tenebatur ira, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprime conveniunt, qui in libro Esther eisdem coloribus pictus est.

Nec refert, hi, an alii Medorum reges ante Cy-

(1) *Dan. 1. 3. Par. 26. & 1. Esd. 1.* (2) *Lib. 11. ant. c. 4.* (3) *Joa. 2. 20.* (4) *Dan. 9. 2.* (5) *In 2. anno Cyri templi fundamenta posita Jos. 1. cont. Appi. l. tradit. Cui ego libenter assentior.* (6) *2. Par. 36. 1. Esd. 1.* (7) *Hier. annum Magorum perpetuo excipit, & 8. solum Cambysi assignat.* (8) *Hier. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Artaxerx. a Græcis appellatum, ait. At nec Astyages, nec Cyaxare Artaxerx. vocatus est.*

Cyrum Asiæ imperitarint. Scimus enim Ctesiam Cnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quod nusquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat monarchia Medorum atque Persarum: Babyloni rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam, quod huic expositioni omnia consonant, nec ex ea quicquam absurdi emergit. Nam quod Mardochæus primum in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque vendiderint: ut causas alias omittam, quæ ejus rei multæ esse potuerunt. Danielem sane in Babylonem principio translatum, compertum est; at in Susis postea extitisse, capite ejusdem Prophetæ octavo legimus (1). Quanto illud urgentius adversarios premit, quod si tempore aut Darii Histaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quæ ipsius Esther narrat historia, nullo modo Esdras Neemiasque silentio præteriissent? Nam hæc ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardochæus cum Jechonia commigravit, somnio quam simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Persarum civitatem, in qua Assuerus convivium illud instruxit, a Dario Histaspis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. scribere. Quæ res si vera est, illa de Astyage, aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multo probabilius Strabo in libro 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis ædificium esse. Atque Herod. l. 5. urbem Memnonis vocari solitam, ait, non Artaxerxis Memnonis, sed illius præstantissimi juvenis, qui Priamo e Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam ædificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 3. Susa vero ante Cyrum fuisse condita, Daniel certissimus auctor est. *Anno*, inquit, *tertio regni Balthasar, cum essem in Susis*, &c. Quam urbem Metropolim esse regionis Elamitarum, Hieronymus vere quidem interpretatur, sed in ea Danielem turrim extruxisse falso existimat. Josephus siquidem in decim. lib. postremo cap. Danielem, ait, apud Ecbatana Mediæ turrim eam ædificasse, apud Susa vero primariam Persidis urbem illa vidisse, quæ Danielis 8. narrantur. Quanquam Susa proprie nec Persidis, nec Mediæ civitas est, sed Susianes Persis Medisque vicinæ (2). Quæ quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babyloni confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Persarum atque Medorum in ea sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat, nos alios etiam priores fecisse credimus. Jam si Susa principium regni Assueri fuit, ut prim. lib. Esther cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Histaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium, sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque inde exordium imperii sumpsit; certe non est absurdum Assuerum virum Esther Astyagem Cyaxaremve hujus patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in 1. libro Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos prædixit Hieremias, Josephus in primo Cyri anno expletos dicat: cum multo plures ipse idem in Nabuchodonosoris posteriorumque hujus imperio computarit. Sed in numeris Josephi libri menda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare nec volo, nec debeo. Librariorum ergo vitio accidisse credendum est, ut in Neglisaris regno, pro 20. subjecta fuerint 40. in Balthasaris autem, pro 7. posita fuerint 17. Hos enim duos numero si correxeris, 70. anni constabunt, quos Josephus a desolatione ad 1. Cyri annum scripsit, effluxisse. Sic tamen 70. annorum summa constabit, si post desolationem solos 25. Nabuchodonosori tribuas; quod 26. inceptus fuit, non absolutus: si excludas item postremum Balthasaris, quod in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si 5. annos Balthasari dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septendecim, tunc 70. anni constantur; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verum in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis multo labore verbisque etiam multis, erat tamen explicate distincteque solvendus.

Respon. ad 10. Decimum argumentum facile est quidem, sed ad scripturæ cognitionem explicatu necessarium. Non enim Hieronymus solum, sed Aggæus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta jacta. Atque illud, quod ex commentariis in Danielem objecimus, nihil habet omnino quæstionis: cum Hieronymus ipse in Isa. 44. caput sua verba fuerit interpretatus. *Cyro vivente*, ait, *templi jacta sunt fundamenta*. Cæterum sub Dario anno illius secundo templum ædificari cœptum est. Hoc itaque facillimum, id difficilius, quod Hieronymus, imo Aggæus ipse dicit in hæc verba: *Ponite corda vestra ex die ista & in futurum, a quarta & vicesima noni mensis: a die, qua fundamenta jacta sunt templi Domini*, &c. Et Hieronymus (3). *A die vicesima quarta noni mensis, inqua templi fundamenta sunt jacta*, &c. Loquitur autem sine dubio Propheta de nono mense anni secundi sub Dario. Huic argumento varie quidem a

(1) *Narrant Hebræi, ut in 10. Zach. c. Hieron. refert, captivum populum Judæorum non solum in Medos & Persas, sed in Bosphorum quoque & Septentrionalem plagam a Chaldæis esse translatum.* (2) *Ptol. lib. 6. c. 2. 3. 4.* (3) *In Agge. 2. cap.*

Digitized by Google

multis responsum est. Liranus sentit, fundamenta hoc sane loco appellari partem ædificii inferiorem, quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamsi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit (1), atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita: atrii vero exterioris porticum, & gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse (2), sub Dario perfecta & consummata. Adde, a Cyro ad Darium 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum injuria, & inimicorum opera fuisse propemodum eversa & labefactata: sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Unde & Josephus Ruffino interprete scripsit (3), quod sub Dario fundamentis restitutis superædificabatur. Atque, ut quemadmodum sentio loquar, non mihi Aggæus videtur astruere, quod in secundo Darii anno templi fundamenta jacta sint; sed hunc sensum Propheta habet: Attendite non solum ex die ista, quæ videlicet est vicesima & quarta noni mensis, sed a die, qua fundamenta jacta sunt templi, & inveneris in templo meo inchoato nullos uberiores fructus prædia vestra tulisse. Nimirum enim negligentibus Dei religionem & cultum nihil adhuc prospere evenit. At ex die ista benedicam, &c. Et hic sensus paulo ante fuerat explicatus his verbis: *Et nunc ponite corda vestra a die hac*: & supra, *antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini*, &c. Quasi ex eo tempore, quo primum jubente Cyro e Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quicquam eis feliciter terra produxerit, quod in Dei opere & templi structura cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

Respon. ad 11. In undecimo non est facile expedire, quisnam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro, & Dario jusserit templum ædificari. Rabbi Samuel eundem esse credidit Darium & Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Persarum omnium fuisse cognomen: ut Cæsar Romanorum, Pharao Ægyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum ædificatum, sed duobus Cyro, & Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conjunctio repugnat, quæ nomen Darii cum Artaxerxe non solum in Latino, sed in Græco & Hebraico exemplari conjungit. Ineptæ sane loquendi formulæ sunt, Julius & Cæsar, Marcus & Trullius, Chencres & Pharao. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quod pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Persarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4. sermo fit, vere, ut ego sentio, non Cambysen, sed Cyrum intellexit (4). Cur igitur scriptura cognomen utrique regi commune alteri adjiceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minus probabilem facit, quod si Artaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum, quod 1. Esdr. 7. scribitur: *In regno autem Artaxerxis regis Persarum Esdras*, &c. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plures certe, quam si solum regem Persarum sine Artaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententia satis. Pergamus ad reliquas. Josephus porro apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippe antiq. Judaic. c. 5. scribit, Xerxem filium Darii pietatis paternæ perinde ut regni hæredem fuisse: nihilque ex patris institutis circa divinum cultum immutasse, sed Judæos summa fuisse benevolentia prosecutum. Addit etiam hujus tempore Esdram quidem argento, auro, & vasis pretiosis, quæ ex universa provincia Babylonis attulerat, templum ornasse, ac Dei cumulasse cultum: Neemiam vero eodem rege concedente non modo civitatem & muros instaurasse, sed & id supplesse, quod ad fabricam templi deerat. Verum hæc sententia duos scrupulos habet. Prior est, quod huic regi 38. annos imperii tribuit. Qua in re cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi vinginti regni annos impertiuntur. Posterior scrupulus est hujusmodi: primi Esdr. 6. cap. dicitur, quod Judæi ædificaverunt, construxerunt, & compleverunt domum Dei, Cyro & Dario & Artaxerxe jubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6. Darii. Necesse est igitur, ut Artaxerxes ille, quicunque tandem fuerit, ante annum Darii 6. fuerit. Alioqui quomodo usque ad 6. annum Darii construxerunt Judæi, & compleverunt templum, vivente Cyro & Dario & Artaxerxe? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes filius Darii intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam urgeret, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Eusebius est auctor, & Esdras, & Neemias ea quæ templo, civitati, murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli ajunt, Darium Medum hoc loco accipi oportere: nam Darium Histaspis nomine Artaxerxis accipiunt (5). Primum enim nusquam aut in literis sacris, aut in auctore aliquo historiæ probato legitur, quod Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut jusserit. Solus quippe Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deinde cum Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, multoque ætate major, ut visum est omnibus, nequaquam scriptura sacra contra aliarum omnium morem, Cyrum prius, quam Darium nominaret: *Jubent*, inquit, *Cyro & Dario & Artaxerxe*. Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intelliga-

(1) *Refertur in gloss. ordinaria.* (2) *Esdr.* 6. 3. (3) *Lib.* 11. *c.* 4.
(4) *Notum*, inquit, *fit regi, quod Judæi, qui ascenderunt a te ad nos &c.* 1. *Esdr.* 4. *Cyro ergo scribebant illi, a quo Judæi in Judæam dimissi fuerant. Josephus, ac ceteri hunc Cambysem interpretantur.* (5) *Glos. interlin Dan.* 9. *ait, Darium primum captum Israel solvisse, sed non probat.*

ligatur (1). Quamquam septuaginta Interpretes Danielis septimo pro Dario Artaxerxem interpretati sunt, quemadmodum Hieronymus noster admonuit. Praeterea nulla historia neque humana, neque divina Darium Histaspis Artaxerxem appellavit. Nulla ergo causa est, cur hoc loco Darium Histaspis Artaxerxis nomine intelligamus; praesertim cum in toto libro per nomen Darii non alius unquam, nisi Histaspis filius intelligatur. Quid autem scriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, si in eadem etiam orationis clausula Darii nomen in varios significatus distraheret? *Aedificaverunt*, ait, *jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, & compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Darii regis.*

Mihi duae viae hujus quaestionis explicandae apparent. Una est, ut tueamur id, quod nunc impugnatum est, Artaxerxem Longimanum hic accipi oportere; qui primus hujus nominis in historiis prophanis invenitur. Quae eadem sententia Bedae fuit. Loquitur autem scriptura per anticipationem, id, quod saepe alias sacri auctores factitarunt. Non enim omnes illi tres intelligendi sunt templum & aedificasse, & complesse, usque ad sextum Darii annum. Sed tres illi opus complevere quidem, quos Judaeis constat in opere faciundo explendoque favisse, at aedificatum est, atque aliqua ex parte completum usque ad sextum Darii annum, Cyro, & Dario jubentibus. Tametsi eo anno templum non est omni ex parte absolutum; quoniam, ut Josephus ait, Esdras ac Neemias sub Artaxerxe postea templi fabricam, ornatum, & cultum expleverunt. Hoc vero solum a Josephi opinione nostra discrepat, quod ea, quae Esdras, & Neemias gessisse in scriptura referuntur, ille Xerxe Darii imperante, nos Longimano jubente gesta esse contendimus. Illud autem sine controversia verum est, Cyrum, & Darium, & Artaxerxem, eum, cui Neemias, atque Esdras placuere, templum aedificasse, absolvisse, & ornasse.

Altera quoque scrupuli hujus eximendi ratio est, si dicamus, duas illas particulas, *& Artaxerxe*, ab Hebraeo quopiam adjectas esse in margine primum, deinde textui, ut fieri solet, insertas: nec aliunde, quam ex eodem libro exemplum hujus erroris patere necesse est. In capite enim quarto sic Latina editio habet (2). *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes*, &c. ubi tres illae voces, *Ipse est Artaxerxes*, non sunt scripturae partes, sed ab expositore nescio quo in margine fortasse positae, scribentium errore textui nostro interjectae sunt, cum nec in Hebraeis exemplaribus, nec in Graecis septuaginta Interpretum haberetur: quemadmodum etiam ante nos Liranus admonuit. Idem quoque error accidit in Latinis codicibus, 2. Reg. cap. 8. ubi verba illa, *De quo fecit Salomon omnia vasa aerea in templo, & mare aeneum, & columnas, & altare*, nec Hebraea exemplaria habent, nec Graeca Septuaginta, &c. Quod autem vitium in Latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in Hebraea quoque irrepserit exemplaria. Qua de re & lib. 2. multa opportune diximus, & jam jam in sequentis argumenti explicatione quaedam haud importune differemus. Illud nunc dico, me non levi conjectura ductum de huius loci errore ita existimasse. Josephus siquidem undecimo Judaic. antiq. lib. cap. 4. hunc ipsum Esdrae locum referens, sic ait; *Magis omnium studiis proficiebat templi aedificatio, juxta mandata Cyri, & Darii, prophetantibus interim Aggeo, & Zacharia: absolutumque est intra septennium*. Et l. 15. cap. postremo, non alium templi auctorem facit Herodem, praeter Cyrum, & Darium. Non ergo alius tertius in Hebraeis exemplaribus veris habebatur. Verum haec hactenus. Caetera diluamus.

RESPON. AD 12. Argumentatio duodecima usque eo difficilis, & obscura est, ut aut nullo modo, aut multo difficillime dilui possit. Nimirum enim in historia cum sacra, tum prophana ita saepe librariorum vitio numeri depravati sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scrupulosis locis, arduisque versetur, sed in labyrintum inexplicabilium quaestionum intret necesse sit, unde exire non queat, nec si Thesei quidem filum habeat. Hujusmodi autem errores in historiis humanis prodere supervacaneum erit: nam obvii sunt passim plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, ut intelligant omnes, quam lubricum & facile librariis sit, vel in divina scriptura numerum pro numero substituere. Agedum ergo primum hujus rei exemplum proferamus, ex libri secundi Paral. cap. 15 ubi ita legimus: *Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Assa*. Et e vestigio in initio capitis sextidecimi: *Anno autem tricesimo sexto regni ejus ascendit Baassa*, &c. Quo utroque loco pro tricesimo, legere oporter, Vicesimum. Nam Baassa anno tertio regis Assa regnare coepit, solumque regnavit annos quatuor & viginti, ut 3. lib. Reg. cap. 15. traditur: Non ergo ad tricesimum sextum annum regis Assa regnum vitamque perduxit. Id quod perspicuum quoque fit ex 3. Reg. lib. cap. 16. *Anno*, inquit, *vicesimo sexto Assa regis Juda regnavit Hela filius Baassa super Israel*, &c. Et posterius; *Anno vicesimo septima regis Assa regnavit Zamri, qui scilicet occiderat Hela*. Quem errorem Joannes Lucidus in secundo temporum libro animadvertit (3).

Ne vero imperitus quisquam hujus loci vitium in Latinae editionis odium torqueat, aeque sciat Graeca Hebraeaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2. Paral. c. 36. etiam contigit. Ubi in haec verba exemplaria omnia, quae mihi videre licuit, consentiunt: *Octo annorum erat Joakim, cum regnare coepisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Hierusalem, fecitque ma-*

Q 4 *lum*

(1) *Metasthen. Annii hunc ordinem invertit*. (2) 1. *Esdr.* 4. 6. (3) *Cap.* 9.

um in conspectu Domini. Quo loco, pro *decem & octo*, librarius aut indoctus aut negligens *octo* subjecit. Sic enim 3. Reg. 24. vere legis: *Decem & octo annorum erat Joakim cum regnare cœpisset*, &c. Alioqui quomodo fecit malum in conspectu Domini? Quomodo egressus est ad regem Babylonis, & cum esset natura bonus, nec civitas periclitaretur, ultro se dedidit? 4. Reg. 24. Josephus 10. antiq. cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cajetanus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut industriæ aut ingenio detrahere. Verum ego etiam ipse interdum conjectura ducor ad suspicandum, auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quam nunc inveniantur. Verbi causa ponamus aliquid, ubi conjecturæ hujus argumentum appareat. Primo Reg. lib. cap. 13. scribitur, quod filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset. Quod si filius anni unius intelligitur, quasi puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere, quonam pacto illud accipiemus (1), *Filius viginti & unius anni erat Sedecias cum regnare cœpisset*? Quid si hic etiam numerus ille viginti ex scribentium esset errore prætermissus? An non tibi videtur, si ita hi per incuriam negligentiamque fecissent, falsis interpretantium expositionibus locum esse daturos? Rursum, quale quæso illud est (2), *Filius triginta annorum erat David, cum regnare cœpisset, & quadraginta annis regnavit*, si filium unius anni innocentem interpretamur? In simili ergo dicendi forma similis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saul esse dicatur. Quamobrem verosimile est, auctorem lib. Regum filium eum viginti & unius anni scripsisse; sed scriptorum vitio majorem numerum in Hebræis exemplaribus omissum. Quem deinceps errorem in Græca Latinaque exemplaria ant alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2. Paral. c. 15. 16. & 36. accidit, sicuti paulo ante demonstravimus. Et quoniam non est animus singula loca discutere, unum solummodo ex Rabani opinione adjiciam, ut jam demum ea, quæ sunt hujus argumenti propria, expediantur. Hieremiæ 52. vulgata lectio sic habet: *Iste est populus, quem transtulit Nebuchodonosor; in anno septimo Judæos tria millia & viginti tres. In anno octavodecimo Nabuchodonosor transtulit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno 23. Nabuchodonosoris, transtulit Nabuzardan magister militiæ animes Judæorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergo animæ quatuor millia sexcentæ.* Qua ex lectione subdifficiles & perobscuræ quæstiones emergunt, quarum nonnullas Liranus movit, sed quam belle responderit, aliorum esto judicium. Rabanus in Hieremiam ter Judæos a Nabuchodonosore captos scribit, harumque trium captivitatum numerum hic a propheta censeri. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Joakimum filium Josiæ vinctum catenis duxit in Babylonem, 2. Paral. 36. (3). Nec enim est verosimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo in Babylonem transtulisse. Nam & Daniel capite primo verbis non valde obscuris significat, anno tertio Joakimi quosdam e Judæa in Babylonem esse translatos. At Cajetanus negat (4), Joakimum in Chaldæam advenisse. Sane quidem: verum infirma ratione negat. *Interfectus est*, inquit, *Joakimus in Judæa, & sepultura asini juxta Hieremiæ prædictionem* (5), *sepultus est, ac projectus extra portas Hierusalem*. Quid tum? Quasi vero fieri nullo modo posset, ut ductus primum in Babylonem, deinde in Hierosolyma remitteretur, ubi, cum fidem regi Babylonio datam violasset, ingloria morte periret. Non itaque eamus inficias, Joakimum cum aliis multis in Babylonem esse traductum. Id enim non Rabanus solum, sed divinæ etiam scripturæ tradunt (6).

Secundam captivitatem Rabanus ponit in transmigratione Jechoniæ, quæ 4. lib. Reg. 24. habetur expresse. Tertia quoque in eodem lib. c. 25. expressa est, cum Nabuzardan templum etiam, urbemque vastavit. Trium ergo harum captivitatum, ut Rabanus autumat, Hieremias hic singillatim scribit numerum. Quæ si vera sententia est, tres numeri mutandi sunt, ut pro septimo anno in prima captivitate scribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosoris contigit, qui idem Joakimi tertius fuit: quemadmodum paulo ante dicebamus. In secunda vero captivitatem, pro Octavodecimo scribendum est, Octavo. Constat enim, Jechoniam in Babylonem octavo Nabuchodonosoris anno commigrasse, 4. Reg. 24. Pro vicesimo autem tertio in captivitate postrema legi oportet, Undevicesimo. Nam, ut 4. Reg. 25. scriptum est, Hieremiæ item 52. Sedecias in anno 19. Nabuchodonosoris ductus est in Chaldæam. Nec huic sententiæ repugnat, quod lib. Reg. 4. cap. 24. decem Judæorum millia cum Jechonia dicuntur esse translata. Quoniam Hieremias non vulgus promiscuum, aut milites quoslibet annumerat, sed principes Judæ, & eos, qui erant in dignitate aliqua constituti, ut Josephus decimo Judaic. antiq. lib. cap. 8. animadvertit. Vel etiam eos hic supputat Hieremias, qui in libris Regum non fuerant numerati. Primæ siquidem ac postremæ captivitatis numerum auctor libri Regum omnino prætererat. In secunda autem posuerat majorem quidem, hoc est, decem millia: prætermiserat minorem, quem hic supplet Hieremias, id est, animarum octingentas triginta duas. Quod Josephus intelligens in decimo antiq. Judaic. lib. cap. 9. utrumque numerum complectitur, asseritque eos, qui cum Jechonia ducti sunt, fuisse decem millia numero, & amplius:

(1) *Hier.* 53. 1. (2) 2. *Reg.* 5. 4. (3) *Joseph.* 1. *con. App. Ale. lib. ex Beroso refert, Nabuchodonosorem primo anno regni sui quosdam Judæorum captivos in Babylonem adduxisse.*
(4) *In* 36. *c.* 2. *Paral.* (5) *Cap.* 22. 19. (6) 2. *Par.* 36. 6.

plius octingentos triginta duos. Quanquam primam captivitatem ad eum annum refert (1), quo rex Babylonius Joakimum interemit, insepultumque extra mœnia jussit projici. Tum enim scribit, tria millia Judæorum Babylonem in captivitatem esse ducta. Qui annus procul dubio septimus Nabuchodonosoris fuit. In octavo namque Jechonias pro patre est constitutus, 4. Reg. 24. quod si accipimus, numerus primæ captivitatis in Hieremia sine ulla correctione rectissime constat. Intelligo autem locum Hieremiæ totum posse a mendi nota vindicari, si dicamus secundam captivitatem anno 18. Nabuchodonosoris fuisse, annis scilicet integris numeratis: sicut & prima anno septimo est in hunc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis non expletis sermo sit, prima in anno 8. secunda in 19. Nabucodonosoris fuit. At tertia fuit anno 23. cum quinto post excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nabuchodonosoris 23. invasit Cœlen Syriam, Ammonitas, Moabitasque subegit, Ægyptios perdomuit, ac repertos ibi Judæos captivos Babylonem abduxit, ut Josephus auctor est 10. antiq. Judaic. lib. cap. 11. Sed quoniam Hieremias eos numerare videtur, non qui de Ægypto, sed qui de Judæa translati sunt: quia rursum eas videtur captivitates recensere, quæ e sacris historiis colliguntur: quia demum eam, quæ sub Nabuzardane fuit omnium celeberima, templique, atque urbis incendio vel maxime nobilitata, tertio loco videtur scribere, ut eo redeat, unde est paulo ante digressus, ut numerum annorum in secunda, & tertia captivitate ad formam 4. lib. Reg. restituendum contenderet, ei ego non magnopere repugnarim. Nam si in prima captivitate Josephum, quam Rabanum sequi malis, non equidem improbabo. Ego autem, ut ingenue loquar, nunquam mihi minus, quam in hac digressione placui, quanquam magis adeo id argumenti difficillimi explicandi cupiditate, quam ulla alia culpa mea contigit: qui dum monere volo numerorum quæstiones lubricas esse, atque difficiles, quod error in numeris facilis, ac lubricus sit, mei pene sum oblitus: fecique id repentino quasi motu percitus, quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus eram, ut de iis rebus, quæ maximi sunt negotii, inter refellendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero annorum sita est, qui 3. Reg. lib. cap. 6. præscribitur, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum a Salomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus Græcis, Latinis, & Hebræis idem omnino numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum ex scribentium errore a vero esse immutatum, hisce argumentis suaderi potest. Primum, quod Josephus lib. antiq. Judaic. 8. cap. 3. scribit, Salomonem templi fabricam exorsum esse annis quingentis nonaginta duobus (2), postquam Israelitæ ex Ægypto excesserunt: mille vero viginti annis postquam Abraham in Chananæam regionem e Mesopotamia migravit. Nam si quadringentis triginta, qui juxta Exodum a migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi ædificium cœptum, summa illa Josephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeo & uterque sibi numerus, & inter se vicissim ambo constabunt. Deinde Josephus idem lib. 11. antiq. Judaic. c. 4 *Ante Saulem & Davidem*, inquit, *rempub. Judices administraverunt. Qui reipub. status plus, quam quingentis annis duravit post Moysis & Josue imperium*. Non ergo ab exitu Israel de Ægypto ad initium templi 480. solum anni intercesserunt.

Præterea Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta cum eduxit Israel, Exod. 7. & centesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. Deut. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israelitæ servierunt post mortem Josue regi Mesopotamiæ, Judic. 3. Josephus 6. lib. antiquitat. cap. 5. scribit hos fuisse duodeviginti. Quorum octo servitutis fuisse lib. 5. cap. 7. tradiderat.

Othoniel judicavit populum quadraginta annis. Judic. 3.

Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Judic. 3.

Aod judicavit populum octoginta annis. Judic. 3.

Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regi Chanaan. Judic. 4.

Barac, & Debora judicarunt populum quadraginta annis. Judic. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian. Judic. 6.

Gedeon judicavit populum quadraginta annis. Judic. 8.

Abimelech tribus annis. Judic. 9.

Thola viginti tribus annis. Judic. 10.

Jair viginti duobus annis. Judic. 10.

Interregnum decem & octo annorum sub Philisthæis, & Ammonitis. Judic. 10.

Jephte sex annis judicavit. Judic. 12.

Abesan septem annis. Judic. 12.

Ahialon decem annis. Judic. 12.

Abdon octo annis. Judic. 12.

Interregnum quadraginta annorum sub Philisthæis. Judic. 13.

Samson viginti annis, Judic. 16.

Heli quadraginta annis. 1. Reg. 4.

Saul regnavit quadraginta. Act. 13. Nam Josephus lib. 6. antiq. Judaic. cap. postremo ait, illum

(1) 10. *lib. cap.* 8. (2) *Sic Gebenius ac vere ille quidem transtulit. Numerus enim* 592. *qui habetur in versione Ruffini, ex scribentium errore est positus, nisi Josephus ipse secum pugnet lib.* 11. *cap.* 4. *Unde patet Sabellici error, Ennea.* 1. *lib.* 9. *ubi vulgatum vitium secutus affirmat annum templi inchoati fuisse ab eo, quo filii Israel de Ægypto sunt egressi, quingentesimum secundum.*

Digitized by Google

lum regnasse vivente Samuele annis duodeviginti, post Samuelis mortem annis viginti.

David regnavit annis quadraginta. 2. Reg. 5. & 1. Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam cœpit. 3. Reg. 6.

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Josue, Samgar, & Samuelis, Interregnum quoque, quod inter Samson, & Heli fuisse scriptura dicit, major utique summa, quam illa Josephi, conficietur. Plures igitur quam 480. anni ab excessu Israel de Ægypto, ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc scripturæ loco inest, suntque proinde ad veram rationem codices Hebraici, Græci, & Latini corrigendi. Ad hæc, si Græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in ejusmodi rebus ambiguis, & numerorum ratione controversa æquum est, Paulus (1) certe post terram Chanaan filiis Israel sorte distributam, tempus Judicum usque ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non multo secus definivit. Sic enim Græca habent, *Καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναάν, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουὴλ τοῦ Προφήτου.*

Quæ Erasmus ita convertit: *Et deletis gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit Judices usque ad Samuel prophetam.* In eundem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim Græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta, quos Paulus Judicibus a distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moysis quadraginta, Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, & quatuor denique Salomonis: eandem profecto summam conficiemus cum ea, quæ paulo ante e certis scripturæ testimoniis confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum testamentum veteri omnino consentiat. Sed ait Cajetanus, Græca omnia exemplaria, & Latina esse vitiata: & Græce *τριακοσίοις*, non *τετρακοσίοις*, Latine Tercentis, non Quadringentis, esse legendum. Qui sic? Evincitur, Inquit, quoniam alias non constabit numerus annorum; quem 3. lib. Reg. cap. 6. definit: scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sane 3. lib. Regum reliquæ omnes scripturæ dissentiunt. Numero Actorum Apostolicorum scripturæ consonant omnes. Non ergo hic, sed ille numerus vitio librariorum est corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quod qui contrariam tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, ii tantum absurditatum in supputatione sua faciunt, ut vix audiri sine aurium molestia possint. Nicolaus porro (2) & Abulensis (3), qui in scripturæ explanatione habentur insignes, ut summa illis 480. annorum justa constituatur, primum ajunt, annos Josue minime computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intra quadraginta Saulis includunt. Mox addunt, annos, quibus Judæi servierunt regi Mesopotamiæ, aliisque postea sequenti tempore regibus, eis annis includi; quibus terra quievisse dicitur, vel etiam Judex hic, aut ille Israelitis præfuisse. Unum solum annorum duodeviginti interregnum in computationem adsciscunt, ut cum tribus annis Salomonis summam 480. annorum suo belle arbitratu conficiant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multum omnino absurditatis habet. Ut enim omittam alia, ne in re nota, & perspicua multus & insolens sim, illud ante omnia expediri velim: ecquo pacto interregnorum anni in eos redigi valeant, & contrahi, quibus sub judicibus terra a præliis dicitur quievisse? Sane in interregnis aut perpetuum Judæi bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine judice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies.

Præterea, ecquid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quod inter Abdonem & Samsonem scriptura commemorat? An 40. illos annos in Samsonis viginti inclusuri sunt? An potius in Abdonis octo? Præterea, cur unicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quod si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sane aut interregnum hoc cum cæteris abjiciant, & summa erit minor: aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua, & summa erit major. Ad hæc liber Judicum explicate docet, terram duce Juda, qui successit Josue, minime quievisse, sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chananæi ac Pherezæi victi, oppressique fuerunt. Nam Ductum Josue præliis frequentibus turbulentum extitisse, Josue liber ipse manifestat. Cum vero rex Mesopotamiæ, Josue, Judaque defunctis, filios Israel pugna vicerit, octoque annis servire coegerit, tunc tempora pacata, quietamque terram describere, prorsus est a sensu communi alienum. Quod si annos Josue, ac Judæ illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israelitas expugnavit, & oppressit, in id temporis trahas, quo terra quievisse dicitur, nonne turbidos, & inquietos annos cum tranquillis, quietisque confundes? Nonne etiam scripturæ sacræ in aperta narratione vim afferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert (4), post mortem Josue, post Chananæos, Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta annis quievisse. Quid Paulus? An non post Samuelem quadraginta annos Saulis regno impertitur,

(1) *Actor. 13. 20.* (2) *Nicol. 3. Reg. 6.*
(3) *Abulens. ibid. q. 4. & 3. lib. Jud. q. 12.*
(4) *Judic. 3. 11.*

Digitized by Google

titur, (1)? Qua ergo ratione Samuelis annos in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere, habereque cœperunt, ad primum Jephthe annum trecentos interfluxisse, testis est Jephthe ipse locupletissimus (2). Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum (3) a quibusdam colliguntur, illos demum, quos a Jephthe ad 4. annum Salomonis ante numeravimus: eadem omnino summa constituetur, quæ bis supra constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum: ut quoquo te vertas, & sive ex temporibus interregnorum ac judicum singulorum, sive ex Pauli calculo, atque ratione, sive ex Jephthe testimonio & inculpatæ defensionis judicio, verum, certumque annorum numerum ab excessu Israel de Ægypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eumdem illum invenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porro autem qui numeri cujusque summam exigue nimis, & exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undique constantem, cohærentem, consentaneum sibi, cæterisque reperiunt, qui sæpe in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille 3. lib. Regum infirmari potest: qui tamen non modo omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus Latinis, Græcis. Hebræis consentientibus confirmatur. Verumenimvero in numeri hujus summa tuenda & conservanda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversia in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque 10. annos Ahialone quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta interpretes ait illum Judicem omisisse; quare coactus fuit viginti septem annos Josue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expleretur. Quod si 10. annos Ahialon in 480. numero includeret, cum Josue viginti septem attribuerit, 490. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam Complutenses eum judicem in Lxx. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo juxta Lxx. Heli populum judicavit. Scribit enim in Lxx. interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in Hispaniensi τεσσαράκοντα, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem sæpe sum admiratus. Si enim Lxx. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Ahialon, ita & Heli viginti non ademit? Quod si visum est Heli annos 40. retinere, cur decem Ahialon a numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quod cum interregna omnia posteriorum Judicum temporibus includeret, videretque ex illis quædam accidentia ineptissime sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurdæ primus esse auctor videretur. Circa annos vero Samuelis ac Saulis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures, quam quadraginta annos assignat. At totidem Paulus soli Sauli impertitur. Iosephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saule duodeviginti: Sauli post Samuelis mortem viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit: Primum quod sermonem permittit Paulo cum vulgarem, tum etiam falsum: Deinde quod ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Judices præfuisse eorum librum indicare asserit, cum in Judicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quare ad explendam summam illam necesse est Moysis 40 annos apponas, Josue vero 17. At Josue septemdecim non ex historiæ aut divinæ, aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solum habentur, qui ad summam illam 480. annorum numeros quoslibet revocare pergunt: idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quod Josephum Beda ait Samueli annos viginti, Sauli totidem alios impertiri? cum quinquaginta ambobus sine dubio impertiatur, quemadmodum e locis antecitatis manifestissime constat. Cajetanus porro via longe diversissima ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit: sed ut summa illa 480. annorum constet, Josue annos decem, septem vero Samueli dispertit. Quod præter historiæ fidem suo solum arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantum? Nunquam me reponam? Sane & de meo aliquid exolvere lectori debeo, si quid tamen probari nummi exolvi possit.

Primum autem non existimo, aut fidei, aut religionis quæstionem esse, Num 480. iste annorum numerus, qui in codibus pervulgatis reperitur, librariorum vitio scriptus sit, an potius idem ab auctore sacro in suo exemplari positus? Ostendimus enim, errorem in numeris promptissimum esse atque facillimum. Ostendimus numeros quosdam in libris sacris ex scribentium errore vitiatos. Ostendimus denique multas esse causas, cur hic, de quo agimus, 480. annorum numerus corrupte esse inductus videatur. Atque Josephus & Sabellicus, Hebræus unus, Latinus alter, cum locum illum ex l. 3. Reg. c. 6. referrent, non 480. annos, sed multo plures posuerunt, Incredibile autem videtur esse, Josephum,

(1) *Act.* 13. 21. (2) *Judic.* 11. 26.
(3) 1. *Reg.* 7. *Joseph. lib. ant.* 6. *c.* 13. *tradit, quod Samuel primum solus præfuit populo annis duodecim. Deinde Saule regnante annis* 18.

phum, si omnia Hebræa exemplaria 480. numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo Cardinalis, cum sententiam Josephi retulisset, eam reprobandam censuit. Non igitur si quispiam dicat, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum inceptum quingentos annos, & eo amplius interfluxisse, protinus refellendus est, quasi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud deinde sentio, interregnorum annos vere inter annos Judicum effluxisse: itaque non esse, quod Hebræi falso tradunt, in temporibus vel priorum vel posteriorum Judicum computandos. Quocirca Josephus, quoniam non ea solum tempora, quibus Judices præfuere, computare voluit, sed illa etiam, quæ interregnis sine Judice fluxerunt, vere summam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri regum, interregnorum annis omissis, eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum Judices administrarent, intercessisse. Anni ergo plures ab eo, quo Israel excessit de Ægypto, ad templi initia fluxere. Sed ducum, judicum, & regum non fluxere, nisi quadrigenti octoginta. Advertendum quoque, ex iis, qui populo a Moyse ad Salomonem præfuerunt, quatuor esse, quorum tempora nusquam scriptura vetus denotarit, nempe Josue, Samgar, Samuel, Saul: nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipsis est testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum 419. His si Salomonis adjungas tres, 4. enim anno templum fabricare cœpit (1), reliqui erunt anni 58. quos Josue, Samgaro, Samueli, Saulique dispertias.

Ac Samgar quidem, quoniam nondum vertente anno munere simul ac vita defunctus est, merito ab hujus numeri summa eximitur. Cum vero Sauli Paulus (2) impertierit quadraginta (3), dubium non erit, quin decem & octo sint inter Josue, & Samuelem distribuendi. Ad decem ne ex his Josue, reliquos autem Samueli assignare oporteat, an contra pauciores Josue, Samueli plures, de hac re dubitari potest. Cajetano illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Josepho, aliisque probatis historicis longior Ductus Josue fuit, quam Samueli Judicatus. Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempora in Cariathiarim viginti annis permansisse (4). Non enim his viginti annis, quod quidam falso existimarunt (5), Samuel plebis Israeliticæ judex erat, sed propheta. Quin Scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, aperte significat, post vicesimum illum annum cœpisse a Samuele populum judicari. In Josue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & discrepantia est, ut nulla ex parte historiæ labefactetur auctoritas; si ubi variæ sunt historicorum, discrepantesque sententiæ, ibi nulla eorum premi nos, urgerique patiamur. Josephus (9), Gelenio interprete, Josue viginti quinque annos annumerat. Eusebius viginti septem. Beda, Joannes Lucidus, aliique nonnulli septemdecim impertiunt. Cajetanus decem. Quamobrem cum nos decem & octo Josue, Samuelique dispertiendos dicimus, nihil sane absurdi dicimus. Quanquam ratio subest, ut sine scripturæ, veritatisque discrimine octo, aut novem alios annos his duobus judicibus adjungamus. Quid ita? Nonne hisce vel octo, vel novem adjunctis, anni plures, quam 480. efficientur? Efficientur utique. Falsum ergo erit, inquies, anno 480. ex eo, quod Israel de Ægypto exiit, templum ædificari cœptum. Minime gentium. Quin utrumque verum esse nihil obstat: scriptura enim minutos numeros præterire aliquando solet. (7) Cujus rei exemplum paulo ante posuimus ex 4. Reg. lib. cap. 24. ubi decem mille Judæi dicuntur esse translati, quibus tamen Josephus octingentos triginta duos adjecit, imo & Hieremias, quemadmodum est nobis supra explicatum. Atqui scriptura Jonæ post quadraginta dies ait Ninive subvertendam, & tamen septuaginta interpretes 43. græcis literis prodiderunt, qui revera ab initio prædicationis Jonæ computantur: hos vero tres sacer auctor omisit, qui a toto triduo illa semper verba intonabat, *Adhuc quadraginta dies*, &c. Quamvis ab initio, si Ninive subverteretur, 41. erant interfluxuri. Quod autem 43. dies septuaginta interpretes scripserint, auctor est Justinus in dialogo cum Triphone. Quia vero Augustinus non 43. sed 3. solum legit, difficulter se ex hac quæstione extricavit, lib. 18. de civit. cap. 44. Quæ eadem causa erroris Hieronymo fuit. Si enim in Septuaginta non triduum, sed 43. dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessasset. Sic ergo licet plures fuerint, quam 480. anni, quia tamen non ad 490. accesserunt, recte suo more scriptura dixit, annos 380. interfluxisse. Id si probabile est, ut est certe, jam viginti septem annos Josue, & Samueli poterimus impertiri, Samueli decem, septemdecim Josue, quos huic Beda, aliique viri graves impertiunt. Sed valeant istæ numerorum tricæ, salebrosæque quæstiones, in quibus poteram ignorantiam meam simpliciter confiteri, & omne curiosorum hominum desiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus sum, in explicanda difficillima argumentatione tam multa fuse, quam omnino nihil dicere.

RESPON. AD 13. Tertiumdecimum argumentum parva difficultate nos implicat. Nec enim historias omnes tueri est animus, quæ passim in ecclesia lectitantur. Video tantum vulgi non solum in laicis, sed in ecclesiasticis etiam esse, ut eas quoque fabulas oppido quam libenter accipiant, quas jamdiu ecclesia explosit. In his certe pontificum non diligentia modo, verum etiam prudentia desideratur. Quidam namque dum reduviam curant, capiti incommodant. Videli-

(1) *Joseph. l. 1. antiq. ca.* 8. (2) *Actor.* 13. 21. (3) *Toridem Aug. l.* 18 *de civ. Dei*, *ca.* 20. *Nam quod Eupolem. Hebræe scriptor histor.* 21. *tantum ponit*, *ad id tempus referendum est*, *quo mortuo Samuele regnavit*: (4) 1. *Reg.* 7. 2. (5) *Abulensis.* (6) *l.* 5. *ant. c.* 1. (7) *Vid*, *Aug.* 16. *de civit. lib. c.* 24.

delicet historias graves pro apocryphis reddunt quidem, sed divinum ecclesiæ officium usque eo præter solitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis forma in quotidianis precibus relicta esse videatur. Qua ex re quam multa & magna mala ecclesiæ Dei accidant, non est hujus loci, & temporis dicere. Sed esto; quædam in publicis ecclesiæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falsa. Num idcirco historiis ecclesiæ omnibus fidem abrogare perges, quod nonnullæ earum sint vulgo jactatæ, & creditæ, in quibus, præsertim quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias fortasse plura, quæ jure ac merito reprobentur? Mihi profecto illud Gelasii consilium placet, ut cum hujus generis historias catholici legerint, beati Pauli sententia præcedat: *Omnia probate; quod bonum est, tenete.* Atqui irridere episcopos, de Theologis scholæ ludere, in monachorum imperitiam insultare, quasi fabulas hujusmodi ventris gratia rudi vulgo inferant & intrudant, hæc non puto equidem hominis ingenui esse, qui ad bonitatem fuerit a natura compositus, nedum ejus, quem Christus simplicem sicut columbam ad legem Evangelii formaverit. Quod si ex quibusdam fictis, falsisque narrationibus historias gentium æstimemus, nulla omnino erit, quam non similiter illudamus. Id si hominum imprudentium, atque adeo stultorum est, maneat, divorum gesta, quæ in ecclesia legi solent, despici nullo modo oportere: quanquam nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, levia, falsa. Nam & pleraque credibilia, ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertiodecimo autem argumento hactenus.

Respon. ad 14. In quartidecimi argumenti responsionem multa sunt brevissime animadvertenda. Primum in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarum memorias tamquam ecclesiæ oracula accipiunt, si eas in epistolis, & decretis suis pontifices aliquando usurparint. Non est idem, mihi crede, historiæ approbatio & usurpatio. Utitur quidem interdum pontifex, si quicquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententiis, rebusque vulgatis: at non continuo quæcunque in hunc usum attulerit, ea sedis Apostolicæ judicio probat. Aliud quippe est suadentis munus, aliud definientis. Qui pronunciat, res veras ille adfert: qui suadet, nonnunquam etiam verosimiles. Audiebam de præceptore meo puer, nullum omnino argumentum esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat: Amplectendum autem esse ita unumquodque maxime, ut quodque ad faciendam fidem erit aptissimum. Ad cujus præcepti formam non modo dialectici & oratores, sed veteres etiam Theologi suas disputationes effinxerunt. Nam in causam suam quisque & quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt, & vulgi etiam credulitate. Itaque imprudentium hominum erit, historias quasvis obiter etiam, & ad præsentem causam a pontifice adductas, non aliter amplecti, atque eas, quæ sint ecclesiæ certo judicio comprobatæ.

Quod deinde ad Constantini donationem attinet, de eo non libet in præsentia disputare. Disputent alii, quibus cordi forte est Romanæ ecclesiæ majestatem, amplitudinemque minuere. Laurentium Vallam scimus integro libro adversus receptam communi opinione sententiam declamasse. Jurisperiti, quæ vulgo circumfertur ejus donationis formula, eam commentitiam esse satis indicant, cum Paleæ inscriptione denotant (1). Eusebius, Ruffinus, Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor, cæterique probæ fidei auctores, qui omnia Constantini gesta scripsere diligentissime, non modo nullam donationis ejus mentionem faciunt, sed tradunt etiam orbem Romanum sic inter tres illius filios distributum, ut Italia uni eorum tota contigerit. Ammianus Marcellinus lib. 15. Constantium urbis dominationem habuisse, & Leontium præfectum ibi constituisse, auctor est. Nonnullos deinceps Imperatores Italiæ, atque adeo Romæ imperasse, omnes historici memoriæ prodiderunt. Hæc & alia ejusmodi quis ignorat? Verum quid refert, a Constantino facta ea donatio sit, an a principibus posterioribus? Fictam & commentitiam fabulam dicunt a Nicolao, Clementeque prolatam. Quasi vero pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat, aut urbem eo solum titulo defendat. Negant donatam a Constantino urbem esse: quamquam nequeunt probare id quidem. Sed quæro, quod donatam negant, ea si non donata esset, quidnam facerent? An urbem Cæsari concederent? Urgent rustice sane. Negant enim donatam esse, & in eo perstant. Nos vero tamquam tormenta quædam adhibemus, ut si responderint, quod donata a Constantino non est, idcirco ad jus nunc Cæsaris pertinere, stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque Romanus Pontifex urbem justo alio nomine possidere. Certe longi temporis præscriptione potuit. Sin negaverint jus omne Cæsari in urbem, omnia, quæ de Constantini donatione disputant, vana esse concedant. Sed jam, ne nos vani itidem simus, reliqua persequamur. Lepra Constantinum laborasse, apud idoneos auctores nusquam legi, sed ejus nominis alium, cognomento Copronymum. Unde fortasse ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor ille de lepra inde ortus videri possit, quod Byzantio ad aquas calidas valetudinis gratia eum egressum ferunt. D. Th. 3. p. q. 69. in 4. arg. historiam vulgat, sumit, atque, ut videtur, probat. Cajetanus non item. Habet hic auctores suos Platinam in vitam Marci, Ludovicum Vives lib. de cor. disc. 2. Alciatum lib. parerg. 7. cap. 19. qui aperte negant. Habet scriptores omnes veteres ejus ætatis, qui tacuerunt, non omissuri, si scivissent, scituri omnino rem, si fuisset. Nam quod nomine Constantini circumfertur, edictum, tametsi Nicæno

(1) *d. 95. c. sancta Rom.*
(2) *Dist. 96. ca. Constant.*

Digitized by Google

no Concilio adjunctum est, non tamen habet Concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmare ausim, nec pro falsis refellere. Silvestri acta, in quibus ea res gesta commemoratur, Gelasius non reprobat (1). Refertur eadem in synodo Romana sub Silvestro cano. 1. in septima rursus synodo, actione 2. Eandem denique Nicephorus lib. 7. cap. 33. ut veram historiam refert. Quocirca Pontifices duos, Clementem, ac Nicolaum, aut Divum etiam Thomam in eo quod ea historia usi sunt, nec ridere jure possumus, nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Constantinianæ testis gravis & probatus ex veteribus nemo est. Itaque, si negemus, nec Pontificum, nec historicorum auctoritatem labefacimus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi varie loquuntur (2). Hieronymus in chronicis, Eusebius libro 3. de vita Constantini, Socrates lib. 1. histor. suæ cap. 39. Theodoretus lib. item 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 34. Cassiodorus, qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilavit, Pomponius Lætus, aliique scriptores hujus ordinis, Constantinum tradunt non Romæ a Silvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio Episcopo, & quidem Arriano, sacrum baptisma suscepisse. Contra Damasus in libro Pontificali tradit, illum Romæ a Silvestro sacris lustricis ablutum esse. Cui omnino consentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina in vitam Marci, Nicephorus lib. 7. cap. 35. & lib. 8. ca. 54. ne divum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique synodos in hujus rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re asseveranda, & contraria opinione refellenda, oratione sane quam acri usus est. Ita enim suam de baptismo Constantini sententiam Ecclesiæ consensioni tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet. *Qui in Oriente*, inquit, *olim Arianæ secta fuere, Constantinum Nicomediæ, ab Eusebio ejus urbis Episcopo, jam moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt, propterea eum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quod id in Jordane perficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod Ecclesia a Silvestro eum Romæ baptizatum esse certo prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tuto & opinentur, & credant. Ariani enim male sentientes animo, & consilio diabolico hoc confinxerunt, non Romæ baptizatum eum esse asserentes, aut fortasse eadem cum illis sensisse astruentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam susceperit. Quod absurditatis, & mendacii plenum est. Quod si nondum sacri lavacri particeps fuit, consequitur, eum neque in Nicæna synodo cum Patribus congressum esse, neque cum eis mysteria participasse, sicuti historia tradit.* Hæc ille. Et paulo ante: *Quod autem Romæ a Silvestro sacratus sit, satis ostendit baptisterium, quod ad hoc usque tempus ejus rei gratia in testimonium certissimum Romæ asservatur.* Quæ duæ profecto rationes efficiunt, ut non temere iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quod si baptisterium tam insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solum habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est, jam jamque non dico quæ vetustatis in urbe monimenta sunt, sed quæ sunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quamvis indicia extent rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi prius baptismi fuisset fonte sublatus, qui credi potest, Constantino Episcopos aut culparum, & querimoniarum libellos obtulisse, aut, ut synodo, & disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergo ante synodum Nicænam fuerat Constantinus. Ubi hæreticorum industriam, ac diligentiam in propaganda secta mirari satis non queo. Omnia quippe illi sus deque miscent, ut viri pietate insignes, præsertim si Reges, aut Imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videantur. Tanta vero arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Eusebius porro Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediensi, cæterisque amicis credulum se præbuit, vel quia sectam, cujus apertissimus propugnator erat, hac laude, & gloria voluit ornare, ejus fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postea. Nam Constantiam Constantino fratri Arianum presbyterum insinuasse, a quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas & inconstantia movet, tantum Constantini pietas, & gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianus pium alias Imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentiorem factum decepit, ut Arium revocaret, Athanasium repelleret: (viris etenim bonis in rebus ejusmodi facile imponitur) non tamen adeo in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ susciperet. Quanquam sunt qui existiment, per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verum sive hoc modo, sive alio res habeat, illud tenendum est, nervos, atque artus esse sapientiæ non temere credere, iis præsertim historicis, qui quoniam fidem divinam violarunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius differemus. (Ad reliqua argumenta respondetur cap. ultimo)

CA-

(1) 15. d. c. *sancta Rom.* (2) *Haym. in epit. eccl. hist. l. 9. c. 6.*

CAPUT VI.

Qui sint probatæ fidei auctores, qui contra non sint.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. & 17. refelli oportet: quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra sumus quidem in quadripartita divisione polliciti (1), sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium ejus divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiæ probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exolvi quod promiseram; quin operis instituti pene immemor factus sum. Eam quippe rem mirimur fere omnes aut ex memoria deponere, aut diu, multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnanter aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in præsenti, & cum fœnore fortasse reddam id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utrisque & Ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere, sintne regulæ aliquæ, & quidam historiæ quasi indices, quibus historici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus, atque ad Lydium lapidem debemus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantia omnes qui publica & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor Monarchiarum non possunt negari & rejici ab aliquo, quia solum publica fide notabantur; & in bibliothecis aut archiviis servabantur. Unde & in Esdra legimus, quod controversiæ de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiunt. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldæus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hunc secutis item ex Persis Metastheni, ex Græcis Xenophonti in æquivocis, & Archilocho, & Euseb o. Rejiciuntur a temporibus hujus monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanicus, Acusilaus: ex Latinis Justinus, Gellius, & Orosius, qui contra publicam & probatam fidem scripserunt.

In secunda vero monarchia Persarum & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, & Ctesias Gnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejiciuntur Josephus ex Hebræis: & Clemens, Tatianus, Africanus, & Eusebius ex Græcis. Quia privatas opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges & tempora, quæ in bibliothecis, & annalibus non fuerunt: & contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ejus patruus potiretur. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Græcorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraque recipitur. Recipitur & Philo Hebræus, qui solus habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarum, & ideo solus ipse in temporibus ex Hebræorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70. seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annius in 11. & 14. libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis, an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec vero libenter nos scriptorum, præsertim familiæ nostræ vitia detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo prævaricandum erat. Cum viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis, & exemplis hallucinari, necessarium existimavi & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla (2). Principio igitur affirmare videtur Annius, in quatuor tantum monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respub. in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tutis asservari; quemadmodum in bene instituta civitate videmus, quæ instrumenta scripturarum publica a tabellionibus obsignata custodiæ tutæ committit. Verum illud non in quatuor solum monarchiis, sed in Phœnicum, Ægyptiorumque republica fieri solere, Josephus auctor est, primo contra Appionem Alexandrinum libro. Nec omnes quatuor illæ monarchiæ hujusmodi rerum gestarum scribas & annales publicos habuere, quibus rerum, temporumque lites, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidem hisce & scriptoribus & annalibus caruisse, multo probabilius est. Sane ante olympiades Eusebius scribit, Græcam de temporibus historiam falsam credi: quod ut cuique historico visum est, diversas Græci sententias protulerunt. At post olympiades non asserit, ejus generis annales a destinatis reipublicæ ministris adscriptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi,

(1) *cap. 3.* (2) *Nisi forte Annius sentit, gesta, & annos quatuor monarchiarum, non a privatis scriptoribus solere scribi, sed ab iis tantum, quibus resp. id muneris commisisset. Qui omnino sensus & falsior, & absurdior est. Constat siquidem, in omni monarchia privatos quosdam historicos etiam fuisse. Nam ut de Græca, Romanaque taceamus, in quibus ea res verti in dubium non potest, Diodorus in 3. Ctesiam, aliosque de rebus Babylonis discrepantes inducit, nec hos Ctesiæ, nec Ctesiam præferendo: Quod certo indicio est, nullum eorum publica auctorit. scripsisse.*

Digitized by Google

di, quo olympiades in usu esse cœperunt. Ac Marcus Varro, apud Censorinum lib. de natali die cap. 17. non aliud tradit, quam quod Eusebius accipit, ante olympiades tempus μυθικὸν, hoc est, fabulosum extitisse, quia in eo multæ fabulæ referuntur. Cum olympiadibus vero cœpisse ἱστορικὸν, quod res eo gestæ veris historiis contineantur. Itaque post olympiades Græci res vere gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiæ ratio, temporum convenientia, & historicorum nonnulla consensio. Atqui Græcorum rempublicam certos historiæ administros ex eo tempore constituisse dicere Annius poterit, probare non poterit. Quin e contrario Josephus bonus in primis auctor scribit (1), Græcos nihil firmiter scientes tradidisse, sed *quod unusquisque*, ait, *opinatus est, hoc studuit explanare. Unde etiam libri se invicem arguunt, & in multis Hellanicus ab Acusilao discrepat: Hesiodum corrigit Acusilaus; Ephorus Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem: Ephorum vero Timæus: Timæum, qui post illud fuere: Herodotum vero cuncti. Sed neque de Siculis rebus, qui eas conscripserunt, neque rursum de Atticis hi qui Atticas, neque de Argolicis qui Argolicas memoriæ prodidere, consentiunt. Nam & Thucydides in multis etiam tanquam fallax accusatur, licet scrupolosissimam sui temporis historiam scripserit. Causa vero hujus dissonantiæ ea præcipua est, quod non fuerit studium apud Græcos publicas de iis, quæ semper aguntur, proferre conscriptiones. Non enim duntaxat apud Græcos alios publica conscriptio est neglecta, sed neque apud ipsos Athenienses disciplinæ cultores aliquid hujusmodi reperitur*. Hactenus Josephus. Qua ex re liquet, falso Annium Josephi testimonium usurpasse, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiri. Nihil enim tale Josephus argumentatus est, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumentatur, quod a Cadmo literas Græci se accepisse glorientur, id persuadere illos non posse, cum nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis, cæterisque donis templo dicatis, ex eo tempore relicta sit. At in his tamen post literas inventas, aut deorum, quibus ea dona offerebantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Plutarchus quoque auctor & ipse gravissimus affirmat (2), nullos sua ætate publicos Græcorum annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parum apud eum valet, quod multarum rerum inventa in ipsis repugnantia tolli nequiverit, quamvis in ea re plurimi multum operæ, studiique posuerint. Vanum igitur & commentitium est, in Græcorum regno, & monarchia post olympiades ejusmodi historicos publica auctoritate diffinitos, destinatosque fuisse.

Illud autem vanius, in hac monarchia solos Philonem, atque Eusebium accipere, qui publicos, probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius, si eam auctoritatem suis Chronicis posset adjungere, nullo modo reticuisset se hujusmodi annalibus inhærere. Philo vero Judæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falso, sineque ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset, quicquam nobis attulisset commodi. Nulla enim Philo aut rerum gestarum, aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de temporibus inscribitur, cum fabularum plenus sit, nullius gravis auctoris est, nedum Philonis. Auctor certe ejus libri non solum mendacia consectatur, sed adeo etiam historiæ rudis est, ut solos Hebræos, nec præterea quenquam de prophanis scriptoribus legisse videatur. Sed hoc nec ita multo post satis abunde ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur. Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero in 2. de Orat. lib. est auctor. *Ab initio*, inquit, *Romanarum usque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur*. Primo item de legibus libro inducit Atticum sic loquentem: *Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse nudius* (3), *si aut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad Pisonem venias: tamen quid tam exile, quam isti omnes?* Annales igitur isti pontificum maximorum a tempore P. Mutii intermissi sunt, illisque in historia Cato, Fabius Pictor, Piso, aliique successere, graves omnino auctores quidem, sed sine publica auctoritate tamen. Nec vero audiendi sunt, qui ejusmodi Pontif. Max. annales post Publium quoque Mutium continuatos asserunt, quod hoc loco apud Ciceronem Atticus eos se vidisse significet: videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati, cum Livius priorum temporum pontificios annales incensa a Gallis urbe interiisse dicat. Non enim interiisse dicit omnes, sed plerosque. Qua ex re non fit, ut si in Livii manus annales illi pontificii non venerunt, quoniam rari ex incendio relicti sunt, ne in manus quidem Attici pervenisse existimemus, qui his quærendis majorem forte diligentiam, & curam adhibuit, quam Livius. Quamquam codices ejusmodi non semper hominum diligentiæ obveniunt, sed fortunæ. Annalium igitur Pontif. Max. post Publium Mutium facta intermissio est. Etenim, si ea pontificum diligentia perseverasset, aut annales illi publici in bibliothecis, templisque deorum extarent, nec jam multis locis animi penderet Livius, & annalium incertitudinem causaretur, nec adeo sæpe in notandis consulibus, consulumque etiam annis erraret. Nam errasse Henricus Glareanus per

(1) 1. *cont. Appi. Alex. lib.* (2) *In Vitam Solonis*.
(3) *Alii* jucundius *legunt, sed perperam, & ad sensum Ciceronis parum apte*.

Digitized by Google

perquam diligenter ostendit: dubitasse de personis frequentissime Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primæ libro sexto Livius ipse, quæ a condita urbe Roma ad captam eandem a Gallis urbem, id est, ad olympiadem 97. quinque libris exposuerat, ea obscura, & parum constantia queritur, tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuerint, tum quod etiam, si quæ in commentariis Pontificum, aliisque publicis, privatisque erant monumentis, incensa urbe pleræque interierint. Et rursum in octavo libro posteaquam historicorum Romanorum varias, discrepantesque sententias posuit, *Nec facile est*, inquit, *aut rem rei, aut auctorem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum, honorumque fallente, mendacio trahunt. Inde certe & singulorum gesta, & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam æqualis temporibus illis scriptor extat, quo satis certo auctore stetur.* In libris quoque nono & decimo, ut loca alia prætermittam, satis ille aperte docet, quam nullos habuerit certos, probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnasseus se ejusmodi annales publicos minime consecutum haud obscure significat. Cum enim historiæ suæ fidem conciliare cuperet, & veteres scriptorum Romanorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maxime, qui gravissimi, & nobilissimi fuerint habiti: horum tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fecit, facturus sine dubio, si adeo magnam, ac certam auctoritatem suo posset operi adjicere. Quid multa? Julius Cæsar, auctore Tranquillo (1), inito consulatu primus omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Quo Satyricum illud attinet, *Cupient & in acta referri*: Plinianum item illud, *Milone causam dicente lateribus coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est*. Veterem ergo Pontifi. Maxim. morem, qui jam diu fuerat interruptus, Julius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque linteos fuisse, qui nihil fere præter consulum, & magistratuum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incensa urbe forte hi etiam perierunt: neque ita horum auctoritate permotus est, ut non eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcum Licinium cum libris linteis suis aliquando coarguit. Imo vero & Tuberonem, & Licinium refert in discrepanti opinione utrumque libros linteos protulisse: ut intelligas, libris istis linteis quam tenuem, & exilem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facile Annius refellitur, qui circa finem commentariorum in Philonem suum astruit, Titum Livium publicos annales Romanæ Monarchiæ secutum esse, hujusque Philonem vestigiis institisse. Ubi multum omnino de gradu Philonem suum dejicit; qui si publicos omnium Monarchiarum annales habuit, ut paulo ante Annius dixerat, imprudenter sane, ac leviter Livium secutus est, quem constat, primum nullos publicos annales habuisse, deinde in plerisque dubitasse, denique errasse in multis, & ita errasse, ut errorum quorundam ab aliis evincatur, quorundam ipse etiam se arguat (2).

Nec patiar, ut quisquam mihi Flavium Vopiscum Syracusium opponat, qui in vitam Probi fatetur, se usum libris ex bibliotheca Ulpia, regiştris etiam scribarum porticus porphyreticæ, actis demum senatus, ac populi. In vitam vero Aureliani scribit, Aurelianum in libris linteis, qui in Ulpia bibliotheca erant, qui quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Multo vero minus illud feram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit, ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognovisse. Flavius quippe nihil nisi libros linteos restitutos, diligentiamque Pontif. Max. non antiquam illam, sed a Julio Cæsare primum instauratam affert: Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum annales nactum esse, sed veteres. At hi in privatis monumentis esse potuerunt. Nihil igitur afferunt, qui in Græcorum, Romanorumque Monarchiis publicos fuisse annales ajunt, ad quos cæteras oporteat historias revocare, ut si iis consentiant, approbentur, reprobentur, si dessentiant. Ostensum est enim, nullos neque e Græcis, neque e Romanis publicos annales extare: atque adeo nullos auctores esse, qui secundum ejusmodi annales Græcorum, Romanorumque scripserint aut res gestas, aut tempora. Nisi forte in uno, aut altero loco auctor quispiam affirmet, se eam rem, quam scribit, ex libris linteis, aut elephantinis, actisque publicis excepisse. Atqui ex una parte de tota historia judicare stultissimum erit. Præterquam quod si quis suam historiam dicat publicis hujus, aut illius Monarchiæ annalibus consentire; non continuo publicam ejus Monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile, ac promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo historicus apud multos obtinuit, qui in historiis suis omnia tempora quadrasse ad veros quatuor Monarchiarum annales, plerisque sine omni & ratione, & testimonio persuasit. Historicum dixi; nam verus ille Philo gravissimus philosophus, idemque theologus eruditissimus, ut ab impudentia, & mendacio, ita quoque ab historia scribenda alienus fuit. Eusebius enim, Hieronymus, ac Suidas, qui Philonis opera diligentissime enumerarunt, nullum opus habent, in quo Philo res gestas regni cujusquam temporaque notarit. Ita doctis omnino viris liber ille de temporibus inscriptione plane ementiente videtur

R

(1) *In vitam Julii Cæsar.* (2) *Vid. Dec. 3. Lib. 9.*

Digitized by Google

detur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis evincitur. Primum illud est, quod libelli ejus auctor scribit, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse, & Joas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quam falsum sit, e sacris literis facile patescit. Quarti enim libri Regum cap. 11. ita legitur: *Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba filia regis Joram soror Ochoziæ Joas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & abscondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur*. Et capite duodecimo: *Tulit Joas rex Juda omnia, quæ consecraverant Josaphat, Joram, & Ochozias patres ejus*, &c. Et capite 13. *Anno vicesimotertio Joas filii Ochoziæ regis Juda*, &c. Item 2. Paralipomenon cap. 22. *Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ*, &c. Est denique in hanc rem præclarum illud testimonium, contra quod nullus est ad tergiversandum locus, e primi libri Paralipomenon capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Joas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus explicate confirmat, inquiens, *Josaphat autem genuit Joram, Joram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam*. Generatione ergo & natura Ezechias filius erat Josaphat, ac proinde Salomonis, ut Matthæus ait, & non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Ecquis igitur eos ferat, qui contra apertissima scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochoziam defecisse asseverant? Sed ne hic quidem ψευδόφιλος ille Philo finem mentiendi facit. Tradit quippe & id rursum, quod scriptura filios Josaphat, fratresque Joram appellavit, eos non vere filios Josaphat, germanosque Joram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut mireris, imo execreris etiam, verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21. leguntur. *Dormivit*, inquit, *Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Joram filius ejus pro eo, qui habuit fratres filios Josaphat Azariam, & Jahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Josaphat regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes cum civitatibus munitissimis in Juda. Regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus. Surrexit autem Joram super regnum patris sui: cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio*. Quo in loco quæ potest esse tergiversatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imo vero quæ tam insignis impudentia, ut eos filios Josaphat, verosque germanos Joram fuisse negemus, quos, non sic modo scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? *Joram*, ait, *fratres habuit filios Josaphat*, ne aliunde fratres existimares; idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit: *Omnes hi filii Josaphat regis Juda. Deditque eis pater suus munera multa, regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus*. Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro & profano testimonio, sineque ulla rationis conjectura Philo iste falsus comminiscitur? Ortam litem inter filios David ex Bethsabee, Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, a rege Joas omnes sequentes binomios trinomiosque etiam fuisse, a desolatione ad carceres Joachim 20. annos interfluxisse, Mardochæum decem & octo annis ætatem Jsaac superasse, Machabæos simul cum pontificatu etiam ducatum a domo David subripuisse, unde inimicitias exortas, multaque alia ejusmodi quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam literis adversa. Quid? quod vel in humana historia Philo iste adeo sæpe delirat, ut facile dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illum scripsisse. Scribit siquidem, anno Cyri secundo Aggæum & Zachariam prophetasse; item ob mortem Darii Histaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicitus, item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui & plus, quam 12. annos imperarit, & Holofernem in Judæam miserit, item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cum alter eorum, hoc est, Darius Longimanus, victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse, & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de temporibus inscribitur, in quo multa falso, pleraque absurde, nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credat, Philonem Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Histaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impedivit, patrem Longimani existimasse? Nempe in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque literaturæ & sacræ, & profanæ rudis omnino, & imperitus esset. Non ergo Philo Judæus, cujus ingenium, eruditionem, facundiam celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit, sed homo quispiam sine ulla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certe loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modo indocte, & indiserte, verum inculte etiam, atque inornate loquitur.

Sed ut eo, unde digressa est, recurrat oratio, cum Monarchiæ Græcæ, atque Romanæ nulli nunc publici annales extent, nullique omnino auctores, quorum historiæ ad illiusmodi annales conveniant, & quadrent, nimirum in his duabus monarchiis regulæ Annii nulli penitus usui utræ sunt. Sed & in prioribus duabus monarchiis

chiis mihi sane videntur otiosæ, ad omnemque usum prorsus ineptæ. Nam tametsi Medos, ac Persas publicos annales asservatos habuisse sacræ literæ prodiderunt, (1) Babyloniis etiam publicæ auctoritatis historias fuisse, non Josephus modo testatus est, sed auctores alii nobilissimi; ejusmodi tamen annalibus nos hodie caremus, omnique etiam historico, quem hosce annales secutum esse certum, atque exploratum sit. Berosum fateor, quoniam valde probabile est, auctoritate publica Chaldæorum historiam edidisse. Metasthenem vero publicum Persarum historicum fuisse cur fatear, non video, quem res Indicas scripsisse & in Plinio (2), & in Josepho (3) legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hoc contentionis summa impendet, demus illud Annio gratis: sicut & id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis (4), & temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis severos, certosque annales Persarum, ac Medorum attulisse. Hoc igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ea, quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit: itaque fabulas esse. At donemus hæc interim, nec enim de omnibus certandum est: illud agamus, quos libros Berosi, & Metasthenis nomine inscriptos Annius protulit, eos nec Berosi esse, nec Metasthenis.

Berosum porro Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologiæ decimoquarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives (5), pluresque alii viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primum, quod Berosus iste Annianus scribit (6), Noe præter tres primores filios, Sem, Cham, & Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris literis videtur esse contrarium. *Tres isti*, inquit (7), *filii sunt Noe, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram*. Non ergo alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum præcipuas, Noe jubente, constituerint (8). Refert deinde (9), cum Noe ebrius jaceret, Cham illius virilia comprehendisse, ac tacite submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eum perinde, ac castratum effecisse. Scribit præterea (10), Noe in Italiam venisse, naturaliumque, & divinorum libros conscriptos Italis reliquisse: eundem quoque Noe Janum illum extitisse, qui primus in Italia imperarit. Item Nemrod magis studuisse paci, religionique deorum, quam opulentiæ, ideoque translatum a diis subito non comparuisse. Quæ commentitia esse omnia facile ostenderem, nisi quod plus etiam nimio hujus voluminis magnitudo crevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod Assyrium, Medum, & Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum, & Magogum. At hi cum essent filii Japhet, vel patre, vel avo præcipiente, credibilius est colonias deduxisse: vel certe, ut Geneseos capite undecimo dicitur, is ipse Deus qui divisit linguas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Præterea narrat (11), Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido fecisse, & magis illam ædificasse, quam ampliasse. At verius e contrario Berosus apud Josephum, in primo contra Appionem Alexandrinum libro, scriptores Græcos reprehendit, qui falso tradiderint, a Semiramide Babylonem ædificatam, & mira opera ab illa circa hanc fuisse constructa. Ad hæc Berosus Annianus prodit (12), Cenchrem Ægypti regem Hebræorum magia in mari periisse. Quod utique nullo esset modo a Josepho prætermissum, qui cum Hebrææ gentis antiquitatem adversum Græcos conaretur ostendere (13), nullum aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berosi proferre, quam ex tertio libro Chaldæorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judæorum, civitatemque vastasse. Berosus insuper Annianus nullam nec aperte, nec obscure Abrahami mentionem facit. At Berosus ille verus, ut Josephus auctor est (14), Abrahami implicite meminit his verbis: *Post diluvium autem decima ætate, apud Chaldæos erat quidam justitiæ cultor, vir magnus & syderalis scientiæ peritus*. Præterea Berosus Sennacherib regis Assyriorum gesta commemoravit, quemadmodum Josephus (15), Hieronymusque (16), testantur. At in Beroso Anniano nulla Sennacherib commemoratio est. Præterea fictus iste Berosus in Ascatade decimooctavo Assyriorum rege finem historiæ suæ fecit; post quem tamen viginti alii reges usque ad Sardanapalum Babyloniis imperarunt. Sed hos tamen Berosus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosoris Nabulassaris filio usque ad Cyrum in imperio Babylonico successere, ut Josephus contro Appio. libro primo, Divusque Hieronymus in Dani. 5. cap. affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cum trigintaocto Assyriorum reges a Saturno ad Sardanapalum numerasset, tempusque

R 2 etiam

(1) *Esth.* 2. 6. *&* 10. 1. *Esdr.* 4. 5. *&* 6. *cap.* (2) *Plin. in* 6. *c.* 17. *& in* 7. *c.* 2.
(3) *Joseph. lib.* 12. *ant. Jud. cap.* 12. *&* 1. *con. Appio. lib.*
(4) *Ctesias Gnid. apud Diod. nullius Persarum regis mentionem facit, Regum Medorum tantum seriem ponit, & in ea Mandanem quendam, quem historiæ omnes ignorant, jure ut videtur quidem, quoniam nomen fœminæ potius est, quam viri.* (5) *In* 1. *lib. de veris narra. statim a pr. De trad. dis. lib.* 5. *& in proœ. in lib.* 18. *de civ. Dei. Faber Stap. in* 1. *l. Poli. Arist. l.* 2. (6) *Lib.* 3.
(7) *Gen.* 9. 19. (8) *Omnia, quæ de antiquitate sapientiæ nostræ, quæ eadem Judæorum fuit, Joseph. Euse. Augu. disputant, vana sunt, si hæc vera sunt.* (9) *In* 4. (10) *In* 5.
(11) *In* 5. (12) *In* 5. (13.) 1. *contra Appi. lib.* (14) *Lib.* 1. *ant. Jud. c.* 15.
(15) *Lib.* 10. *ant. Jud. cap.* 1. (16) *In Isa. c.* 37.

etiam regni cujusque eorum subjecisset; in his omnibus se Berosum sequi, atque adeo ejus se verba exscribere testatus est.

Nec vero dici potest, libellum istum de antiquitatibus fragmentum esse Berosi, non integrum opus, quoniam vel Annius ipse nobis tanquam integrum opusculum venditavit. Manethon quoque Annianus aperte dicit, se inde historiam exordiri, ubi finem historiæ suæ Berosus fecit. Ita in supplemento Manethon decem & octo regibus Berosi quatuordecim alios adjecit, quos si a Beroso accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergo Berosus iste Annianus, non mancus. Quid quod apud auctores veteres Berosus non Ægyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italorum, non Germanorum, sed Chaldæorum scripsit historiam? Annianus vero iste æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certe probatum auctorem invenies, qui Berosum, nisi in rebus Chaldaicis testem excitet veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo, vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed nescio au Berosum istum satius fuisset nulla argumentatione conficere. Res quippe ita priscas memoriæ prodit, ut licet falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi quo quisque improbior est, eo majorem habet fingendi licentiam, adeo ut de libris quidem totis, & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt: de rebus autem ipsis vel tutissime mentiatur, quia nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contra veterrimos proferantur. Qua in re cum Episcopus quidam nostras deprehensus esset sæpe peccasse; (eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt) respondit, referre nihil, in historia sic an aliter omnino sentias, quod omnia essent ambigua, nisi quæ sacris literis continerentur. Indigna quidem Episcopo, eoque Theologo sententia. Nam rusticus homo & vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eo revertamur unde discessimus, facilius dico esse, Berosum istum Annianum contemnere, quam refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Beroso fruantur licet. Quem solum de temporibus inscriptionum quarundam, per annos quadringentos octoginta ante Ninum, & Phoroneum supputasse, Annius ait Plinium tetigisse, cum Plinius tamen nihil aliud tradat, quam Berosum usque adeo Astrologia enituisse, ut Athenienses ei ob divinas prædictiones publico in gymnasio statuam inaurata lingua statuerint. Fruantur itaque, ut dixi, Beroso suo, sed Plinii auctoritate non fruantur: imo ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi hujus verbis quandoque uti; quasi vero commento locus esse posset, nisi Berosus ille fictus veri Berosi quædam verba compilasset.

Sed jam Annii Metasthenem, quam fieri poterit brevissime, explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantum quæ sunt majora videamus. Scribit igitur monarchiæ Persicæ reges, & tempora in hunc modum: *Baltassare interfecto, regnaverunt simul Cyrus, & Darius annis duobus, inde solus Cyrus duobus & viginti. Filius Darii Priscus Artaxerxes Assuerus annis viginti: ultione interea sumpta de factione Tamyrica, quæ per dolum patruum tradiderat Tamyræ, hujus duo filii Cyrus Arthabanus, & Darius Longimanus septem mensibus pro imperio dimicaverunt, & septimo mense Longimano victoria cessit, regnavitque annis septem & triginta. Ejus filius Darius Nothus annis decem & novem, magnus Artaxerxes Darius Memnon annis quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus sex & viginti, nostra ætate Arses annis quatuor, Darius ultimus sex.* Hos quoque reges, & tempora eodem ordine, eisdemque pene verbis Philo Annii notavit, ut eundem fuisse utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potius intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex Hebræorum officina, Assuerum illum Nabuchodonosorem esse, cujus res gestas Judith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patruum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui & Nabuchodonosor fuit, cujus exercitum, Principemque militiæ Holosernem mulier una deturbaverit, qui denique duos filios sortitus est, Cyrum Arthabanum, & Darium Longimanum? Sane Cambysen respondent esse. Id namque Metasthenes paulo ante scripserat, Cyrum, & Darium sex annos prius, quam Babylonem caperent, bellum Tamyræ reginæ illaturos, regnum Persicum Cambysi filio resignasse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambysen statim a Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergo iste idem, qui & Cambyses fuit. At vero quæ in prisco Assuero sive adjuncta, sive antecedentia, consequentiaque ponuntur, adeo sunt a Cambyse aliena, ut etiam contraria esse videantur.

Primum enim Darius Cambysis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modo, Josephus, Hieronymus, sed universi Scriptores Græci, Latinique testantur. Cujus omnino rei illud quoque argumentum est, quod Cyri parenti Cambyses nomen erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum majorem habuit, qui Cambyses vocaretur. Consentaneum est ergo, Cambysen filium Cyri fuisse, non Darii. Præterea, si Cambyses Darii filius fuit, certe Dario mortuo in regnum patris successisset: at Dario mortuo Cyrus solus Persis, ac Medis vigintiduobus annis imperavit, ut etiam

Me-

Metasthenes, & Philo confessi sunt. Non ergo Darii filius Cambyses fuit, sed Cyri, cui in imperio successit. Præterea, cum Monarchia a Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, ecquo pacto verisimile sit, filium Darii Medi in Monarchiam successisse, filium Cyri Persæ non successisse? Sed quid ego demens eam rem conor argumentis demonstrare, quæ cum ex historiæ fide pendeat, historicis omnibus consentientibus memoriæ prodita sit? Nihil profecto necesse est, contra eum ratione pugnare, quem omnium & ecclesiasticorum, & profanorum auctoritas vincit. Simile est, quod deinde subjicit, Cyrum patruum fuisse hujus Assueri. Fuerunt igitur Cyrus Persa, ac Darius Medus germani fratres; quod cum ratione etiam pugnat. Atque auctores universi alios parentes Dario Medo, alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursum tertio loco addit, Assuerum istum viginti annos imperasse, illud historiis item omnibus adversum est. Apparet autem in hoc esse confictum, ut historia libri Judith sub isto scripta videatur: id quod Eusebius in chronicis magis refert quam sequitur. Traditio quippe Hebræorum est, quæ nec idoneo testimonio, nec probabili ratione consistit. Josephus sane repugnat, qui libro Judaic. antiqu. undecimo, capite secundo, Cambysen ait septimo anno regni sui mortem oppetiisse. Sed & Eusebius Cambysi octo solum annos imperii tribuit, Herodotus vero septem annos & menses quinque. At Nabuchodonosor, qui in libro Judith commemoratur, plures etiam, quam 13. annos imperavit, ut cap. 2. habes. Non ergo Cambyses Nabuchodonosor ille fuit. Præterea omnes historiæ produnt & Cambysen, & Cyrum, cui ille in regno successit, reges Medorum, Persarumque fuisse. At Nabuchodonosor libri Judith nusquam aut Medorum, aut Persarum rex, sed ubique & Assyriorum fuisse, & regnasse in Ninive civitate magna dicitur.

Ad hæc si Cambyses Mediæ rex erat, ut vere erat, quomodo Nabuchodonosor is fuit, qui Arphaxad regem Medorum obtinuit? Nempe quamvis fingere nostro arbitratu libeat id, quod Philo Annius facit, Arphaxad factionis Tamyricæ fautorem Assyrios, Medos, ac Persas ad defectionem compulisse, at non proinde tamen regem eum Medorum scriptura appellaret. Pari etiam ratione Persarum, Assyriorumque rex Arphaxad iste vocaretur. Quid? quod Nabuchodonosor tum etiam rex Assyriorum fuisse dicitur, cum Arphaxad regem Medorum superavit. Quale ergo Philonis commentum est, Arphaxad cum Persis ac Medis Assyrios quoque ad defectionem compulisse? Præterea, Arphaxad ille, contra quem Nabuchodonosor depugnavit, civitatem Mediæ florentissimam condidit, cui nomen Ecbatanis, ut Judith 1. capit. legitur. At civitas hæc multis ante Cambysen annis erat ædificata, a Diocle videlicet, quinto Medorum rege, quemadmodum Eusebius testatur in chronicis, itemque in primo libro Herodotus. Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorum, Ecbatana ante Semiramidem condita, in quibus regiam quoque illa ædificarit: Plinio vero in 6. c. 14. Seleuci ædificium esse. Verum, quoniam non consulto, sed casu in hujus rei mentionem incidi, satisfaciam utrique quasi præteriens quam brevissime. Diodorus primum sæpe ac multum in historia nugatur. Eandem certe habuit, ut cæteri Græci, mentiendi libidinem. Quid enim levius in mentiendo, quam Græciæ regio vana, & ad omnem impulsum mobilis? Nisi forte Diodorum defendit titulus libri ejus, qui nunc unus extat, de antiquorum fabulosis gestis inscriptus, qui quoniam inscriptioni suæ ipse respondet, neminem fallit. Quod enim promiserat, idem exolvit. Nam quod Plinius in proœmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primum desiisse nugari, id facile ex orationis Plinianæ contextu intelligitur non ad historiarum falsitatem, sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores inanes ventosasque inscriptiones libris suis passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum suum nullo levi vanoque indice invidiosum fecit, ut priores, sed bibliothecæ historiam inscripsit. Non ergo Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentia, & in Ecbatanis extructa regia Græcis fabulis decantata sunt, ea ipse vel retulerit, vel etiam fuerit secutus. Plinius vero iis, qui urbes præclaras condiderunt, nobilitandis sæpe fallitur.

Sed ad rem. Cum Arphaxad eum, qui Ecbatana ædificavit, ante Cambysem fuisse certum exploratumque sit, fieri non potest, ut Cambyses Nabuchodonosor ille intelligatur, qui ab Arphaxad Ecbatanarum conditore victoriam reportavit. Præterea, Ninive tempore regni Persarum a Babyloniis vastata fuerat, ut Nahum vaticinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonosor, cujus in libro Judith mentio est, regnabat in Ninive civitate magna, non igitur quæ Judith historia refert, ea sub Cambyse, sed, ut vere Canon sentit, ante Persarum imperium gesta sunt. Nec, ut ab hac sententia discedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5. referuntur. Quoniam ante insignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne semen Israel, & tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitarum, & Ammonitarum, donec tandem projecit eos a facie sua. Quia vero in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcirco in libris Regum ejusmodi minus celebres captivitates silentio premuntur. Nam & Judic. cap. 18. cujusdam captivitatis mentio fit, quam Cajetanus vere, ut ego sentio, dicit in libris Regum prætermissam. *Non enim*, ait, *omnia scripta sunt.* Non itaque Achior de captivitate illa insigni

R 3 Baby-

Babylonica loquitur, sed de alia quapiam. Judith porro ætate templum Hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. *Iterum*, ait, *possident Hierusalem, ubi sunt sancta Sanctorum*. At regnante Cambyse & eversum templum erat, & nondum civitas instaurata. Manet igitur, ea, quæ ipsius Judith narrat historia, non esse ad Cambysen referenda. Merito igitur Assuerum istum priscum Artaxerxem negant ullum fuisse quidam: quoniam re vera, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiam si fuisset, si a Cyro statim imperavit, Longimani profecto parens non fuisset. Ecquis enim dubitet, post Cyri & Cambysis regnum Darium Histaspis Persarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirum id Herodotus, Justinus, Orosius, cæterique scriptores prosani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici Josephus, Clemens, Aphricanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certe eam rem non tanquam dubiam & incertam, sed tanquam perspicuam atque constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquiens: *Tres ordines, qui erant in ore bestia, quidam tres reges post Cyrum fuisse Persarum autumant, & quæ illis sunt nomina, reticent. Nos vero cum post Cyrum, qui regnavit annis triginta, sciamus, apud Persas regnasse Cambysen filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium, cujus secundo anno cœptum ist ædificari templum in Hierusalem: quintum, Xerxem filium Darii: sextum, Arthabanum: septimum, Artaxerxem Longimanum: octavum, Xerxem: nonum, Sogdianum: decimum, Darium Nothum: undecimum, Artaxerxem Memnonem: duodecimum, Artaxerxem Ochum: tertiumdecimum, Darium Arsanis filium, qui ab Alexandro superatus est: quomodo tres reges Persarum fuisse dicemus?* Hactenus Hieronymus.

Sane si in Regum Persarum serie aut fratres Magos, aut Arthabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quisquam alius historicus prætererit, nihil mirum esse debet: quoniam illi vel brevissimo tempore imperarunt, vel certe eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Histaspis, & Xerxem filium ejus, qui potentissimus rex atque ditissimus adversum Græciam innumerabilem duxit exercitum, & ea gessit, quæ Græcorum & Latinorum gentilium ac fidelium historiæ narrant; hos inquam duos tam excellentes ac præclaros reges silentio transire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persis regnasse si quis neget, negare etiam poterit, Constantinum Theodosiumque Romæ imperasse. Non enim plures gravioresque historici hoc, quam illud affirmant. Atque Herodotus & Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ita loquuntur, ut non res auditas, sed visas narrare videantur. Nec si historiæ suæ Herodotus fabulas miscet, idcirco fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis & manifestis, in quibus nullus erat fictioni locus. Alioqui Plutarchus qui minimos quosque errores Herodoti persecutus reprehensione est, hunc, quoniam erat maximus, potissimum insectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidi, Justino, Orosio, Aphricano, Eusebio, Hieronymo, Josepho, cærerisque auctoribus probatissimis, quam Metasthenì huic, non veteri & erudito, sed recenti, rudi, sine sensu, sine sapore, ignoranti, atque adeo impudenti: nempe qui polliceatur scripturum se regum Persarum tempora, ut in annalibus publicis liquide & vere digesta sunt, Reges quoque, & nomina, quam apud eos splendidissime regnatum est: & tamen eos Reges omittat, qui in Persis magnificentissime atque amplissime regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operose etiam contendisse, ut inter Eusebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, & Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantia videretur. Ita in summa discordia ac dissensione pacem conciliare nititur, & quæ discrepant plurimum, ea facere ut consentiant vel maxime. Primum ergo ait Carion, Assuerum illum priscum, Darium Histaspis intelligi oportere. Qua una ex re totum disce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quam Darium Histaspis patrem habere Darium Medum, patruum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priscum illum Assuerum Metasthenes cumulavit. Quid autem a Dario Histaspis alienius, quam publico edicto vetare, ne templum Hierosolymis instauraretur, quod Assuero illi prisco Philo Annianus assignat? Nam causæ a Carione redditæ, cur a Metasthene Xerxes fuerit omissus, usque adeo ridiculæ & ineptæ sunt, ut non sint a me in præsentia referendæ. Atque eas omnes sigillatim Joan. Vergara canonicus Toletanus, vir Græcæ ac Latinæ linguæ peritissimus in libello 8. quæst. Hispane edito accuratius refutavit. Cujus nos opera & diligentia multum hoc loco adjuti sumus. Malumus enim, quod nos Plinius admonuit (1), mutuum omnino reddere, quam in furto deprehendi. Illud enim Basilii præceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur, minime celandum; more pravæ mulieris, quæ partus nothos clam supponit: Quamobrem sermonis & doctrinæ patrem ingenue manifestandum. Quibus rebus demonstratis, omni luce clarius apparet, id quod hujus orationis institutum erat, Annii regulas in historiæ judicio utiles esse non posse: Quando ne ex his quidem posterioribus Chaldæorum, ac Persarum monarchiis annales ulli publici relicti sunt, nec auctoris cujuspiam monumenta, qui historiam suam ad veram, certamque eorum annalium formulam composuerit. Quocirca Josephum, Eusebium, Hieronymum, cæterosque probæ fidei aucto-

(1) *in proœm.*

Digitized by Google

auctores, in Persarum aut rebus gestis, aut temporibus explodere, quod Metasthenis huic, & iis, qui praetexuntur, Susianis annalibus non cohaereant, magnum inscitiae, imo vero etiam temeritatis argumentum est: Quo loco Joannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad Theologiae diligentiam pertinet, plane doctus; quod ad historiae humanae cognitionem, valde rudis. Qui cum in haec Annii volumina incidisset, & Berosi Chaldaei, Metasthenis Persae, Ctesiae Gnidii, Philonis Judaei, Diodori Siculi, Bibliothecae Susianae, Septuaginta seniorum excitatio inani verborum sonitu illius complevisset aures; ad Eusebii, Josephi, Hieronymi vocem oppido quam gravem obsurduit. Quanto prudentius ecclesia, quae, cum Adam, Enoch, & Noe quidam libelli producerentur, eos noluit recipere. Quoniam, ut Augustinus ait, *quo in auctoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam & proferuntur quaedam, quae ipsorum esse dicuntur, ab eis, qui pro suo sensu passim, quod volunt, credunt.* Hactenus in decimo octavo de Civitate libro cap. 38. Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine profertur maxime, ita maxime debet illi esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque libellos, vel nimia vetustate suspectos haberemus, etiam si nihil illi continerent, quod viris gravissimis contraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Annii causa, quamobrem in Persarum monarchia Josephum, Eusebiumque rejici oporteat, futilis & vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum ante dedisse licentiam Hebraeis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ille Medus potiretur. Eusebius porro Darii Medi in chronicis nusquam meminit, nec sub eo nomine, nec sub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergo Eusebius scripsit, Cyrum ante interfectum esse, quam Darius Medus Babyloniam cepisset, cum Darium omnino Medum in chronicis praetermiserit. Herodotus autem nihil ejusmodi scripsit, quale illi Annius impingit. Darium Histaspis filium Eusebius, Herodotusque commemorant: ille, ut solet, breviter regni tempora notans, hic latius ejus gesta describens. In quibus illud refert, Darium Histaspis Babylonem, quae a Persarum imperio defecerat, iterum & obsidione cinxisse & expugnasse. Atque hinc turpis Annii error extitit. Cum enim audisset, Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem a Dario captam, existimavit eum de Dario Medo intellexisse; cum Darium Histaspis sine dubio Herodotus expresserit (1). Nam a Cyro semel expugnatam Babylonem primo libro dixerat. Deinde in tertio ea iterum capta Darium Histaspis potitum affirmat, muros ejus circumcidisse, & portas omnes amolitum esse, quorum neutrum Cyrus fecerat prius eidem a se captae. Abeat ergo nunc Annius, & dicat, Herodotum, & Eusebium somniasse. Annius ipse re vera potius somniat, qui e duobus hominibus Dario Medo, & Dario Persa unum facit (2), exque duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod proprie dormientium, & somniantium est.

Sed ais: Daniel cap. 11. post Darium Medum quatuor solum Persarum reges usque ad Alexandrum futuros vaticinatus est (3). Non ergo quatuordecim fuere, quemadmodum nos Eusebium, Hieronymumque secuti fuisse diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contra Judaeos scripsit, videtur impulisse, ut inter Darium Medum, & Alexandrum quatuor duntaxat Persarum reges intermedios poneret, Artaxerxem, Ochum, qui & Cyrus, Argum denique, ac Darium ultimum, qui & Melas nominatus est. In quem errorem Nicolaus Liranus, licet a Hieronymo admonitus, videns prudensque incurrit, Hebraeorum somnia sequens, qui historiae humanae penitus sunt ignari. Quoniam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent: nec alios aut Persarum, aut Graecorum, reges agnoscunt, nisi quos scriptura commemorat. Quod qui parum perspiciunt, hi Judaeos in earum etiam scripturarum explicatione sequuntur, quarum intelligentia, si Gentilium ignorentur historiae, aut vix, aut certe nullo modo haberi potest. Ita Hebraei rationes saepe historiarum vertunt, & id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnisque opinio ad eam speciem traducenda, ut scriptura sacra interpretanda, in iis praesertim locis, quae res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectius igitur veriusque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem Darii Histaspis filium fuisse intelligit: talem enim hunc Ethnicorum historiae narrant, qualem Propheta describit. Quod autem Daniel, quatuor Persarum regibus enumeratis, novem, qui fuere post Xerxem, praetermiserit, hoc non solum contra nos, sed contra Metasthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem curae fuit, ut Hieronymus ait, Spiritui prophetali historiae ordinem sequi, sed praeclara quaeque perstringere. Ac si quis prophetarum transitiones diligenter animadvertet, inveniet multa intermedia frequentissime pertransiri: quae si ex vatum silentio nunquam fuisse judicabit, in magno eum errore necesse est, & multarum rerum ignoratione versari. Hoc vero loco peculiaris causa fuit, cur in rege Persarum Xerxe spiritus prophetae subsisteret. In eo siquidem Persarum monarchia maxime ad-

R 4 ver-

(1) *In fin. l.* 3. (2) *In Philon. suum.* (3) *Dan.* 9. *&* 11. *ubi hos* 4. *reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum maritum Esther, & Darium filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darius autem iste postremus, juxta horum sententiam, Longimanus intelligitur, sub quo ajunt templum aedificatum.*

Digitized by Google

versum Græcos eminuit, adeo ut ab innumerabili exercitus multitudine Græcia vel brevi momento vastanda atque exinanienda videretur. Itaque repente Danieli Alexander Græcus ostensus est, qui non solum Græcos posset a Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de tota demum Annii censura satis, ut arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? (Nam hoc dicet fortasse aliquis) nulla via ratioque erit, qua veraces historicos a fallacibus distinguere atque internoscere valeamus? Erit nempe, & multiplex etiam erit.

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de civitate Dei, in dialogis Gregorii, breviter in omnibus fere Doctorum ecclesiæ probatissimorum scriptis: in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur. Qua in re Erasmus Roterodamus, aliique juniores quidam sæpe ac licenter errarunt. Quid enim liberius, licentius, immoderatius dici potuit, quam Hieronymum asserentem, Matthæi evangelium Hebraicum describendi sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Jure itaque piis hominibus nimia hæc quorundam juniorum liberiorque licentia displicuit, jure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Svetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partim oculis aspexerunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentes aspexerant. In hisce vero auctoribus tametsi pietatem, absolutaque virtutis officia spectare non licet, licet tamen probitatem quandam bonitatemque naturæ. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundia usque adeo a mendacio abhorruerunt, ut jam pudendum fortasse sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse, quam nostros. Dolenter hoc dico potius, quam contumeliose, multo a Laertio severius vitas Philosophorum scriptas, quam a Christianis vitas Sanctorum; longeque incorruptius & integrius Svetonium res Cæsarum exposuisse, quam exposuerint Catholici, non res dico Imperatorum, sed Martyrum, Virginum, & Confessorum. Illi enim in probis aut Philosophis, aut Principibus nec vitia, nec suspiciones vitiorum tacent, in improbis vero etiam colores virtutum produnt. Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum me nimirum non solum pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo ecclesiæ Christi cum nihil utilitatis attulisse, tum incommodationis plurimum. Nominibus parco, quoniam hujus loci judicium morum etiam est, & non eruditionis tantum, in qua liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet profecto esse & in vivos cautior, & in mortuos reverentior. Certum est autem, qui ficte & fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque synceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem, quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum. Justissima est Ludovici (1) querela de historiis quibusdam in ecclesia confictis. Prudenter ille sane ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod & maxime periculosum est, & minime necessarium. Mendaci quippe homini ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad Divorum cultum voluere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quam ut veris propter falsa adimatur fides, & quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

In Herodoti lucubratione rebus fictis & adumbratis quidem loci plurimum fuit. Verum inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historiæ rationem ad vivum resecandam. Musas videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt, ut audientium animos jucundius & suavius allectent, quod severitate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui, ut Fabius ait (2), magis inter Philosophos, quam inter historicos reddendus est, optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus re vera fuerit, Rex licet excellens & eximius, sed qualis futurus sit in Republica Imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur (3). At in historia Christiana, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate perpenditur, quorsum attinet historiæ nomen commentis fabulisque prætendere? Quasi vero sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licet eruditæ simulationis artificio composita, ut noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignavi milites oneri sint magis, quam auxilio. Heroum porro nostrorum res vere gestæ, sicuti ego existimo, non solum amplæ magnificæque fuerunt, verum multo etiam majores quam fama feruntur. Neque eorum qui fecere, virtus tanta habenda est, quantum

eam

(1) *De traden. disciplin. lib.* 5. (2) *Lib.* 10. *c.* 1.
(3) *Cicer. ad Quint. fratrem*: Cyrus ille, *inquit*, a Xenophonte, non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justi imperii.

eam verbis extollere potuerunt nostri: sed tanta potius, ut & præclara ingenia rebus ipsis, & ingeniis præclaris verba quoque defuerint. Sed dum quidam affectui suo nimium indulgent, & ea scribunt, quæ animus scribentis dictat, non veritas, tales Divos quandoque nobis exhibent, quales Divi ipsi, etsi possent, esse tamen noluissent. Ecquis enim credat, Divum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquam. Illud item quam ridiculum? Diabolum Dominico Patri nostro semel obstrepentem, a Divo esse coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa absumpta non molestiam solum, sed incredibilem dolorem etiam afferret. Non possunt hujusmodi exempla numero comprehendi, sed in his paucis pleraque alia intelligentur, quæ Divorum clarissimorum historias obscurarunt. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis & commentitiis fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut hujus generis historias multas in concilio septuaginta Episcoporum reprobaret. Ejus Pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima: Idcirco adscribenda sunt. *Gesta*, inquit, *Sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant, quis ita esse Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus esse perpessos, nec suis viribus, sed Dei gratia & adjutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum auctoritatem antiquam, vel consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia eorum, qui scripsere nomina penitus ignorantur: & ab infidelibus aut dicta superflue, aut minus apte, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur: sicut cujusdam Quirici & Julitæ matris ejus, sicut Georgii, aliorumque passiones hujusmodi, quæ ab hæreticis probantur, conscriptæ: propter quod (ut dictum est) ne vel levius subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana ecclesia non leguntur. Nos tamen cum prædicta ecclesia omnes martyres, & eorum gloriosos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramur. Item vitas patrum Antonii, Pauli, Hilarionis, & omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item actus beati Silvestri Apostolicæ sedis præsulis, licet ejus, qui scripsit, nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Roma catholicis legi cognovimus, & pro antiquo usu multæ hoc imitantur ecclesiæ. Item scripta de inventione sanctæ Crucis dominicæ, & alia scripta de inventione capitis beati Joannis Baptistæ, novella quidem revelationes sunt, & nonnulli eas Catholici legunt, sed cum hoc ad Catholicorum manus pervenerit, beati Pauli apostoli sententia præcedat: Omnia probate, quod bonum est tenete.* Hactenus Gelasius.

Quod si prophetias, quæ numinis afflatu edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen: ecquis nos accusare jam audebit, si historias humano sensu editas exploremus? Gelasius sane auctor est cum Concilio gravissimus, quod de prophetia ab Apostolo dictum est, hoc apte etiam in historiam quadrare. Jubet ergo imprimis Pontifex, ut eas historias nullo modo amplectamur, quæ sine certo auctoris nomine proferuntur. Olent enim aut quæstuosorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum fœtum. Quæ eadem omnino causa subest, ut historiæ illæ valde etiam suspiciosæ sint, quæ tametsi auctoris cujuspiam nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum & incertum est: cujusmodi ante hos paucos dies quædam fabulæ prodiere, quarum & auctores, & loca adeo longo intervallo distant, ut an mentiantur illi, non possit inveniri, an hæc sint, addubitari etiam possit. Sed bene habet, quod totum narrationis corpus commentitium apparet, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hac re facile probes, *De luengas vias, luengas mentiras*. Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus solum, sed Gratianus etiam versatus est, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia, quæ Hieronymi & Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique vere etiam esse. Sic librum, qui de vitis patrum inscriptus est, Hieronymi nomine vulgus circumferebat, quum paucissimas tamen patrum vitas ille scripserit, quæ & hoc loco fere a Pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgarunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa est insulsa æque ac barbara de Nativitate sanctæ Mariæ, ad Chromatium, & Heliodorum episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ & diligentissime & rectissime Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis equidem animadverto, novellas revelationes (sic enim vocat) nos admirari & suspicere minime oportere. Jam enim passim non pro ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur, adeo ut in Conceptionis causa utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem subsannandi occasionem præbet, piis vero lacrymandi. Contemnantur profecto necesse est Dei & dona & miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inservierint. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommodant, qui res Divorum præclare gestas non se putant egregie expposituros, nisi eas fictis & revelationibus & miraculis adornarint. Qua in re nec sanctæ Virgini, nec Christo domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis Divis factitavit, idem quoque in Christi & Matris historia scribenda faceret, & pro humani ingenii levitate, multa vana & ridicula comminisceretur. Cum superioribus annis Tridentino concilio interes-

tereffem, e quibufdam audivi, Aloyfium Lippomanum epifcopum Veronenfem huic malo mederi, hiftoria de vitis fanctorum conftanti ac gravi ratione edita. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari poffit de his, quæ venerunt in manus. Spiffum fane erit opus & operofum, fed vehementer omnibus Chriftianis utile, fi quis præftiterit dignum modo Divis, Ecclefia, Chrifto. Id quod haud dubie præftabit nemo, nifi vir probus, integer, incorruptus: ut ne quid falfi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua fufpicio gratiæ fit in fcribendo, ne qua fimultatis. Quæ cum ad probitatis integritatifque officia pertinere notum fit, miror ab uno Svetonio fervata effe omnia, a plerifque noftris omnia effe deferta. Qui autem res humanas a Divis, quorum hiftorias fcribendas fumunt, alienas fore cenfent, hi Divos ipfos ne homines quidem fuiffe, videntur credere. Quanto fapientius Evangeliftæ faciunt, qui vel in ipfis apoftolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec cafus etiam graviores diffimulant. Divina hæc fapientia quidem Evangeliftarum fuit, fed bonitas quoque integritafque naturæ, ut nihil illis in fcribenda hiftoria deeffet, quod in hiftoriæ lege vel Ethnici requifiiffent.

Scriptoris autem probitas & integritas (nam hoc quæret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in fcriptis ipfis eluceat, fed fama & gravi atque frequenti præteritorum hominum teftimonio cognofcetur. Sunt enim, ut dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas & verecundia fic hominum fermone celebrata eft, ut nemo illos unquam mendaces, & in fingendo impudentes exiftimaverit. Quales funt Cæfar, Val. Max. Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopifcus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionyfius Halicar. Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, aliique plures, Latini præfertim auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte fracta ac debilitata eft. Religiofus eft Thucydides, & ut Jofephus ait, inter omnes Græcos hiftoricos in primis fcrupulofus. Appianus Alexandrinus, Græcus licet auctor, fed quoniam hefterna & civilia Romana bella memoriæ mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, fuifus in fuis, fi Græcorum morem & ingenium fequeretur. Quorum jactantia & vanitas impudentius eft aucta, poftquam certare cum Latinis de imperio, de rebus geftis, de doctrinæ veritate inceperunt. Latinus fiquidem fulgor & gloria Græciæ claritatem obfcuravit, & adeo Græcorum perftrinxit oculos, ut vel Plutarchus, fcriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illuftrandis & excutire & fingere interdum etiam videatur. Quod tum in opere de vitis illuftrium Græcorum, & Romanorum, tum in parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At vero in noftris, hoc eft, ecclefiafticis facilior eft ratio virtutis & bonæ fidei cognofcendæ. Optimos enim quofque apud nos non folum humanus fermo atque exiftimatio colit, verum etiam ecclefiæ decretum in concilio cœleftium collocat. Hos itaque mendacii impudentiæque arguere, quemadmodum fupra diximus, impietatis etiam, non modo temeritatis argumentum eft. Cum his ego fanctis juftifque viris Egefippum, Paulum Orofium, aliofque nonnullos ecclefiæ hiftoricos annumerandos cenfeo, qui a me brevitatis caufa prætereuntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, fed genera deguftamus: ne quis negligentiæ nos infimulet, fi ullos aut laudando, aut vituperando tranfimus. Sed ais: Crifpus Salluftius in perditis omnino moribus veridicus hiftoriæ fcriptor eft habitus. Sane quidem. At cum Salluftium objicis, hominem objicis, in quo fi non honeftatis pudor, at infamiæ ejus timor fuit, quam Romani cum primis declinarunt, ne mendaces, quemadmodum Græci, in hiftoriis haberentur. Deinde non mihi Salluftius videtur vitiis caruiffe & gratiæ & fimultatis. Certe cum de Cicerone fcribit, multa filentio præterit, quæ libentiffime in aliorum gratiam retuliffet. Sed hæc duo vitia cum hiftoricorum fere omnium communia funt, tum quorundam quafi propria. In quibus Paulus Jovius eft in quamlibet partem nimius odio & amore, gratia & fimultate. Et quoniam pecuniam amabat, in hiftoria quoque fcribendi pecuniæ fervus fuit. Poftremo aliud eft dicere, viros bonos veraces effe omnes, aliud improbos omnes effe mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quanquam nefcio quo modo fit, ut nufquam fecurus animus nifi in viri boni teftimonio conquiefcat. Ac officio veritas adeo conjuncta eft, ut in homine vitiofo effe illa fortaffe poffit, fed effe tamen credi vix poffit. Quæ caufa Chaldæis Ægyptiifque fuit quamobrem non alios hiftoriæ auctores approbarent, nifi qui facerdotio fungerentur, quod fanctos religiofofque viros mentituros effe nullo modo exiftimarent. *Homo* inquiunt (1), *ex Judæis quidam facerdos venit: non decipiet nos*. Verum de prima ad Hiftoriam dijudicandam regula hæc dicta fint.

Lex vero fecunda in hiftoriæ judicio fanciatur, ut eos hiftoricos reliquis anteferamus, qui ingenii feveritati quandam prudentiam adjunxerunt & ad eligendum & ad judicandum. Quæ lex in iis rebus locum habet, quas res neque fcriptores ipfi funt intuiti, nec a viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere eft operæ pretium levitatem eorum recordari, qui muliercularum more quod nimis miferi volunt, hoc facile credunt. Nam & ætas noftra facerdotem vidit, cui perfuafiffimum effet, nihil omnino effe falfum, quod femel typis fuiffet excufum. Non enim, ut ajebat, tantum faci-

(1) 1. *Mach.* 7. 14.

Digitized by Google

facinus Reipub. administros commissuros, ut non solum divulgari mendacia finerent, sed suo etiam communirent privilegio, quo illa tutius mentes mortalium pervagarentur. Quo sane argumento permotus animum induxit credere, ab Amadiso, & Clariano res eas vere gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At vero quantum illa adversum Reipublicæ administros ratio valeat, non est hujus loci, temporisque differere. Certe hoc ego pro me ipso & animi sensu, ac dolore pronuncio, magna Ecclesiæ calamitate, atque pernicie id solum in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint; ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimum excrucior, quas modo dixi, quamvis ineruditis, & nihil omnino conferentibus, non dico ad bene, beateque vivendum, sed ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, a corruptis ingeniis versatæ? Sed acerbissimus est dolor, & vix omnino consolabilis, quod dum quidam (utinam tam prudenter, quam ferventer) incommodum hoc rejicere, ac devitare cupiunt, non pro fabulis veras, & graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum; sed libros mysteriorum ecclesiæ plenos, a quibus arcendi profani erant: id quod est, mea quidem sententia, pestilentissimum, eo vero magis, quo vulgus eos libellos securius legit, quia probatos non videt modo a civili magistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinæ censores sunt in Christi Republica definiti. Sed hæc alias, nunc quod instat, agamus.

Miseranda sane hominis ignorantia potius quam ludenda, qui usque adeo aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modo esset literis prodita. Verum invenias alios non pari inscitia quidem, sed imprudentia pene pari, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea residere sit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis, pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti, levique natura. Nam homines graves, atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quanquam negare non possumus, viros aliquando gravissimos, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla, & prodigia sancti quoque memoriæ prodiderunt, non quo ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimarunt, quod intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere, quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exemplorum inscribitur; nec historiæ etiam ejus, quæ Legenda aurea nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis: animi certe parum severi, & prudentis. Vere, res excuso & sanctos & eruditos viros: quorum & libros & nomina volentem adscribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer, ne mea hæc taciturnitas plerisque caussa esset, ut aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt: & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda atque Gregorio jure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis viris pronunciandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacen. (1) & Divo Antonino liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non aurificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, a quibus suos exscripsere libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui Theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec a-nili-

(1) *Non te fallat, quod Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendo si enim sunt plerique codices. Nam correcti, & emendati Juvenci habent, non Vincentii. Alioqui Gelas. qui multis sæculis Vincentio prior fuit, propheta in eo cap. fuisset, non judex.*

nilibus fabulis accommodabit operam, ne prius lecta auditaque describet, quam ea prudenti accuratoque judicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesia tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contra vero, cui ecclesia derogavit fidem, ei quoque nos fidem jure ac merito derogabimus. Gelasius porro historiam de vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursum beati Silvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium: Eusebii chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi conjectura colligo, non rejecit.

Rejecit itinerarii Clementis libros octo, acta Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falso edita, librum de infantia Salvatoris, alterum item de ejusdem nativitate, librum Pastoris, acta Theclæ & Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, revelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de pœnitentia Adæ, Origenis, Cypriani, epistolam Jesu ad Abgarum, passiones Georgii ac Quirici & Julitæ, & historiam demum Eusebii Pamphili (1). In qua refellenda Gelasius magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus. Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab asino quopiam adjecta, hoc insolenter, rustice, imperiteque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: *Chronicon Eusebii Cæsariensis, atque ejusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis suæ libro tepuerit, & in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem notitiam usquequaque non dicimus renuendos.* Postea vero sic censet: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha.* Quæ duæ sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe latæ. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronunciarit, causæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Abgarum scriptam, quam Gelasius eadem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham definierit, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmentur, cujus opuscula eadem distinctione apocrypha judicata sunt. Præterea & librum sextum Eusebius texuit in laudem & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesia tragœdias excitassent, & Origenes ipse tamquam schismaticus, deque fidei catholicæ via sæpe deflectens, fuisset ecclesiæ judicio condemnatus, jure illius historia refellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cœlum, perinde ut si pater esset ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, & lecta etiam esset ejusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharasius rogavit, *Recipimus hoc?* Sacra vero synodus dixit: *Nequaquam. Hic reliquis est nobis majore odio persequendus.* Et legati Adriani Papæ dixerunt: *Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat. Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit.* Sanctissimus patriarcha dixit: *Libros illius rejiciamus.* Sancta synodus dixit: *Rejicimus & anathematizamus.* Et actione rursum sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, *Eusebius*, inquit, *ab illis in testem advocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesia Ariana hæreseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum fit.* Et posterius: *Quis fidelium*, ait, *in ecclesia dubitat, Eusebium Pamphili in reprobrum sensum traditum Arii placitis consensisse? Nam in cunctis historicis suis libellis Filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum.* Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit: cum tamen Arius non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem (2). Et Hierony. ad Pammachium & Oceanum, *Ecclesiasticam*, inquit, *pulchre Eusebius historiam texit, sed impietatis Arii apertissimus propugnator est.* Et ad Ctesiphontem, *Eusebium Cæsariensem*, ait, *Arianum fuisse, nemo est qui nesciat.* In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro (3), filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset (4), *ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt*: subjecit: *Quibus verbis propheta patrem inducit factorum, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: Sermonem vero Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis jussionibus obsecundantem.* Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium opificio administrasse: deinde patris ministrum in omnibus bonis fuisse, ait. Merito ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem Ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sane,

(1) *Hieron. ad Latam de instit. fil.* Caveat, *inquit*, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis prænotantur. (2) *Vide epist. Arii ad Euseb. Nicomediens. Epist. hujus initium est*, Schedulæ. (3) *Cap. 1. Musculo interprete.* (4) *Psalm. 32. 9.*

Digitized by Google

ne, hæreticos sectæ suæ non dogma solum ac præcepta, sed res etiam gestas accommodare: Imo vero torquere atque adeo fingere, ut sectam undique & comprobasse, & ornasse videantur. Hinc enim, quemadmodum supra diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quo Arianorum factioni majorem & fidem & auctoritatem adjungeret. Hinc enim, cum in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius, astute dissimulavit, in Paschatis quæstionem repente digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historia sua meminit, callide hominis memoriam præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitiæ lege constrictus noluit vituperare. Quæ eædem omnino causæ subsunt, ut historiam Carionis omnes Christifideles explodant. Quosdam enim summos Pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & cruentat oratio: quosdam vero Imperatores Germanos commendat & illustrat, qui Ecclesiæ Romanæ perduelles inimicique fuere. Itaque ex unguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude & vituperatione Lutheranum. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhæsisse, non est opus conjecturis suadere. Multis quippe in locis aperte ille se prodit. Quocirca mirum est, cur ejus historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ judicibus explosa, cum plerique tamen eam securi legant, nulla prorsus nota atque animadversione præmoniti (1).

Sed ad Eusebium revertamur. In cujus historia ecclesiastica satis Gelasius ostendit, cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abgari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna ejus historia esset, cui fides omnino haberetur: præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna, non ab Ario, sed ab ecclesia stetisset. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hactenus. Nam in chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & pene incredibilis lectio, ac grave prorsus in lectionis varietate judicium. Nec scio, an quisquam alius inter ecclesiæ sive Latinos, seu Græcos auctores, quamvis summa vi, ope, atque opera eniteretur, præstantiora nobis posset temporum monimenta relinquere. Tametsi describentium incuria adeo multis locis vitiata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera sunt omnia; quin reperias aliqua, quæ jure ac vere reprehendas. Cujusmodi illud est, quod eundem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechiæ Hierosolymam obsedit, & Salmanassar, qui Samariam ceperat. Id quod divinis literis esse contrarium, Hieron. in Isaiæ 36. caput edocuit. Atque Tobiæ cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum. In opere, ut ita dicam, immenso raro peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cujus nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit, qui historiam illius duabus præcipue causis improbavit. Una est, quod sæpe in ea mentitus sit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesia damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso; græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ historiæ libris, quos ante hos paucos dies Musculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius objicit (2). Tantum ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsum Chrysostomus epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsuestiæ fuerit constitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi pro ecclesia Latina respondet, hujus historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cum enim Imperator Palæologus interrogasset, num congruum esset, ut synodus historiæ auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historia uti debere. Tum Imperator, *Historiam illam*, ait, *in nostra religione debemus suscipere, quam majores nostri probaverunt, aliam vero minime*. Cui Andreas, *De Romanorum*, inquit, *aut Græcorum, aut regum bello historia nequaquam in synodo uti debemus: sed cum historia hæc, scilicet Hermii Sozomeni, ecclesiastica sit, in qua omnium synodorum acta & patrum sanctorum defensiones explicantur, cur ei credendum non est?* Hactenus in concilio Florentino sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi vero alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsum, pro Theodoreto Sozomenum scripsisse. Nam Theodoreti verba illa sunt, quæ Gregorius retulit. Libro quippe historiæ suæ quinto, c. 27. Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40. *Moritur*, inquit, *Theodorus episcopus Mopsuestias, cum omnium ecclesiarum doctor, tum hæreticæ cohortis profligator*. Theodoretus ergo erat eo nomine damnandus; qui & revera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali, action. 5. can. 13. & 14. At Theodotus can. 12. Meruit etiam Theodoretus ex causa damnari, quod impie adversum Cyrillum, & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec vero de Theodoreto desperare quispiam debet. Nam, ut Bessarion

(1) *Post scripta hæc, Carionis historiam Paulus IV. condemnavit.*
(2) *Lib. 8. c. 1.*

Google

rion in oratione, quam pro unione apud patres Florentiæ habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem: & in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verum ut hæc cumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historiæ elevant & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Socratis scholastici minus historia placet. Etenim & Origenis ipse quoque patronus est, & Nestorium excusat, & Cyrillum mordet, & Alexandrum vellicat, & in rejectione presbyteri pœnitentiarii homousianorum innocentiam infamat (1). De tertia vero regula in historiæ judicio servanda hactenus. Ac perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita. Nam in quibus animi quædam major vis, acriorque in judicando prudentia est, ii sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera deligent, rejicientque contraria. Mihi sane aliquando & verum ipsum in scribentis sinceritate, candoreque relucet, & mendacium contra auctoris quidam angor, & calliditas patefaciunt. Sincera, mihi crede, veritas est, & si animum repurgatum invenerit, ipsa per se recte influit (2). Falsitas circuitiones quærit, & anfractus, seque verborum ambitu solicite circumdat, ac protegit. Atque etiam cum in historiæ ratione quid quemque deceat, considero, facile intelligo, historicos non solum falso, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab Apostoli Thomæ, Joannisque Evangelistæ persona illa non videat abhorrere, quæ in rebus eorum gestis referuntur? ut aut ille injuriæ vindictam expetierit; aut hic rupta veste, suumque ipsius caput tundens equum acceperit: ex ecclesia, quantum potuerit, properaverit, & senex adolescentem juveniliter fuerit insecutus (3). Non itaque prudentibus, & ingeniosis judicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, sed ut dicitur, crassa, pinguique minerva rudioribus. Nec vero adeo stultus ego sum, ut existimem in has formulas omnia historiæ judicia conclusa, & comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribendæ formulæ, hæ videntur potissimum consentaneæ, convenientesque fuisse.

CAPUT POSTREMUM.

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio proposita refelluntur.

QUanquam ex iis, quæ capite superiore diximus, argumentorum eorum refutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. sita sunt: sed ordine tamen refutanda sunt singula, ut scholæ etiam minutis Theologis morigeremur.

RESPON. AD 15. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoritas quæritur. Quæ sane magna fuit, sed breviarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem constat ejusdem esse farinæ.

Josephi vero in historia fidem non Romani modo principes, sed viri quoque ecclesiæ celebrarunt. Egesippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omnino historicus, Josephum egregie laudat (4): quod ad historiæ auctoritatem pertinet quidem, nam quod ad religionem, consortem eum facit perfidiæ Judæorum. Hieronymus (5) non dubitat locum illi inter ecclesiæ scriptores dare, atque adeo ejus de rebus gestis monimenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Cæsariensis (6), Sozomenus (7), Nicephorus (8), ut alios omittam, miris modis Josephi historiam commendant. Quin & Josephus ipse historiam suam gravibus probabilibusque rationibus commendavit (9). Quæ non minorem faciunt fidem, quam si eædem ab Hieronymo, aut alio quopiam auctore positæ fuissent.

At serpentis pœnam nimium crasse interpretatur, vim ligni scientiæ boni, & mali falsam, fictitiamque commemorat: Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis (10) uxorem fuisse, qui Herodis quoque Tetrarchæ frater erat: templum in secundo anno regni Darii dicit esse perfectum: seniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, sed ad jam consummatum refert: aliaque demum ait partim scripturæ sacræ, partim veris aliis ac probatis historiis adversa (11). Plane ait: non inficior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum est paucis e maculis labem toti narrationis corpori aspergere. Egregius itaque historicus Josephus fuit, quemadmodum Egesippus affirmat, & rerum indagini, sobrietatique sermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id jure, an injuria faciant, non facile dixerim. Equidem ejusmodi errata indoctis, negligentibusque librariis prompte, ac libenter assigno.

Julii porro Africani quinque de temporibus volumina in manus nostras non venerunt. Quare de ejus historiæ fide ipsi per nos judicare non possumus. Sed extat Gelasii præjudicium, quod in argumento objectum est, idque sequi Theologos oportet de rebus ejusmodi judicaturos. *O-*

pu-

(1) *Lib. 6. c. 12. & 13. & lib. 7. c. 45. Lib. 7. c. 32. & 34. Lib. eod. c. 13. 14. 15. & 34. lib. 1. cap. 5. & 6. lib. 57. c. 19.* (2) *Eurip. in Phœnissis*, Veritatis suevit esse oratio simplex, vafris non egens ambagibus: siquidem ipsa per se congruit. At sermo iniquus, quia per se sit morbidus, medicamina exquisita deposcit sibi. (3) *Euseb. l. 3. c. 23.* (4) *In pros. l. 5. de excid. Hierosol.*

(5) *De viris illustr.* (6) *Eus. l. 3. eccl. hist. c. 9.* (7) *Sozom. lib. 1. c. 1.*

(8) *Niceph. lib. 2. c. 18.* (9) *Lib. 16. ant. c. 7. & in fin. l. cont. App. Alex. L. 1. ant. c. 3. Lib. 18. ant. c. 9.* (10) *Cajet. ait, fuisse binominem, eumdem Philippum, & Herodem appellatum. Sed ne Josephum quidem ipsum viderat.*

(11) *Lib. 1. cont. App. lib. 11. ant. c. 3. 1. Esdr. 3. 3. 4. & 6. c. contraria referuntur.*

pusculá, inquit, *Tertulliani*, *sive Africani apocrypha*. Quo in loco an Julium Africanum voluerit Gelasius improbare, non satis expeditum est. Primum enim de Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius vero, & Hieronymus ubique ejus de rebus gestis testimonia colunt. Nec Julius hic est in fidei doctrina reprehensus. Nam quod historiam Susannæ fictam esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem secutus est. Atqui ob peccatum unum, cujus vel probabilis excusatio est, omnia Julii opuscula a Gelasio damnari, non fit mihi profecto verosimile. Eadem quippe culpa, si culpa fuit, Julio fuit cum Doctoribus Ecclesiæ communis. Vix enim reperias quenquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsum Gelasius, quasi nihil interesset, utrum hic, an ille damnaretur, in eam formam censet? *Opuscula Tertulliani*, *sive Africani apocrypha*. Atque si duo auctores illi essent nominibus, neque etiam ipsa differentes, more suo Gelasius utriusque sigillatim opera condemnasset. Cum autem Tertullianum, sive Africanum una comprehensione notat, non est existimandus auctores diversos, sed eundem intellexisse. Mihi sane hujusmodi conjecturæ suspicionem afferunt, locum esse corruptum, ut alia in hoc capite pleraque; & particulam, *Sive*, scriptorum vitio additam. Legendum itaque esse, *Opuscula Tertulliani Africani apocrypha*. Nisi forte Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant: quocirca in eum modum sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine a quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius, & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecima tandem argumentatione urgebatur. Verum de his auctoribus quid senserim, quid censuerim, capite superiore habes.

Respon. ad 16. In quintodecimo argumento nullus scrupulus objectus est, qui non fuerit excussus. In sextodecimo autem Innocentii decretum primum objicitur. Sed ille, si ecclesiæ monimenta probat, non statim gentilium historias improbat. Sunt hæ, fateor, usui ecclesiastici fori, litiumque vulgarium parum aptæ; quamvis & in hunc usum possint esse aliquando utiles: sed quibus in locis, & quæstionibus, quoniam a præsenti instituto alienum est, non est operæ pretium dicere. In sacrarum vero literarum expositione, quod in capite hujus libri secundo suse diximus, historiæ profanæ multum omnino valent. Quamobrem si quæstio circa divinas literas incidat, & concilia, & cæteri ecclesiastici judices ejusmodi historias negligere nec debent, nec vero possunt. Nec his solum scripturæ usibus gentium historiæ accommodantur. Quin sunt alias Theologis necessariæ, quemadmodum & nobis ante explicatum est, & sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porro in synodo Florentina nihil aliud docet, nisi Græcorum, aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum, ac Romanorum bella quædam cognita utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima sunt: cætera persequamur. Quæ & ipsa post ea, quæ retro disseruimus, nihil difficultatis habent.

Respon. ad 17. et 18. Sane in responsionem decimi septimi argumenti ne verbum quidem unum adjiciendum censeo, quippe quod, nisi ego fallor, in cap. 6. accurate est ac diligenter expeditum. Duodevigesimum ergo idemque postremum, quam brevissime potero, expediam, quo jam sit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera Theologus usurpat. Unum est certum, alterum probabile. De utrisque proximo libro est latius disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, Theologus certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilia sint modo, argumentationes aliquando conficit, non ad vincendum quidem, sed ad persuadendum idonea. Stultus vero Theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeo implicata, & obscura, ut prudentiæ theologicæ sit non ea demonstrare velle, sed suadere, non patentius illustrare, sed utcunque expedire.

In hujusmodi itaque argumentorum genere si quis humana fide probabiliter usus fuerit, falli nimirum aliquando poterit, reprehendi sine injuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum supra diximus, quædam ita certo humana fides tradit, ut ea in dubium vertere stultitiæ sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum Theologus vendicarit, nihil fallax, nihil imbecillum, ineptumque conficiet, sed rem veram, firmam, rationique tum humanæ, tum etiam divinæ consentaneam. Verum ab his historiæ partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare a fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, cujusmodi argumenta e singulis locis erui possint, ostensum est. Quæ dicta sunt fortasse longius, quam instituta causa postulabat: sed brevius certe, quam res tantas posse a me dici existimaram. In historiæ humanæ auctoritate explicanda, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus e locis Theologiæ erat, ubi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oporteret magis cura, diligentia, industria elaborare. Quod etsi minus praestiti, quam rei magnitudo desiderabat, non tamen frustra elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius scribant, & res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel disperse, & diffuse dictas angustius, & contractius astringant: breviter, si quid norunt rectius istis, candidi impertiant.

Finis Libri Undecimi.

DE

DE
LOCORUM USU
IN
SCHOLASTICA DISPUTATIONE,
LIBER DUODECIMUS.

In Librum Duodecimum Prooemium.

FRatrem Franciscum Victoriam, Lector optime, eum quem summum theologiæ præceptorem Hispania Dei singulari munere accepit, solitum dicere audivi, postquam ab illius schola discessi, se ingenio meo quidem egregie delectari, sed id vereri ne hujus excellentia quadam elatus, & exultans immoderate jactarer, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederer, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipsius unam, & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea vere dicerentur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinam eruditorum opinione digna esset, si in rerum judicio prudentiam, quæ utinam esset digna nostro cognomine, si orationis cultum, quem elegantiorem adhibere soleo, quam consueverunt scholastici in libris suis: in hoc summus docti, prudentes, & facundi, quo virum hunc rerum earum omnium ducem optimum sequimur, atque ejus præceptis, monitisque paremus. Quod vero ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam, ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, an non, alii incorruptius judicabunt. Sane si qua in me temeritatis culpa est, vix eam excusatione alicujus rei tegere, & adumbrare possum, qui sciam, parum ingenium valere quamlibet excellens, & eximium posse, nisi prudentis intelligentiæ freno, & definita animi moderatione gubernetur. Quanquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cum nobis secundam secundæ partem cœpisset exponere, tanti Divi Thomæ sententiam esse faciendam, ut si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi, & doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursum, non oportere sancti Doctoris verba sine delectu, & examine accipere; imo vero si quid aut durius, aut improbabilius dixerit, imitaturos nos ejusdem in simili re modestiam, & industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum, ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissime tenui. Non enim ullam, non Divi Thomæ dico, sed ne Magistri mei opinationem quidem revocavi ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit jurare in verba magistri. Nam & vir erat ille natura ipsa moderatus: at cum Divo etiam Thoma aliquando dissensit, majoremque, meo judicio, laudem dissentiendo, quam consentiendo assequebatur: tanta erat in dissentiendo reverentia. Sed hæc hactenus. Multa enim sæpe laudandi præceptoris nostri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur.

De locorum usu tres libros pollicitus sum: Unum in scholastica pugna, alterum in scripturæ sacræ expositione, postremum speciatim adversum fidei Christianæ singulos inimicos, Hæreticos, Paganos, Judæos, Saracenos. His enim rebus 12. 13. & 14. librum impartivi. Atque, ut ad præceptorem redeam, locorum usum in scholæ concertatione, præsertim si tractare ille voluisset, gravissime, & copiosissime potuisset scribere. Sed quoniam nulla ejus ingenii monumenta mandata literis, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus extat, nos ad hujus rei scribendæ operam omne studium, curamque convertimus. Cum enim tota Theologia frugifera, & fructuosa, nec ulla pars ejus inculta, ac deserta sit, nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quam de locorum usu & argumentis, quæ a locis Theologiæ ducuntur. Quare quantum conniti animo possum, quantum labore contendere, si scribendi hæc labor est potius, quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam, ne cum omnia a præceptore mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi, præceptori item meo videar defuisse. Hujus enim clarissimi viri eruditionem memoriæ prodimus, atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen

tamen ſtudio meritam gratiam, debitamque referimus. Quanquam poſtulo ab iis, qui hæc in manus ſument, ut majus quiddam de magiſtro meo, quam quantum a me exprimi poteſt, ſuſpicentur.

CAPUT I.

Quid Theologia ſit, quæ ei objecta res, quis finis.

PRopoſitum eſt nobis hoc libro de locorum Theologicorum uſu in ſcholæ diſputatione dicere. Id quo recte, atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam Theologia ſit: quæ illius quaſi ſubjecta materies? quis ſcopus, in quem Theologo ſtudia dirigenda ſint omnia. At Theologia quidem, ſi Græcam vocem in Latinam vertimus, ratio eſt, ſermoque de Deo: Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re ſuſcipitur inſtitutio, eſſentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia veſtigat, quæ illi rei ſunt peculiariter ac proprie tributa. In Theologia ergo facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim, & proprietates inquirit. Nec vero Theologo ſatis eſt, quæ Deo in ſe abſolute conveniunt, ea facultatis ſuæ viribus, juribuſque tribuere, niſi etiam illa vendicet, quæ Deo quaſi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur eſt Theologiæ tractatio: una de Deo ſecundum ſe, altera de eodem, quia rerum eſt principium ac finis. Nec Theologus tamen ſumma & infima; divina & humana miſcet, ſed adeo articulate, clare, & artificioſe hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam ſibi viciſſim obſcuritatem afferant, verum etiam utraque utriſque adhibeant lumen. Quid? quod ſicut ſolem intueri nequimus adverſum, ejuſque radiis acies noſtra, ſenſuſque vincitur: ſic ad divinæ lucis obtutum mentis noſtræ oculi hallucinantur, & caligant. Quamobrem neceſſe eſt, ut Deum ſua natura inviſibilem in effectis ceu in umbra, in ſpeculo, in imagine, in ſignis, in veſtigiiſque cernamus. *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus, & divinitas* (1). Cum vero inter omnia, quæ oculorum ſenſu percipimus, rationalis creatura ſimillima Deo ſit: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo: nihil profecto invenias, in quo divina bonitas, poteſtas, & ſapientia magis eluceant. Quare Theologiæ diſciplina, quamvis de Deo ipſa præcipue ſit, plurimum tamen circa homines, humanaque verſatur: & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit, atque afficit, Divinæ naturæ cognitionem quærit. Quod ſi potentiam, benignitatem, & providentiam Dei indagare, & proferre propoſitum theologiæ munus eſt, de fine, quem Deus non alium, quam ſeipſum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem neceſſariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, ſacramentis, longiſſima licet Theologi diſputatio, non eſt ab inſtituto Theologiæ aliena; non ſolum ob eam cauſam, quam Divus ſane Thomas gravem reddidit, ne Theologia, quæ effectrix etiam eſt, non modo ſpeculatrix, manca, & imminuta hac parte omiſſa linqueretur: ſed multo magis quod eæ res Dei ipſius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, miſericordiam, patientiam, longanimitatem inſigniter & præclare patefaciunt & illuſtrant. Cujus rei ignoratio cauſa quibuſdam erroris illius fuit, ut exiſtimarent, diſciplinam hanc non eſſe contemplandi gratia inventam, ſed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primum contemplationis tractatus, inquiunt, longe minor eſt, quam actionis. Illi enim D. Thomas primam ſummæ ſuæ partem dedit, huic ſecundam, & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam ſingulæ etiam exuperant. De fine rurſum, ac mediis diſputare, ad eam facultatem ſine dubio pertinet, quæ aliquid molitur & agit. Nimirum non ad mentem ea, ſed ad effectum referuntur. Cum ergo de fide, & mediis humanæ vitæ plurimam Theologos diſputationem inſtituat, fieri videtur, ut Theologiæ vis non in cernendo potiſſimum, ſed in agendo ſita ſit. Theologiæ inſuper & divinarum ſcripturarum idem eſt finis. Nec enim finem alium diſciplinæ ejuſdem principia ac concluſiones habent. At divinarum omnium ſcripturarum finis dilectio eſt, ut Auguſtinus (2), Gregoriuſque (3) teſtantur. Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, ſed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cujuſpiam eſt ſpeculatrix venatrixque naturæ, oculos maxime ad cernendum poſtulat, non ad agendum vires. Nec ſtultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, ſed qui ſunt in ſpeculatione tardi. At ſcriptura omnis (4) a diſcipulis opera exigit, eoſque ceſſatione torpentes tanquam vanos & otioſos reprehendit. Non igitur ſpeculandi cauſa hæc doctrina potiſſime traditur, ſed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non e contrario in fidem charitas: ut ex Matth. cap. 22. & ex Apoſtolo 1. Corinth. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi cauſa primum omnium fidelibus data eſt. Cauſa quippe τελικὴ, quam finalem poſſumus interpretari, eadem & prima & principalis eſt. Quod ſi notio principiorum doctrinæ hujus actuoſa eſt, fides ſcilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur ſane, doctrinam quoque ipſam ad mores primo, vitæque actionem attinere. Item ſi fides ſpeculatio quæ-

S dam

(1) *Rom.* 1. 20. (2) *Lib.* 1. *de doct. Chriſt. cap.* 35. *&* 36. (3) *Hom.* 10. *in Ezech.*
(4) *Matth.* 7. 21. *Jacob.* 1. 3. *Sap.* 12. *& aliis infinitis propemodum locis.*

Digitized by Google

dam est, non moralis disciplina, unde illud (1), *Fides sine operibus mortua est?* unde illud rursum (2), *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum?* Nam scientia salutis corporalis in praxim maxime spectat, in contemplationem non item. Quid illa (3)? *Dedit illi scientiam sanctorum. Scientia Sanctorum prudentia* (4). *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est* (5), &c. *ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius* (6). *Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est* (7): aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem: atque adeo finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in ea re Magistrum (8) forte sequuntur, hanc disciplinam ex usu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris: vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum; ut si verbi causa dicimus, vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis est: at non primus, sed secundus. Nam & *cognitio contemplatioque naturæ*, ut ait eleganter Cicero, *manca quodammodo atque inchoata est, si nulla actio rerum consequatur. Vani sunt*, Sapiens inquit (9), *omnes homines, in quibus non subest scientia Dei*, &c. & alius item (10). *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis*, &c. Quapropter si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, jam tibi physica inter actuosas numerabitur. Quid? quod finis noster primus, ut Divus Thomas verissime sentit, visio Dei est clara & manifesta? Quia vero finem illum adipiscimur mente & voluntate, & cognitione & amore; fit, non ut cognitio ex se amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quod si cognitio viæ ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei effectus dilectioque jungatur, visio vero Dei, cujus fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non effectio; sequitur Theologiam maxime speculativam esse, non practicam. Liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam, & proprietatem inquirit. Est ergo Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque adeo speculationis causa comparatur. Atque August. aperte docet (11), scientiam, de qua Apostol. 1. Corinth. 12. loquitur, intellectualem notionem esse & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eaque re speculativam esse constat. Quod, ut cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, num Physiologia Astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem; tametsi Medici, Nautæ, ac cæteri, qui rebus publicis addicti & destinati sunt, otiosam naturæ astrorum notionem aspernantur & fugiunt; quæ actuosa est, eam & amplectuntur & colunt; sic ambigere, Theologia speculatrix ne sit, an effectrix, a communi etiam mediocrique intelligentia & sensu remotum est: utpote cum nihil aliud illa sit, quam ratio sermoque de Deo. Quanquam viri prudentes vacantem illam & otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ & usum, & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solum munere & illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quicquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt; nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen absurdum est, ut refelli non debeat. Quid? quod Theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat, & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut anima rationalis, quod formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellenter habet & sentiendi & vigendi, sed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere persungatur.

In hunc itaque modum Divus Thomas scienter ac perite dixit, Theologiam muneribus utriusque fungi, & speculandi & agendi, quamvis magis speculetur, quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicue satis, & plane intelliguntur, quæ a principio hujus capitis exponenda suscepi, nempe quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rursum illi subjecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietas. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subjectumque

pro-

(1) *Jacob.* 2. 17. (2) *Luca* 1. 77. (3) *Sapien.* 10. 10. (4) *Prover.* 9. 10.
(5) 2. *Tim.* 3. 16. (6) *Joan.* 20. 31. (7) 1. *Joan.* 2. 4. (8) 1. *dist.* 1.
(9) *Sap.* 13. 1. (10) *ad Rom.* 1. 21. (11) 12. *de Trinit. c.* 14. & 15.

propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoscendamque proponit, a Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: postremus autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ac bene beateque vivendum necessariæ. Et quidem quem usum loci Theologici habeant, vitæ moribus & actionibus accomodatum, non institui in præsentia dicere: quamvis magnus ille omnino sit, & qui nobis disserendi præstaret valde utilem copiosamque materiam. Is tantum usus, ut supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem Theologus capere e locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset, & tractet, eum scilicet, quantum potest, tantum cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cum de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis quæstionem: unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod a quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum, priori diversum sit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud est locorum usum Ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud Theologum in usu locorum instituere, cum in morum quæstionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quæ fuerint opportunæ. Atque concionatoribus, quemadmodum loca Theologica usurpare debeant, præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censui.

At quoniam quæstiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter fidei decreta & judicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rursum me quispiam in tam frigida, tamque jejuna calumnia remoretur, quod Theologiam simpliciter, & absque ullo temperamento scientiam nuncuparim, quasi nescirem, Aristotelem in scientia evidentem, & claram conclusionis notitiam exigere, cujusmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam & manifestam effici, si res, e quibus illa colligitur, obscuræ, opertæ, atque involutæ sunt. Porro autem si non ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolute vocarunt. *Scire*, Augustinus inquit (1), *quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & officium est.* Et Hieronymus, ut alios omittam, scripturæ sacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt, (2) *Scio quod redemptor meus vivit*, &c. Item, (3) *Scio, quod certissime regnaturus sis*, &c. Item, (4) *Dedit illi scientiam Sanctorum*. Item (5), *Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia*. Et Apostolus, (6) *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ*. Præterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, stabiles immobilesque sint, nec in eis Theologus errare, labi, aut decipi queat, fit, ut sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ proprie sibi appellationem vendicet. Quæ eadem causa subest, ut disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est sua natura minime necessarias, sine sui nominis impendio & jactura versetur. Necessitatem quippe in doctrina idcirco Aristoteles requisivit, quod sine ea nec rerum, nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuito antegressæ, harumque effecta suapte natura parum firma & constantia, ut sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia, & quæ modo huc atque illuc transferantur, sed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie scire dicitur, & quæ necessario eveniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Rite ergo theologiam scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, &, ut ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid quod Musica & Astronomia a plerisque scientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter cœlorum syderumque errantium conversiones, a quibus disciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin Astrologi fere juniores veterum experimenta, tamquam certa earum rerum præjudicia sequuntur, quasi ipsi tractandas, judicandasque suscipiunt. Theologia igitur jure quoque scientia vocitabitur, præsertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obscure nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilo secius suum hæc disciplina & nomen & rationem tueretur. Ac revera, si modo Aristoteles viveret, non aliud non inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere,

S 2 quæ

(1) 14. *de Trinit. cap.* 1. (2) *Job.* 19. 25. (3) 1. *Reg.* 24. 21.
(4) *Sap.* 10. 10. (5) *Proverb.* 2. 5. (6) 1. *Cor.* 12. 8.

Digitized by Google

dam est, non moralis disciplina, unde illud (1), *Fides sine operibus mortua est?* unde illud rursum (2), *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum?* Nam scientia salutis corporalis in praxim maxime spectat, in contemplationem non item. Quid illa (3)? *Dedit illi scientiam sanctorum. Scientia Sanctorum prudentia* (4). *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est* (5), &c. *ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius* (6). *Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est* (7): aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem: atque adeo finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in ea re Magistrum (8) forte sequuntur, hanc disciplinam ex usu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris: vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum; ut si verbi causa dicimus, vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis est: at non primus, sed secundus. Nam & *cognitio contemplatioque naturæ*, ut ait eleganter Cicero, *manca quodammodo atque inchoata est, si nulla actio rerum consequatur. Vani sunt*, Sapiens inquit (9), *omnes homines, in quibus non subest scientia Dei*, &c. & alius item (10). *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis*, &c. Quapropter si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, jam tibi physica inter actuosas numerabitur. Quid? quod finis noster primus, ut Divus Thomas verissime sentit, visio Dei est clara & manifesta? Quia vero finem illum adipiscimur mente & voluntate, & cognitione & amore; fit, non ut cognitio ex se amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quod si cognitio viæ ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei effectus dilectioque jungatur, visio vero Dei, cujus fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non effectio; sequitur Theologiam maxime speculativam esse, non practicam. Liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam, & proprietatem inquirit. Est ergo Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque adeo speculationis causa comparatur. Atque August. aperte docet (11), scientiam, de qua Apostol. 1. Corinth. 12. loquitur, intellectualem notionem esse & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eaque re speculativam esse constat. Quod, ut cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, num Physiologia Astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem; tametsi Medici, Nautæ, ac cæteri, qui rebus publicis addicti & destinati sunt, otiosam naturæ astrorum notionem aspernantur & fugiunt; quæ actuosa est, eam & amplectuntur & colunt; sic ambigere, Theologia speculatrix ne sit, an effectrix, a communi etiam mediocrique intelligentia & sensu remotum est: utpote cum nihil aliud illa sit, quam ratio sermoque de Deo. Quanquam viri prudentes vacantem illam & otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ & usum, & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solum munere & illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quicquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt; nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen absurdum est, ut refelli non debeat. Quid? quod Theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat, & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut anima rationalis, quod formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellenter habet & sentiendi & vigendi, sed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum Divus Thomas scienter ac perite dixit, Theologiam muneribus utriusque fungi, & speculandi & agendi, quamvis magis speculetur, quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicue satis, & plane intelliguntur, quæ a principio hujus capitis exponenda suscepi, nempe quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rursum illi subjecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietas. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subjectumque pro-

(1) *Jacob.* 2. 17. (2) *Luca* 1. 77. (3) *Sapien.* 10. 10. (4) *Prover.* 9. 10.
(5) 2. *Tim.* 3. 16. (6) *Joan.* 20. 31. (7) 1. *Joan.* 2. 4. (8) 1. *dist.* 1.
(9) *Sap.* 13. 1. (10) *ad Rom.* 1. 21. (11) 12. *de Trinit.* c. 14. & 15.

Digitized by Google

propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas qualibet mente tractandam cognoscendamque proponit, a Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: postremus autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ac bene beateque vivendum necessariæ. Et quidem quem usum loci Theologici habeant, vitæ moribus & actionibus accomodatum, non institui in præsentia dicere: quamvis magnus ille omnino sit, & qui nobis disserendi præstaret valde utilem copiosamque materiam. Is tantum usus, ut supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem Theologus capere e locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset, & tractet, cum scilicet, quantum potest, tantum cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cum de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis quæstionem: unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod a quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum, priori diversum sit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud est locorum usum Ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud Theologum in usu locorum instituere, cum in morum quæstionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quæ fuerint opportunæ. Atque concionatoribus, quemadmodum loca Theologica usurpare debeant, præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censui.

At quoniam quæstiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter fidei decreta & judicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rursum me quispiam in tam frigida, tamque jejuna calumnia remoretur, quod Theologiam simpliciter, & absque ullo temperamento scientiam nuncuparim, quasi nescirem, Aristotelem in scientia evidentem, & claram conclusionis notitiam exigere, cujusmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam & manifestam effici, si res, e quibus illa colligitur, obscuræ, opertæ, atque involutæ sunt. Porro autem si non ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolute vocarunt. *Scire*, Augustinus inquit (1), *quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & officium est.* Et Hieronymus, ut alios omittam, scripturæ sacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt, (2) *Scio quod redemptor meus vivit*, &c. Item, (3) *Scio, quod certissime regnaturus sis*, &c. Item, (4) *Dedit illi scientiam Sanctorum*. Item (5), *Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia*. Et Apostolus, (6) *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ*. Præterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, stabiles immobilesque sint, nec in eis Theologus errare, labi, aut decipi queat, fit, ut sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ proprie sibi appellationem vendicet. Quæ eadem causa subest, ut disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est sua natura minime necessarias, sine sui nominis impendio & jactura versetur. Necessitatem quippe in doctrina idcirco Aristoteles requisivit, quod sine ea nec rerum, nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuito antegressæ, harumque effecta suapte natura parum firma & constantia, ut sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia, & quæ modo huc atque illuc transferantur, sed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie scire dicitur, & quæ necessario eveniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Rite ergo theologiam scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, &, ut ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid quod Musica & Astronomia a plerisque scientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter cœlorum syderumque errantium conversiones, a quibus disciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin Astrologi fere juniores veterum experimenta, tamquam certa earum rerum præjudicia sequuntur, quas ipsi tractandas, judicandasque suscipiunt. Theologia igitur jure quoque scientia vocitabitur, præsertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obscure nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilo secius suum hæc disciplina & nomen & rationem tueretur. Ac revera, si modo Aristoteles viveret, non aliud non inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere,

(1) 14. *de Trinit. cap.* 1. (2) *Job.* 19. 25. (3) 1. *Reg.* 24. 21.
(4) *Sap.* 10. 10. (5) *Proverb.* 2. 5. (6) 1. *Cor.* 12. 8.

Digitized by Google

quæ non auctoritati proxime, sed rationi & syllogismo innititur, absurdum est. Alioqui si prior propositio certa ex fide sit, posterior antem ratione naturæ probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod plane falsum est.

Theologiam ergo, quando aliud melius non occurrit, scientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & stabilis earum rerum perceptio & comprehensio est, quæ certis constantibusque principiis manifesta connexione nectuntur. Nec enim illud vere dici potest, theologiæ consequentias probabiles & obscuras esse, non evidentes & firmas. Cujus rei argumentum ponunt minime acutum, sed in primis hebes, quod si certa esset, claraque connexio, conclusiones non jam ad theologiam, sed ad fidem attinerent. Verum hæc ratio ridicula est: jure itaque a plerisque reprehenditur. Est enim facile & apertum fidei theologiæque discrimen: quod fides proxime, & ut sic dicam, immediate auctoritate nititur; Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim se, quemadmodum supra dixi, fides & theologia non aliter, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen absque ratiocinationis medio principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit, quibus fideles assentimur, divina solum auctoritate nixi. Non igitur consecutionis evidentia & firmitas Theologiam tollit, sed facit: non aufert, sed infert. Quamquam sunt in hac, sicut & in aliis disciplinis, opinationes quædam rebus scitis exploratisque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina physica, naturæ licet ipsa congruens & consentanea, non omnes conclusiones explorate conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet: sic plurima Theologus pronunciat quidem constanter, certo, fidenter, in quibusdam tamen præclare agi secum putat, si verisimile quod sit, invenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat: aut perinde ut si omnia certa essent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit: sed illud cavet & providet, ne universis temere assentiens, & valde cuncta asseverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores & illustriores, amittat. Sed ad rem. Cum incerta connexio est, vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At sive ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, conclusio ad Theologiam pertinebit: modo consecutio aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secus, quod etsi dixi, sæpe ac sæpius dicturus sum, haud secus, inquam, ejusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ita sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omissis pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Quæ sint Theologiæ principia.

Enim vero cum disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quosdam deinde rivulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus: necesse est Theologo usum locorum paraturo discere ante omnia, quænam facultatis suæ causæ & principia sint, quæ effecta causis illis principiisque connexa. Principia vero Theologiæ primum cognoscenda sunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adjunximus causas cujusque generis, easque res ante constituimus, quibus cujusque vis & natura continetur: non deerit fortasse, qui tractationem hanc superfluam esse contendat, imo ea etiam omnia, quæ dicere de locorum usu instituimus. Argumentabitur enim theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus: tamque aperte & clare singulorum vires & naturam explicuimus, ut facile ex quoque loco possimus, nisi simus valde tardi, argumenta colligere. Quid? (nam & hoc dicet aliquis) nonne & ante nostram hanc artem, si modo hæc ars est, Theologi & argumenta invenerunt, & alia ex aliis nectentes rem theologicam via & ratione tractarunt? Num Divus Thomas perfectus absolutusque Theologus, si hanc theologiæ partem necessariam judicasset, eam penitus intactam omisisset? A quo non verisimile est, cum cæteræ partes Theologiæ bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inerti poeta esse neglectum. Quid igitur laborare opus est, aut in quo evigilare curas & cogitationes nostras: siquidem nihil locorum usu explicando parere tale possumus, nihil consequi, quod sit Theologis magnopere utile & necessarium? Sed non poterunt hujusmodi argutiæ mentem meam e sua sede & statu dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere: quoquo se Theologus verterit, præsto esse, nulla disputatione excludi. Nam sive argumentum quæritur ad Theologiæ probanda dogmata firmissimum, sive ratio ad sacras litteras explicandas aptissima quæritur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam ea assequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & usum cohortamur, accuratius essent forsitan disputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur D. Thomas diligentissimus absolutissimusque Theologus hunc de locis tractatum dereliquerit, si tam est, quam nos dicimus, theo-

theologo necessarius. Et quidem Div. Thomas in 1. part. quæst. 1. attic. 8. ad secundum, restricte breviterque, ut solet, theologiæ locos indicavit, non omnes sed plerosque. Quin etiam, ut homo minime ingratus illi me dedam, cui tantopere debeo, & hujus officii servitutem astringam testimonio sempiterno; Divus Thomas mihi & auctor & magister fuit hujus operis componendi. Sed ille locorum fere naturam explicuit presse & anguste, ac suo demum modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec Divus Thomas, neque alius quisquam, quod equidem sciam, conatus est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos vatie ac fuse quidem complexus est, sed non ostendit, quomodo inveniendum sit ex ipsis, neque usum eorum demonstravit, qui in hac re esset maximus & potissimus: sed usum nescio quem ad probabilium & communium argumentorum inventionem literis prodidit, quem ignorare eruditi possunt, nec magnam eruditionis jacturam facere. Quanquam 1. Topic. lib. ambitiose forte magis, quam vere, quæ in Topicis a se traduntur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles jactat. Quid igitur? si Divus Thomas locorum usum silentio præterivit, persecuturus nisi aliquis casus aut occupatio consilium ejus prævenisset; aut si non res has consulto & judicio persequi instituit; certe vel non omnia possumus omnes, vel divinæ procurationis fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsis, & exercere utiliter non solum memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quicquam de locis Theologiæ post Divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus nostras venerunt.

Quemadmodum igitur in re militari solet, ubi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet, quomodo sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quando fugere adversarium debeant, præcipit, quando insequi, quando fidere viribus, quando arte uti, quando ferire hostem, quando ejus ictus eludere: ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo injussu suo non liceat eis discedere: sic mihi videor facturus, si discipulos meos & informare & instituere ad effigiem absolutæ cujusdam eruditionis volo. Nec verbis modo præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posterorum. Quæ tametsi non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quando illa cum adversariis committatur. Quod si quis sine arte id quod artis est, effecit, permittat, obsecro, mihi, meique similibus, ut artem & præcepta adhibeamus. Sunt prata, quibus nativus & indigenitalis humor interius infusus est. Sunt, quæ nisi extrinsecus humore allapso irrigari non possunt. At disseruerunt Theologi nonnulli ante me valde feliciter. Primum, idem erant expeditius certiusque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustassent. Quamlibet ager fœcundus sit, fœcundiorem eum tamen faciet agricola, si diligenter & studiose colat. Sic igitur etsi ingeniis magnis præditi quidam, copiam in Theologia differendi sine arte consecuti sunt; ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior, quam natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potius spargere ac dissipare, aliud eadem via & artificio premere. Nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo veniat, is etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerunt, qui locos artificiose digestos generatim composuerint, nulli qui partem hanc Theologiæ dissolutam divulsamque conglutinarint, & ratione constrinxerint: statim nostrum hoc opusculum supervacaneum erit, imo vero eo magis necessarium doctis & ingeniosis fortasse, tardis & rudioribus sine dubio.

Deinde non mihi videntur scholastici Theologi (fatendum est enim quod sentio) admodum composite & ordinate disputationes Theologiæ distinxisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, summus quæstionum & articulorum ordo, & compositio disciplinæ incredibilis. Adeo respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copia quid attinet dicere? cum de infinitis prope quæstionibus in utramque partem differendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, ut non contra omnia semper, sicut Archesilas, disputarit; & tamen, ut in omnibus rebus quicquid ex utraque parte dici posset, expresserit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum omnino peccaverunt: Magistrum videlicet secuti, in cujus quatuor sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocris sane eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum fere videas, recteque & ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potius, quam dispositionem & rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ita prius relata, quam absoluta persequitur. Nam de justitia & misericordia Dei in 4. sentent. quasi præteriens disputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibusdam item in quarto. Innumera sunt ejusmodi confuse ab illo perturbateque tractata. Quam ob rem scholasticis, qui hujus vestigiis inhæserunt, confusa etiam fere ac perturbata sunt omnia. Nec magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illa, virum, & quem jure coluerint posteri. Nec scho-

lasticorum laudi, quam multorum seculorum firmavit opinio, detrahere quicquam volo. Sed ingenue ac libere dico, quid in illis desideretur, quidque illi præstarent homines ingenio doctrinaque præstantes, nisi disserendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorasse: adeo nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi & Apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis raro, ex sacris literis non adeo frequenter, ex historia vix semel. At mea quidem sententia nemo poterit omni laude esse cumulatus Theologus, nisi & erit horum locorum omnium scientiam consecutus, & ex eis promptum, expeditumque pararit ad argumentandum usum. Nam de locorum natura & vi quidem satis fateor supra a me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustra versabimur, cum docebimus, quisnam eorum locorum usus sit, & quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ita facile est, ut nec præceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc hactenus. Jam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, consecter, comprehendam brevi, quæ sint Theologiæ principia. Theologiæ naturalis & supernaturalis (hinc enim ordiendum est) facilis est & expedita distinctio. Theologiam naturalem voco Metaphysicam, ea parte, qua Dei naturam per naturæ rationes inquirit: quæ est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejusdem Dei & naturam & proprietates per principia ea investigat, quæ sunt hominibus divinitus revelata. Revelationem porro Theologorum more hic accipio, quæ hominis & captum superat & ingenium. Nam Paulus (1), ea etiam, quæ naturali ratione & lumine cognoscuntur, Dei revelationi & manifestationi tribuit. Atque hæc supernaturalis Theologia propria est fidelium & Christianorum, tanto disciplinis cæteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione potior & antiquior est. Recte igitur divus Thomas (2) docet, quod *argumentari ex auctoritate est maxime proprium hujus doctrinæ, eo quod principia hujus doctrinæ per revelationem habentur: & sic oportet quod credatur auctoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab auctoritate, quæ fundatur super ratione humana, sit infirmissimus: locus tamen ab auctoritate, quæ fundatur super revelatione divina, est efficacissimus.* Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quæ est supra naturam, instituitur, ideo hujus solum principia, quæ qualia sint, exponendum est.

1. Arg. Hoc vero ut scholæ congruenter fiat, nodos illos & proferendos, & solvendos puto, qui rem totam istam illigant & impediunt. Primus est, quod Divus Thomas paucis verbis multa peccare videtur. Unum, quod secum ipse pugnat. Modo enim ait articulos fidei esse theologiæ principia: nunc autem illa omnia, quæ in sacris literis continentur: imo aliquando universa etiam, quæ sunt divinitus revelata (3); in quibus traditiones profecto Apostolorum sunt, quanquam in libris canonicis non inveniuntur scriptæ. Potest ne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatum, quod cum Paulus (4) inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se; Divus Thomas contra docet (5), illa fidei articulis minime comprehendi, sed a fide potius supponi. Non sunt igitur D. Thomæ hæc theologiæ principia: siquidem non sunt propositiones revelatæ, quas fide credimus, sed naturæ lumine ab hominibus cognoscuntur: ob idque fidem ipsam antecedunt, cujus decreta ea demum sunt, quæ in propriis Theologiæ principiis habere debemus. Nec Apostolo solum, sed rationi quoque illi Divus Thomas videtur adversus, quæ dilucide probat, Deum esse, proprium idemque primum censeri Theologiæ principium. Est enim Deus, ut supra dixi, res huic disciplinæ proprie subjecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, & rem sibi subjectam esse, & quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est Theologiæ principium, quia speculatrix est. Nam quia & effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem inquirentium se. Tertium Divi Thomæ peccatum commune cum plerisque Theologis, quod cum plurima sint a Deo revelata, non solum iis, qui canonicos libros scripserunt, sed aliis etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco: Fidem & Theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus niti: sed iis duntaxat, quas scripturæ sacræ auctores habuere. Constat autem, & divinam revelationem generaliter esse fidei Theologiæque rationem formalem, & fidem quibusque Dei dictis assentiri: est namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem Divi Thomæ est. Nam secundus non modo Divum Thomam, sed cæteros fere omnes astringit.

2. Arg. Nulla enim omnino disciplina sua principia ratiocinatione probat, sed ponit: idcirco enim positiones seu petitiones nuncupantur. At Theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit: non ergo eadem sunt hujus disciplinæ principia, quæ & fidei decreta. Quod vero Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primum, quia Deum esse unum, immortalem,

(1) *Rom.* 1. (2) 1. *p. q.* 1. *a.* 3. *ad* 2. (3) 1. *p. q.* 1. *a.* 7. & 8. 1. *p. q.* 1. *art.* 8. *ad* 2. 2. 2. *q.* 1. *a.* 5. *ad* 2. 1. *p. q.* 1. *a.* 5. *ad* 2. & *a.* 8. *ad.* 2. (4) *Hebr.* 11. 6. (5) 1. *p. q.* 2. *a.* 2. & 2. 2. *q.* 1. *ar.* 5. *ad* 3.

talem, & rerum humanarum procuratorem, & cætera ejusmodi per fidem a Christianis accepta claris Philosophiæ argumentis demonstramus. Tum rursus, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est: id autem ratio quoque naturalis ostendit. Adde, quod Apostolus Petrus (1) jubet nos esse paratos ad reddendam rationem de ea, quæ in nobis est, spe, atque ideo de ea, quæ in nobis est, fide. Adde etiam, quod huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: id quod ex Div. Augustino (2) acceptum omnium Theologorum ore teritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, ut August. ait, fidem & gignit & nutrit & roborat: nimirum ea, quæ fidei sunt, ratione naturali Theologia patefacit. Non ergo fides Theologo principia tradit, nisi sua ipse principia probet: quod ab omni prorsus disciplina alienum esse, adeo explorate perceptum est & cognitum, ut non sit a me in præsentia confirmandum.

3. Arg. Tertius nodus ex verbis quoque D. Thom. (3) nectitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter: Uno modo directe, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter a Deo tradita; alio modo indirecte, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifeste contrarium, ut si quis neget Samuelem esse filium Helcanæ: ex quo sequitur divinam scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursum alio loco affirmat (4), omnia quæ sunt in sacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare: ut Abraham duos filios habuisse, & David fuisse filium Isai. Quod si ejusmodi, licet in libris sacris expresse etiam conscripta sint, indirecte tamen & per accidens ad fidem attinent, non sunt profecto theologiæ principia. Nec enim cujusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti & indirecte constituunt. Poteram & aliis argumentis hanc quæstionem implicare: sed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderentur. Atque hæc, pauca licet, urgent tamen, & nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ theologiæ initiis exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primum, quænam sit hujus doctrinæ ratio formalis: deinde quæ ejus nativa germanaque principia: atque in his, quæ capitalia sint, quæ vero legitima quidem, sed secundaria tamen: postremo quæ sint extranea & aliena, hoc est, adscita & accersita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio theologiæ, quoniam illud in primis suscepi explicandum, non est una & simplex, sed duplex & bipartita. Est namque ratio formalis rei objectæ, quia res est; quomodo Deitas theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, ut mentem ad assentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidem vocant rationem *quæ*, hanc rationem *sub qua*. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quando minus occurrent Latina. Quin Latina etiam interdum relinquenda sunt, ne in scholastica disputatione non tam explicasse res, quam verba affectasse videamur. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ subjectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia; de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoscentis hujusmodi conclusiones statuo.

Conc. Prima est. Ratio formalis fidei non est ratio Theologiæ formalis. Nam si Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilo secius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Christus Dominus longe omnium, quicumque fuerunt, theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus theologiæ assentiebatur. Exigit quippe fides in ratione sua formali obscurum quiddam & invisum, cum sit substantia rerum sperandarum, & argumentum non apparentium. Theologia vero evidens quoque & clara esse potest. Nam est ratio sermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem, si Divo Thomæ credimus, nonnihil interest: nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione sua illa theologiæ principia cognoscat, & ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, theologus profecto erit, tametsi theologiæ ejusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

Secunda Conclusio est. Esse revelatum a Deo, lumenve divinitus infusum, est ratio theologiæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ. Theologia namque supernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipsa superius generaliter ad principia cognoscenda requirit: sed quale id in specie futurum sit, nec nomen theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia theologi non de beatorum, sed de viatorum theologia disputant, nec quærunt quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit, idcirco fere asserunt, theologiæ principia per fidem a theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obstare creditur; vel quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei communiter & confuse intelligitur. A qua nos consuetudine minime abhorrentes, Theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere sæpe dedimus.

3. Conc. Unde illa tertia conclusio nascitur, Theologiæ nostræ formalem rationem eandem ac fidei esse, tametsi aliter ad assentiendum principiis movet, aliter ad assentiendum conclusioni. Illis, inquam,

(1) 1. *Pet.* 3. 15. (2) 14. *de Tri. cap.* 1. (3) 1. *p. quæ.* 32. *ar.* 4. (4) 2. 2. *q.* 2. *a.* 5.

quam, sine medio syllogismo, & ratione, huic ratione & syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut diximus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, sed universa re & toto genere secernuntur, quamvis utriusque ratio eadem formalis sit. Sane D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat manare latissime, idque versari in omnibus, quæ a Deo sunt dicta & revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscunque divino quodam spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longe etiam lateque patebit, ut non solum contineat revelationes Prophetis & Apostolis factas, sed eas etiam, quæ cæteris quoque Sanctis ecclesiæ Dei factæ sunt: immo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam & Caiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem potest. Eadem ergo causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim 1. par. quæst. 1. art. 8. ad secundum, ut inter argumentandum objecimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non niti revelationibus aliis præter eas, quas Apostoli & Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, *fideles esse superædificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu*. Nulla igitur alia nisi Prophetarum, Christi, Apostolorumque doctrina fidem ecclesiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quod fides est virtus Theologica cum religione Ecclesiæ erga Deum conjuncta & sociata. Non ergo quæcumque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantum, quæ ad Ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil Ecclesiæ refert, ea credere, an non, quæ Brigidæ, Catharinæque Senensi visa sunt; nullo certe modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quod fides, de qua hic sermo sit, non est privata virtus, sed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc est, universalis. Quocirca privatæ revelationes, cujusmodicunque & quorumcunque illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta & principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia est. Cujus rei illud item non leve argumentum est, quod quæ non per ecclesiam & ejus publicos administros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Rempub. generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retulissent, sed ejus communes omnino administri. *Fundamenta ejus*, inquit (1), *in montibus sanctis*. Id quod explicaturus statim adjunxit, *Dominus narrabit in scripturis populorum & principum horum, qui fuerunt in ea*. Scripturæ ergo privatæ non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scriptutæ populorum, quas nobis principes ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis Theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ private & singulariter quibusdam hominibus significata a Deo sunt, sed quæ communiter & publice ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certe, necessario fit consequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non sit tam diffusa & ampla, quam nonnullis apparet, sed multo astrictior atque contractior: ut intelligatur esse veritas prima Ecclesiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei constantia, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur.

Nec mihi quisquam angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administrum angelum superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, communem revelationem, quæ non privatæ usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod objiciebatur de Balaam & Caiphæ prophetiis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa sit, breviter quidem, sed non indiligenter exposui.

Sequitur ut explicem, quæ sint hujus disciplinæ propria legitimaque principia. Qua in re video, nihil nos laborare oportere. Facile enim e rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores ecclesiæ divinitus revelata, in propriis theologiæ principiis habenda. Non ea solum dico, quæ auctores sacri scripturis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendarunt. Id quod explanatum est in tertio hujus operis libro diligentissime. Auctores autem sacros appello, non eos modo, qui libros canonicos scripserunt, verum etiam Christum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus est auctor; Apostolos, qui ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum & Apostolicæ sedis auctoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium consensus & conspiratio una, idcirco aut principia theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpe alias diximus, nec Concilia, nec sedis Apostolicæ pontifex, nec sanctis scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab Apostolis accepit ecclesia, aut posteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe consequentia & connexa colligunt, adversa & repugnantia manifestant.

Principiorum itaque theologiæ numerus e libris sacris atque Apostolorum traditionibus integerrime constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia quæ in initiis theologiæ veris & germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquam seminibus ab ecclesia datis, quæ Chri-

(1) *Psalm.* 86. 1.

Digitized by Google

Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ dederunt, pastores & doctores ac theologi in universum omne ea rigant & excolunt, & quæ plantæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & ostendunt. Illi fundamenta sunt theologicæ ecclesiasticæque doctrinæ, quæ Christus per Apostolos posuit, cæteri sive concilii patres, sive Pontifices summi, seu ecclesiæ doctores, sancti omnino superædificant. Nam fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt, Apostolorum & Prophetarum, *ipso summo angulari lapide Christo Jesu* (1). Enim vero disciplinarum principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi sua generali cætera continent; ut in metaphysicis illud, *Impossibile est simul affirmare & negare*; qualia in Theologia sunt illa (2), Deus est, &, est remunerator inquirentium se: in quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, quemadmodum Div. Thomas eisdem quoque verbis affirmat (3). Alia sunt principia præcipua quidem & immediata, sed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quasi fontes. Hujus generis in physicis ea sunt, Res naturales materia formaque constare; naturam esse principium motus & quietis: in theologia vero articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primo & per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui est res theologiæ subjecta, ea articuli enunciant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo insunt, vel humanæ salutis ergo disposita in tempore ac dispensata sunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & unus est, qui creavit mundum, qui & impios facit justos, & felices pios; eundem, inquam, credimus & hominem factum, & natum, & mortuum, & sepultum, & suscitatum, & elevatum in cœlos. Jure igitur hæc prima sunt & propria theologiæ pronunciata, quæ a nobis de subjecto disciplinæ nostræ, vel maxime supponuntur. Initiis enim his principalibus non concessis, theologus progredi ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quas Philosophus appellat dignitates. *Accedentem* namque *ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit*. Quicumque igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, eum necesse est duas illas generales prænotiones animo ante cepisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones theologiæ non injuria vocabuntur. Eas enim theologus discipulo suadere quodam modo aut explicare certe valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissime petita, sed ut D. Thomas sentit, eorum quæ sunt potissima, explicandorum gratia. Cujusmodi sunt, inquit, præter articulos fidei omnia, quæ in sacris literis assumuntur, vel Dei natura & majestate explicanda, vel exponenda ipsius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratione, quæ illis essent utiles & necessariæ. Hæc vero tametsi non fidei sunt, nec Theologiæ præcipua capita, sed his ex accidenti conjuncta, & quasi principia secundaria; accipit tamen ea theologus, non aliter ac Philosophus principia per se nota, sine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quicquid ab Apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc sunt. Nam quæ vel a Metaphysicis, vel a Physicis, vel a Mathematicis, vel a reliquis demum naturæ disciplinis adsciscit, perspicua per se evidentiaque principia, non ex sua sumit vi atque natura, sed foris inventa in proprium usum mutuatur, aut certe jure quodam suo vendicat. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur multæ variæque erunt rationes theologiæ formales? Siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis nativisque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis est, nempe lumen fidei supernaturale. Quæ igitur sint theologiæ principia, tum germana, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta, satis, ut reor, dilucide aperteque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima theologiæ principia continere, tres postremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas, quæ ex his ortæ & profectæ sunt, conclusiones. Hæ cujusmodi in theologia sint, statim explico, si prius argumenta refello, quibus supra usus sum, quum de principiis ejusdem theologiæ quærerem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspici possit, adversum D. Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modo id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPUT III.

Capitis superioris argumenta refellit.

RESP. AD. 1. Primum ergo argumentum tria D. Thomæ falsa peccata objicit, quorum unum jam omnino depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse theologiæ nostræ principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque ratio-

(1) 1. *Cor.* 3. 11. *Ephes.* 2. 20. (2) *Hebr.* 11. 6. (3) 2. 2. *q.* 1. *a.* 7.

rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbo tenus ecclesiæ tradita, quæ in theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si, cum animum attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium, & finis. Sane quandiu præstantem, æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, quæ omnia sentiat & moveat, quæ cœlum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo possunt, contendant & enitantur ut veniant; tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium ejusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas; tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium, ultimusque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas secunda secundæ, quæstione prima, articulo septimo ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo juxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem Divus Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbuere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. *Nulla porro gens tam fera est*, ut ait Cicero (1), *quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænoverit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem, & judicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si judex hominum, & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, justitia, & potestate praditus, sit, ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiis. Nec enim ulla omnino Respublica, quod Solon verissime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio, & pœna. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe vires pro rebus praclare gestis nulle in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monimento laudis decoratos, assereret animos immortales officii præmium & fructum aliquando accepturos: absurdum quippe esse, ut verus, justus; & honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si qua est in cælo pietas, si quod numen, quod talia curet: non itaque aut campos Elysios, aut Sisyphi saxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poematis solum esse, sed historia. Nam ut ficta sint a poetis isthæc omnia, veri tamen significandi gratia ficta sunt, ut utilissima illa, verissimaque sententia in animis hominum inscriberetur, Recte factis præmia, peccatis supplicia deberi.* Quo magis Cajetanum miror, qui in epistolam ad Hebræos multum omnino & a sensu Apostoli, & a vera naturæ institutione descivit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat Lector, unde omnis iste natus sit error, totam rem aperiam, eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore & quasi architecto hujus opinionis dicta sunt. *Qui non credit Deum esse*, ait, *nunquam accedet ad eum.*

At si objeceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse; tales enim eum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, cum fides sit argumentum rerum non apparentium: solutio est, quod doctrina hæc in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere, quia est. Longe autem melius esset, si non crederet, sed sciret, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa hoc attingere potest, & sine hujus rei fide nullus accedit ad Deum. Hactenus ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota confligendum puto. Primum ergo, si placet, quæ de illo principio, Deus est, sunt a Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns prudensque prætereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset, si de humana fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est præsentis loci & temporis. Illud proprie hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Qua propositione e sacris literis posita, e vestigio assumptionem adjunxit: *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum*, &c. Hoc vero argumen-

(1) *De nat. D. lib.* 2.

mentum, quo aſſumptionem illam probat Apoſtolus, vanum & imbecillum eſt, ſi demus non oportere ſemper credere accedentem ad Deum, qui eſt, ſed aliquando, raro tamen, ſatis eſſe ſcire. Refellemus enim argumentantem Apoſtolum ea reſponſione, quod fieri poteſt, idque melius eſſe, ut quis ſciat eſſe Deum: quo caſu non oportebit credere Deum eſſe. Itaque fiet, ut non ſit impoſſibile ſine fide placere Deo: Enoch autem unum ex eis eſſe, qui non credebant, ſed ſciebant eſſe Deum. Quemadmodum ergo cum Apoſtolus ait, *Sine fide impoſſibile eſſe placere Deo*, non in communi & ut plurimum loqui intelligendus eſt, ſed ſemper ac de ſingulis hominibus viatoribus; ſic quum cauſam ejus rei reddit, inquiens, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt*, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, ſed de omnibus, atque de omni tempore loqui, ſi ipſius argumentatio quicquam habitura eſt ad faciendam fidem virium.

Jam vero quod ad ſequens principium attinet, Cajetanus in hoc defendendus eſt, quod dixerit, per nullam ſpeculatricem ſcientiam cognoſci evidenter poſſe, Deum eſſe remuneratorem inquirentium ſe, ſi de remuneratione ſupernaturali intelligit. In nulla vero ſcientia oſtendi præmium aliquod juſtos, ſapientesque viros manere poſt mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur aſſerere: hoc cogor ego improbare. Chryſoſtomus porro hom. 4 de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie ſit dies. *Si enim*, inquit, *negant animos eſſe immortales, negant ſupplicia improborum poſt hanc vitam, negant præmia juſtorum. Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quæ ſine providentia intelligi non poteſt. Nam ſi ii, qui Deum rite colunt, injuriis affecti migrant, impii contra injuſta felicitate potiti; non ergo juſtitia in Deo eſt, ſi ſuos non poteſt honoribus, præmiiſque donare. Quod ſi Deo aut potentiam, aut juſtitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane ſit. Omni namque ratione concluditur, ut ſi nullo præmio afficit eos, qui inquirunt illum, ne Deus quidem ullo modo ſit, niſi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus: cæcum, qui ſuos non videat: imbecillum, qui dare præmia non poſſit: iniquum, qui nolit.* Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat neceſſe eſt: & ſi non habet remuneratorem inquirentium ſe, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoque vix intelligo. quid ſibi Cajetanus velit, cum ait, nullam ſcientiam ſpeculativam hoc attingere, an Deus ſit remunerator inquirentium ſe: unde colligit oportere, ut de fide teneamus. Quid enim ſi nulla ſpeculatrix ſcientia illud aſſequitur? Nonne ſatis erit, ſi aliqua effectrix aſſequatur? Mihi quidem illud perſuaſum eſt, quemadmodum Deum, hoc eſt primam cauſam efficientem eſſe, ſpeculatrix naturæ diſciplina declarat; ita & effectricem quoque naturæ ejuſdem diſciplinam, Deum eſſe omnium poſtremum finem, oſtendere: neque hoc ſolum, ſed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem, & judicem; niſi forte ſola hæc lex deſerta ſit, quæ nullum legiſlatorem habeat, aut ſi quis jura hæc mundo præſcripſit, nulla juris hujus ſervandi cura tangatur. Quod ſi tam ignarus eſt, ut neſciat præmia, & honores virtutem alere, jacereque eam ſemper, ſi præmiis, & honoribus deſtituta ſit, indignus protecto eſt, ad quem auctorem, & judicem ſanctiſſimas naturæ leges referamus. Quocirca ſi de Deo, divinaque remuneratione ſermonem facimus, quatenus naturæ lumen oſtendit, utrumque in hoc lumine agnoſcimus, & Deum eſſe, & eſſe remuneratorem inquirentium ſe. Quia vero ut Deo placere poſſimus, non ſat eſt ipſum cognoſcere principium eſſe, auctoremque naturæ, ſed oportet in Deum ferri, quia finis eſt ſupernaturalis, atque adeo ſupra naturæ vires eminens & excellens, rectiſſime in univerſum dixit Apoſtolus, accedentem ad Deum, finem utique ſupernaturalem, oportere credere, quia eſt, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id ſcire ad ſupernaturalem hunc acceſſum non eſt ſatis. Habemus quippe acceſſum ad Deum per fidem. Quod autem Paulus de acceſſu ad finem ſupernaturalem, de remuneratione quoque ſupra naturam loqueretur, illa manifeſte demonſtrant: *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex, & conditor Deus*; & poſterius: *Nunc autem meliorem* patriam *appetunt*, *idest*, *cœleſtem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem*. Et rurſum: *Aſpiciebat in remunerationem: inviſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit*. Et denique, *Non ſuſcipientes redemptionem, ut meliorem invenirent reſurrectionem*. Atque hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non fine nobis conſummarentur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ ſecundo loco inferebatur, ſatis, ut mea fert opinio, dilutum eſt. De tertio vero peccato nihil eſt neceſſe illum purgare, quum jam explicate docuerimus, fidem Theologicam, de qua in præſenti diſſerimus, non quibuslibet Dei dictis aſſentiri, ſed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem ſpectent, & communes Eccleſiæ adminiſtri denuncient. Ac primum nodum ſolvimus quidem, ſecundus vero expedietur hoc modo.

Respon. ad 2. Quæ ſunt fidei, ea ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſimpliciter, & apud omnes fidei ſunt, ut quæ rationem ſuperant naturalem. Alia fidei dicuntur eſſe non per ſe quidem, ſed quaſi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonſtrationem, & evidentiam non habent, ut Deum eſſe, & eſſe unum, eundemque æternum, ſapientem, juſtum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentiſſime revelavit, quemadmodum

D. Tho-

D. Thomas 2. 2. qu. 1. art. 5. & qu. 2. art. 4. explicuit. De Deo rursum dupliciter loqui possumus, qua divisione primo argumento diluendo utebamur: vel quia principium, finisque naturæ, vel quia principium & finis est supra naturam. Priore modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem, & hujus generis reliqua, naturale lumen ostendit: posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Unde & D. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 8. cum in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quod sciri per demonstrationem posset; respondet, *quod multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione Philosophi investigare non potuerunt, puta circa providentiam ejus, & omnipotentiam, & quod ipse solus sit colendus. Quæ omnia continentur sub articulo unitatis Dei*. Hactenus ille. Loquitur autem de providentia, & omnipotentia rerum etiam supernaturalium. Et qu. 2. art. 2. ad. 3. *Credere Deum*, inquit, *non convenit infidelibus sub ea ratione, qua ponitur actus fidei*, &c. Quæ calumniam fortasse non effugient, nisi ad hujus distinctionis normam revocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas aperte docet (1), ea, quæ proprie, & per se fidei sunt, nulla posse naturali argumentatione patefieri. Quin prima parte, quæstione 32. articulo primo, illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere. Quod si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti Doctores afferunt, congruentia illa esse, non evidentia: probabilia, non necessaria: suadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit, & illustrat, quod naturæ congruens, ac consentaneum est. Cum ergo fides, ut sæpe diximus, rerum earum proprie sit, quæ hominum naturam, & ingenium exsuperant, fit, ut res ejusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queant. Quod si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem quæ videtur, non est spes; ut idem tradit ad Romanos: consequitur necessario, ut quæ credit fides, quoniam & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atque adeo ne rationibus quidem demonstrentur humanis. Nisi forte aut res divinas humanæ fulciunt, ac sustinent, aut certe Paulus fallit, & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium astruit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum hujus seculi principem cognovisse. Nostræ ergo disciplinæ principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessarie non possunt. Quocirca metuere non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissurus, si rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & ornandam adhibuerit. Non enim, conetur licet quantum potest, rationes adhibebit ejusmodi, quæ præbeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus & ii qui non credunt, ad fidem adducantur suavius, & ii, qui credunt, in fide contineantur libentius. Fides sane cum natura non pugnat, sed consentit; nec dissident humana, & divina ratio, sed cohærent. Utraque vera est, nec verum vero adversatur: utraque est a Deo, nec Deus sibi contrarius est. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam a fide sejungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, & quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cum divinis humana similia, & agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, & gratiæ naturam servire facit, is probe Theologi munere perfungitur. Quam omnino rem & D. Thomas sæpe probat, & nos cum alias multis lib. 8. 9. & 10. & 11. tum in quartodecimo libro copiose disseremus.

Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi responsum est satis. At secunda sic refellitur. Non est articulus fidei mundum a Deo extitisse; sed Deum in principio temporis cœlum, terramque creasse, id vero articulus fidei est, qui demonstrari nulla ratione potest: quemadmodum D. Thomas 1. p. q. 46. art. 2. disserit. Nam quod tertio loco Petri testimonium objicitur, nihil aliud efficit, quam religionem, disciplinamque Christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cujus alumni nulla rationis antecepta informatione, nullaque omnino reddita causa, auctoritatem præceptoris arcte, mordicusque tenebant. Indoctorum est ista consuetudo, eaque Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, ut cæca, & temeraria sectæ suæ dogmata sine judicio amplectantur, & quæ disquisitione egent maxime, hæc sine ulla disquisitione recipiant. Non erudiuntur isti, credere mihi, sed astringuntur; nec via, & ratione docentur, sed quasi veneficiis, & cantionibus in insaniam agitantur. Enimvero quæ in Evangelio docemur omnia, quamvis acerrime ad supernaturalia capessenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quanquam attingit a fine usque ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suaviter, hominesque humano more instituit, & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec vero aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam cæterorum, quam ipsi ab eo sunt edocti. (2) *Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo: aperuit* quoque illis *aurem, ut audirent quasi magistrum*. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsum quasi magistrum erudientem audimus, non quasi veneficum incan-

tan-

(1) *1. p. qu. 2. a. 8. & 2. 2. qu. 1. a. 5. in corp. et ad 2. & a. 10. ad. 2. & con. Gen. c. 6. 1. p. q. 32. a. 1. ad 2. 2. 2. q. 1. a. 5. ad 2. & q. 2. ar. 10. ad 2.* (2) *Esai. 50. 4.*

Digitized by Google

tantem; ita & linguam habemus, non quæ huc, atque illuc feratur volubilitate verborum, sed doctam, & eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat causas, & rationem reddere.

Lucianum Antiochenum scribit Eusebius (1), rogatum a præside, cur, cum vir rationalis, & prudens esset, sequeretur sectam, cujus non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse, *Nos Christiani non, sicut vos putatis, humanæ alicujus persuasionis errore constringimur, nec indiscussa, ut alii, parentum traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus est: nec enim posset sublimis illa majestas sensibus humanæ mentis illabi, nisi vel spiritus sui virtute delata, vel verbi, ac sapientiæ suæ interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & simulacra, quæ ipsi finximus, deos cæli, ac terræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis substantiæ suæ a nobis præstita consecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contulisset artificum. Verum omnipotens Deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed cujus nos decebat esse figmentum, errores miseratus humanos, sapientiam suam misit in hunc mundum carne vestitam, quæ nos doceret, Deum, qui cælum fecisset, & terram, non in manufactis, sed in invisibilibus requirendum. Vitæ & nobis leges, ac disciplinæ præcepta constituit, servare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia hæc, quæ nunc adversum nos geritis, ventura nobis esse prædixit. Inde enim qui erat immortalis, ipsi morti se præbuit, quo nobis patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertiam diem resurrexit, ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt in obscuro gesta loco, nec testibus indigent: pars pene mundi jam major huic veritati adstipulatur. Aut si quid in his suspectum videtur, contestatur de iis etiam agrestis manus ignara figmenti: si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius, in quo res gesta est, testimonium. Adstipulatur his ipse in Hierosolymis locus, & Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta: antrum quoque illud, quod avulsis inferni januis corpus denuo reddidit animatum. Quod si terrena vobis minus digna videntur, accipite etiam de cælo adstipulatorem fidelem. Solem ipsum horum vobis produco testem, qui cum hæc fieri per impios videret in terris, lumen suum meridie abscondit in cælo. Requirite in annalibus vestris, invenietis, temporibus Pilati Christo patiente, fugato sole interruptum tenebris diem. Quod si terræ, si cælo, si sanguini martyrum fidem non accommodatis, quomodo meis verbis allegationibusque credetis?* Et cum pene jam his verbis auditoribus suadere cœpisset, arripi jubetur in carcerem, ibique absque tumultu populi necari. Hujusmodi ergo rationes jubet Petrus a doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cum fidem antecedunt, infideles non trahant, sed inducant: quum sequuntur, non vim fidelibus afferant, sed adjiciant robur. In hanc enim sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam; quoniam rebus naturalibus perceptis explorate & cognitis statim intelligitur, primum fidem cum natura nullo modo pugnare, sed mirifice consentire: deinde argumenta captiosa & vana esse omnia, quæ fidei veritatem impugnant.

RESPON. AD 3. Sed in secundo nodo expediendo multum omnino moræ interposuimus. Bene autem habet, quod tertius idemque postremus nulla dissolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæ pretium sit, post divi Thomæ sententiam adeo perspicue, diligenter, atque enodate in superioribus explicatam? De principiis ergo Theologiæ hactenus.

CAPUT IV.

Quæ sint quæstiones, seu conclusiones Theologiæ.

THeologiæ causis expositis, consequens est, ut effecta exponamus, quæ quum in dubium vocantur, quæstiones sunt: quum ratiocinatione coguntur, conclusiones. Quæstio igitur Theologica, quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor, quid sit, & quæ illius partes, in primis explicabimus. Nam quo modo tractanda sit, deinceps exponemus. Ne vero quempiam fallat hujus nominis ambiguitas, intelligendum est, quæstionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne, quod a theologo quovis forte etiam, & temere fuerit addubitatum. At si adeo late theologiæ materiam, quæstionemque tendamus, quæstio theologica non jam ex natura hujus facultatis, sed ex hominum stultorum arbitrio æstimabitur. Ita fiet, ut in theologiæ quæstionibus illas ponamus: *Num, si forma aquæ per divinam potestatem a materia separetur, in materia vel formam seorsum baptismus conficiatur? Num asinus baptismum possit bibere?* cæterasque his similes, quas studio brevitatis omitto, ne fastidium stomacho lectoriis faciam. Mihi profecto non est cordis, stultas & sine disciplina quæstiones, quas vitare Apostolus præcipit (2), in theologiæ finibus comprehendere. Fines porro extremaque disciplinarum, conclusiones voco. Eadem vero res est, ut a principio captis leviter attigimus, quæstio & conclusio. Sed quum per interrogationem elata in controversia ponitur, quæstio est: quum argumentatione colligitur, conclusio. Quod si eandem rem argumentis suis Theologus addicit & conficit, quæ in quæstionem fuerat adducta, futilissimæ scilicet illæ quæstiones theologicæ vocari nec debent, nec vero possunt, ut quæ ex

(1) *Lib. 9. Eccl. hist. c. 6.* (2) *2. Tim. 2. 23.*

ex principiis Theologiæ finiri nequeant & solvi, atque adeo ne conclusiones quidem esse doctrinæ ejus, sed indoctorum hominum commentitiæ chimeræ. Quam ergo intelligimus theologicam quæstionem? Opinor eam, quæ plane ad rem faciat, hoc est, ad Theologiam spectat. Non autem spectant vanæ, ineptæ, noxiæ, sed solidæ, aptæ, commodæ. *Ego*, inquit, (1) *sum Deus tuus docens te utilia*. Theologia ergo, quæ Dei nimirum doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin super fidei fundamentum, quod ab Apostolis est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat (2). Nam qui ligna, fœnum & stipulam, ii non hoc ex theologia, sed ex errore faciunt. Maneat igitur, eam esse proprie theologicam conclusionem, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta e causis suis, orietur. Unde illud consectarium est, nullam theologiæ quæstionem existimandam, quæ non possit ad ejusmodi initia referri, exque iis apte, & congruenter argumentando definiri. Quanquam sunt quæstiones quasi appendices, quas, quoniam gratia explicandi illas, quæ vere, & proprie theologicæ sunt, apposite & graviter adjunguntur, jure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicas itidem haud absurde appellaveris. Verum hoc loco, & tempore de quæstione theologica secundum naturam, & ordinem disciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquando non in theologia modo, sed in cæteris fere humanis etiam disciplinis, ut quæ suapte natura principia sunt, ideoque a discipulo supponenda, si res via, ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia sunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus, ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint, prioraque effecta sumantur. Quæ res efficit, ut D. Thomas, cæterique Theologi in quæstionibus theologicis eam etiam ponant, *Sitne Deus*, & alias omnino similes, in quibus dubium non est, prima, certaque principia in dubium verti, ac perinde ut si essent disciplinæ hujus connexiones, ex aliis quasi principiis necti. Atque hæc causa Aristoteli quoque fuit, ut in scientias omnes quatuor genera quæstionum inferret, nempe an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit. Quæ duæ posteriores quæstiones terminari recte, atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt: nisi forte quum duæ ejusdem rei finitiones sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodammodo & via naturæ servata. At enim rei finitio, quæ secundam illam quæstionem solvit, propemodum ex effectis notescit: quæ licet natura posteriora sint, nobis, hoc est in nostra cogitatione priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in theologiæ doctrina usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se & ordinata sint, quemadmodum causæ ipsæ in quatuor genera distributæ ordinem prioris & posterioris habent; vel certe connexa, & colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertim si mutuo nexu conjuncta, & copulata sunt. Hinc enim theologi veteres vetus instrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: Ecclesiæ auctoritatem e libris sacris asserunt, librorum rursum sacrorum ex Ecclesia. Ita ne unum quidem principium in theologia est, quod in quæstionem theologi non verterint, ut si a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia concedet, parati simus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res explanata est in secundo libro (3) diligenter, & in postremo diligentius explanabitur. Nec ob eas solum causas principiorum suorum theologi quæstionem faciunt, sed eo etiam magis, ut illa explicent & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni disserenti proposita est quæstio, non ei modo, qui disputatione res ambiguas jactat, sed & historicis, & poetis, qui quæstiones sibi propositas non tam argumentatione solvunt, quam expositione. Expositio autem fide in auditorem sæpe invenit, argumentatio facit. Ubi familiæ nostræ quosdam sæpe risi, qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perinde ac si essent demonstrationes certæ, atque perspicuæ, defendant. Nam & adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnent quasi hostem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissime, sanctissimeque proponi, non quia fidem dubitanti auctori facere nitimur, sed quia credenti ea, quæ minus percipit, & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine, naturaque finiamus: quid rursum illa sit, si ex ingenio nostro existimetur, quæ quæstiones in theologia primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contra potissimum expositione solvantur, dictum est satis.

Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa, atque infinita videntur esse, ratione, & distributione sub uno aspectu ponantur. Quæstionum ergo theologicarum, quacunque de re sint, duo sunt genera: alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia: si quæratur, *Pater & Filius sitne unum principium Spiritus sancti, an duo? Divinæ Personæ an proprietatibus relativis, an absolutis distinguantur?* Actionis autem hujusmodi exem-

(1) *Esa.* 48. 17. (2) 1. *Cor.* 3. 12.
(3) *In si. c.* 4. *& c.* 8. *in confut. postremor. trium argument.*

exempla sunt: *Sitne pœnitentia ad salutem necessaria tanquam medium, an etiam ut præceptum? Num sacramenta novæ legis gratiam & virtutes conferant?* Cognitionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, cum aut, sit ne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis, quæritur. Quarum prima, & secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda & tertia ex natura rerum, & disciplinæ ipsius explicantur.

Actionis porro duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum, quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæ sunt quæstiones: *Si*, exempli causa, *honor Christi periclitetur, aut salus etiam spiritualis proximi, vir Christianus mortem ne pro his rebus subire debeat, an non? De baptismo suscipiendo præceptum ne Evangelii sit?* Posterioris autem generis, ut cum quæritur, *Diluat ne aqua lustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia, planeque pœnas peccatorum tollat vi sua, & quod ajunt, ex opere operato, an potius ex operantis merito? Num Eucharistiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum?* Itemque, *an recedente fictione, quemadmodum baptismus, & pœnitentia, suum effectum sortiatur?* Plena est D. Thomæ summa talium quæstionum. Non enim theologus semper de necessariis disserit, sed quandoque etiam de iis, sine quibus salus, religioque constat. Et quoniam omnia persequimur, dicendum est etiam, quæstionem theologicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, aliam naturalem esse, aliam vero supernaturalem. Supernaturalem, opinor, quæstionem vocare licet, quæ ex supernaturalibus solum principiis definitur: naturalem autem quæstionem eam esse dico, cujus, cur ita sit, ratio naturæ constans reddi potest. Est & quæstio media, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum est, *An omnes mortui simus*, Quam quæstionem Paulus hac argumentatione definit: *Si pro omnibus Christus mortuus est, omnes mortui sunt*: at pro omnibus mortuus est Christus. Item, *An omnes resurgemus?* Quam sic Apostolus terminat: *Christus resurrexit*: ergo & nos resurgemus. Secundi vero generis hæc sunt exempla: *Num Deus sit ubique? Num immutabilis? Num animus hominis immortalis sit? Num dividi & secari in partes possit?* Quarum omnino probationes, quamvis e sacris literis petere liceat, qua ratione ad fidem utique pertinent, sunt tamen in lumine naturæ claræ, & evidentes: eaque re non sunt per se fidei quæstiones, sed, ut diximus, quasi per accidens. Tertii generis, Ut, *sit ne Christus risivus? Habeatne duas voluntates, & intellectus duos, duasque item utriusque potentiæ operationes?* Quæ ex utriusque principiis patefcunt. Prima ex his; *Christus est homo, & omnis homo est risivus*. Reliquæ vero ex his: *Christus duas naturas perfectas habet, divinam & humanam*: omnis autem natura perfecta propriam sibi & operationem, & potentiam vendicat.

Est denique alia divisio Theologicæ quæstionis, ad quodcunque genus illa pertineat. Sunt enim fidei quæstiones quædam, hoc est, quæ cum ad fidem spectent, pro earum veritate theologo est in capitis etiam discrimen veniendum. Aliæ vero sunt, quæ in utramque partem & ignorari & negari sine fidei jactura possunt. Quam partitionem Augustinus cum alias sæpe, tum in libro secundo de peccato originali contra Pelagium, & Cœlestium capite vigesimotertio commemorat. Atque penitus partitio hæc non est solum memoriæ commendanda, sed in oculis semper habenda, si absoluti theologi esse volumus. Utriusque generis exempla sunt. Prioris hoc pacto: *An Christi anima simulatque Verbo conjuncta fuit, Deum clare viderit?* Item, *An in locis infstris ignis purgatorius sit, ubi fidelium animæ pœnas peccatorum luant?* Posterioris Augustinus quidem varia, atque innumerabilia esse dicit, & quæ certo aliquo genere complecti, ac definire difficile sit: sed quæ ponit, ea sunt: Cum quæritur, *qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere*: quum tamen esse illum paradisum fides Christiana non dubitet. Vel cum quæritur, *ubi sit nunc Helias, vel Enoch*, an ibi, an alicubi alibi: quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere. Vel cum quæritur, *Utrum in corpore, an extra corpus in tertium cœlum sit raptus Apostolus*: quamquam sit ista impudens inquisitio id scire volentium, quod se ille, cui hoc præstitum est, salva utique fide nescire testatur. Vel, *quot sint cœli, in quorum tertium se raptum esse commemorat*. Vel, *Utrum elementa mundi hujus conspicabilis quatuor, an plura sint. Quid faciat Solem, Lunamve deficere his defectibus, quos prædicere Astrologi certa temporum dinumeratione consueverunt. Cur antiqui homines tamdiu vixerint, quam sancta scriptura testatur: & utrum proportione longioris ætatis filios sera pubertate gignere cœperint. Ubi potuerit Mathusalem vivere, qui in arca non fuit, qui, sicut in plerisque codicibus & Græcis, & Latinis numerantur anni, reperitur supervixisse diluvio: vel utrum paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum sit, in quibus ita est numerus conscriptus annorum, ut ante diluvium defunctus fuisse monstretur.* Hactenus exempla Augustini posui. In hoc genere Divus Thomas 2. cont. gent. cap. 70. quæstionem illam esse censet, *An cœlum animatum sit, quam inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epistola ad Avitum*: sed Divo Thomæ consentire videtur Augustinus in enchiridio capite 57. Verumne diutius lectorem remorer, de omni isto genere quæstionum quid sentiam, & quæ præcepta danda existimem, perbreviter exponam.

Nulla Theologicæ quæstionis præcepta firma,

Digitized by Google

stabiliaque tradi possunt, nisi ab iis, qui in schola sese multum, ac diu exercuerunt. Itaque propria est ea præceptio scholasticorum: quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de Theologiæ quæstione disputatio est: tantum abest, ut harum rerum præceptores sint, quas nullo usu habent cognitas. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticæ Theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererer, ne cum de aliis Academiis quererer, Hispaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus scholæ Theologia viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologis quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil vero de me; de præceptore dicam libentius, qui Academias Hispanas adeo insigniter ingenio suo, & doctrina illustravit; adeoque nostris hominibus & spectabiles, & amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluxerint modo, sed irruperint. Quod si ille Gallis, Germanis, atque Italis scripsisset, quæ erat hominis in disputando perspicuitas, elegantia & suavitas; non ita nunc apud eas gentes scholæ studia jacerent. Nam ex eo credo quibusdam usuvenire, ut abhorreant a schola, quod inciderint in inculta quædam, & horrida de malis quæstionibus deterius vestigata, deterrime etiam inventa & conclusa. Sed age, his omissis, id, quod instituimus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut res faciles separatim instruamus Theologiæ præceptis: sita sunt enim ante oculos. Nec rursum de iis leges ferre operæ pretium est, quæ multum a ratione discrepant: ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta desiderant. Quæ autem difficilia videntur esse, neque a multis intelligi possunt, de iis est diligentius præcipiendum.

Primum ergo officium Theologi differentis existimo, ut quæstionem, quam versaturus est, sæpe dispiciat, & identidem interroget se, cujus generis illa sit. Aliter namque quæstiones illæ finiendæ sunt, quæ natura, & disciplinæ ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certe malitia movet. Nec eodem modo differendum est de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quæruntur ut demonstremus: longeque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quæstione, aliique loci Theologici sunt huic, atque illi accommodandi. Nam cognitionis, actionisque quæstiones, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eisdem locis tractandæ, & solvendæ sunt.

Sed cum uniuscujusque genus quæstionis diligenter investigandum est, tum illud maxime, an præter fidem illa sit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fidei quæstione errant, velis equisque, ut dicitur, decernendum est; cum aliis vero, qui de his controversantur, in quibus salva fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod alias monui, theologi & possunt, & quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridiculum est enim nervos omnes corporis & animi intendere in ea quæstione solvenda, cujus inscientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quæstionum genere quam magna Theologo sit adhibenda moderatio, in octavo, & nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac formularum brevitati satis est: reliqua illinc petentur. Non enim mihi liber eadem hoc tempore & loco resumere. Illud hujus loci & temporis est theologum admonere, ut non stultas modo quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quæ sunt interdum quoque noxiæ, verum etiam inutiles quascunque, & vanas, quæ theologo nequeunt in usum aut cognitionis, aut actionis accersiri.

In his Hieronymus (1) illas quæstiones censet: *Quot annos vixerit Mathusalem? Quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit conjugium?* Ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoque ad Vitalem, cum posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, Apostolum de istiusmodi interdicere quæstionibus. Et post pauca, *Relege*, inquit, *omnes, & veteris, & novi Testamenti libros, & tantam annorum reperies dissonantiam, & numerum inter Judam, & Israel, id est, inter regnum utrumque confusum, ut hujuscemodi hærere quæstionibus non tam studiosi hominis, quam otiosi esse videatur.* At bene habet, quod non dixit, *attingere*, sed *hærere*. Nam si id genus quæstiones breviter exponere otiosum, & inutile est; non ego solum, qui in superiore libro multas ejusmodi explicui, sed Augustinus, ac Hieronymus quoque ipse arguentur. Non est igitur immorandum in hujusmodi quæstionibus minime necessariis, licet ad veritatem historiæ sacræ quodammodo spectare videantur: sed cum in omni disputatione, tum magis in ea, quæ ad fidem, & salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quædam, ne si hisce rebus differendis diu ac multum hæreamus, in morositatem inutilem, & odiosam incidamus. At Divus Augustinus (2) supervacaneum esse existimavit quærere, ubi, & quomodo sit in cœlo corpus Dominicum. Sed de fide, & symbolo, licet coram synodi patribus, ad novitios tamen doctrina instituebat. Alioqui Cajetanus, quem unum nostræ familiæ non ingenio solum, & eruditione præstantissimum audeo dicere, sed in hujus generis quæstionibus excitandis modestissimum, non est veritus, quum sacras literas interpretaretur, eam rem quærere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus (3) eas quæstiones nullo modo patitur, quas ex ægtitudine animi dicit existere. *Ecquid faciebat Deus, antequam faceret cœlum, & terram? Ecquid ei venit in mentem, ut aliquid faceret quum*

(1) *In com. ep. ad Tit. c. 3.* (2) *De fide, & symb. c. 6.* (3) 6. *Lib. 11. conf. c. 30.*

antea nunquam aliquid fecerit? Sed pœnitentiam agens, confitensque peccata, vix ægre fert quæstiones necessarias, nedum minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo præscribenda est, cum in gymnasio certat, & cum in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula hæc erit & rationi, & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de re supernaturali disputaturus, (nam hæc illi propria disputatio est) nomen theologiæ secum ipse reputet; titulum suum, hoc est, theologi, frequenter legat; quærat a se non semel, sed sæpius, quorsum cœperit disputare, sciatque, nullam illi quæstionem asciscendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est, Christi, Apostolorum, & Prophetarum philosophiam referatur. Hujus enim præcepti quidam immemores innumeris quæstionibus, præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit, atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens, consentiensque sit. Nec tamen quæstiones istas, quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque exercitatio quædam non modo acuminis plena, sed etiam ad theologiam scholæ valde utilis. Nam quod Augustinus ait (1), nihil ad se pertinere, utrum cœlum sicut sphæra undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, An stet cœlum? an potius moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam & odium dicit, qui similes multas quæstiones se a magistro didicisse jactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis quæstionibus multum prolixa & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparunt: illius enim verbis libenter utimur. Cæterum quasi præteriens id genus quæstiones ipse solvit: quibus tamen, ut ait, ineundis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctæ ecclesiæ necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quod Augustin. idem (2) curiosissimas Dioscori quæstiones reprehendit, & scribit tamen, se non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vane fine discuntur. Ita respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixe. Ego vero si ab amico essem de rebus ejusmodi interrogatus, aut dissimulanter præterirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas quæstiones censerem, quibus vel tantillum temporis impertirer. Sed August. erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam conflant, controversias circa Aristotelem exortas non esse disquisitione theologi indignas, si, quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus (3). Quid? quod is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia, quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundum locum, quid motus non secundum locum, quid stabilis motus, quid sit ævum, & quid sit nec in loco esse, nec usquam, & quid sit præter tempus, & semper esse, quid sit & nusquam esse, & nusquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse: hæc, inquam, nescientem, nec de Deo nec de anima sua quicquam recte aut quærere aut disputare posse asseverat. Non sunt igitur quæstiones istæ physicæ & metaphysicæ a schola nostra expellendæ, ne illæ quidem, quæ Erasmo cæterisque similibus curiosæ sophisticæque etiam visæ sunt. Sed hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi Theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque via.

In hac igitur re vehementer elaborandum est, si in theologia, quis sit gradus veritatis ac falsitatis, exquirimus. Id nimirum ut theologiæ maxime proprium est, ita est omnium difficillimum. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatusque theologus. Dixerit quispiam. Quid? nonne sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei sejungi ab eis, quæ Fidei non sunt, & internosci possunt? Sane vero; sed nec cuivis contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem Fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notas, & quæstionum Fidei quasi indices: verum ea magna omnino res est, egetque doctrina & exercitatione non parva. Illas itaque, si poterimus, proferemus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Fidei porro quæstio bifariam intelligitur. Una, quæ immediate ad fidem attinet, ut vere attinent omnia, quæ Deus ecclesiæ suæ aut verbo edidit, aut scripto; altera, quæ mediate Fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere, & diffinire possumus. Quæ quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquam principiis revelatæ a Deo sunt, mediate Fidei dicuntur esse, & qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadverto, eas non abs re forsitan quæstiones Fidei vocari, quæ vehementer ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices; non quod aut ex iis pendeat fides, aut iis sublatis funditus illa tollatur, sed quod affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent & adjunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse & verbum sanum, ut Apostolus ait (4). Quemadmodum autem morbi quidam lethales sunt, alii vero non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt

(1) *De genesi ad literam lib. 2. cap. 9. & 10.* (2) *Epist. 56.* (3) *Lib. 2. de ordine c. 16.*
(4) 1. *ad Tim.* 1. 10. & 6. 3. & 2. *ad Tim.* 1. 13. & 4. 3. & *ad Tit.* 1. 9. & 2. 1.

tamen valetudinem: sic errores quidam non fidem extinguunt, sed obscurant; non evertunt, sed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod saluti est noxium, vitæ id quoque noxium est: ita quodcunque sanæ doctrinæ adversatur, hoc Fidei est etiam quodammodo adversum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas, quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos hujus generis controversias non in fide proprie, sed præter fidem esse dicimus: nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ita rebus his primo simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtilius persequemur.

CAPUT V.

Quibus notis quæstiones Fidei dijudicari possint.

QUibus autem rationibus hanc dijudicandi facultatem assequi possimus, ne in constitutione causarum Fidei erremus, accurate nunc & diligenter exponendum est. Et Cardinalis quidem Turrecremata lib. 4. sum. eccles. p. 2. c. 9. septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quæ eædem, cum in disputandi controversiam disceptationemque vocantur, quæstiones Fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressæ. Secundus earum, quæ ex hisce per certam & necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quas verbo tenus Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ a sede Apostolica sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide & refutatione hæresum sancti doctores una mente, unaque voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto, & sexto generibus consecutione firma & necessaria derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera hæreticarum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At vero more jurisperitorum illa sunt tradita, quæ fortasse minutius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiariam viam & rationem profitemur, ad breviorem numerum & absolutam quandam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cum igitur veritas Fidei, ut paulo ante diximus, bipartita sit, & hæc ad fidem mediate, illa immediate pertineat; necesse est, duos gradus propositionum Fidei generales statim a principio collocare. Prior earum erit, quæ Theologiæ legitima principia sunt, cujusmodicunque sint illa, sive primaria sive secundaria, hoc est, ea omnia, quæ Deus in se ipsis ecclesiæ revelavit. Posterior vero gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessario colliguntur. Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus Fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere: & quum inferius negaris, superius item negare cogit. Rursum in superiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum Fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquere: alterum earum, quas verbo traditas ecclesia, ut crederet, a Christo & Apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Unum conclusionum ejusmodi, quæ e principiis solum Fidei nascuntur. Alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adjutorio, sed accitis aut uno principio aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atque hæ quidem tametsi non eodem loco & gradu, omnes tamen simpliciter & sine additamento quæstiones Fidei vocari possunt, nempe cum ex utrisque Fidei veritas pendeat, cum utrisque conjuncta & copulata sit. Nam quæstiones illæ quasi Fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? imo vero plane paulo ante dicebam, Fidei quodammodo sunt, non simpliciter. Nec enim sic Fidei adhærescunt, ut separari ab illa non queant. Ægrotat sane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam scripturæ sacræ nativa & germana sensa obscura interdum & implicata sunt, nec semper exploratum est & cognitum quænam illa sint, quæ sine scripto Apostoli memoriæ prodiderunt, sæpe etiam impeditum est, & quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessario e rebus Fidei ducatur, id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus notis & signis cognosci ac distingui possit veritas Fidei, tum illa, quæ in sacris scripta libris est: tum quæ est verbo ab Apostolis tradita, tum demum ea, quæ ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero studiosius hoc negotium suscipimus, quod non modo scholæ Theologis utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maxime necessarium, quibus Apostolica sedes Fidei cognitionem & censuram imposuit. Non enim parum in se habet fructus certa constansque ars in Theologia differendi: nec sine arte eorum errores æquabiliter notari possunt, qui a fide Christi antiqua Ecclesiæ institutione desciscunt. Contrariorum enim, quod a Philosophis vere dicitur, eadem est disciplina. Quare si veritates Fidei catholicæ constituimus, errores adversos pariter designamus. Age ergo conferamus pedem, ut ajunt, & ad rem propius accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si scripturæ divinæ locus, ut inde ordiamur, planum & apertum habet sensum, vel ex contextu, vel ex alio ejusdem scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clara luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus scripturæ sensus certum præ se fert catholicæ veritatis judicium. Quo fit, ut Lutheranorum plerasque hæreses theologus vel mediocriter scripturæ divinæ sensis imbutus perfacile denotet.

Nul-

Nullum quippe negotium est eos errores iuurere, qui scripturæ manifesto repugnant. Ut illi, Ecclesiam universalem in fide errare posse. Item, Humanas omnes actiones criminosas esse. Item, Tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inutilem. Multi denique alii, quos commemorare longum est. At enim de scriptura sacra dicta hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab ecclesia diffinitum. Nam, quemadmodum in secundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeo explorate & firmiter in sacrorum numero ecclesia reposuit, ut aut illum esse sacrum fidei catholicæ veritas expedita sit, aut non esse sacrum, hæresis expedita sit. Libellus ergo ille, sive quilibet alius, qui in quæstionem citra crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara & aperta inferat sensa, non statim efficiet certas atque constantes catholicæ fidei veritates. Sed transeamus ad alia, & in rerum difficiliorum judicio e superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologicorum firmitudinem constituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cum scripturæ divinæ sensus fuerit obscurus, tunc ecclesiæ intelligentia eadem est germana scripturæ intelligentia, ex qua habebitur (crepet licet hæreticus) & catholicæ veritatis insigne certum, & ad probandas Theologiæ conclusiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti delectus. Si enim ecclesia certissimum jus habet discernendi verba Dei a verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est; habebit quoque idem jus, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perinde scripturam ecclesiæ, ut Ptolemæo Ægyptiisque concessam: vel certe, nunc est concessa Judæis, quos scriniarios ecclesiæ Christi Augustinus (2) non ineleganter appellavit. Scimus autem, utrumque depositum ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conservet, reddatque simul, quas accepit, & scripturam & scripturæ intelligentiam. *Spiritus meus*, inquit (3), *qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum.* Ambas igitur res Christi ecclesia custodit, custodietque semper, & verbum & spiritum verbi. Item Christus (4) spiritum veritatis promisit ecclesiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi a Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus (5) elegantissime dixit, non in scripturis sit, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis: si ecclesia scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum, non haberet profecto verum Dei Evangelium, atque adeo ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei Evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum Evangelium habent; certe non divinum, sed humanum, imo, quod pejus est, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de sensu plurima controversia sit, si ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, ecquis erit illiusmodi controversiæ judex? Sensum enim suum pro sua virili quisque defendet (6). Quod si in explorandа scripturæ intelligentia nullus est ecclesiæ certus judex, audeo dicere Rempublicam fuisse nullam stultius constitutam: nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Qua sublata, non charitas modo & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omnino ecclesiæ nomen. Quod autem Apostolis Christus (7) *aperuit sensum, ut intelligerent scripturas*, non id propter illos tantum, sed multo etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum Ecclesiæ suæ librum signatum perpetuo aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli ecclesiis tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique prædicassent Evangelium omni creaturæ, nec docuissent omnes gentes servare quæcunque illis fuissent a Christo commendata. Qualis enim Evangelii prædicatio, qualisve doctrina absque intelligentia esset? Nempe qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At Apostolicæ traditionis certior testis nemo est, quam ecclesia. Nam quid acceperit, ecquis clarius evidentiusque testabitur, quam ipsa, quæ accepit? Scripturæ igitur sensus ab Apostolis ecclesiæ traditus penes ecclesiam est.

Præterea ecclesia columna est & firmamentum veritatis: at veritas vere & proprie in intellectu scripturæ est, in scriptura autem improprie tanquam in signo; quemadmodum urina figurate sana dicitur, cum animal id sit, quod est proprie sanum. Si ergo ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certe habet ac certam rerum cognitionem veritatum, quæ in sacris literis continentur. Sed quid opus est plura? Jam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de ecclesiæ auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis & testimoniis & rationibus, ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & sensus. In ecclesia igitur explorata scripturæ intelligentia residet, ex qua nimirum intelligentia

T 2

(1) *Librum Baruch e sacris eximere erroneum esse dixi: hæreticum, neque tunc ausus sum, neque modo audeo dicere.* (2) *cont. Faust.* (3) *Esaiæ* 59. 21.
(4) *Joan.* 14. 16. *&* 15. 26. *&* 16. 7. (5) *In epist. ad Gal. c.* 1.
(6) *Vid. l.* 3. *c.* 2. *& c.* 3. *fundam.* 4. (7) *Luc.* 24. 45.

Digitized by Google

tia & compertum habere possumus fidei catholicæ signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primæ hujus præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in fictione Adæ de limo terræ, in Evæ formatione de costa Adæ, denique in tentatione serpentis (1). Quæ omnia Origenistæ allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurate dicta, sed proprie ad historiam acceperit, jure illos synodus sexta actione undecima explosit.

Secunda præceptio. In ecclesiæ nomine non modo Fidelium omnium concio intelligitur, verum etiam ecclesiæ pastores & doctores, præsertim in concilio congregati. Hæc ostensa nobis est libro 4. cap. 4. concluf. 4. & libro 5. cap. 4. conclus. 3. Præceptionis vero hujus exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illa Domini lege (2), *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper ecclesiæ sacerdotes intellexere id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Jesus Christus tum faciebat, hoc est, ut Eucharistiæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi prolata, *Unde & memores*, inquiunt, *nos servi tui, &c. offerimus majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam sanctam*, &c. Wicleffistæ igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis qui negant in ecclesia Eucharistiæ sacrificium esse, jure a nobis hæretici habentur. Sed de hac re in hoc eodem libro posterius. Rursum concilium Lateranense (3), Patrem & Filium vere & proprie rem unam eandemque esse intellexit ex illo, *Ego & Pater unum sumus*. Ita in hoc Abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem & naturæ unitatem, sed ad concensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum interpretabatur (4): *Charitatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus.* Præterea Spiritum Sanctum a Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco accepit (5), *De meo accipiet*: ex illo etiam (6), *Quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis*, &c. Animam rationalem tandem forma esse subsistentem quidem, sed essentialiter, vere, ac per se humanum corpus informare, concilium Viennense, ut equidem sentio, ex eo loco habuit, (7), *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem*. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum flatus extrinsecus venit. Non itaque spiritum hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo autem, quod per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovere utique, illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo, (8) *Nusquam enim Angelos, sed semen Abrahæ apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parsque omnino humanæ naturæ, sed corpori, ut nauta navi, juxta Platonis Origenisque sententiam, assisteret; sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.

Hæc igitur & alia ejusmodi tametsi in scriptura obscurius continentur, ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in Ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholicæ exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ dijudicentur.

Tertia præceptio. Si sedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præfinierit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sane præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissime in sexto superiore libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei judicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quum in disceptationem illæ veniunt, fidei judicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti judicio fixoque decreto, sed ex opinione sua quasi præteriens exposuerit id, quod alias sæpe dictum est, nihil constituet omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices e scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt: sed illa docet firme esse tenenda, quæ fidelibus a sede Apostolica præstituuntur, Quibus autem signis sedis Apostolicæ, conciliorumque firma judicia internoscantur, in quinto libro explicatum est (9). Ac certe ejusmodi judicia, quæ in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare hodie est in Clement. unic. de summa Trinitate & fide catholica diffinitum, ut minime sit hæsitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilii sit. Quid? quod claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid? quod quæcunque solverit in terris, erunt soluta & in cœlis (10)? Quid? quod ab initio constitutum est, ut ex ore ejus

(1) *Vid. l. 7. c. 3. concl. 5.* (2) *Luc. 22. 19.* (3) *Id. Synod. Epesina.* (4) *Joan. 17. 22.*
(5) *Joan. 16. 15.* (6) *Joan. 15. 26.* (7) *Gen. 2. 7.*
(8) *Hebr. 2. 19.* (9) *c. 5. q. 4.* (10) *Matth. 16. 19.*

ejus gentes verborum Euangelii & audirent & crederent? Quid? quod adversum hanc petram ne portæ quidem inferi prævalere queant? Quid? quod pro eo oravit Christus, ne deficeret fides ipsius, quo fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus contra proverbium vetus acta ago? & argutis minutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea ut modo primumque nascentia edo, quę in sexto libro altissimis defixa radicibus usque adeo confirmata sunt, ut nulla unquam vi labefactari possint? Hujus autem præceptionis exemplum habes in Extravaganti Benedicti XI., cujus initium, *Benedictus Deus in donis suis:* ubi pronunciat Pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint, animas justorum, simulatque e corpore excesserint, divinam essentiam clare videre, si nihil tamen habuerint, quod pœnis purgatorii ante expiandum sit. Hoc vero sine dubio accepit ex illo (1): *Id, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Ne quis autem falso errore ductus existimaret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum universale judicium esse referendam, subjungit statim Paulus (2), *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis*. Ac ne quis rursum aliter æternam illam gloriam interpretaretur homini contingere, quam per claram divinæ essentiæ visionem, mox rem eandem apertius exponens subdit: *Scientes, quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem: audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentes esse ad Dominum*. Quem locum D. Thom. quarto adversum gentes libro (3), pressius urget. Ubi quamvis & alia scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, imo ad sincerum, subtileque judicium nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut & illa fidei veritas comprobari, & contraria hæresis refutari queat. Præclare itaque mihi sentire videor, si summum Pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma elicuisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinumque deflectere hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Consentiens eadem sanctorum omnium conspiransque scripturarum intelligentia ipsissima est fidei catholicæ veritas. Quæ præceptio in septimo libro, cap. 3. concl. 5. adeo fuse lateque & explicata exemplis, & rationibus ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quicquam in præsenti adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apostolorum traditione communis ecclesiæ usus unamquamlibet scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut Fidei veritas tenenda est. Ut ecclesiæ mos perpetuus expressit, in illis verbis, *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cælis*, Petro Petrique successoribus datam esse facultatem & solvendi vota, & relaxandi juramenta. Qui hanc ecclesiæ facultatem inficiatus fuerit, is vere ac jure hæreticus judicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quod in 3. lib. illam utrisque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcunque dogma Fidei vel ecclesia habuerit, vel concilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam summus ipse Pontifex fidelibus præscripserit, vel certe sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus, quamvis nec aperte, nec obscure in scriptura sacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata Fidei non e sola scriptura petenda, sed ex Apostolica traditione. Quæ vero Christi & Apostolorum traditiones sint, non alia via & ratione melius investigari posse, quam ecclesia ipsa duce atque magistra, superius non semel explanatum est. Ecclesiæ porro auctoritatem non modo in omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, sedis Apostolicæ judicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippe Apostolorumque doctrinam partim scripto, partim verbo in ecclesiam descendisse, cum alias sæpe, tum fusius in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sæpissime, nihil per se ad ecclesiæ fidem attinere, nisi quod Christo & Apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque ecclesia, neque concilium, neque sedes Apostolica, neque sancti omnes simul possint in Fidei judicio falli, quemadmodum suis quæque locis patefacta sunt; certe quodcunque nobis Fidei dogma tradiderint, si in sacris literis non habetur, Christo Apostolisque tradentibus in ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud scriptura traderet. Omitto jam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis hujus nota inusta est. Nam in tertio libro exempla sunt pene innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel ecclesia, vel concilium, vel sedes Apostolica, vel etiam sancti una mente eademque voce aliquam Theologiæ conclusionem & confecerint, & fidelibus etiam præscripserint; hæc veritas catholica ita censebitur, ut si esset per se a Christo revelata; & illi qui adversetur, æque erit hæreticus, ac si sacris literis traditionibusve Apostolorum refragaretur. Conclusionem sane Theologiæ hic appello eam proprie, quæ ex principiis hujus facultatis certa & firma consecutione ducitur. Hujus rei exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo (4), *Non sicut ego volo,*

(1) 2. *Cor.* 4. 17. (2) 2. *Cor.* 5. *1.*
(3) *Cap.* 91. (4) *Matth.* 26. 39.

Digitized by Google

sed sicut tu vis; tum ex eo, quod Christus Deus est, & homo profectus. Concilium Lugdunense sub Gregorio Decimo ratione quoque Theologiæ constanti demonstravit, Spiritum sanctum ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno, non duabus spirationibus, sed una procedere. Pater siquidem & Filius juxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia: breviter, in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppositio: nec enim aliter divinæ naturæ unitas in duabus personis servari potest. Cum itaque in spirando nulla sit a Patre Filii dicta ratio, sequitur, Patrem, & Filium non esse duo principia Spiritus sancti, sed unum; quemadmodum non sunt duo principia creaturæ, sed unum. Qua ex re intelligitur utrunque errasse vehementer, Erasmum nempe & Ambrosium Catharinum: illum, quia hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cum sit Theologiæ proprie conclusio, inter principia prima, hoc est, Fidei articulo numeravit. Item concilium Lateranense sub Innocentio Tertio ratiocinatione Theologica adversum Joachimum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter distingui oportere: quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam a se non sola cogitatione, sed re etiam esse distinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, *Hoc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera inclusione corporis Christi sub specie panis confitetur. Ita concilium Lateranense patrum veterum consensione constituit, panem in corpus vinumque in sanguinem transubstantiari: sic enim concilium loquitur. Hac re constituta, illa fuerunt consectaria, quæ concilium Constantiense decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeo manere sine subjecto accidentia. In mutatione quippe & conversione quacunque terminus, a quo mutatio & conversio initium sumit, non manet. Quare si per consecrationis verba panis transit in corpus, non utique perstat ille, sed perstant accidentia ejus. Item synodus Complutensis, Sixto Quarto in Extravag. sua corroborante, certo Theologiæ argumento, confecit ex illo Joannis testimonio (1), *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*, non solum sacramenti pœnitentiæ institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in relectione de pœnitentia evidentissime deduximus. Inde ergo exempli hujus probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ late longeque diffusius in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. Si scholastici Theologi aliquam itidem conclusionem firmam & stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum Theologiæ decretum fidelibus amplectendum constanter & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sane amplectentur. Constituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in 8. lib. firmiter & necessario, nec ad opinionem meam solum, sed plane ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum judicio errem: sed meo ita prorsus existimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum aperte vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissime docent. Eam rem unde sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ita esse minime ambigitur, nisi quod Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus & testimoniis ea conclusio confecta sit, posterius explicabitur.

Illud modo ponimus, universos scholæ Theologos in Theologiæ certis constantibusque decretis præfiniendis errare non posse, sicut ne in fide quidem: quod eorum error, error fuisset ecclesiæ, utpote quum ad cernendum hujus generis res non alios ecclesia, quam Theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum ecclesiæ corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ 8. lib. disputata sunt, non est operæ pretium in hac re constituenda elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur, cum inter omnes fere Theologos constet, a meque ipso sæpe affirmatum sit, ejusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam consecutionem derivantur, Theologiæ proprie esse, non Fidei; nunc ita confundam, quasi Theologia & fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis Theologicæ error Fidei est, ut est revera; si eam negare sit hæresis, sequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utrique facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora releget, hanc obterere contundereque calumniam. Diximus enim, fidem, licet non immediate, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem & necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est, ut infidelitas mediate quoque circa conclusiones Theologiæ contrarias versetur. Cum autem ex hujusmodi adversis erroribus non ægrotatio modo Fidei, sed etiam corruptio sequatur, fit, ut eorum & Fidei sit indirecta quidem & consequens, sed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem ecclesia, tametsi intelligit ejusmodi conclusiones non e fide solum, sed e principiis quoque naturæ pendere: quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perspicua sunt & manifesta, negare; eum, qui illas inficiatus sit, hæreticum judicat. Sumit enim, maximaque ex causa sumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At vero si quis vel consequentiam rerum alias perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum arti-

(1) *Joan.* 20, 21.

articulo Fidei ad colligendam Theologiæ conclusionem sumitur, certe non esset hæreticus: ut si homo indoctus, verbi causa, existimaret hanc enunciationem esse falsam, *Omnis homo est risivus*: unde quamvis crederet, Christum esse hominem, non ideo arbitraretur, eum posse ridere, hic profecto non esset proprie infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verum quoniam ejusmodi stultitia, quamvis per accidens & indirecte, Fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque judicium, jure apud ecclesiam non in stultitia habetur, sed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones summæ atque optimæ, in quibus tamquam insignitæ notæ & catholicarum veritatum & hæresum contrariarum appareant. Si quis vero certiores melioresque protulerit, ei ego magnam habebo gratiam. Quanquam erunt fortasse qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent: separatim autem in singulis si perspicient quædam, in quibus vel a communi ego opinione, vel a clementiæ & lenitatis specie discedo. Nam & præceptionum tertiæ & postremæ acerba cuipiam forte severaque judicia videbuntur. Sed is primum rationes illas expendat velim, quibus in 6. & 8. lib. usi sumus ad duas has præceptiones corroborandas: modestiam quoque ac temperamentum, quo hujus nostri judicii acerbitatem indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deinde si tam indulgens in hujus seculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat; obsecro videat, ne dum judicum ecclesiasticorum animos a severitate & vehementia ad remissionem indulgentiamque traducit, non modo forum ecclesiæ relaxet, sed usque ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerandæ explicet. Crudele est, fateor, illud, *Vexat censura columbas*: sed illud etiam dissolutum, *Dat veniam corvis*: utrum vero hoc tempore & ætate perniciosius, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parum recte sentirent, non eodem gradu esse omnes, multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attigi: sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim e concilio præsertim Constantiensi, alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandalosas, alias piarum aurium offensivas.

CAPUT VI.

De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & hæretica propositione.

PRius vero, quam istiusmodi propositionum genera notasque definio, illud explicandum est, an omnia illa ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existiment, omnem propositionem hæresim esse, quæ Fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis suæ multas causas reddere conantur. Primam, quod nisi ita esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset: ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Judæum fuisse, sed Ægyptium; tunc illam propositionem hæreticam esse, hæsitari non potest. At si eadem inscire ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur, hæretica non esset. Ita fieret, ut propositio ab asserente penderet: quod, ut inquiunt, quam sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa est, a quocunque dicatur, semper erit falsa: ergo si est propositio hæretica, a quocumque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Judæus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum & trinum affirmet, illa certe assertio catholica est: ergo neque contraria falsitas ex eo, a quo asseritur, hæresis sibi aut nomen, aut rationem vindicat: sed absolute & per se est hæretica, quoniam absolute, & per se cum catholica veritate pugnat. Cæteras causas vel ego non intelligo, vel certe indignas judico, ut a nobis referantur. Illa vehementior apparet, quæ ab illis omittitur, quod Theologi rogati, an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nulla ejus, qui asseruit, habita ratione. Nova autem res esset & inaudita, si Theologi propositiones eas, quarum notæ quæruntur, designare nollent, nisi illis ante asserentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innotescerent. Hinc colligunt, omnem propositionem, quæ modo est hæretica, semper hæreticam fuisse: nec ecclesiam definitione sua ex non hæretica hæreticam facere, sed id quod re ipsa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc sententiam Occam. tenuit, 1. par. dialogor. lib. 2. c. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part 2. cap. 3. & Adri. 4. Senten. q. 1. de confess. & Alphonsus Castro Zamorensis lib. 1. de justa hæretic. punit. cap. 1.

At Auctores alii haud deteriores, mea quidem sententia, (nam meliores multi credunt) ab his longe dissentiunt: in quibus est Cajetanus 2. 2. qu. 1. a. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Afferunt autem ad hujus sententiæ confirmationem argumenta plurima. Primum est, quod Concilium Constant. distinguit propositiones hæreticas, erroneas, sapientes hæresim: quas res difficulter omnino secernemus, si omnis error in materia fidei est hæresis, prius etiam quam definiatur ab ecclesia. Deinde 24. qu. 1. cap. *Quod autem*; & cap. *Achatius*, & 24. q. 3. cap. *Notandum*, dicuntur ali-

aliquæ hæreses esse novæ. aliquæ veteres: non ergo absolute sine ullo respectu asserentis hæresis dici potest (1). Præterea, ad hæretici rationem, quia hæreticus est, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæresis est pertinacia. Quemadmodum si cœnatum non nisi vesperi intelligimus, nec cœna quidem nisi vespertina intelligetur. Ac certe sicut a candore candidum, ita ab hæresi nominatur hæreticus: quare qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem, est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius? verum & proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo vere, & proprie hæresim esse, qui non sit hæreticus. Ad hæc, hæresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest: ubi ergo nullum est crimen, nullave cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde, quod actus fidei catholicæ non est, nisi assentiamus propositioni catholicæ ab ecclesia definitæ: quamdiu enim res est ambigua, neque ecclesia alterutram controversiæ partem præfinivit, neutrius opinionis assensus fidei catholicæ judicium est. Qua ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholicæ, quam ecclesia certo præscripsit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt, sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur a nomine quoque ipso veritatis catholicæ alienum. Atque opinionem, quæ inficias iret, divinas personas relationibus distingui, quemadmodum esset ab ecclesia definitum: nemo hæresim vocare auderet; nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi vero semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque si de hæresi proprie loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque sententia eadem verior sit: nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur: hæresis quippe flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constiterit. Cuicumque igitur hæresis nota vere, & jure inuri potest, is vere, jureque erit hæreticus: id, quod ex argumentis nunc positis quædam manifeste probant. Sed quemadmodum utina improprie sana dicitur, quod signum est sanitatis, etiam si fallax aliquando sit; sic propositio in voce, vel in scripto vocatur hæretica, quod signum hæresis esse soleat, quamvis interdum ab hæresi is, qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tum etiam cum is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, & objecto: ut si quispiam concubitum illum primum Jacob cum Lia (2), fornicarium appellaret, non quod re vera fornicatio fuerit, sed quod ex genere & natura talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verum scholæ Theologi, qui vocum significatus pressius tenent, nec concubitum Jacobi cum Lia fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec cædem hominis, homicidium, nisi quum & res aliena male per injuriam attrectatur, & homo inique contra jus occiditur. Maneat ergo, perpetuumque sit, si veram, & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adjuncta, & omnino cætera, sine quibus crimen hæreseos vere, & proprie non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ a Deo sunt ecclesiæ revelata, quamquam in eorum forte nos ignoratione versamur, & contrarios statim errores hæreses judicamus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinus est ater: nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avatitiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulo post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit Fidei quodammodo adversus: nec hæresis tamen sit, vitium intet ea, quæ Fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) colori albo gilvus, glaucus, & pallidus contrarii sunt, imperfecte tamen: ita quidem etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint, & informes, hæreseos speciem non attingunt, licet ad eam ipsam quam proxime accedant. Quia vero hæresis cum fide non solum pugnat, sed summe, maximeque etiam pugnat, sequitur, errorem tunc proprie hæresim esse, cum non Fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si potero, melius. Si quis fidelis in his, quæ Fidei sunt, vitiose per inscitiam erret, & flagitiose etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret; ad dialecticorum legem quidem Fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est: sed nisi vivus, ut dicitur, vidensque pereat, hoc est, nisi prudens volensque se a catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter, & absolute cum Fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæstio nunc est. Sunt tamen ejusmodi errores informationes, & inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cujus speciem indirecte, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur; quemadmodum hominis embrio homo quidam informis est, & inchoatus; at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error Fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem Fidei obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque Fidei catholicæ adversus, non utcunque, sed perfecte, absolute,

(1) *Hieron. eodem modo loquitur in 3. cap. epist. ad Tit.* (2) *Gen. 29. 23.*

Digitized by Google

lute, formaliter. Perfecta vero hæc, absoluta, & formalis repugnantia, quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex objecto, & genere seorsum non accipitur, nisi subjecta quoque, & voluntatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversa, varias item nominationes, speciesque sortiri? Error igitur ille, Christus non est verus Deus, tametsi in quocunque cujusque conditionis homine Fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas Judaica est, in Pagano paganica, in Christiano hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut hujusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas, & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu, ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius: quippe cum illa finitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse ejus, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPUT VII.

Contra hæresis finitionem argumenta quædam.

At enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est.

1. Arg. Primum Christiana doctrina, & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium libro histor. ecclesiast. secundo, cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c.

2. Arg. Deinde, Apostata a fide, & religione Christiana catholicæ veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus.

3. Arg. Præterea, Ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis: sine errore ergo, & pertinacia hoc crimen invenitur.

4. Arg. Præterea, Dubius in fide infidelis est, de hæreticis cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex hujusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua ejus generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat, suspensus, & incertus animi pendet, nullique rei omnino assentitur; fit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Ad hæc Divus Thomas 1. par. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim; maxime si pertinacia adjungatur: sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circuncidendive puerum, hominem quasi hæreticum judicat, non judicatura, si ad hæresim pertinacia, nimiaque illa in errorem perduratio exigeretur.

5. Arg. Adde, quod incredulitas, & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem, & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, Fidei catholicæ aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera, & perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurrere. Id si perabsurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit expediemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolveretur: sed quasi prætereuntes breviter, & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde, quis sit hæreticus error, eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

Respon. ad 1. Primum igitur, hæresis Græce ab electione dicitur, ut auctor est Hieronym. in 5. c. ep. ad Galatas, & in c. 3. epist. ad Titum, Isidorus lib. 8. etymol. cap. 3. Div. Thomas secunda secundæ quæst. 11. art. 1. & in 3. c. epist. ad Titum (1). Græcam vero hanc vocem Latinus novi testamenti interpres interdum servat, quandoque in sectam vertit, ut ad Galatas quinto, ubi editio nostra, *In carnis operibus sectas habet*, Græca habet, *Hæreses*. Et Act. 28. Judæi cum Paulo inquiunt, *Nam de secta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur*, Hæresim Græce Lucas dixit. Secta igitur, & hæresis eadem res sunt: sed ut secta a sectando, sic hæresis ab eligendo dicitur, ἀπὸ τοῦ αἱρέομαι, quod est, eligo. Deinde & illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres, & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platonicam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores contracto vocabulo hæresim nuncupant sectant, & divisionem, qua quis a] communi se Ecclesiæ fide sejungit, privatamque opinionem eligens, a catholica institutione discedit. Præterea & illud, & licet in promptu, & multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam proprie neque hæresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra (nec enim commentum, aut inventum nostrum est) sed habemus ex traditione divina: ut non nobis sic, an aliter opinandi optio detur, sed Deum, quacunque trahit, retrahitque, sequamur. Tum etiam, quo-

(1) 24. q. 3. cap. hæresis. 1. Cor. 11. 19.

Digitized by Google

quoniam Evangelii doctrina semper catholica, & universalis fuit, ad omnes æque pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, & veritate recte sentirent. Cum ergo hæresis, & secta privatam quandam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio & eligit, & sequitur; nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec secta, nec hæresis vocanda est, quamlibet Philosophorum placita hæreses vocitentur. Auctores sunt Hieronymus in 3. cap. epist. ad Titum, Isidorus 8. lib. etymolog. cap. 3. Theophylactus in 2. cap. epist. ad Colossenses, Tertullianus in libro de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim fere ab hominibus appellabatur.

Respon. ad 3. At vero utrum Apostasia hæresis sit, magna doctissimorum dissensione certatur. Sylvester in verbo Hæresis 1. quæstione secunda affimat, apostatam hæreticum proprie non esse. Sed in verbo *Apostata*, §. 1. & 2. secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2. 2. quæst. 11. art. 1. docet, quod apostatæ vere hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actu elicito, profitentur tamen eum charactere Christiano. In hæresim itaque incidunt, cum desciscant a fide catholica, quam professione tenebant. At in Summa in verbo *Apostata*, videtur contra sentire, inquiens; *Apostasia pejor est heresi, utpote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem*. Cardinalis Turrecremata in lib. 4. par. 2. c. 13. aperte confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thomæ 2. 2. quæst. 11. art. 1. & quæst. 2. art. 1. ad 3. ubi expresse dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem a termino, ad quem est motus recedentis a fide. Ac certe usu, & more loquendi sanctorum, hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub nomine Christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit 18. de Civitate Dei cap. 51. & 16. lib. c. 2. tradit, quod Cham medius Noe filius nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam se ab utroque discernens, & inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium caput epistolæ ad Titum, *Hæreticus*, inquit, *ille est, qui Christo se credere profitetur, sed aliud de veritate Christianæ fidei credit, quam habeat traditio definitionis Ecclesiasticæ*. Et ne singulorum verba referendo prolixi, & molesti simus, Ambrosius in 3. cap. Epistolæ ad Titum, Gregorius in quinto moralium cap. 11. Beda in Lucæ cap. 17. idem cum Divo Thoma, & Augustino sentiunt: nec quisquam veterum in longissimis adversum Julianum disputationibus eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam rejicit, nihil videtur eligere, sed penitus a fide discedere. Item, Apostasia motum quemdam importat discedentis a fide: motus autem non habet speciem a termino a quo, sed a termino ad quem. Cum ergo apostata ad Judæorum superstitionem, & errorem accedit, Judaicæ infidelitatis reus est: cum vero ad paganismum, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut apostasia, si hæresis est, duabus speciebus ejusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philosophatur, cum ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, sed ad eam redigi, & reduci, ad quam apostata accessit. Nam ex eo quod recessit a Christiana fide, apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quandam aggravantem, juxta illud: *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti*. Quo magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomæ, rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Unum est, quod hæreticus homo per multiplicationem hæresum hæreticus esse desineret. Nam in aliam & aliam hæresim quotidie laberetur, quousque totam prorsus dereret catholicam fidem; jam ex hæretico per augmentum hæresum, priore nomine amisso, apostata fieret. Alterum argumentum est, quod pœnæ in jure adversum hæreticos decretæ apostatas etiam comprehendunt, id quod non esset, si illi non essent hæretici: quum nulla lex canonica sit, quæ in hujusmodi apostatas animadvertat, nisi in hæreticis contineantur. Postremum argumentum gravius est multo, quam cætera, quod Bonifacius Octavus (1) apostatas hæreticos esse definierit in hæc verba: *Contra Christianos, qui ad ritum transierint Judæorum, erit tanquam contra hæreticos procedendum*.

Sed primum argumentum non est difficile eludere; Quamlibet enim hæreses cumulentur, si Christum homo ille generaliter profitetur, & sub Christiano vocabulo ejus fidem impugnat, hæreticus semper erit, apostata non erit. At ubi primum & Christi nomen, & totam omnino religionem deserere instituerit, apostata fit, & nomen hæreseos amittit, non per hæresim superioribus adjectam, sed per apostasiam novam, quæ hæresis non est, sed majus aliquid hæresi. Quis autem dubitat, minora per majora aboleri, & nominibus commutatis priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, & nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scentiam comprehensoris vertitur, & scientia illa prior, fidesque & fidei nomen eluitur. Incontinens, incontinentiis sæpius iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evanescit, aut certe in gravius aliud permutatur. Quapropter nihil est admirandum, si asserimus, hæreticum per apostasiam, quæ novum crimen est ab hæresi separatum, multoque gravius crimen, quam hæresis, antiquum nomen amittere, novum com-

(1) *D: hær. in 6.*

Digitized by Google

comparare: præsertim quum hæreticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium (1): leprosus item, qui dum rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ se ferens, veritati resistit (2); fons denique & nubes sine aqua (3), arbor autumnalis, sydus errans, quæ omnia aquæ, fructus, lucis speciem obtendunt. Cum ergo hæretici nomen generalem quandam Christi professionem connotet, non est absurdum, si, cum connotatio abest, absit quoque hæretici vocabulum. Quemadmodum si quis cœnam ad sequentem diem variis poculis quam maxime possit, varioque item sermone produxit, cœna jam illi mutato tempore in jentaculum, aut prandium etiam convertetur, nec proprie nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum vero argumentum ita refellitur. Non est dubium, quin apostatæ in pœnas hæreticorum incurrant. Id quod ab ineunte Ecclesia perpetuo servatum est, quemadmodum ex Cypriani opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes Ecclesiæ leges a juris voluminibus petendas esse existimant, in quæ vel Raymundus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sane quam plura congessit. Hinc enim Cajetanus noster præceptum jejunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ passim circumferuntur, non apparet, vix potuit constituere; eodemque labore pene confectus est, dum legem quæreret, qua clerici monasticam religionem professi, ad divinas præscriptas preces exolvendum astringerentur. Multæ sunt, mihi crede, Ecclesiæ leges, quas non scriptura, sed usus inferuit. Nec conciliorum, atque pontificum scripta omnia juris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergo pœnas ante Bonifacium Octavum mos Ecclesiæ præscripferat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in capite resolvit, definiens, non aliter adversum apostatas, quam contra hæreticos procedendum. Verum e Pontificis verbis, & definitione non habetur, apostatas hæreticos esse. Nam illa particula, *Tanquam*, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem affert. Cujus rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris, & profanis literis obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Respon. ad 3. Illud porro testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ Theologi, jurisque periti etiam terunt, Hieronymi non est, sed a Magistro sententiarum acceptum Divus Thomas, cæterique deinceps, ut solet, usurparunt. At si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostaseon vocabulo accuratius relegatur, Divus Hieronymus in ea potius sententia est, ut existimet, e sensu, non e verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cum ira loquitur? *Ab Arianorum præsule & Campensibus trium hypostaseon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici judicamur.* Et multa alia posterius ejusmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta, & sana intelligentia a crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarii Hieronymus legerat: *de intelligentia hæresis, non de scriptura orta est, & sensus, non sermo, fit crimen.* Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæresis suspicionem incurrere fortasse possumus, in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est infidelitatem, cujus species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item veritati nihil contrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores, & judices juris fictione, & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur; dicta, factaque externa, quæ hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadvertunt, ac si interius a fide, & religione descivissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippe signa, & imagines rerum sæpe nominibus appellantur. Quomodo proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari, Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis. At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est ejus, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei & religionis judicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum, ac factorum judicia faciant. In factis sane, quæ ipsa per se terra, ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Judaico circumcidentem, aut idolo, dæmonive sacra facientem pœnis hæreticorum mulctent. Tametsi non sum nescius, viris & Theologiæ, & juris peritissimis placuisse id, quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici, aut apostatæ, nisi juris fictione, & præsumptione probabili; judices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiose nimis, ac diligenter inqui-

(1) *Matth.* 7. 15. (2) *Exod.* 7. (3) 2. *Pet.* 2. 17.

Digitized by Google

inquirant, num re vera ex interiori infidelitate proficiscantur, & prodeant. Quod si constiterit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus scelera patrata, perfectaque fuisse; tunc illa non tanquam hæreses, sed leviore animadversione punienda. Verum, quum verba quantumcunque inordinate prolata, sæpe a crimine hæreseos, nonnunquam etiam a crimine omnino vacent; in eorum sensu, & mente investiganda adhibeat judex licet diligentiam vel maximam: sed si in verbis perversis, & inquinatis recta sententia dicentis appareat, sanaque & munda fides, admonendus est homo, corripiendus, terrendus quoque: clementer tamen, moderateque mulctandus. Interdum vero dissimulanter est vel tota pœna mortalium inscitiæ, & imbecillitati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit; ut quæ afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc ut a præsenti instituto aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt, atque ad hoc tempus, & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodate explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene quam potero, adhibebo.

Respon. ad 4. Controversantur ergo juris periti, atque Theologi, an dubius in fide hæreticus sit: itemque similiter (eadem enim quæstio est) dubitate de una qualibet catholica veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primum videtur ostendere. Deinde & Augustini testimonium illud (1), *Errare est, verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, sive falsum sive verum sit*. At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet: quod si habet, fides non est. Hæsitatio igitur ejusmodi error est cum fide pugnans. Quare si pertinaciam habeat adjunctam, procul dubio est hæresis. Præterea, concilium Viennense doctrinam omnem aut temere asserentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquam erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobat. Non igitur ille solum errat in fidem, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsum insuper illud caput, *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de hæret. cæteris omnino capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos esse, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis: at fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei est constans & certa firmitudo: vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: est ergo fidei saltem indirecte contraria, atque adeo est hæresis. Ea enim re error adversus theologicæ conclusioni hæresis est, quia fidei est indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, hæreticum censent (2). Nam si ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse: *Modicæ*, inquit (3), *fidei, quare dubitasti?* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam.

Alii vero auctores etiam ipsi eruditissimi contra sentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæresim autem fidei esse contrariam positive: sic enim scholastici loquuntur: itaque dubitationem non proprie esse hæresim; etiamsi homo prudens viden_sque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est Divi Thomæ testimonium prioris ad Corint. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis privatæ disciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhæsionem: unde colligit, hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam, & pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. 5. epist. ad Gal. & in cap. 3. epist. ad Tit. inquientis (4); *Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem*. Atque August. lib. de utilit. credendi ad Honorat. cap. primo: *Hæreticus*, inquit (5), *est, qui falsas opiniones vel gignit, vel sequitur*. At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæsionem, nec alterutram quæstionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat assensum, nec dissensum, non adversatur fidei contrarie: nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis error est Catholicæ veritati contrarius: error autem assensus est, vel dissensus falsus: cum ergo hæsitatio nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides vero & hæresis duo sunt extrema summe maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem Catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En causæ, quibus auctores sane nobiles moveri solent, ut illo modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quominus in sua sententia perstant. Etenim cum pri-

(1) *In Enchir. c. 17. & 19.* (2) *Adrianus quodlib. 2. Gabr. 3. d. 23. q. 2. Archiep. Flor. 3. p. tit. 23. c. fin. Joa. Andr. & Panor. super c. cap. de hære. August. de Ancho. in l. de potest. eccles. Vide Turrecr. l. 4. p. 2. cap. 12.* (3) *Matth. 14. 31.* (4) *24. q. 3. cap. hæresis.* (5) *24. q. 3. cap. hæreticus.*

Digitized by Google

primum illis objicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquiunt, tripliciter accipi potest, uno modo secundum puram & simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc loco, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit sanctus Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. in his, qui nihil audiverunt de fide, non habet rationem culpæ, sed magis pœnæ. Secundo capitur infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipsam, & in hoc proprie, ut eodem loco D. Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adhærendo: quomodo Stephanus Papa loquitur in illo cap. 1. de hæreticis. Tres vero infidelitatis species ejus esse intelliguntur, quæ proprie fidei contraria est, hoc est, non primo, aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum esse interpretantur, si aut affirment incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, hunc proprie non errare nisi forte is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quum sagittam quidem non jecerit, collineaturus tamen si jecisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ii modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quod fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet: qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie & errabit, & erit hæreticus, nempe cum non habet firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinationi conjuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut afferendo aut inficiando, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit; cum non sit contrarie & positive infidelis, quanquam est infidelis negative, aut etiam privative, eo quod fides sine ullo errore & abjecta omni formidine & cunctatione vera esse intelligitur: si autem formidinem aut cunctationem habet, fides non est.

Quod vero ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modo non est contra hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicæ inimicam synodus reprobasset, ne quispiam putaret, dubium, atque assertionem eodem gradu, & loco habendam esse, subjungit: *Definiens, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus.* In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse a concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodo, qui ejus rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causa existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei Christianæ, non consummate & absolute, sed imperfecte & inchoate: nam & suo quodam modo colores medii albo inimici & contrarii sunt, & non solum color ater extremus. Qua ex re satis intelligitur, hæsitationem meram sine assensu, atque dissensu neque errorem proprie esse, neque Fidei omni ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud, *Dubius in fide infidelis est*, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum vere esse, sed juris fictione esse. Id quod secundum ejus tituli cap. ostendit: *Qui alios*, inquit Leo, *cum potest, ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat*. Atqui hæreticis favent, & in eorum errore conivent affectu illiciente, non errante intellectu, hi juris quidem suspicione hæretici sunt, vere autem & proprie non sunt. *Error*, Innocentius ait (1), *cui non resistitur, approbatur, & veritas, quum minime defensatur, opprimitur*. Quid ita? *nec enim caret scrupulo societatis occultæ qui manifesto facinori desinit obviare*. Et Gregorius, *Consentire*, inquit (2), *videtur erranti, qui ad resecanda, quæ corrigi debent, non occurrit*. Nec Stephanus Papa, cujus decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempe docere volebat, quibusnam testibus fides habenda sit, & inter cæteros eos a testimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirum in fide sunt. Hos enim Pontifex jure & infideles esse sumit, & in testimoniis ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eo forsitan spectat, ut ex illius sententia homines hæretici judicentur, sed eo potius, ut fidei judices intelligant, quosnam sint in causa fidei testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversus Christianos testificentur, sive infideles veritatis ignoratione, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At eum, qui non infirmitate, sed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & si habet, actus fidei

(1) 83. *dist. ex Error.* (2) *Ead. dist. c. Consentire.*

Digitized by Google

fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, hujus opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac cæteri omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate excluditur, sed clara etiam visione. Quum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin & per hæresim perfecte contrariam, & per dubitationem, & opinationem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimvero quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippe theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fidei adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quamdiu dubitat, errorem assensionemque non habeat. Qua ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admiratur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus, nescire fateatur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? satin' hoc est, ut da fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? Mihi quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem Metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim affert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eumdem nullum omnino errorem habere fidei vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verum etiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquam verisimile fit: nisi vellimus hominem quempiam fingere hærentem ad omnia, & nutantem, cui universarum rerum infinita quæstio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Verum pone hominem ejusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter profitetur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiæ auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia definitum est, si illi ostendas aut ecclesiæ definitionem, aut scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abjicere, aut credere, ecclesiæ, scripturæque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitationem pellent. Merito igitur ecclesiastici judices & Theologorum, & Juris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitarint. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maxime hæreticum perficit, quam brevissime explanandum est.

Respon. ad 5. Quod autem hæresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum quæritur) non est difficile ostendere, tum communi omnium & Theologorum, & Juris perirorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino (1) referuntur 24. quæst. 3. cap. *Dixit Apostolus*: & cap. *Qui in ecclesia*. Idem colligitur ex cap. *Damnamus*, de summa Trinitate: non enim tanquam hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumpserit: præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. uni. de summa Trinitate in 6. illi censentur hæretici, *qui præsumpserint, aut temerario ausu asseruerint*, &c. Et in Clement. de summa Trinitate apertius: *Quisquis asserere pertinaciter præsumpserit*, &c. Divus quoque Thomas tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbiretur (2), hæresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam, ut explicatum est, hæresis Græce ab electione dicitur. Non est ergo hæreticus, nisi qui videns & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Utitur deinde illo Apostoli testimonio (3): *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini Nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ* &c. Qui ergo ecclesiæ doctrinæ resistit, atque ideo est pertinax, is duntaxat hæreticus habendus est. Præterea hæresis, ut supra quoque diximus, fidei catholicæ maxime, ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta consensione firmetur. Igitur nec hæresis absoluta, & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in hæresi contraria insit pertinaciæ falsitatis. Sed bene habet, quod in hac re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabiles essent,

(1) *In ep. 172. ad Glori. & Eleus. & de civ. Dei l. 18. c. 51. & cont. Manic.*
(2) 2. 2. *q.* 2. 6. 2. & *q.* 11. 2. 3. & 1. *Cor.* 11. *lect.* 4. (3) 1. *Tim.* 6. 3.

sent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem: communi tamen omnium sensu ea finitionis particula comprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addubitatum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam, quam decet animo pertendens: (hæc enim minutula nimisque depicta libentius omitto) perspicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde, nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicus tenet, arcteque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo: *Pertinax est, qui id tenere pertendit, quod debet dimittere*. Cui finitioni illa vel finitima, vel certe eadem: *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deserere tenetur*. Facillime dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quæ errori adjuncta facit hæreticum, plures sane in hæreticis habebuntur, qui hæretici non sunt. Primum enim si error contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, sive fidei contrarium esse videam, sive etiam ignorem. Errant quippe illi vehementer, qui ignorationem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias vetita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignoratione versetur, errores fidei contrarios simpliciter, & absolute evitare debet, si eos nondum habet, & si habet, destituere. Itaque si in eis perstat vel ignorans, id nimirum tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthæc missa faciamus, quæ tennius differuntur, quam ut quivis ea possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facile vel imperiti comprehendent. Enimvero, cum homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei judicibus, vel a theologis insignis cujuspiam Academiæ, vel ab amicis etiam eruditis, & piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimirum perstat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbi ejus definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, ejusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesiæ esse contrariam, sed aut Episcopum, aut Inquisitores (sic vulgo appellantur) aut Theologos academiæ falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quæ dicta sunt, pertinacia illa innotescere, qua hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciæ insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei hujus quosdam (1) notas septem, alios (2) duodecim, alios (3) etiam viginti edidisse pervulgatum est. Et cum signa ex illis quædam dubia sint, potest accidere, ut aliquando signum dubie datum pro certo a fidei judicibus sic acceptum: ita fiet, ut pertinax is, & hæreticus judicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc & similia tractant: jurisperiti, quatenus tenere manu res possunt: theologi, quatenus ratione, & intelligentia: exponamus primum ad theologorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinaciæ hujus signa, notasque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

RESPON. AD 1. CONFIRM. 5. ARGUM. Ratio igitur hoc theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda: Ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore persistit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesia judicaretur, quæ ex uno actu, quantumvis brevi vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tamquam si essent hæretici, judicare: nequaquam judicatura, si crimen hæreses diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum si quis sciens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata vere & jure ab ecclesia censebitur: ergo & ille hæreticus judicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnaverit, etiamsi repugnantia illa diutina & longinqua non fuerit. Præterea, ut Fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæreseos adversa actio diuturnitatem sibi erroris vendicat & requirit. Illud rursum ratio theologiæ docet, hæreticum enim esse, qui volens unicuilibet dogmati assentitur, tum etiam cum intelligit ecclesiæ Fidei esse contrarium: Ut si quis postea, quam illi constat, rem, quam credit, vel sacris literis vel ecclesiæ aperte definitioni refragari, sui adhuc juris sententiæque sit: hæc scilicet vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Cajetanus demonstravit (4). Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesiæ communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notiones. Confirmat autem hoc vel maxime præclarum illud Augustini testimonium inquientis (5): *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholica Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit*. Præterea qui sic tenet errorem

(1) *Glos. in extrav. cum inter nonnullos* (2) *Jo. Gers. 1. p. Alphab.* 14. (3) *Turrecr. l. 4. p. 2. c.* 16. (4) 2. 2. *q.* 11. *a.* 2. (5) *l. 4. cont. Don. c.* 6.

Digitized by Google

rem Fidei contrarium, ut non sit paratus ab ecclesia corrigi, sine dubio est hæreticus, ut August. idem in epist. ad Glorium & Eleusium affirmat (1). Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ Fidei, & adhuc in ea permanet, hic non est paratus ab ecclesia corrigi, cujus videlicet auctoritatem rejicit, & contemnit: verum igitur crimen hæreseos admittit. Qua ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticum facit, semper solumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id vero nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria sententia hæret. At qui opinionem suam intelligit communi ecclesiæ sensui & Fidei repugnare, atque in ea perstat nimis, profecto ille in privata sententia perseverat: vere igitur est pertinax: imo hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolute cum Fidei constantia repugnat, atque adeo sola ea simpliciter hæresim conficit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum est, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem; sic & hæresis contraria omnino electione consummabitur ejus, qui adversante catholica fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Ecquis enim eo pertinacior esse potest, quem de suscepta causa propositaque sententia nulla ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, & proprio judicio condemnatum, quia suo arbitrio ab ecclesiæ institutione discessit, quæ discessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consectaria sunt. Primum: si dogma aliquod nondum est certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existiment, a Deo esse revelatum; peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum & doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque obstinatione quadam sententiæ repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tametsi impudens & vitiosa est, non tamen in ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despicit, ac pro nihilo putat.

Illud deinde consectarium est: Si certum exploratumque sit, dogma unumquodlibet Fidei veritatem esse, qui ignoraverit ejusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, & quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursum, quibus Fidei cognitio concessa est, a viris demum doctis & piis, placitum suum præfracte nimis obstinateque defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, & quibusque hujus generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnum notam hæreseos habebit, quia dicendum est enim sæpius) pertinacia ejus nondum cum Fidei veritate & ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententia, qui & fallere & falli possunt. Recte igitur D. Thomas (2) asserit, eum qui paratus est corrigi secundum ecclesiæ determinationem, hæreticum non esse: quia non ex malitia errat, sed ex ignorantia. Quod de crassa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata est, hæc non tollit, quin peccatum sit ejusmodi, cujusmodi esset, si a sciente & vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de industria commonitionem ecclesiæ doctrinamque declinat. At qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitus est & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravate feret, quum ab ecclesia corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verum nostris hisce documentis illud in primis objicitur, quod error iste ignorantiæ vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem episcopi docti, prudentum judicum, Theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres vero solum esse infidelitatis species, D. Thomas definivit. Cum ergo crimen ejusmodi nec Paganismus, nec Judaismus sit, erit profecto hæresis. Adde, quod si quis ex ignorantia vitiosa & supina hominem occideret, vere & proprie homicida esset, in easque pœnas incurreret, quæ fuerint homicidis a jure præscriptæ. Eadem vero causa subest in eis, qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassa post susceptum Christi baptismum, errorem habuerit Fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujusmodi ignorantia proficiscitur, simpliciter & absolute & volentis est & consentientis: poterit ergo excusari quidem, ne tam gravis culpa sit, non autem ut hæreseos culpa non sit, & ejus omnino generis, cujus esset, si a non ignaro proficisceretur. Adde etiam Divi Thomæ (3) testimonium in hæc verba: *Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ ecclesia solennizat, & quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad Fidei disciplinam, ut quod Isaac fuit filius Abrahæ, non judicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur.* Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hac nostra doctrina pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed & Chrysostomus (4) videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum (5), *Cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati* &c. de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de

(1) 24. *q.* 2. *c. Dixit Apostolus* (2) *Ad Tit.* 3. *lect.* 2.
(3) 1. *Cor.* 11. *lect.* 4. (4) *Hom. 6. in epist. ad Titum.* (5) 2. *Tim.* 2. 25.

de hæreticis loquebatur, quos alio loco (1) semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

Respondetur objectis arg. Quibus argumentis breviter ita respondeo. Diximus supra, dupliciter aliquod peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe, altero modo materialiter & reductive. Dent mihi latini veniam, precor, si verba minus latina usurparim. Sic a dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embrionem in cujus specie animantis, cujus gratia a natura paratur: poni, inquam, non per se & proprie quidem, sed per accidens, & quasi improprie. In moribus itidem quædam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & ea proprie per se, & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, & ejusmodi ad speciem & genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur: nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

Illa altera difficilior est, ubi quæritur, cur qui hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo pœnas homicidii contrahit, si ejus ignorantia est in vitio: is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos vere patrat, nec in pœnas hæreticorum incidit. Quæ sane quæstio ita solvitur. Non est hæreticus nec Theologorum, nec Jurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit: nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est: sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedita opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eundemque proprium hujus usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine & notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est (2), *Excommunicamus omnem hæresim extollentem se adversus catholicam fidem*. Non errorem ait, extollentem se adversus episcopum, non adversum Inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catholicam fidem. Hinc etiam illud (3). *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ*. Non dixit, Sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri*, &c. Quod si vel in divinis libris, vel in ecclesiæ doctrina non acquiescit, hæreticus est: quamvis non sit nec ab amicis, nec a Theologis, nec a fidei judicibus admonitus. Contra vero, si horum omnium repudiatis & monitis & præceptis, sermones tamen Dei & ecclesiæ non industria repudiat, sed ignorantia, hæreticus non est. Nec vero eædem causæ subsunt, ut cætera vitia, cum ex ignorantia crassa supinaque prodiderint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem data opera occidit, sed qui injuste occidit, quamvis animi perturbatione, aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam D. Thomas vel prudenter Fidei judices admonet, idque illis præcipit, quod non suspicari modo, sed sumere etiam atque existimare debent: vel non putat ea, quæ in omnium catholicorum ore versantur, ab ullo omnino fideli ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit: vel de hæresi imperfecta intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter hæreticum facit, sed quodammodo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex 1. par. supra scripsimus.

At Chrysostomus a nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cum doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus, nec alius quispiam hæreticum proprie vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verti in quæstionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tametsi in vitio est, non tamen est hæresis: quia non est malitiosi error, sed ignorantis. Quod si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinate pugnaces sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum judices fidei videntur sequi, cum in universum jubent, hæreticos vel omissa fraterna correctione denunciari. Quod utique præceptum vulgo datum prudentia plenissimum est: quanquam non omnium hæreticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausæ sunt veritati, ut ab amico præsertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri: paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conjunctissimorum, qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare (4). De quibus non valde obfirmatis Paulum quoque ad Timoth. loqui, haud absurde intelligimus. Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus & amicus, hac periculosissima ætate, ubi hæretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existima-

V

(1) *Tit.* 3. 10. (2) *De hæret. ca. Excommunicam*. (3) 1. *Tim.* 6. 3. (4) *S. Tho.* 2. 2. *q.* 33. *ar.* 7.

Digitized by Google

maverit, hæreticum esse ex animo convertendum. Non enim propter conjecturas aut verosimiles, aut etiam probabiles, rem tanti momenti debet periculo exponere: præsertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine hæresis intenta correptio. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesia comperit, inter Judæos præsertim uxores potius corrumpi a viris, prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic Fidei judices, quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint de denunciando hæretico, quamvis occulto, fraternæ correptionis legem a Christo præscriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturæ juribus legislator repugnavit, cum sapientissime edixit: *Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, & serviamus diis alienis, quos ignoras tu, & patres tui; non parcat ei oculus tuus, ut miserearis & occultes eum, sed statim interficies*, &c. Deuter. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulgent, in rem Christi publicam crudelis sit.

Ad 2. confirm. 5. arg. Nec operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint: quod qui fatetur, qua hunc objurgatione, aut quo potius convicio a tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdius dici quicquam, quam ministros primos Evangelii ad unum omnes, non a fide modo alienos, verum etiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiunt, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitia, nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse? Aperte illis Dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamen ipsi, ut Lucas ait (1), non intelligebant, quæ dicebantur: & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cujusmodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, inquiens, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur sed falli poterant tamen. His ergo non credentes Apostoli quidam & multis & incorruptis testibus, duri erant, increduli que etiam erant; at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum & Christum ejus. Quocirca Christi discipulos hæreseos insimulare, stultitiæ est manifestæ, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, recte & dicta & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticum constituatur. Primum errorem habeat oportet. Deinde ut is error catholicæ veritati contrarius sit. Tertio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quarto errori pertinaciam adjungi, non quamvis, sed quæ cum certa Ecclesiæ regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam Fidei professionem in illo, qui Christo se credere profitetur.

Hactenus Theologis nostris attenuate presseque finivimus, quidnam hæresis sit, unde illis statim perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda, & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam hæresim, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cum vox scriptumque ipsum, ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas Fidei judicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus judicare. Nam Theologi quum compertum habuerint, propositionem aliquam Fidei catholicæ esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, hæreticam illam esse; quoniam interdum de rebus ipsis nude positis ex genere naturaque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in judicum fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cujus ab eis nota quæritur, Fidei aperte adversetur. Cum autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus proscripta & damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria; non videtur esse bene consultum multorum infirmitati & innocentiæ, nisi fidei censores iterum atque iterum admoneantur, ut diligentissime errantium judicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque potissimum, an eam pertinaciam habeant, quæ supra studiose nobis & sedulo diffinita est: quod in hac re vel maxime Ecclesiastici judicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi rite justeque ferendam, hæresim ipsam suspicione attigisse, sed comprehensione quadam opus est, ut sine errore de erroribus judicetur. Nisi enim illos judex quasi manum teneat, præceps fere erit temerariumque judicium. Quod si in causa sanguinis id civiles leges præscripsere, ut probationes essent luce meridiana clariores: ecquid fieri oportet ab Ecclesiæ judicibus in eis causis decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familiæ præclara & sempiterna existimatio? Age ergo normas præstituamus, quibus Ecclesiæ judices tuto in hæresi dijudicanda uti possint.

(1) *Luc.* 18. 34.

C A-

CAPUT VIII.

Regulæ tres, ad quas Fidei externa judicia dirigenda sunt.

PRima formula in promptu est, ipsius contra se errantis testimonium, quo in omni foro exploratum est admissi criminis argumentum, præsertim si crimen suum reus sua sponte & voluntate testificetur. Tametsi ea etiam confessio, quam a reo judex quæstione ac tormentis exprimit, secundum leges tum civiles, tum canonicas idonea est ad faciendam in externo judicio fidem. Sed de toto hoc & confessionis & quæstionis genere commodius non a jurisperitis solum, verum a quibusdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quam ab ullis Theologis ulla in schola, disputatur. Nec vero quempiam velim in eum sensum formulæ hujus verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortasse vim, & naturam nescit, hæresim ipse sit suo judicio æstimaturus, illumque secuturi in sententia judices. Sed ita accipi oportet, ut reus cum factorum atque dictorum suorum, tum propriæ conscientiæ atque animi testis contra se sit; judices ex factis, dictis, mente, ingenioque illius hæresim deprehendant, cujus notionem ante oculos positam habere in omni Fidei religionisque judicio debent. In hominem præceptor olim meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hæreticum esse. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum esse arbitraris? Respondit se tenere contra Catholicam fidem. Hic ille urget: An tu credis catholicam fidem falsam esse? Minime gentium, inquit iste: adeo, enim me hæreticum existimo, hoc est, errantem, & a veritate alienum, quia contra fidem catholicam sentio. Jam præceptor risum continere non valens, abi stulte, ait; eo enim minus hæreticus es, quo magis te hæreticum opinaris. Salva quippe res est, si tunc errare te sentis, quum Fidei catholicæ repugnas. Sic hominis stultitia est non tam Theologiæ rationibus, quam prudentiæ manibus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquando contigit, ut a Judicibus Fidei errores nescio quos denotandos acciperem, certe hominis ejus errores, ut postea comperi, qui judicum nec jussu, nec accersitus ad tribunal venerat, sed sacerdotis cujusdam suasu, & consilio, quem pœnitentiæ administrum habebat. Sponte igitur, suoque judicio hæreses adversum se plurimas (sic censebat) excipiente notario, prodidit. Ad me ergo itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos, variosque conspexi, cœpi mecum ipse attentius cogitare, quisnam eorum auctor haberi posset. Quicunque porro is esset, partim ex Arii, partim ex Macedonii, partim ex Vvicleffi, partim ex Lutheri fontibus, quasi quosdam deduxisse rivulos videbatur. Crederes eum assidue in omnium hæreticorum lectione versatum. Quod si ulla esset rerum consequentia, & connexio, errorumve compositio, & coagmentatio aliqua, mihi quoque injecta esset illa suspicio. Sed cum cernerem, in tanta errorum copia non complexionem esse, non vinculum, insaniæ hominis potius, quam hæreseos venit in mentem. Nolui itaque de erroribus judicare, nisi prius auctoris ingenium, & judicium explorassem. Ergo judices rogo, num copia sit videndi hominis. Ajunt esse: Nam datus erat in custodiam, & conjectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parum sana mente esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas longum esset commemorare: probavi ita se habere rem, ut ante ego cogitaram. Vix tamen a judicum animis opinionem infixam potui divellere. Sed vici tandem, & persuasi, atque, ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque sponte confessum, suoque judicio convictum, in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pœna vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, ut Theologi præcipiant: sunt tamen ea cognoscenda: pertinent enim ad eum usum, quem juris prudentes sunt e locis theologicis habituri, de qua re hoc libro differimus. Reliqua deinceps persequamur: nam formula hæc tantum attingenda fuit.

Alteram D. Thomas protulit in prima parte (1), & in priorem ad Corinthios epistolam (2). Ea est hujusmodi: Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certo pertineant, tunc judices tuto de hæresi pronunciabunt. Ut si, exempli causa, homo quivis etiam de media plebe, aut neget Christum cruci suffixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum; aut aiat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo præmio justos a Deo affici, nullo supplicio improbos, & cætera similia. Item si vir in schola Theologiæ diu multumque versatus contendat, Spiritum sanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus ejusdem duo esse principia; aut non esse tres pœnitentiæ partes; aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare; aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdote, aut quicquam ejusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad Ecclesiæ communem fidem attinere, præsertim si in schola, ut dixi, perdiu se se, ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque a judicibus per remissionem nimiam, aut magnam certe ignorationem erratum. Nolo enim suspicari, Fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt ante hos paucos dies Theologi quidam habiti doctissimi, in iis erroribus deprehensi: quos & Lutheranorum esse proprios, & Ecclesiæ communi Fidei adversos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instru-

(1) *q.* 32. *ar.* 4. (2) *c.* 11. *lect.* 4.

structos. Coacti sunt hæreses abjurare, quasi suspecti de hæresibus, non convicti. Cum tamen, si hæc non dico ad rhytmicorum, aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendiculum communis juris, & vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilius erat, proclivinsque judicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne rustici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoratione versentur. Ecquis autem credat, viros theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum inscios & rudes, quæ Theologis universis notæ, & pervulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, subscribere: ut in hac quasi imagine & hujus præscriptionis regula illustrior appareret, & admonerentur quoque futuri judices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & mollitiem, clementiam, & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & reis & judicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo fit, jure fieri putant. Sed quoniam jam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent & invidia, non putavi ejusmodi errores traducendos: quos si contestatos & consignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed vivos etiam judices viderer maledicta conferre. Quamquam forte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utrunque res habeant, jurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui judicum monitiones præceptaque despexerint. Ante hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minime ignorant, opiniones suas contra fidem Ecclesiæ venire. Ipsa vero omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro una monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter Ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est, quam si sexcentas aut Theologorum, aut judicum contempsisset. Ac de secunda quidem regula hactenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cujuspiam errantis pertinacia dubitant judices, duæ res illis sunt accuratius transigendæ: quarum una Theologorum propria est, altera cum Theologis jurisperitorum etiam communis. Priorem ergo a Theologo jurisperitus mutuabitur, posteriorem autem suo sibi jure vindicabit. Primum igitur a sapientissimis Theologis illud explicatum, diffinitumque habeant judices, an error, qui in judicium venit, cum fide catholica aperte pugnet. Nam una ex hac parte dupliciter hæreseos judicium excludetur: vel quia incertum est, dogma illi errori contrarium catholicæ Fidei veritatem esse; vel quia repugnantia erroris ejusmodi, & catholicæ veritatis obscura est, & in opinione posita. Ut si, verbi gratia, olim negaret quis, epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo illam esse canonicam, & de auctore epistolæ quæstionem moveat, non de auctoritate; sunt Theologi qui sentiant, hæresim illam esse. Ego vero, nisi Ecclesiæ definitio obstaret, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modo sciamus librum esse canonicum. Quocirca sive Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius epistolæ auctorem quispiam dixerit, si solida ei est fixaque & constans epistolæ auctoritas, non continuo Christi fidem evertet. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit explorate cognitum, an Fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebr. epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal Fidei tunc referretur, criminis fortasse quidem judicium fuisset, sed hæreseos judicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, Fidei dogma est longe certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei & charitatis infusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt: sed quia ea pugna, tametsi valde probabiliter apparet, non tamen est manifesta ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas & impudentia notanda: hæresis ne suspicanda quidem ante sacri Concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod a Theologis sunt necessario accepturi, non a quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui scilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologiæ locis certi ac firmi sint, qui contra probabiles & non necessarii, tum argumentorum Theologicorum frequenti atque expedito usu facile quoscunque errores deprehendant, qui Fidei catholicæ dilucide refragentur. Altera erat res, ut judices diligentem navent operam, quo illis errantis pertinacia patescat. Quæ si in dubium fortasse vertitur, & neque ex ante aut dictis aut factis, neque ex errantium statu, & conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendent, quam si erranti certum signum catholicæ ejus veritatis ostendant, cui error illius contradicit. Ut si proferatur apertius aliquis scripturæ locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans Apostolicæ sedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus & catholicæ veritates, & contrariæ omnino hæreses dijudicantur. Quod si hisce signis notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantiæ probabilissimum: sin repugnaverit, argumentum erit pertinaciæ certissimum: præsertim si nec ingenii nec doctrinæ expers sit. Nam si adeo rudis & imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis ejuscemodi pertinacia innotesceret (1). Certe si qua est crassa pin-

(1) *Si forte interpretanda est sentent. Bart. l. Tutor. ff. de suspet. tut. & Felini in rubr. de haret. & Card. in Clem. 1. de sum. Tr. q. sentiunt, episcopi & inquisitorum admonitionem esse legitimam, ut qui eam contemnit, hic pertinax censeatur.*

pinguique minerva describenda formula, ea erit sententia Ecclesiæ communis, fidelium que consensus & conspiratio eadem: quibus si iste adversetur, tum etiam cum videt contra se venire omnes, pertinax atque adeo hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragrare terrarum, & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliqua, nec diligentia & inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu judicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione & demonstratione singulorum ignium, sed significatione potius & ratione declarare; cum quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio: sic in fidem ecclesiæ ille erit pertinax, qui suæ provinciæ aut civitatis fidelibus universis in Fidei sententia repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertiæ nostræ, inepti enim sumus, ut hebetes ac rudes ad regulam & lineam exigamus. Hæc vero omnia, quæ in hac postrema constituenda regula diximus, si ad vulgaria prudentiæ rationem dirigas, recta fortasse erunt: sin perpendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortasse non recta. Quid enim in tam inæquabili & rerum & ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum conjecturales sint, in quibus judices indiciis quibusdam atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant, quæ si cognoscerent, non egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, qua demum via ac ratione utrique & theologo & jurisperito internoscenda, mihi jam satis superque dixisse videor.

CAPUT IX.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, & temeraria, & scandalosa.

Deinceps, ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est: ut hic etiam verum id esse comprobes, *Quot homines, tot sententiæ*. Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, unde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & cæterorum genus commune sit, quæ videtur esse ejus nominis propria significatio. Ecquis enim credat, quicquam aliud esse propositionem erroneam, quam erro-rem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest: id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam. *Compertum est*, inquiunt, *ex præfatis articulis plures esse notorie hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensivos, nonnullos temerarios*. Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quocunque errore communiter sumeretur. Jam enim recte quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes: quod quam sit ineptum, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica secernitur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis; sed tanquam una erroris species ab altera: quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsan dictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus reservata sit: Constituendum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quædam enim sunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti, non solum catholicas, sed Fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicæ & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet eversis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in hujusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi (1) fidem obscurari, non extingui, infirmari, non perire. Has ego nunquam Fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ Christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quam generales; Fratres non teneri labore manuum victum quærere, sed licere eis esse mendicos: & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholicæ vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones hujus posterioris generis veritatibus contradicent, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholicæ adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermoneque majorum, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem sejunxit ab habitu: cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit. Virtus quippe, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla, quæ sunt prope innumera, referamus, illud est passim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cum omnium animantium communis sit, interdum pro his solum accipiunt, in quibus nihil aliud, quam vis animantia appa-

(1) *Cap.* 4.

apparet. A qua consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animalem hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accurate eorum voces expendamus. Ex quibus facile intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas fuisse divisas, & inferiore quodam gradu, quam hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quidam quam aperta hæresis, & catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus suis quicquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quum vero in hunc sensum & vulgari consuetudine alliciar, & compellar majore Philosophiæ ratione, facile me patior in eum adduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est & propositionis erroneæ alius item gradus. Quum enim veritas aliqua, sapientum quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est plane ab ecclesia definita, nec certo argumento demonstrata; tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis quemadmodum supra diximus, a voluntate quoque errantium pendet, nedum ab intellectu. Error autem, sicut & falsitas, e rebus ipsis significatis perpenditur, nulla asserentis habita ratione. Ita licet veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia abest, error gravis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifeste quidem, sed sapientum omnium longe probabili ac ferme necessaria sententia. Ejus quippe erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei conflare. Quicunque ergo vel doctrinam fidei appendicem liquido evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sane in Christiana disciplina errat, atque adeo ejus dicta jure appellantur erronea. Verum de erronea propositione plus quam satis dictum est.

Propositio vero sapiens hæresim a quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis pie intellecta sensum aliquem habeat verum: ut sunt, inquiunt, istæ propositiones, *Pater est major Filio*, *Christus est creatura*, *Tres sunt dii*. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffinitæ vim naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, *Ridiculum est, Eucharistiæ sacramentum solenni ritu per vias publicas circumferre*. Lutheranorum hæresim sapere, qua negant in Eucharistia corpus Christi verum contineri? Et tamen in ullo pio sensu vera est. Hujusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus seculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hæreseos saporem quendam & odorem referunt, merito eas quidem dicimus hæresim sapere; qui vero illas proferunt, hos hæreticorum & saporem habere & proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, & magis ad rem, de qua agitur, accommodata: quamvis in hoc genere nihil ab iis requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum a Joannis Evangelio Christique doctrina sumptum est. Quod vero Christi doctrina & Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non auderem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam Theologos refutasse, quod fœtorem quendam ab Ario contraxerit. In quam sententiam D. Thomas multa dixit (1). Ac Sophronius in sexta synodo (2) plane fatetur, Christum creatum & increatum, idemque in 3. lib. Joannes Damascenus. Sed & Hieronymus (3) creaturæ nomen in Christo non horret. Ego vero semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholicæ Fidei absolute contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intus inclusa, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim discrimine id quod vere & proprie factum est, ab eo, quod vere & proprie est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, *Christus cœpit esse*, fidei adversum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse cœpisse, atque adeo aliquando non fuisse; sic & illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quod implicite filius Dei de natura ejus, a quo extitit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse, seu esse creaturam, de filio Dei vere enunciari non possunt, quoniam inficiationem abditam & latentem continent, quæ a Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse a patre depellat. Itaque, ut mea fert opinio, propositiones illæ, ac cæteræ ejusmodi non tanquam sapientes hæresim, sed tanquam hæreticæ a Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non fit verosimile. Stultus nempe haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum & ridiculum, diceret. Jam Patrem & Filium & Spiritum sanctum tres Deos esse, cum fide aperte pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius

(1) 1. *p. q.* 14. *a.* 8. (2) *Act.* 11. (3) *Isa.* 45. *cap.*

pius est. Pari certe ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, hæresim sapere diceretur: quam tamen, ut hæreticam manifeste, quinta synodus condemnavit. Illa item, *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium hæresim locaretur, quam in hæreticarum numero poni oportere, Concilium Lateranense definit. Quid illæ? *Essentia divina non est persona patris*, *In tribus personis tres sunt Deitates*, aliæque plures hujuscemodi, quas in sensu novitio, & nuper a se excogitato, quidam veras esse dixerunt. Sane nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non sit ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usque sanctorum & ecclesiæ aliena, pia nuncupare, & homines futiles talium sensorum excogitatione defendere. Ego certe, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus, quam hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitiæ sapor ille est, non hæreseos. Quum vero loquendi vim, & consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed Fidei manifeste contrarias. Sermones porro illos per metaphoram figuratos, considerata intelligentia magis percipere possumus, quam circumscripta definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione, & argumentatione speculatricis disciplinæ, quam sensu quodam, gustuque prudentiæ judicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatis expugnandis, & internoscenda mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quam sagacissime pervestiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissime sentiat. Leget eum librum fortasse alius stipes sine sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicionem quidem possit attingere. Quales sunt hodie non pauci, qui Baptistam Cremensem, Henricum Harph. Joannem Taulerum, aliosque hujus farinæ auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in ore, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abstulit Dominus a Juda, & Hierusalem judicem, & prophetam, & ariolum, & senem, sapientem de architectis, & prudentem, non solum eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quidni muti sint canes, & latrare non valeant, quibus ad investigandum nulla jam est sagacitas narium? Et cum tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid quærant ac desiderent, canes tamen fere stupor oppressit, pastores vero cæcuciunt, & obsurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ a viris sagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ a lupis geruntur, videant: nisi forte omnes & pastores, & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui unde libet stupiditas accidat, ad ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim jam potuerunt viri improbi non modo ad aurem admovere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui: quod si mens non læva fuisset, etiam occultum, atque in venis inclusum a sano humore secerni, & internosci tam poterat, adhibita diligentia, & cura, gravique, & acri judicio, quam potest color albus a nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est hujus loci, ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agitur, propositionum sapores magis sentiendi, & gustandi viribus discernendos, quam speculandi. Causa quippe hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis, & regulis, sed prudentia, & sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hanc, & planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater major me est*, in Evangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum, & perspectum: antecedentia, & consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoria tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquando malo affectum gustum, propositionem illam, *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius, auctores intus, & in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas & effecta, principia & connexa perspexerat; & quæ in Evangelio Christi dulcis erat super mel & favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, unde sit, e cœno male, ex arcula muliebri bene; sic una & eadem oratio ex uno corde, & ore odorem spirat jucundissimum, ex altero teterrimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam e radicibus & canalibus, per quas transit, aliud atque aliud & olere, & sapere. Non itaque e rerum ipsarum, orationumque natura sapor, odorve omnis existimandus est, sed tum res, tum orationes ipsæ a venis aliquando, & viis, per quas permeant, saporem, & odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tam scientia, quam prudentia dijudicat. Quocirca quæ propositio hæresim sapiat, quæ contra non sapiat, non Theologi quivis, sed prudentes solum, atque experientes poterunt judicare.

Idem vero de propositione male sonante, seu piarum aurium offensiva dixerim. Est enim, ut linguæ, nariumque, ita & aurium judicium suum, absurdos, & abhorrentes sonos respuentium. Quemadmodum autem non solum res falsæ, atque perabsurdæ, sed graves quoque, ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertim, & acutas; sic Theologorum aures teretes, & religiosæ non a sententiis modo falsis, & hæreticis, & sed ab iis etiam abhorrent, quas intelligenti judicio percipiunt male, atque absurde sonare: quamvis

V 4 nul-

nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergo de propositione male sonante loqui possumus; uno modo generaliter, quo omnis propositio Fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quo apertius illam vident Fidei catholicæ esse contrariam. Alio modo specialiter, quo gradum quendam propositionum constituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Qua ratione eas proprie male sonantes propositiones, & piarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error Fidei adversus manifeste notari potest, sed absonum nescio quid, atque absurdum, quod indignum esse piis, & religiosis auribus videatur. Enimvero in hisce absonis, & absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito, atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est judicium pinguissimum. Sane quanquam nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, judicium rectum adeo doctis, atque indoctis est & promiscue, & communiter a fide datum, ut quæ propositiones vulgi opinione male sonantes habentur, intelligentium quoque judicio male sonantes fere sint: at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdum etiam teneriorem, quam opus est; & multa sæpe tum auribus accipit, tum animo refert, quæ rritæ, atque intelligentes aures aspernantur: quædam contra refutat quasi absona, quæ Theologos peritos, & sapientes non modo non lacessunt, sed ne movent quidem: Theologos, inquam, peritos, & sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbissimus. Quia igitur vel Theologi quidam nonnulla respuunt, quæ aures clementes, & modestas minime offendunt: necessarium est, si res has recte, & sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politum, tersum, subtilem, prudentem. Quod si propositionum absonarum, consonarumque judicium Ecclesia in vulgis auribus collocasset, illam certe propositionem: *Beata Virgo peccatum originis a primo parente contraxit*, male sonare, & pias aures offendere judicaremus. Illa enim audita, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offensio crimen est. Id autem in crimen ponere, quod Ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temerariæ insolentiæ est. Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex est, male sonantia fuissent, & piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippe aliquando Dominus vocibus ambiguis, obscurisque turbavit. Quin insigniter, atque aspere discipulorum quandoque teneras auriculas perculit. Nam Pharisæorum aures mordax solebat radere verbo Pharisæi, audito Christi verbo scandalizabantur: plerisque discipulis durus erat illius sermo: turbis habere dæmonium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse Pharisæos quosdam, esse stolidam turbam, & multitudinem falsis opinionibus obtusam, certos demum esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus & colendis, & ornandis in sacellis, templis, monasteriis, sepulchrorum monumentis, sempiternisque memoriis condendis sunt plurimi: si affirmes, in hujuscemodi interdum, vel potius nimium sæpe plus vanitatem valere, quam religionem, diabolum, quam Christum; hi, inquam, fortasse dicent, te Lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, synceri, pii, incorrupti. Nec Theologia modo requirenda est, sed pietas, & prudentia, sine qua nullæ aures possunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cum non sit cujusvis male sonantem propositionem a bene sonante distinguere, prudentissimi Theologi, quod jam iterum, ac sæpe dixi, consulendi a judicibus ecclesiæ sunt, nisi volunt in harum rerum judiciis vehementer errare. Et quamvis nullam nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nullam, qua judices valeant singulas in specie male sonantes propositiones judicare: illud tamen speciatim admonere possumus, hujuscemodi propositionum duos esse gradus. Unum earum, quas ante diximus hæresim sapere, Videlicet, quæ fidelium gustatui male sapiunt, eædem male sonant auditui. Verum quia gustatus sensus pinguior, & crassior est, auditus subtilior, & acutior; alter gradus male sonantium propositionum est, quæ licet hæresim non sapiant, sonum tamen quendam absurdum, & peregrinum referunt, qui a doctrina sana, synceroque, & solido ecclesiæ sermone discrepare videatur. Qua ratione pias illæ aures feriunt & aspere, & graviter, tametsi cur ita feriant, causa sæpe occultissima est. Hujus generis illa exempla videntur appositissima, quæ Concilium Constantiense notavit: *Graduationes, & magisteria universitatum esse vana gentilitate introducta, tantum prodesse ecclesiæ, quantum diabolum: Silvestrum, & Constantinum errasse ecclesiam dotando: Ecclesiam Romanam esse synagogam sathanæ: Electionem Papæ a Cardinalibus per diabolum fuisse introductam*. Item, *Papam non debere dici sanctissimum propter officium: alioqui diabolus diceretur sanctus, quia est officialis Dei*. Item, *plures Romæ nunc salvari ex conjugatis, quam ex clericis*. Item, *monachatum non esse pietatem*. Item, *Romani Episcopi monarchiam post Divi Hieronymi tempus exortam esse*. Item, *Phocam instituisse, Romanam ecclesiam omnium esse ecclesiarum caput*: & alia innumera, quæ, ne longum faciam, prætermitto. Quod si quis adeo tenui palato est, ut has etiam propositiones hæreseos saporem referre judicet, cum eo equidem non magnopere contenderim, presertim si de harum una, & item altera sermo sit. Quanquam mihi, fateor, palatum torpet quandoque, ac jacet, auris subtilior, & ere-

& erectior est. Ita mihi videor facilius posse propositiones auditu, quam gustatu percipere. Sed, ut dixi, neuter sensus regulis instituitur, si defuerit prudentia, & spiritus quidam dijudicandi: si vero hæc affuerint, sine præceptis nostris Theologi judicium poterit esse vel rectissimum. Ac de propositione male sonante hactenus.

Propositio vero temeraria duobus itidem modis usurpari solet, & communiter, & proprie. Communiter, ut omnis propositio a fide aversa, temeraria quoque appellatur, etiam si hæresis manifesta sit. Ecquid enim inconsideratissima, ac dementissima temeritate plenius, quam Christi ecclesiam contradicere? Proprie autem ea vox usurpatur, quum asseveratio ut temeraria notari potest: ut hæretica, vel erronea, vel sapiens hæresim non potest: In quem sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas porro non uno, & simplici modo intelligitur. Temere enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non consilio, sed fortuito geruntur: quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulente, & inconsulte effutita sunt. In hoc vero significatu temeritas, quæ nullo delectu, aut discrimine ducitur ad judicandum, sapientiæ contraria est, in qua non casus, & fortuna, sed ratio, & consilium valet. Qui ergo nulla aut ratione, aut auctoritate impulsus res ipsas affirmat, sed temere scribit, & dictitat, vel quod in buccam venit, in re is tanquam stultus, & temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquando dicat, sed ut vera dicat, tamen non id concilium, & ratio, sed sors, & casus efficit. Qualia sunt nonnulla, quæ viri quidam pii in vita, rebusque gestis Christi Domini magis comminiscuntur, quam contemplantur; quæ etiam scribunt non tam vere & prudenter, quam devote ac ferventer. Quorum est interdum cæca, ac temeraria quidem & in assentiendo credulitas, & in asserendo facilitas; sed temeritas hæc tamen non est ejusmodi, ut a Fidei judicibus coerceri debeat, qui graviorum errorum censuram assumere suo jure possunt, levioris hujus vel imprudentiæ, vel stultitiæ non possunt. Fidei quippe cognitio illis mandata est, non prudentiæ, ejus præsertim, quæ viros pios sæpe destituit. Videmus autem illiusmodi sæpe meditationes, seu contemplationes, licet inconsiderate, atque imprudenter, sine ratione, & gravi testimonio editas, cum pietate fere, atque adeo cum sanctitate esse conjunctas. Non decet igitur, ut simplicitas columbina severissimi tribunalis judicio vexetur, quantumvis illa sit inconsulta, & imprudens. Dicitur rursum & id temere asseri, quod insolenter, nimiumque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseverandi temeritas, pronunciandique audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maxime. Habet enim contemptionem superbam ecclesiasticæ regulæ: quam contemptionem nisi Fidei judices coerceant, & comprimant, dici non potest, quantum discriminis omnis ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsulta oratione modo, sed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audacia, insolentia proterva, exultatione impudenti, jactatione superba, non contra fidem dico, sed contra ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur, ea Theologi in præsenti temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt, & locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, a Fidei judicibus sunt animadvertendi: Ut, Beatam Virginem non esse in cœlos cum corpore assumptam: quod licet Fidei minime adversum sit, sed quia communi ecclesiæ consensioni repugnat, petulanti temeritate diceretur. Item, In baptismo non infundi parvulis informantem gratiam, & virtutes. cum Concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corporeo creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum: cujus utriusque rei contrarium Concilium Lateranense sub Innocentio Tertio nos docuit. Item, Diem judicii ad certum quendam diem, mensem, annumve futurum, ut, verbi causa, ab hinc quinto, vel sexto, quod a Concilio Lateranensi sub Leone Decimo diligenter præcautum, atque provisum est. Nec enim parva est temeritas ejus rei præsagitionem usurpare, quam inclusam divinitus Pater in sua posuit potestate, & neque Apostolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangelista fuit in utero sanctificatus: atque in summa omnes illæ propositiones, in quibus a Fidei, & scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam hujus generis exceptiones temerariæ Fidei leges tametsi non tollant, præcidunt tamen. Est demum & ea temeraria propositio, quæ in doctrina Fidei cum celebris universitatis communi decreto, ac definitione pugnat. Quanquam enim circunscrunturt articuli Parisienses, qui non sunt articuli Fidei omnes, quoniam ne hanc quidem vel longissime tangunt: sed ejus Academiæ tamen de fide, & religione fixa, constantiaque decreta semper Christi Ecclesia suspexit: qui vero contempserunt, inaniaque, & levia, ac pro nihilo existimarunt, omnes ad unum periclitati sunt, & ii, qui manifeste ab ecclesia discessere, & ii, qui ecclesiæ fuere suspecti: postremo ii, qui in occulto adhuc latent, sed suo se tempore, ut cæteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum aurium offensiva confundunt, ut verbis distinguantur, re eædem prorsus sint. Atque hujus generis exempla illa ponunt: *Tyrannum potest quilibet illius subditus occidere*: *Jejunare impertinens est Christiana perfectioni*: *Nullum est præceptum de baptismo suscipiendo*. At iis ita perturbati sunt, & confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scan-

scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Prius usurpatione communi, qua omnis oratio, quæ occasionem ruinæ præstet, quamvis hæretica aperte sit, scandalosa dicitur. Quo sensu Concilium Constantiense decimamquintam illam propositionem, *Quilibet tyrannus potest licite a quocunque subdito occidi*, &c. tanquam hæreticam, & scandalosam condemnavit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At vero posterius scandalosa illa proprie oratio vocatur, in qua scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ scandalo Erasmus versatus est. Tales illæ sunt sive commentitiæ fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vita vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod sine dubio sine imbecillium offendiculo fieri non potest. Non enim hic scandalum more vulgi usurpamus, pro eo quod aures offendit, quodve fidelis populus horret: sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, & quod ante fidelium pedes positum, eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic Ecclesiæ Romanæ abusus plebi rudi objicere, atque in vuldus edere, scandalum est. Sic propositiones illæ scandalosæ sunt: *Prælatus malus vere est fur & latro: Per censuras ecclesiasticas clerus populum suppeditat, & avaritiam multiplicat: Sacerdotes criminose viventes sacerdotii polluunt potestatem: Clerici epistolis decretalibus studentes stulti sunt: Dantes eleemosynam fratribus mendicantibus sunt excommunicati: Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur episcopis propter cupiditatem lucri temporalis, & honoris: Universitates, & collegia vanitate hominum sunt inducta: Leguminibus, & piscibus venter inflatur, & turget, atque adeo ad concubitum, ac venereas voluptates aptissimus redditur.* Quarum nonnullæ hæresim sapiunt, non inficior: sed quamvis in verum sensum deflectantur, non solum error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualiscumque illa sit, quæ forte in his dictis inveniri potest, scandalum affert idiotis, & infirmis. Non enim solum falsa scandalum faciunt, sed aliquando etiam vera. Ac de propositione scandalosa satis fere diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam, & contumeliosam quorsum attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis a quibusdam explicantur? Res itaque faciles, & cuique per se satis expositas consulto prætereo. Quoniam liber hic noster non pollicetur, quæ passim vulgata, & contrita sunt, sed ea conatur exponere, quæ & sunt obscura, nec statim omnibus occurrentia, & obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus universis instructam. Brevitati quippe studemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatis studium. Decepit enim multos: quosdam, qui cum se breves esse putarent, fuere longissimi; alios, qui cum se breves esse laborarent, fuere obscurissimi. Sed hæc hactenus, jam pergamus ad reliqua.

CAPUT X.

Quemadmodum argumenta Theologiæ invenienda, atque e locis ducenda sint.

De notis & catholicæ veritatis, & erroris contrarii diximus, erroresque ipsos quam brevissime fieri potuit, internovimus. Sequitur, ut utriusque generis nota quæratur, & formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque Theologiæ ducendi. Quanquam Theologici argumenti investigandi quidem, atque eruendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minus hæreticus e locis Theologiæ argumenta ducet, quam Theologus. Sed illius incerta, infirma, & specie veri fallacia erunt: hujus, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma, & constantia. Nec argumentationes tamen omnes Theologus e locis certas exprimit, sed interdum, imo sæpe etiam, probabiles. Nec id solum, quia loci quidam incerta fere argumenta præbent, sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quispiam hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta inde ducta esse firma arbitretur; aut si e contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippe literis interdum argumenta probabilia ducuntur: Ut si e sensu mystico petita sint, aut sensus etiam literalis non sit explorate diffinitus. Atque e diverso historiæ humanæ auctoritas, imbecilla ipsa cum sit, certa aliquando argumenta suppeditat. Quapropter ubi artem & præcepta adhibuerimus, quibus argumenta e locis Theologicis eruantur, adhuc judicium deest, ut explorentur. Quod si nulla judicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, sed nullo in pretio tamen, nisi apud eos, qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque Theologus non modo varia e locis argumenta congeret, sed dissentientia & consentientia, certaque & incerta secernet. Quemadmodum enim dialectici consummati facultas duabus rebus expletur, inventione ac judicio; sic Theologum instructum esse oportet cum ad inveniendum, tum ad judicandum, si ars illi in Theologia differendi expleta futura est, per quam, dico, & sua dogmata firmare possit, & errores contrarios refellere. Theologi porro judicium tunc mihi videor instruxisse, cum locorum Theologicorum vim & naturam expressi. Nempe e decem partibus, in quas loci theologici amplitudinem potestatemque divisi, quænam e arum partium firma argumenta continerent, quæ vero infirma,

firma, patefeci; Cumque etiam veritatum catholicarum notæ eædem sint, & certissima signa, ut quæstiones Fidei discernantur, & argumenta quoque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur: non aliud mihi negotii daudum credidi in dijudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quam datum paulo ante fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignirent. Pars ergo illa judicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec proprie ad locorum tractatum attinet, quem liber hic noster sua inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur, ut disseramus (id quod præsentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem e locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis e theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruuntur a locis dialecticis, eisdem ferme a theologicis: tametsi est alius quoque quidam aditus ad theologicos, ut ex iis peculiari via & ratione argumenta deriventur, firma præsertim, quæ usui Theologi sunt necessaria vel maxime.

1. Præceptum Argumenti Inveniendi. Omnium autem ejusmodi præceptorum illud est caput, ut theologus habeat omnes theologiæ notos & tractatos locos. Notos, inquam, & tractatos locos. Nec enim memoria tenuisse sat est, sed paratos & expeditos habere oportet. Primum ergo discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quæ vis cujusque ac proprietas. Quæ res sive a nobis accipiantur, seu ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multum refert. Certe quæ hisce rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires, & proprietates sive hinc, sive aliunde ad manum habere, id est in eorum cognitione primum.

Proximum est locos ipsos lustrasse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras litteras aut non legerit, aut etiam lectas minime intellexerit, is quo pacto e primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi & Apostolorum nusquam omnino observarit, quo hic modo e secundo loco argumenta ducet? Qui nec in Ecclesiæ, nec in Conciliorum, nec in Pontificum doctrina fuerit assiduus, quem huic argumentandi usum loci ejusmodi suppeditabunt? Quas vero argumentationes e sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem disserendi facultatem e scholæ theologis habere poterit, qui nullo se tempore in scholæ conflictationibus exercuerit? An e Physica, Metaphysica, Astronomia, Geometria is homo ratiocinabitur, qui humanam rationem his nunquam disciplinis excoluerit? Philosophi demum & historici ecquid ei emolumenti afferent, qui non fuerit in illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cum argumentum quærimus, complecti animo, cogitatione, intelligentiaque debemus, nec locos modo habere cognitos, sed ipsos etiam diligentissime coluisse.

Sed ais: Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego, si Theologus isthæc non fuerit consecutus, nihil sane vitupero: id reprehendo, si non secutus, nomen sibi Theologi usurpaverit. Illud autem argumentandi genus, quod ex omnibus locis apte ducitur, perfectum & absolutum est, atque omnes numeros habet, nec præter consummatum Theologum cadere in quenquam potest. Cum vero aliquid persuasum est, in quo vel mediocria argumenta compareant, id cumulate videtur esse perfectum, propterea quod vulgus Theologorum, quid absit a perfecto non fere intelligit; quatenus autem intelligit, nihil putat prætermissum. Quod etiam, ut Cicero ait, in poematibus & picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, ut credit, causam, quod insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. Sic nonnullos invenias, quos, quoniam iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt judicare, mirifice delectent juniorum opuscula quædam, in quibus nihil reconditum & exactum est, nulla ex propriis argumenta ducta: communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac fere ex genere probabilium. Ita jejuna & arida illorum tota est disputatio, quæ vix unius fontis, ejusque vulgari ac triti, aqua communi & perexigua rigatur. Quanto Divus Thomas copiosior & nervosior est, qui non solum aut rationi aut auctoritati confidit, sed omni modo argumentatur, & accurate ex omni loco disserit, testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat. At obscura quædam in Divi Thomæ lucubrationibus sunt, istorum vero lucubrationes sunt lucidæ. Sane quidem. Non tamen ab illo ita dicuntur de industria: nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria, quam communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aqua mixtum clarius est quidem, sed dilutius est tamen. Merum ad bibendum difficilius, plus omnino habet virium. Ac de primo inventionis præcepto hactenus. Reliqua persequamur.

2. Præceptum. Argumentationes porro Theologorum suis locis reddere, adeo videtur esse facile, ut non sit fortasse præcipiendum. Nemo enim tam rudis est, quin sciat eo statim unumquodque argumentum Theologiæ referre, unde petitum est, aut ad sacras literas, aut ad concilia, &c. Quanquam non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum suum quodque redigere. Hinc enim & thesaurum tibi comparabis ex aliorum inventis, & cum intellexeris cujus loci usus illis defuerit, ipse per te ea, quæ omissa sunt, diligen-

gen-

geuter inquires: ut in controversia catholicorum cum Pelagiauis, post sacrarum literarum, conciliorum, sedis Apostolicæ, sanctorumque testimonia, quibus Augustinus satis abuude causam obtinuit, rationes Theologiæ Thomas addidit, quæ & testimouiis pondus, & causæ lucem adhiberent. Agnoscere igitur apud veteres Theologos argumentationum locos plurimum prodest, tum in intelligendis eorum virtutibus, tum in discernenda varia eorum argumentandi ratioue, tum quod copia quædam paratur hac diligentia & usu, ut non solum quæ illi iuvenerint, ea habeamus in promptu, sed ut quoties e locis Theologiæ quæremus, similibus in rebus similes nobis argumentationes occurrant. Atque in omni arte utrumque scire operæ pretium est, & quid, & quo pacto sit faciendum. Ambas vero has res imitatione peritorum sic assequimur, ut difficile sit judicare, plus ne præceptis assequamur, an exemplis. Theologos sane, quod ad iuventionem attinet, magis veterum exempla juvabunt, quam præcepta, nou dico nostra, sed ne cujuscunque quidem alterius artificis. Prudentia nempe veteres argumentandi, nedum scientia Theologi veteres polluerunt, qui nec iudoctiores, quam recentes isti, & certe prudentiores melioresque fuerunt viri. Nam de scripturæ sacræ peritia, in qua argumenti Theologici thesaurus præcipue inclusus est, certare cum veteribus nulli possunt. Verum nou in scripturæ solum intelligentia quærenda, sed cum multis aliis in rebus negligentes juniores fuut, tum maxime in argumentis Theologiæ propriis erueudis. Nec receutiores ego Theologos contemno, quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia, depicta nimis atque minuta, si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus nervorum, plus virium, non solum ad effectus permovendos, sed ad Fidei quoque evincendos adversarios. In hac igitur præceptione, quamvis facili, elaborandum est, si non copiam modo, sed gradus etiam argumentorum exquirimus.

3. Præceptum. Multo vero magis Theologo elaborandum, ut cognitis ac tractatis locis, quæstionem quam versare cupit, in locos Theologiæ conjiciat. Cum autem illam per omues deduxerit, considerare accuratius debet, quid e singulis in utramque partem dici argumentando possit. Tum ei colligenda sunt omnia, & quæ consentire causæ propositæ, & quæ dissentire videantur, & judicio adhibito pervidendum, utramne quæstionis partem ducta argumenta probent. Vix enim, quemadmodum supra dixi, Theologus potest ab inventione judicium separare, si veritatem quærere & amplecti est illi iustitutum. Nec in omni loco tamen aut pro re, aut coutra rem argumenta semper idonea reperiemus. Nou enim si aut venator, aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognoverint, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, protinus aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippe ars adeo esse certa potest, quæ non iuterdum operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatioue nostra loci concurrant omnes, optabile est: sin minus plures majoresque pouderis plus habebuut. Si vero nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu dejiciendus animus: sed etiam atque etiam argumeuta quærenda. Quamvis enim demersa fint, emergent tamen hæc aliquando, si pelagus vel immensum & nostra diligeutia excitetur, & divina gratia, quæ pulsantibus aperit, & quærentibus nunquam deest. Illud autem de probabilium quæstionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quare uullum apud nos certum decretum est, quod non idem e locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei quæstione locorum nos argumenta destituant. Sed utcunque aderunt res (nec enim omnes eodem iugenio & solertia, nec similiter inquirimus) argumenta rerum hujusmodi semper quidem in locis inclusa erunt: eo autem eruentur vel pauciora, vel plura, quo inquirentis erit eruditio, ingenium, ac diligentia major. Atque hæc quidem hactenus. Patefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum sit, videre. Et multa etiam sine inquisitione se ipsa offerunt, præsertim hominibus eruditis, atque iu harum rerum usu diu multumque versatis. Quamquam quæ cogitata, meditata, & præparata iu disputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus quæ repentina animi cogitatione prodeuut. Quæ quoniam celerrima est, atque ad brevissimum tempus, afferre argumenta potest, ponderare uon potest. Itaque ut sine ullo errore & investigare argumeuta, & invenire possimus, formula quædam coustituenda est, quam si sequemur in disputatione theologica, nunquam a recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi disciplinæque maxime consentanea. Ubi theologo differendi materia fuerit oblata, quæstionem accurate habet expendere, statuereque in primis cujus generis illa sit ex omni illa, quam supra explicuimus, quæstionum varietate. Nisi enim Theologus naturam quæstionis comprehenderit, nec facile intelliget, qualia sint ei investiganda argumeuta, nec ex quibus etiam peteuda locis. Quanquam enim omues inter se colligati atque implicati fuut, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur: nec universi, ut a principio statim hujus operis dixi, æque omni quæstioni accommodantur. Cum vero genus quæstionis constituerit illud vel maxime, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit: per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt quæstioni magis apti & congruentes. Nam si quæstio est supernaturalis, in eos locos est conjicienda potissime, qui Dei auctoritate nituntur. Siu autem est naturalis, per eos præcipue locis deducetur, qui natu-

naturæ ratione constant. Quod si mixta quæstio est, & partim a natura, partim a revelatione pendet, per omnes ducatur oportet: cuncti enim juxta possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omnino generis quæstio est, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippe res sæpe scriptura tradit; & res quoque supernaturales, vel suadet ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contraque humana divinæ fervit. Nec vero veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed divina & humana ratio (quod sæpissime dixi) dissimiles non sunt, nec alio hæc, alio ducit illa; quin eodem spectant ambæ, & in eumdem finem referuntur.

Itaque accepimus, majores nostros solitos execrari eos, qui primum hæc natura cohærentia opinione distraxissent. Quibus quidem ita sunt scholæ Theologi assensi, ut nisi has duas res in disputatione sua conjunxissent, non se putarent Theologos vere esse. Conjecta itaque per omnes locos quæstione, & collectis hinc inde argumentis, sive quæ discrepare, seu quæ congruere videantur, in utramque partem disputet: sed tamen ad extremum finiat, quid verum sit, quid contra falsum. Doceat vero primum, quid fides Christi de ea quæstione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evincat: deinde, quid aut præscribat, aut certe suadeat ratio. Nam si quæstio naturalis est, ratio præscribit: sin est supra naturam, ratio suadet. Qua in re, ut modestissime dicam, scholam apud nostros mediocriter ego juvi. Quæ ante nos non erat adeo fidei argumentis instructa: a ratione ductis res theologica propemodum agebatur. Ordinem ego Divi Thomæ immutavi. Etenim in Summa adversum gentes ille quidem primo rationes, mox testimonia ponit. Ego vero in lectionibus meis semper a principio docui, quid præfiniret de unaqualibet quæstione fides, tum quid ostenderet ratio. Sed immutationis hujus prompta est atque expedita causa. Divus porro Thomas adversum Gentes theologiæ negotium conficere ratione debuit: quia scripturæ testimonia apud eas vel secundo, vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui Christianos discipulos instituimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin & hunc differendi ordinem, tanquam naturæ nostræ consentaneum magis, Augustinus probat (1): quamvis Manichæis sese attemperans, id agat interdum, quod in disputando fatetur esse vitiosum. *Naturæ*, inquit, *ordo ita se habet, ut, cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res est, qui omnia contra ordinem & sentiunt & loquuntur, nihilque aliud maxime dictitant, nisi rationem prius esse reddendam; morem illis geram, & quod fateor in disputando vitiosum esse, suscipiam* (2). Quo exemplo Divus Thomas ad eundem modum se gentibus accommodavit: nam in summa theologiæ auctoritas fere rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipsa vero & auctoritate & ratione sunt gradus argumentorum, & quid cuique præstet, intelligi facile potest: ut prima sint, quæ e scriptura ducuntur; secunda, quæ e traditionibus Christi & Apostolorum; tertia, quæ ex ecclesiæ decretis; deinceps gradatim reliqua consequantur. Est autem inter theologos controversum, utra sit prior, scripturæ auctoritas, an ecclesiæ. Verum hæc, sicut & cætera, quæ non ad inventionem, sed ad dispositionem attinent, non putavi esse persequenda. Atque hæc res, si quando in contentionem venerit, quemadmodum dijudicanda sit, satis est, nisi male memini, supra disputatum. Illud perspicuum est, eamdem omnino esse Spiritus sancti in scriptura & ecclesia auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quare in se quidem neutra aut prior aut major, neutra aut posterior, aut minor est. Quid est ergo, quod in hoc loco nonnunquam dubitationem afferre soleat, considerandumque videatur? Credo, si quanto dubitatio accidit, quale sit hominis ejus ingenium, eruditio, institutum, quicum disputationem institueris, spectare decet. Ut enim sunt, qui scripturas ecclesiæ usui anteponunt, sic reperias multos, quibus ecclesiæ mos & sensus majores esse videantur. Quia vero ecclesia prior & antiquior est, dubitari non potest, ipsius auctoritatem quodammodo esse majorem: nam quod sit & notior & crebrior, exploratum est. At in omnibus, ut dixi, ejus, cum quo disseris, habenda est ratio. Sic enim Petrus Judæis ait (3), *Habemus firmiorem propheticum sermonem*: cum Petri tamen sermo nullo nobis gradu inferior sit. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus. Nunc ad propositum.

Illa igitur & talia circumspicienda sunt in omni quæstione, & consuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores argumentorum esse possimus, & addendo deducendoque videre, quæ omnium summa fiat, ex quo, quantum cuique quæstioni debeatur, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt; sic argumenti theologici inveniendi præcepta traduntur, illa quidem ut servemus ipsi, sed rei magnitudo usum exercitationemque desiderat. Quia igitur parum verba prodesse nostra poterunt, nisi ad rem conferantur, usufque præcepta confirmet, necesse fuerit theses exercitationis gratia dicere, id quod fere est a Peripateticis institutum. Archelaum primum scribit Diogenes in utramque partem disputasse: fides sit penes illum. Cicero enim hujusmodi exercitationem tradit ab Aristotele inventam. Cujus con-

(1) *De morib. Eccles. cathol. c. 2.*
(2) *August. de vera relig. c. 24.* (3) *2. Pet. 1. 19.*

consuetudo de omnibus in contrarias partes disserendi, jure ab scholæ theologis probata est: eo quod quid in unaquaque re verum sit, quid contra falsum, aliter nequeat inveniri. Quanquam enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait (1), omnia falsa, si modo proferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & dijudicare & subvertere idonea est: quia tamen hæc ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio, nec potest fides ulla de re fieri, nisi prius adversariorum persuasiones evellantur: maxime naturale est, ut antequam probemus nostra, amoliamur adversa, & opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperietur aliquid tam omnibus ingeniis consentaneum & quadrans, ut neminem habeat repugnantem. *Omnis namque*, ut Hilarii verbis utar, *humani eloquii sermo contradictioni obnoxius fuit semper, non solum quia in alio capite & mente alia propemodum sententia est, sed quia dissentientibus voluntatem motibus, dissentiens quoque fit sensus animorum*. Unde existimat, Philosophorum placita dici, quod unusquisque illud ferme amplectitur, non quod ratio præscribit, sed quod placet animo: non quod dictat illa, sed quod dictat affectus. Necesse est ergo Theologis, varie in contrarias partes disserendo, quasi in simulacro pugnæ exercere se ipsos: id quod D. Thomas in quæstionibus disputatis diligentissime fecit. Cum vero in omnium artium usu optimorum imitatio artificum valeat plurimum, exempla in Theologia disserendi ab his peti æquum est, qui in hac arte excelluerunt: quorum Augustinus & Thomas sunt facile principes: Augustinus citra aleam: Thomas judicio peritorum. Neque enim in ancipiti solum disputatione, in qua de universo genere utrinque differe copiose licet, sed in omni omnino quæstione adeo hinc inde uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tam multis & variis, iisque sæpe neque pervulgatis, neque tritis, egregia in utramque partem argumenta prompta illi parataque fuisse. In multos articulos, fateor, concidit omnia, & articulo fere cuique præscripsit, velut lege quadam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, & quæstionum tractatus una perpetuo specie compositus. In ea denique fuit auctorum secta, quæ adeo nullum florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deforme videatur disputationis corpus, certe ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ita a doctissimo & gravissimo viro curiosi quidem homines & delicatuli longioris operis satietate, fastidio similitudinis, incultæque dictionis horrore abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sane ac facundus, sed parum Theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus, adversum hæreticos, præsertim Lutheranos, non esse magnum usum scholasticæ concertationis, oratorio potius more cum illis disserendum: nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quæ si vera essent, exempla in Theologia disputandi non ab his, quos ante dixi, meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quam sit, non scholæ dico in disputando mos, sed tota omnino scholæ Theologia hæreticis invisa, sed eo magis existimo, scholasticam disserendi formam ad hæreses refellendas efficaciorem, quo magis hæreticis invisa est. Quod si Lutherani academiæ subtilitate minime capiuntur, ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiose composita capi poterunt, quoniam grandiores sunt & callidiores effecti, quam ut orationis artificio apprehendantur. Cum autem nec argutum Theologum pertimescant, nec rhetorem quamvis eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acumine, aut rhetoris flumine, hoc est, non verbis sunt, & disputatione, sed viribus & flagellis feriendi. Verum si eo loco res sit, ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedio) suave orationis genus, quo mollius & familiarius homines istiusmodi ad ecclesiæ benevolentiam alliciant: dummodo mihi relinquant scholæ ossa nervosque, ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porro contra adversarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quivis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tanto majorem habent efficacitatem, quanto tenuius ad vivum resecata sunt. Atque etiam, quum oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, nihil tamen fere teneas, nihil apprehendas. Cum autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri amplectique facilius potest. Itaque præclarum a Divo Thoma accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemo vero a viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei, de qua disseritur, accommodatum. Quæ omnia D. Thomas adeo egregie præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis invidiose commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compenset. Quanquam, ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudioribus, tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendidissimeque potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime, & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verum si alterum sit optandum

(1) *Epist.* 56.

dum, malim quidem indisertam scientiam, quam inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis Theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solum suppeditare potest, qui eloquentiam sapientiæ conjunxerit. Age tamen, qualiacunque nostra sunt, & ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt, quam vetera, erunt tempori fortassis aptiora.

CAPUT XI.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in quæstionem vertitur.

Controversia de Eucharistiæ Sacrificio.

DE Eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Wicleffistis & Lutheranis controversia est. Facioque contra institutum meum, cum de re apertissima disputationem instituo. Nam si quid adeo certum & exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter perpetuoque convenerit, argumentari non soleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem plane in Ecclesia definitam meis ego argumentis probem: sed in id potius incumbam, ut unum e Theologiæ principiis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet, ut veritate illustrata, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contra pugnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima; ut ego vero sentio, frivola, & commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione, & ingenio anicularum: talia certe, propter quæ non modo a communi fidelium sensu cuique esset, sed nec ab amici unius privata opinione discedendum. (*) At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibique Eucharistiam non esse sacrificium argumentando persuadent.

1. Argu. Calvinus porro illo Apstoli testimonio in primis nititur (1): *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte probiberentur permanere. Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.* Quo loco Paulus sacerdotium veteris Testamenti a novi sacerdotio distinguit, quod in illo plures erant sacerdotes, in hoc unicus est sacerdos. Hujus vero rei causam explicat, quod illi mortales erant, quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogarentur: At Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere: quales ii sunt, qui nunc quotidie sacrificant, & plures ipsi atque mortales ad umbras legis deflectunt, in qua plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi & ipsi sunt, habentque necessitatem quotidie, quemadmodum veteres, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Novi ergo isti, cum sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non Evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maxime, quod sacerdos a Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, ut Apostolus idem affirmat (2): at nullam vocationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

2. Argu. Existimat rursum Calvinus idem, Paulum cum Ecclesiæ fide pugnare, cum in eadem epistola inquit (3), *Nec ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit.* Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modo per singulos annos, verum etiam per singulos dies intrant in sancta, offerentes alienum sanguinem, qui semel juxta Apostolum oblatus est. Cum vero diserte Paulus asserat, hostiam, quæ oblatione sacrificatur, immolari, & occidi necesse esse, profecto si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque missis interficitur. Aut ergo Pauli argumentum vanum est, cum ait, *Alioquin oportebat, eum frequenter pati ab origine mundi:* aut si Christus in sacrificium exhibetur, vere patitur. At corpus vivum, & impassibile in altari nos offerimus: oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc vero illud argumentum est, quod Calvinus, atque Oecolampadius mire jactant; & nondum collata manu, tamquam feroces victores insultant.

3. Argu. Illum præterea locum Lutherani pressius urgent (4), *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, numquam potest accedentes perfectos facere, alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati.* Et post multa alia, quæ referre longum est, ita legimus: *Omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens*

(*) *Luth. cum sæpe alias, tum in lib. de abro. miss. priv. & de captiv. Bab. Oecolamp. in libel. qui a quibusdam inscribitur, de Cœn. Dom. c. 9. Bucer. l. 2. de ver. & fals. Cœn. Dom. Admin. Calv. Inst. c. 14. Protestantes in apolog. August.*

(1) *Heb.* 7. 23. (2) *Hebr.* 5. 4. (3) *Hebr.* 9. 25. (4) *Hebr.* 10. 1.

ferens hostias: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quod sæpius iterabantur. Qui ergo in nova lege eadem sacrificia iterant, ii sua repetitione testes sunt, oblationes sua priores infirmas, exiguasque fuisse, atque adeo Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas adjiciunt. Medicamenti enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait (1) ut semel imponatur, & non frequenter. Et Theophylactus, *Pharmaca*, inquit, (2) *fortiora semel etiam imposita curant: quæ autem sæpius iterantur, & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minus fortia. Sed & pharmacum, quod sæpe admovetur idem, significat eandem ægritudinem interturbare leborantem*. Quocirca si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpius apponitur, prima Christi oblatio nec perfecte curavit ægrotos, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpote cum homines novis quotidie, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde, quod paulo post Apostolus asserit: *Ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato*. Post Christi igitur hostiam unicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in ecclesia hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus e vestigio testatur inquiens: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Qui autem nullam dicit, is non baptisma solum, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quod aliqua superest: contra Apostolum ergo dicimus. Neque his occurri potest, inquiunt, prætexendo in nova lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum & idem sæpe repeti: quomodo Chrysostomus & Theophylactus occurrunt. Quoniam Apostolus a novo testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba (3) *Neque ut sæpe offerat semetipsum*, &c. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posterius ex catholicorum sententia ostendetur. Iteratam quoque oblationem in veteri testamento ideo factam esse dicit (4), quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpius offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere; ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum effugium vanum etiam sit: Nempe, Apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est; nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium fit, si sæpius resumitur, prior oblatio non perfecte sanctificavit, nec exhausit delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nulla itaque, ut putant, rima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos epistolam novorum sacrificiorum sacerdotum explodere: præsertim cap. 10. ubi si Paulus de cruenta solum hostia sermonem faceret, facile eluderetur, vel quum ait, *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato*: vel etiam magis quum dicit: *Voluntarie peccantibus nobis, nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est & hostia pro peccato.

4. Arg. Ad hæc, Matthæus (5), Lucas (6) & Paulus (7) aperte narrant, Dominum in ultima cœna non obtulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quam simillima: prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam ante crucem essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in cœna oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet Patri a sacerdotibus exhibitus.

5. Arg. Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur (8): Testamentum vero non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc vero ratiocinationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi simiam purpura, vestit! Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hereditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus; & ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda: ut testator jam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul & recipiatur, & detur, & offeratur, & acceptetur. Quam vero insanus erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cujus manu accipit beneficium?

6. Arg. Afferunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chrysostomi (9): *Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem ipsius operamur*. Et Theophylactus: *Imo potius*, ait (10), *memoriam illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit*. Ex qua correctione Oecolampadius colligit, Chrysostomo & Theophylacto missam nostram non esse proprie sacrificium corporis, & sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxissent, quod vere ac proprie dictum est. Addunt illud Augustini (11). *Holocausti sui imaginem* in

(1) *Ho.* 27. *in ep. ad Hebr.* (2) *In* 10. *c. ep. ad Hebr.* (3) *Hebr.* 9. 25. (4) *Hebr.* 10.
(5) *Matt.* 26. 26. (6) *Luc.* 22. 19. (7) 1. *Cor.* 11. 24. (8) *Luc.* 22. 20. 1. *Cor.* 11. 25.
(9) *Hom.* 15. *in ep. ad Hebr.* (10) *In* 10. *c. ep. ad Heb.* (11) *Lib.* 83. *qq.*

in ecclesia celebrandam dedit. Et alio rursum loco, *Christianos*, inquit (1), *peracti sacrificii memoriam celebrare*. Et in epistola quadam ad Bonifacium docet (2), in Eucharistiæ immolatione nomen rerum ipsi figuræ exemplarique tribui solere. Basilius demum apud Euthymium (3), hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii: Non ergo sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

7. ARGU. Nec testimoniis solum premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod catholici astruimus, redemptio nostra a nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Ita non solum Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitiæ est manifestæ.

8. ARG. Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera & actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium & missa operatio nostra est: nefarium est igitur affirmare, quod ratione sui & Deum propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani hujus controversiæ statum constituendum censent. Afferunt enim, se habere hanc rationem adeo firmam, certam, expeditam, ut adversus omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba (4): *Non sacrificia sanctificant hominem; sed conscientia ejus qui offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & præstat acceptare Deum quasi ab amico. Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate ecclesia offert, juste munus ejus purum sacrificium apud Deum deputatum est: Quemadmodum & Paulus Philippensibus ait: Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. Dixerat autem, sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachiæ primo capite Theologi conamur inferre*. Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9. ARG. Præterea remissio peccatorum, hominis sanctificatio & justificatio est: hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos scribit Apostolus (5): nulla ergo sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicantur hominibus, juxta illud: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem*. Item, *Si vi sua oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc sacrificium confert*. Ablutio enim culpatum sine gratia aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes, remitti per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificium offertur, omnia profecto remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustra ac sine causa catholici petimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat: & rursum, *ut sit ablutio scelerum, & omnium remissio peccatorum*.

10. ARG. Præterea, cum catholici fateamur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum pœnæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro iisdem plures missas celebrare. Qui vero dicunt, infinitæ hostiæ fructum a sacerdote offerente limitari, hi refelluntur a Lutheranis multiplici variaque ratione. Primum, quod sacramentorum fructus non definitur a ministris: ergo ne sacrificii quidem. Deinde, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergo hujus sacrificii virtus a sacerdote offerente terminum ullum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, sive a paupere detur, sive a divite. Centum scilicet aurei centum valent, a quocunque tandem offerantur. Imo quo res oblata major est, & hic, qui offert, est pauperior, eo oblatio majori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus fusus est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæquabilis licet meriti, æque tamen consequebantur omnium veniam peccatorum. Si igitur vere offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circumscribet, quin satis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris a Christo summo sacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur: ab illo igitur infinitum valorem haber, quem videlicet eadem ex causa infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cum Christus sempiternum habeat sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense Concilium sub Innocentio Tertio (6), *Una*, inquit, *est fidelium universalis ecclesia, in qua idem ipse est & sacerdos & sacrificium*. Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursum Tridentino definitum est, nostras omnes satisfactiones Christum offerre Patri: multo ergo magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius (7) modo insigniter præter Latinos cæteros, sed Græci in canone suo manifeste te-

X stan-

(1) *L. con. Fau. c.* 18. (2) *Epist.* 23. (3) *In Matth. cap.* 64.
(4) *Lib.* 4. *c.* 14. (5) *Rom.* 3. 22.
(6) *Cap. Firmiter, de summa. Trin. & fid. cath.*
(7) *lib.* 1. *Offic. c.* 48.

Digitized by Google

stantur. Sane quemadmodum sacerdos non nomine suo consecrat, & conficit Eucharistiæ sacramentum, ita non in nomine suo, sed Christi offert Eucharistiæ sacrificium. Quod si Christi sanguis hostia nunc est ad culparum redemptionem, hujus vero sanguinis pretium nullo fine concluditur, præsertim si a Christo ipso offeratur; manet omnino, unica oblatione omnes culparum pœnas resolvi.

II. ARG. Contendit postremo Calvinus, Eucharistiæ Sacramentum cum Sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum: Sacrificium vero est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergo interest inter dare & accipere, tantum a Sacramento Sacrificium distat. Hac enim argumentatione fit, ut reliqua Sacramenta Sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, & gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe Deum quasi adhuc iratum, tanquam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelera, quæ sacrificium expiare dicitur. Præterea alia argumenta ridicula: indigna enim sunt, quibus nos serio respondeamus. Sed illa superiora, ut ante jam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta, vana esse deprehendentur. Id tantisper dum explico, & fidem meam de ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso lector attende.

Si qua disputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maxime esse crediderim, quæ nobis hodie instituitur. Cum non modo Wiclefistas & Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi & natura ignorata, in summo errore & maximarum rerum ignoratione versati (1). Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque sua definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, ejus virtutis quæ cultum Deo & cæremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait (2). Sacra vero Dei facere, haud dubie ad Dei cultum & reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodum Augustinus con. adver. leg. & proph. l. 1. c. 18. Et de civi. Dei, lib. 10. c. 4. Actor. quoque. 14. cap. Lucas scribit.

Illud deinde sumo, sacrificium speciem esse operis sacri & religiosi: atque adeo opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes cæremonias & religionis actus extendunt, qua ratione id faciant, ipsi viderint: certe cum perpetuo & ecclesiæ & scripturæ usu pugnant. Septem enim Sacramenta agnoscit ecclesia, septem sacrificia non agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicumqueve religionis ritus est sacrificium. Unde & Concilium Florentinum non obscure a sacris cæteris sacrificia distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde, quod in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur: hostiam vero in omni religiosa cæremonia velle fingere, ridiculum est. Adde etiam, quod sacrificium Latinus interpres semper appellat, quam Græci θυσίαν. Græcis autem θυσία non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis cæremonia, in qua res Deo sacra vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quanquam Theophylactus auctor est, θυσίας proprie magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quam ea, quæ per sanguinem. Sed & Porphyrius (3), *ab exhalatione*, inquit, *ignis, quam Græci θυμίασιν dicunt, Thysia quoque, quam sacrificium Latine appellamus, apud Græcos antiquitus dicta est. Nunc vero non recte capimus, thysiam illum cultum appellantes, qui sanguine celebratur.* Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel sanguinem immolantur. Atque hæc Latini interpretes sacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quandam esse cultus sacri.

Quod si ex usu recte loquentium divinæque scripturæ consuetudine propria hujus nominis significatio accipienda sit, inveniemus sane, sacrificium tum solum esse, quum res aliqua sacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non est, ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim aut baptismi, aut confirmationis, aut ordinis, aut matrimonii, aut unctionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis sine dubio rem sacram & divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissime diceretur. Quoniam ne ipsa quidem Eucharistia, quandiu servatur in pyxide, sacrificii nomen habet. Tunc vero primum hostia nuncupatur, cum offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quod Paulus sæpe docet, ut ad Hebr. 5. *Omnis*, ait, *pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis.* Et capite septimo, *Pro suis delictis hostias offerre*. Et capite nono, *Munera, & hostiæ offeruntur*, &c. Et capite decimo, *Eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter*, &c. Nec hic laborare opus est, ubi nihil ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, si vis & natura hujus vocabuli perpendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vendicare, quemadmodum Divus Thomas (4) argutissime, ut omnia, dixit. Et Theophylactus, *Doni*, inquit (5), *& victimæ exacta ratione* qui-

(1) *Vide Tho. Vvald. l. de Sacra. alt. c. 31. & 32.* (2) *1. quæ. 1. c. multi.* (3) *In l. de abstinen. ab usu car. Euseb. de præpar. Evang. lib. 1. cap. 6.* (4) *2. 2. q. 85. a. 3. ad 3.* (5) *In c. 8. epist. ad Hebr.*

quidem est discrimen; *Θυσίαι enim*, *hoc est*, *sacrificia sunt per sanguinem*, *& carnem oblationes, vel certe omnia*, *quæ per ignem sacrificantur*: *Dona autem sunt*, *& fructus*, *& quæcunque alia exanguia*, *& igni carentia*. Quod utique discrimen Paulus in Epistola ad Hebræos diligenter observat: *Omnis*, ait (1), *pontifex constituitur*, *ut offerat dona*, *& sacrificia*. Et iterum (2). *Omnis pontifex ad offerendum munera*, *& hostias constituitur*. Atque Chrysostomus (3) explicans illud, *Sacrificium*, *& oblationem noluisti*, oblationis, & sacrificii hanc differentiam esse accurate notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omnino rem illud vel maxime argumentum probat, quod cum animalis vivi juxta legis præscriptum fiebat oblatio, nusquam hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, tum a Judæis filios immolari in sacrificium, cum post purificationis cæremonias Domino sistebantur. Quod quoniam absurdum est, consentiamus, non omnes res Deo oblatas, hostias esse, aut sacrificia. Porro autem si circa rem, quæ offerebatur, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat, si conterebat frumentum, si oleo similam consperfam frigebat in sartagine: tum demum vere sacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnium sacrificia esse, Levitici secundo & sexto, Num. quinto, & secundo Paralipomenon vigesimo octavo capite legimus. Scite ergo, ac præclare D. Thomas admonuit, in eo sitam esse rationem sacrificii, si circa rem Deo oblatam quicquam fieret, quo res ipsa sacra quodammodo conficeretur. Nam si integram, & illæsam sacerdos offerret, donum dici, & munus, non item sacrificium. Id, quod in Græca voce Θυσία explicatius animadvertitur, ut paulo ante dicebamus.

Quibus rebus expositis, facile intelligitur, Lutheranos in Apologia Augustana perperam sacrificium definisse, quod sit cæremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus. Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc vero finitionem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætereamus, satis refellit Apostolus, tum dona a sacrificiis distinguens, tum magis argumentans, quod si Christus sæpe se in sacrificium offerret, sæpe etiam pateretur.

Sed ut occultæ, atque involutæ rei notitia aperiatur his, quæ dicta sunt, illud primum objicitur, quod Propheta (4) sacrificium laudis sæpe commemorat, quod Paulus (5) interpretatur *fructum labiorum confitentium nomini Dei*. Sacrificii igitur definitio non est tam anguste conclusa.

Illud deinde videtur esse contrarium, quod Apostolus ad Romanos scribit (6): *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam*. Non ergo in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostrum vivum ad sacrificium præbeamus.

Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore est (7), *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Illa demum (8), *Repletus sum his*, *quæ misistis in odorem suavitatis*, *hostiam acceptam*. Et rursum (9), *Beneficentiæ*, *& communionis nolite oblivisci*, *talibus enim hostiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen terminis esse latioribus circumscribendum; a nobis enim strictissime coarctatum. Ego vero tantum absum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii finitionem, quæ est a nobis ante posita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illustriorem existimem. Duobus quippe modis verba in sacris litteris usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licet facillimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos tamen & ex alienis, & ex nostris hujus rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in scriptura sacra accipi, & proprie, & translate. Nos porro, quum res definimus, necessaria Philosophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram, aut alium tropum translata significet, sed quid proprie contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria plane nobis definita est: at in omnibus testimoniis, quæ contra posuimus, nominis translatio quædam & abusus est. Id quod in singulis facile intelligimus, si ea ad veram & propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus labiorum laudantium Deum hostia dicitur, cum lingua labiaque mortificata Dei laudibus consecrantur. Quemadmodum enim vitulus mactatus in hostiam, nullas alias edebat voces, quam in Dei laudem & gloriam; sic lingua conviciis, detractioni, ac turpiloquio mortua, & soli Deo laudando sacra, quasi sacrificium quoddam offertur, juxta illud, quod scriptum est (10): *Reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Quanquam in psalmis dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpatas. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo veræ hostiæ mactabantur. Sed Paulus, ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad labiorum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit.

In secundo vero testimonio expeditior & planior est metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiam Deo, quum mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem justitiæ Domino offerimus. Quemadmodum Hieronymus (11): *Illa*, inquit, *virginitas hostia Christi est*, *cujus nec mentem cogitatio*, *neque carnem libido maculavit*. Atque fortassis quum Apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantibus inter se vocibus de more lusit. Similia sunt illa, *Quæ in deliciis est vidua*, *vivens mortua est* (12); mare dulce, terra cælestis,

X 2

(1) *Hebr.* 5. 1. (2) *Hebr.* 8. 3. (3) *Hom.* 18. *in ep. ad Heb.* (4) *Ps.* 49. 106. 115.
(5) *Heb.* 13. 15. (6) *Rom.* 12. 1. (7) *Psal.* 50. 19. (8) *Phil.* 4. 18. (9) *Hebr.* 13. 16.
(10) *Osee* 14. (11) *Lib. advers. Jovin.* 1. (12) 1. *Tim.* 5. 6.

Digitized by Google

lestis, spiritualis caro, spiritus earneus. Non itaque ex eo, quod Apostolus vivam hostiam dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactandum, quum in hostiam præbetur. Quin potius, si Pauli ingenium tenemus, contrario modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque instar frumenti contritum, & divini amoris igne quasi succensum, similitudine quadam sacrificium vocatur. Adde, quod familiare auctoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuere: ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 34. Nomen etiam Petræ eidem, 1. ad Corinth. 10. Tale illud est: *Ego sum vitis vera*. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quædam spirituales potiores præsignabantur, has omnino res sacrificia, holocausta, hostias sacræ literæ appellant. Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore; ideoque carnis mortificatio hostia dicitur, non proprie quidem, sed figurata dictione (1). Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modo longo sermone explicanda. Tres ergo priores scrupulos plane excussimus: quartum vero illum facilius eximemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis Apostolum non proprie loqui, sed figurate. Id quod liquido demonstrari potest. Primum, quia sacrificium ad religionem proxime pertinet: at eleemosyna & beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem (2). Dein ex illo Oseæ testimonio (3), *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Quo loco sacrificium non obscure a misericordiæ operibus separatur. Certe si sacrificii vox dona pauperibus collata proprie contineret, nullo modo Propheta diceret (4): *Sacrificium & oblationem noluisti*. Quid igitur sibi Apostolus vult, quum ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempe, illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebat populus maxime placere Deo, spirareque illi odorem jucundissimum. Genes. 8. Exod. 29. Levit. 1. & 3. Numer. 28. Usque eo autem persuasio hæc in animis vel fidelium insederat, ut præ sacrificiis opera interdum pietatis charitatisque contemnerent. Hujus rei Apostoli minime ignari, & plebem rudem ad veram & germanam pietatem revocare cupientes, misericordiæ ac charitatis officia hostias appellabant, non falso id quidem, sed verbis paululum quidem quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus (5) hostiam acceptam dixit in odorem suavitatis. Sic Jacobus (6): *Religionem mundam & immaculatam esse, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum*. Quam rem plane & sine verborum immutatione legis ille peritus significavit, inquiens (7), *Diligere proximum, tanquam se ipsum, majus est omnibus holocautomatibus & sacrificiis*. Quid ergo proprie sacrificium sit, qua etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum hujus vocis vi, ac potestate ignorata, multorum disputationes vagari & errare cernamus. Erant autem hæc copiosius explicanda, ne immodicæ brevitatis studio raperentur verborum pondera differentis celeritate. Sed de his hactenus. Sequitur, ut sacrificium in species suas quam brevissime partiamur.

Lutherani in apolog. August. duas proximas sacrificii species esse ajunt, nec esse plures. Unum enim esse sacrificium propitiatorium, nempe ad placandum Deum, & impetrandam veniam peccatorum, alterum εὐχαριστικὸν, id est, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnopere oportere asserunt in hac controversia nos in conspectu positas habere, & singulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo: sed illud quoque animadverto, hac divisione multas sacrificiorum species vitiose fuisse prætermissas. Non enim solum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed & vice supplicationis, ut a Deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod si Latine liceret, possemus impetratorium vocare. Quale fuit sacrificium Jacob Genesis 28. qualeque etiam mulier illa prætulit, quæ in Proverbiis dixit, (8): *Victimas pro salute devovi*. Sane in Levitico (9), post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuuntur, ut aliæ sint gratiarum actionis Deo exorato, aliæ voto vel sponte susceptæ Deo exorando. Ac præter hæc sacrificii genera aliud fortasse fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo suso sanguine sanciretur. Cujusmodi Exod. 24. & 4. Reg. 23. mentio fit. Ut omittam sacrificium pro consecratione pontificis, quod legislator a reliquis sacrificiis distinxit (10). Nam holocaustum, quod humanæ servitutis tributum proprium erat, & ad testationem divinæ majestatis ac dominationis Deo sacrum, dubium non est, ad duas illas sacrificii species minime pertinere. Plura itaque, quam duo hostiarium genera fuere in veteri Testamento: at in novo utrum unum saltem sit, quæritur. Cui quæstioni statim ego respondeo, si duo illa prius explicuero, quæ in hac controversia explicatu quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maxime. Illud primum est, nomen sacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5. *Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis*. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco, *præbere hostias ad sacrificium*. Quo modo Divus Tho-

(1) *Ad eundem modum Aug. 10. de civ. l. c. 6. loquitur cum affirmat, verum sacrificium esse omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo. Nam ca. 5. dixerat, sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, idest sacrum signum.*

(2) *D. Thom. 2. 2. q. 85. a. 2.* (3) *Cap. 6. v. 6.* (4) *Psalm. 39. 7.* (5) *Philip. 4. 18.*

(6) *Jacob. 1. 27.* (7) *Marc. 12. 33.* (8) *Prov. 7. 14.* (9) *Levit. 7. 11.* (10) *Levit. 7. 35.*

Digitized by Google

Thomas hanc vocem usurpavit (1), nec usurpavit absurde, cum artificium, lanificium, & similia ad eundem modum a doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicos sicut Eucharistiæ sacramentum, ita Eucharistiæ sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantum, hoc est, species illæ vini & panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Et item res & Sacramentum, nempe Corpus Christi & Sanguis, quæ res interius sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & Missa nostra est Sacrificium externum specierum panis & vini: quod Augustinus in Psal. 37. Sacrificium panis & vini nuncupavit. Est & rursus sacrificium interius corporis & sanguinis Christi, quod Deo Patri sub speciebus illis potissimum offerimus. Interius dico, non quod ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quod intra species inclusum, occultum in se & invisum sit.

1. Conc. His positis sit prima conclusio. In lege nova vere nunc est & proprie sacrificium. Quæ omnino res primum ex Malachia aperte conficitur. *Non est*, ait (2), *mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio spirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primum, quia nostra opera omnia sunt tanquam pannus menstruatæ, Esa. 64. Non igitur possunt dici absolute oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras justitias peccata esse contendit. Deinde quia offerre opus nostrum tanquam mundam oblationem & sacrificium, illi dicunt esse Pharisaicum. At Propheta non loquitur de Pharisaico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis Evangelicæ, sed communia in omni lege fuere. Propheta autem diserte loquitur de sacrificio quodam legis novæ proprio ac singulari. Postremo, quia idem Propheta c. 3. loquens rursum de ipso eodem novæ legis sacrificio, *Sedebit*, ait, *conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi*. Non dicit filios Israel, sed Levi: *Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia*. Peculiare ergo sacerdotium erat instituendum, & peculiares sanctificandi ministri ad peculiare sacrificium legis Evangelicæ. Nam quod Protestantes illud primi capitis referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc vero tertii capitis ad prædicationem Evangelii, de qua Paulus ad Roman. 15. *Sanctificans Evangelium*, &c. sua hac varietate testantur, se a veritatis unitate discedere. Cumque hæc sint per figuratam dictionem sacrificia: qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii & omnem scripturarum vim labefactant, & sibi etiam repugnant. Fatentur enim & ipsi, non esse in sacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec vero cum his Augustinus facit, qui libro contra literas Petiliani secundo (3), hunc Malachiæ locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est (4), *Immola Deo sacrificium laudis*. Sic enim & septuaginta verterunt, *Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus*: id quod Apostolus explicat inquiens (5), *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus*. Sed ne Hieronymus quidem ab his dissidet, quum Malachiæ testimonium his verbis exponit (6). *Ergo proprie nunc ad sacerdotes Judæorum sermo fit, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, ut sciant carnalibus victimis spirituales victimas successuras; & nequaquam taurorum hircorumque sanguinem, sed thymiama, hoc est, sanctorum orationes Domino offerendas: & non in una orbis provincia Judæa, sed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundam, ut a populo Israel, sed mundam, ut in cæremoniis Christianorum.* Non sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant a mendacio contra verum. Regula siquidem scripturarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco testatur: Ubi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenua e quæ scripta sunt. Cum ergo in universo orbe, atque adeo apud omnes gentes una & eadem offeratur hostia munda, sacramentalis, & externa quidem specierum panis & vini, ab omni carnis & cruoris fœditate aliena, interior vero incruenta etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa sit; quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio proprie impletam cernimus, allegoricis & spiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque, si Augustinus atque Hieronymus in ecclesia gentium laudis sacrificium, sanctorum orationes, & cæteras demum spirituales hostias agnoscunt, quæ allegorice & figurate hostiæ sunt, idcirco verum & proprium Eucharistiæ Sacrificium excludunt. Quinimo is ipse Augustinus ad Paulinum scribens, in missa & sacrificio, quod celebrat ac frequentat ecclesia, omne precum, orationum, laudumque genus, de quo Paulus 1. ad Timot. 2. loquitur, contineri existimavit. Sane quidem Eucharistiæ oblatio magna cum excellentia præstantiaque oblationum reliquarum, sacrificium est gratiarum actionis & laudis, in quo nomen Dei gloriosissime & magnificentissime summo splendore illustratur: Eucharistia item verum illud thymiama suavissimi odoris est, quo omnes sanctorum preces & orationes referuntur, unde jucundum & ipsæ odorem mutuantur. Quæ causa Irenæo fuit (7), ut ex Malachiæ prophetia utramque hostiam in Christi eccle-

X 3

(1) 2. 2. *q.* 85. *a.* 3. *in corp. & ad* 3. (2) *Malach.* 1. 10. (3) *Cap.* 86.
(4) *Psalm.* 49. 14. (5) *Heb.* 13. 15. (6) *Idem fere in Zach.* 8. *c.*
(7) *Lib.* 4. *cont. hære. c.* 32. *&* 34.

Digitized by Google

ecclesiam futuram intelligeret, & eam quæ proprie hostia est gratiarum actionis & laudis, quam ob id ipsum eucharistiam appellamus: & quæ figurate per allegoriam hostia nuncupatur. Verum ne propheticis obscurisque testimoniis Lutherani se impugnari causentur, alterum ex evangelio clarissimum proferamus.

Extat ergo apud Lucam (1) scriptum apertissimum testimonium ad hujus rei approbationem. *Accepto*, inquit, *pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem*, hoc est, accepit, *& gratias egit dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Ubi illud primum animadverto, jure Cornelium episcopum Bitontinum in concilio apud Trident. a Patribus & Theologis universis explosum, qui dixerit, Christum in cœna non suum corpus & sanguinem obtulisse. Ritu quippe Judaico gratias Deo agere, calicem in manibus accipiendo & levando, vere est hostiam gratiarum actionis offerre. Quum itaque dixit Dominus, *Hoc facite*, plane jussit Apostolis, ut quod ipsum facere cernebant, id quoque illi facerent, Eucharistiæ, hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium enucleavit in hæc verba (2) *Scriptura dicit, ut quotiescunque calicem in commemorationem Domini & passionis ejus offerimus, id quod constat Dominum fecisse, faciamus.* Et paulo post: *A Domino admoniti & instructi sumus, ut calicem Domini cum vino mixtum secundum quod Dominus obtulit, offeramus.* Atque Irenæus, *Calicem*, inquit (3) *similiter suum sanguinem confessus est, & novi testamenti novam docuit oblationem. Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in novo testamento.* Et cap. postea 34. *Offerimus*, ait, *ei Eucharistiam non quasi indigenti, sed gratias agentes donationi ejus*, &c. Ubi omissis auctoritatibus non dubitem ipsa re, & ratione exquirere veritatem. Quemadmodum enim in rebus aliis contingit, ut eas sancte ac religiose offeramus Deo, ab illo primum acceptas: ita, ac multo etiam magis, cum in Eucharistia corpus Christi ac sanguinem cœlestis benedictionis largitate acceperimus, impii profecto erimus & ingrati, nisi summam gratiam referamus, eadem dona, quæ a Deo accepimus, ipsi reddendo, juxta illud, quod scriptum est (4). *Tua sunt, Domine, omnia, & quæ de manu tua suscepimus, reddimus tibi.* Et iterum (5): *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.* In quem locum paraphrasis Chaldaica sic habet: *Calicem redemptionis accipiam mundo venturo.* Nam & hunc Psalmum ad mysteria & fidem Evangelii pertinere, auctor est Paulus (6). Salutare autem Christus est, ut Simeon in Evangelio (7) cecinit. Sed bene, Accipiam, quia nisi accepero, retribuere non valeo. Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare possimus, sed quod ab illo accepimus, id tamquam jam nostrum iterum illi reddere, cujus dono acceperamus; peculiariter tamen hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia cœlestia erant: de cœlo ergo accipienda erant, & nomen Domini invocandum, ut tali nomine consecrata, nobis fierent corpus & sanguis Domini nostri Jesu Christi.

Quod si nos pie, grate, atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modo, sed observantiam teneamus, cur sanguinem Christi a Deo nobis proprie (8) tributum non illi refundamus, qui nobis cum filio sanguinem dedit? Hesiodus eadem mensura jubet reddere, qua acceperis; aut etiam cumulatiore, si possis. Nos, qui Christi sanguinem & corpus accepimus, si mensura cumulatiore non possumus, non reddemus eadem? Quid Christus, an non per amicitiæ vim, quasi unus nobiscum effectus, dona nobis a Patre collata pro suis existimabat? Sane quidem. Nisi ergo stultus fuit & ingratus, accipiens panem & calicem non solum nostro nomine gratias egit, sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulatissime retulit; certe parem Patri persolvit, & commemorandam, dum fidelium genus erit, persolvendamque putavit. *Hoc*, ait, *facite in meam commemorationem.* Te appello, Luthere, atque adeo vos appello omnes Lutherani: Nonne intelligitis, quam apertum vobis sit cum Christi Evangelio certamen? Vos porro Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cœnam agitis; sacrificium vero crucis non agitis. Quod vester quidam confitetur evictus: *In nostra*, ait, (9) *Eucharistia mors Christi tantum verbis, non etiam symbolis prædicatur.* Non igitur Christiana est eucharistia vestra. Christus enim non jussit, ut dicamus hæc in memoriam ejus, sed ut faciamus. *Hoc facite*, ait, *in meam commemorationem*. Non est itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solum, sed etiam facienda. Symbolis ergo, & non verbis tantummodo sacrificii Christi memoria in altari repræsentanda erit. Alioqui si manducatio est, non oblatio, exemplar, & imago cœnæ erit, exemplar, & imago sacrificii non erit. Quanto melius tota per orbem Ecclesia intellexit, quæ, quum sacerdos confectis in nomine Christi mysteriis, ait, *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*, ipsius voce sacerdotis illa respondet, *Unde & memores, Domine, nos tui servi, sed & plebs tua sancta*, &c. *offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis, ac datis hostiam puram*, &c. Nullo ergo modo negari potest, quin ecclesia offerens corpus Christi

sti

(1) *Luc.* 22. 19. (2) *De conse. d.* 2. c. *Scriptura* (3) *Li.* 4. *c.* 32. (4) 1. *Paral.* 29. 14. (5) *Psal.* 115. 12.
(6) 2. *ad Cor.* 4. 13. (7) *Luc.* 2. 30. (8) *Proprie dico, quia singulis attributus est: quo sensu & sol, cum omnium communis sit, cujusque etiam est proprius.* (9) *Bucer. l.* 1. *de vera, & falsa Dom. cœnæ admin. c.* 9.

sti & sanguinem in Eucharistia, & Christi exemplo id faciat, & evidenti ratione ducta, & præcepto denique ipsius Domini impulsa.

Sed his tamen objicitur, quod cum Apostolus illud Domini præceptum retulisset, *Hoc facite*, &c. e vestigio subjecit: *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis*, &c. Ipsa ergo manducatio, & potatio symbolum est Dominicæ passionis. Non itaque necessarium est offerre sacrificium, ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus. Huic argumento primum ita respondeo. Non si quispiam dicat, quotiescunque concœnaverimus, confabulabimur; mox intelligimus concœnationem, & confabulationem eandem esse. Sic si Apostolus dixit; *Quotiescunque manducabitis*, &c. non necesse est interpretari, cœnationem Dominicæ mortis annunciationem esse. Voluit ergo Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis & altare hoc est, ut non modo cœnaremus, verum etiam sacrificaremus. Quare idem instituit, ut esset simul & sacramentum, & sacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergo sententia hæc est: Ne putetis vos satisfacturos legi, si manducetis, & bibatis; qua in re cœnæ Christi commemorationem facietis: oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quam manducando fit. Deinde non inficior equidem, quin manducando corpus, sanguinemque potando, in divisione sanguinis ex corpore, id quod in cruce gestum est, aperte designetur. *Cum frangitur hostia*, Augustinus ait, *cum sanguis Christi in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici Corporis in cruce immolatio designatur?* Sed re vera, ut diximus, in separatione sanguinis a corpore mors significari potest, non autem proprie significatur hostia, nisi corpus, quod moritur, offeratur. Quanquam consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ita populus cum sacerdote hostiam olim consumens, vere explebat sacrificium, atque adeo hostiæ crucis perfectum signum dabat.

Illud præterea animadvertendum censeo, quamvis Christus in cena nullum omnino sacrificium obtulisset, eo tamen quod dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, &c. mox vero subjungit, *Hoc facite in meam commemorationem*, satis ostendisse, nos mystice corpus tradituros, sanguinem que effusuros: quod reipsa aperte, & sine mysterio ipse erat postea facturus. Hoc scilicet quod ego faciam, vos facite; sed ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in Græcis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo præsentis temporis. Non enim ait, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur*, sed, *quod pro vobis datur*. Nec si verbum verbo reddas, dixit: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur*, sed, *qui pro vobis effunditur* (1). Et apud Paulum (2) τοῦτ μυ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Id est, *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur*: quemadmodum & Ambrosius in hunc Pauli locum, & Beda enarrans evangelium Lucæ legunt. Nec dubitandum catholicis est, (quam rem posterius explanabimus) in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quam si nunc funderetur in cruce; corpus Christi item frangi ad efficientiam, perinde ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquam quod in sacrificio externo mystice, & tanquam in exemplari, atque imagine, & sanguis Christi funditur, & frangitur corpus. Unde Augustinus: *Quum frangitur hostia*, inquit, (3), *quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio designatur?* Ac ne sacramentum quidem solum, sed enim etiam corpus Christi sacerdotum manibus frangi, Romanum concil um sub Nicolao definivit (4). Vides ne, quemadmodum nobis omnia consentiunt, qui & Christum in cœna corpus suum, & sanguinem mystice tradidisse, & ad eandem nos formam instituisse, non rebus solum, & rationibus, sed verbis quoque ipsis efficimus? Nihil enim prohibet, quum Lutheranos redarguimus, exemplaribus Græcis præsertim consentientibus adhærescere.

Sed quia sacramentarii causantur se his fere argumentis non premi, ut quæ majori ex parte sumant, corpus Christi verum, & sanguinem in Eucharistia esse, id quod isti pernegant; age, rationibus conquisitis hos quoque urgeamus. Tametsi quædam ex his, quæ ante posuimus, Sacramentarios etiam pressius astringunt, quam ut fugere aliquando possint. Atque ut omittam, quod rem perspicuam, atque e sacris literis manifeste exploratam, & comprehensam inficiantur: nolo enim hodie hac de re cum Sacramentariis certare: de sacrificio dico, etiamsi in speciebus panis & vini nec corpus Christi, nec sanguis essent, ut vere sunt, adhuc tamen sacrificium in altari Christianorum existere, multis, & gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primum & ex definitione sacrificii, & ex perpetua consuetudine Ecclesiæ gravissimum, & firmissimum argumentum, quod sacerdotes nostri panem, & vinum offerunt Deo, faciuntque sacri aliquid circa res oblatas, panem scilicet frangentes, hujusque portionem tingentes vino: adde, si placet, rem utramque etiam consumentes: vere ergo, & proprie sacrificant. Si enim oblatio similæ, ac farinæ conspersæ oleo in figuram mortis Christi futuræ sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere, ac vino tingere in figuram mortis præteritæ, sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quod panis & vini munera a Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege naturæ Patres; arguant Moysem cum scripta lege sua; arguant oblationes, quas in Ecclesia primi-

(1) *Luc.* 22. 20. (2) 1. *Cor.* 11. 24. (3) *De conse. d.* 2. *c. Quum frangitur.*
(4) *De consec. d.* 2. *c. Ego Berengarius.*

Google

mitiva pie offerri solere, libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit: quam Deo tamen referre aliter non valemus, nisi dona, quæ accepimus, ipsi reddendo. Sed panem frangi, ac tingi reprehendent. At hisce cæremoniis crucis immolationem designamus. Mirum est autem, si hoc nobis vitio vertant, quod Christi passionem non verbis modo, sed rebus etiam commemoremus: præsertim cum Dominus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Sane si illud peccatum est; qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam symbolis mortem Christi figurant. Si ergo hujus verbi definitio recte nobis declarata, & circumscripta est, sine dubio sacerdos in altari vere sacrificat, quamvis nihil aliud spectes, quam species ipsas vini & panis externas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas expendas, hoc est, offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi; cum his rebus mystice peragendis nihil insit vitii, quemadmodum ostensum est; fit, ut non solum vere ac proprie, sed pie etiam, atque religiose sacerdotes nostri sacrificent. Eam quippe rem Augustinus considerans, speciem panis hostiam appellat (1): quod utique nomen usque adeo in omnium fidelium & auribus, & linguis inhæsit, ut vanus & stultus sit, qui illud inde evellere tentarit. Sacramentarii igitur quamvis negarent, esse in Ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium; at sacrificium panis, & vini nullo modo erant negaturi (2), ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterea, Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi, sacrificium ergo offerebat Deo: omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat: at non legitur aliud, quam panem, & vinum obtulisse. Cum igitur nos ad eundem modum, & ordinem panis, & vini species offeramus, proprie, vereque sacrificium exhibemus. Quæ causa Ecclesiæ fuit, ut illud Divi Thomæ in die festo, atque solemni Eucharistiæ celebraret, *Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, panem, & vinum obtulit*. Verum argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primum negant, Melchisedech Deo panem & vinum obtulisse: scilicet, Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. 14. cap. legitur. Id, quod Epiphanius libro secundo contra hæreses, hæresi 55. agnovit. Deinde negant, sacrificium Christi in eo fuisse secundum ordinem Melchisedech, quod panem & vinum obtulerit: sed in eo fuisse affirmant, quod Christus non secundum legem mandati carnalis, oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodum Melchisedech, oleo spiritus unctus sit a Deo præ participibus suis. Sic enim Apostolus ad Hebræos interpretatur (3). Sed scrupulus prior sic eximitur. Non inficior equidem, Melchisedech panem, & vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contulisse, sed cum Scriptura statim adjecerit: *Erat enim sacerdos Dei altissimi*, nisi causa inepta est, intelligere oportet, easdem res obtulisse solitum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed hoic in cibum, illi in sacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius lib. 5. de sacrament. cap. 1. Hieronymus in vigesimumsextum Matthæi caput, Augustinus in Psalmum 33. concione prima, Cassiodorus in Psalm. 109. Damascenus libro quarto, capite decimoquarto, Chrysostomus homil deprodit. Judæ, auctores sunt. (4). Scrupulum vero posteriorem hoc modo eximemus. Non, si in una re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis alia similitudo excluditur. Quin si figura perfecta est, apte quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii & constitutione, & oblatione Melchisedechi Christus appareat simillimus. Lex insuper, & religio nulla est sine sacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ita sunt, semperque fuere conjuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. *Translato*, inquit (5), *sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat*. Si ergo Christiani legem, ac religionem habemus, habemus profecto & sacerdotium: At sacerdos omnis in hoc paratur, ut sacrificium offerat. Christiani ergo etiamnum sacrificium tenemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At nos omnes esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cum hæc non proprie sint hostiæ, sed translatæ, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum, & improprium erit: translato vero sacerdotio, religionis item translatio fiet. Ita nimirum, qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi & veram Christi religionem conantur eripere, & falsam ejus inducere, qui juge ab Ecclesia auferet sacrificium. Nam & Danielis testimonio (6) constringi fortius poterunt, quam ut elabantur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud juge sacrificium, quod Antichristus ab Ecclesia ablaturus est per dies 1290. Et cum in Ecclesia non sit aliud sacrificium juge præter id, quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos esse ministros Antichristi.

Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda est? An dubitari potest, ubi nullum peculiare sacrificium, privatim res sacra nulla, sacerdos proprie nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato (7) sacerdotes magna claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra a magistratibus summis instituti, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa.

(1) *De consf. d. 2. c. Cum frangitur hostia.* (2) *Sacrificium panis, & vini Aug. vocat in Psal.* 37.
(3) *Ad Heb.* 7. (4) *De conse. d. 2. c. In calicem, & c. Accipite.* (5) *Ad Heb.* 7. 12.
(6) *Dan.* 12. 11. (7) *Lib.* 16. *qui est de Regno.*

Digitized by Google

luta. Tradit rursum (1), oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde auctor est (2), in heroicis temporibus reges divinæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem (3), in optima Republica sacerdotes honoratissimos constituendos. *Neque enim*, ait, *agricola*, *neque artifex*, *neque vilium exercitiorum quisque sacerdos est deputandus: honos namque diis est a civibus impendendus*. Cicero (4), & Valerius scribunt, tantum studium antiquis observandæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Hetruriæ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur: ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem, & quæstum. Tantus honos apud veteres natura duce religioni est habitus, ut nulli, nisi principes, & optimares, cæremoniarum erga Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeo Christum desipuisse, ut Rempublicam instituerit, in qua sacrificia omnia vulgaria passim, & contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentes leves, sartores, lanii, & coqui, quos, honos præfandus sit, si vel cursim velis recensere. Scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos a communi populo non multum sacerdotes differunt. Quanto religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi, animadvertendique in hominem, nisi sacerdotum auctoritate, nullis esset concessa facultas, quod judicia non humana, sed divina viderentur. Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est, Theologicas redeamus. Apostolus (5) fideles cupiens ab idolorum cultu deterrere, eo maxime argumento usus est, quod si idolis immolarent, participes essent altaris & mensæ impiæ, atque irreligiosæ: nam sine discrimine eandem vocat & mensam, & altare: Qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt hujus etiam altaris: fieri autem non posse, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo & idolis pariter serviamus. Altare igitur habet ecclesia: habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in qua editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergo altaria fidelibus Lutherani, solum concedant mensas, quia cibum nobis esse ajunt, sacrificium non item. Nec altaris modo, sed & missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quiddam, & inanis vocis sono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porro vocem ex Hebræa lingua mutuo acceptam cum doctissimi e nostris, tum plerique e Lutheri familia testantur. (*) Est autem Hebræis Micæa oblatio.

Sane vero tum altare, tum oblationem corporis, & sanguinis Christi, quam missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere, exploratissimum erit, si regulas eas huc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro hujus operis tertio sunt a nobis constitutæ. Certe Irenæus (6) verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, quod corpus, & sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philaleto ex literis sacerdotum Achajæ Egææ proconsuli, *Immaculatum*, ait (7), *agnum quotidie in altari sacrifico*. Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi can. 32. Concilium insuper Carthag. 3. ait (8), Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis & sanguinis ejus nihil amplius, quam panis & vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas quærendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam ecclesiæ auctoritas pro hac conclusione notior & crebrior est, quam ut indicanda sit. Nihil enim frequentius tum in canone, tum alias sæpe intonat, quam hostiam Deo se corporis & sanguinis Christi puram & immaculatam offerre.

Concilia vero ab hac sententia sunt plurima (9). Toletanum primum, c. 5. Toletanum undecimum, cap. 14. Toletanum duodecimum, c. 5. Brachárense tertium, cap. 1. Antisiodorense, cap. 8. Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14. Lateranense sub Innocentio III. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi a Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed & in Concilio Constantiensi ille error condemnatus est. Non esse fundatum in evangelio, quod Christus Missam ordinaverit.

Quid sedis Apostolicæ Antistites? Nempe eandem Apostolorum & Ecclesiæ fidem profitentur. Anacletus de consec. dist. 2. cap. *Episcopus*. Clemen. de consec. d. 2. cap. *Hic ergo*. Alex. I. de consec. d. 2. cap. *Nihil*. Euseb. de consec. d. 1. cap. *Consulto*. Julius de consec. d. 2. c. *Cum omne crimen*. Felix de consec. dist. 1. cap. *Sicut non alii*. Soterus in epistola ad episcopos Italiæ. Syricius ad Cumerium Tarraconensem episcopum, cap. 1. Innocentius I. ad Exuperium Tolos. episcopum, c. 1. Leo ad Dioscorum epist. 79. de cons. dist. 1. cap. *Necesse est*

(1) *Dial. 8. de legib.* (2) *lib. polit. 3. c. 10.* (3) *lib. 7. polit. c. 9.* (4) *lib. de divi.*

(5) 1. *Cor.* 10. 21. (*) *Deut. 16. ubi nos habemus, Spontaneam oblationem, Hebræi habent, Micæam. Quo etiam significatu Conc. Carth. IV. c. 84. hoc nomen usurpavit, in hæc verba: Episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad missam catechumnorum, de conf. d. 1. c. Episcopus.* (6) *Lib. 4. c. 32. 33. & 63.* (7) *De consec. d. 1. c. Jacobus.* (8) *Cap. 24.* (9) *De consec. d. 1. in sacramento, de consecr. d. 2. Necessariæ 93. d. pervenit de sum. Trin. firmiter, de conse. d. 2. Didicimus. Concil. item Martini Papæ de conse. d. 2. Non oportet. Ep. 3. quæ est de officio sacerdotis.*

est. Hi omnes antiqui ecclesiæ pontifices: nam posteriores quid attinet commemorare?

Auctores vero veteres, quos ecclesia & consecravit, & publice dedicavit, si referre velim, negotium lectori facessetur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc ex Græcis Dionysius, cap. 3. lib. de eccles. hier. Ignatius in epist. ad Smyrnen. Athanasius in lib. quæstionum ad Antiochum, quæst. 34. Gregorius Nazianzenus in carminib. ad episcopos, Eusebius Emissenus de consec. dist. 2. c. *Quia corpus*. Chrysostomus hom. 17. in epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur a Gratiano, de consec. dist. 2. cap. *In Christo*. Chrysost. quoque idem lib. 6. de sacerdot. paulo post principium. Cui Theophylactus consentit in c. 10. epistol. ad Hebr. Et Damascenus lib. 4. cap. 14. E Latinis vero habes Irenæum libr. 4. cap. 32. & 33. & 34. & 63. Cyprianum lib. 2. epist. 3. quæ scribitur ad Cæcilium, de consec. d. 2. cap. 1. & 2. Atque idem repetit in sermone de cœna Domini. Ambros. lib. 1. officiorum, cap. 48. Hieronymum ad Hedibiam, qu. 2. & ad Tim. 1. Paschasium in lib. de pascha, de consecrat. d. 2. cap. *Iteratur*. August. lib. 10. de civ. cap. 20. & lib. 17. c. 20. & lib. 20. cont. Faust. cap. 18. Quem locum & Calvinus, & Bucerus impudenter pro se referunt. Gregorium lib. 4. dialogorum, c. 58. & in quadam homilia paschali, de consec. dist. 2. cap. *Quid sit*. Fulgentium denique lib. 2. ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, Eucharistiam ideo a patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. Nec enim aut novum aut insolitum est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3. *Ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus*. Ad Rom. 6. *Consepulti in baptismum*. Apocal. 10. *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*. Sic autem Chrysostomum, Theophylactum, & Augustinum, fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Calvinus (1). Nam Bucerus (2) dicit quidem, alios patrum in hac sacrificii appellatione id spectasse maxime: *sed alii tamen, in usu*, inquit, *hujus vocis præcipue spectarunt oblationes, quas suarum rerum fideles offerebant, & Domino consecrabant*. Id quod Lutherus etiam animadverterat in libro illo pestilentissimo de captivitate Babylonica. Sed scitum illud est, qui verecundiæ fines semel transierit, eum bene & naviter oportere esse impudentem. Primum enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, Eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia proprie & vere sacrificia fuissent, quoniam omnia figura & imago erant unicæ illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Utrumque igitur signum unius & ejusdem hostiæ censendum est, nostrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ; sed utrumque tamen vere sacrificium. Nisi quis adeo insaniat, ut putet, magis pertinere ad rationem sacrificii, quod significet rem faciendam, quam quod commemoret rem factam. Ego sane ita judico, Eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulo ante est a me diligenter explicata. Quemadmodum enim cœna nostra commemoratio non esset dominicæ cœnæ, imagoque illius & exemplar, nisi vere manducaremus: sic nec Eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar & imago esset, nisi vere sacrificaremus. Deinde illud ab his quæro, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi & sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negat. Nam, ut cæteros omittam, manifeste id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius l. officior. 1. Aug. 17. de civ. Dei, & cont. Faustum lib. 20. Damascen. lib. 4. Irenæus item l. 4. ac demum Alexander Papa ad omnes orthodoxos: nolo enim esse longus in reliquis excitandis. Quod si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, vere illud est quidem sacrificium, & exemplar est tamen; quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est, sed ita incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque adeo plerosque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio offerendo ex parte jam cum ecclesia consentiant. Non enim penitus sacrificium negant: sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in Ecclesia esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorium appellant.

2. Conc. At nobis secunda in hac controversia conclusio certissima & ipsa est, Eucharistiam non modo juxta nomen suum sacrificium esse, quod Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum propitiumque reddat. Eandem itaque hostiam pro gratiarum actione & pro peccato esse. Hæc primum ostenditur ex illo loco apud Lucam (3), *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*. Et de calice similiter: *Qui pro vobis effunditur* (4). Est ergo sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis præ se fert, quæ habet, *Effundi sanguinem in remissionem peccatorum*. Nam quod Lutherani quidam ajunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significative, non est hujus loci temporisque refellere. Illud sane exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus, sanguinemve conficere, imo ne conficere quidem ullo modo. Quin etiam,

(1) *Instit. c. 18.* (2) *Lib. 2. c. 7.* (3) *Luc. 22. 19.*
(4) *Ambros. de cons. dist. 2. c. Si quotiescunque.*

iam, si sacerdos verba illa significative non profert, ex vi verborum neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentariorum stultitia existit.

Deinde, *Omnis Sacerdos*, ut ad Hebræos tradit Apostolus (1), *constituitur, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*: aut ergo nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium prop tiatorium habemus. Nec vero Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi inepte argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Præterea, pœnam aliquam manere, remissa jam culpa, non solum ecclesia definiente, sed scriptura etiam tradente credimus. Cum ergo corpus Christi, & sanguinem Dei dono tanquam res nostras habeamus, utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum: quemadmodum & pœnas proprias, & sanguinem quoque nostrum offerimus.

Hanc vero esse Apostolicam traditionem, & Epiphanius lib. 3. contra hæreses, & Chrysost. ad populum Antioch. aperte docent, & facile per regulas supra a me positas ostendi potest, quas permolestum erit post tam longam disputationem ad hujus nos loci usum in præsentia convertere. Quanquam una ecclesia satis est ad hujus rei certam fidem in animis inserendam. Illa quidem cum alias frequentissime, tum in canone maxime profitetur, plebem sanctam fidelium hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos vero pontifices supervacaneum erit recensere. Itaque duos solum antiquissimos & sanctissimos referemus, Alexandrum in epist. ad omnes orthodoxos inquientem, crimina atque peccata his sacrificiis deleri: Cui assentitur Julius de consecrat. dist. 2. cap. *Cum omne crimen*. Quibus Div. etiam Gregorium addo, de consecr. dist. 2. cap. *Quid sit*.

Nam in Conciliis habemus Cabilonense de consecr. dist. 1. cap. *Visum est*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum: adde etiam, si videtur, & Trullanum.

Jam sancti veteres eam rem constantissime tradunt. Chrysost. homil. 17. ad Hebræos, & Theophylactus in c. 8. ejusdem epistolæ palam dicunt, in mysteriis & sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emissenus hanc redemptionis oblationem vocat. Damascenus affirmat, esse omnis sordis expiationem. Idem astruxit & Athanasius lib. quæst. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Aerii in hæc verba: *Orat vivus, aut dispensationem facit*, id est, missam: *quid profuerit mortuo?* Cui respondet Epiphanius, quod omnino prosunt preces ejusmodi defunctis, etiam si totam culpam non abscindunt. Quem locum incredibile dictu est, quam prave Bucerus torquere nititur. Sed bene habet, quod habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysostomus homil. 69. ad populum Antiochenum: *Non temere*, inquit, *ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim, inde multum eis posse contingere lucrum. Cum enim totus constiterit populus sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo non exorabimus pro his deprecantes?* Vide etiam eundem lib. 6. de dignitate sacerdotali. Gregorius lib. 4. dialog. c. 55. *Si culpæ*, ait, *post mortem insolubiles non sunt, sicut non esse docuerat, multum solet animas, etiam post mortem, sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare*. Theophylactus in cap. Luc. 12. in illud: *Eum timete*, &c. *Non semper*, ait, *qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam. Sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes quæ fiunt pro d functis, quæ non parum conducunt etiam iis, qui in gravibus peccatis mortui sunt*. Vide etiam Ambrosium epistol. 8. lib. 2. ad Faust. & Cyprianum lib. 1. epist. 9. Nam in sermone de cœna Domini aperte dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiam Paschasium de consecrat. dist. 2. cap. *Iteratur*; & Augustinus de cura pro mort. geren. cap. 1. & lib. con. 9. cap. 11. & 28. & de hæres. cap. 53. & in enchirid. cap. 110. Possemus his Theologorum sequentium manum adjungere in hæreticorum cæde jam sæpe victricem. Sed victoribus occurrent acto jam de inimicis ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium sero venient quidem, sed ad palmam opportune. Quanquam hoc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis, ac rationibus, sed ut scholæ more presse, atque argute contraria refutarent. In refutandis quippe hæreticorum argumentis tantum scholæ Theologia valet, ut facile possit ea, quæ illis videntur esse gravia, ostendere vel levissima.

RESPON. AD 1. ARG. Primum sane argumentum, quod Calvinus tantopere jactat, facillime diluitur. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ verbis iste multis exornat, & amplificat? Unicum sacerdotem nostrum præstitisse id, quod omnes illi veteres minime præstiterunt, nempe remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursum immortalem esse, & perpetuum, qui semper coram Deo pro nobis assistat, nec suorum modo vulnerum cicatrices, sed etiam sanguinem, quem effudit in cruce, omnes ecclesiæ & oblationes, & orationes, se demum, ecclesiamque suam Patri in sublimi altari repræsentet. Item una sola oblatione consecisse, quod ne plurimis quidem veteres illi sacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contrita sunt, & vel minutis Theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres, & nostros, quod in illis nemo fuit, cujus cæteri vicarii essent: neque enim posteriores prioris alicujus gerebant vices, sed quisque suam offerebat hostiam, & suo, non alte-

(1) *Hebr. 5. 1.*

Digitized by Google

alterius sacerdotis nomine offerebat. Ita ex hac parte plures omnino erant sacerdotes. Non enim in uno veluti capite conveniebant, cujus loco administrarent. At nostri cum in nomine Christi, & in persona ejus accedant ad altare, quodammodo omnium unum est sacerdotium, sicut episcopi, ac vica ii unum judicium est. Aliunde etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, easdemque differentes exhibebant; at sacerdos a sacro faciendo dictus, ubi eandem hostiam offert, idemque omnino sacrum conficit, aliquo modo idem est, licet plures esse videantur. Ac revera sacerdos, qui Deum sanguine placaret & reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippe hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum ejus, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, & simul cum illo offerentes. Inde enim nostra oblatio vim habet, non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit Apostolus. Quod vero Calvinus ait, nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Etenim illi cum adferrent hostias, quæ ex se placere Deo non poterant. Nec placita sunt, inquit, quæ tibi secundum legem offeruntur: cum sanguinem, inquam, hircorum, & taurorum offerrent (1), si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequebantur: Respexit quippe Deus ad Abel, & ad munera ejus, neque offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut recte Gregorius admonuit. Legis ergo infirmitas erat, quod nec hostiam habebat, quæ ex se Deo esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosi, gratam quoque hostiam efficerent. Sacerdotes vero nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen ecclesiæ sacrificio incommodant, utpote quod vim suam non ab illis habet, sed a Christo summo sacerdote, in quo Patri bene complacuit, qui simul est & sacerdos, & sacrificium, quemadmodum Innocentius Tertius in concilio dixit (2). Hostiæ igitur Evangelicæ excellens præstantia est, quod & ipsa per se Deo est quam gratissima, & unum habet perpetuo sacerdotem sanctum, atque impollutum; cujus oblatio vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoriam seculorum omnium prodest. Quocirca sicut in Christi sacramento impius administer nihil ecclesiæ nocet: ita ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparet, sed exitium. Verum de primo argumento hactenus.

Hujus autem confirmatio argumenti non est nunc oratione longa infirmanda, ne novam hic controversiam de novi sacramenti sacerdotio constituamus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes a Deo esse vocatos, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite & ordine vocati sunt. Nec vero sacerdotii nostri ratio popularis est, multorumve suffragiis declaranda: non de terra conficta, sed de cœlo ducta, & delapsa est. *Resuscita*, inquit (3), *gratiam Dei, quæ est in te per propositionem manuum mearum.* Et alio loco (4): *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii.* Et in epist. ad Titum (5): *Reliqui te Cretæ, ut constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Paulus denique & Barnabas (6) constituerunt per singulas ecclesias presbyteros in oratione & jejuniis, ut mos est, & nunc in ecclesia fieri solet. Quemadmodum igitur qui Apostolos audiebat, is Christum audiebat; ita etiam quos Apostoli vocabant, hos vocabat Christus, & quos a sacerdotio repellebant, eos Christus ipse repellebat. Nam quod hæc nunc ab illis defensionis ratio utraque tentatur, in his scripturæ locis de senioribus agi, qui Rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent: satis ostendunt, quam parum in sacerdotii dignitate & auctoritate ponant, qui illud existiment aut a senectutis veneranda canitie, aut ab ecclesiæ administratione sejunctum. Aristoteles porro non credidit (7), alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent, aut principes civitatis, vel certe quos post Rempublicam diu suo consilio gubernatam, aut res in bello præclare gestas, defessos jam atque defatigatos omni cura humana & labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate & auctoritate senatoria sacerdotium resideret. Quam naturæ institutionem Apostoli secuti, cum sentirent, sacerdotibus ecclesiæ gubernationem fuisse a Christo commissam, eos existimarunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui vere presbyteri essent, hoc est, seniores. Ita factum est, ut presbyteri nomen in eum, qui sacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longe prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cum eos in præsentia videamus. Deflexit enim jam de spatio curriculoque, multumque deflexit consuetudo majorum, & eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modo presbyteri non sunt, sed sunt etiam valde juvenes. Ita sacerdotii auctoritas sceleratissimis ecclesiæ hostibus ludibrio est. Verum de episcoporum abusu minime contendimus; in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab Apostolis, Apostolos a Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento, quod Christus in cœna dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, imo sit, ut ante probatum est, sacrificium erat; Apostolos sane tunc sacerdotes instituit: nisi jussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Conficere autem Christi corpus & sanguinem, ut sacra nostra Deo faciamus, quoniam supra naturam est, sine divina facultate fieri non potest. Quia vero sacrificium

(1) *ad Heb.* 9. 12. (2) *De summa Trin. c. firmiter.*
(3) 2. *Tim.* 1. 6. (4) 1. *Tim.* 4. 14. (5) *Cap.* 1. *v.* 5. (6) *Actor.* 14. 22. (7) *Pol.* 7. *c.* 9.

Digitized by Google

ficium hoc Dominus facere jussit donec veniat, necesse est, ut copiam, quam Christus fecit Apostolis sacrificii jugis & perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis seculorum ætatibus transfuderint. Sic enim, ut Œcumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundum ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ, plusculum etiam quam concedebat ratio, largiti sumus.

RESPON. AD 2. ARG. In secundo vero argumento simul multa objiciuntur adversum ea, quæ ex Ecclesiæ sententia diximus, sed nos exprimemus omnia perspicue, ut res dicta prope manu tentari possit. Primum autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quod offerunt alienum sanguinem; id quod sine dubio falsum est, quippe cum Christi sanguis, dono Dei licet, noster sit tamen; noster, inquam, veluti universalis causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est; at non ita tuus, ut sine peculiari tua generet actione.

Illud deinde Calvinus objicit, Christi sanguinem semel juxta Apostolum oblatum esse. Quam rem non absurde intelligunt plurimi de oblatione cruenta, quæ palam ante oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem Apostolus exposuit, quum subjecit: *Semel in consummationem seculorum per hostiam suam apparuit*. De illa ergo victima sermo fit, quæ in monte Calvariæ palam in ore atque oculis Judææ provinciæ mactata est. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fusus, non corporis, sed mentis oculis cernitur, ne verbum quidem ullum Apostolum dicere. Æque videlicet Pauli verba torquere adversarii possunt in eam oblationem, quam Christus in cœlis incruentam facit, semper Patri pro nostris peccatis apparens. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maxime animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter & uno modo esse. Una enim est universalis, altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum, & regulam quærunt; nos hujus divisionis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ign ratio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philosophis accipitur, & ea, quæ universalis est, & ea, quæ est particularis. Videlicet; simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminasse, nempe tanquam in causa universali. Sed sunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non solum cum generali illa non pugnant, sed ita subserviunt, ut sine illis universalis illa aut propemodum otiosa sit, aut certe penitus otiosa. Sic & illud interpretamur, *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* scilicet, illustratione quadam generali, quæ in hoc quidem genere una & eadem sufficiens & idonea est, atque adeo sempiterna; sed si illustrationes peculiares desint, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales causæ quicquam efficiunt, nisi privatis & propriis causarum secundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad singulos effectus adjungatur. Similiter ergo oblatio Christi una generalis fuit redemptionis ac sanctificationis humanæ non solum idonea causa, sed suis etiam omnibus numeris absoluta: cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quædam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existiment, quod singulis altarium sacrificiis sæpe ac privatim offerimus, sed potius ita secum reputet: sacerdotes sunt illi secundi sub uno primo pontifice Christo, administri & dispensatores mysteriorum ejus.

Ac de prima quidem hujus argumentationis parte, itemque de secunda disputatum est: reliqua est tertia eademque postrema, in qua Calvinus ac Bucerus se insolentius jactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Qua una in re, fateor, superiores sunt. Illi namque quomodo opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Sed age, horum insolentiam reprimamus, jamque doceamus serio, quam ridicule exultent homines non solum doctrinæ Apostolicæ ignari, sed omnis omnino philosophiæ. Primum autem, quamvis denuo velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facile tamen reperiemus, an ea cædem occisionemque contineat, cum animal sacrificandum est. Contra enim dicet fortasse quis, prophetas Baal quoddam etiam sacrifici genus præbuisse, qui lanceolis & cultris se inciderint, donec perfunderentur sanguine (1). At demus illud, & concedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attinere credimus: confici, dico, ipsum, & occidi oportere, si vere sacrificatur. At corpus vivum & spirans nos offerimus: idem enim in eucharistia est atque in cœlo. Sed etsi Christi corpus in eucharistia vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen a nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effusus in cruce. Quod si Christus in cruce se offerens non se e conspectu nostro abstulisset, sed perpetuo penderet in cruce, ante omnium fidelium oculos omni & loco & tempore positus; nihil necesse erat, ut exemplum facti relinqueret, & in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ii, qui tunc fuerunt juxta crucem, eandem cum Christo hostiam Patri obtulerunt, si modo vere erant pii, & rem quæ gerebatur, intelligebant; sic si eadem externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exemplari & ima-

(1) 3. *Reg.* 18. 28.

imagine hostiæ illius indigeremus. Quia vero licet oblatio illa & mactatio externa transierit, sic tamen eorum Deo constat acceptabilis, & perpetua virtute consistit, ut non minus hodie in conspectu Patris illa sit efficax, quam eo die, quo de saucio latere sanguis exivit; ideo vere nunc offerimus eandem crucis hostiam cum Christo, perinde atque illi, qui erant juxta crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipsa viva in præsentia esset, atque ante oculos proposita: nobis autem per imaginem Christus hostiam illam excitavit: & quasi in quodam exemplari statuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil revera obstat, cur non eundem illum sanguinem modo offeramus, quem Christus fudit in cruce, non aliter ac si nunc coram effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi, falso tamen Ambrosio attributa, de consecr. dist. 2. c. *In Christo* (1). Adde, quod quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors, ut si illud cruentum est, hæc sit etiam cruenta: sin illud incruentum erit, mors quoque erit mystica & incruenta, id est, effectus mortis, ceu nunc præsens adesset. Satis est enim ut vere & proprie sit sacrificium, quod mors ita nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimoniis confirmatur. Gregorius, *In se ipso*, inquit, *immortaliter vivens, iterum in hoc mysterio moritur*. At Augustinus: *Semel immolatus est in semetipso Christus, & tamen quotidie immolatur in sacramento*. Paschasius: *Quotidie Christus mystice pro nobis immolatur, & Passio Christi in mysterio traditur*, &c. Et Cyril. in concilio Ephesino, Athanasius ad Antiochum, Theophylact. in decimum caput epistolæ ad Hebræos, Damascenus in quarto libro, Gregorius demum Nazianzenus, ut cæteros prætermittam (2), hanc incruentam exanguemque immolationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, ut illis, qui præsentes erant, quando se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentia cernatur oculis, applicatione vero cruoris jam effusi fit oblatio, recte a Patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ sunt a Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

RESPON. AD 3. In tertio quoque argumento refutando post hæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quam aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet: medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Ecquis aut dubitet, causas perfectas & principales sine adjuvantibus & proximis nihil efficere? Medicamentum quippe quamlibet præsens & salutare sit, nisi ægro corpori adjungitur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quod si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adjutrice & socia causa ipse per se expiavit nostra delicta; baptisma tollatur, pœnitentia absit, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostræ & sacramentum removeatur, & instrumentum. Præceptum illud vanum sit: (3) *Baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: gratia illa vana: (4) *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: inanis sermo ille (5): *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*: sit denique ille falsus (6): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Quin etiam, si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lacrymatus est, non ploremus. Colligunt enim arguti isti dialectici: quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergo compatimur, ut passionis ejus participes simus; ita etiam offerimus, ut ablationis ipsius partem capiamus. Nobis sane religio actuosa est, Lutheranis otiosa: qui nos feriatos volunt cessatione torpere, & quasi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominum extrahunt radicitus religionem, cum sacrificia, sacerdotes, cæterosque religionis administros tollunt. Non ergo nos repetiris oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem perfectamque fuisse, quæ quantumvis licet sufficiens in se & consummata sit, sine applicatione tamen causarum adjuvantium nihil efficit. Illud vero, *Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos*, simile est, ut si dicerem, Deum una illustratione mundum in æternum illustrasse. Id quod revera fecit, quum solem quasi sempiternum lumen accendit. Alioqui quid alio loco Apostolus jubet (7), *Ut emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei?* Certe Christi sanguis emundavit nos ab omni delicto; & tamen Paulus ait, *Mundemus nos*. Certe una oblatione Christus consummavit sanctificatos; & tamen Paulus monet, ut ipsi perficiamus *sanctificationem in timore Dei*. Christus igitur mundat ac perficit, & nos quoque perficimus ac mundamus: sed ille agit nobiscum ut causa principalis, nos sub illo agimus ut causæ adjuvantes: *Dei namque adjutores sumus* (8).

Sed addunt illud: *Ubi peccatorum remissio est, jam non est oblatio pro peccato*. Respondemus. Si remissio solum est ut in causa universali, jam non est oblatio generalis quidem pro peccato; est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodum si illustratio est mundi universalis, nulla alia generali est o-

(1) *Vide etiam Euseb. Emissen. de consec.* d. 2. *Quia corpus*. (2) *De consec. d. 2. c. Quid sit, & c. Semel, & c. Iteratur*. (3) *Matth. ult.* 19. (4) *Joan.* 20. 23. (5) *Act.* 2. 38. (6) *Tit.* 3. 5. (7) 2. *ad Cor.* 7. 1. (8) 1. *Cor.* 3. 9.

est opus: non enim alio sole indigemus, alia luna, aliis stellis. Sed necesse est tamen, illustrationes quotidie singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Adducut etiam: *Post remissas per Christi sacramenta iniquitates, quorsum oblationes facimus pro peccato?* Respondeo: remissio iniquitatis duplex est, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quum non solum culpa, sed tota etiam pœna remittitur, de qua illa intelliguntur (1): *Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea* (2). *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Projiciet in profundum maris peccata nostra*, Mich. 7. & cætera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam vero illam dicimus, in qua vel culpa remittitur, sed non tota pœna, vel remittitur pœna, remissa jam culpa: de qua illud accipimus (3): *Propter remissionem præcedentium delictorum*. Et rursum (4): *In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento.* Antiquis porro patribus culpas ante Christi mortem fuisse remissas, ambiguum non est: juxta fidem quippe defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autem perfecte remissas, confirmat Paulus, cum ait, Christum mortuum esse in remissionem præcedentium delictorum. Quæ si plene Moysi, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege & natura sanctis condonata fuissent, nec illis esset janua regni cælestis occlusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Ecquis enim dicat, omnino resoluta crimina, quorum pœnæ luuntur in carcere? Davidi rursum homicidii & adulterii sceleta relaxata, quo tempore ad Nathan prophetæ vocem peccatum confessus est, & Nathan ipse idem (5), & auctor libri Ecclesiastici (6) testes sunt. At si plenam remissionem percepisset, quorsum illa? *Dele iniquitatem meam: Amplius lava me ab iniquitate mea: Averte faciem tuam a peccatis meis*, &c. Certe hanc ampliorem & pleniorem indulgentiam non prius a Domino impetravit, quam multis suppliciis in eo Dominus acerrime vindicasset. Itaque si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contigit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minime offerimus: ut si quis proxime recens baptisma susceperit: at si peccator non est perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento pœnitentiæ fere accidit, pro hujus delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus subiratus etiamnum est, ei fiat aliquando propitius.

Quid igitur sibi Apostolus vult, quum minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba: *Voluntarie peccantibus nobis, jam non relinquitur pro peccatis hostia?* Nempe qui dicit, voluntarie peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam hostiam esse reliquam, is sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam superesse, iis præsertim, qui ante acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodum Chrysostomus ac Theophylactus argumentatur. Rem ergo Apostolus verbis gradioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exaperatione injicit. Ostendit itaque, non quid clemens & misericors judex interdum sua lenitate concedat, sed qua pœna is dignus sit, qui singulari baptismi beneficio suscepto, Filium Dei conculcat, & sanguinem testamenti pollutum ducit, & spiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirum est, qui fuerit hujusmodi, cui Christus iterum crucifigatur. Toties autem nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis & mors ad peccati remissionem applicantur. Si de justitia ergo agitur, nulla reliquitur pro peccatis hostia iis, qui ex malitia peccant. Sin vero de misericordia Dei agitur, quæ omnem etiam sensum exuperat, non solum infirmis, & ignorantibus aliqua superest hostia, sed iis etiam, raro tamen, qui voluntarie peccaverint post acceptam notitiam veritatis. Enimvero quod hæc Apostoli oratio alta & exaggerata sit, illud primum argumento est, quod statim subditur: *Terribilis autem quædam expectatio judicii*, &c. Atque evistigio: *Irritam quis faciens legem Moysi, &c.* & post pauca: *Rememoramini pristinos dies*, &c. & tandem: *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Illud deinde hoc confirmat maxime, quod in 6. cap. cum dixisset, *Impossibile est, eos*, &c. ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum, quasi a desperatione ad spem revocare cupiens, *Confidimus*, ait, *de vobis, dilectissimi, meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur*. Ex quo temperamento Hieronymus li. adversf. Jovin. 2. colligit (7), Apostolum Hebræos per exaggerationem territasse.

Est & aliud responsum dignum, nisi me fallunt omnia, quod magnopere animadvertatur. Videlicet, hostia pro peccato duobus modis intelligi potest. Uno modo pro pœna, altero etiam pro culpa. Quod enim peccati vox pro pœna peccati usurpetur, illa demonstrant (8): *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Et rursum (9): *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit*. Quo loco multorum peccatorum pœnas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas ante fuisse remissas, qui superiores lachrymas consideraverit, is vocare in dubium non poterit. Et quæ dilexerat, & ingemuerat, ea certe culparum veniam fuerat consecuta. Sed cui in præsenti dicitur, *Remittuntur tibi peccata, Vade in pace*, ei plenissima indulgentia conceditur, omniumque pœnarum persolutio. In pœnis vero locum habet, ut majori dilectioni major remissio respondeat, minorique etiam minor: nam culpæ vel simul remittuntur omnes.

(1) *Esai.* 38. 17. (2) *Psal.* 31. 1. (3) *Rom.* 3. 25.
(4) *Hebr.* 9. 15. (5) 2. *Reg.* 12. 13. (6) *Eccl.* 47. 13.
(7) *De pœnit. d.* 2. *c. Si enim* (8) *Rom.* 7. 20. (9) *Luc.* 7. 47.

Digitized by Google

omnes, vel nullæ. Machabæorum sententia vulgo etiam sermone teritur, *Sanctam & salubrem cogitationem esse pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Ubi pœnas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit. Simile est illud (1): *Peccata tua eleemosynis redime.* Pœnas autem Daniel pecunia redimendas existimabat: nam culpas aut pœnitentia diluit, aut certe sine argento gratia resolvit. Atqui sive figurate nomen causæ ad effectum transferatur, sive remissio pœnæ ad integram remissionem culpæ pertineat, non valde interest quidem: tametsi D. Thomas, atque Innocentius (2) hujusmodi locutiones improprias esse testantur, quibus peccata deleri, detergi, ablui, remitti dicuntur, quia solvuntur pœnæ (3). Jam ergo cum Apostolus ait, nullam hostiam superesse pro peccato, pro culpa proprie intelligendus est. Cui sententiæ non est illa contraria, relinqui pœnitentiæ sacramentum, quod judicium est, non sacrificium: relinqui etiam hostiam pro pœna, quæ improprie dicitur hostia pro peccato. Sed quæris, quid causæ plerisque antiquorum fuerit, ut baptismum hostiam appellaverint, ideoque dixerint non superesse hostiam pro peccato, quia baptismus repeti non potest. Sane quia in baptismo Christo commorimur, & per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis, ad plenam peccati remissionem; hinc illi baptisma translatitie hostiam nuncuparunt, ac post baptisma semel acceptum nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt: quia baptisma secundum non est. At in pœnitentiæ sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiæ, sed per modum judicii. Itaque quamvis pœnitentia post baptisma supersit, non proinde tamen hostia superest pro peccato. Sed de tertio argumento nimium multa.

Respon. ad 4. Quartum vero non confutatione eget, sed reprehensione. Ecqua enim vel inscitia vel imprudentia est, ea adversum nos testimonia excitare, quæ a nobis faciunt maxime? Constat sane, eucharistici sacrificii partes quatuor esse, unam consecrationem corporis & sanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, postremam consumptionem (4). His quippe quatuor partibus nostrum sacrificium redintegrari, confici, absolvi, qui negaverit, nihil illum de ratione perfecti sacrificii didicisse, nihil quæsisse, nihil scire convincam. Consecrationem porro atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi ostendimus paulo ante, fractio autem apertissime traditur. In eo discrimen est, quod Lutherani in fractione nihil misticum esse arbitrantur, sed solam panis distributionem, nempe, ut sua cuique portio contingat: at ecclesia sancta quum hostiam frangit (5), Dominici Corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quemadmodum Christus ipse & verbo, & exemplo commemorandam tradidit. Quod vero ad plenam hujus sacrificii rationem consumptio specierum attineat, Concilium Toletanum duodecimum testatur (6), inquiens: *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?* Augustinus insuper in libro sententiarum Prosperi consentit, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, sanguinisque effusionem designari. Spectat ergo ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum. Quæ causa catholicis perpetua fuit, ut dum sacerdos species sumit, non edere illum dicant, edat licet, sed consumere. Ut intelligamus, in missa potius haberi rationem consumptionis, quam manducationis, magisque sacrificium spectari, quam cœnam. Quod Lutherani sentientes, negaverunt, Christum corpus suum, sanguinemque sumpsisse, ne consumpsisse, & sacrificasse probaretur. Verum ratio primum convivii hoc exigit, ut cibi communionem, & consecrationem habeat: alioqui qui ad cœnam invitat, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametsi melius nostri convivium, bene tamen Græci tum compotationem, tum concœnationem vocant: ut qui vocat ad cœnam, nec concœnator ipse & compotator est, non solum non urbanum convivium ineat, sed ne convivium quidem. Deinde, ut Chrysostomus argumentatur, ne discipuli horrerent carnem, & sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certe, quod se videbant facere, id ut facerent, jussit Apostolis. Intellexit autem semper ecclesia sacerdotibus injunctum esse, ut sumerent: sumpsit ergo & Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit.

Nec me fugit, D. Thomam (7) aliquando, ut videtur quidem, docuisse, sacrificium ante fractionem hostiæ esse peractum, sumptionemque spectare proprie ad sacramentum, oblationem vero ad sacrificium: Et rursum (8) asserere, fractionem hostiæ non ita esse necessariam, ut si omittatur, sacrificium maneat imperfectum; quod videlicet hujus rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur; non ergo fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quod autem sacrificium ante fractionem peragatur, id magno argumento fit, sacerdotem statim a consecratione illa verba dicere, *Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis, ac datis hostiam puram*, &c. Jam ergo nondum fracta hostia, & oblatio est, & sacrificium. Verum qui Divum Thomam nobis objicit, id ille agit, ut & se-

(1) *Dan.* 4. 24. (2) 4. *d.* 12. *q.* 2. *a.* 2. *q.* 2. (3) *Sermo est de mortalibus, quæ simpliciter & quasi per antonomasiam peccata dicuntur. Nam venialia hoc penitus sacrificio delentur. De consecr. dist.* 2. *c. Iteratur, & c. Utrum.* (4) *Probabilissimum est, specierum quoque mixtionem ad sacrificii integritatem attinere. Nam ab Apost. Eccl. traditum ambiguum non est.* (5) *De cons. d.* 2. *c. Quum frangitur.* (6) *De cons. d.* 2. *c. Relatum.* (7) 3. *p. q.* 83. *a.* 4. (8) *a.* 6. *ad* 6.

Digitized by Google

& secum ipse Thomas, & cum vera sacrificii ratione pugnet. Ejus enim in secunda secundæ (1) verba non obscura sunt, sacrificium proprie dici, cum circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmant, ut quum panis frangitur, & comeditur. Unde colligit, primitias oblationes esse, non autem sacrificium: quia nihil sacrum circa eas fiebat. Hostiam igitur aliquando ante fractionem non solum D. Thomas, sed etiam ecclesia vocat eo more, quo rem instantem, & proximam quasi præsentem nominamus. Sic Cicero, *præbere*, ait, *hostias ad sacrificium*. Ubi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin & in Levitico, & in aliis quoque plerisque locis holocaustum, hostia, ac sacrificium ab eo, quod proxime futurum est, nomen accipiunt. Sed & panem ipsum ante consecrationem hostiam vulgo appellamus, a qua appellatione ne D. quidem Thomas abhorret. Sacerdos porro ante consecrationem dicit se offerre *sancta sacrificia, illibata*, &c. Quis autem Theologus tam insigniter stultus fuit, ut peractum sacrificium ante hostiam consecratam existimaverit? Atque ut de occulto, & interiore sanguinis, & corporis sacrificio nihil dicam, externum certe, & mysticum sola oblatione non constat. Cum itaque circa species ante fractionem nihil fit a sacrificio factum, ne sacrificium quidem peractum est. Item cum symbolis rerum, Christo instituente, debeamus mortem ipsius agere, si verum, & perfectum nostrum sacrificium est, eiusque victimæ absolutum exemplar, quam Christus in cruce præbuit; nullum autem fit rerum symbolum ante quam species frangantur, misceantur, consumantur; certissimum accipere argumentum possumus, ante fractionem nondum esse expletum sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modo, & oblationem, verum & fractionem quoque ac consumptionem ad integritatem externi sacrificii pertinere. Quæ res non pertenui nobis argumento, indicioque patefacta est, sed gravi, constantique ratione: præterquam quod ab Apostolis has nos sacrificii partes accepisse, promptissimum est ostendere: nam Christum tradidisse, satis supra est a me demonstratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent: siquidem quartum hoc, quod modo diluimus, improbabile esse dico, Lucæ, Paulique testimoniis uti, ut ecclesiæ sacrificium explodatur.

Nam ratio ea, quæ adjungitur, capiosa est, & veri similitudine fallere imperitos potest. Primum autem, qui Lutheranis responderet, Christum in cœna sacrificium, non pro peccato quidem, sed gratiarum tamen actionis obtulisse, hic non ab illis facile eluderetur. Ejus enim rei probabilem rationem redderet, quod cum sacrificii cruenti dies instaret jam plane, aut certe jam appropinquaret hora, non oportebat hostiam in cœna pro peccato mysticam exhibere, cum impendetet generalis hostia illa, in qua Patri complacuit omnia peccata resolvi. Quanquam & sanguinem circumcisionis pro nobis Christus obtulit, & jejunavit, flevitque pro nobis; nec tamen remissio ea peccati secuta est, quæ a cruce tandem expectanda erat. Quemadmodum enim martyrii plena efficacitas non in qualibet sanguinis effusione est, sed in ea demum, in qua martyrium consummatur, quamvis sanguinem suum Deo statim a principio martyr obtulerit; sic passionis Christi perpetuæ vis illa absoluta & perfecta non in initio, aut medio, sed in fine fuit. Deinde mysticæ oblationis effectus non is est, quem falso existimant Lutherani nos credere, nempe, ut omnes culpas, pœnasque resolvat. Qua de re paulo post dicturi sumus. Aliena enim efficientia hostiæ illius est, quam Christus palam mactavit in cruce: alia illius est, quam sub speciebus definitis mystice præbuit in cœna. Illa generalis est, sicut diximus, nec per sacrificium modo, sed per omnia sigillatim sacramenta ad effecta longe diversa applicatur: Hæc peculiaris efficientia est, & sub speciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergo Christus in cœna tum pro culpa veniali, tum pro pœna, quæ pro culpa etiam mortali deberetur. Qui in peccato solvendo sacrificii peculiaris effectus est. Hunc vero habuit in cœna sanguis oblatus: nam in cruce vim remissionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modo dixi, hanc rem sumus in confutatione sequentium argumentorum fusius explicaturi, pergamus ordine refellere argumenta, quæ restant.

RESPON. AD 5. Quinto vero argumento refutando Roffensis episcopus, calicem, ait, novum Testamentum ideo dici, quia novi testamenti confirmatio est. Quem vocis usum ut probare testimoniis non queo, ita non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex testamento obvenit, interdum accipi: ut in epistola ad Hebræos capite septimo: *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus*. Sic enim promissionis vocabulum pro re, quæ promittitur, scripturæ auctores usurpant; ad Hebræos sexto, *Imitatores eorum, qui fide, & patientia hereditabunt promissiones:* ad Hebræos nono, *Repromissionem accipiat æternæ hereditatis*: & Actorum primo, *Expectarent promissionem patris*. Si ergo promissio pro re promissa accipitur, & testamento Luthero ipsi quoque promissio est: nihil mirum, si pro re ipsa, quæ testamento est relicta, usurpetur. Ac prima res, eademque potissima, quam nobis in testamento suo legavit Christus, fuit sanguis. Quid igitur obstat, cur rem, quam beneficio testatoris habuerim, non ego in funus ejus exequiasque rependam? Quid, inquam, obstat, cur quod de manu morientis accipimus, non id nos viventi reddamus? Nisi illud frustra, atque importune repetimus: *Tua sunt, Domine, omnia: & quæ de tua manu suscepimus, reddimus tibi*. Quod autem calix improprie dicatur testamentum, manifestum est.

Y Sive

(1) *q. 85. art. 3. ad 3.*

Sive enim ut Innocentio placet (1), testamentum promissio est: sive, ut Ulpianus vere sentit sententia est voluntatis justa de eo, quod post mortem fieri voluerimus; omnino liquet, calicem nec promissionem proprie, nec sententiam esse, sed rem, quæ testatoris promissione, voluntatisque sententia relinquitur. Hanc vero nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hactenus.

Respon. ad 6. Jam argumento sexto quid attinet respondere, nisi eadem velim, quæ supra dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti scilicet Dialectici, si Eucharistia exemplar, & imago est, non esse illam vere, ac proprie sacrificium. Quæ sane collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quam legis veteris hostias sacrificia non fuisse, quod verorum exemplaria fuerint? Innocentius porro Tertius (2) quosdam merito irridet, qui putarint in sacramento non esse corporis Christi, & sanguinis veritatem: ex eo, quod scriptura interdum commemorat, id, quod in altari suscipitur, mysterium, imaginem, figuram, & exemplum esse. Quorum errorem Pontifex docte, graviterque refellit: si enim, quia figura est, sacramentum altaris veritas esse negatur: ergo nec mors, nec resurrectio Christi veritas est credenda: siquidem eas similitudinem, & imaginem esse, Apostolus tradit: ac Petrus quoque scribit, Christum exemplum nobis in sua passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur non in externo sacrificio forma sit, species, imago, & exemplar sacrificii crucis, in sanguine vero, & corpore, quæ sunt res intus inclusæ, ejusdem sacrificii existat veritas. Sed quoniam in cruce, quod alias diximus, palam, & sine mysterio hostia cruenta fuit, in altari occulte, & mystice abscondita; ne eodem modo, quo Christus, sacrificare putaremur; recte cum suo Chrysostomo Theophylactus admonuit, nos non immolare Christum, quemadmodum se ipse in cruce immolavit, sed potius illam crucis hostiam commemorare. Verum quia commemoratio nostra otiosa, & umbratilis non est, sed efficit, quod significat: quanquam non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis jam non moritur, Christi tamen mortem applicamus, ceu nunc facta sit. Applicamus autem non fide sola, aut solis verbis sed etiam symbolis. Post illa namque verba, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, non ait Dominus: *Hoc credite*: non, *Hoc dicite*: sed, *Hoc facite in meam commemorationem*. Quæ causa, nisi me fallit animus, Apostolo fuit, ut veteris legis symbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipsas imagines rerum. Nam Evangelium ipsas rerum imagines quasi vivas continet, non ad significationem modo, sed ad efficientiam. Ut baptismus imago est spiritualis ablutionis, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamen res ita conjunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi: non illa solum loquendi forma, qua Joannes Evangelista scripsit, agnum occisum esse ab origine mundi; sed ita potius, ut effectum idem prorsus sit, ac si Christus vere nunc pro his, qui baptisma suscipiunt, crucifigeretur.

Nec vero existimo, quum Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, de significatu disceptasse, quod plerique interpretati sunt, ut umbra signum obscurum, & imperfectum, imago rei expressum, perfectumque signum intelligatur. Quæ ut vera esse non inficior, ita a præcipuo Apostoli instituto esse aliena judico. Id quod ex verbis ejusdem Apostoli manifeste conficitur. Ait enim: *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indisinenter, numquam potest accedentes perfectos facere*, &c. Quia igitur hostiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideo legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Umbra quippe ignis non id efficit, quod ignis, nec umbra hominis idem præstat, atque homo: neque enim in agendo quicquam aut imbecillius umbra, aut inanius est. Sacramenta vero, & sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pictæ, vel umbratiles, inanesque ad efficiendum, & imbecillæ; sed cum ad vivum rerum ipsarum expressæ, tum, si ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt: tanta Christi, & Evangelii potentia est, ut eandem vim penitus symbolis, imaginibusque tribuerit, quam res ipsæ haberent, si quum earum commemoratio fit, vere patrarentur. Sed in sexti argumenti reprehensione multum temporis insumpsi. Nihil enim responsione opus erat: sed ut loca eadem diligenter isti pertractatent, & bona fide relegerent. Ibi enim plane reperirent, auctores sanctos & verum in ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium, & verissimum quoque exemplar affirmare: alterum in externa forma, & figura, alterum in re, quæ inclusa, atque abdita in mysterio latet occulto. Quanquam Euthymius ante consecrationem exemplar interpretatur: post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus quarto libro, capite decimoquarto.

Respon. ad 7. In septimo argumento existimant homines parum in Theologia exerciti, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, ablutionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa (3). *Omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se*. Item (4), *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*. Item (5), *Peccata tua eleemosynis redime*. Item

(1) *Cap. Cum Marthæ, de celeb. Miss.* (2) *Cap. Cum Marthæ, de celeb. Miss.*
(3) 1. *Jo.* 3. 3. (4) 2. *Cor.* 7. 1. (5) *Dan.* 4. 24.

Digitized by Google

tem (1), *Per misericordiam, & fidem purgantur peccata.* Item (2), *Misericordia, & veritate redimitur iniquitas*: & cætera id genus, quæ in sacris literis passim occurrunt. Neque ex his, quemadmodum isti falso judicant, quicquam de Christi in nos gratia: merito, vi, & redemptione detrahitur, quin gratiæ Dei & Christi multo magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suum quamque finem vi quadam ingenita moveri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus: ut vero calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, impertiit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic a principio, & forma interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi sponte videantur. Animalia porro non modo hanc inclinationem, & formam a natura habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, & ad quærendum sibi consentiens bonum, & ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipue in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed libere potius agunt, ut domini, ratione eligunt media, & se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec idcirco tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior: imo hoc uberior, & major, quod *attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter* (3). Ecqua enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeo suaves, & congruentes impetus in rerum natura posuit, ut eas nulla vi quidem illata moveat, sed vehementissime moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multo latius in gratuitis effectis, quam in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ supra naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam, & virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam sua se actione parat, & vivendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esset effectrix, ut a forma illa informaretur: sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adjutor existit. Qua in re, ut dixi, suavior, & effusior gratia, quam natura est. Vitam namque a natura datam curare, ac tueri ipse valeas, salutem quærere, morbos pellere adversos, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interius excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliunde eam accipis, nulla interveniente operatione tua, dispositione tua nulla. Dispositio quippe omnis, qua ad animam corpus aptatur, a patre generante editur, a filio genito nullo modo. In nativitate vero spiritali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post ægritudinem sanus fit: verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, & vitam habeat, & abundantius habeat. Præclare itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem apte: *Justus ex fide sua vivet.* Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, quibus Deus utitur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quamvis, & supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ, remissionisque culparum causæ efficientes sint; cum nihil aliud, quam disponant animum, ut gratiam Dei, justitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut & formam ignis capiat, & naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat: sic homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententiæ illa jam consectaria sunt (4): *Animas vestras castificantes.* Item (5): *Ablue a malitia cor tuum.* Item (6): *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & ad omne opus bonum paratum.* Ac vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem, & præparavit in gloriam. Sed si non a voluntate nostra purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus (7) argumentatur, non utique dixisset Paulus: *Si quis emundaverit se*, &c.

Verum hæc subtilius fortasse differuntur, quam ut ea Lutherani omnis omnino philosophiæ ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant nos, in salutis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione Dei adjutores esse: *In die*, inquit (8), *salutis adjuvi te*: ac rursum (9): *Gratia Dei mecum.* Nam de peccatorum redemptione quæstio est multo facilior. Ea nempe voce aliquando persolutionem pœnarum scriptura significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modo Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris, eleemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quum pro pœnis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec vero pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia fecit, qui tum pro culpis graviores pœnas, tum pro pœnis graviorem posset compensationem exigere. Sed hæc pretia ille pepigit, lege clementiæ & misericordiæ quidem, sed æquitate justitiaque permixtæ. Quod si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licet, momenti alicujus sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrior propriæ voluntatis rerum omnium justus æstimator est; quanto verius & justius nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, justitia, & redemptio. Ac tametsi redemptor noster unus est ille, sed quia nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in

(1) *Prov.* 15. 27. (2) *Prov.* 16. 6. (3) *Sap.* 8. 1. (4) 1. *Pet.* 1. 22. (5) *Hierem.* 4. 14. (6) 2. *Tim.* 2. 21
(7) *lib.* 4. *c.* 10. *vide Chrys. homil.* 42. *ad popul. Antioch.* (8) 2. *Cor.* 6. 2. (9) 1. *Cor.* 15. 10.

hac parte nos juvamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, sed augetur, qui non naturæ divinæ modo, verum divinæ operationi socios nos etiam fecerit & consortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operæ laborisque consumpsimus; præsertim cum proxime quædam horum simus adhuc latius explicaturi.

RESPON. AD 8. In octavo enim argumento ridiculi citharœdi corda semper oberrant eadem, cum causas Deo adjutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ stultitia cujusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fuerunt quidam usque adeo naturalis sapientiæ imperiti, ut opinarentur, causas secundas (sic enim appellant Physici) nihil omnino ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad præsentiam causarum, quæ secundæ proximæque dicuntur, per seipsum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultissimorum hominum e schola Philosophiæ non modo sibilis, sed etiam convicio explosa est. Verum quod isti in natura, idem in his, quæ supra naturam sunt, Lutherani peccant, quum soli Deo redemptionem tribuentes, causas adjutrices accipiunt, quasi blasphemia sit, quod in natura sapientissimi quique dixere, id nos in gratia dicere: nempe causas esse adjuvantes & proximas, quibus prima & principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis & potestas illius eo præclarius extat, atque eminet, quo magis se homini confert, cum illoque communicat, non modo ut sit, sed ut causa etiam sit, quæ, vi licet accepta divinitus, vere efficiat tamen, & Deum quoque ipsum in rebus faciendis adjuvet. Nam & Apostolus non dubitavit scribere (1), Dei nos adjutores esse, dispensatoresque, & ministros mysteriorum ejus. Item, se plantasse, & ut sapientem architectum fundamentum posuisse, ac filios per Evangelium in Christo genuisse. Ut illa prætereamus (2), *Baptizantes eos in nomine Patris*, &c. (3) *Quæcunque solveritis super terram*, &c. (4) *Quorum remiseritis peccata*, &c. Ex quibus Constantiensis synodus aperte confecit, sacerdotem vere absolvere, vere conficere. Quæ si certissima sunt, ut sunt sane, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multo enim doctius D. Thomas asseruit: quem locum breviter perstrinxi paulo ante, sacrificium oblationem esse, & ejus actum virtutis, quæ Dei cultu pio continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostræ. Quædam, quas nostro nomine reddimus, & quæ nostra gratia, meritisque nituntur, ut eleemosyna & jejunium. Alteræ vero sunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo, ut baptismus, & absolutio sacerdotis in pœnitentiæ sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat & absolvit, istiusmodi actiones, in quibus purum nudumque ministerium est, non a ministro vim accipiunt, sed a Christo, cujus revera magis dicuntur esse, quam nostræ. Nam ille est, qui baptizat, ille est, qui absolvit. Quocirca sive justus administer sit, sive injustus, ad effectum sacramenti nihil omnino interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, & ad exustionem admovet, frigidus, an calidus ille sit. Tantum quippe caloris impertiet, non quantum habet ipse, sed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes nostræ non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato; id est, ex vi rei factæ, sed quemcunque effectum sortiuntur, ex merito eum nostro sortiuntur. At posterioris generis operationes ex se possunt peccata remittere, quia, ut diximus, Christi sunt potius, quam nostræ. Ita si semel nos Christi sacramenta conficimus, eaque aliis admovemus, ex vi rerum effectarum, & aliorum culpas pœnasque resolvimus, & gratiam Christi impartimur, non nostram.

Sacrificium porro altaris, quod primo argumento refutando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam præbet, sed Christi: nec suum meritum & gratiam Deo repræsentat, sed Christi, nec suum offert sanguinem, sed Christi. Quemadmodum autem, si ignem faceret, & ad comburendum adjungeret, ignis effectionem induceret; sic cum sanguinem Christi in altari conficiat, eumdemque sua oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam affert. Quo fit, ut nec sacrificii hujus effectus aut a bono administro major sit, aut a malo minor, nec sacerdotis iniquitas effectum hujus impediat sacrificii, quemadmodum Innocentius lib. 3. de sacro altar. mysterio, c. 5. testatur. Non est autem dogma hoc nuper inventum: nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit 1. q. 1. cap. *Multi*. Augustinus de consecr. dist. secunda c. *Utrum*. Hieron. advers. Lucif. Chrysostomus homilia 2. in secundam ad Timoth. epistolam, cujus verba libuit subscribere. *Sacra*, inquit, *oblatio*, *sive Petrus*, *sive Paulus*, *sive cujusvis meriti sacerdos offerat*, *eadem est*, *quam dedit Christus ipse discipulis*, *quamque sacerdotes modo conficiunt*. *Nihil habet ista*, *quam illa*, *minus*. *Cur id? Quia non hanc sanctificant homines*, *sed Christus*, *qui ante sacrificaverat*. *Qui autem hanc illa minus habere putat*, *ignorat Christum esse*, *qui nunc etiam adest atque operetur*. Hactenus ille. Quam rem exemplo philosophiæ apertius exponemus. Docent sane Philosophi, causas administras non eodem modo esse omnes. Quædam enim non agunt, nisi qualitatem similem a principali causa receperint: ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen cum eo communicaverit: aqua non calefacit, nisi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel major, vel minor est, quo forma & virtus agendi magis vel minus

(1) 1. *Cor*. 3. 9. (2) *Matth. ult.* 19. (3) *Matth*. 18. 18. (4) *Joa*. 20. 23. *Vide Ambr. l.* 1. *de pœn. c.* 2. *Novatus enim ajebat*, *se Domino deferre honorem*, *cum soli remittendorum criminum potestatem tribuebat*.

Digitized by Google

nus fuerit adjuvanti causæ communicata. Qua etiam forma & virtute si caruerit, nihil penitus aget, ut aer sine lumine, sine calore aqua, &c. Aliæ sunt causæ adjutrices, quæ vim principalium causarum applicant, ut is, qui admovet ignem ad stipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas, modo ignis idem applicetur. Ministri autem & sacramenti, & sacrificii Christiani, sunt causæ secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia prius a Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescunque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eundem Christi sanguinem, & merita adjungunt.

Irenæus vero primum non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus quæ figuratæ sacrificia dicuntur. Id quod facile apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philippenses excitat, ubi de eleemosynis sermo fit. Illud etiam refert, *Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus*; & item illud: *Si offers munus tuum ad altare*, &c. Deinde Irenæus sermonem aperte facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris enim, qui offert, purificat, si ipse nequam & impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilega inquinatur. Unde & ait (1), quod si quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id quod recte foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea, sacrificium altaris non solius administri est, sed ecclesiæ totius. Ita licet sacerdoti malo offerenti non prosit, sed noceat: at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed ecclesiæ. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba: *Quia igitur cum simplicitate ecclesia offert, juste munus ejus purum sacrificium deputatum est*. Cum vero in ecclesia Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, ut sanctitas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium, quod & per se sanctum est, & ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippe est & sacerdos, & sacrificium Christus Jesus. Cum ergo argumentum illud, quod illis firmissimum & gravissimum videbatur responsis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profecto imbecilla.

RESPON. AD 9. Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio culpæ, & resolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum: hæc vero per per fidem etiam & charitatem alienam. Ecclesiæ nempe societas fratrum fidelium pœnas commentes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multo vero magis hanc pœnæ relaxationem vir justus a Christi passione participat: Christi autem passio per sacrificium altaris non solum commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, & quia sacerdotis ipsius opus meritorium est, quod ille ad solvendam pœnam proximo suo benigne ac liberaliter impartitur; & quia ecclesiæ atque adeo Christi sacrificium est: quem effectum sacrificio ex opere operato attribuimus: nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare si sacerdos probus est, & suam operam & satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modo dicebam, illius commodis & utilitati servit: sin est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab ecclesia & Christo offerente proficiscitur, quam omnino minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne eleemosynæ quidem fructum domino adimit servus, qui eam distribuit, detestabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato remittendo quæritur, culpasne remittat, an pœnas; an utrasque potius, & culpas & pœnas. De qua re tres video sententias ferri, quarum nullam probo. Unam, ut oblatio sacra culpas etiam mortales remittere possit, atque adeo gratiam conferre: Alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit, nisi ad impetrandum: quomodo eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, quia orationis loco apud Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod Ecclesiasticus exponit, inquiens: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo*. Nec ideo tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam & & rationem hoc sacrificium non pœnas solum ajunt, sed culpas etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertia sententia est, quæ sacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hostia esse & exolutionem pœnæ, non expiationem & remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum vero esse institutum sacrificium.

Sane qui primam illam opinionem induerunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attigimus, quod Alexander, & Julius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri: Athanasius, Cyprianus, & Damascenus affirmant omnes sordes expiari: Chrysostomus & Theophylactus non obscure docent, esse remissionem peccatorum. Quod si ex verbis illis, *Quorum remiseritis peccata*, &c. colligunt Theologi, ministros posse & culpas omnes remittere, & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cum peccata proprie vocentur culpæ: reatus vero pœnæ non nisi per tropum, quo effectus

(1) *Lib.* 4. *c.* 34.

significatur nomine causæ. Atqui confugere ad tropos Theologo non licet, quando nihil absurdi est in proprio sermone.

Rursum sancti Patres docuere, sacrificium hoc crimina abluere, sordesque detergere. Qui autem abluit, & detergit sordes, is maculam tollit: non ergo solas pœnas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remissa enim culpa, manet pœna; non macula. Adde, quod sanguis Christi mystice hic funditur in remissionem peccatorum, quemadmodum nos ipsa forma consecrationis instituit: at sanguis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro pœnis tantum. Utrasque ergo hoc sacrificium solvit. Postremo, cum idem Christus Patri offeratur in altari, qui se Patri offert in cœlo, sicut oblatio, quam sancta sanctorum ingressus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ita & ea, quæ in altari fit, culpas remittet, & pœnas.

Nec secunda opinatio præsidiis suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hostia ad illud delendum esse, ecclesia his verbis deprecatur: *Sit hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum, sit remissio omnium peccatorum.* Atque D. Thomas in 4. distinctione duodecima, quæstione secunda, articulo secundo, quæst. secunda, cum in primo argumento objecisset illud, *Sit ablutio scelerum*, &c. respondit, hujusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelera abluere, quia ipsa impedit, contra ipsa robur ministrando. Et ad quartum, *Eucharistia*, ait, *in quantum est sacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam spiritualem in actu: & ideo si eos dispositos inveniat, eis gratiam obtinet virtute veri sacrificii, a quo omnis gratia in nos influxit: & per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat.* Hactenus Divus Thomas.

Tertia demum opinio (si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare) quoniam in hostiæ hujus efficacia peccata mortalia nescit a venialibus secernere, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad pœnas utrorumque necessario confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ita sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes Theologi fallantur, qui uno ore, animoque dissentiunt. Nam si culpæ mortales per sacrificium solverentur, pœnitentiæ sacramentum non esset ad salutem necessarium. Ubi enim sacerdos eas semel oblato sacrificio delesset, non esset opus easdem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proxime ad eundem effectum institueret. Constat autem, pœnitentiæ sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quod si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatim ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cum adeo facile sacrificium exhiberet, pœnitentiæ disciplina penitus eluderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel promptissimum. Quid? quod culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent, oblatis videlicet sacrificiis. Id si fieri a sacerdote potest, frustra confessionis præceptum ecclesia urgeret. Siquidem sacerdotes & sine cognitione causæ, & sine confessione peccantium culpas universas per sacrificium solverent. Ita post baptisma susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis. Id quod retro diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare: novos enim fortasse isti contemnent.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata ante baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum vero omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippe crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, sive ante baptismum, sive postea commissa sint; tum ad Romanos, & Hebræos tradit Apostolus, tum etiam nos manifestissime probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potius refellenda sunt, quæ isti contra afferebant. Alexander, Julius, Athanasius, &c. sacrificium ajunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primum diximus, nec ita multo ante, cum pœnæ pro culpis debitæ delentur, solvuntur, remittuntur, nunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, pœnarum omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multum, an improprie & figurate illa sint dicta, an sine figura & proprie, quia scilicet non est plene remissa culpa, quamdiu peccator reus est solvendæ pœnæ.

Deinde cum ad perfectionem sacrificii pertineat sumptio, quemadmodum superius ostendimus (nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum & perfectum esse sacrificium) nihil mirum est, si corpus & sanguis Christi, quoniam gratiam conferunt, dum sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant: nempe is effectus gratiæ proprius & conjunctus est. Atque hoc ecclesia videtur significare, cum ait: *Sumpta sacramenta, quæsumus Domine, omnia crimina nostra detergant.* Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non quia offertur, delere crimen, sed quia sumitur. Eadem enim hac ratione & sacramentum est, & perfectio sacrificii. Postremo D. Thomas in quartum Sententiarum, ut modo citatum est, respondit, sermones illos ad eam formam esse redigendos, qua hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem sensum dictum est: *Vitam præsta puram, Solve vincla reis*, &c.

Digitized by Google

&c. Quo Moyses etiam spectasse videtur, cum præscriptis singulis hostiis pro peccato subjungit: (1) *Et orabit pro eo sacerdos, & dimittetur.*

At vero ridiculum est, si verba illa, *Quorum remiseritis peccata, &c.* simpliciter ad culpas pœnasque referimus, omnia similia, utcunque, ubicunque, & a quocunque dicantur, ad eundem quoque modum interpretati. Aliud est, mihi crede, judices constituere, qui de peccatis sententiam ferant; qui retinendi ac solvendi habeant potestatem; qui pro culparum vel levitate vel gravitate severiorem, mitioremve pœnam injungant: aliud post gratiam initam & sacramentum reconciliationis acceptum, altari Domini participem fieri. Quod si post remissam culpam nulla prorsus maneret pœna, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum pœnitentiæ sacramentum hostiam propitiationis habere. At hac etiam in re præcipue nobis indulsit Christus, qui non solum pœnitentiam dedit ad reparandam resarciendamque amissam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ, idemque altaris sacrificium reliquit, quo gratiam sartam tectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modo pro conciliata amicitia par pari referimus, verum etiam subiratum judicem, & pœnam temporalem pro admissa ac remissa culpa minitantem propitium reddimus: hoc sacrificio detergimus pedes, & quod Apostolis aqua in pelvim missa contulit, id ac multo etiam magis pœnitentibus tribuit sanguis missus in calicem: hoc denique oblato sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut mensam dominicam puriter, nedum amice, valeamus accedere, epulisque accumbere divum. Ordo igitur, rerum sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum eodem modo in pœnitentiæ sacramento, & in altaris hostia interpretemur. Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum est namque, resolutionem pœnæ ad remissionem integram peccati attinere, nec esse plene remissam culpam, pro qua manet solvenda pœna. Ac si sanctorum dicta hoc sane loco ad tropum deflecteremus, nec sine necessaria causa, nec sine pervulgata ejus vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aqua gratiæ non est, nec, nisi maculam habeat, quicquam aut tergitur, aut abluitur. Ego, Lector, nolo ablutionis & maculæ metaphoras ad vivum resecare, quemadmodum ii, qui ista subtilius inquirunt, fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Nam si scripturæ ac veterum testimonia semper ad illam normam velimus exigere, inveniemus, ea quandoque a veritate discrepare. Id quod uno solum exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsi jam hujus disputationis longitudo molesta est. Davidi ad peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quæ paulo ante scripsimus, aut non legerit, aut nunquam secum reputaverit. *Dixi*, ait, *confitebor adversum me justitiam meam Domino*, &c. Sed quod remissa culpa nondum fuisset plenam munditiem consecutus, is ipse testatur, inquiens: *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.* Item, *Asperges me*, &c. Qui, *amplius*, dicit, hic lotum se esse procul dubio sentit, sed non plene atque perfecte. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquæ permanebant, quæ non fuerant penitus priore ablutione detersæ. In hunc ergo modum dixere veteres, sacrificium abluere crimen, sordesque purgare, quamvis scirent, per pœnitentiam ante & remissam culpam, & gratiam justificationis acceptam. Pœnæ itaque resolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi est pœna omnis, ablutionem detersionemque appellarunt veteres, vel certe senserunt, per gratiam imperfectam non plene sanari, ablui, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inhærentes, & inclinationes quasdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus: quæ omnino res cum non statim per quamlibet contritionem evanescant, tum exploratum est, quasi sordes animi & morbos esse. Benigne igitur fecit Dominus in voluntate sua Sion, cum post sacrificium cordis humiliati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium justitiæ, quo resolvitur pœna. Utroque purgantur sordes, utroque abluimur, & mundamur, sed non eodem modo tamen. Multæ enim variæque purificationes a rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiæ ablutionem penitus elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur, & mystice funditur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profecto sæpissime de ea re cogitanti maxime illud considerandum videri solet, quod in superioris cujusdam argumenti refutatione breviter admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suum cuique proprium effectum edere, juxta cujusque peculiarem & significationem & naturam. Quemadmodum causa universalis prima non totam vim in singulis adjuvantibus causis effundit, sed ad illarum omnino vires vel perfectas vel imperfectas se attemperat, & varios quasi partus procreat perfectione & imperfectione differentes; sic Christi sanguis per se quidem & in baptismo & in pœnitentia remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfecte culpam pœnamque resolvit: in pœnitentia vero, quoniam est judicium, & satisfactionem habet adjunctam, culpam resolvit, pœnam non plene, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo & quasi per accidens. Quia nimirum non sunt per se aut confirmatio, aut eucha-

(1) *Levit.* 4. 35. & 5. 10.

Digitized by Google

charistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum instituta: sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratia, quæ si peccata in anima reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verum cum species habeat panis & vini, idemque & altare hic & mensa sit, ratio ipsa rerum & ordo naturæ postulat, ut hujus altaris effectus in illis existat, qui mensæ hujus participes esse possunt, nempe accepto sacramento reconciliationis, antequam ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quare sanguis Christi in speciebus panis & vini per se quidem remissionem pœnæ & culparum venialium tribuit: interdum tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortalium, non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpe dixi, consummatur sacrificium. Quod quum forte invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque justificat, si D. Thomæ auctori credimus.

Quamobrem tametsi Christi sanguis offertur, & mystice funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumento respondeamus) ex significatione tamen specierum panis & vini, tanquam ex causa instrumentali & adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt conscii, quam non prius per pœnitentiam eluerint. De effectu sacrificii ex opere operato sermo fit: nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, & quasi lege edita pœnitentiam peccatori, atque adeo veniam imperrare, tametsi oratio est hæc Deo gratiosa vel maxime. Sed objicis: Exauditus est Filius semper pro sua reverentia; & hoc sacrificium semper offert Patri Filius: sempiternum ergo effectum habet. Nec enim oratio filii frustra & vane fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudit Pater: at quas ille offert per homines, non semper exaudit. Sicut causa prima, quos effectus per se sine adjutrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cum per secundas causas operatur, frustra quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non a præcipua causa, sed omnino ab adjutrice. Ad eundem quoque modum, si Christus in cœlo hoc sacrificium offert, ut vere offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui vero solam vim impetrandi in altaris hostia ponunt, hi in pœnis peccatorum primum errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulo ante. Si enim eleemosynis peccatorum pœnæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat, sacrificiis veteris legis pœnas resolvi, sacrificio novæ legis non resolvi? An vilior est Deo sanguis Christi, quam sanguis hirci? Sed quemadmodum in sacramentis non modo quia actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adjunctam pro pœna culpæ debita; verum etiam ex eo, quod per talia signa proprie nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, & major gratia confertur, & major pars pœnæ remittitur: sic in sacrificio altaris non solum quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeo applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatior pœnæ remissio & offerenti contingit, & iis etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo: nam in defunctis non subest causa eadem. Ad hos quippe sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt; ita forsan nec sacrificii vis, nisi orationis & suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis & pretii prodest, quod lege justitiæ acceptandum est, perinde ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deinde isti in culpis venialibus, quas hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi, & veteres etiam sancti (1). Nec enim minore ecclesiæ consensione venialia per sacrificium altaris, quam per aquam benedictam, per orationem dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentum in promptu certissimum, quod ex vi formæ, qua consecratur sanguis, specierumque panis & vini retro collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam dominicam haud indigne accedunt, per hoc sacrificium resolvi. Illa autem levia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut aperte Christi erga nos providentiam & benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis graviorem penitentiæ curationem adhibuit, leviores autem faciliori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hactenus. Isti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodo tueri causam suam possint, cum non solum pœnas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio & veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione, vereor ne nimium multa dixerimus.

Respon. ad 10. Decimum vero argumentum quæstionem perobscuram habet de valore sacrificii, ubi quibusdam Theologis, quos video doctissimos habitos in schola, placuisse intelligo mirabilia quædam: sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat: his præsertim, qui de facie rerum judicant, & argutis suis fumos Theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum & molestum erit. Meam itaque breviter exponam,

(1) *De cons. d. 2. c. Iteratur, & c. Utrum.*

ponam, quantum videlicet satis erit, ut argumento huic respondeatur. Primum ergo vocari in dubium non debet, quin valor missæ ratione quadantenus infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam, non ad efficientiam. Nam sicut Dei virtus & potentia sufficiens est quidem, ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est; sed semper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non potest: sic Christi sanguis ubicunque reperiatur, sive in cruce, sive in altari, infiniti pretii est, quia idoneus, ut pro infinitis, si essent, hominibus satisfaceret: sed quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quamvis pretium sanguinis nullo fin e circunscriptus sit. Ac de hostia crucis quidem nulla hodie nobis controversia est: hostiam vero altaris infiniti valoris esse, duobus argumentis explorate perceptum est, & cognitum. Unum illud est, quod refutare modo nitimur. In ea enim parte, qua docet sacrificium infinitum esse, quia sanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factu est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quod si valor missæ finitus esset, minus satisfacerent pro pœna debita decem homines, qui offerrent sacrificium, quam si duo tantummodo offerrent. Si enim rem quacumque finitam decem hominibus partiaris, non tanta portio obveniet singulis, quanta duobus contingeret; si inter duos solum divideretur. Ita si decem audirent missam, valor distributus in plures, minor in quocunque illorum existeret, quam si duo tantum sacrificio interessent. Item, quo plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solenni inservirent, eo minorem hostiæ partem acciperent. Quare qui post me vel auditor, vel adjutor ad missam accederet, is fructus mihi, & satisfactionis partem adimeret. Quæ profecto omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem, & eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine utilitatem percepturus, quam si posterior nullus omnino extitisset. Quemadmodum si juxta crucem quis una cum Christo Patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minus, si solus, quam si infiniti tunc simul adessent, qui idem cum Filio sacrificium exhiberent. Eadem quippe hostia in cruce atque in altari est: tametsi ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercem quamlibet accipere a multis pro missa una potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrietatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum, meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocirca nihil omnino plus a pluribus vendicare potest, ac si minor esset utilitas in pluribus, quam in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo jure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit injuriam, si expetierit a pluribus. Quin injurius es tu, si cogas sacerdotem, ut solum pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum. Qui quantus, qualisque sit homini necessarius, prudentia magis, quam theologia dijudicat. Uno in tempore, & loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sane quod de utilitate sacrificii diximus, recte Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantum, qui offerunt, referendum esse. Nam qui non offerunt, ii non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur. Ut si sacerdos sua sponte a nemine amicorum invitatus, pro illis absentibus sacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor: ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quam in eo, quod pro uno solo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quod pro pluribus effunduntur. At adjutores, auditoresque missarum, ii etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio inserviant, re vera offerunt sacrificium, ideoque pro sua devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certe quo causa adjutrix sacrificii principali causæ conjunctior est, eo magis pro pœna satisfacit: ut sacerdos plus quam diaconus, diaconus plus quam subdiaconus, subdiaconus plus quam acolythus, acolythus plus quam auditor: horum autem utrunque excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam, quo devotius, ac religiosius suo quisque munere funguntur, eo magis satisfacient. Tanta vero devotio, & religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut una oblatione tota pœna debita resolvatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcirco tota semper pœna redimitur. Quoniam infinitum est in genere causæ universalis, quam infinitam licet causæ adjuvantes ad finitos effectus determinare solent, tanto vel majores, vel minores, quanto vis adjuvantium causarum vel major, vel minor est. Id quod in prima rerum naturalium causa cernimus, quæ tametsi infinitæ virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tantos, & tales, quantos, & quales causarum adjutricum vis, & natura poscit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito, & sanctitate, sed ex intentione, & applicatione sua, qua huic, aut illi, pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sane quemadmodum parvulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur, certusque gradus gratiæ confertur, non quem administri sanctitas præfinivit, sed quem præscribere voluit Christus (nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est): sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus pœnæ remittitur, quem nos ignoramus, Christus sua voluntate præstituit. Sed

ut

ut adulti eo majorem a baptismo gratiam percipiunt, quo religiosius & devotius percipiunt baptismum: ita a sacrificio majorem utilitatem capiet is, qui sacrificium sanctius & ferventius offeret. Parvulis porro ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quod æqualis in omnibus dispositio est: adultis vero, quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuique atque alia, non idem gratiæ gradus, sed alius alii confertur. Quo modo vim sacrificii universalem & infinitam sacerdotis singularis oblatio determinat, vel ad certam & æqualem remissionem pœnæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium, vel etiam ad inæqualem in iis, qui cum causæ adjuvantes sint sacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est, bene, melius, optime.

Quod si Christi sanguis tam proprie noster esset, quam suus cujusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota pœna, quamvis infinita, solveretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempe ut causa universalis, cujus vis major, minorve recipitur pro eo ut subjectum magis, minusve disponitur, pro eoque ut causæ adjuvantes majus, minusve opis ferunt ad effectum. Atque post hæc in refutando argumento decimo otiosum erit verba plura prodigere.

RESPON. AD 11. Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat, quam refutandum. Sed ridicula missa: præsertim cum in tanta hominum cæcitate, & miseria nihil est, quod rideamus. Prior ergo ejus argumenti particula facillime eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin convenit maxime, ut qua re Deo gratiam referimus benefico, eam rem offeramus irato. Eisdem quippe muneribus, bove, ove, agno, veteres patres & gratiam Deo referebant, & illum placare curabant. Quem in modum nos corpus & sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo & propitiatorie reddimus, & eucharistice. Nam quod putant, sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum, & propitiatorium sit, in eo mirifice isti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in una rationali anima tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa, eadamque varia scrificia in unum novæ legis omnia transferint, ubi contineatur & emineant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus, ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est futurum & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & justum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Justificati*, ait (1), *gratis per redemptionem, quæ est in Christo Jesu.* Et rursum (2): *Empti estis pretio magno.* Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibito peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus (3) in hæc verba prosequitur: *Qui nullius est indigens Deus, in se assumit bonas operationes nostras ad hoc ut præstet nobis retributionem bonorum suorum, sicut Dominus ait: Venite benedicti*, &c. *Ita & verbum dedit populo faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis: Ita & nos offerre vult munus ad altare.* Hactenus Irenæus. Et Cælestinus hujus nominis primus (4) eleganter exclamat: *O misericordiam Dei, qui nostra vis esse merita, quæ tua sunt dona: & pro his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus.* Quæ causa Christo Domino fuit, ut initio statim cœnæ gratias egerit, accipiens panem & vinum, ut distribueret discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat, & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum (5). Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione, & in argum. 3. pro 2. conclusione, & in. responsione ad 5. argum. explicata sunt. Nam & posterior hujus undecimi argumenti particula in responsione ad 3. satis confutata est. Cur autem Eucharistia sacrificium sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa, quam isti reddunt; sed quia in Eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent, in cæteris sacramentis non manent. Unde cum tam pretiosa munera in Eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus jure, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In Eucharistiæ quoque oblatione mystice Christus & incruente immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico: nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo cæci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patefecimus disciplinarum omnium ignaros esse, Theologiæ, philosophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen ignorant.

CAPUT XIII.

Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in quæstionem vertitur.

Quæstio de visione Animæ Christi.

QUanquam in singulis præcedentibus libris Lutheranorum nos malitia coegit, de uno aliquo

(1) *Rom.* 3. 24. (2) 1. *Cor.* 6. 20. (3) *l.* 4. *cap.* 34. (4) *In* 3. *ep. ad omnes Galliarum Episcopos.*
(5) *Idem habet Aug. lib. de eccles. dog. cap.* 32.

Digitized by Google

aliquo Theologiæ principio differere, atque ad quæstionum, quæ præter naturæ ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere; sed capite superiore tam in eo pugnæ genere stylum diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tametsi non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino Concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi visi sumus, audacius vero fecimus, quam scholæ auctores cæteri. Illi enim jejune solent, nullis ornamentis oratoriis adhibitis, hæreticorum sensa, rationesque referre: nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ita amplificavimus, auximus, ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acuisse videamur, & quæ non habent, suppeditasse. Sed, quod alias sæpe dixi, veritas mendacium superat, miris licet modis instructum & ornatum. Verum ne plus justo volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiose exempla persequemur: sed anguste, & contracte disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia, sed præcipua breviter perstringemus.

Agedum ergo illa sit nobis secunda quæstio, an Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clare viderit? Sunt enim in utramque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra firme stabilita videatur. Bucerus porro negat, Christi animam fuisse a principio perfectam. Erasmus in dubium vocat. Theologi vix ostendunt. Qui vero inficiantur, ii hujusmodi argumentis uti possunt.

1. Arg. Primum, in Christo fuit fides: sicut scriptum est (1): *Erit fides cinctorium renum ejus.* Non ergo mens ejus videbat Deum, quoniam *fides argumentum est non apparentium* (2).

2. Arg. Deinde, Christus spem habuit, quemadmodum ipse Patri loquens ait (3): *Spes mea ab uberibus matris meæ. Quod autem videt quis, quid sperat* (4).

3. Arg. Præterea, timuit, ut videre est apud Marcum (5): *timor autem futuri & incerti mali est*, Aristot. 2. Rhetoric. libro. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoscitur.

4. Arg. Præterea, crevit gratia non solum apud homines, sed etiam apud Deum (6). Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratia non queunt.

5. Arg. In notitia insuper & visione beata nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, juxta illud (7). *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera.* Et rursum (8), *De die illa nemo scit, nec filius.*

6. Arg. Præstantius item & jucundius est gloriam & honorem consequi per opera digna, quam sine ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tamquam virtutis præmium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest, ut simul quis & mereatur beatitudinem, & beatus sit, nisi simul sit anima & in via, & in viæ termino.

Confirmant autem argumentum hoc sacrarum literarum testimonia plurima. Ut illud (9): *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur.* (10) *Satiabimur* autem, *cum apparuerit gloria Dei.* Item. (11), *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Item, cum dixisset (12): *Caro mea requiescet in spe:* &, *Non derelinques animam meam in inferno:* subjicit Christus ipse: *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitia vultus sui: qua de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item (13). *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere dignitatem, & sapientiam:* non ergo ante mortem acceperat, sed meritus est eas accipere moriendo. Item (14). *Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* En merces, en opus: gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo; non tamen fuit simul cum eo. Item (15). *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Quid autem per consummationem intelligat Paulus, quamquam nomen ipsum præ se fert, in eadem epistola exponit, inquiens (16). *Ut non sine nobis consummarentur.* Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

7. Arg. Postremo, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta: at qui videt Deum, is maxime gaudet: Christus vero maxime tristatus est, juxta illud: *Tristis est anima mea*, &c. Et iterum: *Repleta est malis anima mea.* Non ergo Deum videbat: nisi velis duo simul contraria in eodem subjecto extitisse, eandemque animam pariter & repletam malis, & repletam lætitia cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ e locis Theologiæ contra veram Theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi definiunt (17), Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse. Quæ conclusio licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum lib. 8. constituimus: sed his quoque argumentis demonstratur.

Pri-

(1) *Isa.* 11. 5. (2) *Heb.* 11. 1. (3) *Psal.* 21. 10. (4) *Rom.* 8. 24. (5) *Marc.* 14. 34.
(6) *Luc.* 2. 40. (7) *Joan.* 5. 20. (8) *Marc.* 13. 32. (9) *Isa.* 53. 11. (10) *Psal.* 16. 15.
(11) *Psal.* 44. 8. (12) *Psal.* 15. 9. (13) *Apoc.* 5. 12. (14) *Isa.* 62. 11.
(15) *Heb.* 2. 10. (16) *Heb.* 11. 40. (17) *D. Th.* 3. *p. q.* 9. *ar.* 2. & *qu.* 34. *ar.* 4.

Primum ex illo (1): *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unione verbi & animæ esse derivatam. Id enim Evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: *Gloriam quasi unigeniti a Patre*: Illam sane animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maxime; nimirum undecunque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unione personali Dei & hominis stultissime sentiat. Jam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset profecto imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in ænigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba (2): *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte*, &c. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias prædixit inquiens (3): *Novum creavit Dominus super terram: fœmina circumdabit virum*. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: Ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefaciat;& cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hac enim visione beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod major erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Div. Thomas hac ratione confirmat. *Quanto receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam ejus*. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Argumentatur præterea D. Thomas, gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim *gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra splendebat a majestate ejus* (4). Cum ergo lux ipsa non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta: claritas gloriosa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem, & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo ejus propriæ actiones, notitia & amor, non longe, sed proxime Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longeque repromissiones aspicit; cum autem videt per speciem, præsens est & propinqua, ut ad Corinthios & Hebræos tradit (5) Apostolus. Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse a calumniantibus objici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quamdiu mortali corpore circundamur, non valemus.

At hæc objectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illa esse intellectuale primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres Ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam credidere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in libro de agone Christiano, *Invisibilis*, ait, *& incommutabilis veritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit*. Et in epist. ad Volusianum: *Ipsa magnitudo*, inquit, *divinæ virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooptavit*. Ac Damascenus in 3. lib. *unitum esse*, ait, *carni per medium intellectum verbum Dei*. Quam rem Divus Thomas 3. p. quæst. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, ni fallor, Evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, & carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mentique conjungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in ea conjunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia constare. Qui ergo factus est homo, ut hominem ad finem suum, idest, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue conjunxit, qua finis prænoscitur, qua ritur, possidetur.

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat (6). Filius Dei in hoc natus est, & ad hoc venit in mun-

(1) *Joan.* 1. 14. (2) 1. *Cor.* 13. 10. (3) *Hier.* 31. 22. (4) *Ezech.* 43. 2.
(5) 2. *Cor.* 5. 6. *Heb.* 11. (6) *Jo.* 18. 37.

Digitized by Google

mundum, ut testimonium perhiberet veritati. *Ecce*, ait (1), *testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*. Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quæritur, ut hoc probe cognoscat, & teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem, & præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Christus testis veritatis erat, a Patre dux, & præceptor constitutus: quocirca necesse erat, ut a Dei verbo mens potissimum, & ratio hominis in ipsa unione perficerentur. Nec laborare diu opus est, ut invenias, quando Apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderint, cum Petrus id significantissimis verbis patefaciat (2). *Non indoctas fabulas secuti*, ait, *notam facimus Domini nostri Jesu Christi virtutem, & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite: & hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem*, & *potentiam* vocat, qua Verbum caro factum est: *præsentiam* vero, qua habitavit in nobis: at virtutem, & præsentiam simul, quia filius hominis erat in cœlo, hoc est, ejus anima videbat Deum, & vivebat tamen in mortali corpore super terram (3). Ita enim prænunciaverat David in paucissima verba: *Beatum faciet eum in terra*. Nam quod beatus aliquis quasi transiens fuerit in terra, in scripturis sæpe legimus. Sed quod habitaverit in nobis quasi colonus, & quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentiæ miraculum est. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, ideo apte dixit, *speculantes*, gloriam autem quasi unigeniti in *voce delapsa a magnifica gloria, Hic est*, &c. Testis oculatus est: *Ipsum audite*: doctor veritatis exploratæ, ac visæ est: *Ipsum audite*: dux est, qui & viam sciat, & terminum sciat: *Ipsum audite*, atque adeo videte, & contrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in præsentia cernitis. Sed de primo Joannis testimonio nimium multa. Secundum principale testimonium pro ea conclusione comprobanda illud est (4), *Verbum habitavit in nobis plenum gratiæ & veritatis*. Unde Divus Thomas bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Christi anima ponas, sive plenitudinem veritatis: utrinque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratia quippe viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta est, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quare si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Objicit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiæ fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verum hunc scrupulum eximit tertia parte, quæstione septima, articulo decimo. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, ut articulo primo, & nono ejusdem quæstionis ostenderat. Nempe *in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans*, &c. (5). Et iterum (6); *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nulla ergo ei gratiæ perfectio, aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animæ conjuncta, & colligata est.

Quod autem anima illa habuerit scientiæ, ac veritatis plenitudinem, probat tertia parte, quæstione nona, articulo primo, & secundo, quæstione item decima, articulo quarto. Videlicet non in Christo omnem plenitudinem inhabitasse, quia plenitudo ei scientiæ defuisset. Nam, cum venit quod plenum, & perfectum est, evacuatur quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plene, atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, sed visio.

Atqui hujus argumenti vim, & nervos omnes Cajetanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere, *Plenus gratiæ, & veritatis, Joannes testimonium perhibet de his*. Frangeret sane, si probabilis sententia esset. Verum vulgata editione reprehensa, græcis, latinisque exemplaribus rejectis, interpretibus sugillatis, sanctis expositoribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certe melius intellexit verba illa, *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*, per parenthesim fuisse interjecta: cum ait, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, cujus gloriam vidimus quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem Evangelio sequitur: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia, & veritas per Jesum Christum facta est*. Quæ sententia superiori connexa, nisi cæci sumus, apertissime ostendit, verba ea, *Plenum gratiæ & veritatis*, ad Christum esse referenda. Sed hæc remissa, id, quod instat, agamus. Accepit igitur Christus gratiam, & veritatem, ut ex eo gratia in omnes, & veritas emanarent. Habuit itaque maximam, & perfectissimam gratiam, ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam, & perfectissimam lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque justitia omnes effectus justitiæ; sic Christi gratia, & veritas omnes habebant gratiæ, & veritatis effectus. Unde Dionysius ait (6), solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute se extendere, quæ sub generationem cadunt. At effectus præcipuus gratiæ, & veritatis consummatæ est videre Deum.

Præterea, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim, tanquam per instru-

(1) *Isa.* 55. 4. (2) 2. *Pet.* 1. 16. (3) *Memento scriptum esse: Non videbit me homo, & vivet. Ad Christum esse referendum ostendit Jo. c. Evang.* 10. *Vid. Cajet. in Ps.* 8. *Hier.* 4.
(4) *Jo.* 1. 14. (5) *Col.* 1. 19. (6) *Col.* 2. 9. (7) 4. *cap. de div. nom.*

strumentum, operatus est Deus salutem in medio terræ. Unde & Christum Apostolus scribit (1) *multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum*. Et alio loco, *Misit Deus filium suum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti vero dispositio, & qualitas præcipue quidem pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat, & voluntate sana. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam, & veritatem eum, per quem cæteris omnibus salus futura erat, omnisque omnino & gratia, & veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet esse perfectum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfecte amabat Deum ex gratia perfecte, & perfecte cognoscebat ex perfecta veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, ideoque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia, reducitur in actum per id, quod est in actu: oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam cæteri essent habituri, ipse profecto simul atque cæteros illum ad finem movere cœpit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit. Ea demum, quæ a primis causis moventur in finem, quadam solent temporis successione perfici; at causæ ipsæ moventes a principio statim suam, largiente, providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum substantia calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cœlestia quoque corpora mox omnino suas virtutes accepere, quibus in tempore res terrestres, inferioresque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam, & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium e vestigio subditur: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ubi in homine piscatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias lector, quæso, diligenter attende. Nullum porro fidei negotium rite transigitur, si omnes testes auriti sint, oculatus nullus. Quin, ut Augustinus ait, auritis credimus, quia audierunt a fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses, & Joannes Baptista primus, & postremus e lege antiqua, atque adeo Prophetæ omnes, e nova item lege Apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit, unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem ejusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus esse non poterat, nisi & justus esset, ne scilicet vellet fallere, & sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratia, & veritate, ne quicquam in optimo, & absolutissimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus justissimus erat, quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis, & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex auditu testis plenus veritate non est, cum scriptura de Joanne dixisset: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce*: de Christo vero, *Erat lux vera*, &c. & de Moyse, *Lex per Moysem data est*: illa etiam illico nexuit: *De plenitudine ejus omnes*, Moyses, Joannes, Prophetæ, Apostoli, prorsusque testes in universum omnes *accepimus*. Quia & lux erat, & plenus gratia, & veritate erat, & gratia, & veritas per eum facta erat, & denique testis ex visu erat. *Deum* quippe *nemo vidit unquam*, nec Moyses, nec Joannes, nec Prophetæ, nec Apostoli, nec Evangelistæ: *unigenitus, qui est in sinu Patris*, qui vidit arcana, *ipse enarravit*. Ne vero hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quod Christus testis veritatis erat a Patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas ejusdem Christi est, qui hanc rem postea manifestius exposuit, inquiens: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur*, &c. Et protinus: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Filius hominis, qui est in cælo*. Quo loco vere Cajetanus, & diligenter advertit, verbum, *Ascendit*, non præsentis, sed præteriti temporis esse: quæ res ex Græco exemplari patet. Quod enim Joannes apte dixerat, *Deum nemo vidit unquam*, id nunc aliis verbis Christus ait, *Nemo ascendit in cælum*. Tunc enim homo secundum animam in cælo esse dicitur, quum videt Deum. Quo sensu Latroni dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso*. Et angeli in custodiam hominum definiti, quia semper vident faciem Patris, qui in cælis est (2), semper quoque in cælis esse dicuntur, quamvis in terra sæpe sint. Ante Christum ergo sicut nemo viderat Deum, ita nemo in cælum ascenderat. Ut autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, apposite subjunctum est: *Filius hominis, qui est in cælo*. In quam sententiam Patri ipse postea locutus est (3). *Volo, Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi*. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re suum a Christi testimonio excelli professus est, inquiens (4): *Quod vidit, & audivit, hoc testatur*.

Nec vero inscius sum, veteres Theologos hæc fere

(1) *Hebr.* 2. 10. (2) *Matth.* 18. 10. (3) *Joan.* 17. 24. (4) *Joan.* 3. 32. *Affirmat Hier. Christum juxta suscepti corporis dispensationem a Patre audire quid loquatur: ergo juxta humanam naturam & vidit, & audivit, &c. in Isa. c.* 50.

fere loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus & videbat Deum, & ubique erat. Sed ea ætate bellum erat illis cum Arianis, & Eunomianis acerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi Deitatem asserebant, præsertim cum res erat in promptu, & facillima, quemadmodum ferme in præscriptis locis. Nam illud, *Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis, qui est in cælo*, quo pacto vere, ac proprie in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cælum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in cælum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad astruendam animæ Christi gloriam urgere.

Quintum testimonium, quo Divus Thomas utitur, extat ejusdem Evangelii capite octavo. *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado.* Et postetius: *Si dixero, quia nescio Deum, ero similis vobis, mendax, Sed scio eum, & sermonem ejus servo.* Quod enim sermo sit de scientia, ut a fide distinguitur, illa verba videntur ostendere: *Ero similis vobis, mendax*. Judæi quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quod autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat, *Scio eum, & sermonem ejus servo*.

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate conjuncta est, quamvis evidentiam non habeat. *In hoc scimus*, ait (1), *quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est*. De hac scientia si quis contendat Christum Joannis octavo cap. sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicet fortasse quispiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat; non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta, ea etiam, quæ ad certam Theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis Ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant; ac certis aliis exploratisque permixta, non modo totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirment. Probabilia igitur argumenta necessariis adjuncta, tantum abest ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quanquam istis equidem argumentis utor, dum adsunt; cum absunt, non requiro. Illud hujus generis videtur esse (2). *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*. Illos autem in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput non solum hominum, sed etiam angelorum. Eph. 1. Colos. 2. Incongruens vero esse, ut membra capiti scientia & claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan & illud est (3): *Quod si ministratio mortis fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur*, &c. Et posterius: *Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est*, &c. usque ad illud, *Nos autem revelata facie* &c. Non ergo decebat, ut primus novi testamenti administer spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solum facies, sed totum corpus glorificaretur ex integro. Matth. 17. Vide Orig. hom. 12. in Exod. Hæc igitur dicta in primis sint.

Deinde (quæ res certe est animadversione dignissima) non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, & non sit quædam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant esse quicquam in religione nostra congruens & decens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt ejusmodi, ut etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsentaneum emergeret: Ut cum Theologi ostendunt, decuisse, ut Deus ad reparandum humanum genus carnem sumeret; atque ex divinis personis filius is esset, decuisse, cæteraque id genus plurima: Quæ decentia fuisse vel maxime Theologus probat quidem; sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo, nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicquam consentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Ut Divam Virginem intactam extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literali nusquam forsan edocuit. Id tradit aperte, in concepto & partu Virginem extitisse. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tam singulari & miraculo, & mysterio conservatam ipsa postea volens, ut dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat, eadem se exponeret corruptori; adeo fidelium animis inhæsit perpetuæ hujus virginitatis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto, in præsenti quæstione philosophandum. Cum enim ostendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam,

(1) 1. *Joan.* 2. 3. (2) *Colos.* 2. 3. (3) 2. *Cor.* 3. 7.

fectam, scientiaque, ac sapientia vacuam assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeo indigna verbi sapientia & providentia est, ut ne verosimilis fiat quidem, si de unione personali Verbi, & animæ recte sentimus. Consentiamus igitur, cæteris Ecclesiæ sanctis gratiam per partes distribntam, nempe *secundum mensuram donationis Christi* (1); at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam, quantam in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod vero de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ, intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. *Tanto enim melior omnibus est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit* (2). Itaque unctus est a Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solum habuit parem cum angelis felicitatem, sed multo etiam mojorem. Quocirca ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab Schola modo, verum a Theologiæ veteris institutione descifcunt.

Ambrosius (3), *Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis*, &c. Perfectam ergo animam assumpsit Verbum, non imperfectam. Et lib. 7. epist. 47. ad Irenæum: *Accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. Unde & David dicit, Speciosus forma*, &c.

Augustinus in lib. de Trin. *Mox ut Verbum venit in uterum, factum est perfectus homo.* Et super Exod. *Non habuit omnino Christus juxta animæ meritum, quo posset proficere.* Et illum vers. Psal. 64. *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti*, de unita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, *Et ecce aperti sunt ei cœli: Sed numquid tunc primo, aperti sunt ei cœli, etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ tenet, quod non minus aperti sunt ei cœli ante, quam post.*

Græcus, quem refert sæpissime Div. Thomas in catena, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno, *Dicitur*, ait, *secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, sed ex eo, quod paulatim manifestabatur.*

Damascenus (4), *Qui proficere dicunt Christum gratia, non venerantur unionem, quæ est secundum hypostasim.*

Theophylactus: *Divina erant, quæ dicebantur & agebantur a puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista vero interpretatur, quid sit proficere illum sapientia. Subdit enim, & statura. Profectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum.*

Hieronymus in Esa. 7. ca. (5) *Licet multa post secula de eo Evangelista testetur, Puer autem proficiebat*, &c. *& hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur; tamen adhuc pannis involutus habebit boni malique judicium, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani corporis divinæ non præjudicasse sapientiæ.* Et in Hier. 31. c. (6): *Juxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientia, sed perfectus vir in utero feminæo continebitur.*

Leo (7): *Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat.* Loquebatur autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hac verba. *Assumpsit verbum humanitatis naturam in sua ratione perfectam.* Et Cyrillus ipse in Joan. lib. 1. cap. 17. *Vidimus*, inquit, *gloriam Christi adeo sublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos nulli alii, quam unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate, & gratia. Non enim mensura sibi datur, ut cæteris, sed ut imperfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquies, gloria ejus gratiæ & veritatis, quomodo sapientia & gratia profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illorum potius de Jesu opinio, quam illus perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrarentur.* Vide etiam cap. 20. in illud, *De plenitudine ejus omnes accepimus.*

Multa sunt ejusmodi veterum testimonia, quæ nos gratia brevitatis omittimus, cum hæc etiam, quæ recitavimus, sine ulla aut expositione aut argumentatione præstrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque referemus. Non enim hoc loco volumus, nisi per quasdam summas & signa data rudiores admonere, ut in similibus quæstionibus, quæ non sunt Theologorum usu contritæ, se diligentius exerceant. Invenient quippe semper, si quæsierint. Atque in præsenti etiam quæstione non dubito eum longe plura inventurum, cui & uberior lectio, & major eruditio fuerit.

Respon. ad 1. Primum autem argumentum nihil difficile est, si intelligamus, justitiam ibi & fidem pro justis & fidelibus usurpari, cujus rei non modo Hieronymus auctor est (8), sed LXX. etiam Interpretes. Vide Div. Thom. 3. p. q. 7. art. 3.

Resp. ad 2. Ad secundum facilior adhuc responsio est. Dicitur enim Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam a Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ, quam jam habebat. D. Thom. 3. p. q. 7. a. 4.

Respon. ad 3. Ad tertium vide S. Thomam 3. par. quæst. 15. a. 7.

Respon. ad 4. Ad quartum vide S. Thomam 3. p. quæst. 7. artic. 12. Ubi etiam respondet illi

(1) *Ephes.* 4. 7. *Joan.* 1. 17. (2) *Hebr.* 1. 4. (3) *De incarnat. Dom. Sac. c.* 7.
(4) *Lib.* 3. (5) *In illud*; Ut sciat reprobare malum, &c.
(6) *In illud*, Novum creavit Dominus, &c.
(7) *Epist. ad Leonem Augu.* 65. (8) *In comment. sup. Esai.*

illi Evangelii testimonio. Ac nos etiam paulo ante veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in seipsam aliquando proficere; adeo plenus ab initio & gratia & sapientia fuit. Sed qui in hominum existimatione crescit, tametsi idem ipse omnino perseveret, eum dicit Scriptura crescere (1). *Proficiebat David valens & crescens*. Item (2), *Crevit Josaphat, & magnificatus est usque in sublime*. Item (3), *illum oportet crescere, me autem minui*. Quia vero sæpe quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimare, ostentationem esse præstigiosam & pharisaicam, Talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solum, sed etiam Deo. Voluit enim Evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est (4): *Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat & placebat tam Deo, quam hominibus*. At D.Thomas docet (5), Christum crevisse in effectibus & operibus gratiæ & sapientiæ: quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crescit, hoc crescere quandoque dicitur. Ut ibi (6), *Verbum Dei crescebat*; & rursum, *Fortiter crescebat Verbum Dei*.

RESP. AD 5. In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani Filii sapientiam, atque adeo divinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibusdam Patribus fuit, ut ea de Filio juxta humanam naturam interpretando, satis se putarint adversariis respondisse. Ac te vera in ea pugna, quam cum Ario gerebamus, fat illud erat, ut in hac parte ictus ejus conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, & Christi etiam animam ab omni ignoratione vendicare, quæ de ejus dignitate quicquam detrahere videatur. Ambrosius porro libro quinto de fide cap. 8. non audet asserere, tametsi cum Ario disputabat, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse, si hæc vocabula proprie capiamus. Contrariam vero sententiam nonnullos ait tenuisse; sed *qui fuerint*, inquit, *intimidiores, quam ego sum*. Divus sane Thomas non dubitat vel ejusdem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam aut beatam aut infusam, sed secundum aliam acquisitam seu experimentalem quippiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quæ passus est. Itaque si de scientia hac experimentali sermo sit, Pater demonstrabat Filio ea, quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonstraturus, quoniam & majora facturus. Secundum hanc scientiam item diem judicii nescivit, antequam esset: nam tunc experietur, cum judicium fiet. Probabiliter dicta sint hæc, non negamus: verum nihil necesse est in has nos angustias conjicere, quippe cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat a Judæis Christus, & quod sabbatum solveret, & quod se æqualem faceret Deo. Respondet ergo simul utrique calumniæ in hæc verba: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem*. Ubi primum sic potentiæ æqualitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quæcunque facit. *Non potest*, ait, *Filius a se facere quicquam*. Deinde ita arguentes redarguit: *Cur me, o Judæi, reprehenditis?* Eadem certe ratione & Patrem meum reprehenditis. Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu & libidine opera edo, sed a Patre accepi id, quod facio. *Non potest*, &c. Non autem somnio accipio, aut opinione aliqua commentitia, sed visu certissimo atque clarissimo cerno & comprehendo operantem Patrem, & quæcunque ille facit, hæc ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpitis, quasi opera illicita faciam in sabbato; facio autem eadem, quæ Pater meus, eodemque modo facio; coarguite, si ita lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem & principium habeo. Ut autem probet se videre Patrem facientem opera, subdit: *Pater enim diligit Filium*: ideoque nihil illum celat, sed in conspectu ejus, ipsoque adeo cernente omnia facit. Nec solum quæ antehac fecit, ea coram Filio fecit, sed & majora, quæ facturus est, in conspectu Filii, Filioque proinde spectante, simulque faciente faciet. Quibus verbis non negat Filium intelligere res prius omnino, quam fiant, sed humano more loquitur, & se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dicimur, cum ita præsentes sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstremus. Quæ est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat, quod verbo futuri utitur, *Demonstrabit*, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet scriptura nobis, nostroque tempori res æternas attemperare. Pater siquidem Verbum & genuit, & gignit, & semper gignet. Quanquam qui subjungit, *Ut vos miremini*, is de demonstratione quadam futura videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat. Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contra nos facit. Primum, quia Hieronymus (7), Ambrosiusque (8) negant, illa verba, *Neque Filius*, nisi in paucis quibusdam Græcis exemplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippe lectio Matthæi, & Marci erat. Matthæi vero Evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adjectis, quæ modo nec Latina nec Græca exemplaria habent. Deinde etiam si ita fuisset ab Evangelistis scriptum, in eo sensu Filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siqui-

Z

(1) 1. *Paral*. 11.9. (2) 2. *Paral*. 17.12. (3) *Joan*. 3.30. (4) 1. *Reg*. 2.26.
(5) 1. *p. qu*. 15. *a*. 7. (6) *Act*. 6.7. & 19.20. (7) *In Matt*. 24. (8) *Ambr. l*. 5. *de fid. c*. 8.

Digitized by Google

siquidem scit, quia Filio manifestat: Filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quod autem verbum, *Scire*, in hunc modum aliquando accipiatur, & usu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo (1): *Descendam & videbo, utrum clamorem opere compleverint: an non est ita, ut sciam*. Simile est illud (3): *Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens*, &c. Et ubi nos habemus, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, an diligatis eum*, editio LXX. habebat, *Ut sciat, an diligatis eum*. Sed de hac re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, ac Patres cæteros. In his enim, quæ pervulgata sunt, longus ego esse nec debeo, nec volo.

RESPON. AD 6. Ad sextum respondet egregie D. Thom. 3. p. q. 19. ar. 3. vide illum. Primum vero testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proxime antecedentia explicant. *Si posuerit*, ait, *pro peccato animam suam, videbit semen longævum*, &c. & statim: *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur*. Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur, ut dicat Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, juxta illud, *Propter quod Deus exaltavit illum*, &c. sed unctionem ipsam non meruisse: In scriptura autem tunc rem aliquam fieri aliquando dici, cum innotescit. *Data est mihi omnis potestas*, &c. Quia ergo Christus dilexit justitiam, &c. ideo exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum, & angelorum; ungere enim est regem constituere.

Respondet item, idque melius, hunc sensum esse, ut virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres justitiam, &c. propterea, id est, ut hæc egregie faceres, unxit te Deus oleo, &c. Illud est simile: *Homo ridet, flet, discurrit, propterea intellectum habet, & animam rationalem*. Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi: *Propterea & sapientia Dei dixit*, &c. Luc. 11. Nec si diceretur expresse; *Unxit te Deus oleo lætitiæ, quoniam dilexisti justitiam*, &c. quicquam contra nos faceret. Nam more scripturæ fit, ut interdum effectus loco causæ ponatur: Ut ibi (3): *Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus*.

Tertio demum respondere possumus, actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales, & dispositivas. Docet enim D. Thomas tertia parte, quæstione trigesimaquarta, articulo tertio, sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: Hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam: sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, *Propterea*, causam efficientem, aut meritoriam denotat, sed satis erit, si sit causa, quæ disponat subjectum, quasi materialis.

De tertio vero testimonio sic habeto; Divus Thomas existimat, in eo Psalmo de resurrectionis æterna vita agi non solum in Christo, sed in membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum resurrectio, vitaque plena deliciis fructus passionis Christi fuit. Qui, ut Paulus ait, *conresuscitavit nos, & consedere fecit in cœlestibus*, tunc scilicet, cum ipse excitatus, sedit a dexteris Dei. Si ergo Christus in hoc loco non in persona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, nihil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat (4): *Cur me persequeris?* quia membra ipsius Paulus insectabatur; dicere quoque potuit Patri (5): *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*. Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minus, quam ignominia, laborque noster Christi omnino est. Mox etiam non video equidem, cur non proprie de Christo ipso accipiamus, quod post resurrectionem adimpletus lætitia fuerit cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea voluptate, quæ a visione Dei corpus emanat, & anima non undique plena erat lætitia: quin appetitus sensitivus totus tristitiæ, angorique patebat. Post passionem ergo implevit eum lætitia Deus cum vultu suo. Quoniam etsi prius Dei vultum clare, pleneque videbat, non tamen affectus, appetitusque omnis plene, perfecteque gaudebat. Qua de re in refutatione postremi argumenti nonnihil adjiciemus, quod sit animadversione dignissimum.

Quartum insuper testimonium facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula a me*, inquit, *& dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. Unde evestigio subdit: *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino*. Justinus vero martyr in dialogo cum Triphone aliter legit, & interpretatur hunc locum. *En tibi*, inquit, *servator adest, qui mercedem suam reddit, opusque suum ante se. Vere enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit*. At Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia Salvator ipse judex sit omnium, ut reddat unicuique secundum opera sua, justis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consummatam: sed quidquid ei propter nos, & propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse.

Sane

(1) *Gen.* 18. 21. (2) *Psalm.* 52. 3. *Qui dissimulat, is exhibet se ad modum nescientis. Sic Marcus* 12. Cum vidisset, *inquit*, a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in ea. *Sicut ergo ille qui præstat speciem fingentis, & aliquid prudenter simulat, dicitur fingere:* fingit enim se longius ire: *sic qui gerit speciem, & formam nescientis, dissimulatque aliquid se scire, cum nesciet Scriptura dicit*. (3) *Psalm.* 16. 6. (4) *Actor.* 9. 4. (5) *Psalm.* 15. 11.

Digitized by Google

Sane vero non eodem modo omnia ædificia consummantur: quibusdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum. Nos itaque consummamur accepta non solum gloria corporis, verum etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria deerat; at Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius adjunctionem consummatus est.

RESPON. AD 7. Ad postremum argumentum D. Thomas respondet de passionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed bene per accidens: Ut cum quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur. *Ita* inquit, *in superiori ratione animæ Christi erat gaudium per se, quia per actum proprium: dolor autem per accidens, quia per corporis passionem*. Deinde respondet, quod gaudium illud, & dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verum responsum illud prius refelli potest. Quoniam locales motus si in eodem contrarii aliquando sunt, nihil mirum est, quippe cum tota fere eorum substantia, & ratio externus quidam respectus sit. Ita Pater & Filius relationes contrarias præ se ferunt, & in ordine ad diversos terminos esse in eodem vere possunt. At in formis, & qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut sive per se, sive per accidens duo contraria in eodem subjecto sint. Pugnat enim cum natura rerum, ut aqua simul calida & frigida sit, præsertim in summo: nec si quis contendat alterum esse per se, alterum per antiperistasin. Gaudium vero & tristitia qualitates sunt absolutæ. Sed & posterius responsum quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei essentia divinas, de sua morte lætabatur, quam cernabat Dei & rationi & voluntati conformem. Tristabatur autem de eadem, quia erat malum naturæ contrarium. Quare objectum materiale gaudii atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium porro tristitiæ contrarium sit, sat est utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudii tristitiæque ratio discrepat semper, sive de eadem re sive de alia atque alia tristemur & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluptate gaudium summum summaque tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæ animi affectiones se vicissim expellunt, tametsi non res eadem objecta est. Nimirum enim, cum pellere tristitiam volumus, aliis non modo rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Cæterum difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primum enim dicet fortasse quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas propria vocatur, nullam penitus tristitiam extitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissime. Quemadmodum autem a superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore potentia non perveniebat ad superiorem dolor (1). Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui propriæ tristitiæ subjectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait (2), *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thomas 3. p. qu. 15. art. 4. & 6. & qu. 46. art. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abunde refutat Cajetanus (3). Quod si verum est, jam contraria non sunt in eodem subjecto proximo; sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem sunt. D. Thomas 3. p. q. 18. art. 6. in corp. & q. 46. ar. 8. ad 1.

Huic vero responsioni illud objicitur, quod Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem vere noluit: at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quoniam eam Cajetanus negat, probatur. Primo ex Div. Thoma 3. p. qu. 18. art. 6. ubi dicit, quod voluntas naturalis & voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quam divina voluntas. Et art. 5. refert Augustinum contra Maximinum in hæc verba: *In hoc, quod Christus ait, Non quod volo, sed quod tu, aliud se ostendit voluisse, quam Pater: quod nisi humano corde non posset*. Ac revera ex illo Evangelii testimonio non solum sancti veteres, sed synodus sexta sub Agathone collegit, & duas voluntates in Christo, & duas voluntatum operationes. Sane qui ait, *Non sicut ego volo*, is actum voluntatis aperte significat. Verum Cajetanus elaberetur dicens, appetitum sensitivum vocari interdum voluntatem. De qua Ambrosium hunc Evangelii locum explicare, Divus ipse Thomas interpretatur 3. p. qu. 18. art. 2. Quia D. Thomas quæstionis decimæ octavæ tertiæ partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid velle, quod non habuerit. *Beatus enim est*, ut Augustinus docet, *qui habet quæcunque vult*. In reliquis carte beatis probabilissime Cajetanus ejusmodi nolitiones negat, quoniam in illo statu otiosæ sunt. Cum ergo Christus secundum intellectum & voluntatem perfecte fuerit beatus, non videtur ejusmodi nolitiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc argumentum eludere, etiam si dicimus id, quod revera probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ proprie voluntas est, non tristitiam modo, sed summam maximamque fuisse. Quia enim in hostia pro peccato cordis contritio voluntariaque tristitia potissime desideratur: (4) *sacrificium* quippe *Deo spiritus contribulatus*, &c. & tristitia spiritualis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipue in voluntate habet: consentaneum profecto erat, ut Filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non

Z 2 so-

(1) 3. p. q. 46. a. 8. (2) *Matth.* 26. 38. (3) *In ar.* 7. *q.* 46. (4) *Psal.* 50. 19.

solum corporis & animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritus, & voluntatis tristitiam susciperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur. Sic *vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit* (1). Sic non modo *vulneratus est propter iniquitates nostras, sed attritus est propter scelera nostra*. Sic *disciplina pacis nostræ super eum, & livore atque dolore ejus sanati sumus*. Sic *Dominus eum voluit infirmitate conterere*, qui posuit *pro peccato animam suam*.

Augustinus insuper 14. de civ. lib. (2) asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni, & sancta charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gratianum Imperatorem dixit: *Sicut susceperat voluntatem meam, suscepit tristitiam meam*. Nam voluntas proprie appetitus intellectualis est. Et velle proprie actus voluntatis est: ait autem, *Non sicut ego volo*.

Voluntatis etiam dolor hominis proprie tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Decuit autem, ut per dolorem proprie humanum humana peccata solverentur. Ita cum dixit (3), *Repleta est malis anima mea*, omnem animæ appetitum replerum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, *Mea*, rationalem magis quam sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subjecto fuerint: Tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut Divus Thomas sæpe sumit: Tum quia quod præter naturæ ordinem a Deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod a gloria animæ nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentiæ nihil solatii in inferiores redundaret: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus: nec quietem & delectationem vel ex minima parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, quamquam voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen sponte tristitiam quantam maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat: Ut dolor pro peccatis non minor esset, quam charitas, & scientiæ ipse quoque supereminerer.

Sed & olim juvenis, ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret; sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia proditet. Gaudium, fateor, ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radicos suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum redemptione per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus hujus nominis duodecimus definivit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via. Quoniam illud Pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quæ inde per se etiam consequuntur: decuit enim eum per passionem consummari. Quanquam & fruitio sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris suæ fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus a Deo, omnique penitus solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut cæteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta, ad Hebræos 12. cap. Ubi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit & exemplum. Certe sive primo, sive secundo, seu tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis: sed est hoc postremum eo plausibilius, quo majores in nobis igniculos excitat tum pœnitentiæ, tum amoris, tum gratitudinis. Sed sit jam hujus quæstionis finis. Perspicuum est enim, in re sterili & jejuna non parvam & exiguam copiam e locis Theologiæ suppeditatam. Restat tertium quæstionis genus pertractandum ejus, quæ a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti disseremus.

CAPUT XIV.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet. Disputatio de Animi immortalitate.

Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiæ confirmandas: deinceps de iis, quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentia. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullum inter hæc duo genera discrimen est. Utrinsque enim quæstionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt,

(1) *Isa.* 53. 4. (2) *Cap.* 9. (3) *Psal.* 87. 4.

sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quæstiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, melioribusque Philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehensores vituperare debent, quod rem aggrediar, quæ diligentissime est a pluribus disceptata. In quibus Div. Thomam esse constat, cujus tanta est in utranque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fere protulit, naturæ vero rationes Henricus atque Scotus probabiliter suadere ajunt, non necessario demonstrare; nihil, ut mihi videtur quidem, temere factutus sum, si de ea ipsa quæstione disputo, quam tam multa & præclara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam; sed, nisi me fallit animus, plane utilem, ne dicam necessariam: præsertim cum Cajetanus etiam noster sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen (1). Qua in re cum Henrico, & Scoto ex parte consentit: quos idem mirisolim modis exploserat: Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scite inficiatus est.

Ut ergo hæc controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituatur, principio argumentabimur, hanc quæstionem nullo modo ad fidem attinere, deinde non posse naturæ ratione demonstrari.

1. Arg. Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed sæpius, non esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

2. Arg. Dein Sadducæi existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur hæretici: quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

3. Arg. Præterea, quatuor sunt scripturæ testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Unum illud est (3), *Donec revertatur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4). *Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Tertium. (5). *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum, quo Dominus in evangelio utitur (6): *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Etenim quod Augustinus (7) affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vendicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim a Theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet (8), infirmum esse adversum eos, qui credunt animas per propaginem generari. Infirmum ergo etiam est contra eos, qui dixerint, eas cum corporibus interire. Ac sicut scriptum est, ait, *Donec spiritus redeat ad eum, qui dedit illum:* sic etiam legimus, *Spiritus vadens, & non rediens.* Secundum item refellet fortasse quispiam dicens, non ibi de anima sermonem esse, sed de homine, quem Deus per gratiam fecit a principio immortalem. Unde statim subjicitur, *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Tertium autem de morte spirituali animæ, hoc est, de æterna, interpretari licet, de qua illud habes: *Dentes leonis dentes ejus interficientes animas hominum.* Quæ res suadetur quia protinus additur, *Eum timete, qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam.* Quare D. Thomas nec in prima parte, nec in summa contra gentes, nec in quæstione de anima hoc testimonium voluit usurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait: *De resurrectione autem mortuorum non legistis*, &c. Nihil vero prohibet, ut anima cum corpore simul inteteat, & postea cum corpore simul exurgat. Non ergo fidei decretum est, animas esse immortales.

Quod vero naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quod cum Ambrosius, & Augustinus (9), ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil omnino confecere. Non autem præcellimus Ambrosium, & Augustinum.

5. Arg. Ad hæc, cum Scotus, Jandunus, Cajetanus (10) Divi Thomæ rationes expenderint, viri scilicet magno ingenio, magnaque Philosophiæ eruditione præditi; at pronunciarunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verosimile, rationes eas, si evidentes essent, ac lucidæ, nullum evidentiæ lumen acribus, acutisque oculis allaturas.

6. Arg. Præterea, Aristoteles non idem semper in hac re, sed tum hoc, tum illud scripsit: non est ergo probabile, eum in tanta varietate, & inconstantia certam, exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quod pro animæ rationalis incorruptione aliquando senserit, ut cætera loca omittam, quæ & D. Thomas 2. adversf. gent. cap. 79. & Ferratiensis in commentariis afferunt, is locus planus, & expeditus est, qui secundo libro de gener. anim. capite tertio habetur; ubi aperte docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecus advenire. Quod si non educitur de poten-

(1) *In c. 9. ep. ad Roman. contra scripserat, & in 1. par. & in 3. lib. de Anima.*
(2) *De baptis. parv. lib. 3. c. 10. & 1. Retra. c. 1. & 10. sup. Gen. c. 1. 3. & 4.* (3) *Eccle. 12. 7.*
(4) *Sap. 2. 23.* (5) *Matth. 10. 28.* (6) *Matt. 22. 32.* (7) *qu. 33. in Num.*
(8) *Lib. 10. sup. Gen. c. 9.* (9) *De bo. mor. c. 9. 2. Solil. & l. de immor. ani.*
(10) *Scot. 4. d. 43. q. 2. Jand. 3. de ani. q. 5. & 29. Caje. in epist. ad Ro. c. 9.*

Digitized by Google

potentia materiæ, nec a generante homine vi seminis editur: certe subsistens est, nec a materia dependet. Quod vero de hac sententia interdum etiam desciverit, Cajetanus multifariam suadet: & mihi his argumentis fit verosimile. Primo, quod non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet (1), animarum infinitatem, nisi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundo, quia libro primo de cœlo asserit, quicquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertio, quia in ethic. lib. 1. Solonem reprehendit, qui asseruerit, post mortem veram superesse hominis beatitudinem. Unde & deplorat brevem hominis felicitatem, & opes, ac divitias tanquam felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum ullum in illo reperies. Non est autem credibile, eum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quicquam vel breviter perstricturum. Quarto, ex proœmio libri de anima, ubi illud fundamentum jecit: si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit animam separari: in tertio autem libro posuit antecedens, quod intelligere non est sine phantasia: unde & consequens, &c. Quinto, quia non Gregorius Nissenus modo, quem Div. Thomas refert, verum etiam Justinus martyr in libro admonitorio gentium, & Theodoretus libro quinto de curat. gr. affect. consentiunt, Aristotelem animorum immortalitatem negavisse. Quis autem credat, tantos, talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisæus insignis præter cæteros Peripateticus falso etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

7. Arg. Præterea, animorum immortalitas cum Dei erga homines providentia adeo conjuncta, & colligata est, ut qui illam negarit, is hanc quoque inficiaturus sit: qui vero hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum supra diximus. At Dei erga res humanas providentia non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solum ex divinis oraculis explorate percipitur. Id quod Propheta testatur, inquiens (2). *Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissimis eorum.* Et iterum (3): *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.*

8. Arg. Præterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, nempe animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque a corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem a corpore, non tanquam a subjecto, sed tanquam ab objecto. Verum hæc responsio refellitur, quia si, quantum rationis lumen & sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cum utrinque probabilissime colligatur, animam, si extra corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem, species intelligibiles & in fieri & in operari a phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quicquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire: ne vanæ scilicet & otiosæ extra corpora remanerent.

9. Arg. Confirmat autem hoc vel maxime, quod si animus per se subsisteret, atque adeo immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodum aliæ formæ, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippe est, eum species intelligibiles a corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in natura subsistens, ideoque a corporis gravitate & materiæ imperfectione liber nullo se modo corpori colligaret, si ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adjumento intelligeret. Videmus autem, species a corpore acceptas a corpore etiam in operando pendere. Ideo enim necesse est, intelligentem phantasmata speculari. Non ergo per illas anima a corpore separata intelliget. Alias vero species non habet superinditas. Quare sejuncta a corpore, somno otioque torpebit, quod est absurdum.

10. Arg. Sexta insuper synodus act. 11. tradit, animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam a morte coercentem. Et rursum, *Non*, inquit, *naturam propriè immortalem habent animæ, sed gratia id fortitæ sunt.* Nulla ergo ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpote cum sit suapte natura mortalis.

11. Arg. Adde unum & viginti argumenta, quibus S. Thom. probabiliter egit (4), ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hic repetam, molestus ero. Nam his alia adjicere non video qui possem, nisi Janduno, aliisque hujus farinæ auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta afferant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam actumque corporis essentialiter. Quæ argumenta quidem Cajetanus in 3. lib. de anima retulit, fecissetque fortasse multo prudentius, si contempsisset.

12. Arg. Adde etiam, quod Scotus (5) argumentis, quæ probant animam esse immortalem, argute respondet. Si ergo rationes inventæ a priori bus non demonstrant, alias vero excogitare novas non opis est nostræ; fateamur, animam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patescere. Hæc efferre brevissime potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quam tamen & fides catholica firmissime docet, & certa naturæ ratio. Id quod

(1) *In lib. 3. de anima* (2) *Psal.* 72. 16. (3) *Psalm.* 93. 11. (4) *de anima arg.* 4. (5) 4. *d.* 43. *q.* 2.

Digitized by Google

quod conclusiones rationesque sequentes patefacient.

Prima conclusio. Animum hominis esse mortalem, fidei catholicæ manifeste repugnat. Gene. 37. *Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Job 21. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Sapien. item cap. 2. 3. 4. & 5. apertissime traditur, animas cum corporibus non interire. Eccles. 12. *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* 2. Machab. 12. *Sancta ergo & salubris*, &c. (1) Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* Joan. 12. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Philip. 1. *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo.* Primæ ad Cor. 15. pro absurdissimo Apostolus colligit, *Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Et posterius referens illam insipientium vocem, *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur*, illico subdit: *Nolite seduci. Corrumpunt*, &c. 2. Cor. 5. *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis, peregrinari a corpore, & præsentes esse ad Deum.* Et paulo ante: *Scimus; quod si terrestris domus nostra*, &c. Sed de scripturæ testimoniis, quæ D. Thomas dixit esse infinita, satis multa recitavimus. Quamquam vereor, ne quis nos jure ac merito reprehendat, qui in re non dubia nisi fuerimus testibus non necessariis. Præsertim cum ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec Evangelio credant, Ecclesiæ vero, sanctorumque fidem pro nihilo putent. Ita supervacaneum videtur esse, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc proprie Theologica est, ut sit argumentationibus Theologiæ confirmanda. Quin Theologia, qua ratione effectrix est, & agendi muneri incumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis & principium & finem, atque adeo procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in qua remunerator Deus sit inquirentium se (2): Quæ nisi fidelis penitus habeat infixa, & in animo quasi insculpta, non dico media, & finem consequi felicitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest, ut ab eo media finemque requirat. Cum igitur primæ cujusque disciplinæ principia tanquam notissimæ anticipationes supponantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris literis commemoravimus. Nisi quod sunt quidam adeo curiosi, qui etiam optarint, Paulum de animorum incorruptione manifestius loqui. Quod perinde est, ac si quis Philosophus adeo esset insigniter stultus, ut in philosophorum libris, præsertimque Aristotelis cuperet principium illud sæpe, & clare resumi, *Quodlibet est, vel non est.* Verum de hac prima propositione, quoniam est ante oculos posita, diximus satis.

2. Concl. Secunda propositio. Animus naturaliter est immortalis, & non ex dono gratuito. Fuere porro quidam Arabes, qui dicerent, animum natura esse mortalem, sed in novissimo cum corpore immortaliter suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispiam dicere, animum cum corpore statim quidem interiturum, si naturæ suæ relinqueretur, sed vi divinæ potentiæ fieri, ut vel ad præmia, vel ad pœnas conservetur æternus.

Hoc qui assereret, is scripturas facile in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animam esse natura sua immortalem, sed solum eum ajunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astruit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in natura corporis, sed in divina potentia erit. Quam sententiam sextæ Synodi verba retro citata sonare videntur. Atque Augustinus 10. super Gen. ad lit. c. 23. in illam magis opinionem inclinat, quæ docet, animas a parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus sua natura immortalis. Id quod solebam equidem, non tanquam hæreticum, sed tanquam erroneum condemnare: semper quippe malui citra lineam consistere, quam transire, stultæque ignorantiæ potius argui, quam insolentiæ temerariæ. At si rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreseos notam inurendam, quando ad sedem Apostolicam referatur.

Primum, quia manifestum est, quosdam Philosophos naturæ ratione duce, animorum immortalitatem & vestigasse, & invenisse (3). Non est ergo supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa (4). *Quis enim hominum scire poterit consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus, nisi ille dederit sapientiam, & miserit Spiritum sanctum suum de Altissimis?*

Deinde in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo sessione octava definitur, hæreticum esse dicere, quod ex principiis Philosophiæ sequitur, animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, hujus corruptionis esset causa aliqua naturalis. *Item cum nonnulli*, inquit, *ausi sint dicere de natura animæ rationalis, quod mortalis sit, & aliqui temere philosophantes secundum philosophiam saltem verum esse asseverent*, *damnamus omnes*

 asse-

(1) *Just. in colloq. cum Tryphone illud affert, quod pytonissa spiritum Samuelis evocavit. In qq. vero gentium q. 75. citat illud*, Infernus subtus te conturbatus est in occursum adventus tui, *Quod de Nabuchodonosor dictum esse, ambiguum non est. Et q. 76. illud*, Hodie mecum eris in paradiso.
(2) *Hebr. 11. 6.* (3) *Aug. 13. de Trin. cap. 9.* (4) *Sap. 9. 13.*

afferentes, animam rationalem mortalem esse: cum illa non solum per se, & essentialiter humani corporis forma sit, verum etiam immortalis. Hactenus concilium.

Præterea, non Theologi modo, verum fideles etiam universi animarum immortalitatem ita a majoribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem Ecclesiæ consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quod autem idem in hac re Theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quod asserentem quemcunque, animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippe fide inscriptum in mente habent, angelos & hominum animas natura sua, ut intellectuales, ita quoque immortales esse. Adde, quod post Augustini seculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, & singulæ singulis corporibus infundantur, ut Concilii Lateranensis verbo utar. Quod si non generantur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materiæ educuntur, sed foris veniunt, nimirum ex se subsistunt: quare non cum corpore intereunt. Illud vero testimonium, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nulla vi agentis naturalis propagetur. Quocirca si ingenitus natura est, natura quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpunt aliquid, nisi quod eædem possunt gignere. Nam quod interpretatur Augustinus, Deum primo homini spiritum dedisse, cum inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; in illo vero, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nulla ex parte argumenti vires infringit. Cum enim Moyses in principio Geneseos rerum naturalium propriam vim & naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, id de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porro, ut ostenderet, viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait, *Germinet terra herbam virentem*: &c. Et rursum, *Producant aquæ reptile animæ viventis*, &c. Et iterum, *Producat terra jumenta & reptilia*, &c. (1) Nemini quippe ambiguum esse potest, prima cetorum, jumentorum, serpentium, leonum individua a Deo sine media causa adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjectum est: *Creavitque Deus cete grandia, & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Item, *Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas*, &c At significare scriptura voluit, sic tunc a Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum & corporum, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim cum ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait, *Fecit Deus hominem ex limo terræ*: de animo autem*: Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*. Quod differentis conditionis varium discrimen a Moyse adeo accurate observatum manifeste indicat, cæterorum viventium animas in potentia materiæ esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed a Deo creari & infundi, qui solus ejus & spirator, & creator est. Præterquam quod qui dicit: *Redeat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscure docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulo ante dixerat, *Ibit homo in domum æternitatis suæ*. Alioqui quomodo ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquam mollis aer, & sicut umbra ac fumus evanescit? Quemadmodum autem corporis naturam exprimit, cum ait, *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat*; sic naturam spiritus manifestat inquiens, *Et spiritus redeat ad Deum*, &c. Jam quod Augustinus affert, *spiritus vadens, & non rediens*, a nobis est. Non enim scriptura dicit, *spiritus veniens, & non rediens*, sed *spiritus vadens*, scilicet a corpore, & *non rediens*, &c.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens non modo cum illis aperte pugnat, verum etiam ut insipientes, & insensatos reprehendit. Animos ergo sentit natura esse immortales.

3. Conc. Tertia propositio, Erroneum est, ne dicam hæreticum, astruere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse. Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel a priori, vel a posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio ex natura rei, & connexione terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causa subjecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergo Scotus, Jandunusque sentient, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

4. Conc. Quarta propositio. Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quod nullum argumentum hactenus inventum vere demonstrat animæ immortalitatem. Quia argumentum, quod sumitur ex operatione propria, vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessarie, naturaliterque consequitur, vere ostendit, qualisnè sit ejus rei natura, atque substantia. Theologi vero tum ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectione scilicet & intellectu, animi incorruptionem argumentantur. Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Dicet fortasse quispiam: Non nego demonstrationes esse: sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa, & clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem,

(1) *Cajet. turpiter hic lapsus est, non intelligens scripturæ sensum.*

Digitized by Google

dinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos æstimare: asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce timen fuisse memini, quia tibi non fuerit; nullum videre id posse, quod tu non videas: omnibus obscurum esse, quod tibi non pateat. Ait D. Thomas, ex præmissis manifeste ostendi posse, animam humanam non corrumpi cum corpore: concludit vero in hæc verba (1): *Patet igitur, quod intellectus humanus est incorruptibilis: ergo & anima humana, quæ est intellectiva substantia*. Item, (2) *Necesse est dicere, animam intellectualem esse incorpoream, subsistentem, incorruptibilem*. Scotus contra, *Non sunt*, inquit (3), *rationes patentes, & necessariæ*. Affirmat Chrysostomus, qui Philosophi de animi immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies: & credemus nos, viros & sanctissimos & modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse ementitos? Atque Augustinus asseverat, Philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: *quanquam pauci*, ait (4), *idque ægre invenerunt*. Præterea Deus non deficit in necessariis ad vitam juxta naturæ rationem bene, & constanter instituendam. At vix homo potest vitam recte, & juste instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animos esse immortales: vix, inquam, aut certe nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuere, vel animum putarunt cum corpore interire, eos fere perditissimis moribus fuisse memoriæ proditum est. Quam omnino rem Sapiens (5) sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerunt, animos mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Post hæc*, inquiunt, *erimus tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt*, &c. Et August. Confessionum lib. 6. capite postremo, *Nisi credidissem*, ait, *restare post mortem animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit, Epicureus palmam in animo meo accepissem. De atheis autem cum Propheta illud posuisset: Non est Deus*; statim subjunxit: *Corrupti, & abominabiles facti sunt*: &c. Sic Justinus in dialogo cum Tryphone, *Eorum*, inquit, *sententia, qui Deum me, atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim, & licentia faciendi, & dicendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficium ullum a Deo spectent*. Divinæ itaque procurationis fuit, ut in morum, & vitæ necessaria regula duces naturæ, ac magistros non conjecturis, & opinionibus imbueret, quæ huc, atque illuc facile traherentur, sed certa, constantique ratione. Sic enim scriptum est (6): *Qui docet hominem scientiam*. Et iterum (7): *Qui docet nos, super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos*. Quod si animantibus cæteris dati a natura sunt quidam instinctus, & quasi anticipatæ cogitationes, non vagæ, & instabiles, sed fixæ, firmæque ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur a noxa, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem comparavit, inditas esse certas, & constantes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis instructi informatique fuissent; Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Nihil vero piget, eadem sæpe verba resumere (8).

Hinc barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeo animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissime curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem: Quænam istæ rationes sunt necessariæ & evidentes, quæ Scoto & Cajetano probabiles & obscuræ visæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero, quod ab Aristotele prudentissime dictum est (9), stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem & evidentiam exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in Mathematicis: in moralibus minor est etiam, quam in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergo illi & faciunt scire, & vere demonstrationes sunt, quibus & de natura, & de moribus philosophamur: quamvis in eis rationibus non adeo magna aut necessitas, aut evidentia insit. Prima igitur ratio demonstrativa auctore Chrysostomo (10) est hæc: Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est, Deum humanarum rerum esse & procuratorem & judicem. Si enim justi migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantia potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est, nulla certe est in cœlo pietas, quæ talia curet: nulla justitia; quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite hujus libri quarto latius persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multo esse, quam reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundum leges justitiæ retribuentem & punientem. Quæ responsio bifariam confirmari potest. Prius, quia Sapiens, cum hoc eodem

(1) 7. *cont. gen. c.* 79. (2) 1. *p. q.* 75. *ar.* 2. & 6. (3) *homil.* 4. *de provid.*
(4) 13. *de Trin. c.* 9. *Mirum est Scotum hunc Aug. locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem, August. ait, non ratione, sed auctoritate teneri: at de immortalitate animæ contra dicit. Nam & l. de civ. Dei* 1. *c.* 12. *scribit, Platonem, qua mente immortalitatem animæ vidit, ne quis sibi mortem conscisceret, prohibendum judicasse.*
(5) *Sap.* 2. 2. (6) *Psal.* 93. 10. (7) *Job.* 35. 11. (8) *Vid. l.* 10. *cap.* 4.
(9) 1. *Ethic.* (10) *Hom.* 4. *de provid. vel fato.*

Digitized by Google

eodem argumento usus esset, hujus rei ignorationem inscitiam esse dixit sacramentorum Dei. Quod si inter mysteria Dei censet & Dei providentiam, & animorum immortalitatem, non est cur nos inter perspicua censeamus. Verba autem illius sic habent (1): *Et nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.* Posterius, quia Justinus martyr & philosophus in libro de Aristotelis reprehensione docet, gentes non scientia, quæ ad demonstrandum valet, de Deo creataque natura dispositiones confecisse, sed probabili ratione suam explicasse sententiam. Et postea: *Hæc*, inquit, *etiam declarent, verum esse, quod a nobis de gentium philosophis dictum est, eos non scientia demonstrandi de naturis disseruisse, sed conjectura verisimilique ratione suam explicavisse sententiam.* Adde his, quod Divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermisit, non prætermissurus, si certum & necessarium esset.

Verum enimvero nulla me hujus generis argumenta movere possunt, ut ab ea sententia discedam, quam Chrysostomo video placuisse. Habuit quippe pro re perspicua & constanti non alium negaturum, Deum esse hominum & gubernatorem & judicem, nisi eum, qui dixisset in corde suo: *Non est Deus.* Sed quia hæc res supra, ut dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est (2), & accuratius est postea demonstranda: satis nunc confectum esse arbitramur, si rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eo tandem ducere probaverimus, ut non possit Dei erga homines providentia justitiaque constare, nisi animæ incorruptio consistat. Nam quod Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, perridiculum est. *Ut admittamus*, ait, *Deum pro meritis & præmia bonis, & malis supplicia retribuere: non exigua tamen improborum vindicta est culpa turpitudo ipsa, cruciatus animi, conscientiaque flagellum. Abunde vero magna mentes & præmium, fructus ipse virtutis, quo mirifice delectantur probi.* In quam sententiam illud Augustini citat omnium sermone contritum: *Voluisti, Domine, & ita est, ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Poterat & illud ex Apostolo afferre (3): *Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* Quæ cum dicit, parum attente considerat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet necesse est (4): *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

Deinde, Propheta non existimavit quæstionem hanc expediri posse, nisi ad fines bonorum & malorum referretur, hoc est, ad novissima, quæ probos improbosque manerent: ex præsentibus autem aut bonis aut malis illam non modo non solvi, sed etiam implicari. *Mei*, inquir (5), *moti sunt pedes, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*, &c. *Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intelligam in novissimis eorum. Quomodo facti sunt in desolationem*, &c. Nec aliter aut Hieremias (6), aut Abacuc (7) huic quæstioni respondendum putaverunt. Quorum ego sensum libentius exponerem, nisi ad alia festinaret oratio.

Præterea, valde restrictum Deum facimus, qui suis id solum in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imo vero etiam gaudenti ac libenti servierunt. O præmium singulare, quod eripit spem futuri cujusque boni, quæ sola, ut ait Cicero, hominem in miseriis consolatur! Quis enim dubitet, mortalium animos in arduis adversisque rebus spe futurorum erigi & sublevari: frangi autem & concidere, si cum omnium rerum desperatione confligant? Talem mihi rempublicam finge, ubi pessimi cives metum omnem pœnæ & futuræ vindicationis abjiciant, optimi vere de spe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; & cum nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frænos, civitas non dico bene morata, sed ne esse quidem poterit. Ita qui eam sine præmio pœnaque constituit, hunc tu ipse stultissimum judicabis. Quale ergo est ejus reipublicæ Deo procurationem administrationemque tribuere, quam nemo vir sapiens sibi assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tam evidenti & necessaria ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse, & negligentem rerum hominis, aut eam stulte urbem constituisse, in qua nullus supplicii timor sit, præmii expectatio nulla.

At Sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primum id ego negare vere possum. Nec enim rem hanc ille in mysteria retulit, sed quod via impiorum prosperetur, quod ubique relinquant lætitiæ signa, quod opprimant pauperem justum, nec viduæ parcant, &c. & in his omnibus Deus non taceat modo, verum etiam probos duriter & acerbe, improbos contra blande & molliter tractare videatur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certe modo. Deinde sunt naturales res quædam in oculis omnium clare positæ: aliæ latent in occulto tenebris densissimis circumfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissime dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ a paucis quidem, idque difficulter, sed investigari tamen atque inveniri potest. Justini autem verba magna ex parte vera sunt: at universas demonstrationes Philosophis eripere, tum absurdum est, tum Paulo etiam contrarium, quemadmodum refutando 7. argumento patefiet. Nam D. Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquidæ & exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus trans.

(1) *Cap.* 2. 22. (2) *Cap.* 4. *ad.* 7. (3) *Rom.* 1. 27. (4) 1. *Cor.* 15. 19.
(5) *Psalm.* 72. 2. (6) *Hier.* 12. 2. (7) *Abac. capp.* 1. 2. & 3.

transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat vero, in hac ratiocinatione a Dei providentia, & justitia ad animi incorruptionem transiliri, quæ in eodem genere non existunt. Verum de prima demonstratione satis.

Secunda est hujusmodi, ut a protervis refelli queat, a viris recte institutis non queat. Eam vero in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero hunc in modum (1): *Sicut satis probatur Deum esse, quia nulla natio tam fera est, quin Deum habendum sciat; ita apud omnes gentes communi consensu firmatum est, animos defunctorum interitu esse liberos. Quam omnino rem funeris cæremoniis testatam esse voluerunt. Nec enim eas corporibus impertirent, nisi animos sacros esse ac divinos in animum induxissent. Hinc vero*, ut Cicero affirmat, *& mercedem funeris sepulturaque constitui, & nefas esse putarunt, & brutis animantibus hujusmodi honores negaverunt*. Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, perstrinxit: Unam, cum ait (2): *Nec mercedem speraverunt justitiæ*: Alteram, cum subdit: *Nec judicaverunt honorem animarum sanctarum*. Sane qui judicat, unum esse interitum hominum & jumentorum, is cum animum suum summa ignominia & dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, sed sepultura asini sepeliendus erat; ut dignum haberet sua opinione & sententia funus. Sed de secunda ratione hactenus. Tertiam significat magis scriptura, quam explicat, cum e vestigio subjicit: *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum*. Hominem quippe ad imaginem Dei esse factum, eo quod natura intellectualis est, verti in dubium non potest. Ex ea ergo parte homini incorruptio convenit, qua intellectum habet. Animum igitur, unde homo intelligit, & similis Deo est, inexterminabilem esse oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis natura & forma propria ducitur, atque adeo non ex alienis & extraneis, sed ex propriis aptisque principiis, diligentius nobis & illustranda, & exponenda est. Id quod D. Thomas divine fecit: intelligebat enim, hanc esse certam expeditamque viam, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum hujus demonstrationis est, formam omnem intellectualem esse subsistentem, hoc est, esse ejus non a materia pendere. Hanc propositionem ostendit Div. Thomas 2. cont. Gent. c. 51. Quia intellectus non eget corpore sustinente; cum intellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat, At dicis: Non eget corpore quidem tanquam subjecto, sed eget tanquam objecto. Verum hoc duobus modis manifeste refellitur. Primum enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deinde id, quod per accidens alicui convenit, non variat judicium de natura rei: ut lapis, qui in loco superiore detinetur, &c. Cum ergo anima intellectiva ex natura propriæ operationis non sustentetur a corpore, consequens est, quod per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se a corpore pendere, nisi tanquam a materia & subjecto, in quo recipitur. Vide D. Thomam in QQ. de anima q. 14. & 2. cont. Gen. c. 55. & 79. Certe si intellectio in corpore susciperetur, nec omnes res sine discrimine intellectus perciperet, nec universale cognosceret, sed solum singulare. Quod si hujusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento, nec cæteros ex tuo ingenio æstimandos esse, neque hic evidentiam mathematicam requirendam. Sed jam tempus est, ut objectiones oppositas refellamus.

Respon. ad 1. Prima ergo sic repellitur: Fidei quæstionem duobus modis interpretari possumus & ex natura sua, & quoad nos. Ex natura sua illa fidei quæstio est, quæ est a Deo ecclesiæ revelata, quamvis a plerisque ignoretur. Ut Spiritum a Patre Filioque procedere, ipse Spiritus Apostolis revelavit. Item, animas sanctorum, statim ut a corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim varie sentire, & sine fidei discrimine aut affirmare, aut negare, cum neutra res scilicet erat plane ab ecclesiæ definita. Ita quoad nos non semper fidei quæstiones illæ sunt habitæ, sed salva fide, viri quidam docti contrariam veritati sententiam tenuerunt. Quomodo asseruit Augustinus, non esse fidei quæstionem, num anima rationalis ex traduce sit (3). Nunc autem cum post ea tempora Theologorum, fideliumque omnium consensu firmatum sit, animum non per generationem, sed per creationem existere, sine dubio ad fidem illa quæstio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquando in controversia positum, eadem de animæ immortalitate causa subest, quæ nunquam est a catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento satis.

Respon. ad 2. At secundo nihil est difficile respondere: cum videamus, non solum sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub Imperatore Catholico multos in Germania nunc publice manifestas hæreses profiteri. Tantum refert principes habere & fideles, & qui hæreticorum insolentissimam temeritatem coercere tum velint, tum etiam possint. Præterquamquod ubi factiones sunt, ibi favore partium in repu-

(1) *Lib. de Senect. & 1. Tuscul. q.* (2) *Sap. 2. 22.*

(3) *Hieronymi perpetua constansque sententia fuit, animas in singulis corporibus creari singulas: quem post tota Eccl. secuta est, de eccl. doct. c. 14. animas enim non creari, sed ex parentum semine esse, Lucifer. error fuit, ut August. refert de hæres. c. 81. Ac certe eum Zach. c. 12. ait*, Dixit Dominus extendens cœlum, & fundans terram, fingens spiritum hominis; *in eo nihil aliud significat, nisi ea opera a Deo ipso sine causa subjecta & subserviente patrari: quemadmodum Hieronymus idem admonuit. Vide Esa. 42. & 45. sap.*

Digitized by Google

republica tolerantur: quid dico tolerantur? quæruntur, foventur, stringuntur homines deterrimi ac sceleratissimi. Hoc in statu res Judæorum publica cum esset, non est sane mirandum, si Sadducæos ferret carnalis populus, homines videlicet factiosos, qui carni usque adeo inservirent, ut omnem spiritum esse negarent. Quemadmodum autem Gentes tales esse volebant Deos, quales ipsi etiam essent, nempe adulteros, bellatores, raptores; sic plebs vitiis corrupta eos vult habere religionis præsides, qui non religati sint, sed liberi, non spiritus servi, sed mancipia carnis. Verum in argumento facillimo refutando plura, quam necesse erat, verba consumpsimus.

Respon. ad. 3. Tertium vero brevissime refellemus. Nam primum illud testimonium certissime probare animorum immortalitatem, ostensum est a nobis paulo ante. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc nunc explicabamus. At tertium nulla responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum corporibus interire. Item, si animas Deus mittit in gehennam: non ergo cum corpore moriuntur. Quartum denique Cajetanus affimat, probare quidem simpliciter animæ immortalitatem, unde Sadducæos de resurrectione vinceret, qui ideo negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per synecdochen autem scriptura nómina Abraham, Isaac, & Jacob pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut sæpe alias, sine causa reprehendit. Coarguit enim Theophylactum, imo vero Hieronymum, qui Cajetano illius auctor sententiæ fuit. At D. Thomæ expositio præclarior est. Non repugno. Nec D. Thomas solum illum locum sine figura intellexit, sed Chrysostomus, Theophylactus etiam, atque Ambrosius. At dicis: Quomodo Abraham illo tempore vivus erat? Respondet Chrysostomus (1) quomodo Adam posteaquam de ligno vetito comedit, sententia tamen prolata mortuus erat; sic Abraham pollicitatione resurrectionis certissima vivus erat. Alioqui quid sibi Ecclesia vult, cum ait: *Regem, cui omnia vivunt, & cui non pereunt corpora nostra?* Ac de tertio argumento hactenus.

Respon. ad 4. Quartum autem jam ante expeditum est. Diximus enim in 7. hujus operis lib. sanctos veteres non tam humanas disciplinas, quam divinas literas coluisse. Quæ causa fuit, ut in rebus naturæ perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium a Philosophis petenda demonstratio est, præsertimque a D. Thoma perfecto, mea sententia, Philosopho, cujus admirabilem naturam & ingenium cum gratia perfecisset, tum ubique alias, tum in libro contra gentes maxime quidquid expeti ab hominis ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præstitisse.

Respon. ad 5. Sed Scoto, Janduno, Cajetano rationes probabiles visæ sunt, non item necessariæ. Scotus porro & Jandunus (nam de Cajetano dicam postea) videntur demonstrationes Mathematicas quæsisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, & rei naturam, de qua disseritur, attente perpenderent, sane intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non suadere, sed vincere, si non protervum & repugnantem, at certe docilem hominem, & ad disciplinæ leges bene informatum. (*Desunt ad reliq. argum. Responsiones*).

(1) *Hom. 71. in matth. de fide resurre.*

Finis Libri duodecimi de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

En damus tibi, candide Lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani Ordinis Prædicatorum de Locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut aiunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos Author morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab ejus lectione remoretur: illi enim etsi huic operi non accesserint, tamen quod ad perfectionem ejus attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facile judicare poterit. Quapropter auctoris labore fruere. Quod si feceris, quantum utilitatis inde sis reportaturus, tu ipse postea libenter fateberis. Vale.

MEL-

MELCHIORIS CANI

EPISCOPI CANARIENSIS

Ex Ordine Prædicatorum

RELECTIONES DUÆ,

Una de Sacramentis in genere, altera de Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

P*Osteriores curæ, & proverbio, & experientia teste, meliores esse consueverunt. Cum igitur in tradendis disciplinis laudabilis obtineat consuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum Magistri relegant, quo velut adipe selecto, discipulorum animi vegetati, avidius ad suam quisque professionem alliciantur, factum est, ut sapientissimus Magister noster CANUS importunis amicorum precibus victus, posteriorum cogitationum suarum primitias nobis ederet. Eæ sunt duæ Relectiones Theologicæ tali viro profecto dignæ; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentia. In quibus nescias, candide Lector, utrum magis in viro isto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) disputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perspicuitate conjunctam. Nam in cæteris, cum semper sui similis sit, nescio quo hic pacto seipsum superare videtur, adeo ingeniose omnia discutit, dilucide ob oculos ponit, proprie, & eleganter disserit. Porro si ad eum modum res Theologica, nativo suo fulgore nitida tractaretur, spes esset, fore, ut omnes illius candidati brevi scopum attingerent. Cæterum quid facias multis, qui Theologi vocabulum digne sibi usurpare videntur, si more andabatarum gladium in tenebris ventilent; si artis Theologicæ, quam petere instituerant, obliti, Iberis interim næniis implicati pro nihilo digladientur? An qui ejusmodi sunt, non similes dices procis Penelopes, qui pedissequarum lenociniis in ipso statim vestibulo remorati, ad arcem dominæ, quo iter intenderant, non perveniunt? Veritas nempe una est, quæ sola vult amari, & nullo modo patitur pellicem. Sed & majestatem, & gravitatem sibi vendicat non vulgarem: illotis ad eam pedibus si quis tentet irruere, is velut alter Ixion, nubem pro Junone tenebit, temeritatis suæ pœnas versatili semper rota daturus. An non Apostolus noster hos tibi videtur propriis depinxisse coloribus semper discentes, & nunquam ad veritatis scientiam pervenientes? Tu vero, vir Theologe, si cupis ad Theologicæ veritatis desideratos amplexus compendio pervenire, neglectis ancillis, quæ serviunt cum filiis suis, lege, & relege, quæ tibi tradit puræ, & liberæ veritatis amator Magister noster CANUS: Et si munusculum hoc, quod tibi addicit, non magnitudine, sed pretio æstimandum placere cognoveris (placebit autem haud dubie) plura deinceps (nam totus tibi dicatus est) sperare poteris.*

RE-

Digitized by Google

RELECTIO
DE SACRAMENTIS
IN GENERE,

Habita in Academia Salmanticensi.

Thema Relectionis ex Lucæ Cap. 10.

Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.

Prima Conclusio.

Sacramenta omni tempore fuisse ad salutem hominibus necessaria, quemadmodum & fidem in unum Salvatorem Dominum Jesum Christum, quam eandem, diversis licet Sacramentis, & olim veteres, & nunc etiam nos exterius profitemur.

Secunda Conclusio.

Sacramenta vero nulla aut naturalis, aut scriptæ legis sanare hominem potuisse, cum sola, quæ in nova Lege sunt a Christo instituta, vere, proprieque gratiam, & salutem efficiant.

PROŒMIUM.

NOllem equidem, viri gravissimi, novas a me res aliquas de rebus antiquissimis disputaturo hodierna die expectaretis. Nam & utique gentium fugienda Theologo doctrinæ novitas, quæ cum semper periculosa est, tum fere ut vetustati, ita quoque veritati contraria; & quam nunc disputationem de Sacramentis instituamus, majori ex parte veterum traditione constitit; & in hoc celeberrimo toto terrarum orbe Gymnasio illud magnopere conandum est, ne novitiis opinionibus aut Theologiæ dignitas, aut majorum nostrorum auctoritas minuatur. Quocirca si in earum rerum assertione, quas hodie sum explicaturus, quorumdam forte juniorum placita refellero, idque suppressis etiam, tacitisque nominibus; quæso, ne arrogantiæ tribuatis: quin potius existimate, sedulo me in id incumbere, ut ne scholastica dogmata nova esse videantur, sed antiqua, & nostræ Religionis auctorum ingenio, atque eruditione commendata. Quod si intellexerimus, primam hanc Relectionem laudari a vobis laudatis viris, aut certe consilium nostrum, conatumque probari, majora & graviora deinceps, Christo juvante, profitemus.

Locum igitur hodierna disputatione repetendum Magister ex decimo Evangelii Lucæ capite desumpsit, principium aptissimum quarto suo Sententiarum libro inde daturus; unde & nos ad vestram hanc Academiam accedentes nostrarum quoque lectionum principium dedimus. Locus autem hujuscemodi verbis continetur: *Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.*

Ac Samaritani parabola quidem juxta germanum litteræ sensum in id est a Domino composita, ut proximus, quem perinde atque nos ipsos diligere jubemur, non cognationis, aut sanguinis propinquitate, sed humanitatis, & benevolentiæ conjunctione definiretur. Homini quippe sauciato, qui descendens ab Hierusalem in latrones inciderat, non aut Levita, aut Sacerdos civilitatis, generisque ratione conjunctus tulit opem, sed Samaritanus alienus a Judæorum commercio quidem, sed non ab humanitate tamen alienus. Verum tam accurate conficta, enarrataque similitudo universis sanctis expositoribus visa est mysticum alium sensum inferre, juxta quem descendens homo in civitatem Jericho, humanum genus intelligitur, cui vulnerato, spoliato, jacenti, semineci post peccatum, Christus Jesus, revera Samaritanus, hoc est, custos unicus ipse noster, naturæ etiam communione propinquus effectus, medicinas adhibuerit spirituales, quibus peccatorum omnium vulneribus mederetur. Has nos medicinas Sacramenta vocamus, deque his disputationem in genere suscepimus, quinque præcipue partibus continendam.

Primum enim definiemus Sacramenti nomen, ut intelligant omnes, quid sit id, de quo disseritur. Mox ostendemus, sine fide unius Mediatoris Jesu Christi, quam Sacramenta designant, neminem fuisse salutem consecutum. Deinde monstrabimus, Sacramenta fuisse semper post peccatum homini ad salutem necessaria. Quarto loco explicabimus, quænam Sacramenta hanc salutem effecerint. Postremo colligemus id, quod explicatu difficillimum est, quo proprie discrimine Sacramenta nova a veteribus separentur.

PARS

Digitized by Google

PARS PRIMA.

De Definitione Sacramenti.

DEFINIT. SACRAM. PRincipio itaque, ut viam reliquis quæstionibus faciamus, Sacramentum a plerisque definitur esse sacræ rei signum. Cui quidem finitioni multipliciter objicitur; sic enim objectionibus expositis, facilior erit rei definitæ intelligentia.

ARG. IN CONTR. Primo, conjugium in statu innocentiæ erat signum rei sacræ, id est, conjunctionis inter Christum, & Ecclesiam, quemadmodum Apostolus docet (1): & tamen non erat Sacramentum, ut nunc quidem de Sacramentis loquimur, cum in illo statu nec morbus esset, nec proinde medicina.

Deinde, sacrificium Abel non fuit Sacramentum, non plus certe quam oblatio Cain; fuit tamen signum rei sacræ, ejus videlicet sacrificii, quod & Christus in ara crucis obtulit, & nos offerimus in altari, ut in universum de veteribus hostiis Augustinus tradit (2): igitur definitio mala.

Præterea, serpens æneus a Moyse in deserto suspensus, Manna item eodem loco Judæis exhibitum, signa fuere rerum sacrarum, ut Joannis Evangelium docet (3): at certe non fuere sacramenta.

Præterea, Agnus Paschalis, auctore Paulo (4), rei sacræ signum erat: nec magis videtur fuisse sacramentum, quam aliæ figuræ, quæ in veteri Lege præcesserunt.

Ad hæc, verba Christi apud Lucam (5): *Remittuntur tibi peccata tua*, Sacramenta minime fuerunt, cum tamen fuerint signum rei sacræ, id est remissionis peccatorum, quam etiam effecere. Et confirmatur: Illa verba, *Ego te baptizo*, &c. sunt sacræ rei signum, ablutionis scilicet interioris, cujus etiam sunt causa: sed Sacramenta non sunt: nisi ita desipiamus, ut sacramentorum formas sacramenta nuncupemus.

Præterea, aqua lustralis, quam vulgus benedictam appellat, signum est rei sacræ, signum quoque sanctificativum: at certum est tamen, non esse Sacramentum. Definitio igitur est inepta. Major enim propositio satis probatur Alexandri Papæ testimonio (6) in decretis suis, ubi asserit, aquam sale conspersam, & divinis precibus consecratam populum sanctificare, inquinatos mundare, insidias diaboli avertere, sanitatem corporis, & animæ præstare.

Corpus denique Christi in Eucharistia contentum non est signum: signum enim, Augustino finiente (7), est quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. Corpus autem Christi, licet invisibiliter sub specie panis contineatur, sine dubio Sacramentum est: non ergo Sacramentum apte finitur, quod sit sacræ rei signum.

RESPON. AD ARG. TRIB. FUNDAM. POSITIS. His, atque aliis argumentis definitionem hanc, a Magistro sententiarum approbatam, juniores quidam facile rejiciunt: quibus nos tamen facilius respondebimus, si tria prius principia ponamus. Quæ si cuiquam non bene provisa, & diligenter explorata videantur, huic illud respondere possumus, non id nos quærere, ut omnibus probentur, quæ asserimus (nam id fieri non potest), sed ut eis, qui juxta rei naturam, de qua disseritur, argumenta requirunt.

Primum itaque fundamentum est, Sacramenta esse quasdam sacras cæremonias, ad Dei cultum videlicet pertinentes. Nam ante omnia id Sacramenti nomen præ se fert: quod a sacro derivatum, Varro de lingua Latina auctor est. Sacrorum autem administratio ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quare & Sacramentum opus est religionis.

Rursum, in Sacramentis profitemur, nos salutem a Deo Salvatore quærere: id vero ad pietatem, qua Deo cultum exhibemus, spectare manifestum est.

Peccata insuper, quæ in Sacramentorum vel administratione, vel susceptione fiunt, virtuti religionis adversantur. Sunt enim vel superstitiones, vel sacrilegia. Ergo recta ipsa Sacramentorum sive susceptio, seu administratio actus est religionis. Augustinus demum definit (1), non quodlibet signum esse Sacramentum, sed quod sit sacrum signum.

Secundum fundamentum est, non quodcunque Sacramentum esse, sed quod habeat occultam, & reconditam significationem. Nam vulgari sermone tunc sive verbis, seu rebus inesse dicimus Sacramentum, cum est significatio quædam abscondita. Mox etiam Gregorius 1. qu. 1. cap. *Multi*, ob id ait Sacramenta dici, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem. Unde a secretis sacris Sacramenta asserit appellata.

Præterea, interpres novi Testamenti, ubi apud Græcos habetur μυστήριον, fere traducit Sacramentum (8). At mysterium absconditam, & occultam habet insinuationem, ut eodem cap. Gregorius affirmat. Non igitur est Sacramentum, nisi sit occulta, & condita significatio. Hinc illa vulgata doctrina, Sacramenta rebus sensibilibus constare, quarum figura scilicet occultius adumbrentur res insensibiles: Sola namque verborum expressa significatio Sacramentum non efficeret. Sacramenta quippe sine verbis fuere quædam in Lege tum naturali, tum scripta; sine rebus autem nulla fuere Sacramenta. Rerum itaque significationem ratio Sacramenti requirit. Atque eo fortasse Samaritanus hic noster oleum,

(1) *Ephes.* 5. 32. (2) 10. *de Civit. Dei c.* 20. (3) *Joan.* 3. 14. & 6. 31. (4) 1. *Cor.* 5. 7. (5) *Luc.* 7. 48. (6) *De conf. d.* 3. *c. Aqua.* (7) 2. *de doct. Chr. c.* 1. *De conf. d.* 2. *cap. signum.* (8) *Lib. de Civ. Dei* 10. *c.* 5. & *refert. de conf. d.* 1. *c. sacrific.* (9) *Ephes.* 1. 9. *Col.* 1. 26. 1. *Tim.* 3. 10.

Digitized by Google

oleum, & vinum, res materiales, ac visibiles exhibuisse legitur, verba exhibuisse non legitur.

Hinc etiam illud est, quod Augustinus tradidit (1), oportere res, quibus Sacramenta constant, imaginem, & similitudinem gerere earum rerum, quarum signa, & Sacramenta esse dicuntur. Verbi gratia Baptismus lavat; ideo completur in aqua: Eucharistia reficit; ob idque panis, & vini speciem accipit: Unctio fovet; idcirco ministratur in oleo: In Pœnitentia demum sub aperta forma judicii, ubi & testis, & reus, & judex, & accusator inducitur, judicium illud interius licet agnoscere, quo ab invisibili judice reus vel absolvitur, vel ligatur. Ita in cæteris Sacramentis invenienus, mysticam Sacramentorum significationem quadam imaginis, & figuræ proportione consistere.

Tertium fundamentum est: Sacramenta esse signa sanctificationis practica, quæ scilicet ipso usu adhibeantur ad sanctificandum. Nam cum sit duplex signum sanctitatis, alterum speculativum, ut nomen sanctum, vel sanctificans; alterum practicum, quod non solum significat sanctificationem, verum & exhibet, ut Baptismus exterior; Sacramentum non signum speculativum, sed practicum est.

Id vero ex eodem cap. *Multi*, cum primis habetur, ubi Gregorius ait, Sacramenta dici, quod sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius salutem operetur.

Item, nisi ita esset, plura in nova Lege essent, quam septem Sacramenta, quandoquidem sacrarum rerum signa speculativa plura sunt.

Præterea, in sensu, quo Scholastici disputant de sacramentis, spirituales, & sacras medicinas intelligere cogimur, quæ nisi signa practica, & sanctificativa sint, intelligi nulla ratione possunt.

Est igitur sacramentum (ut hæc tria simul principia complectamur) sacrum & occultum signum ad sanctificandum institutum. In quem sensum illa definitio est optima: *Sacramentum est sacræ rei signum*.

Respon. ad Arg. in contr. Quare ad primum argumentum facillime respondetur, matrimonium nec in statu innocentiæ, nec alio unquam ante Evangelium tempore fuisse sanctificativum; unde nec fuit Sacramentum, nisi latissime quodlibet mysterium sacramentum vocare velis; quod, ut modo diximus, interpres novi ac veteris Testamenti sæpius facit. Quo significatu nunc de sacramentis minime disputamus, sed cum Concilio Florentino a sacris aliis sacramenta distinguimus, ut peculiariter ad sanctificandum homines instituta.

Responderi quoque potest, matrimonium nec in statu innocentiæ, nec in lege naturæ aut scripturæ signum fuisse sacrum & religiosum: quippe cum non esset opus divini cultus, sed magis civilis humanusque contractus, in naturæ solum vel propagationem, vel remedium institutus. At in nova simul & sanctificativum & sacrum est, ut cætera religionis Christianæ sacramenta.

Nec in præsentia vertere in quæstionem volumus, an matrimonium, quod vel per procuratores, vel etiam ab ipsis conjugibus sine Ecclesiæ ministro, sineque aliqua religionis cæremonia profane contrahitur, sacramentum sit, tametsi vocari in dubium jure fortasse potest. Nam ejusmodi contractus, quod jam insinuavimus, pure civilis est, nec aliqua ex parte opus religionis sacrum: quare non est sacramentum. Deinde quia, cum sine sacerdote, vel per procuratores, vel per literas, vel aliter quocunque modo fideles contrahunt, non se existimant esse sacrilegos, si non sint in gratia, quo tempore contrahunt: At si sacramentum conficeretur, procul dubio sacrilegi essent. Præterea quia recipere sacramentum unus pro alio non potest: ergo quod per alios contrahitur, non est sacramentum. Præterea, ut concilium Florentinum definit, omnia sacramenta tribus constant, materia, forma, ministro: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum: At cum matrimonium sine sacerdote, aut ministro Ecclesiastico contrahitur, unum revera deest: non igitur conficitur sacramentum. Sed de hujusmodi quæstione alio loco fusius & copiosius differemus.

Ad secundum respondeo, sacrificium fuisse duplex in lege tam naturali, quam scripta: Alterum ad protestandum, Deum rerum esse auctorem ac Dominum: & hujusmodi non erat Sacramentum, tametsi illius sacrificii signum erat, quo religio nostra Deum nunc colit. Alterum vero in id factum est, ut Deus mortalium culpis infensus placaretur: quod erat utique sacramentum. Videtur autem sacrificium Abel prioris generis fuisse, quoniam munus solum fuisse perhibetur; sicut & oblatio Cain. Quare non fuere sacramenta, quæ a generalibus sacrificiis concilium Florentinum discernit.

Ad tertium, Serpens æneus & manna signa sacra non fuerunt, licet rerum sacrarum fuerint significativa: Nec enim aut erectio serpentis, aut mannæ usus in id fuit, ut Deo religionis cultus exhiberetur. Utriusque præterea rei usus erat in effectum aliquem corporalem. Serpens namque non fuit erectus ad sanctificandum animum, sed ad sanandum corpus: Nec manna præstitum Judæis est ad sanctitatem ipsorum, sed ad satietatem carnis. Non igitur fuere signa practica sanctificationis, ac proinde nec sacramenta. Quanquam intelligentes hujusmodi rerum futurarum mystica signa, per fidem rerum, quas credebant, justificabantur. Omnes enim eandem escam spiritualem manducaverunt, & eundem potum spiritualem biberunt. *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat*, &c. ut Apostolus in priore ad Corinthios epistola (2) testatur.

Ad quartum, quibusdam agnus Paschalis non videtur fuisse Legis veteris sacramentum, quod in illius esu nullus usus sanctificationis apparet. At

(1) *Epist. 3. ad Donif. Episc.* (2) *Cap. 10. v. 4.*

At divus Thomas(1) multo aliter intellexit. Quemadmodum in Lege nova alia sunt sacramenta directe parata & instituta ad mundandum ac sanctificandum homines, ut Baptismus, & Pœnitentia; alia vero supponunt jam esse mundos, danturque in usum sanctificatorum: sic in veteri Lege agnus Paschalis sacramentum mundorum fuit, nempe quem nisi sanctis & mundis edere non licebat: atque idcirco non fuit opus, ut immundos sanctificaret, sed sat fuit adhiberi ad consummationem legalis sanctitatis, quam quidem habere nemini contingebat, nisi agnus Paschalis ederetur. Quod si cui ratio hæc subtilior videatur, quam ut communi sensui possit accommodari, credat, agnum Paschalem non in memoriam solum Ægyptianæ redemptionis immolari, sed etiam pro peccatis Israelitici populi: Sicut Eucharistiæ sacramentum & signum commemorativum est præteritæ redemptionis, & pro peccatis fidelium immolatur. At sacrificium pro culpis oblatum, quod retro jam diximus, sacramentum erat.

Ad quintum: Patet, verba Christi non pertinuisse ad ritum aliquem religionis, sed tantum explicasse divinam potestatem. Nam eadem loquendi forma Dominus dixit: *Surge & ambula: fides tua te salvum fecit:* & alia ejusmodi, quæ passim reperies apud Evangelistas. Imo vero non existimaverim, verba illa fuisse quasi instrumentum, quo Dominus ad sanctificationem uteretur: quod tamen esset necessarium, ut ibi esset sacramentum. Rursum & manifestam etiam habent significationem, nec gestum ibi fuit quicquam, quod sub rerum corporalium imagine occultum mysterium insinuaret: quapropter nullum fuit eo loco sacramentum.

Atque inde confirmatio addita facile solvetur: Si enim novæ Legis sacramento sola verborum expressa significatio esset, non esset propria ratio sacramenti. Tametsi dicere quoque possumus: signum partiale sanctificationis esse quidem partem sacramenti, non autem esse sacramentum, hoc est, signum integrum sanctitatis, quod videlicet in nova Lege materia, formaque constat, rebus & verbis. Quo fit, ut cum artificiosum compositum esse sacramentum videatur, non pro forma verborum accipiendum sit, sed pro materia potius rerum sensibilium: quemadmodum vasis aut statuæ vocabulum non pro forma artis accipimus, sed pro materia habente formam.

Ad sextum: Aliorum solutionibus prætermissis, quæ, nisi me opinio fallit, non sunt idoneæ: Respondeo cum D. Thoma (2), aquam benedictam non esse signum sanctificativum, etiamsi non pœnas culparum modo, sed, id quod mihi probabilius est, culpas quoque veniales remittat. Nam quemadmodum illæ cæremoniæ sacræ, quæ præparant quidem ad Baptismi sanctificationem, at non sacrant tamen suscipientem, ut Exorcismus, sacramenta dici non possunt; possunt autem vocari sacramentalia, quasi sacramentorum ipsorum sanctificantium præparationes: sic aqua benedicta, & cætera ejusmodi, quæ peccata solum venialia delent, quoniam sanctitatem præstare nequeunt, sacramentalia sunt, non sacramenta.

Sed objicis. Ergo Confirmatio non est sacramentum, ut quæ Baptismo adjuncta, ipsius effectum perficit. Nego consequentiam, quia effectus proprius Confirmationis sine collatione gratiæ, per quam est vera sanctificatio, præstari non potest; & idem omnino est in reliquis Ecclesiæ sacramentis. Remissio autem venialium, qui est effectus aquæ benedictæ, sine collatione gratiæ & sanctitatis confertur. Effectus præterea aquæ benedictæ in sacramento Pœnitentiæ est: Unde sacramentale, quod additur, annexum sacramento Pœnitentiæ est, quod videlicet integrum suum effectum non habuit. At effectus Confirmationis proprius in sacramento Baptismi non est, sive in alio quidem sacramento. Quare non est sacramentale, quasi alicui sacramento secundario conjunctum, sed est per se verum perfectumque sacramentum. Qua vel maxime ratione eorum error fit manifestus, qui sacramento Unctionis extremæ remissionem venialium, tanquam effectum proprium, assignaverunt, quod si esset, certe Unctio non esset sacramentum, sed sacramentale quiddam.

Quod autem Alexander asserit, aquam consecratam populum sanctificare, purgare, sanare; forsan intelligendum est non solum de aqua ista vulgari, qua in remissionem venialium aspergemur, sed de aqua etiam ad Baptismum populi paranda, quæ prius etiam sale conspergitur, & divinis precibus consecratur. Confert enim summus Pontifex elementa, quæ Christiana religio in suum usum vendicare solet cum iis, quorum fuit olim usus in veteri testamento: docetque, majorem nostris inesse vim sanctificandi, purgandi, sanandi, quam veteribus. Quod si cui hæc nostra intelligentia displicet, quæ tamen, linum ut lino, ita facile antecedentibus consequentia nectit; is tale habeat responsum, aquam sacram & benedictam sanctificare & purgare secundum quid, eo quod peccatorum pœnas solvit, culpas item veniales: nunquam vero simpliciter & absolute sanctificat, quod ratio sacramenti requirit. At si hinc colligas, Legis veteris nulla fuisse sacramenta, quæ videlicet neminem sanctificabant; huic nos argumento suo postea loco respondebimus.

Ad postremum vero nunc dicitur, aliud esse sacramentum tantum, aliud esse simul & rem sacramenti, & sacramentum, ut c. *Cum Martha* de celebratione missarum Innocentius tradit. Hic igitur nos definimus sacramentum tantum, quod oportet esse sensibile. At quod simul est, res & sacramentum, satis habet, si sit signum intelligibile; ut character signum est spirituale, quo sumus interius consignati; & corpus Christi signum est intellectuale corporis mystici, hoc est, ecclesiasticæ unitatis: qua significatione & corpus Christi, & character appellantur sacra-

(1) 3. *p. q.* 37. *ar.* 5. & 1. *Cor.* 5. *lect.* 2. (2) 3. *p. q.* 65. *a.* 5. *ad* 6.

sacramenta. D. tamen Augustinus dicit (1), esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat sacramentum. Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quarum sunt signa, vocabula accipiunt: ut in Apocalypsi (2) *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus, sive quis alius fuerit ejus operis auctor, homil. 10. in Apocal. legit: & ad Rom. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, & ad Corinth. 10. *Petra autem erat Christus*. Eodem, inquit, modo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

PARS SECUNDA.

De necessitate Fidei Christi ad salutem.

2. QUÆST. PRINCIP. Sequitur altera, ubi disserendum est an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni Lege ad salutem necessaria.

ARGUM. PRO PARTE NEGAT. Et pro parte quidem negativa illud est præcipuum argumentum, quod in Lege naturæ satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut Apostolus ad Hebræos (3) videtur astruere. Fides igitur unius Mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Præterea, non in lege naturæ modo, verum etiam scripturæ, satis ad salutem erat servare mandata, juxta id, quod Dominus ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

Pro parte vero affirmativa illud Apostoli testimonium est (4). *Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*.

RESOL. QUÆST. Volumus hic nos, quasi Trojanum bellum gemino ab ovo, hujus argumenti materiam exordiri; indeque disputationem inchoare, an videlicet homines in statu innocentiæ, vel etiam Angelos viatores contingere potuerit, sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a præsenti disputatione, & ab instituto hujus diei prorsus remotum. Non enim hoc sane loco in fidei quæstionem incurreremus, nisi sacramentorum ratio postularet. Etenim cum sint sacramenta omnia quædam fidei in Christum protestationes; non aliter commode potuimus sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissemus, quousque Christi fides sit, fueritque mortalibus necessaria. Nam sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad hujus quæstionis caput recurrat oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita, & explicita. Nempe Christiani explicite in Christum Deum & hominem credimus. At qui credidit olim, Deum humanæ salutis procuratorem per aliqua media mortales in vitam æternam reparaturum, is Christi fidem habuit implicitam.

1. CONCL. Prima igitur conclusio sit. Non fuit fides Christi explicita semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.

Hanc & Magister 3. distinct. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 14. Imo & Apostolus eandem, nisi ego cæcutio, videtur confirmare, cum ait (5). *Conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus*. Prius autem quam veniret fides (scilicet Evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Jesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem conclusi, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in Lege naturæ ad salutem requirebatur.

2. CONCLUSIO: Fides Christi Redemptoris saltem implicita fuit semper post lapsum hominibus necessaria. Hanc citra fidei periculum negare non licet, quam utique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. Epist. ad Galat. super ea verba: *Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: Admonere*, inquit, *debemus, sanctos, qui antiquitus fuerunt, ex fide Christi justificatos. Siquidem Abraham vidit diem Christi, & lætatus est. Et Moyses majores divitias æstimavit thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Joannes Evangelista commemorat, & Judas de omnibus generaliter*. Item in capit. 4. ejusdem Epistolæ: *Hæres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre, totum humanum genus*, inquit, *usque ad adventum Christi significat. Quomodo enim omnes in protoplasto Adam necdum nati moriuntur; ita, & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ & veteris & novi testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore, quos conditione sociavit. Omnes ædificati sumus super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, continente nos angulari lapide Jesu Christo; omnes unus panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarchæ in Apostolorum fundamine constituerunt*. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali viro digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæres idem est & adultus; sic populus ille antiquus, & hic

(1) *Epist. 23. ad Bonifac.* (2) *Apoc. 13. 8.* (3) *Hebr. 11. 6.* (4) *1. Tim. 2. 5.* (5) *Galat. 3. 22.*

Digitized by Google

hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque Ecclesia est. Ac sicut in parvulo implicita continetur, quod postea explicatur in adulto; ita fides ille antiquorum parvula fuit, & vi sua continebat implicite, quod deinde crescens habuit explicite.

Divus item Augustinus hanc sententiam frequentissime repetit, lib. primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 21. & super Joan. tract. 45. & epist. 157. quæ scribitur ad Optatum, ut multa alia loca prætermittam. *Illa fit fides salva*, inquit, *qua credimus nullum hominem sive majoris, sive parvulæ quamlibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima nativitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei, & hominum Christum Jesum, cujus hominis ejusdemque Dei saluberrima fide etiam illi justi salvi facti sunt, qui, priusquam veniret in carne, in carne crediderunt esse venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum; quoniam hoc crediderunt illi futurum, quod nos credimus factum; & Sacramenta quidem potuerunt esse pro temporum diversitate diversa, sed ad unitatem tamen ejusdem fidei concordissime recurrentia. Proinde cum omnes justi, sive ante incarnationem, sive post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis Christi, profecto quod scriptum est non esse aliud nomen sub cælo, in quo nos oporteat salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus hominum, ex quo in Adam vitiatum est.* Hactenus Augustinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in hujus rei figuram etiam asserit turbas, quæ præcedebant, & sequebantur, utrasque pariter acclamasse filio David: *Hosanna in excelsis*. Possem equidem testimonia proferre in hujus rei confirmationem sanctorum aliorum; sed ne multa, proferre satius est sacrarum testimonia literarum; in quibus illud primum est, quod habetur ad Corinthios (1): *Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.*

Secundum vero habetur alibi (2). *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, omnes eundem potum biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.*

Tertium ad Roman. (3) *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem.*

Postremum idemque gravissimum ad Roman. (4), quo cætera & explicantur & confirmantur: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*

Et causa est in promptu. Non enim possent peccatores abjecto peccato Deo reconciliari, nisi crederent se peccatorum veniam gratia divina posse consequi; nec sciret homo justitiam & salutem quærere, nisi, unde petenda esset, agnosceret. Semper ergo necessarium fuit credere Deum esse hominum justificatorem, ac salvatorem, quo videlicet providente salutis remedia erant humano generi comparanda. Hæc vero fide implicite credebatur in Christum, per quem Deus erat justificaturus, servaturusque universas nationes.

3. Concl. Argum. cont. hanc Concl. Fides Christi explicita, post Evangelii divulgationem, est ad salutem cujusque hominis necessaria; in cujus confirmationem testimonia sanctorum retro citata non tam idonea sunt, quam ego desidero. Indiscriminatim enim asserunt neminem, nec pusillum, nec magnum, aut in nova, aut in antiqua lege sine Christi fide potuisse salvari. Cum igitur veteres sine fide explicita Christi salutem fuerint assecuti; ex sanctorum testimoniis, ut videtur, confirmare non possumus fidem explicitam esse nunc temporis necessariam. Atque hoc argumentum nonnullos omnino commovit, ut tertiam conclusionem inficiarentur. Illud etiam, quod præceptum de fide Christi potest invincibiliter ignorari, ex Joan. 15. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.* Ergo & potest quis salvari sine explicita fide Christi, faciendo aliter quæcumque lex naturæ præscribit. Et confirmatur, quia potest quis in nemoribus, vel in sylvis educari, quo nullus prædicator accedat; nec tamen fidem Christi habere potest sine prædicante (5). Ergo per fidem implicitam Christi, sicut in lege naturæ, salvabitur. Confirmatur deinde, quia statim a Christi passione, illi, ad quos Evangelium non pervenerat, servabantur, vel in lege Moysi, vel in lege naturæ: Ergo & nunc ii, ad quos nondum pervenit Evangelii prædicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, sicut illis non fuerat Christus annunciatus, ita & apud hos non est divulgatum Evangelium.

His tamen non obstantibus, tertia illa conclusio usque adeo certa est, ut eam negare non periculosum modo, verum etiam erroneum sit; hæreticum dicerem, nisi modestius esset, Ecclesiæ definitioni hujus vocabuli notam derelinquere. Id ego statim ostendam, si prius tamen discrimen inter fidem veteris & novi Testamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, hæc autem explicita, certis documentis declaravero.

A a 2 Pri-

(1) 2. Cor. 4. 13. (2) 1. Cor. 10. 1. (3) *Rom.* 5. 18. (4) *Rom.* 3. 23.
(5) *Rom.* 10. 14.

Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Faust. c. 14. *Antiqui justi*, ait, *Sacramentis suis intelligebant venturam prænuntiari revelationem fidei, ex qua, licet adhuc operta & abscondita, etiam ipsi vivebant*. Et infra: *Tunc ergo occulta erat fides. Nam eadem credebant, eademque sperabant omnes justi & sancti etiam temporum illorum. Nunc autem revelata est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege custodiebatur*. Ecce Augustinus testimonio Pauli ad Galat. 3. id probat, quod assumpsimus discrimen esse veteris & novæ fidei.

Præterea: Idem Apostolus, (1) ut ante jam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidei populi novi, illam parvuli vocat, hanc grandioris jam viri. Et ne longum faciam, capit. 1. epist. ad Colos. circa finem capit. 3. epistolæ ad Ephesios circa medium, toto denique cap. 3. epistolæ posterioris ad Cor. hoc discrimen insinuat.

Illud itaque jam quod instat, agamus, probemusque, fidem Christi explicitam post Evangelium promulgatum esse ad salutem necessariam. Id vero primum ostenditur ex Marco (2): *Prædicate*, ait, *Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Ubi Bernardus ad Hug. epist. 77. diligenter advertit, non esse dictum, *Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur*: sed, *Qui non crediderit*, &c. Ut major quædam necessitas fidei in Evangelium, quam Baptismi præscriberetur. Fit enim, ut sine Baptismo quis salvetur, cum scilicet Baptismi suscipiendi non est facultas; at credendi Evangelio tanta necessitas est, ut omni eventu, qui non crediderit, condemnetur.

Item: (3) *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*. Et infra: *Qui credit in filium, habet Vitam æternam; qui autem incredulus est filio, non videbit vitam*. Et tamen si non est medium ad salutem necessarium, cum possit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi supponimus, potest quis esse incredulus filio, hoc est credere filium non esse Deum, & in hoc errore salvari. Et alibi (4): *Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Si autem quis servatur, audivit a Patre & didicit: ergo venit ad Christum.. Et alibi (5): *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur*, &c. Et c. 14. *Vado parare vobis locum, & quo ego vado scitis, & viam scitis; dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via & veritas & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Et capit. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*. Utrumque igitur medium est nunc ad salutem necessarium, & cognoscere Deum, & cognoscere quem misit Deus Jesum Christum, ut scite Divus Chrysostomus interpretatur.

Præterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro justo ac timenti Deum ait (6). *Mitte, & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere*. Quæ verba tractans Augustinus de prædest. sanctor. cap. 7. Non sine fide Cornelius orabat. Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? sed si posset sine Fide Christi esse salvus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quæ oporteret audire. *Ille*, inquit, *dicet tibi, quid te oporteat facere*. Et custos carceris quoque apud eundem Lucam (7): *Quid*, ait, *oportet me facere, ut salvus fiam? At illi* Paulus & Silas *dixerunt: Crede in Dominum Jesum*.

Præterea Apost. ad Romanos eandem sententiam docet in hæc verba (8): *Si confitearis in ore tuo dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura: Quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante?* Et infra: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum* &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quæ fuit semper in omni lege necessaria, ad invocationem nominis Christi deflexit Apostolus: Quæ videlicet nunc opus est, cum jam in omnem terram exivit Apostolica prædicatio.

Quod si cui testimonia hæc videntur infirma, huic nos illud objiciemus, quod Philosophus quidam magni nominis sapienter scripsit (9), ineptum esse, exactam ubique demonstrationem efflagitare. Nam si sacrarum literarum testimonia in hanc rem essent manifesta, qui negasset, eum nos non temeritatis & erroris, sed hæresis nota inureremus.

Habemus præterea symbolum Athanasii, cui nemo sane Catholicus refragabitur: *Necessarium est*, ait, *ad æternam salutem, ut Incarnationem Domini nostri Jesu Christi fideliter credat*. Et tandem: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit*.

Præterea, c. *firmiter*, de summa Trin. & fide cath. *Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur*.. Sed ille, qui vivit aut in lege Moysi, aut in lege naturæ, ignorans fidem Christi, non est pars unius Ecclesiæ

(1) *Galat.* 4. 3. (2) *Marci* 16. 15. (3) *Joan.* 3. 14. (4) *Joan.* 6. 45. (5) *Joan.* 10. 9.
(6) *Act.* 10. 5. (7) *Acto.* 16. 30.
(8) *Rom.* 10. 9. (9) *Arist.* 1. *Ethic.*

clesiæ Catholicæ: ergo non salvatur. In concilio quoque Floren. sub Eug. IV. idem explicatius habes: *Sacrosancta Romana Ecclesia firmiter credit, nullos extra Catholicam Ecclesiam existentes, nec paganos, nec Judæos, nec hæreticos, nec schismaticos æternæ vitæ fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati; tantumque valere Ecclesiastici corporis unitatem, ut nemo, quantascunque eleemosynas fecerit, possit salvari, nisi in Catholicæ Ecclesiæ gremio, & unitate permanserit.* Idem fere habes extra. de hæret. cap. 3. & extrav. *unam sanctam*, de majoritate, & obe. Huc etiam pertinet Hieronymi testimonium, 24. q. 1. cap. *quoniam vetus*, & Cypriani, cap. *loquitur*, & cap. *alienus*; & Augustini, cap. *firmissime*, 15. qu. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Turrecrem. libro primo Ecclesiasticæ summæ, cap. 21. Errant igitur, qui nova jam divulgata lege, salutem æternam cuiquam sine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe serpat, non vident. Concedant enim pariter necesse est sine Baptismo in re, vel in voto suscepto introitum in regnum cœlorum, concilio Trid. sess. 6. repugnante in decr. de justificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: *Nisi quis renatus fuerit*, &c. Quod si adultis ea media nunc satis sunt, quæ erant ante legem Christi; non equidem video, qua consequentia parvulis remedia legis naturæ & scriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur parvulos, cum non adest facultas Baptismi, salvari, quod Ecclesia Christi non admittit: Aut quod nos facimus, negent adultis sine Evangelii fide salutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria sententia placet, an Judæi, ad quos Evangelium pervenit, servantes legem Moysi salventur, an non: si non, habetur id quod volumus; si etiam, quid ergo præscripta Concilii Florentini definitio præstat? quid & illa rursus, in quam Catholici convenimus, legalia post Evangelii divulgationem sine interitu servari non posse, & omnes ejusmodi observatores a Christo alienos, & æternæ vitæ minime fieri posse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant?

Resp. arg. contr. 3. Conc. allat. Ad primum vero argumentum, quo tertia hæc conclusio vertebatur in dubium, nego equidem consequentiam. Aliud enim est, quod excusetur quis a peccato non credendi in Christum; aliud quod sine fide Christi vitæ æternæ beneficium consequatur, ut Divus Thom. 2. 2. quæst. 10. diserte nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Christum, cum non sit illis Evangelium annuntiatum, sed propter alia contra legem naturæ peccata. Quod si fingas, ejusmodi legem naturæ servare, respondet Divus Thom. 3. distin. 25. quæst. 2. art. 1. quæst. 1. & art. 2. quæst. 2. quod si quis faciat quod in se est, huic Deus providebit, vel per hominem, vel per Angelum, si opus fuerit: & si quæras, unde hæc tam extraordinaria providentia, certe, præterquam quod ratione constat (nec enim Deus deficit in necessariis) sacris etiam literis traditur. In Actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religiosum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timenti Deum, facienti eleemosynas, & oranti. Et Joan. cap. 1. cum dixisset: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Dedit*, inquit, *eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus*. Et cap. 12. cum dixisset Dominus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum;* respondissetque ei turba: *Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis est iste filius hominis?* dixit eis Jesus: *Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat*. Sicut in lege naturæ facienti quod in se erat, & servanti naturæ legem Deus præsto erat ad revelandum supernaturalia, sine quorum fide salvari non poterat: Sic in nova lege præstanti quod in se est, lux Evangelii refulgebit; quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet justitiæ Sol Christus Dominus non illuxit? Et hinc patet responsio ad priorem confirmationem.

Nam ad posteriorem respondetur aliam esse rationem post Evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc Evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo Timotheum circuncidere (1) purificareque sese juxta legis antiquæ præscriptum cum cæteris Judæis: quæ tamen eadem nunc facere, superstitio procul dubio esset. Item adhuc Evangelii prædicatione currente, pueri eorum, ad quos Evangelium non pervenerat, salvabantur in legis naturæ Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abstinere a sanguine, & suffocato, ac principio Evangelicæ prædicationis non licuit modo, verum etiam necessarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea servaret, Judaicæ superstitionis merito condemnaretur. Sic ergo & sine fide explicita a principio statim Apostolicæ prædicationis homines servari poterant, nunc servari non possunt. Quod in Actis (2) jam cœpit explicari, dum peculiaris illa, & nova salutis procuratio per insolita media describitur. Nec tamen ego is sum, qui definire valeam, quando primum incœpit illud tempus, quo Evangelii plenaria prædicatio absoluta est, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, sola Evangelicæ legis remedia pro utrisque & adultis, & parvulis remanserunt. Sed id tamen statuere sine dubitatione possum, neminem, cui fides Christi explicita desit, posse nunc temporis salutem adipisci.

(1) *Act. 16. 3.* (2) *Act. capp.* 8. 10. & 16.

At enim cum dupliciter intelligatur salus; altera æterna, ad quam justi post hanc vitam venient; altera, qua in præsenti sanantur homines a peccato vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, sine fide Christi nulli unquam mortalium æternam concessam esse salutem. Illud tamen etiamnum a doctis hominibus in dubium revocatur, an sine Christi fide possit homo a culpa sanari.

Utrum sine fide Christi possit homo a culpa sanari.

Arg. pro parte affirm. Afferunt autem ad novi dogmatis confirmationem, Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. q. 89. artic. 6. ubi tenet, *esse non posse veniale peccatum cum solo originali*. Quod idem Innocentius superius supponit cap. *Majores*, extra de bapt. §. *sed adhuc quæritur:* Et Concilium Florentinum in decreto de unione Græcorum, inquiens: *Illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere.*

Hujus vero conclusionis causam D. Thomas eam reddit, quod *cum usum rationis habere puer cœperit, primum, quod illi cogitandum occurrit, est deliberare de se ipso. Et si quidem se ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est*. Hactenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri potest, inquiunt, ut primo tempore usus rationis puer non modo Christum, sed ne Deum quidem agnoscat, utpote apud barbaros sine ulla religione, notitiave divini Nominis educatus. Is ergo, ut faciat quod in se est, satis erit, si se convertat in honestum finem naturæ ratione comprehensum. Sed tunc ille mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & institutione, quam habet; nec est in solo originali, ut D. Thoma auctore nos habemus. Ergo consequetur gratiam sine cognitione Dei, ac proinde sine fide Christi.

Præterea, quoniam hæc urgere angustius volumus, ut D. Thomas 2. 2. q. 10. art. 1. docet, Infidelitas nullum peccatum est in iis, qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoscat itaque puer prima deliberatione aliquid esse honestum, aliquid contra turpe, statuatque sese honestam vivendi rationem sectaturum, inhonestam repudiaturum, quemadmodum de Hercule in somnio ferunt fabulæ: Jam quæro num ille peccet? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa q. 10. patet, nec peccatum omissionis, cum convertat se in honestum finem, quantum ei per scientiam & ætatem licet. Est igitur in gratia, si D. Thomam auctorem sequimur.

Præterea, ut urgentius instantiusque premamus, fides ex auditu est; auditus autem non est sine prædicante, quod Apostolus ad Rom. 10. tradit. Non ergo potest puer statim a principio usus rationis fidem habere sine prædicatore. At non est præsto, ut supponimus, prædicator, qui in ipso videlicet temporis articulo credenda proponat: ergo juxta Divi Thomæ sententiam, puer ille citra fidei actum justificabitur. Faciamus insuper, ut primus actus pueri utentis ratione sit, velle accipere Baptismum; quia scilicet vidit pueros alios a Sacerdote baptizari, cujus rei exemplum habes 10. Hist. Eccles. libro, capite 14. refertur que a Gratian. 1. qu. 1. cap. *Spiritus Sanctus*, de pueris baptizatis ab Athanasio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem sine fide. Nihil ergo vetat, ut homo citra fidem justificetur.

Præterea in quocunque temporis puncto atque momento potest homo justificari; sed non in quocunque potest cognoscere Deum secundum ordinariam, & moralem potestatem: igitur sine Dei, & Christi fide possumus a peccato sanari, ac remissionem peccatorum consequi.

Adde huc, quod, ut Apostolus dicit, (1) *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*. Sed factores legis justificabuntur, ut eodem cap. Apostolus ait. Ergo sola cognitione naturali potest homini obvenire justificatio. Unde & Divus Thomas in Commentariis super hunc ipsum locum: *Naturaliter*, inquit, *id est, per legem naturalem ostendentem eis, quid sit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum*. Hactenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo justificetur; sed per solam naturæ rationem potest justificari.

Præterea non est necessaria alia cognitio, ut quis accedere possit ad Deum, nisi qua intelligitur Deus esse, & esse remunerator inquirentium se; at utraque habetur ex lumine naturali. Ergo si quis habens demonstrationem divinæ erga hominem providentiæ, atque justitiæ, ad Deum accesserit, sine fide gratiam poterit consequi. Non enim credit, sed scit Deum esse, &c.

I.Conc. In hujus rei explicationem sit prima conclusio. Erroneum est, atque adeo forsitan hæreticum asserere, quemquam adultum sine actu fidei per solam naturæ cognitionem justificari; nam & sacri Doctores unanimi consensu reclamant, & arcanæ litteræ contra pugnant.

Ambrosius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. *Qui vult omnes homines salvos fieri: Conditio*, inquit, *latet, si accedant ad eum: Fides est enim, quæ dat salutem, quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solum nil proderit, sed & obe-*

(1) *Ad Rom.* 2. 14.

& oberit. *Fidei enim gratia hanc habet potestatem, ut devotis sibi divinam infundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat.* Et primo libro offic. cap. 29. fidem, ait, esse justitiæ fundamentum. Et ad Demetriadem Epist. decimi libri 84. quod scientia naturali ingenio & industria comparata non sufficiat ad animi salutem, ostendit ex illo: *Ubi sapiens, ubi scriba? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus seculi?* & ex illo ad Rom. 2. *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt*, &c.

Quod autem scientia, quæ ad salutem animi satis est, a Dei gratia & munere proveniat, ostendit idem ex Proverbiis: *Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia, & scientia; tunc intelliges justitiam, & judicium, æquitatem, & omnem semitem bonam.* Et ad Corinth. (1): *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, divisiones vero gratiarum sunt*, &c. Et (2) *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*; & Hierem. 9. *Non glorietur sapiens*, &c. Et Psal. 88. *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloria* &c. Et ne quis possit refragari, legat librum primum de vocatione gentium, ubi hæc sententia manifestissime comprobatur. *Fides*, inquit capite penult. *quæ bonæ voluntatis, & justæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apost. Paulus exponit*, &c. *Probat autem multis ex locis, fidem esse donum Dei*, &c. & capit. ult. *Abunde*, ait, *demonstratum est fidem, qua justificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, & ad hoc donari, ut principium possit esse meritorum.* Subdit deinde illud ex Psalm. 42. *Emitte lucem tuam & veritatem suam, ipsa me deduxerunt*, &c. Et Proverbior. 8. *Meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo.* Hierem. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut dirigat gressus suos.* Dirigere autem gressus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambrosii utar, ad rectam sapientiam. Et Hierem. 24. *Dabo eis cor, ut sciant me.* Et Joan. 6. *Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*, &c. Libro denique 2. de vocat. Gen. capite 1. *Dubitandum*, inquit, *non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis neminem, nisi ope divinæ gratiæ, pervenire.* Et cap. 2. *Cum nemo nisi gratia Dei justificatus fuerit per spiritum Fidei, quis ambigat eos, qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos?* &c.

Chrysost. Homil. de fide, & lege naturæ, *Ante opera primum*, ait, *fides inducenda est. Eum enim, qui operatur justitiam sine fide, non possum probare vivum fuisse. Nullus sine fide vitam habuit*, &c. Et Homil. 32. in Joan. *Ubique fide nobis opus est bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quisquam potest.* Id ipsum in commentariis quidem super epistolam ad Roman. sæpe tradit, sed Homil. 2. vel maxime. Divus Augustinus disertissime eandem sententiam profitetur libro 83. Quæstionum qu. 67. libro de corrept. & gratia, cap. 2. & 7. de gratia, & liber. arbit. cap. 7. de spiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & super Joan. tract. 25. & 26. in illud: *Nisi manducaveritis*, &c. & super Psalm. 13. 31. & 67. ne Epistolæ ad Optatum verba etiam atque etiam resumamus.

Hieronymus ad Ephes. in illud (3): *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris: Habitatio*, inquit, *ista per exordium Fidei fabricatur.* Et ad Galat. in illud (4): *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo*, &c. *omnes enim Filii Dei estis per fidem: Deo nos generat*, ait, *non lex abolita, sed mater fides.* Præter testimonia vero ea, quæ retulit Ambrosius ex sacris literis multa.

Primum, conclusio hæc demonstratur ex tota Epistola ad Romanos, cujus præcipuum argumentum, atque adeo scopus, & finis est ostendere, nec naturæ, nec scripturæ legem justitiam Dei præstitisse, sed solam fidem. Unde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. *Justus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ* (5). At si quis sine fide justificaretur, jam justus aliquis non ex fide viveret, sed ex naturali ratione, quod cum Apostolo, Prophetaque pugnat. Et cap. 3. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum; non enim est distinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. *Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Ac protinus subdens illud: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum;* docet Apostolus, beatitudinem hanc, sive in circumcisione, sive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero cap. 5. colligit: *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum*: & cap. 8. *Quos prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam justificavit; quos justificavit, hos & glorificavit.* Primus ergo prædestinationis effectus vocatio est, quæ videlicet justificationem antecedit, ut glorificationem justificatio. At vocatio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in summa dicam, nullos in epistolis suis Dei filios nisi per fidem agnoscit, nullos, nisi ex fide, semen Abrahæ, & secundum promissionem hæredes admittit; non aliam quam justitiam fidei concedit; siquidem justitia apud Deum sit, non apud homines. Nam per naturalem, aut scriptam legem apud homines justificari homines possunt, apud Deum, si Paulo credimus, non possunt.

Deinde hæc conclusio probatur ex eodem Apostolo ad Heb. 11. ubi fides definitur esse substan-

(1) 1. *Cor.* 12. 3. (2) 2. *Cor.* 3. 5. (3) *Eph.* 3. 17. (4) *Gal.* 3. 24. (5) *Heb.* 10. *v.* 38.

Digitized by Google

tia est, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod si naturalis cognitio ad justificationem satis est, jam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum Apostolus eo capite docere vellet, omnes justos antiquos per fidem operatos esse justitiam, *Fide*, inquit, *Enoch translatus est: Testimonium enim habuit placuisse Deo; sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere*. Quo ex loco certissimum sumitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed solum placuisse Deo. Monstravit igitur Apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum e vestigio causam Apostolus reddat: *Accedentem enim ad Deum oportet credere*.

Quamobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, Apostolum hic loqui regulariter, & in communi, quasi plerumque ita contingat. Verba namque aliena nobis sæpe permittimus, ne in scholastica disputatione eloquentiæ laudem affectare videamur; puerile quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Etenim si vel raro id accidere potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) dicetur Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti justificati sunt: ita vel Apostoli ratiocinatio nullius est momenti; vel assertio, quæ fingit aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientiæ 9. *Da mihi*, inquit, *sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis. Quoniam homo infirmus sum, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii, & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te omni tempore; & deducet me in operibus meis sobrie, & erunt accepta opera mea. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit sensum multa cogitantem terrena inhabitatio. Et difficile æstimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt quis investigabit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio*. Estne igitur, qui post adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce Sapiens, quod nos asserimus, manifestissime docet, non sat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus Sancti dono cœlestis homini scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebis Dei data in remissionem peccatorum ipsius.

Quid? si illud adjiciam; quod a concilio Milevitano capite quarto refertur in hæc verba: *Quicunque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur, ob hoc nos juvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quid fugere debeamus: non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit*; cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus. Non ergo juxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendum affectum, sed ad movendum etiam intellectum. Quod ex Psalm. 83. Concilium probat. *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea*.

Concilium vero Carthaginense in Epistola ad Innocentium refert in hujus rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*.

Item Cœlestinus Papa in Epistola ad omnes Galliarum Episcopos cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: *Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero*, inquit, *operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit*. Ad hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquiens: *Quod tempus intervenit, quo Dei non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus adjutor, & protector orandus est. Superbum est enim, ut quicquam sibi humana natura præsumat*. Et cap. 12. *Ecclesiasticis ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fatemur auctorem, & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri. Quo utique auxilio non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum*.

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. ejusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparuerit esse contrarium; & ratio, nisi me conjectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de fine naturali deliberat, vel de supernaturali: si de naturali, certe, si est verum proportionatum intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Cum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, eamque ducem sequens velit quod natu-

Digitized by Google

natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare juxta adversariorum opinionem justificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur: quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fine supernaturali sit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse primum justificationis exordium, jam ex nobis esset primum nostræ justificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quod si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Tridentina abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret sess. 6. c. 5. 6. 7. & 8. decr. de justificatione impii. Nam capite septimo expresse definit, sine fide nulli unquam justificationem contigisse; & capite octavo addit hæc verba: *Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, expressitque, scilicet, ut per fidem justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire.* Hactenus Synodus Trident. Cum Christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fide tribuit. Omnibus enim Apostolus intonat (1): *Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.*

2. Concl. Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria: Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima, sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum: certe ne quid amplius dicam, periculosum, & temerarium est.

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistola illa 157. ad Optatum, cujus verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. Divus etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. *Post peccatum primi parentis nemo potuit*, inquit, *salvari a reatu culpæ originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam.* Divus quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.

Id etiam testimoniis sacrarum litterarum corroborari potest. Ad Colossenses 1. *Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.* Et infra: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei.* Ergo, &c.

(1) *Ephes.* 2. 8.

Præterea, ad Galatas tertio, *Omnes filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.* Et cap. 2. *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Item ad Rom. 5. *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.* Et cap. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est*, &c. Et cap. 3. manifestius, *Justitia Dei per fidem*, inquit, *Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum.* Et ratio est in promptu: *Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Jesus ad glorificationem; ita quoque mediator est ad justificationem.* Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet justificari.

Utrum post Evangel. promulg. sit necessaria fides Christi explicita ad justificat.

Arg. Pro parte affirm. Verum exinde magna quæstio nobis oritur, an Evangelio promulgato fides explicita Christi sit ad justificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, æqua ratione cum afferuntur eadem, aliaque similia, ut probetur Christi fides post Evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quo fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Augetur vero quæstionis hujus difficultas ex eo, quod habetur Joannis 8. *Si non credideritis, quia ego sum, in peccata vestro moriemini.* Nemo igitur a peccato justificabitur, nisi credat Christum esse Deum.

Item ut filii Israel a serpentum morsibus sanarentur, oportebat eos in statuam serpentinam aspicere. Ergo ut a peccatorum vulnere quis sanetur, opus est credere in Jesum Christum; ut habetur Joan. 3.

Præterea 1. Joan. 5. *Qui habet Filium Dei, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.* Habere autem Filium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: Nemo itaque sine fide Christi in Evangelio vivificatur.

Præterea, Bonifac. VIII. in extrav. *Unam sanctam; Unam*, inquit, *sanctam ecclesiam Catholicam & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum: in* qua

qua unus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra Ecclesiam constituto, scilicet Judæo, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere prater id, quod positum est, quod est Christus Jesus*, id est, Christi fides, per quam Jesus habitat in cordibus, ut Glossa ibidem exposuit. Et Greg. t. q. 1. *cum Paulus dicat fundamentum aliud &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superadificatio*.

Adde rursum & Chrysostomum homil. de fide, & lege naturæ, hisce verbis disserentem: *Sicut hominibus opus est primum, ut præcedat vita, deinde sequatur alimentum: ita necessarium, ut præcedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda bonis operibus. Et vis plane videre, quod opera sine fide non vivificant? Testimonium bonum habuit Cornelius de eleemosyna & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens: sed quia bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebant, mittitur Angelus &c.*

In concilio tandem hoc Trident. session. 6. decreti de justificatione impii cap. 4. videtur esse definitum in hæc verba: *Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest*. Quod etiam cap. 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto 5. sess. ejusdem Concilii ita dicitur: *Ut fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, &c.* Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius: *Si quis originale peccatum vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari, anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicunque baptizati estis, Christum induistis*. Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma testimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima, quod sicut parvulis post Evangelii promulgationem protestatio Fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei Christianæ explicita professio requiritur, qualem Baptismus continet: sic ad remissionem peccati in adultis, jam Evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatiora sunt siquidem remedia salutis in Evangelica lege, quam erant in lege aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper Ecclesiæ Romanæ auctoritate, cujus censuræ nostra omnia scripta, & dicta volumus esse subjecta) sit tertia conclusio.

3. Conc. Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides Evangelii explicita. Cornelius namque justificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam a quibusdam proterve negatur, ostenditur imprimis Divi Thomæ testimonio a. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante Fidem Christi fuisse virum religiosum, ac timentem Deum: quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicerentur. Petrus quoque ait (1): *In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi*. Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir justus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratusque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem fere argumentum est de Eunucho, & Lydia purpuraria, ut in iisdem Actis Apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homo justificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Jesum.

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex Epist. ad Roman. (2) Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest justificari: non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum: ergo &c.

Præterea, Divus Thomas id tenet 3. par. qu. 69. art. 4. ad 2. in hæc verba: *Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante Baptismum, secundum quod habet Baptismum in voto vel explicite, vel implicite. Ita ante Baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi, & desiderium Baptismi explicite, vel implicite, &c.* Ac re vera inter Auctores nullum equidem legi, qui huic conclusioni refragaretur, nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto redargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam judicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri reperiendi disputationem hanc, aliasque suscipiam, si quis melius sentiat, huic ego libenter & aures, & animum accommodavero.

Ad argumenta igitur, quæ in hanc tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

Respon. Arg. cont. 3. Concl. allatis. Ad primum, non esse eandem rationem, etiam Evangelio promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ procura-

(1) *Act.* 10. 34. (2) *Rom.* 10. 14.

cattionis ordinem per media quædam temporaria, & successiva administratur. Quocirca nil mirum est, si eadem etiam testimonia ad justificationem hujus vitæ momentaneam relata, de fide in Christum implicita intelligantur, relata vero ad futuræ æternæ vitæ salutem, intelligantur de fide explicita.

Ad secundum, postea quam Evangelium Christi fuerit annuntiatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur prorsus, sine Evangelii fide nec peccata quidem posse remitti: secus tamen, priusquam homini Christus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta sanatio vulnerum, quæ a serpente accepimus, tunc erit, cum *alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaverit*, ut Esai. 30. dicitur, hoc est in resurrectione. Hujus autem resurrectionis gloriam & salutem nemo sine Christi fide explicita consequitur.

Quod autem de hac consummata, perfectaque salute Dominus loqueretur, patet ex Joan. 3. *Sicut Moyses, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Et eadem penitus intelligentia quartum argumentum facile diluitur. *Vitam æternam*, inquit, *dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus est, &c.*

Ad quintum, prius dico, quod extra sanctam Ecclesiam tradit Bonifacius non esse remissionem peccatorum, quia nullum est sacramentum aut naturalis, aut scriptæ legis sive pro parvulis, sive pro adultis, in quo peccata remittantur. Constat siquidem, Hæreticos, Judæos, atque Paganos, qui in forma Ecclesiæ baptizant parvulos suos, peccatum originale remittere, salutemque conferre: sed quoniam hoc per sacramentum Ecclesiæ fit, licet illi sint extra Ecclesiam, non proinde extra Ecclesiam salus est, remissiove peccatorum.

Posterius respondetur, quod Bonifacius loquitur de remissione peccatorum, quæ per ecclesiæ sacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla est enim extra Ecclesiam jurisdictio, nulla facultas remittendi peccata, sed ubi primum quis ab Ecclesia egreditur, hanc potestatem amittit. *D.* Augustinus in Enchirid. cap. 65. Ubi etiam aliam expositionem insinuat, ut videlicet extra Ecclesiam non sit remissio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam consequamur. Sed priores responsiones præstabiliores sunt.

Ad sextum, qui implicite credit in Christum, Christum habet fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eunuchus. Habitabat enim Jesus per fidem in cordibus eorum, priusquam in Christum explicite crederent.

Septimum argumentum sententiam nostram non modo non refellit, verum etiam confirmat. Nam Chrysostomus de vita æterna expresse loquitur, ideoque mortua Cornelii opera vocat, quia sine fide Christi explicita æternam vitam præstare non poterant: alioqui viva opera erant, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, Concilium de æterna vita, translationeque in filios Dei perfecta sermonem facere, quod adducit in propriæ sententiæ confirmationem illud ex Evangelio: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*. Et hinc patet, quid ad alia ejusdem Concilii testimonia respondendum sit.

Ad rationem ultimo loco adjectam respondeo, adultorum ac parvulorum non per omnia currere similitudinem. Quæ in eo quidem par est, quod sicut parvuli sine sacramento Baptismi non salvantur; ita nec adulti sine Baptismi saltem desiderio. At justificatio, sive remissio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut sæpe jam diximus.

RESOL. AD ARG. ALLATA CONT. 1. & 2. CONC. Nunc vero ea sunt argumenta refutanda, quæ contra primam & secundam conclusionem conformavimus, scilicet ut ostenderemus, sine fide Christi, imo sine fide Dei posse hominem justificari.

Et quidem cum D. Thomæ primum auctoritas nobis opponitur, id nos statuimus, D. Thomæ commentum hoc novum assignari nec debere, nec posse: sententiam quippe contrariam multis locis apertissime docuit, ut 1. 2. q. 113. art. 4. 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. 10. lect. 4. & c. 11. lect. 2. Quo postremo loco Cajetanus nobiscum sentit, & in commentariis super Epist. ad Rom. cap. 3. Ne quis eum existimet in hac re aut a D. Thoma, aut a veritate potius Catholica dissidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. qu. 89. tenet, probabilis quidem est. Adultum enim cum solo posse originali decedere, communi fidelium sensui videtur adversum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non est tamen usque adeo certa, ut non sit in proclivi eam infirmare, cum adversum certam, firmamque veritatem adducitur.

Deinde argumentum, quo D. Thomas utitur illa opinione suadenda, consentaneum & congruum est, non demonstrativum: congruentia vero argumenta, si ad vivum resecentur, sæpe reperiuntur infirma. Quare nec Divus Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, scilicet, facienti quod in se est pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratum facientem, per quam homo justificatur. Posset enim cum Durando verisimiliter dici, 4. d. 4. quæst. 7. non oportere, statim ut puer rationis naturalis dictamen sequitur, per gratiam Dei justificari; sed sat esse si proxime, vel etiam post aliquam moram temporis secundum divinæ providentiæ moderationem justificetur: quo quidem intervallo egregie poterit de rebus supernaturalibus erudiri, easque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo antedicebamus, nec refumere modo piget. Sicut ad justificationem voluntas boni naturalis non sufficit, ob id namque auxilio speciali indiget; ita quoque cognitio veri natu-

sacramenta. D. tamen Augustinus dicit (1), esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat sacramentum. Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quarum sunt signa, vocabula accipiunt: ut in Apocalypsi (2) *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus, sive quis alius fuerit ejus operis auctor, homil. 10. in Apocal. legit: & ad Rom. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, & ad Corinth. 10. *Petra autem erat Christus*. Eodem, inquit, modo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

PARS SECUNDA.

De necessitate Fidei Christi ad salutem.

2. QUÆST. PRINCIP. Sequitur altera, ubi differendum est an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni Lege ad salutem necessaria.

ARGUM. PRO PARTE NEGAT. Et pro parte quidem negativa illud est præcipuum argumentum, quod in Lege naturæ satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut Apostolus ad Hebræos (3) videtur astruere. Fides igitur unius Mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Præterea, non in lege naturæ modo, verum etiam scripturæ, satis ad salutem erat servare mandata, juxta id, quod Dominus ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

Pro parte vero affirmativa illud Apostoli testimonium est (4). *Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*.

RESOL. QUÆST. Volumus hic nos, quasi Trojanum bellum gemino ab ovo, hujus argumenti materiam exordiri; indeque disputationem inchoare, an videlicet homines in statu innocentiæ, vel etiam Angelos viatores contingere potuerit sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a præsenti disputatione, & ab instituto hujus diei prorsus remotum. Non enim hoc sane loco in fidei quæstionem incurreremus, nisi sacramentorum ratio postularet. Etenim cum sint sacramenta omnia quædam fidei in Christum protestationes; non aliter commode potuimus sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissemus, quousque Christi fides sit, fueritque mortalibus necessaria. Nam sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad hujus quæstionis caput recurrat oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita, & explicita. Nempe Christiani explicite in Christum Deum & hominem credimus. At qui credidit olim, Deum humanæ salutis procuratorem per aliqua media mortales in vitam æternam reparaturum, is Christi fidem habuit implicitam.

1. CONCL. Prima igitur conclusio sit. Non fuit fides Christi explicita semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.

Hanc & Magister 3. distinct. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 14. Imo & Apostolus eandem, nisi ego cæcutio, videtur confirmare, cum ait (5). *Conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus*. Prius autem quam veniret fides (scilicet Evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Jesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem conclusi, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in Lege naturæ ad salutem requirebatur.

2. CONCLUSIO: Fides Christi Redemptoris saltem implicita fuit semper post lapsum hominibus necessaria. Hanc citra fidei periculum negare non licet, quam utique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. Epist. ad Galat. super ea verba: *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi*: *Admonere*, inquit, *debemus, sanctos, qui antiquitus fuerunt, ex fide Christi justificatos. Siquidem Abraham vidit diem Christi, & lætatus est. Et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Joannes Evangelista commemorat, & Judas de omnibus generaliter*. Item in capit. 4. ejusdem Epistolæ: *Hæres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre, totum humanum genus*, inquit, *usque ad adventum Christi significat. Quomodo enim omnes in protoplasto Adam necdum nati moriuntur; ita & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ & veteris & novi testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore, quos conditione sociavit. Omnes ædificati sumus super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, continente nos angulari lapide Jesu Christo; omnes unus panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarchæ in Apostolorum fundamine constituerunt*. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali viro digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæres idem est & adultus; sic populus ille antiquus, &

hic

(1) *Epist.* 23. *ad Bonifac.* (2) *Apoc.* 13. 8. (3) *Hebr.* 11. 6. (4) 1. *Tim.* 2. 5. (5) *Galat.* 3. 22.

Digitized by Google

hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque Ecclesia est. Ac sicut in parvulo implicite continetur, quod postea explicatur in adulto; ita fides illa antiquorum parvula fuit, & vi sua continebat implicite, quod deinde crescens habuit explicite.

Divus item Augustinus hanc sententiam frequentissime repetit, lib. primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 11. & super Joan. tract. 45. & epist. 157. quæ scribitur ad Optatum, ut multa alia loca prætermittam. *Illa sit fides salva*, inquit, *qua credimus nullum hominem sive majoris, sive parvulæ quamlibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima nativitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei, & hominum Christum Jesum, cujus hominis ejusdemque Dei saluberrima fide etiam illi justi salvi facti sunt, qui, priusquam veniret in carne, in carne crediderunt esse venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum; quoniam hoc crediderunt illi futurum, quod nos credimus factum; & Sacramenta quidem potuerunt esse pro temporum diversitate diversa, sed ad unitatem tamen ejusdem fidei concordissime recurrentia. Proinde cum omnes justi, sive ante incarnationem, sive post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis Christi, profecto quod scriptum est non esse aliud nomen sub cælo, in quo nos oporteat salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus hominum, ex quo in Adam vitiatum est.* Hactenus Augustinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in hujus rei figuram etiam asserit turbas, quæ præcedebant, & sequebantur, utrasque pariter acclamasse filio David: *Hosanna in excelsis*. Possem equidem testimonia proferre in hujus rei confirmationem sanctorum aliorum; sed ne multa, proferre satius est sacrarum testimonia literarum; in quibus illud primum est, quod habetur ad Corinthios (1): *Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.*

Secundum vero habetur alibi (2). *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, omnes eundem potum biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.*

Tertium ad Roman. (3) *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem.*

Postremum idemque gravissimum ad Roman. (4), quo cætera & explicantur & confirmantur: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*

Et causa est in promptu. Non enim possent peccatores abjecto peccato Deo reconciliari, nisi crederent se peccatorum veniam gratia divina posse consequi; nec sciret homo justitiam & salutem quærere, nisi, unde petenda esset, agnosceret. Semper ergo necessarium fuit credere Deum esse hominum justificatorem, ac salvatorem, quo videlicet providente salutis remedia erant humano generi comparanda. Hac vero fide implicite credebatur in Christum, per quem Deus erat justificaturus, servaturusque universas nationes.

3. Concl. Argum. cont. hanc Concl. Fides Christi explicita, post Evangelii divulgationem, est ad salutem cujusque hominis necessaria; in cujus confirmationem testimonia sanctorum retro citata non tam idonea sunt, quam ego desidero. Indiscriminatim enim asserunt neminem, nec pusillum, nec magnum, aut in nova, aut in antiqua lege sine Christi fide potuisse salvari. Cum igitur veteres sine fide explicita Christi salutem fuerint assecuti; ex sanctorum testimoniis, ut videtur, confirmare non possumus fidem explicitam esse nunc temporis necessariam. Atque hoc argumentum nonnullos omnino commovit, ut tertiam conclusionem inficiarentur. Illud etiam, quod præceptum de fide Christi potest invincibiliter ignorari, ex Joan. 15. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.* Ergo & potest quis salvari sine explicita fide Christi, faciendo aliter quæcumque lex naturæ præscribit. Et confirmatur, quia potest quis in nemoribus, vel in sylvis educari, quo nullus prædicator accedat; nec tamen fidem Christi habere potest sine prædicante (5). Ergo per fidem implicitam Christi, sicut in lege naturæ, salvabitur. Confirmatur deinde, quia statim a Christi passione, illi, ad quos Evangelium non pervenerat, servabantur, vel in lege Moysi, vel in lege naturæ: Ergo & nunc ii, ad quos nondum pervenit Evangelii prædicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, sicut illis non fuerat Christus annunciatus, ita & apud hos non est divulgatum Evangelium.

His tamen non obstantibus, tertia illa conclusio usque adeo certa est, ut eam negare non periculosum modo, verum etiam erroneum sit; hæreticum dicerem, nisi modestius esset, Ecclesiæ definitioni hujus vocabuli notam derelinquere. Id ego statim ostendam, si prius tamen discrimen inter fidem veteris & novi Testamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, hæc autem explicita, certis documentis declaravero.

(1) 2. Cor. 4. 13. (2) 1. Cor. 10. 1. (3) *Rom.* 5. 18. (4) *Rom.* 3. 23.
(5) *Rom.* 10. 14.

Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Faust. c. 14. *Antiqui justi*, ait, *Sacramentis suis intelligebant venturam praenuntiari revelationem fidei, ex qua, licet adhuc operta & abscondita, etiam ipsi vivebant*. Et infra: *Tunc ergo occulta erat fides. Nam eadem credebant, eademque sperabant omnes justi & sancti etiam temporum illorum. Nunc autem revelata est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege custodiebatur*. Ecce Augustinus testimonio Pauli ad Galat. 3. id probat, quod assumpsimus discrimen esse veteris & novae fidei.

Praeterea: Idem Apostolus, (1) ut ante jam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidei populi novi, illam parvuli vocat, hanc grandioris jam viri. Et ne longum faciam, capit. 1. epist. ad Colos. circa finem capit. 3. epistolae ad Ephesios circa medium, toto denique cap. 3. epistolae posterioris ad Cor. hoc discrimen insinuat.

Illud itaque jam quod instat, agamus, probemusque, fidem Christi explicitam post Evangelium promulgatum esse ad salutem necessariam. Id vero primum ostenditur ex Marco (2): *Praedicate*, ait, *Evangelium omni creaturae. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Ubi Bernardus ad Hug. epist. 77. diligenter advertit, non esse dictum, *Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur*: sed, *Qui non crediderit*, &c. Ut major quaedam necessitas fidei in Evangelium, quam Baptismi praescriberetur. Fit enim, ut sine Baptismo quis salvatur, cum scilicet Baptismi suscipiendi non est facultas; at credendi Evangelio tanta necessitas est, ut omni eventu, qui non crediderit, condemnetur.

Item: (3) *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*. Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam; qui autem incredulus est filio, non videbit vitam*. Et tamen si non est medium ad salutem necessarium, cum possit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi supponimus, potest quis esse incredulus filio, hoc est credere filium non esse Deum, & in hoc errore salvari. Et alibi (4): *Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Si autem quis servatur, audivit a Patre & didicit: ergo venit ad Christum. Et alibi (5): *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur*, &c. Et c. 14. *Vado parare vobis locum, & quo ego vado scitis, & viam scitis; dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via & veritas & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Et capit. 17. *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*. Utrumque igitur medium est nunc ad salutem necessarium, & cognoscere Deum, & cognoscere quem misit Deus Jesum Christum, ut scite Divus Chrysostomus interpretatur.

Praeterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro justo ac timenti Deum ait (6). *Mitte, & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere*. Quae verba tractans Augustinus de praedest. sanctor. cap. 7. Non sine fide Cornelius orabat. Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? sed si posset sine Fide Christi esse salvus, non ad eum aedificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quae oporteret audire. *Ille*, inquit, *dicet tibi, quid te oporteat facere*. Et custos carceris quoque apud eundem Lucam (7): *Quid*, ait, *oportet me facere, ut salvus fiam? At illi* Paulus & Silas *dixerunt*: *Crede in Dominum Jesum*.

Praeterea Apost. ad Romanos eandem sententiam docet in haec verba (8): *Si confitearis in ore tuo dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura: Quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine praedicante? Et infra: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum* &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quae fuit semper in omni lege necessaria, ad invocationem nominis Christi deflexit Apostolus: Quae videlicet nunc opus est, cum jam in omnem terram exivit Apostolica praedicatio.

Quod si cui testimonia haec videantur infirma, huic nos illud objiciemus, quod Philosophus quidam magni nominis sapienter scripsit (9), ineptum esse, exactam ubique demonstrationem efflagitare. Nam si sacrarum literarum testimonia in hanc rem essent manifesta, qui negasset, eum nos non temeritatis & erroris, sed haeresis nota inureremus.

Habemus praeterea symbolum Athanasii, cui nemo sane Catholicus refragabitur: *Necessarium est*, ait, *ad aeternam salutem, ut Incarnationem Domini nostri Jesu Christi fideliter credat*. Et tandem: *Haec est fides Catholica, quam nisi quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit*.

Praeterea, c. *firmiter*, de summa Trin. & fide cath. *Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur*. Sed ille, qui vivit aut in lege Moysi, aut in lege naturae, ignorans fidem Christi, non est pars unius Ecclesiae:

(1) *Galat.* 4. 3. (2) *Marci* 16. 15. (3) *Joan.* 3. 14. (4) *Joan.* 6. 45. (5) *Joan.* 10. 9.
(6) *Act.* 10. 5. (7) *Actor.* 16. 30.
(8) *Rom.* 10. 9. (9) *Arist.* 1. *Ethic.*

Digitized by Google

clesiæ Catholicæ: ergo non salvatur. In concilio quoque Floren. sub Eug. IV. idem explicatius habes: *Sacrosancta Romana Ecclesia firmiter credit, nullos extra Catholicam Ecclesiam exeuntes, nec paganos, nec Judæos, nec hæreticos, nec schismaticos æternæ vitæ fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati; tantumque valere Ecclesiastici corporis unitatem, ut nemo, quantascunque eleemosynas fecerit, possit salvari, nisi in Catholicæ Ecclesiæ gremio, & unitate permanserit*. Idem fere habes extra. de hæret. cap. 3. & extrav. *unam sanctam*, de majoritate, & obe. Huc etiam pertinet Hieronymi testimonium, 24. q. 1. cap. *quoniam vetus*, & Cypriani, cap. *loquitur*, & cap. *alienus*; & Augustini, cap. *firmissime*, 15. qu. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Turrecrem. libro primo Ecclesiasticæ summæ, cap. 21. Errant igitur, qui nova jam divulgata lege, salutem æternam cuiquam sine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe serpat, non vident. Concedant enim pariter necesse est sine Baptismo in re, vel in voto suscepto introitum in regnum cœlorum, concilio Trid. sess. 6. repugnante in decr. de justificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: *Nisi quis renatus fuerit*, &c. Quod si adultis ea media nunc satis sunt, quæ erant ante legem Christi; non equidem video, qua consequentia parvulis remedia legis naturæ & scriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur parvulos, cum non adest facultas Baptismi, salvari, quod Ecclesia Christi non admittit: Aut quod nos facimus, negent adultis sine Evangelii fide salutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria sententia placet, an Judæi, ad quos Evangelium pervenit, servantes legem Moysi salventur, an non: si non, habetur id quod volumus; si etiam, quid ergo præscripta Concilii Florentini definitio præstat? quid & illa rursus, in quam Catholici convenimus, legalia post Evangelii divulgationem sine interitu servari non posse, & omnes ejusmodi observatores a Christo alienos, & æternæ vitæ minime fieri posse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant?

Resp. arg. contr. 3. Conc. allat. Ad primum vero argumentum, quo tertia hæc conclusio vertebatur in dubium, nego equidem consequentiam. Aliud enim est, quod excusetur quis a peccato non credendi in Christum; aliud quod sine fide Christi vitæ æternæ beneficium consequatur, ut Divus Thom. 2. 2. quæst. 10. diserte nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Christum, cum non sit illis Evangelium annuntiatum, sed propter alia contra legem naturæ peccata. Quod si fingas, ejusmodi legem naturæ servare, respondet Divus Thom. 3. distin. 25. quæst. 2. art. 1. quæst. 1. & art. 2. quæst. 2. quod si quis faciat quod in se est, huic Deus providebit, vel per hominem, vel per Angelum, si opus fuerit: & si quæras, unde hæc tam extraordinaria providentia, certe, præterquam quod ratione constat (nec enim Deus deficit in necessariis) sacris etiam literis traditur. In Actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religiosum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timenti Deum, facienti eleemosynas, & oranti. Et Joan. cap. 1. cum dixisset: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Dedit*, inquit, *eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus*. Et cap. 12. cum dixisset Dominus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*; respondissetque ei turba: *Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis est iste filius hominis?* dixit eis Jesus: *Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat*. Sicut in lege naturæ facienti quod in se erat, & servanti naturæ legem Deus præsto erat ad revelandum supernaturalia, sine quorum fide salvari non poterat: Sic in nova lege præstanti quod in se est, lux Evangelii refulgebit; quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet justitiæ Sol Christus Dominus non illuxit? Et hinc patet responsio ad priorem confirmationem.

Nam ad posteriorem respondetur aliam esse rationem post Evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc Evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo Timotheum circuncidere (1) purificareque sese juxta legis antiquæ præscriptum cum cæteris Judæis: quæ tamen eadem nunc facere, superstitio procul dubio esset. Item adhuc Evangelii prædicatione currente, pueri eorum, ad quos Evangelium non pervenerat, salvabantur in legis naturæ Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abstinere a sanguine, & suffocato, ac principio Evangelicæ prædicationis non licuit modo, verum etiam necessarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea servaret, Judaicæ superstitionis merito condemnaretur. Sic ergo & sine fide explicita a principio statim Apostolicæ prædicationis homines servari poterant, nunc servari non possunt. Quod in Actis (2) jam cœpit explicari, dum peculiaris illa, & nova salutis procuratio per insolita media describitur. Nec tamen ego is sum, qui definire valeam, quando primum incœpit illud tempus, quo Evangelii plenaria prædicatio absoluta est, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, sola Evangelicæ legis remedia pro utrisque & adultis, & parvulis remanserunt. Sed id tamen statuere sine dubitatione possum, neminem, cui fides Christi explicita desit, posse nunc temporis salutem adipisci.

(1) *Act.* 16. 3. (2) *Act. capp.* 8. 10. & 16.

At enim cum dupliciter intelligatur salus; altera æterna, ad quam justi post hanc vitam venient; altera, qua in præsenti sanantur homines a peccato vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, sine fide Christi nulli unquam mortalium æternam concessam esse salutem. Illud tamen etiamnum a doctis hominibus in dubium revocatur, an sine Christi fide possit homo a culpa sanari.

Utrum sine fide Christi possit homo a culpa sanari.

Arg. pro parte affirm. Afferunt autem ad novi dogmatis confirmationem, Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. q. 89. artic. 6. ubi tenet, esse non posse veniale peccatum cum solo originali. Quod idem Innocentius superius supponit cap. *Majores*, extra de bapt. §. *sed adhuc quæritur*: Et Concilium Florentinum in decreto de unione Græcorum, inquiens: *Illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere.*

Hujus vero conclusionis causam D. Thomas eam reddit, quod *eum usum rationis habere puer cœperit, primum, quod illi cogitandum occurrit, est deliberare de se ipso. Et si quidem se ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est.* Hactenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri potest, inquiunt, ut primo tempore usus rationis puer non modo Christum, sed ne Deum quidem agnoscat, utpote apud barbaros sine ulla religione, notitiave divini Nominis educatus. Is ergo, ut faciat quod in se est, satis erit, si se converiat in honestum finem naturæ ratione comprehensum. Sed tunc ille mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & institutione, quam habet; nec est in solo originali, ut D. Thoma auctore nos habemus. Ergo consequetur gratiam sine cognitione Dei, ac proinde sine fide Christi.

Præterea, quoniam hæc urgere angustius volumus, ut D. Thomas 2. 2. q. 10. art. 1. docet, Infidelitas nullum peccatum est in iis, qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoscat itaque puer prima deliberatione aliquid esse honestum, aliquid contra turpe, statuatque sese honestam vivendi rationem secturum, inhonestam repudiaturum, quemadmodum de Hercule in somnio ferunt fabulæ: Jam quæro num ille peccet? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa q. 10. patet, nec peccatum omissionis, cum converrat se in honestum finem, quantum ei per scientiam & ætatem licet. Est igitur in gratia, si D. Thomam auctorem sequimur.

Præterea, ut urgentius instantiusque premamus, fides ex auditu est; auditus autem non est sine prædicante, quod Apostolus ad Rom. 10. tradit. Non ergo potest puer statim a principio usus rationis fidem habere sine prædicatore. At non est præsto, ut supponimus, prædicator, qui in ipso videlicet temporis articulo credenda proponat: ergo juxta Divi Thomæ sententiam, puer ille citra fidei actum justificabitur. Faciamus insuper, ut primus actus pueri utentis ratione sit, velle accipere Baptismum; quia scilicet vidit pueros alios a Sacerdote baptizari, cujus rei exemplum habes 10. Hist. Eccles. libro, capite 14. referturque a Gratian. 1. qu. 1. cap. *Spiritus Sanctus*, de pueris baptizatis ab Athanasio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem sine fide. Nihil ergo vetat, ut homo citra fidem justificetur.

Præterea in quocunque temporis puncto atque momento potest homo justificari; sed non in quocunque potest cognoscere Deum secundum ordinariam, & moralem potestatem: igitur sine Dei, & Christi fide possumus a peccato sanari, ac remissionem peccatorum consequi.

Adde huc, quod, ut Apostolus dicit, (1) *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Sed factores legis justificabuntur, ut eodem cap. Apostolus ait. Ergo sola cognitione naturali potest homini obvenire justificatio. Unde & Divus Thomas in Commentariis super hunc ipsum locum: *Naturaliter*, inquit, *id est, per legem naturalem ostendentem eis, quid sit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum.* Hactenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo justificetur; sed per solam naturæ rationem potest justificari.

Præterea non est necessaria alia cognitio, ut quis accedere possit ad Deum, nisi qua intelligitur Deus esse, & esse remunerator inquirentium se; at utraque habetur ex lumine naturali. Ergo si quis habens demonstrationem divinæ erga hominem providentiæ, atque justitiæ, ad Deum accesserit, sine fide gratiam poterit consequi. Non enim credit, sed scit Deum esse, &c.

I. Conc. In hujus rei explicationem sit prima conclusio. Erroneum est, atque adeo forsitan hæreticum asserere, quemquam adultum sine actu fidei per solam naturæ cognitionem justificari; nam & sacri Doctores unanimi consensu reclamant, & arcanæ litteræ contra pugnant.

Ambrosius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. *Qui vult omnes homines salvos fieri: Conditio*, inquit, *latet, si accedant ad eum: Fides est enim, quæ dat salutem, quam nisi mens tota susceperis voluntate, non solum nil proderit, sed & obe-*

(1) *Ad Rem.* 2. 14.

Digitized by Google

& oberit. Fidei enim gratia hanc habet potestatem, ut devotis sibi divinam infundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat. Et primo libro offic. cap. 29. fidem, ait, esse justitiæ fundamentum. Et ad Demetriadem Epist. decimi libri 84. quod scientia naturali ingenio & industria comparata non sufficiat ad animi salutem, ostendit ex illo: *Ubi sapiens, ubi scriba? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus seculi?* & ex illo ad Rom. 2. *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt*, &c.

Quod autem scientia, quæ ad salutem animi satis est, a Dei gratia & munere proveniat, ostendit idem ex Proverbiis: *Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia, & scientia; tunc intelliges justitiam, & judicium, æquitatem, & omnem semitam bonam.* Et ad Corinth. (1): *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, divisiones vero gratiarum sunt*, &c. Et (2) *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*; & Hierem. 9. *Non glorietur sapiens*, &c. Et Psal.88. *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloria* &c. Et ne quis possit refragari, legat librum primum de vocatione gentium, ubi hæc sententia manifestissime comprobatur. *Fides*, inquit capite penult. *quæ bonæ voluntatis, & justæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apost. Paulus exponit*, &c. *Probat autem multis ex locis, fidem esse donum Dei*, &c. & capit. ult. *Abunde*, ait, *demonstratum est fidem, qua justificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, & ad hoc donari, ut principium possit esse meritorum.* Subdit deinde illud ex Psalm. 42. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt*, &c. Et Proverbior. 8. *Meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo.* Hierem. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut dirigat gressus suos.* Dirigere autem gressus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambrosii utar, ad rectam sapientiam. Et Hierem. 24. *Dabo eis cor, ut sciant me.* Et Joan. 6. *Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*, &c. Libro denique 2. de vocat. Gen. capite 1. *Dubitandum*, inquit, *non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis neminem, nisi ope divinæ gratiæ, pervenire.* Et cap.2. *Cum nemo nisi gratia Dei justificatus fuerit per spiritum Fidei, quis ambigat eos, qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos?* &c.

Chrysost. Homil. de fide, & lege naturæ, *Ante opera primum*, ait, *fides inducenda est. Eum enim, qui operatur justitiam sine fide, non possum probare vivum fuisse. Nullus sine fide vitam habuit*, &c. Et Homil. 32. in Joan. *Ubique fide nobis opus est bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quisquam potest.* Id ipsum in commentariis quidam super epistolam ad Roman. sæpe tradit, sed Homil. 2. vel maxime. Divus Augustinus disertissime eandem sententiam profitetur libro 83. Quæstionum qu. 67. libro de corrept. & gratia, cap. 2. & 7. de gratia, & liber. arbit. cap. 7. de spiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & super Joan. tract. 25. & 26. in illud: *Nisi manducaveritis*, &c. & super Psalm. 13. 31. & 67. ne Epistolæ ad Optatum verba etiam atque etiam resumamus.

Hieronymus ad Ephes. in illud (3): *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris*: *Habitatio*, inquit, *ista per exordium Fidei fabricatur.* Et ad Galat. in illud (4): *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo*, &c. *omnes enim Filii Dei estis per fidem*: *Deo nos generat*, ait, *non lex abolita, sed mater fides.* Præter testimonia vero ea, quæ retulit Ambrosius ex sacris literis multa.

Primum, conclusio hæc demonstratur ex tota Epistola ad Romanos, cujus præcipuum argumentum, atque adeo scopus, & finis est ostendere, nec naturæ, nec scripturæ legem justitiam Dei præstitisse, sed solam fidem. Unde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. *Justus ex fide vivit*: *quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ* (5). At si quis sine fide justificaretur, jam justus aliquis non ex fide viveret, sed ex naturali ratione, quod cum Apostolo, Prophetaque pugnat. Et cap. 3. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum; non enim est distinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. *Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Ac protinus subdens illud: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*; docet Apostolus, beatitudinem hanc, sive in circumcisione, sive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero cap. 5. colligit: *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum*: & cap. 8. *Quos prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam justificavit; quos justificavit, hos & glorificavit.* Primus ergo prædestinationis effectus vocatio est, quæ videlicet justificationem antecedit, ut glorificationem justificatio. At vocatio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in summa dicam, nullos in epistolis suis Dei filios nisi per fidem agnoscit, nullos, nisi ex fide, semen Abrahæ, & secundum quam promissionem hæredes admittit; non aliam quam justitiam fidei concedit; siquidem justitia apud Deum sit, non apud homines. Nam per naturalem, aut scriptam legem apud homines justificari homines possunt, apud Deum, si Paulo credimus, non possunt.

Deinde hæc conclusio probatur ex eodem Apostolo ad Heb. 11. ubi fides definitur esse substantia,

A a 4

(1) 1. *Cor.* 12. 3. (2) 2. *Cor.* 3. 5. (3) *Eph.* 3. 17. (4) *Gal.* 3. 24. (5) *Heb.* 10. *v.* 38.

Digitized by Google

tia est, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod si naturalis cognitio ad justificationem satis est, jam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum Apostolus eo capite docere vellet, omnes justos antiquos per fidem operatus esse justitiam, *Fide*, inquit, *Enoch translatus est: Testimonium enim habuit placuisse Deo; sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere.* Quo ex loco certissimum sumitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed solum placuisse Deo. Monstravit igitur Apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum e vestigio causam Apostolus reddat: *Accedentem enim ad Deum oportet credere.*

Quamobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, Apostolum hic loqui regulariter, & in communi, quasi plerumque ita contingat. Verba namque aliena nobis sæpe permittimus, ne in scholastica disputatione eloquentiæ laudem affectare videamur; puerile quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Etenim si vel raro id accidere potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) dicetur Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti justificati sunt: ita vel Apostoli ratiocinatio nullius est momenti; vel assertio, quæ fingit aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientiæ 9. *Da mihi*, inquit, *sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis. Quoniam homo infirmus sum, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii, & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te omni tempore; & deducet me in operibus meis sobrie, & erunt accepta opera mea. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit sensum multa cogitantem terrena inhabitatio. Et difficile æstimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt quis investigabit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Nam per sapientiam sanati sunt, quicunque placuerunt tibi, Domine, a principio.* Estne igitur, qui post adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce Sapiens, quod nos asserimus, manifestissime docet, non sat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus Sancti dono cœlestis homini scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebis Dei data in remissionem peccatorum ipsius.

Quid? si illud adjiciam; quod a concilio Milevitano capite quarto refertur in hæc verba: *Quicunque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur, ob hoc nos juvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quid fugere debeamus: non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit;* cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus. Non ergo juxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendum affectum, sed ad movendum etiam intellectum. Quod ex Psalm. 83. Concilium probat. *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.*

Concilium vero Carthaginense in Epistola ad Innocentium refert in hujus rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.*

Item Cœlestinus Papa in Epistola ad omnes Galliarum Episcopos cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: *Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero*, inquit, *operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit.* Ad hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquiens: *Quod tempus intervenit, quo Dei non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus adjutor, & protector orandus est. Superbum est enim, ut quicquam sibi humana natura præsumat.* Et cap. 12. *Ecclesiasticis ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fatemur auctorem, & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri. Quo utique auxilio non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum.*

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. ejusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparuerit esse contrarium; & ratio, nisi me conjectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de fine naturali deliberat, vel de supernaturali: si de naturali, certe, si est verum proportionatum intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Cum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, eamque ducem sequens velit quod natu-

Digitized by Google

natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare juxta adversariorum opinionem justificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur: quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fine supernaturali fit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse primum justificationis exordium, jam ea nobis esset primum nostræ justificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quod si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Trident. abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret sess. 6. c. 5. 6. 7. & 8. decr. de justificatione impii. Nam capite septimo expresse definit, sine fide nulli unquam justificationem contigisse; & capite octavo addit hæc verba: *Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quam perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, expressitque, scilicet, ut per fidem justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire.* Hactenus Synodus Trident. Cum Christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fide tribuit. Omnibus enim Apostolus intonat (1): *Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.*

2. Concl. Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria: Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima, sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum; certe ne quid amplius dicam, periculosum, & temerarium est.

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistola illa 157. ad Optatum, cujus verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. Divus etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. *Post peccatum primi parentis nemo potuit*, inquit, *salvari a reatu culpæ originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam.* Divus quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.

Id etiam testimoniis sacrarum litterarum corroborari potest. Ad Colossenses 1. *Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.* Et infra: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei.* Ergo, &c.

(1) *Ephes.* 2. 8.

Præterea, ad Galatas tertio, *Omnes filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.* Et cap. 2. *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Item ad Rom. 5. *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.* Et cap. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est,* &c. Et cap. 3. manifestius, *Justitia Dei per fidem*, inquit, *Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum.* Et ratio est in promptu: *Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Jesus ad glorificationem; ita quoque mediator est ad justificationem.* Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet justificari.

Utrum post Evangel. promulg. sit necessaria fides Christi explicita ad justificat.

Arg. Pro parte affirm. Verum exinde magna quæstio nobis oritur, an Evangelio promulgato fides explicita Christi sit ad justificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, æqua ratione cum afferuntur eadem, aliaque similia, ut probetur Christi fides post Evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quo fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Augetur vero quæstionis hujus difficultas ex eo, quod habetur Joannis 8. *Si non credideritis, quia ego sum, in peccato vestro moriemini.* Nemo igitur a peccato justificabitur, nisi credat Christum esse Deum.

Item ut filii Israel a serpentum morsibus sanarentur, oportebat eos in statuam serpentinam aspicere. Ergo ut a peccatorum vulnere quis sanetur, opus est credere in Jesum Christum; ut habetur Joan. 3.

Præterea 1. Joan. 5. *Qui habet Filium Dei, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.* Habere autem Filium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: Nemo itaque sine fide Christi in Evangelio vivificatur.

Præterea, Bonifac. VIII. in extrav. *Unam sanctam; Unam*, inquit, *sanctam ecclesiam Catholicam & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum: in*

qua unus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra Ecclesiam constituto, scilicet Judæo, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus*, id est, Christi fides, per quam Jesus habitat in cordibus, ut Glossa ibidem exposuit. Et Greg. 1. q. 1. *cum Paulus dicat fundamentum aliud &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superædificatio*.

Adde rursum & Chrysostomum homil. de fide, & lege naturæ, hisce verbis disserentem: *Sicut hominibus opus est primùm, ut præcedat vita, deinde sequatur alimentum: ita necessarium, ut præcedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda bonis operibus. Et vis plane videre, quod opera fine fide non vivificant? Testimonium bonum habuit Cornelius de eleemosyna & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens: sed quia bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebant, mittitur Angelus &c.*

In concilio tandem hoc Trident. session. 6. decreti de justificatione impii cap. 4. videtur esse definitum in hæc verba: *Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post Evangelium promulgatum, fine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest*. Quod etiam cap. 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto 5. sess. ejusdem Concilii ita dicitur: *Ut fides nostra Catholica, fine qua impossibile est placere Deo, &c.* Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius: *Si quis originale peccatum vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari, anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicunque baptizati estis, Christum induistis*. Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma testimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima, quod sicut parvulis post Evangelii promulgationem protestatio Fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei Christianæ explicita professio requiritur, qualem Baptismus continet: sic ad remissionem peccati in adultis, jam Evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatiora sunt siquidem remedia salutis in Evangelica lege, quam erant in lege aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper Ecclesiæ Romanæ auctoritate, cujus censuræ nostra omnia scripta, & dicta volumus esse subjecta) sit tertia conclusio.

3. CONC. Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides Evangelii explicita. Cornelius namque justificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam à quibusdam proterve negatur, ostenditur imprimis Divi Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante Fidem Christi fuisse virum religiosum, ac timentem Deum: quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicerentur. Petrus quoque ait (1): *In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi*. Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir justus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratusque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem fere argumentum est de Eunucho, & Lydia purpuraria, ut in iisdem Actis Apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homo justificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Jesum.

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex Epist. ad Roman. (2) Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest justificari: non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum: ergo &c.

Præterea, Divus Thomas id tenet 3. par. qu. 69. art. 4. ad 2. in hæc verba: *Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante Baptismum, secundum quod habet Baptismum in voto vel explicite, vel implicite. Ita ante Baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi, & desiderium Baptismi explicite, vel implicite, &c.* Ac re vera inter Auctores nullum equidem legi, qui huic conclusioni refragaretur, nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto redargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam judicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri reperiendi disputationem hanc, aliasque suscipiam, si quis melius sentiat, huic ego libenter & aures, & animum accommodavero.

Ad argumenta igitur, quæ in hanc tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

RESPON. ARG. CONT. 3. CONCL. ALLATIS. Ad primum, non esse eandem rationem, etiam Evangelio promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ procura-

(1) *Act.* 10. 34. (2) *Rom.* 10. 14.

Digitized by Google

curationis ordinem per media quædam temporaria, & successiva administratur. Quocirca nil mirum est, si eadem etiam testimonia ad justificationem hujus vitæ momentaneam relata, de fide in Christum implicita intelligantur, relata vero ad futuræ æternæ vitæ salutem, intelligantur de fide explicita.

Ad secundum, posteaquam Evangelium Christi fuerit annuntiatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur prorsus, sine Evangelii fide nec peccata quidem posse remitti: secus tamen, priusquam homini Christus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta sanatio vulnerum, quæ a serpente accepimus, tunc erit, cum *alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaverit*, ut Esai. 30. dicitur, hoc est in resurrectione. Hujus autem resurrectionis gloriam & salutem nemo sine Christi fide explicita consequitur.

Quod autem de hac consummata, perfectaque salute Dominus loqueretur, patet ex Joan. 3. *Sicut Moyses, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et eadem penitus intelligentia quartum argumentum facile diluitur. *Vitam æternam*, inquit, *dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus est, &c.*

Ad quintum, prius dico, quod extra sanctam Ecclesiam tradit Bonifacius non esse remissionem peccatorum, quia nullum est sacramentum aut naturalis, aut scriptæ legis sive pro parvulis, sive pro adultis, in quo peccata remittantur. Constat siquidem, Hæreticos, Judæos, atque Paganos, qui in forma Ecclesiæ baptizant parvulos suos, peccatum originale remittere, salutemque conferre: sed quoniam hoc per sacramentum Ecclesiæ fit, licet illi sint extra Ecclesiam, non proinde extra Ecclesiam salus est, remissiove peccatorum.

Posterius respondetur, quod Bonifacius loquitur de remissione peccatorum, quæ per ecclesiæ sacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla est enim extra Ecclesiam jurisdictio, nulla facultas remittendi peccata, sed ubi primum quis ab Ecclesia egreditur, hanc potestatem amittit. D. Augustinus in Enchirid. cap. 65. Ubi etiam aliam expositionem insinuat, ut videlicet extra Ecclesiam non sit remissio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam consequamur. Sed priores responsiones præstabiliores sunt.

Ad sextum, qui implicite credit in Christum, Christum haber fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eunuchus. Habitabat enim Jesus per fidem in cordibus eorum, priusquam in Christum explicite crederent.

Septimum argumentum sententiam nostram non modo non refellit, verum etiam confirmat. Nam Chrysostomus de vita æterna expresse loquitur, ideoque mortua Cornelii opera vocat, quia sine fide Christi explicita æternam vitam præstare non poterant: alioqui viva opera erant, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, Concilium de æterna vita, translationeque in filios Dei perfecta sermonem facere, quod adducit in propriæ sententiæ confirmationem illud ex Evangelio: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et hinc patet, quid ad alia ejusdem Concilii testimonia respondendum sit.

Ad rationem ultimo loco adjectam respondeo, adultorum ac parvulorum non per omnia currere similitudinem. Quæ in eo quidem par est, quod sicut parvuli sine sacramento Baptismi non salvantur; ita nec adulti sine Baptismi saltem desiderio. At justificatio, sive remissio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut sæpe jam diximus.

RESOL. AD ARG. ALLATA CONT. 1. & 2. CONC.

Nunc vero ea sunt argumenta refutanda, quæ contra primam & secundam conclusionem conformavimus, scilicet ut ostenderemus, sine fide Christi, imo sine fide Dei posse hominem justificari.

Et quidem cum D. Thomæ primum auctoritas nobis opponitur, id nos statuimus, D. Thomæ commentum hoc novum assignari nec dabere, nec posse: sententiam quippe contrariam multis locis apertissime docuit, ut 1. 2. q. 113. art. 4. 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. 10. lect. 4. & c. 11. lect. 2. Quo postremo loco Cajetanus nobiscum sentit, & in commentariis super Epist. ad Rom. cap. 3. Ne quis eum existimet in hac re aut a D. Thoma, aut a veritate potius Catholica dissidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. qu. 89. tenet, probabilis quidem est. Adultum enim cum solo posse originali decedere, communi fidelium sensui videtur adversum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non est tamen usque adeo certa, ut non sit in proclivi eam infirmare, cum adversum certam, firmamque veritatem adducitur.

Deinde argumentum, quo D. Thomas nititur illa opinione suadenda, consentaneum & congruum est, non demonstrativum: congruentia vero argumenta, si ad vivum resecentur, sæpe reperiuntur infirma. Quare nec Divus Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, scilicet, facienti quod in se est pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratum facientem, per quam homo justificatur. Posset enim cum Durando verisimiliter dici, 4. d. 4. quæst. 7. non oportere, statim ut puer rationis naturalis dictamen sequitur, per gratiam Dei justificari; sed sat esse si proxime, vel etiam post aliquam moram temporis secundum divinæ providentiæ moderationem justificetur: quo quidem intervallo egregie poterit de rebus supernaturalibus erudiri, easque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo ante dicebamus, nec resumere modo piget. Sicut ad justificationem voluntas boni naturalis non sufficit, ob id namque auxilio speciali indiget; ita quoque cognitio veri natu-

naturalis non est idonea. Nempe inter actus voluntaris, & intellectus proportio est. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum, ut eliciat actum naturalem, cognitio naturalis antecedit: ut autem actionem habeat supernaturalem, requiritur ante notitia supernaturalis, quod D. Thomas 3. contra gen. cap. 152. disertissime tradit. Non igitur Div. Thomas secum ipse pugnans gratiam solum requirit ad movendum affectum in justificatione impii; verum etiam ad movendum intellectum. Quare in hunc sensum, facienti quod in se est, per naturæ duntaxat vires, Deus non denegat gratiam, quia præsto adest gratuitum Dei auxilium moventis hominem & ad cognoscendum, & ad amandum finem supernaturalem.

His ita constitutis, ad primum argumentum dupliciter responderi potest. Prius, quod Deus puero deliberanti etiam circa vitam honestam accurret non solum movendo affectum, verum illustrando quoque intellectum. Nam quemadmodum naturalis ratio in illo principio, Deus est remunerator inquirentium se, eam certitudinem non præstat, quæ videlicet opus est ad statuendum, continendumque in officio hominis animum; cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ: ita profecto, ut puer recte, firmiterque deliberet de honesta vita ducenda, pueriles illæ naturæ cogitationes non sufficiunt. Sed confirmatur, & illustratur puer majori quodam lumine ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque id est, quod Paulus ait: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis*, &c. ut D. Augustinus de gratia, & libero arbitrio cap. 7. docet. Id demum est, quod Propheta dixit: *Qui docet hominem scientiam, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.*

Unde etsi D. Thomas intelligatur de ordinatione ad debitum finem naturalem, ut de veritate quæst. 14. ar. 11. ad 1. sentire videtur; intelligendus tamen est non de ordinatione, quæ per naturam fit, sed quæ fit per gratiam, ut loc. cit. 1. v. dicitur. *Si ordinaverit se*, inquit, *ad debitum finem per gratiam. Etenim licet fidei lumen per se loquendo detur propter supernaturalia, quæ non videntur: tamen etiam est necessarium propter quædam naturali lumine cognoscibilia, ut ea scilicet firmitate teneantur, quæ ad rectam vitam confirmandam exigitur. Ob id quippe scriptum est*: *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua*. Juxta hanc vero priorem solutionem puer ille justificaretur sine fide explicita Dei, non tamen sine fide.

At nos multo sanius credimus, ad justificationem fidem Dei explicitam esse necessariam. D. Thomas prima secundæ quæst. 113. ar. 4. Augustinus in illud Ps. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus*, Concilium Tridentinum sessione sexta, in decreto de justificatione impii, cap. 6. adducit in hoc Apostolum ad Hebræos (1). *Sine fide impossibile est placere Deo*. Cujus rei causam reddens, *Accedentem enim ad Deum*, inquit, *oportet credere, quoniam est, & quod remunerator est inquirentium se*. In secunda item conclusione nos ostendimus, fidem saltem implicitam Christi ad justificationem esse necessariam: quæ intelligi non potest, nisi credatur Deus per gratiam suam hominum justificator.

Item, peccatum mortale sine contritione nulli remittitur: contritio autem, hoc est, dolor de peccatis propter Deum, sine Dei cognitione nulla est: remissio igitur mortalis saltem peccati Dei notitiam prærequirit.

Commodior est itaque solutio posterior, qua dicimus, ejusmodi puero deliberanti fidei lumen protinus affulgere. Sicut autem lumine naturæ nil prius ostenditur, quam primum naturæ principium, scilicet, quodlibet est, vel non est; ita Fidei lumen statim omnino demonstrat Deum esse, quod primum Fidei principium est. Nec talis illuminatio miraculosa est, imo regularis est divinæ providentiæ, cum scilicet movet homines ad finem supernaturalem. D. Thomas 3. dist. 25. qu. 2. articulo primo ad primum, & secundum, *Sapientia per nationes universas in animum se transfert, & amicos Dei ac Prophetas constituit. Attingit enim a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.*

Quod si objicias, cognitionem Dei non advenire hominibus, nisi magno, & longo tempore, atque discursu: respondeo, verum esse, si de notitia Dei naturali sermo sit. Nam ad supernaturalem tempus non exigitur: certe non illud adeo longum, quod argumentum fingit. Nam, ut ex Durandi sententia retro diximus, puer ille, qui natura duce se convertit ad debitum naturæ finem, consequetur quidem peccati remissionem, non in eodem e vestigio puncto, sed brevi tamen juxta divinæ providentiæ dispositionem. Et si arguas: Ergo interea poterit peccare venialiter, quod Divus Thomas rejicit; respondeo, nihil quidem repugnare, si ad normam Dialecticorum disseramus. At si, quod Theologos decet, divinæ & legis, & providentiæ in homines rationem habemus, sicut divinæ curæ est providere, ne interim excedat, ut non detur contra communem legem homo adultus in limbo, sic ad procurationem Dei spectat, ne peccatum veniale peccet ante mortale. Quemadmodum Adam non poterat ante peccare venialiter, quam peccasset mortaliter, idque Deo specialiter procurante, ne contra communem legem in statu innocentiæ cum culpis admittamus & pœnas.

Ad tertium argumentum, quoniam secundum ex iis, quæ jam diximus, facile solvitur, respondeo, Paulum Apostolum de Fide explicita in Christum habere sermonem. Hanc enim statuit Deus per homines administros hominibus impartiri. Unde & subdit Apostolus: *Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram*, &c.

(1) *Hebr.* 11. 6.

&c. Ex his itaque colligit: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*. Cæterum fides, quæ in lege naturæ erat cuicunque ætati ad justitiam necessaria, homine extrinsecus docente non egebat, sed interius vel invisibiliter, vel visibiliter per angelos administrabatur.

Ad quartum, Adrianus de Baptismo quæstione prima, articulo tertio tenet, ejusmodi puerum non recipere gratiam, nec satis esse non ponere obicem, sed requiri convenientem dispositionem Fidei in adultis. Unde Act. 8 cum Eunuchus Philippo dixisset. *Quid prohibet me baptizari?* Philippus ait: *Si credis ex toto corde*, &c. Juxta quam sententiam detur accessus neuter ad Baptismi Sacramentum. Puer enim ille nec recipit gratiam, nec peccat mortaliter, dum sic baptizatur. Sed cum hujuscemodi eventus non sint frequenter, imo adeo disputationis gratia fingantur, satius fuerit ad Dei providentiam referre, quæ non deficit in necessariis, quale est illuminare hominem, quem sit per Christi sacramentum justificaturus.

Ad quintum, negatur propositio minor, si de cognitione Dei gratuita, & supernaturali sermo est; nam de naturali nos concedimus, ac libenter quidem.

Ad sextum, Divus Augustinus de spiritu, & litera cap. 26. & 27. exponit: *Naturaliter quæ legis sunt faciunt*, &c. idest per naturam, gratia tamen perfectam. Quia enim peccatum contra naturam est, gratia, quæ naturam perficit, secundum naturam esse dicitur. Loquebatur autem Apostolus de gentibus conversis ad Christum, quæ sine lege scripta, qualem Judæi habebant, legis præcepta servabant. Et hanc responsionem sequitur D. Thomas 1. 2. q. 109. art. 4. ad 1.

Respondere quoque possumus, præcepta legis naturaliter cognosci a gentibus, & singula naturaliter etiam fieri, licet omnia sine auxilio Dei speciali impleri non valeant. Ob quam causam D. Thomas dixit, opus esse gratia ad movendum affectum; nec enim voluntas perficere naturalia omnia præcepta potest, quæ naturæ lumine intellectus ante cognoverit. Quæ siquidem expositio cum apud nostros maxime sit aperta, miror ego, viros doctos hoc testimonio moveri potuisse ad novam, commentitiamque sententiam inferendam, Divo etiam Thoma referente.

Ad postremum argumentum, Cajetanus in Commentariis super illum locum Apostoli, *Accedentem enim ad Deum*, &c. respondet, quod doctrina Pauli in communi datur, ac proinde in communi dicitur oportere credere, quia est Deus. *Longe autem melius esset*, inquit, *si non crederet, sed sciret Deum esse*. Addit rursum, quod Deum esse remuneratorem inquirentium se, oportet fide teneri, quoniam nulla speculativa scientia hoc attingere potest. Quod utique si verum est, argumentum illud facile diluitur. Non enim utraque cognitio habetur ex lumine naturali, quod altera parte antecedentis assumitur.

At qui Divum Chrysostomum homilia quarta de providentia, vel fato legere voluerit, sane intelliget, Philosophos, qui supplicia peccatorum negant, præmiaque justorum post hanc vitam, in media luce penitus aberrare. Nam si justi, qui Deum rite colunt, migrant affecti injuriis ex hoc mundo, pessimi contra immerita felicitate potiti, omni certe ratione concluditur, Deum nec justum esse, nec curam habere rerum humanarum. Quod si Deo providentiam tollis, atque justitiam, θεὸς vocabulum inane fit, qui circa cœli cardines ambulet, nec nostra consideret. Qui igitur negat alterum, utrumque tollat necesse est. Nam si non est remunerator inquirentium se, ne Deus quidem est. Unde & barbaræ omnes gentes pœnas improborum, præmiaque Justorum admiserunt. Crediderim igitur, opus esse, ut fides concurret ad assensionem utriusque principii, quo tam firmiter, ac constanter teneantur, quam necessum est, ut hominis vita in honesto, & officio confirmetur. Nam alterius modi cognitionem ad Rom. 1. ostendit Apostolus, idoneam minime fuisse ad bene, beateque vivendum.

Adde huc, Deum dupliciter cognosci posse, ut finis naturæ est, causaque rerum naturalium, & ut finis est hominis supernaturalis, cujus etiam gratuito beneficio homo supernaturalem illum finem consequatur. Ad placendum vero Deo non sat est, cognoscere ipsum esse principium, auctoremque naturæ; sed oportet in Deum ferri, quatenus finis est naturæ vires excedens. Sic autem Deum esse, & esse remuneratorem sola fide creditur. Quocirca simpliciter, atque in universum cum Apostolo fateamur, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Qua de re vide D. Thomam 2. 2. q. 1. art. 8. ad 1. & q. 2. art. 4.

RESPON. OBJECT. A PRINC. QU. ALLATIS. Hinc vero jam primum argumentum solvitur eorum, quæ a principio statim hujus controversiæ proponebamus. Prius enim falsum est, non alterius rei fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse justificatorem, cujus videlicet gratia peccata hominibus remitterentur. Oportebat item credere, mortales a cælesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterius quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite continebatur, ut sæpe jam diximus: per quem Deus justificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato curationem attulit, jacentem erexit, superque suum ipse Jumentum imposuit, ut juxta Esaiæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui

Digitized by Google

qui in stabulum, id est, fidelium consortium nos induxit: qui etiam curam stabulario dedit, hoc est ministro fidei, sacramentorumque suorum. Hic denique sumptus suppeditavit, ut per omnia salutem nostram illi ferremus acceptam, qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium.

In secundo vero argumento, quod additur, non est mihi consilium differere, an præcepta decalogi naturali ratione contineantur. Sed tenendo quod D. Thomas sæpe tradit, & Cajetanus diserte in comment. super Matth. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia esse, respondetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philosophi vocant, res omnes continentur non formaliter semper, sed reductive: punctum enim principium quantitatis, materia principium substantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium sunt: sic ad decalogi mandata referuntur universa, quæ a Deo præcipiuntur, ea vel maxima, quæ principia sunt cæterorum. Ita præceptum de honoratione parentum observantiam principum, ac majorum continet: ita in præcepto mœchiæ omnem fornicationem, abusumque naturæ per luxuriam intemperantis comprehendimus; ita denique fidei præceptum ad illud de cultu unius Dei referendum est. Nec enim sine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata servet, non ea solum, quæ explicite in Decalogo præscribuntur, sed etiam quæ continentur implicite: quale est de fide in Deum hominis conditorem, justificatorem, glorificatorem, &c.

Posterius dicere quoque possumus, servantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis; at non ex eis, sed ex fide juxta sententiam Apostoli ad Galatas tertio. Nam quod jam retro docuimus, servanti naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam servet, quæ naturæ lumen excedunt. Excessimus autem modum fortasse nos hac secunda relectionis parte differenda; sed eo tamen venia digni, quod absque hujus rei copiosa traditione reliquæ partes aut vix, aut certe nullo modo intelligerentur.

PARS TERTIA.

De necessitate Sacramentorum ad salutem.

3. QUÆST. PRINCIP. IN quibus tertia, ac difficilis illa quidem quæstio erat, *An post primum Adæ peccatum Sacramenta fuerint in omni lege ad salutem necessaria.*

ARG. PRO PAR. NEG. Pars enim negativa suadetur imprimis Divi Gregorii testimonio 4. lib. Moral. cap. 2. refertur quæ a Gratiano de consecr. dist. 4. cap. *Quod autem apud nos valet aqua Baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his, qui de Abrahæ stirpe prodierunt mysterium circumcisionis.* Ubi Gregorius solam fidem in lege naturæ docet suisse satis ad salutem parvulorum. At sola fides non est Sacramentum, cum non sit sensibile signum: non ergo fuerunt omni tempore necessaria Sacramenta.

Præterea, juxta communem Doctorum sententiam, lege naturæ durante, parvuli salvabantur in fide parentum: at fides parentum non erat Sacramentum.

Præterea, de Sacramentis nihil ratione naturali statuere valemus, sed id solum, quod divina revelatione traditum est. At ante Abraham utrum aliquo visibili Sacramento justi, vel eorum salvarentur infantes, Scriptura non exprimit. Sacramenta igitur tunc temporis fuisse, non nisi temere definiemus.

Postremo, Sacramentum nullum est, nisi quod a Deo fuerit institutum: sed in lege naturæ nullum signum instituit Deus ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis: non ergo fuit ullum in lege naturæ Sacramentum.

Partem vero affirmativam D. Augustinus videtur astruere 19. lib. contra Faustum c. 11. in hæc verba: *In nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, seu Sacramentorum visibilium consortio colligantur.*

RESOL. QUÆST. In hac ego controversia non existimo nobis adeo esse laborandum. Minimo enim negotio probare possumus, Sacramenta fuisse post Adæ lapsum omni tempore ad salutem necessaria. *Corde siquidem creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit* (1). Ubi sub insigni oris professione quæcunque professio etiam operis intelligitur: cum non ore solum invocemus Dominum salvatorem, verum etiam opere. Quemadmodum igitur credere oportet Deum justificatorem, atque ab eo interius Justitiam salutarem quærere; ita exterius hanc fidem profiteri. Quod fit sane per Sacramenta, quæ, ut ante scripsimus, cæremoniæ sunt factæ, quibus Deo exterius nos subjicimus, ut in nobis salutem interius operetur.

Præterea, cum animo corporeque constemus, non fat est Deum interiore fide colere, nisi corporeo etiam cultu interiorem protestemur. Etenim debet utramque tributum humana natura Deo pendere, unde utramque partem suæ constitutionis accepit: & cum ambarum partium spiritus, & carnis peccatum commune sit, consentaneum erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interius sese subjiceret Salvatori.

Addit huc Chrysostomus, anteque eum Dionysius, eam esse hominis conditionem atque naturam, ut ad spiritualia capessenda non nisi corporeis rebus possit aptari. Salutem igitur, quam Deus in humano spiritu secretius operatur, necesse fuit rerum sensibilium imaginibus designari: quo beneficium curationis ad suum homo modum non solum perciperet, verum etiam intelligeret, gratiam debitam suo benefactori relaturus. Præ-

(1) *Rom.* 10. 10.

Digitized by Google

Praeterea, gentium omnium consensu firmatum est, non aliter quam oblatis Deo sacrificiis divinam iram mitigari. Atque haud secus etiam Barbari facinora expiari arbitrabantur. At sacrificium in id paratum, ut Deus placaretur, vere erat Sacramentum. Sacramenta igitur semper fuere apud omnes necessaria.

Lex & religio tandem nulla est sine sacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita sunt fuereque conjuncta, ut nequeant a se aliquando separari: cum ablato uno, reliqua simul auferri necessum sit, ut Apost. ad Heb. scribit. At sacerdos sine Sacramentis, quæ administret, esse nullo modo potest. *Omnis enim pontifex pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut sacrificia offerat pro peccatis:* quemadmodum ad eosdem idem Apostolus ait. Ergo sicut lex, religio, sacerdotium fuerunt omni tempore necessaria: ita quoque Sacramenta: quod erat nobis in tertia parte hujus disputationis breviter absolvendum.

SATISFIT ARG. ALLATIS PRO PARTE NEGAT. Sed prius tamen quam exordiamur quartam, ea debemus argumenta diluere, quæ in contrarium objiciebamus. Ad primum, quamvis D. Thomas utrumlibet probabile existimaverit; nunquam ego tamen eam potui opinionem induere, ut crederem, sola interiore fide parentum infantium filiorum peccata mundare. Videmus enim, sacramenta minus esse adultis, quam parvulis necessaria, cum sine Sacramentis actu susceptis solo Sacramentorum voto adulti salventur, parvuli non salventur. Quare si parvulis non essent in lege naturæ necessaria Sacramenta, non video equidem, cur essent adultis necessaria: cum tamen esse, retro nobis fuerit demonstratum. Id quod Divus etiam Gregorius apertissime in præscripto testimonio fatetur.

Item cum in lege veteri pro fœminis legis naturalis remedia duraverint, consequens fieret apud Judæos puellas sine Sacramento salvari, pueros non salvari, nisi suscepto Sacramento: quod non video qua ratione cohæreat.

Præterea, cum peccatum originale carnis propagatione contractum esset, non erat consentaneum, nisi ut corporali quoque remedio ac medicina sanaretur.

Præterea, cum parvuli in lege gratiæ, & Scripturæ sine Sacramentorum ope salutem minime consequantur, non est cur eos in lege naturæ sine Sacramentorum auxilio salvemus.

Igitur ad argumentum respondeo, Gregorium non ibi distinguere fidem interiorem ab exteriore professione Fidei: nec enim id asseruit, adultis non remitti peccata sine exteriore Fide, parvulis vero remitti: sed distinguit potius fidem a sacrificio, asserens, sacrificium pro adultorum peccatis fuisse necessarium, ut videlicet actualis culpa peculiari Sacramento aboleretur: sed propter generale peccatum erat etiam generale remedium, nempe Fidei quæcunque professio. Quam fidem interim appellari, Augustinus auctor est. *Sacramentum*, inquit, *fides est. Ac pro hoc, cum respondetur parvulum credere, qui Fidei nondum habet affectum, respondetur fidem habere propter Fidei sacramentum.* Hactenus Augustinus.

Eadem loquendi forma est de spon. cap. *Cum apud*, & cap. *Tuæ fraternitati*, & 27. q. 2. c. *Sufficiat ad matrimonium solus consensus, scilicet quibuslibet signis expressus*. Distinguitur ergo ibi consensus non interior contra exteriorem, sed generaliter expressus contra expressum per verba.

Ad secundum eodem modo respondetur, fidem, hoc est, professionem & sacramentum Fidei salvare filios in lege naturæ. Nunc autem cum certa & definita sint sacramenta, nec arbitratu parentum per fidem pueri justificentur, non admittimus, in fide parentum Christianorum pueros servari, sed in sacramento baptismi a Deo peculiariter instituto. Quamvis alia etiam sit hujus ratio discriminis, quemadmodum in fine hujus disputationis explicabimus.

In tertio vero argumento gravis error eorum est, qui de sacramentis nil discerni posse credunt, nisi quod sacris literis traditur. Multa enim verbo tenus & in nova, & in antiqua lege tradita sunt; quæ scripto non fuere mandata, ut uberius alia forsitan Relectione, si vita suppetet, declarabitur.

Quod si in lege Mosaica & Evangelica, quæ literis exaratæ fuerunt, non est opus ad expressam omnia scripturam expendere, multo minus oportebit, cum de sacramentis legis naturæ disputatur, ubi traditiones divinæ scriptæ non sunt, dogmata nostra in sacris haberi literis expressa. Sed satis erit, si clarissimorum virorum testimoniis confirmentur, aut certe magnis alioqui persuadeantur argumentis.

Ac re vera nulla ratio patitur, ut divina providentia ullo unquam tempore defuerit hominibus in necessariis ad salutem. Non possent autem filiis parvulis remedia parentes applicare, nisi per Dei revelationem cognovissent, & parvulos originali peccato teneri, & aliquod remedium ad eos servandos idoneum esse: quod licet scriptum non sit, non est tamen minus exploratum, quam si fuisset scriptum. Et cum scriptura exprimat, ante Abraham fuisse religionem ac sacerdotium, ex consequenti tradit fuisse sacramenta, sine quibus nec religio, nec sacerdotium est. Cumque etiam in lege naturæ sacrificia pro peccatis fierent, ut Job. 1. c. dicitur, profecto negari non potest, quin in lege naturæ fuerint aliqua sacramenta.

Ad postremum poterat facile dici, non pertinere ad generalem rationem sacramenti, ut sit signum institutum a Deo. Nec qui id affirmant, idoneo probant argumento. At dico, etiam antiqua omnia sacramenta ex Dei institutione fuisse signacula, atque figuras futuræ redemptionis per Christum. Neque enim humano ingenio, sed divino placito tam apposite omnia in figura

gura contingebant illis; neque homo usquam vitulos, & arietes cruenta manu in Dei cultum, & obsequium jugularet, nec Deum tentaret hircorum placare sanguine, nisi Deo revelante cognovisset, ejusmodi animantium irrationalium sacrificia mysterium aliquod sacrum portendere, cujus ratio remittendis peccatis haberetur. Fatetur tamen, non fuisse sacramentum sub definitis rebus verbisque præscriptis in lege naturæ a Deo traditum. Sed rerum sacramentalium definitio, ac determinatio certa in veteri lege incœpta, in Evangelica perfecta, & consummata est: nisi forte quis sentiat, oblationem Melchisedech in pane, & vino ex divina & revelatione & institutione fuisse: qua peculiariter ex causa sacerdos Dei altissimi fuerit inter reliquos appellatus. Cui equidem opinatio ni non admodum refragarer, si Anacletus Papa non fuisset adversus in epistola de ordinatione Episcorum. Ubi, *Initium*, inquit, *sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Jacob: sed ii spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt: cæterum Aaron primus jubente Domino victimas obtulit*. Hactenus Anacletus. Huic igitur finem tertiæ Relectionis parti dederimus, jam pergamus ad reliquas.

PARS QUARTA.

De Sacramentis causantibus gratiam.

4. QUÆST. PRINCIP. QUarto itaque loco vertebatur in quæstionem, an sacramenta vetera fuerint causa gratiæ atque salutis, an potius ea sola, quæ in nova lege sunt a Christo Salvatore instituta.

ARG. PRO PARTE NEGAT. Et quidem suadetur in primis, nulla sacramenta posse salutem spiritalem efficere. Quia res corporea non potest esse causa efficiens charitatis & gratiæ, cum sint qualitates supernaturales a solo Deo infusæ atque creatæ: & consequenter quia nullum corpus potest in animam hominis agere, nisi prius agat in ejusdem hominis corpus. Sed sacramenta non oportet quicquam in humanum corpus operentur, ut patet de absolutione sacramentali surdo collata: talis igitur absolutio nil producit in anima.

Confirmatur rursum, quoniam aliqua sacramenta eorum etiam quæ vel maxime causa gratiæ dicerentur, non immediate contingunt hominem, quem justificant; ergo vel immediate producunt gratiam, ubi non sunt, scilicet in anima, vel aliquam qualitatem efficiunt aere medio: quorum utrumque videtur esse absurdissimum.

Præterea, si aliqua sacramenta gratiam efficerent, ministri quoque talium sacramentorum gratiæ causa essent, ac vere peccata remitterent. Quod tamen Hieronymus in quartum caput Esaiæ refellit. Ubi adducens illud Matth. 3. *Ego baptizo vos aqua*, &c. *Ex quo*, inquit, *discimus, quod homo tantum aquam tribuat, Deus autem Spiritum sanctum, quo & sordes abluuntur, & sanguinis peccata purgantur*. Et super Matth. capit. 16. comparans sacerdotes novæ legis sacerdotibus veteris, subjicit: *Quomodo ibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum facit; sic & hic alligat, vel solvit Episcopus, aut Presbyter*. At sacerdos vetus non erat causa leprosum efficienter emundans: ergo neque sacerdos legis novæ vere peccata remittit.

Item, Augustinus 15. de Trinitate, cap. 26. *Nullus discipulorum Christi dat Spiritum sanctum: orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant*. Et lib. 83. QQ. quæst. 53. asserit, quædam Deum facere per se ipsum sine media causa, ut illuminare animas. At si minister esset causa gratiæ, per eum Dominus animas illuminaret. Et Ambrosius lib. 4. epistolarum, epist. 33. ad Demetriadem, &c. *Aliud est*, inquit, *quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur. Nec idem est in sacramento forma, quod virtus. Nam forma cum humani ministerii adhibetur obsequio, virtus autem per divini operis præstatur effectum. Ad cujus utique potentiam referendum est, quod dum homo exterior abluitur, mutatur interior*. Eandem sententiam apertioribus etiam verbis expressit Cyprianus in serm. de baptismo Christi, & manifestat. Trinit.

ARG. PRO PARTE AFFIRMAT. At vero contra suadetur, omnia cujusque legis sacramenta causas fuisse gratiæ ac salutis. Primum, quia omnia sacramenta sunt signa sanctificationis practica & effectiva, quemadmodum a principio constituimus &c.

Præterea, Job. 1. *Sanctificabat Job filios suos, offerens holocausta pro singulis*. Et Lev. 16. dicitur, sacerdotem aspersione sanguinis expiare prævaricationes, & peccata filiorum Israel.

Præterea Augustinus super Psal. 77. adducens illud 1. Cor. 10. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*, sic ait: *Et cum essent communia omnia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est. Sic & nunc omnibus baptizatis commune lavacrum regenerationis, sed ipsa gratia non communis est omnibus*. Et glossa ordin. in illud ejusdem capitis decimi: *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari*, id est, per visa illa signa purgati, vel signum baptismi acceperunt, quod credentibus idem valuit. In nube baptizati sunt, quia per eam mundati ab ignorantia Dei, & præparati ad accipiendam legem.

Præterea Gregorius 4. lib. moral. cap. 2. refferturque de consec. dist. 4. cap. *Quod apud nos valet aqua baptismi*, &c. ut supra.

Tum etiam sic argumentor: Parvulis sine merito cujusquam operantis conferebatur gratia, Sacramento suscepto: ergo, &c. Consequentia videtur esse nota, quoniam id vocamus causam,

Digitized by Google

sam, qua applicata sequitur effectus. Cum ergo puer vel circumcisus in lege Moysi, vel suscipiens aliquod sacramentum in lege naturæ eo ipso a peccatis justificaretur, consequens fit, ejusmodi sacramenta causas fuisse justificationis, & gratiæ. Ac de circumcisione quidem apertum est testimonium Bedæ super Lucæ secundum caput. *Idem salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod baptismus agere revelatæ gratiæ tempore consuevit.*

Augustinus etiam citari solet in hoc, libro 2. de nuptiis, & concupiscentia, cap. 11. & habetur de consecrat. dist. 4. cap. *Ex quo instituta est circumcisio in populo Dei, ad purgationem valebat magnis, & parvulis, originalis, veterisque peccati, sicut baptismus ex illo valere cœpit, ad invocationem hominis, ex quo institutus est.* Et 4. lib. contra Donatistas, cap. 24. *Cur,* inquit, *Abraham præceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octavo die circumcideret, qui non poterat corde credere, ut ei deputaretur ad justitiam; nisi quia & ipsum per se sacramentum multum valebat?*

Denique in cap. *Majores*, extrav. de Baptismo, distinguens Innocentius a circumcisione baptisma, quod aperit januam regni cœlorum, quam circumcisio non aperiebat, asserit, quod sicut per baptismum, ita per circumcisionem originale peccatum remittebatur. At præpositio *per* causam significat, qua mediante res efficitur; ut ibi: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.*

In contrarium est Augustin. super Psalm. 73. ubi ait, Sacramenta novæ legis dare salutem, veteris autem promittere Salvatorem. Sed & Samaritanus noster oleo vinoque, ac denariis duobus superadditis sanavit vulneratum, quem nec Sacerdos Aaron, nec Levita Moyses, sive per sacramenta, sive per legem sanare potuerunt.

Resolut. qu. In hac explicanda quæstione, quæ inter omnes difficillima est, omnes ego nervos intendere debeo, ut magna tum veritate, tum brevitate in absolutas quasdam conclusiones totius rei summa redigatur. Quapropter vos oro, ut differenti mihi diligenter animos advertatis.

1. Conc. Prima igitur conclusio est, quam a Catholicis non arbitror aut debere, aut posse negari. Sacramenta novæ legis sunt causa gratiæ, & vere salutem animæ conferunt.

Cyprianus hanc habet in sermone de baptismo Christi, & manifestatione Trinitatis, inquiens: *Veniebat Christus ad baptismum non egens lavacro, in quo peccatum non erat, sed ut sacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla personatum acceptio commendaret. Quoniam remissio peccatorum, sive per baptismum, sive per alia sacramenta donetur, proprie spiritus sancti est, & ipsi soli hujus efficientiæ privilegium manet. Verborum solemnitas, & sacri invocatio nominis visibile celebrant sacramentum: rem vero ipsam spiritus sanctus format, & efficit, & consecrationibus visibilibus invisibiliter manum totius bonitatis auctor apponit, & plenitudinem gratiæ unctionis divina pinguedo sanctificationibus officialibus infundit, & rem sacramenti consumit & perficit.*

Item in serm. de unctione chrismatis: *Hodie*, inquit, *in Ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum sacrum chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regiæ, & sacerdotalis gloriæ exprimit unitatem.* Et infra: *Non hæc medendis corporibus est unctio instituta, quia sanctificatis elementis jam non propria natura præbet effectum, sed virtus divina potentius operatur; sed adest veritas signo, & spiritus sacramento, ut & ipsis rerum efficientiis gratia dignitas pateat, & interiori homini, quanta & his detur auctoritas deiformi conversatione, & cœlestibus innotescat.* Et infra: *Ex hujus unctionis beneficio, & sapientia nobis & intellectus divinitus datur, consilium cœlitus illabitur, scientia, & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uncti cum spiritualibus nequitiis colluctamur, nec fœtoribus spuriis imbui possumus, qui balsami spiritalis odore fragramus.*

Gregorius quoque Nazianzenus orat. 3. in sanctum lavacrum: *Generatio ex baptismate passionum est solutiva, omnes sordes abscindens, atque ad supernam vitam perducens.* Et infra dicit, quod in baptismate tanquam in unda peccata pariter sepeliantur. Et postea: *Ipsa baptismatis*, inquit, *gratia, ac vis uniuscujusque peccati continet purgationem, & omnimodam fœditatum, & inquinationum rejectionem, quæ a pravitate ingressæ sunt. Proinde cum duplices simus, ex anima dico, & corpore; ita duplex est purgatio, per aquam, inquam, & spiritum: & hæc quidem visibiliter ac corporaliter suscipitur, at illa incorporaliter & invisibiliter concomitatur.*

Chrysostomus præterea homil. 25. in Joann. *Ex quo autem*, inquit, *Jordanis alveum ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales & spirituales aqua producit.* Et homilia 35. in eundem: *Futurum erat baptisma plenum maximæ potestatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo vivum effecturum.* Et infra: *In nobis non simplex aqua operatur, sed cum spiritus gratia accedit, omnia abluit peccata.* Et infra: *Per aquam piscinæ*, ait, *morbos corporis sanari, ut facilius homines crederent, per aquam animæ morbos curari posse.* Et homilia de resurrectione, circa finem, cum multis exemplis resurrectionem per vim supernaturalem futuram esse demonstrasset, subdit: *Verum nec tu gratiæ spiritus factus es expers. Etiamnum multa sunt donationis illius symbola, atque his, quæ enumerata, multo majora, & magis admiranda. Non enim æquale est corpus mortuum, & animam a peccatis occisam ab interitu liberare, quod per baptismum fit; & statim corpus etiam, & sanguis my-*

 sticus

Digitized by Google

sticus non fuit absque spiritus gratia, nec sacerdotes habuissemus, nec has ordinationes fins tali visitatione fieri possibile, &c.

Cyrillus libro secundo in Joannem cap. 24. *Spiritum, qui ex Deo procedit, per baptismum acquirimus, quo in pristinam pulchritudinem reformati, & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur*. Et in fine: *Quemadmodum enim viribus ignis intensiut aqua calefacta non aliter quam ignis urit; sic spiritus sancti operatione ad divinam aqua reformantur virtutem, qua baptizati corpus abstergunt*.

Ambrosius item in libro primo de Sacramentis, capite quinto, de baptismo loquens (de consecr. dist. quarta, capit. *Per aquam*). *Non aqua omnis sanat*, inquit, *sed aqua sanat, quæ habet gratiam Christi*. Et libro quarto, capite secundo, de Eucharistiæ sacramento: *Deposuisti peccatorum senectutem*, sumpsisti gratiæ juventutem: hoc præstiterunt tibi sacramenta cœlestia. Et libro sexto, capite primo: *In similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam, virtutemque consequetis*. Et infra: *Tu quia accipis panem divinæ ejus substantiæ, in illo participaris alimento*. Et in libro de iis qui mysteriis initiantur, capite 9. *His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia*.

Augustinus insuper 19. libro contra Faustum, cap. 16. de visibili sacramentorum administratione loquens: *Hæc omnia*, inquit, *fiunt & transeunt, sanant, & transeunt: virtus tamen, quæ per ista operatur, jugiter manet, & donum spirituale, quod per ista insinuatur, æternum est*. Et tractatu 80. in Joannem: *Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat?* 1. q. 1. cap. *Detrahe*.

Beda etiam ait, quod Dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Quam eandem sententiam Gratianus Chrysostomo tribuit de consecrat. dist. quarta, cap. *Nunquam*. Eandem habes apud Augustinum sermone primo de Epiphania.

Sed in Concilio Florentino, sub Eugenio IV. in decreto super unione Armenorum manifeste definitur in hæc verba: *Novæ legis septem sunt Sacramenta, quæ & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt*.

Hanc eandem sententiam Concilium Tridentinum modo probavit sessione septima de Sacramentis in communi, canone sexto, cujus verba ejusmodi sunt: *Si quis dixerit Sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel justitiæ, anathema sit*.

Ex sacris literis Augustinus adducit illud Joannis secundo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto*, &c. *Non*, ait, *ex parentum fide, aut offerentium, vel ministrantium, sed ex aqua, & Spiritu Sancto. Aqua igitur regenerat hominem in Christo ex uno Adam generatum*. Hactenus Augustinus.

Secundum testimonium citat idem ex Epistola ad Ephesios cap. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo*. *Quidquid ergo* (infert sanctissimus Augustinus) *ab hominibus quarumcumque culparum contrahitur, propter ipsum lavacrum dimittitur*.

Tertium refert idem Augustinus ex prima Epistola Petri cap. 3. *Salvos vos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum*.

Quartum, quo triumphat Ambrosius, habetur in Joannis cap. 6. *Caro mea vere est cibus: & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Ego sum panis vivus*. Unde Concilium Ephesinum colligit, quod in Sacramento accipimus non communem carnem, sed vere vivificatricem, qua & sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis effecti.

Quintum de eodem Eucharistiæ sacramento habes in priori ad Corinthios cap. decimo: *Unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes quidem de uno pane participamus*. Ubi particula *quidem*, loco Græcæ particulæ γὰρ, causam sine dubio reddit sententiæ antecedentis. Quare participatio Sacramenti Eucharistiæ Ecclesiasticæ unitatis causa est, atque adeo charitatis, & gratiæ, sine qua unitas Ecclesiæ non constat.

Sextum testimonium de pœnitentiæ Sacramento Domini est apud Joannem cap. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Quod si remissio peccatorum per gratiam est, & Sacerdotes possunt peccata remittere, gratiam quoque subministrare queunt administratis Sacramentis.

Hoc adde Martini Quinti definitionem in Concilio Constant. sess. 45. pronunciantis, quod Sacerdos vere absolvit. Ministri ergo Sacramentorum novæ legis vere conferunt gratiam, sine qua nullus peccator esse potest absolutus.

Et confirmatur, quia vel qui baptizat, abluit proprie, ac vere maculas animæ, vel non abluit. Si abluit, conficitur quod molimur: sin autem non abluit, forma igitur Baptismi falsa est, quæ significatur non ablutio corporis modo, verum etiam animæ, ut facile ex Concilio Milevitano capite secundo colligitur. Inde enim Patres argumentantur, parvulos originale peccatum, atque animi maculam habere, quoniam alias forma Baptismi falsa efficeretur; eum parvuli baptizentur, scilicet in ablutionem spiritualem, ac proinde in remissionem peccatorum.

Sacramenta igitur novæ legis gratiam, & justitiam animæ conferre, his profecto argumentis adeo irrefragabiliter ostenditur, ut negare id vel hæresis, vel proximum hæresi sit. Quamobrem in conclusionem hanc primam Scholastici auctores universi conveniunt.

VARIÆ OPINIO. CIRCA HANC QU. Sed enim quem

Digitized by Google

quem in modum Sacramenta novæ legis sint causæ gratiæ, id tantum abest, ut explicent, ut etiam opinionum varietate confundant. Res quippe nulla est, de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant. Nam quidam asserunt, Sacramenta esse causas dispositivas gratiæ ex eo, quod producunt charactarem, vel ornatum nescio quem, videlicet qualitates interius disponentes. Nam sacramenta gratiam ipsam efficere, judicant impossibile.

Alii affirmant, sacramenta esse quidem causas dispositionis, sed extrinsecus appositas, ut anulum, aut sigillum regium, quibus ostensis atque exhibitis, id nobis præstatur, quod ex regis beneficio quærimus.

Opinantur alii sacramenta non esse causas per se gratiæ, sed per accidens, sine quibus videlicet effectus non sequitur: quæ tamen nihil vere agant atque producant.

Sunt contra, qui existimant, sacramenta, virtute supernaturali recepta, ipsam etiam qualitatem, quæ gratia est, attingere, instrumentalique actione facere.

Ac demum alii, qui propius accedunt ad veram rei hujus intelligentiam, sacramenta censent causas esse gratiæ veluti motivas divinæ voluntatis. Sunt enim ratio, propter quam Deus gratiam confert: ut quia puer baptizatus est, Deus illum salvat: quia est confirmatus, datur ei spirituale robur. Quorum opinionas cum iam variæ sint, tamque inter se diffidantes, alrarum profecto fieri potest, ut earum nulla; alterum certe non potest, ut plus una vara sit. Quod si pace vastra dicare mihi licet (licebit autem quod modestissimum est) aut fallor ago, aut nulla earum opinationum vera est. Qua quidam causa, ec controversia non aliis judiciis opus est, quam auditoribus viris clarissimis, atque doctissimis, quorum gravissimo judicio si nostra hæc sententia fuerit explosa, nihil erit posthac, quod nos illi adhærascamus: sin fuerit approbata, non vereor, quin sit doctis omnibus placitura.

2. Conct. Sit igitur secunda in hac disputatione conclusio. Sacramentum novæ legis non ideo gratiæ causa definitur, quod disponat intrinsecus ad gratiam, producens characteram, vel ornatum, gratiæ videlicet ipsius dispositionem.

Primum, quia ornatus ille in sacramentis non imprimentibus characterem fictitius est, & qua facilitate ponitur, eadem quoque rejicitur. Deinde quia sicut gratia est qualitas spiritualis supernaturalis, ita character & ornatus ille supernaturalis qualitas est, omnemque naturæ vim excedit.

Præterea, producens dispositiones ad animam rationalem non est causa animæ rationalis (1). *Nec enim ego spiritum & animam donavi vobis, sed mundi creator.* Et tamen constitutum nobis est certis Sanctorum, Conciliorum, & Scripturæ sacræ testimoniis, novæ legis sacramenta gratiam continere, conferre, efficere, &c.

(1) 2. *Mach.* 7. 22.

Præterea, character nec est ultima dispositio ad gratiam introductiva, nec conservativa: immo & sine gratia imprimitur, & sine gratia in subjecto perseveret: gratia itidem ipsa a charactere non pendet. Quare etiamsi sacramenta characterem efficiant, non proinde sunt gratiæ causæ dispositiva. Character etiam in intellectu est, Gratia vero in essentia animæ, juxta D. Thomæ opinionem, cujus hi se discipulos profiteantur. Non est igitur character propria gratiæ dispositio.

3. Concl. Sacramentum non propterea gratiæ causa dicitur, quod extrinsecus disponat ad efficiendam gratiam. Probatur primo, quoniam alias solum esset signum certum, non causa: quemadmodum annulus mihi datus, in signum regiæ voluntatis: quod alterius opinionis sectatores concedunt vel inviti. Explicant enim, Sacramentum novæ legis gratiæ causam existere, id est, signum certum & infallibile. At ostendimus rarro, sacramenta novæ legis esse non solum signa, sed causas.

Deinde, quia nihil plus Sacramentis Christi hæc opinatio tribuit, quam sacramentis maleficorum, qui adhibent ipsi quædam verba, sed dæmon operatur adhibitis signis.

Præterea, quoniam juxta hanc quidem expositionem dicta sanctorum, aut Conciliorum, aut sacræ etiam Scripturæ non salvantur, ut facile videre licet, si loca ipsa conferamus.

Postremo, quoniam ad eundem sensum circumcisio gratiam conferrat, ejusque esset causa, non aliter ec novæ legis sacramanta. Quod quamprimum ostendemus esse falsissimum.

4. Concl. Sacramantum novæ legis non est causæ sine qua non, sive per accidens. Tum quia sine sacramento gratiæ sæpe producitur: tum quia non lavaret aqua maculam animæ: sicut nec albedo infrigidat, cum nix infrigidat, eo quod album illius effectus per accidens causa est. Neque id Concilia definirent, sacramenta esse causas per accidens, quod præter ertem & definitionem est. Tum quia vere non essent nisi signa; omnia enim signa certa effectus cujusque talia sunt, sine quibus affectus non sequitur. Tum quia sacramentum circumcisionis ad eandam normam gratiæ causæ fuissat. Tum deniqua quoniam testimonia in confirmationem primæ conclusionis citata sane interpretari non queunt, si sacramenta solum esse causas per accidens essaramus.

5. Concl. Sacramentum novæ legis non attingit vi sua instrumentali & supernaturali qualitatem, quæ est gratiæ, vel fidem, aut charitatem, aut alios habitus infusos, ut serra attingit figuram rei artificiosæ actione reali. Volo dicere, quod non est imaginandus hic modus agendi, qui intervenit in causis naturalibus, quo pacto scilicet aqua infrigidat per frigus inexistens, lavat per humorem innatum, acuta etiam dolabra per aciem dividit lignum.

 Pro-

Probatur primum, quia ridiculum est, Concilium velle definire, aut etiam sanctos id asserere, quod sacramenta attingant sua actione illam qualitatem. Si enim Circumcisio, & reliqua sacramenta vetera non efficiebant quidem gratiam, sed Deus dabat eandem in illis, illis tamen non concurrentibus; non admodum refert, quod hæc nova realis actio sit addita novis sacramentis. Et cum ad salutem nostram nihil omnino spectet, quod sacramenta contacto reali suæ virtutis qualitates supernaturales efficiant, certe supervacaneum est, istam vim agendi in Sacramentis admittere: eoque magis quod gratiam esse qualitatem, non est in Ecclesia certum. Quare nec fides, nec Concilium docet, eo modo sacramenta gratiam efficere.

Deinde, quia eodem modo creatura posset concurrere ad productionem animæ rationalis, scilicet agendo propria actione in corpus, & vi supernaturali in animam: quod tamen non conceditur ab iis, qui eam opinionem defendunt.

Tertio, quia vel producitur nova qualitas in sacramento ad attingendum hunc effectum, vel non: primum est ridiculum, secundum est absurdum, sine nova virtute addita sacramenta id efficere, quod ante non poterant.

Ea etiam argumenta, quæ inter dubitandum a principio fecimus, probant hujus quintæ conclusionis veritatem.

6. CONCL. Sacramenta novæ legis non solum sunt causa vel ratio motiva salutis, & gratiæ: quo pacto dicimus, matrem diligere filium, quia genuit eum, me tibi benefacere quia studiosus, vel pulcher es: Quem etiam in modum causalis illa est (1): *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*: & illa rursum (2): *Quia fecisti hanc rem, faciam te crescere*.

Imprimis enim pari ratione concederetur, hominem esse causam animæ rationalis. Hæc enim nostra caro est animata anima rationali, quia habebat tales dispositiones ab homine generante productas.

Item, fides in lege antiqua erat in hunc modum causa justificationis. Quia enim *credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad justitiam*: & quia ex fide parentum parvulus offerebatur Deo, justificabatur. Justus namque ex fide vivit etiam nunc, & tamen fides non est causa gratiæ, & sacramenta novæ legis esse gratiæ causa definiuntur.

Præterea, causa motiva non est instrumentum, quo mediante effectus producitur. Baptismus autem est instrumentum, quo Deus lavat animam. Et confirmatur: Nam aqua lavans corpus non est causa motiva, sed vere efficiens instrumentalis: at aqua Baptismi cor abluit.

Item, sacramentum Eucharistiæ cibus est animæ: ergo non solum est causa motiva. Esset enim ridiculum, si definiremus, cibum corporalem esse causam augmenti, quod hæc causalis vera sit: ego augeor, quia comedi: quin potius cum particula causalis importet causam, jam de rebus ipsis oportet inquirere, cujus generis sit illa causa, quam important, finalis, an efficiens, an formalis, an materialis: Nam ad hæc quatuor causarum genera reducuntur omnes. Cum igitur Sacramenta non sint gratiæ causa finalis, aut materialis, aut formalis, colligimus, esse causas efficientes. Quo vero modo efficiant, id est quod quærimus, id profecto hæc opinio non explicat. Quam equidem eodem consilio ut cæteras refelli, non ut veritatem tollerem (quid enim theologo minus conveniens est?) sed ut alios nihil de hac re explicare convincerem.

Quom. Sacram. sint causa grat.

Cum igitur certo credendum sit, sacramenta nova causas esse gratiæ atque salutis, aliquem sanum sensum & modum oportet assignare, quo causæ sint, dignum scilicet definitione Concilii, dignum sanctorum omnium auctoritate, dignum tandem fide nostra, & sacrarum testimoniis literarum.

Pro ejus itaque rei explicatione, quæ adeo magnum & vobis, & mihi negotium fecit, intelligatis primum, causas esse in duplici differentia, alteras naturales, alteras morales. Morales autem appellamus causas liberas, quæ scilicet libere movent: ut qui consulit, qui imperat, ejus rei causa est, quæ per ejus aut imperium, aut consilium efficitur. Juxta quam distinctionem cum actio peccati dupliciter consideretur, & in ordine effectuum naturalium, & in ordine effectuum moralium, Deus quidem causa naturalis dicitur actionis, quæ peccatum est: concurrit siquidem ad brachii motionem, qua hominem interficio, quemadmodum & cœlum, motorque angelus simul etiam concurrit. At concursus hic naturalis est: non tamen illius actionis Deus est causa moralis: neque enim aut consulit, aut præcipit, quin potius prohibet.

Inter has autem causas discrimen est. Nam naturales suos effectus attingunt per vim a natura inditam, ut ignis calefacit per calorem. Morales vero non attingunt actione physica effectus suos, nec influunt, aut producunt qualitates aliquas. Neque enim oportet, ut qui consulit homicidium, actione aliqua physica & naturali quicquam efficiat, quemadmodum natura efficere consuevit.

Eadem quoque forma distinguendum est de movente, & virtute motoris. Nam movere dupliciter contingit, & moraliter, & naturaliter: ut qui homicidium consulit (ne ab exemplo proposito discedamus) moraliter quidem & libere movet; at amens, qui apprehensam manum cujusquam per vim applicat ad vulnera, movet naturaliter.

Virtus item duplex, altera qua movens moraliter movet, altera qua naturale agens movet naturaliter: ut in priori exemplo, virtus motiva est auctoritas consulentis, vel ratio qua persuasit; at in posteriori virtus sunt ipsæ vires corporales.

Ad eundem quoque modum de effectibus supet-

(1) *Joan.* 20. 29. (2) *Gen.* 22. 16.

Digitized by Google

pernaturalibus philosophandum est, de gratia, de charitate, de fide, de vita æterna: qui a duplici causa proficisci possunt, vel ab ea quæ habet modum agendi similem naturali, influendo attingendoque vi & efficacia activæ potentiæ effectus ejusmodi: quo sensu sine controversia Deus est causa virtutum infusarum: vel a causa morali, qualis oratio fuit, & meritum Christi, cum oravit pro Petro, ne deficeret fides.

Utrumque autem causæ genus distribuitur in principalem, & instrumentalem: ut qui daret pecuniam captivis redimendis, causa esset principalis redemptionis, moralis tamen: pecuniæ vero, vel etiam minister destinatus ad redimendum, causæ sunt redemptionis instrumentales.

Deinde magnopere considerandum, omnia quæ de Sacramentis novæ legis asseruntur, eadem & de sanguine Christi in sacris literis affirmari. 1. Joan. 1. *Sanguis Jesu Christi emundat nos ab omni peccato*. Apoc. 1. *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*, & c. 12. *Vicerunt eum propter sanguinem agni*: & ad Rom. 3. *quem proposuit Deus propitiationem in sanguine ipsius*. Eodem ergo sensu Sacramenta dici poterunt lavare, mundare, causæ esse nostræ victoriæ ac remissionis peccatorum, quo sanguis Christi lavat, mundat, peccataque remittit.

Postremo & illud advertendum, Christum quidem Jesum sua nobis & merita & justitiam contulisse. Nam factus est nobis justitia, sanctificatio, & redemptio, ut Apostolus in priore ad Cor. c. 1. docuit. Sed justitiam suam tamen, & sanguinis effusi pretium potissimum nobis communicat per Sacramenta. Virtus enim & valor sanguinis Christi Sacramentis susceptis applicatur: quæ si Christus voluisset, sine medio aliquo Sacramento & communicari possent & applicari.

His documentis acceptis, quæ negare non nisi impudentissimus poterit, fides sana atque Catholica docet duo. Alterum est, Deum per Christi humanitatem redemisse genus humanum, remisisse peccata, contulisse gratiam & gloriam. Item humanitatem Christi instrumentum fuisse, quo Deus operatus est mirabilia hæc in medio terræ (1). *Gratia & veritas per Jesum Christum facta est*: &, *Videmus eum plenum gratiæ*: &, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*: &, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*: &, *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto*. Quo testimonio ad id probandum utitur Augustinus libro contra Perilianum 3. c. 45. Et ad Ephes. 5. dicitur, Christum sanctificasse Ecclesiam suam, atque mundasse. Alterum (quod fides quoque sana docet) Sacramenta novæ legis instrumenta esse Christi ad hanc redemtionem, gratiam, gloriamque complendam. Quemadmodum ergo esset erroneum asserere, sanguinem Christi, vel passionem, vel humanitatem non esse veras causas nostræ justificationis, & gratiæ (inde enim sequeretur, Christum hominem non fuisse causam, per quam hominum redemptio facta est: quod est hæreticum) ita quoque error est manifestus negare, Sacramenta esse causas efficientes instrumentales nostræ salutis, gratiæ, & justitiæ, loquendo de causa morali. Id enim perinde est, ac si quis neget, suscipientes Sacramenta Christi consequi remissionem peccatorum ex virtute sanguinis ejusdem Christi, cujus pretium eis Sacramentis suscipiendis communicatur: quod sine grandi errore negari non queat. Quemadmodum, si ego essem apud Turcas captivus, & eum qui daret pecunias redemptionis, videlicet pretium, & manum qua pecunias porrigeret, & pecunias etiam ipsas, quæ sunt instrumenta ad redimendum, redemptionis causas esse, non naturales, quidem, sed morales, nemo sanæ mentis ibit inficias.

Atque hæc omnia ne videamur e sensu nostro colligere, facile vos invenietis apud D. Thomam 3. part. quæst. 48. art. 6. & quæst. 49. art. 2. & quæst. 56. art. 1. & quæst. 62. art. 5.

Quibus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, quam longe a veritate absint, vel qui dicunt, Sacramenta qualitates infusas efficere: nam per nominis ambiguitatem elapsi, a morali causa ad naturalem, vel quasi naturalem declinavere: Vel qui dicunt, Sacramenta esse causas per accidens, vel dispositivas, vel signa etiam certa: qui si ad eandem normam, sanguinem Christi esse causam nostræ justificationis exponerent, risu digni essent Catoniano.

Nos vero, Theologica gravitate, & dignitate servata, cum Concilio Florentino pronunciamus, nostra Sacramenta & continere gratiam, & eam suscipientibus digne conferre. Continere (inquam) non ut causa naturalis continet suum effectum, sed ut causa moralis. Crumena siquidem continere dicitur captivi redemptionem, quoniam pecuniam continet: & Sacramenta, quæ continent sanguinem Christi, continere dicuntur gratiam, & remissionem peccatorum: & sicut crumena pecuniam administrans redemptionem confert; ita Sacramentum confert gratiam, pretium sanguinis applicans: & hæc est illa Sacramentorum virtus, quæ adeo multorum ingenia torsit. Virtus enim redemptionis in marsupio est, in quo pretium redemptionis servatur; & virtus Sacramentorum sanguis Christi est, qui in Sacramentis adhibetur.

7. Concl. Hinc denique postrema hujus disputationis conclusio manifestissime conficitur, Sacramenta vetera nullas prorsus causas fuisse gratiæ, atque salutis. Quæ quidem primum definita est in Concilio Florentino per hæc verba: *Novæ legis septem sunt Sacramenta, quæ multum differunt a Sacramentis antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed tam solum per passionem Christi dandam esse figurabant.*

Tum etiam Apost. ad Galat. 4. Sacramenta veteris legis infirma vocat, & egena elementa. Si autem continerent pretium sanguinis Christi, gra-

(1) *Joan.* 1. 17.

tiamque præstarent hominibus, agena utique, & infirma minime dicerentur.

Nec potest ab hoc Pauli testimonio excipi Circumcisio, de qua præcipua arat cum Galatis controversia, cujusque causa tota illius Epist. disputatio texitur.

Præterea, in Epist. ad Rom. Apostolus aperte docat, Circumcisionem acceptam, non in justitiæ causam, sed in signum. *Et accepit Abraham*, inquit Apostolus, *signaculum circumcisionis, signum justitiæ fidei*. Unde & Ambros. Epist. ad Constautium 77. quæ est libri noni postrema, id ipsum ex eo probat quod Gen. 17. legitur: *Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit in signum fœderis inter me, & vos*: in signum, ait, non in causam.

Præterea, sacerdotium totum veteris legis, aut ministri ejusdem legis non fuerunt causa remissionis peccatorum, ut Apostolus ad Hebr. 9. monstrat. Ad sacardotium autem veteris legis spectabat omnia Sacramenta etiam circumcisionis administrara. Sacramauta ergo vateris legis non erant causa gratiæ, ac remissionis peccatorum.

Præterea, ut Augustinus Epistola 19. ad Hieronymum ait: *Si lex non justificabat, quanto magis illa, quæ significationis gratia præcepta sunt, circumcisio, & cætera quæ, revelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant?* Adde huc Hieronymum in commentariis super Epistolam ad Galat. in illud capitis 5. *Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. Circumcisio*, inquit, *idcirco utilis fuit iis qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quæ in opera vertentes, a salute extranei non fuerunt. Circumcisio vero tunc, ut cætera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servantibus spondebantur*. Hæc Hieronymus.

Præterea ut D. Thomas 3. parte, quæst. 62. art. 6. irrefragabiliter argumentatur: Si Sacramenta veteris legis erant causa gratiæ, aut id erat ratione sui, seclusto merito Christi: & hoc non: nisi Christus gratis mortuus esset, quod Apostolus ad Galat. 2. collegit: Vel erant causa virtute passionis Christi futuræ: quod affirmari non potest. Nam causa efficiens, sive instrumentalis seu principalis, semper præcedit effectum. Quare humanitas Christi, ejusque sanguis, priusquam in rerum natura essent, causæ finales esse poterant, causæ efficientes esse non poterant. Quamobrem Sacramenta veteris legis salutem, & gratiam in virtute passionis Christi efficere non valebant. (*Respon. ad arg. in princ. posita habetur in fin. 5. partis*.)

PARS QUINTA.

De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.

1. Discrimen. Id ergo (ut ad postremam relectionis partem nostra decurrat oratio) primum est, idemque præcipuum discrimen inter nova, & vetera Sacramenta; quod Concilium Florentinum aperte lucideque definit, in hæc verba: *Novæ legis septem Sacramenta multum a Sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam per passionem Christi dandam esse figurabant: hæc vero nostra & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt*. Et Concilium Tridentin. sessione 7. de Sacramentis in communi, can. 2. *Si quis dixerit, nova legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cæremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi, anathema sit*. Quod autem sit inter utraque Sacramenta discrimen, declarat Trident. Concilium, can. 6. 7. & 8.

2. Discrimen. Alterum est, quod nova conferunt gratiam aliquam adultis sine merito operantium; sed veteribus susceptis citra operantium meritum, nulla adultis gratia conferebatur.

Prior pars patet ex Concil. Trident. sess. 7. can. 8. *Si quis dixerit, nova legis Sacramenta ex opere operato non conferre gratiam, anathema sit*. Usus etiam Sacramentorum veteris legis erat gratiæ meritorius, si a charitate proficisceretur. Si argo Sacramenta novæ legis non conferrent gratiam, nisi ratione usus meritorii, certe non plus essent causa gratiæ, quam legis antiquæ Sacramenta.

Item, si solus usus Sacramentorum novæ legis esset gratiæ meritorius, tunc per Sacramenta non plus applicaretur nobis sanguis Christi, quam per reliqua opera charitatis; quod est erroneum: nec in concilio Florentino definirentur Sacramanta novæ legis gratiam confarre, sicut alia opera charitatis. Esset enim ridicula definitio, nec in hoc differret a Sacramentis veteribus: Esset enim definitio falsa.

Posteriorem vero partem vel ex eo tenere convincimur, quod si Circumcisio, vel alia Sacramenta veteris legis conferrent aliquam gratiam citra meritum suscipientium, illa vere causa gratiæ & justificationis existerent, quod paulo ante argumentis certissimis refellebamus. Ratio autem hujus differentiæ est, quia meritum Christi nobis communicatur per sacramenta nova. Unde, præter id quod nos meremur suscipiendis sacramentis, aliqua nobis gratia datur ex merito Christi. At cum passio Domini causa esset finalis sacramentorum veteris legis, non operabatur quicquam nisi per actionem intendentis illam; finis anim non habet alium effectum præter effectum agentis, qui movetur ad finem. Inda ergo si adultus circumcidebatur, non majorem gratiam accipiebat ex circumcisione, quam per actum Fidei in Christum merebatur. Ad Rom. 3. *Unus Deus justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*.

3. Discrimen. Tertium discrimen est, quod sacramenta novæ legis conferant gratiam attritis: sacramenta vero legis antiquæ, si a non contritis accipiebantur, nihil efficiebant. Prior pars suadetur, tum quia conferre, id insi-

insinuat, dare scilicet quod non habebas: Ostensum est autem nobis gratiam conferri per novæ legis sacramenta: Tum etiam, quia alias sacramenta nova non essent gratiæ causæ, sed augmenti ejusdem gratiæ.

Præterea Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*. Præstat ergo baptismus vitam spiritualem etiam illi, qui antea non habebat. Et ad Ephes. 5. *Mundans eam lavacro aquæ*; & ad Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos*. Item Leo Papa epist. 56. decernit, parvulis per Baptismum remitti originale, adultis & originale & actuale. Et Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Ergo per sacramentum absolutionis potest remitti mortale peccatum, etiam quod alias non erat remissum. Nam si effectus baptismi & absolutionis non est remittere culpam mortalem, sed pœnam; ergo non conferunt hæc sacramenta gratiam. Siquidem effectus proprius eorum, hoc est, remissio pœnæ, sine gratia conferri potest. Et ratio hujus est, quam sæpe resumpsimus, quod meritum Christi applicatur nobis per sacramenta nova. Quare sine nostro proprio merito, per meritum Christi applicatum justificabimur.

Hinc vero posterior pars confirmatur. Quia enim in sacramentis veteris legis non erat aliud meritum nisi Fidei: ex fide quippe erat tota justitia: idcirco sicut non dabatur plus gratiæ, quam fides mereretur, ita nec gratia conferebatur nisi habenti dispositionem, quæ alioqui ipsa per se esset idonea ad remissionem, peccatorum: quam dispositionem, contritionem appellamus.

4. Discrimen. Quartum discrimen, quod per sacramentum baptismi remittitur tota pœna, & per alia sacramenta novæ legis aliqua saltem pars pœnæ sine merito proprio, ratione ipsius Sacramenti; sed per sacramenta veteris legis pœna peccatis debita non remittebatur, nisi pro quantitate Fidei, & meriti accipientis illa sacramenta. Hujus vero differentiæ eadem quoque ratio est. Applicatur enim nobis satisfactio Christi per baptismum ad pœnæ remissionem; sed per circumcisionem non applicabatur, nisi propria circumcisi satisfactio, & meritum. Et hinc etiam sumitur argumentum pro tertio discrimine. Nam quemadmodum ex eo quod applicatur nobis satisfactio Christi per baptismum, remittitur pœna citra nostrum opus; ita ex eo quod applicatur nobis meritum Christi, remittitur culpa non ponentibus obicem.

5. Discrimen. Sacramentum novæ legis, a quocunque etiam infideli conficiatur & administretur, justificat; Sacramentum vero antiquum, sive naturæ, sive scripturæ, non justificabat parvulos, nisi a fideli administraretur. Verbi gratia Filii Ismael non justificabantur, quamvis parentes circumciderent eos ad imitationem Abraham. Et ideo parvuli dicebantur salvari in fide parentum. Nisi enim exterius sacramentum esset protestatio Fidei interioris in Salvatorem, non remittebatur peccatum parvulo. Cujus rei argumentum est, quia vetera sacramenta remittebant parvulis originale ex pacto misericordiæ divinæ, non ex justitia. Pactum autem & conventio erat, ut sacramentis protestantibus fidem Salvatoris homines salvarentur (1): *Signum enim accepit Abraham circumcisionis, signaculum justitiæ Fidei* (2). *Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit in signum fœderis inter me, & vos*. At sacramenta novæ legis conferunt gratiam ex justitia, & merito Christi. Unde etiamsi paganus sit, qui baptizat, dummodo applicet meritum Christi, conficiens verum sacramentum, sive credat, sive non credat, justificat suscipientem. Et propterea vocat Apostolus sacramenta vetera, infirma & egena elementa, quia ratione sui nihil efficiebant, sed solum ratione fidei vel propriæ, vel alienæ, a qua proficiscebantur. Nec id vacat in præsentia discutere, an parentes ministrantes sacramenta parvulis oporteret esse in gratia, ut pueri justificarentur: An satis esset protestatio Fidei quamlibet mortuæ. Utraque enim pars suos habet assertores. Sed illa tamen ut pia magis, ita quoque probabilior est, quæ tenet, in fide parentum salvari parvulos, sive illa fides viva esset, seu esset mortua.

6. Discrimen, quod sacramentorum novæ legis Christus Dominus fuit auctor proximus & immediatus: at sacramenta vetera per Angelos & Moysen mediatores a Deo sunt condita. Atque illud quidem in concil. Trident. sess. 7. de sacramentis in communi can. 1. definitur his verbis; *Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, anathema sit*. Et videtur suaderi ex eo, quod apud Joan. 1. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Jesum Christum facta est*. Sacramenta igitur antiquæ legis, umbræ scilicet, & figuræ gratiæ, & veritatis per Christum efficiendæ, a Moyse sunt instituta: at sacramenta gratiæ & veritatis ab eo sunt condita, per quem gratia & veritas facta est.

Item 1. Corinth. 1. *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis?* Ubi beatus Apostolus ex eo colligit, non alterius, quam Christi nomine, & auctoritate baptismum conferri posse, quod sola mors Christi, quæ per sacramentum applicatur, idonea esse potuit ad remissionem peccatorum. Atque ex consequenti solius Christi erat baptismum condere, cui vim sui sanguinis applicaret. Sic enim explicatur hic locus a Cypriano in sermone, quem paulo ante citavimus: *Proprie omnipotentia Dei sibi retinet hunc effectum, scilicet remissionis peccatorum. Nec enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce Domini, cujus virtus omnia peragit sacramenta, sine quo signo nulla consecratio meretur effectum*.

Bb 4 Idem

(1) *Rom.* 4. 11. (2) *Gen.* 17. 10.

Digitized by Google

Idem quoque Augustinus tractat. in Joannem. *Potuit autem Dominus noster Jesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret baptismo translato in servum, quantam vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo, servum ponere spem in servo. Ideoque clamabat Apostolus, cum videret homines volentes ponere spem in se ipso: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?*

Item 1. ad Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Dei, & dispensatores mysteriorum ejus*: non conditores, inquit, sed dispensatores.

Præterea, D. Ambrosius lib. 4. de Sacrament. capit. 4. *Auctor sacramentorum*, ait, *quis est, nisi Dominus Jesus? De cælo ista sacramenta venerunt*.

Cyprianus etiam sermone de ablutione pedum, quantum equidem intelligo, idem tradit, summum ipsum sacerdotum Christum suorum sacramentorum fuisse institutorem, & auctorem.

Præterea, quia alias posset Ecclesia sacramenta, quæ instituisset, abolere, aliaque rursum inducere: atque ex consequenti Christianam religionem, quæ sacramentis maxime constat, invertere atque innovare.

Præterea, hæreticus est, qui de sacramentis novæ legis aliter sentit, quam Romana tenet Ecclesia, ut cap. *Ad abolendam*, extra. de hæreticis dicitur. Sed nisi essent ex revelatione tradita a Christo, non esset hæresis ea negare; cum fides circa ea sola versetur, quæ ex Christi traditione ab Apostolis accepta ad nos usque pervenerunt. At re vera quod universa tenet tenuitque semper Ecclesia, nec conciliis institutum est, non nisi ad eas traditiones pertinere potest, quas ex divina revelatione verbo tenus ab Apostolis accepimus. Ita ait August. 4. lib. de baptismo, cap. 24. Maxime cum sacramenta novæ legis gratiam conferant, quam, sicut & gloriam conferre, solius Domini est, & Christi sui, qui pretium sui sanguinis, quibus maluit signis, applicuit. Sed sacramenta vetera, quoniam signa vacua erant, per homines medios institui commode potuere.

7. Discrimen. Ultimum discrimen est, quod sacramenta nostra aperiunt januam regni cælorum, quam aperire vetera nequiverunt. Quod eleganter tradit Innocentius cap. *Majoris*, extra. de baptismo. Nam ut Apostolus docet ad Hebr. 9. nondum erat propalata sanctorum via, quousque sacerdos Christus ingressus est viam novam, & *introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa*.

Quia igitur agnus occisus dignus est habitus, qui aperiret librum, & solveret septem signacula ejus, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo, fecitque nos Deo nostro regnum & sacerdotes: sanguis autem communicatur nobis per sacramenta nova, non item per vetera: conficitur utique, sacramenta hæc nostra (quod illa minime faciebant) regnum nobis aperire cælorum.

Resp. argu. pro neg. positis in princip. par. 4. Argumenta vero, quibus priori loco suadere nitebamur, ejusmodi effecta, quæ sacramentis novæ legis tribuuntur, a nulla re corporea proficisci, ostendimus retro esse vanissima. Interest enim nihil ad præsentem disputationem, an sacramenta illam qualitatem efficiant. Quod si interesset id a Theologo disputari, facillime solvitur. Nam solus Deus producit illam qualitatem, si de productione loquamur ad modum agentis naturalis. Sed si de eadem qualitate, qua jam nos gratos reddit Deo, sermonem facimus (sic enim ad mores, & morales causas comparatur) habet præter Deum causas instrumentales, humanitatem Christi, sanguinem, sacramenta, sacramentorumque ministros. Nam quod Sancti negant, sacerdotes dare Spiritum sanctum, habet intelligi per auctoritatem, non per ministerium; de consecr. dist. 4. cap. *Aliud est*, & c. *Commodo*. Illud vero Hieronymi contra illos sacerdotes dicitur, qui pro suo arbitratu potestatem solvendi, ligandique (a) sibi arrogabant: cum tamen clavis scientiæ clavem potentiæ debeat antecedere. Ambrosius vero asserit, nullam causam mediam effectum justificationis attingere, quoniam gratia a solo Deo produci potest, qui solus dat gratiam, & gloriam.

Satisfac. obj. pro par. affi. positis in princ. part. 4. Ad primum autem eorum, quæ objiciebantur, ut omnia sacramenta sanctificationis, & gratiæ esse causa probarentur, respondeo, non opus esse, Sacramentum quodcunque sic esse practicum signum, ut vere efficiat sanctitatem: sed sat est, ut practica a nobis nuncupentur, quod Deus in illorum signorum applicatione, usuque sanctificet: id enim commune est omnibus sacramentis. Vel distinguenda est duplex sanctitas, altera legalis, altera spiritualis: Utriusque enim Apostolus ad Hebræos nono meminit. Omnia igitur sacramenta efficiunt aliquam sanctitatem, & munditiam, vel legalem ut vetera, vel spiritualem ut nova. Vide 1. 2. q. 103. art. 2.

Et eadem facilitate reliqua dilues, præter Augustini testimonium ex libro secundo de nupt. & concup. quod sine dubio pro nobis facit, si fide, qua oportet, referatur. Legit enim Erasmus, nec aliter commode potest, in hunc modum: *Ex quo instituta est Circumcisio in populo Dei, quæ erat tunc signaculum justitiæ fidei, ad significationem purgationis, valebat magnis, & parvulis originalis, veterisque peccati*. Quod si Beda, aut quisquam etiam alius dixerit, Circumcisionem eandem peccati curationem præstitisse, quam baptismus; id sane interpretandum est, sensusque potius sequendus, quam verba, quæ nos plura, quam erat in voto, fecimus; sed non plura fortassis, quam opus erat, ad argumenti varii, atque perplexi expositionem. Quo quidem

(a) *Matth. 16. 19.*

dem explicando non usque adeo sumus arrogantes, ut ne vereamur ex his, quæ tam multa diximus, quædam ut falsa reprehendi forsitan jure posse: alia, vera licet, pro rei tamen ipsius, vestraque omnium dignitate tractari potuisse tum accuratius, tum elegantius. At concedendum nonnihil occupationibus, erratisque nostris interim connivendum, ut vestra humanitate studia nostra sublevata recreentur. Quæ videlicet omnia vestris obsequiis addiximus, discipulorum nostrorum commoditatibus adjudicavimus, Servatoris Jesu Christi gloriæ, atque honori consecravimus in secula sempiterno. Dixi. Deo gratias.

RELECTIO
DE PŒNITENTIÆ
SACRAMENTO.
THEMA RELECTIONIS.

Nisi Pœnitentiam habueritis, omnes peribitis.

PROŒMIUM.

Locum hodierna mihi Disputatione tractandum, Viri Gravissimi, qui de summa facie (quod ajunt) spectaverit, apertiorem fortasse existimabit, quam ut nostram in explicando diligentiam desideret, aut laborem. Qui vero introspicere curiosius velit, comperiet sane, multas in profundo veritates delitescere, plusque habere in recessu, quam in fronte promittit. *Nisi Pœnitentiam* (inquit apud Lucam Dominus) *habueritis, omnes peribitis*. Qui quidem locus quæstionem licet simplicem continere videatur, multiplicem tamen differendi materiam subministrat. Nam cum duplex in pœnitentiæ nomine significatio sit, & virtutis, & sacramenti, mox animadvertitur, Disputationem meam in duas esse partes dividendam, quarum altera versetur circa pœnitentiæ virtutem, altera circa pœnitentiæ sacramentum. Hæc enim tractandi forma, atque partitio a Magistro Sententiarum dist. 14. primum accepta, universis deinde Theologis usurpata est. Cumque de utroque partitionis membro infinitas propemodum quæstiones auctores Scholastici persequantur; at ego sex mihi præcipuas ex intimis hujus loci visceribus eruendas putavi, quibus omnino expositis, nihil esse video, quod amplius ad thematis intelligentiam desideretur.

Ac principio statim controversia illa veniet in medium, quæ fundamentum est cæterarum: An pœnitentia sit dolor de peccatis, qua ratione contra Deum fuere commissa. E vestigio sequetur altera: Sitne pœnitentia virtus. Succedet suo ordine tertia; An sine pœnitentiæ virtute salus peccantibus esse possit. Quarto loco id quæremus: An sit de pœnitentiæ virtute peculiare præceptum. Quinto in dubium vocabitur. Num etiam pœnitentiæ sacramentum sit ad salutem necessarium. Postremo: An hoc idem sacramentum Evangelico jure præceptum sit. Has controversias tantisper dum definire contendo, vos Viros Ornatissimos, nostræ consultationis & auditores, & judices, quæso, diligenter attendite.

PARS PRIMA.

De Definitione Pœnitentiæ.

I. QUÆST. PRINCIP. Princeps igitur Quæstio ea erat: An Pœnitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissa.

Ubi investigare compellimur, quidnam pœnitentia sit, quidque sua definitione, & natura contineat: id quod in hac materia difficillimum est, egetque disquisitione non parva. Et quamvis controversiæ omnes sine discrimine apud Scholasticos soleant in utramque partem disceptari, ego tamen hanc primam (quoad per adversarios licebit) sine argumentis ultro citroque jactatis exponere cupio: quod (nisi me mea fallit opinio) res alioqui explicatu difficilis, hoc servato tenore, facilius explanabitur.

Vocis Pœnitentia, *quæ origo*, & *notio*.

Pœnitentiam ergo definituris, ut a facillimis ordiamur, tenenda primum est ipsius vocis origo. Nam sine hujusmodi notione rem, de qua differimus, probe tenere non possumus. Pœnitentiam itaque a pœna derivari, nemo est qui possit ambigere. Pœna autem vindicta quædam est præteritæ culpæ. Unde & prisci auctores verbum, *Pœnio*, pro eo, quod, *punio*, usurpavere. Sed & cum rerum male gestarum, quasi vindicante natura, ipsi intra nos de nobis supplicium sumimus, tum pœnitere proprie dicimur. Pœnitentiæ autem vocabulum tametsi latius pateat, usu tamen doctissimorum in bonam partem deflecti solet, ut non nisi quæ juste pro culpis assumitur, Pœnitentia nuncupetur.

Justæ autem vindictæ duo sunt genera; alterum publi-

Digitized by Google

publicum, in quo alius est reus, alius judex, accusator, & testis: alterum privatum, in quo & reus, & vindicationis administer idem est. In illo aliena culpa vindicatur; in hoc propria. Illa vindicta involuntaria patienti est; hæc contra voluntaria. Pœnitentiæ igitur nomen non quamlibet culpæ vindictam, sed illam voluntariam designat, qua reus ipse sponte pœnas eligit, ut in proprias culpas animadvertat (1). D. August. (sive quis alius ejus operis fuit author) in lib. de vera, & falsa Pœnit. cap. 19. *Pœnitere*, inquit, *est pœnam tenere, ut semper puniat in se ulciscendo, quod commisit peccando*. Et cap. 8. *Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, voluntarie punientis in se, quod commisisse se dolet.* Quo & D. Ambrosius videtur allusisse, super Psal. 37. concione 1. dicens: *Plena est definitio pœnitentiæ, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua velut quodam quotidiani sermonis flagello castiget, & commissa sibi flagitia condemnet*. Literæ quoque sacræ passim admonent Pœnitentiam agere: ad quam profecto non exhortarentur, nisi spontanea esset; nec pœnitentiam ab alio inflictam agendam esse monerent, sed potius patiendam. Quod nostro in themate etiam intelligitur, si verba diligentius expendantur: *Nisi pœnitentiam habueritis*. Id autem habere dicimus, quod in nostra potestate est, ut D. Thomas annotavit 1. p. quæst. 38. art. 1.

At vero, cum nemo in malum aspiciens operetur, ut Dionys. 4. cap. de div. nom. scite tradit; qui volens prudensque pœnam eligit, eum alicujus boni gratia, tanquam finem sibi præstituat, hoc facere necessum est.

Finis pœnitentis triplex.

Finis autem primus justæ vindictæ is habetur, ut qui læsus per culpam est, ei per pœnam satisfiat. Eatenus quippe judex nocentem plectit, quatenus opus esse censet, ut injuriæ & privatæ, & publicæ faciat satis. Sic igitur & pœnitens ob eam causam vindicat culpam, quam admisit, ut Deo, quem offendit, debitam satisfactionem impendat.

Sed enim per offensam culpæ non solum justitia legislatoris, sed & amicitia violatur: quapropter alter finis pœnitentis est placare Deum, quem offenderit, eumque sic conciliare. Inde enim vindictam, compensationemque delicti oportuit in pœnitente ultroneam esse, quoniam oportebat amicam esse. Nam neque apud homines redintegratur amor per coactam satisfactionem offendentis.

Cum autem amicus pœnis amici non delectetur, & alioqui etiam Aristotele auctore, pœnæ medicamenta sint, quæ, velut per contrarium dolorem, morbum pellunt e voluptate progenitum; tertius pœnitentiæ finis est salus animi. Dolet namque pœnitens, lacrymatur, & gemit, ut per hujusmodi quasi antidotum morbo spirituali medeatur, ut D. Thomas tertia parte, qu. 90. art. 3. docuit: & D. Augustinus tract. in Psal. 57. Sed & D. Hieronymus in caput septimum Ecclesiast. inquiens: *Novit hirundo pullos de succo oculare chelidonia, & dictamnum capræ appetunt vulneratæ; cur nos ignoremus medicinam Pœnitentiæ propositam esse peccantibus?* Eandem quoque sententiam eisdem fere verbis Tertullianus dixit in libro de pœnitentia. Et Chrysostomus homilia septima ad populum Antiochenum, *Judices*, inquit, *cum latrones ceperint, ac sacrilegos, non quomodo ipsos meliores reddant considerant, sed quomodo ab ipsis peccatorum pœnas exigant: Deus autem contra, quum aliquem ceperit peccatorem, non considerat quomodo supplicium sumat, sed quomodo ipsum corrigat. Itaque & judex pariter, & medicus, &c.* D. Paulus denique 2. ad Cor. 7. *Tristitia*, ait, *quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem operatur*. Quamobrem pœnitentiæ judicium ut amicum, ita quoque salutare est, & plusquam vindicativum, cujus scilicet finis non tam vindicta, quam vindicta salutaris est.

Igitur (ut quæ tam multis diximus, in brevem summam redigamus) pœnitentia dolor de peccatis est; alias & in beatis esset, nec esset juxta nomen suum pœna: & dolor est sponte pro peccatis assumptus, ut sit vindicta culparum voluntaria, nec vindicta solum satisfactoria, sed etiam amica & salutaris. Ac poterant hæc apud omnes inconvulsa ratione consistere, nisi ab iis, qui linguarum eruditione, proprioque sensu jactantur (vana licet fiducia) quaterentur.

Object. ex Luthero, & Erasmo. Objicit tamen nobis Lutherus apud Roffens. art. 5. imo & Erasmus in annotationibus super tertium Matth. caput, quod apud Græcos μετάνοια non pœna aut dolor est, sed resipiscentia, & μετανοεῖν resipiscere. At ubi interpres novi testamenti usurpat Pœnitentiæ vocabulum, Græco in fonte μετάνοια est: ubi *pœnitentiam agite*, Græca lectio habet, μετανοεῖτε: non ergo in usu Scripturæ sacræ pœnitentia dolor aut pœna est, sed mutatio consilii & mentis, & pœnitere, sapere post erratum, instituereque animum ad videndum recte. Scilicet hoc irrefragabili argumento in illam hæresim incidere Germani, ut crederent, veram pœnitentiam nihil aliud esse, quam novam vitam. Juxta quod D. Ambrosius apud Magistrum 14. dist. ait, veram pœnitentiam esse cessare a peccato.

Responsio. Hinc vero nos paucis extricare possemus, si veteris interpretis, & Christianorum omnium Latine loquentium auctoritate contenti, Latini nominis notionem & originem sequeremur, quæ satis (ut arbitror) ante nobis explicata est. Quin etiam, si rerum ordo fuerit diligenter inspectus, resipiscentia atque tristitia usque adeo sibi vicissim hærent, ut si alteram tollas, utramque necesse sit esse sublatam. Etenim si sapis, protinus incipit displicere, quod placuit. Imo, si erratum tuum semel intelligis, tu ipse incipis tibi illico displicere.

Cum

(1) *Pœnitentia quid? De pœnit. d. 3. c. Pœnitentia est.*

Cum vero quicquam displicet quod placebat, id quemadmodum, quo tempore placuit, delectabat, ita necesse est contristare, dum displicet. Ac ne hunc quidem resipiscentiæ, tristitiæque nexum arcanæ literæ tacuerunt. Gen. 6. *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, pœnituit eum, quod hominem fecisset, & tactus dolore cordis intrinsecus*. En post pœnitentiam dolor cordis apponitur. Et Hierem. 31. *Postquam convertisti me, egi Pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum*. In quæ verba D. Hieronymus, *Dolentis*, inquit, *& plangentis, & super errore pristino plorantis indicium est, ut femur manu percutiat, & stultum se ante fuisse fateatur*. Dolor itaque comes individuus est resipiscentiæ.

Quid de voce μετανοίας sentiendum.

Quod si Latinæ vocis nullam rationem haberemus, si rerum item consequentiam, & ordinem negligeremus, etiamnum Luthero, Erasmoque ostenderemus, Græcam μετανοίας vocem pœnam quoque, ac vindictam designare. Cujus rei testimonia si quis a nobis requireret, nihil esset profecto, quod tam facile expedire possemus, nisi ad alia properaret oratio. Certe Paulum 2. ad Corinth. 7. pro pœnitentia μετάνοιαν usurpasse, vel protervus inficiari non poterit. Habent enim Græca in hunc modum: ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, hoc est, *quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem non pœnitendam operatur*. Quo loco si resipiscentiam vertas, sententiam in Apostolo falsam efficies: non enim tristitia resipiscentiam operatur, sed e diverso resipiscentia tristitiam: at tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam, hoc est, voluntariam pœnam, vindictamque culparum. Noster item Ausonius loquentem pœnitentiam inducens, inquit (1):

Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas,
Nempe ut pœniteat, sic Metanea vocor.

Non igitur, sive Latine *Pœnitentia*, sive Græce *metanæa*, novam solummodo vitam, sed & veteris odium, vindictamque significat.

Sed ais: si verbum verbo reddas, μετάνοια mutatio cogitationis, & mentis est, sive transmentatio, si in hunc modum loqui Latina consuetudo permitteret: fateor equidem. At mentis mutatio esse non potest, nisi mens divertat a malo, contraque accedat ad bonum. Quod quia non fit gressibus corporis, sed affectibus animi, veterem vitam animus aversetur oportet, cum elegit novam; sic enim animi mutationem recta Philosophia interpretatur, quam si haberent Lutherani, nihil ab illis præterea exigeremus, si modo haberent eam, non quam sibi fingunt ipsi, sed quam & vere & graphice describit D. Ambrosius, 2. lib. de pœnitentia cap. 10. inquiens: *Facilius inveni, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi copulæ conjugalis usus? Renuntiandum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum, quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus; vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui. Seipsum sibi homo abneget, & totus mutetur: sicut quemdam adolescentem fabulæ ferunt post amores meretricios peregre profectum, & amore abolito regressum* (2), *veteri postea occurrisse dilectæ, quæ ubi non interpellatam mirata, putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit, ego sum, responderit ille, sed ego non sum ego*. Hanc mihi cogitationem, atque animi transformationem si præstiteris, jam ego de nomine nihil moror: illa revera pœnitentia est, de qua nos in præsentia disputamus.

Utrum ad rationem pœniten. præter detestationem vitæ veteris necessario requiratur propositio vitæ novæ.

Sed illud tamen Catholici quidam, contrario penitus sensu, atque ratione, in dubium vocant, an ad veram pœnitentiam, præter dolorem de peccato præterito, propositum exigatur deinceps futura vitandi, ita ut quemadmodum pœnitentem vitam veterem detestari, sic & novam animo concipere, ac proponere necessum sit.

Sententia modern. Et quidem juniores nonnulli (3) existimant hoc propositum non esse in pœnitentia necessarium. Tum quoniam ut vox ipsa præ se fert, pœnitentia culpas præteritas respicit, non prospicit futuras: quod & D. Thomas animadvertit, 4. distinctione decima septima, quæstione prima, articulo secundo, quæstione quarta, ubi afferit, pœnitentiæ proprium objectum esse peccatum commissum: quare, ait, secundum suam speciem respicit tantum peccatum præteritum: tum etiam quoniam ventura mala cavere, prudentiæ actus est, non pœnitentiæ. Non igitur animus futura vitandi ad veram pœnitentiam necessarius est.

Sententia veter. et commun. Nos vero recentem hanc Theologiam paulisper facessat rogemus, & Disputationis nostræ perturbatricem exoremus, ut sileat, veterumque auctorum sententiam amplectentes, intelligamus, mutationem mentis, quam nomen Græcum designare certum est, in pœnitentia quoque Latina voce comprehendi. Nisi enim mutetur totus (ut paulo ante referebamus ex D. Ambrosio) vere pœnitens esse non potest: at hæc pœnitentis mutatio in eo sita est, si non vitam modo priorem respuat, sed & novam animo complectatur, seque

(1) *In Epigr. in occasionis statuam.* (2) *De pœnit. d. 1. c.* Sunt qui.
(3) *Maj. in 4. d. 14. q. 1. & Almai. ib.*

Digitized by Google

seque informet, atque animet ad recte, justeque vivendum. Sit ergo (ut a more Scholastico non discedamus) prima Conclusio.

I. Concl. In poenitente semper hæc duo conjuncta sunt, detestatio vitæ veteris, & propositum vitæ novæ. Magister Sententiarum distinct. 14. & 15. tenet, & Albertus 14. distinct. art. 11. Durandus distinct. 17. quæst. 2. art. 2. & Alexand. 4. par. quæst. 69. membr. 6. & Adrian. quodlib. 5. art. 3. Cajetan in Addition. 3. par. quæst. 1. art. 1. & D. Thomas 3. part. quæst. 85. art. 3. & 86. art. 2. & 3. cont. gent. c. 158. & 4. cont. gent. c. 72. Quæ quidem probatur ex Apostolo ad Ephesios quarto: *Deponite* (inquit) *vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem*, &c. Ergo non satis est veterem exuere, nisi novus homo induatur, quod certe voluntate fit, non manibus corporis.

Hoc præterea insinuatur Gen. sexto: *Pœnituit eum quod hominem fecisset*, præcavens in futurum, *& tactus dolore cordis intrinsecus*, &c. Ambo igitur illa in eo, quem vere pœnitet, reperiuntur.

Ezechiel. item 18. *Si autem* (inquit) *impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & custodierit omnia præcepta mea, omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Custodire autem omnia præcepta, ad animi propositum sine dubio referendum est, quoniam non omnia simul præcepta custodienda occurrunt, cum homo pœnitentiam agit. Utrumque pœnitens simul præstat, & quod dolet de omnibus peccatis suis, & quod omnia præcepta custodire proponit. Et infra eodem cap. *Convertimini* (ait) *& agite pœnitentiam: Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, & facite vobis cor novum, & spiritum novum*, &c. Quod est novam vitam & animo concipere, & velle.

Præterea (ut recte Divus Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap. 17. ratiocinatur) non solum petitur a peccatore, ut gemat, sed etiam ut convertatur. *Convertimini*, inquit Propheta Ezechiel, *& agite pœnitentiam*, &c. & Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu*, &c. Conversio autem ad bonum est: non ergo satis est malam vitam antecedentem aversari, nisi ad bonum pœnitens animo convertatur.

Id insuper annotavit Divus Ambrosius in illud secundæ ad Corinthios septimo: *Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam operatur in vobis solicitudinem, & desiderium; Desideeat enim* (inquit) *reformari, qui per peccatum scit se factum esse deformem.*

David quoque in Psal. 50. postquam veniam petivit, inquiens: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco*, &c. *Cor mundum* (ait) *crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis.*

Præterea, primum, quod ab eo, qui fecit injuriam, postulamus, est hujusmodi propositum. Cum ergo finis proprius pœnitentiæ sit emendare Deo injuriam, certe vere pœnitens omnia exhibet, per quæ injuria compensatur. Inter hæc autem (ut diximus) illud unum est, ut homo habeat animum alias deinceps injurias non faciendi.

Ad hæc, quemadmodum parentes, cum liberos puniunt, emendationem, propositumque melioris vitæ in futurum ab illis per pœnas extorquent; ita & hoc a nobis vel maxime Deus exegit in hac vindicta voluntaria, ut velimus in melius corrigere, quæ peccavimus.

Præterea, in omni motu non est recessus a termino aliquo sine accessu ad oppositum: Ergo nec aversio a peccato erit sine conversione ad justitiam. Quare sicut pœnitens detestatur vitam injustam antecedentem, ita voluntate complectitur futuram justam consequentem.

Præterea, vera pœnitentia non est sine actu charitatis, ut mox definiemus; sed per actum charitatis volumus Deo in omnibus placere, & in nullis displicere: igitur animus in futurum bene vivendi vere pœnitenti, qui ad Deum convertitur, deesse non potest. Quod & nunc in Concilio Tridentino sessione sexta, capite quinto, & sexto definitur, & in Concilio Florentino fuerat ante declaratum, videlicet ad contritionem (quæ pœnitentiæ primus actus est) pertinere, ut doleat de peccato commisso cum proposito non peccandi de cætero. Nec potest dici Concilium loqui de proposito implicito. Pari enim ratione statueret ad contritionem cordis spectare propositum jejunandi tempore quadragesimæ: præterquam quod vana esset talis terminatio, & explicatio contritionis, si de implicito proposito intelligeretur. Et simili quoque ratione interpretaremur, ad contritionem cordis pertinere, implicite dolere de peccato commisso.

Secunda Concl. Hujusmodi propositum est de ratione pœnitentiæ. Hanc tenet D. Thomas expresse, & eam persuadere nititur tertia parte, quæst. 90. art. 4. & 4. contra gentes cap. 27. quia actus morales ex fine recipiunt speciem. At finis pœnitentiæ, & doloris de peccato est nova vita: ergo illum finem intendere est de ratione pœnitentiæ. Quemadmodum enim expulsio dispositionis contrariæ suapte natura paratur ad convenientem formam inducendam, & propulsatio humoris corrupti ab arte, naturaque instituitur, ut nova sanitatis forma proveniat: ita & peccata antecedentia destruere, atque aversari, ad vitam novam instituendam ordinatur.

Præterea ad pœnitentiam id potissimum pertinet, ut Deo veteris vitæ compensatio fiat. Id autem vel maxime a nobis Deus exigit pro compensando delicto veteri, ut ei deinceps placere velimus, juste, recteque vivendo. Id igitur est de ratione pœnitentiæ.

Hoc item probat Magister Sententiarum, dist. 14. ex definitione pœnitentiæ, quam nobis DD. Ambrosius, & Gregorius (1) tradidere in hanc sot-

(1) *Ho. 34. cujus initium; In æstivum tempus.*

Digitized by Google

formam: *Pœnitentia est, præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere*. De Pœnitentia, dist. 3. cap. *Pœnitentia*, & cap. *Pœnitentiam*.

Nec ego aliud intelligo Florentinum Concilium indicare voluisse, cum astruit, ad contritionem cordis pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero.

RESP. AD ARG. MODERN. Ad argumentum vero in contrarium respondet Divus Thomas dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 6. ad 4. quod quamvis ad pœnitentiam juxta primam nominis originem, non pertineat respectus ad futurum; at quatenus habet pro fine præcipuo, emendare Deo culpam commissam, & illi pro ea satisfacere, hujusmodi propositum est de ratione pœnitentiæ, nec sine illo Deus aut placatur, aut conciliatur, cum id (quod sæpe jam diximus) a nobis maxime requirat.

Utrum dolor, seu detestatio peccati sit de ratione pœnitentiæ, quatenus peccatum est contra Deum.

Hæc de priore definitionis particula satis sunt dicta. Nunc circa posteriorem ea quæstio est a nobis pertractanda; an dolor, detestatioque peccati, quia est contra Deum, sit de ratione pœnitentiæ. Cui breviter quæstioni eodem omnes ore respondent id de ratione pœnitentiæ esse. Divus Thomas 3. parte, quæst. 86. art. 3.

Quippe si quem peccata contristant, vel quod turpia sunt, vel quod infamiæ notam inusserunt, aut aliud damnum dedere peccanti; hujus dolor idoneus non est nec delicto adversus Deum commisso pensando, nec infenso Deo placando, & conciliando. Nam ne homo quidem justus placaretur, cum is, qui læsit, nullam ipsius haberet in dolore rationem, nec redintegraretur amicitia, dum qui eam violavit, jacturam propriam sentit, non amici offensionem, 2. ad Corinth. 7 *Gaudeo, non quia contristati estis; sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum: quæ enim secundum Deum tristitia est*, &c. *Tristatur*, inquit D. Ambrosius, *secundum Deum, quia dolet, quod fecit, quod odit Deus*. Idem docet D. Chrysostomus homilia 15. in hanc secundam epistolam, sed expressius homilia quarta in eandem.

Item nisi hac ratione, & fine peccator pœnitentiam ageret, ad Deum minime per suam pœnitentiam converteretur, cum tamen Christiani pœnitentem, & conversum ad Deum, eundem prorsus intelligimus. Quoniam & arcanæ literæ pœnitentiam sine peccatoris ad Deum conversione penitus ignorant. Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro*, &c. Ezech. 18. *Convertimini, & agite pœnitentiam*. Esai. 55. *Derelinquat impius viam suam, & revertatur ad Dominum*. Et Psal. 118. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam*. Ubique igitur ratio, finisque pœnitentiæ Deus ipse describitur.

Utrum de ratione pœnit. sit detestat. peccati, quatenus est contra Deum super omnia dilectum.

Sed existit hoc loco quæstio non parva, an illa ratio formalis, & motiva pœnitentiæ sine dilectione possit haberi. Quod in hanc formam alii quærunt, an pœnitentiæ finitione oporteat contineri; quod sit dolor de peccatis, quia sunt contra Deum super omnia dilectum.

Et suadetur non oportere, quia dilectio est actus sufficiens ad remissionem peccatorum: quare si semper cum pœnitentia interveniret, aut neutra esset idonea, aut altera superflueret.

OBJECT. Deinde: si actus charitatis necessario in peccatoris conversione inveniretur, tunc charitas diceretur secunda tabula post naufragium potius, quam pœnitentia: quod tamen inauditum est.

Præterea, puer fugit ignem, tanquam malum, etiamsi oppositum bonum actu non velit: ergo & homo potest fugere peccata, quamvis Deum actu non amet.

Quarto, quia si dilectio esset pœnitentiæ conjuncta, dilectio pœnitentiam antecederet, quoniam attingit finem, rationemque formalem pœnitentiæ: at consequens est falsum, ut videtur. Primo, quia contritio præcedit gratiam habitualem, cum sit ejus dispositio: ergo & charitatem, quia gratia prior est charitate, ad quam se habet gratia, ut anima ad potentias suas. Nam dat gratia esse, & vivere, charitas operationem. Secundo, quia si dilectio contritionem præcederet, jam prima pœnitentis contritio esset meritoria, cum a charitate proficisceretur, referreturque ab eadem charitate in Deum super omnia dilectum. At contritio prima meritoria esse non potest, quia vel meretur gratiam, vel gloriam. Non gratiam, quia prima gratia sub merito non cadit; gratiam vero simul fieri, & augeri impossibile est. Quare prima contritio nec primam gratiam, nec augmentum ejus promeretur; sed ne gloriam quidem; quia vel meretur gloriam, quæ respondet primæ gratiæ, puta ut quatuor, si gratia prima erat ut quatuor, vel meretur augmentum illius gloriæ. Si primum, jam gloria, quæ respondet primæ gratiæ, non datetur gratis, contra Apostolum ad Roman. 6. inquientem: *Gratia Dei vita æterna*; & contra rationem, quæ dictat, gratiam nihil aliud esse, quam acceptationem ad gloriam. Unde si quis accepit gratiam primam sine meritis; ergo & acceptatus est ad gloriam correspondentem sine meritis. Augmentum vero gloriæ si prima contritio meretur, pariter quoque & augmentum gratiæ, quod jam reprobatum est. Denique consequentiæ falsitas ostenditur ex D. Thom. 4. d. 14 q. 1. art. 2. q. 2. cujus verba sunt: *Quandoque aliquis fugit malum propter desiderium boni, quandoque autem e diverso: & hic motus est frequentior in reversione peccatoris ad Deum per pœnitentiam: unde pœnitentia est prior Charitate; & cum motus amoris pœnitentiam præcedit, non est amor Charitatis, quia Charitas amissa non recuperatur, nisi per actum Pœnitentiæ virtutis*. Hactenus ille.

In contrarium est, quod omnis dolor in amore fundatur, eo enim quod aliquid amamus, de ejus amissione dolemus.

1. CONC.

1. Conc. Hinc fit prima propositio: Primus actus Pœnitentiæ nunquam est sine actu Charitatis. Magist. dist. 15. 4. item Gratianus de Pœnit. d. 3. c. ult. & cap. *Fugerat.* & dist. 2. cap. *Charitas est*. Et D. Thomas 1. 2. q. 113. art. 4. ad 1. & ar. 5. & de veritate, qu. 28. ar. 4. Durandus d. 17. 4. q. 1. & 4. Capreol. dist. 14. quæst. 2. & Gabriel. eadem dist. & quæst. contra Palud. dist. 14. quæst. 3.

Primum probatur hæc Conclusio testimonio D. Augustini 14. de civit. Dei, cap. ult., ubi asserit, neminem pertinere ad Civitatem Dei, nisi per amorem Dei, usque ad contemptum sui: Sed omnem vere pœnitentem ad Dei civitatem pertinere, nemini dubium est: Ergo &c. Et lib. de ver. & falsa pœnit. cap. 9. pro absurdo habet, quod sine amore Dei quisquam consequatur indulgentiam, sine quo nullus invenit gratiam. Et cap. 17. idem ait, & lib. contra Cresco. 2. cap. 12. cum dixisset, Et eleemosynis, & verbo veritatis, & contritione remitti peccata, subdit: *Mundantur etiam ipsa, quæ supereminet omnibus, charitate, quæ una si adsit, omnia illa recte fiunt; si autem desit, illa omnia frustra fiunt*. Præterea 1. Joan. 3. *Qui non diligit, manet in morte*.

Præterea, conversio ad Deum requiritur ad habendam gratiam Dei, Zach. 1. Ezech. 18. & 33. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. Sed conversio ad Deum non fit, nisi per actum charitatis. Nam si aliter conversio fiat, vana est ad justificationem: cum in Christo Jesu sola fides valeat, quæ per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Hoc autem notavit D. Augustinus de vera & falsa pœnitentia, cap. 17. dum scribit, non converti, qui habet attritionem, & timet Deum judicem, nisi & justum diligat.

Præterea, salus animæ in conversione ad Deum consistit. Hier. 3. *Convertimini filii revertentes, & sanabo aversiones vestras*. Esa. 6. *Et convertatur, & sanem eum*, & 45. *Convertimini ad me, & salvi eritis*. At pœnitentia est medicina salutis. Ergo, &c.

Item, omne agens agit propter finem: anima ergo, cum movet se, ad finem se movet. At velle efficaciter finem, pertinet ad Charitatem: Namque si per spem solam finem appeteremus, nec spes illa mortua ad justificationem sufficeret, nec de peccato doleremus, qua ratione offensa Dei est, sed qua malum nostrum est.

Id tandem modo in Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. & 7. definitum est.

Ac revera quidem: Id enim Dominus Luc. 7. insinuasse videtur, inquiens: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Quæ significant dolorem & lacrymas nullas esse, nisi cum charitate essent.

2. Conc. Secunda propositio: Prior natura est actus Charitatis, quam actus pœnitentiæ: Imo radix, unde pœnitentia habet remittere peccata, dilectio est, juxta Domini sententiam Luc. 7. *Quoniam dilexit multum*; ait D. Thomas 3. p. q. 85. art. 6.

Probatur item hæc conclusio: Quia pœnitens detestatur peccatum, ut offensam Dei: Ergo prius natura amat Deum. Nam nisi quem amore prosequimur, ejus mala exhorrescere non solemus.

Primus quoque voluntatis actus circa proprium objectum est, scilicet circa bonum. Deinde sequitur odium oppositi mali. Prior ergo actus est, quo Deo volumus bonum, quam actus, quo ejus malum abhorremus.

Præterea, velle mihi conciliare Deum, est prius, quam velle emendare injuriam commissam, cum illud sit finis hujus. At illud ad charitatem pertinet, hoc ad pœnitentiam, ut dictum est. Ergo, &c.

Præterea, ut D. Thomas argumentatur loco citato ad secundum, in actibus animæ primus motus est circa finem. Unde prior est natura intentio finis, quam electio mediorum: At dolere de peccatis, & illa destruere, medium est ad placandum & conciliandum Deum, & ad rectam electionem pertinet. Ergo &c.

Sed & Hier. 31. hujus rei testimonium habemus: *Postquam convertisti me*, inquit, *egi pœnitentiam*. Prior est igitur conversio ad Deum, quam pœnitentia detestatioque peccati.

Id postremo Concilium Trident, sess. 6. cap. 6. definivit his verbis: *Peccatores ad justificationem se disponunt, incipientes diligere Deum, tanquam omnis justitiæ fontem; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est, per pœnitentiam*.

Tertia propositio: De ratione veræ pœnitentiæ est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum. D. Thomas expresse 3. p. q. 86. a. 3. patetque ex prioribus conclusionibus.

Ad primum autem eorum, quæ in contrariam partem adduximus, respondet D. Thomas 3. p. qu. 84. ar. 5. ad 2. & qu. 86. ar. 6. ad 2. & de ver. qu. 28. art. 5. in corp. & in solutione primi, negando consequentiam. Aliud enim requiritur ad justificationem absolute, aliud ad justificationem ejus, qui mortaliter peccavit, in quo requiritur & aversio a malo, & conversio in bonum, ut injuria, quam fecit, compensetur per æquam satisfactionem.

Ad secundum respondetur, quod pœnitentia dicitur secunda tabula post naufragium, & non charitas: Primo, quia charitas necessaria est in omni justificatione, communisque & integra navi solventibus, & naufragis. Pœnitentia autem proprium est remedium naufragorum.

Item etiam in pœnitentia charitas intelligitur; non autem e diverso in charitate pœnitentia. Quamquam & his duobus argumentis brevius responderetur, multos actus hominis in justificatione simul conjungi, quibus tamen singulis justificationem ipsam sacræ literæ tribuunt. Fides enim purificat corda nostra. Act. 15. Spe quoque salvi facti sumus, ad Rom. 8. Universa etiam delicta operit charitas. Prov. 10. Et scriptum quoque est, sine timore neminem posse justi-

Digitized by Google

Justificari, Eccl. 1. Et, eum peccator ingemuerit, ac pœnitentiam egerit, peccata ipsius oblivioni tradentur, Ezech. 18. & 33. Erraret autem vehementer, qui vel remissionem peccati unicuilibet ex illis actibus denegaret, vel unum ex iis quemlibet superfluere arbitraretur.

Ad tertium, nihil vetat, cum quis semel habuit actum amoris, odio habere malum sine amore præsenti, ex vi tamen præcedentis: ut post primum assensum conclusionis, quem sine assensu antecedenti principiorum habere nequivimus, nihil prohibet eidem conclusioni iterum atque iterum assentiri sine principiorum assensu. Sic & primam pœnitentiam sine dilectione habere impossibile fuit. Secundam vero, vel tertiam habere poterimus ex efficacia solum prioris dilectionis. Ita quoque puer vi & potentia amoris naturalis, quem dubio procul aliquando primum habuit, postea malum fugit naturæ contrarium, etiamsi amor ille actu non perduret. Quin etiam non oportet duas semper operationes differentes habere amoris & pœnitentiæ, sed potest unus & idem actus a charitate & pœnitentia proficisci: ut interim media & finem unico actu complectimur, & principiis & conclusioni unico actu assentimur.

Ad quartum, concesso consequenti quod infertur, ed primam confutationem, nego consequentiam. Non enim valet, A est prius B, & B prius C; ergo A est prius C: præsertim cum in diverso genere causarum ille ordo consideratur. Quemadmodum & hæc collectio inutilis est: A est causa B, & B est causa C: ergo A est causa C. Quod ut exemplo manifestum efficiam, ponamus illud, quod Philosophi negare non possunt, primes qualitates & secundas, utrasque esse dispositiones ad eandem formam substantialem, ut calor & color, humidites & mollities ad animem rationalem; ubi certum est, secundas qualitates priores esse anima in genere causæ disponentis & materialis, animem rursum priorem esse primis qualitatibus in genere causæ formalis. Prior est enim forma, quæ dat esse simpliciter, quam forma, quæ dat esse tale. Ex quo tamen si quis colligeret, secundas qualitates esse priores primis, certe a philosopho non toleraretur; sed ne a Dielectico quidem, cum in nullo genere causæ primas qualitates secundæ præcedant.

Item, Contritio prior est habituali gratia in genere dispositionis, gratia etiam prior est habitu pœnitentiæ infusæ in genere causæ formalis. Sed contritio nullo pacto prior est habitu pœnitentiæ. Quoniam actus ille ab habitu producitur in genere causæ efficientis. Effecta enim causarum efficientium suis causis efficientibus priora esse non possunt, nisi forte in genere causæ finalis, de quo causarum genere in præsentia non differitur.

Circa id vero, quod in eodem argumento additur, gratiam se habere ed charitatem, & pœnitentiam, ut anima ad potentias suas, non in omnibus similitudo est. Quoniam potentiæ enimæ, intellectus & voluntas, nulla ratione præcedunt animam; habitus vero charitatis & pœnitentiæ, quoniam in genere causæ efficientis producunt actus, qui sunt dispositiones ad gratiem, ex consequenti ipsam gratiam antecedunt. Charitas igitur, & pœnitentia habent se ad gratiam, ut calor ad formam ignis. Idem enim calor si consideretur ut disponens materiam ad recipiendem formem, prior forma est; si autem ut potentia calefactiva, eadem forma posterior est.

Ad secundam vero confutationem, in qua difficultas est maxima, sunt qui negant primam contritionem meritoriam esse (1): quam ego sententiam olim juvenis tenere solebam. Nec enim poteram eam persuasionem induere, ut gratia habitualis, qua justificamur, prima contritione prior esset, quod tamen erat necessarium, ut illa contritio esset meritoria, quippe cum gratia, & amicitia Dei totius meriti radix, & origo sit. Atque id etiam D. Thomas mihi sentire videbatur, 1. p. qu. 62. art. 2. ad 3. in hæc verba: *Triplex est conversio in Deum, una quidem per dilectionem perfectam, quæ est creaturæ jam Deo fruentis. Et ad hanc conversionem requiritur gratia consummata. Alia conversio est, quæ est meritum beatitudinis: & ad hanc requiritur habitualis gratia, quæ est merendi principium. Tertia conversio est, per quam aliquis præparat se ad gratiam habendam: & ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis, secundum illud: Converte nos Domine, & convertemur.* Et tertia parte, quæstione 89. articulo primo ad secundum, *Actus*, inquit, *primus pœnitentis se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio. Alii vero sequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia, & virtutibus.* Sed quoniam D. Thomas (quem auctorem libentissime sequor) 1. 2. quæst. 112. art. 2. ad 1. contrariam sententiam tener, concedo, contritionem primam esse meritoriam gloriæ. Primo, quia est operatio amici Dei ordinata in finem supernaturale; imo, ut ostensum est, in finem charitatis ab ipsa charitate ordinata: ergo est meritoria.

Præterea, ultima dispositio ad formam, in genere causæ formalis, posterior ipsa forma est. Igitur secundum ordinem causæ formalis, contritio a gratie procedit; erit ergo meritoria.

Præterea, fingamus hominem post primam illam contritionem e vita discedere: tum quæro, en isti dabitur aliqua gloria. Quod quia negari non potest, quæro rursum, an illam gloriam talis homo meruerit. Si meruit, habetur intentum, si non meruit: ergo adulto seclusis sacramentis datur glorie absque merito proprio, reclamante Paulo 1. ad Corinth. 3. Unusquisque propriam mercedem accepit, secundum suum laborem. Et Matthæi 20. nemo diurnum accepit denarium, nisi qui in vinea laboravit.

Præ-

(1) *Gabr. d.* 14. *q.* 1. *a.* 2.

Præterea, primus actus charitatis est meritorius, cum sine dubio sit opus amici Dei maxime placens Deo. Joan. 14. *Qui diligit me, ego manifestabo ei meipsum*. Sed actus primus pœnitentiæ sequitur primum actum charitatis, a quo proficiscitur: ergo est meritorius. Quod D. Augustinus affirmat de vera, & falsa pœnitentia c. 17. ubi de iis, qui in fine pœnitentiam agunt, sic loquitur: *Cum fructifera pœnitentia opus sit non hominis, sed Dei; inspirare eam potest, quoniam vult sua misericordia, & ex misericordia remunerare quos damnare potest ex justitia*. Et cap. ult. ait, Pœnitentiam non solum indulgentiam promittere, sed certa præmia. Gratianus etiam id habet de Pœnitent. dist. 1. cap. *Convertimini*.

Igitur ad argumentum, sive confirmationem secundæ illius impugnationis, concedo libenter, primam gratiam gratis dari, nego tamen exinde primam gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio ut quatuor, & dispositio est ad gratiam ut quatuor, & meritoria gloriæ ut quatuor; qua ratione ordine naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia gratia est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id scilicet ego nego, si sermo formalis sit: sed est forma, per quam aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admissoque in divinæ naturæ consortium facultas datur ad æterna bona, per operationem virtutum promerenda. Nec oportet, formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, seclusa quacunque operatione, velit illi vitam æternam; sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem bonorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cæteræ virtutes infusæ, per quas admissus homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur: nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter, & gloria.

Cujus rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentiæ naturales, hoc est, intellectus, & voluntas, per quas operatur ad consecutionem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere, & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur, quarum operationibus finem suum homo consequetur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum in hujus rei expositione. Cum enim homo quis gratus incipit esse Principi, non est opus, ut per talem gratiam acceptus sit ad ultima præmia, atque præcipua, quæ videlicet princeps fideliter servientibus præparavit: sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque ejusdem Principis, darique facultas intelligitur ad præmia quæcunque fidelium amicorum promerenda. Cum autem Apostolus ait, Gratia Dei vitam æternam donari, certe sensit, quod D. Augustinus disertissime docet, 3. Hypognost. & de gratia, & libero arbitrio cap. 4., 5. 7. per auxilium Dei gratuitum eam homines consequi: cum tamen simul dicatur corona justitiæ, quia nobis cooperantibus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis nostri. Atque de prima controversia satis superque fuerit disputatum. Ubi constitutum nobis est, pœnitentiam esse voluntariam pœnam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectum.

PARS SECUNDA.

De Pœnitentia ut virtute.

2. QUÆST. PRINCIP. In secunda vero vertebatur in quæstionem: An pœnitentia sit virtus.

Rationes dubitandi pro parte negativa.

Cujus quidem Quæstionis pars negativa ex eo suadetur in primis, quod nulla virtus vitium in eodem subjecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse vitiosum, priusquam in homine pœnitentia sit; non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est virtutes te habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam denegare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cujusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in mediocritate consistens. At pœnitere detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cujusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare non est pœnitentia virtus.

In contrarium est, quod compensare injurias adversus homines factas, virtus est: ergo & divinas offensas vindicare virtus sine dubio est.

1. CONC. Ad hujus controversiæ pleniorem explicationem sit prima propositio: Pœnitentia est virtus. Quæ quidam conclusio indubitata apud Catholicos semper fuit: Nisi quod nostra hac tempestate quidam apud Hispanos hæretici irridere cœperunt eos, qui de peccatis commissis tristarentur. Cujus erroris auctor creditur esse Lutherus, qui novam solummodo vitam a pœnitentibus exigit, pœnas non exigit.

At hic error (ne aures vestras Sanctorum testimoniis obtundam) ex sacris literis revincetur. Baruch 2. *Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curva & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & justitiam Domino*. 2. ad Corinth. 7. *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam*. *Quæ enim secundum Deum*, &c. Et Psalm. 6. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*. Ecce

Pro-

Propheta sanctus & rex laborat, gemit, lacrymatur: Ubi? in lecto: Quantum? rigat: Quamdiu? per singulas noctes: Ob unam scilicet noctem, quam in iniquitate traduxerat, vitæ totius laborem, gemitum, lacrymasque designat. Et post tam clarum & illustre Davidis exemplum, sunt qui in luce meridiana cæcutiant? Quorum stultitiam facile sane erit redarguere vel naturali ratiocinatione, quæ ostendit dolorem de peccatis moderatum, ob debitum finem, esse laudabilem. Nam quem errasi piget, quique castigat seipsum, idque maxime cavet, ne rursus in eosdem laqueos inducatur, is laude dignissimus est.

Præterea, si cujus rei prosecutio turpis est, fuga bona erit suapte natura: pœnitentia ergo, cum fuga peccati sit, honestissima est.

Præterea, aliorum punire peccata jure naturæ studiosum est: quemque igitur sua vendicare facinora, æquum & justum est.

Tandem, hominem, in quem injuste peccarit, placare virtus est: Deo ergo, quem offenderis, satisfacere virtus est. Sed quid nos audaces de bono Divini præcepti disputamus? Nam (Tertulliani verbis libenter utimur (r)) *bonum est pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præcepit, Deus hortatur, Deus invitat: Pœnitentiam*, inquit, *agite*: Pœnitentia igitur actus virtutis est.

Secunda Conclusio: Pœnitentia est virtus specialis. Contrarium hujus tenuerunt quidam ante D. Tomam, ut ipse D. Thomas auctor est distinct. 14. q. 1. a. 1. q. 3. Hos Scotus secutus videtur, dist. 14. q. 2. & Major etiam q. 2. Sed hac Conclusione explicanda primum intelligamus, dolere de peccatis, eo quod contra rationem rectam facta sunt, non pertinere ad aliquam specialem virtutem. Cum enim omnis virtus sit conformis rectæ rationi, eadem sufficit & ut placeat, quicquid rationi consentaneum est, & ut displiceat quod a recta ratione discordat. Unde temperantia satis est, ut detestemur actus intemperantiæ, justitia, ut injustitiam abominemur.

Illud etiam compertum habemus, tristitiam de peccato, quatenus offensa Dei est, non requirere specialem virtutem, præter Charitatem. D. Thom. 3. p. q. 85. a. 2. ad 1. & a. 3. Et ratio est in promptu. Nam per eandem amicitiam bonum amicis volumus, & mala amicorum avertimus.

Præterea & id accipiamus, quod exploratum quoque est, dolere de peccato, ut languenti animo medeamur, non indigere alia virtute præter Charitatem. Nam sicut ex amore naturali medicinam oppono morbis corporis; ita ex Charitate, qua meipsum diligo propter Deum, medicinam adfero ægritudinibus animi. Atque ab eadem omnino Charitate est tristari de culpa, ut mihi conciliem Deum. Etenim quæcunque humana actio, ob id parata, ut comparem amicitiam hominis, nullam exigit specialem virtutem humanam, sed ex quodam desiderio amicitiæ consequendæ proficiscitur, quod inchoatio quædam est, & veluti amicitiæ semen. Tristari ergo de peccato, ut in gratiam Dei redeamus, inchoatio quædam est Divinæ amicitiæ, nec ad aliam virtutem pertinere potest. Imo adeo virtutis nomen non meretur, cum in genere amicitiæ actus ille imperfectissimus sit, virtus autem sit dispositio perfecti ad optimum, ut ex Aristot. 7. Phys. lib. colligitur.

Tristari ergo de culpa eo fine, ut compensetur offensa, quæ adversum Deum commissa est, id nos asserimus exigere propriam specialemque virtutem. Nam, ut dare Petro pecunias, si in se quidem absolute consideretur, nullam habet laudem, sed si do, ut relevem miseriam ejus, actus est misericordiæ, si, ut bene illi faciam, scilicet quia bonum ipsius est, ad benevolentiam & amicitiam pertinet; sin vero, tanquam donum gratuitum, pecunias confero, nempe ut suo loco & tempore, quibus decet, distribuantur, virtutem liberalitatis spectat: ita tristitiam assumere, ut injuriæ Deo factæ compensatio fiat, a virtute speciali oriatur necesse est, cum finis ille tam specialis sit, ut pertinere ad duas virtutes nequeat, nedum ad plures. Diversa quippe formalia motiva voluntatis, diversæ sunt formales rationes objecti, atque consequenter diversos habitus & virtutes efficiunt.

Præterea, si quem hæresis suæ pœniteat, ut emendetur offensa Deo facta, actus virtutis sine dubio est: nec tamen potest elici a fide, quæ est in intellectu, sed ne ab aliis quidem virtutibus generaliter. Dabitur ergo aliqua specialis virtus, unde ille actus existat, quam nos quam Pœnitentiam appellamus.

Postremo, velle compensare injuriam factam proximo, requirit specialem virtutem: ergo & velle compensare ac vindicare injuriam factam Deo.

Dubium. Sed ex his oritur dubium, si Pœnitentia virtus specialis est, an incidat in virtutem aliquam particularem earum, quas philosophi posuerunt. Videtur enim esse eadem cum justitia.

Opinio Durand. Quod Durandus dist. 14. q. 2. asseruit, quia per eandem virtutem reddimus unicuique debitum, & illi satisfacimus, si intulimus injuriam. Sed per justitiam unicuique reddimus debita: ergo &c. Et confirmatur, quia injuriam factam ad jus æqualitatemque reducere, actus justitiæ est.

Præterea, vindicatio species Justitiæ est: ergo & pœnitentia. Quod & Div. Thomas affirmat, 3. p. q. 85. a. 3. ad 4. & art. 4.

Falluntur tamen, qui hoc sentiunt: Primo, quia inter Deum & homines non est justum simpliciter, sed secundum quid, ut D. Thomas a. 3. jam citato ex Arist. 8. Ethic. manifestat: ergo cum pœnitentia sit virtus inter hominem & Deum, non reddit justum, nisi secundum quid. Non est igitur virtus justitiæ, quæ videlicet æquale reddit. Deinde Religio debitum Deo reddit, & tamen non est justitia. Non ergo quæcunque virtus debitum Deo reddit, virtus justitiæ est.

(r) *In lib. de Pœnitent.*

Digitized by Google

Opinio Cajet. Quibus argumentis Cajetanus commotus tenuit, pœnitentiam esse virtutem Religionis. Quia ejusdem præterea virtutis est reddere debitum Deo benefactori, & offenso: sed per Religionem reddimus debitum Deo benefactori. Major probatur, quia ratio debiti non variatur ex eo, quod fit pro beneficiis, vel offensis, ut debitum ex excepto mutuo, vel ex furto ejusdam retionis est. Cum ergo sola Religio reddat debitum Deo ratione accepti beneficii, sola debitum Deo reddit ratione factæ offensæ.

Item Baruch. 2. *Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, dat tibi gloriam, & justitiam Domino:* Primum *gloriam*: deinde *justitiam*. Et confirmatur hoc ex Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies*. Primus ergo actus pœnitentiæ, hoc est contritio, est sacrificium opusque Religionis.

Sed hæc quoque opinio primam D. Thomæ adversatur, 4. dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 5. & dist. 15. q. 4. art. 7. qu. 1. ad 2.

Præterea & falsa est, quia Religio non reddit Deo quodcunque debitum, sed honorem: At pœnitentia per se quidem intendit compensare injuriam Dei: assumit tamen ad hunc finem ea, per quæ compensatur injuria, quæcunque illa sint. Unde primum assumit tristitiam de vita veteri; deinde propositum vitæ novæ; mox exteriorem pœnam & satisfactionem; denique in his omnibus subjectionem & humilitatem erga Deum. His enim homines humanas injurias solemus compensare. Cum igitur finis pœnitentiæ proximus atque præcipuus non sit, honorem Deo reddere; certe Religio esse non potest, cujus proximus finis est, reddere Deo cultum.

Præterea, non est ejusdem virtutis reddere debitum honorem Principi, & ipsius offensam compensare. Illud enim ad Observantiam pertinet, hoc ad Justitiam: ergo non est ejusdem virtutis Deum colere, & ejus offensi satisfacere.

Sentent. Auct. de proposito dub. Dicendum ergo pœnitentiam esse specialem a cæteris virtutibus distinctam, quas philosophi cognoverunt, cujus proprius actus est, compensare offensam Dei. Quæ quidem virtus justitia quædam est, qualis inter homines et Deum esse potest. Ezech. 18. *Si autem impius egerit pœnitentiam, & fecerit judicium & justitiam*. Psal. 118. *Feci judicium & justitiam*. Ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibete servire justitiæ*.

Respon. ad arg. Durand. Ad primum vero argumentum, quo suadebatur esse Justitiæ, jam videtur esse responsum. Nam Justitia, quæ proprie & simpliciter Justitia vocatur a Philosophis, non nisi inter eos est, inter quos æquale reddi potest.

Quare in definitione Justitiæ, sicut jus pro æquali justoque sumitur, ita particula, unicuique, pro iis solis distribuit, inter quos justum & æquale est: & per hoc patet ad confirmationem, quæ de injuria facta homini procedit. Nam pro injuria facta Deo æquale reddere, impossibile est.

Respon. ad arg. Cajet. Ad secundum, vindicatio non ponitur proprie species Justitiæ a D. Thoma, sed pars quædam adjuncta, & virtus illi propinqua. Has Divus Thomas partes potestativas appellat virtutum, ut Religionem partem Justitiæ, Modestiam Temperantiæ. Cum vero asserit, pœnitentiam esse speciem Justitiæ, latius usurpat speciei vocabulum pro inferiori, quod se habet per modum speciei. Dixerat enim art. 3. justum dividi in justum simpliciter & justum secundum quid. Quæ non est divisio generis in species.

Ad primum autem eorum, quæ faciebamus pro Cajetani sententia, respondetur, quod Religio non debitum Deo pro beneficiis acceptis, si formaliter & per se loquimur, sed gratitudo est, quæ refert Deo debitam gratiam pro acceptis beneficiis. Reddit autem Religio debitum cultum in signum dominii universalis, ratione cujus Latriam, cultumque debemus peculiarissimæ servitutis. Ad quam virtutem nullo modo pertinere potest debitum compensare, quod oritur ex delicto commisso.

Fateor tamen, quod si quæ virtus esset inter Deum & homines commutativa, quæ redderemus debitum ratione cujusquam commutationis, ad eandem quoque spectaret compensare injuriam factam Deo, quemadmodum inter homines accidit.

Sed objicis: Si primus actus virtutis hujus est satisfacere pro delicto commisso, ad satisfactionem vero injuriæ factæ per accidens dolor intervenit, ergo potissimus hujus virtutis actus non est pœnitere: quocirca pœnitentia ex accidenti vocabitur.

Ad hoc dubium facile est respondere, si teneamus, pœnitentiam esse actum publicæ justitiæ, cujus scilicet Deus judex est, pœnitens minister: sed si teneamus, esse privatam justitiam atque vindictam, ut antea diximus, difficile est. Nam cum hæc vindicatio & inflictio pœnæ accidentaria sit satisfactioni voluntariæ, quam proximo facimus, profecto & accidentaria videtur esse compensationi, quam facimus Deo.

Hoc autem movere nos nulla ratione debet. Est enim insigne discrimen inter homines offensos, & Deum, quod offensus homo ab offendente id primum exigit, non ut se torqueat per pœnas, sed ut reddat honorem ablatum per injuriam, tametsi & illud quoque in partem compensationis accipiat, si is qui offendit, de offensa præterita contristatur. At vero Deus e contrario primum id exigit, ut cum volumus peccatum admissum compensare, tristemur, luamusque pœnas delicti commissi; id vero secundario requirit, ut honorem, & reverentiam, quæ peccando detraximus, pœnitendo rependamus. Cur ita? Nempe non suam, sed nostram quærit utilitatem, quæ videlicet in pœnis voluntariis pro peccatis assumptis maxi-

Digitized by Google

maxima est. Nam, ut D. Chrysostom. Homil. 5. 6. & 7. ad populum Antioch. elegantissime tradit, nulla medicina appositior, nullum remedium præsentius adversus peccata est, quam tristitia dolorque pro peccatis: & quemadmodum vermis lignum, tinea vestem, e quibus prodiere, consumunt; ita pœna matrem, e qua nata est, hoc est culpam, interimit. Merito igitur ea virtus, per quam offensas Dei compensamus, pœnitentia nuncupatur, quæ videlicet pœnas voluntarias infligit, quibus utique Deus vel maxime placatur, quoniam iis vel maxime homo sanatur.

Respon. ad ra. dubitandi initio quæst. princip. propositas.

Ad primum argumentum eorum, quæ a principio opponebamus, ad suadendum pœnitentiam non esse virtutem, respondeo facillime (nisi ego cæcutio) unicuique statui & conditioni suas virtutes esse tribuendas, rectoribus justitiam, pauperibus patientiam, peccatoribus pœnitentiam. Certe virtus medicæ artis morbum supponit in subjecto, cui debet applicari. Quod si per hanc artem quisque sibi solum mederetur, idque optime posset, laus hujus artis non exinde minueretur.

Eadem quoque ratione sunt quædam virtutes ad tuendam bonam valetudinem animi, & virtus quoque est ad reparandam, si quando fuerit amissa: unde nego antecedens. Nam licet absolute virtus hominis non exigit prius hominem vitiosum, sed ex suppositione; tamen si incidit in peccatum, nihil vetat, ut sit virtus ad medendum illi. Nam & hominis natura integra non exigebat vindicationem; at si mali sint & prævaricatores, virtus necessaria est: non enim vindicamus nisi malefacta. Itaque sicut vindicatio sceleris alieni supponit vitium in alio, sic vindicatio sceleris proprii supponit vitium proprium. Atque ob id hæc virtus in Christo non fuit, sicut nec fides, aut spes, quoniam imperfectionem in subjecto notant, cui adhærent.

Pœnitentiam commendatam etiam prophani, Seneca, Periander, Aristoteles &c.

Ad secundum dicitur, nonnullos ex philosophis pœnitentiam commendasse: Senecam in Tragœdiis:

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

Periandrum Corinthium: *Cum peccaveris, subeat te Pœnitentia*. Aristotelem 7. Ethi. ubi asserit, intemperantem ab incontinente hoc distare, quod intemperans non pœnitet, ideoque est incurabilis: at incontinens pœnitet, ob idque morbus ejus medicabilis est. Sed & Ovidius (1) de superis ita canit:

Sæpe levant pœnas, ereptaque lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

At vero non posuerunt specialem virtutem pœnitentiæ, vel quis non consideraverunt virtutem, nisi in ordine ad bonum humanum: pœnitentia autem non est virtus specialis, nisi in ordine ad divinam providentiam: quæ est responsio D. Thomæ dist. 14. quæst. 1. ar. 1. quæst. 3. ad quartum: vel quod finis hujus virtutis superat omnem hominis rationem. Quod enim Deus concilietur, ejusque offensa compensetur per pœnas voluntarie assumptas, ratio naturalis non adsequitur. Certe Tullius (2) id fieri posse non putavit, cujus 3. Acad. lib. verba hæc sunt: *Quod si liceret, ut iis, qui in itinere deerraſſent, sic vitam deviam secutis corrigere errorem pœnitendo, facilior esset emendatio temeritatis*. Quod si liceret, inquit: at licet plane: apud quos? Nempe apud fideles, qui lumine fidei solum intelligunt clementiam Dei patris pœnitendo posse placari, indulgentiam peccatorum pœnitendo posse comparari, compensationem injuriæ Deo factæ pœnitendo posse aboleri: ea ratio naturalis non tenet, tenet fides.

Ad tertium respondet Palud. in 4. dist. 14. quæst. 2. quod omnis virtus, & cujusque virtutis primus actus sit de bono formaliter & finaliter, etiam si forte sit de malo materialiter: sic & justitia vindicativa seu punitiva primo circa peccata versatur, & tamen vera virtus est, imo & attributum Divinum. Amplius, Pœnitentia essentialiter non modo detestationem peccati, sed & novæ vitæ propositum continet. Potest igitur vel hoc quoque nomine ejus actus boni electivus rectissime dici.

3. Conc. Unde postremam hujus controversiæ Conclusionem constituimus: Pœnitentia est virtus infusa. Pro cujus conclusionis confirmatione, quædam mihi sunt jacienda fundamenta.

1. Fundament. Primum, dupliciter aliquam virtutem esse infusam; aut ex genere, & natura sua, quia videlicet per actus nostros acquiri & generari non potest: Unde necesse est, a Deo nobis supernaturaliter infundatur, quales a Theologis asseruntur virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas. Aut virtus dicitur infusa per accidens, quia licet per actus nostros naturales acquiri possit, miraculose tamen alicui infunditur, ut Scientia rerum naturalium Adæ collata, & usus linguarum collatus Apostolis. Hic igitur de virtute infusa loquimur juxta priorem modum.

2. Fund. Secundum fundamentum ex 1. 2. q. 51. art. 4. non est alia causa necessaria ponendi habitus infusos a Deo, nisi ut homo bene se habeat ad producendos actus supernaturales. Probatur manifeste, quoniam ad actus naturales, quos potentia cum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso supernaturali, (cum per actus nostros possit habitus acquiri) quo bene potentia se habeat ad similes actus. Quare tunc vel virtus acquisita superflueret, vel (ut dicamus verius) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nihil aliud præstaret, quam quod præstaret acquisita.

Et præterea, talis virtus infusa non esset pri-

(1) 1. *de Ponto*. (2) *Refert hunc Ciceronis locum Lactant. l. 6. c. 24. Liber autem hic tertius Ciceronis, quod sciam, hodie non extat.*

Digitized by Google

mi generis, de qua nos loquimur, sed esset potius per accidens infusa.

3. Fund. Tertium fundamentum, actus pœnitentiæ, qui sufficit ad justificationem (quem Theologi contritionem appellant) non potest esse in homine sine actu fidei supernaturalis: quod primum ostenditur ex Divo Augustino, in lib. de vera & falsa Pœniteut. cap. 2. ubi inquit: *Si fides fundamentum est Pœnitentia, constat, Pœnitentiam, quae ex fide non procedit, inutilem esse.*

Nemo item potest bena agere pœnitentiam, nisi qui speravit indulgentiam de pœnitentia, dist. 1. cap. *nemo potest*, ex D. Ambr. Sperare autem indulgentiam non potest sine actu fidei: ergo.

Est quoque testimonium Hieremiæ præclarum, cap. 31. *Postquam convertisti me, egi pœnitentiam; & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum.* Nota, *postquam ostendisti mihi.*

Idem aperte ostenditur ex eo, quod ad justificationem impii requiritur fides, ut anno superiori copiosissime demonstravimus multis testimoniis irrefragabilibus, e quibus illud est præstantissimum: *Sine fide impossibile est placere Deo*, Ad Hebr. 11. Et Sapien. 9. *Per sapientiam* (quam scilicet donum Dei de cœlo delapsum ante dixerat) *sanati sunt, quicunque placuerunt tibi, Domine, a principio.* Ex hoc vos colligite, omnes considerationes circa peccatum, quas ex naturalibus habere possumus, esse penitus insufficientes ad Pœnitentiam, qua homo justificatur. Contra Scotum dist. 14. quest. secunda.

Quartum fundamentum. Actus Pœnitentiæ, qui est sufficiens ad remissionem peccatorum, non producitur a voluntate cum solo concursu Dei generali, sed eget auxilio supernaturali Dei, quo ipse moveat voluntatem nostram ad veram Pœnitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat auctoritas, ut ait Bernar. serm. 1. in festum Pasc. Divus quoque August. de fide ad Petrum, cap. 31. *Firmissime*, inquit, *tene, neminem hic posse Pœnitentiam agere, nisi quem Deus illum naverit, & gratuita sua miseratione converterit.* Et l. 5. contra Julianum Pelagianum, cap. 3. & multis alis locis id probat ex Apostolo ad Rom. 2. ubi ait: *Bonitas Dei ad Pœnitentiam te adducit.* Et ex illo 2. ad Timoth. 2. *Ne forte Deus det illis Pœnitentiam, & resipiscant a Diaboli laqueis.*

Præterea, hoc fuit determinatum contra Pelagium, ut patet in Epist. Aurelii Carthag. Episcopi, de erroribus & condemnatione Palagii (1). *Decimo, inquiunt Catholici, postulandus* (scilicet Pelagius) *ut fateatur, secundum gratiam & misericordiam Dei veniam pœnitentibus dari, non secundum meritum eorum, quandoquidem ipsam Pœnitentiam donum Dei dixit Apostolus, ubi ait de quibusdam: Ne forte det illis Deus Pœnitentiam.*

Idem definit Leo Papa Epistola 69. ad Theodorum Episcopum. *Ipsam pœnitentiam Dei credimus inspiratione conceptam, dicente Apostolo: Ne forte det illis Deus Pœnitentiam*, &c.

Est quoque definitum a Cœlestino Papa, in Epist. ad omnes Galliarum Episcopos, cap. 4. *Neminem de ruina peccati per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexit.* Et cap. 8. ac 9. *Praeparatur voluntas a Domino, & ut aliquid agat, paternis inspirationibus suorum ipse tangit corda fidelium. Qui enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Quod & a Concil. Trid. sess. 6. & cap. 5. 7. 9. definitum est, & can. 3. *Si quis dixerit, sine praveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Cujus rei manifestum testimonium habes apud Hierem. cap. 31. *Converte me Domine, & convertar, quia tu, Domine, Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam.* In quæ verba D. Hieronymus: *Vide*, inquit, *quantum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, ut hoc ipsum, quod pœnitentiam agimus, nisi nos Dominus ante converterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

Ratione quoque id probat D. Thomas 4. contra gent. cap. 72. quia mens debite ad Deum converti non potest sine auxilio speciali. Quod licet Gibr. neget 3. dist. 27. q. unica, art. 3. & 4. dist. 14. q. 1. & 2. sed apud fideles certum esse debet. Hierem. 31. Psal. 79. *Domine Deus virtutum, converte nos.* Vide D. Augustinum in illud Psal. 84. *Deus, tu conversus vivificabis nos*; & lib. 2. de peccat. meritis, & remissione cap. 18. Male igitur & periculose Cajetanus q. 1. de contritione dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, atiam ut est beatitudo Sanctorum, sine Charitate infusa, & hoc fine etiam posse esse dolorem acquisitum de peccato, quatenus est offensa Dei.

Quibus jactis fundamentis, tertia conclusio firma persistit: Actum Pœnitentiæ necessarium esse habitum virtutis infusum. Quoniam hac sola ratione ponimus virtutes Theologicas infusas, quod actus earum excedunt naturæ facultatem. Sed actus Pœnitentiæ est homini supernaturalis: ergo ad eum necessarius est habitus virtutis infusus.

Confirmatur: Pœnitentia disponit animam hominis, ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem: ergo est habitus supernaturalis. Consequentia patet, quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem: Ergo si operatio est naturalis, habitus erit supernaturalis.

Confirmatur 1. quia Deus suaviter disponit omnia: ergo cum actum perfectum virtutis naturalis

(1) *Et est 72. in ordine Epi. Leon. Pap. in edit. Parisien.*

Digitized by Google

nalis non producat sine habitu naturali, neque actum etiam supernaturalem perfectæ virtutis producet sine habitu supernaturali.

Et præterea, cum agens naturale non se extendat ultra finem naturæ, non poterit producere habitum pœnitentiæ, quæ videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturæ facultatem. Est ergo pœnitentia habitus infusus a Deo, per quam pœnas eligimus ad Divinas injurias in nobis ipsis vindicandas. Atque hactenus de secunda controversia dictum sit.

PARS TERTIA.

De necessitate Pœnitentiæ ut Virtutis.

3. QUÆST. PRINCIP. Tertio loco id quærebatur: An pœnitentiæ virtus sit ad salutem & justificationem necessaria?

Nam pars negativa vera esse videtur ex Origene Homil. 2. in Levit. ubi septem media enumerat idonea ad consequendam remissionem peccatorum.

RATIONES PRO PARTE NEGAT. Primum est baptismus: ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Secundum est Charitas, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. 1. Petr. 4. *Charitas operit multitudinem peccatorum*. Tertium est Martyrium. Joan. 15. *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Et Matth. 10. *Omnis, qui confitetur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo;* &, *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*. Quartum est Eleemosyna, juxta illud Lucæ 11. *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*. Et Tobiæ 4. *Eleemosyna ab omni peccato & a morte liberat*. Quintum est remittere injuriam. Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & Pater vester cælestis dimittet vobis delicta vestra*. Sextum est convertere peccatorem ab errore viæ suæ. Iacobi 5. *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, operit multitudinem peccatorum*. Septimum tandem est pœnitentia, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum. Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum ejus non recordabor*. Eadem fere Augustinus lib. 2. contra Cresconium Grammaticum, cap. 12. Eadem quoque D. Chrysostomus in Epistolam 2. ad Corinth. Homil. 4. Cum ergo pœnitentiam distinguant Origenes & D. Augustinus a cæteris remediis, quæ ad remissionem peccatorum singula sunt idonea, fit consequens, ad remissionem peccatorum pœnitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Divo Chrysostomo Homil. 5. ad Antiochenos, ubi docet, & tristitiam & mortem de peccato utramque natam esse, utramque peccatum destruere, ut in pœnitentibus, & martyribus. Et Homil. 22. ad eosdem, cum dixisset, compunctione atque eleemosynis regnum cœlorum emi, subdit: *Non habes pecunias? non compunctionem? Ecce clamat Propheta dicens: Quis est homo qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquantur dolum, & in salutem tibi sufficiet*.

Secundo principaliter pro eadem parte argumentor: Si cui non occurrant memoriæ peccata, occurrat autem Divina bonitas, poterit ex ejusmodi consideratione in actum dilectionis exire, quem si habeat, procul dubio justificabitur. Per solam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniunt, potest homo justificari: quocirca non est pœnitentia ad justificationem necessaria.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod peccata commissa nonnunquam e memoria penitus excidunt, ita ut revocari non possint, idque vel per morbum, vel etiam per angustiam temporis, quemadmodum si oscitantem Christianum de improviso tyrannus opprimat, nec spatium sit ad cogitanda & deflenda peccata. Quare non oportet in omni eventu pœnitere, sed in hujusmodi poterit homo sine pœnitentia servari.

Ultimo contingit aliquem esse multis criminibus perplexum atque involutum. Si ergo pœnitentia esset ad remissionem peccatorum necessaria, opus esset, singulorum peccatorum pœnitere, cum par sit ratio de singulis: quo fieret, ut non posset hujusmodi in momento justificari.

Pro parte vero affirmativa thema nostrum apertissime facit: *Nisi pœnitentiam habueritis*. Necessaria est igitur pœnitentia, ne pereamus.

Dupl. pœniten. interior, & exterior.

Huic quæstioni priusquam ego respondeam, illud suppono: Cum duplex pœna sit, altera interior, hoc est, dolor animi; altera exterior, hoc est, afflictio corporis, duplicem ex consequenti pœnitentiam esse: Alteram interiorem, de qua 2. ad Tim. 2. *Ne quando det illis Deus pœnitentiam*, & Actor. 2. *Pœnitentiam agite: & baptizetur unusquisque vestrum*. Alteram vero exteriorem, de qua 2. ad Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*. Et Matth. 12. *Olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent*.

1. CONC. Nunc sit prima conclusio: Pœnitentia interior est necessarium remedium ad remissionem mortalium peccatorum. Actor. 3. *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet, & non morietur*. Nullum enim aliud proponitur pœnitentibus medium, unde & cap. *Firmiter*, de summ. Trinit. definitur, quod si quis post baptismum prolapsus fuerit in peccatum, per veram semper potest pœnitentiam reparari.

Item Apoc. 2. *Memor esto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris*.

Præterea, ad Ephes. 4. & ad Colos. 3. *Vos non ita didicistis Christum, sed sicut est veritas in Jesu, exuite vos veterem hominem, & induite novum*. At induitur novus per amorem boni: exuitur ergo vetus per odium vitæ prioris.

Præterea, Eccles. 21. *Fili peccasti? non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur*. Quæ verba tractans D. Augustinus lib. 1. de nupt. & concupi. cap. 26. inquit: *Si a peccando desistere hoc esset non habere peccatum, sufficeret, ut hoc nos scriptura moneret: Fili, peccasti, non adjicias iterum: non autem sufficit, sed addidit: Et de pristinis deprecari, ut tibi dimittantur*. D. Thomas de ver. 2. quæst. 28. art. 9. & 1. 2. qu. 113. a. 3.

Præterea, qui novam vitam, cessationemque a peccato solummodo ad justificationem remissionemque præfiniunt, hi Dominicam precationem de medio tollunt, qua dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, &c. Imo memoriam peccatorum antecedentium conantur abolere, qua nihil peccatori salubrius est. Psal. 56. *Quoniam iniquitatem meam*,&c. Vide Chrysostomum hom. 9. in epist. ad Hebræos.

Præterea, Luc. 5. *Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare justos, sed peccatores, ad pœnitentiam*. Et cap. 15. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem Justis, qui non indigent pœnitentia*. Quod & in Conc. hoc Trident. sess. 6. cap. 14. modo definitum est. Nam sanctorum testimonia hoc loco congerere, fuerit in re non dubia testibus uti non necessariis. Si quis tamen ea nosse cupit, multa colligit Gratianus, de pœnitentia, dist. 1. & Roffensis articulo quinto.

Neque post tam firma sacrarum literarum argumenta, rationibus hanc conclusionem confirmare necessarium est. Nam rationes ferme, quæ a Theologo in fidei Catholicæ confirmatione referuntur, ex conjectura pendent, nullam vim afferunt in docendo. Nos vero, cum adversus hæreticos disputamus, argumenta quærimus, quæ non persuadeant modo, sed cogant: & tamen in hac parte si quis Theologus afferat rationem, non asperner: si non habeat, non admodum flagitem. Nos certe congruentissimam insinuavimus, quod pœnæ medicinæ sunt adversus peccata appositissimæ: eoque præsertim, quod tristitia atque dolor humilitatem inducunt, superbiam excludunt, quæ morborum humani generis prima causa est. Contritam manum vel brachium levare non possumus; sic mæror in corde viri humillabit illum. Prov. 12. Vide Chrysostom. homil. 3. in Matth. & homil. 11. ad popul. Antioch.

Præterea, nihil est, quod ita animum humanum contineat & frænet, quam pœna. Ut igitur homines peccata vitarent diligentius, in quæ semel deciderent; pœna ac timore cohiberi debuerunt. Atque ut Div. Augustinus ait, & habetur de pœnitent. distinct. 1. cap. *Nullus*, ita impartitur Deus misericordiæ largitatem, ut non relinquatur justitiæ disciplina: siquidem naturalis ratio postulat, ut legum prævaricatores justa vindicta puniantur.

2. Conc. Exterior pœnitentia est quoque ad salutem necessaria. Hanc mox equidem demonstrabo, si prius unum illud admoneam, actus exteriores ad salutem necessarios esse in hunc sensum, ut si facultas adsit, habeantur in re, si non adsit, habeantur in voto. Verbi causa, baptismus dicitur esse ad salutem necessarius, quoniam si haberi possit, sine illo nemo salvatur; si haberi non possit, sine voto illius salus constare non valet. In hunc igitur sensum nos asserimus, pœnitentiam exteriorem esse ad salutem necessariam, quoniam nemo unquam, qui eam agere potuit, sine ea salutem consecutus est; nec qui agere non potuit, sine illius voto & desiderio.

Primum ergo argumentum pro hac conclusione est testimonium Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. *Docendum est*, inquiunt Patres, *Christiani hominis pœnitentiam (quam secundam post naufragium tabulam sancti Patres apte nuncupaverunt) multo aliam esse a baptismali; eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, aut cor contritum & humiliatum, verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, saltem in voto, itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto, unde excideris, age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum 2. Cor. 7. Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus Luc. 3. cap. Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ*. Hactenus Concilium.

Atque hæc fere sacrarum literarum testimonia magna ex parte conclusionis hujus veritatem ostendunt.

Expon. loc. 2. Cor. 7.

Nam & illud Apostoli 2. ad Corint. 7. *Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam*, &c. de exteriore intelligendum esse superius admonuimus. Tristitia enim interior, quæ secundum Deum est, pœnitentiam (videlicet exteriorem) in salutem stabilem operatur. Vera enim pœnitentia interior intelligi non potest, quam non exterior consequitur. Baruch. 2. *Anima, quæ tristis est, & incedit curva, & infirma*, &c. David Psalm. 5. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*. Et Luc. 7. *Mulier illa peccatrix lacrymis rigavit pedes Domini*.

Expon. loc. Matth. 3.

Illud quoque Matth. 3. *Facite fructum dignum pœnitentiæ: jam enim securis ad radicem arboris posita est: omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mit-*

Digitized by Google

mittetur: de exteriori satisfactione accipiendum esse, communis sensus catholicorum manifestat, qui hunc locum maxime referunt advers. Lutherum ed asserendam setisfactionem exteriorem pœnitentiæ. Tum & D. Chrysostomus docet super cap. 3. Matth. homil. 10. his verbis: *Maxime indigemus compunctione pænitentia, multarumque lacrymarum. Pænitentiam vera dico, non solum ut a malis priosibus desistamus, verum etiam ut bonorum operum fructibus impleamur: Facite (inquit Christus) fructus dignos pœnitentia. Quo autem modo fructificere poterimus? si utique peccetis adversa faciamus. Aliena repuisti? incipe donare jam propria: longo es tempore fornicatus? a legitimo quoque usu suspendere conjugii: injuriam fecisti? sefer benedictionis verba conviciis: neque enim vulnerato sufficit ad selutem, tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam remedia edhibere vulneribus. Deliciis ante & temulentia diffluxbes? jejunio, & aqua potu utrumque compensa*. Hactenus Divus Chrysostomus.

Denique sic illum locum esse interpretandum, Evangelicus stylus ipse declerat, ubi fructus arboris opera exteriora, quæ e bona voluntate tanquam radice procedunt, asseruntur. Matth. 7. *A fructibus eorum cognoscetis eos*.

Præterea & Apostolus ed Rom. 6. hanc conclusionem docet, inquiens: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibete membre vestra servire justitia*.

Nec id solum procedit in lege Evengelica, sed in lege omni, sive naturæ, sive scripturæ: hoc enim peculiare habuit lex nove, ut Divus Thomas auctor est (1), quod determinat in particulari ea, quæ in lege naturæ erant indeterminata. *De jure* (inquit) *naturali est, ut aliquis pœniteat de melis, quæ fecit, quantum ad hoc, quod doleat se fecisse, & doloris remedium quærat per eliquem modum, & aliqua etiam signa doloris ostendat, sicut Ninivitæ fecerunt; sed ea pœnitentia determinationem accepit ex institutione divina legis*. Sicut ergo in nova lege necessaria est ad salutem utreque pœnitentie, & interior & exterior, ita etiam in lege naturæ etque scripturæ necessaria erat.

Præterea Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu*. Quo testimonio ad hoc corroborandum utitur D. Ambrosius ad virginem lapsam, c. 8. *Pœnitudo* (inquit *necessaria est, sicut vulneratis sunt necesseria medicamina. Sed quanta putas, & qualis necesseria pœnitentia? Secundum conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ magnitudo; non enim verbis agende est, sed & actu. Hæc autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas, non aliud remedium post baptismum constitutum esse, quam pœnitentiæ solatium. Ergo in primis proprii facti tu ipsa judex esto crudelior, & quasi mortuum te existimans, quomodo possis reviviscere, cogita: deinde mens, ac membra singula digna castigatione punienda: denique totum corpus crucietur. Dicit enim Deus: Convertimini ex toto corde vestre, in jejunio, & fletu, & planctu*, &c. Et infre: *Qui futuras pœnas in hoc parvo vitæ spatio compensaverit, se ipsum ab æterno judicio liberat; grandi plaga alta & prolixa opus est medicina, grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem*.

Idem etiam elegantissime docet Div. Chrysost. in epist. ed Hebr. hom. 9. (2) ubi nec veretur dicere, medicamentum fortius, quod mexime operetur in pœnitentia, exteriorem satisfactionem esse: quemadmodum in medicamentis compositis una herba est dominantissima. Et hom. 5. de pœnitent. dicit, eam esse mortuam sine eleemosyna.

Idem quoque docet Divus Cyprianus serm. 5. de lepsis, circa finem: *Orare oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ducere*, &c.

Præterea (ut in Relectione anni superioris monstratum est) cum ambarum partium, & spiritus & carnis peccatum commune sit, necessarium erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interior & exterior pœnas lueret peccatorum.

Præterea, cum ex misericordia Dei pœna æterna pœnitenti in temporalem commutetur (æterna autem futura erat non solum animæ, sed etiam corporis) consequens fit, ut peccator pœnæ temporali non solum enimæ, verum etiam corporis relinquatur obnoxius. Sic enim Deus impartitur misericordiæ largitatem, ut non relinquatur justitiæ disciplina. De pœnitent. distinct. 1. cap. *Nullus*, ex D. August.

Ad sat. dubitandi pro pert. negat. & prim. respond. de Bapt.

Ad primum argumentum jam ante ex Div. Thoma responsum est, omnia ille remedia post peccetum mortale nulla esse, si pœnitentie desit, quemadmodum & Div. Augustinus lib. 2. contra Cresconium dixit, Sine charitate, quæcunque alia remedie (quæ multa enumerarat) non prodesse: verbi gratia, fidei remissio peccatorum tribuitur: item & eleemosynæ: At Apostolus inquit: *Si cheritetem non hebuero*, &c. Sed quoniam hæc generalis responsio non videtur idonea, speciatim respondetur ad singula. Et quidem primo de baptismo.

Utrum adult. baptis. sine pœnitent. remittat peccat. Prior opinio.

Nam utrum baptismus sine pœnitentie peccati remittat, Scholastici auctores in duas factiones extremas atque edversissimas distrahuntur. Nam quidam contendunt omnes nervos, ut suadeant, baptismum, nisi contrito edministretur, prodesse nihil. Cui opinioni adhærent Gebriel dist. 14. qu. 2. & Adrianus qu. 1. de pœnitent. &

(1) 3. *pa. qu.* 84. *a.* 7. *ad* 1.
(2) *De pœnit. di.* 1. *c. Medicamentum.*

quodlib. 5. art. 3. Quibus & Div. Thomas favere videtur 3. p. q. 86. art. 2. & 3. & quæ. 68. art. 6. ad 3. Ubi asserit, quod ad effectum baptismi percipiendum, licet non requiratur pœnitentia exterior, requiritur tamen interioris pœnitentiæ virtus: virtus autem pœnitentiæ contritio est, cum sine actu charitatis non reperiatur: ergo &c.

Item super epistolam ad Roman. lection. 4. dicit, quod contritio cordis requiritur ante baptismum; alioquin ficte ad baptismum acceditur.

Atque habent, qui sic opinantur, ea pro se argumenta maxime, quæ nos retro fecimus, ut ostenderemus justificationem peccatoris sine actu charitatis esse non posse: quæ hic repetere, ne longum sit, supervacaneum existimavi.

Habeur & illud ex Divo Augustino (si Divo Augustino tamen hoc opusculum tribuendum est) Is ergo (seu quisquis alius eius libri fuerit auctor) ad fratres in Eremo serm. 11. *O compunctio*, inquit, *sine qua infructuosa est omnis confessio, omnis satisfactio inanis, sine qua adultis non valet baptismus*. Sed expresse tamen lib 7. cont. Donatist. cap. penultim. & habetur de consec. distinct. 4. cap. *Solet*, Baptismum asserit non prodesse iis, qui non habent charitatem; probatque ex illo Apostoli, 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam*, &c. Præterea Act. 3. *Pœnitemini, & convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Ergo conversio requiritur, quæ non est sine charitate, ut ante ostensum est. Loquebatur autem, antequam baptizarentur.

Poster. opinio. Hæc & multa alia dicuntur ab iis Theologis, qui priorem opinionem de baptismo tuentur. Sed exoriuntur ex alia parte adversarii, qui astruere videntur, non requiri contritionem, aut attritionem, sed satis esse pœnitentiam virtualem, hoc est velle suscipere baptismum institutum ad remittenda peccata, & id sine complacentia in peccatum. Quem in modum loquitur Divus Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. ult. Quod etiamsi non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quo baptizari petit, ut justificetur: & ita sacramentum baptismi, juxta communem expositionem, vocatur pœnitentia. ad Hebr. 6. *Impossibile est renovari ad pœnitentiam*. Et Luc. ult. *Oportebat prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes*. Ubi quæ Matthæus de baptismo dixit, Lucas refert de pœnitentia. Idem videtur nonnullis Scotus sentire, dist. 14. q. 4. & Cajet. 3. p. q. 86. art. 2. & probatur ex Div. Ambrosio in illud epistulæ ad Rom. 11. (*Sine pœnitentia sunt dona Dei*:) *Gratia Dei in baptismate non quærit gemitum aut planctum, sed solam ex corde professionem*. Et quia quæ graviter peccantur, nonnisi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ideo ne illos jam non posse accipere veniam putarent, quia dolere illos non videbant, ostendit id inter primordia fidei non requiri.

Opinio media. 1. Conc. At vero Divus Thomas, & communis Theologorum sententia inter has extremas media est, in cujus expositionem sit prima conclusio, de qua ego non dubito; Ante baptismum requiritur in eo, qui peccavit mortaliter, aliqua pœnitentia interior, scilicet displicentia formalis, detestatioque peccati. D. Thomas 3. p. q. 86. a. 2. ad 2. Glos. ord. in illud Matth. 3. *Pœnitentiam agite*, &c. D. Augustinus de ver. & fals. pœnitent. c. 8. de fid. ad Petr. cap. 30. expresse, & lib. de fid. & oper. c. 6. & 84. lib. 50. Homiliar. hom. 27. Cujus verba habentur de consecrat. dist. 4. c. *omnis. Nemo potest novam vitam inchoare, nisi eum veteris pœnituerit*. Probat autem Divus Augustinus id duobus testimoniis sacrarum litterarum. Primum est ad Coloss. 3. *Exuite vos veterem hominem, & induite novum, qui secundum Deum creatus est*. In baptismo enim proprie novus homo induitur: ergo prius debet exui vetus homo, quam novus induatur. Sed novum induit homo per hoc, quod eligit novam vitam; ergo & veterem exuit per hoc, quod detestatur antiquam.

Secundum testimonium habetur Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Et Dominus etiam non baptizatis loquebatur, inquiens: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis*.

Divus Chrysostomus homilia 10. in Matth. hoc colligit ex eo, quod Baptismus Joannis fuit præparatorius Baptismi Christi, & vocatur Baptismus pœnitentiæ Luc. 3. Matth. 3. ergo in remissionem peccatorum erat Baptismus Joannis, non quod peccata remitteret, sed quod per pœnitentiam, quam prædicabat, disponebat ad Baptismum Christi.

Hoc etiam definitum est nunc in Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 6. quod videlicet ante Baptismum oportet esse pœnitentiam, id est, odium & detestationem peccatorum, ex eo, quod Actor. 2. dicitur: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum*.

Nec hanc Conclusionem aut Scotus, aut Cajetanus negarent (quantum ego sentio) nusquam enim afferunt, omni displicentia, etiam imperfecte remota, Baptismum recte a peccatore suscipi.

Nec Divus Ambrosius etiam unquam somniavit (ut patet legenti caput illud ultimum de Sacramentis) peccata in Baptismo remitti sine quocunque dolore interiori.

2. Conc. Secunda propositio: Non requiritur actus perfectus pœnitentiæ virtutis, ut peccator sit dispositus ad suscipiendum effectum Baptismi, sed satis erit imperfectus dolor, quem Theologi attritionem appellant. D. Thomas 4. dist. 6. q. 1. a. 3. q. 1. ad 5. super cap. 11. Joannis, lect. 9.

Hæc vero propositio non aliter a me probatur, quam in Relectione anni superioris probatum est, omnia quidem novæ legis sacramenta gratiam vitamque conferre, sed potissimum Baptisma, quod nisi vitam peccatoribus conferat, non video,

video, cur sacramentum regenerationis appelletur. Ac si contritio semper præcederet tanquam dispositio, nunquam Baptismus culpam mortalem remitteret, sed solum pœnam. Quare gratiam in eo conferri adultis non oporteret, quæ videlicet ad remissionem pœnæ non requiritur.

Quodnam discrimen sit inter attritionem, & contritionem.

Exoritur tamen hoc loco quæstio valde difficilis, & ad hanc propositionem explicandam necessaria, qua quæritur discrimen inter attritionem, & contritionem, unde liqueat, quidnam attritio sit, quæque sit illa, per quam virtute Sacramenti fiat homo ex attrito contritus. Nam D. Thomas 4. dist. 17. qu. 2. ar. 1. qu. 2. ad 3. solum asserit attritionem esse displicentiam imperfectam, contritionem vero esse displicentiam perfectam. At hinc revera non habetur, quid attritio sit, quæve sit illa imperfectio, qua a contritione distinguitur. Variis ergo aliorum hac de re opinionibus prætermissis, supponendum in primis est, displicentiam ideo perfectam dici, quia nihil illi desit eorum, quæ ad finem displicentiæ consequendum sunt necessaria. Est autem finis displicentiæ, seu doloris de peccato multiplex, ut a principio hujus Disputationis constituimus.

Perfecta displicentia peccati quæ.

Primus, vindicare injuriam factam Deo: Alter ejusdem Dei amorem conciliare: Tertius, peccatum, ut malum, & inimicum animæ, destruere atque abolere. Erit igitur ea perfecta pœnitentia, & displicentia de peccato, quæ habebit hos tres fines, & effectos. Qui quidem omnes mutuo hærent, nec quisquam illorum sine reliquis invenitur. Qui enim dolor injuriam Dei emendat, idem & conciliat nobis Deum, & peccatum commissum delet.

Imperfectæ displicentiæ tria genera.

Quibus jactis fundamentis, patet manifeste, displicentiam imperfectam eam esse, quæ nec sufficiens est ad emendandam Dei injuriam, nec ad gratiam ipsius faciendam, nec ad peccatum destruendum. Unde colligitur, hanc imperfectam displicentiam multipliciter homini contingere: multis enim modis contingit a perfecto declinari.

Primum itaque genus imperfectæ displicentiæ est, cum quis dolet de peccato propter humana, naturaliaque motiva, ut quia turpe est, & contra rationem, vel quia induxit infamiam, vel etiam quia contrarium Deo est, quatenus finis est, & principium naturæ. Hoc autem displicentiæ genus, quod videlicet sola ratione naturali oritur, an Theologi appellaverint attritionem, me profecto latet: Sed quum sit quidam imperfectus dolor, qui interim frangere, & atterere animum potest, licet non perfecte, nos attritionem eam nuncupemus. Vide D. Augustinum, de vera, & falsa pœnitentia, cap. 2. & 9.

Secundum genus imperfectæ displicentiæ est, quæ oritur a timore pœnarum, pœnas vero intelligo spirituales, vel æternas, quæ lumine fidei cognoscuntur: & hanc Doctores Scholastici omnes attritionem vocant, atque de ea D. Augustinus de vera & falsa pœnitentia, cap. 17. loquitur, tractans illa verba Ezech. *Quacunque hora peccator ingemuerit, & conversus fuerit, vita vivet. Conversum ait, non tantum versum, vita vivere. Vertitur a peccato, qui jam vult dimittere peccatum: Convertitur, qui jam totus omnino vertitur: qui jam non solum pœnas timet, sed ad bonum Domini contendere festinat.* Dixerat autem, pœnitentiam, quæ impetrat vitam, non a solo timore, sed a charitate proficisci.

Hanc etiam attritionem tanquam insufficientem rejicit D. Ambrosius lib. 1. de pœnitent. cap. 9.

Tertium imperfectæ displicentiæ genus invenitur, cum quis dolet quidem de peccato, qua ratione offensa Dei est, sed ex velleitate, non ex volitione absoluta, & efficaci: habet enim desiderium imperfectum placendi Deo, dimittendi peccatum &c. sicut & dilectio Dei imperfecta potest appellari volitio, qua Deo vellem bonum & gloriam, ipsique placere in omnibus; desiderio tamen imperfecto: sic & nolle Dei offensam, est imperfecta displicentia: nam perfecta, efficax, & absoluta est, quæ ex dilectione Dei efficaci, & absoluta nascitur. Hunc vero imperfectum dolorem Cajetanus q. 1. de contritione (ac jure ille quidem) attritionem vocat.

Quadruplex discrimen inter contrit. & attrit.

Si hæc nobis fuerint diligenter inspecta, facile conjiciemus discrimen inter attritionem, & contritionem.

Primum ab effectu, quia contritio peccati remissionem facit, attritio non facit.

Alterum a principio, quod contritio ab amore infusæ charitatis procedit, attritio vero non, sed vel a timore pœnarum, vel ab amore proprio & naturali, vel a dilectione imperfecta conditionata & inefficaci, qui non sunt actus charitatis, cum possint esse in peccatore.

Inde rursum discrimen tertium sequitur, quod contritio elicitur ab habitu pœnitentiæ infuso, attritio vero ab habitu eodem non elicitur.

Postremum discrimen est, quod ad contritionem requiritur auxilium Dei speciale, cum sit actus supernaturalis. Attritio vero solis naturæ viribus haberi potest, nisi attritio secundi generis, quæ tamen ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, auxilio speciali opus habet: timor siquidem servilis (ut modo pro comperto supponimus) donum Dei est. Et quemadmodum ad credendas pœnas supernaturales necessarium est auxilium Dei, quo moveatur intellectus; sic ad timendum ejusmodi pœnas necessarium est, ut excitetur affectus, & consequenter ad dolendum de peccato propter hunc finem supernaturalem. Credimus enim, nullam pœnitentiam efficacitet

citer attingere effectum supernaturalem cum solo auxilio Dei generali. Ad alias vero attritiones ex parte voluntatis nullum auxilium speciale requiritur. Nam illa primi generis, cum naturale objectum habeat, solis naturæ viribus nititur. Illa autem postremi generis, supposita fide beatitudinis supernaturalis, haberi potest sine auxilio Dei speciali, sicut & desiderium inefficax & imperfectum Beatitudinis.

Sed enim hæc nobis dicta fuerint de contritione & attritione secundum vocabulorum & usum & significationem. Nam quod D. Thomas de veritate, q.28. a. 8. dixit, omnem dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem, improprium est. Nec abusus vocabuli trahendus est in hanc nostram Disputationem, ubi de contritione & attritione proprie loquimur.

Si proprie & formaliter loquamur de contrit. & attrit. nulla attritio fit contritio.

Quo significatu manifestum est, nullam attritionem contritionem aliquando fieri posse, contra Scotum in 4. d. 14. q. 2. & Gajetanum, q. de contritione, asserentes, contritionem acquisitam informem, quæ ab aliis Theologis appellatur attritio, contritionem fieri posse formatam. Existimat vero Cajetanus, hanc esse opinionem D. Thomæ 3. p. q. 89. art. 1. a. 2. ubi asserit, quod primus pœnitentis actus habet se ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio: alii vero sequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia & virtutibus.

At revera hæc opinio primum D. Thomæ repugnat in 4. d. 17. q. 2. a. 3. ubi & manifeste asserit, contritionem esse affectum elicitum ab habitu pœnitentiæ infusæ. Est autem certum, quod actus elicitus ab habitu infuso distinguitur omnino a quocunque alio, qui ex puris naturalibus haberi potest, ut actus elicitus a Charitate infusa a quocunque alio amore, qui citra charitatem elicitur. Et ratio est in promptu, quia actus, qui habetur ex puris naturalibus, non attingit nisi objectum naturale: talis est enim, quale objectum, ut ante docuimus. Cum ergo omnis attritio acquisita naturalis sit, naturale quoque objectum habet, sicut & dilectio acquisita. Quare impossibile est talem attritionem fieri contritionem: sicut nec dilectio quidem acquisita dilectio Charitatis infusæ fieri potest, cujus videlicet objectum supernaturale sit oportet.

Quod si actus nostri acquisiti supernaturalia objecta efficaciter attingerent, certe habitus virtutum infusatum (quod retro docebamus) essent supervacanei.

Præterea, actus contritionis (ut manifestis argumentis superius ostendebamus) auxilio eget speciali. Actus autem attritionis, de quo Scotus, & Cajetanus loquuntur, sunt ex puris naturalibus, ut etiam ipsi fatentur: ergo impossibile est esse idem, quia principia sunt prorsus diversa: nec fieri potest, ut actus, qui solo auxilio Dei generali a potentia producitur, idem numero a potentia cum auxilio speciali producatur. Et quod de hoc genere attritionis dictum est, patet etiam, ac multo quidem magis in reliquis. Hoc vero idem nobiscum tenet Paludanus, dist. 17. q. 1. & Gabr. dist. 16. q. 2.

Utrum ad contrit. requiratur totus animi conatus, quem tunc pœnitens præstare potest.

Sed quæri tamen a plerisque solet, an ad pœnitentiæ actum, quem contritionem appellamus, totus animi conatus necessarius sit, ita videlicet, ut actus habeat omnem intentionem, quam eo tempore voluntas potest illi præstare, &c.

Opinio Adriani affirmativa.

Et quidem Adrianus quæst. 1. de pœnitentia, artic. 2. & quodlib. 5. art. 3. existimat ad contritionem exigi, ut homo omnem conatum adhibeat. Probatque in primis ex Deuteronom. 4. ubi: *Si quæsieris* (Moyses ait) *Dominum Deum tuum, invenies illum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ.*

Secundo id suadet ex eo, quod Esai. ultimo Dominus ait: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Nota, *contritum spiritu:* Dolor enim remissus spiritum non conterit. Nota rursum, *trementem:* Tremor enim est magnus & manifestus timor, ut dicit glossa super illud ad Philip. 2. *Cum timore & tremore*, &c.

Tertio argumentatur ex illo Joelis 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* At dolor remissus nec ex toto corde est, nec fletum & planctum efficit, nec scindit corda, &c.

Quarto Sanctorum testimoniis id confirmat. D. Augustinus lib. de vera & fals. pœnit. cap. 17. *Convertitur*, inquit, *qui jam totus & omnino vertitur.* Et serm. 11. ad fratres in Eremo, *Gravia peccata*, ait, *gravissimis lamentis indigent.* Item Divus Ambrosius libro 2. de pœnitentia, cap. 10. *Facilius inveni qui innocentiam servaverint*, &c. quæ ante sunt a nobis recitata. Et ad virginem lapsam, c. 8. posteaquam interrogaverat, quanta esset & qualis pœnitentia necessaria, & descripserat exteriorem ingentem, subjicit: *Cor vero sit liquescens, sicut cera, & totum corpus maceretur. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseverans, audebit sperare, etsi non gloriam, certe pœnæ evacuationem. Insiste ergo misera, fortiter inhære tanquam naufragus tabulæ: nam grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina.* Quod ostendit divus Ambrosius & testimonio Ioelis jam citato, & quia omnes, qui in Sacris literis veniam pœnitendo referuntur consequuti, hujusmodi cordis compunctionem habuere, non levam & remissam, non parvam, sed maximam, ut Niniyitæ & David, qui explicans pœnitentiam suam, ait(1). *Laboravi*

(1) *Psalm.* 6. 7.

Digitized by Google

ravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, &c. Atque iterum, *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea: afflictus & humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei.*

Cyprianus demum serm. 5. de lapsis, *Quam magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens & longa medicina non desit, pœnitentia crimine minor non sit. Putasne Dominum cito posse placari, cujus templum sacrilega contagione violasti? Orare oportet impensius, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio volutari & sordibus*, &c. Et paulo post: *Si precem toto corde quis faciat, si veris pœnitentiæ lamentationibus & lachrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum justis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest.*

Et etiam ratio pro hac sententia, quod non habemus nos, Deum conferre gratiam, nisi facienti totum quod in se est: sed qui non convertitur toto conatu, non facit totum, quod in se est. Contritus igitur, cui scilicet infallibiliter Deus gratiam confert, tota vi animi convertitur.

Altera quoque ratio est, quod non est contritio, nisi ex amore Charitatis proficiscatur: sed amor Charitatis non habetur, nisi toto nixu Deus diligatur. Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex tota fortitudine tua*; quod Marcus dixit, *ex tota virtute sua*; & Lucas, *ex omnibus viribus tuis*. Quibus & testimoniis, & rationibus adductus, non dubitat omni asseveratione confirmare, contritionem nullam esse, nisi ex toto conatu voluntatis doleatur.

Duo extrema in hac qu. cavenda.

Atqui duo hic extrema fugienda: alterum eorum, qui facile quibuslibet pœnitentibus veniam, & securitatem pollicentur, adversum quos Isidorus secundo libro de summo bono, cap. 13. illud Hieremiæ sexto inducit: *Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax: & non erat pax.*

Arg. cont. opin. Adriani. Alterum extremum hoc est, quod tenet Adrianus. Contra cujus opinionem Chrysostomus in libello de reparatione lapsi, (& refertur de Pœnitentia, distinctione tertia, cap. *Talis*) inquit: *Mihi crede, talis est erga homines pietas Dei: nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere, & simpliciter offeratur: etiam si non potuerit quis explere in præsenti satisfaciendi ordinem, quantulacunque tamen, & quamlibet brevi tempore gestam pœnitentiam suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem.*

Deinde, actus charitatis, etiamsi non habeat totam intensionem, quam potest, nec ex toto conatu procedat, sufficit ad remissionem peccatorum, ergo & contritio. Antecedens patet, quia ad talem actum, cum sit supernaturalis, requiritur habitus charitatis infusæ, cum qua nullum mortale peccatum est. Nisi huic argumento respondere velis, habitum charitatis nunquam in actum exire, nisi voluntas omnem vim ad operandum intendat: quod absurdissimum est.

Præterea, præceptum de actu fidei, & de actu spei homo implet, etiamsi non agat ex toto conatu: ergo & præceptum de charitate, & contritione: Non ergo contritio totum animi conatum exigit.

Referri etiam solent in hoc sacrarum literarum testimonia, ut illud Joannis 14. *Qui diligit me, diligetur a Patre meo.* Et Jacobi quarto, *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* Quod si dicas, esse limitanda ejusmodi testimonia, ut subintelligatur ex toto conatu; eadem ratione limitabimus & quæ loquuntur de Fide, Spe, atque Justitia. Quod quoniam probabile non est, ne illud quidem probare debemus, unde hoc proficiscitur.

Refellit. alia Scot. opinio. Quibus eisdem argumentis Scoti opinio refellenda est, qui in quarto, distinctione decimaquarta, quæstione secunda tenet, ad contritionem requiri certum intensionis gradum: qui quidem error falso nititur fundamento. Credit enim Scotus, attritionem acquisitam ex puris naturalibus dispositionem esse ad gratiam. Et quoniam vidit non quamlibet naturæ displicentiam, puta remissam, idoneam esse ad justificationem, coactus fuit asserere, contritionem exigere certam intensionem magnam soli Deo cognitam. Verum imaginatio hæc (sive Scoti fuerit, sive non fuerit: nam si quis eum voluerit hoc errore liberare, cum hoc ego non magnopere pugnabo) imaginatio hæc, inquam, non modo falsa est, sed etiam periculosa, & erronea, ne quod verbum atrocius dicam. Ultima namque ad gratiam dispositio (ut nobis demonstratum est) auxilio Dei indiget speciali. Quo auxilio posito, sive Deus moveat ad magnum dolorem, sive ad parvum intensive, talis dolor contritio erit: sicut ad amorem charitatis, sive Deus auxilio gratuito intense moveat voluntatem, sive remisse, sive ut duo, sive ut decem, actus charitatis erit. Justus siquidem habens charitatem infusam ut decem, potest actum amoris habere ut quatuor. Et cum de tali gradu requisito nulla possit esse probabilitas, an scilicet habeamus illum, necne, certe de contritione nullum præceptum esset. Quod ne ipse quidem Scotus admittit. Quod autem nullum ejusmodi esset præceptum, patet: esset enim stultum præceptum, quod semper invincibiliter ignoratur, quin imo teneretur homo ex toto conatu pœnitentiam agere, ne exponeret se periculo talem gradum omittendi.

Refutat. alia Scot. opinio, seu error. Ex eodem quoque fonte ejusdem Scoti alter error ema-

(1) *Psam.* 37. 89.

emanavit, Certum tempus necessarium esse, ut actus noster contritio sit. Cui sententiæ adversatur manifeste D. Chrysostomus in oratione de B. Philogonio, & in libello de reparatione lapsi, cujus ante verba retulimus. Adversatur etiam Leo Papa in Epistola 69. ad Theodorum, inquiens: *Si periculum urgeat, cuique petenti statim est absolutio danda, quia misericordiæ Dei non possumus tempora definire, nec mensuras ponere, apud quem nullas patitur veniæ moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris*. Est autem hic Propheta Ezechiel cap. 18. inquiens: *Cum averterit se impius ab impietate sua, animam suam vivificabit*. Et cap. 33. *justitia justi non liberabit eum, in quacunque die peccaverit, & impietas impii non nocebit ei, in quacunque die, conversus fuerit*. Nam utroque loco, *in quacunque die*, pro quacunque hora, vel momento accipiendum est. Si enim justus, qui avertit se a justitia sua vel in hora, vel etiam in momento, justitias antiquas amittit: impius ergo, in quacunque hora, vel momento fuerit conversus, justitiam consequetur, ut qui in momento potuit perdere gratiam, possit & comparare.

Præterea, fac, ut illud tempus necessarium exempli causa, sit media hora, & in prima illius temporis particula faciat homo quicquid sibi possibile est: tunc sequitur primum, Deum facienti quod in se est gratiam denegare, facientem quoque hominem quicquid & potest, & debet, condemnari. Nihil enim præterea debet homo, quam pro tempore potest. Sequitur deinde, in illa etiam temporis particula hominem alias liberum, esse extra salutis acquirendæ statum. Quæ omnia christiana pietas exhorret.

Præterea, sequitur inde aliquem hominem Deum summe diligere, & de commissis propter Deum dolere, & tamen a Deo condemnari, contra illud: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo*. Quin etiam sequeretur, martyrem, qui pro Christo mortem oppeteret, condemnari, ut si martyrium in prima parte illius temporis necessarii pateretur. Quod si dicas suppleri defectum continuationis per martyrium, certe cum voluntas pro facto cedat, voluntas quoque efficax martyrii erit sufficiens ad gratiam dispositio. Quæ quoniam in momento haberi potest, fateamur necesse est, contritionem quoque posse haberi in momento.

Nihil scilicet novi dicimus, sed ea tantum, quæ communi Scholæ consensu, sermoneque feruntur: sed ne hæc quidem quamlibet obvia, & omnium disputatione trita, erant nobis prætereunda. Constituendum enim erat, quid, & quale sit id, de quo disserimus, non quod ignorare id vos arbitraremur, sed ut ampliore ratione & via nostra procederet Disputatio.

Resp. ad argu. Adriani. Igitur ad primum Adriani argumentum primus respondeo, si illud prius exposuero, amorem Dei super omnia dupliciter posse dici maximum: Uno modo intensive, graduali quadam intensione, quo pacto juniores de intensione loquuntur: in quem modum non oportet amorem Dei esse maximum. Aliter intelligitur esse maximus appretiative. Concedenda sunt enim nobis in Scholastica concertatione hujusmodi vocabula, quod alias sæpe deprecati sumus, ac jure obtinere debemus, quoniam Theologicas res ornate dicere velle, puerile est. Certe Theologo, si afferat eloquentiam, non est aspernanda; si non habeat, non admodum flagitanda: tantum complectatur verbis quod vult, & dicat plane quod intelligit. Ut ergo eo redeamus, unde digressi sumus, & propositam distinctionem apertiori exemplo demonstremus: Fœmina interim vehementius & intensius catellum amat, quam aurum, & tamen si alterutrum oporteret amittere, aurum catello præponeret: ita quoniam pluris facit aurum, quam catellum, plus diligit aurum, non intensive quidem, sed appretiative. Quo modo etiam contritio dolor est maximus, quia si daretur optio, mallem amisisse pecunias, mallem me mortuum fuisse, quam peccasse.

Ad primum itaque argumentum respondetur, quod toto corde Dominum quærit, qui non partem Deo dat, & partem negat, ut illi faciunt, qui vel amant aliquam unam creaturam prohibitam, vel reservant sibi unum aliquod peccatum, quod non displicet. Quemadmodum, verbi causa, ille totam domum hospiti exhibere dicitur, qui neminem admittit intra domum sine hospitis voluntate: sed qui cum illo etiam inimicum exciperet, non totam domum exhiberet, similiter in tota tribulatione animæ Deum quærit, cui omnia peccata displicent. Nam qui ex parte quidem tristaretur de peccatis, ex parte vero unum quodlibet sibi reservaret, in quo delectaretur, is Deum in tota tribulatione animæ non exquireret. Non est ergo ibi sermo (ut Scholastice loquamur) de totalitate gradualis intensionis, sed de totalitate integritatis, & perfectionis.

Atque hinc reliquis sacrarum literarum testimoniis facile respondetur: primo etiam Divi Augustini testimonio. Alteri vero, quod ex eodem Augustino profertur (ut omittamus, illud opusculum non esse ab Augustino conditum) respondemus, ad satisfactionem integram pro gravissimis peccatis exhibendam gravissimis lamentis opus esse, sine quibus ejusmodi peccatorum plena remissio non est. Cæterum ad simplicem remissionem culpæ prolixa illa, & gravis pœnitentia tum interior, tum exterior non requiritur. Et per hoc patet quid D. D. Ambrosio, & Cypriano respondendum sit.

Ad primam vero rationem respondetur, facienti quod in se est ex puris naturalibus, non oportere Deum gratiam conferre nec tunc, nec postea, nisi totum faciat quod potest: sed facienti, quod in se est, post auxilium Dei moventis, Deus gratiam Justificationis dat, etiamsi ex toto conatu non faciat. *Ecce* (inquit

Apocal.

Apocal. 3.) *sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi januam*, &c. Christus ergo ingredietur ad animam, sive ex toto conatu, sive ex medietate conatus janua aperiatur.

Ad secundam rationem prius dicitur, quod illis verbis non præcipitur intensio summa gradualis in actu, sed solum, ut omnes vires intendantur, quantum necesse ad diligendum Deum super omnia appretiative: ita ut in præparatione animi, videlicet cum opus fuerit, totum cor, mentem, animam, vires, conatum Deo præstemus. Posterius respondetur, quod illiusmodi verbis solum ostenditur, nullam esse diligendo Deo mensuram præscribendam. Quia enim dicturus erat, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, docet ante, nullum exemplum, nullumque modum in amore Dei esse quærendum, qui utique dignus est, ut sine modo, atque exemplo diligatur. Ecclesiast. 43. *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: major est enim omni laude.*

Verum illud dubium protinus existit, an Sacramentum Baptismi cuique attrito administratum conferat gratiam, an potius unum aliquod sit attritionis genus, quod solum disponat ad gratiam Sacramenti.

Sed huic ego quæstioni commodius postea respondebo, cum de Sacramento Absolutionis disputavero: Eadem enim ibidem quæstio est; & quod ad mores Christianorum attinet, hic forsitan curiose, illic vero necessario transigetur.

Redeundo ad rationes pro par. neg. positas in princ. q. resp. etiam speciatim de Charit.

Jam vero ad argumenta prioris opinionis, quæ nitebantur ostendere, Baptismum nisi contritio administretur, prodesse nihil, dupliciter respondetur. Prius, quod si loquamur de actu charitatis, semper requiritur ad justificationem, seclusis tamen Sacramentis, sicut & contritio. Sacramentum autem in non ponente obicem eundem effectum habet, quem haberet charitas, & contritio sine Sacramento. Unde sicut parvulus per solam habitualem charitatem, & gratiam justificatur, eo quod non ponit obicem Sacramento ad remissionem peccati originalis; ita & adultus, qui non ponit obicem ad remissionem peccati mortalis, cum est attritus, per infusionem charitatis habitualis justificatur. Posterius responderi quoque potest, omnia illa testimonia de charitate habituali esse intelligenda. Alias qui dormiret, quoniam non diligit, maneret in morte. Sed prior solutio præstabilior est. Argumenta vero opinionis alterius, post ea, quæ disseruimus, faciliora sunt, quam ut solvere debeamus.

Utrum charitas sine pœnit. possit justificare.

De charitate vero, an sine pœnitentia valeat mortales culpas remittere, nonnulla controversia est. Gabriel enim ait 4. distinct. 14. quæst. 1. sed D. Thomas negat tertia parte, quæstione 84. *Credit autem ille, solo actu charitatis sine pœnitentia peccata donari, cum memoria non occurrunt: ut si peccator, quo scilicet tempore Deum diligere tenetur, Dei considerans bonitatem, eliciat actum dilectionis Dei super omnia, consequitur*, inquit, *remissionem peccatorum, licet nullum habeat pœnitentiæ actum, quia nullam habet cognitionem de peccato, quam occupatus, ut ait, circa Dei dilectionem habere non potest, non enim possumus plura simul cogitare.* Hæc ille. Omnia vero scripturæ testimonia, quæ probant pœnitentiam esse necessariam, exponit de pœnitentia formali, aut virtuali, ut patet in tertia ejusdem quæstionis conclusione. Atque etiam Scotus in illa ipsa distinctione, & quæstione, paucioribus verbis, eadem fere peccare videtur.

Duplex necessit. medii, & præcepti.

Sed hi primum in eo falluntur, quod non vident, interesse plurimum inter ea, quæ solum necessaria sunt, ut præcepta, & quæ necessaria sunt etiam ut media, sine quibus salus haberi non potest. Ajunt namque, excusari hominem a pœnitentia, & memoria peccatorum, cum habet de peccato commisso vel ignorantiam invincibilem, vel etiam distractionem necessariam a peccatis cogitandis, quasi pœnitentia solum esset necessaria, quia præcepta est, & non item quia medium ad salutem necessarium. Atque in hujusmodi mediis licet admittatur excusatio, ne homo peccet, quando ex ignorantia desunt, non tamen admittitur, ut sine illis homo salvetur: exempli gratia: Fides Christi est ad salutem necessaria: quod si cui Evangelium non annuncietur, excusabitur quidem a præcepto credendi, id est, non peccabit ea eo, quod non credit in Christum; sed vitam æternam minime consequetur, ad quam consequendam Christi fidem habere necesse est. Atque idem de baptismo dicere licet, sine quo nemo salvus efficitur, sive occupatus circa res alias, sive oblitus baptismi fingatur. Intelligimus ergo, ad divinam providentiam pertinere, ut quo voluit vel fidem, vel baptismum medium ad salutem præstituere, facienti quod in se est, nunquam deneget tale medium. Sic igitur, cum Pœnitentia sit ad salutem medium necessarium (quod abunde sacrarum etiam literarum testimoniis ostensum est) divinæ procurationis esse convincitur, ut facienti quod potest, ea suggerat, quæ fuerint huic remedio adhibendo necessaria.

Errant deinde vehementer, quod testimonia illa scripturæ sacræ de pœnitentia formali, vel virtuali interpretantur: idque ut opinionem suam pugnacissime defendant. At si semel hanc nobis licentiam interpretandi permittimus, facile quoque cætera media ad salutem præfinita per eandem expositionem eludemus. Fides quippe Christi explicabitur ad salutem necessaria formaliter, vel virtualiter. Votum etiam baptismi dicetur necessarium formale, vel virtuale.

Præterea, cum sancti omnes de pœnitentia for-

formali, & explicita prædicta testimonia interpretentur, temere & inconsiderate in contrariam intelligentiam pervertuntur.

Præterea, talem interpretationem admittentes, in nullo eventu probare poterunt, formalem pœnitentiam esse necessariam. Dicemus enim illis, etiam cum peccata memoriæ occurrunt, non oportet formaliter expliciteque dolere. Neque id refelli aliquo testimonio potest, quoniam charitas est pœnitentia virtualis, quæ sufficere dicetur, quoniam locis præscriptis formalis pœnitentia non præscribitur. Ita, si huic expositioni dabitur locus, satis erit ad salutem nova vita, sine detestatione veteris, quæ est hæresis Lutherana.

Quædam insuper testimonia de pœnitentia virtuali exponere, impudentiæ manifestissimæ fuerit, ut illud Joel. 2. *Convertimini ad me in tota corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra*. Illud item Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*. Quod quidem testimonium si de pœnitentia virtuali volumus exponere, in eum errorem incidimus, quem paulo ante reprobavimus, hoc est, baptismum sine pœnitentia formali peccata remittere. Verum hæc missa facio: (quæ tamen decernere controversiam possunt) illud quæro, si cui peccatori divina bonitas occurrat, eo etiam tempore, quo nec diligere Deum, nec pœnitentiam agere tenetur, non occurrant autem peccata, videlicet occupatissimo in divinæ bonitatis contemplatione: quæro tum (inquam) an isti habenti actum dilectionis peccata sine pœnitentia condonentur? Nam si condonantur, ergo etiam quando non tenebatur ille aut Deum diligere, aut in Dei contemplatione versari, remissionem peccatorum consequetur sine pœnitentia. Quod vel isti quoque concedere verentur. Sin autem non condonantur, nec ille peccator potest in actum dilectionis sine pœnitentiæ actu prodire: ergo pœnitentia formalis (quod modo contendimus) est ad remissionem peccatorum necessaria. Atque (ut sæpe jam diximus) ad divinam procurationem spectat, ut nullus peccator in actum dilectionis prodeat, cum primum ad Deum convertitur, quin simul quemadmodum bonum per amorem amplectitur, ita etiam odio malum prosequatur: (1) *Pœnitemini*, inquit D. Petrus, *& convertimini, ut deleantur peccata vestra*.

Accedit illa quoque causa, quod cum sacramentum pœnitentiæ baptizatis tam sit necessarium ad salutem, quam baptismus non baptizatis, (quod suo postea loco demonstrabitur) certe sicut sine baptismo in re vel in voto nemo adultus salutem consequi potest: ita sine pœnitentiæ sacramento in re vel in voto salvatur nemo. Votum autem sacramenti pœnitentiæ nullus habet sine peccatorum & memoria, & displicentia: verius est igitur nimirum illud, quod nos asserimus, sine pœnitentiæ actu per solam charitatem neminem posse salvati.

Resp. etiam speciatim de martyrio.

Sed de martyrio quæstio difficilior est.

Utrum martyr. peccata sine pœnit. remittat.

Opinio Junior.

Nam id sine pœnitentia peccata etiam mortalia remittere, Juniores fere tradunt, Scotus 4. distinctione 14. quæst. secunda, Gabriel eadem distin. & qu. Imo & D. Thomas videtur in hanc sententiam ire, 3. part. quæst. 87. artic. 1. Nam secundum argumentum erat hujusmodi: *Pœnitentia non est sine actuali displicentia peccatorum: sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia eorum, sicut patet in eo, qui dormiens occideretur propter Christum: ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia*. Cui argumento Divus Thomas respondet, *quod passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa, & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem*. Hactenus D. Thomas.

At, etiamsi homo non doleat, aut culpas in memoria habeat, (modo tamen velit placere Deo in omnibus, & vitam pro illo fundere) non habet voluntatem peccato actualiter inhærentem; ergo (juxta D. Thomæ placitum) passio pro Christo suscepta, sine pœnitentia, mortalia peccata remittit.

SENTENT. AUCTOR. Verum sententia contraria mihi ex animo exuri non potest. Nam persuasa est & auctoritate majorum, & gravi constautique ratione, ac fieri potest, ut etiam, sed ita prorsus existimo. Primum enim passio pro Christo suscepta, si a charitate non existit, nihil valet ad culpæ mortalis remissionem, ut Div. Thomas auctor est, 2. 2. quæst. 124. articul. 2. ad 2. & 3. part. quæst. 66. artic. 12. ad 2. Item & Divus Augustinus contra Crescon. libr. 2. capit. 12. Immo adeo Divus Paulus 1. Corinth. 13. inquiens: *Si corpus meum tradidero, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*. Charitas autem in eo, qui peccavit mortaliter, non remittit peccatum sine pœnitentia (ut idem Div. Thomas scribit 3. parte quæstion. 94. art. 5. ad 2.) ergo nec martyrium. Et confirmatur: Quia voluntas efficax martyrii, & martyrium actu susceptum, quantum ad essentialia (ut hic supponimus) nihil differunt. Si ergo martyrium sine pœnitentia peccatum mortale remittit, ac proinde gloriam meretur æternam, & voluntas quoque efficax martyrii idem sine pœnitentia dubio procul efficeret.

Præterea, passio pro Christo suscepta in eo, qui fuit aut schismaticus, vel hæreticus, non remittit peccatum hæresis, vel schismatis, nisi prius homo Ecclesiæ fuerit aggregatus: ergo nec remittit ejusmodi peccata, nisi homo pœniteat. Nam verbis scholæ usitatis quandoque utimur, nec ullum aut verborum fucum, aut eloquentiæ ornatum adhibere volumus, sed tantum confir-

(1) *Act.* 3. 19.

Digitized by Google

firmandæ veritati curam operamque navare. Antecedens igitur nostræ hujus argumentationis, præterquam quod habetur ex Div. Cypriano lib. epistolarum, Epist. 2. ad Autonianum, atque ex Divo Augustino tum sæpe alias, tum libro 1. de Baptismo contra Donatistas, cap. 11. & lib. 3. cap. 16. & lib. 4. cap. 17. definitur etiam in Concilio Florent. sub Eugenio IV. Consequentia vero probatur: Quia sicut fides, & Ecclesiæ Catholicæ unitas sunt media ad salutem necessaria, ita & pœnitentia.

Absque baptismo suscepto in re aut in voto non datur salus.

Præterea, si quis ante baptismum mortem pro Deo oppetat, non consequetur salutem sine voto baptismi, si re ipsa baptizari non potest: ergo nec post baptismum, si peccavit mortaliter, consequetur salutem sine pœnitentiæ sacramento, aut in re, aut in voto suscepto. Antecedens, quod assumpsimus, Thomas Waldensis, libro de sacramentis, capitul. 97. & 105. Divi præsertim Augustini testimonio confirmat, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 21. & 22. Non enim mors pro Deo suscepta, jam Evangelio promulgato, sine fide Christi & Ecclesiæ salutem præstare potest. At consequentia vel ex eo liquet, quod sicut baptismi sacramentum est ad salutem necessarium his, qui ante peccaverunt, ita & pœnitentia his, qui peccaverunt post baptismum.

Adde illud quoque, quod si martyri peccata in mentem veniant, etiam in ipso martyrii agone constituto, non salvabitur, si non doleat: ergo martyrio etiam instante, pœnitentia necessaria est. Antecedens patet, quia si Confessor occurrat, citra sacramentum salus illi non veniet, eo quod divinum præceptum de Confessione est. Cum igitur de contritione etiam interiori divinum præceptum sit (quod jam jam manifestum erit) fit consequens, ut si homo martyrio expositus de peccatis memoriæ occurrentibus pœnitentiam non agit, divini præcepti violator existat.

Ridiculum vero est, quod fingunt isti, martyrium homini oblatum memoriam peccatorum abolere: cum e diverso pœnæ inopinato etiam incidentes soleant culparum memoriam vel dormientem excitare. In cujus rei exemplum adducit Chrysostomus homil. 4. de divite & Lazaro, fratres Joseph, quibus cum peccati jam pene obliterati venisset in mentem, *Merito*, inquiunt (1), *hac patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum*. Tres item pueri in camino ignis ardentis (2), *In veritate & in judicio*, ajunt, *induxisti hac omnia propter peccata nostra, peccavimus enim*, &c. Et Propheta (3), *In die*, inquit, *tribulationis Deum exquisivi manibus meis*. Et paulo post: *Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum*, &c. Martyrium itaque occurrens non memoriam peccatorum aut tollit, aut impedit, sed potius excitat. Quare nihil causæ video, cur pœnitentia ad salutem necessaria martyri desit: quin in ipso sanguine culpas maxime abluet, quas ante commisit. Equidem ita sentio, & (ut reor ipse) sentiet unusquisque vestrum, si rem non ex auctoritate adversariorum, sed ex ratione pensetis. Nec enim minorem vim habet baptismus in remittendis culpis, quam martyrium, quod veluti baptismi vicarium est, ut Divus Augustinus tradidit lib. 4. de baptismo contra Donatist. cap. 22. & sequentibus, refertorque de consecr. dist. 4. capit. *Baptismi vicem*. Sed baptismus, alias efficacissimum contra omnia peccata remedium, sine pœnitentia tamen aliqua prævia peccatorum mortalium non efficit remissionem: ergo nec martyrium: nisi novis oraculis juniores a medils ad salutem necessariis martyres adultos velint excipere: quod qua ratione faciant, haud satis intelligo.

Nec Div. Thomas unquam asseruit, dormienti in peccato mortali per passionem pro Christo illatam remitti peccatum sine aliquo præcedenti dolore: non enim sine charitate passio valet, ut locis citatis Divus Thomas astruxit. Et cum eo loco martyrium baptismo comparaverit, idem profecto asseruit, baptismum omnia peccata remittere, tam mortalia, quam venialia, dummodo voluntatem peccato non invenerit inhærentem. Nec proinde licet colligere, baptismum vel dormienti, vel vigilanti sine pœnitentia mortalia abolere peccata. Quare nec de martyrio id ex mente Divi Thomæ colligi potest, nisi suo ipsius testimonio virum alioqui doctissimum velis urgere, ut concedat, dormienti in peccato mortali, qui nec contritionem, nec attritionem habuit unquam, per mortem pro Christo violenter illatam æternam conferri salutem. Quod tam absurdum est, quam quod absurdissimum.

Pœnarum igitur remissio solet dici remissio peccatorum, ut patet in indulgentiis, quæ passim hoc nomine concedantur. Credit itaque Divus Thomas (4), per baptismum & martyrium omnem pœnam sive peccati venialis, sive mortalis aboleri, supposita tamen remissione mortalis culpæ, quæ adulto sine dispositione voluntatis prævia contingere non potest. Culpæ etiam veniales per baptismum adulto dormienti remittuntur. Non enim adultus dormiens baptismum suscipit, nisi prius vigilans voluerit baptizari. Cum autem baptismus sit pœnitentia virtualis omnium peccatorum, eo ipso quod quis baptismum voluit, pœnitentiam habuit omnium virtualem, quam ad venialium remissionem satis esse, D. Thomas illo loco manifestissime docuit. Et confirmatur: Quia si quis vigilans cum attritione peccatorum mortalium, nullam habens memoriam venialium, accederet ad baptismum, consequeretur plenariam remissionem omnium pec-

(1). *Gen.* 42. 21. (2) *Dan.* 3. 28. (3) *Psal.* 76. 3.
(4) *Par.* 3. *q.* 87. *art.* 1. *ad* 2.

peccatorum: ergo & dormiens, si habuit contritionem mortalium, venialium remissionem consequetur. Confirmatur rursum, quia si baptismus non remitteret venialia, quibus mens inhæret habitualiter, profecto vix ullus reperiretur, qui per baptismum consequeretur innocentiam, at totius pœnæ remissionem. Nec me fugit, Cajetanum aliter judicasse. Sed ita res humanæ habent, nos non probamus aliena, alii reprobabunt nostra. Intelligo ergo, Divum Thomam, ut illi secundo argumento responderet, id sensisse, quod tam baptismos, quam passio pro Christo suscepta, sine aliqua pœnitentia formali, remittunt omnia venialia, quantum ad culpam, & quantum ad pœnam, nisi voluntas actualiter committat veniale peccatum, quod in baptismo facile est, in martyrio non item. Nam fere, dum quis patitur pro Christo, avertit animum ab omni peccato, etiam veniali. Sed sive baptizatus, sive pro Christo moriens actualem obicem opponeret sive baptismo, seu martyrio, jam effectus remissionis illius culpæ impediretur. Ita cum dormiens nihil actu objiciat virtuti vel baptismi, vel martyrii, omnium venialium veniam sine formali displicentia consequetur. Quamobrem illa exceptio, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem, non est referenda ad remissionem mortalium, sed ad remissionem venialium. Asseverat enim Divus Thomas, pœnitentiam explicitam esse necessariam ad mortalium remissionem: quare non statim asseruisset, dormienti in peccato mortali sine aliquo actu & dispositione prævia, aut per baptismum, aut per mortem extrinsecus illatam mortalia peccata condonari.

Resp. etiam specialiter de eleemosy. De eleemosyna vero facilior quæstio est: nam dupliciter intelligi possunt ea testimonia, quæ illi tribuunt remissionem peccatorum. Prius ut ad pœnas pro peccatis debitas omnia referantur, juxta illud Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime*. Redimuntur enim pœnæ pro peccatis debitæ non alio pretio magis, quam eleemosynis. Posterius etiam in hunc sensum intelligi possunt, ut pollicitatio divinæ misericordiæ significetur iis, qui fuerint misericordes, ut etiamsi in peccatis sint, per eleemosynas tamen id consequantur, ut ex Dei gratia & beneficio conversio cordis illis aliquando præstetur. Sic enim scriptum est (1). *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris: tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies*. Et iterum: (2) *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Ex quibus liquido patet, quid ad reliqua dicendum sit: nolo enim esse longus in singulis explicandis. Sed & secundum argumentum principale cum sua confirmatione ex his, quæ diximus, facile solvitur.

Utrum specialis pœnit. pro singulis mortal. sit necessaria.

Resp. ad 3. ar. Ultimum vero, quoniam peculiarem habet difficultatem, peculiariter quoque diluendum est. Quærit enim, an specialis pœnitentia de singulis mortalibus sit ad salutem necessaria, an potius satis sit pœnitentia de omnibus confusa & generalis. Et quamvis sciam, multa a multis de hac quæstione fuisse disputata, id ego tamen ex D. Thomæ sententia semper & intellexi, & credidi, in omni lege, sive Naturæ, sive Scripturæ, sive Gratiæ, non sat fuisse ad peccatorum mortalium remissionem, in genere confuseque dolere, sed specialem distinctamque de singulis pœnitentiam requiri. Cujus rei explicandæ gratia, dupliciter de contritione loqui possumus. Uno modo secundum se, quatenus est actus virtutis, alio modo in ordine ad Confessionem, quatenus est pars Sacramenti.

Deinde notandum, dupliciter posse intelligi, contritionem specialem de singulis esse necessariam: Primum necessitate præcepti, deinde necessitate finis.

Præterea, contritionem de singulis mortalibus esse necessariam, duobus modis accipi potest: Prius sic, ut ad singula peccata mortalia requirantur singulæ contritiones, vel secundum numerum, vel secundum speciem. Posterius sic, ut una contritio sit distincta de singulis, quemadmodum si singulis peccatis in memoriam revocatis, de illis uno eodemque dolore doleam.

1. Conc. Nunc sit prima conclusio: Non requiruntur singulæ contritiones ad singula mortalia secundum numerum, imo ne secundum speciem quidem, ut videlicet quot sunt peccata vel numero, vel specie; tot exigantur dolores. Uno enim actu & confiteri & conteri de multis speciebus peccatorum possumus: ergo nec absolute, nec in ordine ad confessionem in illum sensum requiritur specialis distinctaque contritio.

Secunda conclusio: In ordine ad Confessionem requiritur contritio de singulis distincta, non solum secundum speciem, sed etiam secundum, numerum. Quia contritio includit simul propositum confitendi singula mortalia, non secundum speciem modo; verum etiam secundum numerum. Ac præterea, cum homo confitetur, detestatur ea peccata, quæ confitetur, nisi sit ficta confessio. Quare actus interior pœnitentiæ, a quo exterior confessio proficiscitur, singula mortalia, quæ sub confessionem cadunt, respicit. Ideo enim confitetur ea, ut destruat illa, & pro iis Deo satisfaciat. Quapropter ut confessio de singulis mortalibus est ad salutem necessaria, etiam necessitate finis, ita & contritio de singulis in nova lege est necessaria.

Tertia conclusio: Contritio de singulis mortalibus specialis & distincta necessaria est ad salutem, non solum necessitate præcepti, verum etiam necessitate finis. Fuitque semper in omni leg-

(1) *Esai.* 58. 7. (2) *Matth.* 5. 7.

Digitized by Google

lege necessaria, etiam sine ordine ad Confessionem. Itaque non sufficit contritio generalis, qua doleo me fuisse peccatorem, sed requiritur specialis, quæ distincte feratur in singula, ut scilicet peccatis præteritis in memoriam revocatis, voluntas unica contritione universa illa detestetur, velitque pro universis Deo satisfacere. Hæc quippe sat erit, hancque nos pœnitentiam specialem ac distinctam appellamus. Nam si unico verbo Sacerdoti significare possem diversa peccata mea, illa esset specialis distinctaque confessio. Quocirca cum pœnitentia Confessioque interior peccatorum hominis ad Deum fit, unicus ille actus, qui fertur in peccata distincta, & specialiter cognita, specialis pœnitentia & vocatur, & est. Asserimus autem, hanc non aliter requiri, ac rationem dari & accepti a dispensatore. Quam quidem confusam, & generalem nemo arbitraretur idoneam, distinctam, & specialem omnes existimarent necessariam.

Sic vero explicata Divi Thomæ sententia, haud sane intelligo, cur viris doctis probari non debeat: eo vel maxime, quod pœnitentiam hanc specialem, atque distinctam sic intelligi volumus ad salutem necessariam, ut reliqua media, quæ nisi in tempore adhiberi non queunt: nempe hoc pacto, ut si distincte de omnibus specialiter doleatur: sin autem vel per angustiam temporis, vel per aliam causam id fieri non possit, habeatur quidem animus, votumque, si facultas adesset, specialiter, & distribute de singulis pœnitendi.

Hanc Conclusionem D. Thomas habet 1. 2. quæst. 113. art. 5. ad 3. inquiens: *In tempore præcedente justificationem oportet, quod homo singula peccata, quæ commisit, detestetur, quorum memoriam habet. Et ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis universaliter omnia peccata commissa, inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita; quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his, quæ non meminerit, contereretur, si memoriæ adessent.* Ecce quemadmodum intelligit Divus Thomas, specialem contritionem esse necessariam & ad salutem, & ad remissionem peccatorum. Et de veritate quæst. 28. art. 5. ad 4. *Ad justificationem*, inquit, *non requiritur, quod in ipso justificationis momento aliquis de peccatis singulis cogitet. Recogitatio autem singulorum peccatorum debet vel præcedere, vel saltem sequi justificationem.* Et 3. p. qu. 87. art. 1. *Ad remissionem peccati mortalis*, ait, *requiritur, ut homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, ut scilicet, quantum in ipso est, diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur.* Idem in 4. dist. 17. qu. 3. ar. 2. ad secundum.

Eandem sententiam tenet Durandus dist. 17. q. 2. ad primum, Adrianus q. 3. de Baptismo circa finem. Et Richard. dist. 16. art. 4. q. 2. Certe necessariam esse saltem necessitate præcepti hujusmodi contritionem, Paludanus asserit, distinct. 17. art. 2. Conclusione 5. & Alexander Alensis, 4. part. quæst. 69. membro 8. art. 2.

Idem quoque mihi videtur sentire D. Augustinus de vera & falsa pœnit. cap. 9. 14. & 17. cujus verba referuntur de pœnitentia, dist. 3. cap. *Sunt plures*. & dist. 5. cap. 1. *Versum*, inquit, *puto, qui dolet de crimine; conversum, qui dolet de omni ea, quam exposuimus, varietate.* Exposuerat autem eam varietatem cap. 14. secundum circumstantias specialiter & considerandas, & deplorandas.

Et Divus Chrysostomus in fine primi libri de contritione cordis: *Hoc est, quod exposcitur a nobis, ut semper recordemur mala nostra, & ad animum revocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, ut pro iis supplicemus Deo.* Sed apertius in 2. libro etiam circa finem: *Oportebat nos semper non solum scire exomologesim, & confiteri, quia in nobis multa delicta sunt, verum & unumquodque peccatum, & majus, & minus, quasi in libro, ita in corde nostro habere descriptum, idque frequentius recognoscere, atque ante oculos ponere, & tanquam hæc nuper admissa lugere*, &c. Nec te moveat, quod Confessionis D. Chrysostomus meminit; loquitur enim de confessione, quæ fit Deo, non de ea, quæ fit Sacerdotibus, ut posterius ostendemus. Et adhuc manifestius homilia quarta de Lazaro circa finem: *Singulis horis, & diebus renovemus apud nos hoc judicium, sententiam adversus nos ipsos feramus, omnique modo conemur confiteri Deo. Nam si nosmetipsos judicaremus, ut Paulus ait* (1), *non utique judicaremur a Domino. Ut igitur nec puniamur, nec pœnas demus, in suam quisque conscientiam ingrediatur, vitamque explicet, cunctisque commissis diligenter excussis, condemnet animam, quæ hæc patravit, puniatque cogitationem; affligat, cruciétque suam ipsius mentem; supplicium a seipso exigat pro peccatis.* Hactenus Divus Chrysostomus. Et D. Gregorius libro 4. Moralium, capite 17. & libro 8. capite 16. in illud: *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ*, enumerando scilicet singula mala, quæ feci. Ita enim D. Gregorius interpretatur; cujus verba non gravarer equidem recitare, nisi alio festinaret oratio.

Præterea, in hujus rei confirmationem nec sacrarum quidem literarum deesse nobis poterunt testimonia, ut illud (2): *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Non autem esset opus anteacti temporis vitam expendere in amaritudine animæ, si pœnitentia generalis, & confusa sufficeret.

Illud quoque (3): *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit judicium*, hoc est, examen, & inquisitionem; de qua Apostolus (4): *Probet seipsum homo.*

Et illud David (5): *Cogitavi dies antiquos,*

(1) 1. *Cor.* 11. 31. (2) *Esa.* 38. 15. (3) *Ezech.* 18. 21. (4) 1. *Cor.* 11. 28. (5) *Psalm.* 76. 6.

& meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum. Legit autem D. Augustinus, *Scrutabar spiritum meum*, & ait: *Seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se judex erat*.

Præterea, si generalis pœnitentia satis esset, quorsum illa tam anxia cura petendi (6), *Ab occultis meis munda me*, Domine, *& ab alienis parce servo tuo?* Nimirum luce clarius Propheta significat, delicta sua se solitum scrutari, & pro occultis, quæ vel adhibita diligentia intelligere non potuit, deprecari, cum ait: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis*, &c.

Præterea, si cui, dum convertitur, tria mortalia, quæ fecit, distincte in mentem veniunt, hoc est, adulterium, sacrilegium, homicidium, quæro, an satis fuerit, rejecta illorum speciali memoria, vere de omnibus, quæ fecit, confuse dolere? Nam si satis non est, id nos asserimus; sin satis est, semperque in omni lege fuit, certe examen illud tam exquisitum in peccatis mortalibus & commemorandis, & deplorandis, quod in omni retro tempore parantes nostri faceruut, docetur nun fuisse necessarium.

Præterea, pœnitentia exterior propter interiorem est: at exterior tam in lege nova, quam in veteri distincta, & specialis fuerit oportuit. Nam in veteri lege pro variis peccatis varia fuerunt sacrificia definita. In nova quoque pænitentiæ Sacramentum speciałem, distinctamque de singulis exigit confessionem. Ac revera lex Evangelica, quantum animi mei conjectura colligere possum, non astringit nos, ut specialius de peccatis doleremus, quam in lege naturæ homines tenebantur: sed id concessit, ut quam pænitentiam olim in delicti compensationem, atque vindictam coram Deo agere oportebat, eandem ageremus apud Sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Christus in Evangelio præceperit de singulis exteriorem pænitentiam, nisi quia requirebatur interior de singulis, ut exterius signum visibile interiori rei signatæ invisibili responderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio specialis propter confessionem exigitur, sed e diverso confessio specialis propter contritionem, utraque autem propter judicii naturam. Omnis quippe judex, cui judicandi est auctoritas demandata, reorum delicta inquirere, atque examinare debet speciatim, ut juxta culparum mensuram sit & pœnarum moderatio. Sic in Evangelica lege judicium de peccatis Sacerdotibus delegatum est, qui ut fideliter suum munus exequantur, non habent esse contenti, peccata si solum in genere cognoscant, sed habent interrogare etiam specialia delicta, ac delictorum adjacentes circumstantias. At in lege naturæ hoc judicium erat ipsi peccatori commissum, ut ipse idem & esset testis, & accusator, & judex. Unde ait Scriptura (2) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis, & fecerit judicium*. Et iterum: (3) *Feci judicium, & justitiam, non tradas me calumniantibus me*. Quam ob rem peccator in propria causa judex effectus, nisi expendat delicta propria, nisi diligenter seipsum interroget, & examinet, ut ex qualitate, & quantitate culparum imponat sibi pœnitantiæ modum, certe infidelis judicii, imo iniqui pœnas daturus est apud æquissimum judicem. Hæc naturæ ratio est, quis negat? Huic sacræ literæ consentiunt, hanc Sancti Doctores insinuant, hujus vim Divus Thomas intuitus tertiam illam Conclusionem asseruit. Qua etiam asserenda nos multa diximus non penitus absona, aut contemnenda. Sed si quid melius quisquam afferre poterit, nobis volentibus, & gratulantibus factum erit. De tertia igitur controversia satis.

PARS QUARTA.

De Præcepto Pœnitentiæ ut Virtutis.

4. PRINC. QUÆST. Quarta jam sequitur: An de Pœnitentiæ virtute sit peculiare præceptum. Sunt enim Theologi, & fuerunt, quorum opinione de actu pœnitentiæ speciali præceptum nullum est.

RATION. DUBITAN. PRO PAR. NEGAT. Hanc vero sententiam in primis suadent testimonio Divi Thomæ asserentis (4), quod permanere in peccato usque ad mortem non est speciale peccatum, sed quædam peccati circumstantia. Et tamen si esset de pœnitentia speciale præceptum, omissio illius specialis culpa sine dubio esset.

Præterea, si de pœnitentia mandatum speciale esset, id ea esset ratione maxime, quod pœnitentia est medium necessarium ad salutem. Hoc vero argumentum infirmum est, quoniam gratia Dei est ad salutem homini necessaria, de qua tamen habenda nullum est peculiare præceptum. Et confirmatur: nam hujusmodi præceptum non alio testimonio magis assereretur, quam eo Lucæ, cap. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*. At exinde nihil tale colligi recte potest. Pari siquidem loquendi forma sane dicitur: Nisi gratiam habueritis, omnes peribitis. Unde tamen non fit, ut ex præcepto peculiari gratiam habere teneamur. Cumque pœnitentia supponat peccatum antecedens, nisi quis pœnitentiam egerit, peribit, non ex impœnitentiæ culpa, sed ex antecedenti peccato, quod sine pœnitentia deleri non poterat.

PRO PAR. AFFIRM. Pro parte vero contraria illud est, quod eodem tenore in Evangelio proponitur lex Baptismi, & Pœnitentiæ. Nam quemadmodum scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, non potest intrare in regnum Dei*; ita quoque scriptum est: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis*. Colligunt autem Catholici, legem illam Baptismi formale continere præ-

(1) *Psal.* 18. 13. (2) *Ezec.* 18. 21.
(3) *Psal.* 118. 121. (4) 2. 2. *quæ.* 14. *ar.* 1.

præceptum. Quare & pœnitentiæ lex præceptum speciale continet.

In hac controversia Præceptor meus olim F. Franciscus Victoria, vir nostra ætate literis, ingenio, religioneque clarissimus, partem tenuit negativam. Addidit vero in hujus rei confirmationem præter ea, quæ fecimus, alia quædam argumenta, quæ quoniam homo ingeniosus, & doctus esse videbat infirma, asseruit tandem, in hanc opinionem se venire ea potissimum causa, atque ratione, quod nulla in contrarium esset, cui non posset facile satisfieri, ut colligere inde in promptu liceat hominis eruditissimi modestiam pariter & ingenium (1). Nihil enim pugnaciter, pertinacique contentione defendere solebat, sed suam interim propriam, privatamque sententiam libere tueri, eandem postea simili libertate retractaturus, si melior forsitan opinionis adversæ ratio succurrisset. Hac vero ingenii sui mira, & beata facilitate Scholæ nostræ, hoc est Divi Thomæ prudentissimus habebatur interpres; & quidem æques libero judicio, nulla ejusmodi astrictus necessitate, ut vellet nollet, certa sibi esset tuenda sententia.

Hujus nos clarissimi viri vestigiis inhærentes, in nullius verba juravimus, nec apud nos tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat auctoritas. Sed nostrum judicium adhibentes, alienum non nisi causa cognita sequimur. Nam Ciceronis (2), quotiescumque incidunt, non sententiis modo, sed & verbis libenter utimur, furtumque libenter agnoscimus. Igitur (ut eo, unde huc digressi sumus, revertamur) argumenta quidem tametsi docti hominis, & copiosi, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro ea causa dici possent, nunquam tamen ita me moverunt, ut eis respondere posse diffiderem. Auctoritas autem tanta plane me moveret, nisi ego opponerem non minorem D. Thomæ, cujus rationes etiam quodammodo mihi videntur firmiores.

Primum itaque non ambigo, Divum Thomam cum cæteris omnibus Scholasticis auctoribus in hac sententia esse, quæ partem hujus controversiæ affirmativam amplectitur. Imo illud est princeps argumentum, quo hæc opinio refellitur, quod novitia sit, & in re, quæ ad mores pertineat, sine idonea ratione, communi Theologorum sensui refragetur. Divus itaque Thomas pro comperto sumit, de pœnitentia divinæ legis esse præceptum; nec id semel dicit, sed sæpius 4. dist. 17. quæst. 2. art. 2. quæst. 3. ad 3. & quæst. 3. articulo 1. quæst. 4. & 3. par. quæst. 84. articulo 7. ad 1. & 2. quæst. 85. articulo 2. in argumento in contrarium: & 2. 2. quæst. 62. articulo ultimo. Imo adeo, quæ Divus Thomas articulo illo secundo, quæst. 14. dixit, non modo hæc refellunt, verum etiam confirmant. Nam si propositum non pœnitendi speciale peccatum est, ut ibidem dicitur, qui fieri potest, ut de pœnitentia non sit speciale præceptum? Nempe si comedere præceptum non esset, propositum non comedendi specialis culpa non esset: Si jejunandi præceptum peculiare non esset, ne peculiaris quidem culpa esset propositum non jejunandi. Et hunc in modum cætera, quæ singulatim persequi longum est.

Deinde, pœnitere est actus specialis virtutis ad salutem necessarius; ergo est in præcepto. Consequentia patet ex D. Thoma 2. 2. quæst. 3. art. 2. & 3. par. quæst. 68. art. 1. ubi asserit, ea, quæ sunt necessaria ad salutem, cadere sub præceptis divinæ legis. Et revera id ostendit (nisi me animus fallit) ratio manifesta. Non enim aliter melius possumus judicare, an præceptum sit legis de quarumcunque virtutum actibus, nisi ex eo, quod ad finem legis sunt necessarii. Porro, si finis primus legis, idemque præcipuus sine actu cujusquam virtutis constare non potest, convincimur sane fateri, de hujusmodi actu præceptum legislatoris esse: nisi insipientem, atque improvidum in legibus necessariis volumus desuisse. Atque hæc certa regula, ac forma est de præceptis legis sive Naturæ, sive Scripturæ, sive Gratiæ, sive Humanæ, seu Divinæ philosophandi.

Præterea, de compensanda injuria facta proximo speciale præceptum est; ergo & de compensando injuria facta Deo: sic enim D. Thomas 3. par. quæst. 84. art. 5. ad 2. argum.

Huc accedit, quod si cujus amicitiam violavimus, teneamur speciali præcepto dare operam, ut sarciamus: quemadmodum Matthæi quinto scriptum est: ergo Dei amicitiam per peccatum mortale violatam speciali præcepto sarcire tenemur, ac proinde pœnitentiam agere.

Illud prætereo (quod mihi maximo argumento poterat esse ad hujus rei confirmationem) quod ægroto corpori quisque tenetur medicinam necessariam adhibere, idque ex speciali præcepto, quod habet diligere corpus; ex quo efficitur, cum non minus debeat amare animum, ut medicinam necessariam ægro animo adhibere teneatur. Videlicet quemadmodum instigante naturæ lege (ut Tertullianus ait (3), & illum æmulatus D. Hieronymus (4)) hirundo pullos suos de succo oculat chelidoniæ, & dictamnum cervi appetunt vulnerati, & cætera animantia bruta medicinas sibi divinitus attributas instiganiur ut quærant; ita procul dubio incitat divina lex homines rationales, ut pœnitentiam remedium unicum, & necessarium ad salutem animæ prosequantur.

Præterea, præcepto charitatis obligamur media necessaria ad salutem fratris apponere (inde enim est fraternæ correptionis obligatio); ergo & media necessaria ad salutem nostram. Et confirmatur: Tenemur proximum a morte tum corporis, tum animæ liberare. *Mortem enim languentibus probatur infligere, qui hanc, cum potest, non excludit:* 83. distinctione, cap. 1. Igitur & nosmetipsos a corporali, & spirituali morte tenemur eripere. Nec hic (quod ad mores attinet) ma-

Dd 2

(1) Simil. fere scribit init. l. 12. de loc. theolog. (2) *L. 2. de natu. Deor.*
(3) *In lib. de pœnitent.* (4) *In Eccl. c. 7.*

Digitized by Google

magnopere contendere debemus, an violetur præceptum charitatis, an præceptum pœnitentiæ: illud modo concedamus, specialem, novamque culpam esse, non pœnitere: tametsi, quemadmodum cum quis non comedit cibum necessarium ad salutem, immediate quidem contra virtutem temperantiæ peccat, ex consequenti etiam contra charitatem; ita qui non peniteat, cum videt ad salutem esse necessarium, directe quidem præceptum pœnitentiæ violat, consequenter autem violat charitatem.

Præterea, De pœnitentia exteriori præceptum est: ergo & de interiori. Consequentia patet, quia si satisfactionem exteriorem Deus exigit, interiorem, ac multo etiam magis requiret, quæ videlicet præcipua est in compensatione delicti. Antecedens vero certissimum est, si ea, quæ superiore controversia diximus, teneantur, esse, inquam, exteriorem pœnitentiam necessariam ad salutem. Actus quippe omnis virtutis exterior ad salutem necessarius citra controversiam in præcepto est.

Sed quid opus est multis? Si homini peccatori occurrat præceptum de diligendo Deo, simulque peccatum memoriæ occurrat, illud quæro tandem, an teneatur conteri, an non: si non, ergo exiens in actum dilectionis sine pœnitentia justificabitur, quod sanæ mentis nullus admittit: si etiam, jam habetur quod volumus, de pœnitentia esse speciale præceptum. Quod Tertullianus lib. de pœnitentia diserte docet, inquiens: *Cum judex Deus justitiæ carissimæ sibi exigendæ, tuendæque præsideat, & in eam omnem summam disciplinæ sanciat, dubitandum est, sicut in universis actibus nostris, ita in pœnitentiæ quoque causa justitiam Deo præstandam esse?* Et paulo inferius: *Audaciam*, inquit, *existimo, de bono Divini præcepti disputare. Nec enim quia bonum est, ideo auscultare debemus, sed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii prior est majestas divinæ potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præcipit. Quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub dejeratione testatur, summa utique gravitate & aggredi, & custodire debemus.* Hactenus Tertullianus.

Et certe cum lex affirmative præcipiat, *Pœnitentiam agite*, rursumque sub mortis intermi-natione subjungat: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis*, intelligi non potest, quibus aliis verbis legislator hujusmodi præceptum, si vellet, posset inducere. Omnis siquidem virtutis operatio, quæ verbo imperandi a lege præscribitur, aut in consilio est, aut in præcepto. De opere vero, quod solum in consilio esset, dici nulla ratione posset, Nisi hoc feceritis, peribitis. De Pœnitentiæ igitur actu præceptum est. Quod eo magis mihi persuadeo, quod Joannes Baptista statim a principio populo proponit (1): *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*. Eandem quoque legem, eisdemque verbis Christus primitus invulgavit (2), Apostolisque invulgandam jussit. Nullo autem pacto verisimile fit, consilia legis statim in initio a populis exigi. Quin imo illud verosimilius est, a turba præcepta, & ea quidem maxime necessaria cum primis requiri. Unde & Marc. 1. *Pœnitemini*, inquit, *& credite Evangelio*: ut utrumque tamquam necessarium præceptum proponat, pœnitere, & Evangelio credere.

Nec illud leve testimonium est, quod habetur Apocal. 2. *Age pœnitentiam: sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.*

Huc illud adde Proverb. 1. *Quia vocavi, & renuistis, ego quoque in interitu vestro ridebo*. Vocanti ergo ad pœnitentiam rennere, speciale peccatum est, cui specialis pœna respondet, risus & subsannatio Divinæ potestatis. Huic & aliud simile est Hier. 7. *Quia vocavi, & non respondistis; faciam domui huic*, &c. & Esaiæ 65. *Omnes in cæde corruetis, pro eo quod vocavi, & non respondistis*. Certe si ad pœnitentiam vocanti respondere consilium esset, non præceptum, nusquam Dominus pro hujus omissione tam gravem pœnam minaretur. Item Hier. 8. Deus conqueritur, quod peccatores pœnitentiam non agunt. Res est igitur debita, ac proinde præcepta, siquidem Deus expostulat, si non reddamus.

RESP. AD ARG. PRO PAR. NEGAT. Ad argumentum vero primum, quod ex D. Thomæ auctoritate sumitur, facile respondetur: Impœnitentiam ibi accipi pro quocunque peccato, de quo pœnitentia non fit. In qua significatione generale peccatum est, cum fornicatio durans usque ad mortem, homicidii quoque reatus, & quodlibet aliud simile malum, de quo homo pœnitentiam non agit, Impœnitentia fit, etiamsi nulla culpa specialis intervenerit; verbi gratia, Si fornicator, aut avarus subito interiret, correptus aliquo fulmine, quo eventu a præcepto pœnitentiæ excusari potuit; nec enim habuit spatium cogitandi, ut de peccatis peniteret: tunc juxta sententiam D. Augustini, & D. Thomæ ejusmodi homo habuit finalem impœnitentiam, peccatum scilicet, quod non remittitur nec in hoc sæculo, nec in futuro, generale quidem, non speciale peccatum.

Medium ad salut. necessar. duplicis generis.

Ad secundum, fateor eam esse causam, unde vel maximam liqueat pœnitentiæ peculiare præceptum. Sed ut objectionem repellamus, advertendum est, medium ad salutem necessarium esse in duplici differentia. Alterum quod non est actus virtutis, sed vel potentia, vel habitus, quos Deus in nobis sine nobis operatur, vel etiam gratia, & auxilium Dei, quod non nostrum, sed Divinum opus est: & de hujusmodi mediis legis præ-

(1) *Matth.* 3. 2. (2) *Matth.* 4. 17.

præcepta non sunt. Alterum medium actus virtutis est, atque in nostra positum potestate, ut credere in Christum, confiteri Fidem, suscipere Baptismum, diligere Deum; & hujusmodi præcepta legislaturis sunt. Quæ quoniam non de fine, sed de mediis feruntur ad finem legis necessariis, recte colligimus in omni lege, sive naturali, sive scripta, tum humana, tum Divina, ea media virtutis, quæ nullo modo sunt ad finem legis necessaria, in consilio esse; quæ vero omnino necessaria, ea esse in præcepto. Unde patet, quid ad tertium argumentum respondendum sit.

Utrum precep. sit pœnitere statim de peccato mortali.

Ration. pro parte affirm. Sed illud tamen urget vehementer, quod eisdem argumentis, quibus ostendimus esse præceptum, ostendi æque potest, homines obligari ad confestim pœnitentiam agendam, ut peccatum mortale commiserint. Primum enim D. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. ult. utrumque pariter affirmat, & teneri homines ex præcepto peccatum deserere, & statim id quidem: Ut qui rem alienam furto susceperit, restituere protinus sine mora aliqua debet. In quart. etiam distinctione decimaseptima, quæstione, & articulis retro citatis expresse tradit, hominem obligari ad pœnitendum, cum peccata memoriæ occurrerint; quod est dicere, præceptum pœnitendi nullas moras in peccatore permittere, qui peccati memoriam, & conscientiam habet.

Et ratio id videtur suadere. Nam cum peccatum memoriæ occurrit, si homo non detestatur, ex consequenti consentit.

Deinde, homo tenetur illico medicinam corporalem corpori necessariam adhibere. Ergo & quam primum debet animæ necessariam medicinam apponere.

Præterea, proximi offensi injuriam teneor, ubi primum commode possum, compensare; ergo & Dei. Antecedens notissimum est. Non enim celerius qui damnum in pecunia dedit, tenetur satisfacere, quam qui dedit in fama, vel honore. Sed qui in pecunia dedit, restituere, pensareque damnum e vestigio debet; ergo & qui aliter quoquo modo proximum læsit. Et confirmatur: Nam si frater meus habet aliquid adversum me, teneor illi extemplo reconciliari, ut patet Matth. 5. Igitur & teneor reconciliare me Deo statim, quam ejus amicitiam per injuriam violavi.

Præterea, simul atque commode possumus fratrem nostrum a morte animi liberare, id facere sine dubio tenemur: ergo & nosmetipsos a peccato mortali illico tenemur eripere. Idque magis, quod peccatum, quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit, ut Gregorius docuit homil. 11. in Ezech. 3. At qui periculo se exponit, peribit in eo, ut in Ecclesiastico legitur. Confirmat autem hoc vel maxime Leo Papa epist. 69. ad Theodorum Episcopum, inquiens. *Oportet unumquenque Christianum conscientiæ suæ habere judicium, ne converti ad Dominum de die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in finem vitæ suæ constituat, quem periculose ignorantia humana concludit, ut ad paucarum horarum se reservet incertum.* Periculosum igitur est pœnitentiam in aliud tempus reservare. Nam & hoc Eccl. c. 5. prohibet, inquiens: *Non tardes converti ad Dominum, nec differas de die in diem: subito enim venit ira ejus.* Peccatum igitur est, de die in diem pœnitentiam protrahere, nempe cui divinam iram Ecclesiasticus interminatur.

Item, si in aliud tempus pœnitentiam differre liceret, ergo & velle differre licitum est: Quod enim facere, idem & velle quoque licet. Atqui existens in peccato mortali, interiorem pœnitentiam in aliud tempus reservare vult, eo ipso interpretative & implicite vult esse in peccato mortali, in quo, quandiu non pœnitet, perdurare necessum est. Non licet igitur conversionem pœnitentiamque differre.

Præterea, negativo præcepto astringimur, ne simus Dei inimici: nam esse Deo inimicum, usque adeo intrinsece malum est, ut nullo eventu id velle sine gravi culpa valeamus: ergo quamdiu homo est in peccato mortali, cum sit Dei inimicus, tamdiu præcepto negativo adversatur, quamlibet parum in statu peccati mortalis perseveret. Aut igitur hoc monstrum probandum est, videlicet, hominem obligari ad pœnitentiam statim agendam, aut primum illud tollendum, hoc est, hominem ad pœnitentiam agendam obligari. Illud enim serpit hoc præceptum, si semel admittitur.

Denique suadetur, quod saltem singulis diebus festis tenetur peccator pœnitentiam habere, quia finis legis est, ut requiescamus in Deo: ad hanc enim requiem corporalis festorum quies ordinatur: At *in legem facit, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem.* L. non dubium. C. de legibus, & regula, Certum est, de reg. jur. in 6. Et confirmatur. Levit. 16. *Sabbatum requietionis est: affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini.* Et. c. 23. *Affligetis animas vestras, omne opus servile non facietis in die hac: omnis anima, quæ afflicta non fuerit in die hac, peribit de populo suo:* & causa subditur: *Ut propitietur vobis Deus.*

Resol. Quæst. In hujus argumenti explicatione adeo multæ sunt doctorum sententiæ, ut eas enumerare, nedum expendere, molestissimum fuerit: & cum tam variæ sint, tamque inter se dissidentes, veniam mihi dabitis, Viri humanissimi, si aliorum opinionibus prætermissis, meam ego (utinam tam vere, quam breviter) explicuero.

1. Concl. Primum ergo (ut mea fert, & communis opinio) non protinus tenetur homo pœnitentiam agere. Atque hæc quidem assertio non alia ratione potiore ostendi potest, quam quod fidelium omnium consensus facile admittit, non esse peccatum mortale novum, si quis non statim atque in peccatum incidit, pœnitentiam agat; nec aut pœnitentes in confessione hujus criminis se accusant, aut sacerdotes id curant, quando pœnitentes examinant; cum tamen nullus peccator fere sit,

qui hujus præcepti reus non haberetur. Imo qui diem unum in peccato mortali duraret, non modo multa, sed innumera peccata mortalia hoc præcepto transgrediendo committeret.

Præterea, cum præceptum de pœnitentia affirmativum sit, in quo virtutis actus positivus præcipitur, non videtur obligare, nisi pro tempore necessitatis, quemadmodum & reliqua præcepta affirmativa.

Item, cum cætera media ad salutem necessaria, scilicet fidem, baptismum, confessionem illico præstare minime teneamur, non est cur unicam pœnitentiam mox debeamus exhibere.

Præterea, cum vera pœnitentia (ut ante jam diximus) a dilectione Dei proficiscatur, si homo simulatque peccavit, veram pœnitentiam habere teneretur, quæ videlicet necessaria est, ut Deo concilietur, fieret consequens, ut homo post peccatum statim ad diligendum Deum obligaretur.

Præterea, cum nulla ratio idonea sit, nullave auctoritas, qua præceptum adeo durum afferatur, certe qua facilitate induceretur ab aliquo, eadem quoque ab aliis rejiceretur.

2. Concl. Non tenetur homo pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrerint, sive speculative, sive practice occurrerint. Etenim nullum aliud nos præceptum obligat ex eo quod in mentem veniat, nec peccat mortaliter, qui non diligit Deum, quantumcunque divina bonitas proponatur omni dilectione dignissima, nisi necessitatis articulus intercedat. Idem de præcepto fidei, & spei videre licet.

Quare nec si peccata sese offerant peccatori digna quæ homo detestetur, protinus obligatur in actum contritionis exire: poterit etenim libere nullum habere actum, si nullus instet necessitatis articulus.

Et confirmatur, quia obligatio reliquorum præceptorum ex necessitate rei sumitur, non ex memoria, aut intelligentia nostra: quippe non quia nos intelligimus, aut memoria tenemus, obligant, sed quia obligant, debemus nos dare operam, ut memoria teneamus.

Illud etiam quam inconsiderate dicitur, memoriam practicam obligare, speculativam non obligare! quasi memoria conscientia sit, cujus judicio homo teneatur obnoxius. Premam enim angustius & urgebo, quodnam sit illud judicium practicum, vel quæ memoria, quæ post simplicem peccati commemorationem novam præcepti obligationem inducit. Cumque nihil constanter, recteve dici possit, nimirum non est cur amplius in opinione contraria refellenda moremur; nulla enim ratione nititur, sed solo asserentium arbitratu.

3. Concl. Atque eisdem omnino argumentis persuaderi potest tertia propositio, hoc est, In diebus festis non obligari homines ad agendam pœnitentiam, aut divino præcepto, aut humano. Præceptum enim de colendo Deo, quo festis diebus astringimur, opera religionis præscribit. At pœnitentia (quod ante docuimus) religionis opus non est, sed vindicationis.

Item, jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum afferatur. Proferant, & tacebimus. Lex autem antiqua cessavit: lege vero naturæ nihil ejusmodi præcipi, notius est, quam ut probandum sit. Et profecto errores alienos reprehendere, non perinde difficile est. Facilius namque (ut Cicero tradit) in mentem cujusque venire solet, quid falsum, quam quid verum sit. Sed veram & consentaneam opinionem ingerere, eamque idoneis argumentis confirmare, hoc opus, hic labor est.

4. Concl. Sit igitur quarta propositio: Præceptum de pœnitentia obligat in articulo necessitatis, ut reliqua omnia præcepta affirmativa: Ac primus quidem necessitatis articulus facile ab omnibus admittitur, periculum mortis. Cum enim præceptum pro aliquo tempore obliget, si in periculo mortis præteritur, nullum jam restat tempus, quo possit impleri. Sed notandum est, quod cum baptismus, & sacramentum absolutionis attrito conferant gratiam, institutaque fuerint directe hæc duo sacramenta in remissionem omnium peccatorum, qui suscipit alterum ex his sive contritus, sive attritus, vere implet præceptum de pœnitentia, quoniam Deus nihil amplius exigit in compensationem injuriæ & delicti commissi, quam vel contritionem sine sacramento, vel attritionem cum sacramento per se instituto in remissionem peccatorum. Atque hinc colliges, præceptum divinum de pœnitentia, per se loquendo, obligare solum in duobus: Prius, cum obligat divinum præceptum de baptismo vel confessione: & tunc satis est pœnitentia Interior imperfecta, si exterius sacramentum reipsa suscipiatur. Posterius, cum deest minister utriusque sacramenti: Ubi sicut homo tenetur habere votum suscipiendi vel baptismum, vel absolutionem, si facultas adesset; ita etiam tenetur habere perfectam pœnitentiam, & contritionem, ut quæ necessaria tunc sit ad remissionem peccatorum.

At vero articulus alius, qui addi solet, Cum videlicet quis administrare voluerit aliquod sacramentum, vel quemcunque alium actum exercere, qui requirat hominem existentem in gratia, accidentariam obligationem habet, nec a præcepto pœnitentiæ oritur, sed a præcepto alio de digna sacramentorum vel susceptione, vel administratione. Unde peccatur quidem peccato sacrilegii, si ab impœnitente sacramentum aut ministretur, aut suscipiatur, non autem peccato omissionis adversus pœnitentiæ præceptum. Unum excipio Eucharistiæ Sacramentum, quod qui in mortali sumit, duplex peccatum peccat: Alterum sacrilegii in Eucharistiam, alterum omissionis in præceptum peculiare divinum de præmittenda pœnitentia Eucharistiæ sacramento, de quo in fine bujus Relectionis differemus.

Ad primum itaque argumentum respondetur, illam

illam D. Thomæ similitudinem inter præceptum restituendi, & præceptum deserendi peccatum, non per omnia quadrare. Qua in re Cajetanus videtur fuisse deceptus: primum enim rei alienæ restitutio revera fundatur in præcepto negativo, quo vetamur rem alienam invito domino retinere: neque enim minus rei alienæ detrectator est, qui eam apud se inventam invito domino detrectat, ac detinet, quam si furto suscepisset. Quo fit, ut ad obligationem restituendi injusta acceptio impertinens sit: sive enim acceperim injuste per furtum, sive juste per commodatum, simulatque invito domino rem alienam usurpo, furti reus habeor, atque ex consequenti violator præcepti negativi.

Rursum etiam, quotiescumque adest commoditas rem alienam domino suo restituendi, toties denuo pecco non restituendo: etiamsi nullum actum positivum habeam, quo rem alienam injuste velim apud me tenere. Satis enim est ad peccatum novum usurpatio ipsa libera exterior rei alienæ, eo tempore, quo oportebat eam domino reddere.

At præceptum pœnitentiæ, per quam homo peccatum fugit, & deserit, sicut & charitas, quæ radix, & fundamentum pœnitentiæ est, revera (quicquid Cajetanus intelligat) præceptum est affirmativum, nec includit negativum, nisi quemadmodum omnia affirmativa dicuntur includere de actu contrario; ut præceptum charitatis secum habet annexum præceptum odii negativum; præceptum temperantiæ negationem intemperantiæ; spes quoque desperationem, fides infidelitatem negat & prohibet: Sic præceptum pœnitentiæ ex consequenti vetat, ne quis impœnitens sit impœnitentia positive contraria. Quo fit, ut non pœnitere proprie contra præceptum affirmativum sit, non contra negativum. Quocirca tunc solum peccatum erit, cum præcepto affirmativo fuerit adversum; adversatur autem, cum quis eo tempore pœnitentiam non agit, quo ex præcepto tenebatur, hoc est, in articulo necessitatis, quemadmodum superius explicatum est circa conclusionem quartam hujus quæstionis.

Sed est tamen similitudo utriusque præcepti & restituendi, & pœnitendi proportionalis duplex: Prius, quod quemadmodum non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; ita quoque non dimittitur, nisi agatur pœnitentia. Posterius etiam hæc duo præcepta in hoc assimilantur, quod sicut non restituere rem alienam injuste detentam habet malum statum peccatoris annexum, ita & non pœnitere de peccato commisso. Quo fit, ut sive hic, sive ille, hoc est vel qui non restituit, vel qui non pœnitet, in actum positivum exeat, alter quo vult non restituere, alter quo vult non pœnitere, semper peccet novo peccato. Et quidem frequenter loquendo (ut Theologos decet) in promptu patet id, quod diximus. Avarus enim prave affectus aliena re detinenda, cum in mentem illi venit aliena res, si in actum voluntatis positivum prodeat, quo videlicet vult non reddere, ex consequenti, ut experimento constat, statum illum probat, & eligit, in quo est; & qui non pœnitet, simili ratione, si peccata quæ fecit, illi occurrant, habeatque actum voluntatis positivum, plerumque nihil aliud, quam consentit, & probat statum peccati, quod ante commisit.

Quod si volumus etiam rem hanc magis premere, sine dubio peccator, cui peccata memoriæ occurrunt, nec pœnitet, si quem actum eliciat pro tempore, quo non tenetur pœnitentiam agere, semper peccat peccatum novum. Illud siquidem objectum volitionis, qua volo non pœnitere, etiam dum non teneor, nulla ratione honestari potest, cum actus oppositus, hoc est pœnitentia, & contritio omni tempore usque adeo bona, & honesta sit, ut contrarius actus, quo pœnitere nolo, nullo unquam tempore honesti rationem habeat. Non assero tamen, esse peccatum mortale, velle non pœnitere tempore, quo non teneor, peccatum (inquam) mortale ex genere suo: est tamen veniale, quia non habet objectum honestum: actus vero indifferentes schola nostra penitus rejicit. Hunc igitur in sensum D. Thomas intelligendus est, ut scilicet homo statim teneatur, imo semper, pœnitere de peccato commisso, non positive, dolendo, sed negative, non complacendo: quo etiam sensu ipse idem loquitur 3. p. q. 84. ar. 8. ubi secutus Divum Augustinum lib. de pœnit. c. 13. & habetur de pœnit. dist. 3. cap. *pœnitentia est*: & Hugonem de S. Victor. dicentem, quod Deus absolvens hominem a vinculo culpæ, & pœnæ æternæ, ligat tamen vinculo perpetuæ detestationis peccati, asserit, pœnitentiam etiam post remissum peccatum debere durare usque ad finem vitæ. Quod egregie annotavit Cajetanus in Comment. supra eundem D. Thomæ articulum (r). Nam quod post impetratam veniam per primam contritionem, homo iterum atque iterum dolere teneatur, nulla ratione nititur, nisi cum homo dubitat, an vere fuerit contritus. Tum enim locum habet, quod Isidorus tradit lib. 2. de sum. bono: *Propitiatio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est.*

Quem etiam in modum possemus explicare, quod in 4. sent. dist. 17. dixit, Hominem præcepto pœnitentiæ obligari, cum peccata memoriæ occurrunt: Tenetur enim non sibi ipsi placere in peccato commisso, quod occurrit. Quare nisi actum suspendat (quod tamen rarum, & difficile est) si non pœniteat, semper peccabit. Scio Cajetanum huic ipsi loco ex 4. Sententiarum deprompto aliter occurrere. Legat qui volet: nec enim ejus intelligentia omnino pessima est.

Pro secundi vero argumenti solutione notandum est, discrimen esse inter bona corporis, scilicet salutem, & vitam corporalem, & bona ani-

(r) *Sup.* cit. *ar.* 8. *q.* 84. 3. *p.*

animæ, hoc est, salutem, & vitam spiritualem: quod illorum non magis sumus domini, quam vitæ, & salutis proximorum nostrorum. Nam vitæ, & mortis solus Deus sibi dominium reservavit; posteriorum vero bonorum unusquisque dominus est, habetque eandem liberam potestatem, quam pecuniæ, & reliquæ rei familiaris. Hoc autem discrimen primum ratione constat. Sumus enim domini eorum bonorum, quæ nostra diligentia, labore, atque industria comparavimus. Cum ergo bona spiritualia, hoc est, virtutes, quibus salus, & vita animæ continetur, nostra libertate, & industria interveniente nobis obveniant, nostro ea nobis jure vindicamus: nam & hoc titulo opifex quisque sui operis dominus est: vita autem corporis naturæ donum est, non ingenio nostro, aut industria partum. Quocirca nihil mirum, si naturæ author hujus rei dominium sibi assumpsit.

Quod etiam bonorum spiritualium domini simus, testimonium illud Eccli. cap. 15. confirmat: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui; posuit ante illum vitam, & mortem, &c.*

Signo quoque manifesto hoc discrimen innotescit. Nam si mortem mihi conscisco, non aliter contra præceptum illud (1), *Non occides*, pecco, quam si proximum interficerem. Item, si ex gula cibum aliquem sumo vitæ corporali noxium, duplex peccatum pecco, alterum contra temperantię legem, alterum contra illud, quo teneor vitam corporalem servare & meam, & alienam, non tanquam dominus, sed tanquam dispensator, & custos. At vero si mortis spiritualis mihi causa sum, jactura mihi imputatur. Quin si per fornicationem gratiam, virtutem, salutem, vitamque animi perdam, unicum fornicationis peccatum agnoscitur. Quo uno argumento satis liquet, bonorum spiritualium nos esse vere dominos, non dispensatores, quando horum dissipatio nobis non imputatur ad specialem culpam.

Ex hoc etiam discrimine ratio patet, cur volenti se occidere corporaliter quisque privatus vim possit inferre, cogereque vel invitum, ne se occidat: quam tamen vim volenti se spiritualiter interficere non licet inferre, nisi is qui infert, superior authoritate, & potestate sit. Cujus differentiæ (ut reor ego) non alia causa est, nisi quod vitæ suæ corporalis nemo est dominus. Unde sicut volenti alium occidere vim inferre quilibet potest, ut impediat; ita & seipsum interimere volenti. At cum vitæ spiritualis unusquisque sit dominus, injuriam illi feceris, si vim attuleris, non aliter ac si domino pecuniarum pecunias suas, etiam prodige consumenti, manus ad impediendum injicias violentas.

Hisce igitur explicatis, facile patet, consequentiam illam non valere: non enim, si statim vitæ corporali, sive proximi, sive meæ teneor succurrere, statim quoque teneor vitæ spirituali mederi, præsertim meæ, cujus sum dominus. Certe si salutis corporalis liberum dominium haberemus, qui quartanam febrim, quum protinus sanare posset, ad duos usque annos differret, mortaliter non peccaret. Nunc autem si quis vel in se, vel in alio gravem aliquem morbum, quem pellere illico posset, ad longum tempus protraheret, nescirem equidem excusare a peccato mortali.

Ad tertium negatur item consequentia: nec enim ego antecedens (quod nonnulli faciunt) negare possum. Scio quidem, latitudinem quandam esse in ea temporis celeritate, quam homini ad compensandam injuriam proximo illatam præstituimus. Sed qui proximum læsit in honore, vel fama, si habens opportunissimam opportunitatem injuriam compensandi negligit, & ad finem vitæ reservat, non existimo tam temerarium & inconsultum Theologum esse futurum, ut illum per quinque etiam annos cessantem & torpentem excuset. Certe Christus non excusaret: an Theologi debeant, ipsi viderint. Consequentiam igitur ego nego, quia compensationem injuriæ factæ proximo, non solum propter nostras utilitates, verum ac multo etiam magis, propter utilitatem ejus, cui injuria facta est, legislator exigit. At compensatio injuriæ, quæ Deo per peccatum fit, non propter Dei commoditates, sed propter nostras exigitur, quippe cum compensationis nostræ Deus non indigeat, nos egeamus. Quo fit, ut bona sua Deus in hac parte pro nostris habeat. Unde ad eandem legem postulat, quæ illi debemus, & quæ debemus nobis ipsis; nec arctiore vinculo satisfactionem efflagitat injuriæ suæ, quam remedium salutis nostræ. Tum ergo tenebimur Dei compensare injuriam, cum bona nostra spiritualia diligere tenemur, inque necessitatis articulo procurare.

Ad quartum (quoniam præcedentis argumenti confirmatio ex dictis facile solvitur) non desunt, qui antecedens inficientur, eo quod apud Div. Augustinum, lib. 1. de Civit. Dei, cap. 9. correctionem fraternam in aliud tempus commodius reservare licet. At hi (bona venia me audietis) divi Augustini intelligentiam non assequuntur; nusquam enim Divus Augustinus credidit, ubi se offert magna commoditas corripiendi fratrem, hoc est, cum id fieri potest nulla mea jactura, multa fratris commoditate, licitum esse pro meo arbitratu correctionem fraternam in alium annum remittere, ubi expectetur vel æqua commoditas, vel etiam major. Sed id sentit prudentissimus author: Cum correctio sine jactura mea fieri non potest, differri nonnunquam posse in tempus, ubi commodius sine jactura mea fiat. Cum igitur interior pœnitentia ubique gentium, & omni tempore fieri commodissime possit, & non licet liberationem proximi differre, si fieri commodissime potest, ergo nec nostram. Sed nego tamen consequentiam

(1) *Exod.* 20. 13.

tiam, quia bonorum spiritualium proximi mei custos sum, non dominus: idcirco illum mox eripere teneor, & vivificare, si possum; me ipsum non mox teneor, etiamsi possim. Commoditas præterea ad corripiendum fratrem non semper, & ubique parata est: idcirco quando sese offert, lex præcipit, ut arripiatur. Commoditas autem eripiendi nos omni tempore, & loco est in promptu. Quare noluit nos suavissimus legislator semper obligare, quotiescunque opportunitas adesset, ne nos innumeris peccatis involveret. Ac revera (utcunque opinemur) negare non possumus, inter bona proximi, & nostra longum esse intervallum. Nam bovem proximi, aut ovem jacentem levare teneor, & servare, si possum, bovem meum, aut ovem non item, nisi res esset ad vitam meam conservandam necessaria: tunc enim sicut nec vitæ, ita nec illius rei, sine qua vita non degitur, liberam habeo facultatem. Sic ergo & bona spiritualia proximi mei, etiam extra mortis æternæ periculum, curare teneor, mea non perinde, nisi cum articulus necessitatis propriæ spiritualis occurrit, hoc est, periculum mortis æternæ.

Ad testimonium vero Divi Gregorii, quod ibi subjungitur, fateor equidem, quod si quis periculum proximum, & certum in se videret incidendi in novum peccatum mortale, nisi antiquum aboleret, teneretur tunc temporis pœnitentiam agere. Quemadmodum enim qui ex assidua consuetudine jurandi intelligit, se in eo periculo constitutum, ut facile exeat in perjurium, obligatur consuetudinem illam retractare, per quam in periculo dejerandi constituitur; sic qui ea assuetudine peccandi cognoscit, se ad aliud atque aliud peccatum trahi, nec tentationibus quotidianis sine ingenti periculo posse resistere, videtur procul dubio teneri ad illum statum deserendum. Et hinc patet, quid ad Leonis Papæ verba dicendum sit. Id vero quod ex Ecclesiastico additur, consilium saluberrimum est, non præceptum. Consilii autem ratio redditur: *Ne forte subito præoccupati hora mortis, quæramus spatium pœnitendi, & invenire non possimus.*

Jam quinti argumenti concedo primum consequens, si nihil aliud ibi significetur, quam non esse peccatum pœnitentiam differre; sic enim interdum solemus appellare licitum, quod peccatum non est. Sed cum rursum colligis, ergo velle differre licitum est, nego consequentiam. Nam talis volitio non habet bonum objectum, ut ante diximus; non enim ii sumus, qui admittamus aliquem actum esse licitum, qui meritorius esse nequeat, imo ne bonus quidem moraliter, quod nonnulli libera fronte concedunt. Ergo cum tandem objicis: Quod licet facere, licet velle, bene dicis, si quæ dicis, attendis. At pœnitentiam differre non est facere, sed non facere: non autem statim licet velle non facere, quæ non facere licitum est, id est, quæ si non feceris, non peccas; Verbi gratia, non levare festucam, illicitum non est; at velle non levare, si nullum finem honestum apponas, otiosum, ac proinde illicitum est. Item, non facere bonum interdum licet, videlicet cum non teneor: at velle non facere (quod retro etiam diximus) nulla ratione honestari potest.

Ad sextum argumentum: Licet præceptum negativum generale sit, ne fiamus inimici Dei per actum, quo inimicitia contrahitur; at ne simus inimici Dei secundum reatum, nullo negativo præcepto sumus astricti. Sicut enim de amicitia habituali Dei nullum præceptum affirmativum est, sic de inimicitia, quæ secundum reatum est, quasi habitualis, nullum est negativum: omnes siquidem leges præcipiunt, vel prohibent actus, non habitus. Et cum objicitur: Velle esse Dei inimicum secundum reatum, etiam est intrinsece malum, fateor id quidem, quia ut volitio mala sit, satis est objectum esse malum, sive secundum actum, sive secundum reatum; nam qui positive vult habitum habere vitii, vel etiam esse reatu malus, consentit in rem, quæ rectæ rationi adversatur, imo adeo implicite consentit in culpam, sine qua nec habitum vitii habere, nec reatu malus esse potest: non tamen proinde sequitur, quod sit præceptum de non perseverando in peccato, sed solum ne velimus malum, quod cum recta ratione pugnat. Atque (ut uno verbo dicamus) velle Dei inimicitiam, directe charitati adversatur; At non velle amicitiam, eo scilicet tempore, quo non teneor velle, charitati non repugnat. Quare negatur consequentia.

Ad ultimum: Quamvis sciam ego, Scotum & Gabr. in 3. dist. 37. Angelum in verbo *Feria*, Nider. in suo Præcept. Florentin. parte 2. tit. 9. asseruisse, in diebus festis, maxime Dominicis, teneri homines ad diligendum Deum super omnia, ac proinde si in peccato sint, ad habendam contritionem: sed quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate perceptum sit & cognitum, sine ulla dubitatione negare. Nam sicut esse plures mundos naturalis ratio negat, quoniam plures esse, ratio nulla naturalis probat; sic peccati mortalis obligationem rationabilissime ubique negabimus, quoties idoneis argumentis non asseritur. Nam illud imbecillum est, quod subjungitur, cum ex Divi Thomæ, & graviorum authorum sententia ad finem legislatoris minime teneamur, sed ad media, quæ lex finis gratia consequendi præscribit. Non enim, si finis præcepti charitas est, tenemur protinus omnia præcepta legis implere ex charitate; nec si lex jubet Quadragesimæ jejunium, ut mens elevetur in Deum, astringimur proinde ex hujus præcepti vigore, mentem in Deum elevare. Quod vero dicitur tenendam esse mentem legis, non verba, sit ita sane: sensum enim legis amplectimur, non sonum verborum. Credimus namque legem in eo sensu accipiendam, quem per verba legislator efficere voluit.

Jam

Digitized by Google

Jam illud, quod ex Levitico affertur, nullius eſt momenti: Primum, quoniam lex vetus abolita eſt, nec nos obligat niſi ea parte, qua legis naturæ præcepte continebat. Deinde, quoniam lex de certo quodam die loquebatur, quod feſtum propitiationis erat, ubi ſacerdos ſemel in enno peculiariter pro peccatis populi orationem fundebat ad Deum, atque hoſtias offerebat; ut quod nunc Eccleſia facit ſemel in anno obligans ad pęnitentiæ ſacramentum, tunc in vetere illo populo præſignaretur. Non erat autem lex, quæ ſingulis ſeſtis & Sabbathis hanc enimi afflictionem præſcriberet.

Ac mihi videor ſatis de pęnitentiæ virtute diſſeruiſſe: proximum eſt, ut de pęnitentiæ ſacramento diſſeramus, videamuſque jam ea, quæ ſequuntur. Primum, an Pęnitentiæ Sacramentum ſit ad ſalutem neceſſarium: deinde, an de Pęnitentiæ Sacramento præceptum ſit. Hæc enim ex mea partitione reſtant duo, de quibus accuratius diſſerendum puto, quoniam utraque Diſputatio & ad agnitionem Sacrarum literarum pulcherrima eſt, & ad componendas multas Scholaſticas concertationes neceſſaria.

PARS QUINTA.

De neceſſitate Sacramenti Pœnitentiæ.

Ration. dubitandi pro negativ. parte.

5 QUÆST. PRINCIP. QUod igitur Pęnitentiæ Sacramentum non ſit fidelibus ad ſalutem neceſſarium, primum ſuadetur ex eo, quod poſt Baptiſmum, qui in peccatum inciderit, non poteſt per pęnitentiam reparari, ut Apoſtolus ad Heb. 6. videtur affirmare, cum ait: *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, & participes facti ſunt Spiritus Sancti, & prolapſi ſunt, rurſum renovari ad pœnitentiam*. Et cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt adverſarios.*

Præterea, a præciſo Sacerdote non poſſumus etiam in mortis articulo hoc Sacramentum ſumere, ut D. Thomas auctor eſt (1). Liceret autem, ſi eſſet ad ſalutem neceſſarium, cum ob id ab Hæretico & Schiſmatico Sacramentum Baptiſmi licite ſuſcipiamus.

Præterea, Deus non deficit in ſupernaturalibus neceſſariis, ſicut nec natura in neceſſariis deficit (2): ſi ergo Sacramentum hoc ex divina inſtitutione eſſet medium ad ſalutem neceſſarium, certe providiſſet Deus de miniſtro in articulo mortis. Quare jure divino quilibet Sacerdos quemlibet tunc temporis poſſet abſolvere, ſicut & baptizare tunc quilibet quemlibet poteſt. Quocirca talem Eccleſia poteſtatem Sacerdotibus ſimplicibus adimere non valeret, quod abſurdum eſt.

Præterea, ſi ſine hoc ſacramento non conſtaret ſalus, ergo ſummo Pontifici via ſalutis non pateret, cum nullum habeat in terra ſuperiorem & judicem. At miniſter hujus ſacramenti judex & ſuperior eſt, pęnitens inferior ac judicatus: non igitur eſt hoc ſacramentum de neceſſitate ſalutis.

Præterea, ſi hoc ſacramentum neceſſarium eſſet, id maxime ex verbis thematis: *Niſi pœnitentiam habueritis*, &c. Sed inde non probatur: pari enim ratione oſtendetur, ſacramentum Euchariſtiæ eſſe ad ſalutem neceſſarium, cum in eundem modum dicat Dominus (3): *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis*, &c.

Præterea, Div. Chryſoſtomus Homilia ſecunda in Pſal. 50. *Peccata tua*, inquit, *dicito, ut deleas illa: ſi confunderis alicui dicere, quia peccaſti, dicito ea quotidie in anima tua: non dico, ut confitearis conſervo tuo, dicito Deo, qui curat ea:* Et in Oratione de beato Philogonio (4): *Ego teſtificor*, ait, *ut ſi quiſque noſtrum recedens a priſtinis malis ex animo vereque promittit Deo, ſe poſtea nunquam ad illa redıturum, nihil aliud Deus requirat ad ſatisfactionem ulteriorem*. Idem in ſermone de Pęnitentia & Confeſſione, & Homil. 20. in Geneſim, & ſuper Epiſtolam ad Hebræos Homil. 31. referturque a Gratiano de Pęnitentia, diſt. 1. cap. *Quis aliquando:* & a Magiſtro in 4. diſt. 17. Igitur Sacramentum Confeſſionis & Abſolutionis Sacerdotalis non eſt ad ſalutem neceſſarium.

Et confirmatur, quia Nectarius Epiſcopus Conſtantinopolitanus, Chryſoſtomi anteceſſor, abrogavit Confeſſionem quæ Sacerdotibus fit, ut lib. 9. Hiſtoriæ tripartitæ cap. 35. Sozomenus refert: Non autem vir ſanctus abrogaret, ſi Sacramentum Confeſſionis eſſet ad ſalutem neceſſarium. Et confirmatur rurſum, quia apud Græcos poſt illa tempora confeſſio, quæ ſacerdoti fit, rejecta eſt atque abolita: non erat ergo medium neceſſarium ad ſalutem, alias exinde nullus Græcorum ſalutem fuiſſet conſecutus: quippe (ut ante docuimus) in mediis ad ſalutem neceſſariis nemini ignorantia patrocinatur, ut ſine illis æternam ſalutem poſſit adipiſci, quæ eſt ratio gloſſæ de Pęnitentia, diſt. 5. ſtatim a principio, ubi tenet, Confeſſionem eſſe inſtitutam ex Eccleſiæ traditione potius, quam ex novi teſtamenti auctoritate. Idem tenet Panorm. ſuper caput, *Omnis utriuſque ſexus*, de Pęnitentiis & Remiſſionibus. D. quoque Bonaventura diſt. 17. 4. Sententiarum, q. 3. art. 3. aſſerit, Confeſſionem non eſſe inſtitutam a Chriſto, ſed ab Apoſtolis: Non ergo ita gravis eſt error, negare, Confeſſionem Sacramentalem apud Sacerdotes eſſe ex Divino jure ad ſalutem neceſſariam.

In contrarium eſt D. Thomas 3. p. q. 84. art. 5. ubi ex verbis Thematis colligit, Pęnitentiæ ſacramentum eſſe ad ſalutem neceſſarium. Quemadmodum enim de Baptiſmo inſtituendo Dominus

(1) *4. d. 19. a. 2. q. 3. Et 3. p. q. 82. art. 7. ad 2.* (2) *3. de anim. tex.* 45. (3) *Joan.* 6. 54.
(4) Habetur hæc orat. in tom. 3. edit. Pariſ.

minus loquitur, cum ait (1): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto*, &c. ita de Pœnitentiæ Sacramento, quod erat institurus, videtur loqui, cum dicit (2): *Nisi pœnitentiam habueritis*, &c.

RESOLUTIO QUÆSTION. In hujus controversiæ explicatione ponenda mihi sunt fundamenta quædam ad futuram fabricam constituendam necessaria.

1. FUNDAMENT. Primum est, pœnitentiam exteriorem, in qua Sacerdos pœnitentem a peccatis absolvit, esse sacramentum. Hoc fundamentum primi Novatiani evertere voluerunt; negarunt enim Sacerdotes per Absolutionem peccata remittere, atque ex consequenti negarunt pœnitentiæ Sacramentum, quod utique nullum est, si remissio peccatorum in eo non est. Adversus quos disputat D. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. & 6. & 7. Hos Vvicleffistæ postea secuti sunt (auctor est Thom. Vvaldensis lib. de Sacramentis, cap. 135.) negaverunt enim etiam ipsi, Sacerdotes vere absolvere pœnitentes. Quæ tamen est aperta hæresis. Primum, ex cap. *Ad abolendam*, Extra. de Hæretic. ubi Innocentius III. inquit: *Universos qui de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini nostri, vel Baptismate, seu de peccatorum Confessione, vel reliquis Ecclesiasticis Sacramentis aliter sentire, aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia prædicat & observat, vinculo perpetui anathematis innodamus.*

Deinde, ex Concilio Florentino sub Eugenio IV. in decreto super unione Armenorum, ubi Pœnitentia numeratur inter reliqua novæ legis Sacramenta. Item ex Concilio Trident. sess. 7. can. 1. de Sacramentis in genere.

Præterea, ex c. *Firmiter*, ubi definitur, quod Jesus Christus claves Ecclesiæ commisit Apostolis, eorumque successoribus. Clavis autem a Catholico intelligitur potestas aperiendi regnum cœlorum, ac proinde absolvendi a peccatis, per quæ regnum cœlorum peccatoribus clauditur. Nec hujusmodi intelligentiam aliunde, quam a Christo Domino accepimus, qui Matth. 16. cum claves Petro pollicitus esset, explicans e vestigio, quidnam ipsi polliceretur, *Quodcunque*, inquit, *solveris super terram, erit solutum & in cœlis.*

Communis quoque Ecclesiæ consensus id confirmat, quæ est *columna & firmamentum veritatis*, ut dicitur 1. ad Timoth. 3. Credunt enim omnes fideles, cum peccata sua Sacerdotibus confitentur, & ab eis percipiunt Absolutionis formam, remissionem quoque peccatorum simul percipere. Merito igitur Concilio Constantiensi præsidens Martinus V. in Bulla condemnationis Joannis Vvicleffi definit, quod Sacerdos potest peccatorem confessum a peccatis absolvere, & quod Sacerdos, etiam malus, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, vere conficit, vere absolvit, &c.

(1) *Luc.* 13. 5. (2) *Joan.* 13. 3.

Suppetunt etiam sacrarum literarum testimonia ad hujus rei confirmationem, ut illud, quod D. Ambrosius adducit Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Item illud 2. ad Corinth. 2. *Si quid donastis, & ego: nam & quod ego donavi, propter vos in persona Christi.* Et cum Sacerdotes in Baptismo absolvant a peccatis, eo quod Baptismi ministerium illis commissum est, pari ratione & in Pœnitentia. *Quid enim interest* (ait Divus Ambrosius) *utrum per Pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum vindicent Sacerdotes? Nempe unum in utroque ministerium est.* Nam ut illis dictum est Matth. ultimo: *Baptizate omnes gentes*, &c. ita Joannis 20. Dominus ait: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Si ergo acceperunt Sacerdotes potestatem remittendi peccata, & eam exercent absolvendo confitentes peccata sua, sine dubio signa illa sensibilia sunt Sacramentum.

SECUNDUM FUNDAMENTUM: Hæresis est, negare Sacramentum Pœnitentiæ esse judicium quoddam ex Christi institutione, hoc est, Sacerdotes remittentes peccata esse veros judices a Christo Domino constitutos. Decipiuntur enim nonnulli existimantes, Confessores esse judices arbitros, habentes videlicet potestatem ex electione judicandorum. Qui profecto errant in media luce. Nam potestas remittendi peccata Sacerdoti a peccatoribus conferri non potuit, sed a solo Christo, cujus sunt judices delegati.

Præterea, Claves non conferunt Sacerdotibus ipsi peccatores, sed ipse Dominus Jesus Christus contulit eas Apostolis, eorumque successoribus, ut in cap. *Firmiter*, de summa Trinitate, definitur. Potestas ergo solvendi, atque ligandi peccatores a Christo Domino Sacerdotibus collata est.

Præterea, manifestissime hæc res ostenditur ex illis verbis jam citatis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, &c. Sunt ergo judices a Christo constituti, a quo acceperunt potestatem peccatores judicandi. Quod si princeps, qui haberet a Cæsare potestatem delegandi, diceret cuipiam: *Sicut me misit pater, & ego mitto te, quorum remiseris delicta*, &c. non dubitaremus, ejusmodi hominem esse a principe filio Cæsaris judicem delegatum. Cum igitur Filius Dei, homo Christus Jesus, cui omne judicium datum est, omnisque potestas in cœlo, & in terra, dixerit Apostolis, *Sicut misit me Pater*, &c. ambigi nulla ratione potest, eos esse judices peccatorum a Christo Domino constitutos.

Præterea, Ecclesiæ consuetudo apertissime indicat Pœnitentiæ Sacramentum exerceri judicialiter: est enim ibi reus, & accusator, est sententia, est pœna injuncta: Sed hæc potestas, quam exercent.

Digitized by Google

tent Sacerdotes in Sacramento, est a Christo, ut probatum est: ergo ab eodem instituti sunt judices.

Ad hæc, in Concilio Florentino definitur, quod minister hujus Sacramenti est Sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris: Ergo si jurisdictionis potestas in ministros hujus Sacramenti requiritur, jam palam fit, Sacramentum hoc esse judiciale ex institutione Christi. Nam sicut pastores ovium Christi non sunt Pastores ab ovibus, sed a Christo: Joan. 21. *Pasce oves meas*: Ad Ephes 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Pastores*, &c. Ita non sunt judices ovium ab ovibus, sed a Christo: nam quibus commisit ut oves pascerent, commisit simul ut de ovibus judicarent.

3. FUND. Non possunt judices constituti a Christo judicare de peccatis, nisi ea cognoscant. Hoc lumine naturali manifestum est: nisi enim innotescant delicta judicanti, ignorare necesse est, utrum solvere debeat, an ligare, remittere, an retinere. Quare sive absolvat, sive retineat, utraque sententia erit imprudens.

Item, quia vel judex delegatus aliquam pœnam injungit pro delicto, vel nullam: si nullam, iniquus est minister justitiæ: si aliquam, imprudentissimus est quamlibet injungendo sine cognitione delicti. Nam & æquali pęna inæqualia crimina vindicabit, & æqualia inæquali. Cum igitur Christus non instituerit judicium absurdum, & imprudentia plenum, certe instituendo judices pariter instituit, ut delictorum haberent cognitionem, ne turpiter in judiciis aberrarent.

4. FUND. Omnium peccatorum tam publicorum, quam occultorum, tam exteriorum, quam interiorum Sacerdotes constituti sunt judices. Patet ex universali sermone: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, &c. Joan. 20. Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cœlorum*. Et, *Quodcunque solveris*, &c. Alioqui tota Ecclesia seduceretur, quæ putat se accipere etiam remissionem delictorum occultorum, quæ Sacerdotibus confitetur: sedoceretur, inquam, si non accepissent potestatem remittendi cum publicis etiam occulta peccata.

Præterea, si Christus de solis exterioribus loqueretur, ergo per Absolutionem Sacerdos remitteret solum exteriora peccata, & non interiora: quare dimidiatam veniam præstaret; ait enim: *Quorum remiseritis, remissa sunt; & quorum retinueritis, retenta sunt*.

5. FUND. Pęnitentiæ Sacramentum tres partes habere, Contritionem cordis, Confessionem oris, Satisfactionem operis. Quæ videlicet quasi materia sunt hujus Sacramenti. Nam verba Absolutionis Sacerdotalis forma sunt, qua hoc Sacramentum perficitur.

ARG. CONTR. SCOT. ET DURA. Nec me clam est, Scotum in 4. dist. 14. quæst. 4. & distinct. 16. q. 1. id negare quod nos tanquam fundamentum jacimus: credit enim, solam Absolutionem Sacerdotis esse integrum Pęnitentiæ Sacramentum, *quia sola* (inquit) *ea significat gratiam, solaque proinde gratiam præstat*. Durandus etiam in 4. dist. 16. quæst. 1. in eadem erroris navi versatus, quatuor de causis dixit Contritionem, & Satisfactionem non esse hujus Sacramenti partes. Primam posuit, quod forma, idest Absolutio, non applicatur nisi Confessioni: ergo sola Confessio est materia, cui scilicet soli forma tota adjungitur: nam & rei artificialis materia ea est integra, cui forma integra artis admovetur. Alteram, quod contritio non est signum sensibile, res autem sensibiles Sacramentorum materiæ sunt. Tertiam, quod attritione sola verum, atque integrum conficitur Sacramentum: quod si Contritio esset hujus Sacramenti pars, non posset alia loco illius subrogari. Quartam causam esse, eamque vel maximam, quod Satisfactio sit posterior tempore, quam Absolutio Sacramenti: nec enim est totum successivum, sed permanens, quod suas omnes partes simul habere necesse est, cuique jam existenti si posterius tempore quicquam contingat, non est pars, sed accidens rei. Et confirmatur, quia tanta potest esse contritio, ut tota pœna remittatur: erit ergo tunc satisfactio superflua. Quare non est pars: nunquam enim pars suo toti supervacanea est.

At vero omnia hæc commentitia sunt, nec possunt fundamentum, quod jecimus, infirmare: habetur enim ex Concilio Florentino, cujus auctoritatem Theologi sane tenere debemus. In Concilio siquidem Florentino definitur, Omne sacramentum materia, formaque constare. Et postea: *Quartum*, inquit, *sacramentum est pœnitentia, cujus quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes, cordis contritionem, oris confessionem, operis satisfactionem: forma autem sunt verba absolutionis*. Hactenus Concil. Florent. Et Concil. Trident. sess. 6. c. 14. *Docendum est*, inquit, *Christiani hominis pęnitentiam (quam secundam tabulam post naufragium sancti Patres apte nuncupaverunt) non solum continere cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem, itemque satisfactionem*. Hæc Synodus Tridentina. Ratio quoque in promptu est. Quia cum pœnitentiæ sacramentum quoddam judicium sit, ejus integritas ex his omnibus constat, sine quibus integrum judicium non est. Sicut & processus judicialis multis actionibus continetur, videlicet accusatione, testimoniis, confessione ipsius rei, sententia judicis, &c. Omnia hæc enim ad integrum judicium requisita sunt.

Contritio itaque pars hujus sacramenti est, quatenus est ratio exterioris confessionis, ut videlicet confessio non ficta sit, sed verus pœnitentiæ actus. En indicere mulctam, atque eam executioni tradere, ad integritatem judicii pertinet. Siquidem non est perfectum judicium, quo absolvitur

Digitized by Google

vitur reus a culpa, nisi pœna per sententiam indicta executioni tradatur. Quapropter satisfactionem a sacerdote injunctam sacramenti judicialis partem esse, negare nullo modo debemus.

AD ARG. SCOTI RESPOND. Ad argumentum vero Scoti, non est difficile inficiari, solam absolutionem gratiam conferre. Nam sicut in judicio fori exterioris, si quis per legitima testimonia & suam confessionem absolvatur, omnia hæc sunt vere causa illius absolutionis, licet judicis sententiam, ut præcipuam causam, spectemus; ita quoque in foro conscientiæ interiori princeps quidem causa absolutionis sacerdotis sententia est, sed ratio tamen & causa concurrens, ut rite pœnitens absolvatur, testimonium etiam illud fuit, quod adversum se pœnitens dixit, sive accusationem vocare malis, qua se accusavit. Unde patet error glossæ de pœnitentia, distinct. 1. cap. 1. dicentis, nec cordis contritione, nec oris confessione peccata dimitti, sed tantum gratia Dei. Nam in omnibus aliis sacramentis non solum forma, sed etiam materia est causa instrumentalis, qua Deus utitur ad remittendum peccatum: aqua enim baptismi, nedum forma verborum, corpus tangit, & cor abluit, ut Divus Augustinus asserit. Quod item in cæteris sacramentis inducere possumus. Cum ergo tam contritio, quam confessio partes sint hujus sacramenti, consequens fit, ut gratiæ causa etiam existant.

RESP. AD ARG. DURANDI. Ad primum vero argumentum Durandi respondetur: Non omnes partes integrales ejusdem rationis esse. Etenim (ut modo dicebamus) in judicio prophano aliter est pars confessio rei, aliter testimonium testium, & aliter mulcta a judice inflicta pro culpa commissa. Et licet per sententiam quis absolvatur a morte, & absolutio delicto applicetur, quod morte non erat dignum; si tamen indicatur a judice pecuniaria mulcta, illius executio spectat ad judicii integritatem, licet absolutio adjungatur. Et ideo D. Thomas tertia parte, quæst. 90. art. 2. docuit, has tres partes materiam appellari sacramenti, quia partes, ex quibus integratur totum, habent se ut materia. Et Concilium Florentinum non dixit, hujus sacramenti materiam esse actus pœnitentis, sed quasi materiam.

Ad secundum respondet D. Thomas, (est enim primum argumentum illius secundi articuli) quod contritio virtualiter pertinet ad exteriorem pœnitentiam, in quantum implicat propositum confitendi, & satisfaciendi. Contritio siquidem (ut recte Cajetanus admonuit (1)) non quomodocunque est pars hujus sacramenti, sed quatenus refertur ad claves Ecclesiæ; habet enim pars, in eo quod pars, ordinem ad totum, & ad reliquas partes. Sic ergo contritio accepta includit voluntatem compensandi delictum ad arbitrium sacerdotis, qua consideratione initium est, & ratio exterioris pœnitentiæ. Constat autem, interiores actus hoc modo ad exterius judicium pertinere: aliter enim judicatur offendens ex odio, aliter offendens ex ira. Compensatio item pœnitentiæ, nisi sponte fiat a reo, non est reconciliativa. Quare velle compensare delictum, quod in contritione clauditur, est prima hujus judicii pars, quod est non solum vindicativum, sed conciliativum. Non igitur oportet, quamlibet partem hujus sacramenti esse sensibilem, sed satis est, si sit ratio, quare aliæ partes sensibiles ad hoc sacramentum, & judicium pertineant. Itque eo magis, quod hoc forum interius est, quo nihil vetat actus etiam interiores referri.

Ad tertium primo dicitur, quod nomine contritionis in præsentia complectimur attritionem: significamus enim dolorem de peccato cum proposito cavendi in futurum. Nec id nos somniamus, sed ipsum Concilium Florentinum ita nomen contritionis explicuit. Deinde respondetur, quod contritio ponitur pars sacramenti, quia est certa, & indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est tamen adeo certum, & indubitatum: & ideo Concilium Florentinum, communisque sententia tenens certum, relinquens incertum, ponit contritionem partem esse hujus sacramenti.

Ad quartum nego consequentiam: capilli enim, & ungues partes hominis sunt, nec tamen simul cum homine nascuntur. Accusatio quoque, testimonium, sententia judicis, solutio pœnæ, cum non sint simul, sunt tamen de integritate judicii. Breviter, in omnibus, quorum partes quendam successionis ordinem habent, non oportet integrantes simul esse. Ad confirmationem vero facile dicitur, quod cum sacramenta per homines administrentur, quibus illa grandis contritio constare nequit, an idonea sit ad integram pœnæ remissionem; semper opus est satisfactionem injungi, sine qua sacramentum quidem esse potest, sed sine qua tamen mancum, & imperfectum est. Quemadmodum & quodcunque aliud judicium, in quo probatus reus sine mulcta absolvetur. Nam & homo sine digito poterit esse, sed erit tamen incommode sine digito. Nec nos asserimus, quamlibet satisfactionem esse partem hujus sacramenti. Satisfactio quippe, quæ ex arbitrio pœnitentis proficiscitur, nec est pars judicii sacramentalis, nec habet ordinem ad Ecclesiæ claves. Unde Concilium Florentinum: *Tertia*, inquit, *pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis*.

Quintum igitur fundamentum (ut cætera omnia, quæ posuimus) cum firmum sit, nihil aliud supereit, nisi ut quæstioni propositæ respondeamus.

1. CONCL. Prima igitur conclusio sit: Non est necessarium ad salutem sacramentum pœnitentiæ in re suscipium: hoc est, potest aliquis salvari, etiamsi reipsa non suscipiat hoc sacramentum, ubi non est facultas suscipiendi. Ac loquor etiam de eo, qui peccavit mortaliter post baptismum. Id definit in primis Leo Papa in epistola ad Theodorum Episcopum, numero sexagesimonono. Si autem aliquis, ait, quocunque interceptus

(1) *In. q. 90. 3. p.*

ptus obstaculo, a munere indulgentiæ præsentis exciderit, & prinsquam ad constituta remedia pervenerit, temporalem vitam humana conditione finierit, non necesse est nobis eorum, qui sic obierint, merita discutere: Cum Dominus Deus, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suæ justitiæ reservaverit. Loquitur de pœnitentiæ sacramento.

Item, baptismus non est necessarius in re susceptus, sed satis est in voto, si haberi aliter nequit: ergo nec pœnitentia. Antecedens probatur ex Divo Augustino, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 22. ex Divo Ambrosio de obitu Valentiniani ad Theodosium, ex Divo Bernardo epistola 77. ad Ugonem, ubi id eruditissime commonstrat, ex Innocentio de baptismo, cap. *Debitum*, & de presbyt. non baptizato, cap. 2. Sed & de Pœnitentia, dist. 1. cap. *Pœnitet.*, & distin. 6. cap. *Qui vult*; refertur testimonium D. Augustini ex libro de vera, & falsa pœnitentia cap. 10. & 12. Et 26. quæst. 6. *Si aliquis*, refertur in idem testimonium Concilii Epaunens. Nonnulla vero capita ejusdem causæ, & quæstionis, quæ in contrarium objici solent, faciliora sunt, quam quibus a nobis sit respondendum. Illud vero, quod Dominus ait: *Quorum retinueritis, retenta sunt*, Joann. 20. eandem intelligentiam habet, quam & illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. scilicet quum adest facultas: nam cum deest, sufficit votum suscipiendi hujusmodi sacramenta, quæcunque dicuntur adultis ad salutem necessaria.

Secunda conclusio: Sacramentum pœnitentiæ est remedium ad salutem necessarium peccatoribus baptizatis, in hunc sensum, ut sit necessarium in re, si facultas adest, sit necessarium in voto, si facultas desit. Hanc conclusionem probat D. Thomas 3. p. qu. 65. art. 4. & qu. 84. art. 5. Quia peccator non salvatur, nisi applicetur ei passio Christi vel in re, vel in voto. Non est enim aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat salvos fieri. Act. 4. Passio autem Christi applicatur in sacramentis: In baptismo quidem his, qui ante baptismum peccaverunt; in pœnitentia vero his, qui peccaverunt post baptismum.

Deinde probat, quia ægroti nisi per aliquod remedium salutis, sanati non possunt, Matth. 9. *Non est opus valentibus medico, sed male habentibus*. At Pœnitentiæ sacramentum est medicina salutis, ut ante nobis demonstratum est.

Tertio probat D. Hieronymi testimonio in Commentariis super 3. cap. Isaiæ, & in Epistola ad Demetriadem de virginitate servanda, dicentis, secundam tabulam post naufragium esse pœnitentiam; nam primam tabulam baptismum vocat. Patet facile legenti. Idem asserit D. Ambrosius ad virginem lapsam cap. 8. & Tertullianus in libro de pœnitentia. Confirmatque Trident. Conc. sess. 6. cap. 14. inquiens, Pœnitentiam secundam tabulam post naufragium sanctos Patres apte nuncupavisse. Ne quis autem hanc esse D. Thom. mentem possit ambigere, legat lib. 4. adv. Gent. cap. 72.

Eandem quoque conclusionem tenuit Thomas Vualdensis lib. de sacramentalibus, tit. 8. cap. 68. citatque Origenem in eandem, qui homilia decima super Numeros, *Laicus, si peccet*, inquit, *ipse suum non potest auferre peccatum, sed indiget sacerdote, ut peccatorum remissionem possit accipere*. Et capite sexagesimo nono docet ille idem Thomas Vualdensis, Joannem Vuicleff oppositum hujus conclusionis tenuisse: quem secuti Lutherani negant, ad salutem esse hoc sacramentum necessarium. Quamobrem firmiora (si possumus) argumenta debemus afferre, ut hæresis contraria manifestius revincatur.

Hæc itaque conclusio primum certa est per definitionem Leonis Papæ in epistola ad Theodorum Episcopum 69., & refertur de pœnitentia, distin. 1. cap. *Multiplex*. *Multiplex*, inquit, *misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æternæ, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se judicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent; sic divinæ bonitatis præsidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & pœnitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent*. Et concludit tandem in hæc verba: *Necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur*.

Præterea, Matth. 16. *Tibi*, inquit Dominus, *dabo claves regni cœlorum, & quodcunque solveris*, &c. Ergo, cum per peccatum mortale a baptismo commissum cœlum peccatori obseretur, necesse est, ut per claves Petri, & successorum aperiatur: quod non aliter profecto fit, quam per sacramentum absolutionis; nec enim soluta erunt in cœlo, quæ non solverit Petrus in terra.

Præterea, Joannis vigesimo, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*; ergo quæ non absolvunt sacerdotes, retenta erunt. Quapropter necesse est, si retineri non volumus, ut a sacerdotibus absolvamur.

Tertia conclusio: Non satis est ad æternam salutem consequendam peccatoribus baptizatis votum implicitum hujus sacramenti, sed explicitum & formale requiritur. Quoniam ad eundem modum pœnitentiæ sacramentum est necessarium peccatoribus baptizatis, eo quod per utrumque virtus passionis & sanguinis Christi in peccatorum remissionem applicatur, sine qua quidem applicatione ne unum quidem mortale peccatum remitti potest. Ac sine voto explicito baptismi nullus salvatur. Marci ultimo: *Prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Unde primum colligitur, baptismum in voto satis esse, cum re ipsa suscipi non potest. Idcirco enim

enim non dixit: Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur, sed, *Qui non crediderit*. Colligitur deinde, fidem hujus sacramenti, hoc est baptismi, esse ad salutem necessariam, id est quod per baptismum in nomine Christi præstatur remissio peccatorum omnibus gentibus. Id enim est Evangelium, quod qui non crediderit, condemnabitur, ut Marci ult. declaratur. Nec hanc hujus loci nos intelligentiam comminiscimur, sed etiam nobis sancti Patres tradidere. Vvaldens. in lib. de sacramentis, cap. 130. Hugo de sancto Victore, lib. 2. de sacramentis, parte 6. cap. 7. D. Bernardus epistola 77. ad Hugonem, D. Augustinus lib. 1. de baptism. contra Donatist. cap. 8. & lib. 4. cap. 21. & 2. libro contra Crescon. cap. 13. Si igitur citra baptismi votum explicitum nullus omnino salvari potest, cum non adest facultas baptismum re ipsa suscipiendi, nec sine voto quidem pœnitentiæ explicito salvabitur, qui peccatum mortale post baptismum perpetravit. Noluit enim Deus sine Christo, & Ecclesia sua cuiquam patere salutem ac remissionem peccatorum. Cum igitur peccatores possunt Christo & Ecclesiæ suæ uniri & reconciliari, exterius etiam, susceptis sacramentis, id Deus requisivit. At cum non adest facultas exterioris unionis & conciliationis, voluntas pro facto cedit, suppleturque per interiorem exterior unio. Confirmat etiam hanc conclusionem id, quod usu venire videmus, ut quantumcumque mors subito occurrat, pœnitentiæ remedia fideles efflagitent, nec sane sentiant de salute ejus, qui moriens nec re, nec voto hoc sacramentum acceperit.

Eorum quæ ad salutem sunt necessar. dupl. est genus.

Ex his colligere licet, quæ sunt ad salutem necessaria, ea esse in duplici differentia. Nam quædam sunt necessaria solum, quia præcepta, ut eruere innocentem a morte, vota reddere, juramenta servare, quorum necessitas videtur esse præscripta ibi (1): *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Alia vero sunt ad salutem necessaria, ut media, & inde in præcepto, quia media necessaria: ut credere in Christum, suscipere Baptismum, pœnitentiam agere. Inter hæc autem haud mediocre discrimen est: Nam quæ sunt tantum, quia præcepta, ad salutem necessaria, non est opus, in voto habeantur explicito ad salutem consequendam, sed satis est implicite & in genere propositum habitnale tenere implendi Divina mandata. At quæ sunt ad finem salutis media necessaria, si in re haberi nequeunt, oportet teneantur in voto, ut sacramentum Baptismi, & Pœnitentiæ, quod paulo ante docebamus.

Utrum etiam ad remiss. peccat. requir. votum huj. sacram. explicit.

Opinio quorumdam.

Sed est tamen quæstio non parva, an exigatur votum explicitum hujus sacramenti ad remissionem peccatorum, quæ post Baptismum admissa sunt. Nam ad æternam salutem consequendam, jam diximus, hujusmodi votum explicitum esse necessarium. Et quidem de hac re inter viros doctos magna dissensio est. Sunt enim qui credant, votum explicitum hujus sacramenti non esse opus ad remissionem peccatorum: ut si quis commisit adulterium post Baptismum, per solam contritionem (ajunt) quæ est actus virtutis, consequi poterit veniam sine proposito explicito suscipiendi hoc sacramentum. Id tenet Adrianus quæst. 1. de confessione ad secundum principale. Est autem argumentum hujus, quod Baptismus non est necessarius in re, vel in voto explicito ad justificationem, ut 3. parte quæst. 68. art. 4. ad secundum D. Thomas asseruit. Cornelius siquidem & Eunuchus ante fidem explicitam Evangelii, justificationem quidem consequi potuerunt, licet æternam salutem non potuerint adipisci.

Item, quilibet se potest convertere ad Deum in momento, & tamen notitiam Baptismi habere in quolibet momento non potest: *quomodo enim audiet sine prædicante? aut quomodo credet, nisi audierit?* Igitur nec sacramenti pœnitentiæ votum explicitum ad peccatorum remissionem necessarium est. Nec ab hac sententia abhorret D. Thom. 3. p. q. 86. art. 2.

Opinio aliorum contra. Si quis tamen contrariam sententiam tenere voluerit, habebit pro se, quantum conjectura colligere licet, Magistrum sentent. 4. d. 17. cap. 2. & Div. Thomam eadem dist. quæst. 3. artic. 5. q. 1. & apertius art. 1. quæst. 1. & d. 18. q. 1. art. 3. q. 1. & lib. 4. contra gentes, cap. 72. & tertia parte, q. 84. art. 5.

Sunt quoque argumenta non levia ad hanc opinionem confirmandam: Primum ex Concilio Complutensi sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, quod probatum est a Sixto IV. in Bulla, qua condemnavit Petrum Oxoniensem, cujus prima Conclusio ibi damnata est, in hanc formam: *Peccata mortalia, quantum ad culpam & pœnam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves*. At si per pœnitentiam, quæ est actus virtutis, peccata remittuntur sine explicito voto hujus sacramenti, revera delentur peccata sine ordine ad claves. Rursum in Concilio Trident. sess. 6. cap. 14. definitur, quod pœna æterna cum culpa vel sacramento, vel Sacramenti voto remittitur. Item Joannis ult. *Quorum tenueritis, retenta sunt.* Ergo quando quis nec re, nec voto accepit hoc sacramentum, cum sacerdotes ejusmodi peccata retineant, retenta sunt.

Præterea, nulli hæretico, vel schismatico remittitur culpa, nisi formaliter & explicite proponat Ecclesiæ uniri, atque ab ea veniam peccati implorare: ergo sola contritio, quæ est actus virtutis, non satis est ad remissionem peccatorum sine ordine ad claves Ecclesiæ. Antecedens

(1) *Matth.* 19. 17.

Digitized by Google

deus asserit D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 12.

Sacramentum igitur pœnitentiæ esse ad salutem necessarium, in hunc modum sit definitum.

Utrum confessio sit ad salutem necessar.

Sed enim cum hoc sacramentum quatnor habeat partes, neque omnes sint æque necessariæ ad hujus sacramenti constitutionem, merito poterit in quæstionem revocari, an singulæ hujus sacramenti partes sint ad salutem necessariæ. Et quoniam de Absolutione & Contritione post ea, quæ diximus, aut parva, aut nulla controversia est, de Confessione primum quæritur: An sit ad salutem æternam necessaria.

ERROR WICLEF. Nam Wicleffus impudentissime docuit, eam esse superfluam & inutilem, ut Thomas Waldensis refert lib. de sacramentis, cap. 135. & in Concilio Constantiensi, sessione 8. inter illius errores septimus ponitur in hanc formam: *Si homo debite fuerit contritus, omnis Confessio exterior est ei superflua, & inutilis.*

ERROR ALIOR. HÆRETIC. Massiliani etiam negaverunt necessitatem confessionis, ut auctor est Damascenus libro de hæresibus. Deinde Jacobitæ, referente Guidone Carmelita in lib. etiam hæresum. Hos sequuntur nostro tempore Lutherani, atque adeo Erasmus, in libro de ratione veræ Theologiæ circa finem; & in colloquio, cui index, *Pietas puerilis*: in summa omnes, qui tenuerunt Confessionem novitiam esse, & institutionis Ecclesiæ. In quibus fuit Beatus Rhenanus (r) in asserenda Confessione parum profecto beatus & pius; Adversum quos Conclusionem statuimus.

CONCL. Confessionem exteriorem, quæ Sacerdoti fit, esse ad salutem necessariam ex Christi institutione, Confessionem (inquam) omnium mortalium, tam publicorum, quam occultorum. Probatur efficaciter. Quia peccata occulta non remittuntur nisi remittentibus Sacerdotibus, ut patet ex testimonio Joannis citato: *Quorum retinueritis*, id est non remiseritis, *retenta sunt*. Ex eo enim, quod dixit, *Quorum remiseritis, remissa erunt*, satis ostenditur, verbum e regione additum, scilicet, *Retinueritis*, perinde esse, ac si dixisset Christus, *Non remiseritis*: Sed remittere sacerdotes non possunt, nisi cognoscant, ut ostensum est. Cognoscere autem nequeunt, nisi peccatores confiteantur: ergo Confessio etiam occultarum culparum ex divina institutione est ad salutem necessaria. Qui enim instituit finem necessarium, media etiam instituit, quæ essent ad eundem finem necessaria, nisi legislatorem velimus in necessariis defuisse. Nam eandem rationem eandem quoque verbis resumere non piget.

Præterea, in Concilio Constantiensi Martinus Quintus in Bulla condemnationis Articulorum Wicleffi, Joannis Hus, & Hieronymi Pragensis, condemnans errores Wicleffi ac reliquorum discipulorum, ait: Intertogandum esse, qui de istorum hæresi fuerit suspectus, utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia Sacerdotis idonei, soli Sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur. Ubi licet non explicetur, an ex institutione Divina, an ex humana sit illa necessitas, sine dubio tamen est intelligenda ex divino jure. Id enim Wicleff negabat.

Præterea, hoc manifeste determinatum est in Concilio illo Complutensi, & in illa Extravag. Sixti Quarti contra Petrum Oxoniensem: Nam post illam primam damnatam conclusionem, quam ante retulimus, hoc est, peccata mortalia deleri per solam cordis contritionem sine ordine ad claves, damnatur secunda in hanc formam: *Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino*. Deinde damnatur tertia in hæc verba: *Pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves*.

Præterea, in Concilio Florentino definitum est, idque nos adeo firmiter constituimus, materiam hujus Sacramenti præcipuam esse Confessionem: Si igitur Sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessarium, certe non forma solum, & Absolutio Sacerdotis, sed & materia, hoc est, Confessio peccatorum ad salutem necessaria est: nec enim sacramentum sola forma subsistit.

Cujus etiam rei definitio habetur in Concilio Tridentino, session. 6. cap. 14. ubi cum Concilium docuisset, hoc sacramentum esse secundam tabulam post naufragium, per quam fieret lapsi hominis post Baptismum reparatio, subdit: *Docendum est, Christiani hominis pœnitentiam multo aliam esse a Baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem Confessionem, saltem in voto, & suo tempore faciendam, & Sacerdotalem Absolutionem*.

COROLL. PRÆCED. CONCL. Quibus ita constitutis, manifestissime colligitur, hanc secretam confessionem de peccatis secretis (quam quidem alii auricularem vocant, alii clancularium) institutionis Divinæ esse, non humanæ, hoc est, Christum instituisse, peccata secreto esse confitenda. Nam publicorum publice fieri confessio potest. Nec id Cajetanus inficiatur: nam licet in commentariis super caput Joan. 20. adversari videatur, at ipse tamen mentem suam explicuit, respondens ad censuras Parisienses sedecim articulorum.

Probatur hoc corollarium in primis, quia confessio de peccatis occultis est necessaria, ut ex fundamentis jactis constare facile potest. Constituit enim sacerdotes Dominus judices, non solum publicorum, verum etiam occultorum. Sed rationis naturalis est, ut occulta peccata occulta correctione purgentur: ergo cum Christus instituerit hoc judicium fieri secundum rectam ratio-

(r) *In annotat. super lib. Tertul. de penit.*

Digitized by Google

rationem, constituit ex consequenti, occulta peccata occulte esse judicanda.

Præterea, si modus confitendi ad aurem de peccatis occultis ex Ecclesiæ institutione esset, in arbitrio Ecclesiæ etiam esset oppositum constituere, quemadmodum potest de immersione, vel aspersione, vel infusione in Baptismo legem pro suo arbitratu & ferre, & tollere. At non est in facultate Ecclesiæ præscribere, ut cordis occulta peccata peccatores publice confiteantur.

Præterea, Leo Papa in Epistola ad universos Episcopos Campaniæ, numero 57. (1) & refertur de pœnitentia, distinct. 1. cap. *Quamvis plenitudo*, *Illam*, inquit, *contra Apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri, de pœnitentia videlicet, quæ a fidelibus postulatur, ut scripta professio publice recitetur; cum reatus conscientiarum sufficiat solis Sacerdotibus indicare Confessione secreta*. Et infra: *Removeatur ergo improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur*. Hactenus Leo. Id ergo, quod adversatur remedio a Christo instituto ad remissionem peccatorum, nimirum contra Divinam institutionem est, cum contra Apostolicam regulam id fieri summus Pontifex asserat.

Ex Apostolorum certe traditione secreta peccata in aurem sunt confitenda, quod vel ex eo liquet, quod in Ecclesia non habetur memoria, unde inceperit secreta confessio. Nam & Origenes ejus meminit Homilia prima & secunda in Psalm. 37., & Homilia decima super Numeros. Div. Basilius item in libello de institutione Monachorum cap. 21. & 98. Dionysius etiam in Epistola ad Demophilum 8. & Sozomenus lib. 9. Histor. tripart. cap. 35. *Quoniam*, inquit, *qui confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt; propterea visum est antiquis Pontificibus, ut, velut in theatro, sub testimonio Ecclesiastici populi delicta pandantur, & ad hanc causam presbyterum bona conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerint, ad quem accedentes ii, qui deliquerunt, delicta propria fateantur*. Nota. *servantem secretum*: nam si non essent occulte confitenda peccata, non oporteret servare secretum.

Postremo, Sigillum Confessionis non est ex humana institutione, sed ex Divina: ergo ex Divina est, quod aliqua peccata, scilicet occulta, judicentur occulta. Et confirmatur: Quia Magister Oxoniens. in Concilio illo Compint. damnatus est, quod assereret, Confessionem non debere esse secretam, & a Sixto Quarto in illa Extravag. cujus initium: *Ad perpetuam rei memoriam*, &c. definitur contra eundem, necessario exigi, ut Confessio secreta sit. Quam ob rem ex revelatione, & institutione Dei est, quod confessio sit secreta, alioqui non esset hæresis, ab Evangelica veritate penitus aliena, assertio contraria: cum tamen aliena esse ibidem decernatur.

Dubium ex dictis de confess. publicor. peccat.

Sed oritur circa ea, quæ diximus, dubium: Si enim peccata oportet confiteri, ut innotescant sacerdoti: ergo peccata publica, quæ alias sunt illi manifesta, non erit necessarium confiteri: quippe ob hanc causam, si circumstantia manifesta est, non est opus eam explicare confessori; ut si quis sit Sacerdos, vel maritatus, idque confessori liqueat, non est necesse, ut cum confitetur fornicationem, exponat se esse vel sacerdotem, vel maritatum.

Respon. ad dub. At erroneum est credere, sine confessione publicorum etiam peccatorum cuiquam patere salutem: Primum, quia delictum judicandum in aliquo foro, debet esse notum in illo foro: sed etiamsi peccata sint publica, non sunt confessori nota in foro sacramenti: ergo opus est, ut peccator illa sacerdoti confiteatur. Et hoc est, quod Div. Thomas dist. 17. q. 3. art. 2. qu. 1. ad. 1. docet, inquiens: *Quamvis Sacerdos aliquando sciat peccatum ut homo, non tamen scit ut Christi Vicarius; sicut etiam judex aliquando scit peccatum ut homo, quod nescit ut judex*.

Præterea, Confessio est materia præcipua hujus sacramenti: ergo etiam ad absolutionem publicorum peccatorum est necessaria: nam sacramentum sine præcipua materia esse non potest.

Denique, si peccator publicum peccatum non confitetur, non potest innotescere judici, an pœniteat, necne, an proponat emendationem, an non: Quare non valet discernere, an solvere debeat, an ligare. Necessarium est igitur, ut non modo secreta peccata, verum etiam publica peccator sa sacerdoti subjiciens confiteatur.

Utrum satisf. ad Sacerd. arbitrium sit ad salutem necessar.

Jam vero posterior illa quæstio relinquitur: An satisfactio ad Sacerdotis arbitrium sit ad salutem necessaria.

Opinio D. Th. Sunt enim authores, qui negant, in quibus D. Thomas 4. dist. 17. q. 3. a. 1. q. 1. ad 1. argum. videtur esse. *Dicendum*, inquit, *quod post remissam culpam adhuc est peccator debitor pœnæ temporalis: sed gratiæ tamen infusio sufficit ad culpæ remissionem: ad gratiæ vero infusionem consequendam ordinata sunt sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu, vel proposito peccator gratiam non consequitur. Sed tamen ex hoc, quod operatur confessio ad pœnæ remissionem, non habet, quod sit de necessitate salutis, quia pœna ista est temporalis, ad quam post culpæ remissionem remanet homo ligatus. Unde sine hoc, quod in præsenti vita expietur, esset via salutis; sed habet, quod sit de necessitate salutis, ex hoc, quod ad* E e remis-

(1 *In to. Concil. est hæc epist. 78. in edit. vero Colon. operum Leon.* 80.

remissionem culpæ ordinatur. Hactenus D. Thomas.

Opinio Auctor. At vel fallor ego, vel contrarium probabilius est. Nam, sicut ante docuimus, exterior pœnitentia est ad salutem necessaria: ergo quemadmodum contritio in lege naturæ, & scripturæ habebat annexum propositum confitendi, & satisfaciendi Deo, juxta illud: *Dixi, Confitebor injustitiam meam Domino*, &c. ita & in lege nova habet annexum propositum confitendi sacerdoti, & satisfaciendi ad arbitrium ejus: hoc est enim subjicere se clavibus, & judicio ecclesiastico, quod est ad salutem sine dubio necessarium.

Præterea, Concilium Tridentinum sess. 6. c. 14. posteaquam definivit, sacramentum pœnitentiæ ad lapsi reparationem, velut secundam post naufragium tabulam, necessarium esse, decernit protinus, *hoc sacramento contineri non modo cessationem peccatorum, & eorumdem sacramentalem confessionem, & sacerdotalem absolutionem, verum etiam satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, non quidem pro pœna æterna, sed pro pœna temporali*: & de hac, inquit, *pœnitentia scriptum est: Memor esto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ*. Quæ omnia loca de pœnitentia exteriori esse intelligenda, per quam scilicet exterior pro peccatis fit, superius certis argumentis commonstravimus.

Præterea, Leo Papa Epistola 69. ad Theod. Episc. *Mediator*, inquit, *Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & pœnitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent*. Igitur, nisi proponant pœnitentes, se Ecclesiæ potestati subjicere, ut juxta ejus arbitrium peccata compensent, servari non possunt. Jam enim docuerat Summus Pontifex, hanc Sacerdotalem authoritatem, & judicium esse ad salutem necessaria.

Denique, cum de Satisfactione ad arbitrium Sacerdotis præceptum sit, (ut nos proxime definiemus) certe Satisfactio est ad salutem necessaria: nam si non esset, non esset in præcepto. Ac reveta frustra fuissent Sacerdotes judices constituti, si eorum scientiæ parere non esset necessarium. Inanis enim est auctoritas judicandi, quæ impune rejici potest, idque eo magis, quod judicium hoc non est ad dirimendas lites, sed ad vindicanda scelera. Et quod judicibus necessarium est, scilicet pœnam indicere reis, ne sint judices iniqui, id nos exequi necessario debemus, ne falsi pœnitentes, & inobedientes tum videamur, tum etiam simus. Nec argumentum, quod in contrarium insinuamus, operæ pretium est nunc diluere, partim quod facile est, partim quod postea diluere debemus. Quapropter ea jam argumenta confutanda sunt, quæ a principio hujus controversiæ fecimus.

Resp. ad rat. dubit. positas in prin. qu. princip. Ac primum quidem argumentum a plerisque Sanctorum facile diluitur; nam utrumque Apostoli Pauli locum (1) interpretamur, non de pœnitentia, quæ post Baptismum fit, sed de pœnitentia, quæ fit in Baptismo: Qui videlicet semel duntaxat percipi potest. Nam pœnitentiam Baptismum appellari, habes apud Lucam capitulo ultimo: *Oportebat*, inquit, *prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes*. Ubi quæ Matthæus de Baptismo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remissionis peccatorum tradidit. Hanc expositionem Chrysostomus, & Theophylactus sequuntur in eadem loca. Item Div. Ambrosius, libro secundo de pœnitentia, cap. 2. & Divus Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap. 3. Colligunt autem ex multis conjecturis, hanc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas referrem, nisi ad metam hujus Disputationis festinaret oratio.

Potest tamen uterque locus intelligi etiam de pœnitentiæ Sacramento, ut videlicet intelligamus, impossibile esse per pœnitentiæ Sacramentum rursum renovari, id est, priorem novitatem, quam per Baptismum accepimus, iterum accipere. Unde Gregorius Nazianz. orat. 3. in sanctum lavacrum, *Non superest*, inquit, *regeneratio secunda, nec reformatio, sed in pristinum statum restitutio, etiamsi perquam vehementer illam lachrymis, & multis quæramus suspiriis, ex quibus vix quidem cicatricum obductio venit*.

Nec te moveat, quod Apostolus ait, esse impossibile: nam per excessum loquitur, atque hyperbolice ingentem rei difficultatem impossibile vocat, non ut desperent audientes, sed ut terreantur. Idcirco enim subdit Apostolus: *Confidimus tamen de vobis, dilectissimi, meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur*; quasi dicat Apostolus: Loquutus sum ita, ut vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiores: Cæterum confido de vobis; & reliqua, quæ sequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio mea non est, sed D. Hieronymi, libro adversus Jovinianum secundo, refertur que a Gratiano de pœnitentia, dist. 2. c. *Si enim*. Nec modus hic loquendi a sacris literis alienus est. Nam Matth. 19. quod ante Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum cœlorum, e vestigio dixit, esset impossibile, quemadmodum exposuit D. Hieronymus super caput Esaiæ sexagesimum. Sed & Aristoteles primo libro de cœlo, cap. 11. inter reliquas significationes hujus vocabuli, impossibilis, eam annumeravit, ut quod non facile, neque cito, nec bene fieri potest, impossibile dicatur. Et ad eandem formam, per hyperbolem, cap. 10. ejusdem epistolæ Apostolus locutus est, ut ostenderet,

(1) *Heb. 6. & 10.*

Digitized by Google

deret, qua animadversione peccata nostra digna sint, post acceptam notitiam veritetis, si ad justitiæ rigorem examinentur. Sed aliud tamen est, quod justitia postulat, aliud quod clementia, & misericordia suggerit.

Ad secundum argumentum certe possemus respondere, negando majorem: sentiunr enim plures viri docti, licitum esse ab hæretico recipere pœnitentiam in erticulo mortis, ut Petrus Paludanus 4. dist. 25. quæst. 1. Sylvester in verbo *Confessor*, 1. §. & Joan. Major dist. 17. & Glossa extra. de Sponsalib. cap. *Non est vobis*. Quia licet recipere Baptismum ab ejusmodi præcisis, cum extrema necessitas cogir, ut Divus Augustinus tradir, cap. *Si quem forte*, 24. dist. 1. Ergo & pœnitentiæ sacramentum licet ab exciso suscipere. Huic vero loco solent alii occurrere negando consequenriam. Quia minister Baprismi est instirutus quilibet de jure Divino, quamobrem Ecclesia id tollere non potest. At pœnitentiæ minister non est quilibet Sacerdos Divino jure, sed cui Ecclesia demandaverir. Quocirce sicut potest committere cui voluerir, ita & potest auferre. Sed hæc responsio non facir setis argumento. Primum, quia probebilissimum est, quemliber Sacerdotem in mortis articulo habere auctoritatem absolvendi jure Divino. Idque asseruit Peludanus dist. 20. quæst. 1. art. 2. Durandus distinct. 19. quæst. 2. Capreolus eadem distinct. art. 3. ad 4. Id quoque Divus Thomas sentire videtur, distinct. 19. quæst. 1. arr. 3. quæst. 1. & dist. 20. art. 1. quæst. 2. Atque est præterea rarioni consentaneum, quia Deus non deficit in necessariis: nullus enim providus gubernator in necessariis deficit: ergo quemadmodum providit, ut in articulo mortis quicunque posset licite baptizare, non obstante quacunque Ecclesiastica censura, & prohibitione: ita etiam cevir, ut in eodem articulo quilibet Sacerdos licite absolveret: cum utrunque sit sacramentum necessitatis, utrunque jure Divino præceptum. Est insuper alia ratio, que id confirmari possit: Quod auhore Divo Augustino querto libro de Baptismo contra Donatistas, capite vigesimoquarto, quod universa tenet Ecclesie, semperque retentum est, nec a Pontificibus, aut Conciliis rempore aliquo post Apostolos definitum, traditione Christi, & Apostolorum rectissime creditur constitutum. At quod quilibet Sacerdos in mortis articulo quemliber possit absolvere, semper in Ecclesia obiervetum est, nec nova aliqua hominum constiturione sancitum: a Christo igitur, & Apostolis est institutum.

Præterea, Ecclesia non posset huc rescludere, & abrogare, ferendo scilicet contrariam legem: ergo est de jure Divino. Antecedens suadetur: Quia seclusa quacunque Ecclesiæ lege, talis abrogatio esset contra rectem rationem, si (ut verum est) pœnitentia est sacramentum ad salutem necessarium. Sic igitur rarioni maxime consentaneum est, quemcunque Sacerdotem in articulo mortis pœnitentiæ ministrum Divino jure esse constitutum. Quo etiam fit, per Ecclesiæ censuram talem authoritatem abrogari non posse.

Quod si Christus Dominus non consuluisset in mortis articulo periclitentibus, ministrum absolutionis necessarium exhibendo, Ecclesia tamen, cujus prudentiæ dicitur esse commissum, cum pia mater sit, non est credenda filiis suis in articulo mortis deesse voluisse, idque eo magis, quo exemplo Christi sponsi sui facere & potuit, & debuir, quem constat in Sacramento Baptismi (quod necessarium esse ad salutem voluit) nulli in articulo mortis defuisse.

Præterea, Necessitas non habet legem, ut hebes in cap. *Quod non est*, de regulis juris: non ergo existimanda est Ecclesia, legem, qua præcisum amover a sacramentorum ministerio, ad extremum necessitatis articulum extendere voluisse.

Prætereà, odia restringi, favores convenit ampliari, ut etiam juris regula tradit. Quod autem quilibet Sacerdos in articulo mortis quemlibet possit absolvere, gratia est, & favor populi Christiani. Quocirca ampliare potius, quam stringere debemus. Quod entem præcisi Sacramentorum ministerio privantur, in odium est: restringendum itaque esse videtur: nam pœnæ legum interpreratione molliendæ sunt, non exasperandæ, de Pœnitentia dist. 1. cap. *Pena*. Probebile igitur est, a præciso Sacerdote fideles posse Sacrementum absolutionis in mortis articulo recipere, videlicet, si absque periculo fidei recipi potest.

Ac profecto non ambigo, quin a Catholico excommunicato etiem nominatim, in mortis articulo, pœnitentiæ possimus suscipere secramentum, si alius desit: Quippe non video ceusam, quare fideles in articulo mortis, præsente Sacerdote Catholico, priventur Sacramento ex Divina institutione ad salutem necessario. Quod utique esset minus tolerabile, quam in mortis articulo casus reservare, præsertim cum homines fere non contritionem, sed ettritionem hebeant: quepropier durum esset hominibus, majori ex parte imbecillibus, in tali periculo velle deesse. Quod si hæc exceptio Ministri Catholici etiam per excommunicetionem præcisi jure optimo defenditur, non est ebsurdum & alios præcisos excipere, tantum in mortis articulo: quoniam extrema necessitas, sive corporelis, seu spiritualis sit, ab omni Ecclesiæ lege videtur excepta.

DILUTIO OBJF. CUJUSDAM. Id vero, quod objici in contrarium soler ex 24. quæst. 1. cap. *Audivimus*, per hæc facile diluitur. Cui simile est, quod D. Ambrosius ait, de pœnitentia, dis. 1. cap. *Verbum*, & cap. *Potest fieri*: Ob idque simili ratione solvitur. Illud entem, quod opponitur ex capite ultimo ejusdem causæ, & quæstionis, adversus henc sententiam nihil penitus facit. Primum, quod ibi sermo est de Eu-

charistiæ Sacramento, quod non est Sacramentum necessitatis. Deinde, quia id fecit Hermogildus, ne Arriano Episcopo faveret, quem rex ob eum finem destinaverat. In quo eventu ne Sacramentum quidem Baptismi ab hæretico recipiendum esset. Nam quod in extrav. *Unam sanctam*, de majoritate, & obedientia, Bonifacius docet, extra Ecclesiam non esse remissionem peccatorum, ex dictis modo explicari facile potest; & quemadmodum intelligendum esset, in superioris anni Relectione docuimus.

At si quis communem opinionem sequi velit, cujus etiam D. Thomas fuisse videtur, 4. dist. 16. art. 2. quæst. 2. ad 3. & dist. 19. quæst. 3. art. 3. quæst. 1. ad 2. & 3. p. quæst. 82. art. 7. ad 2. respondere aliter potest, negando minorem. Nec est simile de Baptismo, & pœnitentia, quoniam Baptismus multo magis est necessarius, quam Pœnitentiæ sacramentum, eo quod non solum opus est, quatenus remedium peccati, sed quatenus professio est Christianæ fidei, & in Christum incorporatio.

Unde ad tertium argumentum, juxta duas has differentes opiniones, dupliciter item responderi potest. Nam difficile est de doctissimorum virorum judicare sententiis, & in medio seniorum juvenes sedere arbitros. Itaque ex his duabus utra sit opinio deligenda, prudentiorum ego, & doctiorum arbitrio derelinquo.

Unde jurisdic. sacerd. habeat, qui sum. Pontif. absolvit a pecc.

Ad quartum, ubi difficultas est, a quonam habeat jurisdictionem, qui summum Pontificem absolvit, communis opinio respondet, quod summus Pontifex eligendo Confessorem, confert ei potestatem, quam tamen ipse exercere non potest, ut Diaconus electus Episcopus potest demandare absolutionem a peccatis, cum ipse tamen peccatores absolvere non queat. Quæ est solutio Cardinalis Turrecremata libro primo summæ Ecclesiasticæ, cap. 89. & D. Bonaventuræ 4. distinct. 19. & D. Thomæ distinct. 16. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. At Paludanus eadem distinct. quæst. 1. & Capreolus eadem distinct. quæst. unica, art. 3. melius sentire videntur, jurisdictionem, qua sacerdos electus a Pontifice eum absolvit, a Christo esse, & non ab ipso Pontifice, quia Deus non deficit in necessariis: quare summo Pontifici de ministro sacramenti ad salutem necessarii providit. Item summus Pontifex post peccatum mortale factus est subditus in foro interiore: nam obligatur confiteri sacerdoti, sicut & quilibet alius, qui mortaliter peccavit, judicio hujus fori sacramentalis obnoxius fit: ergo sine commissione ipsius est in Ecclesia judex, cui scilicet confiteri teneatur.

Præterea, licet Episcopus diaconus committere alteri absolutionem possit: sed non tamen nisi eorum, quorum est pastor, committere potest, hoc est suorum subditorum. At summus Pontifex non est pastor sui ipsius, nec judex, quamobrem sui ipsius absolutionem committere alteri non potest. Nec me fugiunt, quæ Cardinalis Cajetanus, vir alioqui doctissimus, scripsit quæstione unica de ministro hujus sacramenti, quæ mihi non placent omnia, sed (humanorum ingeniorum ea vel sors, vel conditio est) aliis non placebunt nostra. Equidem, quandiu ratio melior non succurrit, non auderem asserere, Confessorem summi Pontificis nullam habere jurisdictionis potestatem super ipsum nec a Christo, nec ab Ecclesia, nec ab ipso summo Pontifice, quod Cajetanus videtur admittere. An admittendum sit, videriut alii; nam ego principium absolutionis sacramentalis existimo non solam esse potestatem ordinis, verum etiam jurisdictionis. Quippe cum minister hujus sacramenti (juxta Concilium Florentinum) sit sacerdos habens auctoritatem vel ordinariam, vel ex commissione superioris, cumque etiam sacramentum hoc judiciale sit, ministrum ejus, nisi judicem intelligere non valeo: judicem autem sine jurisdictione ne cogitatione quidem informare possum, eo vel maxime, quod minister hujus sacramenti solvit, & ligat, ac proinde jurisdictionis potestatem habet. Igitur, sicut summus Pontifex propter crimen hæresis subditus fit ecclesiæ in foro exteriore, idque ex divina institutione; sic per quodlibet mortale peccatum ecclesiæ subjicitur in foro interiori, Christo instituente, & obligante Pontificem summum, ut coram sacerdote compareat, tametsi hanc illi dederit facultatem, ut eligat, quem maluerit. Quam traditionem, sicut & cæteras Christi, licet scriptas non habeamus, ab Apostolis accepimus.

Itaque sacerdos simplex, cum initiatur, non modo ordinis potestatem, sed jurisdictionis etiam accipit, non simpliciter, & quantum ad omnes, sed primum quantum ad venialia peccata: D. Thom. dist. 18. art. 3. qu. 1. ad 3. & est communis opinio: Deinde quantum ad mortalia, quibus est jam peccator a proprio sacerdote solutus, quoniam illud judicium est penitus arbitrarium, cum nulli teneat me subdere: neque apparet unde proprius sacerdos habeat solus potestatem in illa peccata, cum non sit materia subjecta proprio sacerdoti: Præterea, quantum ad omnia in articulo mortis: Denique ad summum Pontificem absolvendum.

Atque horum omnium radix eadem est. Etenim (ut Capreolus, & Durandus dist. 19. 4. diligenter annotaverunt) in universum Apostolis dictum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata*, &c. Restrictio autem facta est speciali commissione Divo Petro: cui, quoniam claves tanquam primo clavigero collatæ sunt, id consequenter est demandatum, ut ejus auctoritate quicunque alius aperit, aperiat, &c. Nam illa commissio de aliis a D. Petro, facta est. Ideoque D. Petrus, & ejus successores non subjacent illi restrictioni, quin possint absolvi a quolibet sacerdote.

Ad

Ad quintum vero argumentum nonnulli respondent, illud verbum Domini non de corporali, seu sacramentali manducatione corporis Domini, sed de spirituali esse intelligendum. Qui autem per fidem Christum habet in se manentem, is spiritualiter manducat corpus, & bibit sanguinem, quia Christi membrum efficitur, ac proinde particeps ipsius & carnis, & sanguinis. Id autem necessarium est ad salutem non solum adultis, verum etiam parvulis. Atque hujus sententiæ videtur esse D. Thomas 3. p. q. 65. a. 4. ad 2.& q. 80.a. 9. ad 3. & D. Hieronymus in 1.c. epist.ad Ephes. De consecr. d.2.c. *Dupliciter*. Imo Origenes homil.7.in Levit.& Augustinus l.3. de doctrina Christ.c.16. manifeste docent, hunc locum figurate esse accipiendum,ut per metaphoram qui credit in Christum,eique incorporatur, Christum dicatur manducare. Eandemque expositionem ubique locorum D.Augustinus probat, ut tra. in Joann.26.& 27. Et l. 1.contra duas epistolas Pelag.c.22. & l. 2.c. 4.de consecr. d. 4. c.*In Ecclesia*, & c. *consequenti*, ubi & refert, Innocentium hujus sententiæ fuisse; ac revera fuit, ut patet in epistola ejusdem Innocentii ad Concilium Carthaginense. Et ratio quoque illis suffragatur, quia si de sacramentali manducatione Dominus loqueretur, falsum esset illud: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo*. Constat enim, multos carnem Christi, atque ejus sanguinem in sacramento accipere, & non eosdem in Christo manere. Item, etiam cum sermo universalis sit, si de sacramentali manducatione intelligeretur, jam parvulis esset Eucharistia necessaria, ut vitam haberent in semetipsis, quod est erroneum. At laicis præterea sumptio hujus sacramenti sub utraque specie esset ad vitam necessaria; quæ est hæresis Lutherana.

At vero, licet Dominus ibi de spirituali manducatione sermonem faciat, non tamen excluditur sacramentalis, ut patet ex D. Augustino in Joan. tract. 26. atque ex D. Thoma 3. p. q.80.a. 11. Unde & ejusdem partis q.65.a.4.ad 2. ait, illud verbum Domini intelligendum esse de spirituali manducatione, & non de sola sacramentali. Non dixit: Et non de sacramentali. Quod autem de sumptione etiam sacramentali verba fiant, mihi facile persuadeo. Primum, quia de futuro loquitur Dominus dicens: *Panis, quem ego dabo, caro mea est;* nondum enim instituerat Eucharistiæ sacramentum. Deinde, quia discernit manducationem & potationem, inquiens: *Nisi manducaveritis carnem, & biberitis*, &c. ubi integrum sacramentum carnis & sanguinis, quod in cibum & potum daturus erat, aperte distinxit. Accedit ad hoc, quod Joannes Evangelista, si eo capite de Eucharistiæ sacramento non fecisset mentionem, omnino nullam altissimi Sacramenti rationem habuisset, cum in reliquis sui Evangelii partibus ne verbum quidem ullum de Eucharistia fecerit. Adde, quod plerique Sancti de Eucharistiæ Sacramento illum locum interpretantur, ut D. Chrysostomus in Joannem, homil. 45. & lib. 3. de dignitate Sacerdotali. c. 4. & Divus Augustinus lib. 1. de baptismo parvul. c. 20. Ambrosius l. 4. de sacram. D. Bernardus in sermone de resurrectione, cujus initium, *Vicit Leo*. Cyrillus quoque atque Theophylactus in commentariis super Joan. atque alii, quos refert Gratianus de consecratione, dist. 2. Certe Ecclesia, cum adversus hæreticos de Eucharistiæ sacramento disputat, ex eo capite vel maxime testimonia sumit. In concilio præterea Constantiensi, sess. 13. cum hæreticorum argumento obiter responderetur, qui ex hoc testimonio sumebant, Laicis sub utraque specie hoc sacramentum esse conferendum, non confugerunt Patres ad spiritualem manducationem, sed crediderunt id quod Dominus dicit, *Nisi manducaveritis*, &c. etiam a Laicis sub specie panis servari: *cum firmissime* (inquiunt) *credendum sit, sub utraque specie integrum Christi corpus & sanguinem contineri*. Et (ne longum faciam) concilium Ephesinum in epistola ad Nestorium, hunc ipsum locum, de quo disserimus, de sumptione Sacramenti corporis & sanguinis Domini interpretatur. Atque, id nos late persecuti sumus, ut vim argumenti conservaremus, scilicet, quod difficilius est, quam ut per illam priorem intelligentiam eludi possit.

Igitur, ut ex locis citatis apud D. Thomam colligere licet, testimonium illud, licet dissimiliter, utramque tamen expositionem complectitur, & spiritualis, & sacramentalis manducationis. Non enim qui corporaliter dentibus terit Eucharistiæ sacramentum, habet vitam æternam, nisi & spiritualiter manducet, hoc est, credat in Christum viva fide, & Ecclesiastici corporis, cujus Christus caput est, membrum fiat. Ergo spiritualis manducatio per fidem, medium est necessarium ad salutem & adultis, & parvulis. Suscipitur quoque hoc medium, cum baptismus suscipitur, ut Divus Augustinus exponit, lib. 1. de baptismo parvulorum, cap. 20.& locis quoque paulo ante citatis, ac D.Thomas 3. p. q. 73. a. 3. Sacramentalis autem manducatio non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus, videlicet quia baptismus est necessarius non solum necessitate præcepti, verum etiam ut medium, sine quo salus non constat. At sacramentalis Eucharistiæ manducatio solum est necessaria, ut præceptum, ac proinde solis adultis, quibus duntaxat præceptum imponitur. Quod autem hæc sit mens Divi Thomæ, colligere possumus ex 3. par. qu. 75. art. 11. Quid autem in causa sit, quamobrem similibus verbis non similis necessitas præscribatur, non facile dicitur, nisi ad ecclesiæ sensum nostras intelligentias referamus, quæ sacramentalem Eucharistiæ sumptionem nunquam intellexit esse medium ad salutem necessarium, pœnitentiam esse intellexit. Vel utrumque quidem sacramentum necessarium est in re, vel in voto, sed aliter tamen utrumlibet: nam votum Eucharistiæ

in baptismo continetur, votum autem pœnitentiæ in nullo alio sacramento. Quo fit; ut votum Eucharistiæ satis sit implicitum. Atque id forsitan est ad Divi Thomæ sensum accommodatius.

Ad sextum argumentum respondetur, quod Nectarius antecessor Divi Chrysostomi confessionem secretam de medio sustulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quamobrem Chrysostomus Nectario succedens, de confessione hac auriculari populo verba facere noluit: quia enim nondum scandalum sedatum erat, quod in Ecclesia Constantinopolitana per occasionem secretæ confessionis fuerat exortum, non est ausus eam restituere, quam scilicet vir probatæ fidei apud Constantinopolitanos abjecerat. Nec apud Græcos confessio, quæ sacerdotibus in aurem fit, tam est recepta, quam apud Latinos: Unde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales ecclesias ritum confessionis asserit maxime & traditum, & retentum. Sed de pœnitentia, dist. 1.c. finali Theodorus dicit, Græcos existimare, soli Deo esse confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptismus non statim a passione Christi cœpit esse medium omnibus necessarium ad salutem, sed post sufficientem Evangelii, & Baptismi evulgationem; ita & confessionis sacramentum ex eo tempore cœpit omnibus hominibus esse necessarium, etiam de peccatis secretis, quo sufficienter promulgatum est. Quo fit, ut Græci ante plenam invulgationem sine peccatorum confessione occultorum salvari potuerint. Jurisconsultis vero, ac nonnullis etiam Theologis sane parcendum est, quod in quæstione perobscura, & quæ eo tempore nondum erat satis explicata, ac definita, Ignoranter erraverint.

PARS SEXTA.

De Præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.

QUÆST. 6. PRINCIP. SEd quoniam plus nimio longa facta est disputatio, jam ad partem Relectionis postremam pergamus, in qua illud quærebatur: An de pœnitentiæ sacramento divinum præceptum sit. Et quoniam primam hujus sacramenti partem, hoc est, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino esset, ostendimus; reliquæ sunt duæ, de quibus nobis instituenda est disputatio, confessio videlicet oris, & satisfactio operis: nam alterius præceptum hæretici negant, alterius etiam Catholici.

Utr. de confess. peccat. sit divin. Præcep.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur: An confessio, quæ sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure sit præcepta.

ARG. PRO NEGATIV. PARTE. Suadetur enim non esse: Primum, quia tale præceptum divini juris nullo sacrarum litterarum loco reperitur. Quod si ita est, ut certe videtur esse, non est cur divini juris præceptum esse fingamus.

Deinde, si confessio divinæ institutionis esset, ejus quoque integritas ab Euangelico jure proficisceretur. Unde fieret, ut & pœnitens omnium peccatorum & species, & numeros diceret, & Confessor solicite utrunque interrogare deberet, quod esset revera molestissimum. Ac præterea non liceret Ecclesiæ ulla ex causa confessionem partiri. At partitur, ut cum sunt casus reservati, absolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reservatis remittuntur pœnitentes ad proprios sacerdotes. Non igitur divinæ institutionis est, omnia simul peccata sacerdoti confiteri.

Præterea, si hoc præceptum Evangelicum fuisset, tunc non obstante damno vel proprio, vel alieno, confiteri teneremur, sicut & baptizari. Et asserunt Doctores, jacturam aut meam, aut alterius idoneam esse causam, cur ego non debeam confiteri: non est ergo divini juris obligatio.

Præterea, si Christus Dominus confessionem jussit, certe eam jussit, quæ medium est necessarium ad salutem, scilicet formatam. Quamobrem qui præstaret confessionem informem, eam iterum facere teneretur, quod esset profecto durissimum.

Præterea, si præceptum de confessione divinum esset, mutus hac etiam lege constringeretur. Id vero tam est absurdum, quam esset absurda confessio, quæ a muto proficisceretur. Item & absens per epistolam confiteri deberet absenti sacerdoti, atque adeo peccator ignotæ linguæ præsenti per interpretem.

Ad hæc, eadem ratione Dei præceptum esset, solis propriis sacerdotibus confiteri, cum soli sint a Deo judices constituti; unde & in cap. *Firmiter*, de summa Trinitate, claves solis Apostolis, & eorum successoribus dicuntur esse collatæ.

Postremo, si mandatum hoc ex Evangelio posset haberi, id vel maxime ex illo Joannis 20.c. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt*. At inde non habetur: pari enim ratione oporteret venialia confiteri, cum de illis etiam ibidem sermo sit, alias confessio venialium ad hoc sacramentum non pertineret: & si de utrisque loquitur Christus, cum ait, *Quorum remiseritis peccata*, ad utraque etiam pertinet, quod dicit, *Quorum retinueritis*; &c. Compertum igitur videtur esse, aut utrorumque, aut neutrorum confessionem in præcepto divino esse.

In contrarium est, quod Sacramentum pœnitentiæ ad salutem necessarium est, ut ante docuimus (1). Quod utique sacramentum citra confessionem constare non potest, quæ videlicet est præcipua hujus Sacramenti materia. Cum itaque peccata mortalia confiteri opus sit ad salutem, efficitur manifeste, de Confessione Divinum esse præceptum.

RESOL. QUÆST. In hac controversia post ea, quæ in superiore definita sunt, vix quicquam super-

(1) *In 5. part. præced.*

superest, quod adjicere debeamus. Quippe certum & persuasum nobis esse debet, omnem exteriorem virtutis actum ad salutem ex Divina institutione necessarium, ex eadem quoque institutione in præcepto esse. Faciamus enim, hominem peccatorem contritionem habere peccati sui: tunc quæritur, an hic teneatur confiteri ex Divino jure, necne. Si tenetur, id fides Catholica docet, id nos in præsentia conficere volumus: Si non tenetur, sine peccato mortali poterit Confessionem omittere. Quare per solam contritionem salvabitur: ac proinde Confessionis sacramentum non est ad salutem necessarium.

Assertiones 4. Petri Oxon. damnatæ.

Præterea (ut reliqua argumenta prætereamus, quæ modo repetere molestum negotium esset) definitio illa Concilii Complutensis sub Reverendissimo Archiepiscopo Toletano Alfonso Carillo, manifesto convincit, non solum Confessionem divina lege jussam esse, verum etiam id negare, hæreticum esse.

Prima igitur Conclusio Petri Oxoniensis, ibidem damnata, sic habet: *Peccata mortalia, quantum ad culpam & pœnam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.*

Secunda Conclusio: *Quod confessio de peccatis in specie fuerit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino.*

Tertia conclusio: *Quod pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.*

Quarta conclusio: *Quod confessio non debet esse secreta.* Has omnes & singulas hæreticas esse, Synodus definivit. Est autem congregata auctoritate Sixti Quarti, & confirmata postea ab eodem Sixto in Extravaganti, cujus retro mentionem fecimus: Ubi denuo condemnantur, tanquam Hæreticæ, illæ propositiones. Quo fit, ut qui asserunt hunc errorem esse temerarium, aut hæresim sapere, hanc Sixti definitionem minime viderint, quam non piguit semel atque iterum sumere, ut frequentius ob oculos posita perenni memoria teneatur.

RESPOND. 1. ARGUMENT. Ad primum argumentum: Jam ostendimus locum in Evangelio Joannis, unde Confessionis præceptum ducitur. Nam quod Cajetanus in Commentariis super hunc locum asserit, institutionem sacramenti pœnitentiæ inde haberi, non præceptum, certissime fallitur. Habetur enim necessitas comparendi coram judicibus a Christo constitutis, atque ex consequenti præceptum Confessionis, sine qua peccata nostra a sacerdotibus juste ac prudenter discerni, judicarique non possunt.

Jam quod hæretici tradunt, Innocentium tertium fuisse Confessionis auricularis auctorem, imprudenter errant. Leo siquidem Papa multis annis ante Innocentium præcepit, Confessionem non publice fieri, sed occulte. Quin etiam asseruit, contra Apostolicam regulam publicam confessionem postulari, ut patet Epistola 57. ad Episcopos Campaniæ, & 69. ad Theodorum Episcopum. Hujus etiam judicii sacramentalis apud sacerdotes meminit Innocentius Primus in Epistola ad Decentium cap. 7. Sed & Clemens in 1. Epistola ad Jacobum fratrem Domini, Petrum Apostolum tradidisse refert, cogitationes etiam malas oportere Christianos mox ad Christum illidere, & sacerdotibus Domini manifestare. Ejus etiam est mentio apud Div. Hieronymum in illud Ecclesiast. 10. *Si mordeat serpens in silentio*, &c. Nam quod super Psalm. 84. referri solet, forsitan rejiceretur, quod commentaria illa, an Divi Hieronymi sint, incertum est, quemadmodum liber 2. de Visitatione infirmorum, & libellus ad Comitem, & liber de vera & falsa pœnitent. Divi Augustini esse negantur. Sed est tamen in Augustino locus, quem evertere ne Erasmus quidem possit, in libro 3. de Baptis. contra Donat. cap. 17. & 18. ubi nititur judicium hoc sacerdotale eodem hoc ipso Joannis asserere testimonio. Vide etiam Tract. 2. in Psal. 101. super illud: *Ut audiret gemitus compeditorum*. Cyprianus quoque Serm. 5. de lapsis, etiam eos, qui corde tantum lapsi sunt, docet, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter debere confiteri. Pœnitentiæ hujus insuper, quæ apud sacerdotes fit, mentionem fecit Tertullianus in l. de pœnitentia. Div. Ambrosius autem l. 1. de pœnitentia cap. 2. hanc sententiam confirmat eodem, quo & nos Joannis testimonio confirmat. Nam alia, quæ solent afferri, ut est illud Jacobi 5. *Confitemini alterutrum*, &c. & illud Lucæ 17. *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, &c. non adeo firma videntur adversus Hæreticos testimonia. Tametsi dici etiam facile poterat, quod licet ex Sacra scriptura hujusmodi præceptum non haberetur, habetur tamen ex traditione Christi, & Apostolorum, quemadmodum & alia pleraque nostræ fidei documenta. Quod si rara apud antiquos secretæ Confessionis mentio est, frequens vero publicæ, ut in Concilio Nicæno cap. 9. & aliis item plurimis, id sane nihil nostræ huic definitioni adversatur. Ostensum est siquidem non solum ex traditione majorum, verum etiam ex Evangelico testimonio confessionem peccatorum sacerdoti fieri debere, quod quidem est de necessitate sacramenti. Secretam vero aut publicam Confessionem fieri, prudentiæ est naturali relictum, quæ dictat, ut occulta peccata occulte, publica publice judicentur.

RESPON. AD 2. Ad secundum argumentum non possumus breviter respondere, quoniam rei gravitas & utilitas multa nos dicere compellunt, quæ præteriri nulla ratione debent.

Confess. deb. esse integra.

Primum igitur, Confessionem integram esse debere, apud Theologos exploratissimum est, ut

ut patet in 4. distin. 16. & 17. ubi ea de re a scholasticis Theologis differitur. Habetur autem manifeste hujus assertionis definitio in Concilio Florentino, ubi posteaquam decretum est, Confessionem esse hujus sacramenti materiam, ad Confessionem id pertinere definitur, ut quis omnia peccata sua, quorum memoriam habet, integre confiteatur. Et Concilium Lateranense in cap. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis & remissionibus, *Omnia*, inquit, *peccata sua proprio Sacerdoti confiteatur*. Quod etiam usu totius Ecclesiæ declarari facile potest: nam qui tacet aliquod peccatum mortale, eum communi consensu fideles damnant.

Divus quoque Thomas 4. dist. 17. qu. 3. art. 4. quæst. 2. rationibus hoc suadere conatur: Prima, quod Confessio mutila non est Confessio, sed Confessionis simulatio: non enim vere vult sanari ab illis morbis, quos explicat medico, qui alios tacet, cum medicina sit eadem omnibus sanandis instituta: quæ ratio sumitur ex D. Augustin. de vera & falsa pœnitent. c. 15. *Quidam*, ait, *uni celant, quæ alii manifestanda conservant. Quod est ad hypocrisim tendere, & semper carere venia, ad quam totam se per frusta putant pervenire*.

Seconda, quod confessio fit sacerdoti vice Dei cum spe veniæ consequendæ: sed impium est, a Deo dimidiatam sperare veniam, de vera & falsa pœnitentia, cap. 9. ergo & a Confessore impium est dimidiatam peccatorum remissionem expectare. Quæ eadem est ratio D. Augustini in illo cap. 15.

Tertia, quod sacramentum hoc ordinatur ad medicinam omnium peccatorum mortalium, quibus sacerdos curationem adhibiturus est. Quod nisi cognoscat medicus ægri totam habitudinem, non potest prudenter medicinam apponere. Nam quæ uni morbo competit, alteri affert quandoque perniciem. Quæ ratio sumitur ex cap. *Omnis utriusque sexus*: Ubi Innocentius ait: *Sacerdos more periti medici diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati, ex quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum*.

Durandus tamen d. 17. qu. 15. hanc quidem rationem calumniatur, sed eam tuetur Paludanus q. 5. ejusdem distinctionis, ac multo etiam magis Adrianus, quæst. 4. de Confessione. Nos vero fatemur, Conclusionem Mathematica demonstratione plane exploratam haberi non posse: sed fide posita, afferuntur argumenta, quæ probant, consentaneum esse, ita fieri oportere. Ac revera, cum hujus sacramenti finis non tam vindicare sit, quam sanare (*non enim venit filius hominis in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*, Joan. 3.) notitia necessaria judici ad hoc salutare judicium, ex tali fine salutis depromenda est. Tantum itaque criminum pœnitens Confessori debet manifestare, quantum opus erit ad salubre pœnitentis judicium, atque vindictam. Et quemadmodum leges considerant, quod plerumque necesse est, raros autem eventus negligere solent; sic & rationes legis in ea spectant, quæ plurimum accidere solent, quæ vero raro incidunt, nec legem, nec rationem legis infirmant. Compertum sit igitur, Confessionem peccatorum integram esse oportere.

Utrum integr. Confess. sit de jure divino.

Sed an id sit de jure divino, in dubium vertitur. Cui tamen (ne longas moras trahamus) breviter respondetur, Confessionis integritatem ex Divina institutione fuisse. Qui enim Confessionem instituit, non mancam & mutilam, sed integram instituit. Dei quippe perfecta sunt opera.

Deinde, materia sacramenti ex Divina institutione fuit: At Confessio integra est materia hujus sacramenti, ut in Concilio Florentino definitur. Imo adeo perspicuum est, cum formæ absolutionis Confessio mutila & dimidiata repugnet. Non enim absolvit ligatum multis funibus, qui unum præscindit, aliis non præcisis.

Denique Joannis 20. sacerdotes judices constituuntur a Domino ad remittenda peccata loco Dei: Si ergo sacerdos partem non remitteret, (quod paulo ante ratiocinabamur) & Deus quoque partim absolveret, partim non absolveret, quod impium est. Cumque omnium peccatorum mortalium sint judices, si quibusdam cognitis, aliis neglectis, reus absolveretur, proculdubio judicium non solum imprudens esset, verum etiam iniquum.

Porro si omnia hæc argumenta defuissent, usus Ecclesiæ usque ab Apostolis receptus id satis ostendit: semper enim intellexit Ecclesia, Confessionem, quam a Christo accepit, integram esse debere.

Utrum satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis memoriam habet, an necessum sit praeterea diligentiam adhibere, ut revocentur quæ memoria exciderunt.

Verumtamen adhuc dubium est: An satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habet, an oporteat etiam adhibere diligentiam, ut peccata in memoriam revocentur. Nam videtur illud prius satis esse, quoniam in Concilio Florentino dicitur, ad confessionem pertinere, ut omnia peccata, quorum homo memoriam habet, integre confiteatur. In contrarium est communis sententia Theologorum, atque adeo communis usus totius populi Christiani.

Pro hujus rei explicatione, cum primis advertendum est, unum idemque præceptum esse de Confessione, de ejus integritate, de examine conscien-

scientiæ, ac peccatorum inquisitione. Nam ob id tenetur homo integre confiteri, quia tenetur confiteri, & idcirco examinare conscientiam, & peccata, quæ fecit, inquirere, quia debet integritatem in confessione servare.

Illud deinde commemorandum est, (quod alias sæpe diximus) hujus judicii sacramentalis finem non tam punitionem, & vindicationem justitiæ esse, quam vindicationem salutarem. Ex quo fit, ut, licet in judicio pure vindicativo exacta culparum cognitio requiratur, ut videlicet tanta sit pœna, quantam quis per culpas meritus est; at in judicio hoc sacramentali non exigitur exacta cognitio peccatorum, sed qualis, & quanta necessaria est ad curationem, & salutem pœnitentis: hæc enim hujus judicii finis est. Quæ quidem doctrina habetur ex cap. *Omnis*, de pœnitentiis, & remissionibus, ibi: *More periti medici sacerdos diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati*, &c. Idem traditur ab eodem Innocentio, in capitulo, *Deus*, eodem titulo: *Cum pœnitentia*, inquit, *non tam secundum quantitatem excessus, quam pœnitentis contritionem per discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personarum, & consideratis circumstantiis omnibus, prout saluti eorum viderit expedire.*

1. Conc. His animadversis, prima conclusio sit: Non tenetur quis omnem operam quam potest dare, ut omnia peccata quæ fecerit, in memoria conservet, videlicet, ut postea tempore confessionis nullum intermittatur. Hanc conclusionem vel eo solo argumento amplecti deberemus, ne Christi jugum insuave, imo adeo importabile hominibus redderetur; ne Germani merito possint objicere (quod quidam illorum impudenter faciunt) Doctores Scholasticos, homines nimirum argutos, confessionem hodie talem reddidisse, ut juxta illorum hæthe-rosin impossibile sit confiteri.

Præterea, Pauci admodum eorum qui semel in anno confitentur, memoria tenent universa peccata mortalia, omnes circumstantias, omnesque cogitationes; & tamen si peccator, simul atque peccat, scriberet peccatum, oblivioni certe frequentissime mederetur. Non igitur quamcunque potest curam impendere homo tenetur, ut omnia peccata memoria teneat, nisi velimus ad hanc scribendi scrupulosam diligentiam homines obligare.

Item, Quidnam is faciet, qui literas nescit? Num locis & signis peccata denotabit, ut eo pacto memoriæ imbecillitati succurrat? Minime gentium. Age vero, quid cum rusticis agemus, si hæc sententia vera non est? Nempe nihil aliud, quam eos obligare, ut non semel modo, verum etiam centies in anno confiteantur, si quidquid valent, præstare tenentur, ne ullius peccati obliviscantur. Et, cum ex duobus jactis fundamentis hæc Conclusio maxime constet, non est cur nos in ea pro-banda amplius immoremur.

Secunda Conclusio: Tempore, quo quis tenetur confiteri, aliquam diligentiam adhibere debet peccatis omnibus, quæ commisit, inquirendis. Tenetur enim integram confessionem facere, quod nulla adhibita diligentia est moraliter impossibile. Idem patet ex fine Confessionis, sive quatenus judicium voluntarium est, sive in quantum est judicium medicinale.

Tertia propositio: Qui adhibet humanam vel mediocrem diligentiam, (qualem videlicet præstare solent viri mediocriter timentes Deum, quisque juxta conditionem gradus & ordinis sui) vere implet legem de confessione integre facienda. Verbi gratia, si ego adhibui aliquam diligentiam, & per parvam ulteriorem probabiliter existimo aliqua mortalia fore in memoriam revocanda, teneor ulterius inquirere. Quod si puto nullum aliud peccatum venturum in mentem, nisi forsitan ingenti quadam discussione, & magni temporis inquisitione, non oportet esse solicitum: satis nempe est illa mediocris, & humana diligentia.

Quarta propositio: Si quis adhibuit diligentiam & curam in examinanda conscientia, quam credit esse sufficientem, etiamsi fallatur, excusari talis negligentia a peccato mortali & potest, & debet: Non in omnibus id quidem, sed in hominibus piis, qui timent Deum, atque habent mediocrem curam animæ suæ. Cæterum impios, quos videlicet nulla animæ suæ cura tangit, ego nulla ratione a peccato mortali excusarem, etiam si existiment, se diligentiam idoneam adhibuisse, cum videlicet omittunt, vel ignorantes, aliqua peccata, ex insufficienti discussione. Nam cum hujusmodi hominibus minima diligentia esse videatur maxima, cumque sint soliti adhibere mediocrem, timere sibi necessario debent. Quod si non timent, nullam excusationem habent peccati. Contra viri conscientiæ sobriæ & timoratæ, cum adhibere diligentiam & curam soleant, si quando ex ignorantia & inconsideratione prætermittant, jure optimo a mortali culpa saltem excusantur.

Object. cont. 4. Conc. Quod si objicias, eam diligentiam mediocrem non sufficere, ex eo quod D. Augustinus ait, de vera & falsa Pœnitentia, cap. 15. *Ponat se omnino pœnitens in judicio Sacerdotis, nihil sibi reservans sui, paratus facere pro reparanda animæ vita, quæcunque faceret pro vitanda corporis morte.*

Item Doctores afferunt, eam diligentiam facturos pœnitentes, quam facerent in inquirenda pretiosa margarita.

Respons. Probatissimum id est, quis negat? At quoniam in infirmis etiam oportet consulere, non præscribimus quid faciant optimi, sed quid ad salutem necessario facere debeant vel imbecilles.

Corol.

Coroll. 1. præc. Concl. Ex his manifeste colligitur, numerum peccatorum mortalium ad Confessionis integritatem pertinere. Nam qui commisit decem, & solum exprimit novem, celat unum. Quare non confitetur omnia peccata, quæ in memoria habet.

Coroll. 2. Fit deinde, non oportere eos, qui sæpe peccant, ad Mathematicos numeros peccatorum multitudinem exacte redigere. Difficilis sane propositio, sed vera, quia vix possibile est iis, qui semel in anno confitentur, certum peccatorum numerum recensere. Sat igitur erit, mediocri diligentia adhibita, paulo plus vel minus numerum explicare: Verbi causa, est qui consuetudinem habet fornicandi, si maximam sollicitudinem haberet, forsan certum posset exprimere: sed non tenetur, inquam: quia satis fuerit ita dicere: *Habeo consuetudinem semel, vel bis in hebdomada fornicandi*, vel *peccavi hujusmodi peccatis fere quinquaginta aut circiter centum*, &c. Hæc enim notitia sufficit Confessori, ut finem Confessionis præstet, sive consilium, sive remedium, seu vindictam salutarem, quemadmodum exemplo Medici facile declarari potest.

Coroll. 3. Colligo tandem, interim non opus esse hanc mediocrem diligentiam ad numerum peccatorum exprimendum, etiam pingui crassaque Minerva. Sit prostibulum (exempli causa) decem annos in lupanari, hanc, inquam, non est opus sollicitam reddere, ut explicet, an centum millia peccatorum commiserit, plus minusve: sed sat erit ita dicere: *Ego decem annos in hoc vitio fui, quoslibet homines admisi, qualibet hora parata fui*, &c. Probatur, quia ex eo tantum accipit Confessor notitiam, quanta opus est ad quemcunque finem Confessionis consequendum: Imo quantam potest pœnitens ei dare, etiamsi exprimat sexies millies peccavisse. Non ergo debet Confessor vexare pœnitentes, punctim interrogando de numero per anxiam & puerilem superstitionem faciens eos vel mentiri, vel certe falsum dicere.

Coroll. 4. Huic & aliud corollarium adjunctum est, videlicet, non necesse esse, ut pœnitens omnes actus explicet, mortales etiam, singulatim, cum in uno actu intelliguntur, ut si volo inimicum occidere, quæro arma, equum, &c. Item qui furatur, scalas suspendit, aperit seras, &c. Quia licet omnes illi actus sint peccata, omnes tamen ordinantur ad perficiendum actum unum, quem confiteor: licet enim in genere entis sint multa entia, sed in moralibus pro uno actu computantur. Hæc tamen ratio calumniam habet: quia actus interior, & exterior, in genere moris, una culpa censetur; & tamen non satis erit, actum interiorem confiteri, nisi simul aperias actum exteriorem. Nam ille actus exterior est peccatum mortale, & omne mortale confiteri necessum est. Ratio igitur vera hujus Conclusionis corollariæ fuerit: quod Sacerdos in actu præcipuo explicato per meam Confessionem sufficienter intelligit actiones comitantes. Quemadmodum qui confitetur exteriorem actum, stultus erit, si velit interiorem explicare. At cum in interiore non intelligatur exterior, explicetur oportet. Unde fit, ut si ad perfectionem peccati principalis actus alius adjunctus intervenire non soleat, explicandus sit: ut si per internuncium sollicitavi puellam, vel si ad occidendum, socium accersivi.

Utrum ad integritatem Confess. requiratur manifestatio circumstantiarum.

Sed jam quæstio valde difficilis urget, an teneamur peccatorum circumstantias confiteri, ut integra Confessio sit. Qua explicanda primum intelligatis, circumstantias esse in duplici differentia: alias minuentes, alias vero aggravantes. Aggravantes rursum bifariam partiri necesse est: quædam enim mutant speciem, ut furtum in loco sacro; aliæ non mutant, ut furtum centum aureorum, quod eadem specie continetur ac furtum aureorum decem.

1. Conc. Tunc sit prima propositio: Circumstantia, quæ ita minuit, ut ex mortali faciat veniale, omnino debet explicari, ut communicare in Divinis cum excommunicato, veniale fit, si ex inconsideratione procedat. Quod si confitear, me cum excommunicato in Divinis communicasse, Sacerdos seducitur in re gravi ad judicium pertinente. Nam intelligit, me peccasse mortaliter.

Secunda propositio: Si circumstantiæ minuunt peccati malitiam, intra latitudinem mortalis culpæ tamen, non est necessarium illas confiteri, nisi forsitan rarus eventus contingeret, ubi tanta esset ex circumstantia adjacente culpæ diminutio, ut dupla, vel tripla a Sacerdote intelligeretur. Tunc enim judex in re gravi deciperetur. In universum tamen, si quis animo pure & simpliciter confitendi, & non ut quærat excusationes in peccatis, ejusmodi circumstantias explicet, consilium saluberrimum est, & nos reprobare non possumus. Nec in hoc sensu reprobarunt aut Petrus Palud. dist. 16. qu. 3. aut Sylvester in verbo Confessio 1. §. 9.

Tertia propositio: circumstantiæ mutantes speciem, & ex nova specie novam peccato moralem malitiam adjicientes sunt omnino explicandæ, ut stuprum cum virgine Deo sacra, incestus cum consanguinea, quia vere ibi continentur plura peccata contra plura præcepta, & contra plures virtutes. Item, quia alias major pars malitiæ Sacerdoti celaretur. Quamobrem merito præcipitur Sacerdoti, in cap. *Omnis*, de Pœnitentiis, ut diligenter inquirat & peccatoris circumstantias, & peccati, &c. Quod etiam præfinitum est in Decreto quodam Wormatiensis Concilii, quod refertur a Rhenano circa finem Tertulliani: Oportere, scilicet, Sacerdotes rei veritatem ad liquidum interrogando discutere; & studiose perscrutari diversos pœnitentis errores. Idem eleganter præscriptum est in 6. Synodo generali apud Trullum congregata, canone ultimo. Est quoque diligenter animadversum ab Au-

Digitized by Google

gustino in libro de vera & falsa Pœnitentia, cap. ultimo, & habetur de Pœnitentia dist. 6. cap. 1.

4. Object. Sed argumentantur quidam contra hoc, quia etiam si Confessor non inquirat ejusmodi circumstantias omnes, fiunt omnia quæ sufficiunt ut pœnitens gratiam consequatur: ergo ejusmodi Confessoris scrutinium non est necessarium.

Deinde, pœnitens non tenetur majorem diligentiam adhibere in inquirendis peccatorum circumstantiis, quam adhibuit: ergo nec Confessor.

Præterea, quia confessio ex multis hujusmodi interrogationibus fiet molesta nimis tum pœnitentibus, tum, ac multò etiam magis, Confessoribus.

Demum, plurimæ peccatorum species, atque earum differentiæ ignorantur, non ab indoctis modo, verum etiam a doctis.

Notanda duo. His argumentis priusquam ego respondeam, dico, necessarium esse Confessori interrogare pœnitentem, quando probabile est, quod pœnitens ex negligentia prætermittit aliquam ejusmodi circumstantiam, quam diximus explicandam esse: tum quia alias peccaret absolvendo ponentem obicem Absolutioni: tum quia judex non servaret debitam fidem officio suo: tum quia medicus & negligens, & malus haberetur, si ab ægroto morbi circumstantiam & qualitatem non exquireret.

Secundo dico, quod si Confessori probabile est, pœnitentem diligentiam idoneam adhibuisse in inquirendis & peccatis, & peccatorum circumstantiis, adhuc tenetur interrogare atque disquirere, cum probabiliter credit, aliquam peccati circumstantiam necessariam se per hujusmodi inquisitionem inventurum. Verbi gratia, si rusticus, qui pro ruditate sua mediocriter fuit diligens in peccatorum circumstantiis commemorandis, si Confessor probabili conjectura tenet, alicujus circumstantiæ pœnitentem oblivisci, tenetur sine dubio interrogare.

Primo, quia medicus etiamsi cognosceret, ex oblivione inculpabili ægrotum tacere aliquas circumstantias morbi pestilentes, revera teneretur inquirere.

Secundo, quia judex infideliter ageret, si sciens, testes oblivisci alicujus criminis, de quo jus habet interrogandi, omitteret tamen ac dissimularet.

Tertio, quia Confessor institutus est loco Dei ad compensandas injurias contra Deum factas, & taxandas pœnas pro offensis debitas: ergo hac etiam ex parte infidelis sequester ac mediator esset, quemadmodum is, cujus fidelitati ego committerem, ut rationem dati & accepti ab Oeconomo meo acciperet, &c.

Quarto, de illa peccati omissa circumstantia non posset Confessor præbere nec consilium, nec remedium, ut pœnitens in futurum caveret illam &c. Unde in cap. *Omnis*, de Pœnitentiis, Innocentius ait: *Diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere.*

Resp. Object. Ad primum igitur respondetur, quod hoc Sacramentum non solum ordinatur ad reconciliationem pœnitentis cum Deo & Ecclesia, sed etiam ad compensandas injurias Deo factas, imposita pœna juxta quantitatem culparum: Alioquin superflua esset tertia Pœnitentiæ pars, scilicet Satisfactio. Ordinatur etiam hoc Sacramentum ad medendum vulneribus universis, & remedium adhibendum ægroto, debitumque consilium præstandum, ne eadem vulnera iterum accipiantur.

Ad secundum negatur consequentia: alia est enim diligentia adhibenda a teste & reo in judicio, alia a judice, cui ex proprio munere competit inquisitio.

Ad tertium, Nolo ego confessores importunos esse, & intolerabile negotium facessere pœnitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probo, qui imprudenter interrogando pœnitentibus scandalum injiciunt, atque eos peccare docent. Qua in re confidenter etiam reprobo summas istas confessionum interrogationibus plenas, quæ idiomate vulgari non solum eduntur, ut in publicum prodeant, sed passim etiam mulierculis, & idiotis conferuntur, ut inde discant non confitendi, sed (ut ego sentio) peccandi rationem, & normam. Sed id nos modo asserimus, cum moraliter constat Confessori, aliqua vel peccata, vel peccatorum circumstantias ex oblivione præterirî, oportere vel commonefacere, vel interrogare, ut res in judicio palam fiat. Quod si mediocrem probabilitatem Sacerdos habet, quâ sibi persuadet, pœnitentem omnia peccata, & eorum circumstantias confiteri, non oportet confessorem esse solicitum, & scrupulosum, sed sane intelligere, quod Sylvest. in verb. Confessor 3. §. 13. 14. & 15. tradidit (1).

Dubium Adriani. Hinc vero facile patet, quid in ea quæstione tenendum sit, quæ Adrianum post quintam quæstionem de confessione, dubio septimo mala habuit: An cum pœnitens ignorat, aliquam circumstantiam non esse peccatum, & propterea non confitetur, oporteat confessorem interrogare, & commonere.

Resolutio. Et quidam, cum ignorantia est vincibilis, nulla controversia est, sed pœnitentem etiam invincibiliter ignorantem confessor admonere tenetur illius peccati, aut circumstantiæ, quæ ex ignorantia præteritur, sive præceptum divinum sit, sive humanum, quia moraliter loquendo, ut Theologos decet, confessor tacens, & absolvens pœnitentem errantem circa materiam peccati mortalis, suo opere probat, confirmatque pœnitentis errorem. Mox etiam quia confessor Doctor est, ad quam accedit pœnitens, tanquam ad Vicarium Dei, ut instruatur: unde infideliter ageret contra magisterium sibi commissum, nisi doceret errantem. Li-

(1) *Ubi tractat de scientia requisita, ut Confessor munere suo rite fungatur.*

Digitized by Google

Liquet enim, pœnitentes accedere ad confessores, non solum ut absolvantur, sed ut instruantur. Nam etsi confessor, quatenus confessor est, non sit nisi aut judex, aut medicus; at quia proprius Sacerdos, & Pastor, & Doctor est, (ad Ephes. 4.) fit inde, ut omnes leges, tam divinas, quam humanas, quæ spectant ad pœnitentem, eum docere teneatur; unde in Concil. Wormat. jam citato interrogationes etiam proponuntur, quæ ad pœnitentis eruditionem necessariam pertinent. Quia vero proprii sacerdotes vicarios constituunt sui muneris, & officii delegatos, sentiant qui vices suscipiunt propriorum sacerdotum, id sibi negotii dari, ut non modo pœnitentes & audiant, & absolvant, verum etiam erroribus amotis instituant.

Limitat. datæ respons. Atque id ego intelligi volo, cum existimo me pœnitenti profuturum. *Nam frustra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quærere* (ut Sallustius ait) *extremæ dementiæ est*: & Divus Augustinus de pœnit. distinct. 7. cap. *Si quis*, *Ideo*, inquit, *do tibi pœnitentiam, quia nescio; nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem, non te admonerem*. Ratio quoque perspicua est, quia nulla lex obligat ad actus inutiles, & otiosos. Item, sicut correctio ad bonum illius, qui corripitur; ita confessio ad bonum pœnitentis ordinatur. Sed quando scio, nihil mea admonitione profuturum, non teneor fratrem corripere aut delinquentem, aut ignorantem: ergo &c. Nam ex fine ratio mediorum est. Hinc facile discernetur, quid in multis eventis confessor habeat facere, si prudens esse velit, ut si mulier nupsit Petro occulte non consummato matrimonio, deinde contraxit cum Joanne publice, & consummavit, cum quo manet bona fide. Item, si mulier contraxit cum fratre suo, aut affine, quem invincibiliter ignorat esse fratrem, &c. Nam in his omnibus, si credo meum consilium profuturum, teneor admonere, sin vero minus, teneor non admonere, sive id sit in detrimentum proximi, sive non sit, sive contra jus divinum, sive humanum.

Testim. ab Adr. in contr. allata, quom. accipienda.

Testimonia vero, quæ Adrianus in contrarium refert ex Divo Ambrosio, sermone 82. 83. & 84. ex Divo Paulo Apostolo, Actor. 20. ex Gregorio 43. distinct. capit. *Ephesiis*, ex Innocentio 83. distinct. cap. *Error*, de doctore publico intelligenda sunt. Cujus doctrina licet aliis sit odor mortis in mortem, debet tamen populo tradi, ut aliis sit odor vitæ. *Nam* (ut idem Div. Ambrosius ait, serm. 83.) *prædicatio sacerdotis in plebe salvandis correctio est, contestatio judicandis*. Doctrina ergo, quæ ad bonum publicum ordinatur, propter malum privatum non est intermittenda. At doctrina, quæ bonum privatum pro fide habet, cessante fine, id est, privato bono, cessare debet.

Id vero intelligendum est, si nec statim, nec postea fructus admonitionis speratur. Deinde, cum verisimiliter credo, hanc ignorantiam esse duraturam. Nam si aliunde constaret, submovendum esse ab alio videlicet confessore, qui imprudentius medebitur illi malo, certe consultius ignorantem admonebo, præterquam si remedium est intolerabile: ut si exemplis propositis addas susceptos filios ex existimato matrimonio, diutinam cohabitationem, scandalum publicum, &c. Quo eventu nullus tam imprudens erit, qui non periculum præsens horreat, nullus tam temerarius, qui sibi fidat.

Ad quartum argumentum respondetur ex Cajetano qu. 3. de confessione, quod cum circumstantiæ specifice differentes nullam differentiam in judicio sacerdotali faciunt, non oportet explicentur: ut divinare per astra, vel per terram, specie forsitan distinguuntur. Item, accedere ad bestiam unius, vel alterius generis, &c. At circumstantiæ secundum speciem differentes, quæ in judicio salutari diversum remedium exigant ac medicinam, hæ mediocriter doctis notæ sunt: eas nos asserimus esse explicandas.

Quid de circumstantiis aggravantib. nec tamen mutantib. speciem?

Opinio quorundam. Sed enim gravissimum dubium est, an circumstantiæ aggravantes intra eandem speciem sint necessario confitendæ. Suadent enim nonnulli, ejusmodi circumstantias explicari non oportere, quia alias cogeremur intensionem, & continuationem actus explicare, quas quidem circumstantias nec confiteri populus solet, nec prudens confessor exigere. Et confirmatur. Quia circumstantia non mutans speciem nunquam aggravat in infinitum: ergo non est necessario declaranda. Antecedens probatur, quia intendit pœnam, non extendit. Extensio enim est infinita sine circumstantia, & per nullam circumstantiam crescit. Intensio vero finita est, & per nullam circumstantiam crescit. Intensio vero finita est, & per nullam circumstantiam fit infinita.

Quibus argumentis D. Thom. 4. dist. 16. quæst. 3. ar. 2. qu. 5. expresse tenet, solas circumstantias, quæ speciem mutant, esse confitendas. Item D. Bonaventura in ead. dist. & Palud, q. 3. ac Durandus qu. 4. ejusdem distinctionis, & Sylvest. in verb. *Confessor*, t. §. 9. Quamvis in fine ea quæ dixerat, interturbare videatur. Adrianus tandem qu. 4. de confessione id sequitur, licet postea contrariam opinionem probabiliorem, & securiorem videatur asserere.

Opinio verior. At contra viri quoque graves, & nobiles sentiunt. Alexander 4. par. quæst. 77. membro 3. art. 5. Gabr. d. 17. quæst. 1. & Major d. 17. quæst. 4. Qui etiam Altisiodorensem in hanc sententiam referunt, ut omnes circumstantiæ sint explicandæ, quæ etiam in eadem specie mortaliter aggravant. Atque hæc opinio suadetur.

Digitized by Google

detur ante omnia ex D. Augustino lib. de vera, & falsa pœnitentia, cap. 14. & habetur de penitentia, d. 5. cap. *Consideret. Qualitatem*, inquit, *criminis consideret in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personæ, & quali tentatione fecerit*. Et inferius ait: *Omnis ista varietas confitenda est, & deflenda*. Et cap. 17. *Versum quidem puto, qui dolet de crimine: conversum, qui dolet de omni ejus, quam exposuimus, varietate*. Et cap. ult. *Diligens inquisitor, cognito crimine, varietates ejus non dubitat investigare, & locum, & tempus, & cætera, quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates*.

Deinde, circumstantia, quæ non variat speciem, majorem malitiam nonnumquam addit, quam quæ variat: ergo si hæc confitenda est, etiam illa. Nam malitiæ quantitas facit ad mores, species facit ad metaphysicam. Metaphysicum itaque commentum videtur esse, compellere pœnitentem, ut rerum species differentes sacerdoti manifestet, propter malitiam additam: non item cogere, ut explicet circumstantiam non differentem, cum gravior ex ea iniquitas adjungatur.

Præterea, si decem horis quis odisset proximum, sic tamen, ut in fine cujusque horæ odium interrumperet, illa peccata essent necessario confitenda: ergo etsi nulla facta est interruptio: cum odium illud æque grave sit, ac decem interrupta peccata.

Præterea, qui vult fornicari bis eadem volitione, id explicare tenetur: ergo etiamsi quis unico actu velit occidere Petrum, & Paulum: ac proinde etsi voluit furari ducentos aureos.

Præterea, si adderetur species nova, & non malitia mortalis, non teneremur explicare. Tota igitur causa necessaria explicationis non est species differens, sed adjecta malitia; ergo ubi additur malitia dupla, sive sit ejusdem speciei, sive alterius, oportebit exprimere.

Equidem in re vehementer ambigua non mihi satisfacerem, si solas circumstantias, quæ mutant speciem, explicarem. Nec cuiquam consulerem, ut in eum modum confiteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Cajetanus probabiliter astruit) sunt ejusdem speciei; & tamen si quis cum matre coiisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commisisse. Item, & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, quod Cajetanus etiam confirmat. At non satis esset confiteri, effudi semen contra naturam, circumstantias vero illius peccati celare, aut etiam negare. Istæ specierum differentiæ (mihi credite) ad subtiliores disputationes potius referantur, quam ad Christianas confessiones. Itaque omnes eas & solas circumstantias oportebit exprimere, quæ addunt malitiam mortalem; dum tamen illa nova malitia circumstantiæ notabilis sit, nec intelligatur a Confessore in expressione culpæ principalis.

Respondetur ad argum. prioris opin.

Et per hoc ad primum argumentum facile respondere potest. Intensio enim actus vel non addit notabilem malitiam, vel fere intelligitur a confessore juxta delicti quantitatem. Et eodem modo de continuatione respondeo. Nam si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare; si vero diu multumque duravit, opus erit. Similiter dicendum est & de interruptionibus. Nam si interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, quoties ejusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque fit, non oportebit exprimere, sed satis erit in hunc modum confiteri: *Tota die amavi fœminam*, &c. sufficiens namque notitia confessori datur & ad medendum, & ad judicandum.

Sed si major pars ipsius culpæ judici celaretur, (quod juxta contrariam opinionem fieret) tacendo videlicet circumstantias intra eandem speciem aggravantes, primum quidem sententia indicens pœnam esset vehementer absurda, nec esset juxta nomen satisfactio: deinde etiamsi pœna non esset satisfactoria, sed medicinalis; majori tamen morbo ejusdem quoque speciei major est adhibenda medicina.

Ad confirmationem, quæ Palud. movere potuit, tam facilis responsio est, ut post ea, quæ diximus, non sit opus quicquam superaddere. Nam D. Thomas (ut mea fert opinio) sententiam retractasset, si tertiæ parti extremam manum imposuisset. Atque olim juvenis opiniones sæpe communes sui sæculi sectabatur.

Circumstant. loci in Confess. explicandæ.

Multa hic de peccatorum circumstantiis ad confessionem pertinentibus Theologi solent adjicere, quæ nos silentio volumus præterire, ne justum atque integrum volumen unius diei disputatione conficiamus. Sed illud tamen paucis admonendum est, circumstantiam loci esse necessario confitendam: Primo, quando quis furatur a loco sacro: Secundo, cum in loco sacro semen effundit, etiam cum uxore propria: Tertio, cum sanguis humanus ibidem etiam funditur: & in genere, quando actus peccati commissus directe adversatur sanctitati loci, id est ei, ad quod locus est sanctificatus, ut ad immunitatem confugientium, & rerum, quæ ibi sunt vel depositæ, vel collocatæ, &c. At qui existens in ecclesia vult aut furari, aut seminare, aut occidere extra Ecclesiam, non tenetur explicare, se in templo id voluisse. Nec enim talis volitio est sacrilegium; imo nec aspectum, aut etiam sermonem turpem in templo factum exprimere oportet. Tametsi Sylvester in verbo *confessio*, 1. §. 10. repugnare videatur.

Circumstant. temporis.

De circumstantia vero temporis sacri, ut cum quis in die festo fornicatur, non est necesse plebem solicitari, quoniam hujus circumstantiæ malitia non est mortalis. Nec D. Augustinus lib.

Digitized by Google

lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 14. solas necessarias circumstantias docet esse & deflendas, & confitendas, ut patet de circumstantia peccati in die jejunii commissi, & cum de hac quæstione Sylvester in Rosa aurea, quæst. 63. & Cajetanus in opusculo vigintiseptem quæstionum, quæst. 10. copiose, docteque disseruerint, non est nobis animus de ea re in præsentiarum plura verba facere. Nec vero sumus tam aut ineruditi, aut antiquitatis expertes, ut ignoremus, quæ Origenes homil. 18. super Numer. & D. Ambrosius in 13. Luc. cap. & D. Hieronymus in Esa. cap. 56. & 58. & D. Augustinus epist. 119. ad Januarium de observatione Sabbathi, juxta spiritualem intelligentiam tradidere. Quæ videlicet nostræ huic sententiæ non sunt adversa, si sensum Sanctorum, non verba sectemur.

De recidivo etiam minime necessarium est pœnitentes macerare. Nec Div. Thomas (ut quidam illi imponit) somniavit oppositum, sed solum, cum ingratitudo recidentis in peccatum specialis culpa est. Nam cum est generalis ingratitudo, etiamsi non explicetur, intelligitur a confessore. Quanquam optimum consilium est, recidivum & peccandi consuetudinem explicare sacerdoti, non ob verecundiam solum, cujus fructus in confessione maximus est, verum etiam ob remedium: aliter enim simplici febri, aliter hecticæ medemur. An vero teneamur explicare circumstantiam, qua explicata intelligit confessor complicem criminis, paulo post opportunius definiemus.

De partitione confess. variæ sentent.

Cæterum ex definitis secundum illud argumentum satis superque confutatum est, nisi ea parte, qua de partitione confessionis per casus reservatos ambigitur. In qua scilicet quæstione tot sunt sententiæ, quot capita. Vide Durand. in 4. dist. 17. qu. 15. & Palud. qu. 5. & Gabriel. qu. 1. & Adrian. de Confess. qu. 4. & Cajet. in Sum. verbo *Confessio*, conditione 10. Post quorum tractationem, quoniam adhuc sub judice lis est, operæ pretium fuerit quædam fundamenta supponere.

1. FUND. Primum, superiores prælatos licite posse aliqua peccata reservare, a se solum absolvenda. Hoc ponit contra Vvicleff. Thomas Vvaldensis in libro de sacramentis, cap. 149. probatque testimonio Innocentii asserentis, quædam peccata esse, quorum absolutio est Petro reservata.

Item, 33. quæst. 2. cap. *Latorem*, refertur Ratholdus Argentorat. Ecclesiæ Episcopus quendam parricidam ad Nicolaum Papam misisse, ut ab illo absolveretur. Nec mihi, quæso, objectas alia nomina haberi apud Gratianum, quoniam innumera sunt in eo libro menda, nec omnia Gratiani culpa, sed typographorum.

Habes præterea Origenem, hom. 10. super Numer. ubi docet, laicum peccantem indigere quandoque non solum Sacerdote, sed & Pontifice.

Cyprianus quoque lib. 3. epist. 16. & 17. tradit, non esse lapsos reconciliandos, nisi ab Episcopo, præterquam cum mortis periculum urget. Vide etiam Gratianum de pœnitentia, dist. 1. cap. *in actione*, & 26. qu. 6. per totum, sed maxime cap. ult.

Præterea, Benedictus XI. in extrav. cujus initium est, *Inter cunctas*, enumerat quatuor crimina Episcopis reservata. Et denique extrav. Sixti IV. *Etsi Dominici*: ubi excommunicantur, qui absolvunt a casibus reservatis Romano Pontifici.

2. FUND. Secundum fundamentum: Non solum censuræ ipsæ reservantur a superioribus Prælatis, sed etiam culpæ, & earum absolutio. Hoc videtur esse contra Durandum, loc. cit. & probatur ex cap. de pœnit. in 6. ubi dicitur, quod si Episcopus concesserit subdito, ut sibi possit idoneum eligere Confessorem, electus in casibus, qui eidem Episcopo specialiter reservantur, nullam habet penitus potestatem: quod si nullam habet, nec in pœnas, nec in culpas habet.

Et confirmatur hoc: Quoniam aliquorum criminum absolutio reservatur Episcopis, quæ non habent Excommunicationem adjunctam, ut homicidium voluntarium, & alia, pro quibus est imponenda penitentia publica. Nec valet dicere, homicidium habere irregularitatem annexam: Tum quia irregularitas impedit non Pœnitentiæ, sed Ordinis sacramentum; tum quia Episcopus a culpa homicidii voluntarii absolvere potest, irregularitatem tollere non potest. Non ergo reservantur culpæ propter annexas censuras, sed absolute propter ipsas culpas.

Præterea, idem ostenditur in Extrav. *Inter cunctas*; ubi Benedictus ait, Fratres privilegiatos non debere recipere confessiones criminum, pro quibus solemnis est pœnitentia indicenda, quod inconveniens sit, ut a peccato absolvat, qui pœnitentiam debitam imponere non potest.

Id postremo manifestatur ex usu Ecclesiastico: Nam prælati religiosi reservant sibi aliqua peccata nulli censuræ subjecta, ut votorum transgressionem. Nec usui ratio deest. Nam in omni judicio, & foro superior potest sibi reservare aliquas causas, præsertim gravissimas, idque Principes in Republica facere solent: ergo & Summus Pontifex, cum habeat supremam jurisdictionem non solum in exteriori foro quantum ad pœnas, verum etiam in interiori quantum ad culpas.

3. FUND. Tertium fundamentum: Non potest quis absolvi a Judice inferiori de crimine reservato sine facultate superioris. Quod si tentet inferior ab ejusmodi absolvere, nihil facit: quia non habet jurisdictionem circa illa peccata excepta a superiore, qui non commisit absolutionem ejusmodi peccatorum.

1. CONC. His jactis fundamentis, sit prima Conclusio: Si judex superior & inferior sint præsentes, non potest inferior absolvere a non reservatis, nisi prius petatur facultas absolvendi a reservatis.

Proba-

Probatur, quia integritas Confessionis est de jure Divino: ergo, cum ille pœnitens habeat copiam Confessoris, cui potest integre confiteri, non potest inferior dividere absolutionem. Antecedens probatur, quia vel superior potest integram absolutionem præstare cum præsto sit, vel inferior, habita facultate superioris. Probatur etiam hæc propositio ex usu probatissimo religiosorum, qui nunquam absolvunt a non reservatis, nisi prius petita facultate, ut etiam absolvant a reservatis. Et idem est, si Parochus & Episcopus sint præsentes, & cum patet facilis aditus ad superiorem.

Sed quid, si superior nolit dare facultatem, sed velit ipse audire Confessionem? Respondeo, quod inferior non debet absolvere ab aliquibus peccatis, sed remittere ad superiorem, & pœnitens tenetur id pati: quia quando potest integram Confessionem facere Confessori idoneo, violat jus Divinum de integritate confessionis, accipiendo Absolutionem ab eo, qui dimidiatam Absolutionem præbet.

Secunda Conclusio: Si superior audiat Confessionem, priusquam inferior, tenetur totam Confessionem audire, & non solum peccatorum reservatorum, si velit Sacramentalem absolutionem impendere. Hæc est Adriani & Durandi contra Cajetanum: & fundatur, quia integritas confessionis est de jure Divino: ergo Episcopus, vel Prælatus alius superior illicite dividit Confessionem & Absolutionem, cum possit facile integritatem servare. Et confirmatur, quia materia Sacramenti est confessio integra: ergo illa dimidiata Confessio non est materia sacramenti, potest enim commode (ut diximes) peccator omnia superiori confiteri.

Deinde si Romani Pœnitentiarii partiri Absolutionem possunt, Parochus, nedum Episcopus, etiam posset suos Parochianos ab uno peccato solum absolvere, pro cæteris vero dare facultatem eligendi Confessorem. Abbas quoque, vel Prior absolvere Monachum ab una culpa reservata, & pro reliquis pœnitentem ad alios confessores mittere, & sic pro suo arbitratu confessionem atque absolutionem tum etiam partiri, cum commodissime fieri integra potest.

Præterea, cum sacerdos ille superior solvat vice Dei, & possit omnia solvere; si dimidiatam præstaret veniam, quædam solvendo, elia non solvendo, cum omnia tamen posset, certe significaret, Deum etiam, cujus minister est, dimidiatam præstare veniam; & pœnitens quoque ad talem superiorem accedens dimidiam a Deo veniam speraret, quod impium est.

Sed arguit tamen Cajetanus ex Romanæ Ecclesiæ usu. Nam pœnitentiarii Summi Pontificis non audiunt, nisi a reservatis, &c. & tamen illa absolutio est sacramentalis: alias eluderentur pœnitentes, nec pœnitentiarii tenerentur confessionis servare sigillum. Ad hoc, cum Durando & Adriano, nego equidem, talem absolutionem esse sacramentalem. Sed pœnitens accedens ad Romanos confessores, a censuris exsummunicationis absolvitur. Nullum enim crimen est Pontifici Summo reservatum, quod non habeat excommunicationem annexam. Unde ex consequenti fit ei copia, ut inferiori omnia peccata sua fateatur, quo eo ipso reservatio tollitor, & facultas inferiori datur, ut possit ab omnibus absolvere. Quod si pœnitentiarii intendant Absolutionem sacramentalem impartiri, errant, inquit Hadrianus. Nec in Ecclesiæ Romanæ usus erit, sed impietas sacerdotum, qui existimant, quæstum esse pietatem.

Cum vero objicitur, quod pœnitentes deludentur, nego id certe, quia judex superior, cum ab eo casus reservatus petitur, tenetur sigillum Confessionis servare: Verbi gratia: Si Confessor accedat ad Abbatem, vel Priorem, petiturus facultatem absolvendi, debet servare secretum eodem vinculo, ac si sacramentaliter ipse absolveret.

Et si rursum objicias, neminem obligari ad aperiendum peccatum suum secretum extra confessionem Sacramentalem: ergo male faceret summus Pontifex, si pœnitentes cogeret, ut extra confessionem sacramentalem peccata Romanis pœnitentiariis aperirent. Ad hoc primo responderi potest, ex capit. *Ea noscitur*, de sententia excommunicationis, & cap. *Eos qui*, lib. 6. eodem tit. quod si quis in articulo mortis absolvatur ab excommunicatione summo Pontifici reservata, tenetur, si evadat, sistere se Romano Pontifici, atque consequenter aperire peccatum, pro quo in excommunicationem inciderat. Et tamen certum est, jam esse ab illo peccato absolutum.

Secundo etiam respondetur, illam confessionem quodammodo esse sacramentalem: quemadmodum cum peto facultatem a superiore, ut absolvi possim a culpis reservatis, censetur esse confessio sacramentalis, quoniam id totum ordinatur ad sacramentalem absolutionem. Ideoque tenetur superior servare sigillum.

Tertia Conclusio contra Durandum & Adrianum: Si non pateat aditus ad superiorem, videlicet quia Episcopus est absens, & instat necessitas celebrandi, vel si quis religiosus iter agat sine facultate recipiendi absolutionem a casibus reservatis, tunc inferior potest absolvere a non reservatis, & pro reliquis peccator expectare absolutionem superioris. In quo eventu D. Thomas loquitur in 4. dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 2. ad 4. Hæc conclusio probatur, quia & confessio integra est, & absolutio, cum ille Sacerdos absolvat ab omnibus, a quibus potest, & quantum ad reservata, pœnitens non habeat copiam confessoris. Quemadmodum si pœnitens tacet aliquod peccatum ex causa rationabili tacendum, quamvis Sacerdos id cognoscat, debet absolvere, & est tum confessio, tum absolutio integra, hoc est, de omnibus, quæ ad illud judicium spectabant.

Hanc propositionem intelligo, nisi excommunica

nicatio peccsto sit adjuncta, ut sunt omnia, quæ reservantur summo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Tunc enim male faceret inferior absolvendo a non reservatis, cum pœnitens sit excommunicatus, & prius habeat tolli vinculum excommunicationis, quam absolutio sacramentalis impendi.

An quando non est adit. ad Superi. teneatur pœnit. etiam reservata infer. confiteri.

At vero circa hanc tertiam Conclusionem grave dubium exoritur: an pœnitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, inferiori judici confiteri, quando non adest facilis aditus ad superiorem.

Rat. pro par. neg. Et suadetur pars negativa: Quia in tali eventu non requiritur unitas absolutionis, cum inferior a non reservatis, superior postea a reservatis absolvat: ergo nec requiritur unitas confessionis. Ideo enim confessio debet esse integra, ut absolutio sit integra. Quocirca si divisionem Sacramenti forma recipit, materiam quoque recipere necesse est.

Deinde si Sacerdos nullam haberet potestatem absolvendi, nullam etiam culpam teneretur pœnitens confiteri: ergo quando non potest inferior judex, sive sacerdos a reservatis absolvere, ea pœnitens ejusmodi inferiori judici confiteri non debet. Confirmat autem hoc vel maxime, quod superius ostendebamus necessitatem confessionis, quia necessarium erat, peccata a Sacerdote remitti: ergo si peccatum aliquod Sacerdos nullo modo remittere potest, non tenetur pœnitens illud Sacerdoti confiteri. Ostensum est autem, judicem inferiorem reservatam culpam remittere non posse. Itaque non tenemur culpam ejusmodi illi Sacerdoti confiteri; nisi (quod absurdum est) Ecclesia cogat, ut idem peccatum bis confiteamur, semel inferiori, a quo non absolvimur, iterum superiori, ut ab illo absolvamur.

Pro par. affirm. Pro parte vero affirmativa primum est Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis, inquiens: *Omnia sua peccata semel in anno Sacerdoti suo confiteatur*, non dixit, *Sacerdotibus*.

Deinde, Divinum præceptum est, ut homo omnia peccata suo Sacerdoti confiteatur, ut deinceps ostendemus: ergo prælati, reservando culpas, hanc obligationem tollere non queunt.

Sentent. d. th. & fere theolocor. In hac quæstione Divus Thomas loco citato asserit, omnia peccata esse inferiori referenda. Quem sequuntur fere Doctores Theologi. Imo Durandus ait, assertionem oppositam, quippe quæ contra communem doctrinam sit, periculosam esse, quoniam juxta eam dividitur licite tam confessio, quam absolutio. Quod videtur erroneum, inquit.

Sentent. gerson. contrar. At Gersoni non videtur erroneum: nam (ut proxime nobis confirmandum est) nihil vetat ex causa rationabili confessionem partiri, id est, quædam peccata tacere, alteri confitenda, quæ est divisio confessionis mathematica, cum pœnitens integram moraliter faciat, explicans omnia, quæ videlicet explicare tenetur. Nondum autem ostendit Durandus, obligari peccatorem ad ea peccata confitendum, quæ Sacerdos remittere non potest. Et sicut Prælati reservando culpas licite faciunt, ut quandoque absolutio dividatur: ita non est penitus absurdum, si proinde fiat, ut pœnitentes dividant confessionem, cujus & necessitas, & integritas ex absolutione, tanquam ex fine, sumitur.

Nec mihi facit satis, quod nonnulli asseverant, confessionem integram esse injunctam peccatoribus, absolutionem integram sacerdotibus non item. Nam (ut sæpe resumpsimus) confessio integra materia sacramentalis est, quoniam confessio mutila cum forma sacramentali pugnat. Non igitur minus injuncta est absolutionis integritas sacerdotibus, quam confessionis integritas pœnitentibus. Alioqui liceret sine sacrilegio confessori a quibusdam pœnitentem absolvere, & quorundam peccatorum absolutionem in alium diem reservare.

Risol. quæst. Sed quoniam Theologis non licet sine gravi causa nova placita cudere, communem sententiam nos sequamur, ea potissimum ratione, quod lex non in id spectat, quod raro paucis evenire potest, sed quod plerunque hominibus usuvenit. Est autem necessarium fere populo, ut omnia crimina sacerdoti proprio confiteatur, vel reservata: Tum quia fere populus ignorat, quæ peccata sint reservata, quæ contra non sint: qua de re a sacerdote proprio instituatur oportet: Tum etiam quia medicus ad eos morbos curandos, quorum ad se pertinet medicatio, ut plurimum necesse est, reliquos graves morbos intelligat, ut & consilium aptum, & remedium opportunum impendat ægroto. Quod si quis objiciat, posse doctum esse peccatorem, atque instructum, peccataque usque adeo sejuncta, atque diversa, ut vel consilium, vel medicina uni applicata, alteri nec obsint, nec prosint: Jam nos huic objectioni respondimus, ejusmodi privatos eventus legibus non obsistere, quominus in universum obligent, quæ videlicet id considerant, quod majori ex parte populo necessarium est.

Argu. adri. cont. 3. concl. Verum adhuc Adrianus instat adversus hanc tertiam Conclusionem: *Quia forma sacramentalis, cum ex vi sacramenti conferat gratiam, vel nulla mortalia, vel omnia peccata remittit*, &c.

Et confirmat hoc: Quia sicut sacramenta, quæ pluribus formis conficiuntur, unica forma confici nequeunt; ita sacramentum, quod una forma conficitur, pluribus confici non valet.

Confirmat deinde: Quia Absolutio jure Divino debet esse integra. Superiores ergo prælati eam partiri non possunt, ut videlicet inferiores absolvant a non reservatis, superiores a reservatis.

Resp.

Resp. Ad primum : Idem argumentum fieret, cum ex causa rationabili tacetur aliquod peccatum, idem etiam de peccatis oblitis, cui tamen nos e vestigio respondebimus.

Ad secundum : Nos minime asserimus unicum esse sacramentum, si quis absolutus a non reservatis, postea confiteatur superiori reservata. Quemadmodum si peccata oblita memoriæ occurrant post priorem absolutionem, illorum confessio, & absolutio est verissimum sacramentum, habetque integram materiam, & formam & illud prius, in quo homo confessus est omnia peccata, quorum recordabatur. Atque idem omnino sentio, si quis ex justa causa peccatum aliquod in priori confessione celaverit, reciperet quidem verum sacramentum, & gratiam: cumque rursum illud, quod tacuit, alteri postmodum confitetur, verum quoque sacramentum susciperet, novumque proinde & gratiæ, & virtutis augmentum. Quod si unum esset, idemque sacramentum, & collatio gratiæ ad posteriorem reservaretur absolutionem, (quod nonnulli perperam imaginantur) tunc certe si pœnitens esset attritus, per primam absolutionem non justificaretur : nec illud signum externus adhibitum esset sanctificativum, quandoquidem non ponenti obicem gratiam minime largiretur.

Ad tertium : Nihil vetat, ut absolutio, quæ jure Divino per se quidem integra esse debet, per accidens tamen mutiletur, ut propter oblivionem alicujus peccati, vel propter periculum quod urget, si exprimatur. Quare si ex reservatione quorumdam peccatorum, quæ legitime in Ecclesia fit, & simul ex absentia Prælati superioris per accidens eveniat, ut confessor præsens solvere omnia nequeat, non exinde integritas absolutionis tollitur, jure Divino instituta. Quæ tunc scilicet tolleretur, cum confessor habens auctoritatem absolvendi ab omnibus, partim remitteret, partim retineret.

Id vero (quod sæpe in hujus argumenti explicationem diximus) inferiorem a reservatis absolvere non posse, intellectum cupimus, donec superior ab eis non absolverit. Quod si jam solvit, ratio reservationis cessavit. Quæ cum quodammodo pœnalis sit, & odiosa, restringi non debet, sed ampliari. Imò asserit Adrianus, & bene, quod si præmissa sufficienti discussione, confessus est quis habenti facultatem absolvendi a culpis reservatis, & oblitus est forte unam ex illis, asserit (inquam) quod non tenetur adire superiorem. Cum autem memoriæ occurrerit, poterit confiteri cuicumque, qui semel habuit facultatem. Adrianus dicit, *cuicumque simplici Sacerdoti :* quod equidem nulla ratione probarim, quoniam (ut supponimus) Absolutio requirit jurisdictionem in absolvendo. Simplex autem Sacerdos jurisdictionem nunquam habuit, &c. Quemadmodum, si ego oblitus sum confiteri aliquod peccatum mortale proprio meo Sacerdoti, non possum deinde, com in mentem venerit, confiteri cuilibet Sacerdoti, sed solum habenti facultatem, ac jurisdictionem.

Resp. ad 3. argum. positum initio quæst. princip. Utrum ob jacturam nostram, vel alienam a præcept. Confess. & ejus integritate liberemur.

In tertio principali argumento, inter Doctores Scholasticos magna dissensio est, an, cum jactura sequitur vel propria, vel aliena, a præcepto Confessionis, & ipsius integritate liberemur. Et, ne in opinionibus aut recensendis, aut confutandis longa texatur oratio, sit prima propositio.

1. Conc. Si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, vel meum, vel Confessoris, ego possum tacere tale peccatum reliqua confitendo. Et ratio est, quia quantum ad illud, non habeo copiam Confessoris, cui videlicet recte atque honeste confiteri possim ejusmodi peccatum.

Item (juxta D. Bernardum, lib. de præcepto, & præcepti dispensatione) quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. Confessio autem instituta est in remedium pœnitentis. Quocirca, si scandalum ipsi ex Confessione alicujus peccati accidit, poterit idem licite reticere. De vitando autem scandalo Confessoris juris naturalis præceptum est. Præceptum ergo divinæ legis positivum illius obligationem non abolet : Lex enim gratiæ legem Naturæ non destruxit, sed perfecit. Loquimur autem de scandalo Confessoris infirmi : nam si ex malitia paratus sit ad ruinam, utilius scandalum nasci permittitur, quam Dei præcepta relinqui. Exempla vero hujus conclusionis non adhibemus, quoniam cuique eruunt in promptu.

2. Conc. Secunda propositio, quæ communis etiam Theologorum est : Si ex confessione mea sequatur aut mors, aut infamia vel mea, vel aliena, excusor ab obligatione confitendi tale peccatum. Et ratio est, quia divina præcepta positiva non obligant cum jactura vitæ, aut publicæ famæ, verbi gratia, si Confessor crederetur revelaturus confessionem, &c.

Item, præceptum de vitanda morte, vel infamia proximi est naturale : ergo per præceptum positivum adveniens de confessionis integritate non abrogatur. Quod si excusor a confessione peccati, ex qua sequitur mors, vel infamia publica proximi, excusabor etiam, si inde sequatur sive mors, seu infamia mea publica.

Object. triplex contra 2. Conc. Sed objicies tamen, quia illa argumenta probant quidem esse cessandum a Confessione, non autem Confessionem esse dividendam. Nam dividere confessionem sacrilegium est : Tum quia impium fuerit, a Deo dimidiam expectare veniam : tum quia talis divisa confessio formæ sacramentali repugnat.

Et augetur difficultas, si capiamus pœnitentem attritum, qui habeat duo peccata mortalia, quorum alterum nos asserimus posse reticeri ex causa probabili : tunc Confessor absolvit ab uno pec-

peccato, ab altero non absolvit: ergo & Deus absolutionem ipsam partitur, quod absurdum est.

Pro quorum argumentorum solutione commemorandum est, confessionis integritatem non oportere Mathematicam esse, sed moralem: unde non necesse est omnia peccata contineat, sed quae in memoria sint, adhibita humana diligentia. Inde etiam fit, ut si pœnitens cœperit peccata dicere, & ex morbo, vel alia causa linguae usum amiserit, confessionem quidem faciat integram, non omnium absolute peccatorum, sed eorum tamen, quae & debet, & potest confiteri. Ex qua etiam radice colligimus, non esse necessarium, hominem confiteri omnia peccata, quae memoria tenet, sed illa quae confessori rationabiliter exprimentur. Lex enim Christi de moribus ad moralem integritatem obligat, id est, rationi consentaneam. Nam quod a ratione dissonat, non praecipit. Peccatum itaque, quod rationabiliter tacetur, irrationabiliter explicatur, non est materia confessionis a Christo institutae. Dimidiare igitur confessionem a Christo Domino praeceptam, hoc est, aliquod mortale peccatum tacere, quod Christus instituit esse in illa confessione aperiendum, id sacrilegium est, &c. Nec sacerdos dimidiatam absolutionem praebet: nam absolutio limitatur etiam ad confessionem institutam a Christo, sicut forma per materiam limitatur. Ab omnibus ergo absolvit sacerdos, quae ad suum judicium spectant ex Christi institutione. Illud vero peccatum, quod causa urgente tacetur, non pertinet tunc ad illius sacerdotis jurisdictionem, reliqua vero pertinent: unde pœnitens alia confiteri tenetur: sicut qui non potest jejunare uno die Quadragesimae, a reliquorum jejunio non absolvitur.

Resp. ad tripl. objec. Ad id vero, quod tandem objiciebatur, respondeo, Sacerdotem quidem immediate, & directe remittere, quae audivit in confessione peccata, sed ex consequenti, & indirecte remittere omnia etiam, quae non audivit. Quia enim effectus sacramentorum gratia est, quae omnia peccata tollit, inde fit, ut omnia sacramenta suos effectus immediatos producendo, consequenter omnes mortales culpas remittant. At per hunc modum peccata oblita per absolutionem remittuntur, non directe, ex vique absolutionis, sed secundario & consequenter.

An teneamur explic. circumstantiam, ex qua Confess. intellig. complicem crim.

Sed enim, quoniam leve detrimentum esse videtur, quod confessor sciat peccatum proximi mei, hinc gravis auctorum concertatio est, an teneamur explicare circumstantiam, qua explicata confessor intelligit complicem criminis, ut exempli causa, si confiteor me commisisse incestum cum sorore, nec habeo plures, &c. Quo quidem loco nec est quaestio, cum ego habeo copiam confessoris, cui possum confiteri sine revelatione alieni peccati: tunc enim iniquum erit illi confiteri, qui ex mea confessione crimen alienum intelligit. Sed est quaestio, cum confessor non adest, nisi parochus, qui & me & sororem cognoscit, ut in pagis & oppidulis frequenter accidere. Igitur communis sententia tenet, non esse desistendum ab illius peccati confessione propter parvulum illud proximi nocumentum. Quemadmodum ex parva jactura famae meae, quam facio ex eo, quod confessor meum peccatum intelligit, confitendi obligatio non cessat. Hanc sententiam D. Thomas amplectitur 4. d. 16. qu. 3. art. 2. qu. 5. ad quintum, Durand. eadem dist. quaest. 4. D. Bonavent. dist. 21. in secun. part. distinctionis art. 1. Petr. Palud. d. 17. q. 1. art. 1. & Gabr. q. 1. conclusione quinta. Et Adrian. qu. 1. de confess. ad quartum argumentum, Sylv. verbo *Confessor*, 1. §. 24. Causa vero horum est, quod potius debet pœnitens providere conscientiae suae, quam alienae famae. Item, quod praeceptum de integritate confessionis divinum est, nec debet omitti, ut bona opinio alterius apud confessorem servetur.

Cajetan. Sentent. At Cajetanus in Summa, in verbo *Confessio*, conditione 3. ubi multa adhibuit remedia, quibus peccatum alienum in confessione celaretur, tandem subjicit: *Quod si nullum remedium est, & differri non potest Confessio, quia oportet aut celebrare, aut Eucharistiam sumere, debet illam circumstantiam tacere pœnitens, quia Confessio non debet esse cum aliena jactura. Damnum siquidem propriae famae confessionis, & absolutionis utilitate pensatur. Damnum vero famae alienae non pensatur aliqua commoditate ipsius, qui patitur incommodum: & ideo non videntur nostra commoda proximorum nostrorum incommodis comparanda.*

Praeterea, Si ego non possum confiteri, nisi per interpretem quemdam, confiteri non teneor: ergo si cum jactura aliqua famae praeceptum confessionis non obligat, nec cum jactura quidem alienae famae obligabit.

Praeterea, Si ego cognoscerem, Confessorem revelaturum esse socium criminis cuiquam alteri, non deberem explicare: ergo nec ipsi debeo socii crimen aperire. Quia etiam apud ipsum Confessorem bona opinio proximi mei vel infirmatur, vel prorsus interit, eo vel maxime, quod illius Pœnitentiam non videt, meam videt. Nec naturae lex solum obligat, ne grave damnum proximo demus, verum etiam ne mediocre demus.

3. **Conc.** Ut igitur hoc dissidium componamus, sit tertia propositio: Si habita ratione confessoris & complicis, vir prudens judicaverit esse jacturam, licet non gravem, mediocrem tamen: tunc ejusmodi peccatum, aut circumstantia taceri potest. Atque hanc mihi videntur probare argumenta, quae fecimus pro Cajetano.

Quar-

QUARTA PROPOSITIO: Si habita ratione utriusque & Confessoris & complicis, vel nulla jactura fit, vel minima, ex eo quod Sacerdos intelligat socium criminis, videtur esse necessarium, circumstantiam explicare.

ULTIM. PROPOSITIO: In articulo mortis, non obstante illa famæ jactura, quæ plerumque apud Confessorem fit, tenetur pœnitens circumstantiam explicare, quia & ipse socius criminis debet subire tale dispendium pro salute pœnitentis. Secus ubi jactura esset gravis & magna, ut si mors, vel infamia publica sequeretur.

RESP. 4. ARG. In quarto argumento principali multa varie a Doctoribus Scholasticis disseruntur, in 4. d. 17. Sed ego, quanta maxima brevitate potero, ea in hac disputatione tractabo, quæ & necessaria sunt, & digna, quæ a vobis magnopere animadvertantur.

Quæst. princip. De Confessione informi.

Dupliciter itaque Confessio informis est: aut ex parte confitentis, aut ex parte absolventis. Ex parte quidem pœnitentis, quia non erat in gratia, quando eam fecit, sive quia carebat contritione, sive quia ejus Confessio non erat integra, vel ex verecundia, vel ex negligentia, &c. Ex parte vero absolventis, quia vel non impendit Absolutionem, quæ est forma hujus Sacramenti, vel si impendit, non erat Sacerdos habens jurisdictionem ad absolvendum: ergo si Confessioni deest charitas, quæ est forma virtutum, vel Absolutio vera, quæ est forma Sacramentalis Confessionis, talis Confessio appellatur informis.

1. FUND. Et (ut certa ab incertis separemus) primum, in quo conveniunt viri docti, est, Confessionem informem ex defectu Absolutionis esse a pœnitente repetendam. Nam (ut recto docuimus ex Joannis testimonio) necesse est, ut peccata a Sacerdotibus remittantur. Igitur qui non percepit Absolutionem a peccatis, quamlibet millies ea fuerit confessus, ad usque tenetur peccata fateri, quousque veram Absolutionem accipiat.

2. FUND. Aliud quoque in hac materia certum est, aliquam confessionem ex parte pœnitentis esse repetendam. Nam qui dedita opera non faciunt integram confessionem mortalium, sed ex verecundia unum aliquod mortale tacent: ii sine dubio, juxta omnium Doctorum communem sententiam, tenentur iterum confiteri, quia confessio non integra sacramenti pœnitentiæ materia non est, cum ex propria ratione formæ sacramenti repugnet. Unde in Concilio Florentino definitur, ad confessionem, quæ est hujus sacramenti materia, pertinere, ut omnia peccata mortalia, quorum homo memoriam habet, suo sacerdoti integre confiteatur.

3. FUND. Tertium, me quidem judice, certum est, non omnes confessiones informes esse resumendas. Nam (ut D. Thomas argumentatur, dist. 17. art. 4. qu. 1.) si opus esset omnem talem confessionem repetere, nullus tranquillitatis locus relinqueretur. Cum enim viri pii de propitiato peccato non debeant esse sine metu, Eccl. 5. omnis confessio, de qua verentur, an fuerit informis, an legitima, esset illis identidem repetenda. Quod omnino alienum est a prudentissimorum hominum consuetudine.

Præterea, cum sacramentum extremæ unctionis, atque matrimonii, & item in universum reliqua ex informitate non sic invalidentur, ut iterum sumenda sint, cur unum hoc ex sola informitate quassabitur? eo vel maxime, quod etiam sine contritione necessariam & materiam & formam hujus sacramenti constare posse, certis argumentis astruximus. Non igitur ex informitate, sed aliunde sumendum est, quando sit confessio repetenda.

4. FUND. Illud denique compertum, & exploratum est, confessionem sacramentalem, hoc est, ex qua cum absolutione verum pœnitentiæ sacramentum consistit, eam non esse rursum faciendam. Sed si sit aliqua confessio, ex qua non est constitutum verum pœnitentiæ sacramentum, ea videlicet resumenda est.

Prior hujus fundamenti pars vel ex eo constat, quod si semel accepimus veram aliquarum culparum absolutionem, veram (inquam) & validam, non oportet peccata, a quibus sumus vere absoluti, iterum confiteri. Quippe (ut Benedictus XI. in extravag. *Inter cunctas*, eleganter docet) absurdum est, ut liberatus debitor adhuc ad solvendum maneat obligatus.

Atque inde posterior pars ejusdem fundamenti constabilitur. Si enim mea confessio fuit talis, ut ex ea cum absolutione sacramentum pœnitentiæ non sit confectum, illa nimirum peccata, quæ confessus sum, non sunt per sacerdotem remissa. Quapropter debeo iterum confiteri, ut clavium auctoritate solvantur.

COROL. 4. Ex quo quidem quarto fundamento manifeste colligitur, confessionem, quæ sine culpa pœnitentis non est integra, iterum facere non oportere, ut si propter scandalum aut proprium, aut ipsius confessoris evitandum aliquod peccatum tacerem, vel si diligentiam adhibui sufficientem, & tamen adhuc alicujus peccati sum oblitus. Nam in moralibus ex fine voluntario res denominatur. Qui igitur voluit omnia sua peccata confiteri, & idoneam adhibere diligentiam, ejus confessio, si moraliter loquamur, est integra. Quod & ex Concilio Florentino, & ex aliis multis capitibus, & causis ante nos liquido probavimus.

Colligitur deinde, quod si peccator negligentiam affectatam, aut omnino crassam in facienda integra confessione habuit, ita ut ex ejusmodi negligentia peccatum aliquod mortale prætermiserit, talis debet confessionem repetere, ac si data opera mutilaratur: verbi gratia, qui sine aliquo examine conscientiæ suæ post transactum annum accedit ad confessionem: semper enim in peccatorum oblivionem necesse est incidere. Quare non aliter vult confessionem mutilare, atque qui venenum homini porrigit, vult occidere, & qui ignem subjicit, vult comburere. Qui

Digitized by Google

igitur ad eum modum imparatus accedit, revera vult confessionem mutilam facere, quia volens prudensque ita se gerit, ac si facere ex professo mutilam velit.

Colligitur tertio, quod si peccator nullum dolorem habet, nec contritionem, nec attritionem, talis confessio est repetenda. Non enim est confessio, quæ sit materia sacramenti pœnitentiæ, cum a nulla pœnitentia proficiscatur. Imo vero, cum nec confessio quidem sit, sed pura confessionis simulatio, ut Capreolus dist. 17. q. 2. & Durandus eadem dist. qu. 13. & Cajetanus qu. 5. additionum, & in summa sua, & fere auctores scholastici tradiderunt.

Colligitur postremo (id quod etiam paulo ante insinuavimus) quod si quis habeat attritionem, ex qua virtute sacramenti attritus fiat contritus, gratiam scilicet consequendo, ejus confessio non est resumanda: suscipit enim verum pœnitentiæ sacramentum, gratiamque, ac remissionem peccatorum per absolutionem sacramentalem. Hæc omnia (nisi ego cæcus sum) in controversiam vertere non debemus.

Quæst. de Confessione mutila, &c. Sed illud primum in hac materia, tanquam incertum, in dubium vocari merito potest: An confessio ex negligentia mutila & manca, non quidem penitus crassa & supina, sed culpabili tamen, sit a pœnitente iterum facienda: ut si quis peccata præterita quærat, & diligentiam nonnullam adhibeat, quam esse idoneam arbitratur, cum tamen non sit.

Solutio Quæst. Huic vero quæstioni respondent ex sententia Cajatani, talem confessionem non esse repetendam, sed si postea in memoriam peccatum illud negligenter omissum venerit, sat erit illud confiteri, & negligentiam in conscientia examinanda, ac proinde sacrilegium illud, quod in suscipiendo pœnitentiæ sacramento commissum est.

Hæc vero sententia non potest (fateor) perspicue, ac deinceps demonstrari. Sed in rebus, quæ ad mores pertinent, non sunt (mihi credite) scientiæ moralis dogmata ad vivum resecanda. Suadetur itaque primum, quia moraliter loquendo talis confessio est integra, cum intendat pœnitens omnia confiteri, quorum memoriam habet.

Item, quia alias nimium anxios redderemus scrupulosos; imo piorum etiam animos turbaremus perpetua iterandæ confessionis solicitudine. Verentur enim plurimum non scrupulosi modo, verum etiam mediocriter liberi, atque cordati, sese in examine conscientiæ negligentes extitisse.

Object. Sed objiciet fortasse quisquam, quod talis Confessio ex parte pœnitentis non est integra: peccat enim non adhibendo diligentiam debitam, atque ex consequenti pœnitens Confessionem volens mutilam facit.

Resp. Ad hoc primum dico, omissionem illam diligentiæ debitæ aliquando esse solum venialem, scilicet ex inconsideratione culpabili quidem proficiscentam, sed non mortali tamen. Quoniam pœnitens is est, qui alias diligentiam debitam adhibere solet. Atque in hoc eventu non sacramentum modo, sed etiam fructus sacramenti recipitur. Nec hoc loco (ut reor ipse) Theologus quisquam nobis erit adversus, nisi plane velit & Confessionis jugum imporiabile facere, & sine idonea ratione mortalis culpæ reatum inducare, nisi Confessio venialiter tantum culpabilis resumatur.

Dico secundo, quod etiamsi negligentia mortalis sit (non sit modo adeo supina & crassa, ut perinde habeatur, atque ex industria res fierat) quia Confessio tamen ex intentione formali pœnitentis est integra, non est cogendus ejusmodi Confessionem iterare. Nam quando salva pietate id facere possumus, Confessionis jugum molle faciendum est, ut ab omnibus laqueis liberemur.

Ac forsitan qui in concertatione scholastica nobis conantur obsistere, si ad rem ipsam conferantur, non aliter facient, quam nos in præsentia consulimus: verbi causa, si quis ex ignorantia vincibili existimet, perjurium pro conservanda vita hominis esse licitum, unde non confitetur illud peccatum, quia non putat se peccasse. Idem, si quis mercator aliquem contractum licere credebat, vel muliercula aliquam superstitionem causabat esse religionem ex culpabili quadam ignorantia; non arbitror equidem tam criticos ac severos judicas esse futuros, ut omnes horum anteactas Confessiones jubeant iterari. Intrepide igitur cum Cajetano tenere possumus, ejusmodi Confessiones repeti non debere.

Utrum ejus confessio, qui attritionem habuit tam imperfect. ut virtute sacrament. non fiat contrit. iteranda sit.

Alterum quoque venit in quæstionem potest, An, cum quis attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat ex attrito contritus, quin potius sacrilagus sit in eo, quod irreverenter suscipit pœnitentiæ sacramentum, an hujus (inquam) Confessio sit iteranda. Et quidam D. Thomas loco ante citato manifeste docat, quod sicut fictus sine debita dispositione & dolore potest verum sacramentum baptismi suscipere; ita etiam & Confessionem sacramentalem facere, ac veram absolutionem percipere.

Sententia Major. & Adrian. Contrariam sententiam tenet Major distinct. 17. quæst. 9. & Adrianus quæst. 4. de Confessione ad tertium argumentum, & dubio 5. eorum, quæ de Confessione proponit.

Est autem primum argumentum contra Divum Thom. quod si esset verum sacramentum, peccator ille fictus esset vere a sacerdote absolutus. Consequens est falsum: ergo & antecedens. Major probatur, quia si quis verum sacramentum baptismi, vel confirmationis accepit, vere manet baptizatus, & confirmatus. Consequentis vero falsitas ostenditur, quia tunc vere etiam

esset

Digitized by Google

esset absolutus a Deo; quia quæcumque solvunt Sacerdotes in terra, solvuntur in cœlo; & tamen non est absolutus in cœlo, cum maneat eisdem peccatis obligatus, & novam insuper addiderit sacrilegii culpam.

Et confirmatur: Quia illi non sunt a Deo remissa peccata, ergo non est absolutus a Sacerdote. Patet consequentia ex illo: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, &c.

Confirmatur deinde: Quia sacramenta gratiæ sacramenta veritatis sunt, non sunt falsitatis: forma autem illa, qua confessor utitur, cum fictum absolvit, falsa est, scilicet: *Ego te absolvo a peccatis tuis*. Nec valet dicere, formæ sensum esse: Ego te absolvo, quantum in me est; quia licet ex parte sua confessor vere conetur absolvere; non tamen ideo vere absolvit, cum pœnitens impedimentum objiciat absolutioni. Quamlibet enim quis januam nitatur aperire, non tamen vere aperit, si qui intus est, obicem ponat.

Præterea, vel ille, qui non contritus confitetur, & accipit absolutionem, habet aliquam displicentiam de peccato, vel nullam: ergo non est vera Confessio, sed simulata enunciatio peccati; sin habet aliquam, illa erit attritio. Quare adveniente absolutione, confertur gratia, juxta D. Thomam, qui tenet sacramentum pœnitentiæ attrito conferre gratiam, sicut & sacramentum baptismi.

Præterea, vel ille talis cognoscit se habere dolorem sufficientem, vel credit potius ex ignorantia, se satis dolere, cum tamen non doleat satis. Si primum, est illi absolutio deneganda, si illam fictionem confitetur; sin vero non confitetur, Confessio de composito non est integra, ac proinde irrita est, ac nullius prorsus momenti censenda. Si secundum, jam virtute sacramenti conferetur gratia, cum ille non ponat obstaculum.

SENT. D. THO. ET AUCT. Hæc tamen argumenta movere non debent, ut D. Thomæ sententiam relinquamus, quæ multo quidem probabilior est. Primum, quoniam nullus certo cognoscit se sufficientem dolorem habere, cum confitetur. Quocirca semper oporteret homines esse sollicitos de eadem Confessione iterum, atque iterum repetenda: probabiliter enim timemus nostras confessiones non fuisse formatas.

Præterea, (ut etiam paulo ante argumentabamur) cætera sacramenta recipiuntur a fictis: ergo & hoc sacramentum a ficto recipi potest. Negabis forte consequentiam, quia contritio est pars hujus sacramenti (ut in Concilio Florentino definitur) non est autem pars aliorum. Atque hæc est causa, cur alia sacramenta non contritis etiam conferuntur; hoc vero sacramentum non nisi a contrito recipitur. Contra, quia contritio non est pars essentialis hujus sacramenti, sed integralis. Non autem qualibet integralis pars ad esse totius necessaria est, ut patet de satisfactione, sine qua verum sacramentum consistit. Deinde quia licet contritio esset prima hujus sacramenti pars, non est tamen ordo necessarius, ut oporteat esse priorem confessione. Nam si post confessionem hominis attriti jam completam sequatur contritio tempore, quo quis absolvitur, sine dubio suscipitur verum sacramentum; & tamen confessio tota fuit informis. Rursum etiam nos ante constituimus, attritionem esse idoneam hujus sacramenti materiam. Quod si non esset, nec claves Ecclesiæ culpam remitterent, nec pœnitentiæ sacramentum gratiam conferret. Denique si dolor interior assignatur pars sacramenti; ideo est, ut confessio vocalis ad judicium sacerdotale necessaria sit confessio, & non simulatio, aut figura confessionis; sed sola attritio satis est, ut homo vere confiteatur, & accuset se coram sacerdote, quemadmodum D. Thomas ad 3. argum. illius articuli docet: ergo, &c. Non enim hujusmodi appellamus fictam fictione contraria sacramento, sed fictione contraria effectui sacramenti: adhibet quippe materiam necessariam sacramento, dispositionem vero necessariam effectui sacramenti non adhibet.

Quod si ita est, ut certe videtur esse, confessionem informem esse veram materiam sacramentalis absolutionis, impertinens fuerit per illam dari gratiam, vel non dari ponenti obicem. Nam si extrema unctio veram materiam & formam habet, verumque ministrum, si suscipiens impedimentum opponit effectui sacramenti, non inde sacramentum irritum est. Idem in matrimonio videre licet, atque in reliquis sacramentis.

Et cum in superiori dubitatione docuerimus, confessionem ex culpabili negligentia mutilam, si tamen formaliter, ex intentione fuisset integra, non esse repetendam, tenere compellimur, fuisse verum sacramentum, quamvis a ficto susciperetur sine præsenti fructu sacramenti.

RESP. AD ARG. MAJORIS, ET ADRIANI. Ad primum argumentum, concedo, pœnitentem illum esse vera sacramentali absolutione absolutum; & cum objicitur, illum fore absolutum a Deo, concedo item. Sed cum rursum mittatur, illum manere iisdem peccatis obligatum, distinguo. Nam ex parte Sacerdotis, & Dei absolventis absolutus quidem manet, sed ex parte pœnitentis ponentis obstaculum, absolutio Sacerdotis præsentem non habet effectum. Quemadmodum qui in peccato mortali suscepit baptismum, vere baptizatus est a ministro, sed baptismi non recepit effectum propter obicem, quem opposuit.

Et per hoc ad priorem confirmationem respondetur, quod remissio peccatorum dupliciter intelligitur: Altera, quæ habet annexam justificationem, atque effectum remissionis peccatorum: & hic qui peccata remittit, semper gratiam confert, per quam remissio peccatorum efficitur. Altera peccatorum remissio judicialis est, qua nihil aliud continetur, quam sententia,

 cujus

cujus virtute quis solvitur a peccatis in tali judicio peccatorum remissivo. In quem sensum sacerdos non semper peccata remittit.

Ad posteriorem confirmationem respondetur, quod idem argumentum fieri posset de sacramento Baptismi, cum recipitur a ficto. Nam verbum *Baptizo* in forma Baptismi non solum ablutionem corporis, sed ablutionem quoque mentis significat. Sacerdos ergo non abluit interius sacrilegum, qui ficte baptizatur: nihilominus verum sacramentum Baptismi confert, quia veram materiam, veramque formam subministrat, ex quibus, nisi ponatur obex, ablutio interior consequatur. Idem in confirmatione videre est. Qui enim in peccato mortali confirmatur, cordis firmitatem, quæ significatur in forma, non recipit, &c. Sic ergo Sacerdos absolvens fictum, verum absolutionis sacramentum impendit, &, quantum in se est, veram formam apponit, cujus effectus tunc quidem impeditur per indispositionem recipientis. Nec sensus formæ sacramentalis est: *Ego te absolvo*, id est, do Absolutionem, quæ nunc effectum suum habeat remissionis peccatorum; sed sensus est: Ego judicialem Absolutionem impendo, quæ vi sua potens sit te absolvere, si tu velis fructum ejus obtinere: Quemadmodum si Absolutionis sententiam proferret judex, qua liberareris a carcere, in quo postea tu voluntate tua manere vis, etsi ego extrinsecus clave januæ seram aperirem, & tu volens intus obicem opponeres, ego vere januam aperui.

Ad secundum principale respondetur, illum, de quo loquimur in Conclusione, displicentiam aliquam habere de peccatis, hoc est, attritionem. At non quælibet attritio est sufficiens, ut accedens ad sacramentum pœnitentiæ gratiam consequatur. Potest enim dolor esse tam imperfectus, qui satis sit ad confessionem faciendam; non item, ut ex vi illius dispositionis homo etiam per sacramentum justificetur. Nam primo, cum quis habet attritionem conditionatam, id est, quæ oritur ex velleitate, qua homo vellet placere Deo, & ipsi reconciliari, tunc non fit ex attrito contritus sacramento suscepto: recipit tamen verum sacramentum, si tristatur, quia caret dolore inefficaci, & accusat se etiam hujus indispositionis. Hæc est autem communis attritio meretricum, usurariorum, & concubinariorum, &c. quos omnes si iterare confessiones cogeremus, immensi esset operis, & laboris. Nec tamen quisquam erit adeo remissus in rigore disciplinæ Christianæ, qui ejusmodi homines excuset a sacrilegio. Altera quoque attritio est, ex qua cum sacramento pœnitens non justificatur: verbi gratia, quæ ex timore infamiæ proficiscitur, vel cujusque mali temporalis, ut qui detestatur peccatum, & proponit confiteri, ne ejiciatur ab Ecclesia, vel ne mulctetur pecunia, &c. Sive enim discutiat conscientiam suam, & imperfectionem doloris, sive ex negligentia omittat examen necessarium, homo sic attritus non fit etiam virtute sacramenti contritus, id est, non accipit gratiam. Sic enim hoc loco intelligi volumus ex attrito fieri contritum, idest, gratiam, & justificationem consequi virtute sacramenti: perinde ac si vere fuisset contritus.

Quando ex attrito fiat homo contritus virtute sacramenti.

Et si quæras, quando ex attrito fiat contritus virtute sacramenti: Respondeo, id primum evenire, quocunque attritionis genere homo sit attritus, si existimat se se præstitisse, quod necessarium erat, ignoratque invincibiliter, se non habere sufficientem dispositionem, quia is non ponit obicem, sed bona fide accedit ad sacramentum: sacramentum autem in non ponente obicem suum semper habet effectum. Quo fit, ut omnia sacramenta ex hujusmodi attrito contritum faciant. Quod D. Thomas lucide tradit tertia parte, quæstione 79. articulo tertio, & in Comment. super Jo. c. 11. in illud: *Solvite eum*.

Deinde etiam attritio efficax ex timore pœnarum supernaturalium idonea dispositio est ad sacramentorum Baptismi, & Pœnitentiæ gratiam percipiendam, ut cum quis detestatur omnia peccata mortalia, & propterea confitetur, ne per peccatum excludatur a gloria, vel ne in infernum ignem conjiciatur. Qui etiam si cognoscat, se non habere contritionem, sed solam attritionem, licite accedit ad Baptismi, & Pœnitentiæ sacramenta suscipienda. Quod (nisi me fallit conjectura) sentit Div. Thomas tertia parte, quæstione 79. articulo tertio ad secundum, & quæstione 80. articulo quarto ad secundum, & 4. Sentent. dist. 25. quæst. 1. artic. 3. quæst. 1. ad 3. Ratio vero D. Thomæ non est contemnenda: Quia sacramentum Baptismi, & Pœnitentiæ per se ordinantur ad præstandam vitam mortuis. Quare licite sumi possunt ab his, qui habent conscientiam peccati mortalis, modo habeant attritionem, qua tollitur obex, & complacentia in peccatum commissum.

Est quoque altera ejusdem ratio, quia cum hæc duo sacramenta sint medicinæ directe paratæ contra morbos animæ, absurdum est, ut nullus, qui se ægrum esse cognoscit, possit jure hæc sumere sacramenta. Quemadmodum res esset penitus absurda, quod medicinas corporales a natura potissimum institutas ad sanandos corporis morbos non posset sumere nisi sanus, aut qui se jam esse sanum existimaret. Unde & Innocentius, 1. quæst. 1. cap. *Ventum est*, *Ubi vulnus*, inquit, *infixum est*, *medicina est adhibenda*, *qua possit recipere sanitatem*, *atque ubi pœnitentiæ remedium necessarium est*, *ordinationis honorem locum habere non posse decernimus*: & cætera, quæ inferius adjiciuntur.

Tertio etiam attritio, quæ procedit ab amore naturali Dei super omnia, forsitan dispositio est idonea, ut virtute sacramenti Baptismi, & Pœnitentiæ gratia conferatur: quia talis etiam attritio tollere videtur complacentiam in peccato, &

Digitized by Google

& obicem sacramenti: & per hoc patet tertium argumentum.

Quæst. de peccat. qui intell. dolorem se habere adeo imperf. ut non sufficiat cum virt. sacr. ad grat. suscip.

Sed quæstio parva se offert circa ea, quæ dicta sunt. Nam si peccator intelligit imperfectionem doloris, qui videlicet non est sufficiens, ut virtute sacramenti gratia conferatur, sed committit sacrilegium, sacramento irreverenter suscipiendo, tunc aut confitetur talem indispositionem, & fictionem, aut non: si confitetur, sacerdos non absolvet, ne sit sacrilegus impendendo Absolutionem, sicut peccator ipse petendo sacrilegus est. Confessio igitur erit irrita, & Absolutio per novam confessionem denuo quærenda. Sin vero non confitetur illam indispositionem, confessio non erit integra, itaque erit repetenda.

Ad hoc respondetur, quod sine dubio sacrilegus erit Sacerdos, si certo cognoscens pœnitentem esse indispositum, illum absolvit. Cujus rei exemplum habes de Pœnitentia, *c. Quod quidam*. Nec te moveat, quod ibi Alexander præcipit, talem confessionem recipere, eorum videlicet, qui, quamvis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse. Recipienda enim est talis confessio, quæ ad Ecclesiæ præceptum pertinet, quod vere implet, qui in illum modum confitetur, ut alio loco forsan niterius ostendetur. Sed non est tamen recipienda, ut Absolutionem sacerdos impartiatur, cum ibidem Alexander asserat, hujusmodi pœnitentiam non esse veram: ficte autem pœnitentem absolvere, sacrilegium est.

Nec te rursum moveat, quod talis confessio videtur esse sacrilega, cum sit sacramentalis, & ficte facta in peccato mortali. Quoniam tunc confessio ficta sacrilegium est, cum a pœnitente fit animo recipiendi Absolutionem. At cum quis confitetur, ut præcepto Ecclesiæ pareat, & consilium salutare a Sacerdote recipiat, ut si forte vel inter confitendum, vel confessione facta, animus permutetur, absolutionem a sacerdote recipiat, ejusmodi confessio licita est: licet quodammodo pars sacramenti sit, non actu, sed potentia, quod satis est, ut sacerdos ad sigillum secreti teneatur.

Illud vero, quod ibidem dicitur, ejusmodi hominibus pœnitentiam esse indicendam, non de satisfactione sacramentaliter injungenda intelligendum est, sed de pœnitentia, quæ fit in peccatoris remedium, &c. Non est igitur ille talis absolvendus: sed si absolvatur tamen vel ex ignorantia, vel ex affectu, & passione sacerdotis, Absolutio valida erit, si tamen illam fictionem peccator confiteatur, quam habuit antequam susciperet Absolutionem, videlicet negligentiam, & indispositionem præcedentem, animumque recipiendi sacramentum, &c. Nam fictio illa exterior (hoc est sacrilegium, quod peccator commisit recipiendo exterius Absolutionem) post confitenda est, ut D. Thomas illo articulo tradit: nam ante explicari non poterat.

An Sacram. Pœnit. recedente fictione, suum effectum sortiatur.

Sequitur alia quæstio perdifficilis, An sacramentum pœnitentiæ, recedente fictione, suum effectum sortiatur. Et quidem Adrianus de Confessione, dubio quinto, & Gabriel 4. dist. 17. quæst. 1. art. 3. dubio 2. atque alii nonnulli negativam sententiam tenent.

Rat. pro parte negat. Primo, quia si quis in peccato mortali Eucharistiam recipit, non recipit effectum, recedente fictione: cum juxta Apostolum prioris ad Corinth. 11. qui indigne manducat Corpus Domini, non ad utilitatem, sed ad judicium manducet. Igitur ne pœnitentiæ quidem sacramentum suum, recedente fictione, habet effectum.

Deinde, causa, quæ non est, nihil agit: effectus enim supponit existentiam causæ. Sed, recedente fictione, jam transit Absolutio, nec quicquam illius manet: ergo, &c. Nec potest dici, quod licet non maneat Absolutio, manet tamen ornatus quidam, veluti gratiæ futuræ semen. Quoniam superiori Relectione multis eisdemque firmis argumentis hunc ornatum e medio sustulimus.

Opinio contr. D. Thom. & Auctor. Sed enim opinio D. Thomæ (1) articulo illo jam sæpe citato, contraria est, atque ea quidem multo magis rationi consentanea, si id teneamus, quod jam ostendimus, sacramentum receptum a ficto esse verissimum sacramentum. Probatur sic: Ille talis non tenetur rursum confiteri peccata, quæ semel confessus est: Ergo recedente fictione consequitur effectum sacramenti. Antecedens patet, quia si sententia in aliquo foro semel fuit valida, non est opus eam iterum ferri, nec qui semel absolutus est sacramentaliter, tenetur Confessionem repetere. Jam vero consequentia probatur: Quia illi homini est apertum regnum cœlorum, quod erat clausum per ejusmodi peccata: ergo virtute clavium est illi apertum. Nam sacerdotibus claves regni cœlorum datæ sunt, nec aliter peccatoribus, nisi per claves, regnum clausum aperiri potest. Confirmatur ex illo Joan. 20. *Quorum retinueritis peccata, retenta sunt*: Ergo si illa peccata non sunt remissa virtute Absolutionis, semper erunt retenta: Quare oportebit eadem iterum confiteri. Nec alia ratio D. Augustinum movit, ut assereret, Baptismum, recedente fictione, effectum suum consequi, nisi hæc (2). Nam si postea peccator ficte baptizatus conteratur, & asseras gratiam illi conferri ex contritione, non ex vi ipsius Baptismi ante suscepti, tunc ejusmodi homo non esset renatus ex aqua & Spiritu Sancto. Quare (juxta Domini sententiam) non intraret in regnum cœlorum. Cum igitur pœnitentiæ sacramentum sit necessa-

(1) 3. p. q. 79. art. 5.

(2) *Videtur esse locus hic l. 1. de Bapt. contra Donatist. c. 12.*

rium ad salutem peccatoribus baptizatis, si cui ex vi solius contritionis peccata remitterentur, illi tali sine remissione sacramentali peccata condonarentur, cum tamen scriptum sit: *Quorum retinueritis, retenta sunt*.

Resp. ad Arg. Ad primum argumentum, multi negant antecedens, in universum existimantes sacramenta omnia, recedente fictione, suum effectum habere. Cujus sententiæ est Cajetanus in Additionibus tertiæ partis, quæst. 5. de Confessione, suadetque id peculiariter de extrema Unctione. Nam si quis ungatur in peccato mortali, non iterabitur extrema unctio in eodem morbo, ut Ecclesia statuit: ergo si ille conteratur post unctionem, recipiet fructum illius, alias Ecclesia non negaret illi unctionem repetitam, &c.

Et D. Thomas hujus videtur esse sententiæ, cum ait: *Et sic etiam est in aliis sacramentis*. Unde juxta hanc opinionem respondetur, quod idem potuit dicere Paulus de eo, qui ficte baptizatur, sed judicium, & condemnationem accepisse ex sacrilego baptismo. Nec tamen inde licet inferre, Baptismum illum, etiam recedente fictione, nullius fore utilitatis.

Ego tamen non invenio causam, quæ me cogat, ut id quod tribuimus Baptismo, & Pœnitentiæ, cæteris quoque sacramentis tribuamus. Sunt enim hæc duo Sacramenta necessaria ad salutem, quorum proprius effectus est, aperire januam regni cœlorum peccatoribus occlusam. Unde si quis semel acceperit vere hæc duo sacramenta, consequens fit, ut virtute horum sacramentorum regnum cœlorum consequatur. Alias (ut arguebamus) sine his sacramentis & vi illorum esset apertio januæ regni cœlestis, quod sacris literis adversatur.

Hoc autem argumentum pro reliquis sacramentis non militat. Ignoramus enim, an fructum Eucharistiæ perceptæ si quis per sacrilegium impedierit, postea, recedente tali sacrilegio, consequatur. Nec habemus rationem consentaneam, qua id confirmare possimus. Equidem facilius id admitterem in sacramento Confirmationis, & Ordinis: non quod imprimant characterem, vel non imprimant (non enim me hæc ratio movet) sed quod cum repeti non possint, & fructus illorum sacramentorum confirmatis, & ordinatis sit pernecessarius, verisimile est, Divinam misericordiam fructum horum sacramentorum, fictione abscedente, conferre, ne perpetuo ejusmodi fructu priventur. Et hoc satis est ad servandam literam D. Thomæ inquientis: *Et sic etiam est in aliis sacramentis*. Non enim dixit, *in omnibus*, licet referri possit ad hoc, quod alia sacramenta recipiuntur a fictis.

Ad secundum argumentum, facile dicitur, causam quidem naturalem, quæque agit ad modum naturæ, oportere simul esse cum effectu, vel aliquid relinquere loco sui, quod simul cum re effecta sit: At morales causas non est opus cum effectis esse, sed satis est fuisse; miles enim strenuus per rem præclare & fortiter in bello gestam causa est futuri honoris, atque coronæ apud Cæsarem; nec tamen aliquid relinquit, etiam opere transacto, quod sit veluti semen futuræ mercedis: sic etiam cum sacramentum pœnitentiæ causa moralis sit remissionis peccatorum, per applicationem sanguinis Christi, & meriti ipsius, non est necesse ut comitetur effectum, sed satis est ut præcesserit, maneatque vis ejus in divina acceptione, quæ non acceptavit opus meum sacrilegum, & fictum, sed opus Christi, & meritum mihi par sacramentum applicatum.

Resp. adhuc explicatius 4. argum. princip. init. hujus 6. part. allato. His ita constitutis, nihil superest, quam ut quarto argumento principali explicatius respondeamus. Nam Adrianus post quintam quæstionem de Confessione, dubio 4. in universum tenet, nullum hominem per actum culpabilem præcepto sive Dei, sive Ecclesiæ satisfacere, quia præceptum est de actu saltem moraliter bono: ergo per peccatum præceptum impleri non potest.

Item, de regulis juris, capite octavo. Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet, facit, & ideo jam non facit. Unde Glossa colligit, quod non dicitur factum, quod legitime non fit.

Præterea, Deus non præcipit confessionem sacrilegam, sed idoneam ad Absolutionem percipiendam. Ergo qui ficte confitetur, Dei præcepto non facit satis. Et cum Ecclesia non præcipiat immediate Confessionem, sed præceptum a Deo limitet ad certum tempus, certe qui confessionem jure divino debitam non facit, Ecclesiæ mandatum de confitendo semel in anno non implet. Unde in cap. *Omnis utriusque sexus, omnia sua peccata* (Innocentius inquit) *fideliter confiteatur proprio sacerdoti, &c. injunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter in Pascha Eucharistiæ sacramentum*.

Inde colligit Adrianus, sumentem Eucharistiam in peccato mortali non satisfacere præcepto nec Dei, nec Ecclesiæ. Item & illud, largientem pauperi eleemosynam in extrema necessitate ob vanam gloriam, præceptum de eleemosyna non implere.

Sed quoniam alterius loci est accuratius id expendere, nos cum communi opinione in præsentia teneamus non esse transgressorem præcepti, qui actui bono ex genere suo, quem lex præcipiebat, apponit aliquam malam circumstantiam. Et per hoc patet ad primum argumentum Adriani; Lex enim est de actu moraliter bono secundum se.

Ad secundum: Quædam præcepta sunt, quæ sine charitate non implentur, ut de contritione, de actu charitatis: hujusmodi autem per timorem satisfieri non potest. At præcepta de actibus exterioribus, cum ex timore servili fiant, inutiliter quidem fiunt, & propterea censentur non fieri, sed non inde per novam culpam violantur.

Ad

Digitized by Google

Ad tertium, jam patet, confessionem fictam aliquam esse idoneam ad percipiendam veram Absolutionem, per quam scilicet præceptum impletur tum Dei, tum Ecclesiæ, cum pœnitens Sacramentaliter absolvitur. Imo crediderim ego, quod cum peccator se sistit Sacerdoti, juxta præscriptum illius capituli, *Quod quidam*, de Pœnitentiis, etiamsi non recipiat Absolutionem, implet præceptum Ecclesiæ ex quadam ejusdem Ecclesiæ pia & clementi dispensatione. Nec aliud intelligo, cum Pontifex ait, talem confessionem esse recipiendam. Quare censuræ, si quæ fulminentur adversus eos, qui eo anno non sunt confessi, hujusmodi peccatores impœnitentes non tangunt. Per nullam tamen Confessionem impletur Divinum præceptum, nisi Absolutio Sacramentalis superaddatur, sine qua Sacramentum Pœnitentiæ non est.

Respond. ad 5. argum. princip. In quinto principali argumento id primum quæritur, an mutus confiteri Divino præcepto teneatur. Ubi ego non dubito, mutum ad Confessionem obligari, sive per nutus, si habeat copiam sacerdotis, qui nutus intelligat, sive per scriptum, si scribere didicerit. D. Thomas dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum, Scotus eadem dist. in solutione argumentorum, Gabriel & Major eadem dist. quæst. 1. imo tandem Cajetanus in Summa. Probatur vero ex illo Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*. Si ergo mutus peccata aliqua exprimere potest sacerdotibus, illa non remittentur, nisi sacerdotes remittant. Nec etiam video causam, cur a præcepto illius cap. *Omnis utriusque sexus* excipiatur. Nam si nutibus Confessio fieri possit, & forum secretissimum erit, & decentissimum, si servetur forma, quam Cajetan tradit in Summ. Sin autem scribere mutus sciat, commodissime fiet per scriptum confessio: nam scriptum manu tenere potest, & lancinare. Nam dicere, scripturam suapte natura publicam esse, ac proinde non convenire pœnitentiæ, metaphysicum commentum videtur esse: sic enim posses asserere, & nutus suapte natura publicos esse, atque adeo verba. Aut ergo asseramus, mutos confiteri non posse; aut si possunt, eos teneri fateamur.

Quæst. de muto, &c. Sed oritur dubium, an si mutus non possit quidem explicare species peccatorum, & circumstantias, sed nutibus duntaxat ostendere, se offendisse Deum, an, inquam, possit absolvi: & eadem quæstio est, si ægrotus loquelam amiserit adveniente Sacerdote.

Arg. pro part. affirm. Et suadetur pars affirmativa, quia si quis confiteretur generaliter venialia, scilicet faciendo confessionem generalem, posset absolvi sacramentaliter, cum non teneatur species, & circumstantias venialium explicare: ergo si quis non possit species mortalium exprimere, satis erit generaliter confiteri.

Deinde Joannis 20. data est potestas Apostolis remittendi peccata quorumcunque: ergo si mutus nesciat exprimere peccatorum species, Ecclesia habebit potestatem remittendi illi peccata. Nec enim credendum est, ejusmodi hominibus legislatorem in necessariis defuisse.

Præterea, cum non possum commode explicare speciem peccati, ut si sequatur inde periculum, tunc satis est confiteri peccati genus: ergo satis erit generaliter confiteri ad confessionem sacramentalem. Si enim genus peccati subalternum ad sacramentum sufficit, non est cur generalissimum non sufficiat.

Præterea, Arausicanum Concilium, cap. 12. *Subito*, inquit, *obmutescens & baptizari, & pœnitentiam accipere potest, si voluntatis præteritæ testimonium aliorum verbis habet, vel præsentis in suo nutu*. Et III. Concilium Carthagin. c. 34. *Si ægrotantes*, ait, *pro se respondere nequeunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur, & manus etiam pœnitentibus imponatur*. Referturque de consecr. dist. 4. cap. *Ægrotantes*. Item apertius Concil. Carthagin. IV. c. 77. & habetur 26. qu. 6. cap. *Is qui*, hunc in modum scribit: *Is, qui in infirmitate pœnitentiam petit, si casu dum ad eum Sacerdos venit, oppressus infirmitate obmutuerit, dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori ejus Eucharistia*. Idem habes in Epistol. 69. Leonis Papæ ad Theod. in hæc verba: *His, qui in periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ, & mox reconciliationis implorant, nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur, si eam, etiam amisso vocis officio, per judicium integri sensus quærere comprobetur: quod si aliqua ægritudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub præsentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, ut simul & pœnitentiæ, & reconciliationis beneficium consequantur*.

Sentent. Abulens. & Auct. In hac quæst. Abulensis super 16. cap. Matth. qu. 79. tenet, quod si quis in articulo necessitatis voce confiteri non potest, quamvis signa contritionis ostendat, absolvi non debet. Est enim, inquit, contra formam absolutionis, in qua dicitur: *Absolvo te de peccatis confessis, & oblitis*: ille autem nulla peccata confitetur. Quæ quidem ratio nihil me movet; tum quia illa forma non mihi magnopere probatur (ne atrocius verbum dicam); possem enim uti alia, cum Concilium Florentinum aliam, hac neglecta, præscripserit, hoc est: *Ego te absolvo*. Deinde, quoniam ille, de quo differimus, nutibus confitetur, licet ore non possit. Sed dicet forsan: non confitetur peccatorum species: fateor id quidem, at id nunc in controversia est: An confessio generalis sufficiat, cum specialis fieri non potest: ubi magnopere vellem audire potius, quam docere. Nam D. Thomas nihil explicite tradidit, unde hanc quæstionem definire possimus. Distinctione siquidem 21. quarti

quarti Sententiarum, q. 2. art. 1. ad 1. dicit, quod quandoque confessio generalis est sacramentalis, & quandoque non. Sacramentalis quidem est, quando quis in secreto Sacerdoti confitetur quædam, quæ meminit, & alia venialia in generali.

Et ad secundum: erat quippe argumentum hujusmodi: Post confessionem generalem ita remanent occulta peccata pœnitentis confessori, sicut & prius: quia in his quæ generaliter dicuntur, non est aliquis, qui non peccet, &c. Huic igitur argumento respondet, quod *procedit de confessione sacramentali, quæ judicium sacerdotale expectat, & ideo requiritur aliqualis peccatorum manifestatio*. Hactenus D. Thomas. At art. 2. asserit, Confessionem generalem sacramentalem operari ad remissionem pœnæ debitæ propter peccatum oblitum, idque ex vi clavium. Atque idem sequitur Petrus Palud. dist. 21. quæst. 2. ar. 2. ubi etiam docet, materiam absolutionis esse peccata confessa vel in speciali, vel in generali: alias frustra adderemus in confessione, de his, & de aliis, quorum non sum memor, &c. Quod si peccata oblita generaliter ostensa Sacerdoti vera sunt materia absolutionis, non est cur definiamus, generalem confessionem, cum specialis fieri nequit, sacramenti hujus idoneam materiam non esse. Quamobrem, ut antea dixi, quæstio multo obscurior est, quam ut a me valeat illustrari.

At inhærendo Ecclesiastico usui, quo hujusmodi peccatores in genere pœnitentes absolvi sacramentaliter non solent, teneamus interim (id, quod tutius est) confessionem, in qua nullum peccatum explicatur, non esse sacramentalem. Nam, præter Ecclesiæ consuetudinem, quæ in hujusmodi rebus magnum momentum habere debet, rationes illæ duæ, quas D. Thomas insinuavit, non sunt omnino leves: Altera, quod hoc sacramentum est judiciale: judicis autem sententia apta esse non potest, nisi judex crimen aliquod in specie cognoscat. Altera, quod non plus innotescit mihi conscientia illius peccatoris per talem confessionem, quam ante illam, cum vir etiam sanctissimus posset ita generaliter confiteri.

RESPON. AD ARG. PRO PART. AFFIRM. ALLATA. Ad primum, nego antecedens. Nam licet non teneatur explicare species venialium, sicut nec venialia confiteri, si tamen vult absolutionem sacramentalem recipere specialis confessionis, opus est, ut juxta qualitatem, & quantitatem delicti sententia ipsa feratur.

Ad secundum eodem modo respondetur, quod Apostoli acceperunt potestatem, tanquam judices: judicium vero ineptum est, nisi delicta a judice cognoscantur. Nec opus est, Legislatorem privatis, & accidentariis eventis providisse, ut in baptismo parvulorum manifestum est: Sunt enim parvuli, qui baptizari interdum non possunt.

Ad tertium respondeo, quod cum explicatur genus peccati subalternum, ut luxuria, aut incestus, jam cognoscitur & substantia, & aliqua delicti qualitas judicandi, &c.

Ad quartum dupliciter responderi potest. Prius, quod illi publice pœnitentes olim habebantur excommunicati: unde manuum impositio, seu reconciliatio, quæ jubebatur impendi, non erat sacramentalis, sed quasi quædam absolutio ab excommunicatione, Tali enim signo solebat olim Ecclesia in communionem admittere, quos communione privarat: & ideo ejusmodi manuum impositio non solum Presbytero, sed Diacono etiam permittebatur: quemadmodum videre licet apud Cyprian. 3. Epist. libro. Epist. 17. Posterius respondetur, quod, cum omnibus illis locis sermo fit de publice pœnitentibus, intelligere debemus, quod illorum peccata jam per confessionem publicam sacramentalem in die Cinerum innotuerant Sacerdoti. Sed quoniam absolutio ad diem Cœnæ Dominicæ juxta antiquum morem proferebatur, id etiam a majoribus cautum est, ut si interim periculum mortis urgeret, impenderetur absolutio, sive nutibus eam peterent istiusmodi pœnitentes, sive constaret petiisse. Est autem imprudentia non mediocris, ea, quæ more majorum in pœnitentia publica præscripta sunt, ad hanc nostram secretam penitus accommodare.

Quod si quis ejusmodi ægrotis generaliter confitentibus sacramentalem absolutionem impendere voluerit, non equidem valde repugno, sed me authore, non faciet. Expectabit autem in re nova vir prudens, & modestus, aut Episcoporum, aut Summi Pontificis authoritatem, quam ego hoc sane loco desidero, Tametsi D. Augustinus ejusmodi hominibus absolutionem forte præstaret. Cujus in lib. 1. de adulterinis conjugiis, cap. ultimo, hæc sunt verba: *Ego non solum alios cathecumenos, verum etiam ipsos, qui viventium conjugiis copulati retinent adulterina consortia, cum salvos corpore in his permanentes non admittamus ad baptismum, tamen si desperati, & intra se pœnitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum cæteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit, utrum fortassis adulterinæ carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, hac reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arrha suæ pacis exire velle debet mater Ecclesia.* Hæc Augustinus.

An confessio sacram. per nuncium &c. fieri possit.

Alterum, quod in eodem quinto argumento quæstionem habet, est, An confessio sacramentalis, vel per nuncium, vel per epistolam, absenti confessori fieri possit.

ARG. PRO PART. AFFIRM. Nam posse fieri, suadetur ex c. *Qualis*, 30. q. 5. ubi Leo Papa tradit,

dit, pœnitentiam per scripturam esse recipiendam. Deinde suadetur ex Cypriano, lib. 3. epist. 17. ubi dicitur, quod lapsi per literas petierunt a Cypriano reconciliationem, & pacem.

Tertio item ex eo, quod matrimonium, quia materia ejus actibus nostris constat, per epistolam, vel paranymphum fieri potest: ergo & pœnitentia.

In contrarium est quod D. Augustinus lib. de vera, & de falsa pœnit. cap. 10. tradit, & habetur de pœnit. d. 1. cap. *Quem pœnitet*, in hæc verba: *Præcepit Dominus mundatis, ut ostenderent se Sacerdotibus, docens, corporali præsentia confitenda peccata, non per nuncium, non per scriptum manifestanda.*

In hoc dubio Petrus Palud. 4. dist. 17. qu. 2. videtur tenere, confessionem, & absolutionem factam literis per absentes, esse sacramentalem: Idem tenet expressius Adrianus, qu. 1. de confessione, ad tertium. Estque argumentum præcipuum, quia absolutio sententia quædam est in foro judiciali: de ratione autem sententiæ non est, quod vocalis sit, aut præsente reo feratur.

Conir. opinio. Mihi autem hæc opinio probari nunquam potuit, quamvis argumenta, quibus confutari solet, non sint magnopere vehementia. Certe quæ Cajetanus in Summa sua nobis tradit, nullius videntur esse momenti: præter illud unum, quod revera grave est, videlicet confessionem, & absolutionem actiones sacramentales esse, ac proinde personales, ideoque per internuncios, aut literas administrari non posse.

Argumentor itaque primum in hunc modum: Absolutio, & qualibet forma sacramentalis confert gratiam; ergo non operatur in absentem: alioqui si absens dormitet tempore absolutionis, ab ignorante sacerdote justificaretur.

Præterea, absens non confitetur internuncio, nec internuncius sacerdoti: ergo nulla est ibi confessio sacramentalis.

Item, sacerdos absens ignorat, an pœnitens post literas mutaverit voluntatem recipiendi absolutionem: ignorat etiam, an pœnitens tempore, quo absolutio impenditur, sit dispositus: rursum quoque, an commiserit aliquod peccatum mortale post litteras missas. Quocirca semper se exponit manifesto periculo sacrilegii.

Est denique illud gravissimum argumentum, quod non insolitum modo, verum etiam inauditum est in Ecclesia, judicium sacramentale inter absentes exerceri, aut absolutionem peccatorum a confessore absente per literas, vel internuncium dari.

Resp. ration. allatis pro contr. opin. Ad primum argumentum respondet primum glossa, quod permittitur mulieri simplici, & verecundæ, dum tamen præsens sit, peccata scripta Confessori offerre. Erat enim olim usus, ut de peccatis publicis a pœnitente libellus offerretur, in quo ejusmodi peccata continerentur scripta, ut patet ex epistola Leonis 57. ad Episcopos Campaniæ, atque adeo ex epistola Cypriani jam citata. Respondet quoque Gabriel, ibidem esse sermonem de confessione adulteræ in foro exteriori; recipiebatur enim scripto, ut constaret Ecclesiæ, eam esse legitime a viro suo repudiatam.

Ad secundum argumentum facile dicitur, nostram sententiam potius ex Cypriano confirmari; ait enim: *Qui libellos a martyribus acceperunt, si infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud presbyterum quemcunque præsentem exomologesim delicti sui facere possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita, ad Dominum veniant cum pace, quam dari, literis ad nos factis, desideraverunt.*

Ad tertium respondetur, quod sententia sacerdotis est judicialis, nec alterum ab altero potest separari. Matrimonium autem, & contractus est naturalis, & sacramentalis, sed aliquando alterum sine altero est. Matrimonium enim, quod per procuratores contrahitur, non est sacramentum, ut Cajetanus erudite confirmavit.

Ad postremum, de ratione sententiæ, fateor, non esse judicis, reique præsentiam; sed est tamen de ratione sententiæ sacramentalis, quæ gratiam confert. Nisi enim sacramentum præsenti subjecto applicetur, ut per inductionem patet, justificare non potest. Quærerem namque libenter ab hujusmodi auctoribus, an Episcopus possit absenti sacramentum Ordinis conferre; & cum negaverint, propter usum Ecclesiæ perpetuo repugnantem, eodem ego argumento probabo sacramentum absolutionis conferri absenti non posse.

Dub. An pœnit. præsenti sacerd. confit. possit scripto.

At existit hinc parvum illud dubium: An pœnitens coram sacerdote per scripturam confiteri possit, ut mutus, vel puella verecunda. Ad hoc respondet Divus Thomas Quodlibeto 1. art. 10. quod cum de essentia confessionis sacramentalis non sit vocalis confessio, iis qui verbo confiteri nequeunt, satis est scripta confessio. Atque hæc quidem propositio communis est omnium Doctorum, quos equidem legerim. Sed addit D. Thomas huic alteram, quæ non perinde certa est, nempe, ex institutione Ecclesiæ teneri hominem, qui potest, voce confiteri, quoniam in omnibus sacramentis accipit id Ecclesia, cujus est communior usus: verborum autem usum & communem esse, & ad confessionem accommodatum, negari non potest. Et quamvis hoc præceptum non inveniatur expressum, satis est tamen consuetudo, quæ videlicet habenda pro lege est. Nullus enim Sacerdos confessionem admittit, nisi pœnitens peccata voce proferat. Ac certe fictus videtur esse, qui ore tacet, cum ore accusare se possit. Tutissima, rectissimaque via hæc est, quis negat? Sed, si quando contingat, (quod tamen rarum erit) ut puella verecundiæ plena voces edere non queat, cum hac sacerdotis prudentia dispensabit. Item etiam, si ægrotus per

gut-

gutturis angorem confiteri quidem voce possit, sed vix tamen & ægre possit, non erit ejusmodi compellendus, si scribere facile peccata valet, ut vocalem confessionem exhibeat.

Utrum confess. fieri per interpr. possit.

In eodem quinto principali argumento id postremum quæritur: An cum pœnitens ignorat idioma sacerdotis, atque e diverso pœnitentis idioma sacerdos, oporteat confessionem fieri per interpretem. Et quidem communis sententia tenet, hujusmodi pœnitentem non obligari ad eam confessionem, quia nemo tenetur revelare secreta peccata, nisi sacerdotibus: hic autem revelaret etiam interpreti, qui non est sacerdos. Assumpta vero priore loco propositio patet ex Leone, epist. 57. ubi ait: *Reatus conscientiarum sufficere solis sacerdotibus indicare confessione secreta*. Et D. Augustinus de vera, & falsa pœnitentia cap. 11. *Si peccatum*, inquit, *occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis*. Sed & Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus*, Tit. de pœnitentiis, prudenter limitavit præceptum, inquiens: *Omnia sua solus peccata confiteatur proprio sacerdoti: videlicet insinuans, quod si solus confiteri nequit, confiteri non tenetur.*

Hanc ego communem Doctorum sententiam, quod ad præceptum Ecclesiæ de quotanni confessione pertinet, libentissime recipio. Sed in articulo mortis non auderem omittere confessionem, si haberem interpretem. Jactura enim illa parva est, ut prætermittam sacramentum, quod est necessarium ad salutem: quemadmodum retro dicebamus, in articulo mortis hominem obligari ad explicandum peccatum, etiam cum aliquo famæ alienæ detrimento. Et in hoc eventu intelligitur D. Thomas 4. dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum, cum utitur illis verbis, *Exigitur*, *Debemus*: quæ quidem verba obligationem præ se ferunt. In reliquis vero eventibus, etiam quum jure divino confessio est in præcepto, credere sine periculo possumus, neminem obligari ad confessionem peccatorum per interpretem. Quæ autem sint hæc eventa, sive tempora, in quibus præceptum divinum, etiam præter mortis articulum, ad confessionem obligat, paulo post expediemus.

Quis sit proprius Sacerd. de quo Innoc. &c.

RESP. AD 6. AR. PRINCIP. INIT. HUJUS 6. PAR. POSITUM. Ad sextum principale argumentum priusquam respondeamus, necesse est explicare, quisnam proprius sacerdos appelletur. Nam Petrus Palud. 4. dist. 17. qu. 3. & Sylvester in verbo *Confessor* 1. primo docent, nomen proprii sacerdotis dupliciter accipi; uno modo, pro quocunque habente potestatem absolvendi, sive ordinariam, sive delegatam: & sic capitur (ajunt) in cap. *Omnis utriusque sexus*, ab Innocentio ibi: *Omnia sua peccata semel confiteatur in anno proprio sacerdoti*: alias non impleret illud præceptum, qui confiteretur Fratribus mendicantibus: non enim sunt proprii sacerdotes, nisi in hac significatione. Alio modo (inquiunt) capitur sacerdos proprius pro sacerdote habente jurisdictionem ordinariam absolvendi, qualis est vel Parochus, vel Episcopus, vel summus Pontifex. Quem in modum accipitur in eodem capite *Omnis*, cum subjungitur: *Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote.*

Sed revera sine causa admittitur æquivocatio in eadem oratione apud Innocentium. Nam illud suum præceptum ipse idem explicuit, exceptionem addens: *nisi de licentia proprii sacerdotis*. Et quod in illo capite, *Proprius sacerdos*, Parochus intelligatur, manifeste liquet ex quadam extravaganti Martin. V. quam refert Adrianus, q. 5. de confessione. Sic etiam accipit nomen proprii sacerdotis D. Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 3. qu. 3.

Itaque sacerdos proprius vel intelligendus est parochialis sacerdos, ut Martinus V. intellexit, & ut revera Innocentius accepisse videtur, juxta plenam illius decretalis intelligentiam; vel intelligendus est sacerdos habens ordinariam potestatem & jurisdictionem. Et in priori quidem significatione, sacerdos proprius vocatur, & ut distinguitur contra alienum, & ut distinguitur contra communem. Contra alienum quidem, ut quilibet parochianus intelligat, suo proprio parocho, non alterius parochiæ sacerdoti debere confiteri. Contra communem autem, quia supponebat Innocentius, Episcopum, & summum Pontificem, qui sacerdotes communes dici possunt, non habere consuetudinem audiendi confessiones. Quare spectans in communem usum (quod leges facere solent) præcepit, ut parochiani suis parochis confiterentur. Nec objectio illa movere nos debet, quod si in illo capite proprius sacerdos sic acciperetur, qui confessionem faceret vel Episcopo, vel summo Pontifici, præceptum illius capitis non impleret. Nam cum parochus jurisdictionem habeat ab Episcopo, Episcopus a summo Pontifice, pro comperto relinquitur, ut pœnitens, qui privatis suis sacerdotibus confiteri solet, si ad Episcopum, vel summum Pontificem recurrat, eisque confiteatur, multo etiam magis præcepto confessionis satisfaciat.

At si quis contendere velit, & Episcopum, & summum Pontificem appellari proprios sacerdotes, dicat, ideo proprios appellari, quia propriam habent jurisdictionem absolvendi, quam scilicet sibi proprie vendicant ex officio ordinario pascendi oves.

In hunc igitur posteriorem sensum dubium est: an ex divino jure sit necessarium confiteri proprio sacerdoti.

Sentent. Armacani, quæ est etiam Vuicleffi, & Lutheri.

Nam Armacanus lib. 11. de quæstionibus Armenorum, cap. 4. ex solo jure humano id existimat necessarium: cum quilibet sacerdos in ordinatione sua acceperit potestatem remittendi

peccata

Digitized by Google

peccata quorumcunque. Idem quoque videtur insinuare D. Thomas d. 17. qu. 3. ar. 3. qu. 4. ad quintum; si literæ tantum superficies spectetur. Durandus etiam 4. d. 19. q. 2. hanc Armacani opinionem asserit esse probabilem; hoc est, seclusa Ecclesiæ lege, quemlibet sacerdotem quemcunque peccatorem absolvere posse. Hanc tenuit Uvicleff. hanc demum nunc temporis Lutherani.

Improbatur.

At hæc sententia defendi nulla ratione potest: quin exploratum haberi debet, præceptum de confitendo proprio sacerdoti, divinum esse. Primum, ex concilio Florentino: ubi minister hujus sacramenti definitur sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris: Quapropter sine hujusmodi commissione sacerdos alienus non est hujus sacramenti minister: atque proinde jure divino tenemur proprio sacerdoti confiteri. Nam confessio, quæ fit alteri ex facultate proprii sacerdotis, proprio sacerdoti fieri censetur.

Præterea, capite, *Si Episcopus*, de pœnitentiis & remissionibus lib. 6. Bonifacius tradidit, nulla consuetudine introduci posse, ut aliquis, præter sui superioris licentiam, Confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit solvere, vel ligare. Et tamen si esset solum de jure positivo, aliqua consuetudo posset prævalere: ut patet in decimis solvendis, in comedendis ovis tempore Quadragesimæ, & aliis ejusmodi Ecclesiasticis legibus, quæ per consuetudinem contrariam abrogari possunt.

Præterea, hoc videtur etiam definiri in illo cap. *Omnis*, de pœnitent. ubi Innocentius, *Licentiam*, inquit, *prius postulet, & obtineat a proprio Sacerdote: quum aliter illum alienus non possit absolvere, vel ligare.*

Ratioque id manifeste docet. Nam potestas jurisdictionis non habetur nisi ab his, qui subditos habent. At non quilibet sacerdos ex jure divino subditos habet, sed solum pastores Ecclesiæ, quibus oves Christi commissæ sunt: ergo solus ille, cui ex officio est annexa cura animarum ex divina institutione judex est: atque ex consequenti ad eum solum judicialis sacramenti administratio pertinet. Erroneum igitur est hac tempestate asserere, sacerdotem simplicem jurisdictionem habere, potestatemque solvendi. Unde & Martinus V. in Concilio Constantiensi circa finem, inter reliquas interrogationes ponit hanc: *Utrum credat, auctoritatem jurisdictionis Papæ, & Episcopi esse majorem in solvendo, ligandoque auctoritate simplicis sacerdotis, etiam habentis curam animarum.* Vide Cajetanum in additionibus tertiæ partis, quæst. unica, de ministro sacram. pœnit. Turrecr. lib. 1. cap. 96. & 97. & 98. Nam in hanc sententiam conveniunt omnes Scholastici Auctores, atque adeo D. Thomas dist. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 4.

RESP. ARG. ARMAC. Ad argumentum vero illud potissimum, quod opponitur ex ordinatione Sacerdotum, quibus dicitur, *Accipite Spiritum Sanctum*, &c. quoniam eisdem verbis Dominus Apostolis dedit potestatem jurisdictionis, Joan. 20. cum ibi feceriteos judices, & instituerit sacramentum confessionis, cujus eos quoque ministros effecit; respondetur, quod eisdem quidem verbis Ecclesia nunc posset tradere potestatem jurisdictionis omnibus initiatis: at revera non tradit, sed solum potestatem ordinis necessariam ad absolutionem sacramentalem. Nam ille actus sacramentalis duplicem potestatem exigit, alteram ordinis, alteram jurisdictionis: neutraque sine altera satis est. Nam Episcopus Diaconus subditos quidem habet, sed si tentet absolvere, nihil facit. Simplex quoque Sacerdos Ordinis potestatem habet, sed quia caret jurisdictione, nihil facit absolvendo. Accipit itaque Sacerdos quisque, cum initiatur, per illa verba, *Quorum remiseritis*, &c. potestatem ordinis, quæ necessaria est ad remittenda peccata: tametsi (ut retro diximus) jurisdictionem quoque accipiat ad remittenda venialia, &c.

Quod si quæras, unde constare possit, Ecclesiam ordinatis solam potestatem ordinis conferre velle, certe Ecclesiæ usu constat, intentioneque prælatorum ordinantium. Non enim intendunt Episcopi tradere jurisdictionis potestatem. Nam & Episcopus titularis cum ordinat, eisdem verbis id facit: cum tamen nullos habeat subditos, &c.

At vero circa ea, quæ dicta sunt, oriuntur aliqua dubia indigna prorsus, quæ a nobis prætereantur.

Dub. An quando non est tutum confit. proprio Sacerd. liceat pœnitenti cui voluerit, confiteri, &c.

Primum est: An quando non est tutum confiteri peccata proprio sacerdoti, quia timetur scilicet vel scandalum, vel revelatio confessionis, possit homo confiteri cui voluerit sacerdoti, si proprius negat facultatem alteri confitendi.

OPINIO QUORUNDAM. Ad hoc, Doctores graves asserunt, quod si nec Sacerdos proprius, nec Episcopus volunt dare facultatem, tunc potest peccator confiteri cui maluerit. Id tenet Hostiensis in cap. *Omnis utriusque sexus.* Id videtur tenere Magister, distin. 21. cap. *postremo*, & Gratianus de pœnitentia, distinct. 6. circa finem. Id Sylvester in verbo *Confessor* 1. §. 6. & Richardus dist. 17. art. 3. quæst. 7. & Paludanus eadem dist. quæst. 3. art. 3. & Adrianus quæst. 5. de Confess. dub. 3. Id vero probant ex cap. ult. de pœnit. dist. 6. ubi Urbanus Papa, *Placuit*, inquit, *ut deinceps nulli Sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri Sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, nisi pro ignorantia illius, cui pœnitens prius confessus est.* Est igitur argumentum: pro ignorantia proprii sacerdotis licet adire ad alium sacerdotem, etiam sine proprii consensu: ut hic textus manifeste dicit, & Glossa item eodem loco: ergo multo magis pro malitia, &c.

Deinde confirmant hoc auctoritate D. Augustini, lib. de vera, & falsa pœnitentia, c. 10. & refertur de pœnitentia, dist. 6. c. 1. ubi D.

Augu-

Augustinus. *Et qui vult*, inquit, *confiteri peccata sua, quærat Sacerdotem, qui sciat ligare & solvere, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit*.

Præterea, Sacerdos proprius in tali eventu tenetur dare facultatem: ergo si neget, satis fuerit petiisse: argumento cap. *Licet*, Extra, de regularibus. Nam (ut ibidem dicitur) Prælatus indiscrete negans facultatem juste petitam, privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Præterea, legislator non deficit in necessariis. Sed quando sacerdos proprius est ineptus ad audiendam Confessionem, vel ex ignorantia, vel ex malitia, Confessionis necessitas instat, sicut & communionis: ergo in tali eventu jam legislator de Confessione providit, ut etiam in articulo mortis quilibet sacerdos posset absolvere.

Opinio contr. His tamen argumentis præceptor meus bonæ memoriæ commoveri non potuit, quin crederet, hanc opinionem esse & minus tutam, & irrationabilem. Idem tenuit Cajetanus in Summa, in verbo *Absolutio ex parte absolventis*. Atque D. Thomas idem sentire videtur, dist. 17. qu. 3. art. 3. qu. 4. ad tertium, ubi dicit, quod electio discreti sacerdotis non est nobis commissa, ut nostro arbitrio facienda, sed de licentia superioris, si forte proprius sacerdos esset minus idoneus ad apponendum peccato salutare remedium. Et ad quintum argumentum expresse docet, quod in quibus eventis probabiliter timet Pœnitens periculum sibi, vel sacerdoti ex Confessione, debet recurrere ad superiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi: *quod si licentiam*, ait, *habere non possit, idem est judicium ac de illo, qui non habet copiam sacerdotis*. Nec distinct. 21. in expositione litteræ huic sententiæ adversatur. Nam prius ex sententia propria asseruerat, quod cum pœnitens habet sacerdotem ignorantem, ex facilitate ipsius sacerdotis, vel superioris, debet alium petere prudentiorem. Cum autem posterius subdit per conjunctionem adversativam: quinque tamen casus ponuntur, quibus licet confiteri alii, quam proprio Sacerdoti, sine ejus licentia, &c. refert quidem aliorum opinionem, quam tamen ipse non probavit.

Et certe eam nos probare debemus: Primum ex c. *Omnis utriusque sexus*, ubi dicitur, quod si quis alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit solvere, vel ligare.

Ad hoc respondet Adrianus, quod cum Innocentius dicit, *Licentiam postulet, & obtineat a proprio sacerdote*, subintelligendum est, vel a jure. In casu autem, de quo loquimur, pœnitens habet a jure facultatem obtentam, scilicet ex illo cap. ultimo de pœnitentia, dist. 6. At hæc solutio non est idonea, tum quia jus illius capituli antiquius erat Concilio Lateranensi, cum Urbanus II. sub quo illud decretum est, multis annis præcesserit Innocentium III. qui illius capitis, *Omnis utriusque sexus*, fuit auctor: Tum quia, cum supponat Innocentius justam causam in petendo, & addat, *licentiam petat, & obtineat*, consequenter insinuat, licentiam petitam & negatam in causa justa non sat esse, ut alius possit absolvere, quamvis juste petita male negatur: Tum quia hæc facultas, per quam fit exceptio a Decreto Concilii generalis, nusquam habetur in jure, ut ex argumentorum solutione patebit: Tum demum, quia per hanc exceptionem aperitur janua multis incommodis, eisdemque absurdissimis. Nam & unusquisque facile sibi persuaderet, suum Parochum esse ignorantem, indeque eligeret facultate juris Confessorem: & idem quoque in casibus reservatis fieri eadem ratione posset, ut videlicet, quando nollet Prælatus vel ex ignorantia, vel malitia juste petitam concedere facultatem, hanc sibi ex concessione juris pœnitens assumeret. Quibus profecto qui non movetur, hunc nihil horum reputavisse certo scio.

Præterea, mortuo proprio sacerdote, non potest ille, de quo loquimur, cui maluerit confiteri: ergo nec vivente, & facultatem negante.

Præterea, si proprius sacerdos nominatim excommunicaretur, vel esset percussor clerici manifestus, non liceret Parochianis cuilibet confiteri, sed solum illi, quem Episcopus, vel Papa providerit.

Fac denique (id, quod usuvenire potest) ut proprius sacerdos ex malitia, vel animi perturbatione nolit Confessionem cujusquam audire: tunc quæro an Parochianus possit alieno sacerdoti pro suo arbitratu confiteri. Ac posse quidem, nullus, nisi indoctus, & temerarius, admittat. Quod si non potest, certe nec poterit, propter ignorantiam vel scandalum proprii sacerdotis, alieno sine superioris facultate confiteri.

Respon. arg. Ad primum argumentum respondeo, quod Urbanus loquitur de Pœnitentia publica injuncta a sacerdote, cui pœnitens prius confessus est, ut ipse etiam textus expressit. Docet autem Summus Pontifex, pœnitentiam publicam injunctam a Parocho, in propria Ecclesia esse faciendam, non in aliena Parochia. Ac præterea docet, alienum sacerdotem pœnitentiam injunctam a priore Confessore non debere aut commutare, aut relaxare, nisi prior sacerdos adeo fuerit imprudens & ignarus, ut pœnitentiam indiscretam indixerit: tum enim si imprudentia fuerit manifesta, sacerdos secundus poterit pœnitentiam suo consilio moderari. Imo in Ecclesia olim, ubi erant plures sacerdotes, qui non æque poterant populi Confessiones audire, si quis pœnitens uni illorum sacerdotum se commisisset, crediderim equidem jure optimo cautum esse, ut posteaquam illi peccata sua fuerat confessus, atque illius consilio pœnitentiam salutarem acceperat, ab alio sacerdote non susciperetur ad pœnitentiam, nisi forsitan prior fuisset ineptus, & imprudens. Erat

autem

autem ea lex justa primum, ne identidem mutatis animorum medicis, salus ipsa spiritualis pœnitentium præpediretur: deinde, ne pœnitens severitatem justam prioris judicis, cui se commiserat, veritus, apud judicem alium remissionem quæreret: quod nostra hac tempestate quidam facientes, dum præ pudore sacerdotes graves & probos, quibus se permiserant, fugiunt, novosque quærunt, vel incognitos, experimento suo discere possunt, quam parum in salute spirituali provehantur. Reliqua omnia faciliora sunt, quam quæ nos morari debeant, qui ad alia graviora properamus.

Utrum habens facult. a proprio Sacerdote possit eligere quemlibet, etiam non approb.

Argum. pro part. affirm. Aliud quoque dubium est, idque gravissimum: An habens facultatem a proprio sacerdote eligendi Confessorem, possit eligere quemlibet Sacerdotem, etiam alias non probatum nec expositum. Ad hoc Gabriel, d. 17. q. 2. art. 3. tenet partem affirmativam. Idem tenet Sylvester in verbo, *Confessor* 1. §. 5. Idem quoque Adrianus post quintam quæstionem de confessione, dub. 1. Referuntque in hoc Hostiensem de pœnitentiis, cap. *Omnis*, & Panormit. Clement. 1. de Privilegiis. Breviter, hæc est communis opinio juniorum, quam suadent in primis ex cap. finali de pœnitentiis, ubi dicitur: *Permittimus Episcopis, & aliis superioribus, nec non minoribus prælatis exemptis, ut etiam præter sui superioris licentiam, providum & discretum sibi possit eligere confessorem*. At ex vi hujus privilegii non oportet eum, qui alias est probatus Confessor, eligere: ergo nec qui a Summo Pontifice, vel Episcopo facultatem habet eligendi Confessorem, tenetur eligere alias probatum & examinatum.

Præterea, simplex sacerdos ab ordinatione sua habet potestatem absolvendi, sed quia deest illi materia, circa quam possit illam exercere, idcirco non absolvit. At pœnitens, qui habet facultatem a proprio sacerdote, præstat se subditum Confessori, quem elegit. Talis igitur Absolutio, cum habeat materiam erit valida.

Tertio, Summus Pontifex, per hoc solum quod voluntarie subjicit se simplici sacerdoti, eo ipso dat materiam convenientem Absolutioni sacramentali: ergo & quilibet Christianus, qui habet facultatem a proprio sacerdote, ubi primum se voluntarie subdit sacerdoti simplici, &c.

Quarto, Quia alias diploma Pontificium nihil daret, nam eligere Confessores jam expositos, videlicet Fratres præsentatos Episcopis, & ab ipsis probatos, sine diplomate fideles poterant: ergo per tale privilegium conceditur eis facultas eligendi alias non probatos.

Sentent. contr. Contrariam sententiam tenet glossa super illud caput, *Omnis utriusque sexus*: & super Clementinam primam de privilegiis. Et certe hæc opinio glossæ non est contemnenda. Nam, ut in cap. 2. de pœnitentiis, in sexto dicitur, in generali concessione illa non veniunt, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus: sed inter Sacerdotes simplices non examinatos sunt multi ignorantissimi & perditissimi, quibus, si exprimerentur in specie, non sit verisimile, superiorem talem facultatem concessurum: ergo, &c.

Et confirmatur: nam si Summus Pontifex institueret judices in foro interiori omnes sacerdotes simplices sine aliquo examine & probatione, peccaret mortaliter: quod non est existimandum de Summo Pontifice in generali & publica concessione: & tamen revera, si daret facultatem eligendi quemlibet sacerdotem, eo ipso facit universos Sacerdotes, etiam stultissimos, judices in foro interiori: quod nisi prælatis pestilentissimis tribuere indignissimum est.

Confirmatur ultimo, quia summus Pontifex in diplomate semper notat, se concedere facultatem eligendi Confessorem idoneum: idoneus autem in jure appellatur, qui habet publicam juris sufficientiam. Verbi gratia, Religiosus præsentatus Episcopo juxta normam Clementinæ, *Dudum*, de sepulturis: Item Clericus examinatus & probatus ab Episcopo, licet alias non habeat jurisdictionem, per probationem tamen factus est idoneus, &c.

Sentent. Auct. Propter hæc argumenta, quæ videlicet mihi magnam faciunt fidem, ego tenui semper, teneoque, quod si sacerdos alias est probatus ab Episcopo, vel ejus vicario, juxta morem, quem Episcopi servant bene instituti, tum per facultatem eligendi Confessorem, sive a Parocho, sive ab Episcopo, sive a Pontifice Summo concessam, potest eligi, etiamsi nullos subditos haberet, nullamve penitus jurisdictionem: At si quis sit reprobatus ab Episcopo, vel a Visitatore rejectus, tanquam stultus & ineptus, ejusmodi non potest eligi per causulam eligendi Confessorem. Atque idem omnino de illo sentio, qui non est examinatus, & probatus a Prælato juxta formam præscriptam vel lege, vel consuetudine. Quia sententia contraria, ut minimum, januam facit potissimam ad perniciem populi Christiani, dum indiscriminatim eligantur ab ignorante plebe Sacerdotes ignorantissimi. Atque utinam qui illam opinionem invexerunt, prudentiore consilio incommoda & sacrilegia, quæ exinde consecuta sunt, considerassent.

Præterea, ridiculus esset, imo nefarius Summus Pontifex, si examen & probationem idonei Confessoris relinqueret arbitrio cujuslibet popularis, non minus quam si examen judicis Ecclesiastici in foro exteriori aut sutoribus, aut sartoribus committeret. At per illam opinionem, quam refellere conamur, quilibet idiota, & vulgaris homuncio pro suo arbitratu potest, ut eligere Confessorem, ita quoque expendere ac probare. Atqui quanto satius est, ratione Christiana duce, credere, duo esse præcepta necessaria, alte-

Digitized by Google

alterum, ne quis alieno Sacerdoti confiteatur, alterum ne quis sacerdos non examinatus Confessiones audiat! Nempe, si hæc præcepta duo (ut necessum est) admittimus, per facultatem eligendi Confessorem solvitur pœnitens ab obligatione confitendi proprio Sacerdoti: quod primo præcepto jubebatur. At non solvitur Sacerdos a præcepto, quo videlicet astringitur, ne Confessiones audiat non examinatus. Quare semper peccabit mortaliter contra illud secundum præceptum, si audierit Confessiones non probatus. Non est autem verosimile, ejusmodi sacerdotibus jurisdictionem esse collatam, qui quoniam jure optimo audire Confessiones inhibentur, si audiant, mortalis peccati rei efficiuntur.

Præterea, si summus Pontifex omnes tales constituit judices, non posset Episcopus condere legem, ut illi non audiant Confessiones, nisi prius examinati. Atque adeo ne posset quidem stulto sacerdoti Confessoris officium prohibere: esset enim perinde ac si prætor juberet, ne delegatus a Principe judicaret. Et item Prælati religiosorum qua auctoritate possent punire religiosos non expositos & examinatos, cum per hæc diplomata eliguntur in Confessores? Nam si Generalis Ordinis, aut Provincialis faceret me judicem alterius religiosi, non intelligo, quo pacto inferior possit prohibere. Quemadmodum si daret mihi Provincialis facultatem cœnandi, aut constitueret me Vicarium monasterii, ignoro prorsus, qua auctoritate Prior illud impediret. Et tamen fatentur omnes, ejusmodi leges ab Episcopis vel Prælatis Monasteriorum ferri optime posse, quippe ut necessarias ad rectam & populi Christiani, & Monachorum institutionem.

Denique (ut semel finiam) rogo eos, qui oppositam opinionem defendere volunt, an Sacerdos depositus auctoritate publica, ac degradatus possit eligi per generalem concessionem eligendi quemlibet Sacerdotem. Quod si neges (ne Theologus insanus habeare) jam quæro rursum, quis possit eligi, cum detur in diplomate facultas eligendi quemlibet Sacerdotem? Dices forsan: excipitur depositus & degradatus, quemadmodum & excommunicatus nominatim, & percussor clerici manifestus: quoniam ejusmodi Sacerdotes legibus Ecclesiæ peculiaribus a Sacramentorum administratione rejecti sunt. Bene volo: hoc enim tuo te gladio jugulare possum; nam & Sacerdotes non probati, seu reprobati ab Episcopis, atque eorum Visitatoribus, legibus certis arceantur a Sacramenti hujus administratione.

Resp. ad Arg. pro 1. Sent. Ad argumentum itaque primum, concedo antecedens. Supponitur enim, Episcopos & Prælatos electuros esse Confessores peritos: nam ad illos jure pertinet examen & probatio Confessorum. Nego tamen consequentiam, quoniam ad populares non spectat sua electione idoneos facere Confessores & judices, sed ex jam probatis unumquemlibet eligere. Imo ex illo c. potest fieri argumentum pro nostra sententia: *Providum*, inquit, *& discretum sibi possint eligere Confessorem*. Quod si Episcopi ex illo privilegio improvidum & indiscretum deligere nequeunt, cur concedamus hominibus vulgi, ut si elegerint ineptissimum, & improvidissimum Sacerdotem, quod absurdissimum est, id ex privilegio Summi Pontificis consequatur?

Ad secundum jam respondimus, Sacerdotem non habere potestatem jurisdictionis ab ordinatione sua. Nec ad hanc potestatem satis est, quod peccator se præbeat materiam, & subditum Sacerdoti, hoc enim verum esset, si auctoritas absolvendi esset judicis arbitrio, qui scilicet per voluntariam subjectionem reorum judicandi acciperet potestatem. At retro nos ostendimus, Sacerdotes auctoritatem judicandi non a populo, sed a Deo accepisse, nec hanc ex jure Divino quoslibet Sacerdotes habere, sed solos Pastores, vel eos qui a Pastoribus fuerint delegati.

Ad tertium, nego antecedens: sed sicut ante diximus, Sacerdos electus a Papa, a Christo Domino immediate accipit jurisdictionem.

Ad quartum, nego consequentiam. Nam non omnis examinatus & probatus judex meus erat constitutus. Sunt enim in civitate & alii Parochi præter meum, & alii quoque probati ab Episcopo, qui per proditionem facti sunt idonei, ut eligi possint in judices. Datur ergo facultas eligendi ex examinatis quemcunque ego voluero: id enim rationabiliter concedi poterat: sed eo amplius non nisi irrationabiliter. Quod autem additur, etiam de ordine Mendicantium, mirum est, si nos torqueat, velimusque in apicibus diplomatum esse mysteria; pari enim argumento crederemus irregularitatem esse mentalem. Magis nos terret consuetudo recepta, quæ cum tot auctorum gravissimorum sententia confirmetur, probabili ignorantia excusari potest. Sed an hæc consuetudo jus absolvendi conferat, incertum est. Sola namque ea jus hoc præstat, quam Prælati vident, & tacent: ut Episcopi videntes, Sacerdotes simplices mutuo se absolvere, interpretative & implicite concedunt hujusmodi jurisdictionem. Sed quod Summus Pontifex hanc consuetudinem sciat, quæ videlicet apud Hispanos maxime invaluit, me profecto fugit. Quamobrem in Sacramento adeo necessario non existimo tutum, huic nos periculo committere, ut eligamus Sacerdotem, cui forsitan Summus Pontifex auctoritatem absolvendi minime concesserit.

Jam si hinc colligere velis, ne viros quidem peritissimos eligi posse, si non fuerint ab Episcopo probati, etiamsi Theologiæ sint professores; Huic ego respondeo, ejusmodi viros in Theologia Magistros auctoritate publica haberi probatos: non enim solent ab Episcopis examinari. Si quis vero sit quamlibet doctus, nec auctoritate publica gradus Theologici comprobatus, nec ab Episcopo saltem implicite permissus Confessiones audire, hunc non probatum, nec exami-

minatum eligere equidem non auderem. Satago enim per certa media certam facere & vocationem meam, & salutem meam. Atque in sexti principalis argumenti explicatione hæc satis dicta sint.

Resp. ad 7. princ. arg. init. hujus 6. part. positum: Utrum teneamur confiteri venial.

Septimum vero id quærit, an venialia peccata teneamur confiteri. At certissimum est minime teneri: Primum ex communi omnium Theologorum consensu: deinde ex communi Ecclesiæ consuetudine, qua post confessionem mortalium nullus Christianus solicitus est de confitendis venialibus. Item ex Divi Augustini testimonio in Enchiridio c. 71. Et refertur de Pœnitentia, dist. 3. c. *De quotidianis:* habeturque idem in l. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 13.

Præterea, qua ratione jure Divino teneremur aliqua venialia confiteri, pariter & omnia: quod non modo gravissimum esset, verum etiam impossibile. Et cum dolor de venialibus non sit necessarius, ne confessio quidem venialium necessaria est.

Ad argumentum igitur respondit Adrianus, quæstione quarta, de Confessione, artic. 1. ad quartam confirmationem, quod testimonium illud Joannis solum procedit de peccatis mortalibus. Et quantum ego quidem sentio, de his directe & primario Dominus loquitur, quæ videlicet sicut Sacerdotes absolvendo remittunt, ita non absolvendo retinent. Non est enim verisimile, æquivoce accipi peccati nomen in illo eodem contextu, ut videlicet in ordine ad verbum, *Remiseritis*, capiatur pro mortalibus, & venialibus, in ordine vero ad verbum, *Retinueritis*, pro solis mortalibus. Et cum potestas remittendi, & retinendi huic concessa sit, potestas clavium ad aperiendum & claudendum regnum cælorum non comprehendit directe venialia, per quæ regnum cælorum non clauditur.

Confess. venial. Sacramental. est.

Sed cum objicitur, peccata venialia non esse materiam hujus Sacramenti, quia Christus hic non loquitur de venialibus, ubi tamen instituit hujus Sacramenti materiam: ita fieri, ut confessio venialium non esset Sacramentalis, contra Magistrum, atque omnes Doctores Scholasticos, imo contra Ecclesiæ sensum: credunt enim fideles, accipere Absolutionem Sacramentalem, cum venialia Sacerdotibus confitentur: nec Sacerdotes usurparent sibi potestatem judicandi de venialibus, nisi eam a Christo Domino accepissent. Ad hanc, inquam, objectionem respondetur, quod qui concedit majus, is ex consequenti concedit quoque minus. Nam si Princeps committit mihi remissionem gravissimorum scelerum, sine dubio intelligitur concessisse remissionem leviorum. Nec est eadem ratio de potestate retinendi, quoniam si majora peccata retineri dicuntur, non exinde censentur retineri minora, quæ videlicet multis aliis modis remitti possunt.

An ex præcep. Eccles. teneam. venialia confit.

Sed oritur tamen dubium, an saltem ex præcepto Ecclesiæ teneantur homines venialia confiteri. Nam in c. *Omnis utriusque sexus*, de Pœnitent. *Confiteatur* (inquit Innocentius) *omnia peccata sua semel in anno. Omnia*, inquit: & cum constitutio illa obliget omnes, nullo excepto, sequeretur Ecclesiam in hac lege supponere, omnes fideles singulis annis peccare mortaliter, si sola mortalia præcepit confitenda. Et confirmatur; ex eo enim, quod dicit Decretalis, *Omnis utriusque sexus*, &c. universi obligantur ad præceptum communionis in Paschate, sive mortaliter peccaverint, sive non: ergo & ad præceptum Confessionis. Unde in Clementina 1. de statu Monachorum, confessio venialium Monachis præcipitur semel in mense. Omnibus igitur fidelibus semel in anno præcipitur, ut & D. Thomas videtur insinuare, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 3.

At vero huic quæstioni respondet egregie Cajetanus 3. parte, q. 65. artic. 2. ad quartum. Et in additionibus tertiæ partis, qu. 1. de confessione, statuunt Ecclesiæ non obligare eos, qui solum habent venialia peccata. Primo, quia lex illa de confessione semel in anno facienda limitatio est Divini præcepti, quantum ad tempus, sed præceptum Divinum non comprehendebat habentes venialia peccata, &c.

Secundo, quia, ut Divus Thomas argumentatur, articulo illo proxime citato, ad tertium argumentum: decretalis illa dicit, *omnia peccata*: quod de venialibus intelligi non valet; nemo enim omnia venialia potest confiteri. De mortalibus itaque solum intelligitur, sicut & illud Concilii Florentini definientis, ad integritatem confessionis pertinere, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, confiteatur.

Tertio, ex eo quod dicit, *proprio Sacerdoti*: peccata autem venialia non exigunt proprium Sacerdotem.

Postremo, quia Ecclesia Confessionem voluntariam occultorum præcipere non potest: esset enim gravissimum onus, sine causa necessaria, cum aliis multis modis veniale peccatum remitti possit.

Atque hæc est communis Theologorum doctrina. Nam argumenta contraria facile solvuntur, præter illud ultimum: cui respondetur, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad menstruam confessionem venialium, non tamen sub mortali, ut patet ex pœna subjuncta, quæ non adeo gravis est.

Ac de confessionis præcepto quidem quoniam fuse varieque disserimus, dictum putarat videri satis, nisi illa Quæstio consequenter occurreret, de tempore, quo jure Divino confiteri tenemur. Quam ego quæstionem si nunc omitterem, in justas multorum reprehensiones incurrerem.

Quæst. de tempor. quo jure Divino tenemur confiteri.

Et quidem nonnulli existimant, satis esse (quod ad Divinum jus attinet) semel in vita peccata confiteri, quia non est (inquiunt) major ratio, quare obligemur magis in uno tempore, quam in alio: ex lege quippe Dei, nec post horam, nec post diem, nec post mensem, nec post annum, confessionis vinculo astringimur.

Sententia quorundam. Nam quod Innocen. IV. super c. *Omnis utriusque sexus*, & Archidiaconus super caput, *Ille rex*, de Pœnitentia d. 3. tenuerunt, obligari scilicet homines ad statim confitendum, uno Theologorum consensu explosum est. Et a D. Thom. d. 17. q. 3. a. 1. q. 4. duobus irrefragabilibus argumentis refellitur: quorum alterum sumitur ex Sacramento Baptismi multo magis necessario, quem tamen illico suscipere non tenemur: alterum ex natura præcepti affirmativi, quod non protinus obligat. Jus itaque divinum nullum certum tempus confitendi præscribit.

Refellitur. Hæc differuntur ab his, qui confessionem semel in vita faciendam definire volunt. At falluntur tamen: nam semel in vita de omnibus peccatis confiteri, est impossibile: magna enim ex parte oblivione delerentur. Quamobrem lex de integritate confessionis plurimum fraudaretur, ad quam pertinet, omnia peccata mortalia confiteri.

Resolut. quæst. Quocirca dicendum est, Christum Dominum non talisse leges aliquas communes, quas Ecclesia postea ad tempus, aut etiam ad locum peculiariter determinaret. Præcepit enim Christus Dominus, in Ecclesia sua Episcopos esse, sed non reliquit pro singulis diœcesibus definitos. De Dei cultu, festisque servandis divinum præceptum est, sed certum tempus Evangelium non præscripsit. Ejusmodi itaque præcepta commode servari non possent, nisi Ecclesia quædam vel loca, vel tempora præfiniret. Nam (ut posterius hoc exemplum persequemur) ridiculus esset, qui præceptum de Dei cultu sese abitraretur implesse, semel in vita ab opere servili quiescendo. Sic ergo præcepta de sumenda Eucharistia & confessione reliquit Christus, nec revera potest determinari ex solo divino jure, pro quo tempore hæc præcepta nos obligent. Sive dicamus semel in vita, seu potius in mortis articulo, nihil dicimus prorsus, sed tunc obligamur, quando Ecclesia definierit. At hoc ait (inquies) de jure positivo, semel videlicet in anno confitari: fateor, sed citra hoc jus humanum, quo ad certum tempos confessio limitatur, divina de confessione lex incommode servaretur.

Quando teneat jure Divino ad confit.

Sed sunt tamen aliqui casus, in quibus jus ipsum divinum obligat ad confitendum. Primus est in periculo mortis. Secundus, cum quis voluerit Eucharistiam sumere, si reus est peccati mortalis; tunc enim habet præcedere confessio juxta Christi institutionem. Tertius est ratione periculi carendi confessore, quem nunc habeo, non habiturus tempore necessario. Nam quartus de confessione quotannis, non solius divini præcepti est, sed divini limitati ac definiti per humanum: & ita utriusque juris violatio unicum peccatum est, quoniam ambo illa præcepta unicum actum injungunt, & alterum est alterius determinatio.

4\. Quintum vero, quem Durandus adjecit, distin. 17. quæst. 10. & Palud. eadem distinctione, quem Adrianus quoque refert, q. 3. da confessione, scilicet quando aliquis ex errore conscientiæ se teneri putat ad statim confitendum, nos existimamus supervacaneum. Non enim obligat præceptum de confessione in tali eventu, sed ipse habens erroneam conscientiam sese ligat, quamdiu non deponit talem errorem. Quemadmodum ergo in cæteris præceptis affirmativis, cum quærimus, quo tempore obligent, vanum forsitan esset, duo tempora præscribere, alterum ex necessitate, alterum ex errore conscientiæ: ita quoque, cum eventa & casus enumeramus, quibus præceptum de confessione ligat, is, qui recensetur ex errore conscientiæ, supervacuus videtur esse: imo revera falsus, si naturam & obligationem hujus præcepti, de quo disserimus, consideremus. Quatuor igitur illi nobis explicandi sunt, idque quam maxima brevitate.

Notandum circa 1. casum. Circa primum casum diligenter advertendum est, non idem esse hoc sane loco periculum mortis, & articulum mortis. Est namque periculum mortis in his duntaxat, unde mors frequenter solet accidere. Etenim in haitarum ludo, in agitatione taurorum, in navigatione placidi maris, quamvis interim mors sequatur, non est tamen periculum mortis: sed in bello, in mari vehementer turbato, in partu fœminæ, de cujus morte probabiliter propter causas naturales timeretur, periculum mortis agnoscimus. Quod certe viri prudentis arbitrio magis, quam disputatione Theologica definiendum est, ut quis morbus periculosus sit & lethalis; prudentis medici finiat arbitrium. At articulus mortis, si nominis vim & proprium usum spectes, non idem est. Cum enim conceduntur per diplomata casus reservati in mortis articulo, non intelliguntur concedi in quocunque periculo, sed cum regolariter certa mors est, aut a morbo, vel vulnere, aut ab externo vi, ut cum quis mortis pœna damnatur.

Idem intelligo, cum Doctores asserunt, in mortis articulo quemlibet sacerdotem posse absolvere ab omnibus peccatis etiam quemcumque peccatorem. Non enim quemcunque aut navigaturum, aut congressum cum inimicis quilibet sacerdos potest absolvere, etiam ubi periculum est. Quod si hæc sententia scrupulosa esse videatur, parati sumus eam retractare, cum adversarius (si quis erit) idoneas causas contrariæ opinionis reddiderit.

Sen-

Sentent. Cajet. circa 2. cas. In secundo vero casu Cajetanum habemus repugnantem, 3. p. q. 80. art. 4. & in summa, in verb. *Communio* 1. Corinth. 11. in illa verba: *Probet autem seipsum homo*, &c. Imo cum hujus erroris esset ab Academia Parisiensi notatus, respondit, non ex suo capite id asserere, sed ex Pauli testimonio atque sententia. Nec hujus opinionis primus auctor Cajetanus fuit, sed eam prius Richardus tenuit, in 4. dist. 17. art. 3. q. 6. Petrus quoque Palud. ead. dist. q. 2. sentire videtur, non esse mortale peccatum sine confessione ad Eucharistiam accedere, si homo alias contritus est. Idem etiam sequitur Adrianus, quæst. 3. de Confessione, & Abbas in cap. *De homine*, de celebr. Miss. Suadetur autem hæc opinio primum ex eo Apostoli testimonio prioris ad Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*. In quæ verba Div. Chrysost. homil. 18. *Non jubet*, inquit, *ut alter alteri probetur, sed ipse sibi; non publicum faciens judicium, & sine teste argumentum*. Eadem fere Theophylactus in eundem locum, *Neminem*, inquit, *tibi ipsi Judicem proposuerim: ipse te proba, & sic de pane illo ede*, &c.

Præterea, si divinum præceptum esset, id ex sacris literis colligeretur: non enim nobis licet divina præcepta pro nostro arbitratu fingere. Cum ergo nusquam hujusmodi lex reperiatur, certe qua facilitate invehitur, eadem quoque rejicitur.

Prætarea, sunt eventa quædam, in quibus licet sine prævia confessione Eucharistiam sumere: Primum in villulis, ubi non est copia confessoris. Deinde, ubi homo se infamaret, si non perficeret rem divinam: ut si sacerdos post sacrificium inceptum recordaretur alicujus mortalis peccati, &c. esset enim infamia tum vocare Confessorem. Tertio etiam, propter reverentiam sacramenti, ut si post consecrationem solus esset cum alio sacerdote, & post consecrationem calicis aliquod mortale veniret in mentem: ne sacrificium rumpatur, poterit sacerdos sine confessione Eucharistiam sumere, ut communis Theologorum opinio credit: Hæc autem non licerent, si jure divino confiteri ante Eucharistiam teneremur.

Præterea, præcepta affirmativa obligant in casu necessitatis, juxta commune Theologorum proverbium. At quando sanus sumit Eucharistiæ sacramentum, videlicet ex consilio, & devotione, non est casus necessitatis: ergo in tali eventu præceptum de confessione non obligat.

Ad hæc, si homo tenetur ante Eucharistiam confiteri, id ob eam rationem maxime, quod purus & gratus Deo debet ad hoc sacramentum accedere. At exinde pari argumento ratiocinaremur, administraturum aliquod sacramentum debere prius confiteri, si quod peccatum mortale commiserit. Nam sacramentorum administratores mundos, Deoque acceptos esse oportet, nisi velint esse sacrilegi.

Præterea, ad alia sacramenta suscipienda, ut Confirmationem, Ordinem, Matrimonium, nullo divino præcepto prius confiteri tenemur: ergo nec ad sumendum Eucharistiæ sacramentum, par enim causa aut in omnibus, aut in nullis sacramentis obligabit.

Denique in capit. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis, Innocentius jubet, ut omnis Christianus semel quidem in anno confiteatur omnia peccata sua, Eucharistiam autem sumat in paschate. Quod si hæc duo sacramenta connexa essent, essetque necessarium ante Eucharistiam confessionem facere, non dixisset Concilium, semel in anno confiteatur; sed, ante pascha confiteatur, ut id temporis percipiat Eucharistiæ sacramentum. Hæc dicuntur ab his, qui nobiscum in hoc secundo casu pugnare volunt.

Refell. comm. Cajet. doctr. Quem tamen plerique Theologi omni vi & ratione astruere conati sunt: idque adeo effecerunt, ut nostra hac tempestate Cajetani placitum unanimi consensu doctorum & piorum fuerit explosum. Ac revera non existimo, hujusmodi Cajetani sententiam inter opiniones probabiles esse reponendam, sed qua tamen nota inuri a Theologis jure possit, alii doctiores judicabunt. Nam Cajetano tantum schola debet, homini alioqui de repub. Christiana maxime merito, ut quoad fieri per pietatem licet, parcere ei jure optimo, summisque rationibus debeamus.

Communis sentent. Nostra igitur eademque communis Theologorum sententia primum ostenditur ex eo, quod D. Augustinus principium sumit 4. libro de baptismo contra Donatistas, cap. 24. in hæc verba: *Si quisquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur*. Ex hoc itaque principio fit argumentum. Nam viri pii ab ineunte Ecclesia confessionem Eucharistiæ præmittendam censuerunt: nec id ab aliquo aut concilio, aut pontifice præceptum est. Apostolica igitur auctoritate traditum retinemus, ut & alia nonnulla, quæ non nisi verbo tenus Apostoli a Christo receperunt, nobisque tanquam vivæ vocis oracula tradidere servanda. Quod vero consuetudinem hanc confitendi ante Eucharistiam, quam modo Ecclesia servat, a Patribus acceperit, atque adeo Apostolis, quæ sequuntur testimonia manifestant.

Eusebius inprimis, 6. hist. Eccles. cap. 25. De *Philippo*, inquit, *imperatore traditum nobis est, quod cum in die Paschæ communicare mysteriis voluisset, ab Episcopo loci non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua, & inter pœnitentes staret, nec ullo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per pœnitentiam culpas diluisset. Ferunt igitur, libenter eum, quod a sacerdote imperatum fuerat, suscepisse, divinum sibi inesse metum*, &c. Nec huic loco poterit occurri, ex eo, quod Eusebius de publica confessione sermonem facit. Nam quæ ratio est de Confessione publica in ordine ad pecca-

ta publica, eadem prorsus est de confessione secreta in ordine ad peccata secreta. Quod enim vel publice, vel occulte confessio fit, qualitas sacramenti est, non substantia. Et sicut ante diximus, Christus quidem confessionis legem tulit, eam vero vel secretam, vel publicam fieri, rationi, ac prudentiæ naturali dereliquit.

Sozomenus deinde, lib. 9. historiæ tripartitæ, cap. 35. hanc consuetudinem ab antiquissimis temporibus Romanos Pontifices conservasse, testis est. Idemque testatur Nectarium Episcopum, quibusdam suadentibus, ut singulos ad communicandum judicio conscientiæ suæ relinqueret, illam antiquitatis consuetudinem sustulisse.

Auctor item libri de Eccles. dogm. c. 53. *Quem mortalia*, inquit, *crimina post baptismum commissa premunt, hortor, prius sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad judicium, & condemnationem sui Eucharistiam percipere.*

Circumfertur præterea inter D. Augustini opera libellus quidam ad Comitem de salutaribus documentis, quem quidem librum Erasmus, licet D. Augustini neget esse, non negat tamen esse hominis pii. In hujus itaque capite 33. hæc verba sunt: *Quando corpus Christi accipere debemus, antea ad confessionem debemus decurrere, si peccata obnoxia in nobis senserimus, ne cum Juda proditore diabolum intra nos celantes, pereamus.*

D. Augustinus insuper in epist. 110. ad Januarium non reprobat, quod ex ore disputantis dicitur: *Si tanta est plaga peccati, auctoritate Antistitis debet quisque ab altari removeri, ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari: hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio suo cum libet, vel auferat se communioni, vel reddat.*

Cyprianus vero multis locis hujus rei testis est. Nam in Epist. 54. tertii libri, quæ scribitur Presbyteris, & Diaconis: *Cum in minoribus*, inquit, *peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi, & cleri, jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore nondum restituta Ecclesia ipsius pace, ad communicationem admittuntur: & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita, nondum manu eis ab Episcopo, aut clero imposita, Eucharistia illis datur: cum scriptum sit: Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Sed nunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem noverunt: erunt autem rei, qui præsunt, & hæc fratribus non suggerunt, ut faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo, & præscripta observatione.* Hactenus Cyprianus. Et paulo post de his, qui hanc traditionem non servant, *Contempta*, ait, *Domini lege, & observatione, quam iidem Martyres, & Confessores tenendam mandant, ante reditum nostrum communicant cum lapsis, & Eucharistiam tradunt.*

Eadem fere refert epist. 18. ejusdem libri. In sermone autem quinto de lapsis, *contra Evangelii vigorem*, inquit, *contra Domini, ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura.* Et inferius: *Ante expiata delicta, ante exomologesim factam criminis, ante purgatam conscientiam manu sacerdotis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant.* Et infra, de peccatis, & confessione secreta (ne quis existimet solum de publicis esse sermonem) ita disserit: *Qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentur, exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non irridetur*: & multa alia, quæ gratia brevitatis omittimus.

Præterea Leo Papa in epist. 69. ad Theodorum Episcopum Forojuliensem, refertur que de pœnitentia, dist. 1. cap. *Multiplex*: *Mediator*, inquit, *Dei & hominum hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent.* Hugo etiam de sancto Victore in lib. de Ecclesiast. potestate ligandi, atque solvendi (quem refert Gabriel, lect. 7. super canon.) *Audacter*, inquit, *dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem Corporis Christi quis accesserit, pro certo sibi judicium manducat, & bibit, etiam si vehementer doleat, & ingemiscat.*

Præterea, præceptum de jejunio Quadragesimali (juxta Cajetani sententiam) non est scriptum: & tamen non licet in dubium vertere, an jejunii Ecclesiastici violatio peccatum mortale sit, eo quod Christiani etiam sine scripta lege ita jejunant, ut reos gravis, mortalisque peccati se existiment, si jejunium solvant. At viri sancti, ac timentes Deum, cum homo habet in promptu idoneum sacerdotem, ejusmodi condemnant, si accedat ad Eucharistiam sine prævia confessione.

Nec quisquam inter fideles, vir bonus, & sapiens ausus est unquam post mortale peccatum, ad Eucharistiam sine prævia confessione venire. In mente igitur cujusque fidelis scriptum est, & in animo quasi insculptum de confessione ante Eucharistiam facienda præceptum.

Præterea suadetur id ex eo, quod habetur Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Inde itaque sic argumentor: Christiani non habemus nisi unicum munus, quod offeramus ad altare: ergo prius debemus fratri reconciliari

si quem

Digitized by Google

fi quem offendimus, quam hoc munus de altari, aut manu sacerdotis accipiamus. Multo igitur magis, qui Ecclesiam offendit per peccatum mortale, Ecclesiæ debet reconciliari per confessionem, quam reconciliationis sacramentum ob id antiqui appellavere.

Præterea, ad ministros Ecclesiæ pertinet, ad hoc convivium dignos admittere, indignosque repellere, juxta parabolam Matth. cap. 22. de eo, qui inventus est in convivio non habens vestem nuptialem. At dignos admittere, indignos repellere, nisi per confessionem, non queunt. Et profecto, si constaret Ecclesiæ, quenquam peccasse mortaliter, non exciperet ad hanc amicorum mensam Dei inimicum, nisi prius per sacramentum confessionis Deo sibique conciliaretur.

RESP. ARG. PRO CAJET. SENTENT. Ad primum igitur argumentum respondetur, testimonium Apostoli nec confessionem præscribere, nec excludere. Tantum enim jubet, ut homo expendat vitam suam, examinetque conscientiam, ut si justum se invenerit, securus accedat, sin vero injustum, videat quid facto opus sit, ut digne Corpus Dominicum accipiat. Verbi causa, si inimicitias habuit, probet seipsum, non ut sua probatione contentus, suoque interiori dolore sacramentum Eucharistiæ sumat; sed ut examinatus, atque probatus inimici gratiam quærat, cui injuriam fecit, & veniam petens inimicitiam priorem aboleat, non interius modo, sed etiam exterius, in hunc modum, si publice fuerit homo aut concubinarius, aut usurarius, sumpturus Eucharistiæ sacramentum probet seipsum: non in eum sensum, ut post contritionem secretam de pane illo edat, & de calice bibet; sed ut juxta criminis qualitatem, post examen, & probationem, publicas peccati occasiones abjiciat, pecunias, quas injuste rapuerat, teddat, scandalo populi satisfaciat, &c. In hunc etiam modum post quodcunque peccatum probet seipsum homo. Et si veniale fuisse repererit, nihil opus est, ut de confessione solicitetur: sed si dolorem interiorem habeat, de pane illo edat, & de calice bibat. Sin vero mortale fuerit quod commisit, ad Sancta Sanctorum non nisi per januam reconciliationis introeat. Pro nobis itaque facit testimonium Pauli, non contra nos, si recte intelligatur. Nam, ut Chrysostomus adnotavit, hæc sui temporis intelligentia fuit; in quo Nectarius Episcopus peccatores suo judicio reliquerat, & confessionem sacramentalem abjecerat, ut retro nobis ostensum est. Theophylactus autem nihil aliud fuit, quam breviator, simiaque D. Chrysostomi.

Ad secundum, jam ex dictis facile patet. Non enim omnia præcepta sive Christi, sive Ecclesiæ habentur scripta, sed quædam ex traditione, moreque servantur. Certe consuetudinem hanc graviter in Ecclesia, diuque servatam vinculo peccati mortalis astringere qui negaverit, pari confidentia negare poterit, consuetudinem jejunandi certis diebus olim ab Ecclesia servatam peccati mortalis obligationem inducere. Quamobrem preceptum esse peccatori, ut ante Eucharistiam confiteatur, inficiari non possumus. An vero jus hoc ab Ecclesia, an a Christo Domino extiterit, id verti in quæstionem potest. Nos Divinum præceptum esse arbitramur, quod per manus a Christo ad Apostolos, ab Apostolis ad nos venit.

Ad tertium non est difficile respondere, si quæ superius diximus, teneamus. Simili enim argumento probaretur, confessionis integritatem non esse jure Divino præcriptam: quoniam licet vel propter incommodum, vel propter scandalum evitandum, peccatum aliquod mortale in confessione retinere. Leges itaque Christi Servatoris nostri suaviter disponunt omnia; salva semper & naturæ æquitate, & prudentiæ ratione. Nam & arbitrio boni, prudentisque viri decernendum est, quanta locorum intercapedo necessaria sit, ut confessor absens esse credatur, censeatque pœnitens non habere copiam confessoris. Porro si confessor intra civitatem sit, quamlibet longo intervallo distet, debet pœnitens ad ipsum accedere. Si tamen pœnitens sit in oppidulo, quod a civitate tribus milliaribus distet, tunc ego non censerem, hujusmodi pœnitentem copiam confessoris habere.

Ad quartum respondetur, præcepta dupliciter obligare, per se, & per accidens: ut pœnitentia per se quidem obligat in periculo mortis; per accidens autem, cum quis vult sacramentum aliquod vel suscipere, vel administrare. Quod igitur de pœnitentiæ lege, idem de confessionis præcepto dicere, consentaneum est, ut per se in articulo necessitatis confiteri teneamur; per accidens autem, ut digne suscipiamus Eucharistiæ Sacramentum: cui digne suscipiendo peculiarem dispositionem, & pœnitentiam lex Divina præcripsit.

Ad quintum, non propter animi puritatem solum, & Dei gratiam necessariam, sed propter Christi peculiare præceptum confiteri ante Eucharistiam debemus. Administratori autem sacramenta, nulla aut Christi, aut Ecclesiæ lege confiteri tenentur, sed solum animi munditiem habere, quæ sola interiori pœnitentia comparatur.

Ad sextum, non esset penitus absurdum, si diceremus, ad reliqua etiam sacramenta sumenda confessionem præviam esse peccatori necessariam: ut sicut baptismus janua omnium sacramentorum est; sic secunda post naufragium tabula recidenti post baptismum in mortale peccatum, sit aliorum quoque janua sacramentorum. Id autem Leo Papa in Epistola jam citata docere videtur, inquiens: *Ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admittetent*. Non ait, *ad communionem Eucharistiæ Sacramenti*, sed *ad communionem sacramentorum*.

Præterea, de consec. dist. 5. cap. *Ut jejuni*, Concilium Aurelianense jubet, ut qui ad Confirmationem veniunt, moneantur Confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus sancti valeant accipere.

Digitized by Google

Præterea, si Ecclesiæ constaret quemquam fuisse publicum peccatorem, non ei administraret Ordinis, sive confirmationis, aut matrimonii sacramentum, nisi prius sacerdotis auctoritate Christo Domino, atque ipsi eidem Ecclesiæ fuisset reconciliatus. Indignum enim est, ut qui Ecclesiam offendit, munus Ecclesiæ & ministerium sine prævia conciliatione recipiat. Unde Divus Thomas in 4. distin. 24. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium, *Aliquæ*, inquit, *medicina sunt, quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur; & aliæ sunt, quæ debilibus dari possunt: ita etiam in spiritualibus quadam Sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati, & talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut Baptismus, & pœnitentia; illa vero, quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum: & talia* (ait) *non sunt peccatoribus exhibenda.* Quo loco certum est, peccatores a D. Thoma vocari, qui mortaliter ante peccaverunt, etiamsi dolorem habeant de peccato, animumque in futurum recte ac juste vivendi. Nam si peccatores appellaret, quibus interior pœnitentia non est, profecto nulla sacramenta essent peccatoribus ministranda. Videtur ergo Div. Thomas sentire, Ecclesiam his, qui ante peccaverunt, si habeant tamen interiorem de peccato dolorem, sacramenta Baptismi & pœnitentiæ administrare debere: at reliqua sacramenta non nisi per sacramentum aliquod eorum justificatis, quæ directe ad justificationem ordinantur: ut Baptismus, & pœnitentia. Atque id etiam definisse videtur Innocentius primus in Epistola ad Russum & Eusebium capit. 4. his verbis: *At dicitur legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium; ergo si ita est, applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei. Quia in ordinatione omnia vitia putantur auferri, nullus sit pœnitentiæ locus, quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consuevit.*

Sed quoniam hujusmodi argumenta retundi possunt, & præceptum ejusmodi non ratiocinatione, sed traditione majorum constare debet, dicamus sane, non esse eandem causam, quoniam alterum nobis traditum est, alterum non item.

Ad ultimum Divus Thomas in 4. distinct. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 4. ob eam rationem tenere videtur, quod obligatio, qua Ecclesia obligat ad Confessionem semel in anno faciendam, sumitur ex eo, quod liget semel in anno ad Eucharistiæ sumptionem. Ait enim: *Ad Eucharistiam nullus post peccatum mortale, nisi confessus debet accedere, copia sacerdotis oblata: & inde venit obligatio, qua Ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum, quia instituit, ut semel in anno, scilicet in Pascha, omnes sacram communionem accipiant: & ideo ante tempus illud confiteri tenentur.* Hactenus ille, & juxta sententiam connexa sunt etiam in Ecclesiæ præcepto hæc duo sacramenta.

Id autem etiam suadetur ex Concilio Agathensi, quod refertur dist. 50. in cap. *Et ex pœnitentiali Romano*: ubi dicitur, quod hebdomada priore ante initium Quadragesimæ, tum primum confitentibus peccata sacerdotes pœnitentiam dent. Citat quoque Beatus Rhenanus in fine annotationum super Tertullianum, decretum alterius synodi, quo præscribitur, ut feria 4. ante Quadragesimam peccatores confiteantur. Ac revera publice pœnitentes in die Cinerum ex more antiquo peccata sua confitebantur. Imo adeo nunc etiam qui in Quadragesima non confitentur, existimant se illius præcepti prævaricatores. Prælati quoque excommunicant illos, qui in Quadragesima non fuerint confessi. Præceptum igitur de Confessione jure etiam Ecclesiastico Eucharistiæ præcepto adjunctum est. Nam & Sixtus IV. in quadam Extravag. de tregua & pace, cujus initium, *Vices illius*, jubet, ut Mendicantes desistant prædicare, parochianos non obligatos, saltem in Paschate, proprio confiteri sacerdoti.

Verum enim vero, cum in illo cap. *Omnis utriusque sexus*, Innocentius dedita opera limitasse videatur præceptum communionis ad Paschale tempus, non item præceptum confessionis: dixit enim: *Confiteatur semel in anno*, suscipiens ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum: non video ego, cur ex eo præcepto fideles astringamus ad confitendum in Quadragesima.

Præterea, si quis peccaverit mortaliter diu ante Quadragesimam, & statim confiteatur peccatum suum proprio Sacerdoti, quæro, an ille impleat præceptum illius capitis, nec ne: si implet, vincimus: si non implet: ergo etiamsi non peccasses mortaliter usque ad Pascha post priorem confessionem, teneretur iterum eadem peccata confiteri, a quibus semel absolutus est.

Præterea, si homo habeat legitimum impedimentum ad communionem accipiendam, ut frequentem vomitum, vel quia detinetur in carcere, vel quia non habet ætatem idoneam ad Eucharistiam percipiendam, rogo, an præcepto de semel in anno confitendo satisfaciat, cum ante Quadragesimam confitetur: quod negare quoniam impudentia est, teneamus, præceptum communionis ad certum anni tempus constringere, præceptum vero confessionis non item.

Verum est itaque, ante Eucharistiam oportere confiteri, quotiescunque illam homo percipiat, sed non ex illo præcepto Concilii Lateran. sed ex Divina lege, ut prius nobis ostensum est. Nec intentio præcipientis obligat, sed forma præcepti, unde quamvis summus Pontifex præciperet Confessionem, eo fine, ut Eucharistiæ præmitteretur, non tamen suo ad id præcepto obligavit. Jam enim erat jus Divinum, quo hujusmodi confessio semper erat præmittenda, sive in Paschate, seu quocunque alio tempore Eucharistia sumeretur.

Dubium circa 3. casum. Circa tertium casum dubium oritur. Eadem enim ratione homo sanus

fanus in principio diei, si timeret febrim superventuram, teneratur Divinum totius diei officium prævenire. Imo etiam teneretur prævenire jejunium præceptum ab Ecclesia; si probabiliter crederet, se præscripto die non habiturum jejunandi facultatem. Item, si in Paschate crederem, me habiturum legitimum impedimentum Eucharistiam suscipiendi, deberem quoque prius sumere, cum adesset opportunitas.

Res. ad propos. dub. Ad hoc respondetur, non esse simile. Nam quædam præcepta sunt homini ad certum & determinatum tempus implenda, ut de jejunio Quadragesimæ, aut vigiliæ alicujus festi: & ejusmodi non est necesse prævenire, etiamsi existimes impedimentum legitimum nos habituros tempore, quo essent implenda. Alia vero præcepta sunt sine determinatione temporis, quæ videlicet nos obligant, ut aliquando impleantur, saltem semel in vita, ut sunt media ad salutem necessaria, atque præcepta quæ de hujuscemodi feruntur, antevertere necessum est, ut de Baptismo. Imo qui nunquam in vita Eucharistiam suscepit, credens futurum periculum mortis, nec habiturum se Eucharistiæ copiam, prævenire debet, cum habet copiam. Nam tenetur saltem semel in vita illud præceptum implere. Hinc navigaturus periculoso tempore, si non habet in navi Confessorem, tenetur periculum prævenire.

Hinc Christianus, qui tenetur semel in anno confiteri ex Ecclesiastica lege, si credat se non habiturum copiam Confessoris in duobus postremis mensibus anni, obbligatur ad confessionem faciendam intra decem menses priores illius anni: v. gr., si habeat quis prolixa maria transfretare, etiamsi alias nullum navigationis periculum assit.

Respon. object. Sed quid illi primo argumento respondebimus? nam reliqua faciliora sunt. Nempe, distinguendum est impedimentum legitimum postea futurum. Nam si voluntarium est, teneor profecto Divinum officium ante solvere, cum reliqui temporis impedimentum quamlibet legitimum & necessarium ego libere præstem. Quod si impedimentum a natura aut violentia extiterit, uti ab ingruente morbo; tunc ego non astringerem, nisi ad id officii persolvendum, quod pro tempore præsenti atque præterito debetur. Facultas autem, quæ datur ab Ecclesia, aut antevertendi, aut postponendi Divinum officium intra diem tamen naturalem, privilegium favoris est, non vinculum necessitatis: h. e. prævenire possumus, non tenemur.

Dubium Duran. circa 4. cas. In quarto casu Durandus, in 4. d. 17. q. 14. in dubium vocat, an statutum illud Ecclesiæ de Confessione semel in anno facienda sit præceptum, an potius exhortatio ad Confessionem. Suadet autem non esse præceptum, quod nullum sit ibi verbum, unde vis præcepti colligi possit: habet enim textus in hunc modum: *Omnis utriusque sexus, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti, & injunctam sibi Pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum.* Quod si dicas, verbum, *Confiteatur*, vim habere præcepti idque, colligas ex pœna subjuncta, *Alioqui & vivens ab Ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens Christiana careat sepultura:* contra Durandus argumentatur, quia illa clausula & pœna non refertur ad transgressionem legis de confessione, sed ad transgressionem præcepti de Eucharistia. Non enim Ecclesia legem fert, cujus transgressionem pœna legis punire non potest: frustra siquidem lex ejusmodi pœnalis a legislatore ferretur. At Ecclesia non potest punire violatorem legis de Confessione, quia non potest Ecclesiæ constare, quisnam sit illius legis transgressor: primo propter peccata occulta: secundo, quia non potest cognoscere, an omnia mortalia confiteatur: quod tamen lex præcipit: Tertio, quia solus soli Sacerdoti confiteri debet, juxta illam legem, & Sacerdos tenetur servare secretum, etiamsi nullum peccatum peccator confiteatur. Quamobrem incassum pœna illa transgressori legis de confitendo præfiniretur.

Contraria Duran. sen. et commu. At vero communis omnium & Theologorum, & Jurisperitorum sententia certis argumentis astruit, legem illam Confessionis ad mortale peccatum obligare: non enim fideles existimant, cum in Quadragesima confitentur, ex consilio se confiteri, & non ex præcepto. Quod si quis negligeret toto anno confiteri, male dubio procul apud fideles audiret, & mortaliter peccare crederetur. Et confirmatur, quia Prælati in eos qui non fuerint eo anno confessi, excommunicationis sententia animadvertere solent: supponunt igitur peccasse mortaliter.

Præterea, ut ante docebamus, Divinum de confessione præceptum per humanam legem ad certum tempus limitatur. Nam citra hujusmodi limitationem Divinum illud præceptum commode salvari non posset. Non est ergo exhortatio & consilium, sed præceptum: quippe si consilium esset, vix unus, aut alter in Quadragesima confiteretur, nec implendo consilio tanta sollicitudine, timore, ac diligentia plebs universa concurret.

Resp. ad ration. Duran. Ita licet Ecclesia non possit Confessionem interiorum peccatorum præcipere, nec pro transgressione pœnam inferre; præceptum a Deo tamen potest ad certum tempus limitare, transgressoresque legis limitatæ excommunicatione plectere. Illa vero pœna decretalis hujus, de qua disseruimus, locum habet, cum transgressio præcepti manifesta est, v. gr., si non habet schedulam Confessoris.

Utrum pueri ante 14. annum confiteri teneantur.

Illud tamen vere verti in quæstionem potest, an ante quartum decimum annum pueri confiteri ex hac lege Concilii teneantur. Dicit enim Concilium, *Cum ad annos discretionis pervenerint*, &c. Sed anni discretionis dicuntur, cum homo tertium

decimum, vel quartum decimum attigerit: igitur usque ad id ætatis non tenentur homines confiteri. Quod autem anni discretionis in eum modum sint intelligendi, probatur, quia non obligamus parvulos ad sumendam Eucharistiam ante illam ætatem. At simul utrumque præscribitur, quod omnis homo, cum ad annos discretionis pervenerit, confiteatur, & quod suscipiat Eucharistiæ Sacramentum.

Huic quæstioni respondetur, usum rationis non simul circa omnia parvulis contingere. Nam sunt pueri, qui peccata gravia discernere a levibus possunt, distinguere inter cibum sacrum a profano non possunt. Puer ergo, ubi primum habet usum rationis ad peccandum mortaliter, hujus legis obligatione constringitur, tenerurque jam semel in anno confiteri: sed Eucharistiam percipere non tenetur, nisi talem ac tantum usum habeat rationis, quo congruenter sacrum Christi Corpus sumere, & Divinitatem possit revereri latentem: propterea que dixit Innocentius, *Reverenter suscipiens*, &c.

Utr. Eccl. possit in præc. de confess. dispens.

Illud quoque Scholastici auctores vocare in quæstionem solent, an Ecclesia possit in Divino de confessione præcepto cum aliquo dispensare. Nam in eo, quod humanum est, de quotanni peccatorum confessione dispensari per Ecclesiam posse, minime controvertitur.

Pro par. affir. argu. At illud controversiam habere merito potest: Nam reddere vota, juramenta servare, juris est & Divini & naturalis: habet autem Ecclesia facultatem & dispensandi in votis, & relaxandi juramenta: ergo, licet confessio jure Divino præscripta sit, Ecclesia tamen poterit dispensare.

Et confirmatur ex eo, quod Matthæi 16. D. Petro dicitur: *Quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis*, &c. ergo si quem Petrus absolverit ab obligatione confessionis, ille erit coram Deo revera solutus.

Resol. Quæst. Respon. object. Huic ego quæstioni, quoniam alio loco opportunius differetur, solum dabo, quod ad præsentem locum satis est, negando primi argumenti consequentiam. Nec enim est similis ratio de præcepto confessionis & Baptismi, ac de præcepto reddendi vota, & servandi juramenta: quia baptizari, aut confiteri, salutis impedimentum afferre nemini potest, cum in his Sacramentis tota hominis salus consistat, sunt quippe ad salutem necessaria. Quapropter non expediebat, ut relinqueretur Ecclesiæ facultas in hujusmodi præceptis dispensandi. At vota & juramenta præstare, nonnunquam vergit in salutis dispendium, eo quod homines sunt ad jurandum atque vovendum faciles, non habita ratione futuræ incommoditatis. Quamobrem necessarium erat, ut Ecclesia Christi potestatem haberet in voto & juramento dispensandi, quæ scilicet vincula subinde majoribus bonis poterant esse impedimento.

Et per hoc ad testimonium ex Matthæo respondetur. Nam quia potestas ibi promissa, potestas clavium est ad aperiendum regnum dignis, claudendum vero indignis; & per Sacramenta Baptismi & Confessionis regnum cœlorum suscipientibus aperitur, non est Petro collata potestas, ut dispensaret in his Sacramentis, ne suam videlicet destrueret potestatem, ea Sacramenta tollendo, quibus administrandis regnum cœlorum habebat fidelibus aperire: sed enim vota & juramenta servare, poterat esse fidelibus regni cœlorum impedimentum. Quocirca sicut potestas clavium limitatur ex ordine ad finem, scilicet apertionem regni cælestis (quapropter non potest Ecclesia Sacramenta tollere), ita etiam ex eodem fine amplificatur ad omnia ea tollenda, quæ apertionem regni cœlorum impediunt, qualia interim sunt vota & juramenta. Et certe illius testimonii intelligentiam Ecclesiæ usu magis, quam ratiocinatione colligere possumus. Quotus enim quisque per rationem humanam consequetur, qualis quantaque potestas per illa generalia verba, *Quæcunque ligaveris, quæcunque solveris*, fuerit Petro promissa? *Accepit quidem potestatem ad ædificationem, & non ad destructionem*, ut 2. ad Corinth. 10. Apostolus tradit: unde in his, quæ sunt de necessitate, dispensavit nunquam, nempe non poterat, quod in destructionem esset: In votis autem & juramentis dispensavit, ac poterat quidem, quod erat in ædificationem.

Unde D. Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 5. in necessitate hujus Sacramenti fundavit, quod in eo dispensari non possit. Quamvis in solutione ad primum expresse doceat, Summum Pontificem in jure Divino positivo dispensare non posse. Ita discipuli Divi Thomæ, ut hanc sententiam tueantur, ajunt, Prælatos Ecclesiæ, cum dispensant in voto, non dispensare in præcepto juris Naturalis, vel Divini, sed in eo, quo humani juris est. Nam vinculum voti mei, lex mea privata est: ita humanum est, non Divinum. Habent autem D. Thomam a se, 2. 2. q. 88. art. 10. ad secundum.

Sed in hac tamen philosophandi ratione duæ difficultates existunt: Prima: quod ea, quæ sunt de jure positivo, potest Summus Pontifex, etiam sine causa, tollere & abrogare: ut quamvis male faciat, factum tamen validum sit. At in voto absque rationabili causa dispensare nequit; si dispenset, irritum est, quod facit. Servare igitur votum, non humani solum juris est, sed Divini.

Altera autem difficultas est, quod si vinculum voti & juramenti humanæ facultatis esset, ante Divinam legem novam & veterem, per humanam potestatem dissolvi posset: quod si non poterat, certe plusquam humanum erat hoc vinculum. Naturale siquidem est, ut omnis obligatio per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvatur. Si igitur votorum & juramentorum obligatio per juris humani arbitrium solum extiterit, per idem etiam arbitrium dissolveretur. Quo fieret, ut qui aut voti, aut juramenti vinculum induxisset, idem haberet ejusdem solvendi

di facultatem. Quemadmodum Princeps, qui legem dicit publicam, eam solvere potest, & abrogare. Faciamus itaque hic tractatui de Confessionis præcepto finem, cujus prolixitatem postrema de Satisfactione disputatio compensabit: Erit enim quam brevissima.

De Satisfa. Utrum de ea præcep. divin. sit.

Opinio Scoti. De tertia igitur pœnitentiæ parte, hoc est, de Satisfactione, inter fideles etiam ambigitur, an Divinum præceptum sit. Nam Scotus, dist. 18. & 19. circa finem asserit, nullum pœnitentem obligari ad acceptandam Pœnitentiam quam Sacerdos injungit.

Asserit rursum, quod si Satisfactionem injunctam acceptat, tenetur implere sub pœna peccati mortalis. Idem sequitur Gabriel, d. 16. 4. q. 2. Quoniam ad satisfactionem pro pœna duo remedia sunt: alterum in hac vita, alterum in purgatorio. Potest ergo pœnitens suo favori cedere, quo ex misericordia Dei satisfactio præsens acceptatur pro futura pœna: atque proinde eligere poterit satisfactionem futuri sæculi.

Refellit. At hæc opinio nulla ratione nititur. Si enim Sacerdos obligare ad mortale non potest, mea acceptatio non inducit peccati mortalis obligationem: quippe non aliter pœnitens implere vult pœnitentiam injunctam, quam Sacerdos obligare potest. Non itaque cohærent ambæ illæ assertiones. Quamobrem acutius multo Cajetanus in q. 2. de Satisf. ad 2. argum. rerum consequentiam & connexionem intuitus, ex[illegible]vit, quod pœnitens nec acceptare tenetur pœnitentiam injunctam sub pœna peccati mortalis, nec acceptam implere.

At vero D. Thomas longe diversam opinionem secutus est in 4. dist. 18. q. 1. art. 3. q. 3. dist. 20. art. 2. qo. 2. ad. 2. sed & dist. 16. in expositione textus aperte dicit, Joannem quidem fuisse denunciatorem præcepti de Satisfactione, Christum autem institutorem Sacramenti & partium ejus. Et 3. p. q. 84. art 8. dicit, quod pœnitentia exterior, qua juxta arbitrium Sacerdotis peccator satisfacit, oportet, duret usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

Opin. D. Thom. et Auctor. Durandus etiam D. Thomæ subscripsit, dist. 17. q. 3. ad 2. & Sylvest. in verbo *Confessio* 1. §. 26. Atque hanc nos sententiam tenere debemus, si rectam Theologiæ rationem sequi volumus.

Primum, quia sacrilegium est, Sacramentum aliquod mancum, & imperfectum relinquere. At si satisfactio prætermittitur, tertia pœnitentiæ pars, mancum, & imperfectum conficitur sacramentum. Sacrilegium igitur fuerit, satisfactionem a sacerdote injunctam vel non accipere, vel non explere.

Deinde, in foro contentioso judex habet potestatem pœnam pro delictis imponendi, quam etiam reus subire tenetur: ergo & judex Ecclesiasticus in foro conscientiæ hanc habebit potestatem. Non enim potestas Apostolis in foro interiore a Christo Domino collata imbecillior est, quam in foro exteriori.

Præterea, potestas, quæ non habet vim coercendi, ridicula est, & in nullos futura usus, ut inter asserendum præceptum de confessione docuimus. Si ergo judices a Christo instituti non haberent vim, auctoritatemque ligandi ad pœnam rationabilem, & justam pro qualitate, & quantitate delicti, profecto eorum jurisdictio, & potestas de culpis judicandi merito rideretur.

Præterea, clavis potestas est non solum solvendi, sed & ligandi, ut patet ex definitione clavis, quam & Joannes XXII. in extravag. *Quia quorundam*, de verborum signific. & communis probat Theologorum consensus. Imo adeo Dominus Matth. 16. Nam cum dixisset, *Tibi dabo claves regni cælorum*, explicaturus, quid nomine clavium intelligeret, e vestigio subdit: *Et quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis, & quodcunque ligaveris, erit ligatum*. Quod si æquam habent Sacerdotes absolvendi & ligandi potestatem, certe sicut absolvunt vice Dei, cum formam Sacramenti proferunt; ita ligant vice Dei, cum mulctam pro culpis indicunt. Pœnam autem Divina sententia in sacramento taxatam subire nolle, sine dubio grave peccatum est.

Et confirmatur: Nam si princeps constitueret aliquem delegatum ad judicandum in Republ. de criminibus, nimirum intelligeremus, illius Reipub. cives sententiis judicis instituti obligari ad parendum. Cum ergo Christus sic instituerit vicarios suos, ut Joannis 20. dicitur, non est dubitandum, quin eorum sententiæ, & in absolvendo, & in ligando, eandem habeant vim, ac si a Christo latæ fuissent. Quamobrem ejusmodi sententiis obtemperare fuerit omnino necessarium.

Præterea (quod retro docuimus) exterior satisfactio in præcepto est, cum sit ad salutem necessaria: ergo qui ad aliam vitam remittit satisfactionem, reus peccati mortalis efficitur.

Nec aliud intelligendum est (quod alias sæpe commemorabimus) in lege nova factum esse, nisi ut quam pœnitentiam tenebatur peccator in delicti compensationem Deo præstare, eam præstet sacerdoti Dei vices habenti: quo fieri, ut si in naturæ lege, vel scripta homines exteriorem satisfactionem exhibere pro peccatis tenebantur, teneantur etiam lege Evangelica eandem exhibere ad Sacerdotum arbitrium, quibus Deus hujusmodi judicium delegavit.

Age vero, quem dolorem de peccatis, quem animum emendandi vitam ille habet, qui pœnitentiam justam & æquam injunctam a judice Dei locum habente nec vult acceptare, nec implere? Qua rursum humilitate accedit judicandus, qui judicis sententiam justitia, æquitateque plenam negligere non veretur? Cumque etiam vel judicis arbitri, quem tua voluntate delegeris,

geris, justæ sententiæ nolle parere iniquum sit, ac judici quoque arbitro injurium; quidni sit iniquum pariter, & injurium, judici non arbitro, sed divina auctoritate substituto nolle obedire, cum justam sententiam profert?

Præterea, etiam ut sacramentum hoc medicinale esset, non item judiciale, vel etiam tunc absurdum esset, libere pronunciare, non obligari pœnitentem ad parendum Sacerdoti in remediis curationis: quod perinde esset, atque diceretur, non oportere ægrotum medico obtemperare salubriter præcipienti. At satisfactio Sacramentalis sicut est in compensationem injuriæ factæ Deo, ita etiam in medicinam spiritualis ægritudinis. Quocirca intolerabilis opinio est, quæ peccatorem ab obligatione satisfactionis sacramentalis absolvit.

Nos autem admirari satis non possumus, quid causæ fuerit hominibus doctis, ut non rem modo, verum etiam nomen satisfactionis exclusferint. Satisfactio enim nomen justitiæ est, atque hoc loco sane Justitiæ ejus, qua Deo pro culpis pœnas debitas solvimus. Quo si jure justa atque debita Christi, & vicariorum ejus judicia non amplectimur, impuneque licet eorum sententias rejicere: profecto (ut diximus) satisfactionis & res, & nomen aboletur; aboleturque proinde omnis obligatio, quæ ad standum patendumque judiciis humana ratione constituitur.

Illud vero, quod nobis objiciunt contrariæ opinionis assertores, indignum est, ut a nobis refellatur, & tempus postulat, ut finem jam dicendi faciamus: nam elatus studio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui non inficior; sed erat tamen difficile, argumentum tantum, tamque præclarum inchoatum relinquere. Quod si pro dignitate vestra mihi tractatum non est, veniam, obsecro, detis, viri humanissimi: sin autem aliqua ex parte dignitati vestræ fecimus satis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cujus gloriam, pœnitentiam, sive virtutem, seu Sacramentum, & ad salutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari necessariam esse, hactenus dictum sit.

F I N I S:

INDEX

INDEX

RERUM MEMORABILIUM,

Quæ in his Cani Operibus continentur;

In quo numerus paginas, a primam columnam:
b vero secundam notat.

A

Absolutio.

ABsolutio sacramentalis sententia quædam est in foro judiciali. 459 b actus sacramentalis absolvendi duplicem potestatem exigit. 461. b

Abraham.

Non est mentitus pueris cum dixit: Expectate hic, ego & puer cum adoraverimus, revertemur ad vos. 9. a. fuisse mentitum quadam ratione, aliqui admittunt. ibid. b
Actio & passio in uno eodemque opere considerari possunt. 11 a

Actus.

Qui peccatum est, si in rerum moralium ordine consideretur, ad causas naturaliter agentes inepte revocatur. 14. b actus humani in justificatione impii nihil aliud faciunt, quam disponere animam ut gratiam Dei recipiat 339. a. inter actus voluntatis & intellectus proportio est. 380. a. primus actus pœnitentiæ nunquam est sine actu charitatis. 398. a. actus charitatis prior natura est actu pœnitentiæ, imo illa hujus radix est. 398. a & 399. a & b actus interrupti in confessione quando exprimendi. 445. b
Adam primus jacet, ubi secundus sepultus est. 230. b
Affectio animi optima facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario. 22. b
Agnus Paschalis an fuerit legis veteris Sacramentum. 368. b & seq.

Alexander Tertius.

Cum jubet in testamentis duos vel tres testes solum a judicibus exigi, cap. *Non esset*, de testam. quomodo intelligendus, 164. b voluit judices etiam laicos in Ecclesiæ patrimonio secundum statuta canonum de testamentis judicare. 165. a. non impedit, quin principes seculares possint plures quam duos vel tres testes in civium suorum testamentis exigere. ibid.
Aloysius Lippomanus gravem historiam edidit de vitis Sanctorum. 266. a
Altare dicitur, in quo offertur sacrificium, sicut mensa, in qua editur cibus. 329. a

Ambrosius.

Cum ait, Petrum amisisse fidem, nomen fidei pro Confessione fidei accipit. 169. b non audet asserere, Christum secundum humanitatem aut in sapientia, profecisse, aut quicquam ignorasse. 352. a

Anima.

Asserere, ejus immortalitatem ratione naturali probari non posse, erroneum est. 360. b Immortalem esse ostenditur. ibid. & seq. animam Christi ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse, Theologi definiunt. 347. b animus hominis naturaliter est immortalis. 361. a. animam hominis non esse in potentia materiæ, cæterorum autem viventium animas esse, Moyses manifeste indicat, 360. a

Anni.

Annorum numerus ab egressione filiorum Israel de Ægypto, ad templum a Salomone inchoatum. 249. b & seq. annorum numerus omnium qui præfuerunt a Moyse ad Salomonem, in veteris testamenti libris singulatim designatus est, exceptis Josue, Sangar, Samuel, & Saul. 252. a
Antoninus, & Vincentius Belluacensis non tam vera scribere curant, quam, ne nihil prætereant, quod alibi scriptum reperitur. 267. b
Apocalypsis librum a canonicis excipere hæreticum est. 29. a

Apostasia.

Non est hæresis. 298. a & b apostatæ in pœnas hæreticorum incurrunt. 299. a

Apostoli.

Quædam literis, quædam viva voce prodiderunt. 75. b tempore Dominicæ Passionis Christi fidem non amiserunt. 203. a. ex animi perturbatione & ignorantia dubitaverunt, 205. a. cum baptizarunt in nomine Christi, non omiserunt nomen Patris, & Spiritus Sancti, 156. a. quæ ad Apostolos pertinent quatenus ad Ecclesiæ sacerdotes, hæc ad solos futuros sacerdotes referenda sunt, 167. a Apostolos confirmatos fuisse in gratia, recte colligitur ex illis verbis: *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.* 171. a. Apostolorum nemo in legibus Ecclesiæ ferendis poterat errare, illorum vero successores possunt errare. 61. a
Aqua benedicta non sanctificat. 369. b
Arabes quidem dixerunt, animum natura esse mortalem, sed in novissimo die cum corpore immortaliter suscitandum. 359. b
Arca veteris testamenti typus Ecclesiæ. 109. b

Argumentum.

Argumenta omnia vel a ratione, vel ab auctoritate ducuntur, 3. b argumenta eorum qui suadere conan-

nantur, scripturam sacram non egere approbatione Ecclesiæ, 16. b & seq. argumenta contra auctoritatem Scholasticorum, 190. b argumentis, quæ posita sunt contra Machabæorum libro, fit satis. 35. a

Aristoteles.

Cum ait summum hominis bonum in contemplatione supremarum rerum consistere, errat, 212. a. evidentiam in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. 275. b
Ars est dux certior quam natura, 277. b

Attritio.

Sufficit ad suscipiendum effectum baptismi, 408. b attritio & contritio quid differant, 409 a & b quando ex attrito quis fiat contritus, 410. a & 454. b
Attritio qualibet non sufficit, ut fiat quis ex attrito contritus. 454. a
Auctoritas in Theologia primum locum tenet, rario postremum. 3. b. & 4. b

Auctor.

Libri Regum eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum judices administrarent, intercessisse, 552. a. auctores sacri quomodo se habeant circa vulgi opiniones falsas, 238. b auctores sacræ scripturæ aliquando loquuntur, ut vulgus solet loqui, 55. a. auctores sacros in libris canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos aliqui probant, 59. b auctores Sacri quicquid in libris Canonicis habetur, Spiritu Sancto dictante scripserunt, 61. b eorum scripta in duplici sunt differentia, 63. a. alii auctores sacri præter Apostolos, & illos, qui ab Apostolis probati sunt, non expectandi. 20. a. & seq. & 534. b auctores sacri sæpe vocabulis imaginum utuntur pro rebus per imagines significatis. 324. a

Augustinus.

Cum ait, Concilia priora a posterioribus emendari, loquitur de legum emendatione, non fidei, 148. a. ait, nihil fieri nisi voluntate & permissione Dei. 14. a
Auxilium speciale Dei necessarium est ad credendum. 23. b

B

Balaam, & Caiphæ verba, non quia ipsi dixerunt, ad fidem spectant, sed quia auctores sacri scripserunt, 280. b

Baptismus.

In nomine Christi collatus, an jam ratus sit, 165. b sine baptismi Sacramento in re suscepto datur salus, 430. a. baptismi trina immersio per contrariam consuetudinem abolita, 81. a. baptismi sacramentum non ante Christi passionem institutum, 193. a. non est necessarium credere baptismum fuisse collatum ab Apostolis per illa verba: *Ego te baptizo in nomine Christi*. 165. b qui ante baptismum peccavit mortaliter, in eo requiritur aliqua pœnitentia interior. 407. b & 408. a

Baruch.

A canone scripturarum sacrarum eximere erroneum est, 27. b ejus prophetia, tanquam pars Hieremiæ veteribus visa. 33. a

Berosus.

Berosos duos autor ponit, unum Annianum & mendacem, alterum verum, 259. b & seq. unum alteri in multis opponit. *ibid.*

Bucerus.

Asserit, tunc credendum esse Ecclesiæ, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas, 100. a. errat, cum ait, in synodum Ecclesiæ non cogendos nisi filios Dei, 125. a. negat Christi animam fuisse a principio perfectam. 337. a

C

Cajetanus.

Ait, Deum non esse autorem peccati, ut sic, sed quatenus est pœna peccantis, 12. b fallitur, quod putat prophetiam Danielis referri non potuisse ad idolum Antiochi, 35. b arguitur de falsa intelligentia illius loci: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &c.* 382. b & seq. ejus error in expositione sacrarum literarum. 178. a
Calvinus ait, Eucharistiam ideo a Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. 332. a

Canones.

Apostolorum non sunt computandi inter libros Canonicos, 135. b Canones Trullani non habent Ecclesiasticam potestatem, 143. a & seq. canonum sacrorum interpretibus creditur adesse Christus, 202. a. canonici juris notitiam esse Theologo necessariam probatur. 201. a & seq.
Canon, & historia ipsius Lutherum sapiunt. 269. a

Causa.

Causarum duo genera, naturale, & morale, 14. a & seq. causæ adjutrices omnes non se habent eodem modo, 341. a. causas morales non est necesse simul esse cum effectis. 456. a & b
Censores fidei admonentur. 307. a & b
Censuræ non solum, sed earum etiam culpæ & remissio a superioribus reservantur. 446. b
Cham typus fuit hæreticorum. 298. a
Chaldæi & Ægyptii non alios historicos approbabant, præter sacerdotes, quod ipsos nunquam mentituros crederent. 266. b

Charitas.

Remittit peccata, 405. a. an sine pœnitentia remittat peccata mortalia. 404. b

Christus.

Intelligitur per Samaritanum. 366. b non accepit testimonium ab homine propter se, sed propter alios, 21. b & seq. nullum unquam verbum, nisi ex S. Spiritu locutus est, 65. b in cœlo offert sacrificium altaris, 344. a. est salvator Ecclesiæ, non tamen omnes qui in Ecclesia sunt, salvos facit, 509. b & seq. Christus & Spiritus veritatis cum Ecclesia usque in finem sæculi permanebunt. 141. b quæ Petro dixit, ut præfecto Ecclesiæ, hæc ad successores ejus pertinent. 167. a. Christus obtulit sacrificium Eucharisticum, *ibid.* idem præcepit Apostolis ut facerent, *ibidem*, quæ Christus mandavit Apostolis, ut futuris Ecclesiæ pastoribus, Episcopis & Pastoribus mandata sunt, *ibid.* b similitudo Christi, & Melchisedech, 328. b Christus omni gratia perfecte plenus fuit, 339. a. ex Christo gratia & veritas in omnes emanarunt, *ibid.* b solus Christus fuit testis oculatus in negotio fidei, 330. b ut Deus & homo fuit a Patre destinatus testis veritatis, *ibid.* quomodo

Digitized by Google

modo proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, 352. a & b. Christus passus est anno ætatis suæ trigesimo tertio inchoato per tres menses & decem dies, 236. b quod passus sit anno ætatis trigesimo quarto, defendi non potest, 237. b primo anno post baptismum non est publice concionatus, ibid. ejus passio nobis applicatur in sacramentis. 334. b Christi præceptum & consilium quomodo differant a præcepto & consilio Beati Pauli, 63. a ejus corpus videtur, tangitur, frangitur, &c. cum species sacramentales videntur, tanguntur, &c. 148. b ejus corpus frangitur manibus Sacerdotum, non solum Sacramentum, 327. b Christus in sacrificio altaris immolatur quotidie pro nobis, 334. a Christi gratia & veritas omnes habuerunt gratiæ & veritatis effectus, 349. b gloria ante passionem non fuit consummata, & quicquid ei defuit ad absolutam hominis glorificationem, hoc per passionem meruit, 354. b Christum nullam tristitiam habuisse in voluntate, sed in solo appetitu sensitivo potest dici, 355. b quod habuerit in voluntate intellectuali maximam tristitiam, probabile est, ibid. quod Christus in cruce non habuerit gaudium, quod ex Deo viso in voluntate nascitur, probabiliter sustentari potest. 356. b

Circumcisio in veteri testamento quomodo baptismo comparanda in novo. 385. a & 392. b

Circumstantia

Circumstantiæ peccatorum duplices, 442. b. quæ ad confessionem integram necessariæ, ibid. & seq. & 444. b & seq. circumstantia loci quando in confessione dicenda, 445. b temporis non necessario dicenda. ibid. & seq.

Claves

Ecclesiæ sunt potestas absolvendi & retinendi peccata. 427. a

Clemens Romanus

Non omnes libros Canonicos collegit, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. 34. b

Cognitio.

Cognitio naturæ imperfecta est, si nulla rerum actio sequatur, 274. a cognitio gratuita supponit cognitionem naturalem, quemadmodum gratia naturam. 282. a

Conclusio Theologica, quam Ecclesia, Concilium, vel etiam Sancti confecerunt, & fidelibus præscripserunt, hæc veritas Catholica censenda est. 293. b

Concilium

Universale definire debet, quis liber sit canonicus, 41. a. triplex Conciliorum genus, 122. b Concilium generale est, quod omnium Christianorum Episcoporum convocatione & congregatione celebratur, ibid. & seq. Provinciale, quando a Metropolitano omnes unius provinciæ, aut regni Episcopi evocantur, 123. a Episcopale, quod ab Episcopis singulis in sua diœcesi haberi solet, ibid. Concilium generale, quod non est congregatum aut confirmatum auctoritate summi Pontificis, errare in fide potest, ibid. & 138. b confirmatum autem a Pontifice certam fidem facit Catholicorum dogmatum, 129. b & 293. b Concilium provinciale a summo Pontifice non confirmatum potest in fide errare, 225. a confirmatum nequit, ibid. b aliquando, licet desit ipsi auctoritas Pontificis, probabile argumentum facit ad suadendum dogmata fidei, 126. a Concilium Episcopale, si confirmetur a Pontifice in decretis fidei, certum argumentum veritatis exhibet, ibid. b potest quidem per se facere probabilem fidem hæreseos, non tamen certam, ibid. Concilium coactum per legatos Pontificis asserunt aliqui errare posse, alii negant, 127. a Concilium totum cum Legatis errare posse, nullo modo admittendum, 129. b nunquam in Concilio generali omittitur quæstio necessaria ad decidendas controversias fidei, 133. a neque unquam concilium semel confirmatum emendatur per posterius: emendantur quidem quæ Pontificis confirmatione carent, 148. a concilii & synodi nomen significat Pastores & Episcopos in unum locum congregatos ad definiendas Ecclesiæ causas, 120. a Concilii Patres in causa fidei non consiliarii tantum sunt, sed etiam judices, 130. a & b. Concilia non coguntur frustra, licet summus Pontifex sit firmus judex in causa fidei, 148. a Concilia & epistolæ Pontificum certas notas habent, quibus internoscimus, quando definiant, 194. b & seq. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur, 118. a Conciliorum definitiones non pertinent ad sacram Scripturam. 131. b & seq. Conciliorum in fide decreta quibus notis internosci queant, 135. a. b & seq. Conciliorum robur ab eo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, 143. a in Concilio Tridentino quidam Episcopus a Patribus explosus est, quod assereret Christum in cœna suum corpus & sanguinem non obtulisse. 326. a

Confessio

Omnium peccatorum mortalium, quæ Sacerdoti fit, est ad salutem necessaria, 432. a confessio peccatorum secreta divinæ, non humanæ institutionis est, 432. b confessio integra esse debet, 440. a quæ sit integra confessio, ibid. b & 442. a & seq. an sufficiat confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habuit 440. b confessio non est dividenda, 446. b & seq. si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, tale peccatum potest taceri, 447. b instituta est confessio in remedium pœnitentis, 450. b. confessionis integritas non mathematice, sed moraliter intelligenda, 450. a. confessio dupliciter informis, 451. a. confessio quando repetenda, ibid. & seq. an confessio, quæ Sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure sit præcepta, 438. a. examinanda est conscientia ante confessionem, 441. b confessio est præcipua materia sacramenti pœnitentiæ. 432. b

Confessio ejus, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat contritus, an sit iteranda. 452. b confessio ficta quando sit sacrilegium, 455. a. per Confessionem fictam, & informem satisfit præcepto Ecclesiæ, 457. a. an confessio generalis sufficiat ad absolutionem sacramentalem, quando specialis fieri non potest, 457. b & seq. confessio, in qua nullum peccatum explicatur, non est sacramentalis, 458. a. an confessio sacramentalis per nuncium, aut per literas absenti confessori fieri possit, 458. b & seq. confessio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit; 460. a. sine consensu sacerdotis proprii alteri non licet confiteri, ibid. a & b & 462. a. quando non est tutum confiteri proprio sacerdoti, quia timetur scandalum, vel revelatio confessionis, si proprius sacerdos neget facultatem alteri confitendi, potest homo confiteri sacerdoti cui voluerit, 461. b confessio annua non est solius præcepti divini, sed limitati per humanum. 466. a. obligatio semel confitendi singulis annis existit ex obliga-

tio-

tione ſingulis annis ſemel communicandi, 470. a. quando quis aſtringatur ad præceptum Confeſſionis. 471. b. & ſeq.

Confeſſarius

Pontificis, a. quo juriſdictionem habeat ipſum abſolvendi, 436. a. confeſſarius neceſſario interrogare debet pœnitentem, quando probabile eſt, pœnitentem aliquam circumſtantiam neglexiſſe, 443. a. intelligens pœnitentem eſſe indiſpoſitum, ſacrilegium committit ipſum abſolvendo. 445. a

Confirmatio

Eſt ſacramentum. 369. b

Conſtantinus

Ejus donatio incerta, 253. b Conſtantini lepra, *ibid.* baptiſmus. 254. a

Contrarietas quæ eſt mali & boni, eadem eſt veri & falſi. 8. a

Contritio

Prima eſt meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ, 399. b ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc pœnitens præſtare poteſt, 410. b ad contritionem non requiritur certus intenſionis gradus, 411. a. & b contritio & attritio quid differant, 409. a & *ſeq.* contritio non requirit certum tempus. 412. a. contritio ſpecialis pro ſingulis mortalibus peccatis non eſt neceſſaria, 416. b in ordine ad confeſſionem requiritur contritio de ſingulis diſtincta, *ibid.* contritio quomodo ſit pars pœnitentiæ, 420. a. non eſt pars eſſentialis hujus Sacramenti, ſed integralis. 453. a & b

Creaturæ vox generationem habet intus incluſam, quæ Chriſti ſuppoſito abſolute divinitatem tollit. 310. b

Culpa

Interdum eſt alterius pœna, 11. b condonatur hominibus per propriam fidem & charitatem, pœna vero non ſolum per propriam, ſed per alienam. 341. a

D

DEcalogi præcepta omnia continent, quæ Deus præcipit. 382. a. Decreta Pontificum duplicia. 169. b

Deus.

Dupliciter cognoſci poteſt. 381. b Deo improprie & & figurate tribuuntur excæcare, indurare, decipere, hominum corda in odium convertere, &c. 13. a. Deus mentiri non poteſt, nec per ſe, nec per alium, 7. b Deum poſſe mentiri ex ordinaria potentia, aſſerere hæreticum eſt, 8. a. Deus præcepit filiis Iſrael, ne redderent Ægyptiis vaſa, quæ ab ipſis commodato acceperant, 11. a. Deus omnis boni auctor eſt, 11. b Deus non decipit deceptionem faciendo, ſed permittendo, 12. a. Deus earum pœnarum proprie cauſa eſt, quæ ſolum pœnæ ſunt, non culpæ, 11. b Deus poteſt dici auctor non malæ actionis, ſed bonæ paſſionis, 12. b Deus eſt cauſa naturalis omnium motionum, 14. b Deus proprie ſcit, quæ neceſſario eveniunt, & quæ in caſu & fortuna ſunt poſita, 275. b Deus bifariam conſiderari poteſt. 282. a. & 284. a. Deus ut hominum judex, habet parata virtutibus præmia, vitiis ſupplicia, 282. a. quomodo naturæ lumine agnoſcimus Deum eſſe, agnoſcimus etiam remuneratorem eſſe inquirentium ſe, 283. b Deus in remiſſione peccati & miſericors, & juſtus eſt. 325. a & b

Dilectio Dei ſuper omnia dupliciter poteſt dici maxima. 412. a & b

Diſciplina

Quælibet habet duas partes, 15. b diſciplina omnis humana ad Deum tanquam ad principium ſapientiæ referenda eſt, 211. b in diſciplinis humanis duo vitia maxime vitanda, 209. a. quid in humanis diſciplinis viri docti reprehendant. 211. a & b

Diſcrimen duplex inter ſacros auctores & ſummum Pontificem, Patreſque concilii reperitur. 211. a & b

Diſplicentia

Peccati perfecta quæ, 409. a & b quæ imperfecta. *ib.*

Diſtributio accommoda eſt ibi: *Spiritualis homo judicat omnia*, ſicut & ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem*, & ibi etiam: *Unctio docet vos de omnibus.* 87. a

Doctrina

Moralis non minus exigitur ad paſtum ovium Chriſti ſalutarem, quam fidei diſciplina, 137. a. doctrina fidei ſingulis hominibus neceſſaria, 22. a. doctrina Evangelica proprie nec hæreſis, nec ſecta appellatur, 297. b doctrina veritatis aliquando poteſt intermitti. 444. a & b

Doctor

Doctoris Chriſtiani præcipuum inſtitutum eſt, exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere, 3. b Doctores Eccleſiæ univerſi nequeunt in falſam fidei doctrinam convenire, 103. b juniores quid in ſacrarum literarum expoſitione facere poſſint, aut debeant, 186. b Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebraicum corrumpere. 46. b

Dogma quodcumque fidei, quod vel Eccleſia habuerit, vel concilium, vel ſummus Pontifex fidelibus præſcripſerint, nobis pro Catholica veritate habendum eſt, ſive ſcriptum ſit, ſive non ſit. 253. b

Dolor

Voluntatis eſt proprie hominis triſtitia: qui autem in ſolo appetitu ſenſitivo reperitur, magis eſt animantis dolor, quam hominis, 356. a. dolor comes individuus reſipiſcentiæ, 395. a. dolor peccati quia eſt contra Deum, eſt de eſſentia pœnitentiæ, 397. a. dolor omnis in amore fundatur. *ibid.* b

Driedo graviter erravit, qui relicto Hieron. & aliis probæ fidei, aurem Beroſo accommodavit in Perſarum regum geſtis. 263. a

Dubius in fide an infidelis ſit. 300. a

Dubitatio ſine aſſenſu atque diſſenſu nec error proprie eſt, nec fidei ex omni parte inimica. 301. b

E

Eccleſia

FIdelium nunc viventium ſcribere librum canonicum non poteſt, ſed definire, quiſnam liber ſit canonicus, poteſt, 20. b Eccleſia præſens ſuo jure poteſt docere eos, qui fidem ſuſceperunt, quæcumque ſunt fidei, 21. a. quæ præcepta Eccleſia ſolvere poſſit, quæ non, 64. a. Eccleſia antiquior eſt quam ſcriptura, 74. b. Eccleſia non poteſt eximere fideles a vinculo Traditionum, quas a Chriſto Apoſtoli acceperunt, nec illas contraria conſuetudine abolere, 81. a. Eccleſiæ græcum nomen, Latine Convocatio ſeu concio dicatur, 92. a. eſt locus quo multitudo confluit, & ipſa multitudo, *ibid.* Eccleſia dupliciter intelligi poteſt, *ibid.* b ex quibus

Digitized by Google

bus vere & proprie Eccleſia conſtetur, *97.* b. & 110. a. in credendo non poteſt errare, *98.* a. nec ejus fides poteſt deficere, *ibid.* & Eccleſia eſt immaculata in his, qui a crimine mortali mundi ſunt, quamvis culpæ venialis nonnihil contrahant omnes, 112. a. non debet, nec poteſt appellari ſynagoga Sathanæ, 114. a. Eccleſia una manet mortuo ſummo Pontifice, manca tamen & imminuta, *ibid.* b Eccleſia Catholica, id eſt univerſalis nominatur, propter communem fidem & univerſalem doctrinam, in toto orbe diffuſam, 116. a. Eccleſia in doctrina eorum morum, qui ad ſalutem ſunt neceſſarii, non poteſt errare, 137. a. in moribus, qui ad privatos homines, aut Eccleſias referuntur, errare per ignorantiam poteſt, 139. a. in canonizationibus Sanctorum non errat, *ibid.* b Eccleſia Chriſti cuſtodit ſcripturam, & ejus intelligentiam, 291. a. non haberet veram fidem & Evangelium, ſi non haberet legitimum ſacræ ſcripturæ ſenſum, *ibid.* Eccleſiæ auctoritas certa regula eſt ad definiendum quis liber ſit canonicus, 18. b ejus auctoritas non eſt ratio per ſe movens ad credendum, ſed cauſa ſine qua non crederemus, 24. b Eccleſiæ partes ſunt omnes illi, qui poſt baptiſmum Chriſti characterem habent, niſi propter hæreſim publice Eccleſiæ judicio fuerint damnati, *93.* b Eccleſiæ promiſit Chriſtus Spiritum veritatis, *98.* b Eccleſiæ, quam Apoſtoli fundarunt, ſpiritus ſancti chariſmata ſunt data, 104. b decreta Eccleſiæ, quæ certis principiis non innituntur, certa & firma eſſe non poſſunt, 139. b Eccleſiæ Romanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 149. a & *ſeq.* Eccleſiæ publicum privilegium fuit, quod Petrus aliis confirmandis ſolidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret, 171. a. Eccleſiæ Romanæ conſuetudines aliæ ſunt communes toti Eccleſiæ, aliæ vero ipſi peculiares: illas Eccleſiæ omnes tenentur amplecti, has non, *ibid.* b Eccleſiæ intelligentia eſt germanus ſacræ ſcripturæ intellectus, 291. a. Eccleſiæ ſociatas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit, 341. a. Eccleſiam manifeſtam eſſe & cognitam fidelibus neceſſe eſt, 107. b & *ſeq.* extra Eccleſiam nemo ſalvatur. 372. b

Eccleſiæ præceptum de facienda confeſſione ſemel in anno non obligat illos qui tantum peccaverunt venialiter, 465. b hoc præceptum, an præceptum ſit, an vero exhortatio, 470. b an Eccleſia cum aliquo diſpenſare poſſit in præcepto divino de confeſſione. 471. a & *ſeq.*

Eccleſiaſtici ſcriptores ſi mentiantur, impudentes & impii ſunt, quia ratio virtutis & bonæ fidei cognoſcendæ facilior eſt illis. 266. b

Editio

Vetus & vulgata ſacræ ſcripturæ fidelibus eſt retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores ſpectant, 45. a. aliqui conantur probare, Latinam editionem per Græca & Hebræa exemplaria corrigendam eſſe. 47. b

Eleemoſyna remittit peccata. 405. a & 416. a.

Enoch fidem habuit. 376. a.

Enunciationes loco interrogationum in judiciis uſurpantur. 14. b

Epiphanius in rerum & temporum ratione nullos graves auctores ſequi ſolet, atque adeo in his interdum fallitur. 236.

Epiſcopus

Antiochenus, ſi Petrus ſemper Antiochiæ ſediſſet, ut cœpit, legitime illi in Pontificatu ſucceſſiſſet, 168. a Epiſcopum Romanum eſſe, qui Petro in eadem auctoritate & poteſtate ſuccedit, probatur, 155. b & ſeq. in fidei controverſiis definiendis errare non poſſe probatur, 160. b & ſeq. Petri ſucceſſorem eſſe, conſtat graviſſimis hiſtoriis, 167. b & 168. a. Epiſcopi annulares ſine cauſa aliquando in concilio ſunt admiſſi, 121. b Epiſcopi ſucceſſores Apoſtol. in poteſtate ordinaria, quam ſinguli in ſuis Eccleſiis habuerunt, non tamen in poteſtate generali & extraordinaria. 171. a

Epiſtola.

Epiſtolam Pauli ad Hebræos inter Canonicas non reponere, eſt hæreticum, 28. a & 38. b epiſtolam item Jacobi, 28. b & 42. a. ſecundam Petri, duas poſteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis non annumerare, hæreſim ſapit. 28. b 41. b & 42. a

Eraſmus Roterodamus

Quas tenebras ſuper univerſam terram factas ſcribit Evangeliſta, ipſe ſuper Judæam tantum, ignorans humanas hiſtorias, fuſas intelligit, 226. b licenter nimis Hieronymum mendacii arguit. 264. a

Error

Duplex, perſonalis, & judicialis, *163.* b errare quid. 300. a.

Eſſentia divina nec genita eſt, nec generat. 294. a

Evangelium

Pauli non fuiſſet receptum, niſi auctoritate Petri, & eccleſiæ fuiſſet roboratum, 19. a & 21. b Evangelium non in ſcripturis & ſuperficie, ſed in ſenſu & medulla conſiſtit. 291. a

Euchariſtia

Sacrificii Chriſti exemplar non eſſet, niſi eſſet quoque ipſa ſacrificium, 330. b non modo ſacrificium eſt, quo Deo gratiam referimus, ſed nos etiam Deo placat, *ibid.* eſt ſacrificium laudis & gratiarum actionis, 325. b Euchariſtiæ ſacrificium quatuor partes habet, conſecrationem, oblationem, fractionem, conſumptionem, 336. a. inter omnia Sacramenta ſolum eſt ſacrificium, & quare, 346. b corpus & ſanguis Chriſti in Euchariſtia offertur, 333. b Euchariſtiæ ſacramentum ſumens ſine pœnitentia peccat mortaliter, 422. b Euchariſtiæ ſpiritualis & ſacramentalis manducatio, qua ratione neceſſaria. 437. b

Euchariſtiam aliquando ſumere licet ſine confeſſione, 467. a. ante Euchariſtiam confeſſio præmittanda, *ibid.* & *ſeq.* & 470. b.

Euſebius,

Et veteres non ſatis explicant, quantum fuerit tempus prædicationis Chriſti, 238. a & b. Euſebii Cæſarienſis chronicon & hiſtoria Eccleſiaſtica a Gelaſio Papa, & multis aliis notantur. 268. a

Exemplaria Latina ſacræ ſcripturæ in his, quæ ad fidem & mores pertinent, non ſunt per Hebraica, vel Græca corrigenda. 45. a

Explicatur caput primum de hæreticis: *Dubius in fide infidelis eſt.* 301. b

Expoſitores quæ apponunt in margine, ea librariorum vitio nonnunquam inſeruntur. 29. b

F

FAlſum abſurde in typum veritatis aſſumitur. 10. a

Fe-

Digitized by Google

Festum.

Festus dies pro Paschate solet in Evangelio accipi, 237. a. & b festum, de quo meminit Joannes cap. 5. non fuit Pentecostes, licet Chrysostomus, & Cyrillus affirmeot, 238. b festorum corporalis quies quo pertineat. 421. b

Fides

Romani Pontificis interior non est Ecclesiæ necessaria, 171. a. Fides immediate auctoritate nititur, 276.a. Fides & Theologia non aliter se habent, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum, *ibid.* fides innititur revelationibus, quas Apostoli & Prophetæ ediderunt, 280. a. fides non sequitur privatas revelationes, sed eas, quæ ad communem religionem attinent, *ibid.* a. & b cum natura non pugnat, 284. b non ad verba, sed ad sensa refertur, 291. b. naturalem rationem dirigit, 284. b fidei quædam sunt, quæ omnes fideles explicite credunt, quædam, quæ soli majores credere tenentur explicite, 116. b fidei ratio formalis non est Ecclesiæ auctoritas, 24. a. fidei resolutio ultima fit in causam interiorem efficientem, hoc est in Deum moventem ad credendum, *ibid.* b fidei ratio formalis, quæ est divina veritas revelans, non sufficit ad movendum, nisi adsit Deus interius movens, *ibid.* ejus ratio formalis non est ratio Theologiæ formalis, 279. b fidei dogmata, sive Christus per se Apostolis revelaverit, sive Spiritus sanctus post ejus ascensionem, mutari non possunt, 81. b non statim si quicquam jure Canonico continetur, fidei dogma credendum est, 135. b fidei doctrina non solum illud est, quod Apostolis expresse habetur revelatum, verum illud etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa lumine naturali conficitur, 268. a. in duplici differentia sunt ea, quæ sunt fidei, 283. b fidei habitum per dubitationem pertinacem amitti probabile est, 302. b. fides Christi implicita & explicita, 370. a. explicita non fuit semper ad salutem necessaria, *ibid.* b post divulgationem vero Evangelii cuilibet est necessaria, 371. b implicita post lapsum semper fuit necessaria ad salutem, 370. b differentia inter fidem veteris & novæ legis, 372. b & *seq.* fidei ad salutem major est necessitas, quam baptismi, 371. a. sine fide hominem justificari posse, sententia erronea est, 374. b. fides est fundamentum justitiæ, 375. b & *seq.* non nisi a Dei gratia provenit, 376. a & b est ad remissionem peccatorum necessaria, 377. b in lege naturæ sola fides satis fuit ad salutem parvulorum, 382. a. Quod sanæ doctrinæ adversatur, Fidei quodammodo adversum est. 290.a
Figurata dictione multa, quæ parti conveniunt, solent in totum transferri. 309. a

Filius

Dei dicitur nescire diem judicii, quia scite se dissimulat, nec volt aliis revelare, 353. b filii Dei non semper probi intelliguntur, sed ii quoque interdum, qui bona paterna prodegerunt. 110. a
Finis est duplex, alius doctrinæ, alius doctoris. 276.a
Fractio & consumptio specierum, ad integritatem externi sacrificii pertinens. 336. a & b

Fratres.

In Scriptura, non modo germani, sed propinqui dicuntur, 233. a. fratres vocat Scriptura eos, qui sunt consobrini. 234. a
Fundamentum domus secundum metaphoram idem est, quod servata analogia corporis caput. 152. b

G

Gelasius.

Gelasius multos libellos rejecit. 268. a
Gelasii Papæ censura de historiis Sanctorum. 265. b
Gens nulla est tam fera, quæ non sciat Deum habendum. 282. a
Gentes tales volebant Deos esse, quales ipsæ essent. 364. a
Gratia suavior & effusior est, quam natura. 339. a

Græci.

Græca historia falsa reputatur ante Olympiades, post verior, 255. b Græci multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum testamentum violarunt. 46. a

Gregorius

Primus, & tertius loquuntur de muliere, quæ ante matrimonium erat impotens ad solvendum debitum, 166. a. decimus ratione Theologica demonstravit, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio, tanquam ex uno principio procedere, 204. a. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Historia Anglorum, quædam miracula scribunt minus certa. 267.b

H

Habitus fidei in ordine ad Theologiam habet se ut habitus intellectus in ordine ad disciplinas humanas. 24. b
Hebræi historiæ humanæ penitus sunt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. 263. b

Heli

eundem fuisse, qui & Joakin pater Virginis Mariæ, quibusdam probabile visum est, 232. b Heli, Eliachim, Joackin, idem fere significant. *ibid.*

Hæresis.

Hæreseos nota non est inurenda illis, qui tenent, Ecclesiam in aliqua lege & more posse errare, 138. a. & b Hæresis sine pertinacia non constat, 296. a. Hæresis est error pertinax illius, qui professus fuit fidem 297. a. Hæresis & secta idem sunt, *ibid.* b Hæresis unde dicta, *ibid.* generale nomen est, sed contracto vocabulo dicitur secta seu divisio, qua quis a communi Ecclesiæ fide se sejungit, *ibid.* non incurritur ex verbis inordinate prolatis, si error in fide absit, 299. b hæresim constare posse sine pertinacia, aliquid Doctores asserunt. 295. b

Hæreticus

est, qui volens unicuilibet dogmati assentitur, cum intelligat esse fidei contrarium, 303. b non est, qui paratus est corrigi ab Ecclesia, 304. b nemo nominandus hæreticus, nisi a perfecta & consummata hæresi, 305. a. quæ necessaria sint, ut quis constituatur hæreticus, 306. b hæretica propositio est, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signum, *ibid.* hæretici non sunt partes Ecclesiæ, 93. b hæretici Spiritum veritatis concedunt Ecclesiæ Sanctorum, 104. a. hæreticis omnibus commune est Ecclesiam aut Ecclesiæ nomen spernere, aut ad se transferre; 88. a. ex verbis inordinate pro-

Digitized by Google

prolatis hæresim incurri, quomodo sit verum. 290. b *& seq.*
Herodes Romam vocatus, ut accusationi filiorum responderet, distulit necem innocentium. 236. a.
Herodias non fuit filia Aretbæ regis. 234. b.

Hieronymus

non est regula Ecclesiæ in libris Canonicis decernendis, 33. b risit Adami sepulturam in loco Calvariæ. 239. b
Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis persicis, & Hispanis, ab Ur Chaldæorum ducentis duodecim distat. 236. b

Historia

licet ad narrandum, non ad probandum sit scripta, aliquid tamen sine dubio probat, 232. a. non solum Ecclesiastica, sed etiam ethnica, Theologo contra adversarios fidei utilissima, 226. b & historia Socratis scholastici Cano non placet. 270. a. historiæ humanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 227. b historia veritatis certum signum est, si de iisdem rebus eadem omnes scribant, 231. b historiæ usurpatio & approbatio non idem, 253. a. historiam Sozomeni improbavit Divus Gregorius, 269. b scribentes historias sanctorum, res humanas ab ipsis alienas fore non censeant, sed sicut Evangelistæ, nec affectus naturæ imbecilliores, nec causas naturæ graviores dissimulent. 266. a.

Historicus

certus esse non potest, ad faciendam certam Theologiæ fidem præter auctores sacros, 231. a. historico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit Ecclesia: cui autem Ecclesia derogat fidem, & nos similiter, 268. a. historici graves ac fide digni probabile argumentum Theologo suppeditant, 231. b historici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione constituantur, *ibid.* quomodo debeant concordare, ut certa sit illorum doctrina, 233. b historici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex nostris, 264. a. historici illi præferendi sunt, qui severitati ingenii quandam prudentiam adjungunt, & ad eligendum, & ad judicandum. 266. b.

Homo

non solum vitales operationes per gratiæ formam, & virtutes in se edit, sed vivendi sibi causa est, 339. a. in sui generatione Dei adjutor existit, *ibid.* in se facit actus fidei, spei, charitatis, quibus Deus utitur ad animum vivificandum gratuito, *ibid.* b homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat, *ibid.* homo tunc secundum animam dicitur esse in cœlo, quando videt Deum, 350. b hominem peccare in eo, quod Deo præcipiente agit, cum recta ratione pugnat, 14. a. homines boni, etsi pauci sunt, plus valent, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala, 114. a. homines hominibus credant necesse est, nisi vita pecudum more degenda sit, 231. a. homo non tenetur statim a commisso peccato facere pœnitentiam, 421. b *& seq.* non tenetur pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrunt, 422. a. nec divino nec humano jure obligatur homo diebus festis ad pœnitentiam, *ibid.* a. & b homo dominus est bonorum corporalium & spiritualium, non autem vitæ corporalis, 424. a. homo non potest producere pœnitentiæ actum sufficientem ad justificationem, sine supernaturali auxilio Dei. 403. b *& seq.*

I

Jacob

IN illis verbis: *Ego sum primogenitus tuus Esau*, &c. secundum aliquos mentitus est, sed matre consulente, non Deo revelante. 9. b cum præripuit fratri benedictionem, fidem gentium prænotavit, 10. a. est vere primogenitus secundum carnem & secundum jus. *ibid.*
Jacobus frater Domini vocatus, non fuit filius Joseph, nisi illum duas simul uxores habuisse nulla ratione contendas. 234. a.
Jejunium quadragesimæ Apostolicum institutum est. 80. b *& seq.*
Jesu epistola ad Abgarum regem fabula est. 268. a.
Imperandi verbum an semper præceptum, an consilium secum ferat. 10. b.
Impossibile quandoque dicitur, quod valde difficile est. 434. b.
Incitamenta aliqua exteriora & humana, necessaria sunt juxta communem legem, ut in Evangelii fidem inducamur. 23. a.

Infidelitas.

Infidelitatis species quot sint, 304. b infidelitas non est peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. 374. a.
Infirmus, qui casu obmutuit, si signis det testimonium se confiteri voluisse, absolvitur. 457. a. & b.
Injuriarum remissio remittit peccata. 405. a.
Innocentium Tertium fuisse confessionis auricularis auctorem, falsum est. 439. a. & b
Interpretatio quæ apponitur retentis vocibus Hebraicis, an ad sacram scripturam pertineat. 39. b *& seq.*

Interpres

Machabæorum veniam petit non falsitatis, sed elocutionis. 36. a. interpres verbis Hebraicis retentis, jure suo potest interpretationem apponere, quod facere poterat verbis Hebraicis non retentis, 39. b non est astrictus easdem omnino res, quæ in Hebræo habentur, semper in Græcum, Latinumque convertere, si sensus idem manet, 52. a. interpres editionis vulgatæ habuit spiritum quemdam prophetico vicinum & proximum. 54. b
Instrumentum a sanis obsignatum, testamentum dicitur. 41. a.
Joannes Evangelista quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed *Verbum caro factum est*. 349. a.
Joannes Vergara Canonicus Toletanus Græcæ & Latinæ linguæ peritissimus. 262. b
Jonas nolebat Ninive subversionem prænunciare, eo quod divinam putabat misericordiam Ninivitis pœnitentibus esse flectendam. 10. b.

Joseph

non esse mentitum in illis verbis, per salutem Pharaonis exploratores estis vos, &c. asserit D. August. accepit enim verbum, *estis*, pro verbo, *habemini*, 14. b Joseph duos patres habuit, Heli legalem, Jacob naturalem, 232. b Joseph aliam præter Mariam uxorem habuisse conjectura est, quia aliqui in Evangelio fratres Domini vocantur, 233. b cum Mariam conjugem accepit, octoginta fuisse annorum, Epiphanius non semel astruit, 233. a. Joseph & Cleophas erant fratres secundum Egesippum. *ibid.*
Josephus egregius historicus a multis laudatur. 270. b
Judaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipiendo & levando, vere est hostiam pro gratiarum actione offerre. 326. a.

Judex.

Judicem vivum oportet in Ecclesia esse, qui fidei controversias possit decidere, 20. a. judices Ecclesiastici merito eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate Catholico dubitant, 302. b tunc de hæresi tuto possunt pronunciare, quando error est circa ea, quæ nullo modo possibile est ab errantibus ignorari, 307. b dubitantes de errantis pertinacia, duas res transigere debent. 308. a.

Judicium

de scripturis per scripturas ipsas idoneum esse non potest. 17. b de scripturis canonicis ad privatos Reipub. cives non pertinet. 18. a.
Julii Africani de temporibus quinque volumina. 270. b
Juris canonici cognitio theologo necessaria. 199. a.

Jurisconsultus.

Jurisconsultorum auctoritate non eget Theologus in his quæ ad fidem pertinent, 201. a. parum etiam confert illorum auctoritas Theologo in his, quæ ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio philosophiæ præscribit, *ibid.* b Jurisconsultorum omnium concors sententia fidem facit Theologo, cum de moribus Ecclesiæ, religionis institutis, per leges tantum pontificum decernitur, &c. *ibid.* b. & *seq.*

Jus divinum

nullum certum tempus præscribit confitendi, 466. a. quatuor casus, in quibus jus divinum obligat ad confitendum, *ibid.* a. & b de jure divino est, confiteri proprio sacerdoti, qui videlicet habeat ordinariam jurisdictionem. 460. b

L

Latinus fulgor, & gloria Græciæ claritatem obscuravit. 266. a.
Legatum vetus, testamentum erat, signatum a vivo, sed apertum moriente Christo. 41. a.

Lex.

Leges Ecclesiæ non omnes petendæ sunt a juris voluminibus, in quo multi falluntur. 209. a. leges Ecclesiæ multæ sunt, quas non scriptura, sed usus inferuit. *ibid.* lex de hæretico denunciando, quamvis occulto, fraternæ correctionis legem non violat. 306. a.

Liber.

Libri sacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt, 5. a. librum esse hujus aut illius scriptoris, non admodum interest Catholicæ Fidei, dummodo Spiritus Sanctus auctor credatur, 37. b liber qui sub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti suspectus esse, 263. a. libellos Adam, Enoch, & Noe noluit recipere Ecclesia, *ibid.* Libri lintei apud Romanos fuere quondam, 257. a. libri profani redarguuntur, & qui contra illos eduntur, mysteriorum Ecclesiæ pleni. 267. a.

Linguarum peritia

utilissima est ad infideles alienæ linguæ ad fidem instituendos, 55. a. utilis ad dictiones explicandas, quæ magnam emphasim habent, *ibid.* linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura, *ibid.* b & *seq.* quarta utilitas, ad cognoscenda idiomata, phrases, & proverbia linguæ alienæ, 56. a. & b quinta, ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria typographorum, aut eorum, qui scripsere, imperitia obrepserunt, 57. a. sexta commoditas ad intelligenda quædam loca, quæ ab interprete apertius reddi poterant, & sine linguarum cognitione nequeunt explicari, 58. a. septima ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia, *ibid.* demum utilis est ad quædam vocabula, vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanserunt. *ibid* & b.

Literæ sacræ.

Literis sacris explicandis eodem spiritu opus est, quo ipsæ sunt scriptæ, 54. b literæ sacræ non continent omnia, quæ ad doctrinam Christianam pertinent, 75. b 383. b literarum sacrarum consuetudo est, eundem omnino populum nunc propter justos felicem dicere, nunc propter improbos miserum & infelicem. 114. a.
de Luengas vias, luengas mentiras. 265. b
Loci circumstantia quando in confessione explicanda. 445. b

Lutherani

aliquando asseruerunt, sacram Scripturam per se cuique habenti Spiritus sancti, & fidei lumen esse manifestam, 16. b putant nullum dogma posse traditione probari, 71. a. nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam Scripturæ sensa finiantur, præter rationem propriam, 72. b docet, sacras literas unum solum habere sensum, illumque in promptu cuique sine magistro docente patere, 73. a. Lutheranorum sententia refellitur multis rationibus, *ibid.* b Lutherani sanctorum auctoritatem multis argumentis expugnare contendunt, 172 a. & *seqq.* nituntur probare Eucharistiam non esse sacrificium, 319. a. & *seqq.* perperam definierunt sacrificium, quod sit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus, 323. a. Lutherani duas proximas sacrificii species esse asserunt, & non plures, 324. b sacerdotium nostrum Turcharum more informare cupiunt, 329. a. Lutherani Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini cœnam agunt, sacrificium crucis non agunt, 326. b ministri antichristi jure dicuntur, 328. b non omnino negant sacrificium, sed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis, 330. b negant pœnitentiam esse ad salutem necessariam, 430. b item confessionem. 432. a.

Lutherus

asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, omnesque disciplinas speculativas errores esse, 205. a. Luthero data est clavis putei abyssi, ut errores ibi demersos erueret. 209. a.

Lumen naturæ.

Lumine naturæ errantes non minus a Deo falleremur, quam si per fidei lumen erraremus, 210. b Luminis naturalis investigationem & argumenta refellere, non modo stultum est, sed impium. *ibid.*
Lux divina per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem in eo cæcitatem efficit, qui prave affectos habet oculos. 13. b.

M

Mahumetus omnem disputationis aditum suis, edita lege, præclusit. 73. a.

Magi

qui Christum adoraverunt, fuerintne reges, an non, parum

parum intereft, 234. b *& feq.* Chriftum decimatertia die, ex qua natus eft, adoraverunt. 235 a.

Marcus Evangelifta, in illo, quod fcripfit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vendicandus fit a falfitate. 66. a.

Maria Virgo Magorum oblationem in quo confumpfit. 235. b utrum B. Virgo a peccato originali fuerit libera, in utramque partem poteft credi. 177. a.

Martyrium

remittit peccata, 414. b fine charitate non valet. *ib.*

Maffiliani negarunt neceffitatem confeffionis, 432. a.

Matrimonium.

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconftanter & varie affirmant Theologi, 194. b matrimonium fine miniftro Ecclefiæ contractum, an fit facramentum, 195. a. & b quod inter abfentes per literas & procuratores contrahitur, non eft facramentum, *ib.* b *& feq. &* 368. b fine miniftro contractum, non effe facramentum, varie probatur, 196. a. & b matrimonii miniftri vir & fœmina contrahentes non funt, *ibid.* matrimonium in ftatu innocentiæ non fuit facramentum. 368. a.

Medium ad falutem neceffarium, duplex. 420. b *& feq.*

Melchifedech panem & vinum obtuliffe Deo in facrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Genef. 328. a.

Mendacium

emanaret a fonte veritatis, fi quifpiam Deo auctore falleretur, 9. a. mendacium dicere & facere malum cum natura ftabili, immobilique pugnat. *ibid.*

Mentiri eft afferere falfum animo fallendi. 7. b

de [illegible] voce quid fentiendum. 395. a.

Metaphora & figura a rebus vicinis & fimilibus ducitur. 10. a.

Methaftenem Annil hiftoricum repellit auctor. 260. a.

Micæa Hebræis eft oblatio. 320. b

Miniftri & facramenti, & facrificii altaris funt caufæ, ad modum quo qui applicat ignem ad ftipulam caufa eft, &c. 341. a.

Miffa

valor infinitus eft, quoad fufficientiam, non autem quoad efficientiam, 345. a. miffam habemus ex traditione Apoftolorum 329. b. effe facrificium, probatur auctoritate Ecclefiæ, conciliorum, pontificum, & Sanctorum. *ibid. & feq.*

Moyfes

præceptum accepit a Deo, ut legem populo fcriberet; legis autem occulta myfteria miniftro fuo Jofue revelaret, 76. a. Moyfes fuit facerdos. 120. b

Monachi tenentur confiteri peccata venialia. 465. b

Mortis periculum, & articulus diftinguuntur. 466. b

Mutus

tenetur confiteri eo modo quo poteft, five per nutus, five per fcriptum, 457. a. & b mutus non valens exprimere circumftantias peccatorum, fed fignis tantum oftendens fe offendiffe Deum, abfolvi poteft. 457. a.

N

Nectarius

Epifcopus Conftantinopolitanus fucceffor Gregorii Nazianzeni, & anteceffor Chryfoftomi. 426. b quomodo confeffionem apud Sozomenum de medio fuftulerit. 438. a.

Nemrot translatum a Diis dixit Berofus. 259. b

Nicænum concilium tempore Conftantini a Sylveftro pontifice coactum, hiftorici pii, gratiffimique teftantur. 231. b

Noe

præter tres priores filios, plures genuiffe poft diluvium, afferit Berofus Annianus contra facras literas, 259. a. cum jaceret ebrius, carmine magico a Cham filio fterilis effectus eft, fecundum Berofum. *ibid.*

Nomen.

Nomina quædam funt, quæ fi in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil abfurdum orietur, quod in nominibus Benoni & Melchifedech evenire potuit, 40. a. nomen generis fpeciei illi abfolute tribuere, quæ eft in eo genere imperfectiffima, in more majorum pofitum eft. 309. b

Novatiani negarunt per abfolutionem remitti peccata. 427. a.

Numerus

locorum Theologicorum denarius eft, 4. a. & b numeri depravati reperiuntur in hiftoria facra & profana, 247. b numerus peccatorum mortalium ad confeffionem integram neceffarius. 442. a.

Nuptias in Cana Galilææ non fuiffe factas, anno integro poft baptifmum elapfo, non fine caufa aliqui putant. 256. b, *& feq.*

O

Oblatio

Corporis, & Sanguinis Chrifti, quam miffam, & facrificium appellamus, ex Apoftolorum traditione habetur, 329. b oblatio duplex, univerfalis, & particularis. 333. a.

Offerre.

Offerentes facrificium non minorem partem accipiunt, fi pro pluribus, ac fi pro uno dumtaxat offerretur, 345. a. non offerentes non accipiunt æqualem partem fi pro pluribus, ac fi pro uno tantum offerretur, *ibid.* b offerentes funt adjutores, auditorefque miffarum, hi etiam qui facerdoti alimenta miniftrant, vel quoquo modo facrificio inferviunt, *ib.* offerentium quifque pro fua devotione partem capit facrificii altaris. *ibid.*

Operationes humanæ funt, quæ in propria gratia, & meritis nituntur, aliæ vero funt, quæ non a nobis efficacitatem habent, fed prorfus a Chrifto. 339. a.

Operofum & arduum eft fimul in Theologiæ controverfiis & elegans dicendi, & argutum difputandi genus obfervare. 5.

Opus idem, fi quatenus pœna eft, ad Deum: quatenus eft culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil abfurdi eft. 21. b

Ordines a fummo Pontifice approbari, vel refelli, non pertinet ad ea, in quibus ipfe errare non poteft. 140. a.

Oriens in facris litteris accipitur pro terris, quæ orientales ad illam fint, in qua funt qui loquuntur. 236. a.

Ofiander

contendit, quod de duobus patribus Jofeph, naturali & legali refertur, commentum effe, 232. a. Ofiandro familiare eft Sanctorum communem fententiam pro nihilo habere. 233. a.

Ovis nomen plerumque pro juftis, & bonis accipitur, nonnunquam etiam pro malis, & improbis. 110. b

Ovile Chrifti aliquando pro folis probis, juftifque accipitur. *ibid.*

P

Pactum

Pactum veritatis cum Ecclesia initum, ad pastores, & doctores ipsius referendum. 141. a & b
Parabolæ aliud in medulla, aliud in superficie polliceantur. 56. b

Passio

non potest esse honesta sicut nec actio, quando unum peccatum est pœna alterius, 12. b passio Christi applicatur nobis in sacramentis. 430. a
Pastores Ecclesiæ non propter majorem sapientiam firmi in fide, & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procurationem. 541. b

Pater

quas Christus per se fudit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero homines, non semper exaudit, 344. a. Patres veteres in locutionibus, quæ actum Dei sonare videntur circa duritiem, cæcitatem, errores, & peccata, solam permissionem agnoscunt. 13. a
Patriarchæ duodecim sepulti sunt in Sichem, non autem in Hebron. 60. b
Paulus semen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. 10. a

Peccatum

collocatur in genere, & specie, uno modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductive, 305. a. peccati nomine actus liber & moralis intelligitur, 14. b peccati vox pro pœna peccati sæpe usurpatur, 342. b a peccatis reservatis nemo potest absolvi a judice inferiori, nisi cum facultate superioris, 446. b quando liceat circumstantiam peccati, per quam confessor possit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere, 450. a. & b peccatorum remissio dupliciter intelligenda. 453. b peccata venialia non tenemur confiteri, 458. a. peccatum est, pœnam divina sententia in sacramento illatam nolle subire, 473. b recidivum, & peccati consuetudinem sacerdoti explicare consulitur. 446. a
Petri Oxoniensis assertiones damnatæ. 439. a
Pœna duplex, animi & corporis. 405. b

Pœnitens.

Pœnitentis finis triplex, 393. a. in pœnitente semper conjuncta sunt detestatio vitæ veteris, & propositum novæ, 396. a. pœnitens diligentiam adhibere debet ad rememoranda singula peccata mortalia, 441. b pœnitentes caute interrogandi, & caute scribendæ summæ, 443. b pœnitens quando admonendus de peccato, quod ignorat, 443. a. an pœnitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, judici inferiori confiteri, quando non est facilis aditus ad superiorem, 448. a. an pœnitens præsenti sacerdoti per scripturam confiteri possit, ut mutus. 459. b

Pœnitentia.

Pœnitentiæ sacramenti institutio, præceptumque confessionis colligit synodus Complutensis ex illo, *Quorum remiseritis peccata*, 394. a. pœnitentia virtus & sacramentum est, 393. a. an pœnitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissa, 393. b & 397. a. ejus vocabuli origo, 393. b pœnitentia quid, *ibid.* an ad veram pœnitentiam præter dolorem de peccato præterito, exigatur propositum deinceps futura vitandi, 395. b pœnitentia non est sine actu charitatis, 398. a. de essentia pœnitentiæ est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum, 398. b pœnitentia est virtus, 400. b est virtus specialis a cæteris, quas Philosophi cognoverunt, distincta, 401. a. & b pœnitentiæ proprius actus est, compensare offensam Dei, *ibid.* b pœnitentia est virtus infusa, 403. b pœnitentiæ actus sufficiens ad justificationem non potest produci ab homine absque supernaturali auxilio Dei, 404. a. pœnitentia interior necessaria est ad remissionem peccatorum mortalium, 405. b exterior necessaria est ad salutem, *ibid.* b pœnitentiæ lex præceptum speciale continet, 419. a. & b pœnitentiam differre periculosum, 421. b pœnitentia religionis opus non est, sed vindicationis, 402. a.& 422. b pœnitentiæ præceptum obligat in articulo necessitatis, *ibid.* pœnitentiæ præceptum affirmativum est: & fundatur in præcepto charitatis affirmativo, 423. a. pœnitentia exterior, in qua sacerdos pœnitentem absolvit, est sacramentum, 417. a. pœnitentiæ sacramentum constat contritione, confessione, & satisfactione, tanquam materia, contra Scotum, & Durandum, 428. a. & b pœnitentiæ forma sunt verba absolutionis, 428. a. pœnitentiæ sacramentum in re susceptum non est necessarium ad salutem. 429. b & *seq.* est necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis in re susceptum, si facultas adsit, sin minus, in voto, 430. a. pœnitentia sine satisfactione sacrilegium est, 473. a
Pertinax ille est, qui nimis in errore permanet, falsamque sententiam mordicus defendit. 303. a

Petrus Apostolus

ut caput Ecclesiæ, ita fundamentum est, 152. b cum Ecclesiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non potuit, 153. a. Petrus si posset oves Christi falsis erroribus pascere, non esset a Christo Ecclesiæ provisum, *ibid.* b Dominicis oraculis commonitus, e civitate Antiochena Romam emigravit, cathedramque inde transtulit. 169. a. Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficeret, *ibid.* b & *seq.* Petro, & successoribus ejus primo certam doctrinam afferere debemus, deinde Ecclesiæ Romanæ, 163. b Petro data est potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. 153. a. Petro sunt commissi, quicunque habent sacramentum fidei. 110. b Petro defuncto, divino jure succedit alius in eadem auctoritate, & potestate, 153. b Petrus significantissima verbis patefacit, quando Apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderunt, 349. a. Petrum Apostolum instituit Christus pastorem Ecclesiæ universalis, 151. b in Petro aliud est, quod spectat ad privatam hominis excellentiam, aliud quod pertinet ad Ecclesiæ utilitatem, 171. a. Petrum Romæ collocasse sedem, & martyrium passum esse, graves historiæ tradunt. 131. b

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philosophus & Theologus, alter historicus mendax, 257. b Philonis auctoritas magna fuit, sed breviarium temporum, & libellus alter de antiquitatibus, Philonis non fuerunt. 270. b.
Philosophi veteres pœnitentiam commendarunt. 403. a.

Philosophia

non est meretrix vaga, & garrula, sed Thamar, quæ causa prolis sedit in trivio, 213. b vera est rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque cœlestium scientia, *ibid.* a. circa fidei veritatem quomodo se habeat. 210. a.

Plato

Plato

voluptatem appellat escam malorum. 213. b asserit, animos esse immortales, 282. a. docet sacerdotes magna oportere claritate abundare propter eorum quæ tractant magnitudinem. 328. b

Pontifex

summus tantam in Ecclesia habet auctoritatem, quanta ad continendos Christianæ Reip. cives in fide, religione, & officio est necessaria, 155. a. summus Pontifex potest esse hæreticus, 170. b non est hæres propriorum privilegiorum Petri, sed eorum, quæ spectant ad Ecclesiæ commune bonum, 171. a. potest dispensare in his, quæ Apostoli tanquam Ecclesiæ pastores constituerunt, 81. a. nunquam contra Patres Concilii bene sentientes dixit, 131. b Pontifex, & Concilium in fidei definitionibus debent adhibere sufficientem diligentiam, 132. a. Pontifex, & Concilii Patres præstant semper quod in se est, cum de fide pronunciant, 133. b Pontifex, & Concilium, qua via procedant in judiciis fidei, 135. b Pontifex a fidelibus judicari potest in solo casu hæresis, 170. b non tenetur in Conciliis amplecti majoris partis sententiam, 131. a. ad ipsum pertinet definire, quisnam liber sit canonicus, 21. a. Pontifices respondent sæpe ad quæstiones privatas suam opinionem exponendo, non autem ferendo sententiam, 165. b cum edunt libros de re qualibet, non tanquam judices de fide pronunciant, 166 b aliqui Pontifices inciderunt in hæresim, 170. a. & b Pontifex quando subjicitur Ecclesiæ in foro exteriori, quando in interiori? 426. b Pontifici Romano, tanquam successori Divi Petri, commissæ sunt claves Ecclesiasticæ potestatis, *ibid.* summo Pontifici nullum crimen reservatur, quod non habeat annexam excommunicationem, 447. b Pontifex ea, quæ sunt de jure positivo, sine causa tollere potest. 472. b

Populus Judæorum Machabæis ducatum tradidit, non tanquam proprium, & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandum. 37. a

Potentia divina

absoluta definiri solet circa eas res, quæ non implicant contradictionem, 7. b ordinata definitur circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. *ibid.*

Præceptum

vulgo datum de hæretico denunciando, prudentia plenum est, 305. b in sacris literis pro lege, & ordinatione quandoque accipitur, 14. a. præceptum Domini, seu consilium Paulus vocat, quod Christus ore proprio præcepit in Evangelio, vel consuluit, 63. a. præcepta, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo Apostoli acceperunt gentibus evulganda, quædam ipsi Apostoli populo tradiderunt: illa non potest Ecclesia solvere, ista potest, 63. a. & 81. a. præcepta, & instituta Apostolorum, quædam temporaria fuere, quædam perpetua, 80. b tria præcepta ponuntur, ad argumenta Theologiæ invenienda, 315. a. præcepto divino id fieri dicitur, quod ordine justitiæ divinæ fit, 14. a. præcepti transgressor non est, qui actui bono ex genere suo, quem lex præcipit, apponit malam aliquam circumstantiam, 456. b non omnia præcepta Christi, & Ecclesiæ sunt scripta, 469. a. præcepta dupliciter obligant. *ibid.* b

Prælati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reservare. 446. a

Presbyteri dicuntur sacerdotes, id est, seniores, quoniam etiam apud gentiles, non nisi in regibus vel senioribus sacerdotium residebat. 332. a

Princeps.

Princeps & præfecti Ecclesiastici, ecclesia appellantur, & sunt, 97. b & 102. a. principes & optimates soli erga Deum habebant olim cæremoniarum facultatem. 319. a.

Principium.

Principia disciplinarum bipartita sunt, 15. b quædam simpliciter sunt prima, alia sunt præcipua quidem & immediata, sed contractiora, 281. a. principia hæc, *Deus est*, & *est remunerator inquirentium se*, tanquam prima credibilia omnes fidei articulos simpliciter in se continent. *ibid.*

Professores doctrinæ Christianæ duabus quasi personis induti sunt. 205. b

Prolixitas utilitate pensatur. 5. a.

Prophetæ intelligebant, quænam prophetiæ essent comminatoriæ, quapropter minime fallebantur. 10. b

Propositio.

Propositionum, quæ ad fidem attinent, duo gradus generales collocantur, 290. a. propositio erronea ab hæretica, non modo cogitatione, sed re etiam separatur, 309. a. propositio erronea est error, qui minus quiddam, quam aperta hæresis, Catholicæ doctrinæ contrarius est, 310. a. sapiens hæresim, quæ sit, *ibid.* male sonans, quæ, 311. b propositionum sapores magis discernuntur virtibus sentiendi & gustandi, quam speculandi. 312. b

Propositum vitæ novæ est de ratione & essentia pœnitentiæ. 376. a.

Proverbia Salomonis vix explicari possunt, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis & sermonis. 56. b.

Proximus non cognatione tantum, sed humanitate definitur. 366. b

Q

Quæstio

Theologica est duplex, altera, cujus cognitio est ad salutem necessaria, altera, cujus ignoratio sine salutis jactura esse potest, 137. a. quæstio & conclusio eadem res est, 285. b quæstio Theologica, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, alia est naturalis, alia supernaturalis, alia media, 287. a. Quæstiones quatuor, quas Aristoteles infert de unaquaque re, quo pacto terminari queant, 286. a. quæstiones cognitionis quadripartitæ, 287. a. quæstiones Theologicæ sunt quædam, pro quarum veritate Theologo est in capitis discrimen veniendum: sunt & aliæ, quæ ignorari & negari sine fidei jactura possunt, *ibid.* b quæstiones naturales in duplici sunt differentia, quædam solis naturæ argumentis probantur, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur, 356. b quæstionum actionis duo sunt genera. 287. a.

R

Ratio.

Rationes naturales & humanas Theologo non solum utiles, sed necessarias esse ostenditur, 205. b rationes naturales non sunt arma Saulis, quæ pugilem magis gravant quam juvant, sed potius gladius Goliath, 209. a. rationes naturæ, quæ in usum Theologiæ veniunt, firmæ nonnunquam, & infirmæ sunt,

funt, 210. b rationes Philosophiæ qui rejicit, Dei veritati, qua illæ subsistunt, retragatur, *ibid.* rationibus naturalibus exteri ad fidem adducuntur, fratres confirmantur, dociles invitantur, repugnantes repelluntur. 208. a.

Regulæ

tres, ad quas fidei judicia externa dirigenda sunt, 307. a. regulæ tres Annii, quasi indices, quibus historici cujuscunque fides ac veritas exploretur, 255. a. has regulas vanas esse Canus probat, *ibid.* b harum regularum, & Annii censura, *ibid.* & *seq.* regulæ & leges multiplices sunt, quæ veraces historicos a fallacibus distinguunt, 264. a. prima ex hominum probitate sumitur, *ibid.* secunda præfert historicos, qui severitati ingenii quandam prudentiam adjunxerunt, ad eligendum & ad judicandum. 266. b tertia, cui historico auctoritatem Ecclesia tribuit, hic dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. 268. a.
Religioni apud veteres quantus honor habitus. 328. b & *seq.*
Remissio iniquitatis duplex, una perfecta, altera imperfecta. 391. a.
Res a Deo creatæ improprie dicuntur esse fallaces. 8. a.
Respublica non potest contineri, nisi præmio bonorum, & pœna malorum. 282. a.

S.

Sacerdos

laboris sui mercedem accipere a multis pro una missa non potest, 345. a. sive pro paucis, sive pro pluribus celebret, cibum vitæ necessarium exigere suo jure potest, *ibid.* a. & b sacerdotes illi a Deo vocati sunt, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite vocati sunt. 332. a. sacerdotes habent a Christo potestatem absolvendi peccata, 428. a. non possunt judicare de peccatis, nisi ea cognoscant, *ibid.* judices constituti sunt omnium peccatorum, tam publicorum, quam occultorum, *ibid.* sacerdos quilibet in articulo mortis absolvere potest, 435. a. quilibet dum ordinatur, qualem accipiat potestatem jurisdictionis, 436. b & 461. b Sacerdos proprius quis, 460. a. & b sine consensu sacerdotis proprii, alteri non licet confiteri, 460. b & 462. a. & b. sacerdos simplex ex se non habet jurisdictionem absolvendi, 461. b sacerdos non habet potestatem jurisdictionis ab ordinatione, *ibid.* sacerdotes habent potestatem absolvendi, & ligandi. 473. b

Sacramenta

medicina sunt, qua homo descendens in Jericho curatur, 366. b sacramentum definitur, 367. a. sacramenta sunt cæremoniæ ad Dei cultum pertinentes, *ibid.* b sacramentorum materiæ earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt, *ibid.* sacramentum est signum sanctitatis practicum, *ibid.* sacramenta constant materia, forma, & ministro, 368. b post Adæ lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria, 382. b sacramenta fuerunt in lege veteri, 383. a. novæ legis sunt causa gratiæ, & salutem animæ adferunt, 385. a. sacramenta novæ legis sunt septem, 389. b sacramenta veteris legis nullæ prorsus causæ fuerunt gratiæ, aut salutis, *ibid.* novæ & antiquæ legis quomodo differant, 390. a. & b sacramentorum novæ legis auctor Christus. 391. b
Sacrificare quid. 322. a.

Sacrificium

est proprium opus religionis, 322. a. in sacrificio oportet hostiam esse, quæ immoletur, 323. a. sacrificium esse non potest, ubi non est oblatio, *ibid.* sacrificium quiddam aliud præter oblationem sibi vendicat, *ibid.* sacrificium & donum differunt, *ibid.* sacrificii nomen dupliciter in sacra scriptura accipitur, *ibid.* b sacrificium si fuerit cruentum, mors erit cruenta, si vero incruentum, mors quoque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, ceu nunc præsens adesset, 334. a. sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento, 324. b sacrificii nomen interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi, *ibid.* sacrificium Eucharistiæ duobus modis a Catholicis asseritur, 325. a. sacrificium vere & proprie est in lege nova, *ibid.* sacrificii altaris effectus nec a bono ministro fit major, nec a malo fit minor, 340. b sacrificium altaris per modum redemptionis, & pretii prodest vivis, defunctis vero per modum orationis & suffragii, 334. b sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata, 342. a. sacrificium altaris per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum, 344. a. sacrificium an contineat occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in Eucharistiæ hostia mors interveniat, 333. b sacrificium in lege duplex. 368. b
Sacrilegium est pœnitentia sine satisfactione. 473. a.

Salomon

in peccatis Christi typus non fuit, sed in pace, 10. a. studium humanæ sapientiæ vocat occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit, 213. a. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt. 38. a.
Salmanassar & Sennacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram scripturam. 269. a.

Salus

duplex, æterna, & qua nunc sanamur a peccato, 374. a. ad salutem aliquid necessarium est dupliciter. 416. a.

Sancti.

Sancti omnes & Doctores Ecclesiæ, si asseruerint aliquem librum esse Canonicum, habendum est perinde ac si tota Ecclesia asseruisset, 21. a. de Sanctorum auctoritate trifariam disputari potest, 173. b sanctorum testimonia referri possunt vel ad philosophiæ dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas, *ibid.* & *seq.* sanctorum auctoritas cum adfertur ad facultates, quæ naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserat, 174. b sancti auctores, etiam probatissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes, 176. a. & b Sanctorum plurium auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo præstare non valet, *ibid.* b. omnium communis intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas, 177. b Sanctos Doctores in eundem scripturæ sensum convenientes qui contempserit, non homines contemnit, sed Deum, 181. b sanctis Doctoribus sacrarum literarum intelligentia per Spiritum data est, 183. a. sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione qui Spiritum veritatis negat, hic eundem spiritum Ecclesiæ tollit, *ibid.* b Sancti simul

in

in fidei dogmate errare non possunt, 184. b sanctorum Patrum doctrina, & Ecclesiæ traditio ita sunt conjuncta, ut dissociari non possint, 185. a. & b sanctorum Patrum antiqua consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula est certo sequenda. 186. a.

Sanguis Christi

in singulis sacramentis peculiarem effectum operatur, juxta cujusque peculiarem significationem, & naturam, 343.b in speciebus panis, & vini remissionem pœnæ, & culparum venialium tribuit, 344. a. ex significatione specierum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, *ibid.* sanguis Christi noster est, eo modo, quo lux Solis nostra est, nempe ut causa universalis. 333. a. & b

Satisfactio

qua ratione par pœnitentiæ, 419. b ad sacerdotis arbitrium post sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessaria, 433. b quare, 443. b de satisfactione post absolutionem an sit præceptum divinum, 473. a. satisfactio sacramentalis necessaria est ad sacramentum pœnitentiæ perficiendum. *ibid.*

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare. 214. b

Scriptura.

Scripturæ sacræ firmitas corruet, si per administros falli a Deo possumus, 8. a. scriptura minutos numeros præterire aliquando solet, 252. b scripturæ sacræ vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur, 13. a. scriptura est judex mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam eloqui valet, 18. a. scripturæ usus est, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni, 106. b 107. a. & 114. a. scripturæ sacræ expositio legitima per majorum traditionem accipienda est, 178. a. scriptura in pluribus locis hebraicum verbum cum interpretatione sua ponit, 40. a. scripturæ præcepta temporaria quædam, quædam vero æterna sunt. 63. b & 64. a.

Sedes Apostolica, & insidens ei in fide, judicio, atque decreto pro eodem reputantur. 163. a. & b

Signum

est, quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit, 367. a. signum sanctitatis speculativum, & practicum. 368. a.

Synagoga

post tempora Moysis habuit semper unum summum Pontificem, e cujus judicio privati omnes cives, ac judices etiam minores penderent. 154. b

Sozomenum forte pro Theodoreto damnat Gregorius: nam quæ illi objicit, in Theodoreto reperiuntur. 269. b.

Spiritum Sanctum a Filio procedere, Concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco, *De meo accipiet*; & ex illo, *Quem ego mittam vobis*, &c. accepit. 292. a.

Speculum exemplorum, & aurea legenda taxantur. 267. b

Stellam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysostomo, & Augustino placet. 236. b

T

Tempus.

Temporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione, 445. b & *seq.* jus divinum nullum certum tempus confitendi præscribit. 460. a.

Tertulliani opuscula apocrypha per Gelasium. 271. a.

Testamentum

minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii, 164. a. testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. 41. a.

Theologia

ratio est, sermoque de Deo, 273. a. theologia scientiæ appellationem proprie sibi vendicat, 275. b circa res etiam contingentes versatur sine nominis sui jactura, *ibid.* theologia duplex, naturalis, & supernaturalis, 278. a. theologia nullo modo inutilia colligit, quin super Dei fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat, 286. a. theologica conclusio, seu quæstio ea proprie est, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta e causis suis, oritur, *ibid.* theologiæ tractatio bipartita est, 286. b Theologiæ finis primarius est divinæ naturæ contemplatio, postremus autem earum rerum actio, quæ ad bene beateque vivendum sunt necessariæ, 275. a. Theologiæ consequentiæ firmæ & evidentes sunt, 276. a. Theologiæ ratio formalis duplex, 279. b Theologiæ ratio formalis est, esse revelatum a Deo, lumenve divinitus infusum, *ibid.* Theologiæ principia per fidem intelligi afferunt fere theologi, qui de viatorum theologia disputant, *ibid.* ea theologiæ principia sunt habenda, quæ per sacros auctores Ecclesiæ sunt divinitus revelata, 280. b vera & germana Theologiæ principia sunt, quæ libris sacris, & Apostolorum traditionibus continentur, *ibid.* ejus primaria principia sunt articuli fidei, cætera omnia quæ in sacris litteris, vel in traditionibus assumuntur, sunt secundaria, 281. a. theologiæ effecta cum in dubium vocantur, quæstiones sunt, cum ratione coguntur, conclusiones, 285. b theologiæ principia, vel disposita inter se, & ordinata sunt, vel connexa & colligata, 286. b theologiæ scholasticæ quod proprium munus, 188. b theologiæ veræ tres fines, scientia Dei, cœlestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus, 190. a. theologiam scholasticam explodunt, & exsibilant hæretici juniores, 187. a. theologiam non esse speculatricem, sed effectricem, conantur aliqui persuadere. 273. b

Theologus

materiam a priscis auctoribus, formam a junioribus mutuari debet, *In Proœmio.* Præter communem artem disserendi, quam dialectici tradunt, aliam habeat necesse est, *ibid.* theologus scholasticus est, qui de rebus Divinis prudenter e litteris & Divinis institutionibus ratiocinatur, 188. a. theologi omnia theologiæ principia in quæstionem verterunt, 286. b differentis Theologi primum officium, 288. a. theologi universi in theologiæ certis decretis definiendis errare non possunt, 294. a. & b theologi quidam indigne nominantur, 188. a. theologorum scholasticorum testimonium, si alii viri docti contra pugnant, non plus valet, quam ratio eorum, vel auctoritas comprobat, 190. b theologorum omnium communi sententiæ refragari, temerarium est,

est, 191. a. theologis, qui Pontificum canones ignorant, multa desunt ad usus theologiæ necessaria. 159. a.

Traditio

ad hæreticos confutandos majorem vim, quam scriptura habet, 77. a. traditionum Apostolicarum alteras Apostoli a Christo Domino acceperunt, alteras vero Apostoli ipsi Spiritu sancto suggerente ad Ecclesiæ utilitatem ediderunt, 80. b traditiones Apostolicæ impugnantur ab hæreticis, 71. a. ad traditiones Christi & Apostolorum investigandas viæ quatuor sternuntur, 79. a. traditionum Apostolicarum certitudo multis rationibus confirmatur, 82. b traditiones sunt divina verba, non aliter ac illa, quæ sacris libris scripta sunt, 85. b traditiones non sunt divinarum scripturarum additamenta, sed complementa, & earum quasi commentarii. *ibid.*

Transmigratio.

Septuaginta anni transmigrationis quomodo computandi sint, an in primum annum Cyri, an vero in secundum Darii, fusissime disputatur, 230. b & *seqq.* transmigrationis septuaginta annorum initium a desolatione sumendum est, non a transmigratione. 243. a.
Turris David, id est, sacræ scripturæ auctoritas arietibus quatuor concuti solet. 5. b & 6. a.

V

Vasa argentea ac aurea, & suppellex Ægyptiorum quid significent. 182. b

Veritas

purissima non est, cui quoquomodo est falsitas permixta, 9. a veritas quædam est, quæ non habet pietatem, 213. b veritas scripturæ semper fuit connexa cum rectitudine fidei, 46. a. veritas Scripturæ vere & proprie in intellectu est, Scriptura autem improprie tanquam in signo, 201. b veritates quædam catholicæ ita ad fidem pertinent, ut his sublatis fides quoque ipsa tollatur, 309. b veritates quædam Catholicæ sunt, quibus eversis, fides quatitur, sed non evertitur. *ibid.*
Vincentius Belluacensis, & D. Antoninus non tam vera, quam multa scripserunt. 167. b

Vindicta.

Vindicta justa duplex, 393. b & *seq.* vindictæ finis triplex. 394. a.

Vir.

Viri apostolici & spirituales omnia discernunt, quæ ad salutem sunt necessaria, 27. a. viri prudentes nolunt cognitionem de Deo vacantem & otiosam esse. 274 b

Virtus.

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, 400. b virtus infusa duplex. 403. b
Vitam corporalem quilibet tenetur conservare. 424. a.
Vvicleff. docuit confessionem esse superfluam & inutilem. 432. a.

Unctio.

Unctio interior sapientibus Ecclesiæ magistris sufficit ad ea quæ fidei adversantur refutanda, at ignorantibus opus est externa doctrina, 22. a. Unctionis sacri Chrismatis virtus. 484. a. in voce ambigua non licet unum quodlibet significatum accipere. 105. a
Volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ non invito fiunt. 14. a.
Votum sacramenti pœnitentiæ implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum & formale. 431. b
Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. 239. a.

Vulgus.

Vulgi falsæ opiniones in duplici sunt differentia, 230. a. vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerint. 267. a.

Indicis Rerum Finis.

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ;
Quæ in his Operibus explicantur.

Genesis.

Cap. 2. INspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. 292.a.
16. Illa concepisse se videns, despexit dominam suam, &c. 211. b
18. Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint. 354. a.
19. Ne respicias post tergum. 56. a.
22. Expectate hic, ego & puer postquam adoraverimus, revertemur ad vos. 9. a. & b
26. Isaac discedens, ut veniret ad torrentem Gerare, habitaretque ibi, rursum fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, &c. 50. a.
29. Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. 10. a.
41. Per salutem Pharaonis exploratores estis. 25.b
46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta. 68. a. & b

Exodi.

1. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta. 68. a. & b.
12. Fecerunt filii Israel, sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea. 11.a.
31. Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia. 210. b

Levitici.

4. Orabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei. 343. a.
16. Sabbatum requietionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini. 411. b & 426. a.

Numer.

22. Si vocare te venerint homines isti, surge & vade cum eis. 10. b
23. Non est Deus ut homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur. 9. a.
36. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua. 51. a.

Deuteron.

17. Si difficile & ambiguum apud te judicium esse prospexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, &c. 154. a.
17. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, &c. ex decreto judicis morietur. 130. a.
18. Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor existam, &c. quod si in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus. 17. a.

1. *Regum.*

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset. 58. b & 248. a.

2. *Regum.*

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. 14.a.

3. *Regum.*

6. Factum est ergo quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, &c. 250. a.
8. Non est homo, qui non peccet. 95. a.
22. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. 10. b.

4. *Regum.*

11. Athalia vero mater Ochosiæ videns mortuum filium suum, occidit omne semen regium. 258.a.

Primi Paralip.

15. Proficiebat David vadens & crescens. 353.a.

Secundi Paralip.

15. Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum anni 93. regni Asa. 247. b
17. Crevit Josaphat, & magnificatus est usque in sublime. 353. a.

Job.

12. Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quasi ebrios. 11. b
85. Qui docet nos super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos. 219. b.

Psalm.

11. Salvum me fac, quoniam defecit sanctus. 106. b
15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, &c. 354. b
21. Spes mea ab uberibus matris meæ. 347. a.
31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. 335. a.
40. Beatum faciet eum in terra. 349. a.
44. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus. 354. a.
47. Circumdate Sion, & complectimini eam, &c. quoniam hic est Deus Deus noster, ipse reget nos in secula. 98. a.
49. Immola Deo sacrificium laudis. 325. b
50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. 323. a.
52. Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, &c. 354. a.
73. Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ. 110. b.
88. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. 98. a.
93. Qui docet hominem scientiam. 219. b
118. Erravi sicut ovis, quæ periit. 510. b
144. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. 8. b

Proverbiorum.

2. Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia. 375. a.
5. Ne intenderis fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis, &c. 213. b
7. Mulier garrula & vaga quietis impatiens, &c. *ib.*

Ecclesiastes.

1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c. 212. a.
7. Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 95. a.
12. Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. 360. b
12. Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. 182. a.

12.

Digitized by Google

12. Deum time, & mandata ejus serva, hoc est enim omnis homo. 213. a
21. Fili, peccasti, non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. 406. a

Canticorum.

2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. 110. a
5. Tenui eum, nec dimittam. 98. a

Sapientiæ.

2. Nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, &c. quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. 362. a
9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. 212. b
13. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. 210. b

Ecclesiastici.

8. Non te prætereat narratio seniorum. 181. a
15. Non dicas, ille me implanavit. 11. b
37. A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. 56. a. & b

Esaiæ.

11. Erit fides cinctorium renum ejus. 347. a
22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. 142. a
38. Morieris, & non vives. 10. b
38. Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. 335. a
50. Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo; aperuit illis quoque aurem. 284. b & seq.
53. Pro eo, quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur. 354. a
54. In misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus, &c. υἱὸς ..., Et fœdus pacis meæ non movebitur. 141. b
59. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent, &c. 99. a. & 291. a.
62. Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. 354. b
66. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu? 410. b

Hieremiæ.

Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. 121. a
Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. 110. a
20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. 24. a
25. Servient gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis. 240. a
30. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam. 404. b
31. Novum creavit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. 348. a
32. Feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. 141. b
52. Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, &c. 248. a

Ezechielis.

3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. 106. b
16. Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. 111. b
18. Facite vobis cor novum & spiritum novum. 396. a
34. Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, ipse erit eis in pastorem. 182. a
37. Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. 141. b

Danielis.

4. Peccata tua eleemosynis redime. 416. a
9. In dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. 208. b

Oseæ.

2. Sponsabo te mihi in sempiternum, &c. sponsabo te mihi in fide. 98. a
14. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. 323. b

Amos.

6. Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum. 115. b

Jonæ.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. 252. b

Abacuc.

2. Justus ex fide sua vivit. 339. b

Aggæi.

2. Interroga sacerdotes legem. 121. a

Malachiæ.

1. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: a solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 325. a
2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus. 121. a

1. Machabæorum.

7. Homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. 266. b

Matthæi.

2. Ecce Magi ab oriente venerunt. 235. b
2. Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. 236. a
3. Ego baptizo vos aqua. 384. a
3. Facite fructum dignum pœnitentiæ. 394. b
5. Vos estis lux mundi. 95. b
5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris &c. 458. b & seq.
6. Dimitte nobis debita nostra. 95. a
10. Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. 62. b
10. Quæ in aure auditis, prædicate super tecta. 87. a
10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 363. a
12. Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui. 233. b
15. Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 124. b
16. Cavete a fermento Pharisæorum. ibid.
16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. 152. a
16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 98. b 141. a. & seq. & 155. b

16. Tibi dabo claves regni cœlorum. 137. b
16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcumque solveris super terram, &c. 167. b 427. b
18. Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, &c. 267. b
18. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. 119. a. & 143. a.
21. Simile factum est regnum cælorum homini regi, &c. 96. a.
22. Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob: non est Deus mortuorum, sed viventium. 364. a.
23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c. 124. b & 141. a.
23. Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum, 192. a.
25. Simile est regnum cœlorum decem virginibus, &c. 96. a.
25. Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. 56. a.
26. Tristis est anima mea. 355. b
28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. 98. a & 141. b

Marci.

1. Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta. 65. a.
13. De die autem illa nemo scit, neque Filius. 355. b & *seq.*
13. Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. 167. a.
15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. 65. b
16. Prædicate Evangelium omni creaturæ. 116. a.
16. Qui vero non crediderit, condemnabitur. 430. b & *seq.*

Lucæ.

1. Regnabit in domo Jacob in æternum. 98. a.
2. Jesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. 352. a. & b
3. Qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arphaxad. 67 b
7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 335. a. & 367. a.
10. Neminem per viam salutaveritis. 56. a.
10. Qui vos audit, me audit. 124. b.
10. Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum, &c. 366. b
13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis. 303. a.
21. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 8. b
22. Accepto pane gratias egit, &c. hoc est corpus meum, &c. 326. a.
22. Hoc facite in meam commemorationem. 167. a.
22. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. 131. a. & 133. b.
24. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. 169. b
24. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. 54. a. & 291 a.

Joannis.

1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 96. a.
1. Verbum caro factum est, &c. 349. a.
1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. 348. a.
1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum. 391. b.
1. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit. 350. a.
2. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. 237. a.
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. 386. a
3. Illum oportet crescere, me autem minui. 353. a.
3. Quod vidit & audivit, hoc testatur. 350. b
5. Pater omnia demonstrat Filio, quæ ipse facit &c. 353. b
5. Ego non ab homine testimonium accipio. 21. b
6. Nisi manducaveritis carnem, &c. 437. b
7. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit. 22. b
10. Oves meæ vocem meam audiunt. 23. a.
13. Cum esset Pontifex anni illius, prophetavit. 141. a.
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat, &c. 98. b
14. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. 134. b
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. *ibid.*
16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. 99. a.
18. Sanctifica eos in veritate, &c. *ibid.*
18. Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, &c. 350. b
18. Ego in occulto locutus sum nihil. 87. a.
19. Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. 11. a.
20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, &c. 167. b & 171. a.
20. Quorum retinueritis, retenta sunt. 430. a.
21. Pasce oves meas. 137. a. & 152. a.
21. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium ejus. 19. a.

Actorum.

5. Cæsis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu. 166. a.
6. Verbum Dei crescebat. 353. a.
7. Joseph accersivit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. 68. b
7. Positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. 69. b
10. Mitte & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere. 372. b
15. Convenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc. 121. a.
15. Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere. 153. b
24. Visum est Spiritui sancto, & nobis. 125. a & 130. b
20. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. 121. a.

Roman.

Tradidit illos Deus in reprobum sensum. 11. b & *seq.*
2. Factores legis justificabuntur. 374. b
2. Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio &c. 122. a.
3. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. 346. b
3. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 371. b
5. Per unius justitiam in omnes homines in justificationem. 371. a.
6. Ore autem confessio fit ad salutem. 382. b
10. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. 121. b
12. Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. 323. a.
12. Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. 181. a.
14. Infirmum in fide assumite. 95. a.

1. Corinth.

1. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, vocatis sanctis. 92. b
1. Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, 124. b

1. Per-

Google

1. Perdam fapientiam fapientum. 214. a.
2. Videre vocationem veftram, fratres, quia non multi fapientes fecundum carnem. 141. a.
3. Tanquam parvulis in Chrifto lac vobis potum dedi, non efcam. 95. a
4. Hic jam quæritur inter difpenfatores, ut fidelis quis inveniatur. 97. a
4. Habentes eundem fpiritum fidei. 371. a
6. An nefcitis, quia corpora veftra membra funt Chrifti? 96. a
7. Præcipio non ego, fed Dominus: cæteris ego dico, non Dominus. 60. a. & 63. a
10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum eft Deo. 384. b
10. Omnes quidem de uno pane participamus. 386. b
11. Si quis videtur contentiofus effe, nos tamen talem confuetudinem non habemus, neque Ecclefia Dei. 81. b
52. In uno fpiritu omnes nos, in unum corpus baptizati fumus. 96. b
52. Non poteft caput dicere pedibus, non eftis mihi neceffarii. 206. a
13. Cum venerit quod perfectum eft, evacuabitur quod ex parte eft. 348. a
24. Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. 181. a
34. Non eft diffenfionis Deus, fed pacis. *ibid.*
25. Alia claritas folis, alia claritas lunæ, &c. 176. b
25. Omnes quidem refurgemus, fed non omnes immutabimur. 53. a

1. Corinth.

2. Fidelis autem Deus, quia fermo nofter qui fuit apud vos, non eft in illo, eft, & non, fed eft in illo, eft. 116 a
4. Id, quod in præfenti eft momentaneum & leva tribulationis noftræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 293. a
5. Scimus enim, quod fi terreftris domus noftra hujus habitationis diffolvatur, ædificationem, &c. *ibid.*
7. Quæ fecundum Deum triftitia eft, pœnitentiam, &c. 406. b
20. Bibebant autem de fpirituali, confequentes eos petra: Petra autem erat Chriftus. 371. a
11. In quo quis audet (in infipientia dico) audeo & ego. 60. b & 63 b

Ad Galatas.

2. Scientes, quod non juftificatur homo ex operibus legis, fed per fidem Jefu Chrifti. 377. b
3. Omnes enim filii Dei eftis per fidem. *ibid.*
4. Hæres ifte parvulus, qui nihil differt a fervo, fed fub tutoribus eft ufque ad præfinitum tempus a patre. 370. b
5. Nec circumcifio aliquid valet, nec præputium, fed fides. 370. a

Ad Ephefios.

2. Eratis illo in tempore alienati a converfatione Ifrael, & hofpites teftamentorum. 96. a
4. Unum corpus & unus fpiritus, ficut vocati eftis in una fpe vocationis veftræ, &c 514. b
4. Unicuique noftrum data eft gratia fecundum menfuram donationis Chrifti. 99. b
4. Ipfe dedit quofdam quidem Apoftolos, quofdam autem Prophetas, &c. 95. a. & 181 b
5. Eratis aliquando tenebræ, &c. 96. a
5. Chriftus dilexit Ecclefiam, & feipfum tradidit pro ea, ut illam fanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. 386. b

Philippen.

4. Repletus fum exceptis ab Epaphrodito, quæ mififtis in odorem fuavitatem, hoftiam acceptam, placentem Deo. 321. a

Coloffen.

1. In Ipfo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificam, &c. 349. b
2. In ipfo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. *ibid.*

2. Theffalon.

2. Ideo mittet illis Deus operationem erroris. 12. a

1. Timoth.

2. Unus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Chriftus Jefus. 370. a
6. O Timothee, depofitum cuftodi, &c. 86. b
6. O Timothee, devita prophanas vocum novitates. 59. a

2. Timoth.

1. Refufcita gratiam Dei, quæ eft in te per impofitionem manuum mearum. 332. b
2. Sed firmum fundamentum Dei ftat, habens fignaculum, &c. 94 a
2. Si quis emundaverit fe ab iftis, erit vas in honorem, &c. 339. b
3. Omnis fcriptura divinitus infpirata utilis eft, &c. 85. a

Ad Hebræos.

2. Decebat enim, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem falutis eorum per paffionem confummari. 354. b
2. Nufquam enim angelos apprehendit. 292. b
5. Omnis pontifex pro hominibus conftituitur, ut offerat dona & facrificia pro peccatis. 95. a. & 322. b
6. Impoffibile eft eos, qui femel illuminati funt & prolapfi, rurfum renovari ad pœnitentiam. 426. a
9. In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant fub priori teftamento. 335. a
10. Una oblatione confummavit in æternum fanctificatos. 334. a
10. Voluntarie peccantibus nobis poft acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hoftia. 335. a. & 416. a
11. Credere oportet accedentem ad Deum, quia eft. 282. b
13. Per ipfum offeramus hoftiam laudis, &c. id eft fructum labiorum confitentium nomini ejus. 323. a
13 Beneficentiæ & communionis nolite oblivifci, &c. 323. b

Jacobi.

1. Deus neminem tentat. 11. b
2. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eft, vifitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. 324. a
2. In multis enim offendimus omnes. 95. a

1. Petri.

5. Animas veftras caftificantes. 339. b
2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei. 96. a

2. Petri.

1. Non doctas fabulas fequuti notam fecimus Domini noftri virtutem & præfentiam, &c. 349. a
1. Habemus firmiorem propheticum fermonem, cui bene facitis attendentes, &c. 54. a

1. Joannis.

1. Deus lux eft, & tenebræ in eo non funt ullæ. 112. b
1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipfi nos feducimus, & veritas in nobis non eft. 95. a
2. In hoc fcimus quoniam cognovimus Deum, fi mandata ejus obfervamus. 112. b
2. Non neceffe habetis, ut aliquis doceat vos, fed ficut unctio ejus docet vos de omnibus, &c. 22. a
3. Omnis qui peccat, non cognovit Deum, & omnis qui natus eft ex Deo, peccatum non facit. 513. a
3. Qui facit juftitiam, juftus eft, qui peccatum, ex diabolo, &c. *ibid.*

Apocalypfis.

6. Dignus eft Agnus, qui occifus eft, accipere divinitatem & fapientiam. 347. b

F I N I S.

1AG 313

Digitized by Google

Digitized by Google